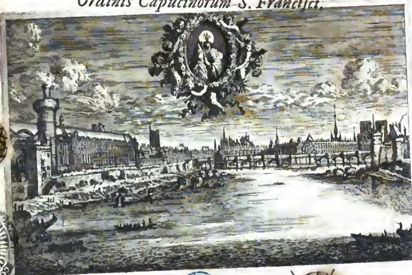

VITT. EMANUELE

IVS NATVRALE




IVS
NATVRALE
REBVS CREATIS
A DEO CONSTITVTVM.

EX OBSERVATIONE P. IVONIS PARISINI
Ordinis Capucinorum S. Francisci.



PARISIIS,
Apud Viduam & DIONYSIVM THIERRY, viâ Iacobeâ, sub signis S. Dionysij, & ciuitatis Parisiensis.

M. DC. LVIII.
Cum Priuilegio Regis, & Doctorum Approbationibus.





IMPRIMENDI LICENTIA.

F. Simplicianus à Mediolano Ordinis FF. Capucinorum Generalis Minister, licet immeritus R.^{d.} in Christo Patri Iuoni Parisino eiusdem Ordinis Concionatori & Exdefinitori. S.

CVm à duobus prædecessoribus nostris. R. P. V. alias impertita fuerit licentia generalis, vt quæcumque componeret opera, à duobus ordinis nostri Theologis prius reuisa & approbata prelo committere posset, & eiusdem concessionis confirmationem postulet à nobis: id ipsum æquum ducentes, Præsentium litterarum virtute prædictam facultatem à prædecessoribus nostris elargitam, confirmamus atque impartimur. In quorum fidem præsentes officij nostri sigillo munitas, & manu propria subsignatas, Dedimus Romæ, pridie nonas Septembris. 1656.

F. Simplicianus Minister General.

EGo infra scriptus Prouincialis Prouinciæ Parisiensis fratrum minorum Capucinorum visa licentia Ad. Reuer. Patris Generalis ordinis nostri qua permittitur R. P. Iuonj Parisino Concionatori eiusdem ordinis, & Prouinciæ Pariensis ex deffinitori, typis mandare librum, cui titulus est, Ius Naturale rebus creatis à Deo constitutum, Inhærendo supradictæ licentiæ, consentio quantum in me est, vt executioni mandetur, seruatis insuper omnibus aliis de iure seruandis. Datum Parisiis die 3. Ianuarij 1658.

F Nicolaus Prouincialis in.

Approbatio Theologorum Ordinis Capucinorum.

EGo Frater Seuerinus de Morlais Prouincialis Capucinorum Britanniæ ex mandato Reuer. ad. P. Generalis attentè legi librum hunc, cui titulus est *Ius Naturale* à R. P. Iuone Parisino compositum, & miratus sum materiæ, formæ, & styli ordinatam venustatem, quæ ita multiformis sapientiæ Dei mysteria humano aptat ingenio, & Dei consilio, vt dum meus instruitur, piè mouearur in Deum affectus. Scriba doctus profert de thesauro suo noua & vetera, diuina & humana quæ iuri publico concedit, sicque typis perpetuis mandandum censeo, ad Dei gloriam & hominum perfectionem. In conuentu nostro Rhedonensi, die 26. Decemb. an. 1656.

F. Seuerinus qui supra.

NOs F. Iosephus Vitriensis Concionator Capucinus, in Prouincia Britanniæ Definitor, nec non Conuentus Rhedonensis Guardianus, librum cui titulus est *Ius Naturale* rebus creatis à Deo constitutum, Ex obseruatione R. P. Iuonis Parisini ordinis nostri concionatoris, diligenter euoluimus, nec modo omnia quæ in eo continentur, fidei catholicæ & bonis moribus non dissentanea reperimus, verum authoris pietatem & doctrinam, tot iam voluminibus testatam, in hoc potissimum opere conspicuam aduertimus; dum enim cuncta ad primum principium, vltimumque finem Deum reducit, non solum naturalis, sed etiam diuini iuris patrocinium suscepisse dicendus est: Vnde summam rei Christianæ iniuriam fore censuimus, si tam præclarum opus, tot onuiltum diuitiis typis non mandaretur. Hoc ergo testimonium authori, libroque naturali iure debitum læti subscripsimus in conuentu nostro Rhedonensi die 2. Aprilis an. 1657.

F. Iosephus Vitriensis Concionator Capucin.

Liber hic de iure Naturali R. P. Iuonis Exdefinitoris à nobis acuratè perlectus, in nullo à fide Catholica Apostolica & Romana dissentire visus est, sed elegantem naturæ ex Intelligentia numquam non operantis imaginem exhibere, eiusdem latentes leges, quibus vniuersus subsistit mundus, moribus congruentissimè accommodatas proponere. Publica subinde luce dignum opus iudicamus, ipso authoris nomine, haud minus quam rerum copia, styli nitore, & methodi nouitate commendatum. In conuentu Capuc. Parisiensi ad paludes. Die 21 Nouemb. an. 1657.

F. Hieronimus Senonensis, eiusdem Conuentus Guardian. Definitor & Theologiæ Professor.

F. Martialis Ricomagensis. Capuc. Sacræ Theologiæ Lector.





PRIVILEGE DV ROY.



OVIS PAR LA GRACE DE DIEV, ROY de France & de Nauare. A nos amés & feaux Conseiliers, les gens tenans nos Cours de Parlemens, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, ou leurs Lieutenans, & à tous autres nos Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nostre cher & bien amé le R. P. Yues de Paris Predicateur Capucin, nous a tres humblement fait remontrer qu'il a nouuellement composé vn liure intitulé, *Ius Naturale*, lequel il desireroit faire imprimer & mettre au iour, s'il nous plaisoit luy vouloir permetre; Nous requerant pour cette fin luy octroyer nos Lettres sur ce necessaires. A CES CAVSES ne voulant priuer le public d'vn si bel Ouurage Nous luy auons permy & octroyé, permettons & octroyons de faire imprimer ledit Liure Intitulé *Ius Naturale*, par tels Libraire que bon luy semblera, pour iceluy vendre & debiter en tel volumes, marges & caracteres qu'il auisera bon estre, pendant l'espace de dix anneés, à commencer du iour que ledit Liure aura esté acheué d'imprimer pour la premiere fois; faisant tres expresses inhibitions & deffences à toutes personnes quels qu'ils soient, d'imprimer ou faire imprimer, en tout ou en partie, vendre, debiter, contrefaire ou en apporter de contrefaits des pays Estrangers aucun exemplaire desdits Liures, en quelque langue ou maniere que ce soit, sans le consentement dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de trois mil liures d'amende, & de tous dépens, dommages, & interests, auec confiscation des Exemplaires contrefaits, à la charge d'en mettre trois exemplaires; Sçauoir, deux en nostre Bibliotheque, & vne en celle de nostre cher & feal Cheualier le sieur Seguier Chancelier, Duc de Villemor, &c. auant que de l'exposer en vente, suiuant nostre reglement. Si vous mandons que des presentes vous ayez à faire ioüir ledit Exposant, plainement & paisiblement, contraignant tous ceux qu'il appartiendra par toutes voyes deuës & raisonnables. CAR tel est nostre plaisir. Donné à Paris le 15. iour de Fevrier 1658. Et de nostre Regne le 15.
Par le Roy en son Conseil. Signé, ROVE.

Le R. P. Yues a cedé & transporté le Priuilege cy-dessus, à la veufue Denis Thierry. & à Denis Thierry son fils, pour en ioüir le temps porté par iceluy. Fait ce 18. Feurier 1658.

Les Exemplaires ont esté fournis. Et la premiere Impression acheuée le 16. Mars 1658.



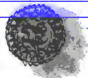
INDEX
LEGVM IVRIS NATVRALIS.

CAPVT VNICVM.



LIBER PRIMVS.
DE CAVSIS ET RERVM PRODVCTIONE.

Vnum est ante multa.



e

Oportuit mundum constare multis, diuersis etiam contrariis quæ venirent in vnionem.

Primæ causæ subordinantur inferiores.

Omnia sunt in omnibus.

ẽ ij

Causæ vniuersales supplent defectus singularium.

Causæ suis effectibus sunt præstantiores antiquitate, virtute, beneficio.

Agens agit sibi simile.

Debilia ſunt rerum optimarum initia.

Parentes infirmos ſuos fœtus amant fouent, educant.

Nata beneficas ſibi cauſas agnoſcunt.

Effectus contingentes & degeneres non lædunt cauſæ ſuæ nobilitatem.

Natura quantum licet facit quod melius eſt.



LIBER SECVNDVS.

DE RERVM CONSERVATIONE & augmentis.

Agens congruis instructum esse debet mediis & instrumentis.

Motu cuncta seruantur & proficiunt.

Vires consumptæ reparantur alimentis.

Vis

ã

Agens congruis instructum esse debet mediis & instrumentis.

Motu cuncta seruantur & proficiunt.

Vires consumptæ reparantur alimentis.

Vis

Viuentia norunt suas & hostis sui vires.

Fortiora præualent infirmis.

Sœpè contraria dum impugnant perficiunt.

Oppressa se vindicant in libertatem.

Vim vi repellere licet.

Dolis ſe tuentur quæ non poſſunt viribus.

Cum vires propriæ non ſufficiunt aduocantur exteræ.

Fuga & latebræ ſunt vltimum infirmitatis præſidium.

E duobus malis minus eligitur.

Plurima vim singularem passa restituuntur in integrum.



LIBER TERTIVS.

DE RERVM ALTERATIONE ET interitu.

Compositum est natura sua dissolubile.

Vnumquodque reſoluitur in ea ex quibus conſtat.

Lex 19. *pag. 625*

A priuatione ad habitum non datur Regreſſus.

Lex 20. *pag. 629*

Alterationes, corruptiones, priuationes ſublunarium, tranſeunt in ſtatum meliorem. *§. 1. pag. 632*



IVS



IVS NATVRALE.

PRÆFATIO.

IVSTINIANVS Imperator [a] artem boni & æqui, qua res publicæ priuatæque reguntur; rerum diuinarum atque humanarum, iusti atque iniusti scientiam optima daturus methodo, ab vniuersalibus orditur, eiusque primam ducit originem à iure naturali. Illud duplex dicit esse, vnum quod natura docuit omnia animantia, quæ in mari, quæ in terra nascuntur; Aliud quod vocat ius gentium, quo scilicet vtuntur solæ gentes humanæ, illis proprium, nec cum cæteris animantibus commune. [b] Quòd vniuersi machina ordine, certaque rationabili dispositione constet; quòd omnia se teneant, ratisque successionibus in nodos suos vrgeantur; quòd cœli præscriptas habeant amplitudines, stationes, periodos; quod elementa suas sibi seruent regiones; quod ferantur leuiora sursum, grauiora deorsum, motuque proprio sibi vindicent, quæ vis externa rapuerat; quòd dies & nox, hyems & æstas quies & actio tempus omne partiantur; quod actiuis passiua, corruptionibus generationes respondeant; quod oppositæ qualitates mediis concilientur; quod vniquique speciei sit indita vis ad sui conseruationem, propagationem, in integrum restitutionem; quod congrua media ducant ad propositos fines, & similia quæ suis opportunè locis exequimur, jus est à Deo naturæ datum. [c] Diuina lex est, & ratio toti mundo, & partibus eius fortiter & suauiter inserta sic perpetua, eo quod imperantis vim omnem præuenit, vltrò se subijcientium vtilitati iuncta voluptas. [d]

a l. 1. & 5. ff. de iust. & iur.

b D. August. lib. de ordine.

c Seneca 4. de Benef. c. 7. Hierem. c. 33. v. 25.

d Plotin. lib. 2. de Prouid.

Ita Deus vniuersi temperat harmoniam, vt si quis totum orbis spatium, & in eo singula, totumque tempus vno conspicere posset intuitu, perspecturus sit vnicuique iusta rependi, aliaque passim aliis ita sonare, vt toti potissimum omnia consonent. Mira debet hæc esse consonantia secreto dominantis vnitatis influxu, quo fit vt licèt

omnia constent ex contrariis in oppositum nitentibus, explicato tamen omni suo conatu, non se destruant, sed fulciant, ex bello pax, ex dissimilibus æmulis ornatus & pulchritudo, ex rerum lapsu surgat perenis ille motus, quem ars nostra non valet imitari. Eminentissimus cùm sit Deus mundum ad sui finxit imaginem, vnum cum ipse sit vnus, incorruptibilem cum sit æternus, rotundum cùm sit infinitus & omnium maximum, vitalibus seminibus exornatum, & ex sese cuncta gignentem cum ipse sit summa vita, summus amor, summa bonitas & fœcunditas.

Id contemplatus in monte & raptu suo Moyses dux & Sacerdos, inde Religionis simul & regiminis leges accepit, [e] Eam maximè qua Summus Pontifex totius mundi figuram veste præferebat, vt Deum Patrem oraturus, eum filij, scilicet mundi, similitudine & patrocinio placaret. Id sancti sapientes profitebantur totum opus Dei, velut munus sibi collatum curioso gratoque animo lustrare, vt inde primò discerent actus suos moderari secundum legem qua condidit & regit vniuersa; tum vt per gradus sensibilium causarum ad ipsum authorem conscenderent. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, inquit Apostolus, [f] sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.

e Philo Iudæ. lib. 1. de Monarchia.

f Roma. 1. v. 20.

Sed quia non licet omnibus ad sacrum hunc contemplationis montem accedere, multo minus illum conscendere, iusque naturale, prout est splendidis viuisque caracteribus descriptum in cœlo, elementis, animalibus, legere, nec omnes tali nascuntur genio, qui percipiat hanc creaturarum linguam, ad lucrum huic infirmitati prouisum est à Deo, qui voluit nos non mutuato tantum, sed innato proprioque lumine dirigi. Diuina mens, mentibus ad sui similitudinem creatis impressit ideas veri rectique, quibus velut principiis nitantur operationes suæ, tum speculatiuæ, tum practicæ, hacque communi luce, [g] primæua lux illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Nam si naturæ irrationali largitus est artem, qua mediorum electione congrua finem suum consequitur; si elementa recta linea geometricè, vt citissimè repetunt suum centrum; si sagacissimè sucurrit aër naturæ ne detur vacuum; si quælibet animalium species, vnam habet artem suis omnibus indiuiduis communem, qua non aberrant in boni sui consecutione, vel mali fuga, multo magis animus omnium capax & rector, ad imitationem Dei vniuersalem agendorum ideam, mundumque intelligibilem præ se feret. [h] Non est deterior corporibus, quæ ante aduentitias qualitates, possident suas naturales: non est infœcundior natura quæ ex seminibus insitis suos fœtus educit. Ratiocinatio mobilis est, dum ab alio descendit in aliud, ita debet inniti impressis illis æternæ veritatis

g Ioan. 1.

h Mars. ficin. Theol. Plató. lib. 11. c. 5.

speciebus, sicut motus omnis à quiete siue stabili aliquo exorditur, ac tendit ad stabile. Mens definiens essentias rerum debet habere essentiales rationes, sicut sensus per accidentales species iudicant de accidentibus; & quia mens iudicat de fallacia sensuum & phantasiæ, debet inniti essentialibus rationibus, ne ipsa quoque fallatur, & indigeat iudicio virtutis alicuius superioris. Cognitio intellectualis est media inter diuinam & sensitiuam, ergo medias habet conditiones inter Deum qui cognoscit per essentiam suam immobilem, & sensus qui cognoscunt per mobiles qualitates, & species peregrinas. Puræ mentes in se respiciunt, sensus in alia solùm; sic ordo vniuersi exigit vt anima mentis sensusque particeps, non modò extra se formas, sed in se quoque respiciat. Harum specierum ope, indicant etiam inexperti, de pulchritudine, concentu, iustitia, pietate, fortitudine; In publicis comitijs, fert de regimine iudicium plebs, in regimen nunquam assumpta, suffragijs non ponderatis sed numeratis, quasi scientiis instructissimo par sit quilibet solius naturalis luminis capax. Multa discimus sine magistro, & quæ à magistro accipimus, ea recolimus & examinamus ad interiorem regulam veritatis. Discipulus antequam audiat, sæpè præsagit audienda, auditaque reddit meliora & veriora; Sæpiùs etsi non audiat, ex se parit, vnde qui docet est potiùs minister quàm magister, vt qui colit agrum naturâ suâ fœcundum, & qui curat corpus inditâ vi in sanitatem se restituens. Nemo canibus præstat sagacitatem venatoriam, equis currendi velocitatem, sed latentem virtutem vsu expergefacit, ita dicunt Platonici docentem, non præstare, sed excitare intelligentiam à Deo mentibus humanis infusam. Laudamus alienas artes & virtutes quæ cùm vim nostram agendi superent, placent tamen quia respondent impressæ nobis recti & pulchritudinis ideæ. Præclara pauci probarent, si boni cuiusque sensus etiam ad impares non veniret; careret fama magnorum virorum sua celebritate, si etiam minoribus testibus non esset contenta, si præstantissimus quisque non gauderet inter populos digito monstrari, & dicier hic est.

[i] Hæc est lex naturæ cordibus nostris insculpta, quæ dici potest habitus, in quantum continet aliqua præcepta, quæ habitu in ipsa ratione sunt, gentibus omnibus communia & immutabilia; & quæres, inquit Tertulianus,[k] Dei legem, habens communem istam, in publico mundi, in naturalibus tabulis, ad quas & Apostolus prouocat, descriptam. [l] Monstrum est [m] quidquid ab illis deficit, imo sacrilegium in Deum naturæ Dominum & autorem, talis in nobis conscientiæ, bonorum malorumque scientiæ legislatorem. Non est nobis [n] opus discere, quòd malum est homicidium & fornicatio vnde cum Dominus talia prohibet, dicit simpliciter non occides, non

[i] D. Tho. 1. 2. q. 49. a. 1. 2. 3.
[k] Lib. de corona militis. c. 6.
[l] Philo Iud. l. de Abrah.
[m] Tertul. de loco.
[n] D. Chrisosth. hom.

[n] ad popul. Anthioch. mœchaberis non additâ causâ, quasi scientibus loquatur. Adam commisso peccato, statim se occultauit, excusauit, mulier crimen in serpentem rejecit: Abel primitias Deo offert, tabescit Cain quod obtulerit indigna, & post fratricidium, crimen suum venia indignum fatetur, licèt nulla tunc illum vrgeret minis & imperio scripta lex. Peccans[o] igitur omnis anima, & rea & testis est, in tantum rea erroris, in quantum testis veritatis, & stabit ante oculos Dei in die iudicij nihil habens dicere. Magis sine dubio animæ aliqua dictanti, quàm litteris credendum est, inquit Tertulianus quia prior anima quàm littera. Ideo Paulus ait, qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, non lege scriptâ accusante, sed conscientiâ. Cum aliquis[p] patriæ, parentibus, amicis beneficia rependenda dixerit; pigris & ignauis res omnes malè cessuras, aduocatum ista non quærunt, affectus ipsos mouent, & naturâ vim suam exercente proficiunt. Gerunt animi rerum omnium honestarum semina quæ admonitione excitantur, non aliter quàm scintilla flatu leni adiuta ignem suum explicat. Denique prima veritas expressam sui imaginem fecit in mundo Angelico, cœlesti, elementari, perfectoque iam opere, veri bonique ideas omnes in homine microcosmo, compendiosa, vnitaque magis radiorum collectione conclusit.

o Tertulian. lib. de testimo. animæ. in fine.

p Seneca ep. 94.

Agnosco naturæ nostræ collatum præ cæteris beneficium; Immortales ago gratias immortali parenti, qui nobis hîc procul ab ipso degentibus, intimos illos & immortales splendores mentibus nostris addidit, velut tutelares genios, quorum audito consilio, nullus nisi contumax aberrat. Gratiam hanc testata est gens omnis igne sacro perpetuoque in templorum adytis magna religione seruato, qui lucem & ardorem omnis boni præsulem in pectoris arcano vigentem significaret: fatentur omnes dari ius & legem naturæ omnium hominum cordibus insculptam, qua fit[q] vt gentes quæ legem nesciunt, ea quæ legis sunt faciant: sed mihi mirum videtur quod quales sint illæ naturæ leges, nullus adhuc, in tanta scribendi licentia, satis distinxerit, exposuerit.

q Roma 2.

Fortè visum est certos nos de illis effectos Dei magisterio, certiores effici non debere minus authenticis autorum commentariis; intus scripta externo non indigere præconio; studiis non quærendum quod indulgentia naturæ, nobis quæsitum & proprium est; vtque olim Syrij soli & lunæ nullas ponebant imagines, quia satis manifestè omnium semet subijciunt aspectibus, sic per se notas naturæ leges expositoribus non indigere. Id sine dubio verum esset, si mens humana semper in se conuersa, silente rerum externarum motuumque sensibilium tumultu, vocem Dei naturæque docilis perciperet. At nunc mobilis & inquieta nunquam sibi constat, spargitur & cogita-

tiones suas in omnia nota & ignota dimittit, nec tantùm mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit & damnauit, reuoluitur. Adijce quod ira, metu, cupiditate, falsis opinionibus concutitur, transfertur, & turbata non magis naturæ legem, quàm aqua commota cœno mixta faciem cœli referat. Inde fit vt omnes in cuiuslibet artis aut scientiæ, seu speculatiuæ seu practicæ dubiis, prouocent ad legem naturalem, & hanc pro se stare, pro se decernere factis etiam inductionibus profiteantur, cùm tamen certum erroris argumentum sit ipsa sententiarum contradictio. Quàm varia, vana ridicula philosophorum antiquorum & hæreticorum deliramenta, nihil tamen fingi potest à ratione tàm alienum, quod authorem & sectam velut naturali lumine directam non habuerit. Consule pecuniarum auidum, inexhaustâ cupiditate thesauris inferentem quod aliis sibique neget; ambitiosum consule ad dignitates per indigna quæque conscendentem, consule voluptatibus diffluentem, alium ocio torpentem, alium aulæ se fumo pascentem, alium ad arma præcipitem & humano cruore satiandum, horum quisque tibi dicet se naturam suam sequi, ducem optimam, idque sibi bonum esse quod dum habetur delectat, dum abest, torquet. Sanè sicut ars dioptrices quædam ita conformat specula, vt obiectorum speciem aliam quàm acceperint emittant, luceque colorum entelechia ad monstrificas & à vero penitùs alienas figuras confingendas abutantur; sic varijs cupiditatibus infectæ & distortæ mentes naturæ legem dùm violant, hanc sibi fauere & patrocinari mentiuntur.

Vnde tàm graue, humanæ societati simul & Religioni timendum falsi crimen, nisi ex eo quod leges illæ dictæ naturales non sunt determinatæ, & illas quisque prout libuerit velut lesbiam regulam contorquet, suisque vel iniquissimis votis explicat. Licèt asserant Iuris consulti totum ciuile jus ducere suam originem à jure naturali, eius tamen paucissimas recensent leges, [r] quibus fit maris & fœminæ coniunctio, liberorum procreatio & educatio. Hæ nobis cum animantibus communes sunt: at hominis ratione prædíti singulare jus, ad hæc tria reuocant præcepta, [s] honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere. Hebræi [t] dicunt septem præcepta naturalia Noë filiis idest cunctis hominibus data; scilicet de vitanda idololatria, de Deo benedicendo, non maledicendo, de obedientia regimini ciuili præstanda, tùm prohibitiones homicidij, concubitus incœstuosi & nefandi, furti vel rapinæ, & non comedendi membrum viui animalis. Quis non videt has à Iurisconsultis & ab Hebræis notatas naturæ leges nimis angustas esse, quasdam nimis vniuersales, alias nimis singulares non sufficere ad humanæ mentis tàm periculosè versatilis directionem in speculatiuis & moralibus. Ape-

[r] Instit. de Iure Naturali.

[s] §.3. Instit. de iust. & iure.

[t] Selden. de iure Hebræo. lib. 1. c. 10.

riendi certè ſunt ampliores nitidique magis veritatis æternæ fontes, quos ratio tum ex ſe, innatiſque ſpeciebus, tum ex vniuerſi ſpectaculo ducat, & ad dubij cuiuſlibet ſolutionem perennes ſibi ſeruet. Quamuis conſideremus hominem eſſe rerum omnium menſuram, propter inſitas quas diximus veri rectique ideas, quia tamen illæ confuſæ, & inductis erroribus deletæ ſunt in multorum animis, non ſunt ab omnibus exquirendæ, ſed tantum à ſapientibus, quorum mens ſerena diuinum hoc lumen purius excipit & reddit. Vnde per nouum hominem Chriſtum,[v] ſecundum Deum creatum in Iuſtitia & veritate, cæteri ſunt illuminati & reſtituti hodieque tum facti tum iuris controuerſiæ, non cuiuſlibet hominis, ſed arbitrio iudicioque boni viri dirimuntur.

[v] Iobius monachus apud Photium Bibl. cap. 231.

Idem ergo nunc apud me recurrit votum, quod initio digeſti mei propoſueram, ſcilicet vt in ſingulis ſcientiis peritiſſimi, Philoſophi ſpeculatiui & practici, Medici, Mathematici, Iuriſperiti, Theologi, alij qui variam naturæ indolem moreſque populorum tum hiſtoriis edocti, tum peregrinationibus experti, conuenirent. In hoc ſacro ſapientum conceſſu, Deo præſide, ſi fierent abſtractæ propoſitiones, earumque ad trutinam defæcatæ rationis tum impreſſæ, tum ſcientiis excultæ haberetur examen, certò conſtaret quænam deberent in album legis naturalis tranſcribi, cum ſuis exceptionibus & limitationibus.

Qui ſciret has naturæ leges, ſciret artem Dei quâ mundum condidit, concinnauit, adminiſtrat; hoc eſſet ſortem humanam ſupergredi, ad conſilium & regimen orbis admitti cum ſeparatis mentibus, quibus in patrandis miraculis tota vis eſt ex ſcientia, quâ notas actiuorum qualitates opportunè paſſiuis applicant. O quam iuſta, fœlix, æterna foret Reſpublica, ſi legibus æternis mundi regeretur, ſi pars hæc rationalis in mundo præcipua, vniuerſo ſuo ratione conſentiret! Has igitur naturæ leges inquirere maximum opus, & Regiæ maieſtatis cura digniſſimum, ſcholis, regimini, Religioni, formandis moribus, dirimendis controuerſiis vtiliſſimum; vnde princeps plus ſibi laudis æternæque famæ compararet, quàm Imperator Iuſtinianus ex digeſtis in ordinem Iuriſperitorum reſponſis; plus eſt enim legum fontem quam eius riuos, theſaurum quam eius ramenta quædam aperuiſſe, & integrum hunc æternæ veritatis exponere ſpeculum, in quo, quantum hîc licet, ad inſtar beatarum mentium concluſiones videamus in principijs.

At quia datur nobis tale bonum optare, non conſequi hoc in ferreo ſæculo; in quo plurimorum conſilia ſunt, vt fucum rebus, onus populis, bella finitimis inferant, iuſque naturale, non ſequendi, ſed abrogandi mos inualeat, licebit mihi, quamuis omnium minimo,

huius communis pretiosissimæ rei, profusioni & alienationi non consentire. Vindicabo, quantùm in me est, humanæ naturæ dignitatem, & à piissimo parente datas nobis ad tutelam & splendorem leges; dicam etiam inutilis profutura, & si verum singuli noluerint audire, jus publicum persequar actione publica, ipsismet reis conscientiâ teste judicibus.

Solent mathematici, cùm non suppetunt illis facultates, vt machinas, turres, munitiones, ære, lignis, lapidibus construant, illas ex charta, aut ductis solum lineis sic efformare, vt ars in angusto, velut à materiæ conditionibus abstracta & sortem idearum consequuta, magnis sufficiat edendis operibus. Sic & ego *Ius Naturale* regium opus, collatis multorum sapientum thesauris perficiendum, etiamsi libuerit à fundamentis instaurandum, rudi quadam adumbratione delineatum propono. In magnis tentasse vitium non est, condonabunt mihi sapientes, si artis huius diuinæ tyrocinium aggressus, aberrem in multis peritorum consilio reformandis. Non erit error sine fructu, si fœliciores genios æmulatione prouocauerit ad ampliora.

Ceterùm cùm mihi non detur iuris naturalis archetypum contemplari, illud quale sit, ex transcripto quod tot sæcula probarunt coniiciam, componamque ius naturale ad instar juris ciuilis. Amplissimus eius tractatus reducitur ad personas, res & actiones; ad personas, quarum causâ [x] ius omne constituitur, pertinebit liber primus de causis agentibus & producentibus; ad res refertur liber secundus, de rerum conseruatione & profectu; Tertius denique ad actiones, scilicèt de rerum alteratione & interitu, vt enim post litem inter contrarias partes contestatam, res ei cui ius competit, iudicis sententiâ defertur, sic post actiones & passiones æquissimo naturæ iudicio cedunt infirmiora fortioribus. Ita videbuntur res in suo principio, medio, fine quibus velut limitibus tota earum existentia continetur.

[x] l. 2. ff. de statu homin.

Leges distinximus in paragraphos, qui singulas earum partes exponunt breui sententiâ pro lege accipiendâ; qui sequuntur discursus possunt esse loco commentarij, vt opinor, non ingrati, rerum originem indagine curiosâ scrutantibus. Nam probare conatus sum quod gratis ab omnibus supponitur, Iuris ciuilis regulas, Physicæ, medicæ, moralis, politicæ, mechanicæ, artis cuius libet præcepta inniti legi naturali velut fundamento. Ad cuiusque propositæ legis elucidationem, delibo quasdam inductiones confertim & copiosiùs iam expositas in Digesto sapientiæ, cuius methodo quidquid est, quidquid dici aut excogitari potest reducitur ad 18. terminos sibi mutuò combinatos, sed quia non omnes capiunt verbum istud, & cùm in

illo opere cuiuslibet propandæ propositionis amplissima suppeditetur materia, formalis tamen veritas rerum illic congestarum non pateat omnibus; Nunc illam ex naturæ principiis deducere conamur, veramque, si aduertas lector, sic conficimus encyclopædiam scienriarum, conuenient enim inter se, si conueniant in communi naturæ principio. Liceat igitur alibi iam à me dicta retentare, ad huius argumenti probationem, iisdem armis in diuerso conflictu decertare, iisdem vti lyræ fidibus, eadem voce, vt decuerit, inflexâ in diuerso concentu, sicut iisdem elementis aliter atque aliter temperatis vtitur natura in mixtorum conformatione, & vt surgat nouum hoc opus mihi concedatur educere materiam ex lapidicina, quam feci iuris publici, eius tamen vsu cum aliis communiter mihi seruato.

Propositum mihi est, non solum contemplationi; sed etiam hominum ædificationi scribere, luci calorem addere, ne philosophia nostra sit sterilis, & sine sperato studiorum nostrorum fructu. Ideò cùm lex naturæ sit rerum omnium ritè perficiendorum regula, ex illa conabor elicere quæ pertinent ad publicos priuatosque mores formandos, propositionibus facillimis, nullius captum execedentibus, sed inæquali stylo, eo quòd authores in margine notatos induco propriis suis verbis loquentes. Vt autem hæc humana diuinaque tractans contemplatio ordinatè magis procedat, præmittimus caput vnicum tribus distinctum paragraphis, vnde veritatis sensus diffundatur per totum hoc iuris naturalis corpus: inquiret de legis naturalis origine, vniuersalitate, perpetuitate, vt præfixis illustribus titulis dignitas eius priùs denuntietur, quàm inquirentibus appareat, & quilibet diuinam intelligens ad eius studium cum reuerentia mundus accedat, procul à se, rebusque pellens quidquid prophanum est. Totum opus refundatur ad laudem & gloriam Dei qui est principium huius legis, cui milito, cui quidquid est in me lucis acceptum refero, & ita sacrum dicatatumque sit.



Lex



LEX NATVRAE EST A DEO.

CAPVT VNICVM.

§. 1.



EX paucis quæ præfati sumus, etiam sensu & ratione certum est dari legem naturæ, scilicet ratos fixosque rebus omnibus insitos existendi & agendi modos, quibus constat mundi totius, partium & sæculorum series ordinatissima. Quòd cœli circulariter moueantur & indefesso cursu sibi præscriptas impleant periodos; quod elementa suas seruent regiones & qualitates, quòd pisces gaudeant aquis, aues aëre, quòd plantarum & animantium pro speciei cuiusque ratione certa sit conformatio, determinata potentia, inclinans in certum quid appetitus, summa videtur reddi ratio cùm dicitur, talis est eorum natura; hanc Hypocrates [y] pluribus in locis definit certam ex primis elementis temperationem. Aristoteles dicit esse principium motus & quietis, in eo in quo est per se non per accidens. Vocans illam principium videtur inquisitioni limites ponere, quid enim vltra principium.

[y] lib. de natura hominis.

Altiùs surrexit Plato, quem merito diuinum vocant, quia naturam retulit in Deum, cuius quatuor dicit esse leges, [z] diuinam quæ est in ipsius mente; cœlestem seu fatum; tertiam naturalem rebus omnibus ratione carentibus inditam; quartam humanam nostris insculptam mentibus ad veri rectique notitiam & affectum. Per primam in Deo existentem legem, significat præexistentes in intellectu diuino intelligibiles formas, omnium rerum effectrices, veras rerum essentias, quas ideas appellat: adstipulantur huic sententiæ nostri Theologi, [a] dum admittunt in Deo ideas velut primordiales omnium causas, nam cùm omnia sint à Deo, non à casu facta, necessarium est in eius mente omnium etiam singularium ideas præexistere obiectiuè, ad quarum similitudinem cuncta creauit, concepitque ab æterno modum gubernandi creaturas, idest concepit modum quibus vnaquæque creatura deberet suas actiones exercere & in summum finem dirigi: hîc autem conceptus diuinæ mentis, nihil aliud est quàm lex æterna: ab æterno infinitæ suæ perfectionis fruitione beatus, nullis indigus, sibi tantum necessarius liberè voluit ad extrà res alias à se producere, quæ suæ bonitatis essent noui fœtus,

[z] 1. de Leg. in Timæo, Phædro, Gorgia, Phedone.

[a] D. Tho. 1. q. 15. a. 1.

b De Diuin. nominib. c. 1.§.1.& cap. 4. sui multiplicatæ quædam imagines, quibus, inquit D. Dionysius,[b] amplificatur vnicè, multiplexque fit ex vno, nec ab vnitate discedit, quod sit ab essentijs omnibus superessentialiter exemptus. Sic constituit omnes intelligentes substantias, virtutes & operationes, ab omni corruptione, morte, materia, generatione liberas, vt illi quantùm fas est conformentur, boni speciem præ se ferant; & iuxta legis dictamen inferiores suos bonorum ex summo bono promanantium participes reddant. Post sacras istas sanctasque mentes humanam animam creauit corruptionis expertem, quæ potest ad summum bonum promoueri, & ex illo promanantes illuminationes capere.

Eadem diuina bonitas vt est immensa, se diffudit etiam ad ea quæ longiùs à natura sua distabant, scilicèt ad productionem rerum corporalium, sed dùm procedunt ab intellectuali causa, & omnium prima ratione, etiam rationis speciem vbique præ se ferunt, primo in partium ad se mutuò & ad totum pulcherrima connexione, tùm in ordine qui est sensibilis quædam ratio, & in motu citissimo ad sua centra, cùm ab illis reuulsa sunt. Viuentibus autem Deus impressit species quibus sibi bona discernunt à nocentibus, & dum vnaquæque res ad optimum consequendum nititur pro captu suo, summum bonum omnis boni fontem appetit, & eâ in principium suum reflexione Deo ministrat cuncta propter se operanti.

Cùm vides horologium rotis suis optima proportione sic instructum, vt motus solis sequatur & proclamet, vim hanc numerandi, cœlestibus se conformandi non tribuis ferro, sed artifici qui sic materiam distinxit, motum in præceps, interpositâ statis interuallis quiete, contemperauit. Cùm obseruas sagittam rectâ viâ scopum petentem & attingentem, statim infers lignum pondere suo jacens hunc sibi motum celerem, cœcum hanc electionem sibimet non dedisse sed impressa vi, ab oculo doctaque manu sagittarij fuisse directum. Similiter cùm ratione carentia, materiæ penitùs immersa, varia tamen rationis opera ad sui conseruationem facere, certissimum argumentum est diuinæ sapientiæ cuncta prout ipsis expedit mouentis. Per verbum, diuinam scilicèt rationem omnia facta sunt, & inde retinent quoddam rationis vestigium, vt argenti massa per liquidum aurum transiens, non fit quidem aurum, sed aurata superficie quæ quantumuis longè lateque ducta fuerit, originis suæ fulgorem retinet.

Hæc, inquis, omnia sic agunt ex naturæ suæ lege, verum est, sed dùm legem dicis notas legislatorem, sic ordinantem, dirigentem, mouentem, contraria prohibentem. Vtar Senecæ verbis,[c] quid est aliud, inquit, natura quàm Deus, & diuinà ratio toti mundo & partibus eius in serta; quocumque te flexeris ibi illum vide-

c. lib. 4. de benef. cap. 7.

bis occurrentem tibi, nihil ab illo vacat, opus suum implet, vt Iustitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas vnius animi bona sunt quidquid horum tibi placuerit, animus placet, ita quidquid rationis in rebus materialibus occurrit, Dei cuncta regentis munus est, de quo paulo post plura sumus dicturi.

Effulget potissimum primææ rationis radius in homine triplici quadam excellentia. 1. Cùm sit rationalis, lux quæ alijs extrà & superficie tenùs accidit, illi propria & essentialis effecta est. 2. Recti verique sensus & affectus intimo cordi fuit inditus, quo tum in speculatiuis, tum in practicis, vt dictum est dirigitur; tandem si vitio suo tum illi propria, tum superaddita lux obscuretur, si naturæ legem cordibus inscriptam motus sensibiles obliterarint, hanc eandem potest legere in aperto cœlorum, elementorum, & creaturarum libro, seruata sui cum cæteris proportione. In omnibus tanta viget æquitas, sic elementa, plantæ, animalia pro naturæ suæ modo fideliter operantur, vt hinc ductæ sint certiores artium & morum regulæ. Pigrum remittit sapiens ad formicam; nimis de futuro sollicitos, & de diuina prouidentia diffidentes Christus considerare iubet flores qui cùm nullam agant sui curam pretiosè tamen vestiuntur, & aues, quibus de victu prouisum est licèt nihil ferant & metant. Nox nocti indicat scientiam, inquit D. Bernardus, *cùm creatura irrationalis docet hominem nondum per fidem illuminatum, vt inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt conspiciantur, & mens spiritualis insensibilium regione peregrina, viam veritatis discat à sensibus. Passim D. Basilius, D. Ambrosius, D. Augustinus, cæteri patres Ecclesiæ mundanum opus contemplantes, inde ducunt expressam ad hominum mores formandos disciplinam, hanc Sancti Iacob, Antonius, Patriarchæ & Eremitæ legebant in aperto mundi libro.

* In paruis sermon. serm. 5.

Fecerunt hanc triplicem veritatis collationem sapientes, vt esset originali suo conformis, diligenter obseruarunt quid dictaret instinctus, ratio, communis natura; legem enim habebant, [d] non vt hominum ingenijs excogitatum, nec vt scitum aliquod populorum, sed vt æternum quoddam quod vniuersum mundum regeret, imperans, prohibensque. Legem itaque non incœpisse cùm scripta est, sed tum cùm orta est, orta autem simul est cum diuina mente. Hinc dicit Aristoteles [e] qui legem præesse iubet, iubet præesse Deum, & hoc sensu legislatores antiqui [f] leges optimas quas dabant populis citra mendacium asserebant illas se accepisse à Deo; cui dictanti, iubenti vocem suam tribuerant. Rector enim, inquit Plato, [g] ciuilem habet scientiam, non communi tantùm cum cæteris hominibus ratione, sed infusione quadam singulari quam petebat Salomon [h]: Rex factus, mitte domine sapientiam de cœlis sanctis tuis, &

d Cicero 2. de legibus.

e 3. Polid. cor. 11.

f Marsil. ficin. in Plato. Minēm siue de lege.

g In Theage.

h 3. Reg. 1.

à ſede magnitudinis tuæ vt mecum ſit, & mecum laboret, acceptam ab eo profitebatur ſeptifido illo candelabro[i] Templi in quo lumen vnum erat cœteris maius & eminentius, quia ſicut à ſole ſtellæ, ſic maximè principum mentes à Deo lumen mutuantur. Initio Romanæ ciuitatis[k] populus ſine certa lege, ſine iure certo agebat, omniaque manu à regibus gubernabantur, & poſt mutuatas à Græcis leges, poſt diuerſa Iuriſperitorum reſponſa, longamque de iuris origine quam texuerunt hiſtoriam poſt varias regiminis mutationes, finis reſpondit initio, & populus jus omne ſuum tranſtulit in principem[l] qui deinceps potuit legem facere, velut potentiæ Dei miniſter ſapientiæ ſuæ conſcius. Ea fuit ratio cur monarchicum regimen iure gentium magis receptum fuerit, quia Deum rationis & naturalis legis principium populi venerantur in vno ab ipſo ſubſtituto principe, eiuſdemque legis tutelari genio.

i Clem. Alexandrin. lib. 3. ſtromat. c. 3.

k l. 2. §. 1. ff. de orig. iur.

l L. 1. ff. de conſtitut. Princip.

Natura lex eſt vniuerſalis.

§. 2.

MVndus qui ad vnius primi ſui principij manifeſtationem vnus eſt, etiam vna creatis omnibus communi lege regitur quæ ſimul vniuerſi & ſingulorum tutelæ conſulit, per ſe primò refertur in commune bonum totius vniuerſi quod vnicum eſt, nempe mundi perfectio, & ab illo vnico bono, tanquam à termino vnitatem habet. Cùm autem lex æterna ſit in mente diuina ratio gubernandi creaturas, ſequitur quòd omnes illi ſubiectæ ſint, irrationalis per naturalem tantum inclinationem, rationales verò per cognitionem & iudicium; vnde fit vt hæ liberè, illæ neceſſariò ſubijciantur, proprieque lex æterna habet rationem legis reſpectu hominum & angelorum, quia illi ſoli habent liberum arbitrium, ac proinde ſoli poſſunt propriè obligari ſub peccato.

Omnibus communis lex eſt[m] quòd bonum ſit appetendum, & contrà malum fugiendum. At quia bonum eſt in conuenienti, & aliquod eſt proprium ſingulis ſpeciebus, obiectis potentias, potentijs organa, vtriſque congruas actiones certis incluſas limitibus ſapiens natura contemperauit. Vniformis eſt primi mobilis motus omnes ſecum rapiens cœlos, ſingulis tamen planetis & octauæ ſpheræ ſuus ſingularis eſt, quem nunquam deſinente nunquam aberrante curſu à momento ſuæ creationis ſequuti ſunt & in poſterum ſequentur. Terræ jus eſt proximum mundi centro locum tenere, ſuis librari ponderibus, ſuperiorum affluxu ditari, fœcundari: aër rerum medius

m D. Thom. 12. q. 94. a. 2. 2. 3.

indeterminatâ latione mobilis cuncta penetrat ne detur vacuum, fidissimus superiorum & inferiorum proxeneta: Igni ius est congregandi homogenea, dissolutione compositorum heterogenea separandi, & in se, quod conuenit, conuertendi. At ne ius hoc vt in ciuili foro, sic in naturæ processu vanum æstimes, quasi non pariat actionem,[n] totum vbique probatur actionibus, & vis quælibet insita palam effectu contrariorum victore se profert. Nam aër terrâ vel aquis oppressus emicat, vindicatque superiorem locum sibi debitum; oleosa similiter, cùm sint aëtea, cæteris humoribus superferuntur: projectus in aquam lapis, cùm plus habeat juris ad centrum, cogit aquam loco cedere vt imum ipse petat. Ordinatas huiusmodi actiones Ieremias[o] meritò vocat cœli & terræ legem, quæ rebus insensibilibus eò magis imperat, quo minus ab illa se possunt eximere, sicut ars se potentiùs explicat in materia vim impressam faciliùs excipiente simul & conseruante.

n L. 14. ff. de obl. & actio.

o Ierem. 32. 2.

Efficit ergo naturæ lex, vt omnia bonum appetant, sed singulæ species suum, simul omnes bonum omne creatum, multiplex, & sic infiniti quamdam expressionem videntur assequi. Singulis animalium speciebus sua iura sunt, suæ potentiæ, dotes, solertiæ, quibus ceteris in contrarium nitentibus, velut actione legitima præualent. Ius est & bonum piscibus in aquis digere, auibus in aëre, talpis & lumbricis in terra: aquilæ, leoni, delphino, lucio, cæteris ad rapinam natis animalibus, prædam aggredi occulto fortitudinis suæ sensu, & vt habeant amplius alimentum in igneo temperamento necessarium. At ceruis, leporibus, columbis, pisciculis sua in latebris & fuga securitas est.

Cùm ab vnitate diuina cuncta procedant, vnum agunt omnia, seruatâ tamen agentium proportione, nam bonum ad quod natura prouocat, vnicuique speciei debet esse commensuratum, ne fit actionum confusio, ne sub vtilis specie in nociua cæco quodam impetu res incurrant, totiesque frustrato fine singulari, per tot aberrationes, ab vniuersali suo fine natura decidat. Propterea Iustinianus[p] à iure naturali, quod natura omnia animanria docuit, distinxit ius gentium, quod solis hominibus ratione præditis proprium est, vt est erga Deum, patriam, & parentes Religio; quædam omnibus communia sunt, vt maris & fœminæ coniunctio, natorum educatio; quis populus iustum nôn æstimet acceptis beneficiis vicem rependere, datam hominibus fidem seruare? quis parricidas, ingratos, fœdifragos, deceptores non horreat, & grauissimis pœnis coercendos non iudicet. Verum est diuersos esse apud diuersas gentes ritus; sed diuersitatem hanc efficit communis omnibus ratio, positis enim talibus loci, personarum, temporis circonstantiis, idem

p Inst. de iure natur.

q Lib. 3. confess. ab vnoquoque qui rectè sapit, ferretur iudicium. Est, inquit D. Augustinus, [q] iustitia vera interior, non ex consuetudine iudicans, sed ex lege rectissima Dei omnipotentis quâ formatur morum diuersitas; sicut à sole fit diuersitas dierum in diuersis regionibus, cùm idem semper ipse sit; sicut in vna domo pluribus seruis diuersa mandat officia lex œconomiæ; morbosque varios, varijs curat medicamentis medicina. Sic humanæ menti diuinitùs insita ratio pro cœli, soli, genij varietate varios efficit populorum mores, ad vtilis, honesti, iucundi boni consequutionem.

In hoc vniuersali gentium omnium spectaculo quidam occurrunt ferini mores, qui primùm ab æstu passionis alicuius editi, dominantium etiam in summa potentia summè peccantium imitatione peruersa, sensim in consuetudinem abierunt: vt cadaueribus hostium vesci, promiscuam exercere libidinem, ex rapto, furtis & latrocinijs viuere. Sed hæc rara, à paucis probata, velut inauspicata prodigia cæteri mirantur & horrent; Vnde sicut monstra & insolitæ quædam aberrationes, non destruunt, imò probant, vt dicemus, naturæ consuetum ordinem, sic mirus ille quorundam populorum furor, spectabiles magis efficit in cæteris regionibus, rationis & humanitatis leges. Cum in singulis climatibus sub diuerso cœlo, diuersi contingunt habitus, & in vario terrarum marisque situ diuersos oporteat esse mores, jus ciuile vnicuique regioni vel ciuitati proprium constitutum est, seruato tamen vniuersalis legis titulo, tùm quod omnes r L. 2. ff. de iust. & iure. eiusdem soli ciues adstringit, nam jura [r] non in singulas personas: sed generaliter constituuntur; tùm quod in totum non recedit à iure naturali, scilicèt à conuenienti bono prosequendo, quod aliter non posset obtineri.

L. 1. ff de de leg. l. 8. eodem. Lex igitur est commune præceptum, [s] communis Reipublicæ sponsio, Dei donum ad cuius præscriptum omnes qui in ea Republica sunt, vitam instituere debent. Iuris illius initium à natura profectum t D. August. l. 83. quæst. q. 31. est, [t] deinde quædam in consuetudinem ex vtilitatis ratione venerunt, postea res & à natura profectas, & consuetudine probatas, legum metus & religio sanxerunt. Lex est diuinarum & humanarum u Plutarch. l. de regno. rerum regina, [u] illi enim imperare conuenit, tùm ob multa, tùm quia Dei munus est & inuentum; cùm autem dicitur legem principibus imperare debere, non est intelligendum de lege in tabulis, scripta, sed de animata intùs in ipsa ratione quæ semper cum ipso conuersans, non sinit sine tutela sui viuere.

Si Gallis in Gallia degentibus, non licet ad Hispaniæ legem viuere, verbi gratiâ seruos homines habere, quanto minus licebit brutorum mores & passiones induere, cùm enim homo sit rationalis, & quodlibet eius ratione quod in se præcipuum & specificum est agat, se-

quitur quòd vitam instituere debet non ad sensum, sed ad rationem. Igitur cùm passim dicunt Philosophi, naturæ se sapiens accommodat; [x] vt illi nihil desit, ad naturam viuendum; hæc de rationali natura debent intelligi, alioquin si sensibus & passionibus homines deberent abstrahi sicut animalia, furere, rapere instar leonum, pinguescere sicut sues, luxuriari sicut caper; exteris omnibus allarrare, læsos insequi, inuidere, mordere sicut canes, natura quæ in cæteris tendit ad optimum, hîc in deterius laberetur, de homine præstantiori creatura faceret brutum.

[x] Seneca ep. 16. & 17.

Qui viuit ad rationem viuit ad naturam, cuius opus ratione & intelligentiâ procedit; natura est ars diuina quam humana ratio, Deo dirigente, & opus suum per illam implente, mille modis imitatur & perficit. Hinc artes omnes ex actione naturali casu contingente, ducunt originem; naturaliter laudantem, gaudentem, irascentem, dolentem imitantur pictores, poëtæ, Rhetores; humani corporis partes omnes scrutatur medicina, læsas sanat, luxatas restituit, excedentes humores ad debitam origini temperiem reuocat. Iustitia communis virtus, suum vnicuique tribuens diuinam imitatur in orbis distributione sapientiam. Cùm Iurisprudentia definitur rerum diuinarum atque humanarum notitia, iusti atque iniusti scientia, vniuersalem se profitetur; cùm regulas constituit dirimendis controuersijs necessarias, monet [y] tales esse, vt non ex illis jus sumatur, sed ex iure quod est, regula fiat; illud autem jus vnde iuris regula ducit originem, non est simpliciter idem jus in diuersis casibus obseruatum, & in regulam translatum, sic enim jus ciuile seipsum regularet; Casus illi singulares sub diuersis semper speciebus & circumstantijs, varij, mutabiles, ex natura sua producere non possunt, nisi jus incertum, varium, quod verè non est, & quod in certam, vniuersalem legem seu regulam non coalescit. Ius ergo vnde regula iuris sumitur, Ius est naturale, quippe primæuum, constans, vniuersale, & quod verè est, scilicet ratio humanæ menti diuinitùs insita, cui sicut immobili mobiles juris casus & decisiones innituntur. Vnde dicta lex 1. subdit regulam esse quamdam causæ conjunctionem; quid autem obseruat eandem in diuersis casibus vigentem & regnantem æquitatem, nisi ratio? Nam vt radius visualis linea rectissima tendens in obiectum examinat rectitudinem regularum, quibus in diuersis suis dirigendis operibus vtuntur artifices, sic leges regulasque juris ciuilis probat ad amussim ratio, vnde dicitur legis anima, quæ non minùs mouere debet judicem, quàm lex, siquidem lex nihil est aliud quàm rationis expressio, & vbi lex non est, ratio naturalis tacita quædam lex est, inquit Paulus. [z] Scire leges, [a] non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem, nam legis & regulæ ri-

[y] L. 1. ff. de Reg. Iur.

[z] L. cum ratio. ff. de bon. damnat.

[a] L. 17. ff. de legib.

ui ſunt, ex prima veritate nobis naturaliter indita fluentes, quæ vt in ſapientum mente purior eſt, ſic ſemper eſt conſulenda, ſemper ad illam eſt prouocandum; mutatis rerum & temporum circumſtantijs, legem poſitiuam aut abrogat, aut illi derogat per priuilegia vel æquitatem eadem ſemper manens, mutabilia dirigens, reſtituenſque diuinitùs inſita ratio. Igitur ſi ſcientiæ, leges, artes à naturali lege fluentes, ſunt vniuerſales, multò magis ipſa cæterarum principium, dici debet vniuerſalis.

Non cenſetur lex, vt diximus, niſi ſit vniuerſalis, non apparet autem vniuerſalis, niſi rerum plurimarum in quibus viget enumeratione facta; Non igitur hoc in opere importuna videri debet inductio, quæ legem ipſam naturæ de qua quæritur vniuerſalitate ſua probat, & operis titulo propoſito reſpondet. Videmus Iuriſconſultos in hoc totos eſſe, vt vnius legis latentem rationem velut animam, pluribus ſimilium legum decretis ſtabiliant, & hic notatur juris apex periſſimis ſolùm peruius, noſſe rerum materiâ diuerſarum, ratione ſimilium conuenientiam. In grauis æri ſolutione non eſt importuna ſed grata quinariè nummorum effuſorum repetitio, donec impleat ſtipulatam debiti ſummam; ſic auidæ veritatis menti cedit in ſolutum rerum in vna veritate coïncidentium multitudo. Debiles ſunt oculi quibus non placet in longinqua proſpectus; anguſtæ ſunt mentes, & errore calculi iam deceptæ, quæ hoc in opere naturæ legem vniuerſalem profitenti hærent ſingularibus, ampliora nec optantes, nec capientes. Non aduertunt dictum ab Ariſtotele prima principia nobis inductione nota fieri; diſcimus, inquit, aut inductione, aut demonſtratione; eſt autem demonſtratio ex vniuerſalibus, inductio verò ex particularibus; impoſſibile verò eſt vniuerſalia contemplari niſi per inductiones; ſic deprehendimus ſpeciem obſeruatis pluribus indiuiduis, eam vniuocè participantibus. Hanc methodum ſequitur & præcipit in nouo ſuo organo Baconius Angliæ Cancellarius, ſcilicet vt conſtituantur tabulæ comparatiuæ quæ notent eandem in diuerſis ſubiectis naturam, tum à particularibus aſcendere docet ad axiomata minora, deinde media, tandem generaliſſima. Longum eſſet hîc in quauis propoſita lege per omnes naturæ ſinus diffundi, ſufficiet pauca delibare quæ non ad tædium prolixa, ſed breuiter viam indigitantia videbuntur mentibus ad vniuerſi ſpectaculum natis.

Lex

Lex naturæ est æternæ veritatis.

§. 3.

SI contemplemur Deum in se, infinitam scilicet suam potentiam, & omnia quæ ex illa prodire possunt possibilia & futura perfectissime comprehendentem, in hac infinita essentia, cui nihil de nouo potest adijci, ideæ rerum rationes & exemplaria sunt ab æterno. Vt initium non habuerunt, ita non patientur exitum; quæ nunquam desinent, sed quandiu durabit mundus erunt immotæ specierum, motuum, vicissitudinum, actionum omnium regulæ. Agnoscit illas & mirabundus exclamat Propheta: In æternum Domine verbum tuum permanet in cœlo; in generationem & generationem veritas tua, fundasti terram & permanet; ordinatione tua perseuerat dies quoniam omnia seruiunt tibi. A creationis suæ momento sphæræ cœlestes implent præscriptas sibi periodos indefessa circuitione; idem semper illarum motus, eadem inexhausta solis, lunæ, cæterorum planetarum vis; assignatas sibi qualitates & regiones seruant elementa; & hinc laudant sapientes agriculturam, [b] quòd extra mundum ciuilem dolis refertum, fortunæ ludibrijs expositum, naturam eadem semper lege procedentem contemplatur. Idem semper in animalibus & plantis specierum numerus; indiuiduorum cuiusque eadem semper conformatio, idem instinctus, eædem potentiæ & actiones in eumdem semper finem directæ, licet inter tot materiæ defectus quædam contingant monstra, sed vt dicimus sterilia, ne longiùs confusio grassetur.

Quis nisi conditionis suæ nescius ignorat, naturaliter impressas esse cordibus hominum æternas & immotas quasdam veritates; [c] quæ quod melius, quod pejus sit, ostenduntur etiam in sensibilium appetituum tumultu: Vnde Galenus [d] asserit contra Pyrhonios dari certum de rebus iudicium, nam ex ipso artes omnes parant sibi apta organa, per ipsum cætera iudicantur. Hinc approbat methodum quæ in vtramque partem rationes adducit, vt iudicium naturale quod melius est eligat. Lex ista, secundum D. Thomam, [e] dici potest habitus, in quantum continet aliqua præcepta quæ habitu in ipsa ratione sunt, & est communis & immortalis quantum ad prima principia. Obseruarunt, inquit Philo; [f] antiqui Patriarchæ quod postea legibus sanctitum fuit, vnde dicendi sunt animatæ leges, à quibus leges scriptæ desumptæ sunt: sic vt nihil aliud contineant, quàm veterum patrum commentaria, in quibus eorum dicta factaque narr-

[b] D August. lib. 8. de Genesi ad liter.

[c] Plato. 3. de leg.

[d] Lib. de optimo docendi genere.

[e] 1. 2. q. 94. a. 1. 2.

[f] Lib. de Abraha.

rantur. Ab omni sæculo & à primis gentium omnium scriptoribus laudata fuit in Deum, in patriam & parentes pietas, in aduersis fortitudo, beneficiis acceptis repensa gratia, amicis, etiam inimicis seruata fides. Semper culta & laudibus excepta fuit, semper erit hæc iustitia [g] quæ præcipit honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere; æquum quod quisque putauit in se, [h] similiter æquum putare contra se; aliis non facere quod quisque sibi fieri nollet. Quantumuis humanæ menti peccata tenebras offuderint, impressa primæua lux lucet in tenebris, & tenebræ illam non sic comprehendunt, quin homo laudet etiam in hostibus virtutem, in se reatum arguat synderesis, & à pœnitentia non nisi desperatione deterreatur.

[g] l. 1. §. 3. Inst. de iust. & iure.
[h] l. 1. ff. quod quisq. iur.

Rationem hanc & æquitatem, singulis non amentibus inditam, prudentia ciuilis transtulit in bonum publicum, legesque sanciuit, quæ cum fundatæ sint in æterna naturali veritate, pariter immortalitatem sibi pollicentur. Plato [i] leges Reipublicæ daturus inuocat Adastriam, diuinam prouidentiam, potentissimam ineuitabilium legum dominam, quia leges à se conditas optabat immortales. Vt posuit ideas à materia, loco, tempore pœnitùs abstractas, extra mutationum aleam positas, quæ nutantem tot motibus naturam firmarent, in quibusdam indiuiduis peccantem restituerent, sic optat Rempublicam regi legibus ad instar fati necessariò stantibus. Inde mos fuit [k] illas in tabulis æreis incidere ad perpetuitatem momenti, datis etiam custodibus ne quid vel minimum ex illis excideret. Mensuræ rerum quibus cæteræ conformari deberent apud Iudæos [l] in sanctuario seruabantur. Theodosius Imperator [m] præcipit in singulis stationibus publicè constitui mensuras & pondera ænea vel lapidea legitima cum præpositis, vt fraudare cupientibus fraudandi adimatur potestas: ipsi nummi, [n] vt sint commune rerum pretium & difficultatibus permutationum æqualitate valoris subueniant, formâ publicâ percutiuntur: sunt publicè constituti mensores [o] agrorum, frumenti, rerum cæterarum, ne fallat ipsamet quæ falsitatem debet excludere, regula.

[i] Lib. 5. de Rep.
[k] Plin. lib. 34. cap. 9.
[l] Leuit. 27.
[m] L. 18. & 21. C. Theod. de suscep. propo.
[n] Plin. lib. 33. c. 3. l. 1. C. de contr. empt.
[o] l. 1. C. de cond. in publ. horreis tot. tit. ff. de mensorib.

Sunt leges illæ materiales ad intellectualium exemplar immutabiles & cuiuslibet arbitrio non relictæ; hinc tanta de legibus non mutandis cautio, vt fusiùs aliàs exposui [p] omnes enim fundatæ sunt in naturali lege, quam propterea extendere licet, [q] non tamen ab ea penitùs discedere; nam vt arbor semper radicibus hærere debet terræ vnde sugit alimentum, fons origini suæ vnde contingit illi perennitas, lux soli vnde diffunditur, sic rectum & æquum omne tale est quia consentit cum jure naturali. Igitur si rerum materialium certæ, determinatæ & immutabiles sunt origines & mensuræ; si sol lucis,

[p] In digesto sapient. tit. minoritas differentiæ, & duratio veritatis.
[q] l. 6. ff. de iust. & iure.

temporum, fœcunditatis parens nunquam aberrat aut corrumpitur? si fontium aut fluminum capita olim sacra fuere, ne quis illa temeraret, cur naturale ius cæterorum origo non seruatur pariter, certum, fixum, immutabile, & à prauis hominum opinionibus, illæsum.

Vt autem dignitas, vniuersalitas legis naturalis pendet ex eo quòd constituta fuit à Deo, æterno decreta, & in ipsa rerum creatione promulgata, optimum videtur naturâ duce mentes ad ipsius conditoris & legislatoris Dei cognitionem transferre. Nam vt lux solis prius seipsam quàm cætera manifestat, & ipsa mediante videtur sol; sic Deus seipsum offert priùs humanæ menti, hinc per creaturas ad expressiorem eius cognitionem deuenimus. Principium est, à quo manat in nos vis omnis; medium, in quo sumus & mouemur; finis vltimus, qui priùs intendi debet. Pia mens à bono, per bonum, in bonum circum agitur; agnoscit auctorem suum, vt plus diligat, diligendo magis cognoscit, nec enim sine luce sunt charitatis incendia, nec ipsa carent præmio, nam cognoscentem & amantem, antè bonus, nunc iustissimus Deus donis amplioribus munerat. Hinc igitur ordimur jus naturale, & de prima causa priùs loquemur quam cæteris.





LIBER PRIMVS.

De causis & Rerum productione.

NATVRA cum toto suo splendido cœlorum, elementorum mixtorum plantarum animalium, specierum apparatu, cum hac amplissima sæculorum & generationum successione, sic amicè sibi coniunctas habet partes omnes, Vt vnum quid efficiant, vnam infinitæ perfectionis & pulchritudinis imaginem. Dabitur aliquando nobis in æternitate beata, cui nihil præteritum & futurum tali gaudere spectaculo, & rerum temporumque omnium præsens, sic integrum hoc diuinæ sapientiæ miraculum, vno velut obtutu contemplari. At nunc cum fluentia raptim & in transitu tantùm percipiamus, fractis etiam speciebus ex præterito futuroque collectis, nitendum saltem nobis est, hæc meliori quo possumus ordine per partes velut palpando pertractare. Vt igitur in rerum existentium progressu causæ suos præcedunt effectus, sic nobis ius naturale referentibus, illi iam obsequente methodo, priùs dicendum est de causis, nam & ab earum inquisitione dicit Aristoteles [r] incipiendam esse physicam contemplationem.

[r] 1. Physic. tex. 1.

Sic medici priùs scrutantur venarum originem in hepate, arteriarum in corde, neruorum in cerebro, & in spinæ vertebris quàm eorum propagines omnes accuratâ sequantur anatome. Fontium & fluminum capita potissimùm notant geographi; qui texerunt genealogias, seriem earum posterosque ab antiquissimo parente velut ramos à trunco deducunt. Ipse Moyses [s] orbis genesim descripturus sic incipit, in principio creauit Deus cœlum & terram. Notat compendioso, didacto tamen sermone, primum omnium principium Deum ex nihilo producentem cœlum & terram, velut masculum & fœminam vnde prodirent futuræ generationes.

[s] Gen. 1.

Sanè sicut oculus procedens è tenebris in locum illuminatum, momento conuertitur ad diffusæ lucis originem, tùm rerum eius im-

pressione visibilium spectaculo pascitur: Sic vbi primùm se mens ad alicuius obiecti notitiam accingit, secreto quodam impetu causam tentat inuenire, & si non occurrit, eam auguratur. Præludit æternitati, & moras indignata, conatur supra materiam, supra tempus vt essentiæ dignitate, sic acumine cognitionis erigi. Vt sunt eminenter, sit compendiosè possidentur effectus in suis causis: confusa quidem primò hæc est notitia, sed quæ disponit ad dilucidiorem, dùm quod prælibatum est in origine, probatur in effectibus. Hac sublata generali rerum in causis suis contemplatione, non procedit inquisitio, quin illam ad singulos gressus sistat mens, causam exigendo specialem, quæ non habetur sine generali prænotione. Ordiemur ergo à rerum causis, vniuersalibus primò, tùm veniemus ad medias & subordinatas, earumque proprios effectus, si ad id præstandum, & ad exponendas vniuersi leges, lucem nobis & auxilium dederit prima lucis & bonitatis omnis causa Deus, ad cuius cultum instaurandum, sit hæc prima lex.

Vnum est ante multa lex prima.

§. I.

NON est iam quòd conqueramur de rerum natura, quasi nobis indiderit desiderium, negauerit possessionem veritatis, cùm primam hanc cæterarum velut originem, vel inculta ratio cognoscat, oculus manusque sentiat, vndique sermo nobis etiam alia cogitantibus, personet. Quis non intelligit se dum numerat vnitarem præmittere, & ab ea sequentes duci numeros? à puncto exiguæ & non diuisibilis quantitatis fluit linea; à linea quæ vnam habet quantitatis extensionem procedit superficies, à qua tandem solidum, vt ab vnitate multitudo; sic cæterarum rerum principia, quò superiora, eò sunt simpliciora.

In separatis mentibus, vt corruptioni sic generationi non obnoxiis, vnius speciei vnum est indiuiduum. In cæteris ab vno genere pendent species, ab vna specie fluunt indiuidua; Ex Aristotele, plures orbium motores ab vno pendent motore; primum mobile situ superius motu suo simplici cæteros orbes circumducit; lucis sensibilis fons vnicus sol; semen insito sibi turgens calore, collectoque in sui centrum spiritu, sensim se promouet ad formationem animalis: inter partes, primas concedit cerebro, substantiæ similitudine sibi magis affini, morionisque futuro principio; tùm hepar venarum, cor arteriarum originem constituens, vbique multitudinem ducit ab vnitate. Caulis



est qui in plantis simplex super terram assurgit, rami à caule fissi multiplices prodeunt. In lineis mathematicis rectum est ante circulare, quia rectum est formæ vnius simplicis, circularis autem linea, est duarum formarum, eo quod habet formam conuexi & concaui. Licèt omnia mixta sint composita ex quatuor elementis, singula tamen vnum præcipuum elementum sequuntur, sicut in quolibet elemento vna prædominatur qualitas; lapides sunt terrei, metalla sunt aquea, plantæ aereæ, animalia ignea, igneus est illis vigor, nullumque nisi sub vno pullulat.

Tandem de quacumque re fiat sermo, præponitur articulus quo significetur vnitas, priusquam exponatur essentia; [t] vnum enim est supra ens, quia quidquid est vnum essentia pariter est, non è conuerso quidquid erit essentia, statim erit & vnum. Est supra ens, quia verificatur de potentia & actu, & de oppositis. [v] Omnis post vnitatem numerus, vnitate perfectus & consummatus est; sola vnitas simplex à se perfecta, non egreditur se, sed indiuidua simplicitate & solitaria sibi cohæret, quia superest sibi nullius indiga, plena suis diuitiis. Entis rationi multitudo & compositio non repugnat, repugnat autem rationi & conceptui vnitatis sublimioris, scilicèt simplicioris & primæuæ. Vnitas est præstantior essentiâ, & se habet ad illam essentia sicut circulus ad centrum; essentiam enim firmat tanquam cardo quidam; vnde materia quæ abest ab ente, habet tamen vnitatem; est igitur vnitas omnium principium, cùm illam omnia participent.

[t] Ficinus in parmenid. cap. 41.

[v] Picus mirandulan. in Heptaplo.

Vnitas est in multitudine.

§. 2.

ANtecedit vnitas multitudinem quia producit, & quia producit, producit etiam conseruat, & in ea velut imperans residet: nam vnitas est in singularibus, alioquin non esset multitudo quæ est collectio vnitatum. In vnaquaque lineæ parte inuenitur punctum; lineam imaginamur per fluxum puncti; ita tempus processione momenti, numeros processione vnitatis; quòd si in multitudine non esset vnum terminans, esset multitudo infinita, indistincta, occupans totius materiæ capacitatem, & excludens quidquid aliud ex ea fieri posset. Si totum igitur aliquod sit finitum; si ad illud partes & ad se mutuo respectum habent, & inter se conueniant, id constat vnitatis virtute fieri.

Conseruatio omnis ab vnitate, destructio & interitus à diuisione.

ᵃ In vna ſpica multa grana diſtinctis ſunt ordinata cellulis, in granata & aliis fructibus communi teguntur tegmine, in aliis non, pendent tamen ab vna radice, ab vno trunco & caule radicis influxum per immiſſuras continuante. Cogitamus tantùm ſingularia, & affecta vnitate, quia finita: multitudinem actu diuiſam ſimul & ſemel non apprehendimus; vniuerſalia concipiuntur per vnum genus aut vnam ſpeciem; ita gregem, turbam, populum concipimus per modum vnius, cuius ſingularia ſunt partes. Ita notat Gellius, propriè & ſine licentia, mille dici in ſingulari, vt mille hominum occiditur, cœlum & arenam ſemper in ſingulari numero dici, non in plurali. Ordo conſtituitur vnitate; numeri quorum eſſentia eſt in pluralitate, conformantur ab vno; centum intelligimus per ſemel centies vnum, hoc eſt conſtructionem ex ſemel centies repetita vnitate.

ᵃ Theophr. de cauſ. planta. lib. 4. c. 8.

Aſcenſio mentis ab vnitate corporea ad diuinam.

§. 3.

Vidimus vnitatem eſſe ante multa & in multis; ab illa multitudinem & ortum & conſiſtentiam mutuari, vnde fit vt mundus ex diuerſis contrariiſque compoſitus ſit ſimul vnum propter vnitatem partium, earum connexionem, ordinem, finem: & tamen multa, quia in eo ſunt contraria, res ſcilicet habentes eſſentiales differentias, principium, medium, finem, motus, effectus, paſſiones, actiones oppoſitas. Cùm autem hæc contraria, ſcilicet vnum atque multa ſint in ente perfectè conflata, debet extare cauſa principalis quæ author ſit huic vni, quòd ſit vnum, & huic multitudini quòd ſit multitudo, & vt ſint inuicem conciliata; neque enim multitudo, cùm ſit vnitati oppoſita, poteſt eſſe cauſa vnius, nec inter ſe hæc oppoſita poſſunt vltrò conciliari.

Cùm omnia propter compoſitionem & multitudinem ſibi propriam non ſint verè vnum, debet dari vnitas cuius participatione ſint & conſeruentur. Oportet ab vnitate in materia jacente, aſcendere ad veram & abſolutam vnitatem; ſicut à vita addicta corpori, ad vitam, ideſt animam ſeparatam, vel ſeparabilem; ab intellectu qui eſt in anima, ad intellectum purum atque ſubſtantialem, ſicut in vno quoque genere deuenitur ad id quod eſt in ipſo primum. A calore aut lumine mixto frigori aut tenebris, ad calorem lumenque puriſſimum perueniendum, ratio naturaque docet; ab ente temporali, quod quodammodo eſt non enti permixtum, ad ens æternum; ſic ab vnitate imperfecta, ad vnitatem perfectiſſimam & abſolutiſſimam.

Ad circularem æqualissimam figurarum cæteræ inæquales reducuntur, & illa ad centrum indiuisibile æqualitatis initium; formæ accidentales ad substantiales corruptibiles, illæ ad incorruptibilem & indiuisibilem; vt ascensus qui in melius proficit, perficiatur in optimo. Similiter supra formas substantiales mobiles substantia, est anima rationalis per substantiam immobilis, mobilis per operationem; super ipsam est Angelus, constans actu & potentia, sed simul & subito omnia simul intelligens, itaque est multitudo, essentia & operatione immobilis; at cum supra numerum sit vnitas, erit supra Angelum vnus, æternus, immobilis, simplex Deus, tanto potentissimus, quanto simplicissimus, quia in vnitate potestas.

Est ante creaturarum multitudinem propria essentiali suâ bonitate infinitè beatus; [y] ideo dicitur in scripturis antiquus dierum, quia locum in immensitate sua, tempus in æternitate, motus in immutabilitate constituit; vt vnitas vbique reperitur in numeris, dans illis initium, medium, finem; vt centrum & punctum in lineis, & in toto circulo reperitur. Ita Deus vbique præsens, in mentibus ideas & rationes, in natura semina, in materia formas effundit, figulisque rebus potentiam intimam, suæ imaginem, quæ est vnitas ad quam se res colligit, & centrum suum attingit. [z] Sic Deus est intrà vt extrà sit, sic circumdans vt penetret, sic præsidet vt portet, sic portat vt præsideat. Sicut particularis causa adest particulari effectui, vt ignis ignito, sic vniuersalis vniuersali, implet opus suum, sed est in omnibus, quia in eo omnia sunt, quæ nisi essent in eo, non essent. Fallit nos, phantasia concipiens Deum sparsum per corporalem mundi machinam; nam corporalis machina est vmbra quædam exilis quæ innumerabiliter in paruas partes diuiditur, habetque paruitatem interminabilem, magnitudinem terminatam, at verè vnus, verè magnus Deus, & magnitudinis eius non est finis, in quo quidquid est, totum est omne magnum, infinitum, impartibile.

[y] D. Dyonis. de diuin. nominib. c. 10.

[z] D. Greg hom. 17. in Ezechiel.

Mundus ab vnitate diuina creatus & ordinatus.

§. 4.

SVpremum cœlorum transgredere, id enim menti licet, & ex alto vide pendentem in vacuo machinam hanc corpoream; cùm sit corpus, non est entium nobilissimum, spiritualem enim naturam esse præstantiorem probat vel ipsa mens tua, illud comprehendens, metiens, superans, & vltra limites tùm loci, tùm existentiæ, vota cogitationesque

cogitationesques suas mittens: non se corpus hoc produxit, quia contradictoria supponuntur, fuisse vt produceret, non fuisse vt produceretur. Confusas fuisse partes in æterno chao, rudi & indigesta mole, & tandem hinc erupisse, sedesque proprias occupasse, fabulosum est, & à ratione penitùs alienum; vt scilicèt bonum temporale sit, malum æternum, bonique principium. Vndè fit vt per illimitatam ad antè durationem vires illæ consopitæ remanserint? vndè fit vt æterna mersæ caligine in lucem, de potentia in actum, de non esse ad existentiam emerserunt; vt ordo ex confusione, ex turpitudine pulchritudo, vis ex infirmitate prodierit, sibique tandiu mundus fuerit inofficiosus non dando quod poterat, aut vanus sibi volens præstare quæ non habebat? Vt igitur effectus omnes suas agnoscunt causas supra se positas vnde ducunt originem; vt quidquid mouetur, ab alio mouetur; vt videmus corpora ex se, & ex materiæ parentis in imo rerum iacentis conditione torpentia, suscitari per formam ab extra venientem, affinemque naturæ spirituali, sic ratio conuincit dari mentem supremam æqua sapientiæ potentia, huius ingentis operis creatricem & moderatricem.

Id clariùs parebit si coniectis intra machinam hanc oculis, partium eius numerum, situm, ordinem, vires, motiones harmonicè contemperatas, mediis extrema conciliantibus perspexeris. Ordinem non constituit nisi ratio, quæ cùm diuersarum partium conditiones omnes acuratissimè nouerit, illas vocat in communionem, temperatis singularum viribus aliarum mixtione, prout exigit æqualitatis lex, boni communis, ideæ, intentique finis consequutio. Ita nullus ratione præditus palatium, ritè dispositis ad secretum & magnificentiam partibus, nullus horologium, rotis, ponderibus, contractione sensim se in naturam suam restituente tempus nobis metiens; machinas bellicas, ad arbitrium serenò fulgurantes, & similia casibus adscribit, non arti. Si vel minimum opus digestis in ordinem partibus arguit opificis artem & potentiam, qualis esse debet ars & potentia, quæ mundanam machinam amplitudinis tantæ, tali disposuerit ordine, in tanto fecerit & continuerit obsequio, vt à tot sæculis nihil aberret, opusque naturæ sit perpetuum opus intelligentiæ. Summa debet esse sapientia rebus innumeris, diuersis, contrariis, maximis minimisque æqua bonitate prouidens: summa potestas quæ hæc ingentia corpora, vires omnes suas in actum, impetu velut necessario ex se modum nesciente, proferentia continet: quæ velut fræno cohibet ignem, ne cæteris corporibus loco superior, actiuitate præstantior, aëris sibi vicini, fauentisque conuersis in se viribus, totum orbem depascatur; ne sibi debitam terræ superficiem oceanus vindicet, & vt in nos stato tempore limiteque mox recessurus excurrat;

quod dies & nox, hyems & æstas, planetarum aspectus, ex corruptione generationes certis semper procedant periodis.

Vnitas diuina supra multitudinem multis expressa nominibus.

§. 5.

SEnsit hoc antiquitas, intellexerunt sapientes jouem vnum custodem, rectoremque vniuersi, animum ac spiritum, mundani hujus operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit: vis illum fatum vocare, non errabis, inquit Seneca,[a] hic est enim ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum; vis illum prouidentiam dicere, recte dices; est enim cuius consilio huic mundo prouidetur vt inconcussus eat, & actus suos explicet; vis illum naturam vocare, non peccabis, est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu viuimus: vis illum vocare mundum, non falleris, ipse enim est totum quod vides, tot partibus inditus, & se sustinens vi sua.[b] Licet hunc rerum authorem, Liberum vocare quia primùm ab eo seminum vis, Herculem quia vis inuicta, Mercurium quia prima ratio penes illum est; Iouem propter mirabilem pietatem; Saturnum, propter profunditatem cogitationum; Martem, propter vim inuictam; Solem propter vigorem motuum naturalium,[c] omnia eiusdem Dei sunt nomina variè vtentis sua potestate,[d] vel vicarias vices suas tribuentis tùm planetis, tùm geniis qui sub ipso regunt orbem[e] nomina Deus habet omnia quoniam pater est omnium, nomen quoque nullum habet, quoniam vnus est Pater. Deus est quod nullum ex ipsis est, horum tamen omnium, vt sine, causa,[f] sic in Panthæo Romæ omnium Deorum templo, erat altare termini illimitati, in medio tecto aperto & sub dio, vt vnitas supra multitudinem, & ex vnitate multitudo intelligeretur: sic idololatria vel ipso naturæ lumine reatum suum agnoscens pluralitatem numinum in vnam toti mundo præsidentem diuinitatem retulit. Defœcata sit licèt & cœlo accepta nostra Theologia, cogitur tamen diuersis inadæquatis conceptibus, bonitatis, misericordiæ, potentiæ, infinitè perfectam diuinam essentiam prout potest, exprimere.

[a] Natur. q. lib. 2. cap. 45.

[b] Seneca 4. de benef. c. 7. Gard. Cusa lib. 2. de docta ignorantia. c. 25.

[c] Seneca dicto loco.

[d] Cyrill. Alexand. lib. 4. D. Aug. Epist. 43.

[e] Trisineg. pyma. c. 5.

[f] Cusa. dicto loco.

Supra mobilem & multiformem rationem, est vnus intimus Dei sensus.

§. 6.

FOeliciter quidem procedit hæc per creaturas Dei cognitio, & rationis nostræ velut partus præcipuus, summo præ cæteris amore colitur: cum simus inter tempus & æternitatem medij, pulchrum est sensus rationisque temporarias vires æternitati consecrare; cùm tamen discursus ille sit mobilis & multiplex, inniti debet immobili & innato nobis diuinitatis sensui. Nam vt oculus abhorret ab abysso, sic animus sibi relictus naturaliter cùm sit limitatæ virtutis, auersaretur cognitionem infiniti, & quæ de illo dicerentur, non magis intelligeret, quàm cæcus à natiuitate colores, nisi prouocaret illum & erigeret hæc insita summi boni prælibatio. Ideo Religionem erga Deum, inter leges naturæ, iusque gentium refert Iustinianus, [g] quia nulla natio tàm fera, quæ in hoc generali cultu, societatis humanæ communisque principij velut attractione non concordet, illoque non concilietur.

[g] 2. ff. de iust. & iur.

Sicut aër sine aëre auribus innato non auditur, ac plenus lumine oculus videt lumen, vt solem per solem ipsum videmus, ita Deus sine Deo non cognoscitur. Præcedit ergo, firmat & dirigit multiplicitatem ratiocinationis in inquisitione Dei, hæc vna nobis insita ad Deum inclinatio. Lux est quæ lucet in tenebris, quam tenebræ non comprehendunt, nec penitùs obnubilant; licèt enim rerum terrenarum curis & passionibus obscuretur, reuiuiscit tamen vbi se profert aliqua ratio vel creatura quæ Deum refert, [h] sicut obliterati nominis aut vultus alicuius reminiscimur, præsentibus cognatis quibusdam obiectis quæ species antiquas refricent. Non eget hac longa præteritatione, sed præsens habet quod optat, qui valet memoria: sic non vtitur hac Dei per creaturas inquisitione, non quærit veritatem per ambigua, stabilitatem per motum, vnum per multitudinem, sed in se videt, audit, tangit quodammodo Deum, anima quæ se puram illibatamque seruauerit. Cætera quæ extra nos sunt, motu, labore, studio quærimus, diuina verò cùm intra nos sint, quiete, otio, tranquillitate comprehenduntur. [i] Cùm anima omnibus sentire præstet, ab initio sortita est sui & authoris sui sensum: habet summum suum & intimum, in quo Deus velut in propitiatorio sedet, & ad veritatis cuiuslibet notitiam fundit oracula. [k] In circulo vnicus est locus centri à quo cæteras partes demetiaris, & quod omnibus quasi quodam æqualitas iu-

[h] D. August de doct. Christia lib. 10. c. 21.

[i] Tertulian. lib. de carne Christi & lib. de anima. c 15.

[k] D. August. lib. 1. de ordine. c. 2.

re dominatur, sic animus, qui per multa dissipatur, in vno sui, vbi Deus est, requiescit. Ingens opulentia mentis quæ quoties pretiosos Dei & naturæ cupit thesauros, illos non aliunde, sed ex proprio eruit sinu; vnde tantùm crescit virtute, quantùm creuerit vnione, & collectis in centro sui radiis, luce simul & calore, solem diuinum expresserit.

Vnitas Religiosa.

§. 7.

DEVS igitur, vt probauimus, est supereminens vnitas, ante omnia, omnium idæa, fons, effectrix, conseruatrix, mundus ipse archetypus simplicissimus, mundum creauit sensibilium ex multis compositum, vnitatis suæ ductu secreto inter diuersa contariaque semper vnum. Singulis speciebus indidit proprium instinctum, singulis indiuiduis formam vnam, vnde multiplices potentiæ manant; & ad infinitè diuersos motus vim directricem accipiunt. Nobiliori parti cæteris dominaturæ homini scilicet ad multiformes actus nato, vna præsidet naturaliter insita veritas, qua fit æqui bonique conscientias, omnium arbiter, ipsius primæ bonitatis consors & particeps, si concessis sciat vti muneribus.

[l] D. August. lib. 2. confess. cap. 6.

At quia solet ex alto periculosior esse lapsus &[l] peruersa diuinæ perfectionis imitatio erat futura primo ex Angelis & hominibus, cæterisque deinceps infinitæ cuiusdam aberrationis causa, præuidit malum hoc diuina bonitas, & vt pararet remedium, verbum voluit incarnari. Perierat homo volens fieri similis Deo, inquit D. Bernardus,[m] verbum incarnatum est, & tale se exhibuit, vt quisquis inuidere voluerit, quisquis gestierit imitari, fiat ei ista imitatio in bonum.[n] Refulgent in eo totius nostræ salutis efficiente & exemplari causa, multiformes actus sublimitatis, sapientiæ, officij & ministrationis, condescensionis miseriæ, informationis vitæ perfectæ singulis etiam hominum conditionibus. Vt sol non tantum nobis lucet cum est super nostrum horizontem sed etiam ante suum ortum & post occasum, per lunam & stellas, sic Christus primogenitus omnis creaturæ, ad naturæ nostræ dignitatem & remedium mundo nasciturus, præuenit sæcula gratiarum suarum effusione, & electis omnibus, sub lege naturali, Mosaica, tandem Euangelica, factus est causa prima salutis.

[m] Serm. 1, de Aduentu.

[n] D. Bonauent. in Apolog. pauper. resp. 1. c. 1.

Consummatis mysteriis breui vitæ mortalis curriculo, reliquit summi sui Sacerdotij vicarium Petrum; Petram Ecclesiæ suæ fundamen-

tum vnde firmitas; corporis visibilis caput visibile, vnde membris cæteris sensus fidei, motus charitatis. Cùm enim nemo velit ab eo, quem sibi æqualem putat, Religionis leges accipere, tot essent varij rebus diuinis sensus, quot essent Rectores sua pertinaciter asserentes, nisi rixantibus summus vnus Pontifex ius diceret; nisi scripturarum obscura & ambigua, luce sua discuteret, sic sanguinolentæ populisque fatales de Religione controuersiæ dirimerentur. Sub hoc vno Præsule conseruatur per vniuersum orbem à nascentis Ecclesiæ temporibus vna fides, vnicus sibique semper par de rebus diuinis sensus; Veritatis enim vna vis, vna facies est; at nunquam in falsis consistentia, variantur & dissident. Apud hæreticos quot capita, tot sensus, tot errores, tot sacrilegia, licèt odio communi, & facta in sedem Romanam coniuratione, vnitatem mentiantur. In præcipuis fidei mysteriis contradictoriis se lacerant dogmatibus, conueniunt tamen vt lupi ad dispergendum Christi gregem; [o] vt dæmones non se diligunt, licèt concordent in malo, [p] sicut olim Melitiani cum Arianis, vt Ecclesiam validiùs oppugnarent. [q] Concordes ad discordiam, conciliant inter se inimicissimas amicitias, & pari consentaneæ malignitatis affectu celebratur odiosa collatio.

Vidit & passa est illos seu successiuè seu turba ruentes Ecclesia, at deletos innumeros recenset, & immotæ rupis instar exsiccato tot errorum torrente, stat firmior in traditis sibi æternæ veritatis regulis. [r] Antiqua dici potest Religio, propter prædictiones & figuras quæ præcesserunt; noua propter nouum aduentum Dei: sed iterùm antiqua nuncupatur respectu fidei, nunquam ab exordio suo varietatem passæ, tum hæresum comparatione, quarum in diuersis temporibus vidit natales & occasum. [s] Prius seminatum est triticum, dein inimicus homo superseminauit zizania, prius est corpus quàm vmbra, prior veritas quàm mendacium veritatis æmulum, priùs vnum, quàm multa. Ex ipso, inquit Tertulianus, [t] ordine manifestatur id esse dominicum & verum, quod sit priùs traditum, id autem extraneum, falsum, adulterinum quod sit posteriùs immissum. Ita D. Augustinus [u] de sua conuersione consultans, dùm ex vna parte videt antiquitatem & firmitatem fidei, ex alia hæresum successiuos ortus & interitus; concludit: Tenet me in Ecclesiæ Catholicæ gremio, consensus populorum atque gentium, tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata, tenet ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio sacerdotum: Tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter multas hæreses, sola Ecclesia obtinuit.

[o] D. Thom. 1. q. 109. a. 2. ad 2.
[p] Baron. a. 316.
[q] D. Bernar. ser. 24. sup. cantica.
[r] D. Greg. Nazianz. orat. 3.
[s] Matth. 13.
[t] Tertulian. de præscr. cap. 31.
[u] Lib. contra Epistol. Manich. c. 4.

Vnitati diuinæ & mundanæ cætera nituntur conformari.

§. 7.

Respublica corpus est, quod vt ex omnium votis ambitiosis esse possit æternum, informari debet anima simul immortali, & corpori suo immortalitatem præstante. Lex illi pro anima, & quidem non ea lex quæ fit ex hominum instituto, velut forma quædam artificialis vim inferens & tantùm superficie tenùs inhærens, sed ad instar eius quæ corporibus nostris dat vitam, spiritualis, immortalis, à Deo procedens, in Deum rediens, & quod amplius est, nunquam ab eo corpore cui iungitur separanda. Hæ conditiones duplici legi diuinæ congruunt, primo naturali, quâ lux primæua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ita sæculis omnibus coexistens & ipsi mundo superstes.[x] Huic qui non paret, ipse se fugit, naturam suam aspernatur, nullis valebit imperare, [y] quia nec illi licet sine hac suæ rationi à Deo patre præposita tutela viuere.[z] Propterea caput imperantis corona cingit, vt intelligat se hac conditione fieri caput hominum, si fuerit sub omnium capite Deo, regnantemque vt alios constringendi ius habeat, ipsum hoc vinculo cæterorum primo debere constringi. Sic victitant licèt languidè regna, quæ cùm in multis aberrent, seruant tamen vt plurimum legem naturæ, sicut quædam corpora, suis vitalibus partibus integris, viuunt externis arthritide tortis, syderatione corrosis, elephantia diffluentibus.

[x] Lactantius lib. 6. Instit. c. 8.
[y] Plutarch. lib. de regno.
[z] Ex D. Chrysost. Photius Biblioth. c. 177.

Secundaria lex, primam implens & perficiens, est vera Christiana Religio, quæ quia durabit ex diuinis oraculis vsque ad finem sæculorum, etiam illuc perduçit sibi commissum & docile regimen. Habere se videtur ad legem naturæ, sicut mens superior nostri pars ad animam sensibus & rationi præsidentem. Nam si rectè seruetur, varios mortalium affectus consolidat æternorum contemplatione; altis imprimit pectoribus æquitatem, quam frustra vis legum tentat extorquere; fœdifragos continet Iurisjurandi sacramento, tunc enim humana fides efficitur constans, cùm accedit diuinæ, & fugitiuæ mentes hoc duplici vinculo colligantur. Quod præcipuum est, rationem fœliciter captiuat in obsequium fidei, supremis illustrat fulgoribus, hominemque tot sustollit gratiarum subsidiis vt diuinæ fiat consors naturæ.

Suprema vis, sed supremum merumque deferri sibi vult imperium, nihil contra leges à se positas moueri; nam si varia sit de rebus diuinis fides, si sectis in contrarium nitentibus sint partitæ men-

res, Religio iam non erit vua forma vniens, sed multiplex possidens & torquens vt in energumenis; erit sua cuique parti coniuratio, ad nocendum ipsamet vnione validior; erunt inter oppositas mediæ, proditionibus peruiæ, populusque sibi factus hostis, mutuis cædibus & direptionibus se conficiet. Ex oraculo Domini * regnum in se diuisum desolabitur, maximè prætextu religionis, nulla namque maior diuisionis causa, quàm quæ reperitur in ipsomet vnionis principio, vt vitæ nihil magis aduersum, quàm lethale vulnus partibus ipsis inflictum, vnde dependet vita. Si lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt; si Prælati, si Doctores, qui toti debent esse in dirimendis aliorum controuersiis, ipsimet dissentiant & in contrarias opiniones scindantur, meritò velut peritura mox Ecclesiæ, plandunt hæretici, conclamant fideles, cùm vnitatis immotæ locum subeat ruinæ prænuntia diuisio, & quæ viribus alienis superior extiterat, propriis in se conuersis, motoque fundamento dilabatur. Sit igitur vnum ante multa, & inconcussa fides cohibeat opinionum veritatem.

* Matth. 6. 25.

Quælibet regiminis species habet sibi propriam fundamentalem legem, velut omnis motus sui cardinem; Democratia libertatem; Aristocratia præstantiorum contra populum & tyrannum tutelam; Monarchia, summum ius pro populi salute, cui se Rex dum inauguratur adiecta iuramenti religione deuouet. Huic ab ipso regiminis ortu regnanti legi, æquum putant seruire cæteras mutabiles, prout exigit rerum, personarum, temporum ratio, & quæ projectæ iacent, iterùm assumendæ, vel remouendæ, velut instrumenta quæ summo iure sibi dominantem ideam, manumque artificis expectant & sequuntur.

Æquissimus tamen & populis conuenientissimus debet esse finis qui proponitur, sic vt de ipso nulla facta consultatione, habeatur tantùm de mediis quibus potest obtineri. At quæ tandem Respublica sic sibi proponit verum & optimum finem, vt ad illum mouendum sæpè ratio, aliquando necessitas, tandem fatalis illa rerum omnium conuersio non iudicat, & cui, licèt in contrarium mutato, sæcula non præscribant? Nam quæ potest esse in hoc vniuersi fluxu soliditas? quid cum vniuerso non rapitur? heu quàm angusta mens homini, quàm fallax, quæ præsentibus ipsis non sufficiens, ignotis sibi futuris, & extra sortem suam positis, audet leges dicere. Impugnat Aristoteles singulas plurium ciuitatum leges, quæ sibi pro fine constituerant, aliæ rem bellicam, aliæ pecuniarum thesauros, commercia, pacem, voluptates; vnaquæque pro diuerso sibi genio præsidente: & hæ omnes diu variam rerum alterabilium sortem expertæ; tandem defierunt, suis & alienis superiniectis sepulræ cineribus.

Quot publicis Comitiis Romæ laboratum est pro stabilienda monarchia, Aristocratia, Democratia, & mixto ex omnibus regimine, cùm tamen in singulis, dum vigebant, æternitatem sibi pollicèretur; at periere tùm fines, tùm media, & peracto in Monarchiam circulari reditu, eadem fati lege quâ cœperat occubuit. Porrò vnum est necessarium, scilicèt inhærere Deo, summo nostro bono mediâ quam nobis impressit ad ipsum & ad probitatem conscientiâ, etiam ea quam nobis reuelauit Christiana religione: ex hoc tantùm beatitudinis & æternitatis fonte, licet personis & regnis haurire veram perpetuamque, quam augurantur, & quam ex humana sapientia falsò sibi spondent, fœlicitatem.

Vnicuique sua singularis existentia sic est chara, sic pretiosa, vt videatur illi summum bonum, quod propter se, & propter quod aliud omne quæritur. Huic amor concupiscit, ira militat, metus agit excubias, congerit auaritia, desudat ambitio, etiam quæ boni publici titulo fulgent, illi seruiunt. At si res attentiùs perpendatur, constabit hanc non esse veram & dominantem quam quærimus vnitatem. Quòd tot circa vnum occupentur potentiæ, non est effectus bonitatis quæ se diffundat, sed infirmitatis quæ subsidia sibi conquirit, & cui fulciendæ, cuius votis implendis, scilicèt incertis & illimitatis impar est ipsa rerum natura. Non est vna mens in se nunquam collecta, sed per creatas res omnes affectibus dispersa, vaga, mendicans, passionum fluctibus, fortunæ ludibriis exposita, mutatis ad horam, & prout se se res offerunt, cupiditatibus multiformis. Quærendus est igitur status aliquis in bono, cui cùm se noster animus totum dederit, sibi constans & fidus vnus simul & beatus dici mereatur.

Nemo quamuis paratos habeat colores similitudinem reddet, nisi iam constet quid velit pingere; qui sagittam dirigit, prius notat scopum in quem mittatur; ignoranti quem portum petat, nullus erit secundus ventus; sic de tota vita prius deliberandum, quam de singulis eius partibus, & de totius proposito cui cætera consentire debeant. Id sanè non assequetur, etiam qui selegerit genus aliquod vitæ genio suo par, & quod naturæ gustum impleat; nam in talibus nihil est stabile, cui perpetuò sit inhærendum; mores enim sequuntur varios ætatis gradus & quod adolescens probauerit, factus vir & senex, meritò velut incongruum auersabitur. Licèt vota sint eadem, res tamen & personæ non eædem manent, vnde qui vitam addicit futuris, ædificat in alieno; maximam enim nostri partem sibi vindicant, patria, parentes, amici; mille corporis, animi, fortunæ casus; rapimur, & in nunquam præuisa nos huius freti maris fluctus deportant; mergitur autem qui contra niti tentat, cursu & habitu semper eodem, rigido, flectique nescio. Non est igitur nec in amore proprio, tot

tot passionibus concusso, nec in rerum humanarum fluxu constituenda stabilitas, certusque vitæ finis, sed vt mundus ipse, vt Respublica, sic vtriusque compendium homo, debet ab vnitate quadam diuina firmitatem institutionis suæ mutuari.

Id igitur fixum in mente habeat, Dei sum creatura ad eius imaginem primò formata, tùm Christi meritis reformata; vt breui præsentis vitæ militia, diuinæ gratiæ fretus auxilio, gloriam, perpetuamque Dei fruitionem possim in cœlo consequi. Tali donatus beneficio, tali prouocatus spe simul & amore, Deo gratus & fidelis eius implebo legem, nec vnquam ab hoc obsequio me mundi vel concupiscentia, vel metus deterrebit. Hoc est vnum ante multa necessarium; hic est finis agendorum, propter se appetendus, & propter quem omnia debent appeti: hæc est ars vitæ quæ data quacumque materia se fœliciter explicabit: qui se sic ad totam vitam instruxir, non desiderat particulatim admoneri doctus in totum; certus quid in aula, quid in foro, in commerciis, quid cum amico, cum principe, domi forisque sibi agendum sit; nam vbique & semper agit ex conscientia, ex Dei voluntate sibi modis legitimis cognita; nulli tradit oppignoratam summo suo Principi mentem; vbique verax, iustus, paratus mori potiùs quam peccare. Hanc directricem vnitatem habeat Christianus, ante multitudinem humanarum actionum, nautasque imitetur qui se non committunt maris fluctibus nisi sub acus magnetici ad vnum polum semper vergentis fiducia, vagosque motus vnitate sua restituentis.

Multitudo videtur prius existere quàm vnitas, nam fatentur omnes formam qua res fit vnum superuenire materiæ, quam Plato vocat infinitum propter indeterminationem, & non modò multiplicem, sed illimitatum appetitum ad omnia. Corpus dicunt congruis vestiri dispositionibus, priusquam in illud infundatur anima; esse ligna, cæmenta, lapides, antequam surgat ex illis conflata domus; initio fuisse vagos & dispersos populos, qui postmodum in ciuitates inito communi legum fœdere conuenerunt.

Sed obserua quòd in his & similibus exemplis vsurpatur vox vnitatis pro vnione, nam vnio est diuersarum partium quæ natura sua discretæ, tamen coëunt ad constitutionem compositi, vi superioris, simplicis, & dominantis, vt diximus, vnitatis. Igitur vnio habet vnitatem velut efficientem causam, quæ suos effectus naturaliter tempore simul & dignitate præcedit. Supponamus in rebus corporeis materiam priorem esse forma; at nunquam fit resolutio vsqne ad materiam primam, sic vt exuatur omni forma; vtriusque creationem præcessit Deus, præcessit verbum, mundus archetypus & idealis per quem omnia facta sunt. Corporis animalis dispositiones præcessit vis

E

formatrix in semine delitescens ad operationem suo & matris calore prouocata; præcessit plastes Deus, cui corporis sui formationem ad- b Iob, 10. scribit Iob. [b] Fuerunt sylux, arbores, lapicidinæ, & totum aliquod vnde partes ad constructionem domus fuerunt decisæ; præcessit totum opus artificis idea, & ars quæ tot indigestas partes collimauit. Homines adhuc vagi ferebant implantatum suis in pectoribus socie- c l. 3. ff. de iust. & iure. tatis amorem, [c] cum inter nos cognationem quamdam natura constituerit: erat sapiens legislator qui propensos ad vnionem aureis catenulis & harmonia, vt ferunt fabulæ, idest forti simul & suaui ratione vt conuenirent pertraxit. Ipse, vt ait Plato, prius habuit in mente, bonis moribus formatam, quàm ciuium municipio, legibusque stabilitam Rempublicam. Sic constat quòd vnum est ante multa; vnus Deus ante creaturas; Vnus Christus, omnis creaturæ primogenitus, vnus nobis inditus ab ipso veri, rectique sensus ante discursum rationis; vna lex naturæ præcedens ciuiles, vna vera Religio politiæ fundamentum; Ecclesiæ visibilis, vnum caput visibile, Vnum nobis necessarium, omnis motus moralis principium, medium, finis, adhætere Deo & ponere in ipso spem nostram.

Oportuit mundum constare multis, diuersis, etiam contrariis quæ venirent in vnionem.

Lex 2.

QVòd rebus sit aliquid decorum, optimum, necessarium; quòd suo semper tramite decurrat fatalis causarum series, necessitatem hanc fecit summa Dei libertas & sapientia, cui cùm optima tantum placuerint, dum creandis legem finesque diceret, non mutanda decreuit. Oportuit igitur mundum constare multis, & diuersis, quia sic visum est primæ rationi, cuius etsi nos lateat in hoc ordine constituendo diuinis humanisque fauens æquitas, id tamen optimum fuisse constat, vel ex eo quòd à summo bono ita decretum, ita factum est. Licèt præsens in qua volutamur rerum caligo, neget nobis huius artis diuinæ leges certas & pulcherrimas contueri, nihilominus quia vocamur ad eius tyrocinium, & quæ facta sunt nobis imitanda proponuntur, licebit hîc ducem facti rationem, quibus poterimus coniecturis inquirere. Imaginem vnitatis suæ Deus impresserat creatis omnibus, vt proximè dictum est: at quia singularis quælibet existentia vna quidem est, indiuisa in se, & diuisa ab omni alio, sed cùm non sit omne aliud, pro hac existentia sua solitaria patitur infinitas priuationes, ita penitùs deficit ab vnitate diuina, simplicissima, simul & infinita, omnis boni suâ supereminenti vitâ sibi fons indeficiens. Ideo deformitatem hanc necessariò limitatis rerum

essentialis annexam, emendauit ad lucrum, suique magis expressam imaginem orbis sapientissimus opifex; nam defectum singularem bonorum multitudine, diuisionem vnione, partium rugas totius pulchritudine, cuimet ipsæ seruiunt, compensauit.

Infinitatem æmulatur multitudo.

§. 1.

SI quæras cur Deus sit bonus, sapiens, æternus, omnipotens, quidquid perfectionis illi mens humana tribuerit, omnium hæc vna ratio reddi potest, quòd sit infinitus; omnis scilicèt boni latitudinem, omnia loci, temporisque spatia essentiæ suæ supereminentis dignitate, sic præueniens, implens, excedens, vt ei nihil addi nihil detrahi possibile sit. Magna quantitas seu discreta seu continua, multitudo scilicèt vel extensio amplissimam nacta diffusionem, diuinæ huic infinitati sic consentit, vt idem ferè sit vtriusque conceptus, nec imaginari possimus infinitatem & immensitatem nisi cum extensione. Huic intelligendi modo fauet, quòd diuina bonitas in productionibus ad extrà, quæ sensibilem infinitæ suæ naturæ præferrent imaginem, primò describitur fecisse cœlum & terram, sic omnis temporis & loci spatia, omnium actionum & passionum numerum, vastis hisce duobus subiectis connotauit. Ita se habet elementorum & orbium cœlestium ordo, vt sphæra superior nobiliorque complectatur inferiores, & illas amplissimâ mathematicis notâ, cæteris vix credibili dimensione superest. Prima die diciturfacta lux, quæ momento diffusa totum implet aëris locum; tunc & creati sunt Angeli, quibus infusæ fuerunt species rerum omnium; [d] eorum dicuntur esse millies millia, deciesque millies dena millia, hos per se multiplicando numeros, vt apertè declaretur cœlestium essentiarum ordines à nobis annumerari non posse, his quibus vtimur numeris, ipsi tantùm multitudinem suam intelligunt supramundana & cœlesti intelligentia, quæ illis abundantissimè conceditur à Dei principali & infinitorum conscia, creatrice sapientia. [e] Vt igitur in sphæris corporeis superioribus & nobilioribus, est excessus secundùm magnitudinem, sic in rebus incorporeis attenditur secundùm multitudinem.

[d] D. Dyonis. de cœl. hierar. c. 14.

[e] D. Tho. 1. q. 50. a. 3.

Inde fit vt naturali quodam instinctu magna vel extentione vel numero suspiciamus, velut diuinitati similiora. Ideo Mahumetes impostor, totus in sensibus, vt nugis suis aliquam conciliet majestatem, Angelos se vidisse testatur tantæ molis vt plures mille leucas æqua-

[f] Plin. lib. 21. c. 1.
[g] Vitruuius. lib. 3. c. 3.
[h] Sueton. in Augusto. c. 73.
[i] Id. in Nero. c. 31.

rent. [f] Ita mos olim fuit excelsas arbores habere sacras, [g] templa in locis editissimis construere, in illis ad altare, ab altitudine sic dictum, multis gradibus ascendere. Inde putant meritorium in Gange lauari, quia cùm sit fluuiorum maximus censetur diuinitati proximior. [h] Diuinitatis æmuli principes, procera statura, numeroso famulitio, palatiorum amplitudine, conuiuiorum, vestium luxu gloriantur; præualuit Remo Romulus plurium à se visorum vulturum augurio. [i] Nero Cæsar magna & spatiosa omnia ambiebat, laxas porticus, stagnum maris instar circumseptum ædificiis ad vrbium speciem; rura insuper aruis atque vinetis, & pascuis syluisque varia, cum multitudine omnis generis pecudum atque ferarum. Magnatibus etiam populus blanditur erectis colossis humani corporis quantitatem multum excedentibus, tandem vita functis olim colomnis, pyramidibus altitudinis stupendæ parentabat.

Non immeritò stellarum vires, seu errantium seu fixarum, ex magnitudine metiuntur Astrologi, quia in illis sicut in cæteris magnitudo refert dotes diuinas, infinitatem, æternitatem, omnipotentiam, virtutem, gloriam. Diximus de infinitate; quo ad durationem, certè magna seu quantitate seu numero, coaceruatis viribus minùs subjacent corruptioni, minùs patent contrariorum incursibus ipsa sua mole munita; altiores & abundantiores aquæ faciliùs naturam suam seruant: externis enim partibus hostili qualitate debilitatis, supersunt longè majores intimæ quæ ferunt auxilium, sociasque diminutionem passas postliminio restituant. Potestas multitudinis apparet, ex eo quòd vectis quò maior eò validior est ad mouendum; fortiùs vrbis obsessæ mœnia discutiunt magnæ, quàm minores bellicæ machinæ; opprimit qualibet resistentia cadens magna corporis moles, & [k] qui confodit Elephantem Eleazarus, suo sepultus est triumpho. Multi præualent in bello, in oneribus ferendis & trahendis, in famæ & opinionis promulgatione, in introducenda consuetudine quæ legis habet vigorem, in consultationibus, Conciliis, publicis Comitiis, vbi judicia non ponderantur, sed numerantur.

[k] 1. Machab. 15.

Tandem ipsa multitudo, virtutis præsumptionem inducit; [l] nam fiscus semper præsumitur diues & probus, ideo satisdare non cogitur, [m] & contra vniuersitatem, municipium corpus non datur actio de dolo. Modus tantùm seruandus est in mediis, non verò in possessione finis, qui eò melior est, quò magis possidetur: ita virtutes morales quæ circa jucundum & vtile versantur sunt in mediocritate; intellectuales verò honestum ipsum pertractantes in excessu refulgent, vt amor Dei, [o] cuius modus est esse fine modo. Ingenium, inquit Gellius, [p] officium, forma, disciplina, consilium, victoria, facundia, sicut ipsæ virtutum amplitudines, nullis finibus cohibentur,

[l] L. 1. §. 18. vt legato. nom. caueat.
[m] L. 15. ff. de dolo malo.
[o] D. Bernard. lib. de diligendo Deo.
[p] Lib. 4. c. 6.

sed quantò maiora auctioraque sunt, ita tantò sunt laudatiora; hinc viros heroïcos, & virtute præstantes magnos vocamus, ad instar Dei qui dicitur optimus, maximus. [q] Virtus enim hæc magnifica est quæ animum laxat, erigit supra sortem humanam, dignumque efficit qui in consortium Dei veniat. [r] Hinc vitia quæ sunt in excessu minora sunt, quàm ea quæ sunt in defectu, magis enim ad rationem boni pertinent, vt prodigalitas minus vitium est quàm auaritia. Igitur optimè rerum multitudinem constituit Deus, velut infinitatis suæ, & cæterarum perfectionum, quas ipsa complectitur, imaginem.

[q] Seneca initio natur. quæst.
[r] D. Tho. 2. 2. q. 119.

Multitudinis complementum est differentia.

§. 2.

VT res quælibet constat vna forma, sic vnam propriam ex ea manantem producit actionem, quæ dicitur formalis, quia latentis illius virtutis prole simili materiam fœcundat; humidum humectat, calidum calefacit, & vt infra dicetur, omne agens agit sibi simile. Necessaria quadam emanatione fluens hæc actio, naturæ vires explicat non exoluit, vnde nunquam lassata potest in infinitum iterari, datis quæ hanc excipiant subiectis; lucidum semper illuminabit, frigidum frigefaciet: sed hæc est angusta multitudo, quia vnum tantùm fit, & toties repetitum, non excedit singularis qualitatis limitem; sic habetur pro vno qui ad certum opus licèt perpetuum in Republica deputatur; non æquat amplitudinem totius artis pictoriæ, qui scit tantùm exprimere caput hominis; [s] non medicæ, qui vnius tantùm partis sanandæ methodum profitetur; sic opus creationis non responderet diuinarum idearum fœcunditati, nec immensis materiæ potentiis, si productæ tantùm fuissent res multæ, non etiam diuersæ.

[s] Galen. lib. de partib. medicæ.

Infinitas Dei est omnis loci locus, magnitudinis omnis illimitata circumferentia cuncta penetrans, ambiens, superans: cùm igitur ad eius expressionem inducitur sola magnitudo, solusque numerus rei eiusdem naturæ, est vnitas ducta per se, & velut fluxus puncti, lineam formans, nec respondens cœteris infiniti dimensionibus nostro concipiendi modo: quòd si multitudini superaddatur diuersitas etiam contrarietas, fit velut superficies & solidum quibus naturæ conceditur explicatio tota quam habere potest ad expressionem infiniti sui principij. Sic in Angelis multitudinem quam diximus numeris nostris humanis incomprehensam, æquat imo superat diuersitas, cùm ex opinione D. Thomæ, [t] singuli ad instar numerorum suam consti-

[t] 1. q. 50 a. 4.

tuant speciem à nullo participandam, & iterùm in singulis innumeræ sint sibi nunquam in totum pares illustrationes, operationes, concentus, semper nouum in æternitate canticum, ex liberis superiorum & Dei splendoribus. Materia non fuit creata sub vna forma, sed sub diuersis; cœli corporeæ naturæ sub Deo rectores, tot habent varias periodos, vt simul in contraria moueantur: stellæ differentes inter se, situ, magnitudine, luce, viribus occultis, iterùm variant influxus suos, prout sub ipsis est orbis varia positio, & hinc pendet tota, quæ nos rapit, quæ delectat, quæ deludit in inferioribus diuersitas.

Crata & vtilis diuersitas.

§. 3.

EX dissimilibus homo compositus, nouaque semper rerum accessione subsistens, nunquam sibi par, sub cœlo motibus & viribus semper vario, sub fluidis temporum & elementorum qualitatibus, ipsâ naturæ suæ sympathiâ, gaudet rerum diuersitate. Auget affectum hunc ex corporeis nascentem, immortalis animæ nostræ proprietas,[v] infra separatas mentes mobilis, vt diximus, tùm virtute, tùm actione, & innata declinatio ad multitudinem, ad motum, ad congruendum cum omnibus, partim manentibus, partim verò fluentibus, & omnia in se & per seipsam contemperanda. Infiniti boni proles & imago, affectibus immensis res omnes perlustrat, & cum singularibus limitatis non possit impleri, non otiosa iacet, sed spe magis erecta, quod in omnibus inest veri bonique conatur delibare, vt sic habeat quo suas non sine fructu potentias explicet, & ad infinitatem multitudine, irrequieto quodam circulari motu magis accedat. Ita nihil est in mortalium rebus tàm exactæ pulchritudinis, quod tandem non fatiget contemplantem, nisi aduersantium dotium beneficio, in aliam, aliamque venustatem mutetur, semperque lassatos improuisa nouitate reficiat. Quandiu solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit,[x] quotidiana licèt admiratione digna nos non afficiunt: contrà minimarum, cùm insolitæ prodierint, spectaculum dulce fit, adeò naturale est, magis noua quam magna mirari. Permutare jucundum est, inquit Aristoteles,[y] quia naturæ accommodatum; nam idem semper exuberantiam efficit constituti habitus; permutatio etiam ex præsenti est, vnde raritas, discere autem & admirari jucundum. Hinc artium omnium labor & pretium, in rebus variè fingendis, quæ sensus mentemque voluptate deliniant. Id assequi conatur Rhetorica in sententiarum, periodi, gestus, vocis copiosa per-

[v] Iambli. de myster. c. 3.

[x] Senec. 7. natur. quęst. initio.

[y] 1. Rheto. c. 11.

mutatione; similiter nobis blanditur musica, pictoria, hortulana, saltatoria, coquinaria: olim in magnificis conuiuiis versatilia cœnationum laquearia ita coagmentabant,[a] vt subinde alia facies atque alia succederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur.

[a] Senec. Epist. 9.

Primum & maximum hoc est sapientis diuinæ bonitatis in nos beneficium, quòd diuersitas toti mundo necessaria nobis facta sit grata, quòd quæ iuuant etiam delectent, quòd vniuerso posita lex, non sit nobis oneri, sed voluptati; quòd humanis infirmitatibus velut alimentoso medicamento ad sensum jucundissimo subueniatur. Saltatio cum mundo cœpit, inquit Lucianus[a] nam sydera, dum in incorrupta conseruationi rerum sublunarium præsident, choreas agunt, errantium cum inuicem, & cum non errantibus modulata coniunctione, semper semperque aspectu variò, peritis nunquam satis mirando. Cœlis sic lætitia gestientibus respondet orbis inferior, diuersa positione, fœcunditate, consuetudine regionum quas nullis parcens laboribus auidè lustrat curiositas; etiam tempestatum anni mutationibus, quarum successio vitæ tædium alterna nouitate mitigat; pratorum, syluarum, camporum, florum, auium, insectorum, odoramentorum, fossilium, gemmarum, artium denique naturam, imitando superantium amœna varietate, quam philosophia simul & cupiditas habet in pretio.

[a] Dialo. de saltatione.

[b] Ad miraculum se semper spectandam exhibet ipsa pauonis cauda, multicolor, discolor, versicolor, nunquam ipsa, semper alia, toties mutanda, quoties mouenda. In[c] concharum generibus magna naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, distinctione virgulata, crinita, crispa, caniculatim, pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata: sic non furit tantùm, sed & ludit occeanus stupenda diuersitate, vimque nobis toties illatam, his compensat muneribus. Miram hanc naturæ varietatem homini ad Dei contemplationem nato seruire vel ex eo constat, quòd animalia domestica ad vsum simul & delectationem, variis sunt distincta figuris, coloribus, proprietatibus, canes scilicet, equi, columbæ, greges, armenta, cùm inter fera animalia oculis nostris non exposita, quælibet species eiusdem sit coloris, habitus & figuræ.

[b] Tertulli. apol. c. 3.
[c] Plin. lib. 9. c. 33.

Hæc diuersitas oculis & mentibus humanis gratissima est etiam mundo non minus ad actionem, quàm ad ornatum necessaria, itaut quemadmodum est in multitudine diuersitas, sit in diuersitate sit inæqualitas, quâ sublatâ nulla niteretur ratione rerum ordinatio; nec enim æquum esset, æqualibus in æqualia ius concedi, parem pari dominari, vel subesse, denique non esset nec actio nec passio, si non essent infirmiora quæ vim potentiorum subirent. Non esset

corpus ad varios sibi proprios motus aptum, si rigido tantùm vnico constaret osse, & nisi partes aliis aliæ subiectæ motum superioris sequerentur. Ipsæmet organicæ suis non fungerentur muneribus, nisi forent dissimilares ex arteriis, venis, neruis, ossibus, carne contextæ. Nulla sine partium inæquali, ordinata tamen positione machina. [d] Si non esset diuisa manus, contingere tantummodò posset æqualem sibi corporis cuiusque admoti magnitudinem; at in multas inæquales partes diuisa, moles ipsa maiores amplectitur, minimas colligit, circa corpus sphæricum contrahitur, sic omnem comprehendit figuram ex tribus lineis curua, caua, recta constantem.

[d] Galen. 1. de vsu part.

Vt vniuersi compago & cœlestibus respondens harmonia constat ex diuersis, sic vtrumque mundum intellectualem & corporeum compendiosè complectens homo nasci & propagari debuit ex diuersis. Ex Adamo facta fuit Eua diuersi sexus, vt ex diuersitate fieret humani generis propagatio. Cùm non essent vlli homines [e] nisi qui ex illis duobus nati fuissent, viri sorores suas coniuges acceperunt, compellente propagationis necessitate, seruato tamen aliquo hac in coniunctione temperamento. Nam Doctores Hebræi referunt gemellos tunc fuisse Euæ partus, singulos ex masculo & fœmina: prohibitum autem fratri sororem vterinam in vxorem accipere, & hoc fuisse primum Caini peccatum; quòd vterinam suam Abeli debitam impotentiùs ambiret, etiam fratricidio possidendam. Testatur natura [f] se coniunctionem hanc auersari cùm gemellos diuersi sexus distinctis includit secundinis, disponitque vultus in contraria conuersos. Hæc prohibitio nuptiarum inter gemellos simul in eodem vtero conceptos, velut non satis inter se dissimiles, præludium fuit futuræ legis quæ matrimonia fieri vetuit inter personas eiusdem sanguinis & familiæ. [g] Nam duæ vel tres necessitudines quæ tunc in eodem homine concurrent, diffundi debent in multos. Ab vno procedens longa natiuitatum series, & in maximam effusa diuersitatem, sub diuersis nascendi conditionibus per ciuile sacrumque nuptiarum vinculum restitui debet in vnionem, ne transeat in pugnantes humanæque societati contrarios nimiùm affectus; hinc iure gentium, legibus humanis diuinisque, incœstus fuit prohibitus: velut sit graue crimen humanæ naturæ, paci, puritati contrarium, innocentem scilicèt inter consanguineos dilectionem fœdans, & detorquens in lasciuos amores, inter quos nullius in singulis familiis tuta foret castitas. Si Regum quorundam Persarum incontinentiæ, priuatum suum scelus vt regerent, publicum effecerint, incœstum lege lata permittentes: monstrum fuit, singularis aberratio suâ turpitudine gentium cæterarum commune ius non abrogans, sed commendans. Melius igitur est, & legi naturali magis consonum, celebrari matrimonia inter personas sanguine non coniunctas.

[e] D. August. de ciuit. lib. 15. c. 16.

Philo lib. de special. legib.

[f] Fernel. physiol. lib. 7. c. 12.

[g] Leuit. 18. 6.

Non staret domus vel ciuitas nisi quosdam ad ministeria parùm viuax animus in vegeto corpore deprimeret; alios quidam diuinitatis suæ sensus scientiis & contemplationi seponeret, rerum publicarum administrationi natos supra turbam attolleret. [h] Hæc diuersa diuersis largitur vnus atque idem spiritus diuidens prout vult. Si placet, si profic it diuersitas, maximum illius homini ex hominibus exhibetur spectaculum & commercium. Tanta singulis vultuum, sermonum, morum, geniorum varietas, vt illam Angelis nimirum contermina, nullus nec sermone nec cogitatione assequi valeat. Hinc habetur amplissima materia exercendis omnibus artibus, scientiis, officiis ad quæ lubens natura fertur, consultatrix prudentia dirigit, & vocat multiformis gratia Dei. Absit torquens inuidia, nobis laborat quælibet tùm depressa, tùm sublimis indoles, operas enim suas in commune bonum conferunt tùm hi qui hoc in morali corpore viscerum, capitis, oculorum, quàm qui manuum & pedum vices agunt, cultu quidem impari, sed æquali necessitate. Ita singulis dotes suas suaque munera distribuit iustitiæ suæ legibus, optimus maximus orbis tùm naturalis, tùm ciuilis conditor, vt quod vni videtur esse proprium, commune reddat multis charitas, Deo largitori, proximo possidenti, Ecclesiæ & Reipublicæ sic subsistenti, gratulabunda.

[h] 1. Cor. 12.

Dissimilitudinis extremum est contrarietas.

§. 4.

Amoris diuini fœcunditatem ad extra D. Dyonisius [i] exprimit per circulum boni, qui à bono, per bonum procedens ad extremum eorum quæ existunt, in bonum reuoluitur. Hoc boni se largè diffundentis progressu, fit longa series graduum qui à supremo & illi viciniori bus sensim recedentes, tandem fiunt oppositi, sic inter diuersos diuersissimi. Extremum attingere videntur differentiarum terminum quem nobis imaginamur in immensitate diuina; sic enim ambit totam entis possibilis sphæram, vt in vnitate sua simplicissima & perfectissima, complicet quod in creatis est diuersum & contrarium. [k] Deus infinitus est circulus in quo, quia nihil nisi infinitum, diameter erit centrum & circumferentia, omnis diuersitas identitas, omnis duratio æternitas, omnis discretio simplicitas, omnis motus quies, omnis inæqualitas æqualitas, maximum in quo coincidit minimum, quia diuersitas complicata, identitati complicanti non opponitur, omnia complicans, quia omnia in eo; omnia explicans, quia ipse in omnibus. Igitur contraria habere videntur in diuersita-

[i] De diuin. nomi. c. 4.

[k] Card. Cusa. lib. 2. de docta ignorantia. c. 5. & in complemento Theol. c. 3.

te, quod ipse habet in vnitate. & rerum diuersitati superaddita contrarietas, infinitum essentia, virtute, fœcunditate magis exprimit.

Rerum principia sunt inter se contraria.

§. 5.

PHilosophi diuersa quidem senserunt de rerum principiis, quidam enim calidum frigidumque, quidam humidum atque siccum, alij par & impar asserunt causas esse generationis; omnes tamen in hoc conueniunt quòd affirment esse principia inter se contraria; non sine ratione, [l] principia namque nec ex se se mutuò, nec ex aliis sunt, sed omnia ex ipsis esse oportet; hæc autem insunt primis contrariis; nam quia sunt principia non sunt ex aliis; quia contraria, non sunt à se mutuò, non fit enim quodlibet ex quolibet; fiunt autem omnia ex ipsis, quia quoduis in contrarium corrumpitur, fit album ex non albo, domus constructa ex non constructa; omne igitur quod fit, è contrario aut è medio fit, & omne quod corrumpitur in contrarium corrumpitur, vel in medium. Media verò sunt ex contrariis vt colores ex albo & nigro. Empedocles duo constituebat rerum principia amicitiam & litem, seu concordiam & discordiam, nam omnia fierent vnum sine discordia, quæ sic non minus quàm concordia, rerum causa dicenda est.

[l] Arist. 1. Physic. c. 5.

[m] Ægyptij mundi conspicientes ornatum, duos esse Deos arbitrati sunt, Solem videlicet & Lunam, ab his gigni omnia, cùm alter igneus & spiritualis existat, altera aquea humida, frigida. Vnde nuptis apud Romanos ignis & aqua præferebantur, velut generationis principia, quæ significabant marem & fœminam & præcipuas corporis humani partes, cor & cerebrum. [n] Semen ipsum animalis est aqueum ratione materiæ humidæ, & igneum propter copiam spirituum; in ouo continetur vitellus & albumen, contrariæ naturæ, non tantum colore sed etiam virtute.

[m] Diodor. sicul. rer. antiq. lib. 1. c. 1.

[n] Arist. hist. anim. lib. 6. c. 2.

Notant astrologi planetarum inimicitias, contrariosque motus in cœlo inferiorum motore, scilicet à dextris ad læuam, & à læua ad dextram; [o] quos ideò motus Græci circuientes aras in sacrificiis, sequi religiosum ducebant. Sic obseruat Aristoteles [p] miros effectus qui fiunt in mechanicis, à circulo prouenire, qui simul facit contraria. Effectus enim est ex commoto & manente, quorum natura ad inuicem est contraria; fit ex recta & curua linea; ex indiuisibili in latitudinem linea, & concauo diuisibili; contrariis mouetur motibus, scilicet simul ad anteriorem & posteriorem partem, extremum accedit ad primum, vnde est miraculum omnium principium.

[o] Rhodig. lib. 1. c. 8.

[p] Lib. de quæst. mech. initio.

Hæc igitur naturalia principia constant ex contrariis, ad imitationem

Hæc igitur naturalia principia constant ex contrariis, ad imitationem primi omnium principij, contraria vt dictum est in sua simplicissima vnitate complicantis: & vt est primus actus, ex principiorum contrarietate pendet actiuorum rota vis, cùm enim ex diametro, recta linea & perpendiculariter qualitates suas in se mutuo jaculentur validiùs agunt, & irritata metu periculi, contractione & vnione fortiora, statum suum hoste iam mouente, iam depascente, non relinquunt torpori locum, sed omnes vires suas ardentiùs explicant, vt se vi contra vim illatam tueri possint. Cùm autem ferè paribus armis decertetur, & situs oppositus vtrique parti ex æquo faueat, fit vt nulli citò se concedat victoria, sed pendeat vsque dum præfixus à natura durationis terminus, velut nox quædam, obstinato certamini finem imposuerit. Interim exultant agentia suis expertis confisa viribus, reportatis etiam de hoste suo spoliis, quæ damna vicissim illata sibi resarciant, continuamque hanc efficiant, alterationum & generationum seriem quam Plato vocat ludum deorum.

Si quando rebus ex voto non succedentibus ingemiscis, immortalem tuam animam immersam esse mortali corpori etiam in contraria nitenti, carne contra spiritum concupiscente, cogita te vniuersi compendium ex contrariis constare debere, vt sis vniuerso & prototypo tuo conformis. Hominem, inquit Trismegistus, [q] voluntas Dei conformauit ex anima & corpore, idest ex æterna & mortali natura, vt animal ita conformatum vtrique origini suæ satisfacere posset, mirari, orare cœlestia, & incolere atque gubernare terrena: non est ex eo minor, quòd ex parte mortalis sit, sed ex eo fortè aptiùs, efficaciusque compositus; quoniam vtrumque sine vtraque natura sustinere non posset, ex vtraque formatus est, vt & terrenum & diuinum posset habere delectum. Marcet sine aduersario virtus, cœlo nata mens, ipso socij sui languore ad maiora stimulatur, gaudet beatos antecedere in hoc quòd bonum etiam impugnata consequatur, quòd sibi militique suo corpori coronas mereri possit; quod corporea ad intellectuale suum principium Deum, grata, victrix, illo tantùm satiata, reducat.

[q] In Pymand.

Ex æquali principiorum resistentia nihil fieret, ex inæquali procedit actio temperata.

§. 6.

Contrarietatem naturæ principiorum annexam, viribus etiam eorum ad bonum vniuersi temperandis, & excessibus in concentum adducendis necessariam effecit rectrix omnium sapientia. Si æquatis in totum essent viribus singula, neutrum eorum præualeret, sic cessaret actio, natura languesceret, fractis omnium ex pari resistentia viribus. Nauis in contrarium æquali conatu tracta non procedit: sic olim in Serapidis templo ferrea Martis statua pendebat in aëre, media inter quatuor paris virtutis lapides magneticos. [r] Ideò non datur mixtum in quo quatuor elementa sint æqualia pondere, nam tale corpus nec sursum nec deorsum posset moueri, & ligna non erecta sed strata fluitant, quia cùm æquale sit vtriusque partis pondus, debent in æquali loco consistere. Si tubus constet duplici crure, totusque aqua repleatur, ita vt crura obuertantur solo, quandiu crurium extremitates æquè distabunt à centro terræ, per neutrum effluet aqua, quia non est potior ratio cur effluat per vnum, quam per alterum, per vtrumque effluere nequit, ne detur vacuitas. Hac ratione ductus Auerroës existimauit terram in aëre pendere, quia non est causa cur in medio existens accedat potius ad vnam, quàm ad aliam cœli partem; [s] qui valuas ex ligno faciunt ex diuersis tabulis ligna permutant, quod radicem versus, quodque in cacumine fuit, sic enim inter se coarctata, vtrumque alterius impetum prohibet, cùm suapte natura aduersentur; nam si alterum per naturam eodem tendat, contorquebuntur. Inde decernunt Iurisconsulti, [t] quod vbi pugnantia in testamento iubentur, neutrum ratum est; [u] Si Apollonius seruus testamento donetur libertate, & duo sint eiusdem nominis neuter erit liber, quia sibi mutuò obstant si vnus tantùm ex lege ælia sentia libertate donari debeat. [x] Si instrumentum duobus agris æqualiter seruiat, neutrius erit; [y] scripturæ diuersæ fidem sibi mutuò derogant. [z] Hermaphroditus in quo sexus masculinus non præualet, non potest ordinari quia non censetur vir. [a] Nihil tam naturale, inquit lex, quàm vnumquodque dissolui eodem genere quo colligatum est, quia non stat ex mutua voluntate constans obligatio, quam æqualis contraria voluntas perimit, & similia multa referuntur in iure ex eo fundamento, quòd ex æquali resistentia nihil fit.

[r] Albert. Magn. lib. de mundo & cœlo. tr. 2. c. 3.

[f] Theoph. hist. plantar. lib. 5. c. 4.

[t] l. 148. ff. de reg. iur.

[u] l. 41. & 43. ff. de hær. inst.

[x] l. 12. §. 14. ff. de inst. leg.

[y] l. 14. ff. de de fide instr.

[z] Bonaci. de sacram. ord.

[a] l. 35. ff. de reg. iur.

Oportuit igitur ex principiis quædam esse validiora, sed tamen aliis

in contrarium nitentibus velut fræno cohiberi, vt non impetu ruant sed suspenso libratoque procedant gradu, ad arbitrium primi mototoris: sic in horologiis pondera feruntur quidem deorsum, sed illis plures in numerato rotarum articuli, ita moras imponunt vt ad instar cœli regularissimo motu tempus nobis metiantur: sic ex contrariis cœli motibus ab Oriente in Occidentem, & ab Occidente in Orientem, oritur hæc qua mundus stat partium concinnentia, à beatis tantùm satis intellecta: sic ex astrologorum aphorismo, Saturnum siccum frigidum in genesi, bono suo aspectu vel corpore ligat Iupiter calidus humidus, & generaliter superiorum planetarum vires, velut captum nostrum excedentes infra Solem positi moderantur, Saturni rigiditatem Luna mutabilis: Iouis irrequietas in regimine curas, Mercurius scientiarum abstractione solatur: furentem & in pericula præcipitem Martem demulcet, & velut vinculis irretitum sistit Venus. In signis Zodiaci, igneis terra, terreis aërea, aëris aquea sibi succedunt, etiam fœminea masculis, Orientalibus meridionalia, imperantibus obsequentia, feris humana, vt dum illa planetæ decurrunt, variè temperentur. Hi diuersam iterùm sortem subeunt ex eo quòd quilibet singulari suo motu sit successiuè directus, retrogradus, exaltatus, deiectus, exul aut in domo tandem; omnes deueniunt in tam varios fœlices aut infœlices aspectus, qui vires aut augent aut infirmant, vt substantia non mutabiles, nunquam sint paris influxus, & per tot tempora nunquam redeat bis eadem cœli facies.

Elementa similiter oppositis suis viribus exercentur & ab excessu se vindicant, ignis ætherei vim cedendo frangit aër, dum vicinis illi partibus iam incalescentibus, frigidiores & humidiores successione nunquam interrupta substituit, & hic medius rerum arbiter, qui sursùm calorem, infrà siccitatem & frigus terræ temperat, motæ sensim illabitur, & facit ex alteratione generationem: confluunt in idem centrum, & contrariis sibi mutuò medentur qualitatibus, aqua, terraque. Aquæ fluiditatem sua siccitate velut hospitio excipit, & vase continet terra; terræ siccitatem sibi non cohærentem consolidat, sterilem fœcundat aqua & ipsa duplici ad centrum & ad superficiem, ad se & colligendum & diffundendum prædita motu, innoxios & stato tempore reuocandos fluctus in nos emittit; fortiori scilicèt ad centrum, quàm ad euagationem inclinatione.

Maximè confert ad firmam stabilemque vniuersi dispositionem, & constantem ex contrariis temperaturam, quòd elementa superiora, vt plus habent actiuitatis, ita minus habent resistentiæ, propter raritatem partium sibi mutuò non satis cohærentium. At ex opposito, quæ tenent imum orbis, terra scilicet & aqua, minùs habent actiuitatis & plus resistentiæ quia sunt densiora, sic eorum partes fortiter vni-

tæ compactæque murum efficiunt, ne pateant hostium incursibus, & vt vim sibi factam illæsam sustineant & retundant. Constat experimento longè faciliùs ignem extingui, quàm terram corrumpi: super ipso si vase conclusam aquam teneas, feruet, & carceris sui muros transiliens hostem effusa perimit, propriisque paulo post qualitabus restituitur. Citò dissolueretur vniuersum ignis omnia depascentis, & in ampliori materia potentioris incendio, si non actiuitatem hanc se liberius effundentem castigaret innata ad resistendum debilitas, & n si flammæ latiùs exundantes, vt videmus, euanescerent etiam in aëris regione sibi sympathici, & qualitaribus affinis. Periret humana societas si motus suos ira tàm haberet obstinatos, quàm celeres, & nisi suomet impetu fatigata, cæteris passionibus, amori, timori, pudori, misericordiæ, tandem rationi loco cederet. Non tantùm rapiunt lupi, pantheræ, leones, quantùm agit illos ad sanguinis effusionem immanis feritas; si celeres sunt ad prædam quæ venantur animalia, etiam valent pernicitate, dolis, viribus vt se tueantur, sic etiam in illos concurritur vt in desertas regiones proscripti, fame depereant; Si cani ad aggressionem, maior est lepori ad fugam velocitas: irritos accipitris volatus efficit frequens auium, quas impetunt, effugium; falcones sæpè confixit ardea, molossos discerpsit aper; tyrannum sæuientem, populus ipsa disperatione furens, aut oppressit coniuratione, aut timore continuit; Mali rapinis & cædibus prouincias depopularentur, jus tantùm esset in armis, si vim priuatam publicamque leges & Magistratus metu suppliciorum non cohiberent. Tandem sic vbique contra se positis & ponderatis viribus, non ex æquo tamen, sed quibusdam sensim præualentibus perpetuæ fiunt in mundo conuersiones, alterationes, generationes, & in temporis fluxu, manentis æternitatis imago.

Si non simul eodemque momento, saltem successiuè se temperant in mundo contraria alternantque vices, priusquam in defectum aut in excessum transeant, aut sibi iam à mediocritate lapsis medentur. Singulis annis hyems æstatis, ver & æstas hyemis remedium est. Similia fiunt impetu tamen maiore, durationi commensurato in magnis annis & conuersionibus mundi, de quibus Aristoteles in meteoris. Stetit simul contrariorum vnione Romana Respublica, cùm Senatorum authoritatem Tribunus plebis temperaret; successiuum illi fuit ex contrariis remedium, cùm Deo sic prouidente, Principibus bellicosis pacifici, quietis bellatores, tyrannis æquissimi, boni, sæuique per vices dominati sunt. Sic mundum, regna, familias, etiam priuati cuiusque vitam mira, & si nescis, vtilissima varietate Deus contexit.

Contrariorum vnione stat vniuersum.

§. 7.

PArùm est contraria diffitis locis in mundo consistere, & velut timida tantum ex longinquo securoque missilibus suis qualitatibus, velitatione quadam experiri; etiam veniunt in præsentiam, in angusto cum hoste congrediuntur, certamine tamen sic ponderatis viribus temperato, vt ex bello pax, ex alteratione singularum rerum existentia, totiusque mundi pulchritudo consurgat. [b] Hypocrates asserit hominem non vno constare, sed contrarijs pluribus, quia doler, quia diuersas patitur infirmitates, quia non vno curatur remedio. [c] Bonus in eo corporis habitus, est temperamentum & consonantia quatuor principum qualitatum ex contrariorum elementorum permixtione; & hinc fit eius temperamenti per singulas ætates conuersio, ex hac insita causa procedit morbus, senium, interitus, tandem compositi in sua principia resolutio. Illam non expectato naturæ termino præceps accelerat chymia, & igne, cribratione, fermentatione, mille tormentis ludens, experitur quòd omnia constant ex contrarijs quæ vel soluit, vel miscet ad libitum.

[b] lib. de natura hominis.

[c] Fernelius de temperam.

Naturam contraria mistione temperantem imitantur artes omnes; pictura colorum plus minusue lucis habentium, vmbrarum etiam commissuris; musica vocum grauium, acutarum, mediarum concentu; moralis, motus sensibiles qui rapiunt ad contraria, sic sub rationis disciplina continendo, vt militent virtuti; œconomica, coniugio inter pauperem & diuitem, quale discribitur à Platone [e] inter Porum & pœniam vnde natus amor, quia tàm gratum est abundantiæ se diffundere, quàm indigentiæ subleuari. Fœlix etiam initur matrimonium ferocioris naturæ cum quieta, luxuriantis cum continente, vt sibi mutuò sint excessus & defectus remedium, sicut mustum feruidum alterius mistione temperatur. Politica conflat ciuitatem, ex omnium hominum pugnantibus etiam animis, qui possint pacis & belli, quietis & laboris muneribus sufficere. Ita lex [f] non permittit aliquem administratoris, vel assessoris officio fungi, in ea prouincia vnde sit oriundus, ne aut gratiosus aut calumniosus apud suos esse videatur. In cæteris muneribus eligi solent collegæ, genio, fortuna, familia dispares, ortis etiam priùs inter se dissidijs æmuli, ne conspirent, sed in inuicem censores, nihil patiantur elabi, nihil tegi quod bono publico noceat Societas hominum fornicationi lapidum simillima est, casura nisi inuicem obstarent: Sic ad motum corporis

[e] In conuiuio & 6. de legib.

[f] Ne cui patriæ suæ ad ministratio concedatur. C. 1 t. 41. & l. 3. de off. assess.

disponuntur musculi, vt vnus alteri contrarius sit, & ad oppositos trahens situs, quod si abscindas eum qui eleuat, alter qui contrahit suo ampliùs non fungetur officio, sed pars indecorè iacebit immota, vt patet in oris toruitate. [g] Corporis nostri membra commutatim disposita sunt, contrariosque habent inflexus; brachia flectuntur ad concauum, crura ad curuum, cubitus ad cancauum, manuum carpus & humerus ad curuum, femora ad concauum, genu ad curuum, pes ad concauum; superiora membra sunt ad inferiora contrario modo; humerus ad curuum, femur ad concauum; cubitus ad concauum, genu ad curuum; pes ad concauum, manus ad curuum. Vt corpus taliter constitutum obit facilè motus omnes ad sui tutelam, & ornatum necessarios: sic dum alius aliud & aliud, contrariaque ducente genio perficiunt in Republica, totum regiminis negotium collatis operibus fœliciter absoluitur.

[g] Arist. lib. de part. anim.

Ex opinionum pugna veritas elucescit, vnde præcipitur [h] in negotijs vt securè fiant, vocandos eos qui possint contradicere [i] Catonis tempore fuerunt maximorum scelerum molitores, inquit Seneca, vtraque turba opus erat: vt Cato posset intelligi, habere debuit & bonos quibus se approbaret, & malos, in quibus vim suam experiretur. Eo sensu dicit [k] Apostolus oportet hæreses esse, vt & qui probati sunt, manifesti fiant: vtitur illis Ecclesia, inquit D. Augustinus, [l] tanquam subditis suis, vt bonorum fides prauorum contumaciæ comparata firmetur, sicut olim rectam ingenuorum adolescentum institutionem commendabat turpis seruorum temulentia. [m] Ecclesia Catholica per totum orbem validè latéque diffusa, omnibus errantibus vtitur ad profectus suos & ad eorum correctionem, cùm euigilare voluerint; vtitur enim gentibus ad materiam operationis suæ, hæreticis ad probationem doctrinæ suæ, schismaticis ad documentum stabilitatis suæ, Iudæis ad comparationem pulchritudinis suæ, alios ergo inuitat, alios excludit, alios relinquit, alios antecedit, omnibus tamen gratiæ Dei participandæ dat potestatem. [n] Si fides Catholica nullis extrinsecùs cingeretur hæreticorum dogmatibus, non posset tam clara, & tam examinata videri, nam expugnata consideratur diligentiùs, intelligitur clariùs, instantiùs prædicatur.

[h] l. 39. ff. de adoptio.
[i] Seneca lib. de tranquil. vitæ, c. 9.
[k] 1. Cor. 11.
[l] lib. 12. contra faust. c. 24.
[m] Id. de vera religio. c. 6.
[n] Id. serm. 98. de tempor. & lib. 16. de ciuit. c. 2.

Quamuis sapiens vitæ suæ legem ita dixerit, vt sui iuris effectus minùs pendere videatur ab externis, concutiet tamen illum ipsa rerum & temporum qua vehitur fluens vnda; domesticos, ciuiles, etiam internos motus patietur ad arbitrium penitus non sedandos: ipsa probitas quæ summam vitæ promittit æqualitatem, fit potissima cur impugnetur occasio, desertore magnis in conatibus natura, dæmonum tentatione, tyrannorum, malorum, inuidentium dolis & viribus, Deo denique sic electos suos, probante, perficiente; vt

re; vt enim singulis annis hyems æstatis, ver & æstas hyemis remedium est, sic extrema gaudii luctus occupat vt insolescens prosperitas aduersitate castigetur. Plato [o] sæua diluuia & conflagrationes mundi, dixit esse purgationem terrarum, nec vir prudens extimuit humani generis subuersionem, clades, ruinas, interitus, funera, rerum innouationem vocare, & iuuentutem his velut redintegratis viribus comparatam. Non vna malorum facies, sed quotidie noua & insperata pacis auidos vocat ad certamen, quia non vna tantùm virtus illis necessaria, sed omnium habitus tali militiæ tyrocinio comparandi sunt, vt tandem inter emeritos censiti, præmiis coronisque donentur. Etiam hi quos Deus recipit in abscondito faciei suæ, procul à conturbatione hominum, vices patiuntur diei & noctis, lucis & tenebrarum, eleuationis & depressionis; nunc fluunt consolationis, nunc doloris & derelictionis lachrymæ, semper tamen dulces quia sunt seu fruentis, seu desiderantis amoris effectus. Quid indignamur? hæc est vniuerso lex posita, vt omnia constent ex contrariis, vt vita militia sit super terram, huic se subtrahere si quis fortè tentauerit, fugienti crudelior instabit hostis, itaque succincti lumbos mentis nostræ, vt ait Apostolus, [p] semper in procinctu nobis agendum est, non cedendum, sed occurrendum aduersis, donec vltima dies receptui cecinerit & triumpho.

[o] Arnobius lib. 1. contra gentes.

[p] 1. Petr. 1.

Docet ipsa societatis humanæ necessitas, omnibus etiam pugnantibus geniis vrbaniter conuiuere, pati mores quos immutare non conceditur: instar aëris ex occasione contrahi, dilatari, loco cedere, vacuum implere, cuilibet quantitati vel figuræ commensurari, ne mundi ciuilis vnitas & compago, solutione continui depereat. Hoc ingenium versatile, non humana tantùm prudentia, sed naturalis & religiosa lex commendat: quid enim æquius quam eorum onera portare, qui vicissim nostra patiuntur: [q] personarum vt rerum non minus incommoda, quàm commoda partiri, earumque duras conditiones, si beneficium accipimus, obsequio; si conferimus, gemina gratia tolerare?

[q] l. 10. ff. de reg. iur.

Aliquid ampliùs præcipit lex Euangelica, & non vrbanitatem tantùm, quæ vultus & sermones officiosè componat, sed charitatem quæ altis insita pectoribus extinguat in illis quælibet odii semina, & vnitatis diuinæ vi, contraria conciliet ad inimicorum vsque dilectionem. [r] Deus charitas est, & in eo vltimo nostræ beatitudinis fine coincidentes humanæ mentes, sicut lineæ ex oppositis circumferentiæ partibus ductæ, in communi suo centro sunt vnum. Hominem vnum cum Deo efficere voluit Christus homo Deus; fideles omnes diuino suo voluit viuere spiritu, eo scilicet quo se pro peccantibus hostibus suis intercessorem, sacerdotem, victimam obtulit, & vt eodem

[r] Math. 5. 44.

viuentes eadem præstaremus, nouo nobis mandato præcepit. Fiet irritum ab his qui feruntur in vindictam, sic continui solutionem patietur corpus suum Ecclesia; tot confodietur vulneribus, quot ex odio nascentur peccata: peccat autem qui lædit, peccat qui læditur furens ad vltionem: crescit in vtrisque velut causa iustæ defensionis lædendi cupiditas, hæc multorum exemplis stabilita consuetudo transit in legem humanam, vnde fit infinitus quidam malorum circulus, & iræ sæuientis incendium, non nisi consumptâ penitùs materiâ finiendum. Christianus ciuis sanctorum & domesticus Dei, coram illo vitam agit in sanctitate & iustitia: in sanctitate, quæ procul ab externis pro quibus decertatur posita, non læditur hostium iniuriis; in iustitia, quæ non læsa non lædet, quæ amoris proprij cæco ductu, proprium alienumque non profundet sanguinem; proximi, Christi, Dei, singulare, publicumque ius non præuaricatur. Quantò meliùs est ex imperantis Euangelij lege iniurias pati, condonare, contentionibus finem imponere, hostibus passione debilitatis indulgere, non irasci, hisque charitatis officiis consentire vniuerso quod stat vnione contrariorum, & consequi pacem, quæ animum Deo dignum efficiat.



Primæ causæ subordinantur inferiores.

Lex 3.

VNitas non est numerus, licèt ex illa numeri ducant initium, & accipiat vnusquisque vim, qua producitur, terminatur, suamque constituit speciem: punctum non est quantitas, licèt ex illo quantitas incipiat habere partes extra partes loco commensuratas, suoque conclusas termino. Ita Deus non est in causarum naturalium categoria, quamuis illarum sit origo, illisque qua sint & agant vim intimam infundat, supereminet & cùm sit infinitæ perfectionis, quæ est ab ipso secunda causa, cæteris superior, distat tamen ab ipso infinitis defectuum gradibus, cùm sit tum existentiæ, tum virtutis finitæ, immediatè sibi succedenti cognata, paribusque ferè titulis connexa. Cùm igitur dicitur Deus causa causarum, piissimus tantæ maiestatis cultus, tum imaginationis tum mentis conceptum corrigat; ne sicut ante vnitatem numeros incipientem, ante punctum quantitatis initium, vacuum est, & vtrumque censetur compositi pars; sic Deum repures non existentem ante mundum, vel continuum cum illo facientem. Æternus, infinitus, vt perfectione, sic duratione, sibi sufficiens in immensis gloriæ suæ

ſplendoribus, æquè ſemper ſemperque ſua ſibi fœlicitas, liberrimè cum voluit, & vt ab æterno non mutabilis voluit, cœlo tempori, mundo, cauſarum ſubordinationi dedit initium. Hunc igitur infinite magis ſuper creatas res elatum cogita, quàm ſit figulus ſuper vaſa terrea quæ finxit inſerta ſibi, & certâ proportione complexa, quàm ſit ſol ſuper roſam, cuius folia duxit è gemma, explicauit ſerie multiplici, purpurâ pinxit, odore ſuauem efficit. Nam omnes cauſæ ſeu naturales, ſeu artificiales materiam deſiderant, ex qua, & in qua ſuos producant effectus; vim roſæ radicibus inhærentem blando ſuo calore ſol eduxit, lutum figulus rota manuque conformauit; ac Deus omnipotentia ſua, cauſæ nullius ſubſidijs indiga, ipſam mundi materiam & formam ſimul creauit in principio, vt dicit geneſis, ideſt per ſe & in ſe, cùm nihil extra ſe præceſſiſſet. Ideo ſummè colendus, cogitationum, affectuum, bonorum omnium noſtrorum primitijs, ſcilicèt oblatione perpetua propter exiſtentiæ noſtræ fluxum, omni momento vita nos priuantem, & propter conſeruatricem prouidentiam noua nos ſucceſſiuè vita donantem.

Primæ cauſæ proximiores ſunt perfectiores.

§. 1.

SI ad perfectionem vniuerſi conueniens fuit eſſe multa, diuerſa, etiam contraria, quæ magis exprimerent infinitatem Dei; hæc etiam oportuit inter ſe, loco, virtute, potentia, ſic aptè commenſurari, vt vnum quid efficiant, quod ſit vnitatis diuinæ ſimulachrum: nam plures formæ ad vnam vniuerſi formam & pulchritudinem diſpoſitæ imitantur, quantùm licet, eſſentiam vniformem in natura ſua ſimplici ac ſupernaturali, omnem vniuerſi pulchritudinem eminenter anticipantem & præhabentem, inquit D. Dyoniſius. [a] Vt autem fiat illa ſeries & ſubordinatio cauſarum, aliqua debet eſſe primæ proxima; primam hanc debet ſequi ſecunda, ſecundam tertia, & ſic deinceps, vt videre eſt in partibus quantitatis continuæ; cùm autem vniuerſi machina, partiumque ſeries limitata ſit, tandem à primo deuenitur ad vltimum, vnde rurſùs entia, vt dictum eſt, velut à circuli perigæo ſenſim eleuantur, donec in principium fiat reditus. Actui primo concipimus oppoſitam materiam primam, omni carentem actiuitate, totum in potentia ſubiectum, excipiendis aliarum formis paratum & auidum; Igitur à maximo ſupremo virtus emiſſa, gradatim minor erit in ſequentibus, prout maior erit à primo receſſus: [c] velut ſi ſuſpenſo lapidi magnetis ferreum iungas annulum,

Vide infra l. 10. §. 1. & l. 14. initio.

[c] Card. Cuſa de con-

cord. Catholi. lib. 1. c. 2. huic alium & alium, tandem plures, fortiùs adhærebit prior lapidi, quàm secundus primo, quàm tertius secundo, virtusque paulatim debilitata, recipietur in eo qui tractus non valebit trahere. Similiter si fax accendatur, plus erit lucis in loco proximo, quàm in remotiori, vbi cedet tenebris, & tantùm dat speciem sui, non obiectorum illustrationem.

Defectus ille procedit ex agentium limitata virtute, quæ ad extremum sui procedendo labitur, & provt decrescit, augetur infirmitas, qua tandem emoritur. Par quidem est ordo causarum quæ diminutionem patiuntur, secundùm quod illas concipimus à Deo recedentes: sed par non est ratio talis defectus ex parte Dei; est enim infinitæ potentiæ quæ nullo termino continetur, vbique tota, non minor in gleba terræ quàm in cœlo; est immensus, implens, excedens omnia; loci locus, successiuæ durationis in æternitate sua fons, cuius ideo virtus ad extrà nec loci, nec temporis limitibus coërcetur aut minuitur. Hæc igitur rerum imminutio procedit ex eo quòd repugnat infinitum multiplicari, itaque entia finita creata sunt multiplicia, diuersa, ad contrarietatem vsque, & cùm hæc debuerint ordinari vt referrent non minùs vnitatem quàm infinitatem diuinam, etiam oportuit inæqualis esse virtutis. Initio creauit Deus cœlum & terram, vt influens cœlum haberet sub se terram influxus excipientem; sic agentibus causis respondent ex æquo patientes; datur quod mouet nec mouetur, quod mouetur & mouet, tandem quod moueatur ad mouendum impotens.

Hanc virtutis à superioribus ad inferiora languidè peruenientis defectum, non prouenire à defectu primi argentis, constat ex eo quòd licèt vis magnetica lucidi corporis, aut alia quælibet vltimum habeat terminum in quo concidit; virtus tamen naturalis à suo perigæo, surgit ad apogæum iisdem quibus descenderat gradibus, sic ex corruptionibus quotidianæ fiunt generationes, quibus materia nobilioribus formis illustrata in principium suum refunditur. Plantæ seruiunt animantibus, animantia homini, qui per holocausta, thuris oblationes, sed maximè per sacrificium iustitiæ & orationis totum Deo restituit, illique pro tota natura gratulatur, vt olim summus sacerdos qui propterea totius mundi figuram veste mystica præferebat. [a] Id

[a] Philo Iudæ lib. 1. de Monarchia.

innuere videtur domorum cœlestium apud Astrologos dispositio, sic vt primæ vitam significanti, respondeat ex diametro septima, quæ mortis locus est simul & nuptiarum, quibus fit humani generis propagatio, mundique velut ex suis cineribus resurectio. Videtur id imitari musica dum vel cytharæ vel vocis in vltimo tonorum centro fictè morientis vires, eodem spiritu sibi sensim accrescens modulatio in acutum restituit. Summæ potestatis ius est, vt alta deprimere, sic

extollere iacentia: instar cœli, terræ fumos vel in nebulas illi circumfundere, vel iam ignitos sublimè tenentes in fulgorem stellis parem suspendere, aut eos in illam omnium metu, paucorum periculo iaculari. Non est hæc indecora maiestatis commendatio, si saluis iustitiæ legibus fiat.

Igitur hoc entium ordine supposito, rationi congruit vt ens primæ causæ proximum, etiam virtute, puritate, potestate, cæterisque dotibus fiat ei secundum, cæteris eminentius. Vires agit, summæ bonitatis, suis ideo debet fulgere splendoribus, indigentiam non pati donorum, quæ ipso mediante diffunduntur, ad diuinam pertinet maiestatem, ab omni defectu penitùs alienam, nihil iuxta se pati quod non emineat, ne videatur arguere vel decoris neglectum, vel infirmæ pulchritudinis conscientiam, quæ velit ex deformitatis oppositione commendari. Ideo docet Theologia eo momento quo Deus dixit fiat cœlum & lux, creatos esse Angelos, separatas ab humilibus materiæ conditionibus mentes, [x] quarum prima ex tribus hierarchia, circa Deum assiduè versatur, illique iugiter inhæret; in illa primus ordo seraphim immediatè iuxta Deum ante alios eminente propinquitate locatur, qua non est alia deiformior, primorbusque diuinitatis illustrationibus immediata coniunctione propinquior. Denique tota ratio ordinis in Angelis est ex propinquitate ad Deum, [y] nam illi propinquiores, sunt gradu sublimiores, & scientia clariores. Omnes ordines primæ hierarchiæ assimilantur ministris Regis circa personam eius; scilicet cubiculariis, consiliariis & assessoribus. Secundæ autem, officialibus regni in communi, scilicet dominis curiæ, principibus militiæ, & iudicibus curiæ; Tertiæ verò, deputatis ad certas partes regni, scilicet præpositis, baliuis & huiusmodi. Ad primam hierarchiam pertinet consideratio finis; ad secundam dispositio vniuersalis de agendis; ad tertiam verò executio operis. Hinc ait D. Dyonisius [z] inferiores tantùm Angelos mitti ad nos, vt inferiora reducantur ad Deum per media, & quando dicuntur missi seraphim, intelligendum de Angelis munus seraphim, quod est incendere, in nos exercentibus, etiam authoritate seraphim.

[x] D. Dyonis. de cœlesti hierar. c. 7. D. Tho. 1. q. 106. a. 3.

[y] D. Tho. 1. q. 106. a. 3. ad 1. & q. 108. a. 6.

[z] c. 13. cœlest. hiera.

Ex Pythagora [a] primum vnum bonum, proximè vni præest menti; hæc vna mens multis mentibus; vna anima mundi duodecim animabus sphærarum; in qualibet sphæra, duodecim principes animæ cæteris innumerabilibus præsidentes. Eadem ratione populus Israël in duodecim familiarum capitibus præsidentes. [b] Trismegistus planetas vocat septem à Deo factos gubernatores, qui mundi circulum sensibilem complectuntur certa dispositione, vnde constat fatum. Hos dicit Plotinus esse velut sensus internos animæ mundi; Paracelsus [c] existimat esse fontes medicinæ, quasi nihil possit elici ex mortali

[a] Mars. Ficin. Theol. Plato. lib. 4. c. 1.

[b] In pyma. c. 10.

[c] lib. 1. de vita longa. c. 2.

[d] Apud Cyril Alexand. lib. 4. contra Iulia.

quod vitam longam pariat. Iulianus Apostata [d] dicit esse Dei vicarios orbis regimini præfectos; eorum corpora corporibus inferioribus, mentes motrices mentibus præsidere. Inde fieri vt diuersis populis sint diuersæ leges, diuersi mores & habitus, quod quidam valeant audacia, quidam industria, habeantque proprias denominantis sibi planetæ dotes. Octaua spæra stellarum fixarum est velut vniuersale mouens quod præsidet speciebus & rebus in natura aut nullo modo, aut parum mutationibus obnoxiis, à sequentibus autem cœlis procedunt differentiæ secundùm proprias rerum quidditates, & inde generationes & corruptiones rerum alterabilium legem accipiunt, inquit Albertus.[e] Generaliter dicit D. Dyonisius [f] à Dei bonitate pendere solis, lunæ, cæterorum syderum conuersiones, quibus dies & noctes, tempora, & ea quæ in tempore sunt, distinguntur, ordinantur, continentur. Exponit hæc D. Thomas, [g] docetque quod etsi Deus seipso mundum creauerit, licèt seipso quoad ordinationem regat, tamen quoad executionem vtitur corporibus cœlestibus velut instrumentis. Non est hic instituti nostri vim cœlestium corporum in inferiora probare contra proteruos blasphemantes id omne quod ignorant, pertinaciam hanc religionis specie palliatam, conuicimus in quodam opusculo; [h] Ita nunc iure supponimus, quod etiam omnium ratio sensusque percipit, noctis & diei, tempestatum anni conuersiones, maris æstus, generationes & corruptiones à cœlo pendere.

[e] Albert. Magn. de cœlo & mundo. tr. 3. c. 15.
[f] De diuin. nomin. c. 4.
[g] Lib. 3. contra gentiles. c. 81. 83. & lib. 4. 91.

[h] In Apologia fati vniuersi.

Immediatè cœlo subiicitur elementum ignis, inter alia purius, velocius, actiuitatis motusque, vt dicemus, principium. Ignem cœlo lunæ proximum dari probat Aristoteles, [i] quia dato vno contrario in rerum natura debet dari alterum quod illi respondeat, vnde sicut videmus terram summè frigidam & grauem, admittendus est ignis ex opposito calidus, leuissimus. Calor in omnibus mixtis operationum artifex, debet ad instar cæterarum qualitatum, summum suum gradum obtinere in aliquo simplici corpore, nec tantùm inhærere accidentis modo materiis quibus nutritur, quibus consumptis statim deficit, sed conueniens est eum, vt cætera elementa, sphæram suam habere, in qua procul ab alterationibus seruetur ad mundi perfectionem. Ad hunc ignem sursum sedes proprias obtinentem, dirigitur naturaliter hic noster ignis, suoque motu quo conatur ferri super aërem, demonstrat illic esse centrum suum, quod quidem in auras euanescens non obtinet, sed quod semper à maxima elementi sui parte possidetur, ne violentum, vacuum, frustratio priuatioque præualeat in rerum natura.

[i] Lib. de cœlo & mundo.

Ignem sequitur aër, illi caliditate, subtilitate, mobilitate familiaris, opportuna raritate & condensatione omnium figuris & motibus se conformans, vt vnitas mundi, citra vacui periculum seruetur; virium

cœlestium fidelis dispensator, cordis nostri omni momento calore pereuntis præsens remedium, spirituum in corpore exquisita materia, nauium vector, ignis fomentum, lucis & odoris sequester, imago quædam infinitatis intra quam fit omne quod nostrum est. Tandem sequitur orbis terræ & aquæ, societate, sedibus nunc partitis, nunc commixtis conflatus. Hæc duo elementa sunt quidem ex se minùs actiua, superiorum tamen largitione cæteris ditiora, nobisque plurimum benefica; quodlibet eorum suos habet ciues, suis viuentes legibus, interdum communibus, ex principiorum suorum confœderatione; illic spectare licet mirum ordinem vegetantium, animalium, mixtorum de quibus dicetur infra. In his inferioribus eminet homo, creatus paulo minùs ab angelis, omnium dominus, spectator, etiam artifex, supra fatum intellectus præstantia, affectuum libertate; naturam æquat, continet, regit, iisdem ipsis legibus quas ab ipsa mutuatur. Ex hac enim rerum subordinatione didicit populis vnum præficere, à quo pendeat summa rerum; regem immediatè sequuntur ipsi sanguine iuncti principes; prout eminent affinitatis gradu proximiori, vt cæteris maior est statim ab hepate nascens vena, & à corde arteria: tandem sequuntur nobiles, [k] quos semper in omni rerum commercio, potissimum in dignitatibus obtinendis, originis suæ splendor prætulit; nam vt aquæ, [l] sic familiæ meliores habentur quæ fluunt ex altissimis locis.

[m] Cor palpitat motu sibi proprio, & quasi proprium mouetur animal; cœlum inferioribus elementis in propria regione relictis, partes ex his aliquas attollit in sublime, sibique magis vicinas efficit in modum stellarum fulgentes; sol virtutem suam viuificam & vniversalem largitur planetis quos in cazymi & in corde suo receperit; ita Rex in argumentum potestatis suæ, in solatium animi curis publicis concussi, in fidem consiliorum & rerum suarum tutelam, quos placuerit eleuat, & præter solitum ordinem sui splendoris participes efficit. [n] Sic honoratur, quemcumquè rex voluerit honorare, vt contigit Iosepho apud Pharaonem, Danieli apud Nabucodonosor, Mardochæo apud Assuerum, & alijs. Principibus placuisse viris non vltima laus est, scilicèt in partem regiminis assumi, affectus promereri eius cordis [o] quod in manu Dei est, vt quô voluerit inclinet; vnde [p] sacrilegii genus habetur aliquem reputare indignum, quem Imperator approbauit; omnis potestas à Deo, inquit Apostolus: hac ratione Concilium Toletanum [q] præcipit Episcopis, eos in Ecclesiæ communionem recipere, quos Rex in gratiam benignitatis receperit. [r] Inde factum est vt Imperatori vel Regi præstandum officium, quod aliàs seruitutem redoleret, honoris & excellentiæ titulus sit: alia licèt ex se deiecta ministeria, inter dignitates habentur; ipsimet

[k] L. 5. ff. de senator. Vt dignitatis ordo seruetur. cod. lib. 12. tit. 8.

[l] Hypocr. de aëre, aquis & locis.

[m] Plin. lib. 4. c. 37.

[n] Esther. c. 6.

[o] Prouerb. 21.

[p] L. 5. c. de diuers. rescr.

[q] XII. c. 3.

[r] L. vn. c. de comit. & archia. lib. Chassan. in Cathol. gloriæ mundi 1. par consid. 66.

olim Imperatoris serui; [s] velut liberi ad actus ciuiles admittebantur. Ita fulget quidquid Regi fit proximum; in aula videntur omnes aurei, [t] sicut in Carinensis agri fonte pisces. Reliquæ regiminis dignitates fixo rerum ordine ad instar cœlorum & elementorum, superiores habentur prout magis accedunt ad principem.

[s] Cod leg. antiq. lib. 2. tit. 4. l. 4.
[t] Plini. lib. 2. c. 103.

Veritatem æmulantur spiritus erroris, dum aureum primum sæculum celebrant Poetæ; didicerant à Iudæis primum orbis conditi tempus extitisse fœlix innocentia quæ conditoris sanctitatem referebat: sic veneramur nascentem sub Christo Ecclesiam, velut sponsi præsentia magis lætam, [v] acceptis ex eius ore fidei documentis, illustriorem; zelo, charitate, magis feruentem; ad eam itaque multi prouocant, quasi tunc veritatis & pietatis aquæ salientes in vitam æternam, eo fuerint puriores, quo fonti suo proximiores. Fœliciter ad instar hominum Ecclesia nascitur à capite, scilicet à Christo, qui recessurus ex hoc mundo, Petrum visibilis corporis visibile caput constituit, vnde motus iurisdictionis & sensus veritatis cæteris partibus infunderetur. Illi proximiores dignitates, etiam eminentiori dignitate præstant cœteris; sicut in arboribus quibus est ramorum ordo, vt piceæ, abieti, latiùs diffunduntur qui à trunco minùs distant; fiunt ita diuersi dignitatum gradus, donec à supremis ad minores deueniatur, & hac ordinum distributione conseruatur vnitas Ecclesiastica, [x] ad exemplum cœlestis hierarchiæ. Tandem præcipua gentium, familiarum, personarum, officiorum tum ciuilium, tum Ecclesiasticorum nobilitas & prælatio [y] nascitur ex antiquitate, quæ quos effecit tempore primo principio viciniores, simul & iure quodam primogenituræ donat.

[v] Math. 9. 15.
[x] Can. ad hæc dist. 89.
[y] Chassanæ. in catal. glo. mundi p. 4. conf. 51. & p 11. conf. 41.

Vt centrum est immobile, sic illi vicinæ partes minus sunt mobiles, & hinc mechanica mille ludit exprimentis & machinis, quibus grauia facilè mouet, eo posito fundamento, quod motus in circumferentia longè facilior est quàm in centro, & multiplicatur per quadratum numeri, vt patet in in vecte & pondo romano. Sic qui non valent aperto marte Principem aggredi, vel adhærentium sibi ministrorum fidem infringere, commouent populum ipsamet à principe maiori distantia faciliùs mobilem, rebusque turbatis illo motu violento, cæteros rapiunt. [z] Ita qui nobis insidiantur, afficiunt sensus, phantasiam, passiones, vt conturbent rationem, quam aliter non potuissent in suas partes trahere. Inter tot aberrantium, & auocantium te fremitus, inter mundanos & tartareos motus vis non moueri; à circumferentia deducendus est ad centrum animus, ad vnitatem suam, qua diuinam contingat. Adhære Deo, habebis Thronorum firmitatem, fixas Cherubim illustrationes, Seraphim charitatem quæ nunquam excidit. Illæ beatissimæ mentes stationes suas tenent quibus

[z] D. Thom. 1. q. 106.

bus fiunt plus minusue Deo proximæ. O nunquam satis miranda mentis humanæ dignitas, potest angelos non æquare tantùm, sed & superare, qui fuerit vnus cum Christo spiritus; est enim caput Angelorum & vnus cum Patre primo beatitudinis fonte.

Spiritualia præsunt corporeis.

§. 2.

Vniuersalissima diuisione complectimur id omne quod existit, cum dicimus esse aut spirituale aut corporale: hanc tantùm distinctionem fecisse videtur Moyses describens mundi genesim: in principio, inquit, Deus creauit cœlum & terram. Notat Deum spiritum causam efficientem; cœlum & terram; idest superiora & inferiora corpora, vt effectus procedentes ab eo spiritu, qui posteà dicitur aquis incubuisse. Prima tamen die creatos Angelos sub nomine aut cœli aut lucis asserunt doctores,[a] sed pronis ad idololatriam populis id clarè legislator non expressit, ne Deo creatori videretur assignare collegas, quibus debitum illi soli cultum ignara gens superstitiosè deferret. Angelos tamen existere Dei ministros, rebus corporeis præpositos, statim probant quæ referuntur[b] de Cherubim flammeo gladio aditum paradisi custodiente;[c] de figuris duorum versis in se mutuò vultibus super arca;[d] de angelo Agar ancillæ loquenti; de tribus sub specie peregrinorum ab Abraham hospitio exceptis,[e] & Loth de Sodomorum incendio eripientibus: & passim tàm in veteri quàm in nouo testamento, sic frequens est sermo de Angelis vt eos existere nemo fidelis ambigat. Apud infideles autem in omni gente, ab omni æuo, firma fuit de ipsis fides, & quia semper mortalibus fuerunt benefici, pro diis habiti sunt. Iulianus Apostata[f] sic idololatriam tuetur, asserens Deos esse alios incorporeos, scilicet mentes cœlorum motrices: alios corporeos, scilicet corpora solis, lunæ, aliarum stellarum, quibus vt à Deo præpositis rectoribus iustissimè cultus exhibetur. Illos esse probat ratio,[g] quia cùm Deus sit intellectus, & per intellectum creaturas produxerit, eminentiores voluit esse intellectuales, substantiæ & operationis puritate sibi magis similes; vtque superior cœlorum sphæra cætera corpora suo cingit ambitu, sic Angeli res omnes creatas intelligendo complectentur. Eorum quosdam inferioris ordinis inesse sphæris elementorum sicut & cœlorum asserunt multi,[h] vt in omni mundi parte corporea sit aliquid spirituale.

[a] D. Thom. 1. q. 61. a. 1. ad 1. Rupert in c. 1. Genes. cap. firmiter. de S. Trinit.
[b] Gen. 3.
[c] Exod. 25.
[d] Genes. 9.
[e] Gen. 19.
[f] Apud Cyrill. Alexandr. lib. 4.
[g] D. Thom. lib. 2. contra Gentiles.
[h] Paracelsus. lib. de nymphis, pigmæis, &c.

Formas mixtorum, plantarum, animalium, nobilioris esse conditio-

nis quàm elementa, & inesse corporibus spiritum, caloremque non igneum qui consumit, sed cœlestem & naturæ diuinioris asseruit Aristeles [i] & eum sequens turba philosophorum.[l] Animæ functiones perfici mediis spiritibus qui ad naturam spiritualem accedunt, & medij quodammodo sunt inter corpus & animam, tum singulis organis inhærentes, tum à iecore, cerebro, corde diffusi, est in confesso apud medicos. Plato [m] duplex bonum constituit in ciuitate, spirituale scilicèt positum in Religione & virtutibus, & corporale in rebus ad corporis commoda spectantibus; præcipit rectores vtriusque curam habere, vtriusque fruitione ciues efficere beatos. Ita Christus [n] hominum in ciuili societate viuentium officia, duplicia notat esse corporalia & spiritualia, cùm dicit, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Etiam Iurisconsulti [o] res humanas de quibus ius dicitur recensentes, eas diuidunt in corporales & incorporales; corporales sunt quæ tangi possunt, veluti fundus, vestis, aurum: incorporales autem quæ tangi non possunt, qualia sunt ea quæ in iure consistunt, sicut hæreditas, vsusfructus, seruitus, idest ius ad talia hæc possidenda, & si negentur, actione petenda in iudicio. Tandem vt homo compositus est ex corpore & anima, ita res cunctæ studiaque omnia nostra corporis alia, alia animi naturam sequuntur; Ipse sermo quo constat humana societas sensibilem habet sonum, significationem velut animam spiritualem, intellectionis imaginem, & quia verbum communicat partim cum spiritu, partim cum corpore, aptissimum est medium homines cum Deo conciliandi, & vt cætera sic & sacra quædam sunt nomina Deo dicata, maximè Hebræa, * quæ in aliam linguam non sunt mutata, ne velut corporis & spiritus compage destructa, vis euanesceret.

[i] De generat. animal. lib. 1. c. 3.
[l] Scaliger. exercit. 307. a. 10. Fernel. Physiol. l. 7. c. 5. & lib. 4 c. 7.
[m] lib. 1. de legib.
[n] Luc. 20.
[o] Instit. de reb. corporal. & incorporal.
Vide infra l. 4. §. 5.
* Reuchlinus de verbo mirifico.

Igitur vbique corporeis adsunt spiritualia, & quidem non indigna nec inani societate, sed cùm referant Deum, qui spiritus est omnium creator & gubernator, etiam ipsa velut nobiliora corporeis imperant. [p] Corpus enim habet qualitates ineptas ad actionem, partes in quantitate dispersas, cùm vis sit ab vnione; molem quæ torpescit ipsa, & ab alio motum impressum tardat; crassitiem & densitatem, qua præpeditur ne in subiectam materiam penetret: his impedimentis liberi spiritus actiones suas obeunt fortiter, facilè, citissimè, subiectamque materiam peruadentes, quò voluerint agunt. Cœlos mouent intelligentiæ, motuque circulari perpetuos à Deo in se, & à se in Deum reditus exprimunt. Præsident etiam rerum inferiorum speciebus, [q] & ideò fortè sub irrationabilium imaginibus in scripturis sacris referuntur,[r] multipedes, multiformes ad boüm, pecuariã, ferinam, leonũ, auium naturã efformatæ. Quidã enim [s] præcipuos cœlorũ influxus refunt in Angelos cœlorũ motores; quia sicut in arte forma operis artificiosa esse fieri videatur

[p] Mars. Ficin. Theol. Platon. lib. 1. c. 2.
[q] D. Thom. 1. q. 110. a. 1. ad 3.
[r] D. Dionys. de cœl. hier. cap. 2.
[s] Mars. Ficin. in Plotin. lib. 3. enea. 1. c. 8.

per instrumentum, efficitur tamen artificiosæ intelligentiæ formâ, quam solam imitatur; sic formæ rerum naturalium plusquam artificiosa ratione dispositæ, non tam cœlestium corporum, vel moles vel qualitates, quàm animarum cœlestium motiones imitantur atque sequuntur. Sic in animali calor non redigit cibum in vitæ formam, in quantum calor est, cuius officium est dissoluere, sed in quantum ductus à vita; rebus autem inferioribus cœlestes mentes præsidere probant [t] ex eo quòd motus fit propter finem, at finem non intendit, nec in eum dirigit nisi intelligentia.

[t] Cusa excitat. l. 8. c. 8.

Omnis in seminibus & in corporibus actio pendet à formatore, rectore, conseruatore spiritu; denique quæcumque agunt in natura, aut spiritus sunt, aut accedunt ad spiritum subtilitate sua. Ignis rarissimus est maximè actiuus, quia simulachrum est cœlestis & fulgentis luminis, fugat tenebricosos dæmones, propterea vtuntur eo gentes omnes in sacris & funeribus. Post ignem subtilis aër intrat in cæcos corporum meatus, & fit materia spirituum, vnde vis omnis. Dicunt Epicurei Philosophi, [v] quòd nihil in natura est potentius, & nihil acrius spiritu ventoso, sine quo nec illa quidem quæ vehementissima sunt valent; ignem enim spiritus concitat; aquæ si ventum detrahas, inertes sunt; tunc demum impetum sumunt cùm illas agit flatus qui potest dissipare magna spatia terrarum, & nouos montes subiectos extollere, & insulas non ante visas in medio mari ponere. [x] Omnis similiter in ciuilibus actio pendet ab incorporali iure, quod qui habet, rem ipsam habere videtur.

[v] Albert Magn. meteo. lib. 3. tr. 2. c. 19.

[x] l. 15. ff. de Reg. Iur.

Tandem vt homo in res omnes sublunares iusto naturæ suæ titulo teneret imperium, inspirauit Deus in faciem eius spiraculum vitæ, [y] fecitque eum ad imaginem suam, spiritualis spiritualem, compendium mundi corpore & spiritu constantis, vt ea parte qua rationalis est, cæteris dominaretur. Nam rationis proprium est [z] præcipere & præsidere, vnde sapientibus olim delatum est imperium, & quia vix reperies aliquem qui cupiditatibus à recto deuiantibus non subiaceat, voluerunt legem, velut rationem diuinam, his perturbationibus liberam quantùm fieri posset, dominari. [a]

[y] Gen. 1.

[z] Arist. 1 polit. c. 8.

[a] Id. 3. polit. c. 7.

Quid possit in homine ratio patet ex eo quòd in naturalibus statui innocentiæ perdito substituta videatur, [b] vt tantum nunc possit ars, quantum olim potuit innocentia, & per verbum, idest per rationem omnia restituantur: hæc enim terris & aquis indicit fertilitatem, peregrini seminis adoptionem; feras securat, efficit vt homini fœtificent animalia, canes & accipitres rapiant, laborent iumenta, leones & elephantes capiantur, & in triumphis sub iugum missi sint. Ideo reis olim læsæ legis & rationis per inordinatos passionum motus, pœna fuit ad bestias damnari, [c] vt ij qui deserta ra-

[b] Chrysol. serm. 148.

[c] Plutarch.

lib. de industria animal. tione bestijs dominante, sensibus tantùm viuerant, ipsis sensibus bestijs infirmioribus relinquerentur. Ars vtitur proprijs naturæ viribus, vt ipsam perficiat, moderetur, superet; composita dissoluit, dissoluta componit, ex siccis aquas, ex aquis ignem, contraria ex contrariis elicit; nouumque in antiquo mundo, mundum fabricat.

In moralibus prudentia est motor & auriga virtutum, ideo quælibet cum motu proprio habet aliquid de motu eius. Tot fortissimos bellatores, ingentes exercitus agit ad pugnam, victores efficit, populorum natiuam libertatem continet sibi subditam vnius regentis prudentia; hinc imperantium animas Plato [d] dicit esse generis aurei, dæmonas, & præstantioris super hominem ordinis; semper enim melioris est naturæ quod alteri præest, vt homo gregibus, par enim in parem non habet imperiam; ita pro diis aut Deo genitis, etiam edoctis speciali numinis afflatu, haberi voluerunt antiqui Reges. Etiam nunc Christiana Theologia [e] fatetur principibus angelos adesse principes qui publicam curent personam, dum priuatæ custos singularis inuigilat. Ita qui regunt, imperij jus sibi vindicant ex ratione, sapientia, virtute qua fiunt Deo similiores & proximiores. Vtinam sicut à Dei ministris inaugurantur, sicut sceptrum & ensem sumunt ex altari, sic vtrumque pro diuinis impendant; vtque Christianæ moralis summa est, sensus rationi, rationem fidei submittere, sic politia leges suas humanas ex diuinis metiatur, Religionem habeat non vt instrumentum, sed vt principium cui debitos honores referat.

[d] lib. 4. de legib.

[e] D. Tho. 1. q. 113. a. 2. ad 2.

Extrema medijs interiectis connectuntur.

§. 3.

HAnc quam sequuti sumus causarum subordinationem, & hunc diuinæ perfectionis à supremo ad infimum per varios sibi succedentes dignitatis gradus descensum, exponit Cardinalis Cusa [f] hac sensibili demonstratione: duos constituit triangulos se mutuò penetrantes, vnum lucis qui perfectionem, alium tenebrarum qui defectum significat: basim tranguli lucis constituit in Deo, acumine in materiam primam illi oppositam desinente; basis trianguli tenebrarum est in materia prima, inde sursum eleuantis se vsque ad Deum exclusiuè: ita spiritualitas descendit in corporeitatem & corporeitas ascendit in spiritualitatem; in superioribus tenebrositas absorbetur à lumine, in inferioribus lumen à tenebrositate. Deus lux est primæua, vnitas infinita, fons & abyssus bonitatis procul ab omni defectu. Illi proximiores angeli plus cæteris participes fiunt eius immen-

[f] De coniecturis lib. 1. cap. 11.

ſæ lucis, habent tamen aliquid tenebrarum quia conſtant ex actu & potentia: [g] ſequentes ordines, pro ratione deſcenſus plus habent tenebrarum, ob quas aſſiduè debent à ſuperioribus purgari, illuminari, perfici.

[g] D. Th. 1. q. 47. a 1.

In medio triangulorum conſtituitur homo mixtum animal ex eſſentia ſpirituali & corporali, non niſi rerum mediarum capax, illi mediocritatem, ſi non ſuadet virtus, imponit neceſſaria vitæ ſuæ ſors, malis ex exceſſu naſcentibus, lucis & tenebrarum, lætitiæ & doloris, amoris & odij nunc indigeſta permiſtione, nunc vt tempeſtatum anni perpetua quadam circulatione. Creditum eſt olim humanam ſpeciem habere latitudinem quandam, & inter homines eſſe quoſdam ſeparatis mentibus vicinos, natos ad aliorum regimen, artium, ſcientiarum inuentores; legum, ſocietatum inſtitutores, quorum animæ intelligentijs affines, in illarum ordinem hac mortali vita functæ tranſeunt. Alios homines dicunt eſſe mediæ cuiuſdam capacitatis, non mente ſed ratione vtentes; tandem alios eſſe ſenſibus deditos à beſtijs non affectibus ſed vultu tantùm diſtinctos: hos immediatè ſequi videntur animalia induſtria, docilia, quæ variis in caſibus variant artes, quales ſunt ſimiæ, canes, feles, & alia tum terreſtria tum aquatilia, quorum comparationem curioſè proſequitur Plutarchus, [h] ab his tandem deuenitur ad ea, quæ ex quinque ſenſibus ſolo tactu prædita ſunt.

[h] lib. de Sagacitate animal.

Nos hic legem naturæ recenſentes, altius repetere debemus hanc in rerum omnium ordinatione medietatem. Aſſerit D. Thomas [i] duos Angelos qui ſunt in confinio duorum ordinum, magis ſecum conuenire secùndum naturæ propinquitatem, quàm vnus eorum cum aliquibus aliis ſui ordinis: propter hanc connexionem ordinum, vnam dicit eſſe hierarchiam hominum & angelorum, qui ſacrorum poſſunt eſſe participes ſub Principe Deo; ita dicit D. Auguſtinus [k] duas eſſe ciuitates id eſt ſocietates, vnam in bonis Angelis & hominibus, alteram in malis.

[i] 1. q. 108. a. 3. ad 3.

[k] 11. de Ciuit. Dei.

Inter pugnantes duorum planetarum influxus, mediæ ſunt quædam ſtellæ fixæ vtriuſque participes: vt lucida hydræ, Saturni & Veneris; cor Leonis, Martis & Iouis; ſic de cæteris. Inter ſigna fixa & mobilia, ſunt communia in quibus Sol exiſtens vtriuſque temporis conſtitutionem oſtendit, vt in geminis videtur ver & æſtas eſſe; in virgine æſtas & autumnus, calor enim tepeſcit; in ſagittario eſt autumni & hyemis conſtitutio; in piſcibus, hyemis & veris: Mercurius partitur vires Saturni & Iouis, inclinat enim ſimul ad contemplationem & actionem; Luna per varias mutationes motus, lucis, influxus, videtur mediæ cuiuſdam conditionis inter cœleſtia & infima alterationibus expoſita, cùm ſit vltima cœleſtium, elementis contermina.

Quodlibet elementum conuenit cum duobus extremis ſibi iun-

ctis, in vna qualitate cum vno, in altera cum alio; aër cum igne per caliditatem, cum aqua per humiditatem; aqua cum aëre per humiditatem, cum terra per frigiditatem; terra per frigiditatem cum aqua, per siccitatem cum igne: quem ne reputes extraneum ab ipsa propter regionis distantiam, propriis eum excipit visceribus, ciuitate donat, & hac vnione claudit elementarem circulum. Inter aërem & aquam est medius vapor, qui est aqua aëtescens; vel aër aquescens: sic Anaximander posuit aliquid medium inter ignem & aërem, vt est lutum inter aquam & terram. Aër aqua, terra habent suos speciales incolas; aër aues, aqua pisces, terra tot gressilia & reptilia; sunt tamen amphybia quæ natant in aquis, volant in aëre, pascuntur in terra; vt sunt anates & similia; pisces volantes, cùm sint apodes, sunt tantum in aqua vel aëre, terram nesciunt. Inter aues & gressilia sunt struthiones & gallinæ quæ vix vtuntur alis ad volandum: lacertæ quibus est longitudo corporis cum quatuor pedibus diductis, ita vt verrant terram, mediæ sunt inter serpentes & quadrupedia.

Tandem inter elementa & perfectè mixta sunt meteora; inter metalla & lapides, marcassita; inter plantas & arbores, arbusta; zoophita inter animalia & plantas, qualis est spongia, vrtica maris, & planta quam in spectaculum coluimus, & mirati sumus esse sensitiuam: vel minimum tacta, contractis statim foliis tota cadit in terram, ibique iacet velut mortua, donec transacto periculo, sensim non sine metu surgit motu sic æquali, vt progressum oculi non percipiant. Videtur hæc sublimior plantarum, quæ iungitur animantibus per tactum, minorem sensuum, quia non indiget tam exacto organo; sic superius vegetatiui, attingit inferius sensitiui, quod aliàs à me demonstratum est.[b]

Totum hoc compendio contractum mirari licet in Iride, quæ quatuor elementa, quatuor exprimit coloribus, sic sensim in se transeuntibus, vt inter ipsas non possit imaginari linea, & hoc est vnum de miraculis naturæ, inquit Albertus,[c] quod incipit à tam similibus, vt indistincta videantur, & in tam diuersa terminetur opus eius; non possunt autem pictores illam imitari, quia colores eorum non sunt in materia tam peruia: id tamen assequi conantur artis raro successu,[d] extremitatem corporum sic finire, vt promittat alia post se, ostendatque etiam quæ occultat. In sociandis coloribus hæc est regula, vt splendidi splendidis, obscuri obscuris foueantur, & proximi inuicem modò possint distingui; itaque nec albus nigro, nec vterque rubro ob distantiam rectè iungitur.

[b] Moral. Christia. to. 2. parte. 2.

[c] Meteor. lib. 3. tr. 3. c. 7. Seneca nat. quæst. lib. 1. c. 3.

[d] Plin. l. 35. c. 10. Cardan. de rerum varietate. cap. 14.

Simile quid politia conatur efficere, dum diuisis possessionibus, medias quasdam inter dominum & non dominum instituit conditiones, quæ priuationis omnimodæ pudorem & incommoda lenirent,

ſcilicet contractus commodati, mutui, precarij, locati, conducti, pignoris & hypothecæ, vſus fructus & vſus, qualis eſt rerum publicarum ſalua proprietate, rerum dotalium quæ non poſſunt alienari, ſeruitutis quæ ius dat in alieno fundo; his addi poſſunt ſubſtitutiones, ſtipulationes, ſub conditione, de in diem addictione, & legis commiſſoriæ. Inter iſta directo dominio proximius accedit emphyteuſis, ad centum ſcilicet annos locatio, & feudum rarò, nec niſi violata fide reuocandum. Sic etiam dignitates eo diſpoſitæ ſunt ordine, vt à ſuprema ad infimam fiat tranſitus per medias, vtriuſque præcedentis & ſequentis participes.

Formatum eſt corpus politicum, ad inſtar naturalis: [d] nam in noſtro oſſium extremas partes natura cartilaginibus obduxit, obliniuitque lubrica læuique materia, quò ſint in motibus ab attritu & quaſſu tutiores, iiſdemque auriculas, nares, extremaſque coſtas muniuit, vt duriorum corporum occurſu cederent, & vicinis partibus illæſis, ex duro flexiles mitiùs iungerentur: inter oſſa dura & molles neruos, ad pondus hoc mouendum minùs validos, ſunt vincula, & tendones, ex tenuibus nerui & vinculi fibris concreti: tenuia neruorum fila, caro mollis excipit, & ſenſim ſolidior eos ab externis tuetur. Quis obſeruauit diem in qua cœpit adoleſcentia, ætas virilis, ſenectus? Certè non per gradus, ſed per plana ducimur; quamuis hæ ſibi ſuccedant ætates, adhærent tamen ſibi, tanta temperamenti, morumque ſimilitudine, vt tranſitum nullus aduertat: interim tranſcurrit vita, & qui progredi ſe neſciuit, tandem ſtupens à canis & incommodis diſcit ad vltimum ſe perueniſſe. Non inſidiatur nobis prouidentia nec incautos decipit, ſed vitam noſtram eadem qua mundum vniuerſum, texit identitatis æmula varietate. Ita fit vt amor vitæ quem indidit, non torqueat eos dolore continuo qui ſe intelligerent quotidie mori; nemo tamen non aduertit ſuis & aliorum experimentis edoctus, quòd tempus elabitur, quòd extremum inſtar furis ſubrepit; ſcit itaque ſibi vigilandum, & quia extremum alteri ſine medio conueniri non iungitur, vltimam manum adhibendam vitæ mortali, vt cum immortali ad quam mox eſt tranſitura, per ſanctitatem benè diſpoſita concordet.

[d] Fernel. physiolog. c. 1.

Vt ad phyſica regrediamur: [e] conſtat in noſtro corpore ſpiritum, inter illud & animam, mediæ cuiuſdam conditionis, velut vinculum interponi, vt aduerſas naturas interjectu ſuo conciliet; nam extremo vtrique familiaris, & accommodatus, cùm non ſit penitùs ſine corpore, craſſo quidem corpori inſeri poteſt; cùm verò tenuior, ſplendidiorque ſit, poteſt cum animo connecti. Omnium animantium anima, licèt mortalis, longo tamen interuallo, terreni huius concretique corporis ſtatum antecedit, vt citra vinculum ei nequeat inhære-

[e] Fernel. physiolog. lib. 4. c. 1.

[f] 2. de animal genecat. c. 3.

re; quocirca rectè prodit Aristoteles [f] in semine spumosoque corpore spiritum, in spiritu naturam contineri, quæ proportione respondet elemento stellarum, inter supremam illam naturam & corpus medium. Corporeus est & locum occupat vt patet in arteriis, in cerebri ventriculis, in cordis sinibus ferè vacuis in mortuo animali, quos tenuis hæc aura replebat dum viueret. Accedit tamen ad naturam spiritualem, motus velocitate, partium penetratione, & instar luminis momentanea quadam traiectione, vt sit caloris, facultatumque sedes & vinculum, primumque obeundæ facultatis instrumentum.

[g] Marsil. Ficin. lib. de vita cœl. comp. c. 1. Card. Cusa lib. 3. de docta ignora. c. 10.

Spiritum quem experimur in nostro & animalium corpore, multi asserunt [g] esse in vniuerso, sed puriorem, subtiliorem, vegetiorem, quippe nostri fontem. Hunc dicunt esse nexum formæ & materiæ, cœlestium & inferiorum; actiuitatis & potentiæ, quæ propter dissitam suam naturam non venirent in coniugium, si non interueniret hic proxeneta. Efficit, inquiunt, vt priuatio ascendat versus formam, & vt forma perficiens & terminans possibilitatem descendat ad ipsam; sic ex ascensu & descensu motus oritur qui est medium connexionis potentiæ & actus, & hic motus natura dicitur. Deus qui spiritus est, per hunc spiritum omnia mouet, & eo motu amorosæ connexionis, fit ex omnibus vnum vniuersum. [h] Assertores pulueris sympathici, quo vulnus inflictum curatur in linteo læsi sanguine infecto, dicunt id fieri actione non in absens & dissitum, sed per medium spiritum mundi, cuius fons est in sole velut orbis corde, & ideo puluis ille componitur ex vitriolo venereo, calcinato ad solem dum viget in leone domo sua, & per venerem fortunam conciliatricem, immediatè sibi iunctam, viresque suas ad inferioris naturæ captum temperantem: sic asserunt sæpè factum, vt mulier horrore subito concutiatur, edat gemitus, fundat lachrymas, & aliquid aduersi marito contigisse consternata præsentiat, cùm eodem momento absens ipse ab hostibus vulneratur, aut aliud graue periculum incurrit; id tamen verius angelis custodibus tribuendum.

[h] Goglenius lib. de vnguento armario.

Addunt quòd cùm ad longissimum spatium, videtur scintilla, apes & formicæ mella sentiunt; vultures & lupi cadauera; à minimo obiecto longissimum spatium non posse frangi, & qualitates ad sensum transmitti, sed species illas transferri per virtutem vitæ communis, cuius beneficio cuncta ligantur, & similia patiuntur à similibus. Ab eo spiritu harmonico putant fluxum & refluxum maris cœlestibus consonum, statis horis fieri; aquas contra naturæ suæ grauitatem, in montes ex abisso ascendere, per terræ venas distribui, ad instar sanguinis in nostro corpore; tandem omnia ipso mediante perfici & connecti. Sic, inquit Cardinalis de Cusa, vniuersum fit vnum trinum, ex potentia, actu & connexione; vnitatem diuinam differentias & contrarietates omnes

omnes complicantem, exprimit illa diuersorum, interiectis mediis vtriusque naturam sapientibus, insinuatio; ita fit vt vacuum inter partes non intercedat, sed alteritas desinat in identitatem, identitas in diuersitatem protendatur, multiplicata sic in quolibet subiecto vnitatis & immensitatis imagine.

Fuit hæc sapientum omnium antiquorum sententia, hominem inter intellectuales substantias vltimum non posse suis viribus ad Deum, qui primus est spiritus, sine medio conscendere; [l] propterea confinxerunt assistentes sibi genios, dæmonas, heroas, tamen infœlicissimo semper exitu, cùm sub tartareis illis ducibus, homines à diuinis auersi, ad vitia, ad impia & horrenda quæque prolapsi sint. Iudæis quibus solis inerat verus Dei cultus, consilium ab ipsomet Deo fuit, probatissimum ex hominibus assumere, in sacerdotem consecrare, maximo vnctionis, vestis, cæremoniarum mysterio, [l] vt inde cæteris excelsior factus, pro hominibus constitueretur in his quæ sunt ad Deum, [m] vt offerret dona & sacrificia pro peccatis; vt medius & sequester contra Dei iustitiam in homines sæuientem staret ex aduerso, sanctitatem velut murum opponeret, hominibus misericors, gratus Deo, qui nolens mortem peccatoris, gaudet inuenire parcendi causas. Sed heu! qualis intercessor quem peccata quotidiana reum constituunt, & qui non minus pro suis quàm pro peccati populis tenetur offerre sacrificium!

[l] Iamblicus de mysteriis c. 2.

[l] Leuit. 8.

[m] Heb. 5.

Humano generi ad diuina suspiranti tandem à Deo prouisum est, Verbum caro factum est; [n] Christus homo Deus, melioris testamenti sponsor factus, cùm maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Vnde saluare potest in perpetuum accedentes per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus; [o] nec aliud nomen est sub cœlo, in quo nos oporteat saluos fieri. Deus spiritualem & corpoream naturam, præcipuasque mundi dotes compendio complexus fuerat in homine; nunc humanam naturam vniens hypostaticè verbo diuino; implet spatium quod inter nos & Deum interjacebat; naturæ nostræ laboranti remedium, cæcutienti lux, aberranti rector, toties reæ, de iudice fit aduocatus, à Deo longiùs existentem effecit propè; denique mortuam restituit mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus.

[n] Hebr. 7. 22.

[o] Act. 4.



Omnia ſunt in omnibus.

Lex 4.

RErum diuerſitatem ab vnitate procedentem, & ad vnitatem velut in ſuum principium redeuntem, iam expreſſit ipſarum ex diuerſis contrariiſque conſtantium conſonantia, & inſertis inter ſe mutuò qualitatibus commiſſura. Sed id apparet maximè in eo quòd, cùm omnia ſint in vniuerſo ſub vna forma generali, ſic illud vniuerſum ſit in ſingulis ſub vna forma particulari; omnia ſint in omnibus, vt partes in toto, ſic totum ſit in partibus; maximum in minimo, quod infinitæ Dei vnitati diximus eſſe proprium.

In cæleſtibus partes referunt totum.

§. 1.

INtelligibilia cùm entia multa ſint, ſunt tamen inquit Plotinus, ſimul & vnum, multa in vno ob amplitudinem naturæ: & in multis vnum, propter adhæſionem vni ſummo bono, omnium communi centro. Hæc ſublimiùs attingit D. Dionyſius: [p] viget, inquit, in beatis mentibus ſacer amor virtutis cuiuſdam vnificæ, & collectiuæ & contemperantis, quæ in pulchro & bono per pulchrum & bonum præexiſtit: & ex pulchro & bono, propter pulchrum & bonum emanat, continet quidem æqualia per mutuam connexionem, ſed & inferioribus ſuperiora, ſuperioribus inferiora per conuerſionem inſerit, & per ſummæ charitatis complacentiam fruenda concedit.

[p] De nomin. diui. c. 4.

Cœlum motores ſuos imitatur, vniuerſæ ſuæ virtutis in ſingularibus collectione: quælibet ſtella eſt circularis figuræ, & mouetur ab Oriente in Occidentem & contra, ſicut omnes ſphæræ: in qualibet triplicitate ſignorum zodiaci, eſt ſignum fixum, mobile, commune: [q] in quolibet ſigno, omnium aliorum qualitates continentur, per quinque terminos, quorum quatuor deſignant quatuor primas qualitates, & quintus ſignificat commiſtionem earum, ſecundùm naturam Mercurij, qui eſt vna vice ſiccus, alia calidus, alia frigidus, alia humidus. Innumeri poſſunt eſſe planetarum aſpectus inter ſe, hi tamen ſoli conſiderantur ab aſtrologis qui vim quandã totius circuli in ſe habent:

[q] Haly. 1. parte. c. 2.

ita sextilis continet sexaginta gradus, sexcies autem 60. faciunt 360. quadratus continet 90. partes, qui in 4. ductus facit 360. trigonus continet 120. qui in tria deductus facit 360, oppositio continet medium circulum idest 180 qui duplicatus facit 360. Non est Astrologorum commentum, sed veritas diuturnis experimentis à Galeno [r] probata, partes cuiuslibet diei naturalis respondere partibus anni; manè veri, meridiem æstati, vesperam autumno, noctem hyemi: [s] & hinc fortè Dionysius junior Siciliæ tyrannus in Pritanneo Tarentino candelabrum dicauit, in quo totidem erant lychni quotidie succensi, quot in anno numerantur dies. [t] Ita Persæ ad bellum procedentes habebant iuxta Regem ignem sacrum, quem magi comitabantur, cum 365. iuuenibus purpuratis qui significabant totidem anni dies. [v] Luna in quolibet mense facit quatuor anni tempora, in prima enim sui quarta est calida & humida, in secunda calida & sicca, in tertia frigida & sicca, in quarta frigida & humida: quotidianus eius cursus in quatuor diuiditur partes, ab oriente ad medium cœli ascendens, humorem & spiritum naturalem auget; à cœli medio ad occasum facit conrrarium, ab occasu ad quartam domum auget spiritum illum, à quarta ad primam minuit. Id apparet in ripis oceani qui tunc accedit & recedit: eodemque ordine vigor in ægrotantibus; quod de sole pariter est dicendum quoad calorem naturalem, & spiritum vitalem; nam cum occidit hic spiritus ad intrà mouetur, & ad extrà cùm oritur. Idem dicendum de cæteris planetis, secundùm proprias eorum vires.

[r] lib. 6. epydim.

[s] Rhodig. lib. 6. c. 18.

[t] Curt. lib. 3.

[v] Marf. Ficin. lib. de vita cœl. comp. c. 6. Albert. Magn. tract. 1. de nutrimento. c. 3.

Elementa sunt in se mutuò.

§. 2.

DIximus elementa sibi vicinis ita consentire, vt commissura decipiat, arte naturæ, quæ à similibus incipiens in dissimilia desinit: sed iterùm magis commiscentur, quia sunt in inuicem & mutuo se velut hospitio familiariter excipiunt. Ignis est in aëre, quem toties eo sursùm ferueseere, micare, horrendum intonare sentimus; & infrà non nisi aëre perflatus, velut simili pascitur. Est in terra, cuius vim ad generationes frigiditate concretam dissoluit, torpentem excitat, his ardoribus quorum excessus exhalat per tot montes vulcaneos: apparet in sulphure, naptha, bitumine, sale petræ, in plantis calidissimis, rutha, nasturcio, pyrethro, pipere, cœpis, synapi. Est in silicibus & calibe, ex quibus cùm multùm habeant sulphuris scintillæ excutiuntur, sicut ex arundinibus, lauro, & leonis ossi-

bus. Est in cæteris terreis animantibus quibus est igneus vigor; nam cor vitæ principium calidissimum est, igneosque fundit spiritus per arterias, ideo vitæ motusque causa & signum est calor, mortis autem frigiditas. Similiter ignis est in aquis calentibus; est in mari, quod ventis agitatum tepescit & scintillat; quod salsum & amarum est propter adusti commixtionem; quod nutrit animalia calidiora, quippe oleosa maximè, vt vita nihil patiatur à frigido naturaliter elemento: sunt immani feritate voracia, & ad instar ignis quod occupant cita digestione in suam substantiam conuertunt. [x] Hinc olim fel hostiarum Neptuno dicatum erat, vt humoris huius ignei auctori.

[x] Alex. ab Alexa. lib. 5. cap. 25.

Aër est in igne quem pascit, vt alimentum in corpore; subtilitatem suam nimia raritate sibimet non cohærentem ita stipat, vt lucere possit & in flammam assurgere: est in aquis quas spiritu suo concitat, ab imo feruentes & salientes efficit: est in terra cuius poros penetrat, cauitates implet, & vnde nimium rarefactus euolat, horrenda commotione.

Aquæ terram nimia siccitate sibi non cohærentem consolidant; terra diffluentes aquas sinu suo velut vase continet; illis vt centri, sic qualitatum magna communio, nihilque sic solidum ex quo non ducatur humiditas; nihil sic humidum in quo factis euaporationibus, terreum quid non subsidat. Tandem terra est in aëre per continuos vapores, qui sæpiùs in lapidem concrescunt; est in igne per solidas materias quibus alitur, quæ sursum euolare conantem infra detinent, quæ sic in illum transformantur, sic calent, sic lucent, vt in illis solum ignem sensus percipiat, sermo significet. Vt splendeant propriam amittunt substantiam, sicut libertatem & vitam spe fauoris, aulici quibus similiter familiare est consumi, dum luceant.

Palam est in homogeneis substantiis, partes esse eiusdem essentiæ & naturæ cum suo toto, ita vt singulæ proprietates & omnia accidentia toti conuenientia, etiam partibus necessariò conueniant, vt patet in igne, cuius scintilla altum petit, vt vis maxima flammarum: in aqua, cuius guttula est humida frigida vt totum, conformatur in orbem, vt vniuersum, si misceatur hæc vino in calice altaris, saluatur significatio propter quam aqua adhibetur. Terræ gleba si non alteretur est sicca frigida, grauis ad imum declinans, ita sui totius habens qualitates omnes, eius nomine dicitur terra. [y] Vnde litigantes olim in agrum de quo litigabatur profecti, terræ aliquid ex eo deferebant ad Prætorem, & in ea gleba tanquam in toto agro vindicabant. Si magnes in formam sphæricam adaptetur, terræ proprietates omnes, situm & symetriam, polos, sic exprimet, vt totum in hac particula videatur. Nunquid ipsa terra, vt centrum ita compendium est mundi; habet enim in se virtutem cœlorum in gemmis, plantis

[y] Gellius lib. 20. c. 9.

metallis quæ ſtellarum nominibus nuncupantur; habet ignem, aërem, aquam, [a] & rurſùs totum in magnis montibus, vt Parnaſſo, Olympo, & cæteris in quibus certum eſt naſci omnia, ratione varietatis locorum; habent enim ſtagnantia, madentia, ſicca, craſſa, ſaxoſa, prataque, media omnia telluris diſcrimina; adhæc alia concaua, alia tranquilla, alia ſublima & ventis expoſita, ita vt permulta & varia gignere poſſint, & quæ planis proueniunt ipſi quoque præſtare poſſint. Illic naſcuntur conchylia ſed vacua, ſicut in mari piſce ſuo plena, nam vtrobique concreſcunt ex ſucco terreo lapideſcente. In montibus plurimis, ſicut in mari ſal generatur. [a] In foſſilibus videre licet rerum omnium ſpecies & imagines, ſolis, lunæ, ſtellarum, fluminum, nemorum animantium, partium, humani corporis, nam ſicut vapores terræ referunt in nubibus figuras hominum, beſtiarum, quæ euaneſcunt quia recipiuntur in materia fluida, ſic intra terram cum recipiuntur in materia ſenſim lapideſcente, taliter remanent efformati. Concurrit ad id, inquit Albertus, [b] cœleſtis conſtitutio ſub qua ſicut in ordinatis ſpeciebus fiunt interdum monſtra, ſic vbi fœlix eſt, fiunt in inanimatis animatorum figuræ. Conſtat igitur elementa in ſe mutuo reperiri, & id ipſum aſſerit tritum apud philoſophos axioma, non dari purum elementum.

[a] Theophraſt. hiſto. plant. lib. 3. c. 3.

[a] Georg. agricola. lib. 1. de natura foſſiliū.

[b] De mineralib. lib. 2. tr. 3. c. 2.

Quis non aduertit mixtum quodlibet vel minimum, conſtare ex materia & forma, ex quatuor elementis & quinta quadam eſſentia cœleſti, ſicut vniuerſum. In quolibet indiuiduo eſt tota ratio ſpeciei; [c] Collegium remanet, etiam vna eius perſona ſuperſtite; [d] ſufficit vnus ex ſcriptis hæredibus hæreditatem adeat, vt tutelæ valeant; [e] vnius appellatio in cauſa communi cæteris prodeſt. Vnus mihi pro populo, & populus pro vno, inquit ſtoicus, totam [f] ſpeciem, imo totum orbem in vno viro bono conſiderans.

[c] l. 7. ff. quod cuiuſq. vn.

[d] l. 9. ff. de teſtam. tut.

[e] l. 1. C. ſi vnus ex plurib. appella.

[f] Seneca.

Homo compendium eſt mundi.

§. 3.

ARtifex verbum [g] ex viſibili & inuiſibili natura hominem formauit, velut alterum quendam mundum, paruo-magnum, in terra collocat; Angelum alium, mixtum adoratorem, viſibilis naturæ ſpectatorem, intellectualis myſtem; eorum quæ in terra ſunt, regem, ſuperis autem ſubditum, terrenum & cœleſtem, caducum & immortalem, viſibilem & intelligibilem; medium inter magnitudinem & humilitatem: ſpiritum ad Dei laudes celebrandas & gratias excipiendas, carnem ad tolerantiam, & virtutis augmentum. Etiam vtriuſque

[g] D. Greg. Nazian. orat. 42. Vide ſupra. l. 3. § 2.

partis distincta ratione, res omnes creatas exprimit. Tres dicuntur esse mundi, intellectualis, cœlestis, elementaris, tres istos refert hominis corpus: caput intellectualem; pectus in quo est fons caloris, cœlestem: inferiores partes elementarem significant: sunt in corpore, vt in terra humorum venæ, sunt ossa quæ lapides & metalla referant: sunt ab interno calore, alterationes & nutritiones. [h] Aspice musculos vt glebas, neruorum tenaces connexus vt traduces radicum; & venarum ramosos discursus vt ambages riuorum; & lanugines vt muscos; comam vt cespitem; ipsos medullarum in abdito thesauros, vt metalla carnis. Vnde concludit Tertulianus, Christum in humana carne omnia quodammodo asumpsisse. Probant ampliùs corpus nostrum esse compendium totius orbis, ex eo quod quælibet pars respondet vni signo zodiaci, caput arieti, collum tauro, &c. planetis similiter & elementis, cor soli & igni; cerebrum lunæ & aquæ: caro ioui, veneri, & aëri: ossa Saturno & terræ; similiter philosophantur de quatuor humoribus. [i] Multi curationes insperatas morborum absque medicinæ subsidiis, referunt ad latentes omnium medicamentorum vires in humano corpore collectas, & interdum vi solius imaginationis expressas. Omnium consensu vera ex sano corpore mumia, præsens est ad omnes infirmitates alexipharmacum, non ob substantiæ similitudinem, sed propter essentiale balsamum & elixir, ex totius medicinalis orbis virtutibus operante natura compositum. Vt autem corpus totum refert mundum, sic vna corporis pars, scilicet facies totum exprimit corpus, ita vt viso in ea næuo possis coniicere quæ sit alia pars eo similiter affecta Nam frons refert pectus, supercilia humeros, eorum cauitas axillas, aures brachia, mala coxas, manus pedem, brachium femur. [k] Vtebantur simili coniectura, & ex parte sui totius fortunam augurabantur hetrusci: vt enim haberent vrbis alicuius præsagium, obseruabant aliquem eadem die natum, qua vrbs ædificata fuisset, qualis ille vixisset inter homines, talem putabant futuram suam ciuitatem inter ciuitates, habita temporum proportione. Sic Numa Pompilius decimo tertio calendas maias ortus, & qua die Roma ædificata est, regnauit, atque Roma regina vrbium facta est.

Si ratione corporis dicitur homo parua ciuitas & microcosmus, quid censendum est de anima quæ tota est in toto, & tota in qualibet parte, quæ cœli lucem, cognitione: motus, ratione: ignis ardores, affectibus; aëris flexus, vrbanitate: terræ soliditatem, fortitudine: planetarum vires, virtutibus exprimit; eorum ideo nomina principibus suis dedit antiquitas. Animam Plato [m] dicit esse harmoniam, quia inconfusè congeriem rerum omnium complectitur, vnde potest res omnes iudicare, agere, diuidere, componere; quæ natura pugnant conciliat inuicem, conciliata connectit, connexa conseruat;

[h] Tertulia. lib. de carne Christi. c. 9.

[i] Marsil. Ficin. Theol. Platon. lib. 13. c. 5.

[k] Cardan. lib. de rerũ varietate. cap. 78.

[m] in Timæo.

animantium omnium industrias, opera qualibet naturæ, variis artibus assequitur & superat; dumque regit infima, potest tamen inhærere diuinis, maximo sanè miraculo; cætera enim vnum quidem in se singula sunt, hæc omnia simul, centrum naturæ, vniuersorum medium, mundi series, vultus omnium, nodus & copula mundi. Vt quæ in integro speculo videtur facies, eadem in singulis fracti partibus apparet. Ita si totum vniuersum contremplemur, effulgebit expressa creatoris imago: eadem in singulis vbique creaturis sese nobis spectandam exhibet vt nunquam ab ea contemplatione vacare liceat; & quis dubitet humanam mentem esse omnia, quæ vniri potest Deo, in quo omnia & per quem omnia; [a] Id etiam alio titulo cuilibet fideli comperit, in quantum sic est pars Ecclesiæ vt totam referat, propter diffusam charitatem in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hic spiritus, qui est vnus in maiestatis essentia, multiplex per diuersa charismatum dona; dat Ecclesiæ sanctæ quam replet, vt in vniuersitate sit vna, & in suis partibus tota; credentes enim in Christum, vnum sunt cum eo, vnde & pars in toto, & totum in parte censetur.

[a] Petrus Damiani opusc. 11. c. 5.

Quidquid existit agit, & vult esse causa.

Lex 5.

Legibus præcedentibus actum est de rerum multitudine, diuersitate, contrarietate, tandem subordinatione & connexione, vnde mundus fit vnum quid vnitatis infinitæ sensibilis imago: sed vt in horologiis rotarum certa proportione sibi succedentium ordo constituitur propter motum, inde regulariter à prima sequentibus imprimendum: ita rerum creatarum in multitudine diuersitas, & supremarum, mediis interiectis, cum inferioribus concentus, sic à diuina sapientia disponitur, vt sit locus actioni, subiectis ad eam eliciendam, aliis ad excipiendam paratis, & de hac causarum in suos effectus effusione hoc primo libro nobis dicendum est.

Agunt omnia primum pro sui conseruatione & accretione, tùm in alios efluxu benefico, & ad sui propagationem necessario. Vnde priùs videbatur agendum de indiuidui conseruatione & accretione, quàm propagatione; quia tamen res prius est quam agat, & quia non est à se, priùs dicendum est de causis vnde procedit, quàm de actionibus ab entitate sua fluentibus. Proposuimus etiam vnum ante multa, Deum scilicèt rerum omnium creatorem, sapientissimum naturæ

legiſlatorem, de quo vt priùs loquuti ſumus; ſic de cauſis bonitatis & potentiæ ſuæ vicariis, ſeruato rerum ordine conſiderandum eſt.

Non eſt vnicum ſolum agens in mundo.

§. 1.

[o] Lib. 4. de fato c. 4.

NOn eſt exiſtimandum, inquit Plotinus, [o] mundum ſic vnum eſſe animal, vt eius non ſit niſi vnum corpus, in eo vna tantùm anima, motionum & actionum omnium vnica cauſa: ſic enim tolleretur ordo cauſarum in quo fatum conſiſtit, & ſumma dignitas mundo detrahitur, ſi vnicum ſit tantùm agens, cætera patiantur tantùm & moueantur: perfectio enim mundi conſiſtit potiſſimùm in eo, vt vniuerſum hoc formale ſit & agens, in eoque ſit agentium & formarum ordo quamplurimus. Nam cùm tota primi agentis natura ſit efficacia prorſùs immenſa, res plurimas efficaces, ideoque agentes ex ſe propagat, quandoquidem & ignis agens agentem producit ignem. Primus ipſe motor, quæcumque ſolus agit & mouet, quàm optimè peragit, at multa præter ordinem exactiſſimum & optimum in ſingulis naturis videntur accidere. Denique intellectualis anima, dum ad ſe conuertitur: dum conſultando in oppoſitas ſe diſtrahit coniecturas, dum opera naturæ imitatur, emendat, inſtaurat: dum aliàs quidem rectè progreditur, aliàs verò præuaricatur: dum & corporum & animarum ſupergreditur ordinem, profectò declarat ſe non eſſe animalis vniuerſi partem, nec illi neceſſariò ſubditam. Ita Galenus, [p] ex eo quod ſint aliqui audaces, timidi, implacabiles, & diuerſi circa eadem diuerſè afficiantur, ſintque pugnantes eorum actiones, infert non omnibus eandem eſſe animam; ſed ſingulis ſuam. Quod D. Thomas pluribus probat rationibus. Simile fieri debet iudicium de rebus cæteris quæ vi ſibi naturaliter à Deo impreſſa, agunt in bonum ſuum, & totius vniuerſi.

[p] libro quod animi mores temperamentum corporis ſequantur.

Agunt ſingula forma ſua & cauſarum ſuperiorum viribus.

§. 2.

ETiam feriatâ ratione ſoli ſenſus ſatis probant, naturam ſecluſo penitus otio, eſſe totam in actione, inde rerum exiſtentiam, vitam, ſanitatem, vt ex eius defectu morbum & mortem æſtimari. [q] Corpus cœleſte celerrimo, regulatiſſimo tamen circulari motu contendit

[q] D. Tho. contra Gentiles lib. 3.

contendit assequi successiuè totum vbi ad quod est in potentia, tum lucis & variæ semper virtutis effusione causat in inferioribus generationes & corruptiones, vnde pendet mundi perennitas. [r] Cœlum empyreum est immobile, vt sit congrua sedes beatorum æternam & inalterabilem gloriam possidentium; ne tamen videatur otiari, fœlicissimos in inferiora mittit influxus, ad congruam illorum stabilitatem, & specierum conseruationem.

[r] D. Thom. 1.4.66 ar.3.

Ignis æthereus natura sua & cœlorum consortio etiam in sphæra sua mobilis, omnia peruadit, vt sit in illis actiuitatis principium: aër illi proximus est in motu continuo, sequitur enim omnium motus; suos ex rarefactione vel condensatione, & quos habet à planetis tempori dominantibus, vndis velisque semper imprimit; terrestrium omnium animantium vitam fouet, intrat omnes inferioris mundi sinus; omnium hospes, omnium exceptus hospitio, ne solutionem continui natura patiatur. Hæc prouida collectas ex superfluo alimenti terræ, & ex abyssi vaporibus aquas, habet in thesauris, vnde perenni cursu fluunt fontes, inexhaustâ & nunquam satis mirandâ largitione. Currunt quà datur exitus riui; & relicta pratis fœcunditate, iunguntur tandem fluminibus, vt cursu velociore properent in locum suum, nequidem illic quietem habituri; nam, vt cecinit Propheta [s] mirabiles elationes maris tot concussi motibus, & regularissimos in summa semper sibi seruans irregularitate. Quot pretiosis productionibus piscium, vegetantium, conchiliorum, margaritarum, gemmarum ferax sit, infinitum est dicere; [t] cùm vera sit opinio vulgi, quidquid nascitur in parte naturæ vlla, & in mari esse; præterque multa quæ nusquam alibi; ita plusquam sibi sufficiens, ad reliquias & necessitati & voluptati nostræ profituras nos patitur conuolare, etiam eas si moramur littoribus exponit. Aquæ dulces, si præcluso sibi quo defluant exitu stagnare coactæ sint, dum incipiunt non moueri, corrumpuntur: tunc tamen terrenum quid euocant in superficiem, qua condensata fiunt virides, herbaceæ: insecta, ranas, & similia producunt, etiam in ergastulis operosæ.

[s] Ps. 92.
[t] Plin. lib. 9. c. 2.

Superiorum seminibus prægnans terra mater, Isis multimammia, mirabiles varietate, vsu, pulchritudine, etiam cœli nomine dignos fœtus producit: Iouem in stanno, venerem in cupro, lunam in argento, solem in auro; & immota situ, cæteris elementis fœcunditatis actiuitate præstantior est. Etiam dum sole per hyemem absente, depositis ornamentis jacet velut mortua, tunc calorem internum pugna contrarij & concentratione validiorem impendit propagandis radicibus, congerendis thesauris virium, quæ proximis per ver & æstatem productionibus sufficiant. Semper in officina secretiori laborat in formandis lapidibus, metallis, gemmis: ipsæmet rupes, si desit ma-

teria quam adhæsione suam faciant, aquis quibus alluuntur vim imprimunt lapidificam, mollia quæque in saxa conuertentem, stupentibus nobis quod liquidis immersa non liquescant, sed indurentur. Ipsæ quæ jacent, quæ conculcantur res vilissimæ, quantum valent contrariis in se pugnantibus resistunt, & patiendo reagunt; quòd si nihil amplius illis licet, sui species per aërem illustratum diffundunt immensa quadam propagatione, sic in aliis saltem prouocant, quos in se non habent, affectus & motus.

Languescunt elementa si comparentur animantibus, quorum formæ nobiliores cœlo & igni multum affines, etiam cæteris præstant actiuitate. Nocte, dieque discurrunt, volant aues, natant pisces, & aërem vento in partem vnam fluentem, superat motus animalis in omnem locum & situm, ad omnes vndique lationes momento varius. Agunt tum necessitatis, tum voluptatis, tum propagationis causâ, de quibus sigillatim suis locis dicemus: sufficiat hîc præmisisse, naturam in nulla sui, vel minima parte otium pati; potissimùm in homine qui ad laborem natus est, inquit sapiens, id est ad actionem non tamen sine voluptate. [v] Ideo nutrices vsu ipso edoctæ tribus modis placant gementes infantes, scilicèt papillam ori admouendo, motu mediocri in cunis, in pendentibus lectulis, & in ipsis vlnis, tandem vocis modulatione, quia spiritus natura mobilis delectatur motu tanquam propria operatione, qua seruatur in esse suo, purgatur, attenuatur, diffunditur, augetur, viuificatur: propterea soni vim magicam obtinent qui mouent ipsum ad diuersas affectiones, asperi vt tubæ, ad iram: molles planique, ad amorem. Delectat igitur infantes motus ab aliis impressus, cùm ad illum sibimet præstandum vires non suppetunt; at cùm adoleuerint, sic discurrunt, sic lasciuiunt, vt nequidem eos parentum amor aut metus continere valeat & ab excessu reuocare. Sic quodlibet animal in iuuentute lætitia gestit, inordinatis motibus exultat, ad voluptatem conficto vi dolisque certamine; si parem non inuenit, solitariè secum exercetur, in vnam corporis partem, velut in hostem insiliens nunc fœlici, nunc vt placuerit frustrato conatu. Hominem vt infantem & adultum, sic virum & senem actione delectari satis probant belli munia, venationes, tot ludi species, saltationes, condicta certamina quæ cedunt in gloriam nobilium. Inter hæc quis ferat, quis non habeat velut publico mundi judicio damnatos reos, homines qui desidia languescunt, in domo iacent, tanquam in sepulchro, mortemque corporis ipso torpore præueniunt. Auarus sibi laborat, prodigus aliis, deses nulli, nequidem sibi, cùm ex inertia sequatur rerum omnium, bonorum, amicorum, virtutum, honoris egestas, vitiorum propago, & dejectæ mentis, naturæ Deique dona inficiantis, se tandem torquens conscientia.

[v] Galen. lib. 1. de sanit. tuenda.

In illos itaque merito seueriùs inquirebant [x] Athenienses, Ægyptii, Romani, constitutis Magistratibus qui de singulorum professione, moribusque censerent, & otiosos velut inutilia terræ pondera, velut inauspicata Reipublicæ monstra profligarent. Vt quid lethargiam hanc referunt in frigidam corporis temperiem, pituita diffluentem, cùm luna huius humoris domina, sit omnium planetarum mobilior, vt eorum vires cursu citissimo colligat, & ex propriis indiga, aliorum beneficio fiat diues. Heu ætas nunquam reditura, fortè simul virtutis & salutis occasio labitur! & tanto langore soluuntur mentes, vt damnum hoc non sentiant, vel se non sentire fingant, cùm interim ad latus mors est, quæ miseros Dei iudicio sistit, iudicium addicit morti secundæ ad supplicia semper viuificæ.

[x] Plutarch. in Solone. Diodor. Sicul. rer. antiq. lib. 1. c. 3.

Non est verè quod multùm conqueramur de torpore hominum in obeundis vitæ ciuilis muneribus; paucis latere & sibi viuere propositum est, cæteris omnibus in lucem proferri. Tales maximè sunt quibus contigit sub igneo temperamento, animus ad qualibet officia cum periculo promptus, quia spiritus calore repurgati, difficilia quæque penetrant: Tales fuere gentium vastatores, qui summum bonum ducebant esse terrori cæteris mortalibus: tales sunt qui dignitatibus, diuitiis, superbo rerum omnium apparatu, cæteris volunt præferri. Vndique perstrepunt ambientium fremitu regum aulæ, iudicum fora, etiam Ecclesiarum sedes; quod negotiatur; quod negat; quod rapit auaritia: quod obscurat & deiicit inuidia: quod ardet, quod furit improbus amor; id totum aggreditur inquieta mens, vt cupiditatibus suis indulgeat, vt peruersa libertate, possit omne quod placuerit, cæterisque, nihil ab illis patiens, dominetur. O lugenda mortalium actiuitas, in damnum suum potens & ingeniosa! satius esset languescentes oriari, quàm ad agendum præcipites peccare, cùm otium eo maximè titulo caueri debeat, quod disponat ad peccatum. Corpori, sensibus, mundo, dæmoni, quod lugendum est, æternæ damnationi laboratur, cùm nihil aut parum virtutis, Dei, æternæque salutis contemplatione fiat. Non deest intimis pectoribus illustrans & mouens Dei gratia, sed deest animus qui velit lucenti, mentis oculos, suadenti, etiam trahenti consensum præbere, & cùm entia cætera, quod naturæ suæ proprium est, fideliter impleant, solus homo rationi simul & gratiæ, ad quam natus est, reluctatur sensibus obsequens, motu tam absurdo & aberrante, quàm si sphæra cœlestis terræ locum subiret.

teria quam adhæsione suam faciant, aquis quibus alluuntur vim imprimunt lapidificam, mollia quæque in saxa conuertentem, stupentibus nobis quod liquidis immersa non liquescant, sed indurentur. Ipsæ quæ jacent, quæ conculcantur res vilissimæ, quantum valent contrariis in se pugnantibus resistunt, & patiendo reagunt; quòd si nihil amplius illis licet, sui species per aërem illustratum diffundunt immensa quadam propagatione, sic in aliis saltem prouocant, quos in se non habent, affectus & motus.

Languescunt elementa si comparentur animantibus, quorum formæ nobiliores cœlo & igni multum affines, etiam cæteris præstant actiuitate. Nocte, dieque discurrunt, volant aues, natant pisces, & aërem vento in partem vnam fluentem, superat motus animalis in omnem locum & situm, ad omnes vndique lationes momento varius. Agunt tum necessitatis, tum voluptatis, tum propagationis causâ, de quibus sigillatim suis locis dicemus: sufficiat hîc præmisisse, naturam in nulla sui, vel minima parte otium pati; potissimùm in homine qui ad laborem natus est, inquit sapiens, id est ad actionem non tamen sine voluptate. [v] Ideo nutrices vsu ipso edoctæ tribus modis placant gementes infantes, scilicèt papillam ori admouendo, motu mediocri in cunis, in pendentibus lectulis, & in ipsis vlnis, tandem vocis modulatione, quia spiritus natura mobilis delectatur motu tanquam propria operatione, qua seruatur in esse suo, purgatur, attenuatur, diffunditur, augetur, viuificatur: propterea soni vim magicam obtinent qui mouent ipsum ad diuersas affectiones, asperi vt tubæ, ad iram: molles planique, ad amorem. Delectat igitur infantes motus ab aliis impressus, cùm ad illum sibimet præstandum vires non suppetunt; at cùm adoleuerint, sic discurrunt, sic lasciuiunt, vt nequidem eos parentum amor aut metus continere valeat & ab excessu reuocare. Sic quodlibet animal in iuuentute lætitia gestit, inordinatis motibus exultat, ad voluptatem conficto vi dolisque certamine; si parem non inuenit, solitariè secum exercetur, in vnam corporis partem, velut in hostem insiliens nunc fœlici, nunc vt placuerit frustrato conatu. Hominem vt infantem & adultum, sic virum & senem actione delectari satis probant belli munia, venationes, tot ludi species, saltationes, condicta certamina quæ cedunt in gloriam nobilium. Inter hæc quis ferat, quis non habeat velut publico mundi judicio damnatos reos, homines qui desidia languescunt, in domo iacent, tanquam in sepulchro, mortemque corporis ipso torpore præueniunt. Auarus sibi laborat, prodigus aliis, deses nulli, nequidem sibi, cùm ex inertia sequatur rerum omnium, bonorum, amicorum, virtutum, honoris egestas, vitiorum propago, & dejectæ mentis, naturæ Deique dona inficiantis, se tandem torquens conscientia.

[v] Galen. lib. 1. de sanit. tuenda.

In illos itaque merito seueriùs inquirebant [x] Athenienses, Ægyptii, Romani, constitutis Magistratibus qui de singulorum professione, moribusque censerent, & otiosos velut inutilia terræ pondera, velut inauspicata Reipublicæ monstra profligarent. Vt quid lethargiam hanc referunt in frigidam corporis temperiem, pituita diffluentem, cùm luna huius humoris domina, sit omnium planetarum mobilior, vt eorum vires cursu citissimo colligat, & ex propriis indiga, aliorum beneficio fiat diues. Heu ætas nunquam reditura, fortè simul virtutis & salutis occasio labitur! & tanto langore soluuntur mentes, vt damnum hoc non sentiant, vel se non sentire fingant, cùm interim ad latus mors est, quæ miseros Dei iudicio sistit, iudicium addicit morti secundæ ad supplicia semper viuificæ.

[x] Plutarch. in Solone. Diodor. Sicul. rer. antiq. lib. 1. c. 3.

Non est verè quod multùm conqueramur de torpore hominum in obeundis vitæ ciuilis muneribus; paucis latere & sibi viuere propositum est, cæteris omnibus in lucem proferri. Tales maximè sunt quibus contigit sub igneo temperamento, animus ad quælibet officia cum periculo promptus, quia spiritus calore repurgati, difficilia quæque penetrant. Tales fuere gentium vastatores, qui summum bonum ducebant esse terrori cæteris mortalibus: tales sunt qui dignitatibus, diuitiis, superbo rerum omnium apparatu, cæteris volunt præferri. Vndique perstrepunt ambientium fremitu regum aulæ, iudicum fora, etiam Ecclesiarum sedes; quod negotiatur; quod negat; quod rapit auaritia: quod obscurat & deiicit inuidia: quod ardet, quod furit improbus amor; id totum aggreditur inquieta mens, vt cupiditatibus suis indulgeat, vt peruersa libertate, possit omne quod placuerit, cæterisque, nihil ab illis patiens, dominetur. O lugenda mortalium actiuitas, in damnum suum potens & ingeniosa! satius esset languescentes otiari, quàm ad agendum præcipites peccare, cùm otium eo maximè titulo caueri debeat, quòd disponat ad peccatum. Corpori, sensibus, mundo, dæmoni, quod lugendum est, æternæ damnationi laboratur, cùm nihil aut parum virtutis, Dei, æternæque salutis contemplatione fiat. Non deest intimis pectoribus illustrans & mouens Dei gratia, sed deest animus qui velit lucenti, mentis oculos, suadenti, etiam trahenti consensum præbere, & cùm entia cætera, quod naturæ suæ proprium est, fideliter impleant, solus homo rationi simul & gratiæ, ad quam natus est, reluctatur sensibus obsequens, motu tam absurdo & aberrante, quàm si sphæra cœlestis terræ locum subiret.



Agit natura propter finem.

Lex 4.



QVi comtemplatus fueris partium mundi, pro qualitatum suarum meritis, situm: commissuras à similibus in dissimilia blandè desinentes: varios ad se mutuò, & ad bonum vniuersi concentus: cœlorum, elementorum, specierum ordinem, agnoscet, vt exposuimus, Deum qui tantum opus omnipotentia sua de nihilo creauit, sapientiâ digessit, æternis suis idæis verbo conformauit; si domum ornatissimam nemo sanus dicet casu & fortuitò sicconstructam: à ratione magis alienus erit asserens mundi partes sic harmonicè compositas, in hunc ordinem fortuitò confluxisse; nam ordo proprius est intelligentis naturæ partus, quia finis intentionem, vt obtineatur partium electionem, limitationem, sitosque certa lege situs necessariò supponit.

Possunt aliqua casu rectè fieri, cæca quidem, sed breui fœlicitate; nam operatio certam non habens causam qua dirigatur non sibi constat, & bis eadem non se profert. Cum Protogenes [y] spumam equi non valens exprimere, penicillum iratus in tabulam impegit, fortuna fecit naturam, sed vnico tantùm miraculo, nec enim millies similibus tentata, votis respondit. Cæcus potest sagitta scopum attingere, quem nec intendit, nec videt, sed id iterùm etiam impenso totius vitæ tempore non assequetur. At natura constanter eadem semper agit: cœlis hodie sunt iidem qui à principio fuere motus, à tot sæculis ne puncto quidem aberrantes, eædem elementorum sphæræ: eædem proprietates plantarum & animantium: vnde patet eam casu non agere, quia quæ sunt à casu varia sunt; sed agere propter finem in singulis, quorum labor in bonum vniuersi architectonica prouidentia confertur.

[y] Plin. lib. 36. c. 10.

Elementa sua loca, suasque qualitates sibi vendicant.

§. 1.

GRauia corpora remotis impedimentis feruntur semper deorsum, læuia sursum, motu recto velut citissimo; tendunt igitur in

terminum, quem vt impetu quærunt, sic cùm peruenerint quieta, velut impletis affectibus possident. Illo gaudere patet ex eo quòd illic non grauitant, & inde vi tantum maxima possunt euelli Si corpora certum non haberent locum, ad quem vt finem mouerentur: si ad omnem lationem essent indifferentia, concurrerent in inuicem, totusque orbis horrenda partium suarum collisione contritus in antiquum chaos solueretur. Elementa si suas proprias non haberent qualitates, quas intendunt sibi seruare & augere, non agerent; non pugnarent, quia nec haberent hostem; & nihil intendentibus, nihil esset quod aduersaretur. Aqua igne supposito, fugam commota non quæreret, nec postmodum se suæ restitueret frigiditati, si qualitatem hanc velut sibi propriam, eliminato calore nociuo, forma non vindicaret. Plantæ radices sursùm mitterent innato calore illuc enitente, cœlestique trahente, & non deorsùm in terram, nisi cæcas indigasque natura duceret ad paratum illis alimentum, sicut animal matris vberibus admouet vt nutriatur.

Animalium formatio fit propter actionem, actio propter consequutionem boni conuenientis.

§. 2.

ANimantia nascuntur organis ad actiones sibi proprias instructissima, leones vnguentibus, tauri cornibus, elephas dente & proboscide, quæ tantæ moli non satis flexibili manus instar ministret: rhinoceros tectus lorica, vt crustrata omnia quæ videntur in aquis; picus martius vncis est vnguibus, quibus scandit arbores in subreptum, felium modo: cauda breui ne supino, si longior esset, attritu contereretur: percussi corticis caui sono pabulum intelligit subesse, tum rostro ad id validissimo, quod obstat discerpit: linguam habet plus pedalis longitudinis, in extremo bifurcatam, & in se per articulos insertam, hanc explicatam & tensione subtiliorem immittit in teredulæ sinus anfractuosos, latentemque prædam sic forcipe comprehendit. Auibus aquaticis lati sunt pedes, vt sint aptiores ad natandum: ardeæ sunt eminentia crura, longius collum, rostro in pugionis modum acuminato, vt pisces in altis etiam aquis possit configere. Lucio dentes laterales sunt acerrimi serrati, insuper palatum vncis ordine multiplici positis asperum, ne lubrici pisces è raptoris faucibus elabi possint. Quis neget hæc à natura prouideri propter actiones futuras, & his munitionibus ad conflictum viuentia præparari?

Sic agunt propter finem animalia, illum obtinent mediis sic opportunis, actus suos intendunt aut remittunt ex occasione, tot artibus, tantáque morum disciplina, vt plerisque vti ratione videantur. Feles quo silentio, quàm leuibus vestigiis obrepunt auibus, quàm occulto speculatu in musculos exiliunt: in angusto deprehensis vnde duplex exitus, vngue porrecto metum incutiunt ex vna parte, vt eos ex alia qua expectantur, erumpentes corripiant. Quis neget aues futuræ proli laborare cùm fabricant nidum sub dio, ex siccis paleis ne putrescant, alterno plexu longiùs intextis, ne facile dissoluantur, & vt pluuiis detur effluxus; angusta primum capacitas est ad caloris fomentum, plumis etiam substratis quæ pullos implumes molliter excipiant, tùm his crescentibus quantum opus est dilatatur. Hirundines nidum luto construunt, stamento roborant, plumis floccisque consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit pullis infantibus, & quia solidus aquas contineret quibus mergerentur, eum non sub dio, sed sub tecto constituunt. Dices araneam non agere propter finem, cùm orditur telas intextis vndique laqueis, glutino tenacibus, muscarum venationi, & cùm velut certa prædæ, aluum hac lanuginea fœcunditate tumentem exhaurit? Præuident hyemem apes, & melle condito in aluei cellulis, leui cera, ne quid effluat, obturatis, sibi seruant alimentum, opportuno labore, dum sæuiunt frigora nec concesso nec fœlici. Quid de formicis annonam simili prouidentia recondentibus? quid de scarabæis qui semen in æquino stercore conuoluendo sepeliunt, vt calor humidus fœtum educat?

Percurre cæterorum animantium artes, pro alimento, venere, partus educatione, hostium pugna, videbis id rationis ductu non fortuitò fieri, quod semper & sic optimè fit, vt nihil melius, nihil aptius humana mens posset excogitare. Semper fit, quia necessariò fit, hunc instinctum imperante & mouente ea quæ naturam regit intelligentia, [a] sicut in habentibus cognitionem appetitus mouet alias potentias ad suos actus. Quemadmodum ars in nobis absolutissima nihil consultat amplius, sic ars naturalis, licèt operetur ratione finisque gratia, nullis tamen rationis discursibus indiget, maximè cùm ad intra moueat, inquit Plotinus. [a] Omnium finis proximus est indiuidui & speciei conseruatio: vltimatus autem, vt res dum perfectionem suam assequitur, diuinam magis exprimat, & diuinam fœcunditatem, bonitatemque similium productione.

[a] D.Thom 12. q. 11. a. 2.

[a] Ibid. q. 1. a. 1.

Proprium hominis est, finem nosse, appetere, ad eum omnia referre, eoque frui, nam bruta incipiunt à mediis sine vlla ordinatione ad finem, & inde tendunt ad ipsum finem: homines autem incipiunt à cognitione finis, & inde procedunt ad media, ad eum obtinendum congrua; habent à fine speciem & rectitudinem suam, præ-

mium suum ex eo merentur actiones seu priuatæ seu publicæ [b] Ideo quælibet Respublica sibi finem constituit; tum ad eius consecutionem leges conuenientes, sunt enim ad Rempublicam leges accommodandæ dum feruntur, non Respublica ad leges, & quia lex nihil aliud est, inquit Aristoteles, quàm libera mens à cupiditatibus, quibus optimus quisque potest à recta via detorqueri, ideo omnia quantùm fieri potest ab ea determinari debent, nec hominum arbitrio fallaci relinquenda sunt, vt finis faciliùs obtineatur.

[b] Arist. 4. polit. c. 1. & lib. 3. c. vlt.

Quod est indeterminatum & vagum, in iure [c] nullum est, stipulatio, sententia, testimonium, donationes, legata, debent cadere in rem & personam certam. Ita non proficit, sed inter errores conteritur vita quæ certum non habet sibi propositum finem: non enim benè disponet singula, nisi cui iam vitæ summa constiterit; hæc erat antiquis Philosophis ad naturam, idest ad rationem quæ est hominis natura, viuere. Ad sublimiora fertur Christianus, ipsum mouente spiritu qui non est huius mundi; vt huiusce magnæ domus paterfamilias, vt huius mundani templi sacerdos, sibi proponit hostias laudis iugiter offerre Deo: rebus seu secundis seu aduersis, quidquid aget in verbo aut in opere, omnia referre ad eius gloriam. Charitatem hanc sequentur virtutes omnes, fidelis in pauco dispensator super omnia constituetur, sic vnum semper aget in diuersis, maximum etiam in minimo, ex rectis actionibus in vltimum finem directis, ex placido continuoque vitæ tenore, conscientia sua fœlix existet. Heu quàm pauci sunt, qui hoc cœlesti consilio, se suaque disponant: cæteri, eorum more qui fluminibus innatant, non eunt sed feruntur: ex his quosdam lenior vnda detinet, & molliùs vehit, alia vehementiùs rapit, alia proximè ripam cursu languescente deponit, alia torrentis impetu in mare proiicit; omnes citra fixum virtutis, pietatis, Deo seruiendi propositum, vita turbulenta & infœlix manet exitus.

[c] l. 3. ff. de obligat. & act. l. 1. de sententia quæ sine certa quanti. l. 4. C. de testib.

Aberrationes insolitæ probant consuetum ordinem.

§. 3.

His quæ diximus obiiciunt, nasci sæpiùs monstra præter speciei conditiones, sic natura videtur vel cæca, quæ suas operationes ad finem dirigit, vel impotens quæ propositum non obtinet; sed contumeliam hanc facilè diluet, qui rem ex æquo bonoque perpenderit. Scire debet sic rebus omnibus adesse prouidentiam, vt seruato generali rerum ordine, non excludat in singularibus contingen-

tiam, malum & defectus. Constat ars qualibet certis suis præceptis, & tamen sæpiùs aberratur, aliquo ex principiis deficiente: seruatur elementis sua cuique regio, nec mouentur illis à Deo positi termini, cùm tamen eorum partes aliquæ misceantur, alterentur, modis innumeris transmutentur. Seruantur similiter rerum species immotæ, suis semper dotatæ similibus figuris & proprietatibus, cùm tamen illis quædam incidant aberrantia. Id procedit ex defectu, vel excessu materiæ, quæ mollior in animalibus quàm in plantis faciliùs vitiosas patitur impressiones. Fiunt etiam ex ægra & multiformi parentum imaginatione: ex vtriusque qualitatum repugnantia, quæ non valent in vnum consentire: ex continentis vteri vitio, tandem ex specierum adulteriis. Ad hæc peccata cœlum inclinat, inquiunt astrologi,[d] ascendentibus signis tropicis, Saturno retrogrado cum capite medusæ: vel si malefici cadant ab angulis, luminaribus nullam cum horoscopo eiusque Domino cognationem habentibus.

[d] Ptolomæ quadrip. lib. 3. c. 9.

Mirum nobis est hominem ex bruto, brutum ex homine, integris vel peruersis membrorum figuris nasci, prolemque biformem, veneris monumenta nefandæ, sed rebus vt erant positis, talis debebat contingere productio. Apparet his etiam præsidere prouidentiam, ex eo quòd ne singularis defectus in speciei detrimentum excurrat, monstra & ex diuersarum naturarum permistione nata, sterilitate damnantur. Hæc omnium in se non conuerterent oculos, non velut stupenda per prouincias circumducerentur, si non esset ordinaria lex à qua deuiant. Agit natura propter finem quem sic ordinariè consequitur, vt eum vel in vno, multis sæculis elapsis, aberrare mirum sit. Nihil magis legem in Republica vigere probat, quàm pœna capitis reorum in illam peccantium: sic naturam in cunctis iudicio ferri constat, ex monstrorum raritate, ex eorum cita naturaliter vel ciuiliter irrogata morte, & ex perpetuo fœcunditatis interdicto, ne viuant in posteris. Facilis etiam est transitus à miraculis naturæ, ad miracula artis; si enim deprehendatur semel natura in variatione sua, eiusque ratio manifesta fuerit, expeditum erit eo deducere naturam per artem, quo per casum aberrauerit. Igitur exceptio quæ firmat & declarat regulam in iure,[e] etiam ampliat in natura: læsam tamen hac inferiorum præuaricatione crediderunt antiqui, & ne sumeretur in exemplum legis violandæ, illam Græci, Romanique[f] multis placabant sacrificiorum & cæremoniarum expiationibus, insuper deportato & suffocato fœtu. Monstrum est homo, passione rationem subigente semi-vir, & vtinam pessimis suis moribus, pares sibi non gigneret.

[e] l. nam quod ff. de penu. legat.

[f] Alexand. lib. 5. c. 27.

Cuiuslibet

Cuiuslibet agentis naturalis limitata est potestas.

Lex 7.

VT creatum omne tendit in certum & determinatum finem, vt exteriùs instruitur accommodis ad actiones eliciendas instrumentis, sic habere debet interiores potentias quæ ad tales actus non ad alios inclinent, moueant, dirigant; pro liberius exequendis, decertent, & conuenientis boni possessione delectentur, opus naturæ non iret in propositum, si aut instrumentis deessent potentiæ, aut potentiis instrumenta; nam sine potentiis instrumenta mortua sunt, & potentiæ sublatis instrumentis inermes. Ex eorum mutuo consensu fœlix nascitur actio, dum tamen quæ hanc elicit vis interior, à fine modum accipiat, & in illum recta feratur, sicut motus naturalis in centrum. Non ergo vaga debet esse potentia, sed certa, determinata, fini congrua, ne vim assiduè patiatur, inclinans ad id quod non potest assequi, aut nihil assequatur in scopum non directa. Hanc potentiarum limitationem in singulis obseruamus fieri ratione essentiæ, loci, temporis, & resistentiæ contrariorum. Vide lib. 2. l. 10. §. 6.

Ipsæ rerum essentiæ potentiis limites ponunt.

§. 1.

COnstat ex superioribus diuersas esse rerum essentias, & tales esse probant tot operationes diuersæ, quæ supponunt diuersas potentias, essentiæ velut filias, actionum matres; nam ex essentiis potentiæ, ex potentiis actiones fluunt, sicut ex fonte certa qualitate prædito, similes riui, nobilitatem originis præ se ferentes.

Cùm ex D. Thoma [h] Angeli sint ab inuicem distincti specie, præter naturam spiritualem quam habent à materiæ conditionibus secretam: præter momentaneos illos ad intelligendum splendores: præter tenax voluntatis propositum: præter communes illas dotes, habet alias vnusquisque naturæ suæ, & diuersis exequendis officiis congruas; cùm autem non sufficiant sibi ad beatitudinem, etiam data sunt illis dona gratiæ secundum capacitatem naturalium, [i] quæ sic & propriam, & diuinitus concessam amplitudinem, quibusdam velut li-

[h] 1. q. 108. a. 4.

[i] 1. q. 10. a. 6.

L

mitibus circumscribunt. Motores suos cælum imitatur in stellarum distinctione; nam vt ait Apostolus[k] alia est claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum, stella enim à stella differt in claritate, situ, motu, virtute, modis influendi. Elementa habent id commune, quòd ex ipsis omnia fiant, & in illa resoluantur; sed vniuscuiusque natura constat duabus qualitatibus, quarum vna potentior, alia debilis, per hanc validiorem vnitur inferiori sibi vicino, vt aër aquæ per humiditatem qua præualet, & qua simul hoc humili coniugio depressus coërcetur.

[k] 1. Cor. 15.

Mixtorum essentiæ quatuor concluduntur generibus, illisque propriis annexis potentiis, scilicèt vegetantis, sensitiui, appetitiui, loco motiui. Vegetatiua nutrit, auget, generat: sensitiua per quinque sensus, aut numero minores obiecti speciem trahit ad se: appetitiua operatur per modum inclinationis in bonum sensibile: loco motiua conceditur perfectioribus, quæ cùm pluribus indigeant, quibus non sufficit vnicus in quo consistunt locus, ad alia commigrant fertiliora. Sub his generibus innumeræ sunt species, singulæ suis dotatæ potentiis, ad proprias actiones eliciendas. Vegetant omnes plantæ, sed earum singulæ species propriis præditæ sunt viribus, quas æstimat medicina ratione mistionis primarum qualitatum, etiam occultarum quæ totius substantiæ vel familiaritate nos alunt, vel dissidio, & inimicitia naturam nostram depeculantur. Inde constat medicamentorum vis specifica, quòd reubarbarum bilem educat, elleborum melancholiam, agaricus pituitam: quòd capiti conferat betonica, rosa, viola, mastiche; pulmoni glycyrrhisa, amygdala, polypodium; cordi garyophilum, cinnamomum; jecori absynthium, sic de cæteris apud medicos.

Omnia viuentia habent terminos intrinsecos magnitudinis & paruitatis, habitus & priuationis, quos non possunt nisi per miraculum excedere, tum quia in natura sicut in arte, certa debet esse partium dispositio, tum quia virtus animæ producentis hos accepit limites à Deo. Ipse non fecit omnia possibilia; nec etiam quæ nos imaginamur, quia fecit conuenientia limitatæ materiæ, disposuitque in pondere, numero & mensura, nec enim potest vna statua plures consistentias simul habere; à sole patre genita & terra matre, certam habent formam, certasque vires sub idea determinata. Aspice, inquit Trismegistus,[l] agricultorem semina in terræ gremium diffundentem, hîc triticum, hordeum alibi, & reliqui generis semina: aspice eumdem vites, malos & ficus repastinantem atque amputantem; eodem modo Deus ipse in cœlo quidem serit immortalitatem, in terra verò mutationem, in toto denique

[l] Pimand. c. 4.

mundo certis quibusdam legibus actum & potentiam, vitam & mortem. Suam iniustitiam manifestò produnt qui diuinam iustitiam cauillantur, inquit D. Dionysius, [m] aiunt enim mortalibus debere inesse immortalitatem, & rebus imperfectis perfectionem, mutabilibus identitatem, imbecillibus perficiendi potestatem; item ea quæ temporanea sunt esse perpetua, & immutabilia quæ à natura mouentur, & temporaneas voluptates æternùm perdurare: atque vniuersè illa quæ aliorum, aliis attribuunt. Sed sciendum est diuinam iustitiam, hoc ipso reuerà veram esse iustitiam, quòd omnibus quæ sua sunt tribuat pro merito singulorum, atque naturam cuiusque in ordine proprio, potentiaque custodiat.

[m] De Diuinis nomin. c. 8.

Sunt quædam singulares potentiæ rebus agendis commensurata.

§. 2.

Differentiis specificis accedunt indiuiduales, quibus earum latitudo, multiplici, ordinata tamen diuersitate contrahitur: cunctis canibus non est eadem fidelitas & sagacitas, omnibus equis non eadem fortitudo, omnibus falconibus non idem ardor. Inter philomelas aliam alias superat pleno, graui, acuto, continuato, conciso, vibrato, vndante, ex profundo bulliente spiritu; & cum vnicuique suus sit cantus, animosa contentione pro victoria decertant.

Homines, cum sint superioris naturæ, etiam in magis multiplici sunt differentia, singularem autem cuiusque nosse, operosum, ambiguum est, & in his humana sapientia toties delusa, fateri cogitur [n] discretionem spirituum diuinum esse munus. Se nosse, primum fuit moralis philosophiæ præceptum, vt vitæ genus eligatur congruum genio, cœlum enim, inquiunt, suis fauet inceptis; inclinandum quo vis illa secretior defert; rerum naturæ consentiendum, qua inuita ingens & vanus labor. Sed Reipublicæ potissimùm interest nosse vim ingeniorum, vt illa propriis addicant muneribus, & hæc habeat parata negotiis quibusque peragendis instrumenta: Igitur in vita ciuili, tanquam in vniuerso, distribuendus & stabiliendus est ordo dignitatum, qui quia lege diuina naturali docetur, eum violare & indebitum locum vsurpare, lex [o] habet vt crimen sacrilegij. Officiis, inquit Aristoteles, [p] velut in theatro conuenientes assignandæ personæ, singulis suæ; vnicum enim ab vno melius perficitur, quàm si ad diuersa distractus, etiam minor esset animus. [q] Ita sagax natura quo tempore corpus efformat, quod crassius est in materia, ad solidiores: quod tenuius, ad molliores: quod calidius, ad calidiores: quod frigidus, ad frigidiores partes constituendas attrahit. [r] Fit autem optima cor-

[n] 1. Corinth. 12. 10.

[o] l. 1. Cod. vt dignitat. ordo seruetur.

[p] Polit. 1. & lib. 2. c. 9. lib. 4. c. 15.

[q] Galen. lib. 2. de elementis.

[r] Idem lib. de optima corporis constitutione.

poris constitutio in qua similares' partes & instrumentariæ propriam temperiem possident, secundùm magnitudinem, numerum, figuram, mutuamque inter se connexionem, tale corpus optimè suis fungetur muneribus.

Vt singulis sensibus proprij spiritus inhærent, vnus in aure, alter in oculis; vt singulis regnis, prouinciis, corporalium rerum speciebus, etiam singulis hominibus, vnus à Deo preficitur Angelus,[s] sic in Republica diuersis rebus peragendis diuersæ assignantur personæ. Apud Lacedemonios de contractibus cognoscebant Ephori, de cædibus senatores, de aliis alij magistratus:[t] Apud Romanos prohibitum, ne vnus plura eodem tempore gerat officia;[v] ne duorum magistratuum assessor sit, ne dum ad vtrumque officium festinat, neutrum bene peragat, inquit Iustinianus, nec enim facilè credendum est, duabus necessariis rebus vnum sufficere. At cùm vnus vni rei se totum dicat, studio & experientia deprehendit quidquid in ea benè præstari potest, fitque peritus artis suæ, cuius ignorantia culpæ annumeraretur. [x] Itaque in omni iudicio rectè instituto, pro cuiusque controuersiæ qualitate competens iudex adiri debet. Hinc maxima magistratuum & officiorum diuersitas de quibus agit Iustinianus libro primo digestorum, & quid quisque potuerit, plures authores integris voluminibus prosequuti sunt.[y] Eadem ratione statutum, negotiatores ne militent, neminem duplici militia vti posse, ne rusticani ad vllum obsequium vocentur; singularum rerum mercaturum singulos profiteri; addici seruos singulis agris, quorum naturam vsu nouerant;[z] pro singulis partibus ægris, singulos esse medicos, ocularios, auriculares, & sic de cæteris. Ecclesiastica [a] hierarchia, ad exemplum cœlestis, res diuersas diuersis assignat ministris; ita prohibet ne Clerici iudicem aut arbitrum laïcum sibi constituant; ne vnus Clericus in duabus Ecclesiis conscribatur; ne plura beneficia, potissimùm curata, obtineat;[b] ne Episcopi se immisceant in electione Abbatum, in bonorum monasterij administratione, ne missas publicas in cœnobiis celebrent, ne in illis aliquam imperandi potestatem exerceant; denique ne clerici sint in monasteriis abbates; nam inquit D. Gregorius Papa,[c] si vni militiæ non sufficiunt, quomodo duplici sufficient. Monstrum est corpus cuius caput alterius est substantiæ, quàm sint ea quibus præest, membra, qua ratione præibit exemplo, qui diuersa imò contraria sectatur? quo modo docebit inexpertus, & dux erit militiæ, cuius ne quidem egit tyrocinium? siue se regimini velit immiscere, siue non, subditos æqua ferè manet pernities: nam regens austeriorem disciplinam sensim in suos trahet mores, & dissoluet: quòd si peregrinus rector rarò præsens, alienis tantùm videat oculis, alienis audiat auribus, fiet noua & infinita quædam,

[s] D. Thom. 1. q. 108.

[t] l. vnic. C. quemad. ciuil. mun. induc.

[v] l. Fin. C. de assessor. l. 5. C. qui militare poss.

[x] l. 174. ff. de reg. iur. l. 20. §. penult. ff. locat. &c.

[y] Cod. lib. 10. tit. 14 & lib. 12. tit. 34. & lib. 11. tit. 54. l. 5. Cod. qui milit. poss.

[z] Galen. de pert. art. med

[a] Cap cōstitit. de elect. & elect. potest. toto tit. de foro competenti.

[b] 18. q. 2. cap. quam sit & seq.

[c] In Registro. lib. 3. ep. 11. & lib. 4. Epist. 1.

ex incongruis administris malorum accessio. Sanè mortuum est corpus, licèt externa vi moueatur, cùm in eo non est anima; perit nauis quam maria sulcantem, è portu voce, nutibus, litteris regere vellet absens gubernator. Hæc plurimorum authorum illustrata doctrinis breuiter delibasse sufficiat, ad confirmationem legis huius generalis; quòd diuersitas formalis actuum, procedere debet à diuersitate potentiarum; variisque natura sua institutis, congruos, paresque rectores esse præficiendos; & hoc non tam esse priuilegium, quàm ius naturale & commune.

Potentiæ præscriptis loci limitibus coërcentur.

§. 3.

COelum amplissimæ quidem finitæ tamen esse quantitatis probat Albertus [d] hac demonstratione: Cœlum rotundum est, vt patet etiam oculis, & ex æqua sui concaui ad terræ centrum distantia; vt ergo ex parte nostri concauo finitur, sic superius peripheria & conuexo, nam extrema sibi semper consentiunt. Hanc limitatam peripheriam admittere necesse est, alioquin si pars superior in infinitum protenderetur, lineæ diametraliter se intersecantes ad angulum rectum in centro terræ, protensæ, in infinitum ab inuicem distarent, sic motus cœli qui est finitus, non posset tempore finito, infinitum hoc à linea orientis ad lineam meridiei decurrere.

[d] Albert. Magn. lib. de cœlo. 1. tra. 1. c. 1.

In hoc vniuersali continente finito, nullum est corpus nisi finitum, tum ratione continentis, tum quia, cùm vnum non valeat aliud penetrare, si in immensum extenderetur, quodlibet aliud excluderet, & totum spatium occupans non posset moueri, suaque sic amplitudo, sibi carcer & catena, cæteris esset exitium. Etiam Angeli [e] licèt spirituales à materia secreti, quia tamen vniuersi finiti sunt partes, operationem habent & sphæram actiuitatis certo loco definitam; quamuis non sint in loco more corporum, vt pars eorum parti loci respondeat, cum sint spirituales & indiuisibiles, sunt tamen in loco definitiuè, vt extra nec sint nec possint. Sphæris singulis sua est dedeterminara quantitas, quæ medium inter præcedentem & sequentem impleat; Elementa suas habent præscriptas regiones: de mari dicit Deus, [f] circumdedi illud terminis meis, posui vectem & ostia, & dixi vsque huc venies, non procedes amplius, & hîc confringes tumentes fluctus tuos; terræ similiter posuit mensuras, & tetendit super eam lineam, [g] ascendunt montes & descendunt campi in locum

[e] D. Thom. 1. q. 52. a. 1.

[f] Iob. 38. 10.

[g] Psal. 103.

quem fundasti eis, inquit Propheta: [h] Multi quidem Reges Ægypti tentauerunt Isthmo perforata, mare rubrum coniungere mediterraneo, sed ab opere destiterunt metu, ne Ægyptus mari rubro depressior periret inundatione, vel saltem aquæ Nili corrumperentur. [i] Alij Principes id iterum efficere conati multis deterriti sunt prodigiis, vnde patet periculosum, etiam prophanum, positos à Deo naturæ terminos mouere.

[h] Arist. 1. meteor.

[i] Kekerman. in politicis.

Infinitum esset recensere cuiusque climatis & loci dotes varias, in plantarum, fructuum, animalium, medicamentorum, metallorum, gemmarum fœcunditate; id videre licet apud Cosmographos. [k] Plinius longam texit historiam animalium quæ extra certa quædam loca non transeunt, & transportata non viuunt; id procedere dicit Hipocrates [l] ex qualitatibus aëris, aquarum, terrarum, quæ veniunt in compositionem & alimentum. Ptolomæus [m] varietatem hanc assignat signis zodiaci, & planetis, terris illis dominantibus; alij parti cœli, stellisque, perpendiculariter influxum suum illic mittentibus. Certè lapides terminos agrorum notant, non efficiunt, quòd enim fundus & mensura protendatur, procedit à jure quæsiti modis legitimis dominij. Ita cœli, elementa, variæ terrarum positiones, sunt non tam causæ, quàm instrumenta diuinæ prouidentiæ, sic ludentis in orbe terrarum, sic pulchrè, sic harmonicè dona sua distribuentis. Ita nihil est amore vacuum, nihilquod non amet & ametur, quod necessitas non quærat, quod abundantia non offerat; eo, vt dictum est, commercio, diuersitas refunditur in vnitatem, omniaque sunt in omnibus.

[k] lib. 8. c. 58. & lib. 9. c. 17.

[l] De aëre, aquis, & locis.

[m] Quadrip. lib. 2. c. 3.

Tandem licèt sit ardens naturæ fœcunditas, non nisi certis in locis se profert, & editos fœtus conseruat; pisces viuunt tantùm in aquis, terrestria in aëre; non pariunt apud nos leones, simiæ, psyttaci, natiuum suum solum desiderant, nec in alieno prolem exponunt. Non fert aurum omnis tellus, sed ea quæ ad excipiendum archæi vaporosum semen, matrice conuenienter disposita, solè pronubo, homogeneam hanc concretionem pluribus magnis annis efformat, & vtero sibi fert, nunquam nisi vis inferatur editura. Hinc patet quàm vana sit chymicorum spes, qui alio parente, alia matre, aliis seminibus & vasis vsi, masculum hunc cœli solique partum, & formam substantialem, quæ naturalis tantum iuris est, ab arte sibi promittunt.

Ipsa rationalis anima licèt spiritualis & immortalis, quandiu corporis sui carcere conclu litur, alibi non est, non agit, non vegetat, non sentit, non intelligit; nam hæ quæ rationem dirigunt & appetitum solantur imagines, significant absentem à vera rerum existentia mentem. Videt tantùm in oculo, audit in aure, gustat in palato, odoratur in naribus, digerit in stomacho, caloris fomitem habet in corde, intelligit in cerebro. Videt oculus, auris audit, odoratus per-

cipit obiectum suum in certa loci distantia, extra quam à rebus emissæ species sensus non afficiunt.[n] Nimium itaque sibi plaudunt Platonici, qui mentem humanam potentem asserunt non solùm in partes elementorum, ex quibus corpus componitur, & quas imaginatio sæpè commouet, sed etiam in alias mundi partes, quippe natura superior, & Angelis vt essentia sic virtutibus affinis. Si tale ius datum esset mentibus humanis in externa, nullæ mundi partes suis iam constarent sedibus, dissolueretur vniuersi temperies à contrariis & pugnantibus inter se votis hominum. Solius Dei est patrare miracula, imperare ventis & mari, & se legis naturalis authorem, concessis aliquando priuilegiis probare, cùm sic conuincendam, sic confirmandam decreuit populorum fidem. At homo nihil in naturam potest, nisi mediante natura, dum applicat actiua passiuis, & hoc est totum rationis imperium quod tamen non immutat positas corpori suo leges, non potest ad staturam suam adiicere cubitum vnum;[o] non aliam efficit partium conformationem, qualitatum temperiem; non sistit vegetantis perpetuos motus, non ventris quotidianas exactiones, non ætatis ad senium labentis defectum, nec extremam horam insperatis, inuitis, cum vita externum omne bonum auferentem. Sic mundus, sic corpus mentis humanæ potentiam coërcet, magno tamen solatio, quòd si desit illi facultas ad opera, piis affectibus plurimum possit apud Deum promereri.

[n] Marſ. Ficin. Theol. Plato. lib. 13 c. 5.

[o] Math. 6. 27.

Hos passa limites, vix vllam in politicis concedit potentiam, quæ vt rerum sic locorum quibusdam terminis non concludatur. Regna prouinciis suis assignant rectores, olim proconsules: singulis vrbibus etiam pagis, iudices; itaut nulli liceat extra positos suæ iurisdictioni limites excurrere, & in alienam messem falcem mittere:[p] est enim territorium oppidorum & ciuitatum; est territorium iudicis extra quod ius dicenti impunè non paretur;[q] idem enim est, ac si supra iurisdictionem suam vellet ius dicere. Ius omne seu dominij, seu seruitutis, emptionis, emphyteuseos, vsus, vsusfructus, feudi, certis loci limitibus continetur, expressis in contractibus vicinis conterminis, finibusque agris à mensoribus auctoritate publica positis,[r] quos mouere, delere, exarare, crimen est pœnis extra ordinem puniendum.

[p] l. 3. §. non perpetuæ. ff. de sepul. viol. l. si quis. de leg. 3.

[q] l. Final ff. de iurisd.

[r] l. 4. §. 4. ff. fin. regund.

Similiter Ecclesiastica hierarchica,[s] Ecclesias singulas singulis Presbyteris dedit, parrochias & cœmetria illis diuisit, & vnicuique proprium ius habere statuit, ita videlicet vt nullus alterius parochiæ terminos aut ius inuadat. Has non patiens angustias mens sanctior, terrenas possessiones aliis habendas permittit, ipsa verò cœlestibus afflata donis conscendit in Deum, bonum omne; in quo iam nec rerum, nec locorum, nec temporis limitibus contenta, immensitas, æternitas est.

[s] 13. q. 1. can. Ecclesias.

Ad tempus concessæ sunt hîc omnes potentiæ, illæque vel alternant vel concidunt.

§. 4.

STabilitas æternitati propria vmbram suam proiicit mobiliter stantem, in rerum omnium fluxu sic rapido, vt dum tales esse cogitantur aut dicuntur, iam tales esse desierint, velocitate transitus mentem sermonemque præueniente. Incorruptibilia, vt sunt cœli, alternant vices, parsque pellens alteram sequenti cedit, & hæc immediatè se proferenti, donec ascensu descensuque circulus perficiatur, iterùm iterúmque vsque ad tempus soli Deo cognitum, reuoluendus. At corruptibilia certis ad summum sui gradibus ascendunt, statimque negatâ consistentiâ deficiunt, paribus interdum accessioni decrementis, sæpiùs immaturo funere, præcipitioque conteruntur. Interest mundo cœlum volui, ne fixa syderum vis absumat eos quibus ex perpendiculo insideret, aut remotas partes nunquam hac recreatas virtute, languidis materiæ defectibus exponeret: Ita solis syderumque accessus & recessus varias efficiunt anni tempestates, corporum sanitati, terræ fructibus apprimè necessarias, & hanc inducunt in mundo temperiem quâ cunctorum vis & vita constat.

Arbores stato tempore foliis vestiuntur, floribus dant nobis arrhas fructuum, quos vt amplissimam mercedem magnificè nostris laboribus exoluunt: tum per hyemem virtus in se contracta congregat, quod postea largiatur: Plantæ floriferæ, quædam vere, aliæ æstate aliæ autumno florent, totumque tempus sic inter se partiuntur, vt nullum decore suo vacuum sit. In magno gaudio fertilitatis, & ad delitias vsque nobis prouidens natura, ordinatè tamen procedit, nam quia multis flos quilibet intra diem marcessit, habet successiuos; sic non profusa, sed prudenter dispensata fœcunditate, diu pulchra, cultum & oculos nostros promeretur.

Auibus quàm iusta temporis ratio constat; hyrundines, ciconiæ, turtures, philomelæ innumeræ similes circa vernum æquinoctium cum sole redeunt ad nos: primis mensibus occines celebrant connubia festiuissimo cantus ardore, cui dies etiam tunc longissimi, sunt breues, & ne nocte quidem luscinia quiescit. Huic laboriosæ voluptati, succedit cura prolis educandæ; dum adolescit, pennas veteres labore contritas exuunt, nouis induuntur, sic vegetiores abituræ conuentus agunt, & nulla tunc premente temporis iniuria, tunc cùm abundat

abundat alimentum, in ignotas nobis terras commigrant. Mirum quod captiuæ iuuenes philomelæ nunquam id expertæ, præsentiunt tamen tempus discedendi, & in caueis per totam noctem velut libero fruerentur aëre, volitant, magno vocis & alarum in angusto collisarum tumultu. Animalia cætera non æstuant in Venerem, nisi præscripto sibi tempore, in quo licèt gregalia sint, feritatem quandam induunt; & copulam suam totis viribus contra procos vindicant, mitescunt postmodum, redeuntque in gratiam: natura sic actiones temperante per dilationes & ferias, quas homines in sua iudicia, suamque politiam, transtulerunt.

Initio quidem Romanæ ciuitatis [t] populus sine certa lege viuebat, omniaque manu nutuque regum gubernabantur, postea leges curiatæ ex populi in curias diuisi sententia latæ sunt, sed infirmæ contra summam perpetuamque potentiam. Propterea regibus eiectis [u] ad consules transijt imperium, ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumperetur. Vrgente quidem belli necessitate Romani Dictatorem sex mensium, [x] Spartani Regem eligebant, penes quem erat summum ius, & transacta necessitate finiebatur potestas: alijs temporibus erat penes consules & senatores, quos iterum temperabat Tribunus plebis, ipse Consulesque annui. Olim Vuandalorum regnum in Africa fuit precarium, idest quouis tempore reuocabile, similiter apud plerasque gentes receptum est, vt dignitates certo tempore, aut robus gestis finirentur, [y] nihil enim tam ciuile, tam vtile, quàm breuem esse potestatem quæ magna est. D. Ambrosius [z] exemplo gruum quæ stationes, ducatum per vices agunt; antiquum, inquit, hoc Reipublicæ munus, vt communis sit labor, communis dignitas; singuli partiri curas discant, obsequia, imperiaque diuidere, nemo sit honoris exors nec laboris, sic mitigatur regiminis inuidia; sic non insolescit ex dignitate, qui mox debet obsequi. Ita fit vt Deo prouidente, magnis regnorum negotijs, paria quæ enascuntur, etiam impendantur ingenia; hæc autem se non possent in lucem proferre, si perpetuæ forent dignitates; illasque per totam vitam veterator occupans, in indignos tandem successores transfunderet.

[t] l. 2. ff. de orig. iur.

[u] Florus lib. 1.

[x] Arist. 3. polit. 10.

[y] Senec. lib. 3. declam. 8.

[z] Examero. lib. 5 c. 15.

Est quidem in monarchia summa continuaque potestas penes vnum, maximo Reipublicæ commodo; Princeps enim perpetuus habetur velut immobile quo sustinetur, velut centrum quo dirigitur cæterarum dignitatum motus, rerumque continua vicissitudo. Reipublicæ corpori quod habetur immortale, hæc immortalis conceditur anima, hæc substantia plus minus ue non patiens, in tot accidentium fluxu semper inmota. Pacem & vnionem summum populi bonum, melius facit vnitas ipsa, quàm eius simulachrum

M

in multis se per modum vnius habentibus. Regimen debet esse fœlicius, quod magis imitatur imperium Dei, indiuisum; omnipotens, æternum, illic secretiora, promptiora, firmiora sunt consilia: perpetuò recturus regiminis artem velut sibi propriam attentiori studio, certioribus experimentis addiscit; non contentus probitatis larua conatur assequi sinceros heroïcæ virtutis habitus; sic enim meretur inire cum bonis, cum ipsomet Deo fœdera, quibus firmatur imperium: plebem velut familiam suam paterno prosequitur affectu & hanc gloriosum sibi reputat habere splendidam, opulentam, lætam, gratulabundam, cùm omnium amorem suo sibi concilians, in illis omnia possideat.

Quod igitur dictum est de limitata ad tempus potestate, intelligendum de subalterna, non de summa, quæ cæteris, vt Deus creaturis, vt cœlum inferioribus mutationi subiectis dominatur, licèt dispari ratione. Nam regia potestas non est legibus omnibus soluta, sic vt impunè valeat abuti iure suo, & potentiam in Deo sapientiæ bonitatique iunctam tyrannicis operibus infamare. Rex tenetur primò naturæ legibus ab omnium Imperatore Deo positis, quibus qui non paret, cum rationalis esse desinat, cæteris non imperabit: tenetur etiam positis à se legibus vt instar primi mobilis prior subeat motum quem alijs imprimit; vt quod alijs per iustitiam non licet, ei non liceat per potestatem; vt submitat principatum legibus, quas si soluerit exemplo, & his innixus principatus concidet. [a] Sic Ægypti Reges vitam non aliorum regnantium, quibus voluntas pro lege est, traducebant licentia, sed ex lege vitam priuatam agebant; vt quemquam per superbiam aut iram non possunt punire. Sic Rex Medorum [b] non potuit eximere Danielem de lacu leonum, id lege lata prohibente: sic Impp. Theodosius & Valentinianus, [c] digna, inquiunt, vox est maiestate regnanantis, legibus alligatum se principem profiteri, adeò de authoritate iuris nostra pendet authoritas, & reuera maius imperio est submittere legibus principatum. [d] Hinc ex imperfecto testamento legatum non percipit Imperator, decet enim eum seruare leges, quibus esse saluatus videtur. Vnde lis mota inter Regem & subditum, iudicis ordinarij sententia dirimitur; cedit enim in gloriam iusti principis, maiestate seposita iudiciorùm aleam subire, quia multum lucratur etiam dum causa cadit, salua lege qua velut fundamento stat imperium.

[a] Diodor. sicul. rer. antiq. lib. 2. c. 3.
[b] Daniel. 6.
[c] L. 4. cod. de legib.
[d] L. 23. ff. de leg. 3.

Populus [e] ius suum in regem contulit, certis quibusdam adiectis conditionibus quæ dicuntur leges regni fundamentales, communi sponsione firmatæ, & quas Reges dum inaugurantur obseruaturos se tactis aris sacrisque Euangelijs, solemniter iurant; his ergo teneri, regiamque potentiam coërceri nemo dubitat. Tyrannis ne crudeliùs

[e] L. 1. ff. de const. princ.

sæuirent, sæpè frænum fuit ira fremitusque populi, metum quem patiebatur, in authorem repercutientis. Continet etiam illos vicinus hostis populos desperatione rebelles in deditionem accipiens, & per ciuiles tumultus viam captans ad irruptiones faciendas. Sic enim, vt diximus, [f] contraria, dum æquis ferè viribus congrediuntur, se mutuò temperant. Adijce honoris, & gloriæ, etiam in sequuturas ætates proferendæ stimulos, quibus potentes impotenter aguntur: debent enim cauere qualem famam habeant, quia qualemcumque meruerint, magnam habituri sunt. In iudicium rei malè gestæ vocat eos omni momento vox populi, vocabunt sæcula & in posthumam memoriam, omni pulso timore seueriùs vindicabunt. [g] Sic dum mortui Regis Ægypti laudes à sacerdotibus dicebantur, falsis populus magno reclamabat tumultu, & indignos honore solito sepulturæ priuabat; is timor coëgit Ægypti reges iustè viuere, veritos post mortem futuram plebis iram, atque odium sempiternum; illis igitur magna fortuna, minima licentia. [f] supra l. 2. §. 6. [g] Diodor. Sicul. rer. antiq. lib. 2. c. 3.

Quod si malè sanus vitiorum amor, omnem recti honestique sensum extinxerit in principe, vt amplius non audiat naturæ leges, Dei malum exprobantis, & ad meliora vocantis vocem, populi tabescentis gemitus, externorum contumelias, extremis in malis, extremum à Deo exibetur remedium, mors. Cita, immatura, insperata, rebus vt credebatur prosperis, solet demetere tyrannos, non curis, non immanitatibus quibus pascuntur confectos, sed sic diuinitùs addictos in argumentum præsidentis mundo prouidentiæ, ad similium terrorem, ad bonorum solatium, & vt telo fœliciter è vulnere auulso Reipublicæ plaga citò veniat in cicatricem. Id non contigit in numerato à nobis præuisoque tempore, quia malorum principum non eadem iniquitas; non idem populis morbus, pari diæta remedioque curandus: opportunè semper adest laborantibus cœlestis misericordia, maiori fructu, maiorique miraculo, quàm si cunctis notus esset imperantium terminus. Non queramur amplius quòd homines nascantur morituri; heu si tanta, tamque nefanda moliuntur in tam incerto & tam breui vitæ spatio, quid non tentarent, si hæc longior definitis ætatum gradibus protensa, improbitati certam rapinæ & crudelitatis suæ fruitionem promitteret? Mors itaque dum videtur extrema humanæ vitæ pœna, præsidium est; abyssus quo sorbetur vis tyrannica, ne latius in populorum stragem exundet. Malis terror simul & remedium, vitiis sibi semper accrescentibus imponens finem, quem in peruersum ardens cupiditas nunquàm fecisset. Bonis autem maximum solatium est, videre præsidentem rebus humanis Deum, impiorum capita conterentem, montes æquantem solo, [h] præuaricatores euellentem sicut spinas, quæ non tolluntur manu, sed igne aut ferro: [i] regens eos in vrga ferrea, & tanquam vas figuli confringens: [k] qui [h] 2. Reg. 23. [i] Psal. 2. & 36. [k] Iob. 12.

effundit despectioné super principes, & eos qui oppressi fuerant releuat.

Causæ vniuersales, vt necessarium, sic communem, æqualem, continuum influxum, sibi subditis inferioribus largiuntur.

Lex 8.

Rerum natura infiniti boni proles est, ita licèt finitam oportuerit esse, quia non multiplicatur infinitum, quædam tamen causæ intra positos sibi terminos immensæ bonitatis similitudinem præferunt, in eo quòd sunt vniuersales: & ex singularitate sua, velut ex fœcunda monade, multiplex bonum effundunt in inferiora Earum sanè consideratio laxat, erigit animum, æquat obiectorum suorum amplitudini magnificæ, & in interiores naturæ sinus admissum præparat ad cæterarum rerum aliàs abstrusarum cognitionem. Hinc enim discit vnde procedat in inferioribus pulchritudo, vis ad agendum, perpetuitas, nexus ad inuicem. Videt his causis vniuersalibus præsidentes intelligentias Dei ministras, velut angustissimum senatum de quo propheta [l] Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem Deos dijudicat; illis ordinariæ iurisdictionis limites præscribens, ad libitum aut coërcens aut proferens.

[l] Psal. 81.

Inferioribus necessarius est causæ superioris influxus.

§. I.

Constat [m] entia superiora enti primo viciniora, etiam plus habere perfectionis & bonitatis, tum in se, tum ad extra in naturam inferiorem diffundendæ. Siue loquamur de intelligentiis, siue de cœlis in natura corporea præcipuis, quorum etiam formalis dicitur esse materia, vt eminentes habent actiuas potentias, sic illas educunt in actum; procul ab otio & torpore agunt semper, non quidem sui conseruandi & augendi causa, sed vt bonum quod in ipsis exuberat, egentibus rebus infimis largiantur. Licèt altum teneant, sunt tamen partes vniuersi, quæ cum cæteris necessariò relationem, societatem, nexum habent, sic vt eorum essentiæ, vires, actiones ad totius bonum, velut ad præscriptum sibi finem referantur. Si sphæræ superiores semper ambitu suo cingunt infima, & implent eam quam obseruamus orbis totius dimensionem; eorum pariter vis actiua, non debet à cæ-

[m] Vide supra, l. 3. §. 1.

teris ſolitariè & infœcundè diuidi, ſed illis communione coniungi; nam forma, cum ſit magis vna, magis valet concurrere per qualitates, quàm materia per quantitatem, ad vnum illud efficiendum. Vbi tam celebris apud ſapientes vniuerſi harmonia & pulchritudo, ſi rebus infimis ſuperiora non coagunt? Perit æſtimata quantitas ſi ſupremum ab infimis diuidatur: perit vocum concentus, ſi graui non arriſerit acutum: perit pulchritudo, ſi quod eminet lineâ vel colore, depreſſis & obſcurioribus blandè ſe non interſerat: perit vniuerſum, virtute ſenſim, vt dictum eſt,[n] per gradus deficiente: perit hæc miranda circulatio ab imo ſe reſtituens, ſi paſſiuis actiua, infimis ſuprema benignè non conſentiant. [n] Supra. l. 3. §. 2.

Si laborat in iſtis ratio, ſenſus ſatis deprehendunt cœli vires continuas in inferiora, per diem & noctem, æſtatem & hyemem, per varias anni tempeſtates quæ procedunt ex ſolis acceſſu & receſſu.[o] Huius luminaris & lunæ vim & motum ſentiunt plurima animantia; cæterarum verò ſtellarum, licèt obſcuriores vires deprehendunt ſolis ſuis experimentis edocti, nautæ, paſtores, agricolæ, at omnium hi qui diligentiùs, ex perpetua veteri obſeruatione naturam earum didicerunt; Planetas ſeptem eſſe ſub Deo rectores vniuerſi iam diximus, ex Triſmegiſti ſententia; à Saturno rebus ineſſe ſtatum, à Ioue optimam ad quiduis agendum temperiem, ardorem à marte, ſplendorem à ſole; gratiam, pulchritudinem amores à venere; induſtriam à Mercurio; motus & varietates à luna. [o] Ptolomæ. in proœm. quadrip.

Terra naturaliter prædita qualitatibus, frigiditate ſcilicèt & ſiccitate, ad actionem & productionem ineptiſſimis, omnium tamen pulchra & fœcunda parens, ſatis ſe probat ſuperiorum corporum dotalibus arrhis ditatam, ſeminibus imprægnatam; in gemmis & metallis cœlum cœlo, in annuis fructibus, nouum mundum mundo parere. Habet tulippa figuram ſuam verſus cœlum, ad influxus auidè ſuſcipiendos hiantem: luſit in eius ordinata varietate natura, tamen ſtupens velut emortua contrahitur in tenebris, & illic omnes quibus fulgere poteſt miri colores, nigri ſunt, niſi viuida lux ſolis affulſerit. Aëris, aquæ, terræ partes ſi ſeparentur à ſuo toto, & à libero cœlorum influxu, corrumpuntur. Nequidem ſine præuia vniuerſali propoſitione concludit ſyllogiſmus; ſine præſupoſitis generalibus ſuos tractatus non aggreditur ſcientia; ita verum eſt ſingularia ſine ſuperiorum ſubſidiis non conſiſtere.

Hanc partium vniuerſi conſenſionem, collectam, & in minùs diffuſa materia magis ſenſibilem habemus in humano corpore;[p] in quo tres partes principes, iecur, cor, cerebrum, tum naturâ tum ſpiritu præpotentes, non ſeipſis tantùm gubernandis dant operam, ſed alios de ſe ſpiritus, tanquam iugi de fonte promunt. [p] Fernelius phyſiol. lib. 4. c. 7.

& in omne corpus proprijs ductibus deriuant. His quicumque partibus singulis ingeniti sunt spiritus, aluntur: his in vires functionesque suas concitati, constantem & perpetuam operum functionem edunt. Vnde intelligitur præter innatos spiritus qui stabiles, & in vnaquaque parte fixi sunt, tres insuper errantes & vagos influentesque existere: vnum naturalem è iecore, per venas in corporis extrema diffusum: alterum vitalem, quem cor assiduè per arterias emittit: tertium animalem, qui in cerebri ventriculis genitus, hincque per neruos profectus, partes irrigat sensus motusque compotes. Citra has vires influentium spirituum, nulla pars in nobis, aut calorem aut insitum spiritum potis est retinere, sed in breui omnia conciderent principiorum viribus & fauore destituta.

Ex his familiaribus naturæ primitiis, elicimus sublimiores Theologicas conclusiones; videlicet si mundi partes infimæ, non stant nec agunt absque superiorum influxu benefico, ipsum quod vocamus vniuersum, finitum tamen respectu materiæ, quantitatis, formarum, qualitatum, infinitè distans ab infinito, sic indigum, mobile, fluxum, plus habens potentiæ quàm actus, ab actu primo, immobili, necessario vim quâ stet & agat mutuatur. Non consistit numerus si tollatur vnitas eius principium, productio, medium, finis, non erunt sine puncto partes quantæ, sine partibus composita. Quis motus non innititur & dirigitur immobili? & quis contemplatus rerum diuersitatem, ordinem, principiorum concinentes contrarietates, negabit hæc à suprema sapientia, limites, modum, legem existendi & agendi recepisse: vniuersum origine sua nihilum, & in id vnde ductum est, sponte sua decidens, sustineri, foueri, in esse & actione seruari ab ente primo? Deus est infinitus & immensus, rebus omnibus intimè præsens; quomodo vacabit ab actione primus actus: à sui diffusione, prima bonitas: à conseruatione rerum, cùm sit idea paternæ dilectionis & prouidentiæ? Exponet ne quæ amando creauit, & quæ ad suam similitudinem creata, non potest non amare? nihil enim odit eorum quæ fecit.

Oportuit, vt diximus, [q] rebus creatis inesse vim agendi, quæ potestatem sui productricem, quantùm licet referat; sed insuper necessarium est ipsis agentibus adesse vim aliam superiorem tutelarem, & concessæ potestatis, contra defectus essentiales, contra casus externos vindicem. Deus absolutam essentiam suam, & ab ea cæteras pendere, paucis exprimit Moysi dicens, [r] Ego sum qui sum, nam sine Deo nihil est, inquit D. Bernardus, [s] tam nihil esse sine ipso, quàm nec ipse sine se potest; ipse sibi, ipse omnibus est, ac per hoc quodammodo solus est ipse, qui suum ipsius est, & omnium esse. Absit igitur vt operis diuini censor impius, dicas melius fuisse res cre-

[q] Supra l. 5.

[r] Exod. 4:

[s] Lib. 5. de considerat, cap. 6.

creari præditas viribus, quæ sufficerent ad existentiam suam & finis consequtionem, non egentes illo semper mendicato Dei concursu. Nam omnia Deus propter se operatus est, scilicèt ad bonitatis, ad amoris, ad gloriæ suæ manifestationem. Itaque sicut nihil potest esse extra suam immensitatem, sic extra suam potentiam, vt in rebus corpories nihil est extra cœli ambitum & influxum, vt nihil est in luce solis, quod ipso non illustretur; nihil in igne quod ipso non caleat; nihil erit in immensa Dei existentia quod ipsa fouente & sustinente non existat; nihil in eius infinita potentia, quod eius intima vi non agat: si naturalia necessariò patiuntur à superioribus agentibus, licet virtutis finitæ, quantò magis ab infinita, causarum causa. Catenæ pendentis omnes annuli sustinentur à primo, quo deficiente concidunt, licèt sequentes non immediatè, sed vicario tantùm nexu contingat; Deus autem propter infinitatem, & immensitatem à nullo distans, nulli pro ratione ordinis à se constituti, non se communicat. Infinitæ & inexhaustæ bonitatis proprium est semper diffundi: amoris æterni, his omnibus quæ fiunt in tempore, semper adesse; Pater meus vsque modo operatur, & ego operor, inquit Christus [t]: vt enim æternitas omnem temporis fluxum; sic æternus amor omnem à se fluentem existentiam, præsens fouet.

[t] Ioan. 5. 17.

Ambit terrenus princeps, nihil præter authoritatem suam, legibus & magistratibus explicatam in ditione sua fieri; omnibus vult interesse & coagere, si non immediatè seipso, cùm id non patiatur natura, saltem per delegatos; publicis actibus vult nomen suum inscribi, & vultum nummis visualibus vt, inquit Cassiodorus, [u] videatur omnes per commercium pascere, sicut pro his non cessat perenni cura vigilare; vt in cæteris, sic hac in re potissimum æmulatur dotes diuinas, scilicèt esse, posse, agere vbique, instar numinis opus suum replere, & sanè ministris nullum esset ius in populum, nulla iustitiæ vis contra publicè sæuientem iniquitatem, si non eos regia firmaret authoritas. Hinc patet magis pertinere ad gloriam Dei, si agentibus naturalibus vt semper adest, ita semper coagat, quàm si non videret aut non curaret quæ ab ipsis fiunt, obliuiosus, deses, velut si ex cooperatione labor, ex labore viribus resolutis fatigatio contingeret otio reparanda. Sanè si rebus corporeis inesset ratio, melius sibi iudicarent, habere Deum sibi cooperantem, eoque si non perfecta beatitudine, saltem hac honoraria tutela frui, quàm si suis penitùs potenrijs relinquerentur. Agens natura, agentis intra se Dei speculum est, vt vultus mentis: ideò non esset agens, nisi agentem intra se Deum exprimeret. Quid in his plus immoramur; repugnat esse multitudinem sine vnitate, actum secundum sine

[u] Lib. 7. variar. epist. 32.

actu primo, finitum immenso non contineri; limitatam potentiam ab infinita non pendere: repugnat fluxa sine solido, vana & quæ nullum habent ius ad existentiam, stare sine eo qui verè est.

Homines ad perfectionem & ad Deum sine Deo non veniunt.

§. 4.

SI rerum corporearum, vt creator & primum principium, ita moderator est Deus, illisque vt existant & agant præstat immediato suo concursu: tale beneficium multò magis largitur intellectuali naturæ, digniori, sibi proximiori, & ad excipiendos supramundanos influxus natæ. Ita D. Dionysius [x] in hoc potissimum dicit consistere cœlestem hierarchiam, vt Deo cooperetur, diuinamque in se demonstret operationem quoad potest elucescentem: Angelos refert nunquam fatiscentis amoris contentione semper ad anteriora extendi, primordiales illustrationes suscipere, & ad eas componi. Sic Ecclesiasticæ hierarchiæ [o] finem esse dicit, simplicis perfectionis eius, qui summè simplex est diuinam participationem: vt Pontifices illustrati illustrent, consecrati consecrent, luciformes ac deifici, perfecti ac perfectores euadant.

[x] De cœlesti hierarchia. cap. 3.

[y] Idem de Eccles. hierar. cap. 1.

Eadem ferè fuit Platonis [p] & aliorum Philosophorum sententia, mentes humanas ad heroïca non consurgere, nisi diuino fuerint afflatæ spiritu; ad id nihil conferre præter purificationem, puris autem radium & calorem diuinum superuenire, vt speculo à sordibus expurgato solis splendor. Bonus vir sine Deo nemo est, inquit Seneca, [q] nec potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adiutus exsurgere, ille dat consilia magnifica & erecta. In vnoquoque virorum bonorum, quis Deus incertum est, habitat Deus. Ecce verbum incarnatum, lux æterna, lucet in tenebris, & vim suam occultam, mentes ad diuina prouocantem & subleuantem agnoscunt adhuc sedentes in vmbra mortis, & idololatriæ nocte detenti: imperfectus tamen hic erat sensus, cùm philosophi sicut Athenienses litarent ignoto Deo [r], similes cæcis, quibus cùm non sint oculi ad videndum solem in tota lucis suæ maiestate, ortum tamen coniiciunt calore suo recreati, & insolito licèt confuso splendore, lucidis spiritibus per organi vitiati reliquias affulgente. Agnoscunt [s] mentibus humanis esse dispersa diuina semina, quæ si bonus cultor excipit, similes origini prodeunt: si malus, enecat: & purgamenta pro

[z] In phædone.

[q] Epist. 41.

[r] Act. 17. 23.

[s] Idem epist. 73.

tà pro frugibus colligit. Agnoſcunt in ſe naturæ legem cordibus inſcriptam, impreſſaſque diuinitùs ideas, quibus mentes fiunt veri, rectique conſciæ; ſed eas irritas eſſe cogebat fateri rationis & affectuum priuatim publiceque ſic exundans peruerſitas, vt eſſet argumentum peſſimi, turba; Bonum, inquit Tertulianus, [d] aut naſcitur, aut eruditur, aut cogitur, at tunc naſci non licebat, ita corrupta erant ſemina; non erudiri, ita deſerta erant ſtudia; non cogi, ita exarmata erant iura; vndique mala vincebant ſub religione quæ hæc docebat, ſub tyrannide quæ his fulciebatur, inter populorum corruptos mores, falſi prauique publicos applauſus. Hinc communiter ſapientes conſebant ægram eſſe mentem humanam, quæ ſic à ratione ſibi naturali, à fælicitate tot votis expetita deficeret, luxatas illius ſpirituales potentias, non à ſe, non à cæteris rebus corporeis ad hæc ineptis, & ſibi multum inferioribus poſſe reſtitui, ſed à ſolo Deo.

[d] Lib. de pudicitia. c. 1.

Impleuit naturæ legem, hominumque vota Ieſus Chriſtus homo Deus, & vtriuſque naturæ particeps, reconciliator inter Deum & homines extitit; cumque diuinæ perſonæ dignitas ſuis actibus meritum infinitum conferret, nobis congeſſit infinitum ſufficientiſſimum theſaurum gratiarum, quibus quicumque voluerint vti, haberent efficax ſuæ libertatis, ſuæ reſtitutionis, ſuæ fœlicitatis pretium. [e] Chriſtus eſt via, veritas & vita; via quia per ipſum hominem, venitur ad ipſum Deum; veritas, quia ſic implentur iuſta deſideria; vita quæ liberat ab infirmitatibus & morte; & humanos actus non ſolum rectos, ſed etiam Deiformes efficit. [f] Quemadmodum inferiorum omnium abſoluta conſummatio eſt homo, ſic omnium hominum abſoluta conſummatio eſt Chriſtus; quòd ſi, vt dicunt Philoſophi, ab vno quod in vnoquoque genere eſt perfectiſſimum ad cæteros eiuſdem ordinis, quaſi à fonte omnis perfectio deriuatur; dubium nemini eſt, à Chriſto homine, in omnes homines totius bonitatis perfectionem deriuari: illi ſcilicèt vni datur ſpiritus non ad menſuram, vt de plenitudine eius omnes acciperemus, quæ prærogatiua ei vt homini Deo, legitimo priuilegio conuenit. Caput eſt hominum & Angelorum, cauſa vniuerſalis, vnde ſingulorum pendet ſpiritualis vita, profectus, fœlicitas. Sicut inquit D. Auguſtinus, [g] non eſt à carne, ſed ſupra carnem, quod carnem facit viuere: ſic non eſt ab homine quod hominem facit benè viuere, quocirca vt vita carnis anima eſt, ita beata vita hominis Deus eſt. [h] Si quæras auxilium intra te, aruit cor tuum, mortuumque vitam ſibi non reſtituet; ſi infra te, corpus quod corrumpitur aggrauat animam; ſi circa te, terrena habitatio deprimit ſenſum multa cogitantem, quære ergo ſupra te, quære à Deo, cuius ſi ſpiritus ſupra te fuerit,

[e] D. Auguſt. in Pſal. 35.

[f] Picus mirandul. in heptap. expoſ. 1. c. 7.

[g] Lib. 19. de ciuit. c. 25.

[h] D. Bernar. ſerm 16. ſuper qui habitat.

Iudicum. 3 vt olim supra Gedeonem, [i] victor existes de hostibus. [k] Hæc est disciplina Christiana, quòd nemo facit benè nisi gratiâ; quod facit homo malè, ipsius est hominis, quod facit benè de beneficio Dei facit; pondere suo labitur, improuidè se laqueis implicat, at aliena miserantis manu soluitur, erigitur; [l] quando vult ægrotat ex intemperantia sua, vt surgat illi necessaria est artificis medicina; sibi sufficit ad peccandum, vt iustificetur non sibi sufficit, nisi ab illo iustificetur qui solus est iustus, dicitur enim non volentis, nec currentis, sed miserantis est Dei, qui hominis voluntatem bonam, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam: legitur enim, [m] & misericordia eius præueniet me, & [n] misericordia eius subsequetur me, [o] nolentem præuenit vt velit, volentem subsequitur ne frustra velit, sic scuto bonæ voluntatis suæ nos coronat. Sic homo dici debes opus Dei, non solùm quia homo es, sed etiam quia iustus es: melius est enim te iustum esse, quàm hominem esse; nam si te hominem fecit Deus, & iustum tu te facis, melius aliquid facis, quàm fecit Deus.

[k] D. August. lib. . contra Pelag. c. 20.
[l] Id. in Psal. 98.
[m] Psal. 58.
[n] Psal. 22.
[o] D. August. ser. 15. de verb. Apost. c. 9.

[h] Nostrum quidem est velle, sed voluntas ipsa etiam mouetur vt surgat, & sanatur vt valeat, & dilatatur vt capiat, & impletur vt habeat; nam si nos non vellemus, nec nos vtique acciperemus ea quæ dantur, nec ea haberemus. [q] Voluntatis arbitrium ideò non tollitur quia iuuatur, sed ideo iuuatur, quia non tollitur, qui enim Deo dicit adiutor meus esto, confitetur se velle implere quod iussit, sed ab eo qui iussit, adiutorium petere vt possit, volens adijt, volens deprecatus est, nec petijsset, nisi esset voluntas: non ego, inquit Apostolus, [r] sed gratia Dei mecum; Non ego solus, qui ex me nihil ad supernaturalia possum, non sola gratia quæ non supplet actus humanos, sed simul & gratia & voluntas, sic vt nihil absque gratia possit voluntas. Vt per solem ipsum, oculus videt solem; vt heliotropia licèt insitam habeant vim solarem, non tamen ad solem conuertuntur, nisi solis ipsius radijs excitata; insita vis est magneti ad polum, sed non nisi poli virtute tractus in ipsum conuertitur. Fecisti nos Domine ad te, inquit Augustinus, [s] & inquietum est cor nostrum, donec perueniat ad te, sed sine te non perueniet, nam nulla res supra se attollitur, nisi à superiori trahatur; quo enim pacto, aqua volaret in aerem, nisi calore solis eleuaretur.

[p] Lib. de bono viduit. c. 17.
[q] Id. ep. 89.
[r] 1. Corinth. 15.
[s] Lib. 1. confess. c. 1.

Summum amabile non potest dignè nisi à seipso amari, amatur autem quodammodo à seipso, cùm amatur vi gratiæ ab ipso procedentis; absoluit opus suum, bonique circulum claudit, gratia sua mentes nostras, præueniente, adiuuante, perficiente, tandem cooperationes nostras quas animauit coronante. Primitiæ Deo dicabantur, inquit Philo, fiebatque iuge sacrificium, matutinum &

[t] Lib. quis sit rerum diuinarũ hæres.

vespertinum, eo quòd prima stirpium, animantium, scientiarum, virtutum semina, sunt quædam inuisibilis naturæ opera, & vt initia sic fines ad Deum pertinent; stirpis principium semen est, finis verò fructus, vtrumque opus naturæ, non agriculturæ; versamur in spatio medio inter principium & finem velut aliquid agentes, cùm tamen ex Apostolo, [n] neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Ideo dicitur in mundi creatione, in principio fecit Deus, & rursum, perfecit Deus cœlum & terram. Ad similitudinem Dei factus est homo secundum vitæ æternæ dignitatem, quam gratiæ diuinæ beneficio consequi poterat, & ne id naturæ humanæ conditioni debitum crederetur, creatus est extra paradisum terrestrem, & inde in hortum Edem translatus.

[n] 1. Corint. 3.

Sed, inquiunt, cur Deus qui creatis omnibus indidit potentias internas & externas ad consecutionem sui finis, non similiter dedit homini vim naturalem qua posset beatitudinem suam consequi. Iam probatum est naturalia non agere sine concursu Dei immediato, hunc pariter naturalibus hominis actionibus necessarium nemo dubitat, at cùm ipse debeat eleuari ad beatitudinem supernaturalem, etiam ad id auxilium illi supernaturale necessarium est, scilicet Christi gratia, qua possit benè & ad gloriæ meritum operari. Id autem illi non contigit sine multiplici sua vtilitate, nam, inquit D. Augustinus, [o] videns quòd omnia habet à Dei misericordia, non de meritis suis, non superbit, non superbiendo non extollitur, se non extollendo non cadit; non cadendo stat; stando inhæret, inhærendo manet, manendo perficitur, & lætatur in domino Deo suo. Numquid strictum, securius, etiam splendidum magis fit imperium si Princeps ministris suis authoritatem precariò tantum concedat, quàm si absolutam in posterum independentem, quæ temporum lapsu originis suæ immemor velut præscriptione tuta contumax posset fieri. Semper pendet radius à suo sole etiam dum inferiora contingit, riuus latè diffusus à suo fonte vt sit perennis, Aulicus à suo Principe, cuius affectum, continuis promereri conatur officiis. Ita Dauid [p] dies noctesque sacrificium laudis exhibentes Deo, dicit, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. O sacra dependentia quâ fit amoris diuini perpetua quædam circulatio, dum accipiens in Deum tam misericorditer largientem totus intendit, vires omnes suas acceptas refert, spe gaudens, charitate feruens, transfunditur, & vicissim Deus fidelem concessi talenti dispensationem, gratitudinem, dilectionem ampliori gratiarum effusione compensat.

[o] In Psal. 84

[p] Psal. 122.

Quod necessarium est, etiam commune & expositum est.

§. 3.

MAximum sapientiæ & bonitatis diuinæ mundo præsidentis argumentum est, quòd passiuis actiua proportione respondeant & quòd vnius necessitas exigit, id alterius præsens copia facilè largiatur: ita fit vt à potentiis, sicut à loco & quantitate excludatur vacuum vt nihil otio vel paupetie languescat, naturæque desideria non ad supplicium, sed ad fruitionem indita sint. Cœlum quia terræ masculus est vnde necessario pendet omnis eius fœcunditas, æterno iungitur illi fœdere; immotam licèt, æmulo cingit ambitu; complectitur vi simul & amore, nullum locum diuortio relinquens. Lumen, colorum, figurarum, pulchritudinis anima è cœlo vsque ad terram & quaqua versus per spatium amplissimum diffunditur, totum implet, totum illuminat, vltra diaphani terminos protenditur, per angustum foramen transiens subitò dilatatur, ne rebus vel minimis gratiam suam expectantibus desit; Planetæ duplex hemisphærium, omnesque terræ plagas lustrant successiuâ præsentiâ & suis implent viribus; at dum eos discedere cogit motus necessitas, fœlices suos aspectus, fixasque suæ virtutis suæ vicarias sibi substituunt, sic influxu nouo prius redeunte, quàm impressus exciderit, & illum etiam per delegatos explicantes nunquam abesse dicendi sunt.

Elementa ex quibus vt constamus sic viuimus, aër, aqua, terra, mare, maris littora omnibus iure naturæ communia sunt: [q] aër nexus vniuersi ne vacuum patiatur, cœlorum viribus, figurarum, colorum, sonorum speciebus distribuendis, sed potissimum temperando cordis calori necessarius, vbique rebus singulis benignè præsens est, nec vlli, nisi vis inferatur, se negat. Aqua omnibus nutrimento est, etiam siccis sibi hostibus; terræ superficiem per fontes & fluuios, intima per occultos meatus fœcundat, ne verò hæc quæ relinquuntur edendis fructibus, & animantium habitationi spatia, beneficio suo vacua sint, è mari sublimati vapores resoluuntur in pluuias quibus omnes plantæ, etiam quas negligimus & calcamus irrigationis æqua largitione recreantur. Cùm has habeat communicatiuas qualitates, cùm sit humida, generatiua, abundans vbique & sine pretio, instituta fuit materia baptismi qui est ianua omnium sacramentorum, & qui ab omnibus cùm vrget necessitas sine dilatione potest exhiberi.

[q] Instit. de rer. diuis. §. 1.

Terra mater plantis, auibus, feris, olim Apostolis & Anachoretis, ab orbe condito barbaris, sine cultu præbuit alimentum, & nunc

etiam sufficeret, si ad rationem non ad opinionem viueretur. Vt enim famem sitimque expellas, ait Seneca, [r] non est necesse superbis assidere liminibus, contumeliosam humanitatem pati, maria tentare, sequi castra: parabile est qnod natura desiderat & expositum, ad superuacua sudacur, ad manum est, quod sat est. Habet vnaquæque regio suis incolis congrua, tum alimenta, tum remedia, & si simplicium herbarum sub pedibus nostris vltrò nascentium vis, in praxim reciperetur, medicina paruò constaret, securiorque sub natiuis remedijs esset sanitas, quàm si credatur exteris, malè fidis & cum temperamento nostro pugnantibus. [r] Terra summa sui parte tribuit, vt minimè parca, facilisque in omnibus quæ prosunt; illa nos premunt, illa ad nos ad inferos agunt quæ occultàuit atque demersit, & quæ non nascuntur. Sic ambit natura, quod necessarium est efficere commune, vt vim hac in re sibi factam, prodigijs vindicasse, referat Athenæus. [s] Cùm, inquit, faba Ægyptiaca plurimùm profecisset plantata in palude quadem Epyri, Alexander illic custodiam statuit, ne plantam hanc carpere, aut ad locum accedere liceret, ab hoc tempore fructum hunc locus non tulit. Res huic simillima accidit in Edepso, ibi enim differens ab alijs aquis, aqua quædam frigida ex fonticulo scatens apparuit, quam ægri bibentes plurimum iuuabantur, cùm verò duces Antigoni tributariam efficere voluissent, statim fonticulus exaruit. In Troade etiam licebat volentibus Tragaseum salem ante id tempus capere, cui cùm Lysimachus tributum imposuisset, continuò euanuit, cùm posteà locum immunem reliquisset, sal iterum creuit. Sic terra maluit fieri sterilis, quàm non communis parens.

[r] Epist. 4.
[r] Plin. lib. 33. in proemio.
[s] Lib. 3. cap. 1.

Facta iure ciuili diuisione dominij quod natura commune concesserat, ipsi beneficæ non in totum obstitit inuidia; superest enim in pluribus locis ius venationis, pratorum, syluarum, occupandi & suum faciendi quod inuentum fuerit, si pro derelicto habeatur; [t] in extrema necessitate ius vtendi rebus alienis, quæ tunc communes fiunt. Restat liber transitus per terras, vnde meritò filij Israël pugnauerunt contra Amorræos qui negabant illis innoxium transitum iure naturæ debitum. [v] Quilibet de populo actionem habet & ius impediendi ne viæ ad transitum, fluuij ad nauigationem deteriores fiant [x], & si via publica terræmotu vel inundatione interrupta fuerit, vicinus tenetur per terram suam iter publicum pati [y]; vnde censura sua clari extitere Iulius Cæsar, Æmilius Consul, Trajanus & alij qui vias publicas strauere, & ab impedimentis liberas effecerunt. [z] Cùm in totum à naturali lege recedi non possit, communis olim dominij iacturam lex ciuilis compensat hac viarum libertate & solatur populos, vt olim seruos quotannis in saturnalibus concessa per

[t] D Th. 22. q. 31. a 3. ad 3.
[v] Can. notandum. 23. q. 2.
[x] L. 1. & 2. ff. de locis & itinerib. l. 1. ff. de his qui effuder.
[y] L 10 ff. de aqua & a.j. plu l. 12. ff. quemad. seruit. amit.
[z] l. 6. ff. de Iust. & iure.

diem vnum aut alterum libertatis imagine. Sed quantumuis naturæ fortuna detraxerit, rustici cum principibus, commune semper habent, quòd sint homines; communes habent sensus ad indiuidui & speciei conseruationem necessarios, & licèt ad oculum minus splendidà, verè tamen puriori, solidiori fruuntur voluptate, cui gratiam confert ipsa necessitas.

Quòd si de corpore transeas ad ea quæ respiciunt hominem vt rationalis est, & si ad eius vitam rectiùs instituendam scientia sit illi necessaria: ecce natura dedit omnibus veri rectique communes ideas, dedit mentem rerum causas curiosè scrutantem, oculos versatiles, vt illas legant in aperto semper cœli & creaturarum libro; manus ingeniosas ad quiduis operandum instrumenta, & instrumentorum opifices, vt verum experimentis comprobent. Si disciplina sit adijcienda naturæ, [a] sapientia clamitat in plateis & medijs semitis stans, si quis sitit veniat ad me. [b] In Ægypto expositæ erant in publicum columnæ mercurij, in quibus artium & scientiarum præcepta descripta erant, vnde Pythagoras & Plato philosophiam didicerunt. Nunc omnes disciplinæ communiores efficiuntur, magistris ad eas exponendas stipendio publico conductis. Si iustitia legis & innocentiæ vindex esse debeat, definitur communis virtus ad alterum, [c] ius suum vnicuique reddens; suos habet magistratus, ad quos vt ad aras commne refugium est; [d] habet suas mensuras, suaque pondera, quibus omnes vtuntur ad æquam rerum æstimationem in commercijs. Denique si ad beatudinem necessaria nobis est pietas, ecce patent omnibus templa votis Deo reddendis, concionatorum vox cœlestes veritates omnium auribus æqualiter instillat; communia sunt omnibus sacramenta, in pauperes vt in diuites, communem Christi gratiam effundentia.

[a] Prouerb. 8.
[b] Iamblicus de myste. rijs.
[c] l. 1. & 2. ff. de legib. Arist. 3. Rheter. 2.
[d] Tot. tit. ff. si mensor falsi mod. dix.

Gratia Christi omnibus ad salutem necessaria, etiam omnibus communis est.

§. 4.

GRatiam Christi omnibus ad salutem necessariam esse, supra probatum est [e], vnde sequitur etiam esse communem, quia Deus non déest in necessarijs; & si natura, vt mox demonstrauimus, quod optimum & necessarium est, etiam effecit commune: si corpori sic à Deo prouisum est, multo magis animabus ad imaginem suam creatis prouidet: quid vltra debui facere vineæ meæ & non feci, inquit

[e] Hac. l. §. 2.

per Prophetam [f], vult enim omnes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. [g] Ab æterno præuisum est Adæ peccatum, sed & huic malo simul paratum est tam efficax antidotum, vt meritò cantet Ecclesia, fælix culpa, quæ talem meruit habere redemptorem. Non enim, inquit Apostolus, [h] sicut delictum ita & donum, si enim vnius delicto multi mortui sunt, multò magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit, & vbi abundauit delictum, superabundauit gratia. Idem ad Corinthios [i], sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur; pro omnibus mortuus est Christus, vt & qui viuunt, iam non sibi viuant. [l] Lux est illuminans omnem hominem venientem in mundum: sol est, inquit. D. Dionysius, [m] qui omnia quæ illuminari possunt, illuminat; vitam dat & perficit, & si quid eum non participat, non est in causa imbecillitas aut tenuitas facultatis illuminandi, sed quia res non est idonea ad admittendum lumen. Christus summus sacerdos, mediator Dei & hominum, mundum mente gerens, vt summus Pontifex veste, [n] pro toto mundo Deum placauit.

Totius mortalis vitæ suæ series, probat communem ad omnes homines saluandos charitatem, vt communem induit naturam. Natus iacet in præsepio inter bouem & asinum, mundum & immundum animal [o], vt significaret se venisse ad salutem Iudæorum & Gentilium, omnium denique: adoratur à Regibus & pastoribus, eorumque recipit oblationes, omnibus humanæ vitæ conditionibus, duabus illis extremis suprema & infima comprehensis, sanctificationem daturus. De se loquens dicit, [p] ego sum via, veritas, & vita; via, vt mox diximus, communis est; communis est veritas, idea scilicet, lex, mensura, iustitia; communis omnibus hominibus vita, & communis illis à Christo capite diffusa gratia. Legati à principibus missi dedignantur pauperes, & statim ad Principem ad quem missi sunt accedunt, inquit D. Chrisostomus, [q] at Christus à patre ad homines missus legatus, statim cum meretrice, latrone, telonario, loquutus est magna benignitate, non enim ad vnum aut alterum venit, sed ad communem naturam. Redemit mundum per crucem, quæ respicit quatuor mundi partes [r], quia hoc competebat vniuersali saluationi totius mundi, propter virtutem passionis vbique diffusam, vt sic intelligeremus cum Apostolo [s], quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas & profundum superminentis charitatis Christi; ne putaretur pro vna tantum gente hanc hostiam offerri, [t] extra ciuitatem, extra muros, extra portam passus est, vt intelligas quoniam communis est hostia pro humano genere oblata: post resurrectionem mittit Apostolos Euangelium prædicare, baptismum & salutem conferre omni

[f] Isai. 5.
[g] 1. Timoth. 2.
[h] Rom. 5. 17.
[i] 1. Corinth. 15. 2. Corin. 5.
[l] Ioan. 1.
[m] De nominib. diuin. cap. 4.
[n] philo Iudæ. lib. 2. de monarch.
[o] Pho. biblioth. cap. 23.
[p] Ioan. 14.
[q] Photius biblioth. cap. 177.
[r] D. Thom. 3. q. 46. a 4.
[s] Ephes. 3.
[t] D. August. serm. 110. de diuers.

creaturæ quæ sub cælo est; cœlis ipsimet comparandi, dum Dei gloriam enarrant, cunctos suæ charitatis ambitu complectuntur, ad diuina, vitæ sanctitate, veritatis luce promouent.

Cum gratia Christi sit principium omnis actus meritorij, eam qui non haberet, fieret impotens ad fidem, spem, charitatem & ad implenda quælibet diuinæ legis præcepta; quis autem existimet Deum qui omnia propter se operatus est, in hoc gloriæ suæ contrarium esse, negare media necessaria, quibus potest cognosci, amari, adorari. Impium est dicere quod æternus suus amor produxerit hominem, & productum malis temporalibus & æternis ex defectu gratiæ procedentibus volens exposuerit; eum impossibilia præcipere, quod absurdissimum est, & propter impossibile reos habere, & æternis addiscere suppliciis, quod iniquissimum foret, & supra sæuientem tyrannorum omnium crudelitatem; alienissimum à Deo qui charitas est, & paternæ dilectionis idea. Si punit hominem quem liberè reprobauit, & gratia sua spoliauit, punit suæ largitionis defectum, non hominis noxam, qui tali destitutus auxilio, aliter nec velle, nec operari poterat: quis enim peccat in eo quod nullo modo cauere potest, inquit D. Augustinus:[v] quis eum puniat in eo quòd non videt, postquam ei oculos auulsit; aut eo quòd non currat, cùm ei priùs poplites absciderit. Immanitas inaudita inflictas iniquè priores pœnas, adscribere crimini, & iam non sua culpa miseros congestis torquere suppliciis. Melius fuisset non creare, quàm ex destinato creare ad æternam pœnam; creauit autem Deus ad pœnam si reprobauit, & reprobarum esse voluit sine gratia; [x] nam necare videtur, non tantum is qui partum præfocat, sed is qui abiicit, & qui alimoniam denegat; [y] lege Aquilia tenetur de pecoribus interfectis, qui inclusit ne pascantur; [z] Dominus amittit ius in seruum, quem ægrum domo ejecit, nulli curâ eius demandatâ, & similia multa in iure probant, ducem exercitus sui, nauclerum suæ nauis, medicum ægri sui, arbitrum & procuratorem susceptæ causæ desertorem, mali inde prouenientis causam censeri. At duplex est impietas dicere Deum authorem mali quod sufficienter non impedit, & malum hoc cuius solus est author in homine, iam misero quòd donis suis spoliatus, vindicare. Quòd si non punit, cur inquit Tertulianus,[a] præcepta constituit non executurus, delicta prohibuit non vidicaturus; damnat prohibendo, dimittit non vindicando, & absoluit non puniendo. O Deum veritatis præuaricatorem, sententiæ suæ circumscriptorem, timet damnare quod damnat, vix amandus qui non timendus, nec satis boni author qui non exactor.

[v] lib. 3. de libero arbitrio cap. 15.

[x] l. 4. ff. de aleud. & agnosc. liber.

[y] l. 5. C. de l. aquil.

[z] l. vnic. §. sed seruus C. de lat. lib. toll.

[a] lib. 1. ad uersus Marcion.

Nullam gratiam admittunt Notatores præter efficacem, quam qui habet, vt inquiunt, non potest nisi benè operari, qui non habet,

non nisi malè. Igitur ex peccato conijciet defectum gratiæ, ideft defectum bonitatis diuinæ, sic in Deum auxilia non dantem tota culpa refundetur, legis autem diuinæ temerator, sua ad aliter operandum impotentia securus, suis omnibus impunè cupiditatibus indulgebit. Ita tollitur peccatum actuale, cui tamen soli Christus in Euangelio æternas minatur pœnas; esuriui & non dedistis mihi manducare, hospes eram, & non recepistis me. Si nulla data est gratia nulla erga Deum in gratitudo; ob quam tamen apud Prophetam [b] conqueritur, cognouit bos præsepe domini sui, populus autem meus me non cognouit [c] dereliquerunt me fontem viuum, & foderunt sibi cisternas quæ continere non possunt aquam. [d] Flet Christus super Ierusalem quæ non cognouit tempus visitationis suæ; Iudæos increpat quod non fuerint conuersi visis miraculis, ad quorum conspectum Tyrij & Sidonij pœnitentiam egissent.

[b] Isay 1. [c] Ierem. 2. [d] Luc. 19.

Reatum omnem refundere in peccatum originale, absurdissimum est, cum hic reatus in Christianis per baptismum deletus sit. Heu quanta doctrinæ peruersitas quæ peccantes, proprijs & quotidianis actibus, reos non constituit, nisi ex antiquo primi hominis peccato, de quo vix vllus cogitat & dolet, vix quemquam pœnitet. Timendum ne omnem Christianam fidem reducentes ad hunc primum articulum, qui non clarè constat ex antiquo testamento, totam postmodum ex mentibus excutere conentur, & hominem sic instituere, vt sine lege, sine numine, sine sequentis vitæ spe, metuque, more brutorum vitam agat.

Causa superioris æqualis est in inferiores influxus.

§. 5.

CVm diximus causarum vniuersalium influxus communes esse, etiam intelligendi sunt in subiectam materiam æqualiter diffusi, si non ex eius parte aliquid obstet. Cœlum sphæricæ figuræ, terram similiter rotundam ambit æquali circumferentia, & si singulis suis partibus eadem vis inesset, eam pari benificentia subiectis largiretur. [e] Sol & luna in quacumque parte fuerint cœli, æquè illuminant omnia, & spectantur à cunctis, vt ea tanquam suis tantùm regionibus lucere singuli populi credant, cùm similiter luceant vniuersis. Aër implet æquabiliter locum omnem, nisi corporum occursus cogat ad condensationem, aut calor ad rarefactionem. Aquæ similiter & fusa metalla concessum sibi locum occupant ad lineam rectam, nec nisi

[e] D. Ambros. examer. lib. 4. c. 6.

vim patiantur, rugas tumoresque indignata superficies ostendit. Diuinæ bonitatis primum, & æquale donum est creatis omnibus collectum, quod sint in existentia extra priuationem & causas suas.

Ex hac naturali lege communicabilia partibus æquis distribuente, ducta est lex ciuilis, qua [f] in legato pluribus relicto, vel in pluribus hæredibus institutis, si partes adiectæ non sint, æquæ seruantur. [g] Solutio nummorum quæ fieri debet ad certa tempora, intelligitur æquis portionibus, [h] denique partis appellatione dimidium continetur. Feris inest is iustitiæ sensus, fœtus enim suos non distinguunt,& se in alimentum pariter omnium sternunt, aues pullis suis ex æquo partiuntur cibos, & alternant summa æqualitate; hinc [i] D. Ambrosius monet parentes æquali gratia complecti filios, quos æqualis iunxit natura, eadem mensura foueat prolem pietas, par circa omnes sit forma iustitiæ, nec discernant patrimonio quos titulo germanitatis æquarunt. [l] Sic lex diuina prohibet patri tollere ius primogenituræ à filio odiosæ mulieris, vt det filio dilectæ. Iure ciuili [m] si Pater testator hæreditatem suam in alienos transfuderit, filijs suis & legitimis hæredibus immeritò præteritis aut exhæredatis, competit illis querela inofficiosi testamenti, illisque lex falcidia tribuit quartam partem bonorum inter illos æqualiter diuidendam. [n] Principes qui patres patriæ dici volebant, vt communem in omnes testarentur affectum, in ingressu Imperij missilia in plebem iactabant, & hic est casus specialis in iure quo in incertam personam voluntas domini transfert dominium. Quidam debitores omnes ære publio vel alienco liberabant, captiuis indifferenter libertatem, reis abolitionem concedebant.

[f] L. 19. in f. ff. de leg. 1. & §. 6 inst. de hæred. instit.

[g] l. 12. ff. de hæredib. instit. l. 3. ff. de ann. legat.

[h] l. 43. ff. de vsufr.

[i] Examinet. lib. 5. c. 18. lib. 1. de Iacob. c 2 lib. de Ioseph. c 2.

[l] Deuter. 21.

[m] Inst. de inofic. test. §. 3. & de l. falcidia. §. vlt.

[n] l. 9 §. 7. ff. de acquir. rer domi.

Deus hanc æqualis distributionis legem, naturæ, animantibus, hominibus impresit, vt eandem in ipso bonitatem, iustitiamque circa nos pro salutis æternæ consecutione credamus & veneremur; vt enim æqualis est omnium creator & Pater, sic æqualiter dat omnibus gratias sufficientes, quibus quilibet adiutus potest bene operari, gloriamque promereri. Vult enim omnes saluos fieri. Vnde illi gratia priuantur, inquit D. Thomas, [o] qui in seipsis gratiæ impedimentum præstant, sicut sole mundum illuminante, in culpam imputatur eius qui oculos claudit. Dicitur hæc gratia sufficiens, ratione Dei communi beneficio, etiam naturæ nostræ defectibus commensurato nos iuuantis in spiritualibus; hæc eadem gratia dicitur efficax, cum eius auxilio sublenata voluntas ei cooperatur.

[o] 1. 2. q 106. a 2. ad 1.

Multis tolerabilior videtur hæresis Pelagiana, hominem viribus naturæ posse saluari, quia naturæ vires semper Deo creatori & largitori imputantur, quàm nouatorum opinio asserens quosdam homines, nec naturæ viribus, nec auxilijs gratiæ quibus carent salutem posse consequi, sed reprobatos necessario æternis addici supplicijs,

quis credet, quis colet Deum infanticidam, fœtus suos ad imaginem suam productos exponendo necantem, qui cum beatus sit, & omnia propter se operatus, in imagine sua sibi contumeliam libera reprobatione, cessante omni motiuo inferat? Nulla fingi potest tam acerbæ damnationis ratio, nam vt in posthumum non cadit iusta causa exhæredationis; satis enim, inquit Iustinianus, [p] crudele nobis videtur, eum qui non sentit ingratum existimari, aut alieno parentis in inuicem odio prægrauari; sic creandus & nascendus homo qui nondum est, non habet specialem causam cur communi Christi gratia spolietur, & ad vitia æternamque damnationem reprobatus destinetur. Id alienissimum esse a Dei misericordia & ab Ecclesiæ matris pietate probat vsus, qui natos omnes statim à natiuitate indifferenter admittit ad gratiam baptismi, quo reatus originalis peccati deletur & remittitur.

[p] L. 33. §. legis autem c. de inoff. testam. & l. 6. ff. eod.

Deus, inquiunt, non tenetur homini gratiam conferre, verum est non tenetur lege externa id illi imperante, sed essentiæ suæ necessaria perfectio illi lex est, vt bonus & iustus non posset malum & iniquum agere. Ita dicit D. Thomas, [q] Deus benè disposito necessariò dat gratiam, non necessitate coactionis, sed immutabilis bonitatis: negare homini necessaria ad salutem subsidia non conuenit essentiali bonitati, à qua quæcumque procedunt bona sunt, & nos vsque in delitias amanti: Nec id conuenit essentiali sanctitati, malum culpæ quantum in se est expellenti, saluo primo de non cogenda nostra voluntate decreto: filios exponendo necare non conuenit primæ paternitati, vnde omnis paternus affectus quo fœtus suos educant feræ, & filijs suis improbo labore patres & matres prouident; hominem gratia spoliare, abdicare, non conuenit Christo cuius gratia latius in hominum spiritualem vitam, quàm peccatum adæ in mortem diffunditur, cum pro omnibus mortuus sit, & de plenitudine eius omnes accepimus. Singularis bonitatis est aliquibus prodesse, vniuersalis verò, & infinitæ omnibus; deletum est, inquit Apostolus chirographum, quod contra nos erat, igitur ad omnes peruenit liberatio. Coloss. 2. 14.

[q] 12. q. 112. a 3.

Solem hunc omnibus beneficum, in sua videamus imagine; vir bonus, sibi, mundo, rebus cæteris, quæ fouent amorem proprium mortuus, viuit vita Dei, sic omnes æquali dilectione complectitur, quia Deum vnicum obiectum suum, in omnibus videt, in omnes diuitem intelligit, illum itaque corde per charitatem dilatato, colit, sequitur, amat in omnibus omnes amantem, & amoris sui non satis intensi defectum, hac saltem extensione compensat. Huius æqualis in omnes affectus originem exponit Apostolus dicens, charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est Rom. 5. 5.

nobis; per ſpiritum Domini qui toti incubuit naſcenti mundo, qui replet orbem terrarum, qui corporis myſtici partibus omnibus, prout expedit ſemper adeſt; Eius itaque exemplo docti, virtute roborati, dilatamini & vos, vt mundo, cœloque commenſuretur veſtra charitas.

Sol omnibus quidem lucet & influxum largitur, ſed non vbique producit aurum & adamantem; mobilis aër omnium adeſt reſpirationi, ſed non vbique ſpirat balſami, nardi, roſarum, ambari fragrantiam; fluunt potiſſimum è montibus fontes, ita teſtantur id quod eſt excelſius, eſſe debere magis beneficum, ſed non omnes ſunt ſalutiferi, non omnes paralyſim ſoluunt, iecur temperant, flaccida conſolidant, dura emolliunt. Ad hæc naturæ miracula confert plurimum vis cœleſtis, & locorum ad eam excipiendam apta diſpoſitio. Tenentur Patres filiis legitimam largiri; poſſunt tamen eos plus diligere, amplioribus etiam ex lege donis cumulare in quibus vident plus obſequij, plus virtutis in familiæ ſplendorem enaſcentis: Ita Deus [r] communis pater communes dat omnibus ſufficientes gratias, vt in baptiſmo qui in omnibus æqualem habet effectum originalis peccati culpam & pœnam remittendi; ſpeciales tamen gratias concedit quibuſdam, vel qui prioribus fideliter vſi ſint, iuxta illud, [s] quia in pauca fuiſti fidelis ſupra multa te conſtituam; vel qui debent eſſe vaſa electionis in alios effundenda, ita ſæpius in vno, multis prouidetur; vel eo quod ordinem in eccleſiaſtica, ſicut in cœleſti hierarchia conſtituens, aliquos efficit primos, ſecundos, medios, infimos. Cur autem hunc effecerit primum, alium vltimum, non licet inquirere, ſed exclamandum eſt cum Apoſtolo, [t] ô altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius. Quæ dicuntur paſſim in ſcripturis & apud ſanctos patres de Reprobatione, ſunt intelligenda de negatione huius præpotentis, & inſtar priuilegij conceſſæ gratiæ, quæ non excludit ſufficientem omnibus datam, & expoſitam. Sic Deus dicit [v] dilexi Iacob, Eſau autem odio habui, & poſui montes eius in ſolitudinem, & hæreditatem eius in dracones deſerti. Contigit quidem illi terra fratris ſorte minus fertilis, non tamen in totum ſterilis, ſed alendis multis populis ſatis ferax. [x] Licet figulo ex eadem maſſa facere vas vnum in honorem, aliud in contumeliam, illud quidem vltimum vas eſt minus ſplendidum, ſed vſui non minus neceſſarium, propterea non confringendum. [y] Apoſtolus hac vtitur comparatione loquens de vocatione gentium, quarum vt Iudæorum Deus eſt, & quæ legem habentes ſcriptam in cordibus ſuis, ſi naturaliter faciant ea quæ legis ſunt, non excluduntur à Dei miſericordia. Licèt populis de fide plenius inſtructis dicere liceat; non fecit taliter omni nationi, [z] & iudicia ſua non manifeſtauit eis.

[r] D. Thom. 3. q. 67. a. 3. & 68. a. 2. 69. a. 8.

[s] Math. 25.

[t] Rom. 11.

[v] Malach. 1. 3.

[x] Rom. 9.

[y] Rom. 2.

Superiora semper adsunt inferioribus.

§. 6.

[a] QVo res entitati primæ, æternæ, necessariæ, immutabili sunt proximiores, etiam eminent vt essentiæ dignitate, sic operationis, & in inferiores diffusæ bonitatis constantia: nunquam cessant Angeli[b] à diuinis illustrationibus excipiendis; vtque primariò & multipliciter Deum participant, sic multis modis inferioribus arcanum Dei manifestant; Theophaniam diuinamque illuminationem, expiationem, perfectionem pro cuiusque modo videntibus immittunt.[c] Actiones autem hierarchicæ semper erunt in Angelis, quia semper vnus alium illuminabit, purgabit, & perficiet.[d] Sic hominum custodia Angelis commissa, cum sit quædam executio diuinæ prouidentiæ quæ hominem nunquam ex toto derelinquit, etiam custos Angelus; tutelæ suæ tradito, quidquid agat, quidquid peruersè moliatur, semper adest ad meliora prouocans. At qui præsunt corporeis, cœlos mouent ordine non mutabili, motu circulari & æquabili; elementis ad sua centra motum rectum, speciebus proprios actus semper imprimunt. Sub his rectoribus cœli suos influxus assiduè mittunt in inferiora; aër respirationi semper præsens est; terra fructus & medicas fundit herbas, semperque homini parturit; metallorum & lapidum venas vtero fert, effossas iterum generat,[e] ideo potest eas vsusfructuarius inquirere, censentur enim esse in fructu, quia renascuntur: fontes & fluuij perenni cursu terræ superficiem alluunt, suam nostramque sitim sedant; supponuntur perpetui,[f] vnde si fons exaruerit, & postea renascatur, seruitus hauriendi quæ casu videbatur extincta, ex iure dantis & accipientis perpetuo reuiuiscit. Semper spirant venti, patent maria aduehendis commercio rebus vitæ necessariis:[g] quandiu corpus naturalem suam seruat constitutionem, nunquam fieri potest, vt anima, ab eo secernatur; vi sua nutrix facultas toto vitæ tempore perseuerat, & cum in actione naturali duo debeant concurrere, facultas animæ & organum, facultas animæ non deficit, sed organum vnde senex videret vt iuuenis, si haberet oculos iuuenis.

[a] Albert Magn. lib. de processu entis. tr. 4. c. 6.
[b] D. Dionys. de diuin. nomin. c. 5. & 4.
[c] D. Tho. 1. q. 108. a. 7. ad 2.
[d] Ib. q. 113. a. 6.
[e] l. 13. ff. de vsufr. l. 7. ff. solut. matri.
[f] l. 15. ff. de seruit. rustic. prædior.
[g] Galen. lib. de natural. facultatum substantia.

Vniuersalis causæ perpetuos influxus æmulantur principes, & ideò videri volunt indefessa bonitate suis semper adesse populis: Ita personæ suæ præsentiam, quam vbique non valent exhibere, saltem exprimunt statuis, imaginibus nummis vultu & nomine suo percussis, & implentibus omnia ministris,[h] quibusdam prohibita loci mutatione, ne videatur auxilium intermitti.[i] Sic ab illis concessa priuilegia,

[h] l. 1. ff. de decurion. l. 4. C. de off. milit. Iud.
[i] l. 30. ff de

excusatio. l. cum quidam. ff. de ann. legat. intelliguntur data in perpetuum; diuisiones die natalis sui dati iussæ decurionibus, habentur velut legatum perpetuum; ne viderentur initia tantum sui regiminis largitionibus consecrare sicut diximus, [l] cuilibet perpetuò concedunt ad statuas suas vt ad tutissimum asylum confugere; Iustitiam profitentur quæ est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi: [m] curant erigi hospitalia in quibus charitas communi erga omnes affectu exerceri debet; [n] denique legibus & armis muniuntur, vt vtrumque tempus belli & pacis in commune bonum rectè possit gubernari.

[l] l. vnic. C. de his qui ad statuas confug.
[m] cap. quiescamusd ist. 42.
[n] Instit. initio.

Transiit etiam ad particulares hæc perpetuæ bonitatis gloria, [o] vt adoptio non possit fieri ad tempus, nec enim, inquit lex, moribus nostris conuenit filium temporalem habere; Alimenta [p] simpliciter relicta, intelliguntur perpetuò relicta; feuda, donationes ordinariè & non nisi præscriptis à lege causis reuocantur: [q] alicui habitatio relicta, pro tota vita intelligitur, [r] si sit legata certa mensura vini ex agro prouenientis quotannis, debetur etiam anno sterili, quia compensatur alterius fœcunditate; sic fœcundior & durabilior est dantis voluntas quam natura, vixque tam angustum est beneficium vt non aliquid de futuro polliceatur.

[o] l. 34. ff. de adopt.
[p] l. 1. C. de legat.
[q] l. 10. §. 1. ff. de vsu. & hab.
[r] l. 17. ff. de ann. leg.

Innumera sunt similia ex quibus inferri potest, largitiones quæ perpetuò procedunt à dignioribus entibus, potissimum conuenire Deo, omnis bonitatis fonti, qui solus bonus dicendus est, & è cuius proximiori participatione, habent vt diximus entia superiora quod sint semper benefica. Dicitur sanctus sanctorum, inquit D. Dionysius, quia mentes conseruat, seque benignè offert ad formandum in eis qua ad ipsum conuertantur, diuinitatem. [s] Quando facit homo totum quod potest, & totum quod in se est, inquit Diuus Thomas, [t] tunc est necessitas ad habendam gratiam, non quidem necessitas coactionis Deo debitum imponentis, sed necessitas immutabilitatis, qua necesse est Deum esse, & ideo esse bonum, affluentem, disposito accipienti dantem: Eius gratia dat perseuerantiam in bono, vnde magis ipsa est perseuerans nec vnquam amittitur sine culpa, [u] Deus enim hominem amando, amat permanenter, ideo ponit in anima donum permanens, scilicet gratiam habitualem. [x] Magis igitur offert se mentibus, quam fons sitibundis, solis lumen oculis, aët respirationi. Sic confitetur D. Augustinus, [y] Serò te amaui pulchritudo tam antiqua & tam noua, serò te amaui; ecce intus eras & ego foris te quærebam, & in formosis quæ fecisti, deformis iacebam: mecum eras & tecum non eram, ea me tenebant longè à te, quæ si in te non essent, non essent. Vocasti, clamasti & rupisti surditatem meam; coruscasti, splenduisti, & fugasti cæcitatem meam; fragrasti, & duxi spiritum & anhelo tibi; gustaui & esurio & sitio; tetigisti me, exarsi in pacem tuam.

[s] De nomin. diui. c. 12.
[t] 1. 2. q. 112. a. 3. & q. 111. a. 3.
[u] Idem. 3. q. 50. a. 2.
[x] 1. 2. q. 112. a. 2.
[y] 10. confess. c. 27.

In eo potissimum mirabilis gratia, quod peccantes & immeritos præuenit; semper autem dari sufficientem constat ex eo quod dicitur: [a] Reuertimini & viuite; impietas impij non nocebit ei in quacumque die conuersus fuerit ab impietate sua; at sine gratia non possent omni die conuerti, adest igitur illi omni die gratia. [a] Conuertimini ad me & conuertar ad vos dicit Dominus, & statim additur, tanquàm diluculum paratum inuenies eum, vt è somno surgenti lux, qua cingebatur affulget. Nam, inquit D. Augustinus, vt eum amitteremus, non eius absentia qui vbique adest, sed nostra fecit auersio: In mundo erat, & mundus eum non cognouit.

[a] Ezech. 18. [a] Osee. 6.

Quid igitur velut absurdum negant Iudam dum Christum tradidit, habuisse gratiam; si non habuisset non peccasset, sed ex eo magis reus est quod sollicitanti ad pœnitentiam, obstinatus restiterit; [b] nam si malus non priuatur auxilio Angelorum, nec etiam gratiâ Dei cuius tantum distribuendæ sunt ministri; effusa, magnifica magis & constantior debet esse Domini, quam serui liberalitas: [c] Lux est essentialis illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum; itaque gratia sua similis est lumini quod per se nullo mouetur modo, neque fluit, neque refluit; diaphano recedente aliquo ipsum non recedit, opaco à se illuminato abeunte, ipsum non abit; sui multiplicatione & amplificatione gaudet; ab illuminante non ab illuminato pendet, fit vnum & continuum, rumpitur aut interrumpitur nunquam. [d] Ergo quod dicitur, quæretis me, & non inuenietis, & in peccato vestro moriemini; [e] tradidit illos Deus in reprobum sensum, & similia intelligenda sunt de priuatione amplioris auxilij & de peccantibus relictis cum sola gratia sufficiente, cuius beneficio licet saluari possint, illi tamen in tenebris lucenti mentis oculos negant, ita cæci ruunt; illos ducente reprobo sensu, prauisque habitibus, quibus meritò dicuntur tradi.

[b] D. Tho 1. q. 113. a. 4. ad 3. [c] Ioan. 8. [d] Ioan. 8. [e] Roma 1.

Sentiunt omnes naturali quodam instinctu, & teste conscientia se sua culpa malis implicari, melioribus vltrò derelictis deteriora sequi, dum otto periculo pœnitet eos, supplicesque ad Deum tendunt manus, velut rebus suis semper intendentem, misereri & auxiliari paratum. Sic ante conflictum excercitus, ad vota, sacrificia, preces, expiationes conuertuntur, & obtenta victoria, hanc in Deum referunt, spoliis opimis hostium, in templo dicatis appensisque. Testatur id magnus ille populorum ad ecclesias & pœnitentiæ sacramentum concursus. Agnoscunt reatum suum, quod illucessenti gratiæ mentis oculos, aures vocanti, consensum mouenti, ducentique non dederint, & in malum se præcipites egerint, vim in contrarium faciente diuino subsidio. Lex ista naturalis qua videmus causas vniuersales æqualiter & constanter rebus inferioribus adesse, dedit occasionem vt

aliquid obiter diceremus contra perniciosam his temporibus vigentem nouatorum opinionem. Non fuit instituti nostri hîc congerere amplissimam conciliorum, authoritatum, argumentorum segetem qua se profert diues orthodoxæ fidei veritas, hanc authores plurimi doctissimis suis scriptis, ab hinc quindecim annis satis illustrarunt, donec tandem gratias Deo rependimus, quod hæc opinio velut hæretica ab Ecclesia Catholica damnata sit.



Insciis, etiam ingratis & inuitis inferioribus auxiliantur superiora.

Lex 9.



Causis naturalibus præscriptos diximus esse ditionis limites à Deo, vt sicut nulla subit alterius locum, ita nec vim superioris agentem & directricem, inferior ambitiosè sectatur. Agit vnaquæque quod suum est, & ex omnium collatis operibus sic disponente architectonica diuina sapientia, consurgit vniuersi pulchritudo, motus generationum perennitas, & in indiuiduorum sibi succedentium fluxu, semper immota specierum constitutio. Iniunctum sibi munus superior exequitur, cuius etsi beneficium sentiant inferiora, legem tamen agendorum, nec capiunt, nec moranrur, sed cum habeant se per modum patientis materiæ, multa necesse est illis insciis ingratis, & inuitis contingant.

Nescientibus ex alto bona contingunt.

§. I.

Animalia, plantæ, quæcumque vegetant, sentiunt, mouentur: vires suas habent à cœlo, cuius statum, donumque cæca non vident, ratione carentia non intelligunt, nec ideò beneficos suos influxus intermittit, lucemque stupidis negat sol. Mirari licet quod opus suum natura formar in tenebris & recessu, aurum & gemmas in terræ visceribus; animal in matris quid, & quomodo fiat ignoranris sinu, bombicis & similium insectorum transformationes ipsis velut sepulchto conditis, ideò fortè vt sibimet de toto beneficio gratuletur,

quæ

quæ nec adiuta nec prouocata, sed sponte sua, legibusque suis illud contulit.

Non est quod nobis blandiamur de mente nostra rationis capace, quæ dum inquirit rerum causas, futuros euentus præscire tentat & augurari, nam vt diximus, in rerum medio, luce tenebris mixta constituti, inter corpoream & spiritualem naturam, paucis cognitis, ignoramus plurima. Plato [f] describit homines in spelunca ligatos vultu versus terram verso, itaut videant tantum sui & aliorum supernè existentium vmbras: saltem intellectus humanus est instar inæqualis speculi, quod suam naturam, naturæ rerum immiscet, eamque detorquet & inficit. Si scientiarum & artium est orbis quidam intellectualis, in eo multo magis quam in terrestri, sunt inculta & deserta, fallax in illis speculatio, fallax experientia, potissimum quæ de futuris contingentibus vel ex obseruatione syderum, vel ex rerum humanarum solito cursu audet aliquid prævidere. Cœlum enim ex Ptolomæo [g] est vniuersalis causa, cuius effectus variantur ex mobili materiæ dispositione, vnde præcipit Astrologis, vt communem potius atque possibilem, quam necessariam ferant sententiam: hæc etiam ars sic temperata, toties magistros suos fefellit, vt à pluribus non suspecta tantum, sed vana & ex scientiarum albo proscribenda videatur. Speculatiuarum inter Doctores dissidia, probare videntur nihil eas habere certi: hinc Pyrrhoniorum & academicorum celebris opinio, asserentium nihil certò sciri posse, nec improbabile quod dicit Philo, [h] omnes nos similes esse somniantibus, eosque minus falli, qui se aduertunt somniare.

Quoad practicas scientias in quibus ex multis præteritis humana prudentia futurum colligit: in medicis, experimentum esse fallax, artem longam, cui breuis vita non sufficiat, præfatur Hypocrates. [h] Ciuilis prudentia toties delusa, toties seniorum suspenso iudicio, metuque monita, [i] verum probauit illud sapientis dictum: [k] cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ; difficilè æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore, quæ autem in cœlis sunt, quis inuestigabit? quis certum feret de futuro & fatali rerum serie iudicium? Quantumuis legi faueatur, & hæc dicatur diuina vox, illam propriè non edunt homines, inquit Plato, [l] nec futuris ex destinatò prouident, sed euentibus à Deo missis se accommodant, vt in mari gubernator, ventis spirantibus, & qui ludunt, sorti ex improuiso sibi contingenti. Sunt itaque leges mutabiles, & dum sæpius res in contrarium vertunt, probant incertam esse rationis humanæ prouidentiam, eamque nunquam sic de futuris debere decernere, vt non multa casibus relinquat. Tarentini [m] Magistratus omnes duplices faciebant, quosdam per electionem,

[f] lib. 7. de Republ.

[g] Marsil. Ficin. Theol. Plato. lib. 9. cap 4.

[h] lib. de Ioseph.

[h] Aphor. 1.

[i] Arist. Rhethor lib. 2. c. 13.

[k] Sapient. 9. 15.

[l] Lib. 3. de legib.

[m] Arist. 6. politic. 5.

alios per sortem, cui velut ipsi præsidenti numini, res priuatæ publicæque, etiam Ecclesiasticæ sæpius olim commissæ sunt. Hinc, inquit Plinius, [n] fortuna sola inuocatur, nominatur; huic omnia expensa, huic omnia referuntur accepta, sic obnoxij sumus sorti, vt sors ipsa pro Deo sit. Certè non debet accipi pro Deo, cum accusetur & agatur rea, sed pro decreto Dei, cui nihil fortuitum est, & cujus iustissima voluntate, quæ nos latet, præter prouidentiæ nostræ spes & metus, humana decurrunt.

Nobis dormientibus aut alia cogitantibus, cœlum ignotis modis infœlices suos influxus temperat, siccitati per humiditates, humiditati per siccitates medetur; terra germinat, aër aduehit salutifera, fluunt fontes & fluuij, similiter in vniuerso suis omnia parent legibus, quarum nescij fructum percipimus. Cœpimus vt à nihilo, sic à tenebris & ignorantia, dum manus Dei nos in vtero materno plasmauit, torpentes aluit; natos ignarosque boni, maternus amor complexus est, & vix vterque parens iugi beneficio, accepti sensum natorum animis imprimit. Homine domi quiescente Respublica fert leges, mouet arma, præsidet iustitiæ, inuigilat consilij sui mysteriis, vnde huic priuato suis tantum commodis intento, salus & securitas. Si à naturalibus & priuatis causis sic ignorantes iuuamur; si fit acquisitio per alluuionem [o] quæ est latens incrementum, [p] si hæredibus etiam ignorantibus fit partis hæreditatis, dum vacat, accressio; [q] si absens & ignorans percipit commodum à filio aut seruo qui acquirit ei, ab eo qui confert ei beneficium, qui pro ipso appellat, qui causam suam deffendit, qui pro ipso fideiubet; multò magis à prima causa rebus nostris immensa charitate, sapientiaque semper intendente nescientes iuuamur.

Quod non expectas ex transuerso fit, & super nos prouidentia negotium curat; ferunt Socratem, si quando cupitis aut destinatis excidisset, id sibi quod eueneat vtilius existimasse quasi meliora forent, quæ cœlum dat, quam quæ voluntas appetit. Agunt nos nostraque causæ superiores, & ipsis etiam ad sensum aduersis consulunt: [t] quam multos militiæ morbus eripuit; quosdam ne ad ruinam domus suæ concurrerent, carcer inclusit; ne in pyratarnm manus deuenirent, quidam naufragiô consequuti sunt. Alteri vitæ nascituros vtero fert mater Ecclesia, infirmi diuina nondum capientes, eius spiritu viuimus per charitatem, sentimus per fidem, mouemur per subiectionem. Fœlix obedientiæ status, cui non licet aberrare, propriis itaque securior visis & affectibus. Sic in Euangelio [v] prodigus penes se defecit habendo, qui penes patrem abundauerat non habendo; est enim penes patrem dulcis conditio, libera seruitus, absoluta custodia, paupertas diues, secura possessio, namque ad Patrem labor respicit, fructus redundant in filios.

[n] Lib. 2. c. 7.

[o] l. 7 ff. de acq. rer. domi.

[p] l. 31. ff. de acquir. hær.

[q] l. penult. ff. de procurat.

[r] l fin. C. vt dig. ordo seru.

[s] l. 30. ff. de fideiuss.

[t] Seneca. 6. de benefic. cap. 9.

[v] Luc. 15. Chrysolog. serm. 1.

Sibi nocent qui curiosè nimis in parentis aut Principis actus, in Ecclesiæ diuinæque prouidentiæ decreta voluerint inquirere: nescimus quid petamus, scit autem quid nobis expediat qui nos regit Deus, [x] portans omnia verbo virtutis suæ, [y] nec longè est ab vnoquoque nostrum, nam in ipso viuimus, mouemur & sumus; præ bonitatis abundantia, inquit D. Dionysius, [z] omnia amat, omnia facit, omnia perficit, omnia continet, omnia conuertit. [a] Si ad primam hierarchiam pertinet consideratio finis; ad secundam dispositio vniuersalis agendorum, ad tertiam executio operis, inest certè superioribus, ratione ministerij lux eminens quæ latet inferiores, licet moti directique eius sentiant effectus. Mirum, in virtute Christi, qui est caput hominum & angelorum, licet homini hierarchicum ordinem transcendere; Secundus erit à Deo Christo, qui Dei Christi notam voluntatem, rebus seu prosperis seu aduersis, gaudens impleuerit; factus vnus cum eo spiritus, dicat fortiter cum Samuele; [b] loquere Domine quia audit seruus tuus; cum Paulo [c] prostrato, cæcitate percusso, Domine quid me vis facere; oret, vt edoctus est à cœlesti magistro, Pater fiat voluntas tua, quæ meam absorbeat & sanctificet. [d] Talis conformitas maritat animam verbo, cui cum similis est per naturam, similem exhibet se per voluntatem, diligens sicut dilecta est, non veritâ dignitatem personæ, quæ se plus amari quam honorari exoptat, & in quam affectibus traducitur.

x Hebr. 11.
y Act. 17.
z De nomin. diuin. c. 4.
a D. Thom. 1. q. 108. a. 6.
b 1. Reg. 3.
c Act. 9.
d D. Bernar. serm. 83. super cant.

Antiqua vox sapientum fuit, sequere Deum, sequi præcipiunt, non judicare; notam Dei voluntatem exequi, non fines mediaque humanæ rationi discutienda subijcere; Nam cum homo de sibi profituris omnibus iudicet, inquit D. Augustinus, [e] de solo Deo decernente non judicat, quia secundum Deum de cæteris judicat. Abraham ad vnam Dei vocem egreditur de terra sua & de cognatione sua, incertus quo pergeret, certus eo duce non nisi fœliciter sibi peregrinandum. Dicente Christo sequere me, relictis omnibus sequuti sunt eum Apostoli, summa confidentia, quæ de præcipiente non iudicans, meruit in omnes iudicariam potestatem.

e Lib. 83. quæst. 30.

Quacumque res vertat, nihil inuitus, licet futurum ignorans, faciet Christianus, Deo non tam seruit quam consentit, sequitur non trahitur; effugit necessitatem, quia vult quod ipsa cogeret. [f] In arte motus instrumenti est indifferenter ad omnem locum materiæ, quæ est susceptibilis formæ artis; motus spiritus est ad omnem viam & partem corporis cui potest imprimi forma animæ; Ita vir bonus eo fert quo ducit voluntas diuina ad vtrumque paratus, iussa præuenit, & vnum implens, omnium interminata charitate coronas reportat, nam cuncta simul largitur, qui mentem dat variè semper ad omnia valentem inclinari. Fidens securusque, se totum diuinæ prouidentiæ

f Albert. Magn. tract. 1. de spiritu. c. 10.

committit, quid enim timeat sub eadem quæ totum regit mundum, intellectualem, cœlestem, elementarem, prouida sapientia? quid non speret sub summa paterna bonitate, quæ toties lucem eduxit è tenebris, dedit auxilium de tribulatione, fulgura in pluuiam fecit? quoties in mediis voluptatum illecebris affulsit lux discutiens mentis tenebras, cœlestique suauitate cor lapideum emolliens, illi restituto rerum diuinarum sensu? quoties ex improuiso funus occurrens humana tantum ambientem intus acriter monuit de vitæ præsentis vanitate, de mortis semper instante periculo, de sequuturi iudicij tremendo conspectu? quoties libidinis sibimet pœnam infligentis fœditas, reorum pœna, aulicorum casus mouit animum, & à vanis ad diuina conuertit. Fortuita putas hæc & casu contingentia, cum tamen sic te nescium tibi consulens gratia, ad ea quæ te docerent, deduxerit; animumque ad veritates excipiendas præparauerit. Igitur ignorantibus nobis ex alto bona contingunt, at mala non nisi volentibus; quia præsens gratia dat menti vim qua possit metuenda contemnere, cupienda fastidire, non alia quam diuina egere fœlicitate, tandem beatis præferri, aduersa superando, quæ sicut non experiuntur, ita nec vincunt, qui cœlum tenent.

Bonum non se negat ingratis.

§. 2.

SIc est effusa superiorum causarum largitio, vt non ratione distribui, sed casu proiici videatur, velut exundantis seque non continentis abundantiæ necessaria quædam eructatio. Indignantur aliqui, quod lux pretiosissima qualitas insideat sine delectu rebus vilissimis, cæcis vt oculatis, mortuis vt viuentibus, & quod splendor purissimus, sole natus seruiat fœditati; quod terræ marisque vapores, naturæ miris artibus sublimati, guttatim in pluuias resoluti, vim cœli masculam, qua fœcundetur terra, præ se ferentes, indignè cadant super steriles arenas & rupes, super salsas maris aquas, sicut super sata. His & similibus naturæ contumeliosis & inuidis quærelis respondetur, si gloriæ & magnificentiæ datum est olim Imperatoribus,[g] quod aurum spargerent; cœlo naturæque non erit indecens inferiorum necessitatibus liberalitate profusa prouidere; parum abest à defectu cui non nisi necessarium contingit; non est regalis mensa, ne frugalis quidem, sed pauper vnde nullæ reportantur reliquiæ: quid magis causas vniuersales decet quam vniuersalis distributio; si nimium est accipienti paucioribus contento, non est nimium Imperantis maiestati,

g l. 1. C. de consulib.

vt de suis amplissimis muneribus dicebat Alexander. Vellent ne solis radium ad oculos tantum & ad ea quæ ipso recreantur pertingere? qualis esset vniuersi facies his intermixta tenebris, quæ cum lucis vacuo, vbique virium exolutionem efficerent, ipsismet enim oculis quibus priuilegio radius seruari videretur, sic concisus, sic interruptus prospectum, rerumque discretionem negaret. Etiam inter arenas & saxa exiles enascuntur plantæ, quibus alendis vniuersalis bonitas impluit; aquæ quas arida, vel rupium rimis hians absumit terra, penetrant vlterius, inferuntur thesauris vnde fluunt fontes, & quod existimas superfluum fit perennitatis causa. Quæ verò cadunt in mare, salsedinem eius temperant, non sic illi commiscentur, vt illas pisces branchijs suis ab amaro non separent; illis viuunt, vnde dulcis illorum substantia, venientes præsentiunt, illis exultabundi saltibus applaudunt, & ex his conchæ suas in ornatum nostrum, conflant margaritas. Sed quamuis nulla notaretur vtilitas imbrium sic indistinctè & profusè cadentium, sufficit has effusiones causæ vniuersali congruere, cuius proprium & essentiale munus est magna largiri, non attenta recipientis accidentali dispositione. Ita luceret sol, etsi non essent oculi qui splendorem eius viderent; fluunt in desertis fontes nullis ad hauriendum paratis manibus, & licet hians terra cursum auspicantes statim absorbeat.

Hæc naturalia necessariò benefica sunt expressiones essentialis bonitatis, sibi necessariæ, ad externa liberæ, nunquam tamen deficientis, & quas permisit in causis secundis egestates, in hominibus infirmitates abundantissimè replentis, & sanantis. Ego sum, inquit, [h] qui deleo iniquitates tuas propter me: hæc est beneficij perpetuò conferendi immortalis causa, quæ ducitur ab immortali bonitate Dei, qui nos dum non eramus, vt essemus dilexit; [i] qui commendauit charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est, multò magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius. [l] Venit Christus in hunc mundum peccatores saluos facere, licet ingratitudine recidiua laborantes. Si facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: si cum publicanis & peccatoribus conuersatus est, vt medicus cum ægris opera sua indigentibus; si affixus cruci inter acerbissimos dolores orat pro inimicis suis, sic illum torquentibus; si huic ingrato populo qui non cognouit tempus visitationis suæ, iussit primum euangelium suum prædicari, dubitas ingratis peccatoribus gratias suas præuenientes, excitantes, adiuuantes offerre. [m] Sto ad ostium, inquit, & pulso; Venite ad me omnes qui laboratis, & ergo refi-

[h] Isay. 43.
[i] Roman. 5. 8.
[l] 1. Timoth. 1. 15.
[m] Apocal. 3. 20.

ciam vos. Hæc peccatorum sarcina quæ videbatur esse causa vindicatricis iustitiæ, causa fuit abundantioris gratiæ. Ideo dicitur pater misericordiarum, non pater iudiciorum, inquit D. Bernardus [n] non solum quia pater videtur potius misereri quam indignari, sed eo magis, quia miserandi causam & originem sumit ex proprio, iudicandi & vlciscendi potius ex nostro; Intus est qui rogat affectus, & certè non staret inter quotidiana peccata genus humanum, nisi perennis esset Dei misericordia; dicitur autem pater misericordiarum, quia septuaginta septies peccantibus, vt præcepet, sic statuit misereri; certo numero peccata quælibet concluduntur, at misericordiæ eius non est finis.

[n] Serm. 5. in notali dom.

Hinc Imperator Instinianus [o], clementiam sibi propriam dicit esse, ad imitationem Dei, qui quotidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur, pœnitentiam nostram suscipere, & ad meliorem eam statum deducere. Nam regis amicitia ad eos qui reguntur, in excellentia beneficij consistit [p], eiusque proprium est bene agere, & malè audisse: præstat enim contumeliam pati, quam rationibus eam diluere, euulgatis consiliorum mysterijs. Procedit à Deo spiritus ille principalis, maiore interuallo à contactu inferiorum abductus, quàm vt ad illum vlla vis noxia vires suas proferat & qui populis frementibus, vt medicus phæneticis contumeliosis, vim intentantibus, etiam dum sæuiunt, consulit. Sic in sublimi positus princeps, quidquid agat ingrata plebs, intactus ipse, placidusque regiminis munus exequitur, curat publica quæ vt bonis sic malis contingunt, vtrisque conduntur vrbes; [q] frumentum publicum sine morum delectu accipit quisquis ciuis est; ius fori omnibus dicitur, pace fruuntur etiam homicidæ; sua repetunt etiam qui aliena rapuerunt, percussores, & domi ferrum exerçentes, murus ab hoste deffendit; legum præsidio, qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur; multorumque delicta condonat, etiam læsa parentis patriæ communis pietas. Si quis petulanti & improbo maledicto nos lacessitus fuerit, inquiunt Imperatores Theodosius & Arcadius, [r] eum pœnæ nolimus subiugari, quoniam si id ex leuitate protulerit, contemnendum est, si ex insania, miseratione dignissimum; si ex iniuria remittendum.

[o] L. 11. c de nuptiis.

[p] Arist. & hic. 8. ij.

[q] Seneca 4. de benefic. c. 28.

[r] l. vnic. c. si quis imperat. maledic

[s] Inter priuatos autem homines meritò recepta non fuit in iudicijs ingrati actio, non solum quia difficilè potest æstimari, quia si dareetur, tam frequens esset, vt illi omnia fora non sufficerent, sed quia beneficium, sicut gratuitum confertur, ita semper vt honestum debet continuari, nec intermitti defectu gratitudinis, quæ non est debita quia nec conuenta, & si leuis aliqua spes eius affulserit. [t] Hinc valet talis institutio, filius meus impijssimus malè de me meritus, hæres esto; nam validè hæres instituitur cum maledicto, & omnes huius-

[s] Seneca. 3. de benef. c. 6.

[t] l. 48. §. 1. de hær. inst.

modi institutiones receptæ sunt, in fauorem testatoris cuius pietas commendatur, dum ad imitationem Dei, beneficium confert ingratis. [u] Ita donatio non reuocata à defuncto propter donatarij ingratitudinem, non potest reuocari ab hæredibus, [x] & similiter causa propter quam iustè potest filius exhæredari in testamento, non est sufficiens ad repellendum eum ab intestato à legima successione, nam pater præsumitur offensam remisisse, & ingrato consuluisse.

[u] l. fin. C. de reuoc. donat.

[x] l. in arenam. Cod. de inoff. testam.

[y] Stoicorum quidem sententia fuit, etiam ingratis benefaciendum exemplo Dei, qui sine mercede, sine vllo ad ipsum perueniente commodo, terras fructibus implet, opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permouet deiectis imbribus, solum mollit, venas fontium arentes reintegrat, sceleratis vult solem lucere, pyratis patere maria. Sed ingratum cui benefaciendum est, intelligunt eum, qui non natura & habitu talis est sed qui ex occasione, acceptis non in totum benè respondit, & omnino gratus non est, nulli enim, vir bonus beneficium dare poterit, si tales excludat. At si sit ingratus talis vt in hoc vitium naturâ propensus fit, beneficiorum solitus fraudator, illi negant dandum esse beneficium, non minus quam decoctori, vt nullus decoctori pœcuniam tradit, depositum committet ei, qui iam pluribus abnegauit, filiam contumelioso & sæpius repudiato non collocabit. Ecce quomodo magnifica stoicorum dogmata concidunt in communem vulgi sensum, hac enim ipsa qua vtuntur inductione probant, non conferendum esse beneficium amittendi animo, sed vt mutuum spe paria recipiendi. Vt cœlestis, ita sublimior est Euangelica doctrina, & procul ab indigentiæ mortalis ficta timidaque largitione, sapit supereminentis diuinæ bonitatis diuitias: Cum facis prandium aut cœnam, inquit Christus, [z] noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos diuites, ne forte te & ipsi reinuitent, & fiat tibi retributio; sed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris quia non habent retribuere tibi. Dat Christianus sola Dei contemplatione, excipit, pascit in paupere Dominum suum Christum, quem cum semper adoret, cui cum semper debeat, & hac largitione complacere studeat, nunquam deficiet causa dandi licet occurrat vilitas, aut indignitas accipientis Ideo charitas nunquam excidit, [a] quæ sola etiam reddita semper retinet debitorem: nemini, inquit Apostolus, [b] quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis, quia qui largitur pauperi vel ingrato, eius occasione plura consequitur apud Deum, sic de creditore factus debitor, plura debet accipienti etiam titulo gratitudinis. Pauperem igitur à quo nihil sperari potest, diuiti præferendum meritò docet Christus, sed inter pauperes cum aliqui possint esse saltem animo grati, alij ingrati, nullum de accepto sensum, nullam

[y] Seneca lib. 4. de benef. c. 25. & seq.

[z] Luc. 14. 13.

[a] D. August. epist. 61.

[b] Rom. 13.

gratiam habentes, legimus plures sanctos, gratis ingratos insigni zelo praetulisse; sic sanctus Boromaeus affectu singulari prosequebatur domesticum sibi contumacem, saepius improbè & petulanter insultantem. Sic quaedam sancta mulier vetulam aegram, morosam, querulam, contumeliosam consultò domi habuit, eique fidelissimè ministrabat, quia propter improbos mores periclitabatur, aliorum auxilio destitui. Pura haec & ab amoris proprij labe defaecata charitas, nihil aliud in paupere nisi Christum considerans, non fuit retardata, sed prouocata recipientis ingratitudine, quia cedebat in patientiae solidum experimentum, & vtriusque virtutis coronas duplicabat. Beneficium iucundum debitor gratus; clarum ingratus facit.

Cassian. col. 18. c. 4.

Inuitis praestatur auxilium.

§. 3.

Res qualibet singularis existens pars est vniuersi, cui propterea sic debet consentire, vt ad totius ordinem, sine quo nec ipsa staret, quod in se est seruato proportione conferat. Vnde sicut existentia sua certis speciei, temporisque limitibus continetur, sic actionibus ne vaga, sibi mundoque nociua libertate decurrant, modum diuina prouidentia decernit. Huius mundi architectonicae sapientiae proprium est, non generalibus & ordinarijs tantum, sed etiam singularibus & rarò contingentibus praesidere, ad suos fines aberrantia dirigere, insigni beneficio nescientibus & ingratis vt diximus, collato, etiam inuitis, sine neget quod ambiunt, sine ducat ad ea, & per ea quae nollent.

Sunt quaedem nocitura impetrantibus; quae non dare, sed negare beneficium est, aestimatur enim potius vtilitas, quàm voluntas petentium, nec est spectandum an doleat qui beneficium accipit, sed an gaudere debeat. Sic frigidam hydropico negamus; somnum importunis vexationibus excutimus à lethargico; prodigis gratissimam bonorum profusionem lex interdicit; depositum ei qui malè vsurus est eo, pecuniam aleae mox expositoro, arma furenti, amicus negat; exitus enim spectandus est, & ea conuenit dare, quae non tantùm accipere sed accipisse delectet; cùm enim accessio illa quae animam inflammabat se remiserit, quidni oderit, à quo in damnum suum adiutus est; à quo saeua bonitate, blando & affabili odio, indulgentia saeuiente deletus est.

Capitale [e] fuit aliquem etiam volentem castrare; non auditur perire volens, ad laqueum, ad praecipitium desperatione currentes, diligend

[e] l. 4. in f. ff. ad l. Cornel. de siccar.

ligenti custodia ne sibi noceant continemus:[d] occidens etiam volentem facit iniuriam occiso, & Deo, & Reipublicæ; propterea Dauid[e] gladio percussit nuntium qui referebat se occidisse Saul id rogantem.[f] Senatus Consultum Syllanianum, torqueri iubet seruum, qui dominum non impediuit, dum sibi violentas manus afferret, potest enim esse locus pœnitentiæ.[g] Sic Cn. Domitius atauus Neronis in disperatione rerum, mortem timore appetitam ita expauit, vt haustum venenum sumpto antidoto euomuerit, medicumque manumiserit, quòd id sibi prudens ac sciens, minus nociuum temperasset. Humanæ mentis præceps nec semper reparabile consilium agnoscentes Imperatores Gratianus & Valentinianus,[h] ne sibi & nimia sua noceret authoritas, & ministrorum obedientia, cauent sibi hac lege: Si vindicari in aliquos seueriùs contra nostram consuetudinem pro causæ intuitu iusserimus, nolumus statim eos aut subire sententiam, aut subire pœnam, sed per dies triginta super statu eorum sors & fortuna suspensa sit. Testantur historiæ multos principes in desperationem actos quod insignes personas ira sæuiente morti addixissent, recreatos ministrorum prudentia, qui distulerant executionem, & cunctando ipsi principi, reo postulato, gementique patriæ vitam restituerant:[i] sic seruus non habetur fugitiuus, qui latet domi, donec ira domini sui efferuescit, sicut nec is qui se confert ad amicum, quem ad precandum perducat. Gelon Siciliæ tyrannus vt debellauit Carthaginenses, agens de pacis conditionibus illos coëgit legibus adscribere, ne deinceps filios dijs immolarent.

Velles, inquit D. Augustinus,[l] lautè viuere, & nihil aduersi tibi contingere; Deus aliud vult; duæ sunt hic voluntates, sed stare debet voluntas Dei, vt regula ad quam quod in tua prauum est, corrigatur: prono ad luxuriam corpori deficiet sanitas, impensis non respondebit rei familiaris angustia; orianti negotium faciet ex improuiso mota lis, hostium coniuratio, potentioris ira, incendij, naufragij, belli vel alterius vis maioris calamitas; cumque hæc inter aduersa gemens computes, sunt tamen beneficia Dei, quibus viam tuam sepit spinis[m] vt tibi ad nociua præcludatur aditus; vitis luxuriantes pampinos falce præscindit vt fiat fructuosior; custodiens paruulos dominus, etiam inuitos castigat; vt magnos habeat hæredes; non nocet sed medetur specie nocendi, & cupiditatibus, ne sæuiant, arma subtrahit.

His & similibus, sicut Deus inuito nociua negat, sic infundit salutaria, aberrantes trahit, ducit in viam suam, quæ longè distat à vijs filiorum hominum. Videmus planetarum orbes raptos ad motum primi mobilis, licet in contrarium nitantur, animalia pronis in terram vultibus cœlum aspernata, eius tamen luce influxuque vel-

[d] D. Thom. 3. q. 47. a 6. ad 3.
[e] 2. Reg. 1.
[f] l. 2. §. 21. ff. de S.C. Syllani.
[g] Sueton. in Nerone c. 2.
[h] l. 20. C. de pœnis.
[i] l. 17. §. idem ait. ff. de ædil. ed.
[l] In psal. 31. in f.
[m] Osee. 2. 6

inuita circumfunduntur & viuunt; cùm leges ius ſuum vnicuique ſeruant, & pacem, ſummum populi bonum, etiam propoſitis pœnis exigunt, malis etiam inuitis duplex conferunt bonum, & virtutem & ſecuritatem. Optimi parentes tenellæ puerorum ætati, & ad voluptates procliui vim inferunt ad obeunda maturè ſtudia vnde pendebit vitæ ſplendor & fœlicitas. [n] Affines vindicant affinem ſuum in libertatem, licèt voluerit ſeruus permanere: [o] poteſt inuito domino in eius ædibus conquiri & fodi theſaurus, cuius media pars illi continget: [p] cuilibet licet appellare pro eo qui ad ſupplicium ducitur, etiam eo inuito; [q] tenemur deffendere vitam eius qui ab hoſtibus inuaditur, licèt ipſe nollet deffendi: [r] in conceſſis priuilegijs conſeruantur etiam qui vellent illis renunciare: [s] laudatur hæres qui defuncto debitum honorem ſepulturæ reddit, licèt ipſe teſtamento cauiſſet ne præſtaretur, cineresque ſuos in mare proijci; num quotidie phrenetico ſpeculum oris apponitur, & in hiantes illata vi fauces infunduntur alimenta? num ſecari nolentes, & plus chirurgum quàm mortem auerſantes, vinculis continemus vt ſanitate reſtituantur?

[n] l. 1. & ſeq. ff. de liber. cau.
[o] l. 3. C. de metallis.
[p] l. 6. ff. de appellatio.
[q] Bonacina de reſtit. q. vlt. prop. 2.
[r] Cap. cum tempore de arbitr.
[s] l. quidam teſtamento. ff. de conditio inſtitut.

Vellet mundus à ſectarum coniuratione deleri Religionem Chriſtianam, quia præcipit dura ſenſibus, naturæ ſolutam libertatem eripit, à ſuis legibus deficientes diris inſectatur, præſentes æternaſque pœnas illis intentat, nec vſquam ſinit eſſe quietos ſecuroſque. At inuito Deus conſuluit, & de tenebris voluit lucem ſplendeſcere: nam quot hæreſum monſtra ſucceſſiuè tulit infœlicitas temporum, tot victorijs illuſtrior facta eſt Eccleſia, meritoque nunc habetur inuictæ veritatis & ſanctitatis aſylum, ad quod refugit quicumque vult ſaluus fieri. Vellet impius omnem in ſe de Deo, de pietate, de futura vita ſenſum extingui, & ecce ſanctitatem tympana, pſalmodiæ, prædicatores, ſcholæ, vulgi ſermones ſuis auribus vndique perſonant; ſuis oculis obijciunt templa, publicus ad illa populorum concurſus, feriæ, pictæ viuentesque ſanctorum imagines; pijs voluminibus refertæ bibliothecæ; ſed potiſſimùm menti ſemper præſens diuina gratia, illam monet, accuſat, conſciam propriiſque tortam ſupplicijs ad meliora prouocat. Te nemo domine amittit, niſi qui dimittit, exclamat D. Auguſtinus, [t] & qui dimittit, quo it aut quo fugit, niſi à te placato ad iratum; nam vbi non inuenit legem tuam in pœna ſua: lex enim tua veritas, & veritas tu.

[t] lib. 4. confeſſ. c. 9.

Eſt quidem in Deo ſummum illud ius, creaturas rationales inconſultas etiam inuitas donis ſuis ad libitum ditare, & media ad ſalutem neceſſaria largiri; at obiiciunt id homini in hominem non eſſe conceſſum, vt ſcilicèt quis poſſit nolentem beneficijs obſtringere, debitorem & ſeruum, eiuſque libertatem oppignoratam leui forte ti-

tulo sibi constituere ; [v] eius est enim velle, qui potest nolle, & vt nulli licet inuitum bonis priuare ita nec cumulare, propterea debent donationes, vt valeant acceptari, & [x] seruis tantum id imponitur vt sint hæredes necessarij. Paucis respondemus; Rempublicam cuius interest ciuem suum non lædi, cunctis vt illi nomine suo præstent auxilium, indicere & mandare licet contra recipientis voluntatem, quæ in dictis casibus non est recta, sic nulla censeri debet. At in rebus Ecclesiasticis æquissimus est canon qui præcipit beneficium inuitis non conferri; quia quod auaritia, quod ambitio beneficium nuncupauit, in rei veritate onus est, sic conscientiæ, libertati, pietati, securitati formidandum, vt illi collum submittere detrectarint omnes sancti, periculosissimum est, Ecclesiæ bona, quæ sunt patrimonium pauperum fideliter ex instituto canonum dispensare ; animas pretiosissimas, sanguinis Christi pretio redemptas, suæ curæ commissas, suisque periculis ad fœlicitatem perducendas habere. Non est excusatio, quod ad hoc officium inuitus adigitur; quis enim ignarus nauticæ regias personas per maria deducendas suscipiet ; quis chirurgiæ nescius, operationes vnde pendet aliorum vita, tentabit? suadet non cogit adulantium vox, cui fortiter repulsam dare debet quæ est in conscientia veritas, nam vnusquisque melius à seipso, quàm ab alijs dignoscitur ; quis enim scit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est? [z] Hæc igitur imperitia culpæ annumeranda est, inquit D. Chrysostomus, [a] licèt omnium applausu votisque talibus se imme scuerit: vt seruus [b] qui permittit se creari decurionem punitur & remouetur ; & qui indignum se sentiens [c] permittit ad palatinum honorem euehi: si cæcus cæcis ducatum præstet omnes in foueam cadent [d], & qui sua præsumptione cæteris fuit exitio, ruinæ communis reatum in se attrahit. Ideo canones [e] annua suspensione plectunt Episcopum, qui inuitum ordinauerit, & Concilium Viennense Gallicum I. [f] præcipit vt fides his facilè adhibeatur qui sibi crimina seu vera seu falsa imponunt, ne ordinentur; quia talibus in contrarium auctoritatem opponere, ipsis & Ecclesiæ periculosissimum est; nec est beneficium, sed iniuria vix æstimanda, nunquam satis reparanda, vt nauem [g] annonæ publicæ ferendæ destinatam, dum vrget fames & hostis, & nimijs licèt pretiosis mercibus, ad certum naufragium onerare.

[v] L. 3. ff. de reg. Iur.

[x] Inst. de suis & nec. hæred.

[y] Ca. episco. dist. 74.

[z] 1. Cor. ij.

[a] Lib. 3. de sacerdotio.

[b] l. 2. Cod. si seruus fiat decurio.

[c] L. 1. C. Theod. ad l. Iul. de ambitu.

[d] Math. 15. 14.

[e] D. can. episcopus & can. gesta dist 74.

[f] Can. vlt.

[g] L. vnic. C. de ne quid oneri publ. imponat.

Causæ superiores suos habent effectus pro diuersa recipientium dispositione.

Lex 10.

DEus bonitatis suæ radios effundit in res creatas propter se, [h] ideo semper quia eadem semper est huius vniuersalis effusionis ratio; similiter sub ipso causæ respectu nostri superiores, implent quæ sua sunt indefessâ sicut inexhaustâ largitione, quia primæ bonitatis velut canales incorrupti, nunquam vacui, nunquam vacant ab iniunctæ sibi distributionis muneribus. Cœlum suos semper peragit cursus, sol lucet, stellæ fulgent & influunt: angeli suis nunquam desunt officijs & si sibi par esset inferiorum conditio, idem semper fieret in natura, at cùm sublunaria successionem variamque habeant existentiam in tempore, cùm mutari, sic alterari debeant, vt cadere, sic inclinari, ex eorum varia positione radius superiorum diuersissimè receptus, fractus, propter materiæ densitatem exclusus, variè, parcè, interdum nihil, aut contrarium operatur. Sol æquales semper in se seruat, & in nos immittit splendores, etiam dum oppositio terræ noctem, Ecclypsim lunæ coniunctio nobis efficit; nam Deo sibique lucens, vt nihil eorum quæ patimur ad ipsum peruenit, ita non tardat perpetuas, suæque substantiæ incorruptibili congruas effusiones. [i] Est in hoc mundi templo simulachrum eminens diuinæ bonitatis, quæ nunquam rebus à se creatis deficit, etiam auersas luce caloreque circumfundens, quantum capere possunt, in se conuertit. Sic Apostolus [l] vult sanctos in medio nationis prauæ lucere, sicut luminaria in mundo; falsis opinionibus veritatem, corruptis moribus integritatem fortiter opponere, monere, increpare, aberrantes voce gestuque ad rectum reuocare, si non alium, hunc saltem conscientiæ fructum percepturos, quòd suis non defuerint muneribus. [m] Is cuius nauigium laxatis compagibus aquam ducit, continuo labore resistit, nec ideò intermittit, quia quantum exhaustum est, subnascitur, lento adiutorio opus est contra mala continua & fœcunda, non vt desinant sed ne vincant. Non in totum frustratur viri boni sic mundo consulentis conatus; [n] missi seminis pars aliqua proficit in centuplum, etsi cæteræ duris & incultis exceptæ pereant. Ita sub perenni causæ superioris influxu, ex inferioribus quædam eo fœliciter ani-

[h] Isay. 4.

[i] D. Dionys. 4. de nominib. diuin.

[l] Philip. 1.

[m] Seneca 2. de ira, cap. 10.

[n] Math. 13.

matæ, quod naturæ ſuæ proprium eſt aſſequuntur; quædam ſurgunt ad ad ampliora, quædam eius vſu peruerſo labuntur in deterius.

Vis eadem in diuerſa materia tranſit in varios vel contrarios effectus.

§. 1.

Rerum diuerſitatem hîc efficit, non tantùm cauſarum diuerſitas non cœli nunquam ſibi par in totum conſtitutio, non materiæ proſtituta ad mutationes omnes potentia, ſed potiſſimum contingentes illi variæ qualitates, quibus eiuſdem cauſæ vis, tranſit interdum in alienos & ſibi contrarios effectus. Oportuit, vt dictum eſt, [o] innumeram hanc eſſe rerum diuerſitatem, vt fieret infinitatis expreſſior imago, ſed cùm infinitas diuina vna ſit, etiam ipſa, naturæ diuerſitates velut vocum inflexiones ſic ad concentum reducit, vt dum ludunt, non tamen excurrant extra notatam præſcriptamque ſpecierum rationem.

[o] Supra l. 1.

Nihil tam familiare ſenſibus, quàm ab eadem cauſa contraria fieri, in contraria materiæ diſpoſitione; ſolem ex eodem vapore ſublimato ab archæo, vt dicunt, & centro terræ, ſuperiorum viribus velut ſeminibus grauida; illic aurum, hîc ferrum, & plumbum, adamantem & ſilicem efformare, propter diuerſas matricis recipientis conditiones. Lutum indurat eliciens ſuo calore humidum quo madet terra, ceram liquifacit, humorum lentum, impactum viſcoſæ materiæ, non quidem foràs extrahens, ſed in ea qua continetur ſubſtantia diffundens, illo viatico fluidam efficit. Ignis ſiccus exſiccat, & tamen dum impoſiti ſibi ligni latentem humiditatem excernit, ſimul ita diffundit, vt de rigida ſuperficie flexibilem, de curua rectam, minima vis adhibita poſſit efficere. Vrit lignum ſiccum & ſubito inflammatum fulgentem efficit: at humidum timidè lambens, illum eductis ex ipſo terrenis vaporibus infuſcat, repudiatque velut indignum. Aqua pugnantibus cum igne qualitatibus, ipſum extinguit in linguo, accendit in calce, dum caloris reliquias & ſemina in centrum repercutiens, vnione validiora, & ipſa contrarietate contumacia magis efficit.

Siccitate primum concreſcit fœtus [p], mox ſiccior redditus, veluti lineamenta quædam cuiuſque membri obtinet, denique in lucem editus ſiccior & valentior, ad ſummum incrementum efficitur; ab eo tempore partibus ſuper iuſtum ſicceſcentibus, non ſolum cuiuſ-

[p] Galen. lib. 1. de ſanitate tuenda.

Vis superior aptè recepta, surgere potest in effectum naturæ singulari superiorem.

§. 2.

Constat ex dictis [a] inferiora speciei suæ proprios actus nequidem edere posse, sine causæ superioris influxu, cœlique motum non minus necessarium perficiendis sublunarium operationibus, quàm cordis in corpore, ad singularum partium obeundas functiones: communis hæc est materiæ dispositio, ad formæ particularis & vniuersalis concursum necessaria, quæ si deficiat languescit actio, partes dissident, & soluta compage totum deperit. Quamuis ad vnius speciei constitutionem hæc materiæ dispositio sit sufficiens, est tamen angusta respectu causæ superioris, quæ vna, diues, in vnum potiùs quam in multa vim suam vellet effundere, simileque sibi producere, si donis excipiendis vnius subiecti singularis amplitudo sufficeret. Igitur data conuenienti dispositione, hanc implet liberiùs quàm aër locum cæteris corporibus vacuum, & æqua capacitati largitione superat positos vni speciei limites. [a] Supra. l. 8. §. 1.

Hinc tot qualitates quæ primarum sortem excedunt, & quas occultas vocant, quia nescitur quæ fuerit in materia dispositio, vt hanc reciperet à cœlo vim eminentem, nec qualis cœli constitutio cùm illam concessit; tandem qualis vtriusque congruentia propter quam vni priuilegiô datur, quod cæteris in eadem specie negatum est; cur magnes, lapis obscurus, ad cœli aut terræ polum solus inter alios conuertitur? cur terræ filius, immobilis ex matris conditione, & prædominante elemento, mouetur tamen, nauium cursus in mari, peregrinantium vias in desertis dirigit, vel minimam aberrationem in contrarium inclinatione citissima demonstrat? quis nouit matricis terræ qualitatem, propter quam fit potius in ea aurum quàm plumbum? cur in mari quædam conchæ non omnes, ex rore vel quem immediatè cœlo stillantem exceperint, vel aquæ salsæ permixtum fimbrijs suis filtratione expresserint, conficiant margaritas quarum orbis angustus perpetuam refert nascentis auroræ pulchritudinem. Idem dici potest de proprietatibus gemmarum & plantarum, quarum quædam conueniunt cum aliquibus corporis partibus, quædam mala profligant, bona promouent, tot miraculis vt fidem nostram superent, & experti vix in hoc nostris credamus sensibus.

Ægrè fert humana mens rebus corporeis superior, aliquid in natura fieri quod cognitione non precipiat, & opere non imitetur;

hinc artes & scientiæ mille se torquent experimentis, & irrito toties experimento repulsam passæ, in dies noua moliuntur obstinatis laboribus, vt quæ naturam in multis superant, possint saltem in cæteris æquare. Alchymia nosse putat qualis sit metallorum prima materia, quale sit agens, patiens, vas receptiuum, hinc à tot sæculis promittit veram auri confectionem, frustraque vota vel artificum imperitiæ, vel casibus adscribit. Gemmas omnis generis, adamantes, rubinos, smaragdos, margaritas officinæ producunt natiuis ita similes vt fallant expertorum oculos, & non pulchritudinis defectu, sed leuissima quadem nota diutius examinata veniant in artis suspicionem. Magia naturalis tota posita est in similium venatione, quæ se mutuo quærunt, efficiunt, conseruant, & instar angelorum, omnia se posse confidit, etiam supra solitas naturæ leges, applicando conuenienter actiua passiuis.

Vltra res quæ pendent à primarum qualitatum proportione, processit astrologia, asserens sapientem non minus cœli quàm terræ cultorem esse, vt arte sua quos voluerit fructus reportet: sapiens anima, inquit Ptolomæus [x] confert cœlesti operationi, quemadmodum optimus agricula, arando, expurgandoque confert naturæ; quàm audax propositum cœlo, rebus infimis dominanti, seruatis quibusdam dispositionibus dominari? Sacerdos, inquit Iamblicus, [y] operatur multa proxima diuinis, diuina per congruitatem externorum quibus vtitur attrahens: hinc antiquorum superstitio ex Promethei fabula, aptis Astrologicè dispositis materiis dæmones in statuas attrahi, & in illis oracula fundere. Existimandum tamen est cum D. Thoma, [z] si statuas loquentes effecerint, non simplicem stellarum influxum ibi formasse verba, sed dæmones sponte suis cultoribus, vt eos deciperent, obsequentes. Ex hac antiqua superstitione superest inter Christianos ars fabricandi cœlestes imagines ex congruentia diei & horæ, materiæque cum planeta cuius vis desideratur, quasi fluens ex se, sic possit alligari, & haberi perpetua; hanc non improbat Albertus Magnus, existimo tamen cum Ficino, nec sine causa, artem hanc periculosissimam esse, & illi se dæmones immiscere soliros, etiam nolentibus & in contrarium protestantibus his qui tales conficiunt, quia quod verbis negant, implent opere.

x Centiloq. n. 8.

y De Mysteriis. c. 9. & 13.

z Marsi. Ficinus lib. de vita cœlitus compar. in fine.

l. 6. de vita cœlitus cōparand. sub finem.

Vtar hic authoris non probati [a] non improbanda, vt mihi videtur, sententia; hominem rebus corporeis superiorem ab illis in totum non pendere, & cum omnibus insit rerum diuinarum appetitus, modum illas consequendi non esse positum in arcanis, & in arte paucis hominibus cognita, sed commune votum obtineri posse, communi & omnibus exposito medio. Suspiramus ad diuina, ecce constat apud omnes quale sit agens, qualis materia, qualis obtinendi modus, quæ sunt

a Paracelsus de imaginib.

sunt in naturalibus incertissima. Deus est agens, anima subseruiens modus est sanctitas: custodi innocentiam, puris mentis oculis & affectibus, illucesset sine dubio qui te circumfundet diuinus radius, & gratia Christi sanctificans; naturæ te diuinæ participem efficiet, ita regnum Dei intra nos est. [b] Quomodo stilla aquæ modica multo infusa vino deficere à se tota videtur, dum saporem vini induit & colorem; quomodo ferrum ignitum & candens igni fit simillimum propria forma exutum; & quomodo solis luce perfusus aër, in eandem transformatur luminis claritatem, adeo vt non tam illuminatus, quàm ipsum lumen esse videatur, sic omnem in sanctis necesse est liquescere affectionem, & in Dei penitùs transfundi voluntatem; alioquin quomodo omnia in omnibus erit Deus, si in homine quicquam de homine superest: O dulcis & suauis affectio! quomodo totum diuinum est quod sentitur? sic affici, deificari est.

[b] D. Bernar. de diligendo Deo. sub fin.

Obseruatione dignissimum est, [c] quæ minorem in scala naturæ gradum obtinent, ea magis cœlestibus ditari muneribus, illa faciliùs excipere & fortiùs seruare. Terra elementorum ignobilior, à cœli commercio longiùs, vt videtur, & in imum proiecta, dum tamen vires eius immota recipit, his prægnans seminibus, fit omnium fœcunda mater, & in omnibus animantibus prædominatur, plus est virtutis in gemmis & lapidibus, quam in metallis; patet, quid enim ferri duritia pugnacius, [d] cedit tamen & trahitur à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit, atque vt propius venit assistit, teneturque & complexu hæret. Plantis inest eminentior quàm in animalibus qualitas, ab his vsus quotidianus accipit alimenta; ab his medici suas medicamentorum simplicium & compositorum vires mutuantur. Inter arbores exiguæ deiectæque, qualitatibus sunt insigniores vt quæ ferunt, thus, casiam, balsamum, aromata. Animalium [e] pedestrium, volatilium, natantium minutiora magis sunt fœcunda; insecta magis industria: quotidie videmus & miramur apum ædificia, ceræ mellisque confectiones, aranearum telas venationi paratas; bombicum stamina, vnde vestium decor. Generaliter quæ natura depressit gradu, cœlum eleuat formali virtute, mirabili mixtura minimi cum maximo, vt actiuitatis gloria potissimùm tribuatur primæ causæ ad extremum operis sui pertingentis, & reflexione quadam illic vires suas duplicantis. Inde secundum Apostolum virtutem in infirmitate perfici colligit Tertullianus; [f] humiles extolli, & ad promerendas eminentiores gratias optimam esse dispositionem, nihil ex nobis in contrarium opponere; sensus, intellectum, voluntatem, totum hominem regenti prouidentiæ subiici, silentibus humanis, pati diuina.

[c] Albert. Magn. de mineral. lib. 1. c. 1.

[d] Plin. lib. 36. c. 16.

[e] Arist. 4. de generat. animal. c. 4.

[f] lib. 1. contra Marcionem cap. 14.

R

Mala bonis permixta sunt.

§. 3.

FOelices quos recensuimus causæ superioris influxus, dubios efficiunt & præpeditos, bonis omnibus fatali quadam necessitate permixta mala, à quibus nihil intactum, nihil securum existit. Omnium experimentis sensibus & ratione notam calamitatem, priuatis publicisque querelis infamatam, hîc non intendimus argumentis comprobare, sed quædam tantùm recensere, vt de remediis, & qualiter excipi tolerarique debeant, prouideatur. Dies & nox, hyems & æstas, sanitas & morbus, labor & quies, dolor & voluptas totum vitæ tempus partiuntur, & non modo contigua sunt, idest immediatè se sequentia, sed permixta, vt vnum insit in altero. Dies fauet actioni, sed se proferentem, innumeris exponit casibus: nox est opportuna quieti pariter & hostium insidiis, nec viuere dicendus est qui sopitis sensuum & rationis facultatibus morti præludit. Hyems conferre videtur sanitati, dum natiuum calorem spiritusque non amplius externo blandiente calore diffusos in centrum reuocat; sed interim corpus noxiis infestat humoribus, difficilem commeatum efficit, mare tempestatibus exagitat, terram reddit inertem, turpem, omni spoliatam fructu & decore, vitæ libertatem vrbe & domo velut carcere continet. Autumnus vt frugifer ita morbosus; dolor voluptati miscetur, nam appetitio cum sit indiga dolor quidam est, nec vnquam concupita votis speique respondent: spina [g] sepit rosæ gratiam tanquam speculum præsentis humanæ vitæ, cuius si quæ sit suauitas, curarum stimulis & sollicitudinibus circumfunditur. Id expressiùs in singulis obserua.

[g] D. Ambros. examer. lib. 3. c. 11.

Alimentum nullum est tam benignum, vt in nos penitùs concoctione mutari possit: humores in venis non sunt sinceri: partis cuiusque vt laborantis, ita propria sunt excrementa: in sanguinis missione, boni plurimum effluit; omnia medicamenta cum vtili qualitate, habent nociuam quæ correctiuo debet temperari; terræ feraces auri sunt steriles; fertilis ager populos luxui, sterilis hostibus exponit; ad delicias compositus fit oneri, & anxiæ tutelæ. Nauta [h] tot se periculis obiiciens, & totus in arbitrium fortunæ, neque inter viuos, neque inter mortuos censendus est: agricultura fructuum prouentu delectat, sed etiam vlcus est semper paratum ad doloris causas ex siccitate, pluuiis, vredine. Necessitas simul & innatus societatis amor, dispersos prius homines, ciues effecerunt sub communi

[h] Plato in axiaco.

legum sponsione, hinc multa quidem habentur vitæ commoda, sed permixta malo multiplici, cum perit libertas sub potentioris manu, sub æmulorum insidiis, sub opinionum & consuetudinum tyrannide quæ priuatos etiam lares insectatur: illic oportuit esse distincta dominia, ne res si tantùm esset communis negligeretur; sed inde cœpit auaritia rapinis, vsuris concussionibus in vnum congerere quæ multis sufficerent, & quibusdam Reipublicæ partibus abundantiâ suffocatis, cœteras atrophiâ languenses enecare. In auxilium & securitatem putatur esse vicinus, sed non sine periculo, onere, seruitute; propterea sacræ & publicæ domus [1] vicinum non patiuntur. Ad magnas dignitates collegas politici promouent, quia non satis certa in vno fides; sed inde diffidia rebus opportunè peragendis contraria, occasionis non rediturae lapsus; imminentis mali negligentia; dum illud quisque putat socio imputandum. Iuuentus fortis & audax, sed improuida; senectus valet consilio, deficit viribus, nimio sæpè metu consternatur; pascit animum scientia, sed minus efficit, legibus diuinis humanisque docilem Denique tam in natura quam in re ciuili nullum sine inserto & coæuo malo bonum. An hæc æqua boni malique partitio contingit, propter duos fœlices, totidem infœlices planetas; an quia degimus sub elementis pari contrarietate pugnantibus, semper incerto marte, victoria volucri quæ momento lætis dolenda substituit aut permiscet? An quia res qualibet impetu suo vel alieno facilè declinat à præscripta sibi inter excessum & defectum via, sic malum incurrit? An ex contrariis composita, principiorum suorum innato dissidio partes habent in se mutuo pugnantes, & assidua velitatione se tandem conficientes? Idea quidem & appetitus entitatis perfectæ fecit imaginari lapidem philosophicum, non solum in seipso purum & incorruptibilem, sed etiam in aliis purum ab impuro separantem, omnes sanantem ægritudines in plantis, animalibus, hominibus: falluntur tamen in hoc maximè quod sibi fingunt bonum simplex in composito, cuius partes non sic ita cohærent quin essentialiter diuersæ, in diuersa tandem ferantur & ad dissolutionem tendant alteratione. Hæc quia soli deprehendimus, etiam instruimur, perpetuam & absolutam quam quærimus fœlicitatem, hîc non esse sperandam, vbi non contingit nisi fluxa & imperfecta.

[1] l. sacræ in f ff. de rer. diuis. l. 4. & 46. Cod. Theo. de operib. publ.

Huius mixturæ boni malique causam, altius quàm ex elementis & cœlo ducendam existimarunt antiqui, & cùm illis non videretur possibile, vt malum à bono, bonum à malo procederet, vtriusque distincta crediderunt esse principia. Plato Deum boni causam, posuit, materiam mali; Manichæi constituebant duo principia æterna sibi mutuò contraria, duasque naturas atque substantias, boni scilicet & mali, totumque hominem è duobus illis creatum esse principiis, ex

bono animam, corpus verò fabricatum à malo: duas animas cuiuslibet homini dicebant ex contrariis illis principiis dimanantes, nempe malam alteram, à mali principio generatam; alteram bonam, infusam à boni principio, eandemque esse diuinæ substantiæ participem. Ad stipulari videbantur Romani dum mense Ianuario diis superis, Februario diis inferis & manibus sacra faciebant, velut boni malique potestas orbis imperium æqua lance partiretur. Aduersus tale commentum disputant D. Augustinus,[k] & cæteri Patres; itaque non immoror in huius erroris oppugnatione à tot sæculis facta. Summa rationum hæc est, quòd non esset summum bonum, sed impotens, claudum, mancum, quod in rerum creatione & regimine collegam haberet & pateretur malum. Non esset etiam summum malum habens existentiam quæ bona est, & qua si priuetur non erit, ita nec summum, nec malum.

Isidor. Origin. lib. 5. c. 33.

[k] Lib. de duab. animab. D. Tho. 1. q. 8. a. 3. D. Dionys. lib. 4. de nominib. diuin.

Igitur si quidquid est procedit à Deo, quæritur quomodo summè bonus cum sit, malum aut effecerit aut esse permiserit: his breuissimè respondet D. Thomas,[l] Deum, vt exposuimus, creasse rerum diuersitatem, hanc ne foret confusa, in ordinem digessisse; ordinem dicere prius, sequentia, media, postrema, tandem vltima; hinc sunt agentia quædam fortiora, quædam sunt passiua quæ cedunt fortiorum viribus, & in illa conuertuntur; illæ debilitates & priuationes si viribus actiuis comparentur, apparent mala singularia, cùm tamen ratione vniuersi sint bona; opportuit enim in mundo esse quædam eminentia & plus cæteris actiua, quæ primæ causæ primique actus emiuentiam & omnipotentiam referrent. Vt in picta tabella vmbras & obscuros colores malum non reputas, quia decenti sua positione conferunt ad rerum expressiones & artis complementum; sic in musica vocum inflexiones, silentij interpositiones cum tonis acutis & grauibus concentum efficiunt; etsi nox diei comparata, hyems æstati, corruptio generationi, malum videatur, ratione tamen vniuersi bonum est; non procedit sermo nisi decedentibus & succedentibus syllabis: in theatro recedit vna persona, vt alteri locum & sermonem relinquat; rebus omnibus successiuis vt in cœlorum & quouis motu & tempore necesse est partem vnam quæ præcedit, sequenti cedere; ita constituitur rerum & sæculorum harmonica vicissitudo quam in cœlo mirabimur. Nouit Deus quid cuique tempori accomodatè adhibeatur, inquit D. Augustinus, [m] quid quomodo addat, auferat, augeat, minuatur, immutabilis mutabilium sicut creator ita moderator, donec vniuersi sæculi pulchritudo cuius particulæ sunt, quæ suis quæque temporibus apta sunt, velut magnum carmen cuiusdam ineffabilis modulationis excurrat.

[l] lib. 3. contra Gentiles.

[m] D. August. epist. 5. Marcellino & lib. 83. q. 44.

Concinunt autem partes suo vniuerso, vt dictum est,[n] & sicut

[n] Supra. l. 4. §. 1.

vbique videmus corruptiones & generationes, natiuitates & mortes, lucem & tenebras, quietum & mobile, irregulares in omnem partem motus; ita versantur res singulæ seu naturales seu ciuiles, vt nihil sit absolutè vnum sine oppositi sui permixtione, vtque mundus, sic res quælibet constat ex contrariis. Nox in die nebulis, dies in nocte stellis efficitur; quies & motus; actio & passio, priuatio & habitus, morbus & sanitas mutuò se peruadunt. Non est igitur quòd multum conqueramur dè vita quæ laborat malis temperatis, ne desperatione proficiatur, aut totis possideatur affectibus in æterna mittendis. Ceterum quid querimur de malis, quæ possunt bonis in bonum cedere.

Mala bonus in bonum vertit.

§. 4.

HÆc quæ recensuimus mala facilè tolerantur, tum quia bonis intermixtis temperata sunt, tum quia communia sunt omnibus, hancque fati non nisi malignè nos iuuantis asperitatem consolatur æqualitas. Habentur duriora, quæ singulis velut speciali numinis ita contingunt, & dum cæteris serenum est, illis tantum sæuiat tempestas in eà quæ respiciunt corpus, animum, externa fortunæ bona. Ita videtur his qui rem totam ex sensibus æstimant; at vir bonus scit inesse sibi cœlo datam vim, qua res aduersas ægritudines, paupertatem, hominum perfidiam, non solum illæsus ferat, sed & in bonum vertat, secundum illud Apostoli; [a] diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. [a] Roma. 8.

Scit vitam hanc esse militiam, in qua cuilibet Imperator stationem suam assignat, occultis, iustissimis tamen prouidentiæ suæ legibus; si laboriosa si periculosa contigerit, argumentum est ad fortiter ferendam, eum eligi beneficio, & opportunis auxiliis non destitui. Hæc est sors sanctorum, fœlicitatis futuræ prænuntia, carere commodis temporalibus, quia votis ad æterna tantum spectantibus non congruunt, & vocari prius ad certamen, quam ad coronas. Validum temperamentum innoxiè trahit impurum aërem, probosque ex eo spiritus conficit, ità vescitur cibo minus salubri, quem in se transmutat; pisces in salsis maris aquis, dulcem sibi faciunt substantiam, ferrum candens aquis fluentibus mersum solidatur, quia calor ad interiora repercussus consumit quidquid inerat flexibilis humidi, materiamque victrici duritie corroborat. Apes ex thymo asperrimo, mel dulcissimum conficiunt, ex venenis correctis & temperatis fiunt po-

tentissima remedia; Ceruus [p] ætatis suæ arbiter serpente pastus, veneno languescit in iuuentutem, sol ex salsis maris aquis eleuat vapores quos resoluit in dulces, & terram fœcundantes pluuias. Elementa nonne contrarias, ita sibi mutuò malas quia destructiuas habent qualitates, tamen ex se mutuò fiunt. Sic vsu probatum est, leges egregias, exempla honesta apud bonos ex delictis aliorum gigni: Adæ peccatum in Christi gratiam, humanæquæ naturæ dignitatem vertit diuina misericordia, & dubitas hanc Christi gratiam bonis conferre vim qua possint naturæ mala in animi bonum conuertere? Virtus in infirmitate perficitur vt ait Apostolus, & quidem facilè tum quia consueta cæteris voluptas languescenti corpori dolor fieret; fructus est illa carere, eius defectum spiritali delectatione compensare, sic vt vnius lancis parte depressa, alia, scilicet animus sumptis viribus assurgat. Hinc mortalis vitæ tædium, melioris spes; piæ voluntatis resignatio religiosum efficit, quod naturæ necessitas indixerat: Inducias quas sano humana negotia non concessissent, morbus indulget: tibi quodammodo superstes, agnoscis eos adulari tibi, qui te dicunt rebus priuatis publicisque necessarium; te absente, habent, habuerunt, habebunt per tot sæcula cursus suos: Morbus æterni sabbathi præludium sit, in quo splendoribus immensis circumfusa mens, & rerum humanarum vmbras supergressa non cognoscet amplius locum suum. [q]

[p] Tertul. lib. de Pallio.

[q] Psal. 102.

Ingemiscis quia paupertas detrahens pœcuniam, rerum omnium pretium, res omnes negat, & priuationis dolorem tot diuitum oppositis exemplis auget. In id quod olim heroïca philosophorum virtus, quod Euangelica doctrina præcepit, te nunc vel nascendi conditio, vel casus defert; in portum te tempestas adduxit; fœlix necessitas quæ cupiditatibus subtrahit arma, patientiæ, fortitudini, religioni dat occasionem; tibi negatur peccati, sed datur cœli pretium, nam beari pauperes spiritu, [r] quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Fœlix iactura, si spiritus voluntarium effecerit, quod necessariò videbatur impositum.

[r] Math. 5.

Tandem rationi contraria mortalium iniquitas, perfidiaque te magis mouet, quam aduersa quæ sensus afficiunt. Non essent hæc quæ te feriunt improuisa tela, si cogitasses mundum in maligno positum esse, fidem venalem, passiones rationi, vtile, iucundumque honesto præferri: Amicus censendus fuit inter externa fortunæ bona fluxa, varia ex quibus tua non debet pendere fœlicitas. O te beatum si tui securus possessor, totis tuis in teipsum collectis affectibus intra te positum agnoscas, foueasque regnum Dei: si moribus cum conscientia sympathicis tibi fueris amicus, Deo sacrum hoc fœdus sanciente, nunquam vero & fido carebis amico, tui Deique consortio semper fretus.

Bona malus vertit in malum.

§. 5.

VMbra cum ſit priuatio lucis illam tamen probat circa ſe circumfuſam; & hunc cui inſidet locum, inter aliorum ſplendores nigreſcere, non quia lux illi ſe neget, ſed quia corpus opacum opponitur. Laudamus fontis perennitatem, etiam dum aquæ læſi canalis vitio, ſtillant vbi non oportet; deficiunt vbi deſiderantur. Nemo ſugillat imperatorem quod quidam ex militibus accepto donatiuo laſciuiant; nullus hoſpiti contumeliam infert quod ex conuiuis quidam temulenti diſceſſerint; ſuum fuit abundanter & ſplendidè cuncta parare & exhibere, penes inuitatos erat talibus feſtiuè frui citra turpes exceſſus. Hominem vltimò creauit Deus, inquit Philo,[f] vt rebus omnibus ad neceſſitates & voluptates vitæ, diſpoſitis eum velut opiparo conuiuio venientem exciperet. Indecorum fuiſſet & ipſi præcipuo conuiuæ, & ſe ſequentibus, appoſitas eſcas ſic parcè metiri, vt nihil extra præſcriptum conceſſumque licuiſſet occupare. Igitur illi data eſt libertas quo voluerit manum mittendi, ſed ſimul ratio quæ rebus appetendis, vtendis & agendis modum diceret, vt cùm omnia poſſit, tantum ad iuſta & honeſta feratur.

[f] lib. de creatione mundi.

Elementa & ex illis compoſita ſeu inanimata ſeu animata, non ſic inter ſuæ ſpeciei limites coërcentur, vt ob diuerſas materiæ diſpoſitiones non aliquando labantur in defectum, excurrant in exceſſus, & inde fit in inferioribus contingentia, vel aberratio, ſed nec ob id culpandæ ſunt cauſæ ſuperiores quarum optimis influxibus abutuntur inferiora. Ros ſereni, temperati, ridentis effuſè cœli lachryma dum verno tempore mundus readoleſcit, floribus ſuaue quod ſpirent, apibus dulcem conficiendi mellis materiam præbet, tamen ex illo bufones, araneæ, aconita ſuum conflant venum, ſol è medio cœli validiſſimos ſuos mittit influxus, ſub illis tamen in ſcorpionibus turget mortifera qualitas, & aër in abyſſis rareſcens, dum locum ampliorem occupare tentat, terram concutit. Ex ſe fœlix eſt Saturnus[t] qui primo mobili & octauæ ſphæræ proximus, cæteris planetis vt loco ſic qualitate ſublimior, virtutem à circumferentia ad centrum colligit, auget & perficit vnione, propterea dicunt ſub illo aureum fuiſſe ſæculum; vim eius receptam in conuenienti materia, validam aſſerunt vt efficiat abſtractos ab humanis negotiis, cœleſtium contemplatores, fixos in bono propoſito: hæc conueniens materia debet eſſe humida & calida, nam humiditatem ſiccitate, calorem frigiditate

[t] Marſ. Ficin. in Plotin.

temperat, effluxumque cohibet; secus si in frigida & sicca materia vis hæc incidat, quia gemina vis infensa vitæ, vt similium occursu fortior est, sic timenda magis. Ita falsò calumniantur veneris influxum, qui per se tantum inclinat ad humanitatem, vrbanitatem, charitatem, non ad lasciuiam & incongruàs voluptates, nisi cum illam ad indigna detorquet mentis humanæ peruersitas, & lapsum amoris pro amore substituit. Denique nullum in ordine naturæ & gratiæ bonum, quo non possit abuti pessima recipientis mens & dispositio.

[u] Pausanias in Boeticis.

In Arabia [u] non nisi balsami succo viuunt viperæ, quæ sic in hominum pernitiem vertunt, quod in salutem natura concesserat. Luce qua vir bonus vtitur ad contemplationem operum Dei, ad auxilium ferendum his, quorum visa calamitas mouet compassionem suam, ad templorum ornatum, & ea præstanda, quæ per oculos mentem sublcuant ad diuina; eadem purissima qualitate vtitur impudicus, vt concupiscat; vanus vt ambitioso cultu popularem auram aucupetur; fur & pyrata vt spoliet. Cognitione nihil intellectuali creaturæ melius, cum in ea consummata nostra consistat fœlicitas; Ipsa tamen malè concupita & recepta lapsum operata est in Angelis, in Adamo, in tot philosophis & hæreticis. Ipse Religionis sensus sæpius degenerauit in idololatriam, superstitiones, turpitudines, tandem in parricidia & in priuatas publicasque populorum clades; hodieque nullus hostis infensior, ira, dolis, crudelitate, quam qui sub larua pietatis grassatur. Necromantia sacratissimis nominibus, cæremoniis, mysteriis abutitur, dum litat dæmoni, & suas perficit abominationes: Quis hæreticus non est vsus sacris scripturis ad erroris sui, & pertinaciæ deffensionem, & hic acutus verbi diuini gladius quas non edidit strages in manu furentium? Tertulianus [x] queritur philosophos vetus testamentum ad suas sectas adulterasse; de vna via multos obliquos tramites & inexplicabiles scidisse; omnia aduersus veritatem, de ipsa veritate constructa sunt, inquit, operantibus æmulationem istam spiritibus erroris.

[x] Apolog. c. vlt.

[y] Hypocr. l. 2. Aph. 10.

[z] Galenus in comment.

[a] tract. 16. in Ioan. & serm. 1. de tempore.

[b] Roma. 4.

Impura corpora [y] quo plus nutrieris magis lædes. Nam, inquit Galenus, [z] mali succi in corpore prius collecti consortio, vitiatur nouum accedens alimentum, quo fit vt cacochymiæ quantitas augeatur & retineatur qualitas. Sic bucella domini venenum fuit Iudæ, inquit D. Augustinus, & [a] non quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit. Mutet ergo vitam, qui vult accipere vitam, nam si non mutat vitam, in iudicium accipiet vitam & ex ipsa magis occidetur, quam viuificabitur, sic ex occasione lex operata est peccatum, [b] quod grauius est in sciente & contemnente.

Non est extinguendus sol in cœlo, non imbres interdicendi, non terra sterilitate damnanda, quod sub communibus hisce principiis, vt

bona

bona sic mala coalescunt. Iubet Dominus zizania [c] è segete non colligi, ne simul eradicetur triticum, sed expectari vsque ad tempus messis, tunc apparebit sapientissima prouidentia, quæ causas ex se boni productiuas, propter abusus malorum non destruit, imò malos vsus in bonum vertit, in concentum scilicet vniuersi, in contrariæ pulchritudinis commendationem, in virtutis exercitium & præmium. [c] Math. 13.



Mundo rebusque singulis natura seu diuina lex imperat.

Lex II.

NAtura [d] nihil est aliud, quam diuina ratio toti mundo & partibus eius inserta, cuius directione fit, vt omnia ritè suis fungantur muneribus, opusque naturæ meritò dicatur opus intelligentiæ. Hæc vt exposuimus in vniuerso, multitudinem sub vnitate, corporea sub spiritualibus, passiua sub actiuis ordinatè constituit; essentiis, potentiis, actionibus ponit limites, & collatas omnium operas, in totius mirabilem concentum, pulchritudinem, perennitatem, diuinæque perfectionis imaginem efformat. In singularibus corporeis ipsa contrarias elementorum qualitates temperatas efficit, placidéque consortes ad implendum munus imperantis formæ, quæ & ipsa dicitur natura, motus & quietis principium. At quia his videntur obstare quæ proximè dicta sunt, superiorum scilicet influxus ob incongruas recipientium dispositiones variari, etiam in contrarium verti, casibusque continuis viam aperire, hanc ideo subiicimus legem, quæ doceat nos tamen esse sub ordinatissimo diuinæ prouidentiæ regno. Patet ex eo quod licèt à tot sæculis, ex agentium cæco quodam impetu & recipientium peruersis habitibus multa præter ordinem videantur contigisse, idem tamen est hodie qui fuit olim naturæ vultus; idem status, numerusque specierum, eadem sub ipsis indiuiduorum figura, proprietas, actio. Vt appareat id esse diuinæ legis imperantis, cuncta cohibentis & regentis munus, aduerte Regulam Imperatoris Iustiniani: [e] Legis, inquit, munus est, imperare, vetare, punire, indulgere. Hæc legi naturali congruere probamus sequentibus seriatim paragraphis.

[d] Seneca lib. 4. de benef. c. 7.

[e] l. 7. ff. de legib.

In necessariis imperium naturæ merum est.

Vide infra. l. 11. §. 3.

§. 1.

SVmmum bonum, verum omnium principium, in se necessarium, rebus à se conditis valdè bonis, his potissimum quas ad regimen vniuersi destinabat, tum existendi, tum agendi necessitatem quandam impressit. Nec enim conueniens erat quæ in commune bonum instruxit prouidentia, relinqui singulorum arbitrio, quia sic haberent ius in digniora, etiam sibi mutuo contrariis votis obstarent; nihil fieret in natura, nullus constaret ordo, nisi causis superioribus inesset necessitas, velut quoddam immobile, cui motus inferiorum inniteretur.

Id primum Deus concessit cœlo, velut corporum nobiliori, ampliori, superiori, illi substantiam dedit inalterabilem, vt esset operis perpetui perpetuum instrumentum; dedit qualitates effusione nunquam exhauriendas, motus circulares suis decursis periodis in idem redituros, vt sub ipsis rerum inferiorum vicissitudo tenorem suum seruaret, mundusque rediuiuus semper maneret idem; vt sole recedente ad signa meridionalia, [f] vincerent elementa inferiora, & conuerterent in se superiora, at eo recedente ad septentrionalia, vincerent elementa superiora, in se conuersis inferioribus. In hac reuolutione identitatem essentialem mundi, & specierum, rerumque vniuersalium seruare dicunt [g] cœlum superius, nullis figuris insignitum, motu simplici & æquali; Administrum assignant ei proximum stellatum cœlum, lento suo motu, stellis fixis, rebus diu duraturis præpositum; Planetas verò varios patientes motus, varias quotidiè configurationes, præesse singularibus existentiis, variè fingendis, alterandis, citoque desituris. Necessitatem hanc rebus desuper illatam, fatum antiqui vocarunt, à prouidentia pendens, vt à lumine calor, vtque tota rerum existentia tribus distinguitur terminis, principio, medio, fine, vbique regnantem absolutè prouidentiam expresserunt per tres Parcas [h], quarum vna net, explicat altera, tertia præscindit vitæ mortalis filum.

Ab hac igitur cœlesti necessitate, procedit ea quæ res inferiores profert certis temporibus è potentiæ latebris in existentiam; quæ natas agit, agentes catenis inuisibilibus continet, ne procedant vltra præfinitum sibi terminum; hinc impresso motu feruntur elementa & ex illis composita pro ratione dominantis sibi qua-

[f] Albert. Magn. de gener. & corupt. lib. 2. t. 3. c. 4.

[g] Idem lib. 2. de cœlo tra. 3. in fine.

[h] Plato in Eponomide.

litatis in centrum suum : hinc habent species quòd ab omni æuo, locis omnibus, easdem suis indiuiduis dant inclinationes, proprietates, artes ad sui conseruationem & propagationem, & licet tam vaga sit materiæ prostitutio, casuum & circumstantiarum innumera contingens varietas, eadem quæ fuit ab origine mundi, sit adhuc hodie, eritque semper, leonum, equorum, aquilarum, piscium, vegetantium, sensibilium, rerum omnium natura. Hinc res quælibet suam habet actionem formalem qua simile sibi producit, calor calorem, humiditas humiditatem, equus equum, & adulteria naturæ ad quæ libidinis furor proruit, sterilitate damnata sunt, ne fieret specierum confusio.

Vegetans [1] anima ratas suas habet facultates, nutritionem, accretionem, generationem; nutritio quatuor administras, attrahentem, expellentem, continentem, concoquentem, & hæ, vt in plantis sensu carentibus, sic in animalibus insciis vel nolentibus opus suum exequuntur. In his etiam sensus externi propositis obiectis necessariò suas obeunt actiones passionibus mixtas, videt oculus apertus colorem, auris percipit sonum, gustus saporem, odor suauitatem aut fœtorem; tactus molle, durum, quod delectat aut torquet; & hinc sæuitia tyrannorum, quos inermes efficeremus, si liceret sensibus indicere ne vim illatam sentirent. Rara hæc est doloris occasio, at vrget nos quotidiana humidi quem natiuus calor consumpsit reparandi necessitas, hanc dum dolor denuntiat, concitat sensus omnes ad officium, oculos ad inquisitionem, pedes ad motum, manus ad rapinas & vim, vt illi subueniatur; hoc in munere ne torpescerent sensus, addidit prouidentia passiones concupiscibilem & irascibilem, quæ sic naturæ vim omnem in suas trahunt partes, vt in homine vix rationi locum relinquant. Ita constat vnumquemque sui perfectum non habere dominium, sed tutelam, adiunctis etiam censoribus qui negligentem his agant stimulis, his castigent & impellant tormentis, quæ necessitas si non premeret, animales homines torpore, spirituales abstractione, obliti vitæ suæ mortalis, alimenta sibi non præberent.

[1] Fernel. Physiol. lib. 5 cap. 4.

Vt naturæ lex absolutum tenet in subditos omnes imperium, ita ciuilis, [k] quæ est commune præceptum, communis Reipublicæ sponsio, Dei donum ad cuius præceptum, omnes qui in ea Republica sunt vitam instituere debent, vno tenet omnes vinculo; quod vni, sic omnibus non licet; nec etiam principibus quia cum fœlicitatis suæ sit posse quod voluerint, virtutis est velle cum cæteris quod debeant. Qualis futurus esset Reipublicæ status si nullum esset legis imperium, & si suo quisque viueret arbitrio, hac praua libertate periret vera naturalis libertas, nam contrariorum oppugnationibus

[k] l. 1. & 2. ff. de legib.

præpedita, frustraretur eo quod consequi vellet bono, propterea definitur [l] naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibetur; lex enim intemperantes non continet, non dirigit, nisi vt in optabilis boni possessionem mittat, & efficiat ratio publica quod priuata tentasset, si non passionum caligine delusa, vinculis irretita in contrarium protuisset. Ideò sapiens verè liber est, [m] quia Dei naturæque legem volens seruat, quæcumque vis inferatur cogi non potest, nullo in ipsum iure, passionibus, fortunæ tyranni di relicto, vt his internis sic externis legibus vltrò paret, scit antiquas & ab initio positas in controuersiam non esse vocandas ab homine nouo, breuissimi temporis incola. Itaque placidus sequitur ordinem vniuersi, imò præuenit paratis in obsequium affectibus, vnde lex ei non est posita, quia iam vult, quod ipsa cæteris imperat.

[l] l. §. 1. Instit. de iure personar.

[m] Philo lib. solum sapientem esse liberum.

Huius quidem legis communis est, dispensationem non patiens necessitas; licet vota publica petant sibi regem, qui regat non regatur; qui Rempublicam ex administrorum auidis perfidisque manibus vindicet, in nullo præceps est natura, sed lento suo semper gradu procedit; Rex puer non citius quam plebeius crescit, adolescit in virum maturescit, communes omnibus patitur infirmitates pueritiæ, iuuentutis passiones, nisi quod in summa licentia grauius insolescunt. Illum non minus quam rusticum quotidiana premit necessitas, famem cibo, sitim potu, laborem quiete somnoque reparandi: cætera corpori contumeliosa præbere cogitur obsequia, minister molestioris ægri, cui cum apparatu seruiendum est, & cuius inolita luxus consuetudo, duriorem, vt nec tam facilè parabilem efficit naturæ necessitatem. Quascumque pacis bellique negotia petant inducias, his surda mors præscripta die, alia cogitantem rebus infectis abripit, & diuino sistit iudicio. Heu si sceptra nihil gratiæ merentur apud naturam, quid apud Deum? ad quid igitur tot curis, tot cædibus empti tituli! ô dignitatis humanæ theatrica vanitas! ô quantum est in rebus inane!

Voluptas allicit in bonum.

§. 2.

Variæ politici regiminis species, variis sibi congruis constituuntur legibus, sed vt illis naturalem populorum libertatem subijciant; duobus similiter omnes vtuntur mediis, præmio scilicet & pœna. Si regimen cœlum est inferiora dirigens, illi humanarum actionum duo fines, duo sunt eius poli circa quos tota negotiorum ma-

china circumfertur; duo sunt luminaria, diei & nocti, bonis malisque moribus præsidentia; ex Democrito duo sunt dij, ad quos vel pro boni consecutione, vel pro nociui fuga, omnes vota concipiunt & supplices tendunt manus. Ad bonum allicit & in eo continet voluptas, quæ comitatur spem & possessionem præmij; at ne cæca libertas & sensus animalis extra proruat, imminentium capiti pœnarum metus, porrectaque minitans virga coërcet.

Communis hic est inter omnes populos regendi modus, quia procedit ad imitationem naturæ, cuius lex vt summum hic obtineat imperium, agentium tamen conditionibus temperatum, vnumquodque trahit ad bonum sibi conueniens voluptate, à nociuis autem deterret dolore. Galenus [n] hunc duplicem sensum idest sympathiam & antipathiam existimat inesse plantis, cum alia non possit esse causa, cur ea quæ sibi competunt, attrahant & conficiant, declinent autem à contrariis quantum licet; vel radicibus sub illis retentæ languentes depereant. Similiter partes corporis nostri quod sibi optimum & jucundum est in sanguine, trahunt, sicut stirpes è terra amœnum succum, sicut lapis Herculeus ferrum, sicut purgantia medicamenta humorem vnum è corpore substantia sibi similem ducunt. Vt autem conuenientis amicitia atque desiderio res vnaquæque trahit, ita par est eandem odio & offensione concitatam, quidquid sibi noxium est & infensum, respuat & extrudat expultrice sua facultate.

[n] lib. de naturalium facultat. substantia.

Constat apud omnes animal voluptate generari, deinceps continuo huius intimi sui principij ductu, nutriri, augeri, propagari. Subtili quodam odoratu, vel alio sensu ignoto nobis deprehendit ouis in prato herbas vtiles, quas nihil hæsitans inter alias oris auidissima celeritate demetit. Sic Anachoreta in deserto [o] radicibus viuens, nec valens vtiles herbas à nociuis discernere, in maximum vitæ discrimen adductus est, donec fasciculum herbarum offerens ibidi, illa bonas consumpsit, nociuas rostro abegit. Ægri sæpius occulta sympathia res sibi profuturas augurantur & cupiunt, vnde dicit Hypocrates, [p] paulò peior seu suauior cibus ac potus, meliori quidem at ingrato præferendus; nam, inquit Galenus, [q] arctius à stomacho complectitur & digeritur facilius, sed cur ita fiat ratio consistit in occulta delectatione ex similium occursu nascente, quam medicina de primis tantum qualitatibus iudicans non percipit, sic de meliori cibo temerè pronunciat.

[o] Vitæ patr. lib. 4. c. 13.

[p] lib. 2. Apho. 38.

[q] In commentario.

Quoad voluptatem externos hominis sensus delinire solitam, hanc Aristoteles [r] dicit esse diuinum bonum nobis à natura concessum, & probat quia populis omnibus est commune, ab omnibus expetitum mente nullis adhuc opinionum & consuetudinum imaginibus im-

[r] 1. Rhetoric. cap. 11.

pressa. Huius statim nascens puer signa daret, nisi delicata carnis substantia, lucem, aërem circonfusum, insolitas pulmonis, iecoris, partium cæterarum explicantium se functiones, tandem lactis initio medicamentosi vim non ferret sine dolore; at eo sensim mitigato circa quadragesimum diem, incipit ridere, de blanditiis, gratulationibus, osculis, cantilenis, modulatis ad illas motibus velut saltationibus voluptatem percipere. Hæc sola latentes crescentis corpusculi dolores, ejulatus & lachrymas solatur; trahit ad matris vbera lactis dulcedo, tandem firmior ætas vinculis soluta, id omne quod concupiscit quod loquitur, quod obtinere tentat, quod oculos manusque mouet, voluptas est. Illam animalia cætera in cibo tantum & venere percipiunt, homo modis innumeris, & per singula membra. Quærit illam iuuenis in crescentis corporis & naturæ multa molientis leuamen, quærit vir in laboris, quærit senex in melancholiæ & defectus sui solatium.

Cum à natura concedatur velut actionis stipendium & præmium, illam austera licet philosophia non exclusit, sed ordinauit, ne quos debet animos accendere, dissolueret. Sic Plato[t] præcipit iuuenes, in musicis, saltationibus, variis gymnasticæ concertationibus exerceri, vt hæc ætas, sic delinita fortius vires suas explicaret, & per ludum disciplinis imbueretur. Viris eadem ratione concedit festa, spectacula, ludos publicos, conuiuia, in solatium vitæ laboriosæ, cui cum remedium sit, plura & publica gerentibus concedit ampliorem. Ludi scenici primum in græcia sunt instituti, vt feros populorum mores delinirent; his neglectis ferunt Arcadas sic obduruisse, vt cæteris fierent execrabiles. Romæ iidem ludi recepti sunt in remedium sæuientis pestilentiæ, licet discussa melancholia corruptelam à corporibus in animas transtulerint, hinc enim fœdatos publicos mores meritò conqueritur D. Augustinus. Nunc etiam iura dilationes & ferias, præscribunt quibus si sacræ sint,[t] renuntiare licitum non est, velut priuilegio ratione boni publici concesso. In priuatis etiam negotiis,[v] vsusfructuarius cum non debeat causam proprietatis deteriorem facere & multis pretiosior sit voluptas quam vtilitas, non debet ex voluptuario prædio, viridaria, deambulationes arboribus infructuosis opacas atque amoenas deijcere, vt forte hortos olitarios faciat, vel aliud quid quod ad reditum spectet; potest ædibus ornamenta addere non detrahere;[x] Ita non possunt legari, nec debent detrahi quæ spectant ad decorem ædificiorum,[y] vt columnæ, marmora, hærentes parietibus figuræ.

Ita prouidetur legibus ne desit materia voluptati; hanc autem potissimum percipiunt homines ex propriis suis actionibus, in quibus ipsa propter se quæritur, & alia omnia etiam vtilia & hone-

[t] 7. de legib.

[t] Cap. vlt. de dilatio.

[v] l. 13. ff. de vsufr.

[x] d. l. 13. §. 6.

[y] l. 41. ff. de legat.

ſta propter ipſam appetuntur. Pecunias auaritia congerit, quia cum ſint rerum omnium pretium, delectant velut ſi in ipſis omnia poſſiderentur; ambitio conſcendit ad dignitates, quia delectat eminentiæ titulus, & infra ſe ſupplicantis turbæ ſpectaculum; dum placet oculis pulchritudo, rapit animum ad amorem; gaudet amicitia beneficiis, odium vindicta, ſpes bono futuro, audacia periculis, metus fuga, dolor lachrymis & ſolitudine, ſic voluptas ineſt rebus omnibus etiam ſibi contrariis. Coronæ, ſtatuæ, triumphi, immortalis gloriæ monumenta cedunt in præmium virtutis, qnia delectant animum natura ſua tum excellentiæ tum æternitatis auidum.

Hanc in motu poſitam voluptatem[a] ſuperat ea quæ eſt in quiete, ſcilicet in mente ſedatis paſſionibus tranquilla, nihil pendens ab externis, læta, ſecura, plena ſui poſſeſſione, in qua ſummum vitæ bonum licet falsò poſuerunt philoſophi. Illud abſolutum & conſummatum bonum aſſerunt non recipere plus & minus, quid enim ſummo poteſt addi; at voluptas in motu poſita ſeu ratione locorum, perſonarum, temporum conceſſa, ſic intra mediocritatis terminos debet contineri: vt exceſſum, ſic defectum eius vitioſum aſſerunt, ſtupidum & agreſtem eſſe, bonorum fructum tyrannicè ſibi negantem, violentas quodammodo manus lento ſupplicio inferentem vitæ ſuæ, qui hanc omni voluptate carentem inſtitueret; hoc tetricum vitæ genus, facileſque odiſſe delitias damnat philoſophia, vt Iuriſprudentia[a] propoſitum eius qui vellet in ſepulchris habitare. Horum qui plus ſapiunt quam oporteat, qui non intelligunt mirabile neceſſitatis cum voluptate conſtitutum à Deo temperamentum, hic eſſe ſolet exitus, vt tandem auerſati rigidiorem quam deceat virtutem, in contrarium acto torrente, quem omiſerant luxum, ardentius repetant, & in eum immoderatè reſoluantur. Si qui ſint crucis amatores qui dum ſe totos Deo dicant, totos ſenſibus negent, raptu quodam & alta rerum humanarum incuria, non deeſt illis miſericors Deus, abiectas amore ſui voluptates terrenas ſpiritualibus compenſans in centuplum. Non immoror in hoc culpando delitiarum defectu qui rariſſimus eſt, & ſi contingat, tolerandus, vt oppoſitione ſua ſolitos eius exceſſus in naturam, in rationem, in Religionem in Deum peccantes valeat aliquo modo continere.

[a] Marſil. Ficin. lib. de voluptate.

[a] l. 3. §. 6. ff. de ſepul. viola.

In hos exceſſus tranſierunt olim Sybaritæ, quorum diſſolutos mores, & his citò dilapſam eorum Rempublicam refert Athenæus[b]; tranſierunt pſeudo-Epicurei qui philoſophi ſummum bonum in animi voluptate conſtituentis ſententiam ad ſenſus tranſtulerunt; tranſeunt etiam nunc inimici crucis Chriſti,[c] quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum. Ignem conceſſit natura, vt intimi caloris & abſentiæ ſolis ſubſidium, non vt illo comburamur; dedit

[b] lib. 12. c. 16.

[c] Philip. 3. 19.

aquam vt refrigeret, non vt obruat; Ita concessit voluptatem vt alliceret ad conuenientia, vt vitæ labores leuaret, non vt homines toti corporeis gaudiis dediti per luxum & ignauiam vitam agerent. Hi sunt minus continentes plantis quæ in mediis aquis necessarium sibi tantum, non superfluum humorem trahunt, & bestiis quæ ad necessitatem & delitias, non ad stuporem & morbum vsque concessis solent vti. Sufficiat hic breuiter demonstrasse legis naturalis imperium, sic esse temperatum, vt iubentis authoritatem obscurei obsequentium cupiditas & voluptas; tam liberale vt velit nos auspicari vitæ mortalis militiam à consummatæ præmio, à voluptate quæ est superefluentis quædam bonitatis, & æternæ fœlicitatis vmbra.

Dolor & vis exigit, quod aliàs sponte non fieret.

§. 3.

VT prima iustitiæ pars est ad legis obsequium propositis præmiis homines prouocare, sic secunda declinantes in contrarium armata manu, minis pœnisque continere, lapsos reuocare. Cùm humana mens peruersæ suæ libertatis vindex in hac sensuum & passionum regione vltrò feratur ad illicitum, ad honestum autem non nisi vim passa, hæc coactio videtur esse præcipuum legis subditos in bonum dirigentis munus; vnde definitur [d] delictorum quæ sponte vel ignorantia contrahuntur coërcitio. Raró proponit præmia, vbique minatur pœnas, quia virtus ipsa per se bonis præmium est, ad illamque propter ipsam veniunt; at cum naturalis & frequentissimus sit in pejora lapsus, continua debent esse quæ hunc cohibeant & impediant, vincula. Etiam tempore pacis [e] contra contumaces militari manu proceditur ad coactionem obedientiæ, & armari leges dicuntur pro criminibus vlciscendis; Vtque imperium [f] absque notione exerceri non potest, ita nec jurisdictio sine imperio & potestate coërcendi, inermisque magistratus nullus est, vnde mandata jurisdictione [g] etiam intelligitur mandari modica coërcitio, omnibusque concessum est [h] iurisdictionem suam pœnali iudicio defendere In ipsismet transactionibus [i] quæ liberè fiunt, pœna debet apponi, ne ab illis recedatur, ne data fides in compromisso, si liceret impunè, receptis arbitris illudat, iterumque miseros fori laqueis implicet; Multa bona præstantur inuitis, inquit canon, [l] quando eorum consulitur vtilitati, non voluntati, quia sibi ipsis inueniuntur esse inimici. Concludit Plato [m] viuendum esse sub legibus, quia nullus ea quæ sunt ad bonum publicum, aut sponte sua, aut diu vult. Non valet contra-

ctus

[d] l. 1. ff. de legib.
[e] l. cum viro. ff. ad l. Iuli de adulter.
[f] l. 2. ff. de Iurisd.
[g] l. Fin. ff. de officio eius cui man. est Iur.
[h] l. vn. ff. si quis ius dic.
[i] l. 15. ff. de transact. l. 11. ff. de recep. arbit.
[l] can. & qul. dist. 4.
[m] lib. 9. de Republ.

ctus sic factus, decem dabo si voluero, nec enim debet in arbitrium rei conferri an sit obstrictus, qui sponte sua fertur ad liberationem licet cum alterius iniuria, nisi quod iustum est exigat legis actio. Prius fideicommissa nullo vinculo iuris, sed tantum pudore eorum qui rogabant, continebantur, postea necessitas imposita fuit hæredi, fideicommissario volenti hæreditatem restituere. Malus abdicata ratione transit in naturam bestiarum, quæ maximè pœnis & verberibus domantur; transit in naturam dæmonum inferiorum, quibus contumeliosè,[n] minis, adiurationibus imperandum est, non humiliter supplicandum vt docent Appolonius, Iamblicus, & D. Thomas.

L. 7. ff. de contrah. empt. l. 35. eod. l. 8. ff. de oblig. & action.

Inst. de fideicom. hæred.

[n] Philost. in vita Appollonii lib 2. c. 1. Iambl. de myster. c. 3. D. Tho. 22. q. 81. a. 17. ad 1.

Quod igitur oporteat ciuitatem & legibus & armis esse munitam, quibus & magistratibus inobedientes parere compellantur, & quibus propulsetur vis externa; quod rara sint præmia, pœnæ frequentes, id totum politici mutuati sunt à natura. Allicit quidem voluptatis illecebris, vt diximus, sed instat potissimum dolore, cuius sensus acutior est, ne à conuenientis boni prosecutione deficiat actio, aut in contrarium aberret. Opportuit partes corporis suis locis aptè constitui, dispositis finibus excipi, non contrahi, non prolabi, & è suis sedibus moueri, vt sint ad proprias actiones paratæ, tunc autem non delectant, cum nec sentiantur; at si vis externa, aut incumbens humor luxauerit, ingens dolor cogit eas vnde motæ sunt statim restitui: quis de cibo ad humidi consumpti reparationem sumendo cogitaret, quis deficientis naturæ necessitatem intelligeret? quis omissis animi studiis curisque ad hæc se pateretur demitti, si non vrgeret fames, & exinanita ventriculi capacitas, rugis contracta, concidentibus in se lateribus proxima præcordia grauiter conuellens, ad implendam farciendamque vacuitatem stimularet appetitum; vbi sedatus est, offeratur licet cibus aliàs gratissimus, nauseam parit, vnde patet verum esse quod dicit Plato,[o] voluptatem potissimum in doloris cessatione consistere, quia dum cessat dolor, cessat ex fruitione voluptas, quæ maior est ieiunis in cibo vili, quam saturis epulonibus in pretioso. Id autem sic mira diuinæ bonitatis prouidentia factum est; ne vitæ solatium magno constaret, & in arbitrium fortunæ poneretur.

[o] In Phædone.

Nullus esset certantibus, venantibus, auaris, curiosis laborum terminus; exhaustis spiritibus momento vires conciderent, nisi lassitudo cogeret ad quietem, & improuidos passionum motus, sensus omnes vel nolentes irrepens dulcis somnus consopiret. Ita dolor voluptatis principium est, actionum origo, tutor & magister. Licet apoplexia tollat omnem motum & sensum, tamen mouentur musculi thoracis respirationis necessitate, & suffocationis dolore excitante neruorum vim ad functiones. Necessitas est quæ ciuilem hominum

vitam instituit, vt se mutuis viribus iuuarent. Necessitas artium omnium mater est, vnde illi, & industriæ velut proli vnicum Corinthij [p] templum, vnam aram extruxerunt: docuit terram colere, maria sulcare, mundum omnibus communem efficere commertio, domos construere, victum, vestitum parare, & quod his inest probrosæ seruitutis, apparatu splendido, artes suæ verterunt in gloriam: aduersis in rebus addit animos, spem sæpiùs dedit ex desperatione, victosque de vincentibus versâ momento rerum aleâ triumphantes efficit. Plinius [q] loquens de leone, qui homini in deserto blanditus est, vt os quo fauces præpediebantur auelleret: vnde, inquit, medicas nouit hominis manus, nisi fortè vis malorum etiam feras omnia experiri cogit. Illis in hoc eadem cum homine sors, nam à remediorum inuentione cœpit medicina, nihil intentatum relinquens, vt vrgenti dolori subsidium aliquod afferret: hinc multorum edocta periculis, sanitatis restituendæ & conseruandæ præsidia promittit, saltemque præstat vt iuxta illam nemo desperet.

Etiam ea quæ pertinent ad vrbanitatem, ad vitæ ciuilis decorum & vanitates recensent inter necessaria, vt eo titulo seclusis impedimentis omnibus, fortiter perficiantur. Hæc non præstare dedecus est, velut pœna grauior in eminentiori dignitate, vt deformitas in vultu, morbus in parte nobiliori maior est: ea ratione sacerdotis delictum minùs toleratur, [r] & olim [s] pari sacrificio ac totius populi peccatum, debebat expiari; sacerdotis etiam filia [t] delinquens grauiùs quàm cæteræ puniebatur: homo Christianus propter duas causas fortiter cadit in peccato, inquit canon, [v] aut propter eius magnitudinem, aut propter altitudinem dignitatis: sic tanto damnabilior iudicata est Angelorum culpa, [x] quanto erat natura sublimior; plus delinquit miles [y] quàm paganus; plus is qui concessa est administratio, [z] quàm extraneus: generaliter tamen grauius in eodem delicti genere punitur seruus [a] quàm liber, famosus quàm integræ famæ.

Quædam acriùs vindicantur quatrupliciter, inquit D. Thomas, [b] scilicet propter grauius peccatum, consuetudinem, pronitatem, & nocumentum. 1. Constat parricidia, sacrilegia [c] grauiùs puniri; olim [d] aduersus ducem vel præsidem militiæ contumacia pœnâ capitis puniebatur. 2. Acerbiùs animaduertitur in eum qui sæpius eadem commisit, [e] videtur enim recidiua vt in morbis sic in delictis, nasci ex insufficienti curatione. 3. Cùm maior est in malum inclinatio, sistitur sæuiori vindicta, sic ossium capita lubricis & orbicularis excepta finibus, ne facilè dissiliant, fortissimis vinculis colligantur; sic ferociores equi durioribus frænis sunt coërcendi; leones validioribus catenis detinentur; orientales populi ingeniosi, suæ libertatis amantissimi, parati semper ad excutiendum iugum dominationis, asperiori-

[p] Pausan. in Corint.
[q] lib. 8. c. 16.
[r] l. 8. C. de Episc. & cler.
[s] Leuit. 4. 6. 8.
[t] Leuit. 21. 9.
[v] Can. homo. dist. 40.
[x] D. August. tract. 100. in Ioan. in fine.
[y] l. 14. ff. de pœnis.
[z] l. 9. ff. de tutel.
[a] l. 10. ff. de pœnis. &c.
[b] 1. 2. q. 105. a. 2.
[c] l. 7. & 8. ff. de iniuriis.
[d] l. 6. ff. de re milit.
[e] L. capitalium. ff. de pœnis.

bus legibus in officio continentur: austerior solet esse disciplina belli, quia vires armis constant, quæ vbi à recto itinere desciuere, oppressura sunt, nisi opprimantur. In paucorum potentia[f] grauiùs animaduertitur in diuitem qui pauperes contumelia affecit, id enim, nisi occurratur, solet fieri; ea ratione grauius punitur mulier[g] quæ cum proprio seruo, quam cum alieno commiscetur: propter violentam Domini necem seruos omnes torquere mos erat,[h] donec reus cognosceretur, & si latebat omnes capite plectebantur, vt securior esset Domini vita, inter solitas seruorum vt hostium insidias. Innumera sunt in iure similia, quibus potest addi, quòd seuerior effer-buit pœna contra nouæ legis transgressionem,[i] vt deleretur diu contractus in contrarium habitus, & ne facili tunc transgressioni faueret impunitas: sic horrenda populi Iudaïci punitio transgredientis nouiter receptam à Deo legem; sic ea de causa ne fratri quidem Remo pepercit Romulus, primamque hanc voluit esse victimam, quæ munitionem vrbis nouæ sanguine suo consecraret. 4. denique pœnæ delictis damnisque commensurantur,[k] seuerior enim sumitur vindicta de reis læsæ maiestatis, qui totam Rempublicam,[l] in vnius Principis aut Magistratus persona læserunt; his & similibus exceptis leues aberrationes tolerantur.

[f] Arist. 5. Polit. 8.

[g] l. vn. C. de mulier. quæ ser.

[h] Tacit. 4. Annal. l. 1. ff. de S. C. Syllania.

[i] l. 25. ff. de pœnis can. non afferimus 24 q. 1.

[k] l. 11. ff. de pœnis.

[l] L. 1. & 2. ff. ad l. Iul. maiest.

Permittuntur quæ non multum nocent.

§. 4.

CONstant omnia certo quodam temperamento; positi sunt vt essentiis sic actionibus termini, vltra quos ne quid procedat, & harmoniam vniuersi dissonantia perturbet, obstat naturæ lex, imperio, coërcitione, misericordia, quæ nescientes & inuitos ad id quod optimum est dirigit. Sed hæc rebus imposita mediocritas suam habet latitudinem, è cuius centro licet in defectum aut excessum illæsis cuiusque speciei conditionibus declinare, spatiumque ita patens conceditur, vt in eo tota videatur esse libertas.

Vt ordiamur à defectu, necesse est cum illo stare rerum existentias, quia qualibet singularis æquare non potest totum speciei bonum, eminens & vniuersale,[m] tum quia singulares illi defectus conferunt ad bonum vniuersi. Lex est ad primi mobilis motum cœlos omnes intra viginti quatuor horas orbis circuitum absoluere, deficit tamen in aliquo octaua sphæra in 100. annis absoluens gradum vnum ab occidente in orientem; deficiunt similiter mota quotidie planetarum corpora, quibusdam gradibus & minutis; patiturque superior

[m] Card. Cusa. de docta ignor. lib. 3. cap. 1.

orbis aliquid sibi detrahi ab hac irregularitate, quia parum aberrat. Simile quid habent Iurisconsulti apud quos [n] libertus cui centum testamento Domini relucta sunt, si ab vxore sua non recedat, censetur id impleuisse, licet suis vacans negotiis, aliquas excursiones fecerit; breui reuersa vxor [o] non videtur diuortium fecisse, & generaliter [p] videntur esse in fundo, quæ maiori temporis parte in eo sunt. Terra censetur occupare centrum mundi, quia tenet illud maiori sui parte, & licet illic aëri, aquis, ignibus satis ampla relinquat spatia. Possunt dæmones [*] partem eius aliquam mouere, non tamen totam, quia hoc non est proportionatum naturæ ipsorum vt mutent ordinem elementorum mundi. Mari licet quotidianis æstibus exundare, sed in limine sibi posito confringit tumentes fluctus suos: censetur perennis fluuius [q] etiam qui æstate quadam exaruit: ager habetur fertilis qui quandoque fallit spem agricolæ, vnius enim anni sterilitas, alterius fœcunditate pensatur.

[n] L. 13. ff. de ann. legat.
[o] L. 35. ff. de ritu nupt.
[p] L. 18. de inst. vel inst. leg.
[*] D. Thom. 3. q. 16. a. 10. Iob. 38.
[q] L. 1. ff. de fluminib.

Diximus [r] fatali quadam necessitate bonis mala permisceri, & nihil esse intra speciei cuiusque limites numeris omnibus absolutum; agros, domos, fontes patimur cum suis seruitutibus; amicos, seruos, equos, cum innatis sibi vitiis: Deus cum dixit fiat lux, [s] sic fugauit tenebras, vt redirent, & mediam temporis partem occuparent; etiam vtiliter in venis, cæteris humoribus sanguis permixtus decurrit: nutrimur dulcibus, non absolutè talibus, sed dulci permixtis; ne momento quidem frueremur vita, si toties deficeret, quoties alteratur temperamentum. Alter alterius onera portate, monet Apostolus, [t] ex disciplina naturæ, quæ legem suam vniuersalem, paruo quodam aberrante passu non censet violari, parumque vt pro nihilo reputare vidimus in defectu; idem obseruare possumus in excessu.

[r] Supra l. 10. §. 3.
[s] Rupert. lib. 1. in Genes. c. 10.
[t] Gal. 6.

Elementa definitas sibi regiones & stationes censentur fideliter tenere, licet ignis & aër sint in omnibus, vt dictum est; [v] licet terra supra mediam aëris regionem iuga montium efferat, & maria tum in solenti fluctuum elatione, tum per vapores emissos, sedes illas altiores occupent: patitur hæc natura, & his eruptionibus docet, quo ferrent, & in quales excessus effunderentur, si non illas velut fræno contineret regentis Dei manus. Non est angusta, vnde necessariis prouidens, etiam sufficit superfluis. Folia potissimum data sunt, vt dum arborem exornant decenti coma, in frugiferis fructus ab iniuriis vindicent; at quanti lasciuientes pampini quos velut nociuos agricola falce præscindit. Mammæ alendo partui datæ sunt, tamen apparent in viris licet steriles, sicut in talpis oculorum inania rudimenta; superueniunt messi flores quibus laboratum non est; sunt in marmoribus exangues, solidæ, fluorem mentientes venæ: quibusdam pinguescunt corporis partes, omnibus crescunt vngues & pili plus

[v] Supra l. 4. §. 2.

quam deceat, nec tamen culpatur ob id natura, vt nec cum meliori semine solum vacuum inutiles fundit herbas.

Ex hac naturali lege didicit ciuilis [x] pro monstro hominem non habere, cui plures sunt solitis in manu digiti, & ob id [y] seruum non redhiberi; generaliter quæ abundant [z] non vitiare scripturas, dum tamen adsint necessaria; didicit politia leui manu habenas moderari, nam imperat hominibus qui nec totam seruitutem pati possunt, nec totam libertatem; didicit moralis non mirari, si sapiens interdum aliquo passionum æstu tentetur; didicit adolescentes rigida nimis disciplina non continere, ne pusillo animo fiant, inquit Apostolus, [a] & decussis decoctisque velut pruina floribus, spes omnis fructuum aboleatur: lasciuiunt primùm, vt postea seruiant, canes & iumenta; & qui non patitur crescentis ætatis motus inordinatos, maturæ commoda non percipiet; teneris annis acerbè non est instandum, ne studia puer, quæ amare nondum potest, oderit, & amaritudinem semel perceptam, in posterum reformidet. Sic cùm illis eloquentiæ studentibus oratio non possit esse perfecta, melior est abundans & vltra quàm par est fusa, facile remedium est vbertatis, sterilia nullo labore vincuntur.

[x] l. 14 ff. de stat. hom.
[y] l. 10. ff. de ædil. ed.
[z] l. 94 ff. de reg. Iur l. 37. C. de donatio.
[a] Coloss. 3.

Tandem sicut stat mundi totius ordo perennis, inter ea quæ propter defectum materiæ, & agentium cæcos impetus casu contingunt, ita viget lex ciuilis, licèt habeat aliquid ex iniquo quod vtilitate publica compensatur; & quamuis tolerari debeat minus malum vt grauius possit vitari. Citò deficeret ciuilis societas, si ex Stoïcorum opinione paria omnia essent crimina, & ex Draconis legibus, tum defectus, tum excessus nunquam tolerati extremo supplicio vindicarentur.

Imperantis potestatis est, aliqua præter consuetum ordinem indulgere.

§.

Si lex imperet Deum imperare dicit Aristoteles, [b] quia plurium sapientum quibus diuina mens præsidebat consultatione semel stabilita, non subiacet in posterum vario passionum humanarum iudicio: hæc rata fixaque de rebus agendis, & ad rationis lancem ponderatis sententia, it quidem obuiam inconstantiæ vel ex ignorantia vel ex culpa nascenti; sed rebus natura sua fluxis non benè prouidet immotum rigidumque decretum, quo supponuntur aliæ quam sint, & quod malum cui debet auxiliari, vel non attingit, vel auget

[b] Polit. lib. 3. c 11.

intempestiuo subsidio: quis non obseruatis morbi paroxismis remedium decernit? quis inter ventos momento varios, vnico velorum statu speret per ingentia maris spatia propositum portum attingere? & quis mobilem negotiorum conditionem immobili, finito, illas non sequente statuto diriget? Non possunt omnes casus [d] qui quandoque incidunt lege comprehendi, sed qui iurisdictioni præest, ad similia producere & ius dicere debet: igitur necessaria fuit lex animata, scilicet Princeps aut magistratus, qui legem scriptam, habita ratione rerum, personarum, locorum, temporum ex Epichia [e] & æquitate temperet. Hæc autem æquitas in tribus potissimum consistit, primo in legibus ex æquo & bono [f] ad sanam rationem & rectam sententiam accommodandis & interpretandis. 2. in illis ampliandis [g] & ad ea quæ lege comprehensa non sunt, vti par est ratio, extendendis, 3. [h] vt in his quæ ex verbis legis colligi non possunt, sequamur quod naturalis æquitas suggerit: quantumuis ergo prouidè scripta fuerit lex, cum sit in rebus ipsis præsentibus cæca, futurarum ignara, supplicantium votis surda, tyrannicum habebit imperium, si non fuerit mentis humanæ, quam sibi subiicere tentabat, arbitrio temperata.

[d] l. 10. & seqq ff, de leg.

[e] Arist. 5. mor. 14.

[f] l. 19. 24. 91. de verb. oblig.

[g] l. 10. & seq. C. de const. pecu.

[h] l. 2. §. item varro. eod.

Lex naturæ his non subiacet incommodis, est enim diuinæ sapientiæ mundum gubernantis ratio, rebus vniuersalibus sic prouidens, vt singulis pro modo suo semper adsit, velut singularis, & vnius cuiusque commodis non minus aptè commensurata quam si ei tantum inuigilaret. Sic formam asserunt cœlo lapsam, aptum sibi domicilium construere, edendis actionibus instrumenta parare, non ad rationem tantum speciei, sed prout exigunt indiuidui conditiones; vnde dicunt vnam animam aliud corpus, quam suum, informare non posse. In texendo verbi gratiâ humano corpore, [i] natura non est ita certæ addicta legi & conformationi, vt in congruas singulari temperamento varietates non excurrat; helluonibus abdomini suo natis dat iecur amplissimum, aliquando non dissectum in lumbos, nullis fibris diuulsum, sed solidum, vt collecta virtus sit maior in perficienda digestione. Hi quibus exundare debet bilis, bulla fellis ductum habet non in intestinum tantum, sed & in ventriculi fundum proiectum, vt etiam vomitione possit excerni. In phlegmaticis quibusdam obseruatum est, vnicum esse renem, geminos magnitudine compensantem, vt virtus vnita fieret ad excretionem fortior: futurum athletam fortissimum effecit naturâ, [k] disponens rectos & transuersos cancellatim neruos toto corpore, potissimum in brachiis & manibus.

[i] Fernel. lib. 1. Physiol. passim.

[k] Plin. l. 7. c. 10.

Fuerunt etiam hominibus præter speciei suæ sortem concessa priuilegia, vt quòd Ophiogenes [l] serpentum ictus solo tactu leuarent, & manu imposita venena extraherent corpori; quod ex hirpiarum

familia nari, super ambustam ligni struem ambulantes non adurerentur; quòd Pyrrhi regis dextri pedis pollex tactu leniosis mederetur, qui & cremari cum reliquo corpore non potuit. Vt reperiuntur lapides naturaliter impressi figuris,[m] quæ ad similia vim latentem syderum exprimunt, sic quibusdam hominibus corpus fuit certis insignitum caracteribus innatæ virtutis indiciis; quibusdam anchoræ signo,[n] quia his fundari debebat Reipublicæ salus: alij genuinam lanceam femore præferebant, virtutis militaris augurium; Augustus maculas habuit in corpore in modum cælestis vrsæ dispositas; an quia sicut hæc constellatio nunquam nobis occidit, sic eo regnante nasci debebat ad finem vsque sæculorum duratura Religio.

[m] Albert. Magn. de lapidib.

[n] Alex. ab Alex. lib. 2. c. 19.

Inter hæc priuilegia reduci potest fœlix quorundam natiuitas sub fœlicium signorum & planetarum dominio, quibus videtur innata non labore quæsita virtus, aduersis rebus non deiecta, prosperis non insolescens, velut animo innocentiæ primæuæ restituto. His addo bonam fortunam eorum quibus res omnes prosperè cedunt vltra spem & vota; & in quorum sinum vndique fœlicia confluunt, ipsis etiam alia cogitantibus vel dormientibus. Ordinatur, inquit D. Thomas,[o] homo secundùm corpus sub corporibus cœlestibus; secundùm intellectum sub Angelis, secundum voluntatem sub Deo, ex his causis hominem inclinantibus in bonum citra electionem suam aliquis dicitur bene fortunatus: magno certè priuilegio non nasci vt reliqui mortales ad laborem, sed ad delitias, fortunæque vicissitudinem non experiri: id ambierunt Athenienses[p] consecrato simulachro victoriæ inuolucris; id sperauit Vespasianus[q] Romæ dicato templo æternæ pacis, plurimorum adulatione sibi persuadens se Regem esse, cui hoc immortale bonum Iudæorum oracula promittebant. Vix tamen obseruata fuit sic constans fœlicitas vt initiis exitus responderit, nam, vt dicunt, seruatus in finem vitæ maleficorum influxus, nullo beneficorum temperamento, delitiis & honoribus diu saginatos, vt olim Crœsum, Aman, Sejanum, Belisarium, insperata crudelitate necat, & elatos præcipitio collidit. Multorum certis temporibus sanitas tentatur,[r] & omnium in senectute hebescunt sensus: pro miraculo, & id solitarium reperitur exemplum Xenophilum musicum centum quinque annis vixisse, sine vllo corporis incommodo.

[o] lib. 3. contra gentiles.

[p] Pausan. in atticis.

[q] Baronius an. 76.

[r] Plin. lib. 7. c. 50.

Exigua mihi videtur fœlicitas hæc quæ in breui vita fortunaque contigit, nec suspicio tanquam maximum, quod spectat corpus minimam nostri partem. Verè maximum in homine priuilegium est sanctitas, quæ hominem transfundit in Deum, & purissimis affectibus illi coniunctissimum participem efficit eius omnipotentiæ, cui tota natura humiliter obsequitur, quod habet relinquere, quod non habet assumere parata, cum id iussum fuerit. Meritò stupet omnis ætas

Publica priuatis sunt præferenda.

Lex 12.

Ex ista paucis concepta verbis, præcedentium & sequentium fundamentum est, omnesque ferè quæstiones, in naturalibus, ciuilibus, artefactis hac apposita generali regula, dirimuntur. Meritò censeri potest hæc veritas inter prima principia mentibus omnium insita, quæ cum cæteras probent propositiones, ipsa non probantur, quia scilicet notissima probatione non indigent, instar lucis, per quam cum omnia videantur, ipsa per se splendet, tenebrasque discutiens pascit oculos. Sic omnes sensu quodam communi supponunt huius legis æquitatem, sapiens tamen illam ratione discernit, & si vocaretur in dubium potest eam validissimis argumentis contra negantes asserere. Totum enim, publicum, compositum, perfectum illud quod ex partium apta positione consurgit, primum intenditur ab opifice, vt est vniuersale, est propriissimus commensuratus effectus quem sibi proponit causa vniuersalis. Anima est primò actus totius corporis, secundariò autem partium eius, inquit D. Thomas, [a] Intentio legislatoris primò & principaliter ordinatur ad bonum commune, [b] ideò non præcipit actus particulares vnius, nisi vt ordinantur ad alterum: pictor intendit alicuius vultum exprimere, tum ad id conuenientes ducit lineas, colores sibi mutuò & vmbris miscet, donec ars naturam effecerit. Igitur partes vnde totum illud intentum perficitur, se habent ad illud velut materia, cuius proprium est cedere & obsequi formæ venienti, se habent vt media, quæ pro ratione finis assumuntur, modum & limites accipiunt, denique repudiantur vbi prodesse desierint. Ita totum illud suis partibus, qualitate intentione scilicet, antiquius & nobilius est; quantitate maius, & amplioris bonitatis, cùm eo saluo partes vt plurimum saluæ sint, dissoluto, tota concidant. Totum igitur præferendum est priuatis partibus, quæ tantum in ipso, sedem, nexum, decorem habent.

[a] 1. q. 76. a. 8. ad 2.

[b] Idem. 1. 2. q. 90. a. 2. ad 4.

Pars vniuerso suo debet congruere.

§. 1.

[c] Fernel. Physiolo. lib. 2. c. 2.

PArtem corporis definiunt medici, [c] corpus toti cohærens, communique vita coniunctum, & ad illius functionem vsumue comparatum. Vnde concludunt humores toto corpore fusos, ita spiritus impetu cordis impulsos in arterias, partes non dici, quia non hærent, sed fluxi deerrant, quasi vase contenti: sunt cæteris alimentum, quod non congruit partibus, alioquin illis ab inuicem consumptis, periret totius integritas. Similiter tumores, calli, verucæ, licet alantur & viuant, partes non debent dici, quia præter naturam & prodigiosè cum sint, nullam functionem, nullumque vsum toti, sed potius incommodum afferunt. Partes tum inter se, tum vniuerso congruunt, quia certis loci, quantitatis, formæ, figuræ finibus continentur, præscriptis concessisque modis sibi mutuo subseruiunt, vt in totius commodum operæ suæ refundantur. Oesophagus à linguæ radicibus in ventriculum illapsus, quæcumque accepta sunt, illi suppeditat, concoquit autem hic, paratque iecori; intestina genitas concoctione cibi reliquias deiiciunt; quidquid purius est, iecori suggerunt venæ quæ dicuntur mesaraicæ, vt hoc rursus altera coctione in sanguinem iecur conuertat; hinc orta genitaque superflua, lien, fellis cystis, renes expurgant paratis ad hoc ductibus. Cùm sibi peculiarem actionem hæ partes obtineant, hanc tamen referunt ad communem iecoris commoditatem & vsum; iecur autem ad cordis, ambo ad cerebri necessitatem, omnia denique ad sensuum, nobiliumque partium gestiones & opportunitates, vt videri possit eximius partium omnium concentus, & in vnam summamque animalem actionem, pro cuiusque speciei ratione concors omnium conspiratio.

[d] D.Tho. 1. q. 3. a. 7. & q. 65. a. 2.

Omnes itaque partes sunt propter totum; [d] vt iam demonstrauimus cœlorum & elementorum inductione; cœli superiores præsunt rebus vniuersalibus, inferiores rebus magis singularibus; cum inferiorum vita consistat in calido & humido; hæc conferunt duo luminaria, sol calidus, luna humida; horum specialis tantum fit mentio in Genesi, & Ægyptij cœlorum vim omnium in illis venerabantur sub nomine Osiridis & Isidis. Inferiores planetæ, superiorum vires temperant, Luna Saturni, Mercurius Iouis, Venus Martis: Ars diuina motus eorum sic dirigit, vt incidant in diuersos aspectus mi-

rè concinentes ad totius harmoniam; sicut cytharam tangentis digiti, velut fortuita, quia visum fallente velocitate, fictis etiam & semiuiuis tonis ludentes, proposita sibi notataque melodia blandiuntur auribus. Sic æquissima permutatione negotiantur elementa, & mixtorum temperiem pro cuiusque tum speciei, tum indiuidui ratione conformant. Terra, velut vase continet aquarum fluiditatem; aquæ per terræ venas colatæ, dum eius medentur siccitati fœcundam efficiunt; sic de cæteris mundi partibus; quæ tum existendi, tum agendi terminos habent non tam naturæ suæ singulari, quam vniuerso profuturos; sic quodlibet indiuiduum est propter suam speciem, species omnes ordinatissimæ, mediis interiectis inter extremas, sunt propter totius complementum & pulchritudinem.

Ex his infert D. Thomas,[e] hominem non esse bonum, qui non sit proportionatus bono communi; turpis enim pars, inquit D. Augustinus[f] suo toti non congruens, quæ se vel non erigit, vel non deprimit, cum id communis boni ratio videtur, postulare tunc non conturbabit sapiens publicos mores,[g] & populum in se nouitate vitæ non conuertet, vt vniuerso, sic Reipublicæ positis legibus se libens accommodat, si non alio saltem pacis & ordinis tranquilli præmio; sequitur quæ mutare ius non est; totius pulchritudinem, licet minus absolutam non deturpabit partis auulsione; concentum in aliquo peccantem, duriorem non efficiet notabili morum dissonantia. Ita decernunt canones Apostolorum,[h] Episcopus qui inter cæteros in aliqua gente primatum obtinuit, non debet tamen aliquid præter eorum conscientiam facere; sic enim vnanimitas erit, & conglorificabitur Deus per Christum in spiritu sancto. Sic omnibus omnia factus Apostolus, vt omnes lucrifaceret, exemplo suo docuit nos; quam prædicauit patientem & benignam charitatem.

[e] 12. q. 9. a. 1. ad 3.
[f] 3. Confess. c. 8.
[g] Senec. epistol. 14.
[h] Can. 35.

Quantis igitur tenentur criminibus qui publicam tranquillitatem seditione conturbant, & populum rerum ignarum, nouitatis auidum, in magnates naturaliter flagrantem inuidia, sub specie libertatis contra legitimam potestatem commouent Crimen est læsæ maiestatis[l] quo princeps sibi necessaria ad regimen maiestate spoliatur. Respublica diuisione fit infirmior, sceleribus, vt impunè grassentur, hostibus, vt crudeliter insiliant, lata panditur via; Vnde Cæsar[l] cum cæteris criminibus sæpè veniam mitissimus concederet, seditiosis tamen nunquam pepercit, quasi venia, ob crimen publicum indignis. Sed quanto grauius peccant in Rempublicam, quia in Deum Imperij datorem & conseruatorem, qui schismate, nouisque dogmatibus mouent animos; corpus Christi mysticum lato vulnere perfodiunt, in sacratissimam personam summi Pontificis primùm sæuit hæc impie-

[l] l. 1. ff. ad l. Iul. maiest.
[l] Sueton. in Iulio C.

tas, vt in posterum deleta ratione, synderesi, fide, conscientia magnis assueta criminibus, nihil horrens, nil formidans ludat inhumano patriæ, Regumque parricidio.

Inferiorum stellarum animæ consentiūt vniuersi partes, inquiunt Platonici, [a] quia in vnum opus, tum inter se, tum cum anima mundi vndique conspirant, communique inter se, sensu, quamuis occulto, & latenti quadam compassione communicant; id autem faciunt sicut in natura elementari elementa, in vegetali plantæ, in animali animalia, nulla prorsus electione; nam si inferiorum vita per se, sine electione, officia sua peragit, multo magis vita superiorum per se sua prorsus absoluit; si qua illic intellectualis & rationalis electio est, non ministerium quidem hoc, sed officium superius elegit. Toleretur hæc de stellarum animis opinio, velut parabola, quæ nobis exprimit collegarum in administratione Reipublicæ necessarium cum lege concentum; res enim communis, sine communione animorum rectè non administratur; ideò seponendæ sunt simultates, aut seponendi consiliarij, quorum odia priuata sæpè transeunt in publicum excidium. In ipsis rationem præuenire debet collatum ex dignitate nomen, quasi sui desinant esse, & facti sint iuris publici. Sint vnum cum imperante, vt inter se similiter huius tertij mediatione vnum sint, vnum agant, vt omnes arteriæ, vno cordis motu mouentur, vt duo oculi vnum vident, aures vnum simul audiunt, manus vnum operantur, & vna venit in alterius laborantis auxilium.

[a] Plotin. lib. 2. æne-ad. 2.

Iuxta Platonis [a] sententiam animæ partes, irascibilis, concupiscibilis, rationalis; si sint concordes, & in nullo dissidentes hæ tres, efficiunt sanitatem animi, discordes autem & contendentes, morbum; Vbi sepositis priuatis commodis, conspirant in bonum publicum, mercatores, milites, Rectores seu Iudices, operasque suas in commune conferunt, impetu quodam rationem præueniente, vt fit cum concurritur ad mœnia contra hostis irruptionem, ad nauem è naufragij periculo liberandam, ad extinguendum incendium, salua fiet res publica.

[a] Galen. lib. de placitis Hypocr. & Platon.

Partium virtus in totius gloriam refunditur.

SI partes se habent ad suum totum, vt materia ad formam, vt media ad finem, mirum non est si quidquid habent virtutis & existentiæ in illud refundant, quia sic impendi est in illis perfici. In musica singulæ voces licet dulcedinis eximiæ non percipiuntur, sed ex omnium ordinato concentu nascitur vna, quæ mentem per aures rapit, harmonia. Philosophi censuerunt elementa in mixtis non remanere, nisi secundum remissas qualitates, singulaque per vnionem perire, sed morte viuifica, splendidaque, cum hinc nascatur aliquid præstantius, scilicet vegetans, sensitiuum, vtriusque forma, cœli proles & expressio. Lux omnium corporalium rerum subtilior, è diuersis emissa principiis in vnum perfectissimè confluit, patitumque fit ad inuicem accessio, non interitus, itaque dum sol è medio cœli pleno suo splendore, totum illustrat hemisphærium, etiam stellæ lucent, licet non videantur, & maius sensibile minoris sensum obscuret; ostendunt suo fulgore per noctem, quantum in die soli deferant, vnde velut illis morem gererent Athenienses, ° in solemni festo stellarum, præcipua sacrificia faciebant in honorem solis: dum Praxiteles venerem è marmore educeret, instrumenta quibus duram scalpsit materiam, suas actiones edidere, sed transeuntes, laboriosas, & in quibus attrita perierunt, at remansit opus artificem & sæculum suum apud posteros nobilitans. Maximum sanè documentum quo fine in politicis & religione quisque agere debeat.

° Pausanias in atticis.

Mortales sumus, vita torrentis modo defluit, incerto nec perenni cursu, ex tumido mox deficiente, quæ censetur longissima, præteritis futurisque sæculis comparata, momentum est, quantis tamen exagitatum, quantum interruptum & decussum casibus? Ita qui se tantùm & ea quæ ad præsentem statum pertinent spectauerit, in angusto laborat, minimum quid etiam incertum sectatur; indignum sanè tot disciplinis, tot curris & laboribus finem fortunæ, mortique desudare. Immortalis animus quærit immortalia, quibus suas dicare possit operas, quibus hæreant solito rerum fluxu non raptæ, non absorptæ; quamuis subiaceat hic legi temporis, æternum tamen aliquid molitur, & vt se sentit, sic opus agere vult non interiturum.

At quid inter mortales immortale, quid æternum in tempore? nihil hîc apparet durabilius Republica, quæ pereuntibus singulis suis ciuibus, ipsa permanet sicut sylua deciduis, iterumque nascentibus

quolibet anno foliis. Qualibet perpetuitatem sibi promittit, etsi regnis vt hominibus sua sit ætas prouidentiæ legibus limitata, quia tamen sic in longum protrahuntur, vt nemo senectutem aduertat, interitum denuntiet, æterna facilè credimus, sicut spatium immensum, cuius finem prospectus non deprehendit. In hoc sibi nimium blandiri ciuilem vanitatem docent historiæ, dum referunt diuturnas suis tandem temporibus contingentes imperiorum vicissitudines; illis tamen pereuntibus superstes manet pro illis præclarè gestorum memoria; sic deletâ Chartagine, se suæque Charthaginis famam semper ab obliuione vindicabit Annibalis bellica fortitudo. Ad hunc heroïcæ virtutis apicem, & vt suo nomini æternam famam quærerent, contenderunt antiqui fortiter agere pro patria; ad id potissimum instituti fuere iuuenes, hæc vna fuit senatoribus, ducibus, militibus, populis communis ambitio; hæc tot coronis, titulis, triumphis, monumentis æternitati dicata virtus, extra quam nihil sincerum, nihil excelsum habitum est. Apud Persas [p] quicumque sacrificabat, non pro se priuatim, sed pro populo vota faciebat, nec aliter quàm sub communi & generali nomine ipsius sacrificantis persona commendabatur. Erga patriam officia præcipit Plato [q] præferri certaminibus olympicis, vnde victoribus apud gentes omnes fama quærebatur. In his tamen & sacris omnibus ludis, [r] corona non dabatur victori, sed patriam ab eo coronari pronuntiabant. In bellis parta victoria, notabilior spoliorum pars in triumphum ducta referebatur in ærarium publicum; sic Paulus Æmilius [s] Xerxe Rege deuicto, penates suos nulla ex parte locupletiores fecit, satis esse sibi existimans quod ex illa victoria pecuniam gloriamque patriæ suæ quæsiuisset. De eadem dicit Cicero, [t] quòd tantùm in ærarium pecuniæ inuexit, vt vnius Imperatoris præda finem attulerit tributorum; at hic nihil in domum suam intulit, præter memoriam nominis sempiternam. In monarchia Princeps solus velut corporis Reipublicæ caput coronatur, illique fœliciter gestorum gloriam proceres deferunt, summa cautela, ne sibi quid ex illa vindicantes, æmulatione velut alta fulmine contentantur. Visi sunt sex aut septem planetæ iouem comitantes sed sub eius radiis, itaut appareant tantùm ope tubi optici, & sic influunt indistincta virtute, vt nulla fiat eorum singularis consideratio; Iupiter censetur totum largiri quod conferunt, & Rex vult sibi gratiam haberi, gloriam deferri eorum omnium quæ fœliciter geruntur à ministris.

Reipublicæ simulachra sunt sodalitates quædam, militares, ciuiles Ecclesiasticæ, quibus etiam velut dominantibus, laborare, subuenire, gloriam quærere leges præcipiunt, & huic officio supplent, si defuerit illi singularis persona. Artificis bona, [v] non extantibus eius paren-

[p] Herodo. lib. 1.

[q] lib. 5. de legib.

[r] Plin. lib. 16. c. 4.

[s] Valer. Maxim. l. 4. c. 3.

[t] 2. Officio.

[v] l. si quis. ff. de ini. rup.

tibus & consanguineis, ab intestato deferuntur, non fisco, sed collegio artificis: Si extraneus succedat decurioni, [x] quarta pars bonorum cedit Curiæ, quod si sine liberis intestatus decesserit, succedit Curia, cuius ordini fatali necessitate exemptus est: sic bona militis [y] qui intestatus decessit sine legitimo hærede, perueniunt ad vexillationem in qua militauit: similiter voluit D. Gregorius Papa, [z] Ecclesiam lucrari bona omnia quæ Episcopus post adeptum Episcopatum acquisiuisset: & decernunt Canones [a] si Episcopus hæredem non habeat, non alium quàm Ecclesiam sibi hæredem instituat, debentque relinqui Ecclesiæ, quæ de Ecclesia acquisierit.

Societatis omnis initium fuit familia; cui pater præsidens, principis & Pontificis aliquo modo personam agit, in eum ergo naturalis principij iure refundi debet filiorum gloria, vt decernit sapiens. [b] Sic Antigonus [c] cùm ingenti prælio superasset hostem, præmium belli ad patrem transtulit, & imperium illi tradidit Cypri. Diagoras [d] tres filios adolescentes habuit, vnum pugilem, alterum pancratiastem, tertium luctatorem, eosque omnes vidit vincere, coronarique eodem olimpiæ die, & cum ibi tres adolescentes complexi, coronis suis in caput patris positis suauiarentur, cumque populus gratulabundus flores vndique in eum iaceret, ibi in stadio inspectante populo in oculis atque in manibus filiorum animam efflauit; officio suo functi sunt filij, sed trium singulatim amplissimis gaudiis iunctis & in se reflexis, non sufficiebat vnius hominis cor, & plusquam natura patiebatur effusum spiritus deseruere, piissimo simul & splendido parricidio. Excessit hoc in cultu Ninus [e] qui Belo Patri Regi Babylonio statuam posuit, sacrauit, adorari voluit, & hinc origo idololatriæ.

Hæc præludia sunt, quibus incitari debet animus, vt quidquid habet fœlicitatis & gloriæ, refundat in Deum, eius, omnisque boni principium, primum parentem, patriæ nostræ cœlestis principem. Hinc Ægyptii scriptores [f] putantes omnia inuenta esse à Mercurio, illi suos libros inscribebant. In Apocalipsi [g] viginti quatuor seniores adorant viuentem in sæcula sæculorum, & mittunt coronas suas ante thronum, dicentes, dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, honorem & virtutem, quia tu creasti omnia. Vidit eum Isayas [h] sedentem supra solium excelsum, & terram omnem eius maiestate repletam, quia laudat eum omnis creatura, omnesque simul hymnum in eius gloriam concinunt. Cœli sunt hymni magis festiui [i] & fœcundi laudibus quàm terrestria; homo est viuens & intelligens hymnus Dei plus cunctis visibilibus; In hoc enim verè consistit vita sua, vt in primam vitam essentialem refluat, & gratus illi rependat quam accepit intellectualem. Certè maximum homini iusto munus incumbit, est enim actor Dei, & pro ipso apud populos, apud Re-

[x] l. 1. & 2. quādo pars debetur ex bo. decur.
[y] l. vn. C. de bon. mil.
[z] Baron. a. 595. n. 59.
[a] Can episcopi. q. 2. can. sacerdotes eod. & can. statutum. 18. q. 1.
[b] Prouerb. 17.
[c] Rhodig. l. 11. c. 17.
[d] Gellius lib. 3. c. 15.
[e] Cassiodor. lib. 1. varia. epist. 30.
[f] Iamblicus de mysteriis initio.
[g] Cap. 24.
[h] Isay. 1.
[i] Card Cusa lib. de venatione sapientiæ. c. 15.

ges legatione fungitur. Hoc autem in officio debet in omnibus principis sui Dei gloriam quærere verbis, exemplis, spe metuque rebelles in obsequium adducere, subditos in officio continere, suam ex Domini potentia felicitatem metiri, totum quod est summo suo iuri concedere, & totum si posset orbem. Quanto plus se sic totum in Dei laudes effundit & sanctorum animalium exemplo, die noctéque clamat, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, tanto magis ea quam celebrat gloria repletur, lucis ignisque cœlestis iterata reflexione perficitur, donec accipiendo, reddendoque non sufficiens, raptu vitæ mortali deficit. Ab excessu rediens, fruitur hac ineffabili pace, quam mundus nec nosse, nec dare potest. O bonitas! quæ dum ei gloriam ex debito rependimus, fœlicitatis æternæque lucis auroram nunquam satis laudanda misericordia concedit & adauget.

Bono publico non potest derogari.

Vide supra l. II. §. I.

§. 3.

Licèt illimitata sit, & ad infinitum accedens materiæ potentia; licèt terræ superficiem amplissimus locus amplissimus locus ambiat; licèt tempus successione partium infinitam æternitatis extensionem æmuletur, angusta tamen sunt hæc spatia vagis rerum naturalium actionibus. Cùm enim ratione vel loci vel temporis non habeant quo se liberius explicent, occurrunt, obstantque sibi mutuò, & collidetentur ingenti totius orbis fragore, nisi cederent humida duris, infirma fortioribus, sic priuata publicis, velut quantitate, dignitate, merito præstantioribus. Etsi quilibet planeta feratur ab occidente in orientem, & coniuratis viribus in id tendant omnes, præualet orbis superioris motus ab oriente in occidentem, cæterosque secum ducit gratissimo raptu, expetitæ scilicet ab omnibus rerum generationi necessario, violentum enim diu natura non ferret: Etsi quilibet planeta ex diuersa mundi parte suum spiret ventum, Saturnus septentrionalem, Iupiter orientalem, Venus meridionalem, Mars occidentalem, licet impetu vel soli, vel mixti pugnantesque ruant; & oceani fluctus horrenda tempestate conuoluant, ipse statis semper suis sex horis fluit & refluit, quia sic vtrique hemisphærio seriatim restituenda fuit sub linea meridionali aquarum à sole consumptarum æqualitas. Vis hæc summa ventorum, quæ rapit aërem, quæ ludit onerariis nauibus, quæ sternit robora, quæ domos agit in ruinam, quæ montes arenarum hic format, illic æquat solo, non transfert tamen, ne linea quidem mouet Solis radium à loco in quem per foramen nubis

nubis inciderit. Mirabilior huius luminaris influxus qui cum sit omnium generationi & conseruationi necessarius, altam, mersam tenebris terræ densitatem peruadit, impletque seminibus vnde fit fœcunda parens metallorum, gemmarum, gemmarum, plantarum, animalium: huius miraculi compendium est magnes, cuius pars septentrionalis ad polum conuertitur, etiam in altis terræ cuniculis ad arces subruendas effosis; hic etiam mouet ferrum, licet interiecto duro solidoque ligni vel lapidis corpore. Sic cœlestium publicis viribus, nulla in contrarium inferior quantitas vel qualitas derogat; & hinc apud omnes populos inualuit eadem lex, vtilitatem publicam à priuata lædi non posse.

Non est quod hic obiiciat philautia, bonum quod vocamus ciuile & publicum, non à natura, sed ab hominum opinione nasci; nam homo naturaliter amat societatem, [l] quæ non potest esse sine pace, pax sine vnione, vnio sine ordine, ordo sine distinctione, distinctio sine dependentia, dependentia sine authoritate, sic natura nos præstantioribus subditos effecit, & hinc patet iure naturali regna fuisse constituta. [m] Lex autem hæc naturæ est à Deo, cuius sapientiâ, vt elementis cœli, mixtis formæ, sic populis [n] reges imperant & decernunt iustitiam. Ipse Deus [o] mutat tempora & ætates, transfert regna, atque constituit; omnis potestas à Deo concludit Apostolus. [p]

In huius regiminis distributione, vtitur Archangelis, velut prouidentiæ suæ à secretioribus ministris; planetis etiam, inquit Philo, [q] sole, luna & cæteris velut magistratibus qui regunt sublunares creaturas, & ad hoc publicum munus assumpti, semper publica priuatis rebus personisque præferunt. Hinc apud astrologos si quæratur [r] an duo Reges inuicem pacem aut bella inire debeant, obseruandæ sunt non propriæ eorum genituræ, sed regnorum quibus præsident; nam cum regna amica fuerint, erunt & reges, quamuis priuatis genituris diffideant. Sic legibus statum, [s] iura publica priuatorum pactionibus non mutari; pactis [t] priuatis, iura fiscalia non conuelli; ius agnationis & suitatis pacto repudiari non posse; quidquid sodales [v] inter se statuerint, validum non esse, si legi publicæ fuerit contrarium. Hi quibus princeps [x] curam alicuius rei iniunxit, excusantur à tutela, donec curam hanc gerunt; sicut administratores prouinciarum, magistratus ciuitatum, & qui occupati sunt rebus publicis, eadem ratione qua onus [y] priuatum non potest imponi naui ad onera publica destinatæ; de publico aquæ ductu [z] aquam ad suum prædium deriuare non licet, sub pœna publicationis prædij; non licet [a] nec mutuo dare, nec fœnerare, nec ad priuatos quoscumque vsus transferre pecuniam ærarij publici ne periculum incurrat; deportatur [b] qui species in horreis publicis depositas in suam vtilitatem conuertit; innumera sunt his similia in

[l] Arist. 1. Polit. 3.
[m] l. 5. ff. de iust. & iur.
[n] Prouerb. 8.
[o] Daniel. 2.
[p] Roman. 13.
[q] lib. 1. de Monarch.
[r] Cardan. in quæstio. quæst. 3.
[s] l. 27. ff. de Reg. iur.
[t] l. 7. & 38. ff. de pact.
[v] l. fin. ff. de colleg.
[x] l. 20. ff. de excus. tuto. l. 22. eod.
[y] l. vni. C. ne quid oneri publ.
[z] l. 1. C. de aquæ ductu.
[a] l. 2. Cod. Theod. de his qui cum dispens. contrax.
[b] l. 3. C. de cond. in horreis publ.

Iure vnde constat rebus publicis à priuato non posse præiudicium vel minimum afferri.

Etiam concessa priuilegia cessant vbi versatur interesse publicum. Ita fiscales causæ [c], tempore messium & vindemiarum agi possunt. Iure communi non audiuntur serui contra dominos, liberti contra patronos, audiuntur tamen in crimine lesæ Maiestatis, [d] vt si dicant [e] dominum fraudasse annonam. Patris Religiosa censetur esse persona, effectusque primæui iuris gentium sunt, [f] erga Deum Religio, vt parentibus & patriæ pareamus; at in ambiguo cui ex duobus officium nostrum præstandum sit, patria parentibus præfertur, nam & ipsa prima, totiusque generis parens est; vnde summa patriciatus dignitas soluit à patria potestate, [g] ne is quem Respublica vt patrem elegit, alteri subiiciatur. Mota quæstio est; inquit Gellius, [h] an filius existens in magistratu patri cedere debeat, super quo sic disseruit Taurus Philosophus, in publicis locis atque muneribus patrum iura interquiescunt, at extra Rempublicam in re domestica, naturale & genuinum ius redit. Sic filius Fabij maximi consul, [i] videns quòd pater accederet ad ipsum equo insidens, iussit per lictorem desilire, cui Fabius pater continuò obsequens; Non ego, inquit, fili summum tuum imperium contempsi, sed experiri volui, an scires consulem agere; si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater, [l] non silebit filius, obsecrabit patrem ne id faciat, si nihil proficiat, accusabit, & patriæ salutem anteponet saluti patris.

Apud gentes omnes Religioni concessa fuit à publicis oneribus immunitas, [m] cùm tamen vrget necessitas publica de suo conferre debent sacerdotes, vt præcepit Ioas Rex Israël, [n] qui tunc tulit omne aurum & argentum & vasa quæ inuenta sunt in domo Domini; hæc etiam nunc vendi possunt [o] pro redemptione captiuorum, licet in talibus consulendum dicant summum Pontificem. Ita tempore necessitatis nemo excusatur [p] à ciuitatis & murorum custodia. Generaliter nunquam dispensandum est in præjudicium boni communis: [q] & si concessis priuilegiis oriatur publica necessitas, habentur pro non concessis, quia Respublica videtur tacitè sub ea conditione concessisse, vt tunc cessarent, non enim censetur vni personæ consuluisse in damnum totius corporis, & si factum esset, læsa velut minor restitueretur. [r] Sic si patronus filios non habens omnia bona sua libertis donatione largitus sit, [s] & postea susceperit liberos, totum quidquid largitus fuerat reuertitur in eiusdem donatoris arbitrio ac ditione mansurum.

Natura dum abundat concedit, quod vrgente postmodum necessitate reuocat, sicut [t] venarum quæ medium spatium inter iecur & partes circa ventrem occupant, duplex est ministerium, nempe vt

[c] l. 5. C. de feriis.
[d] l. 7. ff. ad l. Iul. mat.
[e] l. 1. ff. de l. Iul. de annona.
[f] l. 2. ff. de iust. & iur.
[g] §. Filius inst. quib. mod. ius pat. pot. sol.
[h] lib. 2. c. 2.
[i] Valer. Max lib. 2. c. 1.
[l] Cicero. 3. officior.
[m] l. Priuilegia C. de sacros. Eccles.
[n] 3. Reg.
[o] l. 21. C. de sacr. Eccles. cap. non minus, de immunit. Eccles.
[p] Cap. peruenit. eod. D. Greg. in regist. lib. 7. epist. 20.
[q] D. Tho. 12. q. 97. a. 4. ad 1.
[r] l. 4. C. quib ex caus. maio.
[s] l. 8. C. de reuoc. donat. Vide infra l. 18. §. 1.
[t] Galen. lib. 3. de natural. facultat.

cum his abundantia fuerit alimenti, per eas feratur in iecur, cùm autem vacuæ sunt & volunt nutriri per easdem ipsas ex hepate trahatur; sic cor imminentis mali metu pauidum, securitati suæ consulens quos effudit in arterias cum sanguine spiritus ad se reuocat, licèt inde membra vt exanguia, sic pallida, tremula, infirmaque concidant; dum vrget fames repositum adipem; natura conuertit in alimentum, lac in venas deperdito candore refluit; venæ quem infuderant humorem repetunt à neruis, licet ob id conuulsione laborantibus: Pater egens iure petit à filiis alimenta, non vt beneficium, sed vt debitum, cui soluendo, tum ea qua fruuntur vita, tum eius fructus omnes oppignorantur; eadem ratione laborans patria, omni priuilegio cessante petit à ciuibus suis officium & subsidium: quod terra concessit aëri per vapores in eam opportunè refluit per pluuias, sic elementa cætera fiunt ex se mutuò, & hac circulatione constat mundi perpetuitas. Redde quod debes egenti patriæ, si tempus arriserit, refundet ampliora cum ingenti bonorum honorisque cumulo.

Ex hac generali lege, quod bono publico non debeat à priuatis derogari, plura deduci possunt, quæ suis locis fusius exequemur. Vt Domini proprium est, vti & abuti re sua, tamen interdicuntur prodigi rerum suarum administratione,[u] illisque datur curator, quia Reipublicæ interest, vt quisque re sua benè vtatur. Diuinum olim habitum est homines artibus instruere quibus vita commodior duci possit, & bonum hoc instar lucis videtur vndique diffundendum, tamen lex obstat præmiis, honoribus æternæque famæ particularium qui vellent omnibus indistinctè inuenta sua propalare, etiam vltimo supplicio punit eos[x] qui docent barbaros, armorum & nauium fabricam. Ita ferunt sub Tiberio[y] excogitatum vitri temperamentum vt flexibile esset, & totam officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur. Summum ius vitæ & necis olim parentibus datum est in liberos, vt æquiore animo suscipiendorum aleam subirent;[z] hanc tamen potestatem in puniendis morum vitiis, ne in immensum & præter rationem extenderetur, leges[a] cohibuerunt, nam filij magis Reipublicæ, quam parentibus nasci intelliguntur: Vnde qui filium suum tempore belli[b] subtrahit militiæ, vel vt ad illam inhabilis esset, mutilauerit, deportatur; equitem Romanum qui id fecerat, Augustus[c] ipsum bonaque sua subiecit hastæ. Xerxes[d] Pythio quinque filiorum patri, vnius vacationem petenti, quem vellet eligere permisit, deinde quem elegerat in partes duas distractum ab vtroque latere viæ posuit, & hac victima sæua nimis lustrauit exercitum. Eadem ratione non licet parentibus[e] impedire quo minus liberi eorum volentes monachi & clerici fiant, nec

[u] l. 12. ff. de tutor. & curator.

[x] l. vlt. C. Theod. de pœnis.

[y] Plin. lib. 36. c. 26.

[z] Seneca 3. de benef. c. 11.

[a] l. vn. C. Theod. de emend. propinq.

[b] l. 4 §. 11. ff. de re milit. l. 1. C. Theod de filiis milit.

[c] Sueton. in Augusto.

[d] Seneca. lib. 3. de ira. c. 17.

[e] l. 55. C. de episc. & cler.

ob id possunt eos exhæredare; Concilium Tridentinum anathemate ferit [f] eos qui hac sæua pietate liberos suos Ecclesiasticæ militiæ subtrahunt. Imitari debuerant Abraham qui cum à Deo iuberetur vnicum charissimum filium suum Isaac immolare, [g] ita se seruum Domini meminit, vt patrem esse nesciret, nec sine præmio, melius enim seruauit filium, dum non pepercit.

[f] Sess. 25. c. 18.

[g] Zeno Veronens. ser. 1. de Abraha.

Nihil æquius videtur quàm ministrum, auctis ipsismet quibus assumptus fuerat meritis expertum, fidelem, in officio quod ritè gerit, crescentibus in dies authoritatis titulis perpetuum esse; tamen ad Reipublicæ & Principis, tum splendorem, tum securitatem melius esse visum est, dignitates precariò concedi, ne securitas fidem tentaret, ne veterata possessione cæterorum virtuti ad altiora pertingendi negaretur spes, præcluderetur aditus, & vt permutandi consuetudo tegeret iniuriam repulsæ. Multum semper in bello publicè suscepto militibus licuit, vt qui fortunæ, vitæque suæ periculis pugnant pro patria, etiam victis libertatem & vitam possint auferre, hinc enim primò nata seruitus, [h] & morte generis humani multitudo luxurians demetitur: tamen si bellum sit ciuile, vt est lugendum, ita minus acerbè gerendum est. Plato [i] Græciam communem Græcorum patriam esse dicebat, vnde nato inter eos bello, disceptandum præcipit velut inter futuros amicos, non ad seruitutem aut necem, tanquam inter hostes; captiuos nullo dato pretio remittendos, terram communem matrem & nutricem non vastandam. Christiani Principes fratres sunt, communis matris Ecclesiæ filij; vident in se coniuratos ex omnibus terræ partibus hæreticos & infideles, tamen, proh dolor! illis velut stipendiarij militant, in mutuam ruunt perniciem, lugendas sæculis omnibus edunt strages, camporum, vrbium, populorum, nobilium, rerum etiam diuinarum. Furor est, ob leuem, incertam, momentanei commodi spem, orbem Christianum proprijs Christianorum manibus dilacerari, disceptantes non conciliari, ad hostis communis irruentis conspectum; non moueri periclitantis & compatientis Ecclesiæ matris gemitibus; sic ne apud eos qui publicis dicuntur intendere, nulla manet boni Christianitatis consideratio, at saltem bono suo consulant, & ærario, populis, militibus diuturna belli clade tandem exhaustis, quod reliquum est, sceptra, aras, animas, humana diuinaque non exponant sæuienti barbarorum impietati, dum fallaci quadam esca deluduntur, & in mutuam aguntur perniciem.

[h] §. 3 Inst. de iur. pers.

[i] lib. 5. de Republ. & Menexeno.

Pars exponitur & patitur pro salute totius.

Res quælibet cuiuscumque sit speciei, generis, dignam aliquam perfectionem, sed hæc perfectio non est infinita, dum in re singulari, finita; infinitis priuationibus deformata non possit pro meritis exprimi, quod intensioni deest extensione seu numero natura supplere tentat. Igitur quanto plura fuerint cuiusque speciei indiuidua suis insignita dotibus, tanto magis accedunt ad illud infinitum quod assequi conantur bonum. At cum illis commode simul hospitio recipiendis nutriendisque terra non sufficiat; cum generatio temporalis æternæ simulachrum, debeat esse successiua; oportuit res nasci, producere, interire, primas sequentibus loco cedere, & in mundano templo illud sacerdotij genus ad laudem Dei sustinere per vices. Ita fit vt omnia sint in omnibus, vt omni die, omni momento natura ferat ortus, progressiones, cuiuslibet ætatis gradus, initium, medium, finem, indulgens nostræ contemplationi, cui successiua multiplicitate fiunt præsentia in nunc temporis, velut in nunc æternitatis. Cum ergo vegetantia vires suas exhauriunt in seminum formatione, animalia in sibi similium generationibus, vnde fit vt magis prolifica sint breuioris vitæ; tunc sunt valde bona, cum in bonum vniuersi, in summi boni perficiendam imaginem impenduntur, cum iugi sacrificio creatori cadunt victimæ, quas natura cuiusque litat æternitati. D. August.

Quod partes exponantur & impendantur in bonum vniuersi expressius patet quotidianis experimentis, cum ne vacui interpositione, & vnitate mundi soluta, corporum influxus intercipiatur, grauia contra naturam suam feruntur sursum, vt in hydraulicis tubis ludit ars; fluida non effluunt, vt in doliis plenis nullo dato spiramento quo tantum intret aëris, quantum emittitur vini; dura franguntur, terra concutitur, & altitudinis stupendæ soliditatem hiatibus aperit, vt aëri pateat aditus ad implendum locum, quem aqua gelu condensata vacuum relinqueret. Sic vbi per longi temporis spatia [m] cœli calore terra nimium exaruit, reparatur sua fœcunditas pluuiarum effusionibus, cum paribus interuallis vligo nimia siccitatis ardoribus decoquitur, licet pereant regiones quædam tunc vel diluuio in hac magna æstate vel hyeme, partesque pro sui totius commodis patiantur. Euenta hæc omnia [n] quæ fiunt & accidunt sub hac mundi mole, commodu-

[m] Arist. meteoror. lib. 1. c. 14.

[n] Arnob. lib. 1. contra gentes.

lis non nostris sed ipsius pensanda sunt, rationibus ordinibusque naturæ generalis.

Id ipsum quod in magnis annis & in multorum seculorum memoriam omnem fallente decursu fit, etiam oculis nostris vsu quotidiano patet: mare [*] est salsum eo quod asperius crassiusque relinquitur, exhausto inde dulci, tenuique, quod facilè trahit vis ignea solis, ad imbres terræ, ipsis etiam maris habitatoribus vtiles, eliciendos. Impetitus coluber corporis sui gyris, caput in quo vitæ fons, ne lædatur, contegit; subitò sine consultatione brachium exponitur vt augeat ictus vel in caput, vel in præcordia ruentes. Sequimur in talibus motum naturæ, quæ noxios humores è parte nobiliori propellit in ignobiliorem. Ea indice idem efficit medicina solitis suis reuulsionibus, & dum è brachio sanguinem elicit, vt alia pars ardens phlegmone, corpus oppressum plethora, cachomia languescens, adustum febre subleuetur.

* Plin. l. 2. c. 100.

Non tantum vt diximus, vrgente publica necessitate quisquis tenetur sibi concessis renuntiare priuilegiis, sed operibus & dispendiis pro Republica velut domina & parente totus impendi; sic incendia ciuitati periculosa vicinorum domorum ruinis opprimuntur; sic nauis [*] omnium qui sunt in ea communi damno iactu exoneratur; necessitatis tempore ex æquo alimenta diuiduntur, omniaque sunt communia, propterea populus capitationes, angarias, tributa confert, dum nobiles pro communi salute sanguinem suum fundunt, quod videretur legi naturæ contrarium, scilicet nobiliorem partem pro vilioribus exponi, nisi temporale damnum compensaret honesti ratio, & coronæ tegerent vulnera. Adde quod non solum pro populo, sed pro tota simul Republica, cuius illustrium potissima pars est, exponuntur.

* lib. 1. ff. ad l. Rhod. de iactu.

Hinc apud omnes populos heroicum fuit subire mortis pericula pro totius Reipublicæ bono, asserunt omnes patriæ, velut parenti multiplicatis officiorum gradibus debitam esse pietatem; sic enim patria dicitur vocabulo quidem à patre ducto, pronuntiatio tamen fœminina terminatione, vt ex vtroque parente mixtum esset, ex æquo duobus parentibus colendum. His quibus pro ipsa pugnando fortiter fœliciterque cesserit, iubet Plato [p] dextras iungi, coronas deferri, optatas quas voluerint nuptias concedi, adiecta hymnorum & canticorum laude publica. Eos autem qui hac in militia optimè se gerentes decesserint, existimandos fœlices effici dæmonas expulsores malorum, sepulchris honorificè conditis colendos: ad eorum laudes celebrandas ex triplici dicendi genere, in solo demonstratiuo exercebantur Lacedemonij. Iure ciuili, [q] qui in acie pro patria mortui sunt censentur per gloriam viuere, vnde liberi sic mortui prosunt patri suo ad excusationem tutelæ, quasi adhuc viuerent.

p lib. 3. & 5. de Republ.

q l. 18. ff. de excus. tutor.

Huic præsumptioni accedit veritas, nam eorum famam æternam efficiunt gentium omnium pro quibus fortiter se gesserunt, historiæ: vt Lycurgi[a] qui ciues suos Spartanos iuramento obstrinxit se leges obseruaturos donec ab ea quam suscipiebat peregrinatione rediret; in ea mortem sibi consciuit, vt ipso non redeunte perpetua foret legum obseruatio. Codri apud Athenienses[b] qui discens ex oraculo patriam non fore ab hostium incursionibus liberam, nisi ipse hostium manu caderet, depositis insignibus tanquam gregarius miles occisus est. Decij pater & filius diuerso tempore videntes penè deletum Romanum exercitum in medios hostes se iniecerunt, & fœlici exitu se pro patria deuouerunt; Ita dubium est, vtrum Romana ciuitas vtilius habuerit Decios, an amiserit, quoniam vita eorum ne vinceretur obstitit, mors fecit vt vinceret. Concludunt politici[c] non repugnare amori quem quisque sibi debet, vt vitam & bona profundat pro bono communi patriæ, quia honestum est vt vtilitas publica præferatur priuatæ, idest bonum maius bono minori, quia bonum quo latius extenditur maius est & melius: tunc vir bonus nihil facit contra se, imò pro se, quia sibi acquirit bonum & fœlicitatem, dum nobilissimam virtutis actionem obit, patria seruata seipsum seruat, idest famam suam & suorum; quòd si, inquiunt, sua particularis salus propter aliquas circumstantias æquè latè extenderetur ac salus publica, pro ea non deberet mori.

Sic ratiocinatur timida mortalium cogitatio: at Deus charitas est infinita, latè se diffundens vltra iustitiæ nostræ modum, pondus & mensuram. Verbum diuinum caro factum tota humana natura infinitè præstantius, vt eam suæ restitueret integritati exponitur & moritur: pro debita morte obtulit indebitam,[d] quia nec nos habebamus vnde viueremus, nec ille vnde moreretur, materiam de nostra mortalitate suscepit, vt de suo, immortalitate collata, mori posset vita pro mortuis; Non enim potuit mors[e] mori nisi in vita, non moritur amaritudo nisi in dulcedine, non moritur frigus nisi in calore: mortuus est pro nobis vnicus,[f] ne remaneret vnus, multos enim Dei filios fecit vnicus filius Dei, emit sibi fratres sanguine suo, probauit reprobatos, redemit venditos, honorauit iniuriatos, viuificauit occisos, & hic honor, hæc vita cum refundatur in honorem Dei, cum beatos effecerit qui celebrari sint laudes eius æternas, opus publicum, diuinum, æternum, se dignum operatus est; oportuit ergò pati Christum, & sic intrare in gloriam suam.

Quanta martyrum dignitas quibus idem ac Domino suo proponitur publicus, diuinus, æternus finis, vt illis detur non solum inimicum cauisse, sed & deuicisse, gaudeantque non tantum liberati, sed & coronati; Vt sit in conspectu Domini pretiosa mors eorum qua mali ad fidem con-

[a] Plutar. in Lycurgo.
[b] Valer. Maxim. lib. 5. c. 6.
[c] Keckerm. in politicis.
[d] Eusebi. Emissen. hom. 5. de Pascha.
[e] D. August. hom. 35.
[f] Idem serm. 37. de verbis Dom.

uertuntur, bonorum charitas accenditur; sparsum est semen sanguinis, surrexit seges Ecclesiæ; crediderunt & qui persequebantur, ædificantur muri Ierusalem: Num dignior coronis & laudibus mors ista quæ plus patriæ cœlesti, quam heroum antiquorum fortitudo terrestri mortalique profuit. Munus hoc quod postmodum impleuit Paulus Apostolus votis antea præuenerat, cupiens anathema fieri pro fratribus suis, vt propriis ipse periculis fratrum salutem promoueret, [z] effectus Christi cooperator, certus vtiliorem Christo & sibi omnium salutem esse, quam propriam, quæ quocumque res vertat non potest pati damnum ex charitate.

[z] Cassian. collat. 13. cap. 6.

Parum erat viris fortibus vitam vnam profundere pro communi bono, etiam innumeras obtulisse videntur dum eadem de causa, filios, & in illis se per affectum paternum, spemque posteritatis non æstimabilem patriæ suæ deuouerunt: sic Agamemnon ex responso Calchantis vatis filiam Iphigeniam immolauit; Brutus. [a] cum studere reuocandis in vrbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione media virgis cecidit, & securi percussit, vt publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur. Cassius [b] adhibito propinquorum & amicorum consilio filium affectati imperij reum, domi damnauit, alia patriæ seueritatis in filios pro bono communi exempla plurima sunt apud authores; nec enim familia quæ minima Reipublicæ pars est, illi præferenda fuit, vt supra probatum est. His omnibus generosior mihi videtur mater Machabæorum [c] quæ sola Dei contemplatione pro patriis legibus filios non substraxit pœnis, sed ad fortiter ferendas animauit. Pari zelo beata Fœlicitas [d] septem filios sic post se timuit viuos in carne relinquere, sicut carnales parentes solent metuere ne mortuos præmittant, plusquam martyr quæ septem pignoribus fidem Christianam testatur, toties ante se mortua, ad pœnas prima venit, sed peruenit octaua.

[a] Florus lib. 1. 9.

[b] Valer. Maxim. l. 5. c. 8.

[c] 2 Machab. 7.

[d] D. Greg. hom. 3. in Euang.

Quæ bono publico nocent expelluntur aut destruuntur.

§. 5.

ETsi boni conuenientis consecutio sit præcipuus naturæ finis, primos tamen suos illa conatus impendit in expulsione vel destructione nociui. Imitatur Deum qui proposito sibi totius creationis opere, diuisit prima die lucem à tenebris à corruptibilibus incorruptibilia, & vt asserunt Doctores bonos Angelos à malis. Ita fiunt generationes, vt materia primum incongruis qualitatibus exuatur, tum decentibus ornata cultior gratiorque recipit formæ venientis amplexus.

Respiratio

Respiratio fuligine corruptum aërem prius emittit, compresso corde pulmoneque sedibus suis pellit, tum purior, natiuo calori refrigerium, gignendis spiritibus materia in patentes auidosque sinus securus illabitur. E solido marmore sculptor punctionibus, rasuris, carpit inæqualiter partes quæ propositam sibi figuram congerie superflua tegebant, donec ars tollendo semper quod non decet, quod volebat expresserit; sic vita spiritualis incipit à purificatione sensuum & cupiditatum, quibus potest præpediri vel infici mens æternorum capax; prius delendæ sunt impressiones humanæ, quàm recipiantur diuinæ; prius Abraham mandato Dei exit de terra & cognatione sua, quam fiat in gentem magnam; denique hæc est summa Euangelicæ sapientiæ, vt moriatur sibi rebusque sensibilibus qui vult spiritu Christi viuere; ignis enim ante ipsum præcedit, [e] & absumit inimicos suos, deletur per pœnitentiam proles peccati, vt fiat noua secundum Deum creatura. [e] Psal. 96.

Si accedens forma fugat quod sibi contrarium est, multò magis id non patietur cum fuerit introducta & materiæ dominium obtinuerit. Si ad ortum solis dissipantur tenebræ, nullæ futuræ sunt, cùm è medio cœli omnem suum explicabit splendorem. Si dum ignis viride lignum lambit, tentatque leui flammarum acumine, per fumos & stillicidia educit ex eo, quod aqueum est, certè nihil in eo talis humidi patietur, cum dispositum incenderit, luce caloreque suo dotatum, ignem effecerit; sic natura dum assiduè laborat alendo corpori, quod in alimentis ad id ineptum est, & quod succorum salubrium commodis officeret, excernit & proturbat singulari sua facultate quàm ob id expultricem dicimus. Ad id patefacto meatu, nitentibus musculis, villisque transuersis, quod nociuum est effluit, non tamen spiritus, licèt tenuior & nobilior, eo quod natura pertinax est rei conuenientis, expultrix inimicæ & inutilis. Vt excutiat molesta se ad motus vehementissimos excitat, [f] tussis, vbi causa est in pulmone, gutture ac thorace, sternutamenti in naribus, singultus verò in ventriculo ac gutture. In morbis acutis die & hora condicta crisim aggreditur, idest cum nociuis humoribus pugnam acerrimam, vnde fit de vita aut morte iudicium. [f] Galen. lib. 2. de sympto. caus.

Medicina naturæ seruiens, primò corpus alienum tollit à vulnere, vt telum, grummum sanguinis, carnem laceram, ossis fragmenta aut simile quid antequam possit fieri dissitarum partium vnio: similter si vulnus illatum sit à venenatorum morsu, priusquam illius vnio procuretur, suctu, cucurbitulis, attrahentibus medicamentis, cauteriis, aliisque remediis virus foras euocandum, mouendi sudores, & naturæ nociua non patienti subueniendum.

Apibus mira hæc munditia, [g] vt nullæ inter opera spurcitiæ iaceant, nulla quæ laborantes moretur aut impediat nequitia, sic humi- [g] Plin. lib. 11. c. 10.

dis diebus & operis otio egerunt excrementa, fucos, & allecta mellis dulcedine animalcula vi proturbant, suorum exportant cadauera, & & primæ videntur naturæ legem nociuorum in corporibus expultricem ad politiam transtulisse. Sic mandato Dei leprosi segregantur à populi commercio [h] dumque morbus ille vigeret in Europa vndique magnis charitatis impensis fundatæ sunt leprosariæ: Nunc autem prouidè curant magistratus separari peste & epidimia laborantes; quidquid conqueratur D. Gregorius Nazianzenus, [i] charissima familiæ pignora ab inuicem separari, id enim fit ne sibi mutuò & publicæ cladis causa sint: Nollet æger ipsemet, si sapiat, his periculis consueto suorum famulatu auxilium sibi præstari & si vellet, non mereretur.

[h] Leuit. 11. Num. 1. 5. 4.

[i] Oratio. 16.

Inter morbos populares nullus Reipublicæ grauior est vitio, & ea cupiditate, quæ spretis Dei, naturæ, rationis, principum legibus furit in sensibilia: hæc humano generi omnium pernicior est pestis, cuius virus est occultum, abstrusa calamitas, illecebrosa fallacia. Hærebit auaritia, [l] superbia, luxuria ei qui cum auaro, tumido, luxurioso frequens est, talis conuersatio benè composita disturbat, malos renouat affectus; quidquid imbecillum in animo, nec percuratum est, exulcerat; si maleficorum coniunctio fœliciorum planetarum vim inficit, & in contrarios trahit influxus; quid non nocebit viris bonis malorum societas? Ita prudenter Iudas Macabæus, licèt ex parua militum suorum manu, iussit abesse formidolosos ne cæterorum animum exemplo suo deiicerent. Apostantes [m] clerici expelluntur à ciuitate ne alios doceant: quomodo potest nulli nocere qui sibi non parcit, inquit D. Augustinus, etsi [n] non inuadat rem tuam dum voluptatibus suis pascitur, nocet tibi saltem vel exemplo quia viuit tecum, & ad id quod agit, inuitat, vel enim duceris talium delectatione factorum, etsi non consentis, saltem inuenisti quod expugnes; quomodo tibi ergo non nocebit, cum labores vt vincas, quod in corde tuo fecit. Malignus est ergo omnis iniustus, & necesse est noxius sit, siue sit blandus, siue sit ferox. Vtramque personam agens priuatis nocet, vt in publicum sæuiat; Nam quia mali vident in eam quam sequuntur iniquitatem, Principes, magistratus, populos armatos, etiam ipsi societatem ineunt, in qua tutior sit & sine pudore peruersitas, occulta timida sic fortiori velut desperata coniuratione in publicam aguntur pernitiem, vt qui venenum cum in minima quantitate sumitur, non posset cor inficere, nisi sanguinem & alios humores in suam naturam conuerteret, ita vi, metu, dolis, præmiis, obuios quosque trahunt in suas partes, & quam non possunt hostilem sibi delere Rempublicam, commouent, & vires in sui vindictam paratas, excitatis tumultibus impunitatis prædarumque spe, alio diuertunt. Ideo dicitur

[l] Seneca ep. 104. & de tranq. vitæ. c. 15.

[m] l. 2. C. de Apostat.

[n] In Psal. 139

[o] Præſides facilè prouincias pacatas reddere, ſi eas malis hominibus purgauerint.

Hinc exilij pœna qua magiſtratus malum hominem reſcindit à ſocietate ciuili, vt olim Deus Cain profugum à familia ſua; vt muſicus cordam diſſonam à cythara, vt paſtor ouem morbidam à grege, vt hortulanus putridum pomum à ſimilium cumulo, ne ſana corrumpantur. Mitior eſt pœna temporanei carceris quæ non longa locorum diſtantia, ſed parietibus ſegregat malos à bonis; conſtituit in obſcuris inter mortuos ſæculi, catenis & foueis inſtar ferarum retentos, ne noceant: & ſpecies quædam exilij, vnde [p] tempus quo quis eſt in carcere, computatur in tempore quo debet eſſe in exilio.

His & pecuniariis tantum pœnis Europei ſolebant olim reos punire, vt patet in legibus Salicis, Allemanicis, Saxonicis, Anglicis, Thuringiorum, Burgundionum, Francorum, Longobardorum, Teutonum. [q] Tandem creſcentibus malis ventum eſt ad pœnas capitales, quas etiam lex Moſaïca certis in caſibus ab initio decreuit. Pœnis maleſici vexantur, inquit Plato, [r] non quia peccauerunt, nam quod factum eſt, infectum eſſe non poteſt, ſed vt poſthac & peccatores ipſi, & eorum exemplo cæteri peccare deſinant. Si nocentes moriuntur, [s] qui gradum à peccatis reuocare noluerunt vel inuiti tamen finem non tam naturæ quam culpæ adipiſcuntur, ne plura delinquant, quibus vita fœnus eſt delictorum; ſic pereunt, vt ipſis perire interſit; ſic pereunt, ne per ipſos aliorum multitudo, ipſamet Reſpublica depereat. Cum à ratione communi, ſcilicet à lege naturali & ſcripta deficiant, non ſunt amplius habendi velut partes ciuilis corporis, vt ſupra diximus, [t] ſed vt calli, verucæ & cætera monſtrificè nociua quæ chirurgus extirpat, totius corporis boni conſideratione: hæc vltima ſceleribus vltimis remedia decernuntur eius authoritate qui non ſine cauſa gladium portat, [v] Dei enim miniſter eſt vindex in ira eius qui malè agit; nunquid fulgure, tempeſtate, creaturis omnibus pro ſe armatis occidit Deus peccatores? quid ni poſſit idem per miniſtros ſuos? nonne Sodomam & Gomorrham ſubuerrit: de Antichriſto dicitur quod Dominus interficiet eum ſpiritu oris ſui, & in Euangelio, [x] inimicos meos qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc & interficite ante me. Vnde Valdenſes [y] damnati ſunt velut hæretici qui neminem cuiuſcumque delicti reum capite puniendum dicebant.

Si boni publici conſideratio quæ potiſſimum refertur ad vitæ ciuium conſeruationem, vitam tamen reorum inſectatur, & capita demetit, non eſt mirum res ciuiles cæteras illi ſubiectas eſſe; ſic Cenſ.ima!us [z] ab auguribus iuſſus eſt altitudinem domus ſuæ quam in Cœlio monte habebat ſubmittere, quia his ex arce augurium

[o] l. ff. de off. præſ.
[p] l. 23. C. de pœnis.
[q] In Codice legum antiquarum.
[r] lib. 11. de legib.
[s] D. Ambr. lib. 2. de Abel & Cain. c. 10.
[t] Hac l. §. 1.
[v] Roma. 13.
[x] Luc. 19.
[y] Ebrard. Bibl. Patr.
[z] Val. Maxim. li. 8. c. 2

captantibus officiebat, sic ædificia operibus publicis cohærentia [a] propter quæ possint incendia vel insidiæ formidari, vel quibus angustiantur spatia platearum, vel ad ædificationem publicorum ædificiorum diruuntur, sic apud Lacedemonios [b] adolescens reus habitus est quod priuatum ædificium publico pretiosius, naues publicis grandiores haberet. Hic potest referri quod olim [c] ex auro & gemmis nulli licuit aliquid facere, quod ad cultum & ornamentum Imperatoris pertinebat; nulli licuit [d] vti purpurâ quâ princeps vtebatur, nec hoc sacro suo incausto scribere. Hodie non licet priuato Regum stemmata coloresque sibi assumere; hæc inhibentur & habita destruuntur, ne cæterorum paritate vilescat regia maiestas apud homines quibus insolitum est pro magnifico.

[a] l. ædificia. C. de operib. publ.

[b] Philost. in vita Apollo. lib. 4. c. 10.

[c] l. 1 C. nulli licere.

[d] l. 1. C. quæ rer. ven. l, 6. C. de var. refer.



Causæ vniuersales supplent defectus singularium.

Lex 13.

Rerum quidditas censeri debet non tam ex earum indiuidua existentia, quàm ex eo quòd sunt partes vniuersi; quia quod habent singulare generis & speciei legibus conclusum, etiam determinatur certis qualitatibus totius pulchritudini congruis; Sicut in musica vocis cuiuslibet in ea concinentis modus, in corporibus partium configuratio, in pictura colorum temperata varietas, pendet à proposita totius idea, velut à fine propter quem sunt & agunt. Vt igitur in rebus singularibus prædominatur ratio quædam vniuersalis, sic potissimùm intendi regique debent à causa vniuersali, formæ particularis vires promouente, fouente, moderante. Iam demonstrauimus [e] agentia singularia opus habere tali concursu, & vt spiritus singulis corporum nostrorum organis inhærentes, suis operationibus fungi non possunt sine spirituum à iecore, corde, cerebro influentium subsidio; sic inferiorum vim omnem à motu & influxu cœli pendere. Trismegistus dixit fossilium patrem esse cœlum, matrem verò terram, mixtis vtriusque seminibus pro conditione tum loci, tum temporis, omnia eo coniugio quod primum à Deo factum est, ordinariè generari. At in eo non sistit causæ superioris influxus vt tantùm coagat, & non aliter quàm vnitis viribus conferre possit ad rerum productiones; Vlteriùs agere & protendi hac lege demonstramus, dupliciter, primò si causa particularis deficiat, vniuersalem vices eius supplere; 2. causam hanc vniuersalem immediatè obire posse munus

[e] Supra l. 5. §. 2. & l. 8. §. 1.

causæ particularis, ipsâ præteritâ, inconsultâ, etiam inuitâ.

Causa particulari deficiente succurrit vniuersalis.

§. 1.

DEvs, inquit D. Thomas,[f] immediatè prouidet omnibus, quoad ordinis rationem, quo verò ad executionem ordinis per aliqua media prouidet, non defectu potentiæ, sed abundantiâ bonitatis, dignitatem caussalitatis etiam creaturis communicans. Præsidens ordini seruando quem ex æternæ prouidentiæ suæ decretis constituit, etiam his obstat quæ præter ordinem vniuersi fierent, seu agentium imbecillitatem subleuet, seu cæcos impetus coërceat, ea potestate cuius exemplo quilibet iudex, vt diximus,[g] iurisdictionem suam tuetur. Vim similem impressit causis à se secundis, velut bonitatis suæ vicem agentibus, vt inferiori naturæ semper adsint, influxu benefico simul & prouido, qui valeat nociuos vniuerso defectus emendare; sic ad legem naturæ seruandam, duplici medio, formæ scilicet particularis, & in eius subsidium vniuersalis vigilantiâ consuluit.

[f] 1.q.22.a.3. & q.103.a.6

[g] Supra l.11. §3.

Ipse prima omnium causa, cum omnibus agit immediatione suppositi, & solus agit vbi nihil præstare possunt causæ secundæ, vt in creatione animæ rationalis, & in gratiarum infusione:[h] illi proximiores Archangeli, curam habent rerum vniuersalium, adsunt prouinciis & regibus; singulis personis Angeli qui tutelæ suæ commissas occultis illustrationibus monent de fugiendis & agendis, & intellectum inter æquas ex aduerso rationes dubium, pendentemque inclinant ad meliora. Deus mentem Angelicam semel ideis omnibus impleuit, Rationalem autem implet quotidie assistentium sibi ministerio, ita vt nostrum intelligere nihil aliud sit, quàm à diuina intelligentia, nostra virtus à diuina sanctitate formari.

[h] Supra l.8. §.2.

Cœli quorum materia formalis est, substantia non corruptibilis, motus regulatissimus, circularis, & qui potest esse perpetuus, sunt instrumenta diuinæ prouidentiæ, vt in tam vario rerum alterabilium fluxu, specierum, illisque dictarum legum illæsa seruetur integritas: & sanè si causa singularis non se totam exhaurit in suos effectus, illique sic deficiunt ab eius excellentia, hoc successiuo & in peius semper ruente lapsu, iampridem deformatæ propriisque orbatæ qualitatibus iacerent species omnes, nisi singulorum defectibus, cœlum melioribus titulis occurreret. Ita luscus luscum, mutilus mutilum, iracundus non semper iracundum generat, temperamenta, vitiaque parentum, non necessariò transeunt in liberos, sed hi fortiores, viua-

ciores etiam fœliciter contrariâ parentibus indole fiunt, prout cœlum fauens naſcentibus iufluxerit: præſidet corporeis, nec patitur ſpecierum dignitatem peruerſa ſucceſſione perimi, licèt in ſemine contenti ſpiritus ex totius corporis partibus decidant, & ad conformationem partium aſſerant medici [i] plurimum poſſe grauidarum cogitationes. Vagæ ſunt, multiformes, in res notas ac ignotas, poſſibiles & impoſſibiles excurrunt, ideo ſi naſcentium figuræ his determinarentur, eſſent omnes monſtrificæ, ſub principio infinitè magis vario, variaquè confuſè permiſcente, quàm Africa vel oceanus. Fixæ ſtabileſque debent eſſe rerum ſpecies, & quâ ratione poſſent tales permanere, ſi pendeant à cauſis ſibi nunquam conſtantibus, omni momento varijs; hos igitur, internoſque defectus ſupplere debet cœlum ab alterationibus immune, generationum ex ſe tot caſibus expoſita fluiditas, hoc ſolido debet contineri, eius diſciplina ne latiùs aberret coërceri. Ita videntur cauſæ ſecundæ non ſecus ac diſcipulæ, operari ſub oculis cauſæ ſuæ vniuerſalis tanquam magiſtræ, ſi ritè munus iniunctum ex artis diuinæ, ideſt naturæ, legibus non obeunt, adeſt doctior præſidentis manus quæ corrigit errata, perficit incompleta, & deſerta per impotentiam opera digniùs abſoluit. Ita ferunt in Hiſpania [k] iuxta Tagum fluuium equas laſciuientes deficiente mare, fauonio concipere; exceptantque [l] leues auras & ſæpè ſine vllis coniugiis, vento grauidæ: Si quæ talibus fides, dicendum videtur id contingere vi cœleſti, quæ in perfectis animantibus fortè ſemen ſuppeditat, ſunt in imperfectis formam. Addunt Philoſophi, [m] poſt diluuia aquæ & ignis quæ totam deuaſtant terram cum ſuis habitatoribus, reſtitui ſpecies virtute ſtellarum, quæ illas formant ex congruo terræ & elementorum temperamento velut in matrice: id, inquit Albertus, facilè fit in animalibus imperfectis quæ habent membra maximè ſibi ſimilia, at de perfectis animalibus maior difficultas. Licèt Auerroës, [n] Auicenna, Diodorus ſiculus aſſerant è terra cum certo cœli influxu quodlibet perfectum animal naſci poſſe, terram autem nunc effœtam à talium productionibus ceſſare.

[i] Fernel. Phyſiol. lib. 7. cap. 12. Plin. l. 7. c. 2

[k] Solin. Polihiſt. c 26.

[l] Virgi. 3. Georg.

[m] Alber. Magn. tr. 2 de propriet. elem. c. 13.

[n] Rhodig. lib. 2. c. 19. Diodor. ſicul. initio.

Quod cœlum, vel vt alij volunt anima mundi præſtat ſine formis particularibus, forma quorumdam animantium efficit deficientibus organis. Mihi, inquit Plinius, [o] contuenti ſe perſuaſit rerum natura, nihil incredibile exiſtimare de ea, nam inſecta trahunt animam, viuunt & ſpirant ſine viſceribus; Delphinus [p] audit, nullas habens cauernas, quæ vices agant aurium; ſerpens ſiue pedibus aſſurgit, & velociter repit: id ſemper in imperfectis iſtis animantibus exequitur natura, deficientibus ſcilicet congruis ad operationem organis, & idem in perfectis molitur, vbi partes ritè ſuis non funguntur officiis? organicæ proprios inhærentes habent ſpiritus quorum vi vltimam abſo-

[o] lib. 11. c. 3.

[p] Ariſt. hiſt. anim. lib. 1. c. 11.

uere debent digestionem, vtilem succum in propriam conuertere substantiam, nociuum eliminare; at si se patiantur opprimi, & humorum affusione vitietur temperamentum, partium omnium vices agens natura crisim mouet, purum ab impuro discernit, nociuum exturbat, si via solita non detur, nouam aperit, aut in partem minus nobilem reiicit; solutionem continui non patiens generat carnem quâ vulnus replet, ossa fracta callo consolidat, toti corpori eiusque singulis membris ita prouidè subuenit, vt eius inclinationes sequi consummata medicina profiteatur.

Ad exemplum naturæ, regimen seu politicum, seu Ecclesiasticum totum est in eo, vt qui præest singulorum defectus & obseruet & corrigat, sitque vt de seipso Iob dicit [o], oculus cæco, pes claudo, sic præpositus omnibus, vt singulorum in se trahat sollicitudinem. Quirites summum ius condendæ legis in Principem contulerunt, [p] vt in eadem persona concurreret iustitiæ origo & tutela, essetque Cæsar, iustitiæ pater & filius, dominus & minister. Cùm non sit vbique, vt prouideat, sicut Deus; cùm imperij sui limites non ambiat vt cœlum, plures oculos, pluresque manus habet per ministros vt singulorum necessitatibus possit adesse. Sic olim in Spartana, Atheniensi, Romana Republica instituti fuere Censores qui in cuiusque eius rem domesticam inquirerent; si pupillis non esset datus tutor, [q] dabatur à Prætore ex lege attilia; iudex absentium [r] qui cuiuslibet rei possessione priuati sunt, suscipit in iure personam, & authoritatis suæ formidabile ministerium obijcit, vt ita tueatur absentes; generaliter Magistratus [s] curam habent bonorum pupillorum, amentium, prodigorum, prouidentque illis tutores, vt cuique suum seruetur. Bonis vacantibus [t] datur curator; quæ desunt [u] aduocatis partium iudex supplet; Proconsul [x] in Prouincia debet aduocatos dare fœminis, pupillis, debilibus, his qui suæ mentis compotes non sunt, & qui per aduersarij potentiam opprimuntur. Cedere actionem [y] mihi si quis teneatur, & non reperiatur ille, lex mihi dat vtilem actionem siue cessione, furiosus acquirit [z] non volunta:e suâ sed voluntate legis; desistente accusatore & accusato, iudex [a] ex officio potest crimen prosequi.

Innumera sunt in iure similia vnde constat publicam authoritatem, supplere singulorum defectus, & hine meritò dici publicam, propterea quòd omnium vtilitati consulat: Sic miseris patet ad Ecclesias & ad principum statuas refugium, sic fiunt restitutiones in integrum quibus minores & læsi ab illatis sibi damnis vindicatur; sic appellationes à iudicum sententiis; sic gratiæ, abolitiones, priuilegia à principe conceduntur; sic olim Aristides [b] qui bona vitamque pro Republica Atheniensi impenderat, mortuus non habens in bonis vnde sepeliretur, publicis impensis honorificè sepultus est; sic ho-

[o] Iob. 29.

[p] Constit. sicular. lib. 1. tit. 80. in cod. leg. antiq.

[q] Instit. de attil. tut.

[r] l. vn. Cod. Theod. vnde vi.

[s] l. 1. & l. ius dandi ff. de tutel.

[t] ff. 48. tit. 9.

[u] Cod. 2. tit. 10.

[x] l. 9. ff de off. proconf.

[y] l. 9. ff de instit. act.

[z] l. 63. ff de acq. vel om. hær.

[a] l. ij. C. Theod. de lurif.

De his qui ad Eccl. confug. c. 1. tit. 12.

[b] Plutarch, in aristide.

[e] Arist. in Rhet. ad Alex. nesto sepulchro debent donari, [e] hi qui pro Republica mortui sunt, & eorum filii vsque ad pubertatem nutriendi.

Causa vniuersalis immediatè potest obire munus singularis, ipsâ præteritâ.

§. 2.

DEmonstratum est causam vniuersalem, agente & deficiente causâ singulari eius supplere defectus, & in auxilium vel laborantis vel aberrantis venire: maior est difficultas an causis singularibus stationes suas in procinctu tenentibus, paratisque ad sui muneris executionem, vniuersalis causa possit id singulare munus exequi seipsâ, illisque præteritis. Videtur enim quædam ordinis confusio, si supremum attingat inferius sine mediatione; agentia sine necessitate non debent multiplicari, & si huic actioni perficiendæ sufficit causa singularis, causa vniuersalis illam sibi totam vindicans; apparet superflua, importuna, & vim aliquam professa. Id tamen in natura fieri ex sequentibus patebit, sic ratione fit, cùm opus naturæ sit opus intelligentiæ. Hæc autem potest esse ratio, quòd causa vniuersalis continet eminenter inferiorum virtutem, quæ de potentia debet in actum reduci, & vt est, sic agere independenter ab inferioribus; absurdum enim esset vim illam originalem & magistram ociari, nec habere ius ad actionem, nisi cùm ab illa deficerent agentia secundaria, sic enim bonum penderet è malo, primum & supremum ab inferiori, vices tantùm eius ageret, cùm tamen inferius superioris vicarium sit, & precariò potestatem accipiat.

[f] Iamblic. de myst. c. 33. Antiqui [f] plures colebant intelligentias rebus diuersis sub Deo præsidentes, sed asserunt quidquid à singulis sperari potest, id ipsum perfectiùs obtineri à Deo omnium numinum principio, in eo omnes essentias dominationesque coli, & hunc esse sanctimoniæ summum apicem. Ex Theologorum sententia [g] Deus potest immediatè facere omnem effectum cuiuscumque agentis sine eo; potest formas materiæ imprimere, corpora monere, intellectum illustrare, voluntates afficere, quis enim sibi fingit impotentiam in summo primoque actu, vt qui finxit oculum non consideret, inquit propheta. [h] Ipsum esse omnis boni, omnis actionis fontem probat creatio cùm res sine preiacente materia & è nihilo, ad existentiam eduxit, vimque vt agerent & producerent secundum genus suum concessit. Sic creata, & ad actionem instructa pendent semper ab eius concursu, sed cùm sit omnipotens non pendet ab ipsis, per se potest omnia vt innume-

[g] D.Tho. 1. q.25.a.1.& q.105.a 2.ad 6.

[h] Psal. 93.

ris

ris sæpè probauit miraculis; ita Christus in multiplicatione panum; feminis, agricolæ, terræ, pistoris, ignis successiuas morasque trahentes actiones momento voluntatis suæ suppleuit. Dicitur, inquit D. Dyonisius, [a] præpotens rerum omnium prima diuinitas quòd omnia superet, quòd ijs quæ gubernantur sine vlla admixtione præsit. Effectus singulares attingit immediatè, vt doctissime disserit D. Thomas contra gentiles, [x] & nunquam satis mirando misericordiæ suæ sacramento id nobis constat; Verbum enim caro factum est; [y] vt scirent homines, Deum tam proximum esse pietati hominum, vt hominem suscipere dignaretur, & sic ei coaptaretur homo totus, quemadmodum animæ corpus; ad quem tamen Deum, velut longè positum per interpositas potestates, dæmones scilicet se pro angelis subijcientes, ambiebant homines. Multa quidem spiritualia dona per angelos nobis largitur, sed & ipsum immediatè pijs animabus illabi testatur mystica Theologia.

[a] De diuin. nomin. cap. 10.
[x] lib. 3. cap. 70.
[y] D. August epist. 3. Volusiano.

In angelis motor cœli superioris, [z] potest mouere cœlum motoris inferioris: Archangelus principi datus potest eum illustrare prætерito & inconsulto angelo custode: licèt singulis regnis & prouincijs assignati sint rectores angeli, vnus tamen [a] vices omnium agens, omnibus præsidens circuit omnem terram, & videt quod habitetur & quiescat. Cùm inferior angelus sit superior supremo homine nostræ hierarchiæ, secundùm illud [b], qui minor est in regno cœlorum maior est illo, scilicet Ioanne Baptista, hic inferior angelus [c] potest non solùm purgare, sed illuminare & perficere etiam altiori modo, quàm ordines nostræ hierarchiæ.

[z] D. Tho. 1. q. 117. a. 4. ad 1.
[a] Zach. 1.
[b] Math. 11.
[c] D. Tho. 1. q. 108. a. 2. ad 3.

Octaua cœlorum sphæra & loco & virtute superior, rebus vt dictum est vniuersalibus præsidet, ita tamen vt etiam cùm opus est singularia perficiat, & inferiorum planetarum vices agens, astrorum periti votis annuit. Vnde dicit Ptolomæus [d] cùm præstare non poteris, vt duobus lunam planetis coniungas, id præsta vt stellæ fixæ eam coniungas illorum mixturam habenti. Ab vnaquaque stella proprium expectamus donum, sed à sole [e] communia repоrtamus, tanquam communi duce cœlestium; operatur enim in omnibus naturis, & nulla naturarum aliarum operatur in eo: sic Iupiter bonum omne singulis planetis tributum ipse vi sua promouet; est enim velut sol temperatus, non aspectu tantùm, vt sol, sed etiam coniunctione fœlix. Licèt mures & ranæ sint vltra quàm credi & optari possit prolificæ, virtus tamen cœli [f] loco spermatis, cum elementis sufficit ad eorum generationem in hoc maximè mundo vtilem, vt probet causas vniuersales operari posse singularia cùm id materiæ dispositio tulerit.

[d] In centil. nu. 28.
[e] Haly. par. 1. c. 4.
[f] D. Tho. 1. q. 45. a. 8. ad 3.

Id ipsum in nobis experimur, nam mathematicus habens vnius trianguli rectum angulum, iudicat æqualem esse duobus alijs, & hac

pis & capitalis est: Moyses sic ex consilio soceri sui constituit iudices qui iudicarent populum, vt tamen ad eum grauiora referrent.

Ius illud, naturale, ciuile, est etiam Ecclesiasticum, inquit D. Thomas [m] scilicet ad imitationem cœlestis hierarchiæ, in qua angelus superior, vt diximus, potest exequi officium inferioris, etiam medijs inferioribus [n] quibus vires suas delegat, alioquin turbaretur hierarchicus ordo; nam si media potestas nolit parere superiori, nec illi parebit inferior; suis igitur id tentabit periculis, & à iure suo cadet, dum superius non agnoscit. At qualis dicendus est affectus, sui negligens dum alteri noceat, ruinis simillimus, quæ super id quod oppressere franguntur; caducæ sinistræque sunt vires, [o] & in malum suum validæ, in quas ægrum erexit accessio. Quis ergo vel solo communi sensu præditus, non intelligit in hoc Ecclesiastico regimine, sicut in ciuili, posse minora qui potest maiora?

Qui potest plus, potest minus.

§. 5.

EX superioribus hæc orta propositio, lucem illis plurimam affert, natalesque suos reflexis splendoribus illustrabit. Regula iuris est, [q] non debet cui plus licet, quod minus est non licere; sic causæ vniuersales supplent defectus singularium, quia vires earum vel eminenter vel formaliter continent, & cùm hæc virtus ad plura se extendat, potest & ad minima: Rex potest per se, quidquid potest per ministros, iubere, prohibere, coërcere; potest dux generalis quod capitaneus; hinc patet sic limitandam esse hanc regulam, vt virtus superior possit quod inferior, si superior habeat etiam proportionem in eodem ordine ad effectum producendum, sicut qui potest ferre centum libras, potest etiam viginti; in maiori numero continetur minor; in cubitali quantitate, pedalis. Sic Angelus [r] post luctam quam habuit cum Iacob, illi spem, animosque his verbis dedit; si contra Deum fortis fuisti, quantò magis contra homines præualebis. Potest minor restitui [s], ergo potest appellare; potest iudex [t] non deferre iuramentum, potest igitur iuraturo aliquam summam definire intra quam iuret; qui concedit totum, censetur etiam concedere partes, [u] vt concedens facultatem recipiendi sacerdotium, censetur etiam concedere facultatem, qui aliquo modo continentur in sacerdotio; concedens facultatem vescendi carnibus, similiter concedit vescendi ouis & lacticinijs; cui concessa est iurisdictio [x], ea quoque concessa esse videntur, quæ ad illam exercendam pertinent: qui vult antecedens, [y] vult etiam consequens, sine

Exod. 18.
[m] D.Thom. opusc. 19. cap. 4.
[n] id. 1. q. 113. a. 3. ad. 3.
[o] Seneca. de ira lib. 3. c. 3.
[q] l. 21. ff. de reg. Iur. & cap. 53. de reg. Iur. in 6.
[r] Gen. 32. 28.
[s] l. 43. ff. de mino.
[t] l. 76. ff. de rei vind.
[u] Bonacina de priuileg. pun. 7. in fine.
[x] l. 1. ff. de iurisd.
[y] l. 92 ff. de cond. & demo.

quo illud quod quæritur nullius est momenti, & qui mandat antecedens,[z] mandat & consequens, qui seruum suum filio suo dat tutorem[a], tacitè eum liberum efficit, quia non nisi liber potest esse tutor.

[z] l. 56 ff. de procur. [a] §. idem iu tit. Iust. quib. ex cau. man.

Fallit autem regula in his quæ sunt diuersi ordinis, nec qui potest plus, & nobilius potest minus; nam ideò res ordinatæ sunt, vt vnaquæque suis contenta limitibus non excurrat in alienos. Sic ignis superius & nobilius elementum, tamen non producit vt terra, non humectat vt aqua: Leo generat leonem non murem; homo potest intelligere non volare: ex cadauere[b] non nascitur planta, sed plura pullulant animalia, quia planta habet multum terrestris substantiæ, humidum autem per putrefactionem educitur subtile est, & multum aëreum; propria ad productionem animalis materia facit: vt prodeat animal ex cadauere, non planta quæ alquid minus est.

[b] Alb. Mag meteor. lib. 4. tr. 1. c. 11.

Similiter in iurisdictione non est argumentandum à maiori ad minus, & ab actu nobiliori ad minus nobilem, nam iurisdictio pendet à concedentis voluntate quæ potest vnum concedere alio etiam minimo negato; vt sacerdotes consecrant corpus Christi, non tamen possunt consecrare vasa & instrumenta quæ ad consecrationem adhibentur: Cardinales possunt eligere summum Pontificem, non tamen possunt creare Cardinales: Regina cui competit regnum iure hæreditario[c], antecedit maritum in his quæ pertinent ad regimen, non ad oeconomicam & matrimonium; sicut supra diximus de filio consule erga patrem.[d] Non licet Archiepiscopo aut Patriarchæ, clericos subditi Episcopi eo inconsulto[e] ad iudicium trahere; sunt enim limitatæ diœceses, vt diuersa munia possint à diuersis diligentiùs perfici.

[c] Bonac. de legib. disp. 1. q. 1. [d] Supra l. 11. §. 3. [e] Can. conquestus 9. q. 3.

Interdùm quod plus est permittitur, eo negato quod est minus, quia in illud maior est inclinatio vitiosa, cui se seuerius leges opponunt: vt licet decurioni[f] bona sua immobilia donare non vendere, quia faciliùs vendit quàm donat; ex S. C. Vellejano[g] mulier potest pro alio soluere, non fideiubere, quia faciliùs fideiubet quàm soluit Religiosus[h] in alio quàm suo ordine non potest eligi Abbas, cum possit eligi in Episcopum, secularis vel regularis Ecclesiæ. Patribus olim dabatur ius necis & vitæ in filios[i], non verò eos oppignorandi; quod minimâ vrgente necessitate fecissent, indolemque bonam educatione seruili corrupissent.

[f] l. fin. C de præd. decur. [g] l. 1. ff. ad S. C. Velleia. [h] Clem. 1. de elect. c. 1. [i] l. vn C. Theod. de patr. qui fil.

Tandem certis limitibus coërcetur potestas, dignioribus concessis interdicuntur minora, ne liberior, omniaque sibi vindicans feratur in pernitiem subiectorum. Sic militibus & nobilibus interdicitur mercatura,[l] vt inter plebeios sit facilius emendi & vendendi commercium, non possunt etiam conductores[m] nisi vsus sui gratiâ; ne

[l] l. 3. C. de commer. [m] l. 31. C. de loc & cond.

vicinis graues fiant præsumptione cinguli militaris. Caput non fungitur officio pedis, oculus digiti, cor lienis, at anima adest omnibus, operatur omnia, functionum omnium in corpore fons & origo; sic limitationes potestatis non cadunt in Regem aut summum Pontificem, qui habent summam iurisdictionem, cæteratum quæ per partes conceduntur principium.

Causæ suis effectibus sunt præstantiores antiquitate, virtute, beneficio.

Lex 14.

MAgnus Dominus[n] & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis, infinitus est enim eo quòd essentia sua est omnis perfectionis & entitatis simplicissima & eminentissima complexio, quam auguratur mens nostra, cùm qualibet datâ quantitate finitâ, maiorem excogitat vsque in infinitum. Huic primæ causæ cæteras, prout gradu sunt ipsi viciniores, etiam perfectiores esse, iam ratione probauimus,[o] cùm sint incorruptibiles substantiâ, & inexhaustæ cuiusdam largitionis. Diuinam æmulantur bonitatem & immensitatem, in eo quòd benefico suo concursu[p] vim secundorum agentium iuuant, supplent eorum defectus,[q] & eminenti potestate sæpiùs implent eadem quæ singulis assignantur officia. Iterùm hîc causarum in effectus suos præstantiam obseruamus ex antiquitate quâ præcedunt, ex virtute sublimiori quâ pollent, ex amplioribus donis quibus magnificè commendantur. Constat in superioribus eminenter inferiora contineri, sicut in altis montibus,[r] vallium omnisque terræ fœcunditatem sublimi compendio collectam mirari licet. Maiores sunt venæ, vnde minores ad singulas corporis partes deriuantur; truncus arboris quolibet ex suis ramis maior est, terra cœlo vnde viget comparata videtur punctum; lacuum, fontium, fluminum aquæ, guttulæ sunt respectu maris vnde suam ducunt originem: Respublica[s] suis ciuibus diuitiis, potestate, gloria, debet esse major, olim non licebat liberto[t] plus possidere quàm Dominus, vnde non potest[v] eo inuito exercere negotiationem: Ita quidquid habet rationem principij vult eminere; vel quod eminet vult videri principium, & eo titulo ditiores, sapientiores, potentiores ambiunt dominationem.

[n] Psal. 144.
[o] Supra l. 4. §. 2.
[p] Supra l. 8. §. 1.
[q] l. 13.
[r] Supra l. 4. §. 2.
[s] Supra l. 12. § in fine.
[t] Plato 11. de legib.
[v] l. 45. ff. de oper. libertor.

Antiquitas seu prioritas est legitimus prælationis & excellentiæ titulus.

§. 1.

a Arist. 8. Phys. c. 6.
y Daniel. 7.
z D.Dionys. de nom. diui. cap. 10.
a Supra l. 3. §. 1.

QVi de Deo loquuti sunt antiqui, summas ejus perfectiones expresserunt nominibus quæ prioritatem significant, eum vocando ens entium, primum rerum principium, primum motorem,[x] antiquum dierum,[y] ens æternum,[z] omnium æuum & tempus, ante dies, ante æuum, ante tempus existens per se ipsa sua essentia cùm omnia sint ab ipso. Angelos ipsi substantiæ puritate vicinos, secundos ab ipso rerum motores, asserunt Theologi[a] prima die creatos, cum cœlo & luce sensibili; Cœli autem sensibilium primogeniti virtus quanta sit patet, cùm forma ipsius imago, idest lumen, res omnes apud nos efficiat & conseruet: Cœli pars in cuiusque genesi prima, etiam potentior est, signumque primum in significationibus habet dominium;[b] quando per duo signa fit rei significatio; orientalis planeta, vel super alium eleuatus, viribus insignior habetur; Orientalis cœli plaga mittit ad nos vniones, gemmas, aromata, medicamenta, pretiosa cætera que non dat ocidentalis. His suffragari videtur Christiana pietas quæ templa sua conuertit ad orientem,[c] solem iustitiæ, creaturarum primogenitum, gratiâ suâ velut aurorâ mentes illustrantem, hoc externo cultu venerata.

b Hermes centilo. n. 68.

c Baron. an. 57.

Vim elementorum & potentioris principii dignitatem desumunt aliqui ex prioritate, illudque dicunt ad generationem validius quod est antiquius. Ita Thales posuit aquam rerum principium omnibus imperitans, terram enim absorbet, flammas extinguit, scandit in sublime, nubibus cœlum obsidet, eo forte titulo quòd in ortu mundi omnia pontus erat. Calcidius in Platonis Timæum, terram dicit antiquissimam, vel quia est animalium capax locus, qui præcogitatur ijs quæ in loco sunt; vel quia terra rationem habet puncti, quod omni magnitudine est antiquius, atque omni quantitate; centrum prius est circonferentia; quæ stant, ijs quæ mouentur præeunt, quia motus omnis post statum sumit initia. Addi potest quòd initiò mundi Deus fecit cœlum velut masculum & terram omnium matrem: hæc prærogatiua primum in lucem edi, hæc Dei præ cæteris electio vana non est, sed res illas primigenias duobus potissimùm illustrat titulis, scilicet quòd à cæteris sint independentes, & earum sint causæ, illis nihil debent, & plurimum conferant.

Pater tempore simul & causalitate præcedit liberos, & ex hac do-

mestica prælatione, ciuilis duxit originem. Etiam philosophi [d] præcipiunt seras nuptias, ne filij propiùs accedentes ad ætatem parentum, eos minùs venerentur, & hæc æqualitas aliquid de patria potestate detrahat. Ita placuit minorem natu, maiorem non posse adoptare, [e] adoptio enim naturam imitatur, & pro monstro est, vt maior sit filius quàm pater. Vnde cùm antiqui Æsculapium Appollinis filium effingerent barbatum propter nessariam in medicina experientiam, illi Dionysius siciliæ tyrannus Epidauri barbam auream abstulit, quia pater eius Appollo erat imberbis. Docere mulieri non permittitur, neque dominari in virum, Adam enim primus formatus est, deinde Eua, inquit Apostolus [f], ius illud quod habet vir in mulierem, ducens potissimùm ex originis prioritate. Huic autem imperio vt ætas etiam consentiat, Aristoteles [g] masculis ad ineundas nuptias præscribit annum trigesimum septimum, fœminis vigesimùm secundum, & antiquæ legis [h] seuerè prohibebant, ne viris minoris ætatis maiores fœminæ desponsarentur.

Cùm igitur antiquitas sit excellentiæ & dominationis titulus, illam æmulatione summâ modisque omnibus ambiunt Respublicæ; mirum quod plerisque præclarum videatur originem suam ducere à dispersis destructæ Troiæ reliquijs, quasi casus turpitudinem, abundè compenset antiquitas: sicut enim in familia [i] recentissimus quisque seruorum conseruis ludibrio est, sic in hoc rerum terrenarum vetere famulatu, noui habentur tanquam viles. Honestius apud Romanos generis illustrior nobilitas censebatur ducens originem suam ex primis illis viris, qui in concilium à Romulo vocati, Reipublicæ fundamenta iecerant [k], ex authoritate Patres, ob ætatem senatores dicti. Antiquitas certè veneranda, prima quippe sæcula sunt, quæ sequentium leges & imperia, virtutum vbertate, sanguine vel sudore pepererunt, ideò Romæ [l] templum primigeniæ fortunæ dicatum fuit, velut fœlicioris, & vnde pendebat futurorum sors.

Cætera virtute, labore comparantur, antiquitas Dei donum est, quod si desit aliundè non potest haberi, si contigerit omni studio seruandum est: sic nomina filiorum Israël [m] scripta fuerunt in duobus lapidibus onychinis, secundùm ordinem natiuitatis eorum: in qualibet Prouincia [n] matrix ciuitas habetur maiorum beneficio, seu antiquitate. Proconsul [o] debet ingredi prouinciam per eam partem, per quam ingredi mos est, magni enim faciunt prouinciales seruari sibi hanc prærogatiuam antiquitatis suæ testem: in Appollonia Ioniæ [p] qui primi in eam coloniam venerant, cæteris ad obtinendas dignitates præferebantur. Artifices [q] artium suarum dignitatem ducunt ex antiquitate, æmulique contestantur inuentas ab origine mundi: statuarij quod Deus fecerit hominem ad imaginem suam; agricolæ quod

[d] Arist. de Republ. lib. 8. cap. 16.
[e] §. minorē Instit. de adoption.
[f] 1. Timoth. 2.
[g] de republ. l. 8. c. 16.
[h] In legib. Vuisigoth. lib. 3. c. 3. Vide infra l. 15. §. 6.
[i] Tacit. in vita Iulij agricolæ.
[k] Florus c. 1.
[l] Alexan. genia. dier. lib. 1. c. 13.
[m] Exod. 28.
[n] l. vn. C. de metr. ber.
[o] l. 1. ff. de off procōs.
[p] Arist. 4. polit. c. 4.
[q] Chassanæ in catalo. glo. mundi. parte 11. cō. 41.

Deus plantauit paradisum in Edem; sutores quod fecerit Adamo tunicam pelliceam.

Splendor ille familiarum nobilitas, ducitur ab antiquitate, & sicut maiores earum sequuturis sæculis profuerunt, sic eorum posteros colit grata Respublica, priuilegiis donat, cæteris præfert in obtinenda dignitate [r] quam non patitura nouis hominibus pollui. Ex illustribus familiis prodire solent viri fortes, velut cœlo dati ad res maximas fœliciter pro Republica peragendas; Moyses & Aaron [s] qui primi pro Dei cultu & populi libertate mira præstiterunt, erant de tribu Leui in qua deinceps Deo sic decernente remansit sacerdotium, cùm per illam salus primò facta fuisset in Israël, & huic antiquæ gloriæ cæterarum tribuum fortiter gesta nihil detraxerunt.

Prima sæcula vt rerum origini proximiora, sic velut aurea, iustitiæ magis dedita suspiciunt omnes, & cùm ea reuocare non liceat, quæ ab illis ad nos vsque veniunt, etiam attrita, etiam ruinæ sunt in pretio. Hinc naturali quodam instinctu senes veneramur, velut fœlicioris sæculi superstites virtutum ideas, homines singulari Dei beneficio, ab innumeris vitæ casibus ereptos, ad immortalitatem accedentes. Apud omnes populos ad consilium & regimen assumpti fuere, [t] cum quia valent experientiâ, sedatis passionibus viget in illis matura ratio, minùs etiàm illis inuident, & faciliùs cedunt hi qui eosdem ambiunt honores. Aetas talis prærogatiuæ causa, etiam per se citra dignitatem colitur; senectus verabilis est [u], & sæpè senibus idem honor tribuitur, ac magistratibus. Eâ ratione temporis ordo seruatur inter existentes in dignitate æquali; [x] vt prior receptus alios præcedat; primus ordinatus, [y] cæteris paribus, prior & maior habendus est. Sic in Concilio Romano [z] Episcopi sederunt non habitâ ratione dignitatis suarum Ecclesiarum, sed prærogatiuâ ætatis in Episcopatu agentis: idem factum est in Concilio Anglicano, [a] sederuntque in eo Episcopi secundùm tempus ordinationis suæ, præter eos qui ex antiqua consuetudine, siue suarum Ecclesiarum priuilegijs digniores sedes haberent. Inter plures [b] autem pari dignitate depositâ, ille est potior, qui prior fuit in dignitate electus.

Familiæ seniores sunt parentes, secundusque ab ipsis est primogenitus; sicut autem ex antiquitate & prioritate constituitur in republica ordo familiarum & dignitatum, sic ordo liberorum in familia: omni sæculo, apud omnes gentes, primogenitus cæteris fratribus prælatus fuit, primus enim impleuit parentum vota; primus dedit illis hunc pietatis & potestatis titulum, illosque ab antiqua sterilitatis maledictione vindicauit; primus firmauit mutuos eorum affectus in se concurrentes, ipsis adhuc inexpertos primus mouit, ita primus excepit, & in posterum præscriptione quadam sibi seruat; solet enim primus

[r] l. 14. §. 3. ff. de munerib. & honor.

[s] Rupert. in num. lib. 1. c. 6.

[t] Arist. 7. polit. c. 14.

[u] l. 5. ff. de iure immunitatis.

[x] l. 1. C. de consulib.

[y] Cap. cum certum, de maio. & obedit.

[z] Baron. a. 465.

[a] Idem. a. 1075.

[b] l. 2. C. de præf. præto.

mus amor æstu constantiaque subnascentes cæteros excedere. Quòd si talis alteretur dilectio, potissimùm in secundis matrimonij votis, patri prohibet diuina lex,[c] primogenitum odibilis mulieris, postponere filio dilectæ. Lege naturæ primogenitus erat quasi dominus fratrum qui coram illo succumbebant;[d] duplicem partem in diuisione hæreditatis capiebat; erat sacerdos familiæ,[e] velut primitiæ à parentibus oblatæ Deo,[f] cui genuerant, vnde loco primogenitorum [f] Leuitæ fuerunt electi ad sacerdotium. Varia sunt in diuersis prouinciis primogenituræ iura; commune est vt familiæ stemmata ferant pura, sic vt à cæteris possint dignosci; vt maiorem in bonis hæreditariis partem habeant, velut solidum cui possit inniti antiqua familiæ dignitas, hæc enim licèt bonis abundans, vt flumen aquis multiplici partitione posset exhauriri.

[c] Deute. 20.
[d] Gen. 27. 2.
[e] Deut. 21. 5.
[f] Num. 28. Vide Spondanum. 2. 213.

Tandem quod nullius est, cœlo, terra, mari nascens,[g] fit primò occupantis eo prioritatis iure. In hypothecis prior tempore,[h] præfertur posteriori; si duobus donatum est,[i] cùm bona non sufficiant, prior profertur alteri; qui pro pluribus obligatus est in dubio[l] videtur soluisse pro eo, pro quo se priùs obligauit. Præferuntur igitur posterioribus priora, nec à quæsito sibi iure dimoueri possunt à superuenientibus eo quòd imitentur causas suis effectibus præstantiores, hoc primo antiquitatis & prioritatis titulo.

[g] l. 3. ff. de acq. rer. dõ.
[h] l. 2. ff. qui pot in pign.
[i] l. 98. ff. de reg. Iur.
[l] 24. ff. de solutiun.

Causa superioris virtus eminet.

§. 2.

DVbitari non debet an causæ superiores virtutibus emineant, cùm id supponendum sit, & ideò constitutæ sint in sublimi, existentiæ, loci, potestatis, quia virtutibus excellunt.[m] Hunc diximus ordinem à Deo constitutum, vt ipsi proximiores essentiæ, etiam existerent perfectiores, tanquam infinitæ suæ perfectionis imagines inferiorum causæ, agentium regulæ. Generaliter[n] enim in causis agentibus quantò aliquid est prius, tantò est perfectius: Excellentia cuiuslibet inferioris Angeli,[o] continetur in excellentia superioris, cuius essentia[p] est nobilior, virtus vniuersalior & efficacior ad intelligendum & agendum. Elementa sunt in ipso mundi opifice per ideas, in cœlo per virtutes, sub cœlo per formas, nec enim cœlum inferiora regeret, nisi vim eorum complectetur, sicut architectonica sibi subiectas artes. Hinc Astronomi tam in signis quàm in planetis, naturam designant elementorum, & effectu probant. Etiam Sacræ Litteræ loquuntur de aquis quæ super cœlos sunt; & de terra viuentium, quorum scilicet & virtutes & naturæ sunt in cœlis, sed modo excellentissimo. Natura ignis cœlo præbet sensibile lumen viuifi-

[m] Supra l. 3.
[n] D. Thom. 2. 2. q. 1. a. 7. ad 1.
[o] Id. 1. q. 108 a. 5. ad 6.
[p] Ib. q. 89. a. 1. & q. 55. a. 5.

cum, procul ab adustione calorem, motum promptissimum, viget in sole, & marte: natura terræ largitur solidam, firmamque stabilitatem, stellis densitatem quâ videri possint, lunæ, quâ radios repellit solares, & viget in Saturno; natura aëris dat perspicuam qualitatem, viget in Ioue & venere: natura aquæ confert delicatissimam, & æqualissimam leuitatem, quâ sphæræ velocissimo motu se contingentes, non resoluuntur; eminet in Luna & Mercurio. Hæc autem sic debent intelligi, non quòd cœlum aliquid accipiat ab elementis, sed quòd cœlorum forma, vires elementorum eminenter complectens, habet aliquid in se quod singulorum proprietatibus meliori tamen titulo respondeat.

[q] Fernel. Physiolo. lib. 4. cap. 1. & 2.

Constat apud medicos [q] vitam plantarum & animalium contineri, cœlesti quodam calore; agit virtute animæ, penetrat in omnem partem, non dissoluit, non adurit; non in cinerem vertit, alit, distinguit, assimilat; viget etiam in frigidis vt in papauere & mandragora, vnde patet non esse igneum & elementarem, inhæret spiritibus æthereæ naturæ, & quorum substantia tenuissima facilè per totum corpus diffunditur. Illius caloris fons est cor, in quo propterea fixus & plurimus est, abundat etiam in sibi proximioribus arteriis; sicut vis magnetis in annullo sibi magis vicino. Denique corporis animati membra superiora, magis sunt sanguinea & cholerica, inferiora terestria, compendioque seruant ordinem vniuersi.

[r] Seneca. epist. 90.

Naturæ lex est, [r] potioribus deteriora submittere; Deus imperat Angelis, Angelus hominibus, homo bestiis, cœlum elementis, anima passionibus, passiones corpori: mutis gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima, non præcedit armenta deterior taurus; Elephantum gregem excellentissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus, animo itaque olim rector eligebatur, ideoque summa fœlicitas erat gentium, in quibus non poterat esse potentior, nisi melior. Bonus rex [s] aliis quidem existimat virtutem esse honestam, at sibi ipsi necessariam, cui enim maiore opus est prudentia, quàm ei qui de rebus maximis consulat? cui exercitatiore iustitiâ, quàm ei qui maior est legibus? cui fortitudine validiore, quàm ei sub quo omnia seruantur? cui modestiâ continentiore, quàm cui omnia licent? quem magis decet virtus, quàm eum qui omnes homines sui ipsius animi spectatores & testes habet? Non potest, inquit Plato, [t] rectè ciuitatem regere is in cuius animo est ciuitas quædam incomposita & misera, priuatum enim suum malum, publicum efficit; nam eius exemplo prouocatus populus, non impunè tantum, sed & splendidè peccabit.

[s] Dion orat. 3. de regno.

[t] 2. de legib.

[v] lib. 3. de sacerdotio.

D. Chrisostomus [v] miratur collatam à Deo Sacerdotibus potestatem, longè maiorem quàm sit in terrenis principibus, etiam in Angelis &

Archangelis, nulli enim eorum dictum est, quæcumque solueris super terram, erunt soluta & in cœlis. Principes ius tantùm habent in corpora, ipsi in animas: pater dedit filio omnem potestatem & filius illis: tantæ potestati respondere debet eminens vitæ sanctimonia, nam in ipsis vt in Deo potestas videtur supponere sanctitatem, illum enim Angeli suo trilogio prius ter sanctum, quàm potentem celebrant. Hierarchia dicit altitudinem quandam per quam quis sortitur diuinum gradum, inquit Albertus,[x] perficitur autem iste diuinus gradus in tribus, scilicet in participatione doni diuini, in consortio diuinæ potestatis, & transfundendo dona in alios; prius est autem diuina recipere, quàm effundere, priùs speculum solis radios excipit quàm emittat. Deo proximiores Angeli qui cæteros purgant, illuminant, perficiunt, diuino flagrant amore seraphim, diuinis implentur luminibus cherubim, throni ab omni terrena deiectione secreti, ei qui verè summus est, immobiliter hærent. Vt Ecclesiastica hierarchia cœlesti conformetur, sit in sacerdotibus sapientia charitate feruens, charitas sapientiâ lucens, sanctimonia diuinis excipiendis & effundendis semper patens. Ita pectus & brachium dextrum immolatæ victimæ dabatur sacerdotibus,[y] in pectore mundæ cogitationes, in brachio bona opera significantur, vt quod mente conceperint exemplo probent, & in aliis exprimant.

[x] In D. Dion. nys. cap. 3. de cœl. hierarc.

[y] D. Hieron. ep. 138. ad Fabiolā.

Paterfamilias domus suæ, tanquam corporis caput est, quòd si sanum fuerit, cæteris membris sanitatem & vires largitur. Velut aquila prouocet ad volandum pullos suos, super illos volitans eminentiâ virtutis. Maiorem ad pignora vestra non potestis habere pietatem, inquit Emisenus,[z] quàm si per vos agnoscant animarum parentem, quàm si per vos in cœlestis patris transeant adoptionem, quapropter studete non linguâ erudire sed vitâ; duplex vobis commodum erit cùm salus ad filios vestros de vestra salute transierit, & cùm per vos ad illam peruenerint, ex illis ad vos multipliciter reuertatur. Hoc enim bonum dando non consumitur, sed dilatatur, & magis dum transfertur acquiritur, vtriusque accipientis & tradentis lucrum est, cùm vtriusque eadem censeatur esse persona. Pater vim sibi facit, passiones frænat, virtutes animosè sectatur amore filii, ne quid suis obstet profectibus; filius amore patris, quidquid in illo videt imitatur, & in eius virtutes nititur transformari; tali virtutis suæ fructu delectatus pater, magis ac magis prouocatur ad heroïca, & ad eadem reciprocè filius, infinito quodam ad infiniti boni consecutionem progressu: hæc est perpetua quædam imaginis Dei generatio, hæc est vera paterna pietas, quæ filios virtuti, cœlo & Deo non vitiis & mundo parit: nulla potest esse patris authoritas in corrigendis filiorum excessibus, nisi prius illis ipse caruerit, contrarios haberet affe-

[z] Homil. 4. in f. de epiphania.

[a] l. 11. C. de inof. testa.

ctus, cupiens reum damnari, crimen absolui, vnde qui descendit in arenam[a] non potest ob id filium exhæredare. Domus parua quædam est Respublica & Ecclesia, sic in ea pater vices agit Principis, & Pontificis; cuius ex propinquo mores omnes curiosiùs obseruati liberos in eandem transformant similitudinem, & primas virtutum aut vitiorum species in eorum mentibus duraturas instillant. Regibus igitur, Prælatis, patribus, qui rationem habent principij, & diuinam in homines referunt potestatem, Deus dicit, sancti estote, quoniam ego sanctus sum; habeant eminenter in se, quam in alios effundere debent probitatem.

Principiorum beneficentia cæteris est excellentior.

§. 5.

[b] Ierem. 31.

[c] Alanus Varenius lib. de amore.

Ipsum principij nomen, vt prioritatem temporis connotat, sic eminentiam tum naturæ, tum ex ea promanantis beneficii, quod excedit cætera, prioritate, magnitudine, continuatione. Primum erga nos Dei beneficium, habet aliquid infiniti, nam ab æterno dilexit nos[b] inter infinita possibilia non futura, selegit nos ante mundi constitutionem, & in charitate perpetua nos dilexit. Vt non potest[c] calor non calere, lux non illuminare, ita nec summus amor summè non amare, In alium ferri non potest, quia nihil illo excellentius, & quia ab eo abest omnis compositio, ideo se amat pulcherrimum, se verò amans, omnia ab eo mirè prodeuntia vnicè & à nobis incomprehensibili modo diligit, nec alius est quo sese & nos prosequitur ardor, sed vnus idemque; vnus est verus amor, omnes alios producens amores, omnium ratio, talis amor est æternè in se agens; quia infinitus, infinita causa est & ratio vt sic se habeant. Et sanè vis eius in finita debuit esse, vt res crearet superans infinitam & incommensurabilem distantiam quæ est à non esse ad esse, à nihilo ad existentiam.

Huius amoris æterni duplex est erga nos effectus, qui respicit tempus & æternitatem, vitam hanc quam ducimus mortalem, & quam speramus immortalem. Vitæ præsentis ratione, ditauit cœlos luminibus, viribus, periodis harmonicis, vt per tot sæcula sufficerent innumeris rerum innumerè variarum generationibus. Elementa propriis suis distinxit locis, qualitatibus actiuis & passiuis vnde fierent mixtorum temperamenta; ignem actioni, aërem respirationi, aquas & terras fœcunditati destinauit, & tot rerum speciebus ad necessitates & delitias comparatis fouit humani generis vitam & propagatio-

nem. In hac rerum concatenata serie, sequentia pendent à præcedentibus, vltima à mediis & primis, sed quod extremum est in existentia, primum fuit in intentione, & simul in æterna sapientia, cui omne tempus præsens est, attingens à fine vsque ad finem, suauiter fortiterque cuncta disponens: vltimò creatus homo, quia propter ipsum omnia. Nobis laborauerunt præterita sæcula, artium scientiarum inuentionibus, fidei veritates à prauis hæreticorum dogmatibus vindicando, licet nobis hæc adire tanquam multorum hæreditatem nostra exercendam diligentia, vt locupletior transeat ad posteros, non sine largientium merito. Igitur ante mundi constitutionem ab ipso mundi principio, per creatum omne, per tot ætatum decursus, summis nos affecit beneficiis, primum æternumque principium Deus.

Sed præcipuum amoris sui pignus est, quod prædestinauit[d] nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, vt habeamus redemptionem per sanguinem eius, & redemptionem peccatorum, secundùm diuitias gratiæ eius. Gratia[e] præcessit meritum, non gratia ex merito, sed meritum ex gratia; gratis dedit, qui nihil inuenit vnde saluaret, & multum inuenit vnde damnaret: præuenit nos in benedictionibus dulcedinis, dulciùs enim sapit hæc gratia, quæ etiam immeritos adiuuat, & cogitat in nos cogitationes pacis, dum operamur opera mortis; non interpellantibus sed repellentibus spiritum adoptionis largitur, quid enim animæ dulce sapit, inquit D. Bernardus,[f] cui misericordia tanta non sapit.

[d] Ephes. 1.
[e] D. August. serm. 15. de verb. Apost. c. 2.
[f] In paruis sermon. 39.

Similiter prima & antiqua patriæ circa nos pietas fuit, quòd futuris suis ciuibus prouidens, tulit optimas leges quibus fida steterunt matrimonia vnde legitimi nascerentur liberi; sic fam iliarum, cognationum, bonorum, titulorum, virtutum, officiorum successiones fuerunt perpetuæ. Leges illæ bonorum contra malos, innocentiæ iurisque tutelam contra vim susceperunt; & per illas nasciturìs antecipata bonitate prouisum est. Parentum prima bonitas ergà futuros liberos fuit, quòd vt illos legitimè susciperent vagæ libertati frænum inicere statuerint, iugum & onera matrimonij subire, & vigili prouidentiâ, nec dum existentibus ad vitæ necessitates & splendorem, bona quæsierint.

Est & proles spiritualis, quam Ecclesia virgo, quam Apostoli,[g] quam sancti Religiosorum ordinum Patriarchæ Deo pepererunt, & cuius colonias miserunt in cœlum. Hæreditas sancta nepotes eorum,[h] filij eorum vsque in æternum manent; semen eorum & gloria eorum non derelinquetur. Sancti mei Patris Francisci amori Seraphico, non sufficiebat cor vnum, os vnum, vita vna, vt se proferret in Dei gloriam & proximi spirituale commodum, regulam ex Euangelio describens, tot ad id in futuris sæculis sibi finxit corda, ora, opera,

[g] 1. Cor. 4. & Gal. 4.
[h] Eccles. 44.

quot sperauit instituti sui sectatores: Christi verus imitator fecit & docuit, summâ vitæ integritate, rerum mundanarum abdicatione perfectissima, orationum assiduitate, animarum zelo, spiritu, etiam carne velut alter Christus, sic humiliatus, sic passus est pro nobis, vt nobis relinqueret exemplum, & sequeremur vestigia eius, primo, antiquo dono, quo sanctitas in nobis & mundo quotidie restituitur.

Maximum est hoc beneficium Dei, patriæ, parentum carnalium & spiritualium quo confertur existentia, est enim dotium omnium sequentium fundamentum; nam sine vita naturali, non est rationalis & beata per scientias & virtutes, sine gratia non est beatitudo; sine regula non est Religiosus. Vt qui dat arborem, dat nascituros ex ea fructus, qui dat fontem dat erumpentes ex eo perenniter aquas; ita qui dedit vitam, mediisqne ad fœliciter ducendam instruxit, multiplicato beneficio videtur contulisse quidquid ei postea boni contigit. Quod potest esse meritum hominis ante gratiam, inquit D. Augustinus, [i] cùm omne bonum meritum nostrum non in nobis faciat nisi gratia, & cùm Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat quàm munera sua; sicut enim ab initio fidei misericordiam consequuti sumus, non quia fideles eramus, sed vt essemus, sic in fine qui erit vita æterna, coronabit nos in misericordia & miserationibus, vnde scriptum est, misericordia eius præueniet me, & misericordia eius subsequetur me; ipsa etiam gloria dicitur gratia, non ideo quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita quibus datur.

[i] Epist. 105.

Causæ superioris beneficium etiam maximum est, quia merè gratuitum est, & nihil ab inferioribus accipiens, illa donis innumeris cumulat; Deus meus es tu, inquit Propheta, quia bonorum meorum non indiges, hinc enim probatur perfectissima sua essentia, independens, sibi sufficiens, omnibus benefica. Cultum quidem à nobis exigit, non quia hinc aliquid accedat infinitè beato, sed quia vult nos esse fœlices, & id nobis non contingit nisi ad ipsum conuersis, vt ad videndum solem oportet in ipsum oculos conuertere, licèt nihil illi lucis adiiciat noster aspectus, nihil detrahat auersio. Fabulosum est cœlos terræ vaporibus pasci, & leuem ex puncto fumum vastis illis corporibus in alimentum cedere, si quæ tantorum esset fames, tam paruo non dimitteretur. Ratione, sensibusque patet illos halitus vltra mediam aëris regionem non ferri, meliores autem & vi cœlesti prægnantes ad sui fœcunditatem indiga terra repetit. Etiam homines licèt hîc vitam agant ex alieno pendentem, ambiunt [k] beneficium sine spe recipiendi conferre, quia rerum honestarum pretium in ipsis est, & ad illas calcatis vtilitatibus veniendum; sic naufrago & aduenæ nunquam in conspectum nostrum redituro damus; sic in testamentis nihil recepturi beneficia

[k] Seneca. 4. de benef. c. 2.

conferimus; sic qui ciuem seruasset donabatur ciuicâ coronâ ex quercu; ô mores æternos, exclamat Plinius, [l] qui tanta opera honore solo donauerunt, & cùm reliquas coronas auro commendarent, salutem ciuis in pretio esse noluerunt, clarâ professione, hominem seruari nefas esse lucri causâ.

[l] lib 16. c. 4. Vide supra. l. 12. §. 2.

Tandem excellunt principiorum beneficia in eo quòd sunt continua, [m] procedunt enim à substantia non corruptibili, vnde conferuntur inexhaustâ profusione etiam, vt diximus, insciis, ingratis, inuitis; nunquam cœlum cessat ab influxu, luce, motu; suis semper vitæ nostræ necessariis qualitatibus prædita manent elementa, & tam illis pro natura sua, agere, quàm esse necessarium est. Legem hanc acceperunt à Deo, in quem propterea gratias refundere debemus rerum omnium naturalium quæ nobis famulantur, vt obligamur ei cuius iussu aliorum manibus pecunias accepimus. Auget beneficium dantis dignitas, pretiosius, scriniis curiosè seruandum, posterisque gratiæ splendidum traditur monumentum, quod à Principe vel Republica donatum est. Dulcis sanè piis mentibus consolatio, naturalia velut diuina contemplari; in omnibus istis, Dei circa nos amorem, bonitatem, prouidentiam agnoscere, & sic ad laudis sacrificia prouocari. De hoc continuo principiorum beneficio, & inferiorum gratitudine plura proximè dicentur. Et hæc dicta sufficiant de causis vniuersalibus, nunc pauca subiicimus de particularibus, quæ illas, quantùm licèt, imitantur.

[m] Supra l. 8. & 9.

Agens agit sibi simile.

Lex 15.

PRimum, summumque veritatis tum naturalis, tum supernaturalis principium est, agens quodlibet quantum potest efficere sibi simile; agit enim in materiam, ex se suscipiendis quibuslibet formis aptam, illique non aliam quàm quâ præditum est formam imprimit, vt sigillum figuram quâ signatur, non aliam exprimit in molli cera; vt res corporales, sui non alterius speciem emittunt in speculum; sic omnis causa est quodammodo exemplar effectus ab ipsa procedentis. Aristoteles [n] ideò causam efficientem confundit cum exemplari, probatque contra Melissum & Parmenidem non esse vnum rerum materiale principium, quia sic omnia essent vnum, cùm res nihil sit præter sua principia, meri-

[n] 1. Physico. c. 2.

toque Rhetores per synedochen vsurpant effectum pro causa, & causam pro effectu. Vt autem causæ sunt vel vniuersales de quibus loquuti sumus, vel particulares de quibus infra, sic diuersè seipsas exprimunt per suos effectus.

Causæ vniuersales, non formas sed qualitates suas imprimunt his quibus dominantur.

§. 1.

FOntium & fluminum perennitas fit ex continuo allabentium aquarum appulsu, & specierum in mundo eadem quæ fuit ipso nascente constantia, pendet ab indiuiduorum mortalium sibi serie nunquam interruptâ succedentium generationibus, vt quod perit in parente, reparetur in prole. Cessat hæc fœcunditatis ratio in causis vniuersalibus, quæ quia non subiacent interitui, quia eædem numero sunt, quæ fuerunt à Deo creatæ, nihil à tot sæculis passæ, nihil in futuro metuentes ex temporum iniuria, carere debent se propagandi desiderio. Si nunquam morituræ semper generarent, in talem excrescerent numerum, vt earum excessu turbaretur ordo & harmonia mundi, vt nascendis materia, hospitio recipiendis locus non sufficeret; frustrà forent, cùm opus vniuersi eo quo nunc est modo, sit
[o Gen. 1.] perfectissimè completum, Deo comprobante [o] quòd quæ fecit sunt valdè bona.

Igitur Angeli cùm sint naturâ suâ spirituales, immateriales, non compositi ex materia & forma, contrariisque qualitatibus, sic im-
[p Math. 22.] mortales, non generant; illisque Christus [p] comparat eos qui perfectionis amore abstinent à coniugio. Agunt tamen sibi simile quantùm licet, diuinos enim ardores seraphim, splendores cherubim, throni sublimitatem & firmitatem à terrenis segregatam inferioribus Angelis & hominibus communicant; imitantur Deum qui cum alium Deum extra se non possit producere, quia repugnat infinitum multiplicari, vniuersum ad sui finxit imaginem; & quia est agens per
[q D. Tho. 1.q.50. a. 1.] intellectum & voluntatem, [q] voluit esse creaturas purè intellectuales & incorporeas: mundum fecit vnum, cùm ipse sit vnus, incorruptibilem, cùm sit æternus, rotundum cùm sit infinitus, & omnium maximum vitalibus seminibus exornatum, & ex seipso cuncta gignentem, cùm ipse sit summa vita. Sic Angeli viuentes & actiuæ diuinæ bonitatis imagines, mentes inferiores formant ad sui similitudinem, & quia circa Deum velut beatitudinis suæ centrum, æterno, quieto, quia beatissimo motu circumferuntur, cœlis imprimunt motum

[f] motum circularem, qui quàm minimè à locali stabilitate recedit, quia sic in eodem circa idem secundùm eadem, simili & iugi continuatione, solus non mutans locum, videtur quasi non motus; assimilatur æternitati per regularem & perpetuam circulationem, quieti autem quia semper circa idem est.

f Marf. Ficin. Theol. Plato.lib 4. c. 2.

Ipsum autem cœlum cùm sit incorruptibile, alios non generat, sic enim fœcunditate perpetuâ, & validissimis viribus commensurata, infiniti fierent cœli mundique, quod est absurdissimum. Inferiora tamen sibi quantum licet assimilat; cùm sit circularis figuræ; elementorum sphæræ; roris, aquæ & mercurij guttæ, animalium membra, arborum rami sic conformantur, nam columnaris figura est orbicularis quædam continuatio, velut fluxus: superior aëris pars circulariter mouetur, & hunc motum sequuntur aues dum sublime volant: Circulos omnia peragunt; [g] ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant, nihilque sub sole nouum sed renascens, fiunt tempestatum anni, morum, consuetudinum, Imperiorum, legum reuolutiones, licèt in longo sæculorum decursu præcedentium memoria depereat. Quæ perfectum non absoluunt circulum, imitantur tamen pulsu & tractu, nam motus circularis componitur ex attractione & expulsione; talis est fluxus & refluxus maris, motus cordis & arteriarum, pedum ambulando, manuum operando, musculorum in corpore, cùm trahenti ex opposito respondeat retrahens; trahit facultas concupiscibilis, expellit irascibilis, saltem hæc æmulantur motum librationis obseruatum in cœlo.

g Eccles. 16.

Populorum mores cœli sui proprietatibus conformari notat Ptolomæus, [t] illosque diuidit per signorum & illis dominantium planetarum quadraturas: fetos dicit esse sub æstiuo tropiquo, propter nimiam ariditatem à sole qui fertur super eorum verticem, similiter sub arcto, propter assidua frigora: proximos austro esse dicit ingeniosiores & callidiores, rerum diuinarum peritiores, quia verticale punctum eorum propius est zodiaco & planetis, quibus quasi familiares effecti, habent sagaciores animas in inuestigatione naturæ, & in disciplinis percipiendis, maiorem celeritatem. Præterea homines in oriente degentes magis masculos & firmos habent animos, minùs sunt occultatores, nam oriens natura solaris est, quare ea terræ pars, diurna, virilis & dextra existimanda est; vt in animalibus dextra calidiora & firmiora sunt. Ex eadem illa cœli parte oritur mundo lux sensibilis & intellectualis, hinc enim leges omnes tum ciuiles, tum religiosæ, artium & scientiarum processerunt An hoc occulto naturæ sensu Græci Romanæ sedis primatum nolunt agnoscere?

t Quadrip. lib. 2. c. 2.

Stellæ cùm sit immortales prolem non suscipiunt sibi parem, sed variis insignitæ dotibus, illas largiuntur prout materia ritè fuerit ad

illas recipiendas dispoſita. Inde dicit Ptolomæus [v] ſapientis animum conferre cœleſti operationi, quemadmodum optimus agricola, arando, expurgandoque confert naturæ. Hinc orta conficiendorum cœleſtium imaginum ars, quâ defectum natiuitatis adſcitis & adoptatis meliorum planetarum viribus, emendare ſe poſſe profitentur. Sic narrant [x] Iarcham Indorum ſapientum principem, Appollonio didiſſe ſeptem annulos ſeptem planetarum ex metallo, cum lapide, ſubtus herba ex præceptis aſtrologiæ confectos, quos viciſſim ſuis hebdomadæ diebus aſſumens, vitam vltra centiſimum annum produxit. Triſmegiſtus gemmarum vt difficilè ſolubilium generationem attribuit ſtellis fixis, metalla vero fuſilia, planetis qui ſunt ſtellæ errantes.

[v] Cantiloq. nu. 8.

[x] Philoſtra. in vita Appollonij.

Saturnus non generat alium Saturnum, ſed fœliciter poſitus natiuitati præſidens, vt eſt planetarum ſuperior, [y] ſeuocat contemplantes à vitæ vulgaris affectibus terrena faſtidientes, diuinis tantùm applicat & paſcit, infenſus tantùm his qui vitam contemplatiuam ſimulant, nec agunt. Iupiter calidus humidus duplicis huius qualitatis vnione, humano temperamenta fortunatiſſimus, ad mores optimos dicitur inclinare, & ad religionem, qua vel hoc argumento conſtat, nihil homini melius, nihil fœlicius contingere: medius inter Saturnum & Martem, contemplationem miſcet actioni, transferre dicitur rectorem ad diuina vt hinc illuſtrior, fortiorque ad humana deſcendat, & quas ſuperius accepit leges, dicat ſibi ſubditis. Sic Numa Pompilius [z] populi Romani venerationem ſibi conciliauit, quòd relictâ vrbe, agros ſaltuſque peragraret, quaſi in ſolitudine diuinis inſtrueretur præceptis. Temperatum hoc regimen populis ita fauſtum extitit, vt eùm crederent àb influxu planetæ Iouis pendere, eo nomine optimos ſuos reges, inaugurarint & conſecrarint, vnde trecentos Iones Vacro numerat, cùm vnicus ſit in cælo. Mars calidus ſiccus, calidis in quarto gradu dominatur, ſoli proximus, ardore geminato, efficit, vt dicunt, audaces, auidos periculi, gratiſſimos regibus, qui ſe ſic, humanoque ſanguine coli volunt. Sol virtutis naturalis, lucis, generationum fons, in quo creditum eſt eſſe animam mundi, pulcherrimam, vniuerſalem in pulcherrimo, maximo, omnium magis benefico corpore, facit quantum poteſt alios ſoles in halo nubium, in fontibus, ſpeculis, oculis, in auro, adamante, rubino; in hominibus magnificentiæ, gloriæ, ſplendoris auidiſſimis: ipſo à nobis recedente langueſcit natura, accedente reuiuiſcit. Venus humida calida præſidet generationibus quæ duabus hiſce qualitatibus perficiuntur. Mercurius naturam induens illius ſtellæ cui iungitur, metallum ſuum habet velut prolem, naturæ ſuæ mobilis & vnionis temporaneæ viuam imaginem: ipſum etiam exprimit Cameleon, de corio ſuo

[y] Marſil. Ficin. lib. de vita cœlit. compa. c. 22.

[z] Plutarch. in Numa.

ludens; [a] tatandum [b] apud ſcythas animal bouis magnitudine, ſimiliter rerum quibus fit proximus calorem induens, vt polypus rupium; exprimit aqua [c] in diuerſas ſe mutans ſpecies, inter arenas flaua, inter nemora viridantior, inter floruIenta diſcolor, aſſumpto locorum quibus iufluit colore; exprimit in corpore ſpiritus, per ſe nullam determinatam figuram habens; expreſſit Protheus omniformis, expreſſerunt Ariſtippus, Alcibiades, Cato, hi omnes quibus verſatile contigit ingenium, ſic pariter ad omnia, vt nati videantur ad id quodcumque agerent. Luna motu, lumine, alienæ qualitatis acceſſione, omnium maximè mutabilis, vicina terræ, eius corpori remedium eſt, nam in immota motus, alterationes generationibus promouendis neceſſarias efficit, animantia & inanimata [d] plurima vim eius ſentiunt, flumina creſcunt & decreſcunt vna cum ipſa; in pleniluniis turgidiora ſunt maria vt ſyderis deſiderio ſeipſa ſuſpendere videantur, non enim ad ſolem ipſum intumeſcunt, animantia vel tota, vt cancri, vel partes aliquæ, vt medullæ in oſſibus turgent eâ creſcente, areſcunt eâ decreſcente.

[a] Tertul. de pallio c. 3.
[b] Philo lib. de temulentia.
[c] D. Ambr. examer. lib. 3. c. 15.
[d] Ptolomæ. in proemio quadripar.

Elementa mediam quamdam vim principiorum obtinent, licèt enim externis ſuis partibus veniant in mixtorum compoſitionem, vt plurimum tamen integra ſuas tenent regiones, illicque velut in theſauris vires habent repoſitas, quibus & alterata reſtituuntur, & quæ occupauerint in ſe conuertant: naturaliter ignis ignem producit in materia ritè diſpoſita: aër, terreos aqueoſque vapores ſenſim à fuligine ſic purgat, motu cribat & diſſoluit, vt in purum aërem conuertantur. Aquis merſa, in aquas tandem liqueſcunt; terræ implantatus eſt ſpiritus qui exſiccat, indurat, ſiſtit alias facultates corporum, & ſpatiis coërcet definitis, vt non fluant, nec vagentur, non abſcedant in halitum; ſpiritus ille reſidet in terra, itaque nullus alius locus eſt aptus generandis metallis, formantur illic lapides pretioſi, [e] ſed pellucidi, obſcuri, albi, rubri, coloris varij ſecundùm diuerſos ſuccos ex quibus concreſcunt: eo conſtipante ſpiritu, creſcunt lapides per iuxta poſitionem, exhauſtæ lapidicinæ, & metallorum minetæ [f] ſucceſſu temporis reparantur; rupes per ſe diu labentibus aquis vim lapidificam imprimunt, quâ diſſilientes guttæ, & à raptu decurrentis fontis liberæ, terram atingentes durantur, ſi cor allii baccæ [g] mox vt ab aquis exemptæ fuerint, terreo ſpiritu tunc ab obſidente prius fluiditate libero; ita concreſcunt margaritæ, vitrioli, electri, gummi ſpecies omnes, & ouis putamen ſimul ac ex auis educitur corpore. Ita refert Photius [g] in India fontem eſſe, qui quot annis impletur auro humido, quod hauſtum ſtatim concreſcit.

[e] Matheol. in lib. 5. Diof. c. 1.
[f] I. Final de fundo dotali.
[g] Plini. lib. 21. c. 2.
[g] Biblioth. c. 72.

Omnes partes ſpermaticæ ſunt albæ, vt oſſa, nerui, venæ, membranæ; ſanguinis & ex eo partes formatæ ferunt colorem hepatis in

quo ſanguis generatur : Chilus habet albedinem à ventriculo; albedo ſanguinis in lacte, procedit à partibus glandulosis in quibus fit hæc transformatio. Nerui à cerebro prodeuntes qui ſenſibus inſeruiunt, ſunt molliores, à ſpina autem motus organa, ſunt duriores, quia ſubſtantia ſpinæ ſubſtantiâ cerebri durior eſt. Cor, hepar, cerebrum, ſpiritus ſuos diffundunt per totum corpus vt diximus, [h] quia partes illæ cùm ſint velut cauſæ vniuerſales, vbique quantum poſſunt, propagantur.

[h] Supra. l. 8. §. 1.

Magia naturalis [i] tota eſt in ſimilium venatione, ſperat enim effectus cauſis quibus vtitur ſimiles : adhibet ad inducendum ſomnum animalia ſomnolenta, præſertim ipſorum cor & cerebrum; ad vigilantiam vigilantia, vt eſt grus, gallus, luſcinia; lupi, vrſi, leones dant generoſitatem, vnde Achilles medulla leonis nutritus euaſit fortiſſimus; timida timidos, aſtuta aſtutos, ſtolida ſtolidos efficiunt: calida calefaciunt, humida humefaciunt, ſeneſcentia faciunt ſeneſcere, iuuenilia iuueneſcere; nerui animalium macerati proſunt ad confortandos hominis neruos, ad oſſa medullæ oſſium, ad carnes carnes, ad iecur iecur; ad amores prouocandos, animalia amica vt paſſerum, colombarum corda, dum tales operationes exercent; Valent etiam ad id res omnes attractiuæ, vt magnes, cornu cerui, ſuccinum.

[i] A porta. Phyſion.

Ita quidquid tibi aut potus in corpus illabitur, [k] aut temperamento, aut materiâ, aut tota ſubſtantia agit, noſque permutat, & ipſe ſanguis qualitates alimenti ex quo formatus eſt, retinet, licèt eius forma ſit amiſſa, vt ex lactuca ſanguis eſt frigidior, calidior ex vino; nam quodlibet alimentum conſentaneos naturæ ſuæ gignit humores. Ideo Galenus ſcribens de ſanitate ſeruanda, tribus libris alimentorum naturam explorat, vt quæ temperamentum ſenſim in ſe conuertant; aliis, inquit, præſidiis non omni tempore vtimur, at ſine alimento, ne viuere quidem nec ſecunda nec aduerſa valetudine licet. Sic in India, quæ nardo veſcuntur animalia ſunt odoratiſſima: Viperæ in Arabia [l] venenum fit ex lethifero minus, quia balſami ſucco nutritur. Tandem Angeli, cœli, elementa, & eorum viribus dotatæ res inferiores producunt qualitates ſibi ſimiles, quid enim dare poſſunt niſi quod habent; dant autem illas, ad inſtar cauſarum vniuerſalium, vt patet in immenſa ſpecierum ab objectis emiſſione vnde viſus, ex continua corporum tranſpiratione, vnde ſympathiæ. His accidentalibus ſimilitudinis ſuæ productionibus exercentur res ſingulares, donec ſibi ſimile in ſubſtantia producant per generationem.

[k] Fernel. de morborum cauſis.

[l] Pauſanias in Boeticis.

Inest rebus omnibus se propagandi desiderium.

§. 2.

VNiuersales causæ, vt mox exposuimus, cùm sint incorruptibiles, ordine certo & determinato à Deo constitutæ, simile sibi in specie non generant, sed qualitates tantùm suas effundunt in inferioris naturæ subsidium & decorem, at singularia viuentia, cùm interitui sint obnoxia, optent tamen ad instar diuinorum semper esse & viuere, id assequuntur, non numero quidem, verum specie, quæ semper est, & æterna; quapropter immortali serie continuantur eorum procreationes, vt quod singulari substantiâ seruari nequit, specie saltem persistat. Hinc procreandi libido cunctis viuentibus à natura tributa, & cùm hæc fœcunditas sit in subsidium deficientis naturæ, maior est vbi vita breuior, pluribusque tentata periculis, vt multitudo successiua singulorum defectibus ad speciei conseruationem substituatur. Ea ratione videmus infirma quælibet animantia mirum in modum, & vltra quam æstimari possit prolifica, vt sunt lepores, mures, ranæ, locustæ, à quibus olim desolatas regiones & ejectos habitatores refert Plinius, [m] & quibus olim extinguendis in Cyreniaca prouincia [n] & in Lemno insula ter in anno publicæ venationes indicebantur. [m] lib. 8. c. 29 [n] Id. lib. 11.

Omnium perfectorum animantium fœcundissimi pisces potissimùm exigui, quia maioribus cedunt in escam, vnde prodeunt incredibili numero vt alendis maritimis bestiis, auibus, assiduæ hominum piscationi sufficiant, & post tot dispendia videntur interdùm tanta mole glomerantes, vt sulcantibus obstent nauibus: hæc immensa fœcunditas est adscribenda Deo, qui præcepit illis, [o] Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris; conuenientias autem assignant Astrologi, [p] in eo quod pisces creati sint in signo piscium, exaltatione veneris & in eius sextili cum Ioue, quinta die impari sic fœcundâ, nam pari diuiso nihil restat, impari diuiso semper restat medium gignendo aptum: componitur ex impari & pari velut masculo & fœmina, vnde olim in nuptiis quinque faces præferebantur, in fœcunditatis augurium hominis quinque sensibus constantis; & quia hic est vltimus fœcunditatis humanæ terminus, cùm mulier edere possit vno partu quinque liberos, cuius indicium est, quod pes manusque constet quinque digitis, nam de pede quo fit motus masculi quærentis fœminam [q] de prole ferunt iudicium, solipeda vt equi vnum tantum generant, multifida verò sunt multipara, sic ad Adria- [o] Genes. 1. [p] Vide fatum vniuersi. [q] Vide proximè hac l. §. Arist. 7. de natur. animal. c. 4.

[r] l. 8. ff. de reb. dubiis. [s] Gellius lib.

num Imperatorem perducta fuit mulier cum quinque liberis [r] quos vno partu enixa fuerat, idem contigit sub Augusto.[s]

Quis nesciat creato quondam homini nihil prius, antiquiusque à Deo præceptum & institutum, quàm matrimonium, idque & inter sacra mysteria numerari, & apud omnes gentes summopere celebrari: sic homo tanquam diuinus seruat speciem humanam successione perpetuam; tanquam gratus, reddit naturæ, quod accepit ab ea velut fideicommisso, vt posteris restitueret. Mundi constitutus est, non Dominus, sed velut solo iure vtendi, fruendi, saluâ rerum substantiâ; vt autem vsus fructuarius debet sarta-tecta præstare,[t] seminarium renouare,[u] in locum de mortuarum arborum, alias substituere;[x] in locum capitum de grege defunctorum[y] ex agnatis supplere, sic æquissimum est, ne species humana depereat, ex aliis natum, ex se natos naturæ retribuere. Philo Iudæus[z] introducit Abraham, sic à Deo prolem petentem, supplex imploro vt semina scintilæque foueantur è quibus lux salutaris accendi queat, quæ tanquam lampas per manus tradita, mundo æquæua fiat.

[t] l. 7. ff. de vsuf. & quê. [u] l. 9. §. eod. [x] l. 18. eod. [y] l. 69. in f. eod. [z] Lib. quis sit rer. diuina. hæres.

Apud antiquissimos Romanos & Lacedemonios[a] maior rerum omnium honos, maiori ætati habebatur, sed postquam soboles ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam, præmiis ad id atque inuitamentis vsus fuit, tum antelati quibusdam in rebus, qui vxorem, quique liberos haberent, senioribus neque vxorem neque liberos habentibus; sicuti lege Iuliâ ei ex censoribus fasces sumendi potestas fuit, non qui plures annos natus est, sed qui plures liberos quàm collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit; ad decurionatum[b] obtinendum, patrem filios habentem, non habenti anteferri constat; & ætatis legitimæ defectus,[c] suppletur ex numero filiorum ad honores; qui tres liberos Romæ,[d] quatuor in Italia, quinque in prouinciis habebat superstites, vel qui in acie amissi sint, excusabatur à tutela.

[a] Gellius lib. 2. c. 15. [b] l. 9. C. de decurio. [c] l. 12. C. de adm. tuto l. ff. de mino. 25. an. [d] §. 1. Inst. de excus. tuto.

Contrà cœlibes tanquam arbores steriles siccasque auersabantur antiqui, ipsis etiam senioribus iuuenes non cedebant, quia ipsis cessuros non genuissent; tandem quod corpore bono publico non præstiterant,[e] pecunia in ærarium deferendâ compensare damnabantur. Hinc Enuchus tertium genus hominum,[f] neque vir, neque fœmina, sed monstrum quoddam ab hominum natura alienum, occursu infaustum & inauspicatum, si quis mane domo egressus id primum viderit; punitur tanquam siccarius[g] qui facit spadones, & qui sibi sponte genitales partes absciderat,[h] à petita bonorum possessione exclusus fuit, & nequidem causam dicere in iudicio passus est, ne obscœnâ præsentiâ, inquinataque voce tribunalia magistratuum, sub specie petiti iuris pollucrentur. Ita nec Eutropius Enuchus consul, consularibus fastis relatus est.

[e] Plato. 6. de legib. Valer. Maxim. lib. 2. c. 4. [f] Lucian. dial. Enuchus. [g] l. 4. §. 1 ff. ad l. Cornel. de sicar. [h] Valer. Max. lib. 7. c. 7.

Huic humanæ, ciuilique rationi accedit diuina, nam Deo dicenti Crescite & multiplicamini, parendum est, inquit Clemens Alexandrinus, [i] eaque ratione homo fit Dei imago, quatenus cooperatur ad generationem hominis; sacramentum hoc magnum est in Christo & in Ecclesia, decernit Apostolus; [k] hæc enim vnio vnde propagatur vita temporalis, refert sacratissimum mysterium, cui debemus æternam, & cui vt latè diffundatur, materiam præbet; Vnde damnati sunt ab Ecclesia velut hæretici, qui nuptias prohibebant de quibus idem Apostolus, [l] in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum prohibentes nubere: sic impij Manichæi damnati, [m] quòd dicentes corpus esse à malo principio, generationem quantum possibile erat, impediebant ne malum multiplicaretur. Sic Tertulianus [n] agit aduersus Marcionem, qui nuptias prohibens, soli cœlibi & spadoni baptisma conferebat; sementem, inquit, generis humani compescere totum optimo Deo non congruit, quomodo enim saluum hominem volet, quem vetat nasci, de quo nascitur auferendo; quomodo habebit in quo bonitatem suam signet, quem esse non patitur? quomodo diligit eum, cuius originem non amat, non erit humanior duritia Pharaonis nascentium enecatrix, nam ille animas adimit, ille non dat, ille aufert à vita, hic non admittit ad vitam, sub vtroque homo interficitur, in altero iam editus, in altero edendus. Iisdem argumentis Ebrardus [o] pugnat contra Valdenses hæreticos nuptias interdicentes; Nihil inquit, Christus redemisset, nisi Christo filios & filias genuisset Ecclesia, si eorum inuidia valuisset, etiam ipsi nihil essent, qui ergo nubere prohibet, & hominem nasci prohibet, qui autem nasci prohibet, prohibet & renasci.

[i] lib. 2. Pedago. c. 9.
[k] Ephes. 5.
[l] 1. Timoth. 4.
[m] Baron. an. 277.
[n] lib. 1. in fine aduersus Marciõ.
[o] Biblioth. Patrum to. 4.

Christi tamen Domini sententiâ [p] à communi propagationis lege absoluuntur, qui propter regnum cœlorum abstinent à coniugio, qui dixit crescite & multiplicamini virginitatem postea suadet, [q] modum figit, qui modum aliquando diffuderat, is colligit qui sparsit, is cædit syluam qui plantauit, is metit segetem, qui seminauit, nec vt damnanda cæditur seges, sed vt tempori suo parens; tempus enim breue est, inquit [r] Apostolus. Itaque sapiens ad meliora properat, vitam æmulatur Angelicam, vt possit effici vnus cum Deo spiritus. Nec propterea timendum ne deficiat species humana, nam vt inquit Christus, [s] non omnes capiunt verbum istud; arcta via est [t] quæ ducit ad vitam, & pauci sunt cæterorum comparatione qui illam ingrediuntur. Facultas generandi data est propter totam speciem, inquit D. Thomas, [u] sicut ars ædificandi & pugnandi, vt autem non est necesse quod omnes homines sint ædificatores aut milites, sed sufficit aliquos esse, quantum expedit ciuitati, qui talibus fungantur officiis;

[p] Math. 19.
[q] Tertulia. lib. 1 aduersus Marcio. in fine.
[r] 1. Cor. 7.
[s] Math. 19.
[t] Math. 7.
[u] Contra Gentiles lib. 3. cap. 136.

ſicut in corpore, diuerſa membra ad diuerſos actus ordinantur; ſic cùm generatio non ſit de neceſſitate indiuidui, vt eſt potus & cibus, ſed tantum de neceſſitate ſpeciei, non eſt neceſſarium quòd omnes homines actibus generationis vacent, ſed quidam ab his actibus abſtinentes, poſſunt aliis mancipari, putà militiæ, vel contemplationi: propterea Iuſtinianus chriſtianus imperator [x] abrogauit leges, quæ cœlibatui pœnas indicebant, & vitam cœlibem in monaſteriis profitentes [y] miris extollit laudibus. Nec inde timet aliquid Reipublicæ nociuum fieri, cùm tanta ſit hominum fœcunditas vt ne numerus eorum excedat, pro ratione ciuitatis limitanda matrimonia præcipit Plato, [z] & peſtes, bella, diluuia, ſimileſque clades mundo cenſet eſſe neceſſarias, [a] vt luxuriantem hominum multitudinem demetant. Inhibenda in vitibus palmitum fœcunditas, ea enim eſt natura, vt parere malit quàm viuere, quidquid materiæ adimitur fructui accedit. Sic in homine primùm ſenſibus dedito coërcenda fuit hæc cupiditas fructui ſpiritus inimica. Concedatur Religioni, quod caſus aut iniquitas abſumeret; quod ars ad fœliciores prouentus reſecat.

[x] l. 1. C. de infirmandis pœnis cœlibatus.
[y] Nou. 5 de Monachis.
[z] lib. 5. de Repub.
[a] Arnob. lib. 1. adu gentes.

Cæterùm ſteriles non ſunt habendi, qui dum generationem animantibus communem negligunt, imaginem ſuam mentalem in rectè factis exprimunt; per Euangelium, inquit Paulus, [b] vos genui, & ſicut nuptiæ terram implent, [c] ſic virginitas paradiſum: ſic ſe ſubtrahunt à carnali commercio, vt ſpirituali magis indulgeant ſintque communes virtutum parentes, ita deliteſcunt in ſeceſſu, vt illic potiſſimùm agant & proſint tum ſingulis tum vniuerſis, ingenio, voce, conſilio.

[b] 1. Cor. 4.
[c] Can. nuptiæ. 32. q. 1.

Mutuus eſt inter vtrumque ſexum amor.

§. 3.

IN principio [d] Deus creauit cœlum & terram, cœlum vt agens, bonitatis ſuæ maximam, ſplendidiſſimam, incorruptam in corporali natura imaginem; Terram vt patiens, perfectibile, non minùs auidum recipiendæ perfectionis, quàm cœlum communicandæ. Cùm autem, vt dicit Ariſtoteles, [e] mas ſit qui in alio gignit, fœmina quæ in ſe, meritò cœlum vt mas, terra vt fœmina ſtatuitur ad rerum inferiorum generationem. Æternus rerum parens, non minùs in ordinando ſapiens, quàm in creando potens, organicam mundi molem in tam præclarum ordinem digeſſit, vt ſumma imis, & ima ſummis citra confuſionem miſcerentur, primumque amoris in natura vinculum inter formam & materiam, cœlum & terram, abundantiam & egeſtatem

[d] Gen. 1.
[e] De genera animal. lib. 1. c. 2.

egeſtatem, vtriuſque deſcenſu & aſcenſu vniuerſa conſtare conuerſim implexa littera VA. Hieroglyficè teſtantur Ægyptij. Sic ſpiritus viuificus à ſuperioribus naturis in has inferiores diffluens efficit vt terra non ſit ampliùs inanis & vacua; ſic cœlum, [f] ſol, ignis ſurſum ſunt, & infra mittunt vires ſuas; terra autem emittit ſemen in altum; hic enim eſt ordo naturæ, vt deſcendat quod in ſublime eſt, & aſcendat quod in imo eſt; ſic ignis [g] propriam ſequens materiam deſcendit, licèt aſcendat per ſeipſum; ſic in animali principium motus eſt à cerebro, è ſurſum exiens vſque ad vltima organa pedum.

[f] Paracelſ. lib. 1. ſagacis Philoſophiæ.
[g] Albert. Magn. lib. 2. de motib. animal. c. 2.

Vt vniuerſo ſuæ partes conueniant, [h] & ſit in illis ſimiliter ſuperioris cum inferiore coniunctio, perfectorum animalium ſpecies quælibet ad indiuiduorum generationem, habet marem & fœminam æquali ſemper numero in his quæ bina pariunt, vt ſunt columbæ, turtures, in cæteris ferè pari, ſic vt æqualitas quæ vni familiæ deeſt, ab altera compenſetur. In animalibus autem quibus multiplex eſt partus, [h] prodigioſum eſt, omnes mares aut omnes fœminas naſci. In ipſomet innocentiæ ſtatu [i] fuiſſent tot mulieres, quot viri; dum planta putreſcit & in animalcula mutatur, ſunt hæc non vnius quidem, ſed vtriuſque ſexus. Intendit igitur, vt maris ſic fœminæ generationem natura, cùm vterque ſexus æquè neceſſarius ſit ad ſpeciei conſeruationem, debiliorque fœmina ſic intenditur quemadmodum ſub cœlis & elementis ſuperioribus terra, venter ſub capite, materia ſub arte, populus ſub principe. Ita dicit Deus, non eſt bonum hominem eſſe ſolum, [k] faciamus adiutorium ſimile ſibi, ſcilicet ad generationem, non ad alias operationes, quæ meliùs perficerentur auxilio viri, quàm mulieris. Fit quidem fœmina [k] propter virtutis actiuæ debilitatem, imaginationis errores, materiæ indiſpoſitionem, vel propter aliquam tranſmutationem ab extrinſeco, puta à ventis auſtralibus qui ſunt humidi, & in hoc mirari licet generationibus præſidentem diuinam prouidentiam, quæ ex fortuitis ordinem, ex indiuiduorum defectu ſpeciei conſeruationem elicit.

[h] Supra l. 4. §. 1. & l. 11. §. 1.
[h] Plin. lib. 10. cap. 44.
[i] D. Tho. 1. q. 99. a. 1. ad 3.
[k] D. Thom. 1. q. 92. a. 1.
[k] Idem ibidem.

Illa maris & fœminæ perfecta diſtinctio reperitur tantùm in perfectis animantibus, nam nata ſunt ad quaſdam operationes generatione nobiliores; & illas exercere debent extra tempus coïtus in quo videtur vnum corpus fieri ex mare & fœmina. In illorum etiam formatione, cùm plura requirantur, ſicut in magnis ciuitatibus, diſtincta debent eſſe officia, [l] quæ in minimis exercentur ab vno. Sic plantæ virtutem generationis habent ſimul actiuam & paſſiuam, ſemenque in ſe productiuum ſui ſimilis, cùm hæ alimento iugiter inhæreſcant altiſſimis defixæ radicibus, nec ad mouendum ſint aptæ, confuſas perpetuoque mixtas habent maris & fœminæ vires vt nullo

[l] Ariſt. 4. Politic c. 15.

Plin. lib. 13. cap. 4.

alterius congressu ex seipsis progignant. Arboribus tamen [m], imo potius omnibus quæ terra gignit, herbis etiam vtriusque sexus distinctionem aliquam inesse diligentissimi naturæ tradunt. Manifestior est in palma, cuius fœminæ sine mare non gignunt, circa illum nutant pronæ blanditioribus comis; illum afflatu visuque ipso, & puluere etiam circumstantes dicunt maritare, huius arbore excisâ, viduas post sterilescere, adeoque est veneris intellectus.

Obscurus tamen est si comparetur ei qui viget in animantibus, quorum vt sexus distinctior est, sic ardentior, exultans, blanda, sagax magis libido: quis non miretur bombices qui ex serico quem sibi texuerant tumulo rediuiui, & ex erucis facti papiliones albi, pulchri, nec volant nec edunt, sed propagationis tantùm causâ sic transformati, miro sensu, indiciisque nobis ignotis, masculi fœminas ambiunt, illis alarum applausu crebro gratulantur, copulantur, mox à partu, emisso quod in proximum annum seruatur semine, contabescunt & intereunt. Etiam lumbrici ex sensibus solo tactu præditi, sexum agnoscunt, vt vere, tempestate potissimùm humidâ calidaque, ex cauernis medij prodeuntes, apertis vteri meatibus coniunguntur. Fera quælibet animalia, etiam infensa sibi, vt lupi, canes, apri, tauri, fœminis suis blandiuntur, & ab illis læsa non se vindicant; coram suis aues canoræ mirè gestiunt, ardentiùs modulantur; columbus circuit, tripudiat, moras indignatur pleno gemibus gutture; pauo consorti suæ placiturus conchatam caudam, gemmantesque colores explicat, aduerso maxime sole, quia sic fulgentiùs radiant.

In homine potissimùm mutuus est, blandus, ardens, si quid obstet vim & iras spirans, inter vtrumque sexum amor, cumque cæteris animantibus temporarius sit, in illo perpetuus est, sic intelligendum videtur illud genesis, erunt duo in carne vna. Ædificauit Dominus Deus costam, quam sumpsit de Adam, in mulierem: benè dicitur ædificauit, inquit D. Ambrosius, [n] quia in viro & muliere domus videtur esse perfecta, sicut enim vir publicis officiis, ita mulier domesticis ministeriis habilior censetur, vnde flamen dialis [o] si vxorem amisit, velut domo destructa, mutiloque corpore flaminio decedit; vnum sunt, propterea si viro vsus domus relinquitur, [p] potest habitare cum vxore; & si vxori relictus sit, potest habitare cum viro, at ab inuicem diuersi, velut imperfecti nec integri reputantur. Nemo culpet homines, quòd huic naturali in sexum propensionis desint, sed quod illi nimiùm indulgentes vxorij, feriatâ ratione toti sint in sensibus: nam propter ipsum videre & videri, tot fiunt diurni nocturnique conuentus, omnes pompæ in publicum prodeunt, vt gloria insolescat, & complacendo luxuria negotietur.

[n] lib. de paradiso. c. 11.
[o] Gellius. lib. 10. c. 15.
[p] l. 4. ff. de vsu & habita.

occupat hic ardor iuuenum mentes, & primos illarum impetus à rebus honestis, miserè detorquet ad muliebria; occupat viros, mille periculis implicat, & hic sæpè pessimus dæmon faces priuatæ publicæque discordiæ, certaminum & bellorum accendit: occupat senes ætatis & maiestatis oblitos, velut sint quod fuerunt, canis & rugis mouent controuersiam intempestatiuâ lasciuiâ. Ita vidimus equos veteranos, fractis viribus, ad equæ tamen conspectum & odorem exultabundos, saltibus, hinnitu, lætâ & arcuatâ fonis compositione iuuentutem mentiri. Tandem non ætas, non insignis sacræ publicæque vitæ conditio, sexus obliuionem inducit, opinio, dignitas, fortuna, cedit naturæ, cuius bonum in perniciem suam conuertit modum excedens humana cupiditas.

Amor si excedit torquet, temperatus ad omnia fœlix est.

§. 4.

Bruta feruntur in venerem ardore cæco, per quem sola sexus distinctione placet fœminæ mas, mari fœmina, quique nihil appetit præter copulam, quâ languescit expletâ. At homo simul intelligentiâ & sensu præditus, geminum habet amorem, geminamque venerem, vnam cœlestem quam Astrologi tribuunt libræ, aëreæ Veneris domui, aliam terrestrem, Tauro propriam, animalem, corporeæ scilicet generationi deditam. Cùm primum [q] pulchritudinis humanæ species oculis nostris offertur, eam mens in qua residet prima venus diligit & veneratur, velut imaginem diuini vultus cuius, ex propheta, lumen signatum est super nos, & cui arridet vniturque sympathicè hic supremi decoris in corpora diffusus radius. Non itaque corpus hoc amans desiderat, sed superni luminis splendorem per corpora refulgentem, admiratur, affectat & stupet; quapropter quod cupiunt, aut quærunt amantes, nesciunt, Deum namque ipsum ignorant, cuius sapor occultus, odorem quendam sui dulcissimum operibus suis inseruit; hinc coram illo Dei simulachro obstupescunt, contremiscunt, propter illud despiciunt cætera, & in illud vellent transformari. Hunc amorem diuinitatis quendam sensum præ se ferentem non improbat, imò velut innocentem, à turpitudine penitùs alienum, fouet etiam timorata conscientia, sibique de illius puritate in arcanis suis plurimum plaudit. Oues Iob igne cœli comburuntur, idest, inquit D. Gregorius, [r] etiam innocentes ardent amore, qui dicitur ignis Dei, quia si non faciente Domino, tamen permittente, decoris sui speciem imprimente generatur.

[q] Marsil. Ficin. in conui. Platon, orat. 3.

[r] Moral. in Iob. c. 1.

Licèt hic amor habeatur inter res honestas quæ sibi præmium sunt, amans tamen amari vult, & sibi velut mortuus viuens in amata persona, de qua solum cogitat, pro qua solum agit per mutuum illius amorem, vitam sibi restitui desiderat iterùm amore refundendam; sed ardoris sui conscius, nescius alieni, quem etiam stupens debitis officiis non valet promereri, rebus velut desperatis tacito mœrore conficitur, inter vitam, mortemque medius, vitam doloris sensu, mortem pallore, rerumque omnium abdicatione præfert: dejecta mens, suis tantùm intenta pœnis nihil aliud capit, non studia, non domestica publicaque officia, pendent opera interrupta, [s] minæque murorum ingentes: sic apud Comicum loquitur adolescens, [t] & tædet & amore ardeo, & prudens, sciensque viuus, vidensque pereo, nec quid agam scio. Miserum quod dolor placet, & suam cladem inter suspiria recognoscens animus liquescit in obstinatæ tristitiæ voluptate, velut iustum sit, imò gloriosum tam illustribus flammis absumi. Hic intellectualis amor à natura fuerat inditus homini, vt dum diuinam formam contemplatur, huic concupiscat similem generare, indeque coniugium honestatem, venerationem, firmitatem, acciperet, & sciret vnusquisque, vt ait Apostolus, [u] vas suum possidere in sanctificatione & honore; at infirma mens dum primæ veneri nimium adhæret, ab illa simul & secunda, quæ propagationem intendit, proscribitur; sic ille [x] in flammas abiit, sic pectore toto, vritur & sterilem spirando nutrit amorem.

[s] Virgil. 4. æneid.
[t] Terent. in Enuch. act. 1. sc. 1.
[u] 1. Thessal. c. 4.
[x] Ouid. 15 Metaph.

Non naturæ sed incompositæ mentis vitium illud est, vt eius è contrario, quæ in carnales solos affectus, brutorum more labitur illoque igne nigrescit, sicut aliæ in sterilem cinerem conuertuntur. Sæuus criminum stimulus est libido quæ nunquam manere quietum patitur, [y] nocte feruet, die anhelat, de somno excitat, à negocio abducit, à ratione reuocat, aufert consilium, amantes inquietat, lapsos inclinat, castis insidiatur, potiendo inflammat, vsque accenditur, nullus peccandi modus, & inexplibilis scelerum sitis morte tantùm sananda; quanquam sicut ad legitimos amores hominem allicit natura pulchritudine, sic à vagis deterret horrendâ fœditate corporum virulentâ sanie diffluentium. Hoc amoris infami lapsu, vires animæ, corporis, fortunæ, gratiæ dilabuntur, homo de spirituali fit caro & sanguis, & corruptione suâ sic olim mundum infecit, vt cœlo terraque confluentibus aquis eum opportuerit deleri diluuio.

[y] D. Ambr. lib. 1. de Abel. c. 5.

At amor castigatis his excessibus, & in temperiem mixtæ ex intellectuali & corporea natura congruam veniens, nexus est opportunus, viri intellectu, mulieris sensu præualentis; vires vnius, sic alterius infirmitati concordes præstat, vt ex astrologorum aphorismo venus liget martem, & ex vtriusque congressu nata dicatur harmonia;

nam præſtat inter onera matrimonij grande ſolatium. Amor ſexus ex inſtituto naturæ procedens, non abſtractus, non ferus, tria potiſſimùm efficit in amante, pulchritudinem, induſtriam, fortitudinem.

Amor pulchritudinis proles ipſam, vt cumque conceditur, velut parentem in omnibus exprimit, amantem pulchrum efficit, tum vt conformetur pulchræ rei amatæ, tum vt pulcher pulchræ, pulchris gaudenti reciprocum amorem promeratur. Cæleſtis illius caloris velut primordialis formæ proprius effectus eſt, materiam, partium ordine, luce decore, qui diuini ſplendoris fulgor eſt, exornare; ſic amantes frontis lætitiam, veſtis ornatum; auri, gemmarum ignes rutilos, florum pigmenta, inceſſus, totiuſque corporis gratiam impenſiùs affectant. Eſt enim pulchritudo internæ bonitatis flos alliciens intuentes. & ſenſibilis quædam ratio, intellectuali ſympathica ſimul & gratiſſima. Sic anno renaſcente [a] ſentiunt arbores fœcunditatem ſuam, & gaudium floribus teſtantur, tunc variis colorum picturis in certamen vſque luxuriant, aliaſque quàm ſint, oſtendunt; læta tunc eſt camporum facies, gratiſſimos odores ſpirant zephiri, perſonat aër auium dulciſſimo concentu; tunc ſol recedens ad primum punctum arietis in quo fuit creatus, naturam prouocat ad latè celebrandum diem ſuum natalem, vtque ſolito pulchrior ad amores & partus diſponatur; tunc etiam dies ſunt longiores, vt diutiùs frui liceat ad miraculum gratiſſimo ſpectaculo, proximæ fæcunditatis ſpes nutriente. Adrianus ſophiſta [a] Athenis non declamabat, niſi auro & gemmis ſplendidâ veſte; Demoſthenes [b] eloquentiſſimus, etiam in veſtitu fuit nitidus & venuſtus; ſimilis genij Pacraſius pictor, [c] quoties pingeret, purpurea veſte induebatur, aurea corona capiti impoſita; eo cultus ſplendore amorem erga decoras artes, & teſtabantur ſuum, & conciliabant alienum; egregium opus paritura mens illi pulchritudine præludebat & ſemetipſam, vt opus ideæ promiſiſque reſponderet, prouocabat. Amorem velut diuinum quid in ſe habeat, his auguſtiſſimis cæremoniis, & velut inconcuſſæ fidei primitiis placandum putant, & quia ſapientiæ partus eſt, magnificè [d] tractandum.

[a] Plin. lib. 16. c. 25.

[a] Philoſtr. in vitis Sophiſtarum.

[b] Gellius lib. 1. c. 5.

[c] Athenæ. lib. 12. c. 21.

[d] 2. Macab. 2.

Igitur amor eſt auidus pulchri, vt autem nullum ſine medijs obtinendi naturale deſiderium inſitum eſt, etiam callet artes quibus inducatur non vulgaris ſed excellens pulchritudo. Superior cœleſtium ſpirituum hierarchia cæteras illuſtrat; in cœlo venus amoribus præſidens, dicitur lucifer, non ſolùm quia parum à ſole diſtans ſæpe nitet cum illius aurora, ſed eo quod inter planetas lucidior & pulchrior, inter mercurium & ſolem media, lucem arteſque mentibus infundit ad ſplendorem obtinendum. Amor ignis eſt, habens cum

ardore ſplendorem, nam delectationis quæ amorem comitatur proprium eſt, inquit D. Thomas[e] animum dilatare vt magis obiectum ſuum capiat, hinc Athenis[f] in academia ſtatuam amoris erexerant, cui quoditianum fiebat ſacrificium, velut amor artibus & ſcientijs omnibus quæ illic docebantur addiſcendis propitius eſſet; eſt enim amor boni & pulchri, artes autem omnes ſectantur bonum & pulchrum. Hic docet beſtias propagationis tempore ad edendos ſecurè fœtus ſuos, latebras quærere, cubicula ſternere, aues miris & naturæ ſuæ congruis modis nidos fabricare: hoc ardore ſuccenſis ſpiritibus philomela die noctuque meditatum carmen decantat, & aliæ volucres ſimiliter altè concinunt æmulo congreſſu, vt mirum ſit tantis vocibus, tam exigua corpora ſufficere. Quis dubitet vt inter aues, ſic inter homines ortam ex amore muſicam, cùm ideo venus dicatur harmoniæ mater, & apud omnes populos etiam barbaros orbis noui, ſuos affectus amantes exprimant cantilenis. Primus inuentor muſicæ[g] amatorias odas cecinit, nec vnquam magis excellunt, quàm in amatoriis velut duplici ſympathico furore perciti poëtæ: illis affinis eſt eloquentia, quam etiam rudes affectant, cùm amare cœperint, non ingrato peritis ſpectaculo, videre quo ferat æſtus ille naturalis, vnde rhetorica duxit originem.

[e] 22. q. 33. a. 1.
[f] Athenæ. lib. 13. c. 5.
[g] Athenæ. lib. 14. c. 35.

Artes cæteræ debent ſimiliter ſuos ortus & perfectiones ſuas amori. Amiſſi filij deſiderio pater,[h] quam in mente ferebat, imaginem expreſſit ære, & colendam ſeruis expoſuit; fingendarum[i] ſimilitudinum ratio, idcircò ab hominibus inuenta eſt, vt poſſet eorum memoria retineri, qui aut morte ſublati, aut abſentia ſeparati ſunt. Pauſias pictor amauit Glyceram,[k] coronas ex floribus texentem, certauit imitatione eius, & flores omnes pictura expreſſit; ſimplicium & compoſitionum vim primus tentauit, medicinamque orſus eſt qui dilectæ morbo laboranti ſubſidium conatus eſt afferre. Denique ſcientiæ & artes omnes circa amorem verſantur; muſica conſiderat quis tonus placeat; gymnaſtica quis geſtus; agricultura quo ſemine gaudeat terra; aſtrologia amicitias ſyderum; ſacerdotes quæ officia Deo amica ſint, & ad artium inueſtigationem impellit oblectatio.

[h] Sapien. c. 14. fulgent. mytol. lib. 1.
[i] Lactant. de origine erroris. cap. 1.
[k] Plin. lib. 35. c. 11.

Tandem amore ſpiritus vitales & animales incaleſcunt, ſic lætiores diſcuſſa caligine lucidi, diffuſi feruntur ad fortia contempto periculorum metu, vnde eiuſdem ſpeciei animalia potiſſimùm inter ſe decertant, tempore coïtus, apud homines etiam hodie Venus Marti conſentit, validumque conciliandi muliebris amoris philtrum eſt bellica fortitudo, imbelles plus mirantur, quod plurimum ab eorum diſtat infirmitate, gaudent illo ad ſui deffenſionem parato præſidio; præcellentis pulchritudinis putant argumentum à fortiſſimis poſſideri, cùm ipſa fortitudo, ſit prædominantis amoris effectus ipſæque ſe

fortes existimant, vnum cum fortibus effectæ, Apud Græcos & Persas [l] vrgente publicâ necessitate, amicæ diis supplicabant, ardentius enim supplicant. At Plato [m] dicit absurdum mulieres in bello non dimicare, veluti aues pro filiolis contra feroces bestias, sed ad aras confugientes, infamare genus humanum, velut omnium ignauissimum; illas asserit amore fortitudinem & concipere & viris inspirare; ita Spartani venerem armatam colebant; Alcibiades [n] amori plurimùm deditus, & hinc se sentiens haurire fortitudinem, pinxit amorem in clypeo: Persæ coniuges liberos, pellices ducebant secum in bellum, vt fortiùs decertarent. Hector generosiùs pugnat, & instaurat certamen, cum aduertit se spectari à Trojanis mulieribus, quæ pro muris stabant: id fœliciter successit Ferdinando Regi Hispaniarum, qui ducens secum in bellum Isabellam Reginam, cum toto geniceo aulico, gloriæ apud mulieres cupidine sic accendit militum animos, vt insignem de Rege Granatæ victoriam reportarit.

Vt fortitudinis incentiuum, sic præmium est amor; olim inter disceptantes procos propositis publicis certaminibus dilecta cedebat victori; Plato [o] his qui se præclarè in bellis gesserint, concedit quas voluerint nuptias; Dauid [p] obtinet Michol filiam Saul in coniugem, ob deletos Philistæos; Caleb [q] dat filiam suam ei qui vrbem Cariatsepher cœperit, & mos fuit milites, [r] idest militum amores, myrtho veneri dicatâ, coronare.

Igitur amor si iustis limitibus contineatur, primum & maximum est prouidentiæ donum, prouocans homines ad prolis susceptionem, & ad fortia quæ necessaria sunt ad educationem. Fallit heroas magna, publica, bellica, æterna meditantes, dum illos subiicit puellæ, cuius mens est infirma, tunc potissimum cùm floret pulchritudo; fallit sapientem qui cùm ambiat à nullo pendere, summo bono in sinu suo posito frui, volens tamen extrà fertur, infirmo sexui seruitutem exhibet, & ex eius ore, vultuque placido, fœlicitatem suam metitur. Raptus & magiæ quædam species est, singulorum quidem libertati noxia, sed humani generis propagationi, [s] dulce necessariumque malum.

[l] Athen. lib. 13. c. 11.
[m] lib. 7. de legib.
[n] Plutarch. in Alcibiad.
[o] Lib. 5. de Rep.
[p] 1. Reg. 18.
[q] Iosue. 15.
[r] Plin. lib. 15 c. 19. Tertul. de corona mil. c. 12.
[s] Vide supra l. 12.

Amor consortem non patitur.

§. 5.

LIcèt animalia quæ naturæ suæ facilis genio gregalia sunt coetus ineant, solidæque pacis fœdera videantur sancire ob solam quam habent in eadem specie conuenientiam, præualet tamen in singulis amor sui, iras enim accendunt & fortiter decertant vt quodlibet sibi similibus præferatur pro cibo & venere, ita vim irrascibilem concupiscibili dedit in præsidium natura. Appetunt vitam diuturnam in qua consistit vsus omnium operationum & voluptatum, vt hanc ergo tueantur collapsasque vires restituant, quærunt mira solertia cibum necessarium, & inuentum si desit copia quæ pluribus sufficiat, quod viribus præualet, cæteris exclusis totum occupare nititur. Ita morsibus se dilaniant canes exiguâ quadam escâ inter multos non multum impares projectâ, quam partiri potentioris auida fames non patitur, sic rapacia quæuis animalia, quibus non aliter quàm inito conflictu præda contingit, viuunt ab inuicem segregata, prouidentia naturæ quæ sic tollit occasionem assiduæ, & in magnis armatisque viribus crudeliori pro cibo dimicationi. Generaliter quæ plus amat natura, minus patitur inter plures fieri commune.

Furit magis speciei cuiuslibet mas, dum statis temporibus ambit fœminam, vt procos excludat, solusque concupita fruatur; tunc enim agit non pro singulari vita tandem morti concedenda vt in cibo præ cæteris obtinendo, sed pro speciei conseruatione sic pro vita multiplici, per successiuas propagationes immortali, quàm quilibet per se magis quàm per alium seruari cupit, [v] velut proposito quodam æternitatis præmio. Inter hyænas [v] mares singuli fœminarum gregibus imperant, timent libidinis æmulos, ideo grauidas custodiunt, morsuque natos mares castrant, contra grauidæ latebras petunt; Odore pardi [x] coïtum sentit in adultera leo, totaque vi consurgit in pœnam, idcircò aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Videmus tauros fœminas suas cornuali concertatione deffendere; arietes pro suis ouibus capitaliter insæuire; equos adiunctas sibi fœminas colaphis ac morsibus vindicare; In columbis imperiosos mares ob suspicionem adulterij pleno quærela gutture, læuis ictibus fœminas rostro ferientes: quantâ feritate decertant inter se gallinacei, & in cæteris auibus mares, vbi vernum tempus rediuiuo calore proritat illos in venerem

[v] Cardan. de rerum. variet. c. 27.
[v] Plin. lib. 8. c. 30.
[x] Id. cap. 16. & lib. 10. cap. 34.

venerem cum germanæ sint concupiscendi & irascendi virtutes, illos facilè concitat ad iram libido.

Pluribus de causis hic zelotypiæ motus, violentior est in homine quam in cæteris animantibus multiparis, nam in illis vt in canibus, lupis, cattis, vulpibus, fœmina potest à pluribus masculis iniri, integro cuiusque fœtu, & omnium partu; at hominis conceptio vnici maris opus est, quòd si plures admittat fœmina, intemperantiam seminumque confusionem natura damnat vt plurimum sterilitate. Hinc impressit fœminis studium seruandæ pudicitiæ, quam iterùm impotenti zelo maritus exigit, vt hoc duplici præsidio tutior esset animantis omnium præstantissimi genitura. Brutorum mutuam libidinem accendit sola sexus in eadem specie distinctio, at hominum amorem excitat fouetque pulchritudinis tum corporeæ, tum spiritualis, virtutem scilicet diuino quodam radio præ cæteris effulgens species. Zelum igitur ex instinctu nascentem plurimùm auget honoris stimulus, nec regna [r] ferre socium nec tæda sciunt; non se compatiuntur vt duo in eodem loco corpora, ita nec amores; amica censetur inter res illas quæ simul ad duos non possunt pertinere; vnius proci commendationem, alterius splendidior virtus obscurat, vota destruit. Inde factum est vt iure gentium, mariti fama vxoris incontinentis opprobrio læsa sit, velut ille careat his dotibus quæ amorem possint mereri, stipulatum consetuare.

[r] Seneca tragic. in agamem.

Sexus imbellis plus miratur in viro bellicam fortitudinem, hanc plus amat, illi se libentiùs, quia tutiùs committit, vt testantur theatra quæ vix martem sine venere, heroam sine dilecta, variis empta certaminibus referunt. Gloriosum igitur apud homines habetur pulcherrimas vxores promereri, & id fuit in Platonis Republica viris in in bello fortibus propositum præmium, nec sine prouidentia, nam eadem bellica fortitudo quæ quas voluit nuptias consequitur, eas ab aliis intactas sibi seruat, & petulanti fœminarum procorumque lasciuiæ frænum iniicit In contrarium malignus populi rumor hunc publicâ notat infamiâ quem mulieris incontinentia decipit, reali si non formali diuortio aliis velut amore dignioribus in iura sua receptis.

Huic malo ex aliena culpa crudeliter innocentis famam lædenti, vt maturiùs leges occurrerent, lenibus primum, tum acerbioribus remediis vsæ sunt. Primo genicæum in secreto domus procul à virorum consortio secretum habuere Parthi, Græci, nunc etiam Hispani & Itali. Mos fuit mulieres sub Eunuchorum & vetularum inuida fidaque custodia domi continere, in publicum non nisi velatas egredi,[a] velut hæc sit armatura pudoris, vallum verecũdiæ, murus sexui qui nec proprios emittat oculos, nec admitat alienos; qui perficiat quod tentauit natura, dum illis capillos ampliores concessit pro velamine: vt nequidem principi

[a] Tertulianus lib. de Veland. Virginib.

[b] liceat vxores sine mariti comitatu in trepudium & choræas vocare.

Quemadmodum in cæteris rebus, sic in hoc generationis prælu- dio vtitur natura luditque contra positis, hic largitur pulchritudinem, quæ cùm sit diuini splendoris radius diffundi vult & videri, visa mentes per oculos rapit, omnibus grata, ab omnibus expetita. Inde succen- ditur zelus qui lucem hanc obscurare, solem nubilo tegere tentat, vt externæ cupidini materia subducatur, sibique seruet quod omnium ambiret libido. Id tamen fit in omnium, etiam dilectæ, zelantisque pœnam, qui amoris dulcedini horrendas miscet amaritudines; vnde meritò notant astrologi septimam cœli domum, ex diametro primæ vitæque oppositam, simul significare nuptias & hostes. In hoc affe- ctuum conflictu partibus ita compositis, vt vnus sit contra plures, quis non æstimet plures præualere in vnum hunc pugno lucem ne fulgeat continere volentem; raram esse cum pulchritudine pudicitiam, vix tot procorum amoribus tentatam, aliquem non redamare. Fallit vigiles exploratorum oculos sagax amor, cogi nescius nititur in vetitum, pla- cet inconcessa voluptas, iusque peccandi facit ipsa peccati suspicio. Scit hæc zelantis animus, hinc torquetur, & in pœnam suam diligens alie- næ cupiditatis explorator, cum grauem facti suspicionem[c] conceperit potest ex ea iudicio contendere, & thori sui vindex ream coniugem postulare. Motum hunc licet acerbissimum, horrendi tamen criminis vltorem in antiqua leges Deus comprobabat miraculo fere quoti- diano per aquas zelotypiæ.

Hic amori non conceditur iras & arma deponere, non licet blandi- tiis victos ab actione cessare, deprehensam enim in adulterio qui reti- net, incidit in crimen lenocinij,[d] & alieni peccati reus est.[e] Diabolus Domino æmulatur, inquit Tertulianus,[f] docuitque suos patientiam propriam, illam dico quæ maritos dote venales, aut lenociniis nego- tiantes vxorum potestatibus subijcit. Ne tantùm crimen fœda paris- que turpitudinis indulgentia maneat impunitum, iure Digestorum[g] censetur inter iudicia publica, sic vt liceat vnicuique ex populo reum postulare, cùm læsa sit natura, Respublica, inter Christianos Eccle- sia sacramenti prophanatione. Iure Codicis,[h] proximis tantùm, ne- cessariisque personis defertur accusandi copia, ne volentibus temerè liceat connubia fœdare. Et quia negotium hoc tenebrarum sine teste peragitur[i] vtrosque reos in opere deprehensos lex antiqua marito per- misit occidere; postea ius hoc excluso marito permissum fuit patri,[k] quia plerumque pietas paterni nominis consilium pro liberis capit; cæterùm mariti calor & impetus fuit refrenandus.

Eadem ratione lex Iulia[l] non permisit mulieres de matrimonio violato quæri quia nimium obnoxiæ sunt zelo qui fræno conti- neri debuit, & vt filio parentem, liberto patronum, ita nec vxori

[b] Syntagma Iur. lib. 6. c. 10. n. 11.

[c] l. 2. §. fin. & l. 30 Cod. ad l. Iul. de adult.

Num. 5.

[d] l. 1. § lenocinii ff. ad l. Iul. de adult.

[e] Cap. si vir. de adulter. & stup.

[f] Lib. de patientia in fine.

[g] l. 4. §. 1. ff. ad Iul. de adulter.

[h] l. 10. Cod. eod.

[i] Deut 22.

sen. lib. 1.

[k] l. 20. & 22. ff. ad l. Iul. de adulter.

[l] 1. C. eod.

maritum propter reuerentiam licet in iudicium ex delicto vocare; alioquin naturalem hanc diuinoque iudicio stabilitatem authoritatem, simul familiæ pacem & splendorem leuissimis de causis temeraret. Saltem lex ciuilis [m] æquissimè sanxit, ne maritus possit accusare vxorem adulterij, si ipse impudicè viuat, & hanc legem ab Antonio Imperatore latam, summopere probat D. Augustinus [n] ne maritis videatur criminis impunitas concedi. Nemo sibi blanditur de legibus hominum, inquit D. Ambrosius, [o] eadem à viro quæ ab vxore debetur castimonia; Christianus [p] vxori suæ soli masculus nascitur, vtriusque est vnus Deus [q] pater, vnus Christus pædagogus, vna Ecclesia mater incontinentiam prohibens; vtriusque vna debet esse moderatio & verecundia, quorum est vita communis, communis gratia, communis in cœlo sine sexus distinctione, salus. Licèt igitur iura non concedant mulieribus actionem in viros, parendum tamen est infirmioribus animis grauius ob violatam coniugij fidem, læsis: vltimum est nuptæ malum, [r] palam mariti possidens pellex domum. Ideo lex diuina [s] præcipit vt si quis noluerit amplius habere consuetudinem cum captiua, eam libertate donet, nec illam cum alia super inducta domi retineat, cum zelotypiæ graui supplicio & imminentibus periculis.

[m] l. miles. §. iudex ff. eod

[n] lib. 2. de adulter. coniug. cap. 8.

[o] De Abraham. lib. 1. cap. 4.

[p] Tertulia. Apolog. cap. 46.

[q] Clem. Alexand. lib. 1. pædag. cap. 4.

[r] Seneca Tragic. in agamen.

[s] Deut. 21.

Tam acerbus est hic zelotypiæ sensus in humano corde, vt sæpè populos in principem contempta majestate concitauerit; plures tyranni [t] perierunt propter excessum luxuriæ quàm crudelitatis, quia familiis suis labem hanc inferri, populi non patiuntur. Tandiu superbiam Regis Tarquinij [v] populus Romanus perpessus est donec libera rat libido, hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit. Eadem querela patres armauit contra filios, vt cum Iacob moriens [x] ferit filium suum Ruben hac maledictione, effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui: Constantinus [y] Crispum filium occidit calumnia Faustæ nouercæ conquerentis quòd eam de stupro tentasset. Eadem vsus est feritate Sigismundus Rex [z] contra Sigerium filium quem ex prima coniuge susceperat; sic Catilinæ libido fuit scelestissima, [a] nam cum oreltellæ vesano amore correptus, filium haberet nuptiis suis impedimentum, eum veneno sustulit, protinusque ex rogo eius maritalem facem accendit.

[t] Bodin. 4. Reipu. ca. 2

[v] Florus. lib. 1. c. 7.

[x] Gen. 49. 4

[y] Baron. an. 324.

[z] Id. an. 526.

[a] Valer. Maxim. lib. 9. c. 1.

Omnes zelotypi sæuiunt in vindictam per calcatas naturæ, familiarum, Reipublicæ, Religionis leges; læsus amor furor est humano satiandus cruore, tum in priuatis certaminibus, tum in bellis, quæ sæpè latentem, veram tamen hanc habent causam, vt post Troadis excidium, gentium omnium testantur historiæ. Quasi vigeret adhuc in mortuis rabies hæc inuida & promissam defunctis quietem posset perturbare; Quidam testamento cauit pulchras quas amauerat mu-

Athenæ lib. 4. c. 17.

lieres in funebri suo conuiuio occidi, ne venirent in aliorum potestatem, huic tamen immanitati restitit populus, irritumque voluit esse testamentum.

Quis humanæ vitæ sortem miserrimam, non miretur, & dolear, videns sic inspersos vbique voluptatibus dolores, amoremque vt ait Plato, dulce-amarum, odia omnium sæuissima parere: summum sibi bonum spondent ex mutua fruitione coniuges, tamen, inquit Apostolus, [b] habebunt huiusmodi tribulationem carnis, sed longè grauiorem spiritus, cùm illos zeli feralis & tartareus ardor, in mutuam egerit perniciem. Deus ipsemet peccantibus graues minitans pœnas, personam agit sponsi, cui fides seruata non est, seque passim in sacris paginis vocat zelotem. Hæc vnica vox recenser primum & maximum mandatum decalogi Deum scilicet ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligendum. Non vult habere consortem in amore, qui parem non habet in dilectionis retriburione [c] & tamen sic vult amari, vt cuncta simul amentur cum ipso, & sic vult amari, vt nihil præter ipsum ametur, debet enim in creatore diligi creatura, non in se & per se summus omnium, summa charitate diligendus est, infinitus infinitè, hanc amplificationem, vitalemque infiniratem mentibus inferit, vt sol qualitates suas cognatis corporibus. Mens igitur sponso suo se castam exhibeat abdicaris in totum mundi cupiditatibus; nec enim misceri possunt vana veris, [d] æterna caducis, spirirualia corporalibus, summa imis, vt pariter sapias quæ sursum sunt & quæ super terram. Fœlices illi viri per quos Dominica Ascensio præfigurata; Enoch raptus, translatus Elias: fœlices qui soli iam Deo viuunt, soli vacant intelligendo, diligendo, fruendo: Miseri qui tenentur humanâ cupiditate; qui fidem Deo iuratam non seruantes zelantis mouent iras & in parata dæmonibus incurrunt supplicia.

[b] 1. Corinth. 7.

[c] D. Bernard. serm. 8. in cœna Domini.

[d] Id. ser. vlt. in Ascens. Domini.

Illibata debet esse coniugii fides.

§. 6.

Animalia quæ prolem suam non valent educare nisi collatis maris & fœminæ laboribus abstiment à vago concubitu, & illibatam coniugii fidem sibi mutuo seruant, si fera sint & gregalia, partus tempore soluitur similium societas, masque quilibet solus cùm ea quam sibi selegit fœmina, separatum, solitarium, latens quærit domicilium, vt securius suo fruatur amore, & proli nasciturae prouideat. Ita fit inter aues omnes ocynes, etiam inter turtures, palumbos, perdices, coturnices, cornices quæ propterea fœlix erant in nu-

ptiis augurium. Idem optat amans homo procul à cæterorum conuersatione, solus relinqui cum dilecta, quæ sibi omnis boni loco est, cuius ideò fœlicissimam possessionem vindicare cupit à procorum oculis & concupiscentia. In votis essent syluæ, solitudines, rura sed quia mos est ciuitates inhabitare, amori timido se fideiussorem exhibet publica fides, nam ideò conueniunt in nuptijs contrahendis vtriusque familiæ capita, Regis authoritate fit contractus, quem Ecclesia sanctifiat. Olim [t] ad sponsi domum ducebatur vxor, per noctem, vnde faces præferre mos erat, facie tamen tecta velo, deinceps perpetuo, hisque cæremonijs amori zelantis, consortemque non patienti, blandiebantur; sic transibat in potestatem mariti, interdum per coëmptionem, vt quemadmodum res nostra sine facto nostro ad alium transferri non potest, [u] sic intelligatur vxorem ad maritum pertinere, vt alterius fieri nequeat, ipso nolente, & quod amplius est, etiam consentire; Nam matrimonium, vnde legitimam prolem sperat Respublica iuris est publici, [x] propterea de adulterio quo violatur, transigere non licet; [y] illud inultum relinquens maritus, lenocinij crimen incurrit, [z] & ipse velut adulter punitur.

Liberum est, seruato conuiuij decore, extendere manum ad escas mensæ appositas, sed eas eripere de manu & ore eius, qui prior illas accipiendo suas effecerat, vis est omnium indignatione ferienda; sic, inquit Epictetus, vnicuique licet pro suæ conditionis modo, virgines ambire, sed vbi transierint in mariti potestatem, & effectæ fuerint vnum cum eo corpus, crimen est, velut homicidium partem hanc essentialem, ab eo diuellere. Etiam barbari sub orbe nouo sine principe, sine lege viuentes, legem hanc naturalem in cordibus suis scriptam probant, dum illibata seruant coniugia, quæ pollui crimen est apud illos vix notum, & si contigerit, expiandum horrendo suppliciorum genere. Si feris insitum est copulam sam extrema concertatione deffendere, & contra procos vindicare, quamuis plures admissi fœcunditatem non opprimant, id multo magis decet homines, cùm vagos concubitus, vt in meretricibus natura damnet sterilitate, & adulteria leges omnes tum humanæ, tum diuinæ temporalibus æternisque pœnis insectentur, addiderunt ad libidinem comprimendam seueras illas pudicitiæ sanctiones, gladio impudicitiam coërcentes Respublicæ, [a] vt puritatem vtriusque sexus, & domi connubio reseruaret affectus, & in publico metus legum, vt sic duplici præsidio castimonia niteretur, cùm intus sit quod ametur, & foris quod timeatur.

Seruata matrimonij fides, dat familiis ad nominis perpetuitatem posteros, Reipublicæ ciues; Ecclesiæ filios, ô quanta peruersitas adulterij, quo tot iura publica temerantur, quo domus desinit esse tutis-

[t] Alexa. ab Alex. lib. 2. c. 5.

[u] l. 11. ff. de reg. iur.

[x] l. 4. §. 1. ff. ad l. Iul. de adult.

[y] l. 8. ff. de transact.

[z] l. 2. 8. 29. ff. ad l. Iul. de adult.

[a] Saluian. lib. 7. de guber. Dei.

ſimum homini præſidium, inter amoris læſi furores, inter procorum & adulteræ timendas ſemper inſidias, inter acerbos ſed tacitos zeli cruciatus, cui nequidem in tormentis libera vox; inter publici rumoris infames notas: fulget vxor maritalibus radiis, [b] at contra maritus polluitur vxoris vitio iniqua penitùs conditione, vſu tamen recepta; huic malo nullus compatitur, omnes inſultant turpibus cachinnis, amorem enim inuidet alter alteri, gratumque videtur ſpectaculum, tot vigiles mariti zelantis oculos deludi. Adulteros iudicabit Dominus, vtinam pœna ſaltem deterreat à tam graui ſcelere, quo pax, vnitas, honor familiarum crudeliſſimè dilaceratur, bona ad extraneos transferuntur, educationis liberorum cura deſeritur, magnum ſacramentum in Eccleſiæ Chriſtique Domini contemptum prophanatur.

[b] l. Fœminæ. ff. de Senator.

Vt vitæ tranquillitati nihil magis aduerſum eſt ea prauitate, quæ vertit amores in odia, quæ ſibi primum, tum charis omnibus ſupplicium eſt, ita nihil ſancta & intemerata coniugali fide in proſperis & aduerſis optabilius, cùm in eo poſita ſit præcipua vitæ ciuilis fœlicitas, habere fidum pectus cum quo indiſtincta ſunt omnia; in quo curæ ſolatium, conſilia ſpeſque ſecretum, læta geminam gratiam inueniant. Quantum fidei, quantum caſtimoniæ marito debeant Chriſtianæ mulieres diſcant vel ab Ethnicis quæ maritorum caſus omnes ſuos exiſtimarunt, [c] cum carceratis incluſæ, exules ſequutæ, cum mortuis conſumptæ, vt vnum eſſet amborum fatum, ſicut vnum fuerat cor, & velut ipſis tolerabilius eſſet, morte iungi, quam vita diſtrahi. Ideo matrimonium deportatione, aquæ & ignis interdictione non ſoluitur, [d] nec etiam ſi lepra ſuperuenerit, [e] ſed tenentur coniuges ſibi mutuò adeſſe; quid enim tam humanum eſt quam vt fortuitis caſibus ſint inuicem participes; Ideo refert geneſis Euam de viri latere ſumptam, nam lateribus iunguntur qui pariter ambulant, & pariter quo ambulant intuentur, inquit D. Auguſtinus. [f] Mulierum fides, amore, ratione, legum metu conſtringitur, nam ipſa delinquente partus fit illegitimus, & hereditas defertur ad extraneum, vnde licet, vt diximus, viro vxorem adulterij accuſare, non mulieri virum, [g] quia crimen viri non tam graue damnum infert.

[c] Valer. Max lib. 4. c. 6.

[d] l. 1. Cod. de repud.

[e] Cap. peruenit. de cōiug. leproſ. l. 22. ff. ſolut. matrim.

[f] lib. de bono coniugi initio.

[g] l. 1. C. ad l. Iul. de adult. gellius lib. 10. c. 21.

Perpetuum sit coniugii fœdus.

§. 7.

COeli & terræ velut maris & fœminæ primum à Deo diximus constitutum esse connubium, vnde cæteris seruandæ leges magnis lucidisque descriptæ caracteribus proponuntur. Est communio bonorum, cùm terra sit in cœlo per solicitatem, cœlum in terra per ignes, mettalla, gemmas rerum omnium semina; mutuus amor per lucis & influxus descensum; vaporum & fructuum ascensum; tandem apparet fœcunditas in rerum ordinata generatione: Talis coniugij fœdus perpetuum esse probat, tanta partium mundi constantia, vt æterna possit æstimari; & licèt immota terra in assignata sibi regione decumbat, cœlum tamen velut zelo percitum innumeris in illam conuersis oculis seruat excubias, illam ambitu suo cingit, nequidem extra relicto loco quo diuortat. Hinc animalia quæ ad prolis educationem coniugium ineunt, perpetuum illud seruant, & licet expleto partus tempore, redeant ad similium greges, idem tamen maris & fœminiæ par quod prius iunxit amor, seruat indiuisum; plus cæteris adhærent sibi, & vere redeunte ad antiqua redeunt fœcunditatis munia.

Sic dùm Deus creauit hominem masculum & fœminam, adjecit præceptum hoc, relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ; meritò, nam pater, mater, auia, naturæ fortunæque opera sunt, vir & vxor Dei mysterium sunt, habuitque priùs vir vxorem, vxorque virum, quàm patrem & matrem, ideo his relictis adhærebit vxori suæ, vt quod primum illi datum est, præ omnibus seruet ad vltimum, nec vnquam esset sine altera, cum sine altero, altera creata non sit; necessitas separat filium à parentibus, nulla virum ab vxore. Erunt, inquit, duo in carne vna, vnum autem est indiuisum in se, & diuisum ab omni alio, propterea maior est coniunctio coniugum, quam inter quoslibet consanguineos, quia non est affinitas, sed vnitas,[l] sicut homo sibimet ipsi idem est, non consanguineus. Est igitur matrimonium vt definiunt Iurisconsulti,[m] viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens. Hæc legalis transformatio, publicis familiarum votis expetita, Ecclesiæ sacramento sancita, non relinquit in coniunctis ius quo se sibi in posterum vindicent, cum sit publicum, & priuatis pactionibus tolli non possit.[n] Id naturæ congruum est, quæ ad amorem pertinaciter concipiendum, dedit cordis substantiam carnosam, spissam, neruis multis intextam;

[l] D. Tho. 3. q. 29. a. 2.

[m] §. 1. Iust. de pat. pot.

[n] l. 27. ff. de Reg. Iur.

dedit voluntatem, quæ dum amat, totaliter & in perpetuum amare constituit, idque votis & iuramentis solemniter protestantur amantes.

Duplici potissimùm ratione coniugalis societas debet esse perpetua, 1. quia mulier pro dote præcipua fert ad virum, pulchritudinis & pudicitiæ florem, nunquam cum decerptus est, restituendum, sic compensari debet affectu perpetuo; Quod si soluerentur matrimonia ex concupiscentiæ vagis affectibus, nullæ tandem essent fœminæ quæ violatæ & deceptæ, quæ velut turpiter proiectæ voluptatis reliquiæ, non venirent in contemptum. Æquius est vt cuius fuit commodum sit onus, & is cui placuit adolescentia, ferat ætatem, minus quidem oculis splendentem, sed vtiliorem familiæ, nam deflorescente vultu, maturescit animus ad res domi prudenter peragendas.

Secunda & præcipua ratio perpetuitatis coniugi respicit liberos, quibus parentes debent prouidere non breui & temporaneo affectu, sed perpetuo, sic perpetua debet esse patris & matris societas vnde nascitur, cuius est vinculum, & ad quem necessariam dicit relationem. Facto aut meditato diuortio, transirent in liberos odia parentum, sic enim theatra lugent appositos in escam odioso marito filios à matre, & prohibet lex diuina,[o] ne pater vxoris dilectæ filium, præferat odibilis primogenito. Quis relictæ filiis prouideret? eo saltem affectu qui constante matrimonio manet integer, sanè matrimonia crebrò soluere, hoc est susceptos ex eo liberos crudeliter exponere. Si matrimonium publicum est, tum naturæ, tum Reipublicæ munus, illud qui semel iniit debet absoluere, multo magis quam publicum ædificium,[p] quod incœptum non debet relinqui. Cùm nulla diuortij spes affulget, & coniuges perpetuum intelligunt esse fœdus quod ineunt, se sibi mutuò contemperant, suisque moribus legem dicunt, vt in posterum alta pace fruantur; impenduntur seriò quærendis bonis ad necessitates & splendorem familiæ; quidquid agunt, quidquid patiuntur, id leue & gratum efficit amor.

Lege naturali, hisque rationibus ductæ plæræque gentes perpetua non temporaria voluerunt esse matrimonia, vt quingentis ferè annis post Romam conditam,[q] nullum factum est diuortium, & apud Iudæos ad duritiam cordis[r] permissum fuit, ne grauiora mala contingerent. Perpetuum hoc fœdus cæteri populi testabantur certis cæremoniis, vt Lacedemonii[s] qui venerem in vinculis colebant; Athenienses qui in eius templi summitate, ignem fouebant inextinguibilem; passim apud Græcos, amasij amatæ foribus appendebant coronas,[t] quæ orbiculari sua figura fine fine, sperati connubij amorisque perpetuitatem significabant, vt annulli pronubi qui olim apud Romanos, & nunc etiam apud nos nuptis dantur.

[o] Deuter. 20
[p] l. 1. § 1. ff. de pollicit.
[q] Gellius lib. 4. c. 3.
[r] Math. 19. 8.
[s] Pausan. in Laconi.
[t] Athenæ. lib. 15. c. 2.

Cœlum

Cœlum terræ maritus, cuius fulget radiis, cuius influxu caloreque fit fœcunda parens, interdum tamen vibrat grandines & fulgura, & condicta per hyemem absentia, illam omni decore spoliat, turpem & sterilem efficit. Huic illustri, sed interdum sæuo marito, vicissim terra multis in locis, frontem rupibus asperam, arenis ingratam, aquis stagnantibus deturpatam ostendit, nec tamen soluitur diuina voce sancitum vtriusque connubium. Nullius matrimonij pax esset diuturna, non impleret annum, si ad leues quaslibet querelas vel zeli suspiciones dissolueretur; his non debet coniugum amor extingui sed accendi, vt ignis superiniectis roris instar aquæ guttulis. Dulcissimum est, præteritas simultates & æmaritudines, redintegratis fortiter affectibus ad lucrum compensare. Columbæ, [u] mares imperiosos etiam iniquos ferunt, quippe suspicio est adulterij, quamuis natura non sit, tunc plenum querela guttur, sæuique rostro ictus mox in satisfactionem exosculatio, & circa veneris preces, crebris pedum orbibus adulatio. [u] Plin. lib. 10. c. 34.

Sic illibatam matrimonij fidem voluit esse Tertulianus [x] vt etiam ab vxore seruaretur cineribus defuncti mariti, qui semper putandus est illi viuere. Vnum inquit, matrimonium præfiguratum fuit in Adam & Eua carnaliter, in Christo & Ecclesia spiritualiter; vni viro fecit Deus adiutorem, non adiutores; mulier quæ duos habuit maritos, vnum habet in spiritu, alium in carne, at qui à carne disiunctus est, in corde remanet: illic etiam vbi cogitatus & voluntas sine carnis congressu, adulterium perficit; vsque adhuc maritus est, ipsum illud possidens, per quod & factus est, idest animum, in quo si & alius habitabit, hoc erit crimen: non est exclusus si à viliori consortio carnis discessit, honorabilior maritus est, quantò mundior factus est; sic habens duos, eligat cui se adulteram præstet; puto, inquit, ambobus. Hanc opinionem non probauit Ecclesia quia directè pugnat contra sententiam hanc Apostoli, [y] Mulier alligata est, quanto tempore viuit vir eius, si autem mortuus fuerit, libera est, cui vult nubat, tantum in Domino. Licita sunt igitur secunda matrimonia, sed vulgo non habentur honesta, nam multa licent, quæ non expediunt. [z] Secundas nuptias existimarunt antiqui velut signum illegitimæ cuiusdam intemperantiæ, [a] qua ne sacra prophanarentur, flamini sacerdoti, & Pontifici Maximo iterare matrimonia non licebat; etiam nunc Ecclesia [b] bigamos ad ordines non admittit, & hoc argumento probat sanctius esse, solutos manu Dei iterum iugo collum non submittere: solutus es ab vxore, dicit Apostolus, [c] noli quærere vxorem. Redde filiis quod debebas vxori, amore præsentium, desiderium absentis tempera, nec nouercam illis superinducas fortassis inter alia mala, etiam fœcundam. Hinc enim odiorum incentiua, offensionum

[x] lib. de monogamia.
[y] 1. Cor. 7.
[z] l. 44. ff. de reg. iur.
[a] Valer. Max. lib. 2. c. 1. D. Hieron. lib. 1. aduer. Iouinian.
[b] Can. si quis dist. 33. Baron. an. 58.
[c] 1. Cor. 7.

discrimina: hæc obiter ex multis quæ protulimus in Digesto sapientiæ, sufficiant hic ad commendationem illibatæ perpetuæque fidei in coniugiis seruandæ.



Debilia sunt rerum optimarum initia.

Lex 16.

DVm verno tempore sol ad nos redit, instauratque mundum velut renascentem, natura discusso quo languerat per hyemem torpore, lætior, amoribus gestiens & ardens, spes maximas dat suæ fœcunditatis; sed si primos eius conatus aduertas, irritum putabis quod aggreditur, tam exiguos, debiles, degeneres fœtus videbis vt illam inualidam, te delusum meritò possis æstimare; Arbores post splendidam illam florum iactantiam, deposita pulchritudine, proferunt concretum quid insipidum vel asperum, oculis & ori penitus ingratum; aues post tot cantilenis celebrata, tot certaminibus promerita connubia, velut ægræ suis incubant ouis, quæ nullam præferunt speciei suæ figuram. In viuiparis fœminarum intumescunt vteri, velut veneno, languescunt vires, & tunc in illis amorum fructus videtur ægritudo. Indignetur licèt præceps, contumeliosa, morasque non patiens mens hominis, opus suum natura peragit seruato semper ordine, surgens à minimis ad maiora; solem enim suum imitatur qui per gradus ad nos accedit, singulisque diebus ab aurora similiter se promouet in meridiem. Sic procedunt vniuersa lentè, prouidè, maturè, scilicet exclusis sensim contrariis qualitatibus inductisque propriis non vi, non periculoso ab extremo in aliud transitu, sed suauissima progressione, quæ continuò spes implet, & boni fruitionem multiplicat.



Initia generabilium sunt mole parua, virtute maxima.

§. I.

OMne viuens interitus sui futuri conscium, ne species sua depereat, amoris illecebris & naturæ cæco quodam impetu rapitur ad similis sui generationem. At statim, in totum sibi simile, figura, quantitate, virtute, non producit, equus enim alium equum pari corpore, subito non generat, vt ignis ignem, nam igni generando datur apta materia, at illam animal ex se sumit; totam igitur quam habet alteri non communicat, quia certis contenta limitibus, tota non potest simul ad duos pertinere; quod si diuidatur in partes, vt vna detur generato, eâ minuetur generans, & non amplius sibi simile generabit; exhaurietur vnica productione, cum multiplices natura desideret ad sui contra tot casus conseruationem, & tandem his successiuis ad generandum decrementis, breui specierum dignitas absumeretur. Aliam igitur diuina sapientia dixit generationis legem, qua viuens à viuente procedit secundum naturæ suæ similitudinem, sic illæsa generantis substantia, vt multis hisce productionibus perenni fœcunditate sufficiat.

Viuens omne semen emittit, ex quo primum oriuntur ea, quæ secundum naturam constituuntur, [d] non tantum vt ex materia, sed vt ex motus efficiente principio. In animalibus procedit ex superfluo alimenti, potissimum ex sanguine qui trahitur è vena caua, & decidit si non ab omnibus corporis partibus, saltem à præcipuis cerebro, corde, iecore, cogente, digerente totius forma, vnde quælibet eius portio, totius vim habet, qua corpus vniuersum conformetur. Dum affluit & redundat turgescens impetu ardoreque corpus perturbat, excretum autem, hoc placidum, lene, tranquillumque reddit, vnde si naturæ limites non excedat hic motus, vires non exoluit, sed ad illum perpetua quædam ex superfluo alimenti materia suggeritur. Confluit in semen ex toto corpore quam plurimus spiritus vitalis qui diligenter ei permiscetur, præterea calorem quemdam diuinum atque cœlestem obtinet, in quo residet potestas, tum naturalis & altricis animæ, tum eius quæ sensum, motum & appetitum habet. Dum materno calore fotum efferuescit, quæ compressæ atque tacitæ in eo delitescunt facultates in actum erumpunt, & viribus sese ostentant. In eo spiritus procreationis author, omnium partium conformator & opifex radicitus inhæret, hasque vbi conformauerit, postea semper assistens, in omnem vitam quantum potest diutissimè & sa-

[d] Fernel. Physiolo. lib. 7. c. 2. & 3.

luberrimè conseruat Quantitate parum est, virtute maximum, & diuturnum, cum ad omnes partes & ad vltimum vsque vitæ perueniat. Nam vitalis calor, vna cum humido primigenio est à semine: ex eo partium similarium primo ducta sunt velut stamina ad quæ illabens maternus sanguis concreuit, efficitque substantiam carnosam; hæc stamina ex humido liquidoque semine creata, ad extremum vsque perueniunt senium, & in omnem vitam semper aliquid eius humidi retinent.

In plantis & arboribus, humor per radices, truncum & ramos apprimè digestus lento per cuncta ductu, eorum spiritus, ideam, naturamque hauriens, illam exprimit, cùm calore cœli concretum maturum, tandem terræ, velut matrici conditum fuerit. Verbum diuinum quod hominem à mundi illecebris, à fortunæ casibus ereptum, transfert ac cœlestia; Ecclesiam & potentia sapientiaque sæculi triumphantem, Christus comparat grano synapis, quod minimum est omnibus seminibus, crescit tamen velut in arborem, sub cuius ramis aues cœli requiescunt. Quanta ex vno semine Christo virtutum seges quæ totum orbem terrarum, & vacuas Angelorum in cœlo sedes, implebit! Quælibet bona lex diuina vel humana semen est paucis quidem verbis conceptum, sed immensum virtute, cum futuris sæculis proficiat; pius aliquis sermo, liber, occursus viri boni semen est cuius vis totius vitæ mores formabit.

Vt ad naturalia redeamus, continuum miraculum est, in tam exiguo semine vim tantam, maximum in minimo contineri, velut sit imago quædam vnitatis infinitæ simul & fœcundissimæ. Illius maximum opus est, debitam speciebus animalium vel plantarum quantitatem eo concludere compendio; singulorum figuras inuisibili penicillo reddere, latentem fomitem vitalis caloris & spirituum sic fouere, vt suis temporibus surgat in æqualem suo principio dignitatem, & fœcunditatem: Mirum quod ex vno tanta procedant, infinito quodam progressu; quod in ceruis & coruis ex digesto per vnum diem alimento prodeat vis, quæ continuis vitæ functionibus impensa, non attrita, duret ad trecentesimum annum. Inter tot in vno miracula, etiam illud spectatissimum, quod hæc tanta vis non impetu, sed sensim & per ætatum gradus se proferat.

Diutius duratura & præstantiora lentè natura perficit.

§. 2.

CORpora quæ vel ars vel natura conformat constare debent iustissima partium ad se mutuo, & ad suum totum proportione, vt in gigante caput cæteris respondens membris, maius sit quam in homoncione; vt vestibulum regiæ domus amplissimæ, latius pateat quam priuatæ; vt exordium orationis excedat id quod breuiter epistoliis præmittit vrbanitas. Sic in quantitate discreta, in tempore quod est numerus motus, si longissima sit duratio, inter eius initia reputamus quæ in cæteris diuturna viderentur. In maximis annis mundi,[e] mille anni sunt sicut vnus; In magnis annis 360 solarium, quilibet gradus valet duodecim annos: In annorum septimana, annus cedit pro die; nascentem vocamus Ecclesiam in primo & secundo sæculo post Christum; Seth[f] qui vixit nongentis duodecim annis pubertas in qua genuit filium Enos, fuit an. 105. sic de cæteris Patriarchis quorum vt vita fuit prolixior, ita iuuentus excedebat annos qui nunc extremam constituunt hominum senectutem. Sic volunt[g] primam ætatem & infantiam populi Romani fuisse sub Regibus per ducentos quinquaginta annos, quibus circum ipsam matrem suam, cum finitimis luctatus est; adolescentiam sub consulibus per ducentos annos; per totidem virilem ætatem vsque ad Augusti extrema tempora; tantæ molis erat, Romanam condere gentem Seruat hanc legem natura, & plus temporis impendit in formatione rerum, quibus diuturniorem concedit vitam. Elephas[h] viuit ducentis aut trecentis annis, propterea gestatur in vtero per biennium, eius iuuenta incipit ab anno sexagesimo. Leonibus[i] vitam esse longam asserit Plinius, & infert ex eo quod plerique dentibus defecti reperiantur; inde fit vt initio sint informes, minimæque carnes magnitudine mustellarum, semestres vix ingredi possunt, nec nisi bimestres mouentur. Ar contra Ephemerum illud animal[k] quod vna tantum die vixit, haber mane iuuentam suam, perfectam ætatem meridie, senectam & obitum vesperi. Herculem[l] facete Lucianus vocat triesperum ab trinoctio illo, quod traditur in eo concipiendo insumptum.

Aurum, gemmas, cristallum, & ea quæ vix alterantur, constat quidem esse opus naturæ, sed non vnius sæculi: leges, fœdera, decreta quæ transeunt in posteros, suspenso diu consilio, tentata per moras ratione & fortuna, sancire mos est: matrimonium quod indiuiduam vitæ societatem continet, longo parentum examine, & olim captis

[e] Picus Mirandul. in heptapl. & Psal. 89.

[f] Gen. 5.

[g] Florus initio.

[h] Plin. lib. 8. c. 10.

[i] Ibid. cap. 16.

[k] Arist. hist. animal. lib. 1. c. 5.

[l] Rhedig. lib. 6. c. 7.

auguriis fieri solebat, cumque in cæteris faustum esset, thus, ignibus iniectum statim incendi, hic interiecta mora[l] flammas concipere auspicacius videbatur. Diu deliberandum quis sit in amicitiam recipiendus, quia cum placuerit, toto, nec amplius vario pectore debet admitti. Zeuxis culpantibus quod tardè pingeret, respondit se multum temporis insumere pingendo, quia in multum tempus vellet ea durare. Naturam imitabatur quæ diutius elaborata, ne in vanum laboret, perficit, operationisque sua mora est in rebus vt permanentiæ sic excellentiæ validum argumentum.

[l] Dio Cassius.

Eximia citò non possunt absolui, quia plures in materia requiruntur dispositiones, ad perfectioris formæ receptionem, multa sunt eliminanda, plura introducenda, motu qui non nisi successiuè, & certa temporis mensura procedit. Eo quod alimentum in momento mutari non potest,[m] vis retentrix illud retinet, quoadusque fuerit vt decet elaboratum; tres eius fiunt coctiones, prima in venrriculo, secunda in hepate, tertia in singulis partibus: aër quem inspiramus repentè non euadit nutrimentum spiritus animalis, sed paulatim immutatur, & innato spiritui familiarem acquirit qualitatem: vasa spermatica, & intestina sunt sinuosa, vt quæ continent, longiore mora perficiantur; maximè sinuosus est plexus retiformis, in quo spiritus vitalis, fit animalis. Tandem vbi natura voluit diutius materias immorari, ibi transitum ipsis molita est difficilem, sic in hepate angustæ sunt venæ sanguinem perficientes. Optimi fructus tardius maturescunt; Hypocrates[n] dicit eas aquas esse puriores quæ ex altissimis & siccioribus locis fluunt, magis enim ab imo profectæ colantur. Masculus pubertatem habet tantum anno decimo quarto, cum illam obtineat fœmina duodecimo.

[m] Galen. lib. 7. de vsu part.

[n] lib. de aëre, locis & aquis.

Igitur & magis duratura, & magis excellentia, diuturno magis tempore perficiuntur, etiam agnoscuntur; nam hæc interposita mora plurimum confert ad eorum commendationem, & vt efficit rara, sic pretiosa. Viros eximios ad cæterorum regimen & tutelam, cœlum pluribus ante sæculis, præmissis etiam prodigiis & oraculis promittit, quàm supplicanti mundo concedat: dum premit necessitas agnoscunt homines liberatoris beneficium, præparantur vt illo se dignos efficiant, dulcius accipitur, quod sub aliqua dilatione præstatur: at contra licet pretiosum, vilescit oblatum, vnde mos fuit,[o] vt iam pactæ sponsæ non statim traderentur, ne vilem haberet maritus datam, quam non suspirauerat sponsus dilatam. Sanguis vt gratior partibus quibus adhærescit, & assimilatur accedat, quasi ros minutissimus per venas capillares stillatur. Optimum frugibus & arboribus niues diutius sedere,[p] quia liquorem sensim præbent, qui non ingurgitat & diluit, sed quomodo sititur distilans, velut ex vbere

[o] Can. institutum. 27. q. 2.

[p] Plin. lib. 17. c. 2.

alit omnia quæ non inundat. Sic præstantiora sensim è materiæ sinu prodeuntia, plus habent gratiæ, spes progressu suo non fallente diutius implent, diutiùs possidentur, & mentes humanas longiori gratoque magis detinent spectaculo.

Vt malum citrium [q] omnibus temporibus poma producit, & alia pariter auferuntur, alia florent, alia cadunt; Vt est in admiratione pinus, [r] quæ habet fructum maturescentem, habet próximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio, quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia, & sic dispensatur, vt nullo non mense maturescant; sic dum plura eiusdem speciei indiuidua eodem tempore quædam nascuntur, adolescunt, perficiuntur, minuuntur, occidunt, in hac varia multitudine omnes simul speciei conditiones nostris oculis subiiciuntur, præteritum futurumque tempus fit velut in æternitati præsens, totaque natura fruimur, dum videmus pueros adolescentes, viros, senes, etiam decrepitos, omnes hominum mores, omnis ætatis gradus præoccupata temporis successione, vna die contemplamur, & quibus inter se differant, perspicimus.

Miraris aliquos prius vitiis insolescere, quam in bonam frugem veniant; ea solet esse magnórum virorum indoles, vt quædam generosa vina, [f] nón nisi post decimum quintum, vel vigesimum annum matura sunt, & potui vt decet, aptâ fit morâ bonum, quod recens durum & asperum videtur, at non patitur ætatem, quod statim in dolio placet: quod in pomis est, [t] itidem esse aiunt in ingeniis, quæ dura & aspera nascuntur, post fiunt mitia & iucunda, sed quæ gignuntur statim vieta & mollia, atque in principio sunt viuida, non matura mox fiunt, sed putria; Relinquendum est igitur in ingenio, quod dies atque ætas mitefaciat. Augustus [v] prima iuuenta variorum dedecorum infamiam subiit, stupri, adulterij, & dissolutæ in omnibus vitæ: Scipio Africanus, [x] Fabius Maximus, Alcibiades adolescentiam in vitia procliuem egerunt; Illis vt viribus [y] ætate prouectioribus, fructus extitit melior. Tandem homines infantes cæterorum animalium pullis sunt longè infirmiores, adolescentes poterni magis, tanquam [z] se tanto attollat excellentius supra cætera animalia vis humana, quanto magis impetum suum, velut sagitta cum arcus extenditur, retrorsum reducta, distulerit. Habemus quod in quorundam adolescentia miremur sapientiæ canos, fœlicemque sine tyrocinio, magistram indolem; vnde licet spes nostras vltra sortis humanæ terminum mittere, habemus quod lasciuientem feramus iuuentutem, quæ torpere nescia impendit tunc vires malæ cupiditati, quas matura ratione, virtutibus, bonæque menti, cum vsura restituet. Accelerata & præcocia citò deficiunt; prodigium fuit, [a] arborem stirpe non ramis & palmite fructum tulisse: Salaminus puer [b] qui triennio creuit ad

[q] Athenæ. lib. 1. c. 5.
[r] Plin. lib 9. c. 16.
[f] Athenæ. lib. 1. c. 23. & 24.
[t] Gellius lib. 13. c. 2.
[v] Sueton. in August. c. 78.
[x] Valer. Maxim. lib. 6. c. 9.
[y] Plin. lib. 16. c. 27.
[z] D. August. lib. 13. de Ciuit. Dei. c. 3.
[a] Plin. l. 17. c. 25.
[b] Id. lib. 7. c. 16.

tres cubitos, inceſſu tardus, ſenſu hebes, cito abſumptus eſt, & immoderatis ægritudinum ſuppliciis præcipitem incrementi celeritatem compenſauit. In publicis potiſſimum negotiis, quippe maioribus, lentè feſtinandum, nam ipſa ſe velocitas implicat: ſcelera impetu, bona conſilia mora valeſcunt, [c] non properanti omnia clara, aperta, certa; feſtinatio improuida & cæca.

[c] Tacit. lib. 1.

Indulgendum debilibus rerum initiis.

§. 3.

SEmina ſuis aptè locis commiſſa vim & energiam à principiis acceptam explicant, ſe proferunt congruis temporibus, ſed ortu tam infirmo, vt innumeris exponatur iniuriis. Plantæ habent initio plurimum humidi, & ſic magnam mollitiem augmentis aptam, extendi facilem, minus tamen, vt reſiſtat externis, validam, quàm ſiccum & durum. Quod in illis eminet, tenerrimum, vento, grandine, gelu facilè decoquitur, per ſummum telluris adherent, haſque non munitas ſedes peruadit inimica frigoris aut caloris ſiccitas; alimenta conſumendo, necans. Ita controuertitur inter authores, an mundus creatus ſit vere, æſtate, vel autumno, ſed nullus aſſeruit creatum hyeme, cuius infeſta rigidiorque tempeſtas, nec edendis, nec ſeruandis nouellis teneriſque productionibus fuiſſet apta.

Huic naſcentium infirmitati ſubleuandæ, non deſunt cauſæ generales & ſingulares, nam quia vere herbarum, arborumque tenella germina timent ariditatem, & dulci humido, velut lacte volunt nutriri, oriuntur mane cum ſole in tauro, pleyades, hyades verſus ſeptentrionem; hœdi verſus auſtrum, tandem orion, & veſpere arcturus, ſtellæ quæ cient pluuias & ventos humidos: Ver etiam tempus eſt omnium viuaciſſimum, fœcundiſſimumque, cum natura ſua ſit calidum & humidum. Operiunt quidem ſiliquæ naſcentes arborum gemmas & flores ne tam facilè lædantur à frigore, ſi tamen præcox natura, citius quam par ſit, ſe proferat, proiiciatque creſcendo leue quo tegebatur, velamen, cœlo nondum propitio, temeritatem ars emendat, operculis, velis, aggere, foſſione, irrigatione, illæſaſque præſtat mille modis. Cato [d] omnes ventos & imbres in tota arborum tranſlatione damnat, nec permittit ſurculum qui inſeritur in vento exacuari; Romani aduenam platanum vmbræ gratia ſic coluerunt; vt diu illas nutrirent vino, quo gaudent, radicibus infuſo; Palmas nouellas ferro non attingunt agricolæ, ſed religant comas vt in altitudinem exeant. Cæteræ plantæ naſcentes, [e] licet validæ, ſi debilitentur,

[d] Plin. lib 17. c. 11. & 14.

[e] Theoph.

tentur, fiunt inualidæ, & ex dulcibus amaræ, quod enim prouenit ex semine degenerat, si eius impetus naturalis, aliquo motu fuerit immutatus, quippe tunc alius, atque imbecillis redditur, quod enim inter initia agitur, ad rei perfectionem spectatissimum est. hib. planta. lib. 2. c. 10. & lib. 5. c 9.

Animalia fera quibus ars nostra non opitulatur, sua sibi prouident, vt teneros suos fœtus à temporis & externa qualibet iniuria tueantur; pisces [f] in stagna & amnes transeundi euidens ratio est, vt tutò fœtus edant, quia non sunt ibi bestiæ, quæ ipsos deuorent, fluctusque minus sæuiunt. Halcyones fœtificant bruma, tunc mare placidum indulget editæ proli nondum satis validæ contra vim ventorum & fluctuum. Aues cæteræ quasi prouidentia nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit pullis infantibus. His docentur mulieres, amore vigilantissimo consulere suis infantibus, quos à conceptu, in partu, & primis annis mille circumstant pericula: hominis animalium superbissimi abortus [g] causa fit, odor à lucernarum extinctu, aut leuissima quælibet causa si mater salierit, aut fuerit horrendum aliquid conspicata, aut ex dolore, aut ex crudelitate insigni, vel medicato aliquo cibo vel medicamenti potione, vel missione sanguinis, vel alia simili euacuatione: Grauidas itaque vt sibi consulant, vrget duplex amor, sui & partus, indistincta ferè ratione; nam sæpius cum partu mater extinguitur, iusto prouidentiæ decreto, vt ad maiorem cautelam amori metus accederet; his consentit adstantium affectus, ministrando quæ cupiunt, quæ oderint auertendo, ægras, etiam dum turget materia, non patiuntur purgari, [h] nisi post quartum mensem, cum scilicet iam vires acquisiuit fœtus initio debilior, & velut fructus arboris recens, qui à minimo vento læditur. Quot infantes mors immatura rapiat patet ex singulis familiis, in quibus ex magno susceptorum liberorum numero, duo tantum aut tres sæpè supersunt, qui concessum à natura vitæ cursum impleant. Infirmior ætas, temporum iniuriis magis patet, & præsumitur facilius occumbere, vnde si mater [i] cum filio anniculo naufragio perierit, filius hic prius decessisse creditur.

[f] Plin. lib. 9. c. 19.

[g] Galen. in lib. 3. epid. c. 8. & in Apho. 27. lib. 7.

[h] Id. in Aphor. 1. lib. 4.

[i] l. 16. C. de pact. dotalib.

Mirum quod referunt [k] Germanos infantulum mox in lucem editum, atque ab vtero calentem ad flumen deferre, ibique ceu candens ferrum in frigidam aquam immergere, vt & roboretur corpus, & periculum de vigore illius sumatur: grande periculum, quia fit transitus ab extremo in aliud, quis neget multos tenellos sic expositos interire: summa fortè mulierum hac in gente fœcunditas, sic egit de hominis vt de canis partu, ex quo multis proiectis pauci pulchriores seruantur; vt habeant vnum fortem, multos necant: apud illos indignissimè vis hominis ex corpore tantum, non ex anima censetur; grauius sanè frequentiusque infanticidium eo quod legibus

[k] Galen. lib. 1. de sanitate tuenda.

[l] In Theæteto. Platonis [l] permissum erat mutilos partus non alere. Crudelem hanc impietatem, nefcris quidem notam, eluit Christiana Religio, docuitque imaginem Dei non sic leui de causa ab hominibus delendam, & licet corpore debilem, fouendam tamen omni cura, cum sæpius sublimes mentes minimis omnium excipiantur corporibus, velut angelis cognatæ, qui nullum habent corpus.

Infantiam sequitur pueritia, pueritiam adolescentia, vtraque cum sit initium nascentis rationis, eiusque partis quæ hominem constituit, leui & parcente manu venit instituenda; vis enim metusque optimam alioquin indolem retundit, spiritus seruitute comminuitur; Patres, inquit Apostolus, [m] nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Sic præcipit Plato[n] pueros non tanquam coactos in disciplina, sed quasi ludentes enutriri, vt pateat quæ sit vniuscuiusque indoles; non enim, inquit, decet liberum hominem, cum seruitute disciplinas discere, & frustra discit, si cogatur, cum nulla animæ violenta disciplina sit stabilis.

[m] Coloss. 3. 21.

[n] 7. de Republ.

Verum est[o] Lacedemonios, Lucanos, Germanos, liberos suos ab infantia victu aspero, in continuis laboribus & certaminibus educasse, vt verum colligerent robur, sed ad illa ferenda, laudibus & præmijs concitati vltro ruebant, vt nunc ad pericula milites, quorum vulnera tegunt coronæ; sic fortitudinis & dura tolerandi habitum, liberè, iucundè, gloriosè sibi comparabant. Non est improbanda ciuilis institutio quæ diuinam imitatur; nam cum Deus seuocat hominem à rerum mundanarum voluptatibus & ambitu, durum quidem est illi renuntiare omnibus quæ possidet; proclamat tamen Christus, Venite ad me omnes qui laborautis & ego reficiam vos; tantis electos præuenit benedictionibus dulcedinis vt obscurent rerum proiectarum sensum; intus est quod gustatur, extrà quod relinquitur: non est acerba medicina, protinus enim delectat dum sanat, aliorum remediorum post sanitatem, voluptas est, pietas pariter & salutaris & dulcis. Ita miror quotidie nouitios nostros, quibus parum est vitæ sæcularis delitias, quibus enutriti fuerant, reliquisse, austera religionis obire munia, etiam amplioris perfectionis ardore extorquent precibus, à suo magistro singulares carnis afflictationes, & quis meritò compatiatur, cum illis gaudeant, cum illis proficiant, cum hæc ex charitate, ex adumbrato martyrio tolerata, ipsos cœlestis voluptatis torrente perfundant, & id quod acerbum videtur, fit fons & causa spiritualis dulcedinis. Indulget itaque Deus ad se vocatis, etiam austera sequentibus, quia pro se certantes internis reficit præmiis; arrhas concedit futuræ gloriæ, quæ gradum ex passione recipit, sic grati laudes Deo dicunt cum propheta, [p] Secundum multitudinem dolorum meorum, in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

[o] Tacit. lib. de morib. german.

[p] Psal. 93.

Ab ortu tenera formanda sunt.

§. 4.

RES omnes ordinato progressu, certisque temporum gradibus è causis suis prodeuntes, illas crescendo tandem exprimunt: semen est initium existentiæ, & existentiæ prior ætas, est initium, materiaque disposita comparandæ perfectionis. Animalia quidem habent innatos instinctus agendi quod speciei suæ conuenit, sed ita rudes, vt illis instructa natura sæpius cæcutiat & aberret sine magistro, vnde pullos suos aues docent volare, [q] cibum quærere, dolis & impetu decertare. Hac indigere disciplina constat in canoris auibus quæ cantum edunt inconcinnum & alienum, si à parentibus suis non fuerint edoctæ; patet in canibus qui licet stirpe sint venatici, non habent initio debitam indagandi solertiam, aberrant, & à præda facilè deluduntur, si non peritos veteranos diu sequuti & æmulati fuerint.

[q] Deut. 32. D.Thom.1. q. 101. a. 2. ad 3.

Ideo potissimum tenera sunt, & apta diuersimodè formari rerum initia, vt homo naturam arte præoccupans suam efficiat, habeatque velut mundi Dominus cuncta, etiam animalia instrumenta viuentia, quæ cum instruxerit seruiant vitæ suæ necessitatibus, impleantque quod ab inanimatis non esset sperandum. Hinc quæ à feris distinguntur, velut domestica, [r] talia sunt non natura sed educatione; taurum viribus & feritate leoni parem, ducit quo vult puella, motuque verberis coërcet: equi feroces & generosi, aratro, sellæ, bellis, ferendis oneribus seruiunt, eo quod inter manus nostras creuere, & à primis annis humani vultus terrorem, discussit consuetudo. Nam equos, tauros, arietes, porcos scimus esse feros & syluestres in diuersis mundi partibus, quas non incoluerunt, aut incolere desierunt homines, illosque naturæ suæ relinquerunt. Animalia cætera quæ dicuntur fera, si paulò post à partu è parentum cubili rapta, nutriantur ab hominibus, vt elephanti, leones, lupi, cerui, quælibet alia fiunt domestica, iugum patiuntur, triumphantium currus traxerunt, & olim in desertis degentes Anachoretæ [s] leones sic sicuratos habebant pro fida sui custodia, & vt inter homines enutriti non nocerent hominibus, vnde Iurisconsulti [t] hæc animalia, licet natura sua fera, definiunt non fieri occupantis, sed eius esse ad quem ire & redire solent. Aues canoræ quæ ad nos aduehuntur ex Canaria insula & in caueis fœtificant, etiam linariæ, cum è nido recentes educantur, addiscunt philomelæ melodiam, in minus forti gutture suauiorem, illamque sic habemus in discipulis diuturnam, quam in magistra breuem, & ad

[r] Instit. de acq. rer. Dom.

[s] Passim in vitis patrum

[t] §. pauonũ Inst. de rer. dimis.

duos tantum menses natura concesserat. Etiam voces humanas iuuenes psytaci, corui, picæ, sturni, graculi docentur, & reddunt tam expressa pronuntiatione, vt auribus nostris illudant, omnibus gratissimo spectaculo, dominis suis vtili, cum olim Cæsares salutarent.

Vnius anni surculos inserimus, & adrogatos ab aliena stirpe statim habemus magnas arbores, mira supra naturam pretiosi fructus accelerata propagatione, quia vt non vetus, sic docile fuit quod insertum est. In non frugiferis rami nascentes obsequuntur agricolæ, cuius ductu vel in altum emittuntur, flectuntur, intexti componunt concamerationes, aululas, ambulationes, quæ quia sunt viuæ, crescunt, cum lapideæ minuantur, & ipso temporis progressu quo deperit in cæteris nouitatis decor, ipsæ fiunt quorannis pulchriores. Tenellos nascentes ramos tractando ludit ars, nobiliore quam in famulis metamorphosi dum non mutat homines in arbores, sed arbores in homines nec sine motu, sub diuersis ventorum flatibus.

Tandem animalia, plantæ, gummi, res quælibet ab ortu suo tenellæ, scilicet abundantes humido, formantur ad libitum, & dum fundit illas natura, nondum solidè concretas, potest ars quibus voluerit figuris imprimere. Talis est etiam hominis indoles, velut tabula rasa, omnium capax, & in qua tam licet feros quam humanos mores, heroëm quàm ignauum suis coloribus exprimere; igitur qui captata rerum nascentium occasione, in cæteris omnibus naturam præueniendo perficit, speciei suæ hac diligentia primum consulat; fingant puerorum animos patres & magistri, bona & in sequuturam ætatem mansura virtutum imagine. Infans in vtero, alieno vixit sanguine, calore, spiritu, nunc in lucem editus, mente rerum ignara, debet alienis formari documentis, nam vt non innato, sed audito sermone loquitur, sic non simpliciter indita, sed ab aliis mutuata virtute proficiet: Vacuum illud perit impleri; non deest cœlum materiæ ad excipiendam formam dispositæ; sol diaphanum mox vt sibi præsens est, illustrat, adsit tenellis adolescentium animis ad optima promouendis, similis effusa bonitas similis officiosa disciplina.

Quibusdam fœlix est indoles, quæ sine longo magisterio, honesta simul cum audierit, complectitur; tam facili, tam obnoxio sunt præcipientibus ingenio, vt ignores an virtutem à natura, an ab educatione receperint: paucis tamen id contingit, cæterorum non ingrata videtur conditio si ad virtutes exercitatione diuturna proficiant. His fauet ætas ad recipiendum facilis, ad retinendum quæ cœperit obstinata; opiniones enim quæ iuuenibus infunduntur, altè descendunt, & vix possunt educi: seruant omnia figuras quas tenera induerunt: Vnde Plato [v] prohibet adolescentibus narrari fabulas de Deorum adulteriis, odio, certaminibus, ne sub his authoribus licita hone-

[v] 1. de Republ.

ſtaque videantur eſſe crimina. Neglecta puerorum educatione, inutiles & ſuperfluæ ſunt leges [x] prohibentes iniuſtitiam in commerciis, vt vanus eſſet labor eius qui ex fonte venenis infecto profluentes riuos expurgare tentaret. Malum, quod vbi cœperit, non ceſſat, præueniendum eſt, ſi remedia ſpem darent ſanitatis, melius ſemper eſſet non ægrotare, quam ſanari; ſic legiſlatores irrito labori ſuo parcunt, integritati Reipublicæ plurimùm conſulunt, ſi priuſquam fiant leges de puniendis criminibus, illis viam obſtruant per leges pertinentes ad bonam liberorum inſtitutionem. Non ſic humana mens, mercurio volatilior fixari poteſt, vt interdum etiam conceptis virtutum ſeminibus à recto non deflectat, ſed facilè ſe reſtituet in bonum, quod illi conſuetudo naturam fecerat; extincti carbones citò reaccenduntur. Qui fuit apparitor, [y] non poteſt fieri preſbyter, niſi ab infantia fuerit educatus inter monachos, facili negotio redire præſumuntur primi virtutum habitus, & illis interiecta ſæuitiæ miniſteria non nocent, vt nec ingenuitati [z] manumiſſio. Plurimùm ergo poteſt initium in ſubſequentia.

x Id. 1. de legib.

y l. 32. C. de epiſc. & cler.

z §. fin. inſt. de ingenuis.

Ex initiis pendent ſequentia.

§. 5.

INitium rei à cauſa ſua procedentis ſemen eſt, cuius intima vis ideam ſequuturæ perfectionis continet; per totam iuſtæ magnitudinis conformationem diffunditur, illi pro fundamendo ſubeſt, calorem ſpiritus, vitæ fomitem ad extremum conceſſæ durationis propagat: ex omnibus generantis partibus deciſum ſimile ſibi producit non modo ſecundùm ſpeciem, ſed & ſecundùm qualitates proſperas aut infœlices quæ tunc ipſum afficiunt, & ab hoc initio poſteris longâ ſerie naſcituris lex imponitur. At cùm in omnibus cauſis ordinatis, [a] effectus plus dependeat à cauſa prima, quàm à cauſa ſecunda, non agit niſi in virtute cauſæ primæ, & cùm omnis virtus generalis [b] vel ſpecialis inferiorum reducatur ad virtutes cœlorum generales vel ſpeciales, totaque materia corporum inferiorum [c] ſubiaceat variationi ſecundùm motum corporum cœleſtium, antiqui ſapientes exiſtimarunt rem quamlibet fore fœlicem aut infœlicem prout cœlum influxerit ipſâ naſcente. In his præcipuum iudicium ſumitur à ſigno aſcendente, primaque domo, quàm duplicatis gradibus totam vitæ ſortem continere quidam aſſerunt. Alij per imagines & electiones conſtituunt ſibi fœlix initium, vt deinceps habeant proſperos ſucceſſus. Ab annuæ reuolutionis hora prima obſeruant aſtrologi, quid

a D. Thom. 1. q. 104. a. 2. & 12. q. 19. a. 8.

b Id. 2. 2 q. 96. a. 2. ad 2.

c Idem 1. q. 115 a. 3.

omnes artus specificans; quod ab initio non valet,[h] tractu temporis non conualescit; ita bonus vsus non iustificat iniustè quæsita,[i] vt regnum tyranniceè occupatum. Legi contra tyrannum infirmæ, cœlum suffragatur, nam, inquiunt,[k] cùm Rex fit per proditionem, plerumque parum durat, quia talia fiunt silente lunâ, vel à maleficis obsessa, vnde regnum non potest esse diuturnum; magno in malis publicis solatio. Qui seruum expositum collegit[l] deinceps habere debet, sub eo statu quem initio habere voluerit, idest vel vt seruum, vel vt filium. Si sic finis respondet initio, maximum argumentum nobis est sperandæ beatitudinis, ad quam primo creati, posteà per Christum recreati fuimus, si modo huic consentiamus fœlicitati.

[h] l. 29. ff. de reg. iur.
[i] Can. neque 13. q. 6.
[k] Cardan. lib. de Astrolog. interrogatio.
[l] l. 1. C. Theo de expos.

Quamuis aliquo nascente sit infœlicissima sydcrum positio, quæ videatur ad prauos mores inclinare; quidquid auguria denuntient, quidquid ex infami prosapia vulgi rumor malè coniiciat, hæc omnia potest superare nati diligens ad probitatem institutio; nam cœleste corpus nihil potest in corpoream, spiritualem, immortalem animam, libera supra fatum, ipsa fati iudex artifex, potest primos vitæ annos virtuti consecrare, fœlici in sequentem ætatem præiudicio. Nemo Socrate ad amorem procliuior, nemo continentior: Zenocrates, Demosthenes, Cleanthes impedimenta naturæ diligentiâ vicerunt. Sed huius victoriæ causa simul & augurium est, si quis in virtutis & vitiorum biuio, viam virtutis sectetur ab adolescentia, serpentem nascens nascentem elidat: Beatus vir, proclamat Ieremias,[m] cùm portauerit iugum ab adolescentia, sedebit solitarius & tacebit, quoniam leuauit super se. Deo statim traditus, priusquam vel minimas cupiditatum sordes anima contraxit; sui primitias offerens,[n] primitias spiritus recipit; totum se dans, totus in diuina transformatur, & effertur supra sortis humanæ conditionem. Hæc est vera ingenuitas, vera vita innocentiæ primordiali proxima, nunquam subiisse mortalis peccati, seruitutem & plagas: dulcissimum, vtilissimum est sic maturè conuerso diutius tota vita rectè composita frui: quis dubitet ab his fœlicibus initiis longè maiores fieri profectus virtutum, cùm illis impendit anima omne tempus, omnes vires suas, quas cæteri partiuntur in extirpandis, quos contraxerant, vitiorum habitibus; Plus amat Deus[o] innocentem quàm pœnitentem æqualis charitatis, plus amans plures confert gratias, quibus anima capacior, expeditior effecta, diuina magis promeretur, recipit, assurgit in immensum supra valles sæculi, hoc posito vocationis suæ fundamento[p] in montibus sanctis.

[m] Thre. 3. v. 28.
[n] Roman. 8.
[o] D. Tho. 1. q. 20. a. 4. ad 4.
[p] Psal. 86.



Parentes infirmos suos fœtus, amant, fouent, educant.

Lex 17.

Legem præcedentem præmisimus ad probandum esse debilia rerum initia, internis externisque casibus exposita, & tamen talis momenti, vt ex illorum bona conformatione pendeat omnis qui speratur per ætates profectus. Hinc facile iudicium, naturam optimam quæ non deest in necessariis, quæ malis vrgentibus opportuna prouidet remedia, huic etiam nascentium infirmitati valido consuluisse subsidio. Longè petendum non fuit, quia fragilis hæc entitas simul vt existit foueri vult, nec sustinet vel ad momentum sibi relinqui; præsens igitur debet esse, etiam prouidum vt nociua caueat, potens vt ab irruentibus se vindicet, constans ne labore deterreatur, sed cœptum educationis opus ad perfectum adducat. Has omnes diuinæ bonitati proprias conditiones implet parentum amor, nam cùm illi militent passiones omnes, illarum iunctis viribus, arte, dolis, fortitudine difficilia quæque superat, prolemque seruat incolumem.

Insignis est parentum amor pro fœtus sui tutela.

§. 1.

[q] Supra l. 15. §. 3.

Diximus [q] innatum esse dulcem & vehementem amorem maris & fœminæ; in illum animal extra se ferri raptu quodam, quia cùm intendat vniuersale bonum, scilicèt propagationem speciei, singulorum arbitrio liberiori relinquendum non fuit. Inest voluptas, non vt finis, sed vt condimentum quo necessarios suos omnes actus perfudit indulgens natura; nam imperium suum sic temperat, vt agentia ferantur ardenti desiderio in id quod iubet, operisque laborem compenset & fallat mira dulcedine. Voluptatem non esse causam coniunctionis maris & fœminæ, sed esse medium, & velut instrumentum quod opere perfecto deseritur, patet in eo quòd animal omne cùm fœtum edidit, vt illius educationi totum impendatur, abstinet à venere; petit statim omnis illius sensus, extinctusque qui vehemens

mens fuerat ardor, ne scintillas quidem aut fumos emittit. Tunc mas & fœmina sexum ignorant, & prius per coniugium videntur vnum effici, vt deinceps vnum sint, collatis laboribus in prolis educatione. Amor sexus cedit amori fœtus vt potentiori qui parentis vtriusque vota in se velut in centrum confluentia, miscet, vnit, tota in se conuersa, sibi penitus addicit.

Liberorum amor cœlitùs naturæ illigatus est, & planè ab aurea illa infractaque pendet catena, quam natura perpetuo contexens, & descedentibus nascentia coniungens, ne in nihilum relabatur, sibi cauet. Hunc amorem absolutissimum, verum, sincerum existimant philosophi, [r] quia bona congerit, onera fert, prouidetque liberis, nihil ab illis sperans, nihil recepturus, solâ suâ gaudens beneficentia. Imitatur causas superiores, quæ cùm sint inalterabilis substantiæ, simul & inexhaustæ bonitatis, nihil à nobis accipiendo in nos dona sua immensâ quadam largitione profundunt. Mirandus hic amor in parentibus, qui licèt non habeant vt Deus & cœlum, vim immensam, sed limitatam, & nimio labore deficientem, indefessum tamen habent affectum prolem suam iuuandi etiam vitæ suæ periculis & cum substantiæ suæ detrimento: plantæ suam transfundunt in semen, vt impleatur & ditescat, marcescunt. Viperas [s] prægnantes abiicere oportet, quippe virtutem suam pro prole absumunt. Animalia cætera videmus dum prolem educant, macie confecta, vrgentur fame, & tamen escam ori suo iam appositam, iam libatam, licèt gustû prioritante sibi negant, & pullis offerunt: sic Plato [t] pingit nudum amorem, quia spoliat se bonis omnibus, vt his amatum inducat & ornet, non culpandâ profusione cùm in eo sit & viuat amans; cur enim eius gratia bonis suis parcat, qui vitæ suæ non parcit.

[r] Plutarch. lib. de amore parentum.

[s] Mathiol.

[t] In conuiuio.

Liberis oculis nec vittâ obductis est hic amor, quippe vigilantissimus parentes in perpetuis habet excubiis, incubat vna, dum alia venatur escas, mira in earum distributione iustitia [v]; mira ad præcauendas & auertendas iniurias, solertia, quæ vel exercitatos in inuestigandis auium nidis & ferarum cubilibus agricolas fallit. Nam si tàm prouidæ fuerunt in illis occultandis, stabiliendis, struendis dum adhuc furerent in venerem, & solo voluptatis ardore, videbatur eorum phantasia detineri, si sic in futurum sunt ingeniosæ, laboriosæ, quid non agent in præsenti, cùm charissimæ prolis conspectus, & infirmitatem testata vox, amorem in auxilium aduocarit: quanto spiritu, quantâ feritate prædam venantur; quantis artibus, per sinus & anfractus intentos etiam fallentes oculos ad notum cubile perueniunt? quantâ profusione paruulos implent, ne gemitu se prodant; quantis dolis ad eos venientes, auerrunt? si quis ad nidum perdicis [x] accedat, procurrit ad pedes fœ-

[v] Vide l. 8. supra.

[x] Plin. lib. 10. c. 33.

ta prægrauem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu, breui aliquo volatu cadit velut alâ fractâ, procurrit iterum; iam iam prehensurum effugiens; spemque frustrans donec abducat à nido. Imbelles etiam & infirmæ fortes fiunt, cùm agitur de prole vindicanda, inuolant aues, sæuiunt feræ in raptoris etiam potentioris læsionem; furor est, nam oblitæ sui præcipites ruunt in pericula. Tygris mater [y] videns catulos suos à nauigante venatore asportari, se præcipitem dat in mare; Pullo Elephanti [z] in acie vulnerato, mater ad vindictam exiliens, turbauit exercitum: Hinc Plato [a] præcipiebat, liberos cum parentibus ad bellum procedere, vt certantibus animos adderet prolis amor, & vt pater plurium vitam agens, multiplicatis viribus sibi pugnandum intelligeret.

[y] Solin. c. 25.
[z] Florus lib. 1. c. 18.
[a] lib. 5. de Republ.

Tandem hic amor constans est, nec vnquam deficit, quam diu potest prodesse: aues & feræ partus suos assidua fouent tutela donec auctis viribus, sibimet prouidant; infantes alunt, fortiores deducunt & comitantur, vocibus sibi propriis & naturaliter intellectis monent de præda impetenda, de hoste veniente, aut fugiendo, aut fortiter excipiendo, ad vtrumque ad dolos & certamen exercentur, gratissimo spectaculo dum parentes iam ætate prouectæ, lasciuiunt cum suis iuuenibus, seu tradendæ causa disciplinæ, seu transformans amor, id ab illis exigat. Hoc affectu puerascens Agesilaus [b] visus est arundine pro equo conscensâ cum pueruli suis ludere, sed rogauit hoc spectantem, ne id aliis referret, donec ipse filios habens experimento disceret, qualis sit parentis in paruulos affectus.

[b] Plutarch. in Agesilao

Ardentior & firmior hic esse debet in homine, quàm in cæteris animantibus, nam instinctui ad id naturali iudicium accedit, scilicet reflexa cognitio, quâ fruitur hac viua sui imagine, spes suæ posteritatis concipit, videt quis futurus sit laborum suorum fructus; amat amorem suum, qui mutuo coniugis & liberorum amore simul inardescens, tot reflexionibus dici non potest quantùm accrescat sibi. Videt pater singularem suam existentiam in liberis velut reproductam, & multiplicatam, vnitate seruatâ dilatatam, sic amor sui à se non recedens, ad extra tamen negotiatur; suis artibus & consiliis explicandis angusta nimis erat vna persona, vnicaque stabilienda fortuna, itaque gaudet habere plures sui viuas imagines, velut ampliorem materiam in quam prouocatus amor plura conferat.

Talem supponunt leges parentum amorem, maximum, ardentem, cæteros excedentem. Vnde si pater [c] pro vlciscenda morte filij aliquem falsò accusauerit, deterget calumniæ notam amor, ita vt illi non importet infamiam: exhæredati liberi [d] præsumuntur ingrati, nisi probent se gratos, at pater exhæredatus præsumitur gratus, nisi probetur ingratus. Si accusatus de morte filij [e], sibi manus intu-

[c] l. fin. ff de publ. iudic.
[d] l. 28 C. de inof. testa.
[e] l. 3. §. 5. ff. de bon. eor. qui ante sentent.

lerit, censetur id fecisse dolore amissi filij, sic eius bona non publicantur. Tam intoleranda videtur illi mors filiorum, vt huic dolori lex remedium quæsierit per adoptiones, extraneos in defunctorum locum substituendo. Generaliter patris & filij eadem censetur esse persona, [f] is videtur in agro remanere colonus cuius filius remanet, & iniuriæ [g] filio illatæ, actio patri competit. Ita læsus à filio velut à seipso, facilis est ad veniam; pater prodigum ad se reuertentem benignè nihil improperans excipit, Dauid vitæ & coronæ suæ insidiantem filium, intactum esse præcipit, intus est [h] enim in patris pectore qui interuenit & exorat affectus, vrgentur patris viscera, iterùm filium genitura per veniam.

[f] l. vlt. C. de impub. & al. subst. l. 22. C. de agric. cens.
[g] §. patitur Inst. de iniur. Vide supra. l. 9. §. 2.
[h] Chrysol. ser. 1.

Matris tenerior & intimior est affectus.

§. 2.

Mvtuò se iuuant, præueniunt, in vnum concurrunt velut æmulâ concertatione duorum parentum affectus in exhibendis proli suæ pietatis officijs, indistincta videtur amborum cura, tamen experimur teneriorem esse, & essentialem magis matris amorem. Mas enim definitur [i] qui in alio, fœmina quæ in se generat; hæc igitur quod à mare recipit suum efficiens, [k] prolem velut essentiæ suæ partem, vt corporis sic affectus arctioribus vinculis colligatam, propriamque sibi vindicat. Hinc inter animalia quorum vagus est concubitus fœmina fœtui sola prouidet; in cæteris in quibus alendæ proli, parentis vtriusque cura desideratur, mas accedit tantùm vt adiuuans fœminam, cui principalis agentis titulum sic affectum intensiorem, hoc in opere natura concedit. Ita videmus inter aues fœminam nocte dieque tota ouis incubantem, horâ vnâ vel alterâ circa meridiem exceptâ, quâ mas in eius subit locum, vt ardore, siti, fame confecta paululum reficiatur, tum hæc impatiens moræ redit ad propria, nidoque marem velut extraneum excludit non sine gratulatione præstiti subsidij. In omni falconum & accipitrum genere, cùm edacissimi sint pulli, quibus amore præcipuo prouidere debet mater, etiam ipsa marem plurimum antecedit corporis magnitudine, virium & ardoris præstantiâ; nam cui natura pro prole singularem dedit affectum, vt illum impleret, fortitudinem & arma concessit.

[i] Arist. de gener anim. l. 1. c. 2.
[k] §. 32. Inst. de acq. rer. domi.

Finem eundem, modo tamen contrario, prouidentia sibi proponit in homine: nam cùm eius excellentia non in corporis, sed in animi viribus consistat, & is temperamento omnium delicatissimo primum viuat

ex sensibus, matri ad teneris ætatis educationem, optimè prouisum est, fœminis ideò calor copiosus à natura negatus fuit, ne sanguis partui necessarius ab illo calore absumeretur, & ne ad actionem promptiores, minùs vacarent domesticis: assiduas igitur circa pueros natura duplici tenet vinculo, amoris & complexionis, hisque consentiunt humanæ leges, [m] quæ propterea fœminas remouent ab omnibus publicis officijs: ad hæc etiam mens earum non videtur satis firma; his implicarentur periculosè dum gestant vtero, dum lac præbent pueris, à quibus diuelli supplicium esset. Indulgetur ergo vtilissimæ ad bonum publicum infirmitati; indulgetur matri dum non abducitur à tutela sibi commissa paruulorum, quos plus amat quàm pater, suos enim ipsa cognoscit, pater putat, vnde partus ventrem sequitur, & cùm astrologi sumant significationem Patris ex quarta cœli domo, assignant matri decimam medium & verticem cœli, vnde validior perpendicularis influxus, & vnde totius genituræ fundamenta colligunt, si Manilio creditur, quasi præcipua sit ad nati constitutionem & conseruationem, mater.

[m] l. ff. de reg. Iur.

Certè culpanda non est natura quòd hominem inter animantia præcipuum nasci voluerit infirmissimum, illum enim simul amori materno potentissimo, vigilantissimo, & vitam nascentem vitæ perfectæ commisit. Amat mater statim à conceptu, [n] alio quam oculorum sensu fœtum suum agnouit, quot in vtero naturæ, tot in corde fuerunt amoris motus; plus diligit quem diuturnis doloribus tulit, peperit, suum effecit; arctius enim complectimur quæ laboriosè comparata sunt, & sic amor ille matris, conscientia, antiquitate, pretio, præcipuus est. Sed cur Aristoteles, [o] inquirit rationem eius amoris qui non consultat, qui fertur solo naturæ sapientis ductu, sibimet causa: cæteris exemplar, cum sit essentialis & idæalis amoris, propter se cuncta fouentis, prima descriptio.

[n] Arist. moral. nicomach. lib. 8. c. 12.

[o] Id. dicto loco.

Amoris illius primigenij miri & stupendi sunt effectus, primus quidem quod mater, delicata, infirmi temperamenti, volens tamen exponat se grauissimis partus doloribus, vt quoties de partu, toties de funere suo cogitet. Quod si quis exsecto matris vtero nascatur, [p] venit tamen ad legitimam matris successionem, vitam & hæreditatem dat illi pro ipso moriens mater, etiam conceptis votis fœlicitatem omnem, quam alias sperare debuerat, in illum transfundit; propterea notant [q] auspicacius pueros nasci enecta parente, sicut Scipio Africanus, primusque Cæsarum à cæso matris vtero sic dictus, & Manlius qui Carthaginem cum exercitu intrauit. Id videtur exprimere charitatem Christi domini qui morte sua crudelissima vitam nobis & gloriam promeruit, vt parentem suum homo plus diligeret illi vita libertasque per horrentes plagas fuit restituta. Si fuerit partus innoxius

[p] l. 1 §. 4. ff. ad S.C. Tertilian.

[q] Pl n. lib. 7. c. 9.

mater [r] non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Ab his initijs amor eius vbique se profert sollicitus de recens nato, miratur, complectitur, osculis, voce motibus delinit, flentis dolores coniectat vt sedet; adest ad minimas queruli voces, lædentia remouet, grata, pulchra quæque ministrat, ambit teneros affectus etiam infirmitatis similitudine, fractisque vocibus & gestibus, vt balbutienti complaceat, repuarescit.

Si decedat pater pupillosque relinquat orphanos, insignis est amor qui matrem, vt illis consulat, non permittit ad secunda vota transire; qui procis omnibus dat repulsam, & desiderium absentis mariti præsentium paruulorum complexu temperat. Non licet quidem [s] defuncto, vxori perpetuam indicere viduitatem, sed licet quædam legare sub ea conditione, vt non nubat antè pubertatem filiorum, quia tunc magis cura liberorum, quam viduitas iniungitur, quod lex cœlia senria non permittit marito morienti, id conceditur amori matris, quasi non minus prosit Reipublicæ curam agendo liberorum quos suscepit ex primo matrimonio, quam si plures haberet ex secundo. Tunc licet fœminæ à publicis officijs remotæ sint, possunt tamen [t] filiorum curam gerere, quasi lucem & fortitudinem negotijs peragendis necessariam, amor suppleat. Ad id etiam admittuntur licet debitrices aut creditrices filiorum, [v] cum cæteris omnibus prohibeatur pupillorum curam gerere, si res eorum habeant obligatas, censetur enim mater res filiorum præponere. Quod si tutelam non gerat, [x] contra voluntatem eius tutor dari non potest. Si alimenta filijs dederit, [y] si captiuos ab hostibus redemerit, censetur id fecisse causa pietatis, non animo repetendi, nec enim videtur bonis parcere, qui vitæ suæ non parcit pro filijs. Cum mater falsò mortis filij núntio mœsta domi sederet, ad primum conspectum redeuntis exanimata est, quia matris amantis anima, volens vnum fieri cum filio amaro, illicò spiritus omnes ad illum transmisit, quibus ipsa destituta, interijt. Hæc raptu quodam, at consultò Agrippina quæ [z] cum Chaldæos consuluisset de Nerone, responsumque fuisset regnaturum, sed matrem occisurum; occidat, inquit, dum imperet, putabat se cæsam, etiam in filio fore superstitem, & regnaturam. Fuit iustior Sanctiorque [a] pietas matrum, quæ vt filios suos cœlo parerent, illos seque simul martyrio consecrarunt.

Si nunc desint occasiones sic amorem naturalem in diuinum transferendi, saltem pueros votis sanctos efficiat pia mater, pietatis rudimenta tenellis animis instillando; debilis ætas cogi nescia discat inter blanditias elementa fidei, discat Deum inuocare vt primum patrem, creatorem, saluatorem, glorificatorem; discat ab eo cuncta pendere; discat puer propositis præmijs non posse se melius matris

[r] Ioan. 16. 21.

[s] l. 62. ff. de condit. & demonstr.

[t] Auth. matri. C. qdo mul. tute. off. fungi po.

[v] l. 19. C. de excus. tutor.

[x] l. vn C. si contra vol. mat. tut.

[y] l. 2. C de neg. gest. l. 1. C. de postl. reuer.

[z] Sueto. in Nerone.

[a] Vide supra l. 12. § 4 in fine.

affectus promereri, quam sollicita erga Deum deuotione. Altè descendunt & velut in naturam transeunt tales habitus, diuque contrarijs quos mundus inducere tentat, resistunt. Certabit meritò mater cum patre an plus contulerit ad rectam filiorum institutionem, cum illius dederit fœlix initium, vnde pendent sequentia.

Vide supra l.16.§.5.

Matres nutrices filiorum.

§. 3.

TErra magna mater cœlo prægnans, quas parit plantas alit humore vnicuique congruo, velut tot illi sint vbera, quot partus, vnde multimammiam vocauerunt antiqui. In viuentibus, vt natura perfectior est, sic amor erga prolem intensior, parientium circa prolis educationem, cura sollicitior. Insecta oua sua forti lanugine tegunt contra cupiditatem auium & frigoris iniurias & quia vix durant in annum sequentem vt parentis officio fungantur, hos suos partus Soli relinquunt fouendos. Pisces oua sua similiter proijciunt, electâ tamen in aquis tranquilliori regione, in qua possint securius educi. Hic est inferior & ignobilior parentum erga prolem affectus. Aues oua quidem pariunt, sed nidis aptissimè contextis, intrà mollibus reponunt, incubant, editos fœtus indicibili solertia fouent, alunt, ducunt, & quæ suæ sunt perfectionis docent. At in viuiparis quadrupedibus materni sanguinis portio defæcata, & nullo contaminata vitio, cum primum fœtus mouetur, in mammas concedit, vt naturæ mutationibus in lac conuersa, recens nato partui familiare & conueniens suppeditet alimentum. Sentit abundantiam suam mater, & repositum à natura nectar, vt fundat, turgentis, tensique vasis dolor premit; exonerari, voluptas simul, & egentium paruulorum amor inuitat.

Alijs animalibus [b] infra ventrem vbera iacent, mulieri supernè ad pectus nascuntur, vt in promptu sit osculari, amplectique & fouere infantem, nimirum quia pariendi & alendi finis est, non necessitas sed amor; tota & integra mater est, quæ quos peperit, suis alit vberibus [c]; imperfectum autem & dimidiatum matris genus peperisse, ac statim ab sese abiecisse; aluisse in vtero sanguine suo, nescio quid quod non videret, non alere nunc suo lacte, quem videt iam viuentem, iam hominem, iam officia matris implorantem parum abest ab abortus crimine: mammarum bicipitem fontem sanctissimum corporis, humani generis educatorem, arefacere & extinguere; partum iam perfectum, iam genitum, iam filium, proprij consueti, cognati

[b] Plutarch. lib. de amore prolis.

[c] Gellius lib. 12. cap. 21.

ſanguinis alimonia priuare: ſicut enim valet ad fingendas animi, atque corporis ſimilitudines vis & natura ſeminis, ſic ad eandem rem lactis quoque proprietas valet. Vt videmus arborem lætam & nitentem, in alium locum tranſpoſitam deterrimo terræ ſucco deperiiſſe; ſic ita corpus & animum ingenitis benignè primordiis inchoarum, degeneri lactis alimento corrumpi.

Qui filios ſuos aliis nutriendos tradunt, vinculum illud, coagulumque animi atque amoris quo parentes cum filiis natura conſentiunt, interſcindunt, aut certè diluunt, deteruntque, nam cum infantis facta eſt ex oculis amolitio, vigor ille maternæ flagrantiæ paulatim reſtinguitur; infantis etiam affectio, in ea ſola vnde alitur, occupatur, abolitis ita naturæ pietatis elementis qui ad parentes fertur amor, non naturalis, ſed ciuilis & opinabilis eſt. Hinc ſæpe degeneres filii, & tot maiorum titulis parta nobilitas deperit, pueris non heroico, non caſto, ſed improbo fortè turpique ſanguine, non affectu ſincero, ſed fucato enutritis. Hinc vitio Quintilianus [d] adſcribit corruptam ſuo ſæculo eloquentiam: Inde bellicæ ſuæ fortitudinis defectum timebant Germani [e] qui propterea partus alienis nutricibus alendos non delegabant: hinc timebant degenerem probitatem Patriarcharum fœminæ, quæ licet eſſent velut reginæ, filios tamen propriis lactabant vberibus. Si ad corporis conſtitutionem ferè tantùm confert, naſcentis ætatis alimentum, quam ſemen, in matre adulterii quædam ſpecies eſt, in marito lenocinii, alienum ſanguinem ſuo miſcere, aliena nutritos ſubſtantia, quæ primæuam debilem diuturnitate diluat, pro ſuis agnoſcere; Pudeat Chriſtianas mulieres minus eſſe continentes feris animantibus, quarum fœminæ, quandiu fœtus habent alendos, maſculum neſciunt, fugiunt, horrent.

[d] Dialogo. de oratorib.
[e] Tacit. de morib. germa.

Ad Patrem pertinet præcipua liberorum inſtitutio.

§. 4.

Mater impleuit debitæ pietatis officia; quæ conceptum vtero, ſollicitè ne læderetur geſtauit, editum fouit, ſuis aluit vberibus, ad virtutis & pietatis regulam tenellos mores prima finxit, prima dedit Chriſtianæ pietatis rudimenta, ſed matrem domi ſemper manentem diu non fert ignita puerorum indoles, diſcurrendi cupida; euolat è reſidentis ſinu, & niſi prouideas, peruerſa vilium conuerſatione, nouitet impreſſa virtutis facies obtunditur. Timendum ne naſcens ratio temere velit, vt de naturalibus, ſic de diuinis ferre iudicium, &

compoſitos ad pietatem mores inter puerilia reputans; ea vanitas præclarum æſtimet, eum prætexta deponere.

Parum eſt dediſſe vitam, ad bonum & malum indifferentem, niſi bonam effecerit inſtitutio, nam ea deficiente malè nati, ipſo ſui pondere ruunt in omne dedecus; benè nati, etiam deteriora ſequuntur, nam magna ſcelera non ex vili natura, ſed ex generoſo genio, mala educatione corrupto prodeunt. Propterea maturè puerorum fortiter inſtituendorum curam pater ſuſcipiat, pro conditionis ſuæ ratione, ſi liberalis ſit, magiſtris tradat educandos procul à domus delitiis & licentia, illoſque ſic è fouentis matris ſinu raptos, ſolidioribus ſecunda nutriat ablactatione. Sic autem aliis formandos tradat, vt ipſe ſemper inuigilet eorum profectibus, diſcenda, remouenda præcipiat, decurrentis per ætatum gradus diſciplinæ primus motor.

Cœlum ſub diuinarum mentium ductu,[f] ſic nobis præſidere dicunt Platoniei, vt corpus in corpora, mentes in animas influant: primus hic à Deo conſtitutus generationum pater, ſignificat officia patris erga liberos, qui cum corporeæ ſimul & ſpiritualis naturæ ſint, vtrique debet prouidere; Tenetur enim alimenta filio præſtare[g] pro modo facultatum, ſi adeſſe ſibi non poſſint, & vt poſſint, tenetur eos artes docere; vnde Solon[h] apud Athenienſes lege ſancinit filios non teneri patri ſeniori alimenta præſtare, ſi non illos artem conuenientem docuiſſet. Impeditur arrogatio,[h] ſi arrogans alios liberos habeat, quos iuſtis nuptiis procreauit, ne illorum diminuatur ſpes, quam vnuſquiſque liberorum obſequio ſibi parat. Huic naturali pietati etiam cedit ea quæ verſari videtur circa res diuinas vnde non licet parentibus[i] ingredi religionem, niſi prouiſum ſit ab illis vt filij educari poſſint: D. Auguſtinus[k] hæreditatem Eccleſiæ relictam, exiſtentibus teſtatori filiis recuſauit, quicumque, inquit, vult exhæredato filio hæredem facere Eccleſiam, quærat alterum qui ſuſcipiat, quàm Auguſtinum, imo Deo propitio neminem inueniet. Etiam filii naturales[l] alimentari debent; etiam adulterini ne partus pereat, ne culpa natos matris inſontes trahat. Dicuntur naturales, eo quod illos natura genuit, non honeſtas coniugii, at ex lege naturæ natis debentur alimenta, & licet adulterini non videantur partes Reipublicæ, nutriri debent ſicut in humano corpore, calli, verucæ, tophi, qui non ſunt partes corporis, viuunt adhærentes viuenti. Actionem igitur habent illegitimi pro alimentis ſibi præſtandis, ſicut legitimi[m] pro vindicanda parentis hæreditate, ſi ſine cauſa præteriti aut exhæredati fuerint.

[f] Marſ. Ficin. lib. de vita cœl. comp. c. 21.
[g] l. Fin. C. de Alend. liber.
[h] Plutarch. in ſolone.
[h] l. Nec ei ff. de adoptio.
[i] D Tho. 22. q. 189. a. 6.
[k] Serm. 49. de diuerſis habetur. can. quicũque 17. q 4.
[l] Auth. licet C. de natur. liber.
[m] l. 3. & 5. ff. de inof. teſtam.

Rarum id eſt in familiis malum, nam ad quærenda natis fortunæ bona, ſic ſæpius ardent parentes, vt modum excedant, & pietatis titulo impiè ruant in cupiditatem quæ eſt radix omnium malorum. Si tam

tam pestilens est pietas, & tam nocens, inquit Saluianus, [k] nec amare expedit, nec amari, quia nec parentes amorem debent appetere sibi noxium, nec filij desiderare parentibus obfuturum. Grauis est etiam filijs, qui perniciosas illis parit hæreditates, & illos inter improbissimum quæstum improbè educat; cùm his potissimum debeat pater bonam institutionem, quæ summa fœlicis vitæ ducendæ, etiam fortunæ conciliandæ hominibus ars est.

[k] lib. 1. ad Ecclef. Catholic.

Quanta peruersitas, inquiebat Crates, tantis laboribus bona liberis quærere, nec curare quales filij sint hi, qui talibus sunt vsuri, vt si quis pedem negligens magnam gereret curam de calceo. In auibus cum soli mares canori sint, ipsi docent pullos suos similiter, & ex naturæ suæ regulis modulari; In humana specie viro, cui à virtute nomen est, cui mens contingit in temperamento sicciori & calidiori ad contemplationem, scientias, artes, virtutes aptior, ad fortia præstantior, etiam competit talibus filios instituere. Illis tradere debent facem à maioribus acceptam, in posteros per manus mittendam, vt possit tum Ecclesiæ, tum Reipublicæ splendor esse perpetuus. Ideo iure ciuili [l] non mulier, sed vir habet filios in potestate, hunc Deus liberorum Dominum constituit, inquit D. Chrysostomus, [m] vt ipsorum, velut charissimæ suæ possessionis curam ageret, bonum animi, quod præcipuum est, illis procurando, & vt nulla tegerentur excusatione, si bonos non faciat, cum teneros, subditos, ad omnia flexibiles illi prouidentia concesserit.

[l] Inst. de patr. potest.
[m] lib. 3. contra vituper. vitæ monast

Tam necessarium est id officium, vt velut vni non satis habeatur fides, patri patrinum substituit Ecclesia, [n] sicut ad vitæ perutiles functiones obeundas, natura bina membra constituit. Parentes igitur filios suos, & patrini eos quos de fonte lauacri susceperunt erudire summopere studeant; Illi, quia eos genuere, & eis à Domino dati sunt; isti verò, quia pro eis fideiussores existunt. Ad id etiam mouentur interesse proprio, laus enim filiorum reflectitur in parentem, velut radius in suum solem. Corona senum filij eorum, inquit sapiens; [o] sic vt diximus, [p] tres fratres vna die in diuersis certaminibus olimpiæ victores, reportatas coronas capiti communis sui patris imposuerunt; sic Consul Romanus [q] filium in bello & triumpho sequutus, spectatus fuit, non vt accessor, sed vt author gloriæ; sic parentes decurionum [r] fruuntur eorum priuilegiis; sic Nero [s] cum adhuc honestè ageret effigiem Cn. Domitio patri, petiuit à Senatu.

[n] Capit. Caro. Magni lib. 2. c. 46.
[o] Prouerb. 17.
[p] Supra l. 12. §. 2.
[q] Val. Max. l. 5. c. 7.
[r] l. 9. ff. de pœn.
[s] Tacit. 13. annal.

Sed ô facinus, [t] si parentes dum plus æquo temporalibus bonis incumbunt, talia doceant filios; si non eos instruunt, sed peruertunt, infundendo teneris animis violentum amorem diuitiarum, gloriæ, vanitatis. Quomodo poterit iuuenis vndarum moles euadere, cunctis impellentibus atque mergentibus consilio & exemplo: patrem

[t] D. Chrysost. lib. 3. cont. vitup. vitæ monast

non facit generatio, improbos enim filios, velut non suos abdicant; ad bene viuendum minima portio est viuere; quid si vitam boni malique communem materiam in malum educatione pessima detorqueant, quam alienum est patris nomen ab impietate quæ liberorum animas æternis addicit suppliciis. Miseri non magis in parentum patrimonia quam in vitia succedunt; antequam habeant in dominio res paternas, habent in animis ipsos patres; antequam habeant illa quæ falsò dicuntur bona, antè habent illa quæ verè probantur mala, creuerunt inter execrationes parentum, qui diuitias, honores, vitiorum incentiua, illis & optarunt, & ministrarunt: cum iudicij dies venerit, dicent, perdidit nos aliena perfidia, patres sensimus parricidas. Melius amari non possunt filij, quam si amentur vt Deus constituit, & in eo ipso qui dedit vt amentur, sic enim præcipit, [u] vt patres tradant mandata Dei filiis suis, & ponant in Deo spem suam, non obliuiscantur operum Dei sui, & mandata eius exquirant, hæ sunt opes quas debent parentes filiis suis parare, vnde si sunt diuersæ religionis [x] ei tradendi sunt educandi qui fidem orthodoxam sequitur. Tunc prodeunt diuitiæ, cum venerint in manus pauperum sanguine non madentes, quæ nec iras in se Dei hominumque iniusta possessione concitent, etiam in posteros transfusa maledictione.

[u] Psal. 77.

[x] l. 11. Cod. de hæret. & manich.



Nata beneficas sibi causas agnoscunt.

Lex 18.



AD causæ dignitatem pertinet eminere supra rerum quibus influit & sortem & conspectum, vt hanc nec natura, nec cognitione possint assequi In Theologicis est clarissima caligo [y] & per aspectus priuationem & ignorationem, vere cognoscimus eum qui omnium quæ sunt, essentia superior est; sydera tacito supernè labentia cœlo, velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondunt, singula in opere sunt, plurima tamen latent, cætera obscuro gradu & per occultum aguntur; formæ, qualitates internæ, motrices, & vniuersi rectrices intelligentiæ humanos fugiunt oculos; Religionis veritates, Principum consilia, scientiarum & artium certiores regulæ, sunt in mysterio, vitales corporis partes, tunc cum sanæ sunt, & probè suis funguntur muneribus, non sentiuntur; sic, vt diximus, [z] causæ superiores, inscii, etiam ingratis & inuitis inferioribus sua donant; Id autem ita fit, cum hæc inferiora nihil

[y] D. Dionys. de myst. Theol. cap. 1.

[z] Supra l. 9.

conferunt ad actionem,& passiuè tantum habere se debent sub influxu dominante; at vbi causa secunda coagit, etiam necesse est agentem superiorem agnoscat, vt illi possit esse consentiens & consona. Duplici ratione, primò vt oblatam expositamque largitionem opportunè recipiat; secundò vt causam, gratitudine quadam efficiat in se benigniorem, impleatque hoc in opere quod suum est. Sic viuentia quibus à natura datus est motus, vt a debilibus initiis ad ampliores profectus se promoueant, agnoscunt beneficas sibi causas, illis venientibus occurunt, auida boni cupiditate; etiam ex se liberales prouocant, ne desit hæc beneficentia, in quam itur duplici dantis & accipientis motu.

Omnia conuertuntur ad causas sibi profuturas vt ab illis accipiant.

§. 1.

Plato [a] constituit amorem in chao, idest appetentiam boni in natura nondum habente perfectionem, sed vndè affulget & haberi potest auidis in eam affectibus propensa. Nititur illam sibi comparare propriis & innatis viribus dum fert ætas, vt proximè dicetur libro secundo, Interim quæ nascendo debilia sunt, & quibus natura motum negauit, agnoscunt causas vnde bonum conueniens potest illis contingere, in illas propendent, & sua patefacta necessitate benignitatem inuocant. Sic Athenis [b] erat imago terræ quasi fœminæ, supplices in cœlum manus tendentis, vt obtineret imbres, qui si deficiant, iacet infœcunda. Sine simulachro, dum vrget siccitas, terra squallore satis testatur indigentiam suam, & quot hiant rimæ, tot ora pandit quibus implorat cœli humentis indulgentiam. Semina norunt intra terram, & procul à superficie quam solis calor decoquit, esse repositum humorem quo vegetent; Illic ideò statim mittunt radices, licet hi, quibus pleni sunt, spiritus, naturali suo motu, & à cœlo tracti, superiora primum deberent petere. Helyotropia solem suum sequuntur; cæteri flores coram illo blandè resolutis foliis, apertoque sinu, illabentem ad interiora sua vim eius excipiunt. Potissimum lothos herba in Euphrate nascens, [c] tanto solis tenetur desiderio, vt eum non solum nostro hemisphærio fulgentem, sed in alium orbem deportatum, quantum licet, sequatur, nam caput & florem vespera mergit, vsque ad medias noctes, totaque abit in altum vt ne dimissa quidem manu possit inueniri, hinc paulatim subleuata, ad ortum solis emergit extra aquam, flore plurimum circa meridiem ela-

[a] In conuiuio.

[b] Pausanias in atticis.

[c] Plin. lib. 13. cap. 19.

to. Quid in vmbra plantæ patiantur, ostendunt pallore suo, & quia pedibus non datur moueri, capite quantum possunt ad lucem, qua cuncta vigent, ad liberum aërem vi cœlesti prægnantem, inclinantur.

Expressior est in animantibus causæ iuuantis, sensus & inquisitio: licet in illis vltimo gradu iaceant conchæ, plantarum instar terræ, etiam mediis in aquis affixæ, norunt tamen vnde corpori suo & indigentiæ remedium sit; viuunt in diem, & consumpto quem in illum reposuerant humore, nouum expectant à fluxu maris, huncque licet extra positæ, claustris apertis, hora condicta præsentiunt: Agniculus [d] licet versetur in millibus ouium recognoscit vocem parentis, festinat ad matrem, lactis quoque materni notos sibi fontes requirit; quamuis cibi desiderio teneatur & potus, transcurrit tamen aliena vbera, licet humore lactis exundent, solam matrem requirit, solius materni vberis succos significat abundare: pastor errat in discretione ouium, agniculus in agnitione matris nescit errare.

[d] D. Ambr. examer. lib. 6. c. 4.

Dum essem in conuentu nostro compendiensi, è sylua in nemus nostrum allata est cerua partui proxima, sed sic à rusticorum canibus malè habita, vt illi penitus vires deficerent: itaque prostrata, cum fugere non posset, disperatione millies terræ caput allisit, donec manè cum expirantem, venationi præpositi reperissent, excisus est vterus: mirum, eductus infans, caligantibus paulùlum oculis à nimia luce, & paulatim explicatis poplitibus, iuit ad matris vbera, cunctis mirantibus & miserantibus. Ab hoc amoris & compassionis spectaculo redeuntes, à natura magistra didiscimus, matrem & natum sic ad se simul mutuis affectibus concurrere, vt si libertas adsit neuter amborum præueniat, si præpediuntur, qui potest, totum iter ad vnionem absoluit; Iuisset cerua mater ad hinnulum ab ea remotum si fuisset sana, sed quia iacebat immobilis, ad illam paruulus se quo potuit motu contulit.

In iuuenum passerum turba, quilibet suos agnoscit parentes, illisque tantum, & alarum applausu blanditur, & pro recipiendis escis ore panso supplicat; sic gallinarum pulli matrem suam à cæteris discernunt, si paululum aberrauerint, vocantem, de periculo, de præda, de quiete monentem audiunt, citi sequuntur, & sub alarum præsidium confugiunt.

Eadem sed instructior sed suauior est in pueris hominibus ad matrem nutricem inclinatio; in eius tantum vlnis securi, lætantur, gestiunt, rident; si quid occurrat horridi, è collo pendent; sinum toto corpore premunt, velut inde tantum sit illis speranda salus, vnde vitam hausere. Vtinam similis esset in hominibus ad Deum sincera conuersio; quid nobis de virilitate, de senectute blandimur, tota

hæ: vita, quam in terris ducimus, alterius fœlicioris in cœlo pueritia est; donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi, inquit, Apostolus: [e] infirmos multa circumstant mala, plura fingit opinio; vani vana formidant, falsis bonis in pretio positis, si defuerint, lamentantur mortales vt pueri, detracta præ manibus pupa; sunt laruæ, sunt terriculamenta quæ metum & lachrymas excutiunt, sed quid refert quam falsa sit doloris causa, cum verus sit dolor qui sensu suo miseros in desperationem agit. In talibus angustiis positi, leuant supplices manus in cœlum, & humano subsidio deficiente, diuinum implorant: primos istos pietatis motus quos vi quadam expressit necessitas, postmodum ratio ratos habet, fides perficit: quod enim melius potest esse consilium quam malis prementibus, ad summè bonum, amantem, misericordem Deum confugere qui sæpius permittit aduersa nobis euenire, vt instar prodigi, consumptis omnibus ad ipsum redeamus: non potest non amari talis amor, qui nos culpa nostra lapsos restituit; non potest non inuocari talis misericordia, pereuntibus semper propitia, pœnas in præmium, fulgura in pluuias conuertens, ab infanticida mundo sanguinolentos expositos summa pietate colligens, portansque velut nutrix in brachiis suis, [f] cœlestibus alimentis reficiendos.

[e] Ephes. 4.

[f] Osee. 11.

Nata causis suis beneficis gratitudinem exhibent.

§. 2.

Agnoscunt quidem omnia causas à quibus beneficijs afficiuntur, sed prius est nosse, quam experiri bonas, nam vt exemplo ceruæ demonstratum est, sæpius à causis iuuantur, eo quod illas primo conueniunt, petuntque vt accipiant: prius glans intelligit terram sibi fore nutricem, quam in eam radices mittat; conchæ prius aperiuntur, quam maris fluctus inundet, cum hient procul ab eo positæ. Si sic ad causas suas instinctu solo res afficiuntur, quantò plus cum ab illis acceperint diuturna beneficia, quibus etiam feræ nobis conciliatæ blanditijs & officijs gratiam rependunt.

Sic ima summis in mundo consentire sapientes asserunt, vt nullum sit beneficium sine gratitudine, licet ad causam cui defertur, non perueniat. Philolaus dixit suffimenta aquæ & terræ, esse tributa quæ persoluunt, incruenta sacrificia quæ litant cœlo regnanti: quo plus arbores acceperint à terra, illi radicibus magis adhærent, & parentem [g] gratissimis frondibus, floribus exornant, ditant seminibus. Cor-

[g] D. Basil. in Hexam. hom. 1.

ni, aquilæ, accipitres, sui iuris effecti & à parentibus emancipati, illis loco cedunt, ne videantur æmuli rapinæ, vnicuique enim[h] ex illis pari, magno ad populandum, vt satietur, opus est tractu. Ita cum adoleuit apum iuuentus,[i] & ad laborem roborata conualuit relinquitur liber parentibus locus. Experimur in canibus, felibus, cæteris domesticis animalibus, filios licet viribus præstantiores, in omnibus vltrò cedere matri, cum illa, nunquam vel læsa vel lacessita in certamen descendere. Magnum hoc est homini documentum de honore, parentibus exhibendo.

[h] Plin lib. 10. cap. 3.

[i] Quintil. declam. 13.

Effectus iurisgentium primæui sunt, inquit lex,[k] erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. Quartum est decalogi præceptum honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram. Situm est[l] in duarum tabularum confinio, priori secundam applicans, quia parentum natura videtur mortalis & immortalis essentiæ confinium; mortalis propter corpus corruptibile, & cognationem cum cæteris animantibus; immortalis verò, quia gignendo refert Deum genitorem omnium, Deo namque subministrant parentes, in gignendis liberis, at qui ministrum spernit, spernit principem. Quidam aiunt patrem matremque Deos esse conspicuos, hoc vno differre, quod Deus sit magni mundi genitor, hi parui, nec fieri posse vt pius sit erga Deum inuisibilem, qui erga hos conspicuos est impius. Ad diuinum accedit quod vitam dederint, primum subiectum humanæ fœlicitatis, diuinæ gratiæ, immortalis gloriæ, vsque ad Deum vltimum finem nati peruenirent eos optimis morum institutionibus formarunt.

[k] l. 2. ff. de iust. & iure.

[l] Philo Iud. lib. de decalogo.

Hinc meritò concludit Aristoteles,[m] vt Deo, sic parentibus æquale reddi non posse, illis enim debet filius hanc ipsam dandi facultatem, & quidquid adjecerit illis cedit, vt accessorium principali, vt solo, quod in eo ædificatur, vt qui fructus annuos ex agro sibi liberaliter concesso, colligit, hos se debere fatetur donatori, denique velut omnia referimus in Deum etiam quæ labore nostro comparauimus. Sunt enim, inquit Plato[n] parentes velut Dij domestici, dilectione, prouidentia, consilio, votis, rem liberorum in melius quotidie promouentes, vnde continuus illis cultus debetur duplex, animi in veneratione, corporis in rebus necessariis exhibendis.

[m] lib. 8. moral. c. 16.

[n] lib. 11. de legib.

Cultus animi consistit in pia quadam reuerentia, qua fatentur liberi preæminentiam charissimæ sibi personæ, sunt enim parentes natorum Domini, nam ex paterna potestate, regia ciuilisque duxit originem. Cultus hic interior est in affectu omnium antiquissimo,[o] Exterior exhibetur verbis, honorificè de illis, & illis loquendo; signis & effectis assurgendo, famulando, impediendo damna, bona procurando, iussis obsequendo, etiam eorum vt Dei obseruata voluntate quæ sit bona[p] & bene placens.

[o] Vide supra l. 12. §. 2. Bonacina in 6. precept. decalogi.

[p] Roman. 12.

Maximè res ad victum necessarias tenentur suppeditare, tanquam debitores, [q] pulchriusque est iis per quos sumus, quam nobis ipsis in his rebus opitulari: docet id natura, quæ vt diximus, [r] vrgente necessitate, reuocat quod prius in abundantia concessit tanquam precariò, directoque dominio semper penes causam largientem, remanente. Accidens [s] procedens ex subiecto, illud perficit, & comparatur ad subiectum, vt actus ad potentiam; calor naturalis digerendo [t] generat pinguedinem, quæ ipsum conseruat, illique, si fames vrget, cedit in alimentum; omnis bona dispositio corporis, [u] redundat in cor, sicut ad principium & finem corporalium motionum. Caput [x] influens virtutem in alia membra, recipit ab illis obsequia & nutrimentum; Magna arteria, aorta dicta, ex sinistro cordis sinu procedens, statim in ipsum reflectit ramum coronalem quo alitur, sic in corpore vasa omnia nutriuntur eo humore quem generant & continent; stomachus chilo, hepar sanguine, cystis fellis felle, splen melancholia; qui plantat vineam, de fructu eius edit; seruus emancipatus censetur esse Domini [x] & filius patris. Ciconiæ [y] fessas senio parentes alunt, & per æra deferunt; auibus ipsis non est graue, quod pietatis est plenum, non est onerosum, quod soluitur naturæ. Hoc naturali iure egentibus parentibus à filiis præstari debent alimenta.

Id receptum etiam est, apud homines iure gentium, apud ipsosmet barbaros impium habetur parentibus non subuenire. Antiqua lex est, [z] liberi parentes alant aut vinciantur; vnde filius [a] cui pater procurauerat ambas manus præscindi, hoc liberatus periculo egenti patri alimenta præbere damnatus est, quia cum lex decernit, liberi parentes alant, est intelligenda de malis patribus, nam bonos quilibet alit sine legis imperio. Id passim lege ciuili statuitur; [b] etiam exulem patrem filius debet alere, etiam incœstuosum; [c] nam licet legum contemptor & impius sit, tamen pater est, iura naturæ nullo iure ciuili dirimi possunt; filio [d] semper honesta & sancta patris persona videri debet; vt Deum, sic parentem laudant iusti, licet ab vtroque multa patiantur. Parentes igitur filiis sunt loco Dei, semper benedicti, etiam dum aduersis exagitat; sunt loco principis, in cuius consilia gestaque subditus non inquirit; sunt vt creditores, quibus etiam ab affectu cessantibus, debitum soluendum est; nam bona non censentur, [e] nisi deducto ære alieno. Vnde si alicuius pater & filius sint in eodem periculo, [f] & vnum tantum possit iuuare, pater est liberandus potius quam filius, quia id patri debet propter sanguinem, propter reuerentiam & gratitudinem; potest alium filium nancisci, non alium patrem.

Patri honor, matri amor præcipuus exhibendus est, vt intensiori eius amori, [g] par quantum fieri potest, reddatur. Tobias moriturus

[q] Arist moral. lib. 9. c. 2.
[r] Supra l. 12. §. 3.
[s] D. Thom. 1. q. 3. a. 6.
[t] Id. 22. q. 82. a. 2. ad 2.
[u] 1. 2. q. 38. a. 5. ad 3.
[x] 3. q. 8. a. 1.
[z] l. 11. ff de hæred. institue.
[y] Plin. lib. 10. c. 23. D. Ambr. exam. lib. 5. cap. 10.
[z] Seneca controu. 1.
[a] Id contro. 7.
[b] De agnoscendis & alendis liberis vel parentibus ff. 25. tit. 3. Cod. 5. t. 25.
[c] Nou 12. c. 2. auth. incœstus. C. de incest. & inutil. nup.
[d] l. 9. ff. de obs. par. præst. Plato. 4. de legib.
[e] l. 39. ff. de verb sign.
[f] D. Th 2. 2. q. 31. a. 3.
[g] Supra l. 17. §. 3.

h Tob. 4. hoc præceptum inter alia dat filio suo [h] honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius, memor enim esse debes quæ & quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. Pietatem hanc prouocat ipsa sexus infirmitas, & senectus, quæ vt viris venerationem confert, ita fœminis contemptum ingerit, deletâ scilicet qua prius commendabantur formâ, & corpore mirum in modum ab annis deformato. i Auth. 105. c. 2. Vxor Consulis [i] mariti radiis coruscat, mater verò si consul voluerit; Relicta est filio libertas eius exercendæ venerationis, debitam enim effecit lex non principis, sed naturæ, sic illam persoluit, non necessitas, sed amor.

Inter animantia solus homo, tanquam sortis diuinæ particeps ob cognationem quandam Deum cognoscit & cupit tanquam authorem, inuocat & amat vt patrem, vt regem veneratur, timet vt dominum; patris nomen, inquit Tertulianus, & pietatis & potestatis est, amorem & timorem exigit, & si prouocamur ad exhibendum parentibus honorem ea ratione quod Deum referant, si tantum defertur imagini, quanto plus debetur personæ, debetur Deo, à quo k Act.17.28. omnis paternitas, in quo viuimus, [k] mouemur & sumus. Iam non hecatombis placari vult, qui bonorum nostrorum non indiget, petit à nobis cor, petit affectus, petit sacrificium laudis quod in quauis fortuna, à plebeio, vt à rege præstari potest: Ideo petit, vt sic bene meritis plura conferat: nam vt soli tantum expositi ab eo illustramur, sic in Deum essentialiter beatum conuersi, habemus beatitudem. Nobis laboramus cum illum, etiam amore purissimo colimus, quia respiciendo solem hunc illustramur; essentialem amorem amando, amamur; amati, bonis & fœlicitate cumulamur.



Effectus contingentes & degeneres non lædunt causæ suæ nobilitatem.

Lex 19.



Rebus inferioribus optimè prouisum videbatur, quod illarum rectores cœli, sunt inalterabiles qualitate, incorruptibiles substantia, motu regulares, vnde pares in subditis affectus & effectus erant sperandi: fallunt tamen expectationem nostram rerum hîc nascentium cœlo contrariæ conditiones, assiduis enim alterationibus concussæ, nutant, donec aut sensim certis gradibus vt creuere, sic depereunt, aut præcipitio colliduntur

tur non vna ratione, ſed modis infinitè variis. Vagam hanc ſortem motionum Philoſophi [l] vocant contingentiam, qua fit vt nonnunquam à proprio ſolitoque ordine res aberrent, ſine paulatim debilitata virtute, ſiue contrariorum occurſu, ſiue deficientibus in materia diſpoſitionibus, vnde ſeminaria natura plantæ & animalis prolem ſuam, neque ſemper, neque opportunè parit vbique, neque perfectam, vt appatet in monſtris, quia natura generans impeditur, vel intrinſecus, vel extrinſecus, & conditiones, diſpoſitioneſque materiæ influxum cœli permutant. Cœlum enim eſt tantum cauſa remota, vnde determinatio effectus pendet potiſſimum à cauſa proxima quæ materiam afficit. Immenſam hanc varietatem, cuius cauſæ nos latent, adſcribimus caſui, cum tamen res omnes certa procedant ratione, cum nihil ſit fortuitum reſpectu cauſæ vniuerſalis, & ſi rediret eadem diſpoſitio, idem ſequeretur effectus. Interim mundanum ſpectaculum gratius efficit inſperata diuerſitas, quæ nouitate placet, irregularitatę [m] legem ordinariam commendat, animumque blandè perducit ad cauſæ latentis inquiſitionem.

[l] Albert. Magn. lib. do proceſſu vnius. tr. 4. c. 4. D. Th. opuſc. 18. de fato cap. 3.

[m] Vide ſupra l. 6. §. 3.

Bonum & æquiſſimum fuit parentes liberorum educationi & inſtitutioni operas ſuas diligenter impendiſſe, vt ſicut eſſe, ſic bonum eſſe conferrent, Id tamen totum non ſemper ex votis ſuccedit, nec bono patri neceſſariò contingit bonus filius. Si ſub ſole lucis, pulchritudinis, fœcunditatis parente, naſcuntur obſcura, turpia, ſterilia; ſi ſub cœli motibus regulatiſſimis, tot contingunt potiſſimum in humanis confuſa, vt horum antiqui [n] cauſam dicerent eſſe, vagam, cæcam, indignorum fautricem fortunam, quid miramur parentibus prolem non reſpondere, ſub ſanctiſſimis Eccleſiæ principiis, ſub bonis principibus & legibus mores eſſe corruptos, ſub patris optimi præceptis & exemplis, liberorum vitia graſſari. Auguſtum [o] lætum atque fidentem diſciplinâ domus fortuna deſtituit. Iulias enim filiam ac neptem, probis contaminatas relegauit: Nero maiorum ſuorum, [p] non virtutes, ſed vitia tantum retulit, ſicut gagates lapis pro imagine vmbras tantum reddens. Marcus Aurelius Imperator [q] filium habuit Commodum ſucceſſorem improbiſſimum, itaut poſt obitum acclamatus fuerit patriæ hoſtis & parricida: monſtro [r] ſimilis fuit Scipionis Africani filius: In Curionum domo videre licuit, & patris grauiſſimum ſupercilium, & filij perditam luxuriis vitam. Notant [s] egregios omnes Philoſophos, indoctos filios habuiſſe.

[n] Plin. lib. 2. c. 7.

[o] Sueton. in Augusto. c. 63.

[p] Id. in Nerone.

[q] Baron. an. 182.

[r] Valer. Maxim. lib. 9. c. 1.

[s] Philoſt. lib. de vitis ſophiſtarum.

Huius infœlicis ſucceſſionis aliqui cauſam eſſe dicunt, quod magni viri ſenſibus parum dediti generationi minus attendunt, & ad illam tunc inclinantur, cum fœlices ingenio planetæ malè conſtituti, languidos ad id corporis officium ſpiritus efficiunt. Verius eſt mentem non ex traducere venientem, ſed à Deo creatam liberam, non induere paten-

[t] Ariſtot. prob.

Ii

tum qualitates, eadem qua in cæteris animalibus ratione, virtutem non esse bonum hæreditarium, rem esse sacram extra commercium positam, à Deo non ab hominibus expectandam.

[v] Theoph. hist. plantar. lib. 2. c. 3.

Multæ & penè omnes arbores [v] ex semine natæ degenerant, & ex illis nihil vrbanum, sed siluestre prouenit, ex piro pirastrum, ex olea oleastrum; perficiuntur insitione, homines disciplina, sed quæ sæpius cadit in mentes filiorum sic auersas, vt efficiatur sine fructu; an quia præstantium virorum filij, virtutem velut sibi nimiùm familiarem & domesticam spernunt? an quod acquisitam, sibique velut propriam reputantes de quærenda non cogitant, nec laborant? an quod illis vt illustribus plaudit adulatio, & ad vitia potissimum in excessu, velut ad quædam heroïca concitat? an familiis vt cæteris rebus termini positi sunt, quos transilire non conceditur, ne si maiorum virtutibus aliquid semper adderent posteri, vltra quam homini datum est nostra proueherentur; & quia nec stare fluxa, nec vltra progredi possunt limitata; cadunt sic vt præstantium in familia, claudat agmen, is cui filius degener contigerit.

Certè non est quod parentes tantum querantur de hac inusta nomini suo turpitudinis nota; ipsorum enim gloriam contra posita malè nati filij peruersitas, non obscurat, sed commendat. Notum est omnibus illos eum bonis exemplis ad virtutem præiisse, sed peruersa mens, instar mercurij, solidari nescia, quo plus manu paterna premebatur effluxit quà data cupiditatum via: periit inter eminentiora Dei dona, primus Angelus, periit in corporali & spirituali gratiarum paradiso, bonis omnibus cumulatus homo primus; periit in Christi Domini collegio traditor Apostolus; pereunt quotidie peccantes, sub auxiliis diuinæ gratiæ, sub Angelorum illustrationibus & tutela. Ex schola dialecticorum, prodierunt Sophistæ, ex Iurisconsultorum rabulæ, ex medicorum carnifices; ex Ecclesiasticorum & Religiosorum schismatici, hæresiarchæ, & omnium corruptionum optimi fit pessima, quid igitur mirum, si quandoque procedant ex bonis parentibus mali filij. Sol totum suum sibi seruat splendorem, pulchritudinis actum & fontem, licet sub eo monstra fiant; æterna manet in cœlo fœlicitas, licet ex ea ceciderint Angeli; habet immotam suam sanctitatem & veritatem mater Ecclesia, licet à filiis suis prauis moribus & erroribus lacessita, sic seruatur illustribus familiis illibatus suus honos licèt in illis quidam degeneres exstiterint. Hæc est mortalis huius vitæ sors, vt mala bonis, zizania tritico, mœsta lætis, tineæ floribus intermiscentur; vnum hoc superest remedium, separare pretiosum à vili, [x] mundum ab immundo, [y] lucem à tenebris vt initiò fecit Deus, & discretis suis temporibus diem & noctem.

[x] Ierem. 15.
[y] Leuit. 16.

Malè nati liberi morum prauitate, discedunt ipsimet ab illu-

stri sua familia; vt meteora quædam terrestria sursum genita, infimam sibi propriam citò petunt regionem etiam suomet pondere ruentibus viam aperit subtilis, nec talia ferre valens aër; obstinatè peccantes tandem tradit Deus [z] in reprobum suum, vt faciant Roma. 1. 28. ea quæ non conueniunt, pœnæ suæ simul & authores & vindices, mortem enim ipse non fecit, sed impij manibus suis accersierunt eam pertinaces in malis, Ecclesia spirituali suo gladio separat à fidelium communione quam suo polluerent & infamarent commercio; sic parentes improbos filios quos nec minis nec beneficiis ad meliorem frugem adducere potuerunt, tandem suos esse negant & extra familiæ suæ corpus velut excrementa proiiciunt, abdicatione vel exhæredatione; licet, inquit Saluianus,[a] filij membra parentum esse videantur, non putandi sunt tamen membra eorum esse à quibus affectu cœperunt discrepare, quia morum degenerantium prauitate, perierunt in talibus naturæ beneficia. Integer manet familiis & parentibus suus honos, dissoluta societate cum malis; & si suos esse negent, quos probos sibi similes efficere non potuerunt; tunc noxa caput sequitur, pars vitio suo perit pro totius incolumitate, pietasque vt natura tunc facit quod melius est.

a Lib. 3. de gub. Dei.



Natura, quantùm licet, facit quod melius est.

Lex 20.



IN singulis diebus creationis mundi, vidit Deus quod produxerat esse bonum, at perfecto sex dierum opere, vidit cunctaquæ fecerat, & erant valdè bona: nam partium inter se & cum toto, ad quod velut in finem dirigebantur, concentus, vniuersalem, sic eminentem absoluit bonitatem. Quæ tunc facta sunt, fuerunt velut principia, fundamenta, causæ rerum deinceps longa sæculorum serie producendarum; positis enim ab initio legibus cuncta decurrunt, & ex hac nascentium conditione pendent quæ singula sibi vindicant, actionis passionisque iura. Nos eiusdem operis mundani causis obseruatis in præcedentibus legibus, illarum æquitatem & bonitatem distinctis paragraphis prosequuti, nunc conficimus corollarium quoddam, vnde constet totum hoc de quo viuimus, de quo disputamus, esse valdè bonum. Si nunc non datur, quod æternitati proprium est, rerum omnium causas & effectus, temporum seriem vno prospectu, nec etiam quæ præmisimus, vna simul idea contemplari, saltem iuuat multùm diffita in arctum vt facilius spectentur, compendio concludere.

Vniuersum hoc non potest non esse valdè bonum, cum sit summi

boni Dei, vnitatis infinitæ ſpectabilis imago, ipſius Dei manibus, arte, ſpiritu conformata. Infinitatem refert rerum innumerabilis in diuerſitate multitudo; vnitatem, ordinata partium ſibimet adhærentium, & inſertarum inſenſibili commiſſurâ æquabilis ſeries, vnde fit mundus vnus. Hic ordo ſignificat ſuperiora, ſequentia, media, donec per ſuccedentes gradus ad id quod vltimum eſt, deueniatur. Res illæ ſic deiectæ, non ſunt conſiderandæ ſecundum imminutam hanc ſuam entitatem, ſed prout ſunt partes vniuerſi, aliarum ſocietate, boni finiſque communis gloria fulgentes: ſi iacent ſubſtantiæ & qualitatum gradibus vltimæ, primæ ſunt vt cæteræ conſtituantur, minus habent ornamenti, plus neceſſitatis, vnde præcedentium ſunt fundamentum: non eſt enim vegetatiuum ſine elementatiuo, ſenſitiuum ſine vegetatiuo, rationale ſine ſenſitiuo. Gradus etiam in ſpecie deiectionem compenſant vt plurimum excelſæ cœloque datæ qualitates, plus enim virium & ſplendoris eſt in lapidibus quam in metallis, in metallis quam in plantis, in plantis quam in arboribus, in vegetabili quam in ſenſibili, ſic res infimæ non abdicatæ, ſed vt regentis numinis ſingulari fauore ad digniora ſublatæ videri debent.

Ideo potiſſimùm ſunt in vniuerſo quædam humilia, vt excipiant influxus ſuperiorum, quæ primam cauſam exprimunt, in eo quod aliis ſunt boni, & amplioris perfectionis cauſæ. Sic initio factum eſt cœlum vt mas, agens, influens, perficiens; terra vt fœmina patiens, perficienda, ſuperiorum ſeminibus fœcundanda. Cœlum mouetur, quod actiuitatis proprium eſt, ſed mouetur immobiliter, ſcilicet mutans ſitum non locum, ad imitationem actus primi in quo quies & motus mirè coïncidunt; infinitas enim præuenit, & iam obtinet, id omne quod motus poſſet proſequi; æmulatur id quantum fieri poteſt cœlum motu ſuo circulari citiſſimo, quo fit vt partes quæ ſimul totius ſitum non obtinent ſaltem ſucceſſiuè, diſtantiaque minima temporis aſſequantur. Cœli vis fixa, validè nimis ex perpendiculo quædam affeciſſet inferiora, cum alia vnde procul abfuiſſet, præterita, abdicata, languida iacuiſſent, at motu omnibus partibus neceſſariam vim ſuam æquiſſimè diſtribuit.

Immobilis ſitu terra, omnium aſſiduis generationibus mobilior, origine pauperrima, aliorum largitionibus diues, extat exemplum humilitatis exaltatæ. Ignis vbi creuit in incendium, videtur omnia conſumpturus; mare cum ſæuit, ruentibus in ſe ventis, videtur terras aſſumpturum, at illis & agentibus omnibus limites à creatore poſiti ſunt, quos non tranſgrediuntur, niſi cum iuſſerit in peccantium pœnam. Exceptis his in plura ſæcula dilatis diuinæ iuſtitiæ diebus, cœli & elementa æquiſſimo commercio in bonum vniuerſi, potiſſi-

mum hominis consentiunt, & perpetuò nobis fauent, etiam insciis, inuitis & ingratis.

In his vniuersalibus, natura quod intendit, semper assequitur, partibus suis sic in pondere, numero, mensura dispositis, vt nihil deficiat; præteritum tempus, habemus fideiussorem futuri; & si post tot sæculorum, generationum & corruptionum reuolutiones; cœli, ignis, aqua, terra, easdem habent qualitates quas, dum crearentur, acceperunt à Deo; si sit adhuc idem specierum numerus qui fuit mundo nascente, & eædem singularum virtutes, quid-ni speranda sit perpetuitas, nec metuendus finis, nisi cum dissolutionem iusserit, qui fœdus hoc cœlorum & elementorum sanxerat. In rebus autem singularibus obnoxiis interitui, natura non facit semper melius quod intendit, sed quod potest, prout causarum influxus exceperit disposita materia. Non facit etiam quod melius est ratione partium, sed totius cuius sunt partes; vt in humano corpore, non facit vbique caput & oculos, sed pedes & manus, etiam partes ignobiliores quæ pertinent ad complementum totius, alioquin non fieret totum, sed pars, partisque dignitas derogaret totius perfectioni.

Vnicuique rei nihil videtur seipsa melius, nihil quod ab ipsa magis amari & conseruari mereatur; cum ergò producit sibi simile, facit quod sensu suo melius est, talis est generatio, processio scilicet viuentis à viuente secundum naturæ similitudinem. Si quis obstet materiæ defectus, præstat natura quod melius fieri potest, vt casu luxatis embrionis membris, præcipuas partes vitales cor, hepar, cerebrum, impensius conformat, vnde fit vt deformes, quales Æsopus, Oedipus, sint ingeniosi, quod enim corpori detrahitur, organis melioris partis, animi scilicet, accrescit. In aqua calida, dum alteratur qualitas, saluam natura seruat substantiam, vnde fit in integrum restitutio: in imperfectis & mutilis animalibus, integram protegit vim seminalem, qua perfectum animal generetur. In multis plantis quarum folia stipitesque calor, aut frigus adussit, radicibus velut thesauro, seruat vim qua verno tempore germinent. In apoplexia dum perimuntur actiones animales sensus & motus, eximit ab oppressione vitales, scilicet respirationem, spirituum & sanguinis per corpus diffusionem. Cum indiuidua statim in conuenienti magnitudine non possint generari, sed infirma sint ab ortu suo, illa diuersis munit præsidiis, plantarum semina, duro, aspero, aculeato, amaro, insipido tegit cortice; debiles fœtus animalium, parentum amori, tutelæ sagacissimæ simul & generosæ committit.

Tandem cum mundus constet ex contrariis, quæ mutuam assiduamque vim in se conuertunt, pereuntibus rebus singulis, quod publicum est, velut præcipuum illæsum seruatur, scilicet species in-

indiuiduorum corruptione & generaliter quod vni perit, accedit alteri primum nobiliori, tandem vniuerso. Magnum id hominibus documentum, in vtraque fortuna sic versari, vt vnum, quod necessarium est, semper sit saluum, vt vrgente periculo, sensus rationi, corpora spiritualibus, æternis temporalia, humana diuinis seruiant; salus ex inimicis, ex tentatione prouentus habeatur: nihil perit sapienti, qui totum intra se regnum Dei possidet.

Causâ principali, vel consueto procedendi modo deficiente, simile quid substituitur.

§. 1.

IN hoc rerum elementalium fluxu continuo, sub cœlorum variis semper motibus & radiis, necesse est hîc varia contingere, causas & præscriptos ipsis agendi modos versari cum vniuerso, vt opportunè semper pari vultu passuque non adsint edendis inferiorum actionibus: natura tamen actus infiniti proles interim non ociatur, sed multiformis, solerti genio his quæ deficiunt obuia commodè substituit, vt opus propositum ad ideæ suæ rationem quantum fieri potest, absoluat. Absentem motu suo solem, & aliud lustrantem hemisphe-rium, vimque viuificam referunt eius aspectus sextiles & trini, suomet corpore fœliciores; Illius etiam vices agunt, Venus orientalis, stellæ calidæ, cor leonis, spica, syrius, canicula; tandem ignis per hyemem luce & calore cuncta recreans, in alchymia breui tempore perficiens: si similiter fiat lentus, humiditate mixtus & inæqualis; frigore mortuas papiliones & muscas suscitat, excludit oua, & quarundam herbarum vt lactucarum semen, & hinc illum velut potentem regnantis in cœlo syderis ministrum colebant Persæ. Fracastorius apoplecticos desperatos sanauit circumdando caput aeriter sartagine calefacta, vt sic excitati spiritus animales, velut à calore naturali, obstructos humores discuterent. In astrologicis electionibus, cum vix haberi possit cum duobus fœlicibus planetis lunæ coniunctio, illam, inquit Ptolomæus, [b] coniunge cum stella fixa duarum misturam habente. Decanatus signorum [c] singulis ordine suo planetis deputantur, & cum in ipso decanatu planeta fuerit, licet in alieno domicilio, sic tamen est habendus velut esset in proprio.

[b] Centil. nu. 28.
[c] Iul. Firmic. lib. 2. cap. 4.

Inferioribus similiter vicaria semper virtute prouisum est. In plerisque regionibus à mari plurimum distantibus sunt salsi fontes, è quorum aqua velut marina sal conficitur. Sunt & multi montes è qui-

bus foditur instar mineralium. Nascente mundo [d] fons irrigabat vniuersam superficiem terræ, cum Dominus nondum pluisset super terram; sic Persia maximam habet frumenti copiam, cum tamen illic rarò pluat, nam terræ vaporibus nimis calore dissipatis, vel retusis, cum deficiunt imbres, vtuntur fluminum ibi frequentium irrigatione. [d] Genes. 2.

Ex eo quòd vbique terrarum viuunt homines vt plurimum sani, & ex occasione laborantes sanitati restituuntur, inferre licet vbique similes saltem vicarias remperamento nostro congruas reperiri qualitates, opportunas magis, si cùm alunt, etiam sanent. Hinc in medicinis [e] si non dentur exteræ sub solis ardoribus natæ, maiorisque vt creditur virtutis, plantæ, substituuntur indigenæ, quas constat minoris quidem, sed non minus congruentis esse qualitatis. [e] Galen. lib. de substitut.

Corpus humanum cœlestis & elementaris mundi proles & complementum non caret ad functiones suas ritè peragendas hac subsidiaria virtute, cum enim illæ sint primæ constitutionis partes spermaticæ [f] exhausto iam vnde natæ sunt principio recisæ, vel corruptæ, eædem specie restitui non possint, iis cognatum aliquid gignitur quod vsum haud distinctum præstat, vt ossis loco callus; ars naturam imitatur; & cum partes compositæ penitus extirpatæ restitui non possint, ita succurritur vt pro crure abcisso fiat ligneum, manus ferrea pro naturali. Angusta nimis existunt insectorum corpora vt capere possint cordis, iecoris, pulmonis cæterorum viscerum, vt in perfectis animantibus conformationem; sed habent aliquid partibus illis proportionale, & respirationis vicem subit transpiratio. [f] Idem lib. artis medicinal. c. 82.

Viuens corpus aliud extremum & mortuum intra se non patitur, sed illud modis omnibus foras propellit, si negetur exitus per vias solitis egestionibus apertas, alias præter ordinem sibi molitur natura, solidarum etiam partium penetratione, vt cum aliqui spicam, culrrum, acutæ, intra pulmonis capacitem improuidè sorbuissent, [g] hæc post aliquot dies aperto sponte sua larere foras proiecerunt; Tale quid à paucis annis apud nos accidit nobilissimo adolescenti casu quem sub Spicilegij nomine eleganter expressit Renoaldus Doctor Medicus. [g] Van helmont de iniectis materialib.

Multiplicem hanc prouidentiam æmulatur politica dum plures habet subordinatos ad regiminis & iustitiæ distributionem ministros, vt vno auulso non deficiat alter, sic solatur hominis sterilitatem adoptione, filiorum mortuis parentibus orbitatem, tutela, viduitatem secundo matrimonio; sic testatoris mortem hæredis institutione; vnius hæredis defectum alterius substitutione; iniurias per restitutiones & æquiualentia compensat. Defecerunt Romæ Patricij qui ex centum Senatoribus electis à Romulo fuerunt oriundi, & familiis illis cessantibus suffecti sunt Senatores vno nomine dicti Patres conscripti.

Duæ sunt Respublicæ [h] vna magna & verè publica cuius terminos [h] Seneca de ocio sapiēt. c. 31.

fole metimur; alia minor paucis contenta regionibus, cui maria, montes, priuatæ leges limitem ponunt: Priuatam hanc vix inuenias quæ sapientem, aut quam sapiens pati possit. Itaque si foro, si bello, si regimini suas non impendet operas, quippe sedibus istis ab ambientium turba præoccupatis, si ciuis amiserit officia, exercebit hominis, & maiori Reipublicæ deseruiens cunctis prodesse conabitur, vita procul ab ambitu, ab opinionum & vitiorum turpitudine defæcata, exemplo, voce, scripto, ea quæ veritatem decet libertate, apud omnium gentium & temporum homines concionabitur, & in priuato lare magnos explicans animos publicum aget negotium. Abstractas illas mentes, ab orbe toto quem mouent separatas ad munus Angelicum his verbis excitat Propheta [i] Laudate habitatores petræ, de vertice montium clamabunt, ponent Domino gloriam, & laudem eius in Insulis narrabunt.

[i] Isay. 42.11.

In realis præsentiæ defectu, quod optat natura perficit per Imagines.

§. 2.

VNum, assiduum, licet vulgatissimum opus naturæ multis concurrentibus spectandum miraculis stupens video, scilicet quòd res quælibet sensibilis, si lux affulgeat sui speciem & imaginem emittit, corporea incorpoream, visibilis inuisibilem, limitata propagationibus infinitam; innumeris oculis vnam, omnibus æqualiter sine sui diminutione communicabilem; in tanta similium & dissimilium turba impermixtam vt cum quamlibet vel minimam loci partem species omnes simul impleant, vna tamen alteri non sit impedimento. Sic effusè corpora suas emittunt imagines, quia cum sint effectus diuinæ bonitatis æmulantur quantùm possunt immensitatem sui principij, & cum suis quæque locis commensurentur, nec se penetrent, saltem vbique volunt esse per suas imagines. Inest illis appetitus redeundi ad originem suam spiritualem; vnde cum ab idæis processerint, per oculos perueniunt ad animum, vt ex phantasmate fiat intellectus qui mundum sensibilem gratissimo laudis sacrificio refundat in archetypum intellectuale.

Illæ rerum imagines quibus inexpletè repletur aër, remotis obiectis aut extincta luce deficiunt, at vbi visus opera peruenerunt in potentiam quæ ab ipsis dicitur imaginatio, illic & in memoria fixas sedes obtinent, fiunt omni loco, omni tempore præsentes, etiam in tempore

pore præsentes, etiam in tenebris visibiles vt animum in se conuertant importuna sæpius sollicitatione. His prouidens vtitur natura, vt præteriti, velut præsentis periculi metum incutiat, & ita cautum animal, contra vim hostilem iam expertam vel fuga sibi consulat, vel ad eam superandam se componat ira fortiter concitatis in prælium viribus.

Passiones quæ virtutibus militant aguntur maximè rerum absentium imaginibus, & si nihil est in intellectu quod non fuerit in sensu, sensusque proximè menti subseruientes visus & auditus solas capiant rerum imagines, illis debemus rectam omnem morum institutionem. His instruitur prudentia præteriti memor, futuri per similitudines conjectatrix; his fit sibi fidens malis omnibus superior fortitudo; Aliquem, inquit Seneca, [e] habeat animus quem vereatur, cuius authoritate secretum etiam suum sanctius faciat; eum elige cuius tibi placeat & vita & oratio, & ipsius animum ante te ferens & vultus, illum tibi semper ostende vel custodem vel exemplum. Opus est aliquo ad quem mores nostri seipsi exigant, nisi ad regulam praua non corriguntur.

[e] Epist. 11. in fine.

Spes quæ dicitur vigilantis somnium absentis boni semper præsens imago, totam humanæ vitæ scenam absoluit, cum enim præsens vndarum instar effluat, & omnis cogitatio quæ rebus dicit ordinem tendat in futurum, ad quod nullum ius, nulla nobis cautio competit, deficiente rerum existentia, necessariò pascimur imaginibus. Ita mercator non habita, velut iam possideret computat, & ne deficiant mille se terra marique periculis exponit: furit igne ferroque miles, & vitam sperans hostium spoliis ditiorem, gloria celebrem, votis in se pugnantibus mortem oppetit. Dum aula sequaces suos alit spe futuri splendoris naturam imitatur, quæ captiuis libertatem, sitientibus fontes, famelicis escas indulget in somnis, & veros ex absentia dolores solatur ficta per imagines præsentia.

Eloquentiæ maxima pars est oratorem sic affici rerum imaginibus, vt in illas quodammodo transformetur; nam phantasia & intelligentia habent rerum virtutem, [f] aliquando species intellecta calidi & frigidi, delectabilis aut tristabilis talis existit qualis vnaquæque res est, propter quod tremunt & timent intelligentes tantum; qui cibos auidius expetunt, saliuam habent eiusdem saporis; ex remedij cogitatione aluus laxatur; ægri fortiter cogitantes de sanitate interdum sani fiunt, cum habetur sermo de re aspera, dentes stupescunt; cum de profunditate præcipitium minante caligant oculi, fremunt pedes, totumque corpus horrore concutitur, hæc ita fieri dicunt subtiliores Philosophi, quia cùm Deus per ideas cuncta creauerit, & cùm omne corporeum procedat & regatur ab incorporeo, mirum non est si mens

[f] Pomponat lib. de incãtationib. Marsil. Ficin. lib. 13. cap. 1.

ſole metimur; alia minor paucis contenta regionibus, cui maria, montes, priuatæ leges limitem ponunt: Priuatam hanc vix inuenias quæ ſapientem, aut quam ſapiens pati poſſit. Itaque ſi foro, ſi bello, ſi regimini ſuas non impendet operas, quippe ſedibus iſtis ab ambientium turba præoccupatis, ſi ciuis amiſerit officia, exercebit hominis, & maiori Reipublicæ deſeruiens cunctis prodeſſe conabitur, vita procul ab ambitu, ab opinionum & vitiorum turpitudine defæcata, exemplo, voce, ſcripto, ea quæ veritatem decet libertate, apud omnium gentium & temporum homines concionabitur, & in priuato lare magnos explicans animos publicum aget negotium. Abſtractas illas mentes, ab orbe toto quem mouent ſeparatas ad munus Angelicum his verbis excitat Propheta. [i] Laudate habitatores petræ, de vertice montium clamabunt, ponent Domino gloriam, & laudem eius in Inſulis narrabunt.

[i] Iſay. 42. 11.

In realis præſentiæ defectu, quod optat natura perficit per Imagines.

§. 2.

VNum, aſſiduum, licèt vulgatiſſimum opus naturæ multis concurrentibus ſpectandum miraculis ſtupens video, ſcilicet quòd res quælibet ſenſibilis, ſi lux affulgeat ſui ſpeciem & imaginem emittit, corporea incorpoream, viſibilis inuiſibilem, limitata propagationibus infinitam; innumeris oculis vnam, omnibus æqualiter ſine ſui diminutione communicabilem; in tanta ſimilium & diſſimilium turba impermixtam vt cum quamlibet vel minimam loci partem ſpecies omnes ſimul impleant, vna tamen alteri non ſit impedimento. Sic effuſè corpora ſuas emittunt imagines, quia cum ſint effectus diuinæ bonitatis æmulantur quantùm poſſunt immenſitatem ſui principij, & cum ſuis quæque locis commenſurentur, nec ſe penetrent, ſaltem vbique volunt eſſe per ſuas imagines. Ineſt illis appetitus redeundi ad originem ſuam ſpiritualem; vnde cum ab idæis proceſſerint, per oculos perueniunt ad animum, vt ex phantaſmate fiat intellectus qui mundum ſenſibilem gratiſſimo laudis ſacrificio refundat in archetypum intellectuale.

Illæ rerum imagines quibus inexpletè repletur aër, remotis obiectis aut extincta luce deficiunt, at vbi viſus opera peruenerunt in potentiam quæ ab ipſis dicitur imaginatio, illic & in memoria fixas ſedes obtinent, fiunt omni loco, omni tempore præſentes, etiam in tempore

pore præsentes, etiam in tenebris visibiles vt animum in se conuertant importuna sæpius sollicitatione. His prouidens vtitur natura; vt præteriti, velut præsentis periculi metum incutiat, & ita cautum animal, contra vim hostilem iam expertam vel fuga sibi consulat, vel ad eam superandam se componat ira fortiter concitatis in prælium viribus.

Passiones quæ virtutibus militant aguntur maximè rerum absentium imaginibus, & si nihil est in intellectu quod non fuerit in sensu, sensusque proximè menti subseruientes visus & auditus solas capiant rerum imagines, illis debemus rectam omnem morum institutionem. His instruitur prudentia præteriti memor, futuri per similitudines conjectatrix; his fit sibi fidens malis omnibus superior fortitudo; Aliquem, inquit Seneca, [k] habeat animus quem vereatur, cuius authoritate secretum etiam suum sanctius faciat; eum elige cuius tibi placeat & vita & oratio, & ipsius animum ante te ferens & vultus, illum tibi semper ostende vel custodem vel exemplum. Opus est aliquo ad quem mores nostri seipsi exigant, nisi ad regulam praua non corriguntur.

[k] Epist. 11. in fine.

Spes quæ dicitur vigilantis somnium absentis boni semper præsens imago, totam humanæ vitæ scenam absoluit, cum enim præsens vndarum instar effluat, & omnis cogitatio quæ rebus dicit ordinem tendat in futurum, ad quod nullum ius, nulla nobis cautio competit, deficiente rerum existentia, necessariò pascimur imaginibus. Ita mercator non habita, velut iam possideret computat, & ne deficiant mille se terra marique periculis exponit: furit igne ferroque miles, & vitam sperans hostium spoliis ditiorem, gloria celebrem, votis in se pugnantibus mortem oppetit. Dum aula sequaces suos alit spe futuri splendoris naturam imitatur, quæ captiuis libertatem, sitientibus fontes, famelicis escas indulget in somnis, & veros ex absentia dolores solatur ficta per imagines præsentia.

Eloquentiæ maxima pars est oratorem sic affici rerum imaginibus, vt in illas quodammodo transformetur; nam phantasia & intelligentia habent rerum virtutem, [l] aliquando species intellecta calidi & frigidi, delectabilis aut tristabilis talis existit qualis vnaquæque res est, propter quod tremunt & timent intelligentes tantum; qui cibos auidius expetunt, saliuam habent eiusdem saporis; ex remedij cogitatione aluus laxatur; ægri fortiter cogitantes de sanitate interdum sani fiunt, cum habetur sermo de re aspera, dentes stupescunt; cum de profunditate præcipitium minante caligant oculi, fremunt pedes, totumque corpus horrore concutitur, hæc ita fieri dicunt subtiliores Philosophi, quia cùm Deus per ideas cuncta creauerit, & cùm omne corporeum procedat & regatur ab incorporeo, mirum non est si mens

[l] Pomponat lib. de incantationib. Marsil. Ficin. lib. 13. cap. 1.

nostra, diuinæ imitatrix, species & idæas concipit quæ plurimum possint, nos primum etiam exteros afficiant.

Cùm autem in aliquibus excedit vis illa, prauæ conformationis & dispositionis vitio, & in melancholicis & prægnantibus, supra fidem sunt quæ solet edere cogitationum & actionum monstra, vt quod aliqui se putent esse vasa testea, aues, boues, etiam mortuos & dæmones, solitisque humanæ vitæ functionibus abstineant: Cum mulier destinet naturaliter inspirationes vitales ad fœtum eius quod fortiter appetit, imprimit figuram in pari membro, quod in se tunc licèt inaduertanter contigerat. Stupendum est, [m] quod quædam partui vicina, videns militem recenter ex conflictu manu truncatum, puerum edidit manu carentem; alia partui proxima videns reum decapitatum, peperit maturum infantem cruento collo cuius caput nusquam apparuit; si fides oculato testi sit habenda magnum naturæ miraculum est, phantasiæ solum imaginem membrum sine ferro præscidisse, sine penetratione, vel egestione momento consumpsisse. Ad hanc imaginationis vim ex praua dispositione maleficam, referunt sagarum vetularum fascinationes, quæ tenellis potissimum infantibus & fructibus sunt infestæ. Longas texunt authores talium mirabilium historias quæ probant vim imaginis internæ, quantumque possit in bonum aut in malum habita ratione dispositionis in agente simul & patiente.

[m] Van Helmont. lib. de injectis material. & de animali phantastico.

Internas autem illas imagines ars produxit ad extra, & sensibus expositas effecit primò per sermonem, qui cùm sit specierum existentium in mente per aures sensibilis imago, genuinam originis suæ vim censetur præ se ferre, non solum vt mentes mentibus exponat, vt sicut Angeli per species, sic illæ per verba cogitationum simulachra sibi mutuo loquantur, diuersisque se moueant affectibus, sed etiam ab aliquibus dicuntur talis efficaciæ quæ plurimum possit in corpora; scripturas, characteres, in sympathica materia figuras, quas vocant talismanicas insculpserunt curiosi, & his promittunt vim cœlestis configurationis fluentem excipere, sistere, & ad quotidianos vsus sibi semper velut præsentem seruare, mirando sane spectaculo si promissis responderent effectus.

Hac explosa superstitione familiaris est vsus imaginum, cum loco, peregrinatione, morte dissitas à nobis charissimas personas pictura vel sculptura in effigie præsentes efficit & amori blanditur. Sic olim principes ambitu celeberrimo statuas suas per omnes ditionis suæ regiones erigebant, nummis insculpebant, vt omnibus per prouidentiam viderentur adesse. Antiqui [n] maiorem imagines foris circa limina affigebant cum hostium spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantque etiam dominis mutatis ipsæ domus & erat

[n] Plin. lib. 1. cap. 35.

hæc ſtimulatio ingens exprobranti quotidie tectis imbellem Dominum intrare in alienum triumphum. In bibliotecis, * ex auro, argento aut ære dicabantur eorum vultus, quorum immortales animæ in iiſdem locis loquuntur, & ſi veri non habebantur vultus, fingebantur, cùm omnes ſcire cupiant qualis fuerit aliquis. Marcus varro libris non ſolum authorum nomina, ſed & imagines inſcripſit; & in omnes terras miſit vt præſentes credi poſſent vbique. Cur indignatur hæreſis, Chriſtianos pietati ſuæ tale ſolatium & fomentum largiri dum Chriſti Domini, Matris Virginis colunt imagines, habito ad eos quos referunt, reſpectu. Illæ ficta beatorum præſentia, mores formant, exemplo docent, litteras ignorantibus mutæ loquuntur, virtutem cum diuinis auxiliis hominibus eſſe poſſibilem, ſolidæ tranquillitatis fontem, imperiis ſplendidiorem, viros bonos inter mortales æterna fama, inter beatos immortali gloria donantem.

* Plin. lib. 35. cap. 2.

Efficacior eſt in piorum mentibus æternorum ſemper præſens idea, per fidem, ſpem, & charitatem. Chriſtiani ſpe gaudentes vt ait Apoſtolus, in eamdem Chriſti Domini morientis & reſurgentis imaginem transformantur. Sanctis martyribus inerat tam expreſſa futuræ gloriæ ſpecies, vt iam velut immortales, impaſſibiles effecti gauderent in tormentis, ° & putares alium loquentem, alium patientem, ignibus corpora non diſſolui, ſed indurari, aſpicientes ſcilicet in authorem fidei & conſummatorem Ieſum qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta. Per fidem ambulamus non per ſpeciem, inquit Apoſtolus [p] eſt enim in piorum cordibus fides tam firma, vt velut iam tranſierit in immarceſſibilis gloriæ conditionem, definitur ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium. Coram hac æternitatis imagine ceſſat terrenorum omnium anxietas, in his qui ſurrexerunt cum Chriſto facti ciues ſanctorum & domeſtici Dei.

° D. Aug. ſerm. de S. Vincentio.

[p] Hebræo. 12.

Compendiis & imaginibus luſit prouidentia, & vbique maximum in minimo concluſit: Mundus hic locorum ſpatiis diffuſus, infinitatis diuinæ ſimulachrum eſt ordo vnitatis, tempus æternitatis, annus ſæculum refert, dies annum, homo creaturas omnes, dum animi ſui conſtantia ſortem hic omnem ſuperat, integritate fœlicitatem omnem delibat ſeipſo ſimul & Deo fruens. Adeſt huic mundano ſpectaculo, cum ad id ſe natum, & in amphitheatri medio poſitum intelligat: Videt placidè ſyderum principum, legum, regnorum ortus & interitus; hæc quæ multis ſæculis ſuſpenſos detenuere populos, apud illum ſunt velut per horam ſcena vel actus magnæ illius mundanæ tragicomediæ, læta mœſtis, ima ſummis in finem vſque ſæculorum permiſcentis. O ſi liceret & præteritorum memoria & futuri præmiſſione vniuerſi partes velut orationis ſic contexere, vt totius

ſenſus perciperetur, mentem ſingularia prætergreſſam totam detineret in æterni & infiniti boni contemplatione, cuius temporalia ænigmaticam quandam picturam propoſuerant. In hoc grandi ſpectaculo, hominis aut regni vita, licet longiſſima momentum eſt; non fuit, non erit, ecce dilabitur cum ſuis ſpectatoribus hæc tota theatri facies. O ſuper hæc amanda, quærenda, ſperanda veritas & æterna fœlicitas.





LIBER SECVNDVS.

DE RERVM CONSERVATIONE & augmentis.

PRÆFATIO.



Vmana mens hoc habet spiritualis & immortalis essentiæ suæ præsens argumentum, quod sese supra materiam, locum, tempus, præteritum & futurum efferens, sistat hæc præsentia iudicio suo, velut iam æternitatis particeps. Vidit libro præcedenti causas vniuersales & particulares, diuinæ bonitatis æmulas, vnde perenniter fluunt rerum essentiæ; Vidit res iam existentes in suis debilibus initiis, eodem quo generatæ fuerant amore foueri, ne perirent internis externisque casibus expositæ; Vidit eas sibi simile vicissim generantes, & à maioribus accepta vitæ principia tradentes posteris, vt sic indiuiduo singulari pereunte, multa supersint, ad speciei, mundique cum omni suo decore perpetuitatem. Necesse fuit res certis temporum interuallis in naturam venturas, sic ab aliis produci; nec enim id sibimet ipsis præstare poterant, nec agere cum nondum essent, nec dare quod non haberent, cum illis non existentibus non inesset, nec idæa, nec appetitus, nec vis agendorum. Necesse fuit sic seriatim è causis suis prodire, vt seruaretur fatalis quidam ordo, & vacuas intereuntium sedes æquis partibus, etiam cum fœnore nascentia replerent. Necesse fuit in ortu suo iacentes sine viribus sic statim excipi, amicè foueri ab iisdem vnde processerant causis præsentibus, fœtusque suos velut quasdam adhuc sui partes complectentibus. At quia non vna vel altera generatione exhauritur causarum particularium fœcunditas, & nouiter nascentibus infirmis, prouidendum est, parentes adultos iam fœtus emanci-

[a] Deuter. 32. pant, suæque fidei committunt. Prouocat aquila [a] pullos suos ad volandum; [b] Leæna docet catulos suos prædam capere; animalia cætera longo exercitio paruulos suos instruunt qualiter oporteat habitus naturaliter insitos, in actum educere; vt nociua fugiant, profutura consequantur. Maturis ergo viribus debent deinceps sibi laborare, cauere, prouidere, vt hoc tyrocinio suisque periculis fiant instructiores ad proximi sui fœtus educationem.

[b] Ezech. 19.

Actiones illæ quamuis à qualibet agentium specie limites accipiant, in eam tamen diffunduntur varietatem, vt difficile sit eas certo numero, certisque legibus complecti, tum propter solutam libertatem potentiarum, & contingentes affectus vnde manant tales actiones, tum ob diuersitatem objectorum à quibus specificantur, tandem ob varios casus qui sine delectu se rebus interserunt, illarumque sortem cæca quadam temeritate modis innumeris agitant. Nec tamen ab hac inquisitione velut infinita desistendum: Nam si nautæ ventos, medici morbos, musici vocis tonos infinitè varios, paucis distinctisque terminis assignant: si suas actiones Iudiciarias ex vagis passionibus, & vniuerso, quod homini potest competere, rerum omnium dominio, ad certa tamen capita Iurisconsulti [c] referunt, spes est naturales actiones, omnium ordinatissimas posse certa tradi methodo.

[c] Instit. de actionib.

Triplex nobis videtur esse naturalium agentium finis, primus vt in existentia sua conseruentur. Secundus vt augeantur & à debilibus initiis ad ampliora se promoueant, tertius vt à contrariis se possint tueri. Consideramus autem naturam, vel in agendo liberam pro sui conseruatione; & pro debita sibi magnitudine comparanda, proprias & mutuatas vires ad id explicantem; aut contemplamur eam vexatam, & pariter vel propriis, vel auxiliaribus munitam copiis illæsam se ab hostium obsidione præstantem; Qualiter in talibus se gerat, scilicet in conseruatione, acquisitione, & sui tutela distinctis huius secundi libri partibus, legibus, paragraphis, ostendimus, vt in hoc operum Dei tractatu expressior sit ratio laudandi diffusam in omnibus eius bonitatem & sapientiam. Latent nos rerum essentiæ, his autem quibus vestiuntur accidentibus ludit natura, vim aliquando latentem indicans, sæpius fallens, vt cum in tytymalis sub specie lactis præbet venenum. Igitur figuris coloribus, ceterisque qualitatibus fides in totum non est habenda, sed certius quod elici potest de essentia iudicium petendum est ab operatione, à fructibus eorum cognoscetis eos, inquit Christus; agens enim, [d] quantum potest, agit sibi simile. Hic ergo de actionibus tractatus ad secretiora naturæ nos admittet, & compendio quodam rerum principia, finesque complectetur.

[d] Supra. lib. 1. l. 15.

REBVS A SVIS CAVSIS INSITA sunt quædam permanentiæ principia.

Lex 1.

ES in vniuerso diuersæ, ad summæ tamen vnitatis expressionem ordinatæ, mutuo datis receptisque qualitatibus sic miscentur, sic sensus fallente commissura [a] se complectuntur, vt ab alia in aliam transitus vix notari possit, & sub identitatis imagine subrepat alteritas. Talis etiam est effectuum è suis causis, insensibilis quædam emanatio; fœtus enim hominis primum matris vtero gestatus vnum cum ea fuit, eius viuens spiritu & sanguine; postmodum editus, vlnis, sinu, sicut prius vtero portatur, eodem, sed lactescene sanguine nutritur, & indistinctum quid reflexione multiplicatus amor efficit. Huic amori qui diuinum imitatur, non fuit satis ad paucos dies, menses aut annos prodesse, accidentalia, citoque peritura dona contulisse, etiam cum fructibus fundum dat, substantiam scilicet rem immobilem, ad vltimum vitæ terminum duraturam, corpus potentiis & organis ad proprias actiones obeundas instructissimum. Ita res productæ vix censendæ sunt extra suas causas, cum per insita causæ beneficio principia, sint & agant. Sic cœlum semper inferiora videtur vtero ferre, dum cingit ambitu, dum illa suis agit motibus, luce recreat, viribus implet.

[a] Supra. lib. 1. 3. §. 3. 1.

Corpora sensibilia ne diffluant agendo, solidis nituntur fundamentis.

§. 1.

Habet terra suæ conseruationis duplex præsidium, scilicet pondus & societatem; ponderibus librata fugiens excessu nociuum sibi cœli calorem ab eius circunferentia quantum fieri potest longè recedit in centrum, & illic immota manet, quia sursum aut deorsum declinans, fieret vicinior cœlo, sic alterandam se dederet hostili qualitati. Siccitas quæ suo termino facilè continetur huic in quiete securitati, plurimum fauet. At ne singulæ partes in se recedentes à toto diuellerentur, nec inter se cohærerent, vt patet in arenis, accedit

essentialis humiditas qua conglutinantur & totum fit compactum, solidumque.

Easdem illas qualitates quibus terra se tuetur, vtiliter impendit natura pro mixtorum omnium conseruatione; Nam cuiuscumque sint speciei, cuiuscumque virtutis, plus habent terræ quam cæterorum elementorum, vt non euanescant nec diffluant & hoc est præcipuum consistentiæ suæ fundamentum. Debetur siccitati, solidæ, densæ, terrenæque qualitati, quod cœlum subsistit figura sua rotundum, quod stellæ lucem emittunt, quod in hac cœlesti militiā ordines suos seruant; quod inferior materia & quantitas diuersis sit insignita figuris ad specierum & indiuiduorum distinctionem, quod in corporibus sint partes organicæ ad implendum munus potentiarum, denique quod pulchritudo aptis lineis & coloribus mentes per oculos ad diuina rapiat. Nam aër & aqua humiditate sua faciles ad omnem impressionem, nullam retinent; obiectis recedentibus statim delent quas superficie receperant illarum species, & si continui solutionem patiantur, diuulsæ partes, & externo superuenienti conformatæ in se momento recedentes, confundunt & absorbent figuram alienam. Nullæ fiunt lapidum metallorum, gemmarum, fossilium, in vegetatiuo vel animali conuersiones nisi à terreno spiritu, qui firmitatis, consistentiæ, permanentiæ principium est.

[f] Bacon. in historia vitæ & necis.

Ita viuunt diutius qui ætatem agunt in locis siccioribus, [f] firmius enim & diuturnius est, quod siccum est, quales sunt arbores æthiopiæ, æstibus exustæ, quæ aquis propinquæ proueniunt, minus durant quam quæ in siccis, vt salix populus, sambucus: nam principium corruptionis est humidum aqueum, quo abundantes herbæ frigidæ quotannis moriuntur, vt lactuca, portulaca; calidæ verò ætatem & annos ferunt, vt hysopus, thymum, melissa. Expurgata ab hoc humido fiunt diuturniora, vt metalla, lapides, ossa, ignem passa vitra, lateres; corpora conseruantur siccata in aperto aëre, in fumo, in igne; aut admixtione calidi, vt salis & aromatum, à quibus consumitur humidum, sic incorrupta manent sepulta corpora in quibusdam caueis vnde exhalat vapor calidus, sulphureus, & vbi est maxima siccitas quæ corporis humorem exsugit; sic incorruptæ manent muscæ sepultæ in electro aut arborum gummis.

[g] 2. de partib. anim. cap. 9.

Sicut, inquit Aristoteles [g] qui ex limo aut alia massa humida animal effingunt, id præstant firmo aliquo subdito stabilimento, sic in hominis formando corpore natura partes carnosas erexit atque stabiliuit subiectis ossibus quæ forent tanquam propugnacula aduersus omnes impetus, velut ædificij bases & columnæ; vt autem in omnem partem flecti posset ex variis discretisque compactum est: omnium sedes & origo spina est, quam veteres carinæ in nauigio primum iactæ comparanr,

parant, cui, seu fundamento, latera, prora, puppis innixa cohærent; os autem cum sit sicci terrenique temperamenti, firmum, solidum, immotum ex se constituit; super quo fertur & decurrit motus.

Non solum autem mollia intus firmantur sicco, sed & exterius teguntur, talis est animalium cutis, arborum & plantarum cortex. Intus autem mollia siccum habent, exterius, vt domum portatilem, murum, præsidium quo se tuentur; quo etiam dum se proferunt, latent contra vim & insidias hostium; talia sunt in plantis nucliata semina, in animalibus, crustata, conchiliata, vnde patet omnibus entibus firmitatem, securitatem, permanentiam naturaliter contingere à sicco, quod facile suo, difficile alieno termino continetur.

Languescentem, timidam, & velut in vmbra deiectam siccitatis proprietatem, heroica fortitudine præstantem efficit in se sapiens, dum neglectis rebus externis, seipso contentus, bonis in sinu suo positis gaudens, sibi fortuna & imperium est. Hæc fuere Stoicorum vota, quæ superat immensis interuallis Christiana pietas, dum hominis solitarij cor templum consecrat Dei maiestate repletum, splendoribus illustratum, oraculis edoctum, bonum omne in summo bono possidens. Talis homo vnus cum Deo spiritus effectus, nescit diuidi, nescit flecti ad arbitrium fortunæ, immotus si non dat, permittit infra se cuncta moueri, ipse velut throni[a], procul à rebus infimis, totis viribus in eo qui verè summus est, immobiliter firmiterque hæret, diuinumque aduentum, sine vlla motione recipit, ac Deum portat.

[a] D. Dionys. de cœlesti hierar. cap. 7.

Vis interior præcipuum est in rebus permanentiæ principium.

§. 2.

Forma substantialis qua rerum singularum natura constituitur, seu sit à producente, ab angelis, aut à cœlo, imperantis ius & potestatem obtinet; cum enim similia ad se mutuò naturaliter inclinentur, in vnum humida confluerent, euanescerent aërea, terrea subsiderent, soluta partium organicarum dissimilarium compage, si non illas forma spiritusque dominans in proprijs stationibus velut fræno contineret. Inde fit[a] vt omnia corpora quæ habent in se spiritum acrem, vt sales & huiusmodi durent & non soluantur ob frænum permanens & durabile spiritus dominantis & imperiosi cuncta penetrantis & mouentis: at vbi talis spiritus euaporauerit, aut suffocatus fuerit per frigus, tunc solutæ partes à fræno, coëunt secundum

[a] Bacon. lib. 2. noui organi aphor. 48.

desiderium suum naturale, formaque hæc suo primo ministro destituta, discedit à corpore, quod paulo post putrefactione consumitur.

[k] Fernel. Physiolog. lib. 4. c. 2. & seq.

Inde patet calorem [k] quo cuncta viuunt non esse elementarem; tum quia viget in his quæ complexione frigidissima sunt, vt papauer, & mandragora; tum quia elementaris caloris proprium est congregare homogenea, at hic calor cœlestis heterogenea miscet, & mixta continet ne dissoluantur: vt momento totum corpus peruadat, oportuit illum positum esse in æthereo & tenuissimo spiritu, at ne tota vitæ spes, huic volatili, substantiæ nec fidæ satis esset commissa, necesse fuit innatum illum calorem ali humido primigenio, pingui, oleoso, quod à semine procedens, ad vltimam vsque senectam perdurat: estque spiritus & innati caloris fundamentum, actionis & vitæ fomes. Illud efficit durabile vnctuosa substantia quæ cometas etiam in aliena regione diu seruat incensos; quæ ignes artificiales in mediis aquis præstat inextinguibiles, & quæ videtur immortalis cum ex cineribus igni validissimo superpositis, fluit nobilissimus liquor vitri mox concrescentis & per quotcumque sæcula immunis à corruptione. Cùm diuersus sit arboribus humor pro sanguine, [l] ficis lacteus, cerasis gummosus, vitibus aqueus, viuaciores sunt, quibus lentior.

[l] Plin. l. 16 c. 38.

Quod autem humidum hoc primigenium in aliquibus hominibus longiorem aut breuiorem vitam efficiat, id medici referunt in primarum qualitatum temperamentum humidum calidumque speciei nostræ conueniens: Astrologi [m] in influxum Saturni fœliciter, & in signo fixo constituti, in optimum cœli statum tunc cum aliquis natus est, potissimum à primæ domus signo, fœlicibusque planetis corpore aut aspectu illic existentibus: considerant etiam Dominum horoscopi liberum à combustione & maleficis, similiter si luminaria fœliciter posita sint, ab infortunis non læsa, Ioui aut Veneri iuncta.

[m] Origan. parte 30. cap. 2.

Altius permanentiæ causam inquirit D. Thomas; [n] dicit enim cœlum empyreum licet motu careat, influere in inferiora, & illis aliquid fixum & stabile largiri vt puta continendi & persistendi vim, vt enim perpetuitas motuum inferiorum reducitur in motum vniformem, tanquam in causam, sic permanentia esse substantialis inferiorum, habebit etiam in cœlesti mundo aliquam causam, hæc autem non videtur esse alia, quam virtus demissa à corpore maximè stabili, motuque omni vacante, quale est cœlum empyreum. Qualiter autem alicui plusquam alteri fauens influat, id tam excedit humanæ mentis captum, vt in tanta scientiarum vanitate nullus id se assequuturum promiserit. Constat tamen rebus omnibus inesse certum licet latens permanentiæ principium, cui velut fundamento niti debet quidquid actiones negotiantur; nihil solidum inædificari potest

[n] 1. q. 66. a. 3. ad 2.

in arena mobili, & nihil aut parum ad vitæ prolongationem conferet tota Galeni & Empyricorum ſchola vltra terminum ſpeciei aut indiuiduo cœli legibus præfixum: fato viuimus, conualeſcimus, morimur, inquit Quintilianus, [o] medicina quid præſtas niſi vt iuxta te nemo deſperet. [o] Declamat. 8.

Rerum præcipua vis eſt in medio.

§. 3.

AD inſita rebus permanentiæ principia pertinet, quod earum præcipua vis ſedet in totius compoſiti medio, triplici potiſſimum de cauſa, ſcilicet ſeruandæ dignitatis, diffundendæ virtutis, & obtinendæ ſecuritatis. Rerum corruptibilium maxima dignitas eſt in exiſtentia, media, ſi aduertas inter duo non eſſe, vnum quod præceſſit, alterum quod ſequetur, & hæc medij conſideratio [o] rationem habet excellentiæ ſupra negationem & priuationem, ſicut vnitatis ſupra diuiſionem, vnum eſt enim medium, duo ſunt extrema. Vnus ſol in medio ſex aliorum planetarum [p] velut Princeps incedit hoc nobili ſtipatus ſatellitio, vnde dicitur à Platonicis cor & ſedes animæ mundi, vim ſuam præcipuam habens in orbis ſui centro, & illic exiſtenti planetæ tribuens. In motu viam tenet inter duos tropicos vt mediam ſic viuificam, & hinc animalium figuris diſtinctam. Subiectus huic cœlorum medietati terræ tractus [q] ad omnia fertilis eſt, modicus illic corporum habitus, ritus molles, ſenſus liquidi, ingenia fœcunda, totiuſque naturæ capacia. Ad inſtar vniuerſi corpus humanum in ſui medio & ſub ſingulari ſolis influxu continet cor vitalis caloris ſpirituſque fontem in partes omnes per arteriarum riuos ſe diffundentem. In medio ſuo habet flamma verum calorem ignis, circa verò calorem terræ per fumum. Vbique quod melius eſt ignobiliori cortice tegitur; gemmæ reperiuntur in communis lapidis ſinu velut matrice; humor criſtallinus eſt in oculi medio, tanquam in ſitu digniori, & vt obiectorum imagines commodius excipiat. Hinc apud Numidas [r] in publico conſeſſu, locus medius habitus eſt honoratior; ſimiliter apud Perſas [s] qui zonam medium corpus ſuccingentem, velut aliud zodiacum auro gemmiſque pro dignitatis gradu diſtinguebant.

[o] Carol. Bouillus in Epiſtolis.
[p] Haly. 1. pa. c. 4. Philo. lib. quis ſit rerum diuinarum hæres.
[q] Plin. lib. 2. c. 78.
[r] Saluſt. in bello iugurtino.
[s] Plutarch. in Alexa

Sedet Epiſcopus in medio clericorum ſicut ſtetit Ieſus in medio diſcipulorum, pacem illis cœlitum munus afferens, & in omnibus ad iuſtitiam æqualiter diffuſa bonitate prouidens: hoc ſitu pariter omnibus proximo, & ad auxilia præſtanda diſpoſito, paratum & omni-

bus exhibitum ad salutem sufficiens gratiarum auxilium Christus significabat. Intelligit à centro ad circonferentiam, æqualem esse distantiam, aranea, quæ in telæ suæ venaticæ medio consistit, vt hinc ad prædam capiendam, vel ruinas reparandas per circuitum pari celeritate conuolet. Ea ratione cor è medio corporis singulis partibus, sol circumstantibus sphæris influit; Malus altior, nauis medium tenens æquali funium tensione commodius totam trahit; Rex sedem habens in regni sui medio, partibus cæteris bello vel seditione laborantibus facile promptumque magis fert auxilium.

Tandem hæc nobilior compositi pars ad commune bonum nata, cum in ea recumbat tota conseruationis & restitutionis spes fido magis tutiorique præsidio fuit custodienda. Ideo tenet inter cæteras medium, prouidentiâ naturæ vt procul ab extremitatibus quæ pulsantur aduersis, ipsa securior in secessu remaneat. Elementa [t] proprias suas qualitates non obtinent nisi in medio sui loci; nam alterantur à circumstantibus, vt aër vicinus igni fit æstuosus & siccus, vicinus aquæ fit nebulosus; similiter aqua in summo sui repletur vaporibus vt aër, vicina terræ fit lutosa sic singulis elementis propria qualitas, in medio velut in penu vel thesauro reposita intacta manet, ne tollatur hæc integrantium partium mundi distinctio promouendis actionibus necessaria.

[t] Albert. Mag. tract. 1. de natura locor. c. 3.

Cum partes omnes, vt diximus, [v] insertione quadam vix sensibili transeant in se mutuo, cumque inferioris supremæ conueniat cum superioris infimis, fit vt quod vnicuique proprium est, sit & appareat tantum in medio; fructus arborum concrescunt in mediis floribus; semina pro conseruatione speciei pretiosa, latent sedentque suis distincta cellulis in medio fructus, cuius alliciens suauitas efficit vt semen contemptum, intactumque maneat; quod maximè spirituosum [x] & calidum est in semine, se recipit in medium eius quod ei loco centri, crassius verò & magis terrestre se profert ad exteriora pro vallo. Ex semine prodeuntia corpora principij sui sortem in partium ordinatione sequuntur, & quod habent pretiosum seruant in sui medio. Ita cor fons caloris naturalis est in thorace, non solum vt indè calor in omnem partem commodius diffundatur, sed vt sub costarum munitione, sub manuum fortiter decertantium custodia securum & illæsum maneat. Viperæ vis salutifera, quæ proprij sui veneni fit antidotum residet in corporis medio, vnde captis ad tres aut quatuor digitos extremitates amputantur. Inde politica sumpsit artem arces, munitiones, lectissimas militum copias in limitrophis constituendi, vt dum tardant franguntque hostem irruentem, in medio metropolis [y] & in ea Rex securè sedeat. Apud Romanos in exercitu qui speciem quandam totius Reipublicæ referebat, signa & mi-

[v] lib. 1. l. 3. §. 3.

[x] Alb Mag. tr. 1. de spiritu & respir. c. 5.

[y] Plato. 5. de

litum pecuniæ seruabantur in eius medio velut loco tutiori, non nisi deletis cæteris, belli casus passuro.

Cum animal fugiens sibi contrarium, mouetur motu constrictionis, retrahitur tota eius superficies versus vnum punctum in medio, & figuratur concauum dimidiæ sphæræ; causa est, inquit Albertus,[a] quod motor non est aliqua forma elementaris, sic enim motus esset rectus, sed est aliqua resultatio, aliquod vestigium motoris cœlestis, cuius motus est in gyro. Tendit etiam in medium velut in aliquid cœlesti qualitate præditum, & minus obnoxium corruptioni. Simile quid contingit hominibus in mundana varietate dura passis, indignantur externa, factoque cum illis diuortio in se redeunt, & siquidem innocentem gerant animum, excipiuntur velut in cœlesti æternæque pacis ciuitate, in quam rerum omnium hostilium irruptiones non perueniunt; licet ob vitæ necessitates exterius prudentia pro famæ, familiæ, bonorum tutela negotietur, litiget, aut arma moueat, qualiscumque sit rerum euentus, quantumcumque sæuiant contumeliæ, hostium & potentiorum furores, vir bonus Deo plenus nihil ab his mouetur; cor suum præsens habet asylum & sanctuarium quo confugiat; gaudet momento talibus insidiis eripi, ex alto solidoque fluctuantia despicere, æternæque pacis securitatem prælibare iam beatus.

[a] Lib. 1. de motib. animal. c. 1.



QVÆRVNT OMNIA BONVM SIBI conueniens quo possint conseruari.

Lex 2.

HÆc quæ diximus insita rebus permanentiæ principia, illius tantum initia & rudimenta sunt, quæ pluribus indigent superadiectis actibus vt ad perfectum possint adduci; Non siccitas, non ex ossibus firma corporis constitutio, non forma substantialis, non calor, non humor primigenius per se vitam efficiunt ab internis & externis iniuriis immunem, sed hæc ipsa subsidium quærunt, ali & foueri desiderant; sic enim inter se consentiunt hæc insita vitæ principia, vt tamen mutuo se complexu perimant; Calor humidum quo pascitur, absumit, calorem per omnia diffusi spiritus exhauriunt, partium iacturâ totum interit, si non externo restituatur beneficio. Id autem non contingit, insciis, ingratis, inuitis,[a] vt cœlorum influxus, sed quæritur

[a] Supra l. 9.

viuentis diligentiâ, ſolertia, labore quem delinit & dulcem efficit innatus amor ſui.

Viuentibus innatus eſt amor ſui, ſuæque conſeruationis.

§. 1.

Res qualibet exiſtit per ſuam vnitatem eſſentialem, quæ ſignificat indiuiſionem in ſe, & diuiſionem ab omni alio, ſic in ſe collectam, ſic diſcretam à rebus cæteris, vt nulla coïncidere poſſit in eius identitatem. Hæc vnitas [a] licet indiga, quippè conſtans entitate ſolitaria, cum infinita quadam cæterarum priuatione, diuinam tamen vnitatem, eſſentiali & ſummo amore ſe complectentem æmulatur, in eo quod quiſque ſuam intenſiſſimè diligit, & habet velut centrum vnde procedit, in quod refluit omnis operatio. Id ſignificare videtur mundus generali phyſionomia, ſic conuerſis in ſe luminibus & viribus, vt in ſui commune centrum confluant; Etiam inſenſibilia, ſenſum & affectum oſtendunt pro ſua conſeruatione, dum ſtipatis partibus duritiâ muniuntur, vt externis vndè poſſent alterari, præcludatur aditus, vixque poſſint deiici vel diſſolui. Plurimis ineſt orbicularis figura velut ſecurior, in quam ſcilicet minimum poteſt impetus cadens in punctum; aquæ gutta ſe colligit in orbem, ne diuiſis fuſiſque partibus fiat debilior, ita pendet ex alto, quandiu non vrget pondus nimium, vt non cadat in terram à qua conſumeretur, planum tangit in puncto, vt & ſiccum hoſtile vitet quantum poteſt, & ſi decliue viam aperuerit, expeditior aufugiat.

Planta quæ dicitur ſenſitiua, ſi tangatur, ſtatim contractis foliis procumbit humi, non aliter quam imbellia quædam inſecta, quæ vt vim in ſe patratam vitent, quaſi foret hoſtibus ſuis inutilis & ingloria, mortem ſimulant. Spongias ſenſum [c] aliquem habere credunt, argumento quod multò difficilius abſtrahuntur, niſi clanculum accedat auulſor. Refert Plinius [d] iuxta Trogloditarum inſulam fruticem naſci, qui ſe carpi ſentiat, & ſtatim induratus aciem ferri hebetet.

Producit fœtus ſuos natura, non abiicit, & quia tutela certior eſt ex proximo, ſibi quiſque commiſſus eſt. Bruta licet in cæteris torpeant, tamen ad viuendum ſolertia ſunt, aliis inutilia non deſunt ſibi, vt ſe vi, dolis, paſſionibus tueantur. Tandem nihil eſt quod ſui diſſolutionem non fugiat, magna vi marmor euellitur è ſua rupe; ſub ſecuri gemit abſciſſum lignum; mortem horret non opinio, ſed na-

[a] Marſil. Ficin. in conuiuium. or. 2. Alanus Varenius lib. de amicitia.

[c] Ariſt. 1. hiſt. anim. c. 1.

[d] lib. 13. cap. 25.

tura; si animalia, quæ ita creata sunt,[e] vt suo quæque tempore moriantur, mortem fugiunt, diligunt vitam, quantò magis homo, qui sic fuerat creatus, vt si viuere sine peccato voluisset, sine termino viueret, ideo mors, quæ ex pœna quam præcessit culpa, prouenit, & quam natura refugit, contristat nos, nisi, vt monet Apostolus,[f] fides nos reficiat.

[e] D. August. serm. 32. de verb. Apost.
[f] 1. Thess. 4.

Omnium quidem entium, sed nobiliorum magis securitati natura consuluit, & vt illæsa permanerent tutioribus texit præsidiis:[g] Adamas inter lapides pretiosissimus, etiam est durissimus; latent alta terra, gemmæ, margaritæ, pretiosa metalla; cerebrum cranio durissimo tegitur, cor constat carne dura, solida, neruis intertexta, in corporis medio positum; tegitur costarum munitione, iuxta brachia pro ipso decertare parata: Extra rerum alterabilium sortem Angeli constituti, in vnitatem suam semper collecti[h] nunquam cessant à sui cognitione & amore, Deum imitantes qui bonitatem suam absolutè & necessariò vult. Vnde beatis illis spiritibus essentia spirituali cognatus homo, se plusquam animalia cætera, amare, suæque conseruationi magis studere debet, sapiens autem plus cæteris; eo quod vita dignior sit; sic Aristippus[i] increpatus ab intrepido nebulone, quod in tempestate metum pallore testatus esset, respondit non de pari anima tibi mihique cura est, ac metus; sic pro regis custodia milites excubant, & eum non patiuntur obiici periculis, in quo versatur omnium salus.

[g] Arist. 2. de partib. animal cap. 14.
[h] D. Thom. 1. q. 19 a. 3. & q. 60. a. 3.
[i] Gellius. lib. 19. c. 1.

Naturalis est igitur amor sui, etiam honestus,[x] eo quod omnia quæ ad amicitiam pertinent, à seipsa ad alios deueniunt, & vnusquisque maximè sibi amicus est: Amare proximum sicut seipsum præcipit Christus,[l] & in hac exhibendæ charitatis ratione, dicit contineri legum omnium impletionem, quia nemo lædit sed beneficiis afficit eum quem amat, amaret autem semper, & iuuaret proximum, si amaret vt seipsum, nam nemo[m] carnem suam odio habet, sed nutrit & fouet eam, sicut Christus Ecclesiam; Ita summum, effusum, perpetuum in homines diuinum amorem exprimit Apostolus per eum quo quisque pro se naturaliter afficitur; Eum nunquam intermitti, nunquam vacare supponit lex, quæ permittit[n] absenti beneficium conferre, pro ignorante[o] fideiubere, & semper qui non prohibet[p] pro se interuenire, mandare creditur; Legatum factum alicui,[q] cum petierit, non est conditionale; quia supponitur certò quod petit.

[x] Arist. lib. 9. ethic. cap. 8.
[l] Math. 5.
[m] Ephes. 5. 29.
[n] l. Pin. C. vt dig. ordo seru.
[o] l 30. ff. de fideiuss.
[p] l. 60. ff. de reg. iur.
[q] l. 85. ff. de cond. & demon.

Humano pectori sic infixus est hic amor, vt sit fundamentum pietatis, quæ cum tanto honoris apparatu exhibetur patriæ, nam vix quisque nisi propriis allectus commodis curat publica. Remex pellit nauem, vt cum ea feratur, & magistratus gerit officium, vnde res sua

[r] l. 8. C. de ædif. priuat. familiaris fiat melior, splendidiorque. Ita iubent Imperatores, [r] Curiales vrbium, in eis domos proprias habere vt sit eis ratio pugnandi pro aris & focis. Olim agri limitrophi militibus [s] concedebantur cum prohibitione alienandi, vt simul pro suis & patriæ rebus decertarent; sic apud plerosque populos [t] diuites admittuntur præ cæteris ad regimen Reipublicæ, quia eorum magis interest eam seruari. Omnes amant publica, eo quod illis deletis, etiam priuata depereunt, sicut submersa naue, omnes quos vehit naufragium patiuntur; at si tale periculum non immineat, & desit proprium interesse, rarum est priuata publicis non anteferri, & vnumquemque non magis velle sibi, filiis & amicis, quam Principi bona sua cedere; sic motus sympathicus quem habet ferrum ad magnetem, superat motum communem grauitatis, quo ferebatur in centrum. Sic præcipua cibi concoctio fit in partibus singulis quæ sanguinem, commune corporis alimentum, in suam substantiam conuertunt.

[s] l. fin. C. de fund. limitr.

[t] Arist. 9. polit. c. 9.

Hinc externa quæruntur velut subsidia vitæ, quæ primum est naturalis amoris obiectum; hinc in armorum ratione, antiquior est cauendi, quam ictum inferendi cura; grauius puniebatur abjecto clypeo, quam ense miles; firmiores sunt confœderationes ad deffensionem, quam ad aggressionem initæ, & hæc fuit prima iusti belli ratio, vim vi repellere, vt dicetur infra. Est igitur contra naturam inferre sibi violentas manus, qualiscumque fortuna premat, quia nos vitæ nostræ tutores, non tortores prouidentia constituit, illi fidem non seruant, impressam mentibus vim externis omnibus superiorem inficiantur, proditoriè se dedunt aduersis, quæ superare debuerant, qui metu, tædio, dolore, animas suas proiiciunt. Hi cæca desperatione, dum pars fœlicitatis eripitur, totam cum vita sibi negant, desertores perire malunt, quam exerceri; ad primos hostis congressus arma deponunt, contempto Dei Imperatoris in auxilium venientis iussu: non est credendum sensibus, qui presentem dolorem summum æstimant, quot videmus ex hostium, tyrannorum, ægritudinum sæuissimis cruciatibus ereptos; cùm aduersis & prosperis sibi succedentibus vita contexta sit, illam proximæ subtrahit fœlicitati, innoxium fundit sanguinem, qui quia se miserum putat, permittit. Læditur in creatura sua Deus, in ciue suo Respublica, & in eos qui sic iniustè se necant, iustè leges armantur, insepultos abiiciunt [v] pro his nolunt sacrificium offerri; si casu factum non peregerint, [x] infames efficiunt. Olim apud Athenienses & Massilienses [y] mos fuit, vt rei capitis damnati venenum biberent, sed meritò tandem abrogatus, quia non decet hominem sui amantissimum, esse suæ mortis executorem, & à pietate magis alienum est, aliquem sui ipsius, quam filium patris esse carnificem: Ita reo damnato, præsides non possunt

[v] Can Placuit. 3. q. 5.

[x] l. 38. §. 12. ff. de pœn.

[y] Valer. Maxim. lib. 2. c. 6.

possunt relinquere mortis electionem[a], [b] quia videretur suæ morti cooperari.

[b] l. 8. ff. de pœn.

Igitur homo, vt concordat cum inanimatis, appetit sui conseruationem; vt cum animalibus appetit obiecta sensuum; At vt rationalis appetit bonum & verum; non solum vitam, sed beatam vitam; æternæ veritatis legibus consonam. Imprimis diligit homo seipsum propter se, inquit D. Bernardus, [a] caro quippe est, & nihil sapere valet præter se, cumque se videt per se non posse subsistere, Deum sibi quasi necessarium incipit per fidem inquirere & diligere; at verò cum cœperit occasione propriæ necessitatis colere & frequentare meditando, Deus innotescit & dulcescit, itaut eum diligat, non iam propter se, sed propter ipsum. Mentem autem suam deiformem veneratus, integritatis suæ diligentissimus custos procul ab illa pellit viles & prophanas cogitationes, ne quid illustrationibus diuinis officiat.

[a] De interiori domo. & Epist. 11.

Innatus est boni conuenientis sensus & appetitus.

§. 2.

Licet in accepta à suis principiis essentia conseruari, primus sit rebus insitus affectus cæterorum fons; hæc tamen entitas solitaria propriis viribus non stat, sed alieno foueri debet auxilio: cùm autem in mundo contraria, bonaque malis aut contigua aut permixta sint, quælibet species sic à sapiente natura dirigi debuit, vt bonum appetens in nociuum velut in insidias, temerè non incideret. Ex terræ matris sinu, quælibet planta sugit sibi congruum humorem; aquis gaudens & constans cucurbita, ad illas, si vicinæ sint, inclinatur; arbor longas mittit radicum propagines per saxosa, vt perueniat ad fœlicius solum nutritioni suæ magis propitium: Ita partes corporis [b] cum sint aliæ calidæ, frigidæ, duræ, molles, non omnes ex eadem substantia nutriri possunt, sed similes ex similibus, quas eliciunt ex sanguine, qui nunquam sic est expurgatus & simplex vt has in se differentias non contineat.

[b] Fernel. lib. de functio. & humor.

Non est inferendum cum Campanella [c] res omnes animatas esse, quia notitiam & appetitum habent boni sibi conuenientis; Id enim fit motu naturali quo similia feruntur ad se mutuo, vt infra demonstrabimus, & hæc est sympathiæ, non occulta vt vulgò dicunt, sed planè sensibilis ratio: Nam humidum per tria maximè operatur, inquit Albertus, [d] subtilitas facit penetrationem ipsius, interminabilitas dat ei motum in alterum; vaporabilitas eleuat partes eius in quo

[c] Lib. de sensu rerum & magia.

[d] Lib. 5. de vegetabil. tr. 1. c. 4.

Mm

est, vt effluere possit & secum educere; per hanc euaporationem humidi, delibat planta conuenientem sibi qualitatem, & huic iam facta similior, vt magis adhæreat, ad illam magis accedit. Sic optime plantis à natura prouisum est,[e] vt cum non obtineant vim egerendi excrementa, nihil attrahant cibi, quod minus alere possit.

e Theophr. de caus. plantar. l. 6. c. 14.

In animalibus expressior est illa conuenientis boni, subita, momentanea, nunquam aberrans cognitio. Ouis auiditate celerrima depascens herbas prati, nociuas non hæsitans præterit, rapit intermixtas vtiles, sic apis flores quosdam præteruolat, aliis insidet & innocuam exercet deprædationem, non pulchritudine, non humido turgescente delusa, vt à nociuis succum eliciat. Quam mirabili solertia, quælibet animalium species, dum ægrotat de remedio sibi prouidet. Ibis rostri aduncitate[f] per eam partem se proluit, qua reddi ciborum onera, saluberrimum est: hypotamus acutissimam nactus hirundinis cæsuram, ea venam in crure aperit, & nimiam suam leuat repletionem. Testudines ruta, ciconiæ origano, apri hædera, canes & feles gramine sibi medentur; ab his vt alui deiectiones, phlebotomiam, denique medicinam, sic cæteras artes[g] didiscimus; ædificatoriam, lutum aqua paleisque temperantem ab hirundine, nauticam à piscibus, velificationem à nautilo; laboris & regiminis vices, militares excubias à gruibus & anseribus: hinc apud Ægyptios animalia plurima pro Diis culta, eo quod naturali ductu homines vtilibus instruxissent artibus.

f Plin. lib. 8. c. 27.

g Photius Biblioth. c. 147.

Ouis discernit à cane lupum, cum vtrosque nunquam viderit, perdix coruum ab accipitre. Elephas[h] vestigio hominis animaduerso, intremiscit insidiarum metu, iras profluat, & à cœpto remouetur itinere. Tigris etiam feris cæteris truculenta, homine viso transferre dicitur protinus catulos: hæc est natura rerum, hæc eius potentia, sæuissimas ferarum, maximasque nunquam vidisse quod debeant timere & statim intelligere cur sit timendum, etiam quid sperandum. Elpis Samius in Africam delatus naue, iuxta littus leone conspecto arborem fuga petit; adest leo procumbens, & hiatu quo terruerat, miserationem petit: os morsu auidiore inhæserat dentibus, cruciabatque inedia; blandienti feræ tandem hic fidem habens quod nocebat, euellit, gratiam dicunt leonem retulisse, quandiu illic fuit nauis, venatus aggerendo. At vnde sciuit medicas manus, nisi forte vis malorum etiam feras omnia experiri cogit: vtilia & hostilia sibi solo visu percipiunt, ideo pronum est in priora caput,[i] quia sensus ante bona aut mala denuntiant.

h Plin lib. 8. cap. 16.

i Id. lib. 11. c. 37.

Mergi præsentiunt tempestates, & relicto mari ad vada conuolant; glyres, mures, aranei præuident ruituras domos, à quibus discedunt etiam trimestri spatio antequam collabantur: iuuenes hirun-

dines, philomelæ, turtures; venturam sentiunt hyemem, quam nondum sunt expertæ, & vt illam vitent in alias autumno terras transmigrant. Hinc quibusdam visum est animalia pluribus quam nos sensibus esse prædita, sic in illis defectum rationis nobis concessæ, compensari. Pudendum, inquit Plinius [k], omnia animalia quæ sunt salutaria ipsis nosse, præter hominem. Non omninò iuste queritur, nam experimenta medici per aliorum mortes quæsierunt, & iam pro tuenda corporis sanitate remediorum copia laboramus; At lugendæ magis sunt latentes ægritudines animi, in suam perniciem passiones omnes amorem, odium, spem, iram, metum explicantis: ruunt in nociuas cupiditates miseri, quibus læditur corpus, hebescit anima, languet eius intima vis; certè non deficit in animalium nobilissimi tutelam diuina prouidentia, malum enim hoc sensus & ratio percipit, damnat synderesis, tamen peruersus peccantium animus sciens volensque se præcipitem agit in mortem. Vtinam saperent & nouissima præuiderent, tam fœlici pro spiritualibus quam pro corporeis augurio.

[k] Lib. 27. c. 1.

Dicunt enim ægros sæpius sanitati restitutos per ea quæ ardentius appetebant, licet haberentur vt nociua, hæc illis ideò negari vetat Hypocrates: [l] Idem refert in somnis [m] talia sæpè præiudicia contingere, quia cum corpus quiescit, anima in motu est, corporis, quasi domus suæ partes explorat, & circa impressas sibi species versatur: Galenus scribit quod cum circa diaphragma ægrotaret se somniasse liberaturum iri, si sanguinem mitteret ex vena quæ est inter pollicem & indicem; misisse sanguinem & conualuisse; diuinationes illas sic vocari dicit Cicero, [n] quia à diuis immituntur; cum Astrologi coniecturis vti soleant vt generalia quædam præuideant, soli numine afflati particularia prædicunt, inquit Ptolomæus. [o]

[l] Lib. 2. Aph. 32.
[m] Lib. de somnis.
[n] Lib. de diuinat.
[o] Centiloq. nu. 1.

His prætermissis quæ miraculi loco sunt, videmus communiter omnibus insitum boni conuenientis appetitum, maximo diuinæ prouidentiæ argumento, quæ dat escam omni carni; Ex eodem solo, vt dictum est, multæ plantæ sugunt proprium alimentum: sic vnum infinitatem æmulatur, dùm multis sufficit, velut omnia sint in omnibus. Vnumquodque lætatur in propriis, & in suo quiescit centro, quod alteri violentum esset; pisces petunt aquam in qua mergimur, talpa terra gaudet qua suffocamur, aues aëre libero, vnde præcipitio collideremur; & tamen ex aquis, ex terra, ex aëre, vitam & spiritum ducimus, quamuis diuersa ratione. Ita videmus in rebus singulis vnum & multa; nihil vacat in vniuerso, distinctis rerum affectibus, nihil est quod aliquos non moueat, nihil quod non amet & ametur. Inter homines maxima foret conciliandæ pacis occasio quod affectus in diuersa feruntur, vt quod vnus respuit, alter am-

biat; his abundè natura sufficeret, & sic diuisi mortales non colliderentur, si non eorum affectus opinio cogeret in vnum quod à pluribus simul non potest possideri; Vnus est solus Deus qui quia infinitus, omnium simul implere potest desideria, ampliori quam solis luce præsens illustrat omnium mentes, implet multiformi spiritu in vnitatem tamen diuinam, velut centrum charitatis, coïncidente.

Corpus fertur in locum sui conseruatiuum.

§. 3.

ANtiqui, mundum dixerunt esse animal, pulchrum, ornatum, in actione perpetuum, propter partes ex dignitatis & officiorum ratione, sic optimè subordinatas, vt omnes in totius perfectionem, motu nunquam aberrante conspirent. Cœlum illi caput est, vnde fluit in inferiora motus omnis & sensus; altum tenens, & vniuersa suo cingens ambitu, omnium locus est in immensitate diuina locatus, extra quem nulli corporum nec expedit, nec licet transmigrare. Sub ipso sphæræ sunt ignis, aëris, aquæ, terræ, ex his elementis cum inferiora componantur etiam habitant in eo, cum quo qualitatibus conueniunt, vt à simili prædominante conseruentur, & in eo quiescant. Sic ignis & aër sursum euolant; aquea & terrea ponderosa motu recto, velut citissimo infra cadunt: **aues** in quibus multum est ignei & aërei spiritus, cum terrestri, vt libuerit quiescunt & pascuntur in terra, aut in omnem partem motu liberrimo per aëra volitant: pisces frigidi, quorum caro viscosa quæam est humiditas, habitant aquas; gressibilia grauia & terrestria, terram incolunt; Arbores humidæ vt tiliæ, sambuci, alni, circa ripas aquarum optimè proueniunt; vnctuosæ quales pinus, abies, cedri, cum multum habeant ignis & aëris, gaudent montibus.

Constat ipso sensu mixta sibi quærere domicilium in elemento cui magis congruunt per primas qualitates in ipsis dominantes, sunt enim velut partes quæ in suum totum confluunt, vt seruetur integritatis & ordinis lex à Deo dicta, & ne nociuis contrariis diuisa magis exponantur. Maior est difficultas cur citra primas qualitates, occulto quodam influxu sunt loca, rebus certis hostilia, cæteris amica. Cur non viuat, [p] asinus in Scythia, equus in Æthiopia, aurata in occeano Britannico, in mediterraneo salmo, lepus in Itaco insula, canis in Sigaro, serpens in Ebuso baleari, noctua in Creta, aquila in

Plin. lib. 8. c. 28. & lib. 10. c. 29.

Rhodo: quod est illud vnius generis saluti aduersum, quæue ista naturæ inuidia, aut qui terrarum dicati singulis termini? quod extra Iudæam balsamum non proficiat, quod Elephantes à primo tantum climate, vsque ad quartum generent, leones non vltra sextum; quod alliciat nos occulta dulcedine natale solum, non ex opinione aut consuetudine natis affectibus, sed bonum suum sentiente natura in regione quæ corporis optima parens & nutrix est. Sympathiam aut antipathiam illam Albertus [q] refert in cœlorum influxus, qui etiam in proximis sibi locis, calore, frigore similibus, tamen diuersus est, propter diuersitatem horizontis & meridiei. [q] lib. de locorum natura.

Loca determinatis quibusdam qualitatibus à cœlo sic affici probat, quia locus cœlo proximior est, vnde prius in illum, quàm in locatum vis imprimitur, hanc vim se recepisse & habere confidit locus, quia non mouetur vt illam obtineat, sed habitam ad se venientibus corporibus imprimit. Locis inesse vim actiuam, spiritum opificem qui locatum perficiat, patet ex communi chymicorum sententia, dicentium eandem esse lapidum & metallorum omnium materiam ab Archæo terræ sublimatam, quæ in ferrum, stannum, æs, argentum, aurum conuertitur pro diuersa loci, & matricis illam recipientis dispositione, vt sanguis commune corporis alimentum, vltima digestione, vi partis in quam incidit conuertitur & assimilatur; sic fusilis materia formam accipit loci recipientis; sic partus vt plurimum fit similis matri. Si contra quod solet mas gignatur in vteri parte sinistra, & corpore & animo accedit ad mulierem, si verò mulier in parte vteri dextra, accedet ad colorem, vocem, & mores viri: Natus in Æthiopia etiam signo humano cum Ioue & Venere ascendente, erit niger: ad vim loci referri potest quod chilus in stomacho tantum fluidus est, alibi concrescit: plantæ in alienum solum translatæ, originis suæ vires non seruant; sic transplantati populi, in secunda aut saltem tertia generatione amittunt mores climatis vnde sunt oriundi, & assumunt eius in quo resident. Æstimat Astrologia vim planetarum ratione domus & signi in quo sunt corpore vel aspectu: Existens in hostili solo captiuus, habetur vt ciuiliter mortuus, & rediuiuus [r] cum in patriam postliminio redierit. [r] l. 16. ff. de capt. & postlim. reuers.

Igitur tam in magni mundi, quam in parui & ciuili corpore, partium sanitas & actio in hoc est posita, vt vnaquæque in suo sibi proprio loco consistat. Luxatum quidem corporis nostri membrum sola natura non restituit, sed expectat Chirurgi manum; at in mundo partes eius omnes insitum habent motum quo propria loca repetunt, situmque sibi vindicant illas vnde vis externa deturbarat. Sic grauia laxatis tandem, ruptisque quibus sursum detine-

bantur vinculis, quantò citius fieri potest in ima relabuntur, & eodem pondere quo se mouerant, quiescunt cognatisque partibus fortiter adhærent, ne facilè possint diuelli. Aër licet in terræ visceribus editus, cum calore rarefieri cœperit, concusso, fractoque quo detinetur carcere per hiatus euolat in superiorem sibi propriam regionem: quanto fragore ruunt è montibus torrentes, donec nacti planum æquor, mixtis sensim vorticibus conquiescunt. Itaque contra naturam est pulsos ex oriente patria sua Christianos, sacras illas sedes suas non vindicare iunctis viribus, sed oblitos suæ vitæ, conditionis, pietatis, mutuis cædibus deleri, plaudente cui decertant, impietate. Quas oceanus in terram bis quotidie profert vndas, pari Gen. 1. 9. tempore repetit, ex antiquo Dei decreto, [a] quo iubentur in vnum congregari: sic quos interdum viros bonos ad officia charitatis mittit è claustro pietas, cito reuocat in solitudinem velut in centrum suum, in sphæram propriam, securam integritatis regionem, centrum enim indiuisibilis vnitas, vnit & seruat, sicut diuisio destruit.

Vnumquodque seipsum præfert alteri.

§. 4.

GRauia quidem deorsum feruuntur, vt in propriam sibi regionem, quæ suæ faueat conseruationi, sed hæc excipit terra superficie tenus, & quia non datur penetratio corporum, partes centro viciniores soliditate sua tutæ, ius hoc præcipuum inalienabile sibi seruant, nec vnquam vel proximis vel superuenientibus concedunt: Quemadmodum hîc qualitatum similitudo confert ad vnionem, non ad penetrationem, nec tollit ius quod sibi pars antiquior vt præcipuum vindicat centro proximam fieri, sic animalia eiusdem speciei, veniunt quidem in societatem, pro cibo tamen & venere decertant, & ea quæ viribus excellunt, æmulis suis volunt præferri; Nam operari sequitur esse, & vt vnumquodque sibi vnum est in substantia, vt sibi viuit existentia non communicabili, vt suam non alterius sentit indigentiam, ita sibi laborat, affectibus primum in se, quam in alios conuersis: Non exundant fontes & flumina nisi repletis propriis canalibus; vis generatiua contingit tantum in perfecta ætate, & semen fit ex superfluo alimenti; ventriculus benigniori chili parte sibi seruata fruitur, priusquam intestinis, quod digessit, eroget.

Eadem inclinatione ducuntur homines; vt sibi prius quam aliis prouideant, vt saluis suis rebus, alienis auxilientur, id quò natura docet, ratio comprobat, nam suo cuique corpori præsens est anima; vnicuique sui boni, malique, non alterius sensus inest; vnicuique sui tutela fuit commissa, vt adesset sibi non mendicato, sed proprio, proximo semper & nunquam deficiente beneficio. Si nobis non conceditur aliquam nostri partem in alios transfundere quamuis id amoris aut misericordiæ raptus tentauerit, ducto ab esse ad operari argumento, nihil videtur detrahendum ex actionibus nostræ conseruationi necessariis, nisi quod superfluit. Ciuilis quidem societas ad quam nascimur, charitas, cui nos lex Christiana deuouet, communes quasdam & auxiliares operas à singulis exigit; sed omnium idea, exemplar, fundamentum est amor sui, qui propterea supponendus est integer & perfectior. Ita communis boni ratio, includit, vt diximus, singularis commodi, velut finis essentialis motiuum, vnde stipendia, præmia, honores, his qui se pro Republica benè gesserint, decernuntur: Misericordia, miseriam alienam, propter paritatem conditionis, nostram sibi fingit, vt alteri velut nobis ipsis auxiliemur: Iustitia quæ negat alteri faciendum, quod sibi quisque fieri nollet, fundatur in amore sui, qui nunquam caret notitia simul & affectu rerum, prout expedit, agendarum.

Proferuntur quidem exempla[1] Thesæi & Pirithoi, Orestis & Pyladis, Damonis & Pythiæ, & aliorum plurimornm qui se pro amico deuouerunt; & id leges non interdixere, ne deserta foret hominis vita, nullius amicitiæ cincta præsidio, vt etiam hic excedens amor, solitos eius lapsus ex opposito magis argueret, & sub tantis exemplis turpius videretur, officia lege gratitudinis debita non præstitisse.

[1] Valer. Maximus lib. 4. c. 7.

Amor species quædam est raptus & magiæ, transformantis amantem in amatum, in quo se putans esse & viuere in illo se diligit & seruat, ita sibi semper laborans, dum alteri videtur consulere. Nunc in Gallia id amicitiæ miraculum obscurat consuetudo, quæ vix vllum permittit in duellis, sine amico decertare. Aguntur in pericula miseri, vana fortitudinis ostentatione, eo quod certamen detrectare probrosum est, non consilio, non electione, sed casu; non pro amico, sed pro seipsis, scilicet vt vitetur infamiæ nota decertant; cum omnes nobiles paratos esse velint, id officium nobili, licet ignoto poscenti cuilibet exhibere; sic igitur sibi quisque prouidet, etiam dum impendi videtur pro cæteris: pugnat non amico, sed sibimet, vel potens mundo sæuam in suos tyrannidem exercenti, nam quos alit splendidiùs, habet vt captiuos gladiatores, in arenam ad alterius arbitrium descendere damnatos; victorem in aliam detinet cædem; exitus pugnantium mors est, ferro & igni res geritur.

Hac opinionis, vanitatis, furoris discussa caligine, communis est Catholicorum Doctorum [v] sententia in extrema necessitate spirituali, vnum quemque teneri proximis adesse, etiam cum facultatum, vitæque periculis; debent enim temporalia spiritualibus cedere; tunc res agitur non tam proximi, quam Dei, cuius inuicta stare debet lex & veritas; cui tanto pretio quæsitæ, sacratæ mentes debent custodiri, omnium externorum quæ in nobis sunt, dispendijs. Quomodo Christus animam suam posuit pro nobis, [x] ita debemus animas nostras pro fratribus ponere, si periclitetur fides sæuiente tyranno, populante hæresiarcha; talis fuit martyrum mens, sanguine suo testari veram esse Christianam Religionem, à qua velut infœlici, cœloque non probata, deterreri poterat mortalis infirmitas. Habet similiter Ecclesia [y] martyrum loco, pios illos sacerdotes qui sub Valerio & Galieno peste laborantibus exhibuerunt charitatis & Religionis officia.

At vbi versatur corporalis proximi necessitas, [z] huic quisque tenetur tantum subuenire de superfluis vitæ & status, in cæteris se potest anteferre. Vnde debitor extremam patiens necessitatem, non tenetur rem debitam restituere creditori, simili necessitate laboranti, quia in extrema necessitate omnia sunt communia, & est melior conditio possidentis. Ipsa intus reflexa brachia docent intentionem naturæ ad se cuncta referentis, saltem prius sibi quam alteri volentis prouidere; Inde tot leges ciuiles & Ecclesiasticæ quibus id decernitur, vt de Cyprissis [a] ex luco Daphnensi non excidendis, quia inseruiebant in Ægypto ad continendos aggeres Nili; de caricis [b] ex agro Atheniensi non asportandis, vt illis incolæ loci, soli fruerentur: Copia frumentorum, inquit Cassiodorus [c], prouinciæ primum debet prodesse cui nascitur, alienis siquidem partibus debet impendi quod superest, & tunc de externis cogitandum, cum se ratio propriæ necessitatis impleuerit: de fontis aqua [d] primum pars illi cedit, è cuius agro deriuatur in publicum: Rem alienam gerentibus, [e] non interdicitur rerum suarum administratio; tres liberi Romæ, [f] quatuor in Italia, quinque in prouinciis, excusant parentes à tutela: In generali obligatione [g] pignoris non veniunt ea, quæ quis non esset in specie verisimiliter obligaturus, vt vestem, supellectilem, alia ministeriis eius necessaria, & quæ ad affectionem eius pertinent: si nullum sit ius seruitutis, [h] potest quilibet aquam sibi nociuam auertere, licet aliis noceat; Inquilinus [i] potest durante locatione à domo expelli, si eam Dominus suis vsibus necessariam habuerit; sunt apud Iurisconsultos innumera his similia.

Etiam in spiritualibus gratia habitualis [k] quæ ordinatur ad actus interiores meritorios, est nobilior gratia gratis data, quæ ordinatur

ad

[v] D.Tho. 2. 2. q. 26. a. 5.
[x] 1. Ioan. 3.
[y] Martyrol. vlt. Februarij.
[z] Bonacina de charitate puncto 6.
[a] Cod. de Cypr. ex loco.
[b] Athenæ. lib. 2. c. 2.
[c] lib. 1. varia. c. 34.
[d] l. 6. C. de seruit. & aqua.
[e] l. 8. §. fin. ff. de procura.
[f] l. 1. C. qui numero lib. se excus.
[g] l. 6. ff. de pugn. & hypot.
[h] l. 2. §. 9. ff. de aqua & aq. pluui.
[i] l. 3. C. de loc. & cõd.
[k] D.Th. 12. q. 111. a. 1. ad 4.

ad vtilitatem proximi ; Iudæis [l] oportuit primum prædicari natum apud eos Euangelium. Hæc est generalis & catholica rerum diuinarum descriptio & ordo, inquit D. Dionysius, [m] vt primum Pontifex participet, satieturque iis, quæ aliis diuinitus datutus est, deinde ita demum ea etiam cum aliis communicet. Prudentes [n] habitæ sunt virgines quæ non dant petentibus de oleo suo, ne sibi & aliis non sufficiat: ea se ratione tuentur qui vt sibi Deoque vacent, publicas dignitates abdicant.

[l] Act. 13. 46.

[m] De Eccles. hierar. c. 3.

[n] Math. 15.

Ex hoc insito naturaliter amore sui, quo propria præferuntur alienis etiam publicis, factum est iure gentium vt essent distincta rerum dominia. Fabulantur quidem in aureo sæculo omnia communia fuisse, & in eius primeuæ fœlicitatis sub Saturno memoriam, quotannis Romani Kalendis Ianuarij xenia mittebant, velut singulari rerum suarum dominio renuntiarent; externis in eius possessionem missis. Communionem hanc in suam Rempublicam transferre voluit Plato, [o] quasi querelas & lites omnes extincturus si ciues, velut amici, meum & tuum non admitterent, sed communis esset omnium labor & fruitio. Id quidem receptum est à quibusdam philosophis Brachmanis, [p] Gymnosophistis, Essæis, Pythagoricis, vt refert Philostratus, tandem à primis Christianis, apud quos, vt ait Tertulianus, omnia erant communia præter vxores. Non mirum si communem inter se volebant esse possessionem, qui omnem aspernabantur, qui renuntiantes cupiditatibus quibus ministrant diuitiæ, ancillas cum domina procul à se pellebant. Potuit hoc insolitum vitæ genus aliquandiu seruari in paucorum hominum societate cui placebat, & in ipso rerum neglectu deesse non poterat paupertas. At vbi visum est diuitias esse, corporis tum familiæ, tum Reipublicæ neruos, seu vitæ necessitatibus commercio prouidendum sit, vel bello repellendus hostis, legislatores comprobarunt possessionum distinctionem, quam ipsamet docuit natura.

[o] Lib. 5. de legib.

[p] Philost. in vita Appollonij.

Exposuit quidem initiò res profusa largitione, his tamen legibus, vt fierent occupantis, & quod quisque industria, labore, bona fortuna sibi comparauerit, velut suum, in vsus etiam abusus suos exclusis cæteris sibi vindicet. Ex primis hominibus Abel & Cain licet fratres essent, eorum quisque distinctam suam habuit familiam, distinctas possessiones ex quibus obtulerunt Deo sacrificium, vnus gratissimum qui sincerum & pingue, alius parcum & repulsa dignum, creatori scilicet negante quod sibi seruaret auaritia. Tunc solius naturæ ductu quilibet seipsum amans vitæ suæ singulari necessitati prouidebat quæsitis labore bonis, quæ cum ob id multum amaret, etiam cæteris communia esse non patiebatur. Vnde probat Aristoteles [q] contra Socratem inter ciues bonorum communionem nec possibilem es-

[q] Lib. 2. polit. cap. 2.

se, nec vti'em; Nam homo quæ sunt sibi propria, magis curat quam aliena & vt est, sic agit ratione quadam indiuiduali nec communicabili.

Quæ sunt vniuersitatis in nullius bonis sunt, itaque cum careant Domino sub eius oculis non proficiunt, sed nullo curam laboremque suscipiente, iacent inculta: quis enim sibi vix sufficiens operas suas impendet in agri communis cultura, cuius non percipiet fructum, sed quem auidæ fortioris manus diripient: quanta foret iniquitas, laborantem laboris sui præmio fraudari, admissis indifferenter omnibus ignauis & violentis ad eius deprædationem? Sublata spe messis, quis semina terræ mandabit, & quæ vix sibi sufficiunt, iactabit in incertum? si collatis operibus communia debent perfici, quantus esset in laboris singulorum æstimatione labor? iam seruitus est inuitos cogens, languentes & torpentes habens ad opus, quod alacriter cum proprium est, perficitur, cum familiæ, liberisque prouidus amor bona congerit.

Si ex rerum distincta proprietate nascuntur lites, quanto magis ex bonorum communione cum omnes ad idem sibi vindicandum æquo iure concurrunt, & inter illas, vt inter feras præualet, qui viribus præstat? si deses in bonorum communium participatione, tantum sibi vindicet, quantum competit industriis & laboriosis? In hac vsurpatione promiscua, sub communionis titulo, nulla foret communio, æquitas nulla, seclusis scilicet à possessione his quorum causa quidem esset melior, vis autem ad occupandum infirmior, tantumque sub vim inferentium & patientium moribus Respublica concuteretur, quantum olim Roma sub Agrariis legibus. Melius igitur est ex instituto naturæ dominia diuidi, singulorum affectibus quærenda, conseruanda, dispensanda relinqui.

Hæc dicta sint non vt prouocentur homines ad amorem sui, nam ad illum ardentius quam par sit ferri, tum philosophia, tum religio, leges tam humanæ quam diuinæ conqueruntur, & in fine sæculorum homines futuros sui amantes velut vltimum pereuntis mundi symptoma, denuntiat Apostolus.[1] Notandum hic aberrare non sapientem naturam, sed opinionem vulgi, hominem tantum æstimantis ex corpore, sensibus & fortuna: Censeatur & denominetur ex mente præcipua sui parte, tunc amor sui, & hæc se cæteris præferens essentialis dilectio, erit summæ suæ perfectionis incentiuum. Diuitias, honores, amicos, cætera corporis & fortunæ dona, velut externa reputet, & cum Stoicis, hoc tantum suum sibi proprium bonum habeat in sua potestate positum, intellectum circa veri cognitionem, voluntatem in suis affectibus ad naturæ legem regere; ex Christi Domini perfectiori disciplina, hoc vnum sit illi pro-

[1] 2. Timoth. 3.

positum, charitate Deo conformari, non innocens tantum sed deiformis erit amor sui. Tunc enim homo se Christi spiritu viuentem, se, idest ipsum in se Christum externis omnibus inconcussa fortitudine præferet. Mundus illum vocet ad terrena negotia, expositis delitiis blandiatur sensibus. pœnas minetur; sollicitet ad iniquitatem amicus, rapiat turba, ius ad id fecisse videatur consuetudo, expostulet debita suis pietas quidquid fremant parentes, Reges, populi, illis se Christianus præponet liber, solutus, omnibus superior, nunquam externis cupiditatibus animam suam sibi charissimam, Deo sacram, oppignorabit.

Nihil dare possum Deo quod accedat illi, nam bonis suis infinitis abundans nostris non indiget, hoc vnum à me petit misericors, vt ad dona sua largius excipienda, sanctioris vitæ legibus cordisque dilatatione disponar: sic ab æterno me amanti vt complaceam, me amabo; sedatis, abdicatis circa terrena passionibus, puro mentis speculo diuinas excipiam illustrationes, quibus possim in ipsum ardentius transformari, sic Deum in me diligam, amabo quod amat, curabo quod commisit, colam assiduus quod sanctificat: sic ordinata charitas a deo procedens in deum refluet circulari quodam motu à Deo per Deum in Deum agendo, requiescet.

Prius necessariis prouidetur.

§. 5.

CVm Moyses Deum describit primo causas vniuersales creasse cœlum scilicet & elementa, vnde secundis agentibus tota vis inest, & hæc prius fecisse, quid est aliud quam attestante toto mundo, legem hanc futuris rerum processibus dixisse, vt inter multa quæ comparari debeant, primum necessariis prouideatur: hæc est lex beneficiorum, inquit Seneca, [f] vt primo demus necessaria, deinde vtilia, deinde iucunda atque mansura; incipiendum autem est à necessariis. Aliter enim animum peruenit, quod vitam continet, aliter quod exornat, aut instruit. Necessarium est, cui velut posito fundamento rei singularis incumbit existentia; vnde manant, saltem vbi recipiuntur profectus, & quo sublato, quidquid est entitatis, virium & gratiæ concidit. Semen plantæ vim innatam continet qua surgere possit in causæ suæ generantis similitudinem, sed cum sit tam exiguæ quantitatis, vt debitæ partium commensurationi non sufficiat; cum pulpæ qua fouetur & alitur humidum, sensim

[f] lib. 1. de benef. cap. 11.

absumptum, proximam denuntiet egestatem, primos suos conatus impendit vt aliunde subsidium sibi conquirat. Vbi solis accessu latentes in eo spiritus incalescunt, & his turget infixus humor, non effertur ad calidi, & supra trahentis cœli motum; imò radices infra mittit in terram vnde suget perpetuum alimentum, suis suffecturum profectibus. Ita semen animalis in vtero trahendi sanguinis possidet facultatem, non secus quam magnes ferrum: quare primò competentem sibi sanguinem attrahit [t] quem & facilè vincere, & celeriter assimilare & sibi nutrimentum facere possit per adnatas venas & arterias vegetius effectum, pulsando tres principes partes efformat, iecur, cor & cerebrum, quæ sunt cæteris vitæ, motusque principia, postmodum alias ipsis vtiles, primo iecur [v] vnde infantes actiones animæ mutuæ nutritiuæ robustissimas possident, secundo actiones profectas à corde. Id [x] enim primum cohærere atque constare necesse est, ex quo incrementum & motus cæteris partibus accedit.

[t] Galen. de natural. facult. lib. 1. & lib. 1. de semine.

[v] Galen. lib. de fœtuum formatione.

[x] Arist. de gener. anim. lib 2. c. 6. & de inuen. & semet. c. 3.

Ignis contra motum sibi proprium tendit infra, vt materiæ quæ præbet alimentum adhæreat, labentem sequitur, & si consistat immota, non prius apice sursum nititur, quam incendio latiori, basim qua solidè nutriatur, effecerit: quis nisi prius iactis fundamentis ædificat, & necessariis sumptibus supputatis, [y] ne turpiter subsannetur, si non potuerit consommare? quis bellum commissurus non prius de annona, munitionibus, angariis & necessario commeatu cogitat? hinc apud Romanos [z] tot concessa in causa primipilari priuilegia. Vrbium fundatores prius explorant cœli statum, soli fœcunditatem, maris portus, fluminum vias, vicinorum mores & fœdera, quæ si desint in pœnam suam coït ciuilis societas, frustraque fiunt leges ad institutionem vitæ, si prius quo subsistat vita non habuerit. Vt corpori sic mentibus necessaria præbeantur scilicet bonæ leges quæ sunt velut fundamenta surgentis Reipublicæ.

[y] Luc. 14.

[z] l. 3. & 4. C. de primip. l. 4. C. in quib. caus. pign.

Non est quod conqueramur in nobis prius esse corporale, [a] quam spirituale, prius nos sensibus quam ratione duci, seruat hunc ordinem natura, & pro fundamento supponit elementatiuum vegetatiuo, vegetatiuum sensitiuo, sensitiuum rationali, Cum autem sic nobilium etiã operum suorum initia rudia sint, illa, pudore, conformat in abditis, nec profert, nisi plurimum elaborata. Non obstat quod arbores statim vt vernum tempus fauerit, sine fructu floribus luxuriant, quasi tunc pulchritudinem vtili, decorem necessario nobilis natura præferat. Illam cogita vires ad hoc opus hyeme tota congessisse, radices impleße succo, cuius pars subtilior & aërea, altum petens, turgentes ramos primò sic exornat, donec quod solidius subest sole digerente in fructum conuertatur. Sic in iuuentute splendet pulchritu-

[a] 1. Cor. 15.

do, propter optimam corporis temperiem innatique calidi copiam, [b] cum non multum absit à vitæ principiis. Id igitur quod delectat, non præcedit, sed subsequitur optimam humorum crasim, necessarium vitæ fundamentum, cuius decor est, tum signum, tum effectus. [b] Galen. 3. epidim.

Necessaria delectabilibus præferri patet, in eo quod si res periclitetur, & in extremis posita, iisdem modis restitui debeat, quibus primo constitit, cedunt vtilibus decora, & postpositis sensuum lenociniis conseruationi necessariæ prouidetur. Ornamenta publica priuataque destruuntur, cum id expedit ad obsessæ ciuitatis munitionem, tunc, & cum malacia nauem in mari detinet; cessat luxus in conuiuiis, vt arctè cunctis alimenta suppeditentur; fiunt omnia communia, [c] cessante priuilegio. Ita fames vultus pulchritudinem extenuat, illique prius impensos humores natura repetit, vt ad vitæ fomitem, internis eos infundat partibus. Sic abdicatis delitiis rigidiorem diætam exigit medicina, pro corporis sanitate, Philosophia pro virtutum habitibus comparandis; Religio rerum terrenarum contemptu, in expiationem delictorum, & vt vnum quod necessarium est, facilius possit consequi. [c] l. 2. ff. ad L. Rhod.

Pulchritudo & voluptas exundantia quædam est bonitatis, quæ non tantum implet indigentis naturæ desideria sed velut oblitam sui, satiatam securam in vlteriora diffundit: vnde si floribus, vultibus, gemmis quibusdam inest procul ab vtili pulchritudo, & sine vsu decus, id est singulare [d] quid, velut præludium æternitatis, in qua nulla premet necessitas, & ideò sola pulchritudine sine libidinis incentiuo perfruimur. At communiter in hac indiga mortali conditione, cum voluptas sit tantum quædam exuberantia boni, cessat, vbi deficit causæ suæ plenitudo. Voluptates sectari iuuenile vitium est, vt profuturis intendere, virilis maturique iudicij munus. [d] D. August. de ciuit. Dei lib. 22. c. 24.

Cum hæc ita sint, & in naturæ hominumque moribus, necessaria delectabilibus præferantur, quærit D. Ambrosius, [e] cur Noë non dicitur seruisse triticum ad vitam necessarium, sed plantasse vineam ad delicias commodam. Respondet in hac vniuersi restitutione sicut & in creatione, abundantius necessariis à Deo fuisse prouisum, & terram impinguatam tanta rerum congerie, specierum & elementorum seminibus prægnantem, omnigenas messes vitæ necessarias vltrò protulisse, sic virum sapientem vt de deliciis cogitaret, prouocauit abundantia. [e] lib. de noë & arca c. 19.

Id vnum quod Christus dicit nobis esse necessarium, Deo scilicet inhærere, opus est Angelicum; tam sublimis perfectionis, vt in superandis quæ contra militant cupiditatibus, in acquirenda quæ nos

ad illud promouet charitas, tota vita, cum assidua mentis intentione, tum necessaria, tum breuis sit, ita nunquam nobis ad delitias vocatio conceditur, sed viatoribus nobis semper vltra progrediendum est, paruulis in vtero matris Ecclesiæ, vel ab eius vbere pendentibus, semper crescere necessarium est, donec ad plenitudinem ætatis Christi perueniamus.



NIHIL FIT AVT AGIT SEIPSO, SED indiget auxiliis.

Lex 3.

NAtum omne pares habet suis initiis progressus, & sicut nullum ens fit, ita nec agit seipso, sed vbique semper indigum alienis stare debet auxiliis. Alia tamen sors est nascentis & proficientis, nam solo causæ beneficio primum in existentiam producitur, nihil enim ad id conferre valet quod nondum est, at agens vtitur medijs, quæ vel edit, vel conquirit, eligit, moderatur dictis à se legibus, & ideo velut sua sibi vindicat. Solus Deus ob infinitam suam perfectionem cui nihil deest, nihil potest superaddi, omnia complere valet vt creauit seipso, nullis aduocatis auxiliaribus viribus, nam sua potentia [f] quæ est operationis principium, est ipsa sua essentia infinita. At in Angelis, quorum existentia non est essentia, & qui compositi sunt ex actu & potentialitate, materia scilicet metaphysica, D. Dyonisius [g] distinguit, substantiam, virtutem operationem. Id multo magis contingit in entibus inferioribus, quæ quia plurimum recedunt ab essentiali diuina simplicitate habent cum forma sua, accidentia realia superaddita, potentias scilicet quarum vi suas edunt operationes. Tales operationes cum sint externæ, transeuntes, & sæpius intermittant, dici non possunt potentiæ, quibus proprium est, esse fixum, internum, inexhaustum: Et illæ potentiæ cum resideant in singulis organis non sunt forma quæ est vniuersalis, & illarum commune principium, ita sunt hæc ab inuicem distinguenda. Sicut semen, vt diximus, primò mittit radices in planta, venas in animali, quibus sugit alimentum suis profectibus necessarium, sic ex forma quam seu generans, seu cœlum impressit, emanant potentiæ vitales, organorum actus, edendis in posterum operationibus necessariæ; Cum ita sint, velut essentiæ fructus; velut perennis fontis

[f] D. Tho. 1. q. 77. a. 1.

[g] De cœl. hier. c. 11.

riuulſi, non tam auxiliaribus quam indigenis viribus voti compotes efficiuntur. Similes ſunt populis qui ſe liberos exiſtimant, ex eo quod reguntur ab his quos elegerint. Potentias illas generaliter diuidimus in actiuas & paſſiuas, his enimduobus modis vel agendo vel patiendo ens omne perficitur.

Inſitæ ſunt rebus ad ſui perfectionem potentiæ.

§. I.

INfinitum eſt inſitarum rebus potentiarum ſeriem texere cum ex illis procedat hæc actionum immenſa diuerſitas quæ colludit & negotiatur in vniuerſo: Si vegetans, nutritur, creſcit, generat; ſi ſenſus quilibet in animali ſuas obit functiones, viſus rerum ſpecies, auditus ſonos, guſtus ſaporem, odoratus odores, tactus, externas qualitates, molle, durum, aſperum, percipit; ſi ſtomachus poteſt citò ſolidum alimentum macerare, & in fluidum liquorem ſoluere, quod ars vix diuturnis molendinorum tormentis, armatiſque ferro palis crebrò cadentibus, aqua ſtillante, perficit, ſi liquorem hunc expurgant inteſtina, & defæcatum guttatim per meſeraicas refundunt in iecur, ſi vertitur illic in ſanguinem, ſi ſanguinem iterum ab humore ſuperfluo purgant renes, à bilioſo fel, à terreſtri ſplen; ſi liquidum ſolæ continent venæ, percurre cæteras humani corporis functiones, procedunt omnes à diuerſis potentiis, quarum vnaquæque in ſuo proprio reſidet organo.

Amplioris virtutis ſunt illæ quæ dici poſſunt cognoſcitiuæ, quia cæteris, organiſque modis innumeris vtuntur, prout expedit ad nociui fugam, boni, finiſque conſecutionem; acuminato penicillo, calamo ad reddendum atramentum optimè compoſito pingentis manus, infinitè varias exprimit figuras; faber vnico malleo quot formas metallis imprimit, ita licet vnius organi determinata ſit conformatio, illud tamen, inflectit, explicat, contrahit potentia & ſpiritus opifex, tot modis, quot exigit rerum & obiectorum contingentia. Singulares illæ potentiæ inhærentes organis, miniſtræ ſunt habituum inſitorum, quibus, vt dictum eſt, animalia naturæ ſolius magiſterio, vtilia ſibi, nociuaque percipiunt, & prout caſus obtulerit res hoſtiles vel amicas, ad pugnam, vim, dolos aut fœdera, quantum fieri poteſt, aptiſſimè componunt.

Brutis quibus totum in corporeis bonum eſt, datæ ſunt illæ pro corporis tutela potentiæ, at homini, cuius fœlicitas in ſpiritualibus diuiniſque conſiſtit, datæ ſunt potentiæ ſpirituales, vniuerſaliſſimæ,

vltra fortem corporalium, ad immensitatem propius accedentes; primum ratio quæ naturaliter habet in se generales agendorum idæas, nam de omnibus iudicat, fœcundissima propagine vnum infert ex alio, artes per experimenta conficit, congruis illas instruit præceptis & organis, naturam imitatur, superat & perficit, sic homo fit mundi quodammodo Deus, quia nouus conditor.

Cum eius fœlicitas in actione morali, & recta sui ipsius quippè nobilioris in vniuerso partis institutione consistat, insitarum sibi inclinationum præcipua videtur esse circa Deum Religio, quam sequitur synderesis, monens quasi iustitia colendus sit; hæc omnium mentibus impressa lux, ostendit verum & bonum, & si rectè quis intendat discussis opinionum tenebris à falso maloque discernit. Bona conscientia etiam obruta delectat [h] concioni ac famæ reclamat, in se omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra sententientium aspexit, non numerat suffragia, sed vna sententia vincit, si verò bonam fidem perfidiæ suppliciis affici videt, non descendit è fastigio, sed supra pœnam suam consistit.

[h] Seneca de benefic. lib. 4. c. 21.

At ne vis illa domestica, sensuum passionumque commensalis, harum commercio polluatur, animo etiam cum viribus sibi cœlo datis laboranti, ad optima suspiranti, propitius, vt dictum est, [i] adest Deus per auxilia gratiæ; hanc multiformem vocat Apostolus [k] quia sicut lux omnibus naturæ productionibus, sic omnibus illa bonæ mentis conatibus fauens adest, præuenit, adiuuat, consummat, & si voluerimus diuina, diuinæ nos naturæ consortes efficit. Meritò circa nos Dei misericordia dicitur esse supra omnia opera eius, quæ nos humanis diuinisque præsidiis munit, non naturæ tamen, sed æternitatis splendoribus illustrat, ne delusa mens à fine suo deuiet.

[i] Supra libro. 1. l. 8. §. 4.

[k] 1. Pet. 4. & 1. Cor. 12.

Res non minus patiendo quam agendo perficiuntur.

§. 2.

MIram in vniuerso videmus extremorum inter se conuenientiam, & supremis infima, [l] quibusdam illustrium qualitatum titulis congruere: vt Deus habet actu infinitatem, æternitatem, immortalitatem, sic materia prima illi ex diametro opposita has videtur imitari perfectiones, eam æternam asseruerunt antiqui, omnes fatentur nullius esse determinatæ formæ, incorruptibilem, implentem omnia; terra vt cœlum empireum stat sine motu; luna plenâ & silente pariter intumescit oceanus, tam fluit in terras, cum sydus illud suum ascendit ab oriente ad meridiem, quam cum descendit ab occidente

[l] Mars. Ficin. Theol. Platon. lib. 10.

occidente ad imum cœli, iiſdem contrariis temporibus velut ſimili fato auſpicatiſſimis Germani [r] ſua celebrabant comitia; planetæ [s] in his etiam oppoſitis quadrantibus habentur orientales; æſtatis initium, [t] æſtatis exitui, hyemis initium, hyemis exitui reſpondet. Hæc infinitè ſimilia Phœnices [v] referebant per draconem in orbem redactum, caudamque ſuam deuorantem, quia rerum initia fineſque coïncidunt. An quia ſic æmulantur omnia motum cœli circularem, in id vnde cœpit redeuntem? an quia naſcente mundo, cum dixit Deus, fiat lux, facta fuit in hoc noſtro hemiſpherio à ſole, arietem meridiemque obtinente; in alio à luna in libra, & ſolis oppoſitione, ſic ſupra infimaque pars orbis ſimiliter illuſtrata fuit.

r Tacit. lib. de Morib. germanor.
s Ptolomæ. quadrip. lib. 1. c. 5.
t Galen. in introductio. de pulſibus.
v Macrob. ſaturn. l. 1. c. 9.

Hæc quidem congruunt, ſed verior mihi videtur ratio cur inferiora referant ſuperiorum imaginem, quia cum ſint in vltimis naturæ gradibus, imbecilli forma, & ad priuationem plurimum accedente, vltrò ſuperiorum influxus recipiunt; cœlum enim totum formale, virtutibus exundans, ambit cuncta motu celerrimo, vt impleat materiam penè vacantem, cum induitur forma minus nobili. Materiæ primæ potentia diſponit vniuerſum, vt vbique referat, bonitatis, ſapientiæ, potentiæ, cæterarum Dei perfectionum imaginem. Terra, vt diximus in elementis vltima, omnium tamen eſt ditiſſima, pulcherrima, eo quod immota jacens, formæque ſuæ cedentis patientia, cœli vires largius excipit: etiam mixta quæ ſunt in vltimo naturæ gradu, lapides ſcilicet & metalla, ſic ſplendore, ſic occulta virtute planetas referunt, vt ex illis vulgò nomen accipiant. Cera mollis nullam habens figuram, eam quam imprimere volumus, facilè recipit; caret pupilla coloribus, auditus ſonis, olfactus odoribus, lingua ſaporibus, & quodlibet organum vacuum eſſe debet qualitatibus quas ab obiectis recipit, nam ſi iam eſſet affectum, aut nullatenus aut confuſè determinaretur.

Tales optat Reſpublica judices, qui priuatis affectibus exuti, communes tantum induant, juſtitiæ quæ virtus eſt ad alterum digni ſacerdotes, ſicut nomine ſic officio publicam tantum agant perſonam. At quia vix reperias hominem qui vel inſcitia vel paſſione ſaltem interdum non deflectat à recto, publica conuentione & ſponſione conſtitutæ ſunt leges quæ ſingularia quantum poſſunt determinant, [x] nec relinquunt iudicantium arbitrio, hinc ſperatur fœlicior rei publicæ priuatæque ſtatus, nam vt ait Philoſophus, legum lationes ex longi temporis conſiderationibus fiunt, at iudicia de repente, vt difficulter rectam habeat iuſtitiæ & vtilitatis rationem ille qui iudicat. Quid igitur ſperandum aut quid non timendum ex noſtri ſæculi iudicibus qui neglecta legum peritia, contemptis Iuriſconſultorum reſponſis, ex praxi pro captu ſuo dubia litis dirimuunt

x Ariſtot. 2. Polit. c. 7. D. Thom. 1. 2. q 95 a. 1. Ariſt. 1. Rheto. 1.

velut antiquis ſapientibus iudicio pares, imò ſuperiores ſint. At tales ſe non eſſe ſentiunt ipſimet, ex incerto, ad momentum vario, conſultationis indigo, ſæpius pœnitente ſuo iudicio. Etiam in ſinum probitatis amantem, occultus quidam amici, familiæ, potentioris, ſpei metuſque ſenſus irrepit, & Iuſtitiæ lances inclinat ad indebita, reclamante peritorum cœtu, ingemiſcentibus familiis quas improuida iudicis vox, grauius quam hoſtilis deuaſtatio agit in deſperationem. Sic ne leuiter de fortunis & hominum vita decernitur, & ſententiæ velut fulminis ictu, alta licet innocua ſanctaque percuſſa cadunt? hæc eſt expreſſa Principis voluntas, publica populorum conuentio, vt poſitæ legi, velut fundamento magiſtratus inhæreat; ſub ea conditione, probatur, poſtulatur, infula decoratur? ad quid tam celebris Iuriſprudentiæ titulus magiſtrorum diligentia & emeritorum cautione comparatus, ſi leges docentur in ſcholis, negliguntur in palatijs? ſi non ex antiquorum ſapientum placitis, ſed ex noui forenſis empyrici æſtu quodam præuaricante proferuntur iudicia, innocentiæ ſimul & maieſtatis ſenatoriæ periculis? Leges conſtitutæ ſunt, ne iudicibus omnia liceant, & ecce Iudex affectato per inſcitiam legum comtemptu, eas quantum poteſt, abrogat, vt ſolus ipſe pro lege ſit. Hac animi præparatione peccat in omnes, donec à ſingulis, prout caſus tulerit, aberret. Scire forum puduit, quod non ſcire pudor eſſe debuerat; noluit intelligere vt bene ageret, vt abſque laborioſa quæſtionum diſcuſſione, quod primo mentis impetu viſum eſt, pro iure ſit. O lugenda litigantium ſors, tot impenſis & longa ſeruitute ſtrages ſuas ementium! O cæca, verſatilis, iniqua, fortunæ conuitiis omnibus notanda iudiciorum alea? Heu qualis Aſtræa rebus humanis præſidet, ſi abiecta lance, vitta clauſis oculis, armata manu, ruentes ad ſe ſupplices turbas non iudicat, ſed ferit, ferro hinc inde numquam impunè miſſo, & nulli niſi cum alterius iniuria parcente.

Abſtractionem à rebus ſingularibus, potentiamque ſuperiorum influxibus patentem reſpectu perfectioris vitæ paucis Chriſtus expreſſit. Si quis, inquit, vult venire poſt me, abneget ſemetipſum; ſi quis non renuntiauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus; qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam; externis bonis, ſanguine coniunctis, ſibimet affectu moriendum, vt nihil mortale ſitiens, nec capiens anima, diuinis impleatur; deſinat eſſe homo, qui vult fieri Deus; & hæc humanitatis priuatio, ſit diuinæ formæ recipiendæ principium. Vt autem deiectæ magis formæ, ſuperiores præſtantiores qualitates facilius excipiunt, ita factum eſt vt idololatria perditæ gentes citius ad Chriſtum quam Iudæi conuerſæ fuerint, vt nunc etiam mundanis cupiditatibus pec-

carisque velut nihilo mersi, auidius vocanti gratiæ consentiant & perfectionem Euangelicam profiteantur, ideoque tepidos, magis quam calidos aut frigidos auersatur Deus. Stant enim magis in gradu suo, minusque diuina patiuntur tepidi. Numquid ea ratione verbum diuinum non naturam Angelicam assumpsit nobiliorem & in proposito fixam, sed humanam vltimam mentium, fluxam, vt labi sic erigi facilem?

Prophetæ miracula facientes, non viuunt vitam humanam, sed diuinam, inquit Iamblicus, [y] quasi anima eorum ocietur; & Deus ibi sit pro anima, moueatque tanquam excellentior: idem dicit Plato [z] diuinationem contingere hominibus, cum prudentiæ & rationis vis præpedita est à somno, morbo, extasi: hine fit vt in rebus dubiis sæpius optima consilia dentur à minus sapientibus consiliariis, & sint magis fortunati qui minus consultant, sunt enim magis à cœlo passibiles hi quos proprij motus non infestant, sicut melius scribit discipulus cuius manum nihil aut parum ad caracterum formationem conferentem, totam dirigit magister. * Frustra poeticas fores compos sui pepulit, non potest grande aliquid & supra cæteros loqui nisi mota mens, cum vulgaria & solita contempsit, instinctuque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali, non potest sublime quidquam, & in arduo positum contingere, quandiu apud se est, desiscat oportet à solito, & efferatur, & mordeat frænos, & rectorem rapiat suum eoque ferat quo per se timuisset ascendere.

[y] De myster. c. 24.

[z] In Timæo.

* Seneca lib. de Tranquill. animi cap. vlt.

Certè quas habemus artes & scientias, magis debemus docilitati nostræ quam inuentioni, nam quilibet, etiam fœlicis genij, pauca marte proprio reperit, cætera discit à præceptoribus, & in plurium sæculorum labores, velut opulentam sapientum hæreditatem admittitur. Entis omnis inferioris conditio præstantior fœliciorque magis est, quo placidius superioris impressiones excipit & sequitur. Pax, summum populi bonum, fructus est constanter exhibitæ rectoribus fidei, nam omnes istæ feritate liberæ gentes, [a] leonum, luporumque ritu, vt seruire non possunt, ita nec imperare, non humani vim ingenij, sed feri & intolerabilis habent, regere non possunt, quibus non contingit populus qui regatur. Oeconomica, politica, Religiosa societas constat ordine, ordo fida perpetuaque custodia dictæ legis à Rectore; Angelus Angelo imperat, [b] & inter iubentem & imperantem summa semper manet concordia. Obedientia virtus est, [c] quæ virtutes cæteras menti inserit, insertasque custodit, vnde primus homo, præceptum quod obseruaret accepit; Nascente mundo spiritus Domini ferebatur super aquas vi quadam effectiua & fabricatoria, sicut superfertur voluntas artificis ligno, vel

[a] Seneca lib. 2. de ira c. cap. 15.

[b] D. Bern. lib. de ordine vitæ.

[c] D. Aug. lib. imperfecto de Genesi ad literam.

cuilibet materiæ ſubiectæ ad operandum; ſuper aquas, ideſt ſuper inferiorem materiam quæ facilè cedit operanti, vt aqua quibuſlibet motibus. Igitur inferiora minus perficiuntur, actiuis propriis potentiis quam paſſiuis, quibus ſuperiorum vires ampliores, nobiliores excipiunt.



AGENS CONGRVIS INSTRVCTVM eſſe debet mediis & inſtrumentis.

Lex 4.



Nimium ſibi blanditur homo, velut in orbis medio rerum medius, admittatur in totius naturæ ſpectaculum etiam in intimos eſſentiarum fontes, vnde tota vis in actionem diffunditur. Latent ipſum æternæ rerum ideæ, liberaque Dei decreta, quæ futuris rebus legem dicunt; Latet partium cum vniuerſo, dierum, annorum cum ſæculis, ſæculorum cum æternitate conuenientia; latent eſſentiæ, formæ, & quæ ex illis manant, actiuæ paſſiuæque potentiæ, cumque ſenſus illa non percipiant, cæca ratio pertentat, debilibus, nixa coniecturis. Externæ tantum rerum facies, motus varij, & quibus perficiuntur organa patent oculis, & hæc tam aptè rebus agendis conueniunt, vt ex illis certius quod haberi poteſt ducatur iudicium; ex inſtrumentis actio, ex actione coniicitur eſſentia, cum agens,[d] quantum poteſt, agat ſibi ſimile. Hinc diuinum quid & propheticum habere videtur quod periti pronuntiant ex plantarum & animalium phyſionomia; Inde Galenus[e] humani corporis partes qua conſtant in ſe & ad inuicem optima conformatione, propter operationes ritè perficiendas expoſiturus, dicit illos ſuos commentarios hymnos eſſe qui conditoris bonitatem & ſapientiam celebrent. Medicorum eſt hanc phyſiologiæ partem exactius per analyſim & anatomen diſcutere, nos communem omnibus naturæ legem exponentes, attingimus tantum vniuerſalia, quæ pertinent ad mediorum & inſtrumentorum conditiones vt edendis ſuis actionibus optimè præparentur; inde ſapientiſſimo conditori Deo laudes dicturi; In hoc enim conſiſtit vera & ſancta magia, vt per mundum elementarem & cœleſtem, perueniatur ad archetypum.

[d] Vide lib. 1. l. 5.

[e] Lib. 3. de vſu partium

Nihil rectè fit ſine congruis organis.

§. 1.

EAdem quæ nos primum in ſocietatem adduxit neceſſitas, res naturales variis iungit fœderibus, vt ſibi mutuò præſtent auxilium, & ipſæmet dum perficiunt perficiantur. Nullum agens inſitas ſibi, & à forma manantes potentias educit in actum, niſi iuuentur organis ad id conuenienter diſpoſitis; hæc autem ex ſe terreſtria, jacentia, dum aliena vi mouentur veniunt in conſortium præſtantis actionis, & ab ea, cui ſuccurrunt, indigenti, nobilitantur. Tali nexu ima ſummis deuinxit ſapiens orbis artifex, vt quod eminet non inſoleſcat, velut ſibi ſufficiens, & quod gradu deprimitur, non deſperet in aliorum auxilium, ſuique gloriam aſſumi.

Hæc autem media & inſtrumenta ſunt vel externa vel propria, vtraque prout occaſio, rerumque natura tulerit, edendis actionibus æquè neceſſaria. Ignis proprio ſenſibili corpore carens, alieno tantum inſidet. Vita materialis eſt duplex, altera vegetatiua, altera ſenſitiua, neutra eſt ſine extrinſeco, hinc vegetatiua ſumit alimentum, ſenſitiua motus ſui principium, etiam innixa vegetatiuæ functionibus: Nihil proficit chirurgus ſine medicamentis, artifex ſine proprijs arti ſuæ ſolitis organis, politia ſine miniſtris, Religio ſine ceremoniis, bellum ſine maximo commeatu.

Deus ipſemet agit mediantibus cauſis ſecundis, dat inferioribus vim ad ſui conſeruationem per cœlum, [f] hominibus reuelationes & illuſtrationes per Angelos, fidem ex auditu per doctores, idque non ex indigentia, ſed vt dignitatem cauſandi communicet creaturis Nobis autem agentibus neceſſaria fiunt media, vt præfixus, quem diximus, rerum ordo ſeruetur. Vnde nemo [g] poteſt ſeipſum baptiſare; peccatum eſſet inſenſibilitatis, [h] contra rationem, vitæ neceſſaria prætermittere, & tentarent Deum, qui omiſſis penitus humanis mediis, otiante prudentia, diligentia, ſe ſolum diuinæ prouidentiæ committerent. Ita peritos conſulimus, medicos pro ſanitate tuenda, aduocatos in fori negotiis, nautas pro nauigatione. Adam alimentorum, [i] & arboris vitæ vſu corpus ſibi ſeruaſſet immortale; Dauid [k] ſuſcepto contra Goliath certamine plurimum ſperat in Dei exercituum auxilio, tamen ſumit fundam & lapides, & munus obit fortiter decertantis; vnde tam Platonici [l] quam Chriſtiani Gnoſticos inſectati ſunt, qui primum tantum numen, ſine mediis aſſerebant eſſe colendum, & Archontici [m] hæretici damnati ſunt, eo quod repudia-

[f] D. Thom. 1. q. 22. a. 3. & q. 98. a 3.

[g] Id. 3. q. 66. a. 5. ad 4.

[h] Id. 2. 2. q. 141. a. 1.

[i] Id. 1. q 97. a. 3. ad 3.

[k] 1. Reg. 17. D. Auguſt. ſerm. 20. de diuerſis.

[l] Photin lib. 9. contra Gnoſticos. cap. 9.

[m] Baron. an. 175.

rent diuina sacramenta, quasi foret indignum inuisibilia per visibilia conferri.

His externis instrumentis carare sæpius liberum est, licet in damnum suum; at internis, propriis innatis vti & viuere, idem est, parque necessitas. Vt vniuscuiusque animantis, ita maximè hominis corpus [o] animæ gratia conditum est, non modo vt diuersorium, verum etiam vt organum accommodatum illis insitis viribus expromendis, atque vt mens est formarum præstantissima, & ratio, artium omnium ars vel officina, quod vna omnes omnium animantium vires potestate contineat, ita & illius organum instructissimum est, & conformationem pulcherrimam consecutum; Tria obtinet quæ cæteris animantibus natura non concessit, primùm figuram celsam, & rectam que in cœlum suumque conditorem se attollens, cœlestes igniculos, & semina diuinitatis suæ testatur; deinde cerebrum amplissimum, animi eiusque partium sedem, vt enim animus permultis facultatibus præditus est, sic homini quam cæteris animantibus domicilium capacius dari par erat, idque pluribus instrumentis contineri. Præterea manus exporrectas belluis denegatas, quibus facilè persequimur quæcumque mens iusserit. In illis digiti sunt inæquales, [o] vt eorum summitates ad æqualitatem venire possint, cum molem aliquam magnam in circuitu apprehendunt; diuisi, & tribus articulis flexibiles cum opportuerit ad mensuram propositæ materiæ, contrahuntur, explicantur, diuersis simul incumbunt muneribus, vt cùm lyræ fides carptim mira celeritate decurrunt. Aliæ principes corporis nostri partes primum cum suis instrumentis conformantur, scilicet venæ cum iecore, nerui cum cerebro, arteriæ cum corde.

[o] Fernel. Physiol. l. 1. cap. 16.

[o] Galen. lib. 1. de vsu partium in fine.

Organicæ ex pluribus compositæ conuenientem habent ad proprias operationes quantitatem & figuram, qua nulla melior esse potest. His quocumque modo grauiter læsis, vel amputatis, læditur aut cessat actio, vt de pueto Machabæo [p] cui tyrannus amputari iussit, linguam, manus & pedes, dicitur, cum per omnia inutilis factus esset, nam qualiscumque sit ardens animæ facultas, sibi detractis organis otiari cogitur. Ita quidam victores bello captis hostibus, dextræ manus pollicem absciderunt, alij poplitis vtriusque neruos, vt in posterum ad pugnam fierent inutiles; Ita Iudæi [q] capto Adonibezec absciderunt ei summitates manuum & pedum, cum ipse prius idem fecisset septuaginta regibus, quos belli captiuos habuerat: hac atrocitate Annibal, [r] & plures barbari sæuierunt in captiuos quos abscissis manibus, [s] viuere superstites pœnæ suæ iubebant. Non volant aues præcisis alis; naues fulmine bellico deiectis velis malisque ineptæ fiunt ad

[p] Lib. 2. Machab. c. 7.

[q] Iudic. lib. 1. c. 6.

[r] Valer. Maxim. lib. 9. c. 2.

[s] Florus lib. 3. c. 4.

certamen, vt equus accifis poplitibus, ſic quæcumque ſit interna vis ad actionem deficit ſublatis inſtrumentis.

Cum brutorum vita tota ſit in ſenſibus, illis organiſque ad externas actiones neceſſariis ſingulari prouidentia conſultum eſt; Elephas terreſtrium animalium coloſſus, ingens moles carnea, cùm facilè, flecti non poſſit proboſcidem habet à capite ad pedes vſque demiſſam cartilaginoſam, cauam, neruoſam, qua velut protenſa manu, attingit in omnem loci ſitum, in extremo fiſſura conniuente velut labiis, maxima minimaque colligit, potum & eſcas in eos ingerit; Leoni ex rapto viuenti quanta ad prædam capiendam in animo feritas, in corpore vis; collum & armos veſtiunt ſpiſſæ vndanteſque iubæ, quas nullus peruadat morſus; os rictu & horrendis minax dentibus, pedes armati dilaniantibus vnguibus quos extra pugnam vagina continet, vt eorum acies non atteratur, inſuper huic tot modis armatæ fortitudini iungitur mira velocitas, cuius impetum rugitibus intonans, à longè prænuntiat, prædamque metu debilitat. Feles velut pantheræ pumiliones ſimiliter conſpicimus inſtructos armis, viribuſque ignobiliori prædæ ſuæ commenſuratis. Mitto armatum lancea vnico ſcilicet cornu, tectum lorica non penetrabili Rhinocerontem cum Elephante præliaturum; Aprum furentem, ſpumantem, exertis dentibus hoſtilia quæque ſternentem, dilacerantem; Lupum armo validum, ſerratis dentibus timendum, cum auulſa ſemper quam mordet parte, nunquam ſine præda ſæuiat; Moloſſis potiſſimum Anglicanis æqua feritas, ira pertinacior, vt guttur hoſtile, quod ſemper impetunt, morſu nunquam niſi cum vita ceſſante, premant.

Cuncta curioſè ſpectanti maior apparebit in minutiſſimorum animalium conformatione prouidentia: qua fit vt apes ore tam exiguo, tam diuerſa ferant & exerant inſtrumenta ad ceræ melliſque confectionem, limam qua radunt florum extima, rudibuſque ſuis ob id cruribus infigunt; tubum extremitate ſua ſpongioſum, quo in intima florum immiſſo, ſuccum exſugunt; linguam qua velut canes diffuſum in foliis rorem lambunt, tandem forcipes quibus obſtantia præſcindunt, decertantque cum anima in vulnere ponenda non eſt. Omnium mihi videtur admirabilior araneus vtero ferens liquorem, qui guttatim emiſſus ſtatim multiplicatur, vt aqua dum in aërem conuertitur ratione millenaria; cum aërea tamen illa raritate qua diffunditur, aliquid habet terrei ſpiritus, quo ſimul vt procedit opus texturæ, conceſſit in ſubtilem lanuginem, inexhauſta quadam fœcunditate duci ſemper paratam. Infinitum eſt ſimilia recenſere cum nullum ſit vel minimum animal, cuius apta conformatio non poſſit eſſe diuturnæ ſimul & gratiſſimæ contemplationis materia.

Aues rapaces partes priores habent validas ad impellendum aërem;

rent diuina facramenta, quafi foret indignum inuifibilia per vifibilia conferri.

His externis inftrumentis carare fæpius liberum eft, licet in damum fuum; at internis, propriis innatis vti & viuere, idem eft, parque neceffitas. Vt vniufcuiufque animantis, ita maximè hominis corpus [n] animæ gratia conditum eft, non modo vt diuerforium, verum etiam vt organum accommodatum illis infitis viribus exprimendis, atque vt mens eft formarum præftantiffima, & ratio, artium omnium ars vel officina, quod vna omnes omnium animantium vires poteftate contineat, ita & illius organum inftructiffimum eft, & conformationem pulcherrimam confecutum; Tria obtinet quæ cæteris animantibus natura non conceffit, primum figuram celfam, & rectam que in cœlum fuumque conditorem fe attollens, cœleftes igniculos, & femina diuinitatis fuæ teftatur; deinde cerebrum ampliffimum, animi eiufque partium fedem, vt enim animus permultis facultatibus præditus eft, fic homini quam cæteris animantibus domicilium capacius dari par erat, idque pluribus inftrumentis contineri. Præterea manus exporrectas belluis denegatas, quibus facilè perfequimur quæcumque mens iufferit. In illis digiti funt inæquales, [o] vt eorum fummitates ad æqualitatem venire poffint, cum molem aliquam magnam in circuitu apprehendunt; diuifi, & tribus articulis flexibiles cum opportuerit ad menfuram propofitæ materiæ, contrahuntur, explicantur, diuerfis fimul incumbunt muneribus, vt cum lyræ fides carptim mira celeritate decurrunt. Aliæ principes corporis noftri partes primum cum fuis inftrumentis conformantur, fcilicet venæ cum iecore, nerui cum cerebro, arteriæ cum corde.

[n] Fernel. Phyfiol. l. 1. cap. 16.

[o] Galen. lib. 1. de vfu partium in fine.

Organicæ ex pluribus compofitæ conuenientem habent ad proprias operationes quantitatem & figuram, qua nulla melior effe poteft. His quocumque modo grauiter læfis, vel amputatis, læditur aut ceffat actio, vt de puero Machabæo [p] cui tyrannus amputari iuffit, linguam, manus & pedes, dicitur, cum per omnia inutilis factus effet, nam qualifcumque fit ardens animæ facultas, fibi detractis organis otiari cogitur. Ita quidam victores bello captis hoftibus, dextræ manus pollicem abfciderunt, alij poplitis vtriufque neruos, vt in pofterum ad pugnam fierent inutiles; Ita Iudæi [q] capto Adonibezec abfciderunt ei fummitates manuum & pedum, cum ipfe prius idem feciffet feptuaginta regibus, quos belli captiuos habuerat: hac atrocitate Annibal, [r] & plures barbari fæuierunt in captiuos quos abfciffis manibus, [s] viuere fuperftites pœnæ fuæ iubebant. Non volant aues præcifis alis; naues fulmine bellico deiectis velis malifque ineptæ fiunt ad

[p] Lib. 2. Machab. c. 7.

[q] Iudic. lib. 1. c. 6.

[r] Valer. Maxim. lib. 9. c. 2.

[s] Florus lib. 3. c. 4.

certamen, vt equus accifis poplitibus, ſic quæcumque ſit interna vis ad actionem deficit ſublatis inſtrumentis.

Cum brutorum vita tota ſit in ſenſibus, illis organiſque ad externas actiones neceſſariis ſingulari prouidentia conſultum eſt; Elephas terreſtrium animalium coloſſus, ingens moles carnea, cùm facilè flecti non poſſit proboſcidem habet à capite ad pedes vſque demiſſam cartilaginoſam, cauam, neruoſam, qua velut protenſa manu, attingit in omnem loci ſitum, in extremo fiſſura conniuente velut labiis, maxima minimaque colligit, potum & eſcas in eos ingerit; Leoni ex rapto viuenti quanta ad prædam capiendam in animo feritas, in corpore vis; collum & armos veſtiunt ſpiſſæ vndanteſque iubæ, quas nullus peruadat morſus; os rictu & horrendis minax dentibus, pedes armati dilaniantibus vnguibus quos extra pugnam vagina continet, vt eorum acies non atteratur, inſuper huic tot modis armatæ fortitudini iungitur mira velocitas, cuius impetum rugitibus intonans, à longè prænuntiat, prædamque metu debilitat. Feles velut pantheræ pumiliones ſimiliter conſpicimus inſtructos armis, viribuſque ignobiliori prædæ ſuæ commenſuratis. Mitto armatum lancea vnico ſcilicet cornu, tectum lorica non penetrabili Rhinocerontem cum Elephante præliaturum; Aprum furentem, ſpumantem, exertis dentibus hoſtilia quæque ſternentem, dilacerantem; Lupum armo validum, ſerratis dentibus timendum, cum auulſa ſemper quam mordet parte, nunquam ſine præda ſæuiat; Moloſſis potiſſimum Anglicanis æqua feritas, ira pertinacior, vt guttur hoſtile, quod ſemper impetunt, morſu nunquam niſi cum vita ceſſante, premant.

Cuncta curioſè ſpectanti maior apparebit in minutiſſimorum animalium conformatione prouidentia: qua fit vt apes ore tam exiguo, tam diuerſa ferant & exerant inſtrumenta ad ceræ melliſque confectionem, limam qua radunt florum extima, rudibuſque ſuis ob id cruribus infigunt; tubum extremitate ſua ſpongioſum, quo in intima florum immiſſo, ſuccum exſugunt; linguam qua velut canes diffuſum in foliis rorem lambunt, tandem forcipes quibus obſtantia præſcindunt, decertantque cum anima in vulnere ponenda non eſt. Omnium mihi videtur admirabilior araneus vtero ferens liquorem, qui guttatim emiſſus ſtatim multiplicatur, vt aqua dum in aërem conuertitur ratione millenaria; cum aërea tamen illa raritate qua diffunditur, aliquid habet terrei ſpiritus, quo ſimul vt procedit opus texturæ, conceſſit in ſubtilem lanuginem, inexhauſta quadam fœcunditate duci ſemper paratam. Infinitum eſt ſimilia recenſere cum nullum ſit vel minimum animal, cuius apta conformatio non poſſit eſſe diuturnæ ſimul & gratiſſimæ contemplationis materia.

Aues rapaces partes priores habent validas ad impellendum aërem;

posteriores minus & acutas, vt facilè sequantur; cerebrum illis est exiguum, [t] sed durius, quia magnum & liquidum, volatus celeritate conturbaretur; aquatilibus pedes sicut lati remorum instar vt aquarum impulsione forti ad anteriora se promoueant. Rapaces rostro & vnguibus aduncis, vim quam profitentur, ostendunt: lepores quibus ex celeri fuga salus constat, pedes habent obductos molli spissaque lanugine ne possint atteri; posteriores longos, vt resiliendo vim ad cursum, saltumque multiplicent: Serpentibus cum desint pedes & manus ad prædam continendam, dentes vnci sunt, ne possit elabi: de his consulendus Aristoteles, [v] Galenus, [x] Aldrouandus.

Arist. hist. anim. lib. 8. c. 28.
[t] Galen. lib. 3. de alime.
[u] Lib. de partib. animal.
[x] lib. de vsu part.
[y] Arist. 7. politic. 3.

Hinc discunt homines [y] ad speciem Reipublicæ leges esse debere accommodatas; paria negotiis perficiendis ingenia seligenda, non infirmiora ne succumbant, non altiora ne negligant; vtendum audacibus in petitione, disertis in persuasione, astutis in inquisitione, rebus desperatis proficit quorundam temeritas, vt in extremis morbis, extremum remedium. Etiam sacramenta in materiis, effectibus suis congruis Christus instituit; vnus eius spiritus, diuersis diuersa confert dona ad ædificationem corporis Ecclesiæ, vt quilibet opus impleat ad quod assumitur. Fœlices qui norunt ambulare secundum vocationem [z] qua vocati sunt; parata semper, vt diuina voluntas in ipsis, & per ipsos fiat, instrumenta.

[z] 1. Cor. 7.

Qui dat rem, dat & apta ad illam media.

§. 2.

ORdinatissima partium in vniuerso complexione fit, vt quidquid est, certis innitatur fundamentis, protegatur auxiliis, agat instrumentis, vnde qui rem dat aut efficit; etiam confert ea sine quibus stare vel agere non potest, alioquin frustra diceretur dare, quod negatis sibi necessariis subsidiis ne momento quidem consistit. Ita generans [a] cum semine suo simul dat alimentum, quo aliquandiu partus enutritur, vt patet in ouis auium; in pulpa qua continetur plantarum semen, etiam quod excidit ex animali, non totum purum & sincerum est sed miscetur externa quadam nutrice fouenteque substantia. Potissimum generans censetur dare media conseruationi necessaria, eo quod semen suum implet opifice spiritu [b] qui caloris omniumque facultatum moderator, partes omnes conformat, postea semper assistens, in omnem vitam, quantum potest, diutissimè & saluberrimè conseruat. Is itaque spiritus non modo primum vehiculum & instrumentum est procreatricis facultatis, sed

[a] Theophr. de caus. plantar. l. 1. c. 7.
[b] Fernel. physiol. lib. 7. cap. 9.

sed etiam omnium naturalium quibus nutrimur & augemur, earumque auxiliares is vnus omnes in se sustinet & comprehendit; sicut virtus artificis communiter est artis & instrumenti, sic virtus animæ [c] & sua est & instrumenti sui, & per hanc virtutem imprimit substantiæ nutrimenti speciem vitæ, vt in ipso sicut in proprio subiecto, operationes vitæ exerceantur.

[c] Albert. Magn. lib. 1. de nutritione, c. 3.

In potestate nostra est per virtutem intellectus agentis formare phantasmata accommoda considerationi quam volumus & organa quæ in externis operationibus menti ministrent, impleantque quod idea dirigit, & manus exequitur. Idem fit in politicis & œconomicis, vt sicut Deus fecit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem; Ita principes feudis concessis constituunt sibi vassallos; in partem regiminis quos voluerint & probauerint eligunt ministros, agendis leges, rebus pretium, mensuris quantitatem præscribunt, vnde suis armis [d] insigniuntur. Sic vnaquæque ciuitas [e] olim deffensores suos eligebat, vt Paterfamilias idonea sibi seligit ad famulatum & singulis, vt ei placet suæ domus officia distribuit, vt equos, aues, canes, seruos instruit, & in suos conuertit vsus, sic infert Cicero ipsum sibi facere amicos, qui sunt præcipua vitæ ciuilis instrumenta.

[d] l. 11. C. de frumento Alexand. lib. 11.

[e] l. 1. C. Theod. de defensorib. ciuitat.

Generalis est iuris regula, cum re quæ præstari debet, etiam venire media ad illam necessaria; concessa Iurisdictione, [f] ea quoque concedi, sine quibus explicari non potest; cum qui habet ius hauriendi, [g] iter quoque habere ad hauriendum: magistrum nauis, [h] nauem instructam præstare debere, sicut auriga currum, nec ob id fieri contributionem sicut in iactu; qui mandat antecedentia, mandare pariter consequentia siue quibus mandatum non expletur; qui habet vsum areæ [k] vel pascui in fundo, posse tugurium ædificare quo se recipiat; vino legato, [l] venire vasa in quibus inest, etiamsi non sit expressum, & plura his similia.

[f] l. 2. ff. de Iurisd.

[g] l. 3. ff de seruit. rust. præ.

[h] l. 6. ff. ad l. Rhod.

[i] l. 58. de procurato.

[k] l. 6 ff. de serui. rust. præd.

[l] l. 4. ff. de penu. legata.

Hinc ipso naturali lumine docemur Deum factorem omnium, qui viles etiam creaturas tam aptis ad actiones illis proprias, instruxit potentiis & organis, non defuisse homini animantium nobilissimo, in his quæ pertinent ad temporalem & æternam suam fœlicitatem; vt supra [m] demonstratum est. Rara sunt & præter intentionem naturæ monstra, sic membris mutila, vt proprias speciei suæ actiones edere non valeant; horrendum dictu, nouatores supponunt Deum, quosdam homines ex destinato gratiis omnibus priuare, pœnis æternis destinare, & cum pauci sint electi sequitur quod in statu gratiæ, mala, & monstra ordinaria, multiplicia efficiet boni, ordinis, pulchritudinis autor. O lugenda mortalium impietas, vt non habeantur rei voluntariæ legum transgressionis, totum suum reatum in Deum refundunt, negant eum dedisse, vt non videantur ingratè recepisse, &

[m] Vide supra. lib. 1. 2.

commissum malè administrasse; vt non sint peculatus & concutionis rei, Deum sibi fingunt durum dominum, qui metit vbi non seminat, [n] congregat vbi non sparsit; Patrem infanticidam, sæuissimum tyrannum, qui iubet quod negat & non potest impleri, & quia non impletur, iam miseros præteritos & expositos in æternum cruciat.

[n] Math. 25.

Mediorum & instrumentorum multitudo securior.

§. 3.

IN corporis humani conformatione, natura geminas hinc inde partes disponit ad idem munus implendum, duas aures, nares, mammas, manus, vrterias; duos oculos, testiculos, cordis sinus, pulmonis lumbos, cum enim sint propter motum, binario numero diuisibili continentur. Hæc æqualium è regione sibi respondentium ordinatio regularis plurimum confert ad corporis pulchritudinem, sic enim nihil occurrit mancum, nihil quod desit, sed partes ad se mutuo, & ad totum pari respectu, implent quod ad compositi perfectionem, mens & oculus expetit. Præcipuè tamen in sensibus, vnde pendet actionum vitæ tota directio, officiales illæ partes sunt collegæ, in solidum suis obligatæ muneribus, quæ possunt independenter ab inuicem exequi, vt vna casu deficiente, altera per se totam edat actionem, tutiorque sit sub duobus correis debendi natura.

Duplicem homini mensam Deus parauit, terram & mare; duo luminaria quæ successiuè mundo luceant: Cochleis [o] duo sunt cornua ad iter prætentandum, & si opus fuerit resiliendum: Elephanti [p] duos habent dentes prominentes, sed vno tantum vtuntur ad radices fodiendas, & ad moles impellendas, alterius mucroni parcunt, ne ad futuram dimicationem habetetur; Barbari & Germani fabricabant naues [q] pari vtrinque prora, vt hinc vel illinc appellere, indiscretum & innoxium esset. Romæ duo Consules Rempublicam gerebant; In vrbe cum singulis officiis vnus præesset, annonæ tamen, [r] vt rei inter omnes magis necessariæ duo præficiebantur, scilicet præfectus vrbi, & præfectus annonæ, hoc in munere collegæ.

[o] Plin. lib. 11. c. 37.
[p] Id. lib. 8. c. 3.
[q] Tacit. lib. 3. histor. & lib. de morib. german.
[r] l. 1. C. de off. præf. vrb.

Non bina tantum, sed & multiplicia media ad idem munus assumuntur, sic præter obiecta propria singulorum sensuum, dantur quoque sensibilia communia, à pluribus sensibus percipi apta, nimirum, motus, quies, numerus, figura, magnitudo, vt vnius defectum emendarent cæteri. Quibusdam piscibus [s] dentes sunt toto ore, vt turba vulnerum molliant, quæ attrita subigere non queunt. Apes reges plures inchoant, [t] ne desint, postea cum proles adoleuerit, communi suffragio deterriores necant, ne detrahant agmina; vni trunco

[s] Plin. lib. 11 c. 37.
[t] Ibid. c. 16.

vsque senos calamos inserunt agricolæ, mortalitati eorum sic numero succurritur; sibi timens hædera, etiam in ramis habet radices quibus & hæret & sugit alimentum; quia cerebrum excipiens totius corporis vapores, abundat excrementis, cum etiam ipse sit frigidi & humidi temperamenti, habet septem vias per quas purgatur, aures, oculos, nasum, os, intestina. Protogenes [v] egregiæ suæ depictæ tabulæ, quam Romæ in templo pacis posuit, quater colorem induxit subsidio iniuriæ & vetustatis, vt decedente superiore, inferior succederet.

[v] Plin. lib 35. c. 10.

Hinc existimatum est [x] securius esse plures magistratus ad Reipublicæ regimen admitti; nam cum vnicuique sua sit virtus, collatæ simul, lucem vimque maiorem efficiunt, & quod ab vno peccatum est, ab aliis corrigitur; præterea multitudo minus subiacet corruptioni, quemadmodum aquæ magna congeries; difficile est omnes irasci & errare, & sic corrumpi iudicium, sicut fit in particulari; Ideò fiscus non satisdat, [y] cum semper probus & diues habeatur. Laudatur itaque Tarquinius, [z] quod Senatus maiestatem numero ampliauerit, & centuriis tribus auxerit. Augustus [a] quo plures partem administrandæ Reipublicæ caperent, noua officia excogitauit, in Consulatu binos habere voluit collegas; Existimauit cum Catone, [b] in bono publico, sicut in agro colendo, prouidendum esse vt non longè sit operariorum copia. Pluribus ad id admissis, non apparet vnius defectus inter multos superstites, æternaque consilia temporis iniurias non sentiunt; sic arundo [c] viuax est, mori nescia, propter stirpem crassam, numerosamque.

[x] Arist. 3. Polit. 7. & 11. & lib. 6. c. 8.
[y] l. 1. §. 18. ff. vt legat. nom. caue 2.
[z] Florus lib. 1. c. 5.
[a] Sueton. in August. c. 37.
[b] Plin. lib. 18. c. 5.
[c] Theophr. histor. planta. lib. 4. c. 12.

Cum amici sint vitæ ciuilis instrumenta, expedit plures habere, qui se publicis negotiis immisceant; sic enim maior in agendis lux, maior vel in aggressione, vel in deffensione potentia; immensitate quadam tali copia præditus, dissitis locis & negotiis præsens est. Magnæ naui non sufficit vna tantum anchora, non vnicum velum, arbori proceræ vna radix, neque publica tractanti, vnius tantum amici fides; octauus orbis [d] habet stellas multas, quia per illum infunditur causalitas vniuersalis, omni rei quæ est, & viuit; sicut enim natura non facit per multa quod potest facere per vnum, sic non coarctat in vnum id ad quod multa requiruntur. In publicis personis ex plurium ministrorum iunctis operibus, vt in mechanicis ex rotis probè dispositis, fit supra singulorum æstimationem, miranda virium multiplicatio.

[d] Albert. Magn lib. 2. de cœlo. tr. 3. in fine.

Si naturæ corporeæ, si rebus fluxis multiplici remedio prouisum est, non nobis defuit diuina bonitas, in his quæ pertinent ad animæ salutem; quæ vt temporalibus omnibus dignior est, sic amplioribus protegenda fuit, & promouenda subsidiis. Cœlestis agricola

plures in vineam suam vocat operarios, omni hora diei, omni sæculorum ætate; Impium est hanc quam diuina prouidentia seligit multitudinem, velut superfluam auersari; nam quandiu erunt homines, vigebunt errorum, malorum affectuum, peccatorum maledictæ propagines, sic in amplissima messe, attentis operibus præstandis, erunt semper operarij pauci. Quot ab initio mundi, sub lege naturæ, Mosaica, Christiana fuerunt Dei benedictiones viris bonis collatæ, quot infœlices extitere malorum exitus, quot sanctorum exempla, quot S. Scripturæ versus, quot humanæ diuinæque leges, ad morum integritatem, quot ad multiformis gratiæ diffusionem sacramenta, tot sunt salutis media, quibus, iuuari, curarique possunt mortalium animi. Adiice fidam, perpetuamque sanctorum communionem, Ecclesiæ matris circa nos vigiles curas, Angelorum auxilia, intimos conscientiæ morsus, si peccatur; applausus, si viuitur ex lege Dei. Inter tot naturæ simul & gratiæ copias auxiliares, nemo nisi sciens, volensque perit. Deus meus misericordia mea, toties à me repudiata, nunquam auersa, fugienti semper præsens, affectanti tenebras, illucescens.

Bona, bonis mediis quærenda sunt.

§. 4.

Corpus motu suo naturali fertur in centrum per rectam lineam, quæ est sine latitudine longitudo, velut fluxus puncti, sic tum lationis via, tum proficiente semper approximatione, suo termino, tendens in illum, conformatur. Lignum non prius ignem concipit quam consumptis aquosis humoribus, illi per siccitatem simile fiat, & hæc sympathica qualitas medium est, vltima, solaque dispositio, qua potest nobilem hanc formam prometeri: apes ex dulcibus tantum, & aqua sincera mel conficiunt; Nutrimur similibus; elementa non veniunt in complexionem, nisi remissis propriis qualitatibus, & vt extremitate sua se contingant, mutuo sibimet, assimilantur; Nam contraria vel diuersa non se recipiunt nisi per assimilationem.

Ex hac naturali lege inferri debet illa moralis, finem non obtineri nisi mediis ipsi congruis, & quæ naturam eius sapiant; Bonus, idest rationi, legi naturali diuinæque consentaneus, obtineri debet paribus mediis, non vitiosis. Hoc est oraculum Apostoli, [e] non sunt facienda mala, vt eueniant bona; Non licet vti incantationibus, & pactis cum dæmone ad sanitates restituendas; non sepulchrum

e Rom. 3. 8.

f l. 1. ff. de extrao. co-

violare, [g] & ſarcophagum effodere, vt inde fiant remedia vel ædificia, hoc eſt enim geminum facinus perpetrare, quo ſpoliantur ſepulti, viui polluuntur; Non eleemoſinas [h] facere ex vſuris & malè quæſitis, nam qui offert ſacrificium de ſubſtantia pauperis, quaſi victimat filium in conſpectu patris ſui; Non in regimen animarum [i] irrepere per ſimoniam; Non à continentiæ [k] voto recedere vt infidelis ad fidem hac facta pactione conuertatur, nec vt vitetur [l] periculum mortis; Non adulterium [m] perpetrare ſola voluntate generandi filios; Non humilitatis cauſa mentiri, [n] nam non eſt veritas nec humilitas, vbi regnat falſitas; Non inducere [o] aliquem ad religionem per falſam doctrinam; denique peccatis peccata congerit, qui boni faciendi cauſa, malum perpetrat.

Damnata fuit [p] Parrhaſij pictoris ars ſæuiſſima, qui vt hominem bene pingeret, hominem male peremit, emptum enim captiuum viuum torſit, viſceraque ſenſim dilaniauit, vt exprimeret Prometheum, cuius immortale pœnis iecur vultur erodebat. Meritò fuit accuſatus læſæ Reipublicæ, qui vt oculis blandiretur in vitam deſæuiit, & quia ſerui à ſeruando dicti, quod captiuos non occidere [q] ſed ſeruare victores ſoleant. Herophilus [r] quidem & Criſiſtratus medici, nocentes homines à regibus accepere, vt etiam ſpiritu remanente, ea quæ natura antea clauſiſſet, conſiderarent, vt motus cerebri, cordis, & arteriarum, pulmonis, diaphragmatis, inteſtinorum, conſtitutionem fœtus in vtero, vocis formandæ rationem, & reſpirationis inſtrumenta. Quis non horreat tam crudeliter inſtrui medicinam; tolerabile tamen malum, quia principe, viua lege, id permittente in grauiter nocentes quos viuos torqueri mos erat, & quod fieri ſolebat in exemplum, tunc etiam fiebat in diſciplinam.

[g] ...gnit. D.Th. 1. q. 114. a. 4. ad 2. &c. [1]. 4. C. de ſepul. viol.
[h] Eccleſ. 34.
Can. fortè 11. q. 3. D. Greg. in paſtor. p. 3. c. 22.
D. Auguſt. de verb. do. c. 35.
[k] 1. q. 1. per totum.
[l] Can. non ſolum. 32. q. 8.
[l] D. Thom. 22. q. 88. a. 1.
[m] Ca. ſic non ſunt. 32. q. 4.
[n] 22. q. 2. can. cum humilitas.
[o] D. Tho. 2. 2. q 189. a. 9
[p] Seneca lib. 5. contr. 34.
[q] §. 3. Inſt. de iure perſon.
[r] Galen.

In talibus non fit, ratione boni, malum, ſed ab aliis cauſis procedens, in bonos vſus conuertitur, ſic colligimus ambarum, naufragij reliquias, & multa pretioſa quæ ſæua maris tempeſtas in littus eiicit; gemmas educimus ex ſerpentum capite, theriacam è vipera, calor putridus fit naturalis à cœleſti vt patet in ſtercoratione; vt liberum populo pateret commercium, ſæpè principis indulgentia duces latronum, egregios militiæ duces conſtituit, ſicut Auguſtus Crocotam, Alexander Demetrium, Soliman Aradim œnobarbum & Draguç. Tunc non fiunt mala, ſed quæ prius erant, deſinunt, cum in publicam cedunt vtilitatem. D. Paulus [s] non prouocauit Athenienſium ignoto Deo immolantium, idololatriam, ſed hinc occaſione ſumpta prædicauit illis Ieſum Chriſtum; non ædificauimus idolis templa, ſed occupata, Deo vero conſecrauimus. In hoc mundo, [t] ciues regni cœleſtis & terreni permiſcentur & ſibi mutuò ſeruiunt, Regnum cœleſte vſurpat ad opus ſuum ciues regni terreni,

[s] Act. 17.
[t] D. Aug. in Pſal. 51. & 61.

de his Apostolus:[v] sunt qui per inuidiam annunciant Christum, sed interim annunciatur Christus, fiunt ista donec transeat iniquitas; etiam à tyranno [x] benè sancita valuerunt, vt emancipationes, manumissiones, transactiones factæ.

Licet Deo vti dæmonibus, velut iustitiæ suæ ministris, homini tamen id interdictum, [y] fallunt enim sub specie auxilij, venantur animas, ad turpia & nefanda sensim deducunt, vt patet in tot sæculis idololatria laborantibus; lædunt, inquit Tertulianus, [z] dein eum lædere desierint sanasse creduntur. Ita meritò mater Ecclesia filiorum suorum saluti consulens, prohibet his mendacibus, in pernitiem nostram coniuratis fidem habere; Vnde non est admittenda lex ciuilis [a] permittens vsum eius magiæ, quæ grandines, & cætera naturæ flagella compescit, ne diuina munera & labores hominum sternantur, nec enim dolis carent hæc dona hostium, quibus finis est mentes auersas à Deo, sibi velut plus beneficis deuincire.

At malorum hominum operibus quæ suo non nostro consilio ediderunt, vtiliter nos vti posse quis neget? Phryne meretrix [b] deiectos Thebæ muros restituere parabat, si hæc illis concederetur inscriptio, Alexander euerterat, Phryne amica excitauit, id Thebani respuerunt, fortè quia tunc adhuc illa publicum corporis sui quæstum faciebat; non sic fuere Romani difficiles, [c] qui magnas opes ab Aua Laurentia meretrice sibi relictas, magno populi totius applausu acceptarunt, etiam ludis floralibus in eius honorem institutis.

Malos autem imperio vel consilio in malum prouocare, vel mali perpetrandi occasionem præbere, vt hine nobis accedat vtilitas pernitiosum est, nam reus est criminis [d] qui illud suadet vel iubet. Sicut Vespasianus, qui summa ærarij, fiscique inopia compulsus, rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria promouebat, [e] quo locupletiores mox condemnaret, his vulgò dicebatur pro spongiis vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes; illorum manibus ipse populum spoliabat, nam qui per alium agit, [f] ipse agere videtur, vnde culpa serui [g] imputatur ei, qui non magis idoneum rei communi adhibuit; Magister nauis [h] tenetur de ea, si tempestare periit defectu boni gubernatoris: exercitor [i] nauis, cauponæ, stabularij, tenetur de maleficio à seruis suis commisso, etiam ipso ignorante, quantò magis iubente.

Minus habet excusationis qui seipso malum committit, spe boni alicuius faciendi, perit enim spes vltima salutis, si vitiis præfigatur honesti titulus, & quærantur velut media legitima quibus perueniri possit ad bonum finem; sic enim fœnerator, fur, præuaricator impunè rapiet, vt habeat quod filiis & pauperibus largiatur, & per scelera fiat misericors: Cum ad vnicum finem plura comparentur me-

[v] Philip. 1.
[x] l. 5. Cod. Theodos. de infirm his quæ à tyrā.
[y] Can. remittuntur. 23. q. 4.
[z] Apolog. c. 22.
[a] l. 4. Cod. de malef. & mathem.
[b] Athen lib. 13. c. 22.
[c] Macrob. lib. 1. c. 10. Plutarch. in probl. Romani.
[d] l. 3. ff. de furt. l. 1. ff. de seruo corr. can sollicitatores & can. pernitiosè de pœnit. dist. 1.
[e] Sueton. in Vespasiano cap. 16.
[f] l. 17. §. 7. ff. de iniur.
[g] l. 45. ff. famil. ercisc.
[h] l. 10. ff. comm.
[i] l. 13. ff. locat. l. vn. furti adu. naut. caup. stabul.

dia, propter vnius ſperati boni conſecutionem, innumera fient mala, ſic latiſſimus nequitiæ campus aperietur: Quod intenditur bonum mille caſibus obnoxium fortè non continget, at iam certò hæc quæ pro mediis aſſumunrur mala perpetrantur, multiplicantur; vſuris abſumuntur facultates pauperum; concuſſionibus iura temerantur, vt tandem abundans res familiaris, etiam alendis pauperibus ſufficiat: cum proximum diligere debeas ſicut teipſum, æqualiter in omnes diffuſa charitate, quo iure plures enecas, vt vnum iuues; quo iure ſpolias illum vt veſtiaris; quo iure vni detrahis quod largiaris alteri nullius diſpenſator & dominus? Ex tuis non ex alienis conſtare debet liberalitas.

Quis non execretur tyrannum qui per populorum ſtrages, magnatorum proſcriptionem & cædem, per calcata diuina humanaque iura, viam dicit ſibi parare ad fœlix alta pace regimen; Interim ingemiſcit oppreſſus populus, ad turpia quæque cogit extrema neceſſitas, tolluntur heroum pretioſæ nunquam rediture perſonæ, exundant mala ipſa ſua contagione fœcunda, & velut id æquum eſſet, in mutuam ſui tutelam armata; exacerbantur animi, noui gemitus in crimen vocati, nouis atteruntur calamitatibus, donec deficiat vel tyranno populus, vel populo tyrannus pace quæ ſperabatur, in æternum ſublata. His ce magnis exemplis nequitiæ ſub æquitatis larua ſæuientis, docemur malo, ſicut dæmoni fidem non habendam, bonum ex integra cauſa, vt a Deo indiſtinctè præceptum eſt non minus in mediis quam in fine ſectandum, nam Chriſtus ſimul eſt via, veritas & vita, & ad eum non peruenit niſi conſummata ſanctitas.

Illuſtria mediis illuſtribus perficiuntur.

§. 5.

Agentia ſecundaria ſiue media, vel in ſubſidium aſſumit neceſſitas vel in ornatum abundantia cauſæ principalis, apparatu ſæpius longè diuerſo: Non effundit opes ad decorem ſibimet non ſufficiens neceſſitas, ſed auxiliaribus viribus vtitur vel obſcuris vel ſplendidis, prout illas laboranti, non eligenti caſus obtulerit. At præſtantiores cauſæ, quæ ſplendoris ſui multiplicandi gratia ſeligunt, ſubſtituuntque ſibi miniſtros, eos ſuis colluſtrant radiis, vt ex ſubiectorum excellentia, quanta ſit in dominante ſublimior appareat. Imitari conantur Deum qui ſeipſo, per verbum tamen ſplendorem patris cuncta creauit, & in poſterum per illuſtres creaturas, Ange-

los, cœlos, ignes, principes, à se condita gubernat. Tantis radiantes fulgoribus semper apparuerunt Angeli,[k] vt pro Deo habiti & adorati fuissent, si non indebitum sibi cultum humili sanctimonia respuissent hac voce, caue ne feceris, conseruus tuus sum, Deum adora.

[k] Apocal. 19. & 22.

Cœli quibus inferiora reguntur, fulgent stellis innumeris, quæ dum nocte serena hinc inde stupentes rapiunt oculos, mentem æternum, infinitum quid, confusè licet sentientem, ad diuina transferunt. Potissimum ingens iste, totus splendidus, ac semper lucens sol[l] est expressa diuinæ bonitatis imago, omnia quæ cum participare possunt, illustrans, vt nihil sit quo non pertingat mirâ vi splendoris sui; præest generationi corporum quæ mouet ad vitam, nutrit, auget, perficit, purgat ac renouat; est mensura, numerusque tempestatum, dierum & omnis nostri temporis. Oriens confusas in tenebris rerum figuras educit velut è chao; sua luce, colorum, ordinis, pulchritudinis anima, cuncta distinguit, implet, perficit, in se conuertit ad instar summi boni, primææ lucis intellectualis.

[l] Hali.1.parte.c.4. D. Dionys. de diuin. nomin. cap 4.

Sic in corporalium regimine præcipuus ille diuinitatis minister splendidus est, & ipse similiter vires suas magis mirabiles imprimit gemmis fulgure suo pretiosis, vt non facili tantum, sed & splendida medicina omnium nobiliori vitæ medeatur; formas mixtorum, quibus temperamentum & vita constat, è cœlo manare multi credunt, eo potissimum argumento, quod ad vitæ functiones vtantur spiritibus, subtili scilicet sanguinis euaporatione, quæ multum accedit ad naturam spiritualem, igneam, splendidam, vt patet in his qui capite grauiter concusso ex oculis scintillarum instar, emicant. Ipsi oculi quibus videtur id omne quod sol illustrat, duo sunt luminaria, cœlestibus in hoc præstantiora, quod non inæquali luce fulgeant, paria quod colorem & motus, amores scilicet ingenerent, cum in illis, si cœlum fauerit, sedeat diuina quædam fortiter alliciens, fœliciter imperans, nunquam satis miranda, totam implens & sedans animam, pulchritudo. Ex Apostoli sententia[m] corpus nostrum templum est, ad instar mundani templi, his intra se corruscans luminibus, animæ præsidentis intelligentiæ ministris: & hinc cum templi materialis Deo consecrati parietes, auro, marmore, gemmis, serico, peripsomate vestiantur, præcipuus tamen illi decor est à luce, seu solis quo fulget omnis pulchritudo, seu accensis lucernis & cereis, quibus numinis præsentia, mentis puritas & ardor ad diuina colenda, capiendaque significatur.

[m] 1. Cor. 6.

Homines scientiis & virtutibus exculti, in Ecclesiastica hierarchia, sicut in ciuili regimine qui præsunt, gaudent velut amplissimo dignitatis

tatis suæ titulo si dicantur illustres, sic enim intelliguntur Dei circa res præstantiores ministri. Hæc vna populis omnibus fides, ipsi Deo digniorem cultum exhiberi per digniores ministros; sic olim sacris præficiebantur primogeniti,[n] charissima præcipuaque familiarum pignora; & sic ex hominibus[o] assumptos, velut supra sortem humanam esse crederentur, tot mysticis vnctionibus & cæremoniis consecrare mos erat. Apud plerosque populos Ægyptios, Persas, Indos, Romanos, Reges sacerdotio functi sunt non amplificandæ suæ dignitatis causa, sed vt augustos fasces religioni submitterent, & hic sacer cultus fieret illustrior, habens in ministerio, quod in humanis imperat, vtque quod est optimum ab optimo coleretur.

[n] D. Thom. 12. q. 103. a. 1. ad 3.
[o] Hebr. 3.

Dei vicem agentes in populorum regimine, volunt etiam sibi splendidam exhiberi seruitutem, cum præcipuos ditionis suæ nobiles addicunt suo ministerio, sibique proximius famulari, sit maximus dignitatis titulus, vt patet in electoribus Imperij, & regiæ domus officiis. Cyrus[p] decreuit vt honoratiores semper ad fores palatij sui præsto essent ad obsequium ex occasione præstandum; sic erant aulici Dauid, cum quibus mansit Vrias; sic inuentus est Aman[q] in foribus Assueri; & hæc etiam nunc inualuit apud Turcas consuetudo; nam legati ministrique, quo sunt illustriores, fœlicius sibi commissum negotium peragunt; audacius ruunt in pericula milites duce nobilissimo, dignus enim refert principem, sub cuius oculis gloriosum est fortiter occumbere.

Vide digest. sapientiæ. tit. Virtus Potestatis.
[p] 1. Reg. 11.
[q] Esther. c. 6.

Confert plurimum ad maiestatem vestis dignitas, palatiorum amplitudo, famulitij numerosa lætaque facies, mensæ luxus, equorum, venationis, rerum omnium cæteris non concessus splendor. Quidquid erat circa Reges Persarum erat aureum, ex auro sceptrum, sella, thorus, in bello aurea tabernacula, producebatur etiam illic aurea vitis, vnde pendebant pro racemis gemmæ. Cæsar Caligula[r] habuit ex cedro liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna etiam pomiferarum arborum varietate, inter quas discumbens Campaniæ litrora peragrabat. Nero[s] piscatus est rete aureo, purpura coccoque funibus nexis.

[r] Sueton. in Calig. c. 37.
[s] Id. in Nerone. c. 30.

Cum ad conciliandam Imperantibus maiestatem, non satis diuitiarum habere videatur natura, cum illis non satis esset, auro, gemmisque, vestiri, bibere, sedere, pretium ex raritate, raritatem interdicto fecerunt, ne quis in communes vsus conuerteret res ad cultum & ornatum Imperatoris pertinentes,[t] vt gemmas in frænis equorum, purpuram[v] in veste, sacrum incaustum[x] in scripturis. Augustæ virtutis & fortunæ vitium est hæc inuidia, quæ vt vnus eminear, aliorum obstat profectibus ne veniant in æqualitatem, cæterosque superat non se attollendo, sed illos deiiciendo. Sic sibi contrariis votis ob-

[t] l. 1. Cod. nulli liceat in fræn. equist.
[v] l. 1. C. quæ res vendi non poss. l. 3 C. de vestib. holob.
[x] l 6. C de diuers. rescript.

ſtant dominantes, ambiunt, tamen timent illuſtres miniſtros, ne ſint velut inſtrumenta nimio ſuo pondere manum non ſequentia; ne rectè geſtorum gloriam totam occupent, ne de ſummo miniſterij gradu facilis & immediatus ſit ad ſummam poteſtatem tranſitus, vnde ſcitum eſt illud, magnum aulicum, ſignum non eſſe magni principis; ſatietas aut illos capit, cum omnia tribuerint, aut hos, cum iam nihil reliquum eſt quod cupiant: ſecurius eſſet immoderatos illos profectus dum vigent temperare, quam ſummos præcipitio frangere, & tantæ molis caſu totum Reipublicæ corpus concuti. Solius diuinæ bonitatis infinitæ ſcilicet proprium eſt, non improperare, [y] non inuidere, ſed nos ad ſui ſimilitudinem, prouocare, iuuare, ſuſtollere, nouis quotidie gratiarum auxiliis, naturæ ſuæ congruis, noſtræ ſuperioribus, vt ad ſupereminentem Chriſti charitatem peruenientes, vnum ſimus cum ipſo.

[y] Iacob. 1. 5.

Perpetua conuenit eſſe media quæ vſu non atteruntur, ſed perficiuntur.

§. 6.

Æternus & immutabilis Deus, æterni ſui decreti, circa rerum à ſe creatarum regimen, conſtituit perpetuos & immortales miniſtros, Angelos, cœlos, elementa. Ordo quem ſemel poſuit in Angelis quoad graduum diſtinctionem ſemper remanebit [z] etiam poſt diem iudicij, ſemper vnus idem alios illuminabit, purgabit, perficiet: Idem ſol qui fuit naſcente mundo, nunc nobis lucet & tempora metitur; idem cœlum influit; Idem Iupiter ſerenat, mars fulgurat, eadem luna paribus incrementis & decrementis alternat vices, paribus horis agitat maria; Cauſis illis vniuerſalibus nec ſubſtantia nec qualitate mutatis omnia ſic eadem ab initio [a] perſeuerant. Elementa ſimiliter aſſignatas ſibi ſeruant ſtationes; ſuperiores ſpatium occupant à lunæ concauo ad nos vſque ignis & Aer; non diſceſſit nec diſcedet ab orbis centro terra, licet interdum partes quaſdam illius vis interna concutiat. Huius humiliorem ſuperficiem & abyſſos ſemper implet ex aquarum congregationibus factum mare, [b] venas vndique profundit, vapores ex ſe ſublimari patitur, vnde terrenis omnibus conſtat vita, fœcunditaſque.

[z] D. Thom. 1. q. 108. a. 6. & 7.

[a] 2. Petr. 3.

[b] Gen. 1. 9.

Hæc elementa, cum ex illis omnia fiant, & in ea reſoluantur, externas quidem habent partes quæ veniunt in permutationem, ſed intactis ſubſtantiæ ſuæ theſauris: mixtorum etiam fluxum Deus in-

clusit quatuor primis qualitatibus, tanquam littoribus oppositis, ne materia in immensum vagaretur. Mari posuit terminos,[c] quos mouere non humani iuris est, & si quando debeant vltra proferri, id non aliter quam cœlo decernente tentandum est; sic plures Reges [d] voluerunt mare rubrum iungere mediterraneo, sed destiterunt ab opere, tum ne depressior Ægyptus inundatione periret, tum innumeris prodigiis illos ab hoc ausu deterrentibus. Sub Tyberio[e] deliberatum est, an ob moderandas Tyberis inundationes verterentur flumina & lacus per quos augescit: visum est optimè rebus mortalium consuluisse naturam quæ sua ora fluminibus, suos cursus, vtque originem, ita fines dederat, ipsum Tyberim nolle prorsus accolis fluuiis orbatum, minore gloria fluere.

c Iob. 26.

d Arist. 1. meteor. Kekerman. in politic.

e Tacit. 1. annal. in fine.

Corpus nostrum, constat, vt diximus,[f] humido caloreque primigenio, qui à semine trahens originem, durat vsque ad vltimum vitæ spiritum conformatur etiam ex organicis partibus quæ semper eædem manent in alimentorum & nutritionis fluxu, nec semel extirpatas, ars aut natura restituit. Id in ciuili corpore voluit imitari politia, vt præcipuas sui regiminis dignitates, velut partes officiales haberet perpetuas & immoras quibus cæterarum minorum inniti posset vicissitudo; Vt enim Respublica vel dignitas non censetur mori,[g] sic regentis persona, velut eius anima rationalis sui corporis immortalitatem quantum fas est, si non facto, saltem iure, legisque remediis æquare debet. Hinc apud plerasque gentes regnum vni ad totam vitam concessum fuit; apud multas hæreditarium, vt idem in progenie sua censeretur viuere princeps, magis ita propensis in obsequium subditis. Eandem etiam regnantem personam, factis suis superstitem, regno suo coæuam fingebant nominis identitate, cum Imperatores Romani à Iulio Cæsare, dicti sunt Cæsares, Albanorum Reges Siluij, à Siluio primo eorum Rege; Ægyptiorum Pharaones; Alexandriæ Ptolomæi. In sua inauguratione donabantur aurea corona [h] in perpetuitatis indicium, aurum enim est incorruptibile, & circularis figura fine caret.

f Supra hoc lib. 2. l. 1. §. 2.

g l. 56. ff. de legat. 2.

h Clem. Alexandr. lib. 2. pædag. c. 8.

Idem in magnis dignitatibus seruatum fuit; licet apud Athenienses plerique magistratus concederentur ad tempus, quo finito gestorum à se rationem reddebant, tamen Senatus Areopagus, inter maximas Reipublicæ varietates, inter multorum & paucorum potentiam, perpetuus fuit. Cæsar[i] spectatissimos in partem regiminis assumptos sic conseruabat, vt plerique in iisdem negotiis insenescerent. Nec immeritò nam qui securi sunt de dignitate sibi diu gerenda, vt ea benè fungantur virtutem peritiamque comparant, illam vsu sibi naturam efficiunt, cum inde pendeat totius vitæ suæ splendor & fœlicitas. Hæc regiminis scientia caput omnium, maximè con-

i Tacit 4. Annal.

ſtat experimentis, quæ non alienis ſed ſuis tantum periculis parta, peritos efficiunt. Quædam ſunt ex locis perſonis, negotiis indicia quæ non niſi à præſente & diurius explorante percipi poſſunt, in rem ipſam veniendum eſt, & ſic olim ſingulis agris [k] erant adſcriptitij ſerui, quos ab illis diuellere venditione vel donatione non licebat, quaſi verſaretur in eo ius publicum, & agros minus naturam eorum ſcientibus committi, hoc eſſet culturam eorum deſerere.

[k] l. 15. ff. de agric. & cenſ l. quēadmodum. C. eod.

Nihil ex hoſtium votis quidquam poteſt grauius Reipublicæ contingere, quam peritos, caſuum præſcios, authoritate præmunitos expelli, vt in eorum locum homines noui ſuccedant, & tyrocinij ſemper fiant pericula, nunquam magiſterij fructus percipiantur. Lugemus viros illos publico bono natos, patres patriæ, cum eos rebus infectis mors immatura rapuerit, nec tamen veremur, dignitatibus, ob quas maximè deſiderantur, ſpoliare, viuentes ſepelire, eorumque fatum accelerare ciuili quodam parricidio.

Si dicas eſſe iuſtum omnes æquo ciuitatis iure ad dignitatem per vices promoueri, non aduertis te ſic priuatorum commodis Rempublicam ſubmittere, & eos ad eius regimen velut in prædam æquis partibus ſorte diſtribuendam admitti; debentur ſingulorum officia Reipublicæ, non Reipublicæ dignitates ſingulorum votis ambitioſis; Nihil iniquius hac æqualitate, quæ priuata publicis; nouos homines, cœlo datis; inexpertos expertis, dubia certis anteponit.

Qui regit ad breue tempus, etiam peritiſſimus, magna non aggredietur, quæ non niſi diuturno tempore valent perfici; ſciens volenſque non inccurret initij difficilis inuidiam, vt rei bene geſtæ, conſummatæque gloriam ſucceſſori ſuo relinquat. Hac ratione noui homines officium citò depoſituri, aut non tentant ardua, ſed vt ad annum coloni, ſublata futuri ſpe, præſens omne commodum extorquent, & quæ ſibi non agris profutura ſunt, ſectantur; aut ſi mouet illos famæ cupido, vt magnum quid breui ſibi conceſſo tempore moliantur; rarum eſt præcoces illos fructus ſuaues eſſe, & ordine peruerſo, minus obſeruatis rerum temporumque circonſtantiis, non implicari, non concidere præcipitem velocitatem. Adde quod periculoſum eſt maioris dignitatis ſecreta pluribus committi, qui variis acti paſſionibus, iniuria repulſæ, ſucceſſoris inuidia multa tentare poſſunt contra publicam tranquillitatem.

Vt igitur ſit diuerſa camporum facies diuerſis anni temporibus, ſolo fondoque non mutato, vt pili, vngues creſcunt & reſcinduntur, veſtes mutantur, immutatis partibus, quibus hærent & accedunt. Ita ſtantibus quantum licet iiſdem probis experriſque hominibus in maioribus publicis officiis, licebit minora diuerſis precariò conce-

dere ; citra graue periculum , ingenia probare , quæ rebus agendis paria , ſolent ſuis enaſci temporibus ; ad virtutem æmula candidatorum induſtria prouocare , vt nemo niſi ſua culpa iaceat

Verum eſt mutationes illas etiam in magnis dignitatibus vſurpatas à quibuſdam populis. Plato [l] annuum volebat eſſe ſummum ſacerdotium ; Romæ quia Dictatoris [m] dignitas ſumma erat , vltra ſextum menſem non retinebatur. Sic ſpartani [n] & Carthaginenſes Reges ſuos annuos habuere. Vuandali etiam precariò , vt omni tempore poſſent à populo deponi , ſic in omni Republica nihil tam ciuile viſum eſt , [o] quam breuem poteſtatem eſſe, quæ magna eſt , quia cum Reſpublica conſtet ex diuerſis , cum ſit corpus minus vnitum ita minus validum quàm Monarchia , congrua ſibi ſeligit inſtrumenta , non diuturna ne miniſter conceſſam ſibi poteſtatem vſu ſuam efficiat , quod maximè timet , & tandem accidit , vt apud Romanos , reſoluto ſcilicet in vnitatem , velut principium ſuum, regimine. Cum etiam iuſtum in populari gubernatione [p] conſiſtat in æqualitate , ſecundum numerum , non ſecundum dignitatem, ſequitur vt omnes admitti debeant viciſſim ad magiſtratus , vt communis ſit labor , communis dignitas [q] vt nemo inſoleſcat perpetua poteſtate, nec diuturno ſeruitio frangatur ; nemo audeat alium ſeruitio premere , cuius ſibi ſucceſſuri in honorem mutua forent ſubeunda faſtidia, nemini labor grauis, quem dignitas ſequutura releuaret. Igitur mutato monarchio regimine , quod ſecundum naturam eſt, in multorum potentiam, velut exceſſum imperantis temperantem , illi pariter debuerunt officia velut organa commenſurari , non diuturna, ne nimis ponderoſa, contumacia, & quæ mouentis manum non tam facilè ſequerentur. Sic infirmitati ſibi timenti, ſuſpicionibus laboranti in ſolatium cedit mutatio , ſicut obſeſſæ ciuitati , duces alios aliis ſubſtituere , nouis in diem vti clauibus , teſſeris , ſeque plus varietate, quam viribus tueri. Et ſic muſcæ , pulices, imbellia quæuis animalia celeri confuſaque mobilitate manus noſtras effugiunt.

[l] 6. de legib.
[m] l. 2. §. 18. ff. de orig. iur.
[n] Plutarch. in furio Camillo Ammon. lib. 4. c. 35.
[o] Senec. lib. 3. decla. 8. & & vlt.
[p] Ariſto. lib. 6. Polit.. c. 2.
[q] D. Ambr. examer. lib. 5. c. 15.

Mutantur aut repudiantur media cum esse desierint vtilia.

§. 7.

MVndus æternitatis & temporis, immutabilis Dei, & ad omnia procliuis materiæ proles, vbique constat mutabilium cum immutabilibus, accidentis cum substantia societate. Stat terra sibi semper seruato frigiditatis & siccitatis spiritu, licet circumfluis ignis, cœli, aëris, aquarum qualitatibus, vnde calet, madescit, prægnans est, & variis hinc inde modis afficitur: arbores per æstatem foliis vestiuntur ne rami fructusque sui nimia siccitate laborent, at illa deponunt autumno tepescente, velut superflua, & vt tunc nihil erogantes alimenti, totæ sint in eo congerendo. Serpens [r] vt senium persensit, in angusta se stipat, pariterque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim limine erasus, exoletis illic relictis exuuiis, se nouum explicat. Ceruis [s] decidua sunt quotannis cornua, cum enim cæterorum animalium ossibus adhæreant, illis tantum sunt in cute, ideo plus sicca quam vt ali, plus onerosa quam vt ferri possint, illa velut externum corpus à se natura proiicit. Aues quolibet anno æstatis occasione captata, seriatim antiquas pennas nouis commutant: aër qui frigidior inspiratur ad cordis calorem temperandum, hoc functus officio iam tepescens & noxius emittitur, alio puriori partes eius subeunte; Quanta celeritate manus artificis permutat instrumenta prout exigit operis sibi propositi ratio, & quæ prius necessaria fuerant, tunc abiicit, iterum iterumque cum opus erit resumenda, vel deponenda.

[r] Tertulia. de Pallio. cap. 3.

[s] Plin. lib. 11.

Eadem ratione Princeps, quosdam è minoribus potissimum ministris rectè suis functos muneribus, honestè mittit aliis in eorum locorum substitutis, sæpè quia sic exigit geniorum cum imminentibus negotiis sympathia, interdum occulto consilio, rebus plurimis simul prouidente, sic enim facie rerum mutata turbat hostis diu meditatos agendi modos, & illudit exploranti; sic blanditur populo nouitatis auido, inopinatis deiectionibus & promotionibus aulicorum mentes suspensas tenet inter spem & metum medias, & quod præstantissimum est, quo flectere voluerit, faciles: tunc ipse magis apparet rerum arbiter; fœlicitatis fortunæque conditor, cum sic ex ratione sortem cuiusque commutat, cum propositis præmiis spes accendit, & omnium obsequia promeretur ciuile numen.

Igitur quædam instrumenta per vices assumuntur & deponuntur;

quædam ad certum tempus & opus perpetua sunt, at penitus cessant, sine cui laborabant, obtento. Sic quæ comparata fuerant ad fœtus formationem, eo edito desinunt, arescit enim vena vmbilicalis ex venis arteriisque contexta, emittuntur illæ, quibus infans inuolutus fuerat tunicæ, tantis artibus à natura fabricatæ, Apes[t] fucis vtuntur in edendo fœtu, multum ad calorem conferente turba, postmodum eos abigunt, mulræque singulos aggressæ, trucidant. Ædificata & solidata fornice, tolluntur ad fulciendum machinæ, multis impensis dispositæ. Igne supposito, euolare cogitur mercurius, postquam eius mixtione aurum dilatatum vasis inaurandis impressum fuit. [t] Plin. lib. n. c. 11.

Talis est mediorum vsus, tam in humanis quam in diuinis, vt scilicet deponi debeant absoluto quod per illa intendebatur, opere. Mens[v] dum corpus habitat, vtitur corporali simulachro phantasiæ, vt excitetur ad vniuersalem pariendam tanquam fundamento vel comite, quo potest carere postquam propriam speciem peperit; Cognitio Dei[x] acquiritur vt plurimum per alia, inquit D. Thomas, sed postquam iam cognoscitur, non per alia cognoscitur, sed per se. Perductis ad Christum magis, enanuit, quæ illos duxerat stella: Antiquæ legis cæremoniæ[y] cesserunt in aduentu Christi, potissimum in passione, scilicet veritate eorum consummata, cum Christus dixit,[z] consommatum est; sicut fides & spes in clara Dei visione cessabunt & similiter omnia cæremonialia quibus hic ad charitatem accendimur, vnde dicit Apocalypsis[a] de ciuitate beatorum, templum non vidi in ea, Dominus enim Deus omnipotens, templum illius est & agnus.

[v] Marf. Ficin Theol. Platon. lib. 10.
[x] D.Thom. 1. q. 2. a. 1.
[y] Idem. 12. q. 103. a. 3.
[z] Ioan. 19.
[a] Apoc. 21.

Illic quidem licebit depositis mortalitatis exuuiis, peractis militiæ nostræ laboribus, in triumphantis Christi ducis nostri gloriam admitti; At quandiu sumus in hoc tabernaculo, velut in vtero matris Ecclesiæ, non sunt dissoluenda quibus alligamur fidei vincula; non sunt spernenda, quibus instruimur, purgamur, reficimur sacramenta: Adhuc nobis ædificatur perpetuæ pacis & fœlicitatis ciuitas, ideo ne quid ex profectibus excidat, omni diligentia custodiendum est cor nostrum, sensusque ratione sunt cohibendi, Proclamat Christus venite[b] ad me omnes qui laboratis & ego reficiam vos; adhuc in via sumus, venimus, non peruenimus,[c] seruiendum igitur domino cum timore. Sic sibi cauebat Apostolus dicens,[d] Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ; adhuc bellum aduersus me gero,[e] nondum sum totus instauratus ad imaginem fabricatoris mei, cœpi, resculpi, & ex ea parte qua reformor, displicet mihi quod deforme est. Vniuersum præsentis pœnitentiæ tempus est vigilia quædam

[b] Math. 11. 28.
[c] D. Aug. serm. 12. in fine de verb Aposto.
[d] Roma. 7.
[e] D. August. in Psal. 140.

[f] D. Bern. fermo. in festo. S. Andreæ.

solemnitatis magnæ, [f] & æterni sabbathi quod præstolamur, nec causaberis vnquam vigiliam longiorem, si æternitatem festiuitatis attendas, licet enim præparationem habere soleant solemnia diurna, diurnam, illa cum æterna sit, non exigit tamen æternam. Non sunt ergo tollenda virtutum fulcra, velut peractum sit opus quod inchoatur; peregrinanti non est in itinere suscepto sistendus gradus; Non sunt arma deponenda, cum instet infensissimus hostis: sperate licet, nondum possidere æternam illam requiem, ad quam ideo semper præparati sapientis est.

Quod eminet potest agere vel nullis vel paucis adhibitis mediis.

§. 8.

[g] Supra hac l. §. 3.

EX dictis [g] constat formas nobiliores, vt ad plures variasque se proferunt actiones, etiam indigere multiplici mediorum & instrumentorum apparatu, hæc multitudo supplet defectum agentis; sic enim vt ait Plato, constituta fuit ciuitas, vt quod vnus aut duo non possunt efficere, plures præstent. Plura lumina magis accedunt ad lumen solis, sed vt sol iunctos illos debiles stellarum, facium, lampadum fulgores vnico suo splendore superat & operit, sic patet dari causas eminentes quæ non egeant mediorum operâ subsidiariâ.

[h] D.Thom. 1. q. 14. a. 4. ad 2. q. 45. a. 5. & q. 105.

Deus vt seipso est splendor & idea boni, pulchrique sine forma superaddita, intelligit suamet essentia, [h] non per speciem; cum sit infinitæ potentiæ, solus potest ex nihilo res educere per creationem, solus potest inducere formam in materia nullo mediante agente naturali. Igitur si quod est optimum non indiget actione, nec mediis vt bonum assequatur, quod optimo propinquius est, paucioribus indiget ad actionem. Ita naturæ conditor causis secundis quibus dedit vt essent inferiorum principes, etiam concessit vim eminentem agendi, minus à mediis & organis pendentem. Intellectus puri, [i] quos rebus inferioribus præfecit, sine sensu, sensibilia percipiunt, Beati [k] vident res in essentia Dei per ipsam essentiam, non per similitudines earum multiplices. Cœli ranas, mures, & cætera viuentia producunt, licet deficiant ea quæ ad communem eorum generationem concurrunt organa; Inest semini virtus formatiua, quæ sine cognitione, sine affectu, nullis vtens instrumentis, solo spiritu, caloreque pulsante, membra vt decet fabricat, rotunda, longa, solida, caua, polita, æquis iustisque sic sibi respondentia mensuris, vt nihil vltra possit desiderari. Id D. Thomas

[i] Iamblic. de myst. c. 12.
[k] D. Thom. 1. q. 10. a. 9.

Thomas [l] tribuit virtuti cœlesti, vnde similiter zenophon [m] præstigiator occultè se dicebat trahere ignem; quem sponte sua nasci faciebat. Et Brachmanæ Philosophi [n] ignem habebant sacrum, à sole vt dicebant acceptum, sine alimento perpetuum; qui aris apposita alimenta non consumebat. Virtus hæc cœlestis se profert ad miraculum ex astrologorum sententia, cum dominante fœlici regnorum fato ad regimen vocantur pueri, fœminæ, imbelles, & tamen præter indigenarum metus, hostium spes, fœliciter omnia succedunt, vt totum prouidentiæ non humanis viribus tribuatur. Ideo fortè sacris adhibitum thus, [o] eo quod eius arbor sola, respuit omnem cultum & manus humanas dedignatur, totos suos profectus volens debere cœlo.

Independentia cœleste diuinumque ius est, quod Reges ambiunt, sed falsò nisi seipsis agant in omnibus; quid enim est superiorem non agnoscere dominantem, & tamen à ministris pendere, fidem eorum pretio, blanditiis promereri, obsequium prius exhibere quam recipere, & sub regentis titulo, turpissimam pati seruitutem: cum id fortibus animis indignum sit, vt procedat ab immoderata cupiditate, quæ plurium indiget opera, homerus inducit heroas, [p] sobriè viuentes, escas sibi sine famulatu parantes. Talem fuisse referunt Palamedem, [q] cui cum Achilles obiiceret quod esset rigidior, nullum habens sibi ministrantem, quid igitur hæc inquit ô Achilles, ambas manus porrigens. Ita Metellus [r] vt militarem disciplinam indulgentia corruptam restitueret, lixas è castris summouit & in agmine neminem militum vti permisit ministerio seruorum. Intolerabile fuisset decretum hoc Sabino diuiti, [s] qui cum esset memoria pauperrimus, seruos magno prætio sibi comparauit, quorum vnus sciret Homerum, alter Hesiodum, nouem præterea lyricis singulos assignauit; postquam hæc familia illi comparata est, cœpit conuiuas suos inquietare; habebat ad pedes hos memoriæ suæ delegatos, qui quos hæsitans inceperat versus integros redderent, putans se scire, quidquid in domo sua sciretur. Quam ridicula fuit hæc indecenter diuitis vanitas, tam lugenda nunc est dominorum conditio seruis suis seruientium; illis splendidè nutriendis, fouendis, etiam ditandis, facultates & animas suas miserè patiuntur oppignorari: hæc est vera seruitus aliis laborare & acquirere, hoc maximum mundanæ vanitatis supplicium pro personis indignissimis torqueri, cum olim serui [t] torquerentur tantum in caput dominorum.

Solus ab hac tyrannide fit immunis Euangelicæ perfectionis sectator, nam sibi sufficiens & abundans, animo sano, erecto, despiciente fortunam, vt nihil illi debeat, bonis externis nihil adiicit, sed cupiditatibus detrahit. Pauper, castus, sobrius, secretus, ad vitam

[l] 1. q. 118. a. 1. ad 4.
[m] Athenæ. lib. 1. c. 14.
[n] Philost. in vita Appoll. lib. 3. c. 3.
[o] Plin. lib. 12 c. 14. Theophr. hist. plantar. lib. 9. c. 4.
[p] Athenæ. lib. 1. c. 11.
[q] Philostrat. in heroicis.
[r] Valer. Maxim. lib. 2. c. 2.
[t] l. 1. ff. de S. C Sillani.

contentus paucis, æmulatur sortem beatorum qui nullis indigent. In aliis virtutibus [t] promissio futuro tempore iudicatur, paupertati non tam promittitur quam datur, vnde præsenti tempore enunciatum est, beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum cœlorum, cum in cæteris dicatur hæreditabunt, consolabuntur & similia; Nec mirum, nam sedatis humanis passionibus, puro totoque corde Deum capientes, pleni, satiati, omne bonum, in infinito possident.

[t] D. Bern. serm. 5. de aduentu.

Expedit aliquando vim superiorem per media dispensari.

§. 9.

SI dum media veniunt in agentis auxilium, vires quidem illius augent, sed gloriam actionis partiuntur & imminuunt, præstantioris causæ proprium est, vt tota sua sit actio, nullis vel paucis adhibitis mediis propositum sibi finem assequi. Ita Principes nolunt ex alieno videri fortes, sapientes, magnifici, fœlices, vnde semper rectè gestorum gloriam, cæteris æmulatione timenda sibi vindicant. Salomon, duarum mulierum de puero cuius esset litigantium controuersiam diremit nullius adhibito consilio, & ea cœlesti prudentia, qua filius veræ matri redditus est, regni sui futuram fœlicitatem, augurio certissimo præsignauit. Minus gaudebat Philippus Rex Macedo, vrbes armis sibi subiicere, quam prudentia, cuius illi soli laus tribueretur. Cæsar fœlici fortunæ suæ fidem habens, desperatis rebus exercitum, palantes in tempestate nautas confirmauit: Imperantibus, commune votum est, videri proprio motu conferre beneficia, inter dubias concertantium rationes, decernere, summamque rerum in se, non in ministris esse positam; sit illis hic illibatus excellentiæ gloriæque titulus; sit in summa potestate, summum quid quod à cæteris non pendeat, quamuis tali valerent sapientia quæ posset rebus omnibus interesse, si non sui, saltem subditorum gratia necesse est vti ministris, vt ad legem naturæ lex ciuilis conformetur.

Solem immenso suo fulgentem splendore oculi nostri non sustinent, laborant, hebescunt, offunduntur tenebris nimia luce, sed hanc blandè per aëra diffusam excipientes fruuntur pulcherrimo, terræ, cœlique spectaculo. Hic cœli princeps censetur ab Astrologis, [v] infortuna per coniunctionem corporalem, nam comburit extinguitque planetam qui coniungitur ei, at fœlix

[v] Haly. 1. parte. c. 4. de sole.

eſt per aſpectus, qui vim ſuam viuificam, ſignis & ſtellis imprimunt. Dum ſæuit hyems, externo frigore læſus naturalis noſter calor, foueri debet igne, non tamen immediato, qui graue foret ſupplicium, remediumque malo pejus, ſed per qualitatem eius, quam ab eo diſtantem, & in aëre debiliorem inoffenſè, tactus percipit. Chymici ſolem hunc ſuum, operationum ſuarum motorem primum ignem, cogunt non agere niſi per calorem certis gradibus, prout expedierit, remiſſum, eius etiam ſiccitate per balneum mariæ, aliiſque modis temperata. Poſſet aër corpori circumfuſus, tranſpirationi & inſpirationi immediatus adeſſe, ſed prouidè ſuperextenta fuit externis partibus epidermis, quæ ſine ſenſu, vim eius ſic refringit vt non lædat ſubiectam cutem, ſed afficiat, quantum oportet ad ſenſationem; ſimiliter in interiora receptus, à pulmone præparatur, vt alendis, propagandiſque ſpiritibus inſeruiat. Poſſet mare iure ſuo, occupare totam terræ ſuperficiem, at hæc effuſio, non eſſet beneficij ſed iniuriæ, terram enim efficeret inhabitabilem, infœcundam, diluuio merſam, mortuamque; vt igitur eius ſuccurrat ſiccitati, vtitur mediis; per venas effundit aquam quæ colata dulceſſit; & per vapores ſublimata ſitientem per interualla ſuperficiem recreat, vt ad fructum inter vliginem, & ariditatem media, præparetur.

Summa poteſtas, multa valet exequi per ſe, quæ tamen per intermedias vires fieri, magis expedit ſubditis, non niſi temperata, ſibique commenſurata benè capientibus. Iſraëlitæ [x] videntes montem fumigantem, in quo Moyſes legem acceperat à Deo, perterriti pauoreque concuſſi, dixerunt Moyſi, loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis Dominus ne fortè moriamur. Ineſt regnantibus cœlo datus ſplendor nimius, qui populi mentes & oculos perſtringit etiam perturbat; Ineſt maieſtas, cui vel minimum refragari periculoſum eſt, & quæ deſcendens ad communia vileſcit; Tiberius [y] volebat ſe per liberos adiri, ſalua maieſtate cui maior ex longinquo reuerentia, adoleſcentibus etiam recuſantibus aliqua ad patrem referre; quod aliud ſubſidium, inquiebat, ſi imperatorem ſpreuiſſent. Liberior eſt ante Magiſtratum & miniſtrum ſubditus in votis ſuis explicandis; Liberior eſt magiſtratus in diligenti, diuturnoque rerum examine, vnde conſiliis lux affulget; Liberior in rebus tentandis, quas poſtmodum reuocare, vel moderari fas erit, at ſic in particularibus, detineri, deiici, prætentare non decet principem maioribus intentum, & immutabilia, quantum licet, inſtar oraculi decernentem. Igitur in vniuerſi ſicut in Reipublicæ regimine potiſſimum ordo conſtituitur, vt vis ſuperiorum mediis interjectis ad inferiores temperata deſcendat, & vt ſol per lunam habet influxus rerum alte-

[x] Exod. 20. 20.

[y] Tacit. 1. annal.

rabilium conditioni respondentes, ita princeps, saluo suo splend--- per ministros ad populorum preces descendit.

Diuina sapientia [z] ad nos venit in homine, quoniam & nos homines sumus qui ad eam venire non poteramus, nisi sic infirmitati nostræ congrueret, & sic fieret mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, per quem omnia nobis donata sunt. Perierat [a] homo volens fieri similis Deo, Verbum incarnatum est, & tale se exhibuit, vt quisquis imitari voluerit, fiat ei ista imitatio via salutis.

[z] D. August. lib. 1. de doct. Christ. c. 2.
[a] D. Bernar. serm. 1. de aduentu.

MOTV CVNCTA SERVANTVR ET proficiunt.

Lex 5.

IN hac communi naturæ prouidentia, quæ rebus cunctis facultates, figuras, partes organis instructas concedit, vt agant, notandum illas sic conformari, sic armari, præcipuè motus causa: Vt cœlum sphæricum est, quia ferri debet motu circulari semper in eadem redeunte, vt ignis & aër motu recto centrum suum petituri linea recta, partes omnes suas, licet æqualis sint subtilitatis disponunt in longum & acumen; sic animalia & ad motum & ad qualitatem motus aptas habent, aut efficiunt corporis sui partes. In mari conchiliata quibus vix alius est motus quàm à fluctibus circumuolui, vt plurimum figuræ sunt orbicularis aut columnaris, & sic terrestria timida, si deprehendas, conglobantur, mortem velut insensibile quid simulant, herinacei, insecta penè omnia, se dum impetuntur contrahunt, vt vitent maiores iniurias fugiantque celerius non suo sed impellentis motu. Ad motum rectum qui igni & aëri proprius est, aptantur animalium corpora in longum protensa. capite vt aër facilius scindatur, acuminato. Potissimum, grues & anseres, hanc quam corpore figuram præferunt imperant agmini suo, dum gregatim altum tenentes in longinqua peregrinantur, & ab illis sic naues fabricare rostris prominentibus nauta didicit. Auium corpora intextis vndique sunt velata plumis, quæ reciprocant aërem; duabus alis librata, quibus aëre compresso, & post solutionem auidius in se redeunte, stipanteque, sustinentur, in illis ignei spiritus, cerebri soliditas, oculorum acies miranda, totum hoc quod habent interius, & quod exterius ostendunt, est propter motum. Eius instrumenta mediam occupant corporis partem

in homine, cæterisque terrestribus, vnde constat motum præcipuam esse rerum inferiorum affectionem, cum illi natura tanto, tam diligenti prouiderit apparatu, qui & inclinatas in eo spes suas ostendit, & vt conditiones eius inquiramus, contemplationem nostram prouocat.

Omnia constant motu & quiete.

§. 1.

DEus eo quod infinitus est, entitatis creatæ extensionem omnem implens & superans, etiam quæ sunt apud nos contraria vnitate sua simplicissima complicat,[a] & sic summa quies est, summusque motus: summa quies, eo quod essentia sua, quæ est omnis boni, pulchrique fons & idea, infinitè beatus ab æterno, non habens extra se principium vel finem, in se incipiens, desinit in seipsum: Summus motus, eo quod infinitè se semper intelligit & amat infinitum, nunquam otiante sapientia nec charitate, cum vtraque æterna sua sit essentia, & tam illi necesse sit se amare & intelligere, quam esse. Omnium ipse primus actus, primusque motor, efficit vt ad imitationem sui, circulatione quæ finem ad initia reciprocat, mundus in se agit & quiescit.

[a] Cusa lib. 1. de docta ignorantia. cap. 21.

Ad huius essentialis æternæque bonitatis ideam, Angeli primo creati sunt, qui quia componuntur ex potentia & actu,[b] iam incipit in illis motus à quiete distingui, nam intelligendo & amando feruntur in suum authorem, &cum ab eo processerint, similiter in se redeunt, in illum iterum iterumque surrecturi, motu beato, qui vt nunquam est sine complacentia, sic nunquam sine quiete. Illos Prophetæ[c] describunt pluribus præditos alis, quibusdam complicatis, cæteris expansis, nunc placidis, nunc se concutientibus, cum fit vox in firmamento quod est super caput eorum, denique stantes & volantes, nam in suis actibus & motibus non habent æternitatem infinitam, quæ sit tota simul, absque vlla successione collecta, sed habent æuum medium inter æternitatem diuinam, & tempus mundanum.

[b] Marsil. Ficin. Theologiæ Platon. l. 4. c. 2.

[c] Isay. 6. Ezech. 1 20.

Cœlum[d] quia est corpus deficiens à diuinitate, ideò debet moueri, sed quia diuinis proximum est, mouetur motu locali qui extrinsecus est, substantiam & qualitatem nòn attingens; & circulari, qui quam minimè à locali stabilitate recedit, quia fit in eodem, circa idem, secundum eadem; simili & iugi continuatione voluitur cir-

[d] Marsf. Ficin. dicto loco.

ca ſtabile, ſolus non mutans locum, videtur in motu quieſcens. In illo ſunt ſtellæ fixæ, mouentur tamen cum octaua ſphæra. Planetæ varios habent motus longitudinis & latitudinis, ſed intra zodiacum, in quo ſunt interdum ſtationarij, in eoque fixas habent domos.

In inferioribus expreſſior eſt motus & quietis diſtinctio, vt ſi ſimul eſſe non poſſint, ſibi ſaltem immediatè ſuccedant, & per vices tempus omne partiantur. Aër nunc ſub Ioue tranquillus, blanditur plantarum & animantium generi, tenelliſque fœtibus, quos immotus, ſecuros ad motum euocat; cum interim naues in occeano velis concedentibus, malaciâ langueſcunt. At aliàs tempeſtate ſæuiens, dum ſata ſternit, domos & arbores æquat ſolo; fluctus maris horrendum in modum exagitat, interim homines domi, nautas in portu, terreſtria & volatilia in cubilibus ſuis continet. Elementorum ſphæra vltima, conſtat ſolido & fluido corpore, ſcilicet terra & aquis. In mari vario, & maximè mobili, ſunt quædam immota animalia, vt conchæ rupibus adhærentes, ipſæque rupes, ſpongiæ, & ſimilia, cum in terra immobili, nulla ſint niſi mobilia animalia; ſedes ſtabilis[e] in humido tantum eſt, terreſtrium nulla ſtatu immutabili viuunt, natura motui quietem ſic iungente, vt quod vni deeſt elemento, à ſuis ſuppleatur incolis; nec tamen omni motu vacat terra, nam ſtat cum partes eius agitentur vario cœlorum influxu, hominumque cultura. Certis in regionibus aliquando concuſſæ tremunt, vel ſubſidunt, ſed nunquam niſi ſopito mari, [f] cœloque adeò tranquillo, vt volatus auium non pendeant ſubtracto omni ſpiritu qui vehit, & occultato in venis terræ. Sic in omni motu animalium, pars quæ ſe mouet innititur alteri non motæ, quæ ambulant alternis quieſcunt & progrediuntur pedibus. Ideo corpus conſtat tum oſſibus rigidis, tum neruis, flecti, contrahi, dilatari natis, concurrentibus ad hoc muſculis, articulis, iuncturis quibus vna pars moueri poteſt, altera ſibi iuncta, quieſcente. Vena immobilis, iuncta eſt arteriæ, motum cordis ſemper ſequenti. In actionibus quas concupiſcibilis vel iraſcibilis, vel vtraque ſimul impetu magno promouet, quietis ſpeciem habet quæ comitatur voluptas, eſt enim vltimæ fruitionis quædam prælibatio, & præliantis potentiæ ſtipendium.

[e] Ariſt. hiſt. animal. lib. 1. cap. 1.

[f] Plin. lib. 2. c. 79.

Si vitam humanam æſtimes, mixtura quædam eſt belli paciſque, mœroris & gaudij, rerum ſecundarum quibus aliquando quieſcens hæret animus, tum aduerſarum, quibus miſerè conturbantur. Quis eſt tam compoſitæ fœlicitatis, [g] vt non aliqua ex parte cum ſtatus ſui qualitate contendat. Anxia res eſt humanorum conditio bonorum, & quæ vel nunquam tota proueniat, vel nunquam perpetuò duret, ineſt ſingulis quod inexpertus ignoret, expertus horreat. Nihil mortalibus æternum eſt, voluunt humana vices crebræ,

[g] Boetius de conſolat. Philoſ. lib. 2. proſa. 4.

& omnium rerum fuga fit. Videte licet magna gaudia ex inſignibus malis, & immenſa mala ex ingentibus gaudiis. Quid ſtupes, quid miraris? hæc eſt inferiorum conditio, ſic ad tempus quieſcere; ſic moueri: pompa eſt, oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur, dum placent tranſeunt, expirant inſtar vnguentorum, ſuiſque moriuntur horis.

Etiam in diuinis experitur anima viciſſitudines euntis & redeuntis verbi, ad modicum vadit & venit ad nos; in præſente quieſcit, pro recedente conturbatur dilecta, quærit abſentem nec inuenit per vices & plateas mundanæ ciuitatis. Fortè recedit [h] ne nimis aſſiduus contemnatur, & vt abſens magis deſideretur; deſideratus auidius quæratur; diu quæſitus, tandem gratius inueniatur. Si nunquam deeſſet hæc conſolatio, putaremus nos hic habere ciuitatem permanentem, & minus inquireremus futuram. Igitur ne reputemus exilium pro patria, arrham pro pretij ſumma, venit ſponſus & recedit viciſſim, ſe poſſidendum, & quærendum exhibet, donec alteritas temporis tota cedat æternitati, motus quieti.

[h] D. Bern. lib. de ſcala clauſtrali.

Quiete motus temperatur.

§. 2.

HÆc fuit prima mundo naſcenti [i] conſtituta lex, vt ex luce & tenebris fieret dies vnus, vtriſque cōnſtans, ſic in poſterum, inter diem actioni, noctem quieti opportunam, bipartito tempore. Id ſingulis diebus regulatiſſimo ſuo motu peragit ſol, ab oriente per meridiem & occaſum in id vnde proceſſit punctum rediens, vtrique per vices lucet hemiſpherio, horas luci tenebriſque diuerſimodè datas, prout exigit varia tempeſtatum anni conditio, & compenſans, & bis in æquinoctiis ad ſummam reducens æqualitatem cùm occidens offundit tenebras & facta eſt nox, in ipſa pertranſeunt omnes beſtiæ ſyluæ., [k] catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi; ortus eſt ſol & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur; Exit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam, cum cæteris diurnis animalibus miniſterio ſuo dicatis: quam magnificata ſunt opera tua domine omnia in ſapientia feciſti, noctem ferarum inſidiis & ſecuritati; diem cæterorum animantium actioni deſignans, contrariorum prouidus conditor, ludens in orbe terrarum.

[i] Gen. 1.

[k] Pſal. 103.

Quietem ſuadet nox, ſed ad illam cogit virium defatigatio, & obſtinatæ ad laborem cupiditati ad certamen furori bellico finem

imponit deficientis corporis necessitas, cui parendum est. Terra post fructus editos petit vacationem, quam singulis septem annis lex illi Mosaica[l] concedebat; noualem Iurisconsulti vocant, quæ præcisa cessat, [m] certo quodam tempore nouandarum sibi virium causa. Si quid vltrá fertilibus etiam agris imperetur, illos exhauriet citò nunquam intermissa fœcunditas: Plantæ [n] videntur habere aliquid simile somno, dum omnes nocte contrahunt flores, quædam folia, & tota hyeme quiescunt, vt glyres, testudines, limaces: Temporum circuitu solito, arbores æstiuo tempore exinanitæ, partim ex germinatione, partim ex fructificatione, rursus repleri restituique videntur, deinde ex ea restitutione temporibus congruis germinant & pariunt.

[l] Exod. 23. 11.
[m] l. 30. §. 2. ff. de verb. sign.
[n] Theophr. de caus. plãta. lib. 1. c. 14.

Id ita fit, vt vbique per quietem actio temperetur, quamuis nutrire, augeri, generare, sint actus vegetabilis potentiæ, quæ propriè non inducit lassitudinem & ideò non indigent quiete, [o] quæ tantum est necessaria, cum motus virtutis quæ mouet organum non est naturalis motui organi; at cibus mouetur naturaliter ad membrum sicut ad suum locum & ad suam speciem, per quantitatem eius fit augmentum, & per superfluum eius generatio, vnde tales motus non inducunt lassitudinem, sed perfectionem; propterea ex illis non causatur nec vigilia nec somnus; At cum motus virtutis non est naturalis motui organi, fiatque continuus discursus spirituum in organis durante vigilia, inducitur lassitudo, quæ per quietem debet reparari; Nam organa sunt harmonicè composita, & ab excessu læduntur, vnde nullum est animal, quod semper dormiat aut vigilet, successiuè & per vices id præstat, somnusque est propter vigiliam, vt potentia animæ præcedat in actum; & explicentur spiritus qui fuerant per somnum ad interiora retracti. Si vigiliæ sunt nimiæ, dissoluunt hos spiritus, corporis vires labefactant, coctionem impediunt, cruditates pariunt, vniuersum corpus, atque imprimis cerebrum exsiccant, bilem accendunt & acuunt, quia natura circa sensus & exteriora occupata, illic spiritus & calorem distribuit, quibus dum interiora priuantur, refrigerantur & exsiccantur.

[o] Albert. Magn. tract. 1. de somno & vigilia cap. 5.

Ita fit vt æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque vitæ suæ spatio viuit, [p] pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingit quies: nec reputantur infantiæ anni qui sensu carent, non senectæ in pœnam viuacis, & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Exiguum est quod feriis impendit ætas matura, & tamen indè detrahit otium, & interuallum quo remitti non dissolui dicitur animus, nam eius impetum labor assiduus frangit, indeque nascitur hebetatio quædam & langor. Ideo monent sapientes, mentem humanam natura sua amplissimam in angustum non esse redigendam

[p] Plin. lib. 7. c. 50.

gendam, vt ad operas præstandas more seruorum adigatur, sic enim diffluet, malens disperdi quam cogi, sicut aër & aqua diffugiunt, & exhauritur imbibita spongia si manus comprimat. Viatori etiam impigro vtilis mora, quæ vires cibo & quiete reparet; hi per partes spontanei defectus impediunt totalem, qui fatigatas vltra modum vires penitus sternit. Æternis tantum & corruptioni non obnoxiis perpetua conceditur actio, mortalibus alterna requie debet reparari. Vt fructus vitæ percipias serenda hæc est conditio, sub qua tibi concessi sunt. Interim gloriosa seruitus, quæ speciem præfert beatitudinis; certè grauis videri non debet infirmitas, cui pro remedio est quies, perfectis, beatisque existens pro præmio.

Mundanis hominibus, non sufficit illa quies quam necessitas imperat, multò longiorem & lautiorem sectantur, vt indulgeant sensuum voluptati; etiam virtutum æmuli suam habent quietem, ampliorem liberiorem & vltra quam exigunt, in actionibus consumptæ vires; longiorem vitam efficiant diuturno bonæ mentis studio; colant secessum animi, in seipsum, & in diuina se reuocantis, hi potissimum qui publicis impenduntur negotiis: si iustitia, si charitas in commune bonum te diffundit, vt humanitas tua plena sit & integra colligat te intra se sinus, qui omnes recipit; cum omnes te habeant, esto etiam ex habentibus vnus; quid solus fraudaris munere tui; deriuentur aquæ tuæ in plateas, sed inter cæteros bibe & tu de fonte putei tui, quid enim prodest si vniuersos lucreris, & te perdas. Ita D. Bernardus [q] monet Eugenium Papam, secedat interdum ab humanis negotiis, vt diuinis impleatur, & magis imitetur eum, de cuius plenitudine omnes accepimus: Sume, inquit, exemplum de summo omnium Patre, verbum suum & dimittente & retinente: verbum tuum consideratio tua, quæ si procedit non recedat; sic progrediatur, vt non egrediatur; sic exeat, vt non discedat. Ab æternorum contemplatione illustrior & doctior ad singularia descendet animus, & discussa prauæ consuetudinis caligine, de rebus, aliis quam vulgus, oculis, iudicabit. Quid pulchrius, quid dulcius, [r] quam inter tenebras huius vitæ, multasque amaritudines, diuinæ dulcedini inhiare, æternæ beatitudini suspirare, illicque tenere mentem, vbi vera haberi gaudia certissimum est. Mundanorum inquietudo [s] vatiat affectiones, vt vna alteram trudat, quies autem habet constantiam, in qua maximè intelligitur, quod dicitur, EST.

[q] lib. 3. de consideratione ad Eugenium PP. c. 5.

[r] D. August. lib. 1. med. cap. 37.

[s] Idem de libero arbitrio. cap. 8.

Plus est motus, quam quietis.

§. 3.

IN hoc vniuersi spectaculo, inter cœlos & elementa, vnum omnium minimum terræ corpus immobile sensus deprehendunt, licet nobis in hoc curiosa quorundam obseruatio moueat controuersiam. At cœlorum sphæras superiores & amplissimas citissimè moueri nullus vnquam dubitauit; omnes notant solem spatium quod est inter orientem & occidentem statis horis diei decurrentem, & licet in summa motus æqualitate stantis speciem præ se ferat, satis patet eum moueri, cum videtur ab vno termino in alium peruenisse, quindecim gradibus qualibet hora decursis: Mouetur qui nunc præsens, nunc absens est, qui præsentiam suam luce, absentiam tenebris, idest creaturarum omnium publico testimonio comprobat. Varios in aliis sphæris & planetis motus ad amussim obseruauit à tot sæculis tradita per manus disciplina, ne dubitaremus in illis magnis corporibus longè cætera excedentibus, esse motum, cum etiam reperiatur in singulis multiplex.

Communis est philosophorum sententia ignem etiam in sphæra sua moueri, tum circulariter vt cœli principiis sui moribus conformetur, tum agitatione perenni, non quidem vt hic indiga materiæ, quam impetat, sed ob naturam suam subtilem, actiuitatis fontem, ociari nesciam, effundi cupidam. Aërem pariter sequi motus cœli patet ex eo quod celerior est ab oriente in occidentem nauigatio; At quæ contingit illi sub singulis ventis, sub omni corporum motu varietas, est infinita. Similiter oceanus sequitur motum primi mobilis, habet statos suos fluxus, dum luna ascendit à prima domo ad decimam, & à septima ad quartam, refluxus dum à septima ad decimam & à quarta ad primam; sed quis explicet quot concutiatur motibus ab interno spiritu, dum imis feruet arena vadis, à ventorum turbine, à procellarum se collidentium impetu, à rupium vim repellentium soliditate; tandem humiditas alieno termino contineri nata, infinitè mobilis est.

Mixta sapiunt naturam superiorum ex quibus componuntur, & animantia potissimum longè plus habent motus quam quietis. Perpetuus est vt diximus, in corpore vitalis motus, & quia fit cordis dilatatione & contractione; nec simul in contraria fertur, necessariò intercedit quies, sed tam exigua vt ratione tantum, non sensu

possit percipi. Vigilia tota est in motu, tunc enim ignei, & aërei spiritus cuiusque facultatis vires explicant, sensus habent in procinctu, vt quilibet sibi proprium obiectum quærat, manus ad opera, pedes ad iter accingunt, etiam cum voluptate, donec paulatim viribus fatigatis, succedens dolor inuitet ad quietem. Est igitur quies excedentis actionis remedium, at plura sunt semper alimenta quam remedia; longior est actionis innoxia continuatio, breuis est in quo languescit & succuri debet excessus. Quis tam deses vt tantum dormiat, quantum vigilet? quis viator tantum temporis concedit hospitio, quantum itineri. Ex septem hebdomadæ diebus, vltimam tantum quieti Deus sacrauit, cæteras operi; vnum posuit in cælo Saturnum contemplationi præsidentem, cæteros planetas ad actionem inclinantes; Ita docuit huius vitæ fœlicitatem in actione positam esse, charitatem non solis affectibus, sed potissimum operibus æstimandam; eam requiem, quam ex interuallis sua concedit misericordia, militiæ nostræ stipendium esse non præmium, breuem humanitatem hospitij, non patriæ quam speramus fœlicissimam in æternitate mansionem.

Motu res seruantur, situ & torpore depereunt.

§. 4.

COeli supra rerum alterabilium sortem positi, priuilegium est, cum nullis indigeat, tantum ad inferioris naturæ commodum moueri, & lucem, qualitates per citissimos motus temperatas, liberaliter dispensare. Imitantur beneficos illos influxus, Rectores qui velut non sibi, sed bono publico nati, ditiones suas, vt sol mundum, successiuè perlustrant, illasque si non immensa, saltem alterna fouent præstantia: Idem efficit Deo plena, parum externis indigens, nulli grauis, omnibus officiosa charitas, dum egentibus auxiliatur, velut si diuinæ bonitatis in omnium tutelam diffusæ partes ageret. Diuinum hoc est in cœlis, Angelis & sanctis propter aliorum commodum agere, at inferiora cum multis indigeant propter se primum mouentur, tum ne situ & torpore depereant, tum vt vitæ necessaria sibi comparant, de quibus infra dicetur; hic tantum agimus de motu, in quantum blanditur naturæ rerum, & illas eximit à corruptione.

Id præstat, quia quodlibet mixtum ex diuersis conflatum elementis, singulorum contrariis qualitatibus debet per vices ex æquo compati, earumque vim hostilem, ne perniciosè deseuiat, consen-

tiendo placare; vt ergo ratione terrenæ ponderosæ molis animanti per interualla conceditur requies, sic ob partes in eo igneas, aëreas, etiam cœlestes, quæ virtute præstantiores sunt, moueri debet, vt suum vnicuique natura tribuat, ideo dicta principium motus & quietis, in eo in quo est. Propterea diis cœlestibus & æthereis[t] olim anni qui offerebant volatilia quasi gratiora diis qui sunt in perpetuo motu, cœli enim & aër perpetuò mouentur.

[t] Euseb. præpar. Euang. lib. 4. c. 4.

Cum longa quies mixto conceditur, quæ in eo sunt partes homogeneæ, ad se inuicem confluunt, relictis cæteris quibus adhærebant, vnde contingit dissolutio. Ita fit sedimentum in vrinis; humores prius in sanguine temperati separantur & fit putrefactio, cum extra corpus & motum extractus sedet in chirurgicis vasculis; Ideo versantur grana in granariis ne putrescant; Vina quædam alba in doliis sæpius agitantur vt seruent musti dulcedinem; exercentur milites & populi, bonisque publicis intentos rectorum diligentia continet, ne otio in partes & seditionem dilabantur. Infantes mulcentur motu,[v] seu ab vlnis matrum, seu pensili lecto; cum vires adoleuerint discurrunt, lasciuiunt; Iuuenes gymnasticis exerceri mos fuit in omni benè instituta Republica, & Galenus librum composuit de exercitatione paruæ sphæræ, quam dicit plurimum conferre ad sanitatem, quia varius est in ea motus, quo musculi omnes exercentur & firmantur. His motibus continentur mixti, temperatique humores, ne dissoluti in se, & in partes infirmas decumbant, inundent & putrescant; at otium & longa quies corpus replet nimiis excrementis, pituitam auget, calorem natiuum obtundit, ciborum coctionem & distributionem infœliciorem efficit, corpus segne atque inualidum reddit. Spiritus ad omnes sensus & mentis naturæque functiones, ignaues.

[v] Galen. lib. 1. de sanitate tuenda.

His argumentis probatur motum mixtis ad sui conseruationem esse necessarium, nec minus elementis quanquam diuersa ratione. Planetas contrarium primo mobili motum habere dicit Plinius,[x] vt fundatur aër, qui alioquin nimium quiescens, similique semper actus latione corrumperetur. Quotidianis experimentis scimus eum immotum corrumpi, in cubiculis, in subterraneis specubus, in syluis nimium densis, in quibus, quia non perflatur, insalubris est. In Babylonia[y] de templo Appollinis ex arcula aurea, quam miles fortè inciderat, spiritus pestilens erupit, orbem compleuit, & Romæ tantam depastus est hominum multitudinem, vt ad bellum Marcomannicum oportuerit seruos, gladiatores, latrones, aliosque præter vsum armare; & miraris si ex abyssis terræ, sufflatus qui diu conclusus fuerat aër, vrbes & prouincias pestilentia consumat?

[x] lib. 1. c. 8.

[y] Baron. an. 170.

Id ita fit eo quod mundi pars eſt aër, qui cœlum terramque connectit, ima ſimul ac ſumma ſic ſeparat, vt tamen iungat, vnde pars eius à ſuo toto ſeparata, toti ſuo corpori impreſſo ſpiritu, etiam cœli commercio priuata, corrumpitur. Hæc autem ſemper humida, ſemper diffundi nata, vbi patet exitus, erumpit, & vt ſanetur toti ſuo ſe commiſcit, ſic illud inficit, & malum ſuum longè lateque propagat. Metu tam horrendæ calamitatis Abyſſini, Tartari, Arabes habent ciuitatem portatilem, mutantque ſitum pro tempore ſalubriorem, ne à peſtilentia deſtruantur: quod illos vtiliſſimum eſſe experentia docuit, ratio perſuaſit Philoſopho, qui ſic vnumquemque tuendæ ſuæ ſanitatis cupidum monet. [a] Da operam vt in perpetuo quodam pro viribus motu verſeris, tantum defatigatione vitata, vt & proprium motum, externis motibus clam nocituris, opponas, & cœleſtem actum pro viribus imiteris: quod ſi potes ſpatia motibus ampliora petage; ſic & cœlo fies conformior & plures eius vires paſſim diffuſas attinges, varietas tædium prohibebit, & venus voluptatis amica veniet in ſpiritum. Mobilis enim potiſſimum eſt in homine ſpiritus; hinc cœpit vita vegetior, quo fuerit mobilior, vnde ſæpius in vtero mouentur mares, [a] adulti ſunt longè mobiliores fœminis, & homini velut coſmopolitæ, huius mundanæ ciuitatis ciui, ius eſt habere domicilium, [b] vbicumque non eſt ei interdictum. Si Titio decem legata ſint, [c] ſi à tali ciuitate non recedat, percipiet legatum & non parebit conditioni, quaſi inutili, & quæ ius libertatis infringit; poteſt quidem hæc ſeruitus libertis imponi, verbi gratia illis legari certum quid, [d] ſi ab vxore defuncti non receſſerint, ſic tamen illis frequentes excurſiones non interdicentur; vt nec ſeruis colonis certis agris adſcriptitiis. Miraris ſi dignitas publica dicatur ſeruitus, cum hominem certis locis & muneribus alliget, vt ſeruum aut reum, quoſdam exilia, quoſdam ſacerdotia eodem loco detinent, inquit Seneca, [e] cum tamen in cœlo ſtellæ nobiliores, ſcilicet planetæ, magis varios & liberiores habeant motus quam fixæ.

[a] Marſ. Ficin. lib. de vita cœlitus compar. c. 6.

[a] Plin. lib. 7. c. 4.

[b] l. 31. ff. ad municip.

[c] l. 71. §. 2. ff. de conditio. & demonſtrat.

[d] l. 13. ff. de ann. legat. l. 11. ff. de agricol. & cenſ.

[e] De tranquillit. vitæ, cap. 10.

Homini libero cedit in pœnam non poſſe quo voluerit progredi. Ita claudius Cæſar, [f] quoſdam nouo exemplo relegauit, vt vltra lapidem tertium vetaret egredi ab vrbe; ſic Salomon [g] impoſuit Semei non egredi Ieruſalem ſub pœna mortis, hodieque reis poſtulatis, deſignatur domus, ciuitas, vel prouincia pro carcere. At contra Principes in ſpectaculum ſummæ libertatis & potentiæ ſolent in vna prouincia plures habere domos, in vna domo diuerſas ſedes quas incolunt prout fert annuæ tempeſtatis occaſio: Vnde ſi amplæ domus vſus relictus ſit, [h] quam vſuarius non occupet integram, tamen eis quæ vacabunt proprietarius non vtetur, quia licebit vſuario aliis & aliis temporibus tota domo vti, prout temporis conditio exigit; ſic

[f] Sueton. in Claudib.

[g] 3. Reg. 2.

[h] l. 22 ff. de vſu & habitatione.

captatur occaſio liberioris aëris qui habitatione continua minus ſalubris poſſet fieri.

Similiter aquæ immotæ putreſcunt, meritoque ſtagnantes & pigras damnant medici, [i] vtiliores quæ fluunt exiſtimant, curſu percuſſuque ipſo extenuari & proficere, vnde ciſternas non probat Hypocrates, [k] licet tenuiſſima ſit imbrium aqua, cum illic ſitu deterior fiat. In Mileto [l] eſt fons Achilleus, cuius aqua fluens eſt dulciſſima, quæ conſiſtit ſalſa: ſimile quid contingit hydropicis qui febricitant & ſitiunt, eo quod humor circa viſcera deſes, nec perflatus, putredinem & ſalſedinem colligit. Inde caro piſcium qui in aquis ſordidis limoſis & ſtagnantibus degunt excrementoſa admodum & muſcoſa exiſtit, [m] optima autem eorum eſt qui in puro mari viuunt, præcipuè cum ventorum procellis ipſum mare agitatur, ſicut & in rapidis fluctibus, duplici ratione, quia ſcilicet & puriori viuunt elemento, & ipſi magis exercitati, mixti ſui diſſolutionem magis impediunt. Refert Seneca [n] in Caria nouum lacum exiliiſſe, nouis horrendis refertum piſcibus, periere quicumque illos ederent, erant enim pinguia, differta, ex longo ſcilicet otio corpora, cæterum inexercitata, in tenebris ſaginata, & lucis expertia ex qua ſalubritas ducitur. Iiſdem de cauſis animalia [o] quæ in cibum ſumuntur, non ſunt clauſa habenda, nam excrementoſa ſunt omnia quæ exercitatione carent, minuſque puris vtuntur alimentis, nam putreſcunt facilè calida & humida, ſi ſint concluſa in calidis locis. Igitur aquæ ſicut aëris pars à ſuo toto ſeparata, ſpiritu, vt diximus, toti impreſſo ſpoliata, externis expoſita qualitatibus facilè tranſit in corruptionem vnde generantur immunda & venenata.

Pares ſunt effectus deſidiæ, peſtis hæc hominem homini negat, ſocietatibus cœlo datos fœlices influxus obſtructione quedam reſpuit, tunc animus non viuit communi tum naturæ, tum gratiæ ſpiritu, ſed deiectus tantum vitiorum ferax, in ſupplicium ſuum, publicamque infamiam langueſcit. Vita noſtra veluti ferrum eſt quod ſi exerceas, illud quidem vſus conterit, ſed cum ſplendore, ſin minus, citius, & turpiter exedit rubigo. Sic hominibus longè magis officit, deſes voluptas, quam honeſtus labor. Apud Lucianum [p] Charon inferorum nauclerus, par tributum pendere cogitur tempore pacis, quam belli, quia plures homines moriuntur otio & delitiis corrupti, quam hoſtili manu confoſſi; vnde cenſetur ſeruum corrumpere [q] qui eum conſilio vel laudibus ad deſidiam prouocat, & hæc fuit ſæpe latens tyrannorum ſæuitia, populum voluptatibus corrumpere vt fieret imbellis, & obnoxius ſeruituti. Vigilandum laborandum vbique lex Chriſtiana præcipit; Nos enim, [r] non ſomnus, ſed actio bona perducit ad ſemper vigilantem requiem.

[i] Plin. lib. 31. c. 3.
[k] lib. de aëre aquis & locis.
[l] Athenæ. lib. 2. c. 2.
[m] Galen. lib. 3. de alimentis.
[n] Natural. quæſtion. lib. 3. cap. 19.
[o] Galen. lib. 8. Meth. medendi.
[p] Dialogo Charontis & Mercurij.
[q] l. 1. & 2. ff. de ſeruo corrupto.
[r] D. Auguſt. in Pſal. 114.

Quod vni loco deest, motus quærit in aliis.

§. 5.

PLantarum & arborum perpetua quædam infantia est, cum semper pendeant ab vberibus magnæ matris, quæ & illas nunquam penitus enixa, dolore an amore dubium, medias vtero fert. An ideò quod cœli terræque proles cum sint, vtrumque volunt agnoscere parentem, & à charissima genitrice non valentes diuelli, tensis à longè brachiis, patri blandiuntur: quot radices tot sunt ora, quibus præsens sugunt alimentum, magno quidem beneficio, sed quod internis externisque non vacat periculis; nam si sole desuper coquente humor deficiat, si grando diuerberet, si sæuiat obuia quæque sternens tempestas, si bestia conculcet aut depascatur, his omnibus iniuriis expositæ perire possunt, carentes motu quo nociua fugiant, & bonum quod præsens non est, alibi venentur. Hic quidem vltimus viuentium gradus non tam nobili tutelæ commissus fuit; sua sors est, sic animantibus in alimentum cedere, sic expectare, sic pati, ora manusque rapientium: Non tamen illis diuina prouidentia defuit, Nam non semper læsæ pereunt cum radix caulem absumptum facilè restituat, semper etiam salua remanet species, propter infinitam seminis multiplicationem qua reparatur singulorum interitus. Adde quod vbi sponte sua proueniunt, fauet illis natale cœlum, solumque, nec vllis solent incommodis affici; quod si peregrinas effecerit homo, transtuleritque in locum sibi magis commodum, illis minus conuenientem & periculis opportunum, immunes præstare debet, non natura sed ars, quæ suis illas mancipauit vsibus, sicut Domini [f] vassallorum & libertinorum officiales operas suis sustentant opibus, & commodatarius [g] fert impensas cibariorum.

[f] Feud. 4. tit. 107. l. 21. ff. de operis libert.

[g] l. 18. ff. commod.

Vt autem nobilior est animalium quam plantarum natura, sic illis ad sui tutelam & perfectionem datus est motus localis, liber, indeterminatus, in omnem locum & situm ferri valens, & per quem potentiâ sunt vbique. Illo motu plurima consequuntur. 1. vt agant ad rationem naturæ suæ, cum aëra & ignea magis sit, diuturnæ quietis impatiens, gaudet cuncta lustrare, motu quantum licet, cœlo simili, vt superiori §. demonstratum est. 2. sensu prædita quo & dolorem indigentiæ, & fruitionis voluptatem percipiunt, duplici stimulo concitantur ad prosequutionem alimenti, quod consumptas vires cum delectatione restituat. 3. motus fauet amori quo se quærit

ca lib. 1. l. 15. §. 3. & complectitur vterque sexus, & efficit quam diximus [v] speciei propagationem. 4. sic gregalia veniunt in societatem, quâ summè delectantur, & infirmitas se multitudine tutiorem existimat. 5. sic homines commercia celebrant, dant superflua, necessaria recipiunt, & hoc mutuo se tuentur subsidio. 6. sicut motu prosequuntur vtilia, sic se subtrahunt à nociuis; denique motus assignatur velut præcipua corporis naturalis affectio, cum sit communis quædam facultas ad conseruationem & profectum penitus necessaria, vt singulatim exponemus sequentibus legibus & paragraphis.

Hic sufficiat generaliter prænotare spontaneum hunc localem motum in animali dotem esse nobilissimam, medium scilicet quo bonum omne sibi conueniens, comparatur; quamuis natura sua sit alienum, nostrum tamen fit, cum motu libero quæritur, sicut quod nullius est, fit primò occupantis; sic bonum nulli debere, & à se possidere nobilius est, quia magis accedit ad Deum qui est seipso perfectissimus; Vnde volens hominem ad sui similitudinem formare, non impressit illi motus necessarios, vt cœlo, elementis, brutis, per instinctus, vegetantes, & sensitiuas facultates, sed dedit rationem & liberum arbitrium, vt esset fœlicitatis suæ velut artifex, secunda post primam, & cum eius concursu, causa. Sic animalia nobiliora quæ plus habent de superioribus elementis vt aues, etiam præstant motus celeritate: volatus in illis non est labor, sed voluptas, cum etiam satiatæ citra spem omnem aliquid conquirendi illo ludant, & delectationem gestu, voceque lasciuiente testentur. Agunt igitur in mundo velut Principes in ditione sua, qui quocumque diuertat, fœliciter à suis excipitur subditis; non serunt neque metunt, inquit

[x] Math. 6. 26. Christus, [x] & tamen pater cœlestis pascit illos: Numquid totam suam vindicant regionem, quæ non tantum suis necessitatibus, sed etiam delitiis ferax est? Numquid suus est tam oriens quam occidens, cum mutant sedes præscia tempestatum anni mutatione, & velut magnates hæc habent varia ad commoditatem & delitias diuersoria.

[y] Galen. 4. de vsu partium. Minimum neruum hepati dedit natura, [y] quia non conuenit moueri, sed instar plantæ vegetans, loco suo alligatum nutriri; At ratio qua homo est, sedem habet in cerebro, quod est neruorum & motus principium. Hi potissimum quibus inest igneus vigor, & secundum astrologos, signum aëreum ascendens cum mercurio, valent mirabili solertia ad res omnes perficiendas, fœlicique cupiditate lustrandi diuersas mundi partes, velut suæ ciuitatis plateas & vicos: Ambiunt nosse, suis non alienis oculis totam mundi faciem, & physionomiam; vnde ferant de larentis numinis sapientia, iudicium: Naturale cum omnibus populis fœdus, volunt præsentia sua sancire; gratissimum est singulis aliquid impartiri, ab illis vicissim addiscere,

addiscere, colligere dispersos veritatis radios, vt sapientiæ lucem splendidiorem, calorem diuinum efficiant. Sic Lycurgus [a] plures peragrauit prouincias, omnium explorans leges, priusquam suas daret Spartanis; sic Romani suas à Græcis [a] mutuati sunt; sic Plato venit in magnam Græciam ab Archyta Tarentino docendus: [b] Pythagoras adiit Memphiticos vates; Apollonius Indos sapientes & Brachmanas: Galenus & Hypocrates duodecim annorum peregrinatione vniuersam medicinam didicerunt, herbarum proprietates, medendi modos: D. Hieronimus [c] ex Dalmatia patria sua, venit in Italiam, Galliam, Traciam, Pontum, Bythiniam, Galatiam, Capadociam, Ciliciam, Syriam. Mobilis noster animus qui momento ex abyssis in cœlos euolat & ab ortu mundi tot sæculorum seriem, præteritum, futurumque decurrit, etiam vtens sensibus gaudet frui non abstracto tantum, sed sensibili totius orbis spectaculo; & speculationes suas experimentis comprobare; his alitur, his reficitur alimentis auiditate, delectatione, profectu maiore, quam corpus suis.

[a] Plutarch. in lycurgo.
[a] l. 2. §. 4. ff. de origine iur.
[b] D. Hieronim. in Apolog. adu. Rufin.
[c] Baron. an. 371.



VIRES CONSVMPTÆ, REPARANTVR alimentis.

Lex 6.

LAboris excessum, quo spiritus viresque dissoluuntur, ad mediocritatem restituit alterna quies, sicut inertiæ torporem opportuna discutit exercitatio, & vt primarum qualitatum, sic actionis temperamento fœlicius vita decurrit. Sed conformetur, agat quiescat licet ad iustitiam corpus, vires quidem suas optimè dispensabit; vt autem dispensentur haberi debent, at deficiunt nisi perpetuis foueantur alimentis. Igitur nutritio essentialibus in nobis defectibus medetur quietis & actionis, nam & existentiæ fundamentum est; sera quippe in fundo parsimonia, nec de agendi modo querendum est sublatis subsidiis, sine quibus vt nec viuere sic nec agere licet. Præterea de alimentis ad fouendam vitam necessariis sollicitè matureque natura sibi prouidet.

Natura propriis deficientibus, in se conuertit externa.

§. 1.

Vita consistit in calido, quod humido primigenio naturaliter adhæret, pascitur, tandem propagari cupiens, seipsum, absumpta qua vigebat materia, velut ignis noster, extinguit, & per ipsasmet vitæ functiones mortem accelerat. Intelligit natura domesticum deprædatorem, hostem beneficum, simul ditantem & spoliantem, facilem tamen, quia cum necessariò sit pascendus, parcit propriis, si externa substituantur; plurimum parcit humido radicali, dum ipsi congrua subministrantur alimenta. Viuens omne huius oblatæ conditionis præscium videtur, dum in ipso vitæ limine, nullam adhuc patiens iniuriam, primos suos motus impendit, pro comparando sibi alimento, & ne lædatur ab interna vi, externum sibi conquirit auxilium.

Mirum non est plantam illud è terra radicibus emulgere, quia cum præsens sit, trahit illud vt aquam spongia, malens solido sibi magis congruo repleri, quam aëreo, & in vnum facilè similia confluunt. At admiratione dignum est, nascens animal, vt diximus, [d] nosse matris vbera, & illuc sponte sua ferri, vbi natura disposuit, validum amorem qui suscipiat, abundantiam quæ satiet. Cum adoleuerit animal, volatile, terrestre, aquaticum vbique sibi venatur alimenta, licet ad exercitium solertiæ, hæc natura dissitis in locis implicata, velata, nociui specie fucata posuerit. Homo conuehit ex campis, montibus, syluis, ex terra murique cibos, qui gulæ suæ blandiantur, & quos non eximius sapor sed parandi difficultas pretiosos effecit, summum in omnia dominium, summa testatus indigentia.

[d] Supra lib. 1. l. 18. §. 1.

Hæc est rerum mortalium sors, vt nulla sibi sufficiens, sicut existit diuersarum compositione, sic agat multarum collectis operibus, & mutuatis auxiliis; quælibet est vniuersi pars, cuius proprium est non esse solitariam, ab aliis recisam, sed sibi prærodinatis, adhærere, consentire. Ita quod exprobare videtur infirmitatem dignitas est, scilicet partem toti suo conformari, & referre speciem vniuersi quod est ex diuersis contrariisque conflatum. Apes vagantur, [e] & flores carpunt, deinde quidquid attulerint, disponunt, ac per fauos diuidunt, & succum varium in vnum saporem mistura quadam, & proprietate spiritus sui mutant; Nos quoque quidquid diuersa lectione quæsiuimus, committimus stylo, vt in eundem, eodem digerente coalescat; ex omnibus colligimus vnde fiat vnum, sicut vnus numerus fit ex singulis, & in choro vna vox ex omnibus. Intellectualis nostra natura, cum

[e] Macrob. in præfatio. lib. 1. Satur.

viuat necessario pascitur sed alio quam intelligibilis vitæ cibo nunquam refici potest, quemadmodum omne viuens simili cibo vitæ suæ pascitur, nam spiritus vitæ nisi restituatur deficit.

Naturam aduentitiis gaudere patet ex eo quod insertas arbores profert fronde latiori, longè suauissimis fructibus; quod si desit manus quæ inserat, id ipsamet molitur, tegens vna cortice qui se contingunt ramos, & in visco, quod cum sit exterum, decorat fronte perpetua. Sic in solatium [f] culpâ vel morte amissorum liberorum, exteri in alienam familiam assumuntur per adoptionem, cum à parente in cuius potestate sunt, authoritate Prætoris alteri dantur minores, maiores autem & sui iuris principali rescripto per adrogationem.

[f] Gellius. lib. 5. c. 19. instit. de adoption.

Romulus [g] lucum asylum fecit, sic ad ipsum ex omnibus partibus hominum magna multitudo confluxit, & quasi ex variis elementis, corpus vnum conflatum est. Hic vrbis conditor, prouida valens sapientia, plures populos [h] eodem die, hostes, dein ciues habuit; cum Lacedemoniis & Athieniensibus, nihil aliud exitio fuerit, quam quod victos velut alienigenas arcebant. Ianus [i] regens Italiam, Saturnum aduenam excepit hospitio, & in regni partem; sub illis moneta primum cudi cœpit, in cuius vna parte, facies erat imperantium, in altera nauis, quia Ianus nauigio aduectus fuerat. Tarquinium Priscum, [k] ad Romanum Imperium occupandum in vrbem aduexit fortuna, & ipse suis virtutibus effecit, ne hæc ciuitas pœnitentiam ageret, quod Regem, de finitimis potius esset mutuatà, quam de suis elegisset. Internis sæpè laborans dissidiis Respublica, externis tantum iuuari potest rectoribus, velut remediis: cum illi non liceat vt priuato, ad sanitatis restitutionem, locum mutare, mutat personas, & ad diuersos influxus cœli recipiendos, sua peregrinatio est, exterorum in sua iura receptio. Externæ cœlo cadentes pluuiæ, magis prosunt ad terræ fœcunditatem, quam indigenæ fluentes aut stagnantes aquæ; nutrimur, curamur, diuersis hinc indè totius mundi commercio aduectis. In immortali Reipublicæ corpore, mortales ministri, non tam partes, quam alimenta aut remedia, ad breue tempus profutura censeri debent. Cedat in indigentiæ propriæ solarium hæc auxiliorum, ex omni climate venientium, gloria præmiisque prouocatorum turba; quis remedium explodit salutiferum, ea tantum ratione, quod in extero solo natum sit, imo raritas, & ex hostibus veniens commodum, est in pretio. Itaque corpora, familiæ, Respublicæ, sentientes indigentiam suam, illi medentur exterorum adoptione; non est hoc pati, sed agere, sed alienis spoliis gloriosè ditari, quod profuturum est in se conuertere adhibita conuenienti cautela.

[g] Florus lib. 1. c. 1.

[h] Tacit. 11. annal.

[i] Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 7.

[k] Valer. Maxim. lib. 5. c. 4.

Quæ assumuntur, etiam afficiunt

§. 2.

Aequè prouida semper ad sui conseruationem natura, vt partes vitales valido texit præsidio, sic ad illas non immittit nisi diligenti sensuum cautione probatum, & innoxiis qualitatibus certò præditum alimentum. Visus, odoratus, tactus, primi sunt eius censores, tandem admotum ori, simul atque gustas consilio recipitur, si solidius est, dentibus manditur, extenuatur, mollitur, oris pituita perfusum, calore maceratum, iam disponitur per aliquas animantis qualitates vt pristinam speciem & naturam vix retineat. Agitatione crebra, variisque linguæ motibus præparatum ventriculus excipit, arctè complectitur, tum proprio, tum vicinarum partium calore, tum recondita spiritus sui proprietate in speciem quandam cremoris conuertit. Hic per intestina & venas miseraicas iecori distributus fit sanguis; vnde diffusus, expurgatus à bile per cystim fellis, à melancholia per splen, à pituitæ superfluo per renes, tandem roris instar tractum stillat in partes singulas, quibus inhærentis in illis spiritus vi assimilatur. Nec tamen vniuersum coctione mutari potest, nam quantumcumque benignum & familiare sit, alteram partem habet idoneam ad corpus alendum, alteram discrepantem & ineptam quam exturbat vis expulsiua.

Etiam ea pars quæ velut vtilis similisque retinetur inuictam quandam sibi seruat qualitatem, quæ cum non possit à natura multiplici digestione superari, naturam ipsam afficit, & sensim in sui trahit similitudinem. Nam omne agens [l] agendo repatitur, & ipse sanguis qualitates alimenti ex quo formatus est, retinet, licet eius forma sit amissa, vt ex lactuca fit sanguis frigidior, ex vino calidior: humoresque alimentis consentanei gignuntur. Sic ferunt Achillem medulla Leonis enutritum, magnanimum euasisse; Romulus, [m] à Lupa lactatus latrociniis deditus fuit; Agis Curetum Rex, [n] à cerua, fuit miræ celeritatis; qui à capra sunt hilares & exultabundi; vnde censent sapientes [o] matrem teneri fœtus suos alere propriis vberibus, ne nobilitatem nati modo hominis, corpusque & animum benignè ingenitis primordiis inchoatum, degeneri alimento lactis alieni corrumpatur.

Hæc est improbi cibi vis, vt corporis bonam indolem malam efficiat, & iam natura sua peccantem, vertat in deteriorem; Tacitus [p] de Iudæis loquens dicit, eos à porcina carne abhorrere me-

[l] Fernel. lib. de morbor. caus.

[m] Iustin. lib. 43.

[n] Id. lib. 44.

[o] Vide supra. lib. 1. l. 17. §. 3.

[p] lib. 5. histor.

mores cladis, quod ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal est obnoxium. Lac animantis [q] veratro pasti, nauseam parit, tytimalo, mouet aluum: quod in Sardinia gignitur mel [r] est amarum, nam apes inibi vescuntur absynthio; fiunt rabiosi, qui rabiosi animalis carnes edunt. Cum Romæ [s] annonæ caritas coëgisset homines vesci pessimis alimentis, indè nati sunt varij maximeque periculosi morbi & hinc apparet quantum vitiosi succi ad gignendos morbos vim habent; quantum noceant animis improbatæ lectiones; quantum exterorum minus probatorum administratio Reipublicæ grauis sit.

[q] Mathiol.

[r] Plin. lib. 11. c. 53.

[s] Galen. lib. de cacochimia.

Venenatis pasta, [t] prius innocua, etiam ipsa fiunt venenata. Apros in Pamphilia, & Ciliciæ montuosis, Salamandra ab his deuorata, qui edêre, moriuntur; Venenatorum autem morsus grauiores sunt, quæ aliis animantibus venenatis vescuntur, quod faciunt viperæ, scorpionem & bufonem vorantes; vespæ serpentibus auidè vescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt.

[t] Arist. 7. histo. animal. cap. 29.

At contra complexio corporis ex alimenti præstantia, transit in sorrem meliorem: sit conchilia [v] quæ in Indiæ nardiferis paludibus inneniuntur, suauem spirant odorem, quia nardi pabulo vescuntur. In insula S. Thomæ suis cannis saccari saginatæ, esum præstant suauissimum. Viperæ [x] in Arabia sedes suas habent sub arboribus balsami, & quia vescuntur eius succo, venenum earum temperatur, & fit ex lethifero mitius. Persica cum fuisset in Perside lethalis, in Ægyptum translata, ex succo terræ meliori, noxium quem habebat, amisit. Hinc diuersi sunt diuersis in climatibus morbi, etiam mores, quos Hypocrates [y] & Galenus imputant variis aëris, aquarum, alimentorum qualitatibus.

[v] Mathiol.

[x] Pausan. in Boeticis.

[y] Lib. de aëre locis & aquis.

Vt corporibus sic animis inest sua vacuitas externis replenda, & velut fames quæ congruis refici vult alimentis. Sic adolescentium auidæ mentes sensibus & ratione venantur rerum species quibus impleantur; vident, audiunt, tentant omnia vt bonum & verum quod naturaliter appetunt, possint assequi: quod si veritatem quærentibus mundus pestiferas suas obtrudat opiniones; iram, auaritiam, ambitionem, turpem amorem pro honesto; vana, momentanea, pro veris & æternis, mirum non est si talibus pasti, corrumpantur, & fœlicissima licet indoles, venenatis referta deperear. Non est tamen desperata salus, quandiu superest illis vita, sed deteriorum vsu languentes, talium abstinentia, probis etiam alimentis medicamentosis possunt in integrum restitui; quotidie videmus impuris, sanguinolentis cupiditatibus immersos, afflante diuino spiritu ad cœlestia conuerti, & pessimos habitus sub religiosis præceptis velut alimentis, sic exuere, sic in nouos homines transformari, vt extremæ dissolutioni morum,

succedere solear, eminens inter alios sanctitas. Id præstant sacræ lectiones, meditationes, exercitationes, sacramenta, quibus enutriuntur, sed potissimum panis vitæ, [a] manna omnimodæ suauitatis, omnem habens in se dulcedinem & plenitudinem, quia donum id, idem est cum datore. Verbum erat apud Deum, inquit D. Augustinus, cibus erat sempiternus, [a] quo saginantur supremæ mentes, & integrum manet quod eos satiat & lætificat. Sed quia homo ad panem illum non poterat ascendere, dignatus est panis ille descendere ad hominem, & hoc cum ineffabili pietate factum est; quia oportebat quod mensa illa lactesceret Angelorum, & ad paruulos perueniret.

[a] Card Cusa excitation. lib. 2. c. 20.

[a] D. August serm. 128 de tempore & concio 1. super. psal. 33.

Idem D. Augustinus [b] quærit cur in lege veteri, homo prohibebatur edere sanguinem, cum in lege noua omnes ad bibendum in sacrificio sanguinem inuitentur. Vetitum quidem fuit, animalium sanguinem edere, quia anima censetur esse in sanguine, animam autem bestialem habere non conuenit, at animam & spiritum Christi habere sibi & aliis optat Apostolus, & consequimur hoc diuino alimento, quod cum nobis potentius sit nos conuertit in se, Christiformes, Deiformes efficit, vt vnum simus cum Christo & Deo. O sautis humanæ contraria, inuida, perfida nouatorum opinio, qui sub humilitatis larua debilibus & ægris negant hoc saluriferum alimentum; asserunt enim perfectis tantum deberi, at hoc est omnibus & semper negare; nam si septies in die cadit iustus, & quilibet peccare non desinit, [c] quis enim delicta intelligit, secundum psalmistam, expers omnino erit viuificæ huius sanctificationis; qui se perfectum existimat, tantique mysteriis dignum, eo ipso iam non est, sed sacrilega præsumptione laborans. Igitur ex S. Concilio Tridentino, præmissa sacramentali confessione, recurrat infirmus, recurrat æger ad Eucharistiam, gratiarum & misericordiæ fontem, cum ex D. Dionysio [d] vim habeat maximam perficiendæ sanctitatis.

[b] Quæst. 57. super Leuit.

[c] S. Cyrill. Alexandr. lib. 4. in Ioan. c. 17.

[d] De Eccles. hierarch. c. 4.

VIS ACTIVA CERTIS ET DETERminatis modis procedit.

Lex 7.

Forma non venit in materiam, nisi quam longa dispositio congruis induerit qualitatibus, & his, velut dotalitiis muneribus, suam effecerit; non procedit etiam in actum, nisi prædita congenitis vel externis conuenientibus modis, qui conferunt ad intenti, certique sui finis consecutionem. Habent animantia naturæ beneficio habitus & instinctus agendorum, [e] quibus ne temerè & frustra laborent, diriguntur; habent ministras ad id potentias, voluptatis præmio in suis muneribus fideles; habent operibus suis exequendis organa [f] sic aptè concinnata, vt ad vim & decorem nihil addi posse videatur: habent paratos in auxilium superiorum causarum influxus [g] qui vim languentem excitent, aberrantem corrigant, suppleant deficientem. Sed iterum rebus naturalibus externi quidam imponuntur limites quibus vis eorum actiua coërcetur, ne latius excurrat, & frustretur eo ipso quo se diffundit. Totius vniuersi pulchritudo, & harmonia pendet ex ordine quem sibi datum ab initio, res omnes fideliter seruant, ne si tumultuosè ferantur, vna pugnet & incurrat in aliam, hacque horrenda collisione, totum cum suis partibus collabatur. Debet igitur rerum singularum actio intra cuiusdam essentiæ, loci, temporis limites fieri, nam ab infinito & indeterminato abhorret natura, & vt essentiæ, sic actiones quæ sequuntur earum naturam sunt limitatæ; nec enim fit quodlibet ex quolibet, & quolibet modo, vnde censetur miraculum [h] quod fit non tantum præter essentiam rei, sed præter consuetum agendi modum. Ad instar naturæ, scientiæ & artes omnes, opus suum aggrediuntur & perficiunt & determinatis procedendi modis. Grammatica certis scribit caracteribus, sermonem certa verborum & nominum coniugatione congruum efficit; Arithmetica suas habet additionis, multiplicationis, partitionis regulas; strictè dialectica sequitur syllogismi sui modos, quibus prætermissis, aberrat mens à veritate: Olim apud Ægyptios, [i] crimen erat si medicus ægros aliter quam ex libri publici forma curasset, nec illis licitum erat, experimenta et mortes facere Respublicæ & Religiones antiqui sui moris acerrimæ vindices sunt, totumque apud ipsas æternis quantum licet, nec mutandis decretis, peragitur. Iuris ciuilis actiones compositæ

[e] Supra l. 3. § 1.

[f] l. 4. supra.

[g] Supra. lib. 1. l. 13.

[h] D. Thom. 1. q. 105. a. 8.

[i] Diodor. sicul. rer. antiq. lib. 1. c. 3.

[k] l. 2. § 6 & 7. ff. de orig. iur.

[l] In d. leg.

[m] l. si seruus & l. 41. ff. de furtis.

sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones, [k] ne populus ad arbitrium, institueret, certas, solemnesque esse voluerunt; certas numero, solemnes propter verborum formalitatem, inquit Cuiacius, [l] vnde passim in iure, [m] formalitas significat ipsam actionem. Interest igitur æternæ legis naturæ præscriptos agendi modos hic inquirere, cum hinc procedat optima morum nostrorum disciplina.

Agens singulare propriis intendit, alienis se non immiscet.

§. 1.

Actio partus est essentiæ, cuius propterea conditionem sequitur, ipsam refert, nec supra natales suos assurgit. Vt igitur res quælibet singularis est & sibi tantum, non aliis existit, ita sibi laborat, operatur quod naturæ suæ congruum est, non attentis aliorum inde profectibus vel incommodis. Sol statis gradibus & temporibus lustrat signa zodiaci nunquam cessante circuitu, nec modum accipit illa motus sui necessitas, licet quædam terræ clymata caloribus torreat, dum alia quæ deserit, lugent, frigoribus, tenebris, & longa sterilitate damnata. Luna vices suas menstruas obit, constanti variatione, surda clamoribus mortalium, qui sic putant illam à defectu, velut è somno terris infausto, reuocare. Cæteri planetæ similiter suas decurrunt periodos, & in mutuos deueniunt aspectus, tardi, veloces, Retrogradi, suis tantum obsequentes motoribus, alienum enim est à singulis, quid inde terra patiatur. Mira quidem celebratur eorum harmonia quæ contrarias inferioris mundi partes reducit in concentum; confusis ordinem & pulchritudinem, mortuis vitam, motusque regulares imprimit, sed primi motoris creatoris omnium Dei sapientia, sic ab initio leges dixit in æternum valituras; quibus dum cœlestia necessariò parent, ad vniuersi rerumque singularum bonum, vt summæ bonitatis instrumenta conferunt.

Planta vel arbor, sibi tantum mittit radices, fugit alimentum, ludit floribus ad sui propagationem producit semen, & vt ei parcat rapientium auiditas, fructum quo concluditur, offert in redemptionem. Quod volat, currit, serpit, natat, præliatur animal, id quodlibet aggreditur pro singulari suo & fœtus sui bono; fertur innato sui amore, qui, vt diximus, [n] à Deo datus est vnicuique velut tutor & curator ad sui conseruationem. Ad illam reducuntur omnes quæ sunt in animantibus vires & industriæ, cum enim non ratione, sed sensibus tantum valeant, vniuersalia nec capiunt, nec intendunt, sed

[n] Supra. l. 2. §. 1.

vis

vis eorum omnis verſatur circa ſingularia ſibi propria.

Reuocat nos ad cor noſtrum & antiqua & Chriſtiana philoſophia, vt ſpretis rebus externis, his impendamur quæ nobis propriæ ſunt, quæ intellectum veritatis luce, voluntatem directis in verum bonum affectibus, perficiant. Nobiliſſimas illas prouidentia nobis conceſſit potentias, quibus ſi legitimè velimus vti, admitimur ad totius vniuerſi ſpectaculum & imperium. Inter tot inconditos rerum caſus, ſecurus, immotus, fœlix eſſe poteſt ſapiens, ſi recedat intra ſe, & infra videat, cum ociari volet, fortunæ ludibria, mortalium errores.

Eminentiora dona nobis contulit Chriſtus, ſcilicet vt ſimus templum ſpiritus ſancti, vt cor noſtrum ſanctuarium ſit in quo perpetuum laudis ſacrificium offeratur Deo, loquentem, & voluntatis ſuæ circa nos oracula fundentem, audiamus, ſanctis olim Anachoretis ſumma fuit hæc occupatio, à ſe qtidquid prophanum eſſet, procul pellere; Illis tota vita breuis videbatur, huic comparandæ ſanctimoniæ, vt Deum dignè cognoſceent, amarent, colerent, & auguſta mens hominis præſtaret hæc munia, quibus aſſignantur in cœlo millia millium Angelorum. Datum eſt nobis, vt filij Dei, nominemur & ſimus; fœlices ſi fruamur inhabitante ſpiritu, & in diuinæ ſapientiæ, poteſtatis, gloriæ ſorten adoptati, ad mortalia degeneri conuerſatione non redeamus.

Neſciunt dignitatem ſuam & naturæ & gratiæ, qui velut nihil habeant in ſe peragendum, quærunt externa negotia quibus implicentur; falſis rerum imaginibus acti, diſcurrunt, vagantur; cæco cupiditatum œſtro, in eadem ruentes, colliduntur: plures conueniunt, ſe nunquam; à plurium liminibus excluſi, neminem ex omnibus, difficilius domi, quam ſe conueniunt. ° Prædia ſua occupari à nullo patiuntur, alios tamen vitæ ſuæ poſſeſſores faciunt; Nemo pœcuniam, quiſque vitam diuidit, & adſtrictus in patrimonio, profuſus eſt in temporis iactura cuius vnius honeſta auaritia eſt. Curioſi ſcire volunt bellorum ambiguos caſus; aulicorum pendentem fortunam, ſectariorum falſa dogmata, familiarum opes, ſtemmata, coniugia, denique ſingulorum amicitias & odia, hoc ſe quiſque modo ſemper fugit. Illis non placet ſine agitatione vita, eunt, quia neſciunt conſiſtere; ægris verſari cedit in ſolatium, & ſibi nunquam placens animus, quam non habet in ſe quietem, fruſtra quærit in aliis. Interim ætas dilabitur, ſuccedunt cani ſolum quod diu vixerint, argumentum, mors rapit imparatos ob ſolitam rerum ſuarum incuriam, & noti nimis omnibus, ignoti ſibi moriuntur; ô vanitas hominum humana diuinaque ſibi collata beneficia ſic profundentium? ô lugenda mors prima, quæ ducit ad ſecundam & æternam.

° Seneca de breuitate vitæ. c. 10.

Vu

Non abnuimus homini publicis aliquando rebus vacandum esse, ad id munus sponte sua ferri præclaras mentes, aurei generis vt existimat Plato,[p] & Angelis gradu proximas. Agunt in humana hierarchia, quod separatæ supremæque mentes in cœlesti, purgant, illuminant, perficiunt inferiores, & diuinæ charitatis ardoribus, sic in proximi commodum dilatantur. Quos sic ad hominum regimen, vocat diuina prouidentia, etiam ditat, vt Elisæum duplici spiritu,[q] qui priuatis simul & publicis valeat intendere, nec enim licet, vt supra probatum est,[r] neglecto propriæ salutis studio, totum hominem rebus publicis impendi. Si vtrumque præstari non possit, præferenda est salutis suæ cura, naturaliter, diuinitus, specialiter vnicuique commissa, publicæ dignitati, quæ est ex hominum instituto, & ad quam suscipiendam nemo tenetur nisi in quantum facere potest, deducto scilicet ne egeat;[s] nam & procurator[t] non potest cogi, vt suis neglectis rebus alienis prouideat, ne suum ei officium sit damnosum.[v] Eadem ratione qua patientes extremam paupertatem eximuntur à tutelis[x] si se impares oneri iniuncto possint docere: sancti maximum onus publicæ dignitatis intelligentes, nec illi vacare se posse, sine propriæ salutis dispendio; excusationibus vel fuga sibi consuluerunt,[y] quasi valeret hoc in casu quod ab antiquis dictum est, Nemo alteri nascitur, moriturus sibi.

[p] Lib. 4. de legib.
[q] 4. Reg. 2.
[r] Supra. l. 5. §. 1.
[s] l. 173. ff de Reg. iur
[t] l. 8. §. fin ff. de procur.
[v] l 7. ff. quē. test aper.
[x] § 6. Inst. de excusat tutor.
[y] D. Thom. 22. q 185. a. 1. & 2. D. Chrys. lib. 2 de sacerd.

Humanus animus gratiis potissimum illustratus, sacra res est, quæ sic venire non debet in mortalium commercium, vt oppignoretur, vt sit loco pretij, vt detrahi, & alienari possit; Dei possessio est, contra quem non præscribit mundus; licet illi naturalia, & ciuilia tractare, sed vt Angelis, quibus propterea nihil de sua fœlicitate detrahitur; Ad humana propitius veniat, sed maiore sui parte, illic sit vnde descendit,[z] quemadmodum radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt, vnde mittuntur, sic animus magnus & sacer, in hæc demissus vt propius diuina nossemus, conuersatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ, illic pendet, illuc spectat ac nititur, Vbicumque sit suus est, rebus non se tradit, sed commodat, nec vnquam sic commodatus vt suas non tractet cogitationes, & se sibi deoque saltem per interualla non vindicet.

[z] Seneca ep. 41.

Quod intenditur, opportunè suscipiendum est.

§. 2.

AGentium naturalium vires, certis quibusdam loci, temporisque limitibus coërceri demonstratum est, [a] itaut nihil possint extra sphæram suæ actiuitatis & quædam in propria tantum cœli solique positione coalescant. Similiter statis interuallis, nasci, adolescere, proficere, tandem interire: Id ita sensibus est expositum, & familiare, vt sit extra controuersiam, & qui dictum hunc rebus ordinem, ratione non percipit, videat oculis, & probet experimento, in his itaque non immoror amplius, sed dictis hanc superaddimus naturæ legem circa temporis conditiones, scilicet quod intenditur opportunè suscipiendum, vt fœliciter procedat. [a] Supra. l. 7. §. 2. & 4.

Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub cœlo, inquit sapiens: [b] prius solidarur terra, & ab aquis inundantibus expurgatur, quam fieret herbarum omnium ferax, prius sua fœcunditate parat fructus in escam, quam creentur quæ his statim indigent animalia. Nox diem præcedit, ver æstatem, vt in siccitatis suæ antidotum humore turgens terra, calore non tabescat, sed velut fermentata, masculis superiorum vitibus prægnans, fructus suos, suis pariat temporibus. Etiam sæcula ordine suo decurrere alibi probauimus, [c] ex D. Augustino: [d] Orbis Monarchiam ab vna gente, in aliam translatam pro temporum varietate, sic enim fit pulchrum & decens si temporibus conueniat: similiter legem naturalem, Mosaicam, Euangelicam opportunè datam à Deo, qui nouit quid cuique tempori accommodatè adhibeatur; quid quando impertiat, addat, auferat, detrahat, augeat immutabilis mutabilium sicut creator, ita moderator donec vniuersi sæculi pulchritudo, cuius particulæ sunt quæ suis quibusque temporibus apta sunt, velut magnum carmen cuiusdam ineffabilis modulationis excurrat. [b] Ecclef. 3. [c] In Apologia fati vniuersi. [d] Epist. 5. Marcellino & lib. 83. quæst. 44. & tract. 38. in Ioan.

Artem hanc diuinam imitantur artes omnes humanæ; quis non videt fabros ferrum tundere, dum calore molescit; indurare, candens illud aquis mergendo, vt calor ad intra repercussus, ibi consumat quidquid supererat humidi; cæteris metallis quam voluerint dant figuram, captato fusionis momento. Sic fiunt instantaneæ præcipitationes in chymicis. Agricultura sationes, messes, vindenias, propagationes & cætera suis quæque temporibus exercet, quæ si fiant aliter, non succedunt. Insitiones tunc fœliciter agreditur cum in insitis est mutua cupiditas vtrimque coëundi vt in verno æ-

quinoctio. Tempus est in quo occasio est, inquit hypocrates, occasio autem in quo tempus non multum: medela tempore, aliquando etiam occasione contingit. Vnde Medicina tota est in occasione temporum exploranda, vt sanitatem tueatur & morbos profliget; vt victus rationem secundum anni tempora constituat; [e] inde ferat de morbis, de remediis iudicium: præcipit concocta, maturaque non cruda medicari ac mouere, nec per initia, nisi suomet ruant impetu; obseruandos motus & sudores criticos; sub canicula & ante caniculam monet difficiles esse purgationes, nam illas æstu iam imbecillis & dissoluta natura facilè non fert. Denique remedium vel alimentum intempestiuè datum venenum est, & innatas qualitates in contrarium vertit, non satis obseruata temporis ratio.

e Hypocra. lib.1.aph.15. & apho:11. lib.3.apho. 14 & 17.lib. 4. aph.36.

Alcyones captata occasione tranquilli maris circa brumam nidum ædificant septem diebus, & totidem sequentibus pariunt. Hinc edocti nautæ non soluunt è portu, nisi cum tunc remittit hyems, licet auidis periculi mercatoribus [f] propter lucrum, olim prohibebatur nauigare à mense nouembri vsque ad aprilem: Non etiam dant vela ventis, nisi cum secundi sperantur, ex stellarum ortu & occasu cum sole, & ex planetarum inter se syzygiis. Qui in Noruegia ventos vendere dicuntur, non sunt necromantici, sed astrologiæ periti naucleri, qui sciunt regnantes certo tempore ventos, quos Baconius [g] vocat status & anniuersarios eodem tempore, iisdemque in locis flantes, vt sunt Ethasiæ, procedunt ex eo quod his in locis & temporibus fit magna generatio vaporum. Belli varios casus non ita subirent duces, fortunam non sic volatilem experirentur, si præuiderent ex cœlo varias temporum mutationes; interdum caliginem ex solis ortu cum nebulosis ad insidias, serenum ex coniunctione vel fœlici iouis aspectu cum Luna, ad aggressiones & commeatum; pluuias, ex inferiorum & martis aspectibus in signis aqueis & portarum apertione adquietem & securitatem; gelu à prædominio saturni, ad aquarum & fossarum sine vado transitum.

f l.3. Cod. Theodosia de naufrag.

g In Historia ventor.

Non in publicis tantum, sed in priuatis etiam vel minimis negotiis electiones plurimum valere dicunt Astrologi, & earum praxim docent pluribus editis voluminibus. Obseruatio generalis est vt planeta præsidens intentis, fœlix sit, dies & hora, totaque cœli dispositio faueat actioni, depressis ne noceant infortunis; sic occasionem vocat Plato, temporis florem, qui cito ne marcescat colligendus est; alitem, quam nisi venientem in manus, apprehendas, frustra quæris, cum euolauerit, relicto pœnitentiæ, non emendationi loco. Opportunum hoc tempus obseruatione cœlestium eligendum asserunt, [h] vt in mittendis seminibus sic in cæteris; nam, inquiunt,

h Marsil. Ficin lib. de vita cœlitus comparanda.

quemadmodum corpus ſe habet ad locum, atque tempus, ita motus & actio ſe habent ad tempus, ſicut ergo certa quædam corpora, eorumque formæ, certis locis & temporibus coaleſcunt atque ſeruantur, ſic & propriæ quædam actiones ex propriis quibuſdam temporibus efficaciam nanciſcuntur, nam ad efficaciam actionis, effectumque debet cœleſtis harmonia ad idem conſonare; hæc tantam habere potentiam exiſtimant, vt non ſolum agricolarum laboribus, atque medicorum artificiis per herbas aromataque confectis, ſed etiam imaginibus, quæ apud aſtrologos ex metallis, lapidibuſque fiunt, virtutem ſæpè mirificam largiantur.

Anxium etiam ſuperſtirioſum eſt, liberos & indifferentes actus velle ſemper ad cœli legem collimare, vbique ſibi fingere occaſionem quæ rara eſt, & flos, vt diximus, non in omni temporis parte exiſtens: hæc etiam electio vel exquiſitiſſima, vana fit, ſi non conſentiant quæ habentur in directione, profectione, reuolutione, tranſitu, potiſſimum in radice. Vnde ſæpius eodem vectis nauigio, ex eodem portu ſoluentibus, diuerſa penitus ſors contingit. Ptolomæ. centiloq. num. 6. Ciuilis prudentia ſuas habet electiones minus abſtractas, certiores & fœliciores, cum quis, verbi gratia, principem adit, ad ea quæ proponuntur excipienda ritè diſpoſitum; Nocet enim ſe proferre tunc cum ſecretum & tenebras affectat; ad ſeria vocare, curas laxare cupientem; non ad læta, cum infœlices luget ſucceſſus, nam muſica in luctu importuna narratio; ſic Horatius mittens olim Auguſto Cæſari librum diligenter monebat portitorem, vt adiret eum tempeſtiuè, ac molliſſima fandi tempora obſeruaret; ad id referri poteſt, quod Imperatores dicunt, [i] ciuitatem Rhodiorum iniuriam ſuam, non tam decenter quam ſerò conqueſtam eſſe. In Iure præſcriptio eſt legitima definitio temporis, ideo conſtituta, vt in omnibus negotiis opportunitas cum tranquillitate retineatur, ne quid in Republica vel tardius, vel præmaturius fieret, quam æquum & bonum videretur. Ita læſi repelluntur ab actione, [k] domini à rerum ſuarum vindicatione, poſt ſtatutum à lege tempus: Idque non tam in fauorem reorum, & ſine titulo poſſidentium, quam in negligentiæ pœnam eorum, qui quæ ſua ſunt oppoitunè non ſunt proſequuti, ſed ius ſuum, velut abdicantes, & pro derelicto habentes, fecerunt alienum. Sic in incertum diu non remanent rerum dominia, & litibus ſedatis tranquillior efficitur Reipublicæ ſtatus.

[i] l. Ciuitas. Cod. de officio rector. prouin.

[k] Toto tit. de diuerſ tempor. præſcrip.

In cæteris humanæ vitæ negotiis moras ſimiles occaſio non patitur, præceps euolat, & momento pro fœlicibus infœlicia decernit. Iuuat in bellis hoſtem aggredi feſſum ex itinere, caſtris nondum munitis, acie nondum ordinata; In certamen vocare tunc cum ſol

vel luna oculos eius nimia luce perstringit, cum eos, conuersus puluis exececat; cum in illum militat æther, & coniurati veniunt in classica venti; denique quidquid amor insanus, quidquid ambitio, ira, auaritia tentat, eo miserè fœlicius est, quo magis opportunè fuerit susceptum. Ita passiones licet natura sua præcipites, ne frustra sæuiant, seruiunt tempori. O vana pro vanis & malis tanta sollicitudo; hanc vigilantiorem pro rebus æternis exigit à nobis Apostolus. Hortamur,
[l] 2. Corinth. 6. inquit, [l] vos fratres, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis; Ait enim, tempore acceptò exaudiui te, & in die salutis adiuui te; Ecce nunc tempus acceptabile; Ecce nunc dies salutis: Transeunt non reditura momenta, & nemo recogitat; Etiam si diuina bonitas toties repulsam passa nunquam à conferendis ingrato gratiis desisteret; Instabit morbus qui mentem cum corpore deiiciens, excipiendis donis diuinis efficiet inualidam: Instabit passio, instabit tentatio, quæ totos occupabit affectus, & ad terrena transferet; dum vita differtur, transcurrit, vltimo die finietur, singulis & semper perit. Verum
[m] In Psal. 143. dicis, inquit D. Augustinus, [m] quia Deus conuersioni tuæ indulgentiam promisit, sed dilationi tuæ crastinum, in quo fiat conuersio, non promisit: quam serum est, tunc viuere incipere cum desinendum est; quam stulta mortalitatis obliuio, differre sana consilia in tempus incertum, inualidum, & quo pauci perueniunt. Ideò ne tardes conuerti ad Dominum & ne differas de die in diem, in-
[n] Ecclef. 5. quit sapiens; [n] quia quælibet dies est salutis occasio non reditura; alia poterit offerri, hæc perit, relicto, contemptæ diuinæ bonitatis, reatu. Ad mortales sic Dei & suimet oblitos clamat Propheta. [o] Date
[o] Ierem. 13. Domino Deo vestro gloriam antequam tenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos; expectabitis lucem, & ponet eam in vmbram mortis, & in caliginem. Puncto temporis maxima rerum momenta vertuntur.

Ordinata fœliciter procedunt.

§. 3.

Flores sentiunt quidem suum præsentem solem, & spiritibus calore recreatis lætitiam testantur aperto sinu, quem dum discedit, contrahunt, diligenter captata radiorum ipsos pingentium & perficientium occasione. Sed non ideò minus ordinatè procedit natura, vti digesto per caulem alimento, prodentibus floribus è gemmis, paulatim figuram speciei propriam, saturos colores, adultam pulchritudinem suo tempore conferat. Varium, incertum, inæ-

quale tempus eſt, quo ſe ſic ad ſolem explicant prout fulgidus illuxerit, at vnicuique flori ſua determinatur ætas, qua fit herba, tuber, calix ſeſe paulatim pandens, propriis infectus coloribus; hoc ordine ſemper ſeruato, etiam in his qui in diem naſcuntur, quorum vt vita, ſic adoleſcentia breuior eſt.

Igitur obſeruare licet, immotum quid in mobili, certum in incerto, in contingentibus eundem ſemper procedendi modum, & inconcuſſum ordinem; Nam quæ à Deo ſunt, [p] ordinata ſunt. Sicut enim ipſum vniuerſum ſtat harmonicè diſpoſitis partibus, ſic & motibus, & vt in quolibet compoſito naturali, partes, ſic actiones eſſentiæ reſpondentes eſſe debent ordinatiſſimæ: Inde procedit pulchritudo, ſplendor, & decor, non in corpore tantum, ſed etiam in actione, nos in admirationem & amorem rapiens, quia ſenſibilis quædam eſt imago primæ rationis omnium ordinatricis, noſtram, cuius eſt principium, ad ſe trahens, perficiens, & in agendis edocens. [p] Roman. 13.

Sapientis quidem munus eſt, vt proximè diximus, [q] obſeruare cœleſtem, naturalem, moralem occaſionem, & illi conſentire, vt quod intendit fœliciter procedat, ſed propterea non recedet à ſolita morum ſuorum æquabilitate: Ibit ſemper vna rationis via, licet non vno gradu, nec vnquam à mediocritate, & ab vltimo ſuo fine deuiabit. Non erit plantis rigidior, quin captet occaſionem ſolis purè lucentis, vt optimas ad eius radium faciat infuſiones; vtetur luna plena ad ſationes eorum quæ volet citò ad fructum perduci; ſilente, vt ligna cædat quæ minus humiditate turgentia, minus in poſterum ſubiacebunt corruptioni: Porriget manus vt excipiat fauentis fortunæ beneficia, & amoris citò deſituri largitiones; cum oportuerit decenter perſonam induet publicam, amico colludet, compatietur, in cæteris explicabit verſatile ſuum ingenium, & ratione non mutata, aliquid pro temporum ratione mutabit. Tunc non tam videtur ſeruire quam imperare tempori, cum homines, cœlos, elementa, in ſuos conuertit vſus, & cum didicit Deo in orbe terrarum contingentiis ludenti complacere, creaturis ſuas partes in vniuerſi harmonia tenentibus, concinere; eo ipſo ſeruat ordinem, quia nihil fortuitum eſt, nihil temere fit reſpectu cauſæ ſuperioris, ſed omnia ratas ſuas habent rationes & congruentias, cum prtæerito, præſenti, futuro, licet eas humana mens, non valeat contexere. [q] Supra §. 2.

Igitur dum vniuerſo conſentit ſapiens, ordinem ſeruat, tum diuinum, tum proprium, quia ſic conſtituit, ſic apud ſe decreuit, prout feret occaſio, conformari. In cæteris religioſè ſeruabit apoſtolicum illud præceptum; [r] omnia honeſtè & ſecundum ordinem fiant in vobis: Monet homines agnoſcere dignitatem ſuam, vt quia [r] 1. Cor. 14.

præferunt imaginem Dei, qui omnia fecit [t] in pondere, numero & mensura, per verbum, cuius humana ratio vices gerit in sui & creaturarum regimine; quia sunt complementum mundi, qui tam ordinatissima partium dispositione constat, etiam ipsi suas habere debent ordinatissimas actiones, ne à natura in omnibus ordinaté procedente, dissentiant.

Hic actionum naturalium ordo, in tribus potissimum videtur consistere, 1. vt à minimis ad maiora procedatur; 2. vt actionis progressio continua sit & æqualis, non impetu nec saltibus interrupta. 3. à maximis & præcipuis incipiendum, si debeant esse sequentium principia, fontes & origines. Videmus vndique debilia rerum initia, [t] & solere naturam à minimis ad maiora progredi. Actio quippe motus est, qui procedens ab imperfectis materiæ conditionibus, velut à termino à quo, sensim se promouet ad indiuidui pro sua specie perfectionem. Quam exigua res est, arbor, animal in semine, & quam debilibus, æqualibus tamen incrementis coalescit, formatur, & ad perfectum adducitur. Nam vt supra [v] demonstratum est, agens naturale non potest statim partum sibi penitus similem in quantitate & qualitate producere; si tale quid moliretur natura, vnum agens, absumeret vna generatione, & cito deleret totam speciei dignitatem, quæ in producto non esset similis parenti. At dum genita sensim labore suo perficiuntur, aliis indiuiduis senio deficientibus vel morte sublatis ordine suo succedunt, nihil exundat, nihil deficit in vniuerso: videre licet omnes ætatis differentias in præsenti; Gratior est successiua boni possessio quæ spes plurimas accendit; suis eas implet temporibus, & dum durantem profectum coronat, inuitat.

[t] Vide supra lib. 1. l. 16.

[v] In præfatio. huius libri secundi.

Quod necessitas imponit naturæ, id ipsum prudentia persuadet sapienti, lentè, maturè, obseruatis rerum, locorum, temporum, personarum circumstantiis pedetentim se proferat. Semita iusti [x] quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectam diem; Totum spiritum suum profert stultus; [y] sapiens differt & reseruat in posterum: sic semper collectas habet in se vires suas, quas, augmenti seruata ratione, dispensat, & sensim elatus subtrahitur infensæ citissimis profectibus inuidiæ. Hinc artem sibi fecit Rhetorica, orationem numerosis contexens periodis; est autem periodus loquutio habens principium & finem per se, & magnitudinem conspectu facilem, nam iniucundum est, & non accommodatum cognitioni quod est indeterminatum; iucundum autem quod determinatum, quia semper aliquid se habere putat auditor.

[x] Prouerb. 4. 18.

[y] Prouerb. 29. 11.

Secunda motus naturalis conditio, qua fit ordinatissimus, est quod sit æqualis, pari semper tenore fluens; æquas enim vires suas, æqualibus temporis momentis ad iustitiam distribuit. Temperata quæ vitio

vitio carent, perpetuò sunt similia, inquit Galenus,[a] quippe quæ seruare expedit; quæ verò vitium habent aliàs sunt similia, aliàs contraria; vt aqua dum nihil obstat dulcè fluit, ita pulsus, respiratio, in sanis æqualis est; Inæqualiter inæqualis procedit à facultate offensa, arteria scilicet compressa vel humore, vel inflammatione, vel ab alio tumore, nam cum ob angustiam spiritus, diastole vix possit effici, impetu facto, aliquos motus gignit maiores, celeriores, vehementiores: Inæqualiter verò æquales pulsus, fiunt à facultate infirma.

[a] Metho. med. lib. 8.

Vt Deus est summum agens[a] & summa quies, eo quod in ipso omnes motus naturales vt in fine quiescunt, & omnis potentia in ipso perficitur, vt in actu infinito; sic in naturalibus quo magis motus est æqualis ita plus ad vnitatem accedens, magis cum quietè coïncidit; Licet non appareat[b] in auro quod mouetur quando est fusum, propter æquabilitatem suæ substantiæ, tamen non propterea minus sed plus mouetur; trochus quanto plus citius & æqualiter transfertur, tanto minus apparet moueri: similiter baculus extremitate carbo in orbem æqualiter actus, brachio circumducente, videtur stans circulus igneus. Sunt hæc quædam simulachra cœli, quod existens corpus sphericæ figuræ omnium æqualissimæ, etiam sic æqualiter voluitur motu tam regulari, vt visu deprehendi non possit, sed memoria quæ præteritum terminum reuocat, & confert præsenti. Sydera[c] tacito supernè labentia cœlo, velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondunt; quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur? Ita volunt aulicum, otianti, vacanti similem esse, tunc potissimum, cum præter omnium æstimationem grauissima molitur. Hic motus tanto magis fallet zelantium oculos, quo fuerit æqualior, & sibi semper pari ratione temperatus: homini proprius est,[d] qui ex parte suæ temperatissimæ complexionis, non habet superexcellentiam alicuius passionis animæ, quam habent cætera animalia, secundum quod deuiant ab hac æqualitate, vt Leo in audacia, canis in ira, lepus in timore; propterea quandiu ratione, non passione ducitur, medius placidè fluit inter defectum & excessum, motu qui vt in cœlo, vt in indice horologij, vt in crescente corpore, vt in alluuionibus,[e] non est perceptibilis quia æqualis, nec deprehendi potest, quid quolibet momento adiiciatur. Fit itaque transitus quidam insensibilis à minimis ad maxima mediis illa contemperantibus, sicut in coloribus Iridis,[f] & in elementis immediatè sibi iunctis, & subtilis commissura diuersorum dum subit velut identitas, illudens oculis inuidiæ, vim eius nociuam minus experitur.

[a] Card. Cusa. de docta ignor. lib. 1. cap. 23.

[b] Id. excitatio. lib. 10. cap. 11.

[c] Senec. 4. de benef. c. 23.

[d] D. Tho. 1. 2. q. 46. a. 5. ad 1.

[e] §. 2. Inst. de rer. diuisio.

[f] Vide supra lib. 1. l. 3. § 3.

Tandem ordinis hæc est tertia conditio, vt primo fiat id quod sequentibus debet esse loco fundamenti, principij, vel originis,

etiam si nobilissimum & præstans videatur superare nascentis rei infirmam conditionem. Non enim excedit vires agentis vniuersalis, quod sic operi suo in futurum prouidet, & vt rotæ diu postea voluendæ vim maximam imprimit. Sic Deus incœpit mundi creationem à cœlo sine cuius influxu non mouerentur inferiora; sic Iudæis primò legem dedit illis dominaturam, cœlo & elementis attestantibus, illamque multis statim confirmauit prodigiis. Sic natura corporis nostri formationem ordiitur à cerebro, corde, hepate, ab his nobilioribus partibus, vnde pendet cæterarum vita. Laudant politici nouum Principem, nouis statim legibus, quæ mouenda sunt, mouentem, vt deinceps nihil timeant, multa sperent subditi. Volunt Stoici [g] sapientis animum generalibus primum decretis imbuendum, quibus ad totam vitam instruatur, & vnde discat, quid in quacumque re faciendum sit. Incœpit Christus doctrinam suam ab hoc decreto, quod mundanorum sensu summum est, & vnde pendet totius perfectæ vitæ securitas. Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: statim extirpat improbas cupiditates, quæ hominem cœlo natum mortalibus affigunt; soluit compedes, vt liberè possit ad diuina transferri. Huc pertinet quod diximus [h] necessariis prius prouidendum; externis nostra, corporeis spiritualia, vtrisque diuina præferenda, & hoc vnum esse necessarium, cui, cæteris postpositis incumbendum est; & quo posito cætera fœliciter adiiciuntur. Si primò quæramus regnum Dei & iustitiam eius, quærenti dabitur; [i] habenti quod summum est, nihil poterit deesse, hic est ordinis huius diuini semel in animo positi fructus, vt qui Deum rebus cæteris anteponit, à Deo super omnia constituatur. [k]

[g] Senec. epist. 94.

[h] Supra. l. 2. §. 5.

[i] Luc. 11. 9.

[k] Math. 24.

Simile non agit in simile.

§. 4.

Vis hæc imperans quæ legem modumque dicit actionibus, siue procedat ab essentia, vel à loci, temporis cæterisque circumstantiis, inuicta quædam est necessitas motum adamantino clauo sistens, vt rebus ita positis aliter fieri sit impossibile. Superest alius coërcitionis modus ex amoris imperio liber, vt scilicet integræ solutæque potentiæ se non explicent, sed contineant cum occurrit quod amatur; & simile non agat in simile, nam similitudo est initiata, licet non absoluta penitus identitas, eius tamen vultum, colores, vela præfert, vt hoc initi fœderis signo tardet impetus, & ad vnionem

alliciat. Sicut ergo nullum ens agit in semetipsum actione destructiua, ita nec in sibi simile, armantur enim qualitates in eas tantum quas experiuntur esse sibi contrarias, & cum quibus compositæ detrimentum si non inferant, patiuntur.

Cum agens intendat producere sibi simile, nullus actioni locus, quia nec finis relinquitur, ipsa similitudine iam in obiecto naturaliter posita, vim omnem vltro præueniente. Similia sunt, vt proximè dicemus, velut effusæ lucis partes quæ sublato quo diuiduntur impedimento, mutuis in se confluunt affectibus, se complectuntur, vnum fiunt actu, sicut vnum sunt relatione, sub vnius ideæ præsidentis conceptu. At prius est res sibi non esse contrarias quam vnitas, ideo contrariæ quæ venire debent in vnionem, vt elementa, sensim in finibus suas deponunt hostiles qualitates, & vicinis induuntur. Sic homines ciuilem auspicantes societatem primum hoc iustitiæ præceptum & munus posuerunt, nulli nocere, [l] alterum non lædere, ius suum cuique tribuere. Ius naturæ est, inquit lex, [m] vt nemo cum alterius damno fiat locupletior.

Prohibitionis huius æquitas duplici nititur ratione, & consideratione tum hominis singularis, tum quia ciuis est & corporis Reipublicæ pars. Vt caloris, inquit Plato, [n] proprium non est frigefacere, neque siccitatis humidum reddere, sic iusti opus non est aliquem iniuria afficere, sed cum bonus sit bona conferre. De S. Ioseph dicit scriptura, [o] cum esset iustus sponsam, quam prægnantem inuenerat, vt læsæ castitatis ream noluit traducere. Ita legibus [p] sancitum vt nemo inuitus agere cogatur, sed liti suæ quilibet renuntiare possit. Quo maior integritas, & dignitas personæ, eo minor esse debet inclinatio ad alteri nocendum; caderet enim è gradu suo, nam cum iniuria afficere & affici vtrumque malum sit, inquit Aristoteles, [q] eo quod soluitur mediocritas, peius tamen est iniuria afficere, quippe cum id vitium sit, & vituperabile, at iniuria affici vitium non est. Sic Demonax Philosophus apud Lucianum [r] gloriatur, quod nulli vnquam litem mouerit, nulli negotium fecerit, ipse hostis nemini. Viri clarissimi [s] propter honorem non possunt deferre ad fiscum hæreditates ab indignis possessas. Episcopi [t] non possunt cogi ad perhibendum testimonium. Christianis [v] non licet Iudæos aut paganos quietè degentes, nihilque tentantes offendere, nec eorum bona rapere sub pœna dupli; Beneficia principis [x] in nullius iniuriam tribuuntur. Non debet Ecclesia [y] suscipere quæ filio exhæredato sibi offeruntur.

Ideo male differit apud Platonem [z] Glaucus hanc iustitiæ legem, vt nemo alteri noceat inde natam, quòd primum iniurias inferendi & se mutuo cædendi datâ naturaliter licentia experti sint homines plus esse in patiendo mali, quam in inferendo boni, sic non inferen-

[l] l. 10. ff. de iust. & iur.
[m] l. 206. ff. de Reg iur.
[n] lib. 1. de Republ.
[o] Math. 1.
[p] Toto tit. Cod. vt nemo inuitus l. 4. C. de pact.
[q] Moral. nicomach. lib. 5. in fine.
[r] Dialogo Demonax.
[s] l. 18. ff. de iure fisci.
[t] l. 7. Cod. de episc. & cler.
[v] l. 6. Cod. de pagan.
[x] l. 4. Cod. de ema. liber.
[y] Can qoicumque 17. q. 4.
[z] Lib. 2. de Republ.

das iniurias lege lata ſtatuerint; Reſponderi poteſt homini non eſſe naturalem iniurias inferendi licentiam cum, illi noceat, cum rationi quæ magis viget in probis, aduerſetur; cum diſſoluat ad quam nati ſumus domeſticam ciuilemque ſocietatem, & nos efficeret ferociores ipſis Leonibus qui non ſæuiunt in Leones, ſed ob naturæ ſimilitudinem ſibi ſunt innoxij. Cum inter nos cognationem quandam natura conſtituerit, inquit lex, [a] conſequens eſt hominem homini inſidiari nefas eſſe, quæ ſunt alterius inuadere, ſic enim ſolueretur humani generis communio, ſicut interiret corporis integritas ſi validior in eo pars cæterarum ſubſtantiam & vires ad ſe traheret. Hinc populorum omnium legibus & iure gentium receptum eſt vt alteri per alterum [b] iniqua conditio non fiat, in aquarum [c] ductu, in arborum plantatione, [d] in parietibus ædificandis, in itinere producendo, [e] ſi enim via per fundum alicui conceſſa eſt, fieri debet ea parte quæ minus afferat detrimenti. Hoc in innumeris caſibus ſpectant leges, hanc volunt innoxiam eſſe ciuium ſocietatem, quam qui dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, cæteris pœnis coërcent.

[a] l. 3. ff. de iuſt. & iure.
[b] l. non debet. de Reg. iur.
[c] l. 1. ff. de aqua & aquæ.
[d] l. Fluminũ ff. de dam. infe.
[e] l. 13. ff. de ſeruit. vrb. præd.

Inde fit vt cum tam iure naturali, quam gentium diſtincta fuerint rerum dominia, [f] præcepta decalogi prohibent proximi bona concupiſcere, furari, mœchari, falſum teſtimonium dicere, hominem occidere. Ius ciuile duplicem [g] in fures dat actionem, ſcilicet rei perſecutoriam & pœnalem: fur vim infert dolo, qui cum difficilius poſſit præcaueri, crimen auget; iuſtis titulis parta iniuſtè ſibi vindicat; inter ciues agit vt hoſtis, dum de viris bonis & induſtriis prædas refert, & congeſtis pro ſui tutela criminibus rapinam deffendere ſolet homicidio. Propterea ne tantum ſcelus maneat inultum, leges [h] publicum ius gladij concedunt dominis contra fures nocturnos, & diurnos armatos telo vt ſe deffendant.

[f] Vide lib. 2. l. 2. §. 4.
[g] l. 2. Cod. de condict. furti.
[h] l. 1. Cod. quando lic. ſine iudi.

Homo præcipua ſui parte conſtans anima ſpirituali ſimul & immortali, viuit in ciuili mundo potiſſimum ſpirituali vita, ſcilicet fama, qua fit ſupra locum & tempus, vbique & apud poſteros immortalis. Illius virtuti quem fama celebrem effecit vltro ſe concedit fortuna; huic accedunt diuitiæ, dignitates, in conſiliis, in rebus fœliciter peragendis ſplendor inuidiæ nebulas omnes diſcutiens. Vnde ſi nulli nocendum eſt, in ſingulis humanæ vitæ bonis, cauendum præcipuè ne quis lædat alterius famam bonorum maximum, quo ſublato cætera concidunt, velut arbores ſuccisis radicibus, ædificia ſubductis fundamentis.

Difficilis quidem eſt huius illati damni reparatio, ſed alius occurrit caſus in quo ſit impoſſibilis, cum ſcilicet aliquis ira vel odio furens humanum fundit ſanguinem; mors enim ideo timenda, quod inducat bonorum omnium temporalium abſolutam ſine reſtitutio-

nis vlla spe priuationem. Læsæ diuinæ maiestatis crimen est præter prouidentiæ suæ decretum, militem statione, ministrum officio, sacrilegium est sacerdotem hunc suum ministerio summouere, gratiarum futuris largitionibus subtrahere, morte corporis præmatura secundæ morti fortassis animam addicere. Horrendum homicidij crimen, speciem humanam in alumno, familias in prole, Rempublicam in ciue, matrem Ecclesiam, Deum patrem in filio & in imagine extrema non reparabili lædens iniuria. At nunc proh dolor, madet orbis mutuo sanguine; ad vnius aut alterius arbitrium tot hominum millia in mutuam ruunt perniciem. Homicidium cum admittunt singuli crimen est, virtus vocatur cum publicè geritur, impunitatem sceleribus acquirit non innocentiæ ratio, sed sæuitiæ magnitudo: ludunt Principes humano sanguine, & diuinum opus cui seruiunt cœli & elementa, exponitur igni ferroque ad insolescentis potentiæ spectaculum. Non est huius instituti recensere læsiones omnes, quæ corpori, famæ, bonis inferre solet humana peruersitas, de his habentur amplissimi tractatus apud Iurif. Consultos & morales Theologos; sufficiat hic indicasse naturale ius quo tenemur nulli hominum nocere, omnibus quantum fas est opitulari, cum humana natura tot laborans infirmitatibus, tot ærumnis circumsepta stare non possit absque mutuis auxiliis.



STANT OMNIA MVTVIS AVXILIIS.

Lex 8.

AGentium naturalium potentiam limitatam esse, multis iam probatum est argumentis [1] quibus & illud licet adiicere, quod omnia non propriis sed mutuatis & auxiliaribus viribus conseruentur & agant. Indigentiam arguit externa sic in subsidium assumere; impotentiam ab aliis assumi, nam ex mistione fit alteratio, & quidquid actiua vel passiua necessitas adieceerit demit aliquid ex indiuiduis propria non communicabili conditione. Sic adoptio probat in adoptante prolis, in adoptato facultatum inopiam, & hoc ciuile remedium, vtriusque fortunæ laboranti subuenit. Hunc rebus ad se mutuò respectum impressit omnium creator Deus, qui voluit illas esse non solitarias, non recisas ab aliis, sed vniuersi partes, quæ suas essentias & vires acciperent, prout decuit ad sui totius optimam, pulchramque conformationem, ad æternitatis imaginem, in generationum fluxu conseruandam; Igitur illæ compositi conditiones singulis assignant proprias in specierum gradu virium differen-

[1] Supra lib. 1. l. 7.

tias; essentiis & actionibus limites ponunt, quatenus respectu cæterarum, attolli, deprimi, misceri debeant; sicut notæ musices imponunt singulis vocibus modos, flexus semiuiuos aut liberiores, etiam silentia tunc cum conferunt ad totius harmoniam.

[m] D.Thom. 1.q.3.a.7. Generaliter in compositis est actus & potentia, [m] eo quod vna partium est actus respectu alterius, vel saltem omnes partes sunt in potentia respectu totius: Confluunt omnes, vt ex illis fiat aliquid perfectius; nam perfectio bonitatis creatæ non inuenitur in vno simplici, sed in multis. Ita si mundus, ex Philone [n] conuiuium est homini nascituro prius à Deo præparatum, simile dicendum est de cœnis illis antiquis [o] quás collatiuas vocabant, eo quod ad illas instruendas, quilibet conuiuarum, aliquid de suo conferebat. Creaturæ latentem quam habent à creatore suo dependentiam testantur hoc inter se mutuo commercio; non sunt, non agunt absque cœlo, elementis, similium & dissimilium concursu, quanto minus stare possunt sine primo actu, primoque motore Deo: Ipsa perficiens illas interna vel externa compositio notat indigentiam naturæ sibi non sufficientis, actu potentiaque consistentis; vnde Deus [p] procul à potentia, æternus, infinitus, primum ens, prima causa, purus actus, etiam procul est à compositione; Cætera omnia, elementa, mixta in mundo, homines in ciuili societate, sunt velut partes vnius corporis singulæ distinctis dotatæ virtutibus in mutuum auxilium; ædificator accipit opus à sutore, [q] sutor ab ædificatore, redactis vtriusque operibus ad æqualitatem. Non dicet oculus pedi nec manui [r] non indigeo opera tua, cum magis necessariæ sint partes, quæ videntur viliores, nec stet gradus superior sine infimo, vt nec domus sine fundamento, ne quid velut minus dignum excludatur à communione, & vt splendoris defectus operis vtilitate compensetur.

[n] lib. de mũdi creatione.

[o] Athenæ. lib. 8. cap. vltimo.

[p] D.Thom. d. loco.

[q] Arist. 2. ethicor. cap. 5.

[r] 1. Cor. 12.

Inferiora dant vt accipiant.

§. I.

AGunt omnia, & formæ cœlestis beneficio, parentis motus irrequietos quantum fas est, æmulantur, licet agendo vires suas & profundant & exhauriant. Illis remedium est, quod indigentiæ suæ conscia, plus agunt ad prædam colligendam, quam ad beneficium conferendum, & saltem vbi contingit virium æqualitas quantum dant, tantum accipiunt. Sic in se mutuò transmutantur elementa, [s] & mira permutationis æquitate, per tot sæcula, per tot corruptionum & generationum fluctus, nihil exundat, nihil deficit in singulis, sed tenent regiones suas eadem quantitate & qualitate qua prædita fuerint nascente mundo.

[s] Arist. de generat. & corrup. lib. 2. c. 6.

Fiunt omnia ex omnibus, ex aqua aër, ex aëre aqua, ignis ex aëre, ex igne aër, ex aqua terra, ex terra aqua; Nihil deficit quod in se redit; omnium elementorum alterni recursus sunt, quidquid alteri perit, in alterum transit, & natura [t] partes suas velut in ponderibus constitutas examinat, ne portionum inæqualitate turbata, mundus præponderet. Mare non deficit in exitu aquarum ab ipso, & eleuatione euaporationum, [v] quia redit ad ipsum tantum, quantum ab ipso recedit, si enim per euaporationes mutatur in aërem ex parte meridiei, tunc tantundem conuertitur in ipsum de aëre ex parte aquilonis; mutatur in aërem aliquid de ipso in æstate, redit ad ipsum tantundem in hyeme, sic nubes & cæteræ impressiones humidæ in ipsum refunduntur. Ideo mare non crescit, quia quod influxit non in suum vertit, sed protinus reddit, occulto enim itinere subit terras, & quod palam venit secretò reuertitur, colaturque per diuersos anfractus. Si quando terras inundat mare, in medio mari terræ enascuntur, velut paria secum faciente natura [x] quæque hauserit hiatu, alio loco reddente.

[t] Seneca natural. quæst. lib. 3. c. 10.

[v] Albert. Magn. meteor. lib. 2. tr. 3. c. 13.

[x] Plin. lib. 2. cap. 86.

Cum terra arida & sicca constare per se non possit sine humore, nec rursus stare aqua, nisi sustineat terra, mutuo implexu iunguntur: similiter in quolibet mixto, humidum continuat siccum, & siccum terminat humidum; se habent in mixto sicut obsonia [y] & condimenta in cibis, vtrumque enim constat per alterum, se habent sicut farina & aqua, per aquam farina conglutinatur, ne ventis sit ludibrio, & & aqua per farinam, ne diffluat, sistitur; sic accidentia substantiis inhærent, ac per ea substantiæ recipiunt, partium dimensionem, figuram, vires, actiones & passiones vnde perficiuntur. Diem & noctem Theodoretus [z] contemplatur velut sorores, quæ temporis spatia ad hominum vsus inuicem mutuantur, simul & beneficè reddunt. Nam illuscescente vere, quando multi admodum hominibus circa sua opera labores exoriuntur, dies horas mutuo sumit à nocte, & paulatim eas recipit, ne nimio augmento eis noceat, tum vbi ad medium æstatis peruentum est, eas paribus interuallis restituit, donec fiant in æquinoctiis pares.

[y] Albert. Magn. meteor. lib 4. tr. 2. c. 2.

[z] Oratio. 5. de prouidentia.

Hinc iure gentium introducta fuit permutatio, [a] qua rem quam à me poscis volens tibi concedo, sub ea conditione, vt aliam quam à te peto pariter mihi concedas, vtriusque tacita apud nos facta æstimatione. Hic est antiquissimus omnium contractus ab omnibus populis receptus, antequam percussus esset forma publica nummus, qui posset esse pretium indifferens rerum omnium; etiam distinctus contractus empti, venditi, locati, conducti, denique totus ob rem dati tractatus, [b] pertinet ad permutationem, & ad quatuor illas species contractus innominati, do vt des, facio vt facias, do vt facias,

[a] §. item pretium Inst. de empt & vendit.

[b] l. naturalis ff. de præscrip. verb.

facio vt facias; ex quibus datur actio præscriptis verbis cum certa non potest assignari; natura [c] enim comparatum est, vt plura sint negotia quam vocabula.

Dando & accipiendo totum ciuile negotium, priuatum, publicumque peragitur, & vt in natura, sic in politicis nihil fit ex nihilo, nullæque præstantur operæ, si non subsit aliqua commodi percipiendi spes. [d] Propterea Romani liberrimas etiam liberalissimas actiones celebrabant sub emptionis specie, nuptias per coëmptionem, [e] nec illa fictitia tantum sed vera censeri debet, per donationes propter nuptias; per dotem [f] quæ marito datur ad onera matrimonij sustinenda, per tot conuentiones rigidius quàm in agrorum venditione seruandas, denique per corporum permutationem. Sic fiebant olim emancipationes [g] per æs & libram; sic testamento scribebatur hæres, qui propterea dicebatur emptor familiæ, [h] sic liberabantur à sacris res, & prophanæ fiebant per coëmptionem sacrorum, [i] ad quam faciendam erant olim senes constituti.

Iactent licet Stoici beneficium sine spe paria recipiendi tribuendum esse, ne transeat in formam crediti; [k] sibimet aduersantur, cum dicunt æquissimam esse querelam ingratitudinis; cum monent [l] vt sicut decoctoribus & prodigis pecuniam non credimus; vt semina in solum effœtum & sterile non spargimus; sic beneficia sine delectu indignis & ingratis non esse conferenda, hoc enim esset illa non dare, sed proiicere. Monent etiam danda quæ maneant, & quæ ante oculos posita recipientis euanescentem memoriam refricent, obliuisci non sinant, authorem ingerant; ad quid hæc nisi subesset spes recipiendi? Feuda dantur sub fidelitatis & officiorum præstandorum iuramento, vt olim libertates, sub operis conditione; [m] ita fœminæ [n] non succedunt in feudum vt masculi, quia sunt inhabiles ad seruiendum Domino, qui semper retinet directum dominium, & vtile negat vasallo, quoties ab officio defecerit. Tam naturale est dando recipere, vt si socius [o] qui operas suas confert in societatem, paciscatur ne partem suam commodi petat, effectu tolletur societas. Similiter quidquid dicant viri fortes se pro Republica deuoueri, dum se belli periculis obiiciunt, & dignitatum onera sustinent, ad ea feruntur duplici præmio prouocati, honoris scilicet & stipendiorum.

Plato [p] dicit inter Deum & nos exerceri mercaturam quandam, vt nos vota, ille sua conferat beneficia; Non quod nostris indigeat, [q] sed quia talis est hominum sors, talisque ad Deum relatio, vt ab eo dona maiora recipiant, cum fuerint ad eum sinceris affectibus conuersi, sicut conuerti debent in solem vt frui possint eius aspectu. Quantus erga nos amor Dei qui cum nullis indigeat, nostra quærit à nobis, nostri causa; præceptis inuitat, trahit vrget nos ad

[c] l. natura. eod.
[d] Vide supra l. 2. §. 1.
[e] Alexa. lib 2. c. 5.
[f] l. 1. ff. de iure dot.
[g] l. Fin. ff. de emancipa.
[h] §. 1. Inst. de testam. ordin.
[i] Cicero. pro murena.
[k] Seneca de beneficijs lib. 4. c. 2.
[l] Ib. lib. 1. c. 12.
[m] ff. de operis libertorum.
[n] lib. 1. feudor. tit. 1. § 3.
[o] l. 14. in f. ff. comm. diuid.
[p] In Eutyphrone.
[q] Censorin. de die natali. c. 1.

ad se, vt taliter dispositos fœliciores efficiat, ideoque vult vt pater, sub illo pietatis titulo, à nobis coli & adorari. Prouocat nos ad dandum spe recipiendi, date inquit, [r] & dabitur vobis, qua mensura mensi fueritis remetietur vobis, tum ne ad charitatis officia tepesceret affectus, & ne quisque suis contentus viuat, si paria tantum datis recepturus sit, pro rebus minimis ex charitate præstitis ingentes in cœlo thesauros, centuplum in hoc & alio sæculo promittit. [r] Luc. 6. 38.

Sic Christus [s] qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, vbique suos excitat ad tolerantiam laborum spe futuri præmij; sic Apostolus [t] exultat in angustiis, certus quod sibi reposita est corona iustitiæ, & sic fideles hortatur, stabiles estote, [v] abundantes in opere Domini, scientes quod labor vester non est inanis in Domino; & audet muscitare nouatorum turba, quasi Christiano sit indignum, operari propter retributionem. O vana, ô prophana spiritualia profitentium opinio? plus sapiunt quam sancti, quam Apostoli, quam ipsemet Christus? spem Theologicam virtutem vocant in crimen? si Deus summum bonum, & vltimus noster finis est, non licebit in illum intendere, illum amare, amando dum frui non licet, desiderare, spe gaudere? [x] si heroïcum est ad virtutem propter ipsam venire, sanctum est ad Deum, sanctum sanctorum, propter ipsum possidendum, ferri. Aut nihil amandum, aut nihil sperandum, si non amatur, si non speratur Deus qui summum bonum est? Etiamne sic superbit homo, vt pudeat ipsum operari propter Deum, in quem desiderant Angeli prospicere; Vt se demittit qui agit propter bonum infra se positum, se sustollit quantùm fieri potest, agens vt possideat summum & infinitum bonum, ad quod ipsomet decernente, disponente, trahente, factus est. Centra non repellunt in se motu naturali tendentia; & quomodo Deus repellet tendentem in ipsum animam motu quem ipsemet gratia sua impressit, bonitatis suæ radiis, pulchritudinis suæ splendore promouit. Dum mihi volo Deum fruendum, non meipsum amo, sed Deum cuius sic impleo voluntatem, quæ me ad se creauit; me prius amanti, vocanti, trahenti, volo me totum tradere, cupio statum in quo me perfectè possideat & me totaliter ipsi adhærentem bonitatis suæ participem efficiat: Sacrum est illud, beatorum in æternitate commercium, vt se totos in Deum effundant, totos se semper beatiores recipiant, increata bonitate, creatam in immensum crescentibus donis superante.

[s] Hebreo. 12
[t] 2. Timot. 4
[v] 1. Cor. 15.
[x] Rom. 12. 16.

Dantur superflua pro necessariis.

§. 2.

AQua propriæ suæ humiditatis excessu laborans, hinc inde vaga diffluit, dispersa consumitur, sibique sic relicta, dupliciter peccat in naturam, quæ vult singula conseruari, nec indeterminatè profundi. Similiter in terra siccitatis innatæ sibi vitio; dum singulæ partes in se contrahuntur, à similibus dissident, ita non fit omnium vnio, sed dissolutio, dum puluis effectæ, ventis exponuntur, iam propriæ suæ repugnant siccitati, quæ facilè proprio termino, difficilè alieno continetur. Igitur aqua superfluentem in se humiditatem communicat terræ, vt terminetur; terra excipit illam sua siccitate, vnde tumescens, partes suas dilutas extendit vt se tangant, sibimet velut glutino adhærescant; concrescant, aquis hospitibus dubium gratiam magis debeat, an conferat. Ita cor inardescens innato suo calido & sanguine spiritibus ebulliente, suffocaretur, si non elaboratum aërem acciperet à pulmone, qui vicissim nimis rarus tabescens vanesceret, nisi hoc benefico calore, sanguine, spiritu, per venam arterialem assiduè reficeretur; Ita se temperant respectu nostri planetarum influxus, cum Iupiter ligat Saturnum, Venus martem, & inferiores superiorum vim, complexioni nostræ minus consonam, in concentum adducunt.

Confluerent similiter orbis terræ partes, & varias dotes quas habent, sub diuersa cœli positione conferrent, vt fœliciorum abundantia, à sole magis remotarum indigentiam subleuaret, nisi materiæ suæ pondere, suis locis fixæ & immotæ retinerentur. Quod tamen habent, vitæ necessitatibus & delitiis conueniens, quantum illis licet, donant, dum exponunt sumere volentibus, magnaque naturæ prouidentia factum est, vt motus qui deest illis ad afferendum, datus sit animalibus cum mira sagacitate, ad hæc bona, licet remotissima quærenda, sibique comparanda; eo feruntur instinctu, turtures, hirundines, philomelæ, coturnices, & aues cæteræ peregrinæ dum autumno, præuisa imminentis hyemis sæua tempestate, transmigrant in fœliciores terras, sequuntur solem, qua parte liberalior est, ita vernum & æstiuum tempus efficiunt sibi perpetuum. Cum suo sole redeunt ad nos tum sanis corporibus externarum regionum medicamentis, tum doctæ securæque quod eadem à notis sibi sedibus celeri volatu repetent, si premat necessitas,

Docuerunt homines natiuo solo non contentos, mundum lustrare,

nouitatis etiam vtilitatis desiderio; nosse quæ sibi à Deo donata sunt; sparsos hinc inde veritatis radios, & summæ bonitatis fructus colligere, nam illis ad hoc omnes terras aperuit natura. Inde commercium ab omnibus populis ab ipso mundi exordio frequentatum est: quid enim magis naturale, quam commoda quæ præsens negat locus vel tempus aliundè venari, è regione quæ fame laborat in fertiliorem transmigrare, Id fecerunt singuli vt patet multis sacræ scripturæ locis; [a] Id fecerunt nationes integræ: Græci se in Galliam [a] immiserunt; Græciam Galli, populi septentrionales, Hispaniam, Galliam, Italiam, irruptione facta tenuerunt, vix inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant; permixta omnia & insititia sunt.

[a] Gen. 16. 46. Ruth 1.&c. [a] Seneca. in consolat ad heluid.c.6.

Huic transmigrationi omnibus animantibus communi, & exilio quod imponit necessitas medetur commercium, nam locis non mutatis ad vnius regionis subleuandam indigentiam cæterarum bona confluunt: Cum vnaquæque singulare quid proferat, & abundet eo quod aliis negatum est, rebusque non vtendi tantum necessitas, sed voluptas, etiam sterilis raritas pretium posuerit apud homines, omnium auidos, necessaria iucundis, iucunda necessariis facilè permutantur. Nulla nunc est regio ad quam Cereris & Lyæi dona non peruenerint; transferuntur ad hunnos vsque, vina, frumenta, laneæ vestes, pro pellibus; Aurum, gemmas, aromata, medicamenta, serica mittit ad nos oriens, pro ferro, canabe, lino, artefactis apud nos communibus; Ad humanæ vitæ necessitates & delitias confluunt in vnum diuersa, & negotiatorum beneficio, orientalem & occidentalem Indiam habemus Parisiis, omniaque sunt in omnibus.

Vndè meritò mercatores censentur velut necessariæ partes ciuitatis, [b] potissimum hi qui longis nauigationibus lustrant orbem, & vndique salutaria colligentes, transportant ad suos. Habet Plinius, [c] vt miraculum nasci herbam quæ contusa, ventos procellasque recipiat & prouocet; paucis diebus admoueat Ægyptum Italiæ, Italiam Galliæ, Septentrionem orienti; vltrò citroque portet orbem terrarum; quis, seclusa consuetudine non miretur artem hanc, quæ simul efficit hominem piscem & volucrem, sicco vestigio super fluctus ambulantem, quæ ventos velut equos currum trahentes habenis moderatur, & loco currus arcem, eum suis bellicis instrumentis munitissimam, vrbem portatilem, vrbium fortem, prouidamque nutricem. In primis ideò Romæ percussis nummis ex vna parte insculpta videbatur Iani Legislatoris effigies, [d] in altera nauis, quod legibus & mercatura constet ciuitatis fœlicitas, & Germani [e] Mercurium negotiationi præsidentem colebant, eius signo in modum Liburnæ figurato. Tam necesse visum est hoc nauale commercium, vt iudices

[b] Arist. pol. l.c. 7. & lib. 4. c. 4. [c] In proœmio lib. 19. [d] Plutarch. in problem. Roman. [e] Tacit. de morib. ger.

puniantur [f] qui tempore nauigationis permittunt Naucleros in suo territorio degere; postea quæstus insatiabilis cupiditas, audacius quam deceat homines exposuit mari, vt oportuerit illos continere legibus, quæ nauigationes per hyemen [g] velut nimis periculosas prohibent, & certis illas limitibus [h] circumscribunt, vt vltrà vagari non liceat.

[f] l. 6. C. de naucler.
[g] l. 3. Cod. Theod. de naufragiis.
[h] l. 4. C. de commer. & mercator.

Quamuis sibi prius quam Reipublicæ nauigatio consuluerit, & mercatorum vota tota sint in congerendis pecuniis, fœlix extitit auaritia quæ dedit occcasionem optimas leges, fideique Christianæ documenta ad barbaros, & incultas prius nationes transportandi. Si dari debent superflua pro necessariis aduertat prædicator, quantum in vrbibus Christianis abundent conciones, vt iam assiduitate viluerint, & ad illas non discendæ veritatis zelo, sed ad curiositatis & eloquentiæ spectaculum fiat concursus. Propositum videtur non prodesse, sed placere, eo fortè titulo quod prodesse non possunt, nisi placuerint: Inter hæc cum dignitates negotiatur ambitio, cum à theatris & foro parum distet veritatis Cathedra, num euacuatur Christus? num semen illud verbi diuini ideò non coalescit, quia non dispergitur? nec enim iam in vrbibus est irrigatio, sed inundatio, & sterilis quædam vligo. Dum illic Verbum Dei superfluit, Rustici velut paruuli petunt panem & non est qui porrigat eis; quot scimus nationes barbaras Christianæ veritatis auidas; ad illas lucri causa concurrunt mercatores, & ad lucrandas animas Christo non properabunt Doctores? qui hoc Apostolico fungi voluerit munere, dabit superflua quia ipso abeunte non deficiet his in partibus prædicatio, at reportabit necessaria, salutem scilicet animarum, pro qua alligatum se spiritu [i] dicebat Apostolus; si euangelisauero non est, inquit, mihi gloria, [k] necessitas enim mihi incumbit, Væ enim mihi est si non Euangelisauero.

[i] Act. 20.22.
[k] 1. Corin. 9.

Eadem ratione Christiani prouocantur ad charitatis corporalis officia, non coguntur, inquit D. Augustinus, [l] diuites pauperum cibis vesci, vtantur consuetudine infirmitatis suæ, sed doleant se aliter non posse; si consuetudinem mutant ægrotant, vtantur superfluis, dent inopibus necessaria, vtantur pretiosis, dent pauperibus vilia. Plurimum indulgetur vt deliciæ transeant sub titulo necessitatis, sed saltem quod superfluit, quod sublatum nihil detrahit victus commoditati, etiam splendori, detur pauperibus. Illis subueniendo, verè das superflua, etiam nociua bona temporalia, recipis spiritualia ad huius vitæ veram fœlicitatem, & alterius spem necessaria. An non superfluum est quod Christus, quod Apostoli, quod eorum exemplo tot sancti, aliis possidenda proiecerunt? An non necessarium est ad hominis salutem quod peccata delet, quod semel datum, cum ingenti

[l] De Verbis Domini. ser. 5.

fœnore theſauris cœleſtibus infertur; quod hominem Deo qui charitas eſt, omnium ſuprema ſympathia conciliat; quod efficit ipſum de iudice patronum, de patrono fideiuſſorem in centuplum reſtituendi, in hac & alia vita, quod nomine ſuo collatum fuerit.

Beneficium quod danti non eſt difficile, facilè concedendum eſt.

§. 3.

ANguſta ſunt quæ dicuntur externa fortunæ bona, vt cum trahant in ſe plurimorum affectus, vni tantum cedant, & his ſpolietur, ſibique neget qui donat alteri. Cum autem innato quilibet amore ſui ſe cæteris in dilectæ rei poſſeſſione præferat, mirum non eſt ſi ſit ad accipiendum explicata manu, ad dandum contracta, facilis ad occupationem alieni, difficilis ad proprij largitiones, inde fora perſonant querelis, & iuſtitia reddens vnicuique quod ſuum eſt, exigit quod mala fides inficiatur.

In hac rerum materialium arcta conditione, inuid[illegible]e poſſeſſione, quædam tamen ſunt ad naturam ſpiritualem accedentia, quæ vt licet ſine ſui damno cæteris permittere, ſic negare inhumanum & iniquum eſt. Non debet eſſe difficile beneficium quod largitate non patitur detrimentum, inquit Caſſiodorus; [l] Ita lex decernit, [m] quod mihi prodeſt, & tibi non nocet, æquum eſt vt mihi non prohibeas, id enim ſuadet æquitas etſi non ſit ius. Vt in alieno fundo illi non nociturum aggerem facere quo diuertatur mihi plurimum nocens aqua pluuiæ. Ad ſepulchrum [n] vicinus viam præſtare debet iuſto pretio, itaut damnum non patiatur. Tuendus eſt [o] qui in littore ædificat, vel molem in mare jacit, ſi damnum inde nemo ſit paſſurus.

Quis ipſo naturali lumine, legibus etiam ſilentibus, contumelia pœniſque dignum non cenſeat eum qui nollet de fonte ſuo iuxta viam poſito cæteros haurire; in tenebris degentes ex candela ſua lumen accipere; in igne ſuo lignum quod transferetur accendi; non minuitur fons, lux, ignis, etiam dum pluribus communicatur, cum inde nihil depereat Domino: hæc prohibens ſit reus inuidiæ tartareæ, & læſæ naturæ, quæ nos vt ſociales ſic communicabiles eſſe voluit, & tantum hoſtibus inofficioſos, ſi de noſtris muneribus arma ſibi contra nos ſint habituri. Omnis res quæ dando non deficit dum habetur, & non datur, nondum habetur quomodo habenda eſt, inquit D. Auguſtinus. [p] Etiam ignotis & barbaris aberrantibus iter oſtendunt incolæ, monent illos de ſyluarum anfractibus, aquarum,

[l] lib. 1. variar. epiſt. 14.
[m] l. 2. § item varus, ff. de aqua. pluuiæ.
[n] l. 1. ff. de religioſ.
[o] l. 2. § aduerſus. ff. ne quid in loco publ.
[p] Lib. 1. de doctrina Chriſtia. c. 1.

latronum periculis, breuique sermone dirigunt aliter perituros. Huic gratiæ parem quilibet præstare tenetur proximis inter huius vitæ mortalis ambages, vt exemplo Tobiæ [p] det omnibus monita salutis, nec tantum ad se venientes, sed rerum ignaros, auersos & inuitos consilio suo, clamore, etiam nutu iuuet, & officio velut Angelico ad præcipitia currentes, auertat. Ea fuit antiquis philosophis mens, quam à natura studiisque lucem habebant in omnes diffundere: si cum hac exceptione detur sapientia vt illam inclusam teneam, nec enuntiem, reiiciam inquit Seneca; Appollonius, Demetrius, Musonius, Epictetus, Diogenes, & alij philosophi velut animarum medici circumibant prouincias & nobilissimas ciuitates vt mores labefactatos corrigerent; æmulo fortè Dæmonum spiritu imitati volentium apostolos ad totius orbis illustrationem dispersos, lumen & ignem diuinitus acceptum non abscondentes sub modio, sed vt luceat & ardeat longè lateque, licet vitæ suæ periculis explicantes. Alij ad publicam institutionem magno certamine confertissimas erexerunt bibliothecas, Ingeniorum sic immortalem constituentes Rempublicam; diuisis possessionibus rerum spiritualium communio relicta est, eo quod sine dantis dispendio ad plures perueniunt, & hac largitione non minuuntur sed augentur, etiam diligentius excoluntur, pudet enim in communibus deficere.

p Tobiæ. 1.

Epist. 6. Baron. an. 73.

Plin. lib. 35. cap. 2.

Magnæ diuitiæ ob id mihi potissimum videntur appetendæ, quod efficiant facilia charitatis officia, quia quod pauperis vrgenti necessitati sufficiens & multum est, proceribus in ingenti rerum copia, parum aut nihil videtur detrahere, sed velut superfluum effundi. Sic vniuersales causæ continuos emittunt suæ bonitatis influxus, eo quod inexhaustæ, nihil ex his quæ largiuntur amittunt, sed æqua semper fœlices abundantiâ, illius nouam pariunt accessionem, cum ad multos peruenit.

Igitur sublato metu grauis inimicitiæ, quæ de collatis sibi bonis arma conficeret in dantem acriter conuertenda, nullus negare debet beneficium sibi facile, proximo necessarium; Nullus quod à se pendet vitiare, ne vertatur in alterius vtilitatem. Ita non licet habenti fontem [q] vel aquam priuatam, eam aliquomodo spurcam reddere, si cum eadem spurcicia in aquam vel fundum defluat alienum. Legem hanc in sua capitula traduxit Carolus Magnus, [r] si quis inquit fontem quacumque inuidia coinquinauerit vel maculauerit; grauiter mulctetur, & vicinis damnum resarciat.

Si apes meæ in prædium tuum aduolent & eas excusseris, [s] teneris lege Aquilia de damno. Apud Quintilianum [t] reus habetur diues qui floribus suis veneno infectis, necauit apes pauperis ad eas conuolantes; Innocens enim est huius animalis rapina, vix contactis

q l. apud Trebatium ff. de aq. pluu. arcen.

r Capitul. l. 5. c. 103.

s l. 27. § 11. ad l. aquil.

t Declam. 13

floribus reuolat, parum est quod ex illis legit, & quod aufert, vbi desit non inuenies, præsens etiam merces ab illis redditur, nam floribus quibus insedere odorem mellis inspirant. Parum est vix singulis familiis sensibile quod pauperes Euangelici de piorum elemosinis reportant; pretiosum quod relinquunt scilicet intimum sensum mundanæ vanitatis sic fortiter contemptæ; humilitatis Christi adhuc in suis, homines ad abdicationem temporalium, vt ad cumulandas in cœlo diuitias voluntaria paupertate prouocantis; tandem relinquitur merces, Apostolum, Christum in ministro pauisse. Has largitiones nulli graues, quippe leues, liberas, non quotidianas, sed interjectis temporibus exiles, sub Ecclesiæ simul & Reipublicæ fide publica conuentas, numquid inhumanum, etiam impium est prohibere? sunt in delitiis Ecclesiæ militantis desertores, & fortiter pugnantibus annona subtrahitur? licebit vnicuique ciuium bona sua donare cui voluerit, etiam immerito, joculatori, pantomimo, non licebit stipem porrigere Christo in persona Religiosi ex suis consiliis paupertatem professi? Imitantur Diotrephem illum de quo D. Ioannes [v] conqueritur quod ipse fratres hospitio non recipiens, etiam recipientes prohibebat, suis & alienis manibus volens fieri Christianæ pietatis parricida. [v] Ep. 3. v. 9.



SIMILIA SE QVÆRVNT ET AMICE complectuntur.

Lex 9.



Oportuit mundum ex diuersis etiam contrariis conflari, [m] vt ad infinitatem sui principij latè diffusa multitudo magis accederet, & dum in vnionem venit harmonicam, omniaque quodammodo sunt in omnibus, [n] exprimeretur quantum licet vnitas infinita bonum omne complicans; sic ordinata rerum series cedit in perfectionem vniuersi, suique decoris illustrior titulus est, quod ad idæam summæ pulchritudinis conformetur. Sed interim vt diuersa contrariaque misceantur, oportet ab inuicem similia diuidi à suorum amico complexu, à cognatis sibi locis exulare, humidum in sicco, siccum in humido, calidum frigidumque inuitis hostilibus suis qualitatibus simul degere.

[m] Vide lib. 1. l. 2.

[n] Supra. lib. 1. l. 4.

Quidquid dicatur partes vniuersi natas esse ad onera subeunda

° Supra. lib. 1. l. 12. quæ pertinent ad sui totius commodum, ° id tamen vltrò non fieri, & contra, dum veniunt in vnionem vim pati, coniicere licet ex eo quod inde se quantum valent expediunt rupto carcere, solutisque vinculis in libertatem se vindicare, & ad massas similium redire semper tentant, idque tandem aliquando consequuntur facta mixti solutione. Continet igitur illas ne diffluant, vis quædam maior; quanta sit, vix potest æstimari, cum ingentes cœlorum tum sphæræ, tum planetæ suis in contraria motibus exagitant, permiscent elementorum qualitates in mixtis, nulla data quiete, qua similes ad se mutuo confluant: Iterum forma cœlesti quadam virtute prædita humores per spiritus versat motu continuo, nec sedere permittit vt similes vniantur, quidquid igitur causæ tum externæ, tum internæ præstiterint, violentum est, quod ideò non est perpetuum, ita certis temporum interuallis mixta quælibet dissoluuntur, & impressa rebus singulis ad simile suum, inclinatio præualet. Calore motuque pariter tepescente per absentiam solis, per planetas in signis humidis existentes, fiunt in sæculis diluuia, singulis annis hyemes, statis diebus pluuiæ; Ex contrario cœli statu, fulgura, conflagrationes in orbe, febres in corporibus, vnde peracuti morbi, functionum alteratio, tandem omnium vltima mors.

Illi duo sunt actionum omnium naturalium termini, componuntur res, & dissoluuntur; vi diuelluntur à similibus, & ad illas postmodum inclinatione impressoque sibi motu redeunt; per tot cœlorum & sæculorum circuitus, eadem texitur & dissoluitur, iterum iterumque retexenda, soluendaque tela; fit continua quædam chymicorum cohobatio, qua humor eductus è materia refunditur in illam, vicissim semper educendus & refundendus. Omnis ille motus tendit in quietem, quæ continget similibus sibi mutuò redditis, cum planetis in propriis suis signis, in quibus fuerunt nascente mundo: cessante motu cœli, elementis nihil amplius ex alieno habentibus, ita velut igne purificatis, cessabunt generationes & corruptiones. Interim huic vltimo fini præludit natura, hunc assidua cupidine delibat, per similium ad se reditus, & complexus. Nec immeritò, nam hic reditus facilis est, delectabilis, innoxius, ad cuiusque substantiæ conseruationem validus.

Facilis

Facilis est similium in se transitus.

§. 1.

QVam facilis sit similium in se transitus omni momento probat nobis aër, qui cedens locum occupanti corpori, & sagittæ motu citissimo transmissæ, in se redit eodem ipsomet instanti quo fit alieni recessus, ne detur vacuum, obmurmurans cum scinditur, tranquillus & silentiosus, quia gaudens cum refluit; Ita pendent volatus auium, cum duabus alis compressus aër ab infima sui parte densior effectus, aptior est oneri sustinendo; elabique volens sursum, renitens pondere suo corpus eleuat, & tum afluxu copioso solidior, tum transuerso motu, rectum infra tendentem præpedit. Subtilior est luminum ex diuersis principiis emanantium in lucem vnam, insensibilis quia momentanea complexio Gentiles solebant olim accensis facibus animas defunctorum euocare & sollicitare, quod crederent eas esse naturæ igneæ, & ad sympathicum sibi splendorem è tenebris aduocari; vnde Concilio Elibertino sic statutum, Cereos placuit per diem in cæmeterio non incendi, inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt, qui hæc non obseruauerit arceatur ab Ecclesiæ communione. Auido licet minus celeri subtilique commercio se subeunt aquæ, & guttæ mercurij, quæ ne videantur augeri sicut cætera corpora per iuxta positionem, aduenas vt proprias statim excipiunt sub eadem orbiculari figura.

Elementa quæ cognationem inter se habent in inuicem facilè transmutantur, & transitus hic velox est, quia facilius vnum quam multa commutantur;[p] sic ex igne aër siccitate superata, ex aqua aër deuicta frigiditate; at quæ duabus qualitatibus pugnant in inuicem immediatè non mutantur, sed prius in alia sibi sympathica. Nutritio fit, cum is qui nutrit cibus, corpori quod alit assimilatur, citius autem assimilantur sicca siccis, humida humidis. Duplex autem est id ipsum quod cuique conueniens dicitur,[q] aliud quippe tale est secundum totam substantiam, & hoc sola experientia dilcitur, vimque habet non vulgarem. Ad iecur sanandum vti præcipiunt iecore, ad stomachum stomacho, ad cerebrum cerebro animalium non longè ab humana natura distantium, & ita mumiam afferunt[r] plurimum ad vacuandum corpus valere, propter specificam naturam. Insitio[s] tanto perfectior, quanto fuerint arbores magis similes, earumque australes fibræ australibus, boreales borealibus sunt iungendæ; eadem esse debet corticum natura, idem germinationis tempus, nam lenta

[p] Arist. de generat. & interitu. lib. 2. c. 4.

[q] Galen. lib. 6. de sanit. tuenda & lib. 3. de temperamentis.

[r] Paracelsus.

[s] Plin. l. 17. c. 14.

res est, quoties humidis repugnat sicca corticis durities. Plantæ quædam in alias transmutantur, sed in similes sibi, non in penitus remotas, vt symsibrium in mentham. Et quid est aliud motus naturalis, quam motus ad simile, qui rectus & velox est, eo quod nihil obstat.

Ea ratione similia in se mutuo facilè transeunt, quia non laborant in inducenda similitudine quæ iam est, quæ non ad laborem, sed ad fruitionem inuitat. Homo ieiunus [t] saliua scorpionem & aspidem non hominem interimit, vt nec scorpio scorpionem, aspis aspidem, quodlibet enim non perimitur à simili; aqua fouet, non occidit piscem, quia est concretionis aqueæ, & aqueos habet spiritus; eorum oculi palpebras non habent, quia non læduntur propter conuenientiam circumfusi humoris cum oculo, Ita quanquam putrefactio maximè fit ab humido, tamen quæ humidum habent commune non putrefiunt, sicut alnus sub aquis, non enim aqua sub aqua putrefit, quia nihil inuehitur peregrini; hinc sumptæ leges [v] quibus nemo cogitur testimonium ferre contra consanguineos. Cum ergo similia à se inuicem non patiantur, cum nihil habeant, quod vires suas in oppugnatione detineat, citò transeunt in se, veniunt in propria, nihil titubante, placido, veloci motu.

[t] Galen. lib de inæquali temperamento.

[v] l. 4. ff. de testib. l. 4. Cod. eod l. 15. C. de his qui accus. no. po.

Ita Plato [x] dicit desiderium communionis & amicitiæ oriri ex cognatione quæ est conuenientia in idæa, sydere, genio, & quadam animæ corporisque affectione; nam qui ex vno pendent, in vnum, per vnum, atque ad vnum reuerti nituntur: præsidens illud vnum duobus, illosque dum ad se trahit coniungens, dicunt [y] esse cœlum in eorum genesi pariter dispositum, si sol & luna sint in eodem signo, aut in receptione, horoscopus vtriusque aut idem, aut paucis distans gradibus, trino vel sextili se respiciens: hinc nasci putant sympaticos amores qui ad primos occursus prætermissa consultatione, corda fortiter illigant, & animas in se mutuo videntur transfundere. Amantes autem sæpius falluntur, [z] dum rem amatam, pulchriorem quam sit existimant, eo quod nati sub eodem astro dominante, idem habent corpus æthereum, & simile haberent terrenum, similemque complexionem, si defectus materiæ non fuissent impedimento; reformant autem imaginem per sensus acceptam, conuersi ad intimum simulachrum, & ad idæam cœlesti principio conformem. Duplex, inquiunt, [a] habemus corpus, vnum elementare, vt patiens, aliud sydereum vt dominans, cuius occulta vi præter cæterorum opinionem homines ad diuersa quæ sibi cognata sunt, inclinantur; hinc processit artium inuentio, [b] dum cœlo duce quilibet ad sibi proprias, ingeniosus, fœlixque se conuertit, similis ad similes. Martij ferrum tractauere, & quæ per ignem fiunt, Saturnini agros coluerunt;

[x] In Lyside.

[y] Ptolomæ. quadrip. lib. 4. c. 7.

[z] Marsil. Ficin. in conuiuium. Platon.

[a] Paracels. lib. 1. sagacis Philosophiæ.

[b] Idem lib. de inuentione artium.

mercuriales mercaturam, sic de cæteris pro diuersa planetæ dominantis constitutione.

Astris tamen sapiens dominatur, ipsa mentis humanæ supra fatum, tum naturali, tum diuinitus collata dignitate, si desint fœlices illæ syderum positiones ad amoris conciliationem. Nouit aulicus mores suos, moribus sui principis conformare, assentiri, blandiri, vt putes ambos vno duci genio; Sic officiis suis promeruit affectum & Imperium Tiberij, Caius, de quo dictum est, [c] seruum nullum meliorem, nec deteriorem dominum fuisse. Etiam inter priuatos vrbanitas profitetur ingenium omnibus consentiens, vt plures amicos ciuili communique beneficentia sibi comparet; Ignis ignem accendit, fax facem, amor amorem, nam vnumquodque sibi simile generat; hoc est amatorium [d] sine herba; sine vllius venefice carmine, amare vt ameris. Nec id leges prohibent; nam hæres non incidit in crimen captatæ hæreditatis, [e] si blando sermone testatoris affectum erga se conciliauit Captatorias institutiones non eas Senatus improbauit [f] quæ mutuis affectionibus iudicia promeruerunt. Sic Iudicium vxoris [g] postremum in se prouocare non est criminosum.

[c] Sueton. in Caio. cap. 10

[d] Seneca. epist. 9.

[e] l. Fin. ff. si quis aliq. test. prohib.

[f] l. 70. ff. de hæred. instit.

[g] l. 3. C. si quis aliq. test. prohib

Igitur homo fit fortunæ fœlicitatisque suæ peritus artifex, supplet sympathiæ defectum, cum suis officiis, liberæ suæ voluntatis conformitate, trahit in se humanos, etiam quod mirabilius est, diuinos affectus. Charitas enim facit homines Deiformes, [h] ciues cœlestium, Angelis pares. Iam signatum est super nos lumen diuini vultus, similitudinem naturalem perficit gratia, amorem nostrum præuenit diuinus amor, continuis illum prouocat muneribus, fœlix fœlices efficit & quidem facilè, vt patet in Apostolis, qui vocantem Christum sine mora sequuti sunt. Non est quod desperet infirmitas humana, sic extolli, sic assumi; facilis nobis est in Deum transitus propter naturæ simul & gratiæ similitudinem; facilis, quia trahit nos vis infinita, & torrente voluptatis suæ sic mentes implet, vt in illis humana deficiant. O laudibus æternis celebranda misericordia, quæ homini tam facilem præbet ad diuina transitum. O Lugenda mortalium peruersitas, si spretis diuinis, omnium affectibus expositis, & quæ præsenti consolatione delibant æterna gaudia, implicantur terrenis cupiditatibus anxiis, dura seruitute corpus & animam prementibus.

[h] D. Thom. 1. 2. q. 65. a. 5.

Consanguineos natura conciliat.

§. 2.

INter leges quas Iurisconsulti dicunt esse iuris naturalis [l] recensent dilectionem & reuerentiam sanguinis, velut primam, præcipuam, innatæ nobis æquitati, æternæque veritatis seminibus inspersis humanæ menti, sic congruam, vt ipso iuris nomine significetur, nec vlla ratione dirimi possit. Primam vocant quia parentum, filiorum, fratrum, consanguineorum societas, fons est societatis ciuilis, procedit à natura quæ hic pares paribus iungit, inter quos est tanta similitudo, vt dici possit identitas: nam vt ait Aristoteles, [k] parentes natos vt seipsos amant, qui nempe ex ipsis orti, sunt quasi ipsi alij proportione; nati verò parentes, vt orti ex illis; [l] fratres verò sese mutuò diligunt, quod ex iisdem sint orti, identitas enim quæ est ad illos, idem inter ipsos facit, quapropter eundem sanguinem dicunt & stirpem.

[l] In authent. de incæst. nupt. §. 1. l. penult. & & vlt. ff. de iust. & iure. l. 8. ff. de reg. iur.

[k] Lib. 8. moral. c. 12.

[l] Vide supra lib. 1. l. 17.

Vt inquirens naturam indiuidui prius assignare debet specificam differentiam, vnde sua constat definitio, ita qui nosse cupit hominem, obseruat cuius familiæ pars sit, vnde conditionis suæ, liberæ, plebeiæ, nobilis, regiæ pendet æstimatio. Affectus cæteri sæpè latent, metu, pudore, zelo; At consanguineorum amor de immoto suo naturali iure securus fidensque palam se profert, nominis, stemmatum, insignium identitate, vt sic affines ab omnibus quales sunt cogniti, speratis affectibus, publicæque sponsioni, quam fallere nefas est, respondeant. Cum pater agit nomine filij, [m] videtur suam potius iniuriam, quam alienam prosequi; æquè iustus est metus, [n] cruciatus corporis, seruitutis, fortunarum, pudoris & infamiæ, vinculorum & mortis in liberis, ac si hæc in se verterentur.

[m] l. 4. ff. de procurat.

[n] l. 8. in f. ff. quod met. ca.

Idem censendum inter fratres, qui cùm sint vnum, vni tertio parenti, etiam inter se vnum haberi debent in re domestica, [o] formantur enim vno charitatis radio reflexione non diuiso, sed magis intenso. Suauissimum est recordari in eodem domicilio priusquam nascerentur, habitasse, in iisdem cunabulis infantiæ tempora peregisse, eosdem appellasse parentes, sub iisdem creuisse votis, adoleuisse moribus, parem ex maiorum virtute gloriam trahere. Incubat vt asserunt, consanguineis idem familiæ genius, cum illo qui singulis à numine præficitur. Inde factum est vt Psyllorum corporibus [p] ingenitum esset virus exitiale serpentibus; vt Hyrpiæ super ambustam ligni struem ambulantes non adurerentur; vt ophyogeni in Cypro

[o] l. 9. & 10. ff. de testib.

[p] Plin. lib. 7. c. 2.

non læderentur à serpentibus; vt obseruatum sit in Romana historia Manlios omnes fuisse seueros, Publicolas benignos, ac populares, Appios ambitiosos: Scipiones Africæ fuisse fatales: Elegit Deus familiam Abrahæ quæ nominis sui cultum conseruaret; familiæ Leui dedit sacerdotium; regnum tribui Iuda, fortitudinem & fœlicitatem Macabæis vt oppressam religionem vindicarent, frustraque idem tentarunt qui non erant de semine eorum per quos salus facta est in Israël. [q] Habent igitur consanguinei tum à natura, tum à Deo impressam similitudinem & quamdam identitatem qua debent intimis affectibus conciliari. Ita duodecim fratres Aruales, Accæ Laurentiæ, nutricis Romuli, filij, primi fuerunt Romæ sacerdotes instituti, vt hoc primo sanguine pariter & amore coniunctorum augurio, firma ciuium pax & societas consecraretur.

[q] 1. Macab. 5. [r] Alexand. lib. 1. c. 26.

Hinc arctiores amicitiæ denominantur à fraterna, fratresque dicuntur, eiusdem collegij, dignitatis, professionis homines, [s] quod in bonum publicum collatis affectibus & operibus debeant consentire. Fratres vocabantur primi Christiani, quorum erat cor vnum & anima vna; meritò sic dicti & habiti, qui vnum spiritum biberunt sanctitatis, qui de vno vtero ignorantiæ, prodierunt ad lumen veritatis, & ad spem æternæ hæreditatis; Pari charitate deuincti Religiosi, qui animo animaque miscentur, quibus in re familiari nihil indiscretum, dicuntur fratres, vt vita, tituloque velut sacram commendent in ciuilibus familiis vnionem. Pudeat Christianos Christi Domini filij Dei adoptatos cohæredes, commensales, communionis sanctorum participes, inter se dissidere, & non habentes inter se pacem, alienos se fateri.

[s] Can. præter. dist. 51. Tertulian. Apolog. c. 39.

Cæteros affectus prudentia probat & discutit, fraternum amorem imperat natura & cum inter fratres sit quædam identitas, furor est in ipsos vt in seipsum desæuire. Ad hanc immanitatem prouocauit primum inuidia Cainum in Abel, ambitio Romulum in Remum; multos postea Reges simili feritate dominantes, quorum hic seriem texere longum esset, tandem auaritiâ sitibundi fratres veniunt ad delatam hæreditatem armatis mentibus & manibus, vt ferro vel lite nunquam non cruento res decernatur. Hæreditas humana [t] antè diuidit corda quam bona, vt diuidat facultates scindit hæredes. Inter eos odiorum causam sæpè grauem efficit, non rei magnitudo, sed infirmitas mentis lædi facilis, & cui exiguæ, minima pro maximis sunt; præcipuè cum iniuria ab his procedit vnde sperabatur beneficium, læsus amor iras spirat acriores, & hic vt in cæteris, optimi corruptio fit pessima. Peccant in naturam, peccant in Rempublicam quæ sacrum hoc sanguinis fœdus nullis de causis voluit violari; peccant in debitum maioribus suis obsequium, qui

nomen illis, insignia, bona, honoris titulos reliquerunt communes, sub conditione mutuæ dilectionis: Præsentibus nocent quorum naturales affectus, vitæque dulcedinem talibus dissidiis perturbant; posteris execranda discordiarum semina relinquunt, mutilum efficiunt familiæ corpus, hostium iniuriis & ludibriis expositum. Crimen hoc publicum, fidei Christianæ contumeliosum, quieti publicæ, rei familiari nocentissimum præuenire debet propositis arbitris Rectorum authoritas.

Similior præfertur minus simili.

§. 3.

SI conciliat affectus insita vitæ principiis similitudo, quo maior erit, strictioribus etiam vinculis colligabit animos, & vnionem efficiet vnitati proximiorem. Flamma citius vnitur flammæ, quam cuiuis vnctuoso humori, aër aëri, quam vapori aqueis vel terreis qualitatibus permixto. Vinum aceto mulso suauius est, [v] quoniam quæ natura permiscet, longè amplius temperantur, quàm quæ à nobis miscentur. Sic idem sanguis ex eodem fonte manans in propinquos, se sentit in illis & corda coniungit essentiali ratione, quæ cæteris collata præponderat. Terra superiorum influxu prægnans producit quidem prætiosa metalla ex aquis spiritu suo concretis, sed lapides sibi congeneres gemmas efficit, quas illustrat maiori splendore, pulchritudine, virtute. Obseruatum est similiter, illam non ita communem esse matrem, quin multis in locis indigenas aduenis præferat. In Creta [x] expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessarunt fontes omnes qui in eo situ multi erant, nec emerserunt nisi post aliquot annos, incolis in propria restitutis. Fons Siloë [y] ad radices montis Sion, precibus Isayæ primum erupit, vt obsessis sub Ezechia Rege Iudæis seruaretur & quotiescumque iidem aquarum venissent vndam præbebat, hostibus verò aduenientibus latebat. Spongia pellit aerem vt aquâ sibi magis simili, centri cognatione proxima, repleatur; Locus abhorret à vacuo, primum tamen trahit ad se corpora, minus renitentia & rara vt sibi similiora. Apum, Gallinarum, cæterorum animalium pulli se vicissim agnoscunt eodem editos partu, colludunt, exteris si se velint inmiscere, fortiter abactis: medicamenta humores trahunt, non communi elementari qualitate, sed totius substantiæ similitudine insitaque familiaritate, vnde primo deducunt quod sibi simile est, deinde alia purgant.

[v] Aristot. problem. sect. 20. q. 44.

[x] Plin. l. 31. c. 4.

[y] Baron. an. Chr. 33. n. 36.

Inde communis fuit ſapientum[a] ſententia in ſubuentione neceſſariorum præferendos eos qui gradu ſunt proximiores, patrem matrem; filios, fratres, cæteros ſeruato cognationis ordine: parentes præferuntur omnibus, nam vt diximus, ſua quodammodo eſt filiorum ſubſtantia.[a] Diuerſè tamen penſanda eſt beneficiorum ratio, & perſonis commenſuranda. In iis quæ pertinent ad conſeruationem naturæ magis tenemur parentibus, à quibus naturam accepimus quam aliis, & conſequenter conſanguineis; ſed in aliis beneficiis interdum poteſt aliter fieri. Etiam in ſpiritualibus Apoſtolus[b] præfert cæteris populis Iudæos, qui ſunt ſibi cognati ſecundum carnem; primum apud eos prædicatum eſt Euangelium; cupit pro ipſis eſſe anathema. Si quis, inquit,[c] ſuorum & maximè domeſticorum curam non babet, fidem non habet, & eſt infideli deterior.

[a] D. Thom. 2.2. q. 31. a. 3. & q. 3. a. 4. q. 26. a. 6.
[a] Sopra. lib. 1. l 17.
[b] Roman. 9.
[c] 1. Timoth. 5.

Vt planetarum coniunctio fortior eſt quolibet eorum fœlici aſpectu,[d] ſic ſanguine coniunctorum affectus, cæteris videtur præferendus. Qui repudiato fratre externum adciſcunt amicum, ſimiles ſunt, inquit Pultarchus,[e] homini qui ſibi naturales pedes amputaret, vt aptaret ligneos. Subſtitutio breuiloqua[f] ſcilicet hæredes meos inuicem ſubſtituo, vocat prius in inſtitutione coniunctos, deinde diſiunctos. Ad relictum familiæ[g] prius vocantur qui proximiores ſunt in gradu, & ſic hæreditates ab inteſtato deferuntur,[h] quia talis præſumitur eſſe legitima defuncti voluntas. Epiſcopus[i] in Eccleſiaſticorum bonorum diſtributione, parentes ſuos pauperes, cæteris pauperibus poteſt præferre. Generaliter iu miſericordiæ operibus proximi externis ſunt præferendi;[k] Vnde cum reſtitutio facienda eſt propter homicidium, fieri debet[l] ſuis & neceſſariis hæredibus, qui ſoli cenſentur coniuncti cum occiſo. Hunc ordinem charitatis licet interdum præterire ob rationabiles cauſas,[m] vt ob accepta beneficia, nam qui donauit videtur ea conditione dediſſe, vt in cauſa neceſſitatis illi ſuccurreretur, nec enim dediſſet ſi præuidiſſet ingratitudinem accipientis; Initur enim potiſſimum ciuilis ſocietas vt homines mutuis ſe iuuent beneficiis.

[d] Hermés centil. n. 8.
[e] Libro de amore fraterno.
[f] l. 41. §. 4. ff de vulg. & pupill.
[g] l. 32. ff. de legat. 2.
[h] Inſt. de hæred. quæ ab inteſt. defer.
[i] Concil. Antioc. I. can. vlt.
[k] Can. eſt probanda diſt. 86.
[l] Bonacina de bello.
[m] Idem de charitate proximi. pundo. 5.

Cum ordo charitatis habeatur ratione Dei primi noſtri principij, illi proximiores in temporalibus & ſpiritualibus cæteris ſunt præferendi, In temporalibus, parentes, patriæ, perſonæ publicæ, In ſpiritualibus viri boni & ſancti, primum ad domeſticos fidei, inquit Apoſtolus,[n] tum exundans beneficentia poterit in alios deriuari. Ita motus ſympathicus eſt potentior communi, vt motus ferri ad magnetem, qui procedit à virtute cœleſti, præualet motui grauitatis infra tendentis. Vita mundi omnibus ſuis partibus inſita, inquiunt Platonici,[o] magis viget in perfectioribus; propagatur in

[n] Galat. 6.
[o] Marſil Ficin de vita cœlitus compar. c. 9

herbis & arboribus velut in pilis, in lapidibus & metallis velut in ossibus, at potissimum vegetat in cœlo, vt in magni illius animalis capite. Eadem ratione natura maximè iuuat partem nobiliorem, semper enim rei melioris est autor quo ad fieri potest.

Iucundum est vniri similibus.

§. 4.

Nihil tam naturale quam vniri similia, quæ cum in suo principio sint vnum, etiam vnum extra fieri tentant, & vltimum in causam suam reditum, concurrentibus ad se mutuò, permixtisque qualitatibus æmulantur. At quod est secundum naturam iucundum est, [p] & quæ cognata sunt & similia sunt jucunda, vt homo homini, Iuuenis juueni, equus equo. Oportuit naturam alioquin torpescentem, ad actiones allici voluptate, tanquam stipendio vel præmio; [q] At voluptas quinque sensuum consistit in sola obiecti cum illis conuenientia. [r] Oculi loco superiores ignis lucisque naturæ cognati sunt, illis ideo ea sunt gratissima, quæ luce temperata similia sunt, & ex coloribus, splendidi cum omnes à luce proficiscantur. Aures puro aëri cognatæ, sonis etiam ex puro aëre confectis delectantur, & qui ex eadem quæ & ipsæ harmonia consistunt, vnde secundum naturæ diuersitatem quidam vehementioribus, hi remissioribus, grauioribus aut liquidioribus gaudent concentibus. Nares crassiori quadam natura concretæ, medium aërem & aquam continent, vnde similibus delectantur, scilicet odoribus qui inter aëris & aquæ naturam commisti sunt. Gustandi organum aquæ simillimum, liquidioribus etiam corporibus delectatur, quæ humoris decocti maturique naturam habent. Tactus ad crassitudinem terræ magis accedit, vnde si solida ei & crassiora corpora admouentur eadem prædita humoris calorisque natura, qua ipse quoque sensus affectus est, suauitate perfunditur.

Eadem est in cibis ratio qui placent quia conueniunt cum persona vel in primis vel in occultis qualitatibus, [s] harum vltimæ cæteris ignotæ ardentius appetuntur, afficiunt excellentiori suauitate, quæ cum sit index similitudinis in substantia, monet hypocrates [t] cibos illos apparenter deteriores, ægris indulgeri à quibus sic ardenter appetuntur. Olim præcipuus sacrificiorum ritus fuit vt Diis conuenientia & similia, velut gratiora, [v] & ad eos placandos magis efficacia dicarent; sic offerebatur [x] soli equus, vulcano ignis, veneri turtur, Dianæ cerua; Diis terrestribus terrestria, aëreis volatilia, inferis

[p] Arist. 1. Rhetor. c. 11

[q] Supra. lib. 1. l. 11. §. 2.

[r] Marsil. Ficin. lib. de voluptate.

[s] Vide supra §. 1.

[t] Lib. 2. Aphu. 38.

[v] Iamblic. de myster. cap. 13.

[x] Euseb præpar Euang. lib. 4. c. 4.

feris, nigra. Existimabant Deos affici sicut homines, quorum amor mouet ad similia vt ait D. Dionysius; cum enim propter similitudinem affectus amantis transformetur in amato, [y] tendit appetitus in perfectionem vnionis, vt scilicet vnio quæ iam inchoata est in affectu, compleatur in actu, vnde gaudent amici mutua præsentia, alloquutione, conuersatione, quæ habet aliquid voluptatis, cum ea quæ ex absentibus percipitur, sit leuis & euanida.

[y] D. Thom. lib.3. contra gentiles.

3 Nascitur hæc voluptas inter sapientes ex eo quod eorum animis innatus & velut naturaliter insitus est fomes aliquis philosophiæ, qui concertatione scintillas emittit, splendet & ardet. Vnde mos olim, celebrandi conuiuia capite floribus coronato; [z] & vnguentis delibuto, nec sine causa, quidquid irrideat Lucianus [a] & dicat sollecysmum esse voluptatis, flores odoratui gratos, non sub naribus sed super caput, vnde sentiri non possunt, constituere, floribus enim in capite significabant quotidie nouam sine tædio, ex sapientum sermonibus lætitiam, eos idcirco musica non indigere dicebat Socrates. [b]

[z] Athenæ. lib 13.c.5.

[a] Dialogo de morib. philosophor.

[b] Plato in Conuiuio.

4 Vt delectat præsentia sic torquet absentia, vnde legibus antiquis [c] amoris insani & turpiter debacchantis pœna fuit deportatio: Supplicium illi tam graue, tot congestis mortibus vitam vnam diferucians, vt ipsis pœnæ seruis intolerandum videatur. Iudex enim in diuisione bonorum [d] non debet seruos coniunctos ab inuicem separare, sed eidem assignare quia dura nimis esset separatio; Lugemus defunctos etiam in meliorem sortem translatos, non eorum, sed nostri causa, vnum enim rapiendo, mors plures torquet, illisque si non vitam, at vitæ fructus abstulit: dolemus super illos, non vt dolendos, sed vt ablatos, & qui dimidiatam, conscissam, cruentam reliquerunt in nobis animam nostram, iam sibi nec viuere nec mori volentem. Sola spes Christiana solatur relictos, in tam breui vita, & iam multis decisa partibus longa non potest superesse separatio; Instat fatalis dies in qua sequemur, qui nos præcesserunt. Tunc sæculi dolores in communis infiniti boni possessione multiplicatis in immensum per complacentiam gaudiis, charitas compensabit.

[c] L. vnic. Cod. Theodos. de mulier. quæ se seru.

[d] l. 11. C. commu. vtriusq. iud. l. 4. §. 3. ff. de leg. 3 l. 6. C. de patr. potest.

Similia fiunt unione fortiora seque mutuo protegunt.

§. 5.

LIcet similia veniant in vnionem essentiali quodam fœdere, & mutuò sibimet iungantur innatis affectibus, illos alliciat ad complexus, detineatque summa voluptas; hunc tamen amorem natura non patitur esse gratuitum, sed vtilem efficit magnis ex eo nascentibus commodis: hic est vt diximus, modus præcipuus quo res
Supra. l. 8,
suæ student conseruationi mutuatis similium viribus [f] & eorum vnione; vt sic fortiores vim externam validius propulsarent. Homogeneorum partes in totum sibi similes, vt se muniant contra communem hostem, sibi coniungi appetunt; oleaginea deuitatis aqueis, oleagineis coniunguntur; aquea pariter repudiatis oleagineis, aqueis commiscentur. Aqua, si copia suppetat ex altis cadit pondere suo, serie non interrupta, filoque columnari, si deficiat quantitas, rupta continuatione sursum resilit gutta in orbem conformata, hac vnione tutior. Sic è portu videmus in alto tumentes maris aquas, velut in nos ruituras, suspensas tamen vnitatis suæ conseruandæ desiderio, ne diffluant; & sic vtroque hemisphærio suas, quas commodauit zonæ sitienti, repetente, fit fluxus & refluxus.

Cum similia fiant, conseruentur, vires accipiant à similibus, tota magia naturalis ad miros effectus præstandos posita est in similium coniugio. Nam vt asserunt, somnolenta animalia somnos inducunt, vigilantia vigilias, amores prolifica. Ætates temperatæ [f], si victui, regioni, loco temperato comparentur, similes à similibus benè afficiuntur: ipsæ stellarum effectiones [g] validæ tantum sunt in congrua temporum, anni, ætatum, angulorum, constitutione. Quamuis in arboribus quod accidit, qualitate non emineat, ea tamen accessione gaudens, lætiorque natura surgit in longè maiores fructus; ita ferunt [h] insitos vlmo, ex ipsomet sumptos surculos, latioribus ad vmbras esse foliis, ramisque densioribus. Ipsæ cœli partes vnione densiores formantur in splendorem stellarum, & lucis radius suamet augetur reflexione. Confluentibus aquis, augentur fluuij, minus patiuntur à cœli calore & terræ siccitate, fiuntque ferendis onerariis nauibus apti. Postquam spiritus aut humidum in spiritum versum euolauerit in aliquo corpore porosiore, vt in ligno, osse, membrana terra & huiusmodi, tum partes crassiores maiore nixu contrahuntur & coëunt, vnde sequitur induratio, aut desiccatio quæ fit per m[...]

f Galen. in aphor. 5. lib. 3.

g Ptolomæ. quadrip. lib. 1. c. 9. in fine.

h Baron. de augm. scientia. lib. 5. c. 2.

Bacon noui organi. lib. 2. aphor.

tum amicitiæ & vnionis, sicque corpus fit externis minus peruium.

Hic instinctus se conseruandi per similium vnionem expressior est in animalibus, potissimum gregariis vt sunt boüm, equorum, bubalorum armenta, ouium, caprarum, suum greges; nam alicuius clamore denuntiato periculo statim in orbem congregantur, & audaciores masculi pro cæteris, non sine militari disciplina, accessu recessuque condicto, decertant. Tonitrua [l] solitariis ouibus abortus inferunt, remedium est eas congregare, vt cœtu iuuentur; Eadem ceruis, columbis, perdicibus, cæteris gregalibus animalibus inclinatio, orto periculo congregari; an quod putent in similium turba latere? an quod gratus ille suorum conspectus, cedat in timoris solatium? an vt fati sui duritiem, consoletur æqualitas. Narrant in maritimis Æthiopiæ [k] nasci dracones vicenum cubitorum, eosque quaternos quinosque inter se, cratium modo implexos, erectis capitibus velificanres, ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

[l] Plin. lib. 8. c. 47.

[k] Id. lib. 8. c. 13.

Hinc homo naturam immitatus didicit artem similia componendi, augendique simplicium vires in medicinis specificorum adiectione. Sic antiqui [l] sacerdotes, miscebant plura inuicem, quia videbant simplicia habere nonnullam planetæ virtutem, non tamen totalem, quamobrem ipsa multorum commixtione attrahebant superiorum influxus, componendoque vnum ex multis conficiebant, assimilabant ipsi vni quod est super multa, constituebantque statuas ex materiis multis permixtas, odores quoque compositos colligentes, sic singula per diuisionem debilitata, per mixtionem restituebant in exemplaris idæam. In summis enim est vnitas cum virtute, in infimis multitudo cum debilitate, vnde quæ ascendunt simul recurrunt in vnum copia potestatis.

[l] Porphirius lib. de occasionib. Proclus lib. de sacrificio & magia.

Nullus nostrum sibi sufficiens est ex seipso, sed multorum indiget, sic alius alium, aliumque sibi, [m] & ad vsum alium adiungentes, cum multis indigeamus, multos in habitationem vnam communicatores adiutoresque congregauimus; hunc cœtum ciuitatem appellauimus, quam fecit indigentia nostra, important enim vicissim sua, & alia vicissim accipiunt, conducere vicissitudinem istam existimantes. Diuersi diuersis artibus exculti similes tamen habentur propter specificam in natura conuenientiam; propter corpus ciuile cuius sunt partes, motum & ordinem recipientes à lege tanquam ab anima.

[m] Plato lib. 2. de Republica.

Vt camporum messem amplissimam nullus vno manipulo continuit, sed in plures collectam, in cumulos centenos, millenosque diuisam, facilius est æstimare, comportare in horreum vbi sub vno tecto, sub vnius Domini iure, compositi fasciculi vnum sunt; Ita tot vnius regni

populos politia diuisit in prouincias, in ciuitates villas, familias, in diuersorum officiornm collegia quæ licet dicant respectum ad totum, inter se tamen proximam & specialem habent vnionem. Vt ad epar venæ, ad cor arteriæ, ad cerebrum & spinam nerui referuntur, motum tamen situmque seruant pro ratione partis organicæ in cuius veniunt compositionem: Magna nemo sapiens tentauit & absoluit nisi per partes, quæ seruato cum sibi cohærentibus ordine, surgunt in conformem ideæ suæ pulchritudinem. Primum igitur est similia conuenire, vt vnius ciuitatis ciues, vnius familiæ propinquos, vnius scientiæ vel artis professores, vnius officij collegas esse vnanimes, vt vnitis validisque viribus fœliciter opus sibi propositum impleant. Plurimum confert ad animorum conciliationem quod exercitationis ratione, vnum se esse, idest aliquid indiuisum reputent; ideo eiusdem familiæ eadem sunt stemmata, olim eiusdem centuriæ milites eadem tessera distinguebat, nunc eiusdem Domini pedisequi iisdem vestiuntur coloribus, vt ipsomet sensu doceantur affectibus esse similes.

[n] l. 1. §. 1. quod cuius. vniuers. nomine.

Eandem artem profitentium erant corpora,[n] corpus mensorum frumenti, corpus fabrorum, pistorum, nauiculariorum & similium, hæcque corpora seu collegia Senatus Consulto probata, ad exemplum Reipublicæ habere possunt res communes, arcam communem, actorem siue syndicum per quem tanquam in Republica quod communiter agi fierique oportet, agatur, fiat. Eiusdem etiam artis homines, causam sibi similium suam esse putant, & sibi mutuò præbent auxilium; sic veterani [o] vna voce priuilegia petierunt ab Augusto; licet excusentur à tutela, non tamen à tutela filiorum commilitonum; [p] & militi impuberi datur tutor qui fuerit miles. [q] Ita iuuenes paris ætatis facilè conueniunt, seque collatis officiis & viribus tuentur. Manlio Torquato triumphanti [r] non occurrerunt iuuenes, quia filium suum iuuenem, fortiter, sed sine iussu præliatum securi fecisset percuti.

[o] l. 1. Cod. de veteranis.
[p] l. 2. Cod. de excusat. veterano.
[q] l. 8. ff. de excus. tutor.
[r] Valer. Maxim. lib. 9. cap. 3.

Hæ singulares vniones sæpius in monopolia & in seditiones degenerant, quibus vt occurrerent antiquæ Respublicæ, publica instituebant conuiuia; [s] ciuitates prius in partes diuisas, [t] vacuo interiacente, positis ædificiis fecerunt continuas. Romulus [v] diuersas gentes ex quibus ciuitatem suam conflauerat, mixtas iisdem artibus etiam sacris congregationibus addixit vt vnum essent. Monet Vegetius [x] auxiliares legiones, non multum prodesse, nisi formentur eadem disciplina; acceptas autem à confœderatis facilius transire in mores nostros, nam tunc etiam sibi militant spe communis victoriæ, Sic armatus ferro magnes validius trahit ferrum, quam si sit simplex, propter similitudinem substantiæ ferri versus ferrum. Exercitus tamen ex indigenis præfertur, quia maior in illo præsumitur affectus

[s] Plutarch. in Lycurgo.
[t] Bodin. Reip. lib. 4. c. 1.
[v] Plutarch. in Numa.
[x] Lib. 2. de re militari cap. 2.

cuius participatione confœderatis habetur fides, Æthiopici nobilioris magnetis [y] argumentum est, quod magnetem quoque alium ad se trahit, & amoris legitimi quod gaudeat & accendatur magis similium occursu, affines propterea simul in acie stare & dimicare volebant Germani [z] vt gemina vis amoris sanguinis & patriæ augeret fortitudinem. Vnde Lacedemoniis mos erat ante prælium amori sacrificare propterea quod in instructarum acierum amicitia, omnis & salus & victoria posita sit. Vni Christo militant tot Ecclesiasticorum & Religiosorum sub diuersis regulis ordines inuicti, si conciliaret illos charitas & spiritus Christi qui vicit mundum; tunc enim Ecclesia procederet vt castrorum acies ordinata [a] terribilis mundi & tenebrarum potestatibus. Quid non sperandum; si fuerit omnibus idem animus regnum Dei protendere? at quid non timendum si suboriantur schismata quæ liuor, quæ cunctis dominari volens ambitio; quæ prædas etiam sacrilegas sitiens auaritia, quæ lucem timens, & extinguere cupiens improbitas, excitat, quæ fouet inimica Deo terrena sapientia, nimias pietatis vnitæ vires reformidans.

[y] Plin. lib. 36. cap. 16.

[z] Tacit. de morib. germanorum.

[a] Cant. 6.

Similium vnio sola constans est.

§. 6.

HArmonicus est rerum diuersarum etiam contrariarum concentus in mundo, nec dubium est, quin appetat mixtionem illam qua sua constat, crasis, pulchritudo, perpetuitas. Vt partes suo congruant vniuerso, putant aliqui rebus singulis pares affectus rerum contrariarum inditos esse; [b] siccum enim appetit humidum, vacuum repletionem, frigidum calidum; sitit imbrem arida tellus, cœlum turgens nubibus ardet in terram cadendi mira libidine; senes gaudent assidere iuuenibus, timidæ mulieres, amant impensius bellicosos, verumque probant illud astrologorum soli marti amicam esse venerem.

Diximus [c] res diuersas & contrarias in mundo esse necessarias, vt esset ordinata multitudo quæ referret primæ causæ vnitatem infinitam; vt esset locus actioni, [d] quæ in secundis causis primæ potentiam productiuam imitaretur; vt contrariorum vires æquis libratæ ponderibus, [e] quantum vsurpant, tantum restituere cogantur, perpetuaque sic fiat rerum omnium vicissitudo. Fauet materia [f] quæ cum non omnes in cœlo figuras, neque formas sub cœlo omnes simul possit habere, cum inter se multæ contrariæ sint, vbique tá-

[b] Plato in Lyside Arist. moral. lib. 8.

[c] Supra lib. 1. l. 2.

[d] Supra. lib 1. l. 5.

[e] lib. 1. l. 7.

[f] Marf. Ficin. Theol. Plato. lib. 11. c. 16.

men appetit omnes, tanquam naturæ suæ perfectiones, hinc ad sempiternum motum procliuis efficitur, vt quod non potest statu possidere successiuè saltem quodammodo consequatur: hinc elementorum & sphærarum circularis & sempiternus motus; vt sicut mundus intelligibilis nunquam, fit semper est; sensibilis fiat semper, nunquam sit. Igitur cum vniuersi perfectio sit in hac successiua permutatione meritò constat diuersis & contrariis; perpetuò nox & dies, vespere & mane in terra fiunt circum gyrante lumine victore, tenebrisque opposita in parte regnantibus & consequentibus; & in signorum zodiaci successione, & in elementis rerum principiis fit transitus à contrario in contrarium, vicissitudinis conseruandæ gratia.

Alia videtur in singulis indiuiduis ratio, nam cum nolint dissolui & mutari quod fit à contrariis, sed conseruari quod fit à similibus, appetunt non contraria sed similia; cum tamen constent ex contrariorum temperie, si excessu vel defectu lædantur, si plus minusue quam expediat in vnam declinent partem, contrarias qualitates appetunt quibus possint in naturæ suæ congruam temperiem restitui. Sed medicamentum est ingratum sensibus & dolore dolorem sanans, vim infert non durabilem, nam cum id quod excedebat ad mediocritatem reduxerit, si statim non remoueatur, in contrariam transfert intemperiem, calido laborans sanatusque frigido, frigidos experietur morbos si frigidorum vsus sit assiduus; sic extinguuntur spiritus, languescit & corrumpitur pars adhibitis vltrà modum narcoticis. Inde dicunt astrologi [e] quod lex quæ cœpit in trigono igneo non durabit in regione trigono aqueo subdita, sed transibit ad regionem suo trigono subiectam, sic Mahumetana magis viget in Africa vbi est trigonus cancri, sub quo cœpit, quam in Arabia subiecta sagittario. In nauibus fabricandis vel cæteris ligneis operibus [f] nec pino, nec abieti quercus conglutinari valet, alterius enim materia spissa, alterius rara, affectus autem similes in his esse oportet quæ sociari conflarique debent, non contrarij, seu si ligno lapidem coniungas.

e Campanella.

f Theophra. histo. Plantar. lib. 5. c. 8.

At cum in dissitis similibus fracta videatur identitas, per vnionem in integrum restituuntur, habentque tunc rationem vnitatis indiuisæ in se, & diuisæ ab omni alio, sic perpetuæ: Nam res pereunt interno vel externo morbo laborantes, neutro ex his tangitur virtus vnita; nòn internis malis, quia partes sic confœderatæ nullis se lacessunt dissidiis, non læduntur etiam externa, cui fortiores effectæ validius resistunt Si tabulæ perfectè explanatæ & leuigatæ applicentur sibi inuicem, deduci nequeunt, nisi altera trahatur ad latus. Corpora quiescunt in suis centris, & illic extra proprias vel externas alterationes posita perficiuntur. humidum radicale, quia naturæ no-

stræ conuenientius est, plus durat, quam alimentum: Generaliter eorum quæ inter se similiora sunt, firmior est societas; accedunt enim magis ad identitatem indiuisibilem, vnde dixerunt Platonici animam hominis in corpore hoc crassiore ad breue habitare, in aereo per multa sæcula, in cœlesti per omnia.

Aristoteles [g] fert idem iudicium de humana societate, stabilemque tantum affirmat eam quæ fuerit inter bonos similes inita. Triplicem assignat causam propter quam solet contrahi, vtile, iucundum, honestum. In his qui amati sunt propter vtilitatem aut voluptatem, si talia deficiant, inquit, rectè iureque soluitur amicitia, causa deficiente; sibi imputet qui cum taliter amaretur, ob mores se putabat amari. Talibus improbi ducuntur, vtilitate vel voluptate, ita nullos amant sed seipsos, & ex aliis sperata commoda. Instar dæmonum [h] non se mutuò diligunt, licet in malis faciendis concordent; dissident à semetipsis; agunt illos, exagitant, transferunt varij passionum æstus, leuis est malitia sæpe mutatur non in melius, sed in aliud. Ita qui secum non concordant, multò minus cum aliis inconstantia pari laborantibus, varia semper cupiditate velut tempestate iactatis, eadem quæ iunxit illos vnda conterit, initaque facilè soluitur societas. Stuppa collecta synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis, inquit sapiens [i] Princeps sceleris sui ministros velut exprobatores odit, nec securos esse patitur.

[g] Lib. 8. moral. cap. 3.

[h] D. Thom. 1. q. 109. a. 2. ad 2.

[i] Ecclesi. 21. Tacit. ann. lib. 14.

At inter viros bonos concurrunt semperque vigent tres illæ causæ vtilis, iucundi, honesti quæ mouent humanos affectus, sic inter illos tantum perfecta solidaque manet amicitia. Nam se mutuò bonis afficere volunt & student, eius cui conferunt causa, sinceris affectibus qui gratos efficiunt etiam in ingrata fortuna. Amant se virtutis contemplatione quæ perpetua res est, sola quæ inter humanos fluctus stat immobilis. Hoc habent inter cætera boni mores, [k] placent sibi; talis est sapientis animus, qualis mundi status super Lunam, semper illic serenum est, nunquam est sine gaudio quod nascitur ex virtutum conscientia ex alto & ex propriis veniens, quod non dedit fortuna non eripit; Non potest gaudere nisi fortis, nisi iustus, mali enim sic gaudent, vt prædam nacti Leones, pro qua mox sunt decertaturi. Illud autem gaudium quod viri boni ex propriis & amici virtutibus percipiunt, perpetuum est, indeficiens, reflexione multiplici sibimet quotidianis incrementis accrescens: quid ni? Deus infinitè bonus, est talis amicitiæ principium, medium, finis; vtrosque trahit ad se, & illos inuicem approximat, trahendo; connectit illos indeficiens diuina charitas, in communi pulchritudinis & amoris centro, de multis, vnum efficit.

[k] Seneca. ep. 59.

Vix fœlicem habent exitum nuptiæ inter longè dispares, vel for-

tuna, vel ætate, vel moribus contractæ; mutari necesse est amorem rebus natura sua fluxis & inter se dissidentibus inhærentem; Sed omnium infœliciores habendæ sunt quæ contrahuntur inter personas diuersæ religionis; has enim ratas non habet Deus pater, mater Ecclesia; si fidelis credit hæreticum ab Ecclesia, à Deo, à cœlo proscriptum, Amabit ne, quem odit Christus & Ecclesia; qualiter vltro & sponte ad prohibita descendit?[l] quis dubitet obliterari quotidie fidem infideli commercio? bonos corrumpunt mores confabulationes malæ, quanto magis conuictus, & indiuiduus vsus; quomodo fidelis vxor potest duobus dominis deseruire, Christo, & marito infideli; timeat maritus peruersæ mulieris laqueos, quos nec vitauit sapientissimus Salomon; qualiscumque sit filiorum educatio, proni sunt adolescentes in hæresim sensibus blandientem. Quod peius est ex patris & matris diuersa Religione sicut ex diuersæ speciei animalibus, nascuntur monstrosi inter omnes Religiones medij, nulli fidem habentes, prodigia tum Ecclesiæ, tum Reipublicæ inauspicata: heu generabit ne christianus natos, non Ecclesiæ, non cœlo, sed impietati, sed dæmonibus, patriæ, parentum, si non actu, quiescente sæculo, saltem votis & affectu parricidas?

[l] Tertulian. lib. 2. ad vxorem.



APPETVNT OMNIA NON TANTVM conseruari sed & augeri.

Lex 10.

Diximus[m] de rerum conseruatione tum causarum vniuersalium & particularium beneficio; tum in eo quod res omnes ad sui tutelam propendant, instinctu, amore sui, congruis ad actionem potentiis & organis instructæ alimenti, loci, sociorum munitæ præsidiis. Sic existentes & agentes supponendæ fuerunt priusquam inquireretur de profectu & earum incrementis, ad quæ, quidquid est, ius sibi vindicat, & cum omni vitium suarum apparatu, contendit velut ad aliquid præstantius, Maioris enim virtutis est * augeri quam conseruari, quia plura sunt attendenda circa profectum, qui assimilatur motui, quam circa conseruationem, quæ assimilatur quieti. Id assequi conatur natura per tot cœlorum, tot sæculorum reuolutiones, tot elementorum fida commercia, tot ab ipsis rerum primordiis actiones vt rebus etiam inanimatis inesse supponatur hic appetitus incrementi. Crescunt

[m] Lib. 1. & 2. supra.

* D. Thom. 1. 2. q. 117. a. 1. ad 11.

cunt vegetabilia & sensitiua, materialia habent vestigium augmenti vegetabilis, & motus animalis dum rarefiunt; aër & aqua diffunduntur; ignis crescit in immensum, data materia, si deficiat, inest tamen essentialis ille propagationis appetitus, quem testatur flammarum inquietum, & nihil intentatum relinquens, acumen.

Ciuibus ignorantibus acquiritur [n] per personas non solum coniunctas, vt per filios & seruos, sed etiam per extraneas, vt per procuratores, per alium quemlibet qui defert hæreditatem, qui causam deffendit, qui fideiubet, qui donat, qui iuri suo cedendo alienum accrescit, quia supponuntur velle res & facultates suas sic augeri. Hæreditas [o] suscipit incrementum, & in iudicium familiæ erciscundæ veniunt ea quæ amnis fundo post litem contestatam attulit, & thesaurus. Sic rebus inferioribus insciis auxiliantur causæ superiores, & implent illis insitum augendi se desiderium. Vt igitur concipimus, ita hic exposuimus augmentum, velut entitati superueniens; quanquam sic implexum sit essentiæ, vt ab ea discerni non debeat, illiusque non tam sit effectus, quam causa, cum id primum natura videatur intendere.

[n] Inst. per quas personas nobis acquiritur. Vide supra lib. 1. l. 9.

[o] l. 16. & 21. ff. famil. erciscun. Vide 3. lib. 1. l. 9.

Intentio naturæ prima tendit in augmentum.

§. 1.

SI recurramus ad prima rerum exordia, videre licet materiam primam quæ naturaliter sic formam appetit, [p] vt sine ea non possit conseruari nisi à Deo; & hic appetitus non superuenit illi per modum accidentis, sed essentiam suam constituit, estque primum mixtionis fundamentum. Eius affectio prima est quantitas, seu extensio, secundùm longum, latum, profundum, siue quibus esset inepta ad cæterorum acccidentium, & formæ receptionem. Ita semen seu plantarum seu animantium exigua contentum quantitate, ingentes sed occultos complicans in se spiritus, nunquam deest temporis & loci conuenientis occasioni, vt è potentia educatur in actum. Sæpius etiam vrget impatiens se proferendi conatus, & hinc videmus præcoces germinationes irritas, eo quod intempestiuè fiant, ad eas excipiendas, fouendasque locis & temporibus nondum ritè dispositis.

[p] Ruuio. 1. Physicor. q. 5. & 7.

Quod primò semen plantarum intumescat; quod pulpam quâ coercetur aperiat; quod radicem mittit, qua conquirat aliunde, quod non habet alimentum sufficiens optatis & tentatis incrementis, id totum efficit insitus calor, cuius motus est expansiuus, per quem corpus nititur ad dilatationem sui, & recipiendi se in maiorem sphæram siue dimensionem. In animalium, vt diximus,

[q] Supra. lib. 1. l. 16. §. 1. Fernel. Physiolo. lib. 7. c. 9.

[q] semine innatus calor surgit in spiritum mobilem, qui partium omnium conformator est & opifex, facultates omnes naturales quibus nutrimur & augemur, earumque auxiliares in se complectens, & hinc homo cum plus habeat caloris & spirituum, quibus proprium est sursum ferri, est erectæ præ cæteris staturæ.

Anima vegetans cui competit accretio & generatio, est animarum prima & communissima, primum animæ principium vt placet Aristoteli. In animali cor primo viuens, caloris naturalis fons, parte sua ampliore superiora corporis spectat, non dilatatur quia impletur, sed impletur quia dilatatur à facultate insita sibi, & quem semen concessit velut quoddam primogenituræ ius & fomitem spirituum vnde procedit tota vis ad obeundas vitæ functiones. Ita videmus plantas & animalia è debilibus suis initiis sensim surgere in conuenientem suæ speciei dimensionem, & generantis se dignitatem assequi; Licet assignare ætatibus sibi succedentibus suos profectus, omnium incrementa & sperare & notare, at inquiunt Platonici, [r] quis determinabit rerum esse, cum sit in continuo temporis fluxu, & iam tale non sit, cum esse pronuntiantur: Est igitur in natura prius incrementum, quam existentia, tum originis, tum constitutionis suæ ratione.

[r] Marsil. Ficin. Theol. Platon. lib. 11. c. 6.

Fœtus egreditur ex vtero materno, quia vult ampliorem locum, cibum, aërem, ita natiuitatem efficit amplitudinis appetitus; Nati dum inclinantur ad sugendum lac, puelli dum manus tendunt omnium auidas, probant innatum hunc appetitum incrementi. Cum processit ætas ducitur animus spe quæ est passio in appetitu irascibili circa bonum futurum arduum, possibile tamen vt habeatur; Illum sequitur longanimitas in expectando, patientia in ferendo, magnanimitas in aggrediendo, denique alacritas & animi lætitia in operando. Spes alit agricolas, milites, aulicos, principes; ita totius vitæ ciuilis primum mobile est appetitus incrementi; spes est Christianæ perfectionis fundamentum, & se habet ad charitatem, vt anima vegetans ad intellectualem. Licet legis Euangelicæ præcepta sint arctiora [s] quam Mosaïcæ, censentur tamen leuiora, propter propositæ fœlicitatis spem. Hunc naturæ motum sequuntur ciuilia; locus qui eligitur ad vrbis ædificationem, debet esse amplissimus itaut possit augeri ciuitas, & subvrbiis cingi. Prima cuiuslibet societatis intentio tendit in augmentum, familia in prolem, proles in ampliorem dignitatem, dignitas in illustriorem si fieri potest & summam; fœlicis enim suæ sortis nemo censetur satis dignus æstimator.

[s] Gregor. Nazianz. orat. 42.

Ergo si consideretur finis qui prior est in intentione, omnium prior est accretionis appetitus. Quid enim aliud intendit res omnis nascens, quam crescere, assequi conuenientem sibi quantitatem molis

& virtutis, qua suæ speciei dotes omnes percipiat, ideæ suæ fiat conformior, sic ad diuinæ bonitatis similitudinem [t] magis accedat. Opus naturæ est opus intelligentiæ, quia hunc sibi proponit finem; sic rerum incrementum prius est, quia prius intenditur; nec solum in intentione, sed quod illi singulare est, etiam in executione, cum omnia sint in profectu, & potius augeri quam esse dicenda sint, cum non accipiant esse, nisi per augmentum.

[t] D. Thom. lib. 3. contra gentiles

Vita vegetatiua appetit esse, vita sensitiua bonum esse, Rationalis verò optimum esse, ideò non quiescit nisi in summo bono, quod qui consequendum sibi proposuerit, infima despiciens, naturali mentis & supernaturali gratiæ motu in admirabiles surget profectus. Imitatur Angelos, qui vt ait D. Dionysius [v] semper quantum fas est ad maiora & meliora in diuini stabilisque amoris contentione nituntur. Validioribus lacertis impressus telo motus spatium longius transmittit, & hæc statim heroica perfectionis intentio, transfert animum supra res humanas; supra ius ditionemque fortunæ, vt secunda temperet, aduersis elabatur, aliis admiranda contemnat. Et si quod summum est vix assequimur, altius tamen ibunt [x] qui ad summa nituntur, quam qui præsumpta desperatione quo velint euadendi protinus in imis substitetint. Deus mundi creationem auspicatus à cœlo; docuit nos vitam nostram sic instituere, vt primo spiret diuina, vt illis primos dicet affectus, vt inde lucem, inde vires desumens, cum Apostolo [y] semper ad anteriora feratur. Quidam pro fidei magnitudine digni fiunt qui inducantur in omnem plenitudinem; Deus qui fecit illos auidos sui, non arcet, sed misericors excipit. Moyses audacior petiit videre faciem diuinam: similiter Propheta Regius, [z] exquisiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram, sponsa petiit oris osculum, Philippus Patris visionem; Tales magna audent, quoniam magni sunt, [a] & quæ audent, quæ petunt tandem obtinent iuxta promissum. Magnis hisce spiritibus, magnus occurrit sponsus; & magnificat facere cum eis, emittens lucem & veritatem suam; eosque deducens in montem sanctum suum.

[v] Cap. 4. de cœl. Hierar.

[x] Quintilian. in præf. institut. oratoriar.

[y] Philip. 3.

[z] Psal. 26.

[a] D. Bernar.

Appetitus augmenti, cæteris potentior est.

§. 2.

IN partium orbis distributione, cœlo, igni, aëri, vt nobilioribus corporibus regio superior & amplior contigit ordine dignitatis seruato, talique iure cui velut dominanti nihil in posterum præscribit. Vnde cum in viuentibus plurimum sit cœlestis caloris & aëris, forma primo libero suo motu quo prodit è potentia materiæ, tendit in altum, terrenis & aqueis partibus, vt surgentes fulciant subsidentibus. Arbores magis citiusque crescunt in longitudinem quam in latitudinem; [b] quædam sursum prodeunt auctæ & enutritæ magis in superioribus, & ibi sunt magis ramosæ vt abies & pinus propter calidam materiam nutrimenti. Plantæ caulem prius emittunt nudum & altum, quam foliis & ramis vestiatur; corpus nostrum adolescens, congruam ratione sui temperamenti sumit altitudinem, nec nisi circa senium calore iam fatiscente abdomen distenditur. Quamuis spiritus in corpore moueantur ad omnem situm & locum, [c] tamen cum sint naturæ aëreæ, & habeant in se multum caloris, maximè sursum mouentur, sic abundant in capitibus animalium vbi plures etiam perficiunt operationes, & in plantarum summitatibus producunt folia, flores, fructus semina in quibus residet spes tota propagationis. Vapor [d] vehementer calidus & siccus pertransit infimam & mediam aëris regionem vsque ad supremam in qua facit diuersas impressiones. Denique sursum tendunt omnia, ascendunt montes, fluctus maris, flatus aëris è cauernis, ignis de petra, semen è terra glebæ viscera frangens; quod est generosius in metallis in altiores spiritus ebullit ab alchymia sublimatum; plantæ, arbores metalla fiunt à spiritu è visceribus terræ sublimato. Obiectum præsens homini, transit in sensationem, illa in imaginationem, hæc in existimationem, existimatio in rationem, ratio in intellectum, intellectus in mentem, mens in lumen, qua splendet & rapitur.

Hic motus potissimum emicat in corporeis cum vis externa nititur in contrarium, & materiam igneam vel aëream diffundi cupientem velut carcere coercet, tunc enim hæc fractis obicibus, summo totius naturæ tumultu se vindicat in libertatem. Tonitruum aliqui nihil aliud esse putant, quam ruptionem nubis humidum incalescens & calore dilatatum, non valentis continere. Eadem ratione terra tremit & concutitur, [e] cum spiritus in ea conclusus frigo-

[b] Plin. lib. 16 c. 30.

[c] Albert. Magn. tr. 1. de spiritu & respir. c. 18. 10.

[d] Idem lib de passionib aëris.

[e] Seneca natural.

re densatus cœperit à vicinis ignibus incalescere & rarefieri, tunc quærens locum omnes angustias dimouet, claustra sua conatur effringere, hinc terra spiritu luctante & fugam quærente conuellitur, hiat, aut subsidet. Immensæ moles terræ, ædificiorum & similium [f] subuertuntur & in altum iaciuntur à pusilla quantitate pulueris pyrij; cuius causa pro certo illa est, quod motus dilatationis pulueris qui impellit, multis partibus sit fortior & celerior; quam motus grauitatis per quem fieri posset aliqua resistentia. Calore violento in tot spiritus aereos repentè soluitur vitriolum aut antimonium, vt retortæ corpus quod placidè prius massam retinebat, non possit illam rarefactam continere, sic cum maximo fragore dirumpitur, spiritibus ampliorem locum quærentibus.

quæst. lib. 6. c. 12.

[f] Bacon noui organi lib. 2 c. 46.

Simile quid videmus in humanis & in bonum & in malum prout efferbuerit hic appetitus incrementi; habet enim mens nostra sublime quiddam & erectum, impatiens in arcto contineri. Magnanimos [g] nos natura produxit, & vt quibusdam animalibus ferum dedit; quibusdam subdolum, quibusdam prouidum, ita nobis gloriosum & excelsum spiritum, cœli æmulum; alta semper tenere cupientem. Vnde cum nemo se immisceat arti quam nescit, tamen imperare vix vllus detrectat, quamuis artem imperandi non didicerit, & hic amor dignitatis videtur esse secundum naturam quæ semper tendit ad id quod est melius & sublimius. [h] Aquæ maris salsæ, quandiu resident in imo, non sunt vtiles alendis germinibus, at sursum in vapores elatæ terram rore pluuiisque fœcundant. Sic quidam magnanimi, si subiectos habeas, amaris apparent moribus, ad dignitates velut in debitam sibi sortem elati, fiunt bono publico per vtiles. Hac ratione S. Pacomius Abbas [i] Monachum sacerdotium ambientem promouit, & de iniquieto effecit virum sanctæ conuersationis. Indulgendum aliquid animis magna spirantibus, vel timendum ne si contra naturam in arcto & humili contineas, erumpant, querelis, tumultu, seditione, & quos non habuisti pro te generosos, contra te patiaris infensissimos duces. Quidam hoc maligno feruore perciti, maluerunt latronibus quam nullis imperare; in Principem, in patriam arma mouere, quam desidere; vsu, quam rubigine confici; inconstantis fortunæ potius, quam superbè dominantis arbitrium experiri. Situm est apud illos, si ius violandum est, regnandi gratia violandum: impiissimum dogma, sed familiare concitatis, desperatis animis, obcæcata per ambitum ratione, scelere, parricidio gaudentibus.

[g] Seneca epist. 104.

[h] Vide Supra. lib. 1. lege vltima.

[i] Vitæ Patrum in Pacomio.

Huius mali publicum exemplum primò datum est, cum heroicum magnates censuerunt, quocumque titulo protendere fines imperij; cum his tantum qui id præstitissent triumphi Romæ decerne-

rentur; cum militaribus signis præferrent nunc aquilam expansis alis, nunc solis omnia lustrantis simulachrum, quasi ditionis cuiusque fines illimitatos efficeret fortitudo, sola coërceret impotentia, & cum Lacedemonii non alium putarent dominationis suæ terminum, quam quo cuspides lancearum non perueniunt. Sic Alexander gentium vastator, tam hostium pernities quam amicorum, summum duxit bonum esse terrori cunctis mortalibus, & orbe spoliato, nouum, quem sibi subiiceret, optabat.

Auaritiæ materia quidem minus subtilis est, non minora tamen quam ambitio per obstantium strages quærit incrementa; exæstuat, [k] sæuit, pugnat, rapit, congregat, seruat, sui tenax, apperens alieni, non suo, non alieno, non ipso contenta, totum possidet, & de inopia semper quæritur, per fas atque nefas, artibus & versutiis occupat aliena; hinc concussæ gemunt vrbes, maria plus prædonibus sæua sunt, quàm tempestate; non iura, non leges, non honor vllus obstitere, amicus in amicum, fratet in fratrem, filius in patrem experitur; hic sub inexplebili diuitiarum cupiditate cessant iura sanguinis, quæ nullo iure ciuili dirimi possunt, nouum calamitatis genus semper crescens, nunquam senescens. Hos amplitudinis appetitus esse contra naturam patet ex eo quod animam dilacerant, quod ciuilem societatem ad quam nascimur soluunt, quod populis omnibus graues, etiam authoribus suis supplicio sint. Apud Romanos Augustus * fuit nomen Imperij, eo quod olim augerent Rempublicam amplificando, quod nomen primo Senatus Octauiano Cæsari tradidit, vt quia auxerat terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

[k] Zeno Veronensis serm. de duplici tentatione.

* Isidor. origin lib. 9. cap. 2.

Ardent sed innocenter in augmentum aliquæ passiones. Æmulatio tot votis expetitam inter amicos æqualitatem & communitatem non patiens, vult inter pares eminere. Ea duci videntur tyrones quibus vitio non imputatur, [k] si dato prætio tentent redimere tempus tyrocinij sui, licet enim fraudem facere videantur legibus, illæ tamen indulgent huic promotionis appetitui, etiam hoc in casu dari conditionem concedunt, quia non dantis turpitudo versatur, sed soliùs accipientis ob id concussionis rei. Spes cum omnia calamitas abstulerit, superest victis vt retentent arma, naufragis ad nouos quæstus faciendos; seruis vt aliquando restituantur in libertatem; ære publico pressis[l] bonisque publicatis, vt iterum acquirant, quæ fiscus non rapiet. Ad incrementi legitimos appetitus, quibus cæteri cedunt, referri potest intentio propagandæ dilectionis inter ciues, cuius causa potissimum fit vt nuptiæ tantum inter extraneos licitæ sint, non inter consanguineos quorum affectus iam natura conciliauit, & vt horror incœstus, tutiorem efficeret, seruaret in familiari conuictu pudicitiam. Ad id etiam referri potest quidquid ratione boni publici

[k] l. 4. Cod. de cond. ob turp. caus.

[l] l. 22 §. is cuius st. mandati.

fit, [m] licet in contrarium nitantur singulares affectus.

Si hoc habet humana mens suæ diuinitatis argumentum, quod infinitatis æmula suos affectus vltra semper protendat, nec mortalibus aut fortuitis satietur; sitiat diuina & æterna, hic incrementi motus, etiam plaudentibus legibus cæteris erit præstantior & fortior. Natura pietatem inter consanguineos, inter parentes & natos commendat, tamen Euangelicæ perfectionis amator calcatis his affectibus ad vexillum crucis euolat, & votum emittit de meliori [n] bono. Apostolici fastigij proprium est, perfectæque virtutis [o] vendere omnia, pauperibus distribuere, sic leuem & expeditum sequi Christum magnis passibus ad cœlestia properantem: subtilitatem hanc & leuitatem dat ignis charitatis è cœlo in hominum corda diffusus, semper accrescens data scilicet infinitæ bonitatis materia, semper proficiens vt in æternum permaneat. Id significare videtur thus sacris adhibitum eo quod per ignem statim relicta qua constabat concretione in subtilem vaporem transformatus, lateque diffusus altum petit. Ea ratione canonici regulares [p] & Religiosi zelo sanctioris vitæ ad strictiorem Religionem transire possunt, petita licet non obtenta licentia sui prælati. Denique charitas præstat cæteris virtutibus, eo quod omnia refert in Deum, vt est in se infinite bonus. Amor Dei est in omnibus inuictus; [q] summa bonarum actionum, salus morum, finis cœlestium præceptorum, mors criminum, vita virtutum, anima sanctarum mentium, causa meritorum, vnicum contra morbos omnes animi remedium.

[m] Vide lib. 1. l. 12. §. 3.

[n] D. Thom. 22. q 88 a. 1.

[o] D. Hieron. ep. 8.

[p] Cap. licet de regular. D. Tho. 21. q. 23. a. 2.

[q] Alanus Varenius lib. de amore Dei.

Difficilia quæ pulchra.

§. 3.

HVius à Græcis mutuati prouerbij veritatem probat natura, dum necessarias ad indiuidui conseruationem & profectum qualitates efficit communes vt ab his interdum deficere, monstraque fieri mirum, prodigiosum; inauspicatum hominibus videatur. At supra consuetum hunc vulgaremque perfectionis gradum efferri, & idæis votisque nostris quod respondeat opus contingere, sicut difficillimum, ita rarissimum est, instar miraculi futuris deinceps sæculis suspiciendum. Ab imo terræ ductus vapor, crassus lentusque nimis vt in auras possit vanescere, pro loci recipientis affectibus, terreno cogente spiritu, in varias transmutantur concretiones, fit illic saxum, marmor, hic stybium, calchantum, ferrum, æs, plumbum; at iam nouus orbis lustrandus est qui ferat argentum, aurum, adamantem,

Leuium metallorum fructus in summo est, illa opulentissima sunt, & magnis eruenda laboribus, quorum in alto latet vena. Hinc ad hortos hesperidum, ad aureum vellus interiecto furentibus procellis occeano, & vigili draconum custodiâ præpeditum iter fingunt Poëtæ. Olim tantum in Sabæa thus, in Iudæa balsamum, in orcadibus insulis ambra; omnibus sermonem natura dedit, paucis eloquentiam; Vulgaris est vxoria pulchritudo, rara quæ diuino quodam splendore radians mentes & oculos rapit. Virtutem referunt in prærupti montis vertice sedentem, vt paucis Diisque genitis ad eam pateat aditus. Fortasse tanquam Phœnix vir bonus [r] semel anno quingentesimo nascitur, sic ex interuallo magna generantur, mediocria & in turbam nascentia sæpè fortuna producit, eximia verò ipsa raritate commendat; nequidem rosæ sine spinis, sine dura & vi confringenda cortice nucleus; bonum quo maius, eo plus improbis laboribus emitur; cum eminet, paucis peruium, cæteris irrito conatu circa se lapsis & iacentibus negatum est.

[r] Seneca. ep. 42.

Hinc de prouidentia vulgi querelæ, quod cum affectus perfecti boni & eximiæ pulchritudinis ipsa mentibus nostris impresserit, eius tamen fruitionem tot septam difficultatibus neget, vt frustratus amor nobis tantum cedat in pœnam. Vellent hi diuinæ sapientiæ contumeliosi, cuiuslibet rei prætiosæ tam frequentem esse, tam communem vsum quam lucis & aëris, expositas esse naturæ diuitias, promiscuam omnium libidinem, quæ iuuant quæ delectant ad manum esse, & statim vt desiderantur haberi. Absurdissimum & in semet contradictione pugnans votum. Non aduertit cæca cupiditas, quod diximus, vniuersum certo rerum sibi per gradus succedentium ordine constitui, & in quolibet genere quanto aliquid est prius, esse tanto simplicius, & in paucioribus consistens. Sic prima corpora sunt præ cæteris simplicia. Est in sole plenitudo lucis, in igne plenitudo caloris, in corde plenitudo vitæ, in capite plenitudo sensus, & in vnoquoque genere deuenitur ad vnum quod in ipso summum est, cæterorum regula, vnitatis supremæ bonum omne complicantis imago. Huic proximiora, vt sunt perfectiora sic minus diffusa sicut lineæ à circumferentia ad centrum ductæ quo sunt illi viciniores, acutos magis & in arctum contractos efficiunt angulos; deficit quantitas in partibus quæ magis ad apicem pyramidis accedunt, denique summum & vnum conuertuntur; summè bonum, pulchrum vnum est, accedens scilicet ad idæam boni & pulchri quæ est vna.

Hoc igitur pulchrum quia non commune nec in rerum cæterarum turba, rarum est, etiam difficile, cum ad illud non aliter quam emensis plurium infra iacentium gradibus perueniatur. Hic autem

autem profectus ad vltimum alicuius ſpeciei verticem motus eſt, qui propter agentis vires limitatas, propter immatum pondus ad ima deprimens, propter ſpatij longitudinem, contrarij reſiſtentiam, non fit ſine labore. Non otiatur natura, ſed cœpto ſemel operi diligens incumbit; donec ad perfectum adducat, nec patitur fieri per plura quod fieri poſſet per pauciora; Vnde ſi plus temporis impendit vt diximus [a] in rerum excellentium conformatione, probat hac actionis nunquam intermittentis mora, occurrentes plurimas in opere nobiliori difficultates quæ citius non potuerunt ſuperari.

[a] Supra lib. 1 16. §. 2.

Sic ex contrapoſitis viribus conſtant omnia, ne vires ſibi relictæ, nullius hoſtilis qualitatis impetu prouocatæ tepeſcant & ipſo ſitu conficiantur. Eſt in orbe rerum in inuicem decertantium, gratiſſimo cœlicolis & ſapientibus ſpectaculo labor aſſiduus, ſemperque ſunt in procinctu, nam actiones naturales reficiuntur, vt diximus, voluptatis ſemper illas comitantis ſtipendio, & obtenti melioris boni pars ad ampliores ſpem accendit. In ſenſibilibus primum enutriti, inter populos ſenſibilia ſectantes, eorum tum naturali, tum ex familiari conſortio ſibimet accreſcente per ætatem amore detinemur; & miraris ſi diuturnus etiam hæreditarius animi morbus; lento & difficili curandus ſit remedio? ſi conflatæ per tot annos, tot circumſtantium manibus peruerſorum habituum catenæ vi maxima confringendæ ſunt? ſi multa ſint dediſcenda & addiſcenda vt quis in virum probum euadat? Ipſa virtus in mediocritate conſiſtens ab extremorum obſidione vix efficitur libera, medium enim in re qualibet tenere dificillimum eſt, inquit Ariſtoteles; Vix bona mens recti conſcia ſe poteſt expedire à ſeditioſis intra ſe paſſionum motibus, & inter turbas ad pernitioſa ruentes, inter tot hoſtium laqueos & inſidias inoffenſo gradu rectum virtutis iter tenere.

Ad hæc cum ex occulto graſſantur præcauenda, cùm inſiliunt ſuperanda, magnis opus eſt animis & pectore firmo, quis neget, ſed hic labor cedit in gloriam victoris, virtus habet experimentum ſui, exercetur, proficit, & quanto grauius inſtat ex certamine periculum, ſequitur illuſtrior triumphus. Torpeſcerent heroicæ mentes, & ignauis turpiter æquarentur, ſi nullus eſſet perfectionis apex, quem cæteris infra ſe longè relictis poſſent conſequi. Hinc homines velut excelſioris cuiuſdam naturæ participes, laudibus, Imperio, potentia decorantur, quod difficilia, hoſtes, fortunam vicerint. Pulchritudine præſtantiores virgines Plato decernebat in præmium his qui ſe fortiter in prælio pro patria geſſiſſent, taleſque nuptias non tam amor, quam duplex victoria de præteritis belli periculis, & de turba procorum illuſtres efficiebat.

Repugnat igitur pulchra fieri communia, quia ſic tolleretur re-

rum ordo, si quod forte sua deiectum est, ad parem sublimioribus gradum iniqua sustolleret æqualitas; hac inducta confusione, pulchrum non haberet amplius oppositum, cuius comparatione fulgeret, non esset admirationi, non amaretur; non coleretur, consuetum non afficeret, & sua semetipsum obrueret copia. Si pulchrum commune non sit, sed emineat, sequitur etiam difficile fieri, quippe debilioris naturæ vires & captum excedens, solis fortioribus concessum.

Tam naturale est pulchrum esse difficile, vt ex difficili pulchrum homines æstiment, ex raritate & obtinendi difficultate pretium rebus imponant; nitimur enim in vetitum.

Quidquid seruatur cupimus magis, ipsaque furem
Cura vocat, pauci, quod sinit alter, amant.

Hic est ludi, certaminum, etiam dignitatum finis, obtinere quod omnes ambiunt, paucis aut vni licet. Hinc cibi, lapides ab externis regionibus aduecti, homunciones, in plantis, fossilibus, animantibus ipsa naturæ vitia, quia rara sunt habentur pretiosa, & quæ procerum scriniis curiosè reponantur. Verum est omne pulchrum esse difficile, falsa tamen est conuersio, difficile similiter esse pulchrum & bonum, nam pyratica, tyrannis, libertati populorum insidiantis ambitio, thorum alienum inuadens luxuria, excessus omnes suis non carent difficultatibus & periculis, laborant tamen in suum damnum, in publici priuatique boni pernitiem. Difficultas non est virtutis essentia, sed color, quem vitia sæpius induunt, vt fucum oculis faciant dum fortitudinem mentiuntur, & malæ mentis vires omnes obstinatè peruersas explicant: non est statim validum brachium quod non potest vi qualibet externa flecti, rigor est qualis in statua & cadauere reperitur. Vt gemmarum & auri sic venenorum venæ alta terra mersæ magnis fodientium laboribus & periculis eruuntur, nec tamen ob parem cæso matris vtero nascendi difficultatem similes habent splendidas & vsibus humanis profuturas qualitates. Nociuas continent, quæ inexpertos à longè crudeliter afficiunt, sibi proximiores necant nec immerito cum sepultas temerè & in pœnam suam prouocauerint. Ita quilibet occulto sensu, vitiorum vim mortiferam, ex ipsamet sub initiis difficultate, & synderesi subodoratur, vt inde monitus aufugiat, & in prænuntiatam non incurrat pernitiem. At qui virtutem circumstat labor similis est leui nebulæ velut velo solem orientem sic obscuranti, vt tamen splendeat, & ipso lucis obstantia dissipantis profectu, certissimum det proximæ

ſerenitatis indicium. Circa virtutem impenſum opus delectat animam, quia naturæ ſuæ rationali congruum & ſympathicum eſt, ſpes alit quotidianus ad meliora profectus, accedit liberis, heroicis, ſibi fidentibus & plaudentibus animis etiam metus ne dum obſidetur tot hoſtium viribus & inſidiis, non proficere ſit deiici.

Viuens quod non creſcit, minuitur.

§. 4.

COelum motu ſuo materiam implet formis, menſurat tempus quo rerum inferiorum exiſtentia concluditur, & ipſius etiam exiſtentiæ per gradus acceſſum ad ſummum ſui, & hinc receſſum, omni die duodecim horarum interuallis exprimit. Ex aurora ſol naſcens ſenſim lucem ſuam explicat blandè ſubeuntibus incrementis, donec in apice cœli, totum ſuum ſplendorem obtineat. Inde ſtatim vt momento deſcendit, minuitur, & æquo ſuis profectibus paſſu, declinat in occidentem. Huic perpetuæ circulationi nulla ſe quies intermiſcet, vnde ſtella quæ ſuum apogæum attigit, cum nec illic conſiſtere, nec ad altiora niti limitatæ peripheriæ raptus concedat, neceſſariò deſcendit, licet ſtationem ſibi fingat aſtrologia, non habens calculum qui tam minutos exprimeret defectus, fatetur tamen illos cum planetæ ſtationario aſſignat duo teſtimonia debilitatis, nam etſi non appareat, verè tamen retrocedit.

Vt ordinatas, ſic limitatas diximus eſſe naturalis agentis vires, cum igitur peruenit ad exiſtentiæ ſuæ ſummum, ex tunc temporis fluxu nunquam intermittente defertur ad ſuum finem, licet lento nec ſenſibili lapſu. Hunc fruſtra phyſici vocant ætatem conſiſtentiæ, nam, vt ait Hypocrates [r] Athletarum plenior corporis habitus, ſi ad ſummum ſit plenitudinis gradum perductus, lubricus eſt, neque enim in eodem permanere aut conſiſtere poteſt, cum verò non conſiſtat, nec iam poſſit in melius proficere ſupereſt vt recedat in deterius. Ita præcipit pleniorem illam corporis habitudinem ſtatim ſolui, quo corpus nouæ nutricationis initium capiat, & inde creſcat ne lapſu ſubito conteratur: Sic illi creſcere neceſſarium eſt, vt ob id à ſummo reuocetur ad initium; remediis infirmetur, vt naturæ detur occaſio proficiendi, & langueſcat ad ſanitatem.

[r] Aphoriſ. 3. libri 3.

Si gradus reuocatur cum ad ſummum ventum eſt, accelerari debet cum ſumus in via & in procinctu vt creſcamus, & ne vis externa noſtros profectus dum ſiſtit imminuat. In bello qui ſe non gerit

fortiter, parum est quod non vincat, nec ab hoste spolia reportet, etiam vincetur, & veniet in hostis potestatem; Res familiaris citò delabitur inrer ror fortunæ casus, & ambientium dolos, si non his occurrat prouidentia, consumptisque bonis plura substituat, & in præsidium sibi reponat acquisitio: qui volunt ire contra cursum fluminis, si laborem remittant, vndis se dedunt, illis vim non inferre hoc est pati, retrocedunt si non progrediantur, quis nescit, quis non dolet corrupta natura duce, affectus sic in vitia dilabi vt rea volunras vbi semel peccato consenserit, vix iugum possit excutere, [s] vnde querula vox eius, Domine vim patior responde pro me; sed quid respondebit, nisi bene fac & viues; ne te torrens iniquitatis rapiat, insta, fortiter explica concessas tibi vires; vt vincas malum, quod à parente trahitur, vtere bono quod à Creatore tribuitur.

[s] D. Bern. serm. 81. super cantica.

Seruo Dei aut semper proficiendum, aut deficiendum est; [t] tandiu non relabimur retrò, quandiu ad priora non contendimus; vbi cœperimus stare descendimus, nostrum non progredi, reuerti est: non multum interest, inquir Seneca, [u] vtrum omittas virtutem, an intermittas, non enim vbi interrupta est, manet, sed eorum more quæ intenta desiliunt, vsque ad initia sua recurrit, quod à continuatione discessit; Reos satis aperta capitis minutione lex castigat, quos prohibet ad ampliores dignitatis gradus conscendere, [x] hac feritur maledictione Ruben; [y] effusus es sicut aqua non cresces; hæc dura seruitus imponitur vt ædificiis sic personis altius non tollendi, quæ ius naturale vnicuique quæsitum infami nota deiicit.

[t] Id. ad fratres de monte Dei. D. August. ep. 142.
[u] Epist. 71. 72.
[x] Can. de his dist. 58. & 1. q. 1. can. si quis.
[y] Genes. 49.

Postquam corpus ad summum incrementum peruenit, in eo quod sequitur tempore [z] omnibus iam partibus supra iustum succescentibus, non solum cuiusque officium minus probè administratur, sed etiam ipsum corpus macilentius, gracilius atque rugosius redditur, artusque omnes fiunt inualidi, quæ affectio appellatur senectus, ipsi marcori plantarum, prouenienti ob siccitatis excessum, quadam proportione respondens. Dum autem corpus incipit sibi non amplius crescere, vltimumque incrementi sui terminum attigit, defectum hunc abundè natura compensat per generationem & multiplicem indiuidui propagationem, sic enim dum incipit in se minui, viuit & crescit in sibi coniunctis. [a] Ipsa senectus vel naturalis vel Religiosa per abdicationem externorum fit consiliis vtilior dum illi multum non est cum corpore, imitatur Angelos qui patres [b] dici possunt eorum quos purgant, illustrant, perficiunt, heroïca diuinaque generatione fœcundi.

[z] Galen. lib. 1. de sanit. tuenda.
[a] Vide lib. 1. l. 15. §. 2.
[b] D. Thom. 1. q. 45. a. 5. ad 1.

Incrementum fit sensim & per gradus.

§. 5.

ENs naturale, sicut probatum est, [c] innatis tum materiæ tum existentiæ suæ passionibus, appetit augmentum, cum sine eo non sit, non agat, finem suum non assequatur, nec conseruari possit tam in indiuiduo quam in specie. Hic tamen appetitus omnium caput, ne feratur impetu, non est relictus agentium secundorum arbitrio, sed procedit certis modis & legibus à natura cuilibet generi, vt æquissimè sic necessariò præscriptis. Diximus [d] res quantitate molis exiguas nasci, nec enim plures generans, vt tutius speciei prouideatur, singulis ampliorem materiam valet suppeditare, nec debet in fœtum sic effundere substantiam suam, vt vno exhauriatur beneficio. Paruas ergo res nascentes, paruum decet alimentum, nam abundantius non foueret, sed vt ex scintilla primò nascentem ignem, magna lignorum congeries suffocaret; & cum ad mensuram alimenti fiat incrementum, sub debili sibique sensim accrescente nutritione, etiam paulatim corpus & vires augeri necesse est; sic infirmum nascens animal, & modulatis profectibus surgens in debitam suæ speciei dignitatem, transit per omnes ætatis gradus, & in id omne quod illi proprium est exercitatione diuturna perficitur.

[c] Supra §. 1.

[d] Supra lib. 1. l. 16. §. 1.

Quid in his diuersa nobis fingimus, vnicum est, continuum, serie nunquam interrupta naturæ beneficium, stillat enim vires, quæ materiam capaciorem efficiant, vt ampliori, maioraque capienti, plura pro recipientis merito largiatur. Magnum diuinæ prouidentiæ mundo præsidentis argumentum, sed & summæ bonitatis quæ diues in omnes totum dare parata, si totum potuissent continere: è glande radix prodiens occasione captata soli humidioris, se terræ insinuat, inde firmior effecta, locum quem semel occupauit, inuicta retinet, tantaque per ætatem firmatur propagine, vt vim ventorum non timeat sic fundata quercus. Quis illam ducentorum annorum adultam, cum tam alta, tam explicata radicum vbertate, solo mandare, cohærentem statim efficere potuisset, & nouam aduenam antiqui municipij priuilegiis donare? Olim Saturnus [e] in laneis compedibus visebatur, eo quod res complicata & constricta nascens, processu temporis facilè grandescir, ruptisque mollibus, quibus detinetur naturæ vinculis in optimos erumpit profectus.

[e] Macrobius Saturn. lib. 1. c. 8.

Si statim plantis & animalibus totam quam decursu temporis

consequi possunt amplitudinem natura concederet, hoc obtento perfectionis suæ termino, deinceps nihil sibi possent conquirere, eorumque tota vis torpesceret, solum minui non augeri nata; at cum paulatim adolescunt & perficiuntur innato sibimetipsis amori plurimum indulgent, non mutuata tantum, sed acquisita sibique magis propria gaudent bonitate, in diuersis ætatum gradibus consonant ad harmoniam, conferunt ad pulchritudinem vniuersi. Quid decentius, quam vt extrema concordent; & sicut imminutio sic accretio certis procedat gradibus, & pro numero rerum deficientium aut decedentium, pares substituantur.

Lex ista naturalis iure gentium ad humanos mores translata fuit, Nam obseruatum est vt corpus, sic animum successu temporis formari, perfici, vnde non permittuntur sibi adolescentes, nec efficiuntur sui iuris, donec, inquit Plato,[f] in ipsis constituta sit optima quædam Respublica sub imperio rationis partis nobilioris: Impuberes[g] quamuis necessitas penuriæ hominum cogat, ad honores non esse admittendos; concussionis crimen incurrere[h] qui à tyrone munus accepit euitandi tyrocinij causa; Nouitios[i] in religione non recipiendos ante annum probationis; velut artes virtutesque ipso temporis cursu accrescant, & ad perfectum adducantur. Sic tam in sæculari quam Ecclesiastica politia receptum est, honores gradatim conferendos,[k] & ad maiorem non perueniri nisi per minorem. Casum enim appetit qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum; In ordinibus itaque conferendis præscripta seruanda sunt interstitia. Ex Apostoli præcepto[m] ad Episcopatum neophyti, idest nouiter conuersi non sunt admittendi; prius magistri quam discipuli, duces quam milites, cum sibi non sufficiant, qualiter prouidebunt cæteris? Etiam imperiti superbiunt velut habeant innatum genij sui præstantia, quod cæteris conferre solet eruditio.

[f] Lib. 9. de Republ.
[g] l. 1 ff. de iure immunit.
[h] l. 3. C. de cōd. ob tur. caus.
[i] Cap. non solum. de reg. Iur. in 6.
[k] l. vt gradatim ff. de muner. l. honor eod.
[l] Can. sicut dist. 48. D. Gregor. in registro lib. 4. ep. 50.
[m] 1. Timoth. 3.

Dum superior dignitas cedit in præmium inferioris benè gestæ, eunctos spes continet in officio, exercentur, probantur, æmulatione proficiunt. Habet Respublica quo plurimum candidatorum votis successiue satisfaciat, quo bene meritis diutius sit benefica, quo se per saltum promouere volentibus opponat, tota in legem reiecta repulsæ inuidia. Hæc dignitatum successio fouet maximam inter diuersos dignitatum gradus concordiam, ipso namque progressu qui gessit officia minima, cum illis validum quia primæuum seruat affectum consentit cum paribus communis boni ratione, ad superiora se præparat, & in illis existentes ministros, suos aliquando futuros collegas, his officiis, quos sibi volet reddi, promeretur.

Aucta nolunt minui, eleuata deprimi.

§. 6.

CReatum omne à supereminente causa procedens, vt origini suæ respondeat, excellentiam appetit, [n] & naturæ suæ sortem supergressum æmulatur superiora: aduolat cœlorum sphæra [o] rapidissimè, vt quantum fieri potest, vbique sit tota simul, vbicumque tota simul est anima, inquiunt Platonici, & quia nusquam reperit stantem animam, quiescit & ipsa nusquam, & sicut anima circa Deum assiduè circumuoluitur quasi circa centrum, sic corporis sphæra circa animam à qua trahitur. Hunc eumdem circuitum ignis & aër sequuntur in parte sua superiori, & occeanus licet imperfectè suo fluxu & refluxu. Vnionem perfectam, vnitatis indiuisæ quandam imaginem natura sibi fingit in auro penè homogeneo. Quædam animalia mutantur in alia perfectioris speciei, vt erucæ & bombices in papiliones. Francisco I. Regi Galliæ [p] concha allata est in qua videbatur piscis penè in auem conuersus. Denique demonstratum est omnibus inesse validum appetitum incrementi & augmenti.

[n] Supra §. 1.
[o] Marsil. Ficin. theol. Plato lib. 4. c. 2.
[p] Scaliger de subtilitate exercit. 59.

Ex his licet inferre, si res ex imis naturæ gradibus ad superiora nituntur, & ad ea superatis obicibus perueniunt, eadem vis facilius sibi constabit ne deiiciatur, & asseret quod promouit; nam ex Aristotele acquisitio vt operosior viris est propria, fœminis conseruatio, quippe facilior, & passim in iure [q] facilius retentio, quam actio conceditur. Si ad id quod melius & superius est tendit natura, certè non fertur in contrarium, nec abdicato quem occupauerat eminentiore gradu, volens se dimittit ad inferiorem, & libera se mulctabit proscriptione. Ab orbe condito cœli & elementa assignatas sibi superiores regiones pro gradu suæ dignitatis retinent; vapor intensè calidus & siccus qui mediam aëris regionem illæsus peruasit, ignem ex ætheris vicinitate concipiens, mauult illic splendidè consumi quam descendere: terræ moles quas inclusus spiritus dum erumperet euexit, obstinata duritie suam vindicant altitudinem, & vt intelligas quantum illis placeat, montes rerum omnium sunt feraces [r] quasi ne explanentur vellent eo pretio vim humanam redimere. Non redeunt in vermem apes; in exiguos originis suæ fontes, fluuij; aurum quod longo sæculorum opere natura perficit, non resoluitur in sulphur, mercurium, aut ignobiliores materias quæ fuerunt suæ formationis rudimenta, sed ipsis etiam ignibus manet inuictum. Crescit corpus nostrum diuturna per ætates alimentorum accessione, non

[q] l. 16. ff. de ritu nupt. l. 20. ff. de statu hom. &c.
[r] Vide supra lib. 1. l. 4. §. 2.

ſic minuitur poſtquam attigit vltimum augmenti ſui terminum ſed oſſa & membra vitam potius, quam acceptam ſemel quantitatem amittunt.

Inde nata lex ciuilis [t] qua maioribus honoribus functi, ad minores non reuocantur; ſic aduocationem fiſci deponens, [u] poſtea non cogitur viliorem conditionem ſubire. Liber homo non poteſt cogi [v] ad adminiſtrandum Reipublicæ actum, qui à ſolis ſeruis ordinariè præſtatur. Inde Galba ſæuus, [x] & omnium odio dignus habitus eſt, quod claſſarios quos Nero ex remigibus iuſtos milites fecerat, redire ad priſtinum ſtatum cogeret, & recuſantes non modo immiſſo milite deiiceret, ſed & decimaret.

[t] l. 1. C. quemad. ciuilia munera inducant.
[u] l. 2. & 3. ff. de aduoc. diuerſ. iudicior.
[v] l. 1. C. ne quis liber. in.
[x] Sueton. in Galba. c. 12.

Dignitas eſt pars integrans immortalis corporis Reipublicæ quæ ſic non moritur, vnde ſeu dignitatem homini, ſeu hominem dignitati Reſpublica dederit, perpetuum munus cenſendum eſt, & ſi crimen abſit, non reuocandum. Vt enim præmium eſt extolli, ſic pœna deprimi, quam irrogare bene meritis iniquum eſt; & eleuaſſe vt lapſu grauiore ruant; coronaſſe vt victimas ad necem. Caput tentatur vertigine cum abyſſos, non cum magnam ſupra ſe altitudinem aſpicit, Ita magnarum rerum ſpecies humanum animum ad ſe vocat, deterret autem & ſupplicium eſt è gradu vel præſumpta deiectio. Putaſne magnis aſſuetum negotiis animum ad minima demitteres? velut indignæ materiæ non adhærebit, nec ciuile compoſitum efficiet; minutias illas contemnet, etiam agenda non videbit vt oculus ex magna luce prodiens, minus illuſtrata percipit velut obſcura & tenebris obſita. Poſſunt quidem publicæ dignitates precariò & pluribus ſucceſſiuè concedi, ſed ita tamen vt recedentibus honor ex munere depoſito ſuperſit. [y] Rhodi Solis coloſſus [z] terræ motu proſtratus, iacens quoque miraculo fuit; & quos lex vel fortuna magnis honoribus rectè functos ſeponit, æquum eſt ſemper ſuſpici & clariſſimos haberi, cum attonito ſplendore viguerint, inquit lex, [a] excipi debent acclamatione ſolita, nec prætereantur vt incogniti. Sic æde ſacra [b] terræ motu diruta, locus ædificij non prophanus, ſed manet ſacer.

[y] l. 1. C. de adu. diu. ind. l. vni. C. de cemit.
[z] Plin. lib. 34. c. 7.
[a] l. vnic. C de quæſtorib.
[b] l. 6. ff. de rer. diuiſ.

Exploſa fuit velut ridicula ſibimet contradictoria Pythagoreorum opinio, aſſerentium humanas animas poſt aliquot ſæculorum reuolutiones guſtata Elyſæorum fœlicitate, iterum teneri huius mortalis vitæ deſiderio, & in corpora velle reuerti; quis enim in hominis beatitudine quæ potiſſimum in intellectuali luce conſiſtit, admittet tantam intellectus cæcitatem, & affectuum prauitatem, vt non intelligant ſortem ſuam, & melioribus relictis, ferantur ad deteriora. Conſtat apud Catholicos [c] beatum non poſſe pro ſuo arbitrio ceſſare à viſione beatifica, quia nemo poteſt velle ſe non eſſe beatum,

[c] D. Thom. 12. q. 5. a. 4.

ſi

ſi enim hæc voluntas non eſt in via, multo minus in patria, tunc enim poſſidetur infinitum bonum in quo omnia creata bona eminenter continentur; beatus etiam non poteſt efficere vt lumen gloriæ ceſſet & non eleuet intellectum, nam hæc motio eſt ſupernaturalis & præuenit libertatem arbitrij: mouet autem neceſſario, quia non pendet à ſpeciebus rerum creatarum ſed ab eſſentia diuina quæ loco ſpeciei concurrit.

Quandiu ſumus in hoc tabernaculo non ſic Deus illuceſcit in cordibus noſtris, non ſic æternis ſuis ſplendoribus mentis noſtræ tenebras & inconſtantiam diſcutit, vt illi neceſſariò & totaliter adhæreat. Præcipit ſoli [d] & non oritur, & ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo. Deus tamen lux eſt [e] quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Bonitas, [f] quæ vult omnes ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire; Gratiæ ipſius opitulatio, [g] per innumeros modos ſiue occultos, ſiue manifeſtos omnibus adhibetur, & quod à multis refutatur, ipſorum eſt nequitiæ, quod à multis ſuſcipitur, & gratiæ eſt diuinæ, & voluntatis humanæ. Sic exclamat D. Auguſtinus. [h] Te Deus meus nemo amittit, niſi qui dimittit. Quanta mentis peruerſitas Deo propitio, ipſam ambienti, donis innumeris promereri volenti, repulſam dare; conceſſas ab eo coronas per contemptum proiicere vt ſe tradat diræ ſeruituti, pœnis temporalibus & æternis torquendam, vt inuito naturæ ductu aucta velit minui, eleuata deprimi. Mihi adhærere Deo bonum eſt, inquit Propheta. Ipſum complecti charitate quæ non excidit, quæ conſcendens montem domini, ſtat in loco ſancto eius, ſtabilem beatorum ſortem æmulata: hinc dilabi turpe & nefas ſit, vir fortis animo ſemper erectus placiduſque ſe dimittit ad humilia cum ſic prouidentiæ ratio tulerit, at inſtar lucis hæret origini ſuæ etiam dum contingit infima vt ſanguis dum in corpore vita fouetur, vt fontes quandiu vitali terræ ſpiritu venas ſuas implent, alta pariter & depreſſa æqua diffuſione peruadunt, ſic æquo pede vir bonus terit altas & deiectas fortuitorum ſemitas; pretium ſui non accipit ab opinione, dum vacat ab externis quæ ſuſpiciunt homines, non propterea deiicitur, ſed gaudet experimento ſui, externorum independentia, in libertatem ex ſeruitute, in tutum ex inſidiis, etiam in ſublime conuolat, nam excelſus Deus humilia de propinquo reſpicit, & hominem à terrenis gratulabundus excipit velut dilecti filij ſui viuentem imaginem.

[d] Iob 9.
[e] Ioan. 1.
[f] 1. Timoth. 2.
[g] Proſper. lib. 2. de vocat. Gent. c. 26.
[h] lib. 4 confeſſ.

[i] Vide lib. 1.

Augmentis positus est terminus.[i]

§. 7.

VT cœli & elementa finitas & suis terminis circumſcriptas habent ſphæras; ſic omnia viuentia ſunt in determinata quantitate, inter duos terminos maximi & minimi quos citra miraculum non excedunt. Nam in natura ſicut in arte certa debet eſſe organorum diſpoſitio inter ſe, potentiiſque mouentibus commenſurata. In India [k] ſunt arbores tantæ proceritatis vt ſagittis ſuperari nequeant; ſunt arundines quarum ſingula internodia alueo nauigabili ternos homines ferant; Miratur Plinius [l] trabem è larice altitudinis 120. pedum, quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo faſtigium ad cacumen æſtimantibus. Has excelſiores arbores, [m], vt naturæ ſummum opus, mos erat numini ſacrare, ſicut Elephantem [n] omnium maximum coronis decoratum, in India Alexander Soli dicauit. Hæc facit vbertas ſoli, temperies cœli, aquarum abundantia, & hic dici poteſt vltimus vegetantium terminus vltra quem non procedunt.

[k] Plin. lib. 7. c. 2.
[l] Idem l. 16. c. 40.
[m] Idem lib. 12. c. 1.
[n] Philoſtr. in hermis.

In mari [o] ſunt animalia maiora terreſtribus, quia ſunt tantum in elemento ſibi proprio humido, ad dilatationem facili; eximuntur etiam à vi ſolis qui plurimum alimenti conſumit; ſed tamen Delphinis, orcis, phocis, balænis, beſtiis cæteris, vnicuique pro ratione ſpeciei, ſua finita conſtat magnitudo. Referunt ſæpius effoſſa gigantum oſſa [p] ex quorum proportione apparebat aliquibus corpus fuiſſe ſeptem, nouem, etiam triginta & quadraginta ſex cubitorum. Tantæ molis cauſa petenda videtur à gignentium exuberanti conſtitutione, & ſimul à ſtatu cœli, luna creſcente plenitudini proxima, cæteris planetis in ſuis apogæis & in ſignis longæ aſcenſionis exiſtentibus; hora conceptionis & natiuitatis aſcendente parte prima alicuius ex his ſignis. Fatum vniuerſi notat decurrentibus magnis annis quorum quilibet eſt 360. annorum ſolarium, apicem cœli cum ſole maximo planetarum, perueniſſe ad horoſcopum qui eſt in cancro, cum ante diluuium gigantes dicuntur fuiſſe ſuper terram. Stupenda & prodigioſa hæc eſt humani corporis altitudo, limitata tamen, eſt enim velut littus, [q] ad quem maximus naturæ fluctus peruenit. Exploſa Poëtarum, in magnis ſemper ludentium fabula, de Oreſte, Encelado, Antheo, Poliphemo, cæteriſque gigantibus cœlo bellum inferentibus, conſtat ex veris hiſtoriarum monumentis, ſtaturam hominis altiſſimam ad ſeptem aut octo pedes excreuiſſe; ſolitam videmus intra quinque aut ſex, ad quam pro ratione temperamenti ſe natura producit;

[o] Ariſtot. problem Plin. lib. 6. c. 2.
[p] Plin. lib. 7. c. 16. Philoſtr. in heroicis.
[q] §. 2. Inſt. de rer. diuiſ.

lento gradu, ne diutius vacet in accretionis breui termino.

Augmentum fieri dicit Galenus, [r] quousque ossa confirmentur, confirmantur autem, inquit, in exigua magnitudine ob materiæ defectum & siccitatem, cum pars cui facienda est additio, in tantum induratur processu temporis, vt extendi non possit, & tunc stat augmentum in longum, & tandem ex eadem causa stabit etiam in latum & in profundum. Sed etiam induratis ossibus in parte superiori, videmus in inferiori adhærentes tendones qui sensim in os firmantur, quod autem sic continuè non accrescant, non est prima causa siccitas cui alimentis succurritur, sed ipsius siccitatis est inquirenda ratio. Stat augmentum, inquit Albertus, [s] 1. quia humidum seminale ex aliqua sui parte miscetur humido addito, & cum non sit in infinitum extensibile tandem deficit. 2. quia calidum naturale quod est finitum, non potest protendi vltrà mensuram suæ essentiæ. 3. externum humidum semper retinet aliquid de natura extranei, sanguis enim de lactuca generatus frigidus est, & caro erit frigida, ideò continuè debilitatur calidum, & deficit accretio; defectum hunc à defectu potentiæ naturalis pendere patet in eo quod fœminæ incrementum desinit anno 21. aut 22. maribus tantum anno 27. licet fœminæ citius adolescant ob materiæ tenuitatem.

[r] Libro de optima corporis constitutione Albert. magn. lib. de Vegetab. tr. 1 c. 1.

[s] Idem de generat. & corrupt. tr. 3 c. 15.

Crescit aliqua ratione mundus per multiplicationem indiuiduorum, sic enim magis accedere videtur ad infinitatem principij; [t] quia tamen semina sunt certo numero determinata, certo temporis spatio transcunt & omnia, fit recursus ad principium, secundum Platonicos [v] annis sex & triginta millibus solaribus. Cum omnia sint in omnibus, [x] sic vt pars harum referat, huic extremæ rerum renouationi præludit sol annuo reditu ad primum punctum arietis; dum etiam crescit & decrescit à duobus tropicis, quos exprimebant Ægyptij per duos canes velut custodes qui prohiberent eum vltra progredi. Nec lunam certos excedere luminis orbes, sed seruare modum quo crescit atque recedit, inquit Manlius. [y] Cum animalia cætera citius crescere quam nutriri desinant, solus crocodylus, quandiu viuit crescit, [z] & ideo licet infensissimus homini, fuit apud Ægyptios in honore, [a] non solum quia talium bestiarum aquas occupantium terrore, ab Arabia atque Lybia latrones in Ægyptum nare nequeant, sed maximè quia referunt mundum, tandiu rerum generationibus crescentem quam durantem, accretionis & existentiæ pari fato, tandem tamen desiturum.

[t] Vide lib. l 2. §. 1.

[v] Plutarc. lib. de placitis Philosophor. Marsil. Ficin. Theolog. Plato. lib. 4. c. 2.

[x] Vide lib. 1. l. 4.

[y] lib. 1. c. 5.

[z] Plin. lib. 8. cap. 25. in fine.

[a] Euseb. Cæsariens. præpa. Euangel. lib. 2. c. 1

Hominem diximus [b] esse paruum mundum, sed æui breuioris, cum tamen idem illi ac magno mundo propositus sit finis, scilicet imitari, & quod amplius est consequi mundum Archetypum, magnum opus illi, paruo tempore conficiendum; properet igitur, dies & annos celeritate & assidua mentis intentione præueniat, crescat

[b] Vide l. 1. l. 4. §. 3.

ſine mora virtutibus & meritis, reſpondeat gratiæ, ſacris affectibus anticipet æternitatem momento cuncta complectentem; quandiu viator eſt, currat in odorem diuinæ ſuauitatis, vt hoc breuis vitæ, curriculo, Deo dignus efficiatur. Liceat ſacratiſſimis hiſce motibus terminum non ponere, quia tendunt in infinitum cuius gratiæ beneficio ad vlteriora ſemper protenduntur; at abominanda mundanorum in congerendis pecuniis, dignitatibus, voluptatibus, indeficiens, & nuſquam ſatiata cupiditas. Breuiſſimum iter vitæ, infirmas iam ad illud vires, inquieto, ſuperfluo, etiam oneroſo torquent viatico. Hæc malè parta, vitam minuunt, augent reatus, etiam à poſteris in caput noxium redituros; tandem propriis ſe conficit viribus, qui, vt ait Propheta, * dilatauit ſicut infernus animam ſuam, & ipſe quaſi mors non adimpletur.

*Habac. 2.



VIVENTIA NORVNT SVAS ET HOSTIS ſui vires.

Lex 11.

Diuina prouidentia, quam naturam vocamus, viuentia præmuniuit duabus internis potentiis; quibus ſeu pace ſeu bello neceſſaria conquirunt ad ſui conſeruationem. Horum affectuum primus dicitur concupiſcibilis qui præſtat animanti vt ſecreto ſympathiæ ſenſu percipiat quæ ſibi conueniunt & ad ea ſibi comparanda, miris voluptatis illecebris inclinetur, impendatur. Ita ſeligit locum ſui conſeruatiuum, alimenta congrua, ſimilium ſocietatem, organorum quibus præditum eſt habet vſum facilem; ſeruat agendi modum legitimum, ſequitur motus ſibi familiares; & motu locorum diſtantiam ſuperans, mittitur in boni ſibi conuenientis poſſeſſionem. Hæc & ſimilia pertinent ad naturam quam diximus liberam, cum ad ea ſponte ſua, nullo cogente, ſolo ſe conſeruandi propagandique deſiderio feratur.

At cum mundus dicatur à Platone ludus Deorum, quia ſpectaculum exhibet agentium omnium velut paribus armis decertantium, vt nulla res ſit vel tam excelſa, vel tam humilis quæ non patiatur hoſtes ſibi plurimum infenſos, neceſſe fuit ad tutelam potentiæ concupiſcibilis, iraſcibilem aduocare, quæ concupitis obſtantia ſuperaret. Inde ſumptum illud Imperatoris Iuſtiniani, c Imperatoriam maieſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet

c In proœmio inſtitution.

esse armatam, vt vtrumque tempus & bellorum & pacis rectè possit gubernari, vtque legibus vim & autheritatem arma, armis ne temerè desæuiant, ductum modumque leges conferrent. Hanc togatam militiam, virium & sapientiæ fœlicem mixturam, in qua cuiuslibet rectè constitutæ Reip. posita salus expresserunt Poetæ per armatam Palladem, curiosè notarunt Astrologi [d] in mercurio & marte soli iunctis nascente mundo; Id consequuta est Roma, dum non minus scientiis quam armis florens, imperii sui limites longè lateque protendit. Huius familiarem idæam habemus in natura, quæ potentiæ concupiscibili iunxit irascibilem, & ne decertatio, furor esset præceps in pericula, voluit vnumquodque nosse quid possit & valeat.

[d] In fato vniuersi.

Sentiunt animalia quid possint & valeant.

§. 1.

PArum esset naturam instruxisse quodlibet animal exquisitis potentiis & organis [e] ad eliciendas actiones suæ speciei proprias, nisi subiunxisset arcanum quendam impetum, quo percipit collatas sibi vires, vt eas impendat in opere. Norunt omnia quid potissimum valcant, sibi fida, naturæ grata, quam prouidentem, intelligentem, parentem optimam hoc intimo munerum suorum sensu testantur. Constat motiones illas animantibus inesse, non per acquisitos sed per insitos & implantatos essentiis habitus, cum vides pullos anatum & anserum statim vt ex ouo prodierinr, aquis se committere quas horrent cætera volatilia nandi facultate non prædita; paruus equus nondum solidis vngulis calcitrat; taurus paruus nondum habens cornua fronte ferit, vnde patet, inquit Galenus, [f] animam vtentem particulis earum vtilitatem nosse, vt quas ipsa construxerit; At cum vires adoleuerint, eas intelligere satis ostentat taurus rauco minácique mugitu, crebra frontis iactione præludens certamini, quod fortis forensque subit solus contra ferarum impetum pro totius sui gregis tutela. Intelligit falco volatus sui pernicitatem, cum momento tenens altum, indeque ruens iteratis ictibus sternit ardeam, auesque cæteras corporis magnitudine, viribusque longe superiores: sic mustellæ & viueræ insiliunt in cuniculos qui celeritate viribusque præstantiores hærentem dorso bestiolam, infixoque versus aurem morsu pertinacem, velut prædam auferunt, sed cui, citò dolore victi, succumbunt. Galli in quacumque domo sunt, regnum ambiunt assidua dimicatio.

[e] Vide supra. l. 4.

[f] Lib. de fœtus formatione.

ne, velut ideo tela agnata suis cruribus intelligentes. Nouit torpedo vim suam [g] ipsa non torpens, mersaque in limo se occultat, pisces qui supernatantes obstupuerint, corripiens.

[g] Plin. lib. 9. c. 4.

Quis venator etiam frustratus gaudens non spectet iactabundam leporis celeritatem, securus fidensque non quætit nemorum latebras sed medias tenet planities, velut ad cursum equos, canesque prouocans; si par non inuenerit paucis saltibus magnum iter emensus, sedet & à longè venientes expectat, tarditatem illis exprobrans, gaudensque suæ celeritatis iterato sæpius spectaculo. Si magna canum vis vrgeat, subit proximum collem quem velut planitiem decurrit, quia posteriorum pedum expansa longitudo, sic æquat loci decliuitatem, vt corpus recta procedens, ad ima pondere suo non declinet. Indiam petenti Alexandro magno, [h] Rex Albaniæ dono dedit inusitatæ magnitudinis canem, cuius specie delectatus, iussit vrsos, mox apros emitti, ipso contemptu immobili iacente, ea segnitie tanti corporis, offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit; Nuntiauit hoc fama regi, itaque alterum mittens, addit mandata ne in paruis experiri vellet, sed in leone, Elephantoue, duos sibi fuisse, hoc interempto postea nullum fore, nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit; postea Elephantum iussit induci; tunc horrentibus per totum corpus villis, ingenti primum latratu intonuit, mox ingruit assiliens, & assidua rotatione afflictam bestiam cadentem confecit. Sentiebant canes illi vires suas, quibus itaque sua indignum reputabant hostem ignobilem, Athletarum simili vanitate, qui volunt fortioribus componi, quia sic fortiter susceptum certamen, certam suam habet gloriam, licet victoriæ fortuna non consenserit.

[h] Id. lib. 8. c. 40.

Qui ad rem quampiam aptus est, habebit, inquit Ptolomæus [i] huiusmodi significationis stellam admodum potentem in sua genitura; præcipiunt etiam diligenter obseruare quo ferat genius, quem notant [k] in gradu, inter horoscopum & partem fortunæ medio; sed quid opus est obseruationibus astrologicis, cum virium suarum conscia mens impetu naturali feratur in id quod fœliciter implere potest, & hinc adolescentum indolem explorari Plato præcipit. Augustus iuuenis potentioris sui genij occulto sensu, [l] Marcum Antonium paris ætatis ludo securus prouocabat tunc semper victor, eo quod talis futurus esset in posterum. Athanasius puer [m] cum coætaneis ludens solebat agere personam Episcopi, quam postmodum mira fortitudine contra vires coniuratas hæreticorum & Imperantium sustinuit.

[i] Centiloq. n. 3.

[k] Marf. Ficin. lib. de vita cœlit. comparanda cap. 23.

[l] Cæl Rhodig. lib. 2. cap. 10.

[m] Baron. an. 311.

Probat Tertulianus, [n] animam quæ sensibus omnibus sensum præstat, ipsam sui sensum ab initio sortitam esse; Nam ideo ratio-

[n] Libro de carne Christi. c. 12.

nalis est, quod se ratione præditam, & ad diuina natam intelligit, facta scilicet ad imaginem Dei, qui nunquam vacat ab infinitæ suæ perfectionis contemplatione. Inde magnis animis, quos humana passionum labes non infecit, inest in arduis summa securitas, inuicta fortitudo, æstus quidam, quo, maris instar, prius accrescunt sibi, quam in externa diffundantur. Existimare se dignum magnis, magnanimitas est, [o] qua sibi fidens animus spe futuri præsentium vim hostilem superat, Cum enim rei non possibilis, non sit appetitus, ad magna non contendet, nisi qui ad ea vires sibi putat suppetere.

[o] Arist. 2. Rhetoric. cap. 12.

Antiquum illud sapientiæ dogma, nosse teipsum, non minorem exigit notitiam perfectionis, quam defectus, bonus se bonum agnoscens, fortis fortem, agit opus Iustitiæ, & vt aliis, ita sibi reddit quod suum est: nec enim menti propriæ detrahit, aliis officiosa charitas. Cauendum præcipit Vegetius, [p] ne dubitans aut formidans exercitus producatur ad pugnam, aget enim prout sibi confidit, & victoriam sibi fortiter spondens consequetur, seu imaginationis vi, quæ vt ait Paracelsus, [q] multum potest in ipsis & in aliis, seu futuri præscia mens occulto sensu, belli fata præueniat. Denique generosos cursus nisi confidentia magna non appetit, nec sine diuinitatis suæ sensu, mens ad diuina sustollitur.

[p] Lib. 3. de re militari cap. 9. & 13.
[q] Lib. de philosophia occulta.

Nisi te Deo æquaueris, Deum nunquam intelliges, inquit Trismegistus, [r] nam simile semper à simili suo cognoscitur; extende teipsum in magnitudine sine termino, emerge ex corpore, totum supergredere tempus, æternitas esto, sic Deum agnosces, impossibile nihil in te supponens, teipsum immortalem puta, comprehendere cuncta potentem, scientiam omnem, atque omnem pariter artem, omni sublimitate sublimior esto, omni fundo profundior, adesto simul cœlo, terræ, mari, vt essentia sic cognitione & affectu cuncta supergressus Deum attinges. Sed non sine Deo, quod ad huius philosophi confidentiam addendum est, vt enim per solis lucem licet cuncta discernere, ita spirante Deo cuncta consequi; omnia possum, inquit Apostolus, [s] in eo qui me confortat. Vtque Deus Prophetis olim variam rerum humanarum sortem expertis, meritoque sibi diffidentibus signa dabat quibus spe confirmari, leges diuinas contra vim omnem humanam fortiter vindicabant, sic quibusdam reuelat ipsos esse confirmatos in gratia [t] vt securitatis gaudium etiam in hac vita in eis incipiat, confidentius, fortiusque magnifica opera perficiant, superatis vitæ præsentis incommodis.

[r] Trismegist.
[s] Philip. 4. Vide supra lib. 1. 8. § 2.
[t] D. Thom. 3. q. 26 a. & 12 q. 112. a 5. ad 4.

Ita consentit humilitas Christiana cum animi fortitudine, vt qui gloriatur in domino glorietur, [v] idest in veritate, veritas quippe

[v] D. Bernard. lib. de dilig. Deo.

dominus est, igitur vtrumque scire decet, quid sis & quod à teipso non sis, ne aut omnino non glorieris, aut inaniter glorieris; Cauenda ignorantia qua de nobis, minus sentimus; Sed plus illa qua plus nobis; quam oporteat tribuimus; per hanc Dæmonibus, per aliam pecoribus sociamur; Nimia quippe sui confidentia inficiatur dona Dei, non petit, non obtinet necessaria, & cum egenum ægrumque se non agnoscat; etiam oblata subsidia dedignatur. Si Religionis actus omnes positi sunt vel in petitione, vel in gratiarum actione, impius est qui sibi confidens, nec Deum datorem supplex agnoscit, nec gratus reueretur. Vnde primum & præcipuum pietatis signum hominibus à Deo datum, fuit circumcisio, [x] quæ significabat excisionem opinionis impiæ, menti persuadentis quod posset ex seipsa generare. Etiam in moralibus qui præsumit minus veretur, minus præcauet, plus periclitatur, [y] timor fundamentum salutis est, præsumptio impedimentum timoris: Cauenda superbia quæ etiam in prosperis supplantat, nescit enim stare, & si ceciderit nescit resurgere.

[x] Philo lib. de migrat. Abrah.

[y] Tertulian. lib. de cultu fœmin. c. 2.

Vt sentit, sic ostentat natura vires suas.

§. 2.

OPortuit animalia nosse vires suas, ne velut his destituta languescerent, non impletis ad sui conseruationem iniunctis muneribus, aut ne cæca præsumptione niterentur in id quod non possent consequi, & amplioris boni cupiditas in suammet rueret perniciem. At cum vitam agant inter hostiles potentias, etiam necesse fuit inditas sibi vires ostentari, & palam prodire, vt hostis impetum prius incusso metu, quam inito certamine repellerent, nec sibi tantum, sed infirmioribus, quibus vim possunt inferre, consuleretur.

Naturæ beneficium est, quod magnas mutationes ad ordinem vniuersi necessarias describat in cœlorum constitutione, & præmissis quibusdam sensibilibus signis denunciet, vt dilecti fugiant à facie arcus. [z] Non sæuit ex insidiis, sed prædicit fulgura tonitru, terræ motus mugitibus, & suspenso spiritu; maris tempestates rauco tumultuante ex abissis fragore; pestes, & cætera generis humani flagella, monstris [a] quæ fingit ad mali venientis viuam expressionem. Sic arma posuit in animalium anteriori parte vt ipso occursu feritas intelligeretur, & eius impetum declinarent infirmiora. Ob id exerti sunt dentes apro, hippopotamo, Elephanto; ob id cornibus est armata

[z] Psal. 59.

[a] Paracelf. lib. 1. Sagacis Philosophiæ.

armata ceruix, tauris, bubalis Rhiceronti, ceruis, capricornis, sic enim vim profitetur, & minas intentat, sicut oris toruitas, horrendusque rictus in Leonibus, Pantheris, Molossis Anglicanis. Nullum animal [b] cui vngues adunci gregale est, sed ad prædam se natum, & carniuorum præsignat.

Maximè cum ad hostis prædæque conspectum efferuescit animalium ira, [c] & ad nocendum insurrexerint, corpora solitum quietumque habitum egrediuntur, & feritatem suam exasperant; spumant apris ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur; Leones fremunt, rugitibus intonant, & vngues prius vaginis conditos exerunt; canes horrentibus villis, voce graui rudente, ostensis dentibus, morsum prætentantes, minantur; inflantur iratis colla serpentibus; intumescunt veneno rubetæ; scorpiones reflexo ad anteriora caudæ acumine stillant necem, denique nullum animal tam pernitiosum natura vt in illo non appareat ira sæuiente, noua feritatis accessio. Interdum vtrinque metus incussus auertit hostes à conflictu, honesteque velut paribus armis gradum reuocant, eo tamen prius discedente qui se minus intelligit habere virium.

Quid aliud præstat regnantium ambitio, quàm potentiam & vim profiteri sumptis ferarum ex rapto viuentium insignibus, quasi gloriosum sit esse terrori populis, & inuidentium audaciam metu continere. Sic Imperij Romani signum fuit aquila, [d] Venetis Leo alatus; Hispanis Leo furens, similiter Holandiæ, Scotiæ, Daniæ, Scythis; Angli tres habent Leopardos sæuientes; olim Scythæ fulmen, arcum & pharetram Persæ gestarunt. Regibus & Consulibus Romanis fasces, secures & virgarum fasciculi præferebantur: Iustitiam licet pacis parentem optimam, armatam tamen expressere; nam oportet in ciuitatibus esse arma, quibus etiam nolentes ad præscriptam legibus mediocritatem metu compellantur. [e] Cedunt in maiestatem Principis tot militum quibus stipantur cohortes, ensis & galea stemmatibus imposita, distinguit à plebeio nobilem; tot honoris tituli quibus politia sibi deuincit hominum mentes, & seruitutem exigit, potentiam significant sub qua videtur & securior & illustrior vita transigi.

Hæc igitur rebus in pace compositis ad cuiusque tutelam affectatur ostentatio potentiæ, sed in illam maximè vt animalia cætera feruntur homines quos ira possidet. Armorum, vindictæ, sanguinis suppliciorum, ingens tunc illis cupiditas; flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, æstuante ab imis præcordiis sanguine, gemitus, mugitusque & parum explanatis vocibus sermo præruptus, fœda visu & horrenda facies; vt nescias vtrum magis detestabile

[b] Arist. Hist. animal. lib. 1. c. 1.

[c] Seneca de iralib. 1. c. 1.

[d] Chassanæ in catalogo gloriæ mundi parte. 1. consid. 17.

[e] Vide lib. 1. l. 11. §. 3.

vitium ſit an deforme. Quidam humana feraque tranſgredientes ponunt in cœlum os ſuum; diras, horrendaque proferunt & imprecantur, Deo, ſanctis, Christo potiſſimum contumelioſi. Dum iudicio conſiliiſque præcluſa mens ſic agitur, natura feritatem vertit in præſidium, ſic enim terrirat hoſtem, & fugar furoris nihil, ne diuina quidem metuentis, metu, quanquam Teomachia ſit abominandum defenſionis genus & publicum in ſe conuertens odium; quid enim indignius quam iraſci Deo, qui malum non efficit ſed prohibet, qui omni boni largitor eſt, & à quo ſperandum erat in aduerſis auxilium? Quis furor vt vnum terreas, omnes in Deo communi parente lædere, hoſtes omnes infenſos, ob ſcelus hoc, experiri?

Citra deteſtandos illos impietatis & blaſphemiæ conatus affectarunt olim feritatem milites horrenda cæſarie, velut caput algol ſerpentibus intextum præ ſe ferentes, leonum induti ſpoliis, aſpidum & cæterarum ferarum horridis figuris impoſitis caſſidi, armis etiam fulgentibus, quæ fulguris inſtar, luce maligna præſtringerent oculos, & mille modis vt terrorem ſuis hoſtibus incuterent, vires ſortem humanam excedentes, mentiebantur. Id ipſum ambit apud nobiles, plebeios, artium & ſcientiarum profeſſores commune vitium iactantia, ſic enim vnuſquiſque potentiæ & excellentiæ nomen aucupatur recenſitis rebus à ſe fœliciter geſtis, arte tamen, ne deprehenſa vanitas riſum aut inuidiam incurrat.

Quod in hoſte validum aut infirmum eſt decertantia percipiunt.

§. 5.

CVm diuerſis entium gradibus qualitates actiuas ad libram æquiſſimè prouidentia diſtribuerit, quando dicimus vnum induſtria, viribus, pulchritudine præditum eſſe; id ſemper comparatiuè debet intelligi, vt ſcilicet infimis aliquibus præſtans, nobilioribus ſubiiciatur; præualet canis lepori, ſed canem diſcerpit leo, venatur perdicem accipiter, ſed vtrumque, cum ſua præda victorem rapit aquila. Plurimum igitur intereſt animalia certamen ineuntia, noſſe vires eius cum quo congrediuntur ne temerè ſe periculis exponant, & falſa præſumptione poſſe ſe putent in omnem hoſtem quod in infirmum obtinuerunt. Antipathiæ ſecreto ſenſu agnoſcit infenſum ſibi lupum ouis, miluum gallina, accipitrem perdrix, hominem timent fera omnia; eo viſo tygris transfert protinus catulos. Elephas ve-

Plin lib. 8. cap. 4.

stigio hominis animaduerso priusquam homine, intremiscit insidiarum metu, circumspectat, iras proflat, non calcat, sed erutum proximo tradit, ille sequenti, nuntio simili vsque ad extremum, & tunc totum agmen regreditur. Sic passeres & hirundines viso per aërem accipitre conclamant, & cæteris receptui dant signum. Visa in syluis vulpe, picæ & graculi, instant latebras petenti, & importuno clamore ex insidiis grassantem produnt. Docent speculatorem buccinа clangere cum viderit gladium venientem,* vt se populus custodiat. * Ezech. 33. Isay. 21.

Habent hanc etiam omnia solertiam vt ad occursum hostilis bestiæ, statim in arena capiant consilium, an cedendum, an certandum, & qua belli disciplina, aliter enim molossus taurum aggreditur, aliter aprum, aliter lupum, vrsum, leonem, aliter elephantem, quem, vt vidimus, [f] assidua rotatione fatigatum, procumbentemque confecit. f Supra. §.1.

Non eadem partium omnium corporis temperies, externas occursantibus aduersis expositas natura præmuniuit cute duriori, pilis, etiam lorica, in rhinoceronte, crocodilo, testitudine, & cocleatis omnibus, telis in hystrice, & herinaceo; at cutis subtensa membris in diuersa se flectentibus, velut sub axillis, vt motui consentiret, esse debuit tenerior, maximè cum ferè semper tecta videatur extra nociui periculum Talis etiam ea debuit esse quæ ventrem & intestina subcingit, vt esset ad dilatationem facilis, cum ex cibis aut fœtu ventres intumescunt. Animalia quæ cum potentioribus in certamen venire cogit necessitas, obseruant partes illas infirmas, & in illas valituros suos ictus insidiosè dirigunt. Regnat in Nilo Crocodylus [g] vnguibus armatus, contra omnes ictus inuicta cute, morsu terribilis pectinatim stipante se dentium serie, illi tamen in ventre mollis est, tenuisque cutis: intelligunt hanc hostis sui partem imbecillam Delphini in flumen immeantes, & astu viribus longè superiorem, interimunt; Nam vt territi mergunt se, subeuntque aluum secant spina, quæ illis ad hunc vsum inest dorso cultellata. Sic Rhinoceros [h] vnico suo in nare cornu Elephantis ventrem ferit sciens partem hanc esse molliorem. Inde dedidicit Eleazar [i] se supponere Elephanto Regio, eumque confodere, licet oppressus fuerit tantæ molis casu; suoque sepultus triumpho. Eandem bestiam viribus præstantem dracones [k] aggrediuntur, ne illos atterat, gressus alligant cauda, in ipsa nare caput condunt, pariterque spiritum præcludunt, & mollissimas lancinant partes: vel obuij deprehensi in aduersos erigunt se, oculosque maximè petunt; bibentibus etiam insidiantur, & nodis illigata manu, in aurem morsum defigunt, quoniam is tantum locus deffendi non possit nisi manu, sic sanguinem ebibunt, siccatos sternunt, licèt sæpè commoriantur oppressi.

g Plin. lib. 8. c. 25.
h Id. Ibid. c. 20.
i 1. Macab. 6. 46.
k Plin. lib. 8. c. 12.

Lupi vitant taurorum cornua & insilientes à posteriori parte prædam obtinent, dum morsus infigunt genitalibus; Mustella sicut diximus, cuniculum ferit versus aurem, vbi sedet vena vitæ, viriumque thesaurus. Cum aliquando foras emissa fuisset altior aqua piscinæ, mirati sumus plurimos vna nocte exanimatos pisces, leui versus aurem vbi squamiæ deficiunt cruentato vulnere, inflicto, vt dicebatur, à Scincho, paruo animali nigrescente stellionis instar, in aquis degenti. Leoni leontophronum paruum animal præsens est venenum,
[l] Plin. lib. 8. c. 38. [l] hunc visum frangit leo, & citra morsum exanimat; ille contra vrinam spargit exitialem; sic feles necant speciem quandam terrestris muris illis pestilentem, & quam ob modulatos sibilos vocant musicum. Certum est iuxta Nilum, canes currentes aquam lambere, [m]
[m] Ibid c. 40 ne Crocodilorum auiditati occasionem præbeant: Veterani canes leporarij præueniunt confugientem ad montana leporem. Norunt denique cuncta animalia, non sua tantum commoda verum & hostium aduersa, norunt sua tela, norunt occasiones, partesque dissidentium infirmas.

Quid amplius præstare potest militaris prudentia, quam ipso naturæ ductu in animalibus tam insigni, suas & hostis vires diligenter
[n] Luc. 14. expendere; munitiones & exercitus ea parte qua deficiunt, aggredi,
[o] Sueton. in Iulio Cæsare. & si non detur occasio nec spes victoriæ [n] ad pacis conditiones conuerti. Iulius Cæsar exercitum per insidiosa loca nunquam duxit, [o] nisi perspeculatus locorum situs, neque in Britanniam transuexit, nisi antè per se portus & nauigationem, & accessum ad insulam explorasset. Idem extremo tempore ad dimicandum cunctator factus est; quo sæpius vicisset hoc minus experiendos casus opinans, nisi præbuisset occasionem hostis, quia nihil se tantum acquisiturum victo-
[p] Arist. 2. Rheto. c. 17. Quintil. lib. 11. c. 1. ria dicebat, quantum auferre calamitas posset.

Varij sunt hominis affectus [p] secundum ætates & fortunas, præcipuum autem artis Rhetoricæ munus est, eos aggredi ea parte qua ratio debilis passioni subiacet; conciliare nobilem gloriæ stimulis, militem spe victoriæ & prædæ, plebeium familiæ commodis, iuuenem voluptate, senem præteritæ fortitudinis memoria. In tuam facilè duces sententiam auarum pecuniis; vanum laudibus; ambitiosum dignitate, luxuriosum voluptatis illecebris, quia non tam tuis, quam naturæ fatique sui viribus debilitatus cedet. Sic Demon primum hominem naturaliter futura cognoscendi cupidum, facilè fecit inobedientem, tum cæteros toto Idololatriæ tempore, falsis simulachrorum responsis delusit. Etiam illatis calamitatibus, temporalium bonorum effecit auidiores, vt eos ex ea parte debilitatos sibi magis deuinceret. Sic accipitres fame vexamus, vt superato quo prius retinebantur hominis terrore, auidius ruant in escas, &

manum eas offerentem, velut beneficam agnoſcant. Sic aliqui precantur amicis [q] incommoda in quibus magis animum accepti beneficij memorem oſtendant; ad beneficium iniuria veniunt, quærunt per ſcelera locum officio, morbum & incendium excitant, vt ſedaſſe videantur, fortunam, animumque recipientis debiliorem efficiunt, quo validius ſibi concilient.

[q] Senec. lib. 6. de benef. c. 25.

Quis, inquit Chriſtus [r] rex iturus committere bellum, aduerſus alium regem, non ſedens prius computat, ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad ſe, alioquin adhuc illo longè agente, legationem mittens rogat ea quæ pacis ſunt; ſic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Ex hac inducta ſimilitudine principis qui perpenſis hoſtium viribus, cum ſe nouerit inferiorem non exponit ſe periculis, infert pro comparanda mentis tranquillitate & ſalute renuntiandum mundo, nam potentior eſt in hac ſua ſenſibilium regione; quis enim ferat impetum vitiorum tam magno comitatu, tot populorum magnatum, ſæculorum iunctis viribus innocentiam opprimentium. Etiam fortiſſimi milites munitionem expugnari facilem, hoſti dedunt, ne in eius veniant poteſtatem, & dubitabit Chriſtianus ambitionis, auaritiæ, voluptatis abdicare titulos, plurimum integritati ſuſpectos; pati paupertatem, vt animum furoribus liberet; & relictis rebus quæ poſſident non poſſidentur, ad veras diuitias, veramque libertatem conuolare; ſic mundi & tenebrarum principis vires declinamus; ſuperabimus autem ſi ex ea parte qua debilis eſt, eum aggrediamur: Docebat Abbas Antonius diſcipulos ſuos, inquietum dæmonem mentis tranquillitate & ſolitudine; Impium, orationis aſſiduitate; inſenſiſſimum Deo & hominibus charitate, ſuperbum humilitate ſuperari; hæc ſunt arma Chriſtianæ militiæ, [s] ad deſtructionem munitionum & omnis altitudinis, extollentis ſe, aduerſus ſcientiam Dei.

[r] Luc. 14.

[s] 2. Cor. 10.





FORTIORA PRÆVALENT INFIRMIS

Lex 12.

Piritus ille mundanum corpus implens, regens, agitans,[t] virtusque cœlestis inferiorum forma, latet nos, cæci ducimur; quod intus mouet arcanum est, sapientiam enim Dei[v] præcedentem omnia, quis inuestigauit. Vnum est quod omnium oculis paret, quod omnes intelligunt & suspiciunt, velut quid præcipuum & diuinum, quia dominans, corporea scilicet fortitudo, viriumque præstantia, cui quod infirmius est, parere cogitur. Ignis inter elementa præstans actiuitate, compositum omne dissoluit, nec se nisi per aliorum corporum strages immanis propagat; Marini pisces vt præstant viribus, sic feritate; illis commune fatum, vt minores sint in escam majoribus, & hæc tanta voracitas, cibique cita confectio, probat ipsos in se plurimum ignis,[x] etiam in hostili plaga victoris, continere. Ex eadem aqua primitus aues eductæ,[y] vt plurimum viuunt ex rapto; nidis aliorum insidiatur Coccix, pullis graculus, adultis passeribus accipiter, hunc, Miluum & coruum falco discerpit, falconem aquila; cuniculos venatur vulpes, vulpem lupus, lupum leo, omnibus sub hominis ductu, bellum indicunt canes; hinc tot impensis ludunt Principes in auibus cœli,[z] & gaudent huius, alteriusque venationis spectaculo, non innoxiè, si sit sæuientis potentiæ tyrocinium.

Illius adumbrata quædam videtur idæa in naturæ gradibus, nam ex elementatiuo viuunt plantæ, ex plantis animalia, ex minimis animalibus majora, ex imperfectis perfecta, ex omnibus homo, cui omne quod mouetur à Deo datum est[a] in cibum & obsequium. His dominari non contentus, etiam imperium vsurpat in similes, & in æqualitate naturæ vires mutuatur à fortuna, vt potestatis velut legitimo titulo vim intentet. Sic currentibus magnis annis cum in vniuersi figura[b] ventum esset ad sextam domum ægritudinis, Nembroth primus mundum vexauit tyrannide, morbo deinceps insanabili, & quo totus orbis velut diluuio consumitur. Roma sub influxu martis mundo nascente,[c] apicem cœli tenentis nata, & facta rerum domina, annum incœpit, velut fœlicibus auguriis à mense martio, marti dicato; Ex Scythis[d] Sarmatæ adorant

[t] Vide lib. 1. l. 3. §. 2.

[v] Ecclef. 6.

[x] Vide supra lib. 1. l. 4. §. 2.

[y] Gen. c. 22.

[z] Baruch. 3. 17.

[a] Gen. 9.

[b] Vide fatū vniuersi.

[c] Ibidem.

[d] Clemens Alexand. in exhort. ad gentes.

acinacem; In Lacedemone [e] Creta, & apud gentes quæ possunt præualere, finis est vt dominentur, vnde ad bellum ferè tota iuuentutis disciplina est, honoresque & præmia sunt, quæ ad virturem bellicam accendunt. Vbique tyrannus sæuit in populum, Nobilis in plebeium, diues in pauperem, validus in infirmum. Rari sunt externi casus fortunæ, ab homine homini quotidianum periculum, [f] Nullum malum frequentius, nullum pertinacius, nullum splendidius, cum illustris potestatis titulo sæuiant, & illis pro iusto sit quod volunt & possunt. At quia sub legis naturalis nomine grassatur hæc publica calamitas, operæ prætium est tanti mali causas & remedia distinctius expendere.

e Arist. 2. politicor. cap. 2.

f Seneca. ep. 104.

Æquum est debiliora pro natura sua modo subiici potentioribus.

§. 1.

VT humanæ menti licet cogitationes suas in possibilia simul & impossibilia mittere, quidam quorum totus in pacem est genius, vim & cædes non ferens, quærunt, num conuenientius fuisset, creata non in se mutuò decertare, sed concessis proprietatibus, orbe toto gratulabundo, procul ab inuidiæ fortunæque telis, frui. Angustæ timidæque mentes, dum hærent singularibus, non satis intelligunt mundi totius harmoniam ex contrapositis & semiuiuis, variè semper desinentibus, vt dictum est, [g] positam. Non exprimeret primæ causæ vim producentem natura, sed segnis torpensque iaceret, nisi daretur actio, at simile non agit in simile, & frustrà vires explicarentur, nisi propositum esset, quod obtinerent præmium, oportuit igitur esse contraria, quæ decertarent in inuicem, & inter decertantia oportuit vni victoriam cedere, at cui meliori titulo concederetur, quam fortiori, sic enim dominantis elementi, cœli, genij vicem videtur agere; si fictilis olla cum ferrea collidatur, æquum est fictilem confringi, & terram metallo duriori cedere, sic bestiam imbellem fortiori. Est seruitus quædam naturalis, [h] vt fundi sub alio positi vnde deriuantur aquæ, & de illo damno non tenetur dominus.

Si durum tibi videtur magnos in mari pisces vesci minoribus, cogita diuinam prouidentiam, quâ fit vt tot rapinis respondeat seminum immensa fœcunditas; licet enim tot belluæ, tot aues rapaces, tot homines piscationibus assiduis prædam agant in mari, non exhauriunt, nec ita superfluam tollunt piscium copiam, quin olim tynniorum multitudo, [i] classem Alexandri, velut hostis agmen, in

g Vide supra lib. 1. l. 1. §. 7

h l. 2. b § 1. ff. de seruit. rust. prædi. l. 1. §. 22. ff. de aqua. & aq. pl.

i Plin. lib. 9. c. 3.

contrarium expulerit, vnde si cessaret præda, omniaque piscium semina certò coalescerent, illis nutriendis etiam continendis, licet vastum abyssis mare non sufficeret: Non est indignum mori mortalia, quæ nec sentiunt, nec dolent fatum suum; Nonne melius est hæc interitu repentino, quam lenta corruptione tolli; cum aliis sunt in alimentum, vitam non tam amittunt, quam donant; existentiæ locum cedunt antiquis & validioribus, quibus ad illam plus iuris quæsitum est. Mundus hac communi lege regitur, vt vnius corruptio sit alterius generatio, nihil illi perit, sed perennitatis suæ maximum argumentum est quod ex suis continuò surgat cineribus.

Vis hæc singularibus illata, vniuersi nimia plenitudine laborantis remedium est, & nociui opportuna vacuatio. Ouibus, cuniculis, leporibus, armentis inest mira fœcunditas, quæ agros hominumque labores vastaret, nisi his feræ simul & homines vescerentur; sic enim cuniculi populatis messibus famem sæpè balearibus insulis attulerunt, [k] ab iisdem suffosum in hispania oppidum refert Varro, & quotidiè gementes audimus rusticos, quod cerui, lepores, & cæteræ circa syluas regias feræ agros in messem venire non sinant, eo quod illic priuatis venatio sit interdicta. Hæc igitur animalia cedunt nobis in cibum, ne multitudine noceant; at quæ tantum nobis sunt nociua nec in cibum vtilia hostes suos habent à quibus exterminantur. Ita ferunt Seleucidas aues [l] in montem Cassinum sole existente sub cancro aduolare vt populentur insectorum multitudinem quæ tunc maximè abundant, & nocent frugibus, quibus depastis disparent; sic apud Ægyptios Ciconiæ & Ibides sacræ habebantur, quia depascuntur ibi, multum nociuam serpentum multitudinem; sic apiaster auicula, gallicè *Mesange* nascitur ad conficienda per hyemen erucarum oua; licet enim sub multiplici laneo inuolucro, explicari difficillimo, tecta lateant; hæc obstinata pertinacique malignitate claustra dilacerat, & exitialem arboribus prolem, absumit: sic regulus auis araneas, araneæ muscas capiunt; illis propterea nullus irascitur, vt nec cattis quod venentur mures, & domos nostras hac importuna lue liberent. Non est igitur iniquum potentiora, minus validis præualere; & si homines id sibi crederent illicitum, abstinere deberent ab omni cibo, non animalium tantum, cum Pythagoreis & Manichæis, sed etiam plantarum & fructuum, quibus tollimus vitam, vt nostræ subueniatur.

Longè ab illo delicato misericordiæ sensu aberrant, qui vim omnem dominantem, [m] velut martiam, velut diuinum quid & inuictum habebant in honore, dracones, crocodylos, etiam pessimos hominum. Sed quis sensu rationeque non horreat iniquissimam & feralem

[k] Plin. lib. c. 29. & 55.

[l] Id lib. 10. c. 27.

[m] Baron. an. 145. nu. 12. & 16.

lem hanc opinionem, quæ vim pro iure constituit, quæ mundum rapinis & cædibus exhauriens, humanam societatem citò deleret? quis prædam bonorum suorum, quis seruitutem æquò ferat animo eo quod illam, sine causa; patiatur à potentiori? quis æquum putet athletas & baiulos moribus corruptos, quia viribus præstant, dominari viris bonis & sapientibus. Male vim hominis æstimant ex corporeis quæ pleniora contingunt animantibus: bonum hominis in animo constituendum est, obsolescit si ab optima nostri parte ad pessima transit, & transferatur ad sensus: Non propter vires corporis sed animi nobis contingit in naturam imperium, & qui hac parte prævalent, meritò cæteris dominantur: hinc populi totum ius suum transtulerunt in reges velut sapientia ad sui & aliorum regimen magis aptos; sponsione publica se submiserunt legibus, quæ sunt defecatæ rationis sancita, priuatim autem quilibet discendi cupidus agendi normam accipit ab artium, scientiarum, virtutum magistris.

Optanda foret tam excellens animi potentia, vt cæteros in se conuerteret, ignorantes in peritos, cæcas passionum aberrationes in virtutum habitus, hinc Aristoteles [n] asserit eos qui perturbationibus subiiciuntur, naturaliter esse seruos eorum qui præualent sapientia; inde Romani [o] consulere se dicebant populis, etiam inuitis, velut ægris, quos armis vincebant, vt bonis moribus excolerent, salutari sæuitia, Herculis & heroum exemplo, qui peragrabant orbem, non concupiscendo sed vindicando, & vt populos in veram assererent libertatem. Sed quid iuuat ambitioni præfigere probitatis titulum; non fallit mortalium oculos hæc assumpta virtutis & humanitatis larua; non vult docere populos qui bello & igne vastat, qui facit extorres à patria, qui fugæ vel neci durius ereptos, perpetua vexat seruitute. Viderint Romani qui Deum suum terminum, tecto concludi nolentem colebant, quia nullum ipsi patiebantur terminum imponi promouendis imperij sui finibus. At Christiano Principi non licet [p] infideles sibi non subditos prætextu Religionis bello vexare, cum nullam in illos habeat iurisdictionem, maximè si fidem nunquam receperint; non licet eos naturali sua libertate fruentes spoliare, facere mala vt eueniant bona; innoxios vexare, delere, spe propagandæ fidei, quam aut coacti non recipient obstinatè nitentes in contrarium, aut receptam vltro citroque violabunt.

[n] 1. Politic. c. 3.

[o] D. August. lib. 19. de ciuit Dei. c. 21.

[p] Bonacina de fide. puncto vltimo.

Aliud potest Princeps in sibi subditos, vtitur enim ab ipsismet sibi tradita potestate, armatas habebit leges, [q] quæ malos ad obedientiam adducant & constringant. Notant astrologi [r] in capitibus geminorum duas esse stellas lucidas quorum præcedens mercurium refert, & nominatur Apollo, altera sequens est martia, & vocatur Hercules, primam natura sua immortalem, alteram immortalitate donatam fin-

[q] l. 2. ff. de iurisd.

[r] Ptolom. quad. lib. 1. c. 8.

gunt Poëtæ, quia lex æternæ veritatis, aduocauit in auxilium suum humanam potestatem, quam hac vnione consecrauit, & hinc Athenis Areopagi Iudices in monte Marti sacro ius dicebant.

Itaque populi sponsione publica legibus scriptis etiam animatis, scilicet principibus summam dederunt potestatem, vt priuatæ potestati velut minori publica præualeret, & iustitia tum legis æternæ, tum humanæ potestatis gemina vi cunctis dominaretur. Finis enim iudiciorum est [s] vt quisque præsidium iuris sui habeat publicum, & vt lites non priuato sed publico iudicio terminentur. Ideò debitores non oportet armata vi terreri, sed iuris remediis [t] ad solutionem vrgeri. Hoc iure vtimur, vt quidquid omnino per vim fit, [v] id in vis publicæ, aut vis priuatæ crimen incidat. Non enim est singulis concedendum, [x] quod per magistratum publicè debet fieri, ne detur occasio maioris tumultus; vnde priuati carceres prohibiti sunt [y] sub pœna capitis. In Concilio Arelatensi Galliæ an. 445. & iudicio Leonis Papæ, Hilarius Episcopus metropolitani dignitate priuatus fuit, quod vi armata, quæ ei placita erant in electionibus & depositionibus exequebatur. Indè patet quanta sit iniquitas in his qui duello decertant, vsurpant enim ius gladij, soli Regi à Deo concessum; In sua causa se constituunt iudices, æstu vindictæ corrumpente iudicium; iam læso, ad iniuriæ cumulum, pro satisfactione necem intentant.

[s] l. 1. ff. de iud. l. vnic. C. quando liceat vnicui. se vind.
[t] l. 9. C. de abl & art.
[v] l. 152. ff. de reg. iur
[x] l. 176. ead.
[y] Tot. tit. C. de priu. carcerib.

Igitur priuatæ potestati præferri debet publica, vim enim suam habens à ratione quæ est legis anima, ab æterna veritate, à verbo per quod omnia facta sunt, meritò cæteris dominatur. Iura publica sunt in habitudine triplici, primò partis ad partem, secundò totius ad partes, 3 partium ad totum; ita virtutes omnes complectuntur & commendant; certissima sunt humanæ vitæ præsidia, [z] infirmorum auxilia, potentum fræna. Quem delectat libertas ab amore mutabilium rerum liber esse appetat, [a] & quem regnare delectat, vni omnium regnatori Deo, subditus hæreat, plus eum diligendo quam seipsum, hæc est perfecta iustitia qua plus potiora, minus minora diligimus & minori priuatæ potestati, publicam diuinamque, tanquam maiorem præferimus. Hinc iure naturali ab ipsis mundi primordiis oblata sunt creatori Deo, fructuum & animalium sacrificia, quibus homines omnipotentiæ diuinæ se subiectos profitebantur. His in lege noua successit sacrificium iustitiæ, laudis, fidei, quo rationem, animæ, vt ait Philo, prolem masculam, sicut Abraham vnigenitum, ligatis pedibus manibusque primæ veritati viuifica morte desituram immolamus.

[z] Cassiodor. lib. 3. variar. epist. 17.
[a] D. August. de vera religio. c. 48.

Vim potentiorum sæuientem natura moderatur.

§. 2.

MVsicorum libri lineis notulisque suis distincti limites ponunt vocibus ne quid potentior audeat supra dictam concentui legem; hinc enim altum tenentes mox occurrente mutationis signo, fractione, deiectione, etiam silentio, prout postulauerit harmonia, castigatur. Modum hunc potentioribus impositum ars didicit à natura, quæ, vt diximus, [b] agentibus omnibus limites, finesque præscripsit, sed potissimum vim profitentibus & rapacibus, ne non tantum demetant luxuriantem copiam, sed excedente sæuitia, speciebus quibus data sunt pro remedio, sterilitatem inferant. Triplici ratione continentur. 1. vt non in omnia sed in quædam, libratis ex æquo viribus, decertent, sæpius incerto marte. 2. vt non semper, sed certis tantum temporibus; 3. non vbique, sed præfinitis quibusdam locis. [b] Vide supra lib. 1. l. 7.

Feritas quæ venatur animalia specie diuersa, non indistinctè debilioribus omnibus vim infert, sed quibusdam, non etiam rapit quidquid persequitur, dolis enim & celeritate sæpius se vindicant à canibus & lupis, cerui, damæ, lepores, à falconibus columbæ, à marinis bestiis, pisciculi. At quæ sunt eiusdem speciei non sæuiunt in inuicem, nisi pro cibo & venere, propterea non vsque ad internecionem, id enim prohibet virium paritas, & vigens etiam in rixa, innatus similium amor; certaminis igitur præmium est, frui concupitis, expulso qui prædam exilem partiri volebat, æmulo; Nam si abundet, lupi, canes, leones, aquilæ, corui simul inoffensè satiantur. Imò venationes mira vixque credibili disciplina disponunt, vt quidam ex insidiis occupent loca, in quæ cæteri cursu concito prædam agunt, quam communi labore partam, inter se partiri mos est. 2. certis tantum temporibus in se desæuiunt animalia, scilicet pro cibo, cum vrget fames; pro venere, vno vel altero mense cuiuslibet anni, vbi necessitas, æstusque desierit, mitescunt, & similibus amicè sociantur. Denique sicut ad quietem sua vindicant cubilia, sic ad prædam, certos locorum fines intra quos socium non patiuntur; sic vnum par aquilarum, [c] magno ad populandum tractu vt satietur indiget, determinant ergo spatia; nec in proximo prædantur, seu clementer suis parcant hospitibus, seu quæsitu facilia generosè contemnant, vel prouidæ reponant futuræ necessitati. [c] Plin. lib. 10. c. 3.

Cum oportuerit hominum societatem velut corpus, apta partium ordinatione constitui, & ordo dicat superiora, media, infima, quidam existunt potentiores in bonis animi, corporis, fortunæ, quibus à cæteris pro ratione gradus debetur obsequium; salua naturali libertate ciuiliter subiici debet rudis ingenioso, ignorans sapienti, infirmus valido, pauper diuiti. Quid enim, inquit sapiens, [d] communicabit cacabus ad ollam, quando enim se collisérint, confringetur; vltrò cedendum prouidentiæ quæ res humanas & cuiusque sortem ita distinxit. At ciuilis huius potentiæ modum, non oportuit relinqui priuatorum arbitrio. Sic enim nullos nec ratione personarum, nec locorum, nec temporum limites pateretur; vellet ambitio populis omnibus imperitare, auaritia diuitum omnium thesauros congerere, sacra prophanis permiscere; Naturæ desideria finita sunt, ex falsa opinione nascentia quo desinant, non habent: Nullus sufficit humor ad satiandum eum, [e] cuius desiderium non ex inopia, sed ex æstu ardentium viscerum oritur, non enim sitis illa, sed morbus est. Eadem natura est in omni desiderio quod non ex inopia, sed ex vitio nascitur, quidquid illi congesseris, non finis erit cupiditatis sed gradus; necessariis rebus & exilia sufficiunt, superuacuis nec regna.

[d] Eccl. 11.

[e] Seneca in consolat. ad helui.

Æstus igitur illos quos ratio, quos natura, quos singulorum cupiditas non satis continebat, lex ciuilis publica maiorique potestate constituta, vt exposuimus, [f] velut fræno compressit. Et eo quod ipsimet ministri iustitiæ concessa sibi potestate possent abuti, vim hanc dominantem certis rerum, personarum, loci, temporisque limitibus [g] leges tum diuinæ tum humanæ circumscripserunt. Apud Romanos Senatorum & nobilium potentiam Tribunus plebis, apud Lacedemonios Regum authoritatem Ephori temperabant; vt pictor non patitur in animali caput, [h] vel membrum aliud, iustam excedens quantitatem, nec chori magister vocem, licet ex se suauissimam, si cæteris harmonicè non consonet; Ita lex non permittit vel Regem vel ministrum sic potentem, vt pars sit supra totum. Modum leges Regni vel Reipublicæ fundamentales, vota populorum, intimi sensus pietatis & Religionis exigunt, ne periclitetur regimen, si potentiam illimitatam, non temperet vt in Deo, æqualis illi bonitas & sapientia.

[f] §. præced.

[g] Vide lib. 1. l. 7. §. 3. & 4.

[h] Arist. lib. 3. politico. c. 9. & 11. & lib. 5. c. 8.

Recensuimus leges illas publicas immodicè crescentis potentiæ fræna; de pietatis sensu scribit D. Bernardus ad Eugenium Papam, [i] Attende te simul esse summum & vilissimum; imitetur cogitatio tua naturam, imitetur & quod dignius est, authorem naturæ, summa imaque consociantem: Nonne natura in persona hominis limo, vitæ spiraculum inspirauit, & colligauit; Nonne author naturæ in

[i] Lib. 2. c. 9.

sui persona verbum, limumque contemperauit, ita tibi sume formam, tam de nostræ concretione originis, quam de sacramento redemptionis, vt altus sedens, non alta sapiens sis, sed humilia de te sentiens, humilibusque consentiens, non minus cogita te hominem, quam hominibus imperantem. Rara magnaque fœlicitas hoc intimo naturæ suæ sensu à fœlicitate non vinci.

Bella quidem introducta sunt [k] vt quod non potest ratio, vis obtineat, modum tamen illis præfinire debet tum ratio, tum Religio, vt non nisi cogente necessitate contra proteruos suscipiantur, sicut ad ferrum & ignes non recurrit medicus nisi frustra tentatis leuioribus remediis: Nam bella finitimis inferre,[l] & hinc in cætera procedere, ac populos sibi non molestos, sola regni cupiditate conterere & subdere, quid aliud quam grande [m] latrocinium nominandum est. Etiam dum in armis ius est, hosti data fides seruanda,[n] debetur enim vt homini cum quo naturalis est societas, nec obstat quod sit hostis, quia promissio ius nouum confert. Parta victoria conseruandi sunt ij qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt, iisque consulendum. Ita Romani nationes deuictas bello in fidem receperunt, æquè pulchrum existimantes, reges & vincere & seruare. Ne generosæ quidem feræ permordent & vrgent abiectos: Elephantes leonesque transeunt quæ impulerunt; Viri fortis est, [o] eos qui de victoria contendunt hostes putare, qui victi sunt, eos homines iudicare, vt possit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere; sic Metellus vrbe capta, corporibus liberis vim inferri vetuit; sacra, quæ victoria prophana fecerat, religione impeditus non attigit: parcendum fœminis, senibus, pueris, hospitibus, innoxiæ multitudini, agricolis & his omnibus qui nihil ad bellum conferunt. Furor est ea destruere quæ vires hostis non minuunt, victoris non augent; non sua sed aliena credit qui sic immaniter vastat. Iniustum semper habitum est [p] victos arma deponentes occidere, & in certaminibus publicis tenetur lege Aquilia [q] qui cedentem occidit. Insignis est laus eius qui contentus fuit ex Rege victo, [r] nihil præter gloriam sumere, hoc est enim ex victoria sua triumphare, testarique nihil se quod dignum esset victore, apud victos inuenisse.

Vt eiusdem speciei animalia pro cibo, venere, vel æmulatione, non vsque ad internecionem decertant, sic ea bella quibus imperij gloria proposita est, minus acerbè gerenda sunt, potissimum ciuilia, in quibus vsque ad victoriam non vsque ad seruitutem aut necem pugnandum præcipit Plato, [s] vnde lauream nec Senatus cuiquam dedit, [t] nec quisquam sibi dari desiderauit, ciuitatis parte lachrymante; templis etiam ob externas victorias inferenda trophæa, domestica mala, tristitia operienda censuerunt.

[k] Cic. 1. officior.

[l] D. August. lib. 4. de ciuit. Dei c. 6.

[m] D. Cyprian. ad Donatum.

[n] D. Ambr. lib. 1. offic. cap. 29. & D. August. ep. 1. ad Bonifac.

[o] Cicero. ad herenn. gellius lib. 15. c. 31.

[p] Liuius dec. 3. lib. 8.

[q] l. 7. §. 4. ff. ad l. aquil.

[r] Seneca. lib. 1. de clemētia in fine.

[s] In Menexeno.

[t] Valer. Maxim. lib. 2. c. 1. Tacit. 1. histor.



SÆPE CONTRARIA DVM IMPVGNANT, perficiunt.

Lex 13.

[a] Lib. 1. de cœlo cap. 3.



Meritò probat Aristoteles [a] ad vniuersi perfectionem, res pari vicissim contrarietate fuisse præditas, dari cœlum mobile, terram immotam; in elementis & mixtis, primas qualitates, æquis ponderibus oppositas seruare mundum successiuis corruptionibus & generationibus perennem: Nata quælibet sibi non relicta ne torpescerent, eo quo versantur externarum causarum motu perfici. Phœnicum Theologia dicebat, [x] tonitrua & fulgura in aëre facta Naturam commouisse, itaut è terra & mari animalium mares & fœminæ prosiluerint. Obseruant [y] easdem cœli minas, indicam arborem efficere Caphuræ fœcundam; Conchas etiam plurium & maiorum margaritarum matres. Regalia quædam esse fulmina, [z] quæ ciuitatibus fœlicitatem importent, & cœli non iram, sed locorum quæ libauerint, testentur desiderium. Terram insolitis motibus concussam, sæpius fudisse montes & metalla; plurimos fœlici naufragio liberatos ex hostium seruitute; sic ludit in orbe terrarum prouidentia, vt hostiles contrariorum vires, non solum certis loci temporisque limitibus coërceat, ne procedant in excessum, sed easdem vertit in iam concessæ virtutis splendorem & profectus.

[x] Eufeb. præparat. Euang. lib. 2. c. 7.
[y] Mathiol.
[z] Athenæ. lib. 3. c. 8. Sueton. in Augusto. gellius lib. 4. c. 5.

Contraria iuxta se posita magis apparent.

§. 1.

EXplorant quidem sensus nostri rerum naturas, & earum auidæ menti, quæ perceperint, discutienda referunt; sed cum essentias ignoret ipsa, cum illam consueti vultus non afficiant, & ex assuetis non fiat passio, fit parum æqua rerum æstimatrix. Huic infirmitati geminæ subuenit prouidentia duplici præsidio, nam identitatis tædium leuat gratissimæ varietatis nouitatisque intermixto spectaculo; Insuper rebus addit splendorem, earum in nobis auget

ſenſum, pungit & vellicat faſtidientem appetitum, immediata contrariorum iuxta ſe poſitione, dies & nox inuicem vertunt, nunc ſplendidum, mox nubilo ſordidum cœlum; [a] æſtati in qua dominatur bilis ſuccedit autumnus, cui propria eſt melancholia; poſt hyemis diuturnas humiditates, ſtatim oriuntur venti martij, qui longè magis exſiccant quam æſtiui; [b] Ver ſi ſit humidum, pluuioſum & auſtrale, æſtus de repente accedunt, pluuiæ fiunt vehementiores poſt ſerenum, quam alio tempore, quia tunc eſt expulſa ab aëre maior frigiditas: Ariſtoteles [c] longam texit hiſtoriam locorum ſibi viciniorum quæ tam contrariis prædita ſunt qualitatibus, vt viæ ſolius interſtitio, ibi producantur animalia; quæ ex alia parte non viuunt, optimam & florentiſſimam in ſummo corporis conſtitutionem excipit morbus, vitam mors, priuationem forma.

[a] Hippoc. lib. de aëre locis & aquis.

[b] Bacon. in hiſtoria ventorum.

[c] Hiſtor. animal. lib. 8. c. 8.

An id procedit à cœleſtibus, vbi ſignis terreis immediatè ſuccedunt aërea, aqueis ignea, muſculinis fœminina, diurnis nocturna, & hinc putant [d] magnas in orbe fieri mutationes legum & imperiorum, cum ſuperiores planetæ coniunguntur in tranſitu à ſigno aqueo in igneum. An natura conatur imitari Deum in vnitate ſua ſimpliciſſima contraria complicantem, [e] & ex hac contiguitate, licet vnitatis imagine minus perfecta, res creatæ ſuum mutuentur ſplendorem; nam in compoſito debilitantur qualitates, quæ in contrariis iuxta ſe poſitis integræ manent; & illuſtriores emicant.

[d] Origan. parte 3. cap. 6.

[e] Card. Cuſa lib. 1. de doct. ignor. c. 3.

Modum hunc artes didicerunt à natura vt ipſam perficerent; Roſas agri cultura facit odoratiores, latentemque vim earum prouocat, ſi propè ſerat allia; ſic colores in pictura debent diſponi, [f] vt inter claros obſcuri, inter obſcuros clari ſedem habeant; ſimiliter in oratione, [g] non ſunt ſemper affectanda elata & excelſa, ſed quædam ſubmitti debent, quædam atolli, vt eminentiam humilitas, vmbra lucem commendet. Dulciores [h] poſt famem epulæ ſunt, quæ aſſiduitate faſtidio ſunt, condimentum cibi ieiunium eſt, vſu etiam pretioſa degenerant, poſt peregrinationis iniurias quies optabilior, ſol poſt noctem gratior; ipſa lux poſt tenebras ſplendidior, ſanitas poſt ægritudinis tentamenta iucundior. Ebrioſi quædam ſalſiuſcula comedunt, [i] quo fiat moleſtus ardor, quem dum extinguit potatio, fit delectatio, & inſtitutum eſt, vt etiam pactæ ſponſæ non tradantur ſtatim, ne vilem habeat maritus datam; quam non ſuſpirauerit ſponſus dilatam; vbique maius gaudium, moleſtia maiori præceditur; magis placent quæ vitæ periculis comparata ſunt. Artem hanc callent mulieres quæ nigris capitis ornamentis effingunt ſibi vultus niueos; quæ gaudent obſequio deformium ancillarum, inter quas magis emineant; quæ cultum ducunt ex neglectu; quæ procorum amores ſimulatis in contrarium affectibus, velut flabellis flammas, accendunt.

[f] Cardan. lib. 4. de ſubtilit.

[g] Plin lib. 3. ep. 13.

[h] D. Ambr. de Elia & ieiunio c. 6.

[i] D. Auguſt. lib. 8. confeſſ. c. 3.

Hanc ex contrariorum comparatione vim pessimè transtulit in mores, & ex deiecta Republica sibi gradum ad ampliorem famam fecit Augustus, [k] quamuis enim nouisset in Tiberio morum acerbitatem; successorem tamen elegit Imperij, ambitione tractus vt tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. Sic deiicit quos æquare non potest inuidia, vt prostratis vel pumilio grandior sit. Sic epulis olim inducebant sanguinolenta spectacula, [l] vt conuinæ ex aliorum miseria suam melius intelligerent fœlicitatem. Sic confluunt ad spectandam reorum mortem populi, & ad theatra quæ referunt maximos altioris fortunæ casus, vt hinc suæ licet mediocri blandiantur, represso qui ad sublimiora ferebat, æstu.

[k] Sueton. in Tiberio.

[l] Id. in Caligula, Senec. 4. controuers. 25.

Ea ratione debet in profectus nostros fœliciter impendi naturæ disciplina, quæ sic vires, pulchritudinem, delectationes, splendorem ex contrariis iuxta se positis elicit. Quid ni liceat è portu spectare laborantes & naufragos in alto mari, non quod placeat aliorum miseria, sed status ab hoc immunis casu. Ita Sancti [m] non gaudebunt per se de pœnis damnatorum, sed per accidens, contemplando in eis iustitiam diuinam, & quomodo ab eis liberati sunt. Tot & tantæ strages mortalium, obstinatis decertantium cupiditatibus, confirmant viros bonos in virtutis à turba seductæ, proposito; horrent probi & præsentis & sequuturæ vitæ miseriis emptum terrenæ voluptatis momentum: Expertis diuina fastidio sunt quæ sensus demulcent, nec illis mundus amandus videtur, [n] tam aperta labe contritus vt etiam speciem seductionis amiserit. D. Augustinus [o] loquens de conuersione sua post nouem annos in hæresi Manichæorum elapsos: Nunc, inquit vbera Ecclesiæ post longissimam sitim penè exhaustus tota auiditate repetiui, eaque altius flens & gemens concussi & expressi, vt id manaret, quod mihi sic affecto, ad recreationem satis esse posset, & ad spem salutis reducendam: diuina iam delibans, exclamat, [p] serò te amaui pulchritudo tam antiqua & tam noua, serò te amaui: coruscasti, & fugasti cæcitatem meam; fragrasti & duxi spiritum, & anhelo tibi; gustaui, & esurio, & sitio, tetigisti me, & arsi in pacem tuam.

[m] D. Thom. supplem. q. 94. a. 3.

[n] D. August epist. 45.

[o] Id. lib. de vtilitate credendi ad honoratū. c. 1.

[p] Id. l. 8. confess. c. 27.

A contrariis

A contrariis vexata plus virium concipiunt & explicant.

§. 2.

PArum est contraria dum veniunt in conspectum, videri qualitatibus præstantiora, etiam fiunt, & hostis licet potentioris expugnatio, vires inimicas sæpè non tam frangit, quam auget. Mira naturæ prouidentia, quæ vim sæuientem, non solum variis, vt diximus, modis temperat, sed vertit in laborantis commodum & priusquam eliciat ex corruptione generationes, diu suspensa victoria, vel interdum penitus negata, vires oppressas ipsamet oppugnatione facit validiores; Cum enim contrariorum pugnantium infirmius, à potentiori sic vndique premitur & obsidetur, vt non sit nec egressioni nec fugæ locus, vires suas in se colligit, vnione reddit fortiores, exclusis etiam externis quibus permiscebatur partibus & qualitatibus inualidis: hinc minus diffusum, suis vndique velut armis tectum, minus patet læsioni, fortiusque vim illatam retundit.

Aqua [p] propositis obicibus erumpit impetu maiore, quia maior eius copia, dum retinetur, congregatur, & arctius compressa, sicut ferrum in contraria distentum vibratur vehementius. Ea ratione per æstatem aquæ pluuiales sunt frigidiores, quippe naturalem sibi frigiditatem vindicant à circumfuso aëre calidiore. Per hyemem ventres calidiores [q] & ad conficiendos cibos magis apti, quia circonstans frigus obstat ne calor internus dissipetur. Calx [r] incalescit in aqua, eo quod in eius meatibus consumpta genuina humiditate inest calor fornace quæsitus, qui fugiens ingressum aquæ intus concluditur, stipat seipsum, acuitur condensatione, tum motu, tum ipsa coitione in ignem euadit. Ferrum aqua extinctum induratur, quia calor pulsus à contrario, se recipit ad interiora, ibique congestus fortius absumit quidquid inerat flexibilis humiditatis. Alti montes sunt feraciores metallorum, quia cum eorum cacumina glacie rigeant, calorem repercutiunt, & intus fortem continent: qui per hyemen frigida se abluerint, [s] aliquandiu frigent, reliquo toto tempore tuti à frigore sunt, caro enim spissatur, & inclusus calor se colligit. Nix fœcundat agros quia per antiperistasim fouet calorem terræ Insulæ frequentius terræ motibus agitantur, vt Cyprus, Sicilia, Molucæ, quia propter obsistentiam circumjecti liquoris, multum exhalationis & sulphuris in illis colligitur; In chimicis cæterisque artibus natura longè magis se prodit vexata, quam cum libera relinquitur.

[p] Cardan de rer. variet. lib. 1. cap. 6.

[q] Hippoc. lib. 1. Aphor. 15.

[r] Cardan. de subtil. lib. 1.

[s] Arist. problem sect. 1. quæst. 29.

Ggg

[t] Lib. 1. de legib.

Similia quædam fiunt in moribus, nam, inquit Plato, [t] in ciuitate malè instituta, rari sunt boni, sed præstantiores, quia virtus illorum à contrariis prouocata, altas in imo pectore radices agit, vnde validior nec opinionibus vulgi deiicitur, nec obruitur cœtu, sed qualis singulis talis vniuersis obsistit. Genium cuiusque non deprehendes, nisi cum fortiter irritaueris, indè fingit fabula Protheum in varias se formas mutantem, tunc cum manicis arctè comprehenderetur. Certaminis nomine [v] Christus suis martyria proposuit, vt non solum gauderent liberati, sed exultarent coronati; sic fides Christiana creuit persecutionibus, & diuinam mundus agnouit, cum tot aduersis tentatam, non illæsam modo, sed proficientem, lætam, victricem miratus est.

[v] Tertulian. contra gnosticos.

Augentur etiam obsessæ rei vires ea potissimum parte qua frequentius impugnantur, solet enim in illam velut laborantem benefica natura mittere copiam abundantiorem, tum alimenti tum spirituum; cum autem obsidens vel premens partes exteriores contrarietas, dilatationem impediat, fiunt densæ, solidiores, ictibus in posterum illæsæ. Ita generatur in partibus corporis labore sæpius tentatis, callus, qui est obdurata cutis; stipata magis est in facie propter consuetudinem nuditatis, vnde non riget, sicut cæteræ corporis partes. Pars arboris versus septentrionem, frigore scilicet asperiori verberata, corticem habet, cæteris longè duriorem, itaque transplantari debet, eodem seruato situ, ne si mutetur, tenuior & inualidus in cæteris cortex, asperiorem hanc cœli plagam non ferat.

In sensibilibus & intellectualibus similiter fiunt habitus, qualitates scilicet productæ ex actibus frequentibus inclinantes potentiam ad facilius etiam delectabilius operandum: sic domantur animalia, & semel edomita nobis semper subiiciuntur, dum sensus molestiam tollit consuetudo. Sic regiminis periti monent non ita lacessendos hostes vt crebris exercitati velitationibus, euadant artis bellicæ periti, & suis edocti periculis, necessitate fortes, disciplina cauti, suis tandem insultent victoribus. Itaque magno simul & citissimo bello, rem perfici præcipiunt sapientes.

In inanimatis lenta quidem continuaque contrarietas, materiam sibi subiicit, & gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpè cadendo; At animata violentum diu non ferunt, vel enim impetu facto superant illud, vel illi sic conformes fiunt vt vis transeat in naturam, & inde nihil amplius patiantur. Exercitationis duplicia sunt commoda, inquit Galenus, [v] hæc ad excrementorum vacuationem, illa ad solidarum partium bonam habitudinem conferentia. Vehementior enim motus, instrumentorum duritiem, genuini caloris augmentum, &

[v] Lib. 2. de tuenda sanitate.

spiritus validiores inducit; at ex instrumentorum duritia sequitur ad labores robur, ex calore distributio validior; immutatio expeditior, nutritio absolutior, humorum fusio, ob quam exigui meatus laxiores fiunt: sed ex valentioris spiritus impetu, purgari meatus necesse est & excrementa expelli.

Pari ratione Deus viros bonos aduersis exagitat, tristiori disciplina continet, vt verum colligant robur; probat illos, eo quod amat, indurat, recognoscit, exercet, & in illis ostendit quid possit humana ratio cum diuina gratia. Multum est Christianum sic abduci à rerum mortalium affectu, vt ad illum nulla vis noxia perueniat; per humanos casus incedere animo non humano sed diuino, callum ducere per aduersitates, inter electos numerari quos Deus probat vt aurum igne; Vita nostra Christus est, [a] Christum attende, pati venit, sed & glorificari; contemni, sed etiam exaltari; mori, sed etiam resurgere; Beati inquit, qui persecutionem patiuntur, quoniam ipsi consolabuntur, etiam in hac vita, vt quid enim dura videatur aduersitas quæ cupiditatum est medicina, exercitatio patientiæ, sors sanctorum, certamen mentibus dans robur, assiduè Christum efficiens in suis mundi victorem; & cui repositæ sunt illustres in cœlo coronæ.

[a] D. August. serm. 6. de verb. dom. c. 11.

OPPRESSA SE VINDICANT IN libertatem.

Lex 14.

AVctis ex oppugnatione contrarij & partium vnione viribus, primus earum effectus in agentibus est, vt oppressa vindicent in libertatem. Infirma quidem non tulerunt primos & improuisos hostium impetus, cesserunt illatæ vi, sed collectis postmodum spiritibus, turpem fugam actione validiori compensarunt, nam ex concentratione spirituum oritur calor, qui est motus expansiuus, per quem corpus nititur ad dilatationem sui, & recipiendi se in maiorem sphæram seu dimensionem quàm prius occupauerat. Sic halitus pinguis dilatatur in flammam, liquor feruens intumescit; aër stipatus frigore, cum solis radiis vel ignis vicinioris calore rarefieri cœperit, latius diffunditur, & inde fiunt circa meridiem venti calorem temperantes: Etiam in visceribus terræ natus, seruitutis impatiens, agit non vt verna, sed vt ingenuus, dum fractis obicibus liber in proprias sibi sedes euolat. Mollia sublato quo premebantur pondere, redeunt

in origini suæ parem altitudinem. Radius solaris per angularem figuram transiens, quo plus extenditur, magis accedit ad circularem sibi vt principio suo propriam: Nec mirum, nam

---

Non minor est amor libertatis, quam existentiæ.

§. 1.

Rerum omnium quantitati modus extensionis dictus est, extra quem non consistunt, nec enim se penetrant corpora, & qui præter legitimæ dimensionis limites cogit, illa vel destruit vel labor contra renitentia manet irritus. Licet solidissima suos habeant poros, implet quidem vacuum aër, nec tamen per illos diffunditur, comminutionem sui ad tantam subtilitatem non patiens; sicut aqua non exit per rimam minusculam. Omnis virtus [y] corporis organici, omnis vita, omnis flamma, & ignitio destruitur per compressiones, & per easdem omnis machina corrumpitur & confunditur. Etiam sic destruuntur virtutes quæ consistunt in posituris & dissimilitudine partium paulo crassiore, vt in coloribus, neque enim color floris integri & contusi, neque succini integri & puluerisati; glycerissæ succus flauescit liber, nigrescit compressus & congestus; Etiam in saporibus, nam non est idem sapor pyri immaturi, & eiusdem compressi & subacti hic enim manifestè dulcedinem maiorem concipit. Ignita ingenia si durè contineas, si neges quam optant in rebus diffusionem, extinguis.

[y] Bacon. noui organi lib. 2. Aphoris. 50.

Vere non existit quod non est liberum, quia spoliatur innatis suis qualitatibus, non agit, sibi non laborat & hæc est vt actionis sic existentiæ comes priuatio. Ita serui personam [z] non habent, nec caput, [a] nec statum, [b] nullo loco, nec numero censentur, & seruitutem morti lex [c] comparat. Etiam Ecclesia [d] seruos & mulieres, propter statum subiectionis, quasi verè non sint, non permittit ordinari. Iudæis non licebat conficere chrisma quo vngebantur reges, nisi eo tempore quo erant liberi, velut gente per seruitutem destructa. Illis ideò Tertulianus [e] exprobat, quod si nunc ab illis expectatus veniret Messias, non possent illum vngere, quia vbique terrarum sunt serui. Cum igitur seruitus inducat quandam existentiæ priuationem, metus eius sicut mortis, iustus est, [f] etiam carceris, [g] & quod in eo promittitur, velut nimio libertatis amore voluntatem cogat, nullius est momenti.

[z] l. 3. ff. ne quis eum.
[a] l. 3. ff. de capit. diminut.
[b] l. 32. ff. de reg. iur.
[c] l. 209. eod.
[d] D. Thom. supl. q. 39 a.
[e] Libro aduersos Iudæos cap. 13.
[f] l. 3. 4. penol. ff. quod vi met. ca.
[g] l. 22. eod.
[h] Salustius.

Libertatem nemo bonus, [h] nisi cum anima simul amittit, potiorque videri debet periculosa libertas, quieto seruitio; Cato sapien-

rissimus, victo Pompeio, cuius partes sequutus fuerat, optauit potius mortem, quam in manus victoris deuenire, Libertatem quam patriæ non potuit dare, sibi dedit, & cum terras mariaque hostis legiones cingerent, inuenit ipse qua exiret; seruitutem morte deteriorem supponunt leges, quæ reos capite plecti permittunt,[i] quo cæteri corrigantur, & exempla sint omnium, tormenta paucorum, at liberum hominem[k] perpetuis non damnant vinculis. Pater olim vitæ & necis in filios habebat potestatem, non tamen eos perpetuæ seruituti tradere,[l] quin possent nolente domino in libertatem vindicari. Fera animalia si clausa teneas suæ virtutis obliuiscuntur; imò vitam indignata proiiciunt. Sæpè vidimus philomelas, primo vere aduenas, dolis captas, cibum omnem aspernari, inedia, tædio, etiam claustris suis illiso capite, morientes. Ea imitatus est Lacon adolescens,[m] qui bello captus, & contumeliosum præstare iussus officium, obstinato libertatis amore, clamans non seruiam, illisum parieti caput rupit.

[i] Toto tit ff. de pœnis Cypr serm. 5. de lapsis.
[k] l. 35. ff. de pœnis. l. 6. C. eod.
[l] l. 1. C. de patrib. qui fil. distrax. l fin. C. de patr. potest.
[m] Seneca. ep. 77.

Si vel minima spes affulgeat libertatis illam animalia quocumque modo, sibi vel aliis cruento vindicant; quanto furore decertant apri, lupi, cerui ne comprehendantur, vt captiuitatem minitantibus sæpe mortem inferant. Mirati sumus vulpem pedica captam, vt euaderet, crus implexum sibi dentibus abscidisse, sic Aristomenes Missenius,[n] qui dicitur fuisse hirsuto corde, ab hostibus comprehensus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus, lora cum corpore exussit, acutissimi doloris sensum ingens libertatis amor obscurabat, meliusque naturæ visum est, esse corpore mutilo quam seruo, nam vix censetur esse, quod non est liberum. Ita res per seruitutem pereunt & Religioni & domino, Religioni quidem, quia iure ciuili,[o] cum loca capta sunt ab hostibus, desinunt esse religiosa & sacra; & sicut homines liberi in seruitutem perueniunt; pereunt etiam dominis suis, nam seruitus est quædam alienatio,[p] propterea qui alienare prohibitus est, non potest seruitutem imponere.

[n] Plin. lib. 11. cap. 37.
[o] l. cum loca. ff. de relig. & sump.
[p] l. 34. C. de sacros. Eccles.

Vt vitam hic agimus, inter motum & quietem, diem & noctem, præsens & præteritum, existentiam & priuationem, sic inter seruitutem & libertatem mediam & quamuis priuata publicaque vota suspirent ad libertatem, maxima vitæ pars ex alieno pendet arbitrio: Nonne parentum, magistrorum, regentium, legum tum diuinarum, tum humanarum imperia seruitutem exigunt. Quamuis lex[q] definiat libertati non officere quod iure prohibetur, sentiunt omnes publicum onus sibi grauissimum; ingemiscunt miseri sub principum sæuitia quibus exhibenda præcipitur veneratio, & velut terrenis numinibus fortunæ vitæque prætio litatur. Quamuis Respublicæ suam

[q] l. 1. ff de stat. hom.

iactent libertatem, & hoc nomen publicis vbique locis inscriptum, fœlicitatem denuntiet, emitur publica libertas, priuatorum durissima seruitute, itaut nullus vt voluerit viuat, sed in mensam, vestem, ædificium, liberos, artem, conuersationem, in omnem vitæ ciuilis motum rigidus inquirat censor.

Temperarunt hanc naturali libertati sæuam nimis potestatem, Romani, habitis sæpè publicis comitiis, vt populus intelligeret se non tam obsequi quam decernere; suam non alterius sequi sententiam, per se quia per electos à se, gubernari; & ne ius hoc diuturna dominatio minueret, annua imperia, binosque Imperatores [r] sibi fecerunt, qui Consules appellati sunt à consulendo, non reges aut domini à regendo atque dominando. Seruos seu bello captos, seu domi natos fideles habere conabantur, proposito libertatis præmio. In saturnalibus regnum lusu sortiebantur, [s] seruique tunc se tanquam domini gerebant in memoriam aurei sæculi in quo omnes erant liberi. Nec temperamentum hoc obstitit, quin sæpius serui [t] pro vindicanda sua libertate Respublicas in extremum discrimen adduxerint, vnde vulgatum illud, quot serui, tot hostes.

[r] D. August. lib. 5 de ciuit. cap. 12.

[s] Tacit. annal. 13.

[t] Bodin. Reip. lib. 1. cap. 5.

In moralibus triplex potest distingui vita, sensualis rationalis, eminens seu diuina; sensualis vt adhæret materiæ, sequitur passibiles, & vernaculas eius qualitates; Labor enim & seruitus, præcedit, comitatur, sequitur sensuum voluptatem; præcedit, quia vix sentitur delectatio nisi cesset qui prius vexabat dolor, illique comparata magis apparet; comitatur, nam quot curis & impensis parantur, quæ oculis, auribus, palato placent, nec vanitati sufficiunt. Hi quos impurus amor possidet, seruitutis titulo designantur, catenas, ignes, tormenta, continuas in vitam mortes pati se miseri conqueruntur, & quia nequidem possunt libertatem velle, furor, & extrema seruitus est. Tandem illa sequitur voluptatem, quæ transeuntes in naturam assuetudine, cum habentur non delectant; cum deficiunt torquent, & hominem addicunt corpori farciendo, perpetuum ægri ministrum. Omnium durissima seruitus est cupiditas quæ mentem tenet velut cæco conclusam carcere & vinculis colligatam, ne videat intelligibilia, & ad ea quæ sunt sibi bona feratur. Peccans non est in agendo liber, [v] quia non qua Dei capax est, agit, sed qua ad inferiorem gradum declinat; non dominatur creaturis; non sensibus, rationi parere natis; non gaudet indifferentia ab inferioribus, sed sponte se seruam constituit, nec postea facilè potest vinculum soluere, quia à quo quis deuictus est, huius & seruus est. Non potest seruus contra dominum præualere, nisi à potentiore adiutus, nullus autem potens nisi in vno, à quo si discesseris, nihil tibi præter imbecillitatem superest, Denique peccatum est vera ser-

[v] D. Thom. 1. 2. q. 18. a. 4.

uitus, quia per illud impeditur homo, ab eo quod est sibi proprium. Vt libertas cum vita, seruitus hæc cum morte conuertitur, nec enim tantum tollit potentiam, sed existentiam, [x] nam qui communem omnium quæ sunt finem relinquunt, pariter desinunt esse, & à natura sua deficiunt vt cadauer à natura sui corporis hinc subiectio mulieris ad virum inducta est in pœnam peccati.

[x] Boetius de consol. Philos. lib. 4. pro. 2. D. Thom. 2. 2. q. 164. a. 2.

Secunda vitæ species dici potest rationalis, sapientibus propria, qui spretis rebus externis, corporeis scilicet & fortuitis, toti sunt in excolendo animo velut sibi proprio; vt veritatem percipiat intellectus; verum tantum bonum appetat voluntas. Sic extra sensuum irritamenta, [y] opiniones vulgi, fortunæ dominium positus liber est, etiam fœlix, in sinu suo gaudens, securus sui possessor, omnium iudex, cum libuerit ad naturæ mundique se conuertens spectacula, sortem suam, ex tumultuantium comparatione digniorem colit & veneratur.

[y] Philo lib. virum bonū liberū esse.

Tertia tandem eminentior vita contingit his, quos gratia supra mundum, supra semetipsos in Deum vsque subleuat, & implet eo spiritu qui liberrimus nunc etiam sicut nascente mundo fertur super aquas; inferiora fouere, regere, [z] cum opus est paratus, amittere & non habere paratior. Illo spirante voluntas hominis cum voluntate Dei sanctissimè confusa, nihil aliud vult, quam quod vult Deus; [a] Id autem vult vsque in contemptum sui & aliarum rerum, non tantum ex iudicio rationis, sed etiam ex affectu mentis, vt iam voluntas plusquam voluntas sit, vt amor sit, vt sit charitas, & vnitas spiritus; velle quod vult Deus, hoc est iam similem Deo esse; Non posse velle, nisi quod Deus vult, hoc est iam esse quod Deus est, cui velle & esse idipsum est cuius voluntati necessariò liberæ nihil refragatur, omnia consentiunt, Huic sanctissimæ conformitati, nihil fortuitum, accidit. Impletur congenitum rationali creaturæ desiderium primo suo principio vltimoque fini conformem esse, & in hac impletione hic consummatæ libertatis quædam prælibatio. Adhæreat igitur Deo, viuat ex æternæ suæ legis decretis qui veram vult consequi vitam & libertatem.

[z] D. August. l. 1. de libero arbit. c. 15

[a] D. Bernar. de vita solitaria ad fratres de mōte Dei. sub fin.

Tentata libertas nititur in vetitum.

§. 2.

HÆc propositio pertinet ad ea quæ iam dicta sunt, scilicet à contrariis vexata plus virium explicare, sic enim nituntur in

vetitum, & ambitiosa quadam concertatione, simul & irritas hostis impugnantis vires & suas conflictu non debilitatas sed velut spoliis reportatis vegetiores, ostentant. Primam huius naturalis irritamenti causam & idæam habemus in planetis qui feruntur ab occidente in orientem, latione motui primi mobilis penitus contraria, & vnde[a] rerum corporearum vires exagitatæ mundum efficiunt interitu benefico, corruptionis scilicet & generationis successione perennem. Inde dicunt Saturnum & Martem infœlices planetas extra suas essentiales & accidentales dignitates positos, à sibi contrariis qualitatibus non temperari, sed irritari, & longè maligniores influxus in inferiora mittere.

[a] Albert. Magn. de gen. & corrupt. lib. 2. tit. 3. c 4.

Ignis sphæræ suæ superioris desiderio, materiam qua fouetur. tepescens sæpe negligit, obduci se cineribus patitur, flammaque sua tenues euanescit in auras; At si vento follibus vehementer expresso ab eadem materia coneris expellere, illi pertinacius adhæret, fortius in illam reflectitur, ardet, augetur, absumit, eadem illa quæ leuis & volatilis excuti videbatur commotione. Fluentes aquæ placido cursu, si rupes, aut aliquid offendant quod obstet, iratæ, spumantes, tumultuantes surgunt in fluctus, & moras impetu maiore facto compensant: hinc ars exiles, ferè stagnantes riuos repagulis coërcendo, ipso carcere celeriores efficit, vt sufficiant vertendis magnis machinis & molendinis. Mirum refert Theophrastus[b] de ligno mori Ægyptiacæ, quod cæsum continuò viride manet, aquis autem mergitur & conditur, madefactumque in profundo siccatur, sicque fluitat & innatat, terra siccitate, vnde potissimum constat, in externam hanc aqueam humiditatem, præualente. Experimur ligna quercina ex quibus fiunt pali fetendis pontibus & ædificiis, vadis infixa, postquam pluribus sæculis fuerunt sub aquis sic indurari, vt ferè lapidescant. In agro Dolensi Armoricæ Prouinciæ, olim à tempore, cuius non extat memoria, ingens sylua, hiatu terræ absorpta fuit, aquis diu desuper stagnantibus, illis tandem exsiccatis, indè nunc trahuntur ligna, omni humiditate consumpta, nigerrima, sicca, facilè frangibilia, etiam odorata, & ex illis mihi datus est confectus scipio.

[b] Histo. plantar. lib. 4. c. 2.

Si supra palmæ arboris lignum[c] magna pondera imponas, & tam grauiter vrgeas oneresque vt magnitudo oneris sustineri non queat, non deorsum palma cedit, aut infra flectitur, sed aduersus pondus resurgit, sursum nititur & recuruatur; Illam ideò in certaminibus placuit esse signum victoriæ, quoniam ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgentibus, opprimentibusque non cedat. Aues volant contra fluxum ventorum, pisces natant contra cursum fluminis, dispositis à natura pennis & squammis, ne quid in hoc affectato contra rapientes nisu, patiantur. Molossos visa fera foris venatores aliquandiu

[c] Plutarch. in Sympho. lib. 7. Gellius lib. 3. c. 6.

aliquandiu continent, vt in. eum impetu maiore ruant, ira, ipſo in contrarium facto conatu, magis efferueſcente. Sic probis laceſſitos ab hoſtibus milites, in vindictam ardentes, protracta conſultò certaminis die, tandem mora ferociores effectos, in pugnam dux emittit.

Habet in ſe mens humana, neſcio quid ſublime, & imperitans quod difficultatibus non cedit ſed acuitur. Vocat in aulam populos rarò viſa principis maieſtas; pulchritudinem, velum & alterius amor commendat, Interdictum ſatis eſt amplà concupiſcendi ratio; Ipſa poteſtas ſemina nequitiæ languidiora facit: aperta multi tranſeunt, abdita & obtruſa rimantur, furem ſignata ſollicitant, effractarius aperta præterit, populus in ſecreta tentat irrepere, quæ latent, meliora putat; hinc marinis [d] diuitiis prætia, capientium periculo fiunt; hi niues, illi glaciem potant, ſeruatur algor æſtibus, dulciora ſunt poma præter ætatem immatura, vel cum fugiunt, ita nihil quod ſecundum naturam eſt homini placet. [d] Plin. lib. 9. c. 35. & lib. 11. c. 37.

Quintilianus [e] controuerſiam refert de filio qui terens ſecretò venenum deprehenſus eſt à patre, & interrogatus cui pararet, reſpondit ſibi, iuſſus bibere, effudit, accuſatur parricidij, Reſpondet, vis occidere, veta, inuade poculum ne hauriam, bibam; ablata ſunt ſacramenta pereundi te iubente; Innocenti facilius eſt mori, ſi rogetur vt viuat. Sic hæreſes altas in ſectariorum mentibus radices egerunt, ipſis Pontificum, Regum, Illuſtrium virorum oppugnationibus nobilitatæ dum ſemet tot conatibus, tot magnatum ira & hac animorum publica commotione dignas mirantur & ſuſpiciunt. [e] Declam. 17.

Vertamus peruerſam hanc naturæ vim in bonum noſtrum, ecce mundus totus in maligno poſitus eſt; à maiore vſque ad minorem [f] omnes auaritiæ ſtudent, & à populo vſque ad Prophetam cuncti faciunt dolum, rapit omnes torrens iniquitatis; certant plebei rapinis, nobiles vanitate; Principes ambitu, omnes turpi & cæca ſenſuum voluptate: quæ contingere poteſt illuſtrior Chriſtianæ fortitudinis occaſio, quam ſi cunctis in pernitiem ſuam ruentibus, tu vir bone, ſtes firmus in gradu tuo, fidemque tibi, Deo, Religioni datam ſerues. Attende non quid multi agant, ſed quid agendum ipſa naturæ lex oſtendat, nec enim aut minor tua erit gloria ſi fœlix eris cum paucis, vt nec leuior eſſet pœna, ſi miſer eſſes cum multis. Imitare ſydera quæ contrariam mundo viam tenent: ſis lux mundi, quæ contingens inferiora, ſuæ ſemper hæret origini; quæ ſuper obſtantia reflexione magis ſplendet & ardet. Fortis illius Matathiæ [g] zelus, accenditur ex plurimorum Iudæorum ad idola defectione; Etſi, inquit, omnes gentes obediant Regi Antiocho, ego & filij mei obediemus legi patrum noſtrorum. Toto mundo Dæmonibus ad- [f] Ierem. 6. [g] 1. Macab. 2.

dicto, & in veri Dei cultores sæuiente, stetit inuicta martyrum fides, & solitaria Religio publicam, inermis bello potentem, pauper diuitem, simplex eruditam superauit & in se conuertit. Accepit Noë [h] duo summa à Deo munera, vt non interiret diluuio cum cæteris, & vt esset quasi restaurator generis humani, illiusque finis & principium. Parum est à communi corruptela immunem te fieri, ad maiora nitendum est, vt etiam cæteros fortitudo tua confirmet, & orbem fidelem fœcunda virtutum prole restituat. Intellige, tandem inuictam & diuinam prorsus potentiam tuæ mentis, cui vim inferre non valent, nec armatæ tyrannorum manus, nec blandientis fortunæ munera, aut sæuientis iræ; nec frementium populorum & in contraria vocantium tumultus; non infœlicium stellarum impressiones malignæ; Mundo, fatis, Dæmonibus superior es; tuum igitur in bono propositum augeat, & cedat in pertinacis tuæ virtutis gloriam, tot in te coniuratorum hostium imbecillis multitudo. Cogi non potes retrocedere, potes ad vlteriora progredi.

[h] Philo. lib. de Abrah.

Solent excedere quæ se restituunt in libertatem.

§. 3.

Vim diu passa vires suas in se colligunt, vt diximus & vnione fortiores effectas, continere non valent quin erumpant, impetuque ferantur, etiam extra positos naturæ suæ limites. Sic arcus chordam manu trahimus in pectus, vt subitò sibi relicta, saliat vltra rectam tensionis suæ lineam, sagittamque longius propellat. Sic præclusæ fluminis aquæ, primum exitu negato accrescunt sibi, tum tumentes molis suæ quantitate arietant in ea quæ retinent ipsas repagula, excedunt, frangunt, datis vndequaque rimulis erumpunt, nec solum implent antiquum alueum, sed spumantes, per agros latè spatiantur, velut optatæ post captiuitatem diffusioni, locus omnis non sufficiat. Acum magnete tactam, pendentem æquilibrio, & polo suo gaudentem, si motus excusserit, statim in amicos aspectus ipsa se restituere conatur, immoderata tamen latione, quæ pertransit hinc inde quod amat, it reditque velut vaga donec sensim se temperans cupiditas in charissimo situ conquiescat. Parti dolenti sic impensius adest natura, vt sanguinis & spirituum affluxu nimio causet inflammationem; in vulnerum repletione excedentes progenerat carnes quas catharcticis absumere cogitur medica manus, post maximam ex morbis virium resolutionem, oriri solet excedens instaurationis

appetentia, & canina fames, impletis etiam visceribus non satiata. Canes & equi quos diu domi continuimus, ad primos egressus libertatis desiderio lasciuiunt, spontaneo cursu, saltuque gestientes profundunt vires suas, vt vix ad gradum itineri conuenientem possint reduci. At cum equus loris casu confractis, è stabulo vel è regentium manibus effrænis erumpit, statim concito cursu campos emetitur, altis hinnitibus recuperatam libertatem celebrat, crebra calcium iactatione minatur obstare sibi volentibus, & ineundo propterea certamini ferox se præparat.

Viget eadem indoles in hominibus, vel in bonum, vel in malum prout affecta mens libertatem suam in virtutibus vel in vitiis posuerit. Videmus adolescentes è præceptorum & parentum duriori disciplina nouiter emancipatos auidius impleri florentis ætatis voluptatibus, in excessus quoslibet, etiam genio suo minus gratos dissolui, vt sibi cæterisque persuadeant se tunc absoluta libertate donatos. Timent ne veste, sermone, conuersatione, moribus, sapiant prioris vitæ, sub alterius imperiis exactæ, modum. Cupiditas illis est pro lege, voluptas pro summo bono, & ne diuinis quidem se subiicit nouæ libertatis gustu ebria mens, orgiis bacchi, venerisque turpiter initiata.

Pisces orta tempestate secessus profundos, quasi syluas, vel floru-lenta loca ingressi, commoditati suæ consulunt, verum vbi radiorum solis splendor aquis redditus fuerit, & rorum mare arridet, in summis ludunt fluctibus, sic qui prementibus aduersis, vel ægræ cuiusdam passionis æstu, Religiosæ solitudini votis emissis se mancipant, interdum sedata passione, conciliata fortuna, pœnitet illos pœnituisse, & virtus illa quam fecit necessitas, abortum patitur, instar margaritarum, quas cœlo fulgurante concha concipit; Tunc vt monstra fiunt in perfectioribus, vt optimi pessima corruptio, vt ignita omnia cum refrigerantur, frigidiora solito fiunt, vt ex altis præcipitium est, sic ex vitæ perfectioris instituto lapsi, transeunt in omnium pessimam morum corruptelam. Cum cœperint odisse pietatem, & indictum voluptatibus odium, quos reliquere repetunt luxus, immodica cupiditate, quæ vim sibi diu factam compenset, fiuntque hominis istius posteriora, peiora prioribus.

Hi sub libertatis specie subeunt mundi, & vitiorum fœdissimam seruitutem; at ad veram proclamant libertatem, qui diu mundanis cupiditatibus irretiti, & his vinculis, in quæ non nisi morti ius est, cum euadere licet, in Deum magnis licet seris conatibus, conuertuntur; elapsum in malis tempus tentant reparare diligenti virtutum omnium custodia, breuem quæ superest vitam omni momento bonæ menti dignisque pœnitentiæ fructibus impenso, longam efficere,

ſaltem in extremis perfici vt exeant meliores ; Vbi ſuperabundauit peccatum, ſuperabundat gratia, quæ vt ſolis radius, plus interdum in remotiora ; quam in proximiora, in ſenibus, quam in iuuenibus operatur. Solent hi præteritæ vanitatis memoria, diu dilatæ pœnitentiæ deſiderio, inſtantis omni die mortis metu, auſteriorem quam natura ferat diſciplinam amplecti, & vires totas velut in itineris extremo, ſpe proximæ quietis profundere. Virgam contortam in contrarium plus quam decet inflectimus, vt etiam ab impreſſa vi deficiens, in ſuam redeat rectitudinem; ſemper [1] ad ſanitatem procliuius eſt, quod poteſt detractione curari; illi ſucurri non poteſt, qui ſimul & inſanit & deficit. Igitur tolerabiliores ſunt in tardè nouiterque conuerſis exceſſus; ne tamen multum vltra quam decet procedant, temperant illos vitæ ſpiritualis magiſtri. Indulgere ſolent infirmis iam corporibus, votis tamen integris, quibus licet ſine modo Chriſtum & crucem diligere. Fœlix ſane reſurrectionis augurium, cum vita tali zelo rutilans occidit.

[1] Senec. lib. 4. contro. 25.



VIM VI REPELLERE LICET.

Lex 15.



CVm ex contrariis conſtent omnia, & rebus ſingulis ipſum exiſtere ſit præliari, fruſtra prodirent extra ſuas cauſas, niſi potentiis, viribus, organis eſſent inſtructæ quibus ſe contra vim hoſtilem fortiter tuerentur, nam ſi natura vim impendit ad indiuidui profectum, multò magis ad conſeruationem; * hanc enim prius intendit, illique ſuperueniunt per actiones omnes conquiſita ſpolia. Primùm eſt eſſe quam perfici, primum igitur eſt vim repellere ad ſui conſeruationem, quam inferre ad augmentum. Vnicuique rei quo ſe tueatur innatum ius eſt, & in ſe ruentes iniurias toto conatu repellendi vt ſi penitus illas ſuperare non valeat reſiſtentia ſua, retardet tamen, & illis modum dicat, quem inuadentis impetus ſibi non impoſuiſſet. Stat res hæc cauſarum vniuerſalium & ſingularium beneficio, cur forte ſua contentam, cæteris innoxiam aliena cupiditas aggreditur, quid ni læſa venientem paribus armis excipiat. Iniquum etiam ingratum eſſet agonis mundani ſpectaculum, ſi ex rebus inter ſe compoſitis, quædam inermes & imbelles ſine conflictu hoſti ſe dederent. Ex his quæ vim ſibi factam retundant, quædam id præſtant ſola naturali ſua ſoliditate non

* Vide Supra tota l. 1.

agendo, non adauctas ex hostis præsentia vires, animosius explicando, sed firmo fixoque statu, qui dum non mouetur, motum passionemque reiicit in agentem, ne vana penitus actio careat effectu. Sic dura congestis stipatisque suis partibus secura manent, aditu præcluso qualitatibus externis, vnde nasci solet interitus. Hæc si pugno verberes, non lædis, sed læderis, & integro parietæ contusa manus, dolore languescens, debitas suæ temeritati pœnas luit: Nauis in flumine trahitur ad arborem ripa adnatam, quam vnco petitam trahere tentauerat. Irritus ingenti scopulo fluctus assultat, & in spumas dissolutus effluit, nullis sæuitiæ suæ relictis vulneribus; super tecta quæ percutit, grando frangitur. Cum quidam Olympius magia Plotino vellet nocere, ita reperit fortem Plotini Dæmonem, vt in imprecantem ipsummet maleficia retorqueret. Loca quædam extra commercium hominum prærupitis cincta rupibus natura consecrauit, quæ si quis tentet peruadere, his innocenter immotis, præcipitio colliditur. [l] Marsil Ficin. in vita Plotini.

Ad id mihi videtur pertinere quod dicit psalmista, [l] deiecisti eos dum alleuarentur; Impia simul & improuida Dæmonum & hominum elatio contra Deum, damnationis casum sibi molita est, Nolite, inquit [m] sapiens zelare mortem in errore viæ vestræ, neque æquitatis perditionem in operibus manuum vestrarum, quoniam Deus mortem non fecit. Cum iniuriarum vltio Christianis prohibita sit, hæc vna tibi licet, Deo sic adhærere, sic tanto interuallo ab humanis abduci vt ad te fortuita lædentia non perueniant. Fatigetur, inquit Tertulianus, [n] improbitas patientia tua, plus improbum lædis sustinendo, nempe qui te lædit vt doleas, quia fructus lædentis, in dolore læsi est; ergo cum fructum eius euerteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui; tu verò aduersarij frustratione delectatus, & dolore defensus abibis. Inimico dans cibum & potum, carbones ardentes [o] congeris super caput eius; Ita citò cessabit ab odiis sibi tantum nociuis, hoc est non hostem, sed hostis vitia, nobili sanctoque vindictæ genere superare. Priuato cuique non licet domum suam arcium modo munire propugnaculis quæ se principi suspectum efficiant, at vnicuique licet animum his instruere virtutibus, his armaturis fidei, quæ præstent ipsum inter hostiles impetus, inuulnerabilem:

[l] Psal. 72.
[m] Sap. 1. 13.
[n] Lib. de patientia.
[o] Roma. 12.

Quædam non penitus illæsa manent, sic tamen se habent & armis teguntur prouidentia naturæ, vt minus iniuriis pateant; Ita corallum planta vegetans & flexibilis in alto mari, eo se sentiens spoliatam præsidio & externis occurrentibus expositam, ne facilè conteratur, lapidescit. Sic arbores sua duritie & altitudine se suosque fructus vindicant ab animalium appetitu, viresque præscindentis

ipsas fatigant. Nuces teguntur amara simul & lignea cortice, conchiliata tecto lapideo. Spinis horrent in sui tutelam rosæ, iuniperi, castaneæ, herinacei, & similia vim inferre volentibus, vim inferre censentur cum resistendo sensus insultantium lædunt, auertunt, castigant, vel morantur. Hæc est minima se, velut sola difficultate vindicantium classis.

Alia cum læduntur erumpunt in actionem, damna pariter inferentem, vt diximus [p] de his quæ vires suas augent ad occursum contrarij, & in hoc insensibilia non videntur carere sensu. Ignis quia hic ob naturam suam tenuem & inter aliena positam facile dessipatur propinqua deuorat, at in sphæra sua nihil consumit, quia non consumitur; Interim non iacet iners materia quam absumit, sed spirat fuliginem, qua suffocatur ipse, nisi morienti respirationem permeans aër afferat. Aqua lebete conclusa, suppositum patiens ignem, efferuescit, ex se non mobilis exagitatur; humida contineri facilis, captiuam simul & læsam se non patiens, è claustris suis prorumpit, ignem extinguens, iterum materiam ad eum alendum ineptam efficit. Terra [q] per cuniculos excauata, vt eruatur aurum subsidit, & opprimit operarios, vt iam minus temerarium videatur è profundo maris petere margaritas, inquit Plinius, tantò nocentiores fecimus terras; viuimus super excauatam, & miramur si quando, licet optima parens indignatione contremiscit & dehiscit. In monte Canigo [r] comitatus Roussilon, Cataloniæ, est lacus in quem si proiiciatur lapis, statim erumpunt vapores, vnde fiunt venti, grandines, & fulgura. Idem obseruatur apud Heluetios in lacu qui dicitur Pilati propè Lucernam; & apud eosdem in monte Appensel, antrum est, quod iactu lapidis irritatum, horrendas in aëre mouet tempestates. Euphorbium [s] arbor Lybica, quæ iuxta Mauritaniam inuenitur, turget acerrimo succo, cuius eximium feruorem expauescentes incolæ, feriunt arborem à longè, ne odoratu nociuo feriantur. Elleborum nigrum, effodientibus capitis dolorem infert, & halitu caput aggrauat. Cucumeris syluestris è fructu maturo in tangentis manum grana simul & aquam ejaculatur, ictu sonituque qui non expectatus, territat.

Expressior est hic vindictæ sensus in animalibus, quæ licet domestica, si quis irritauerit fera fiunt, & iras spirantia miro furore lædentem persequuntur; vnde cessat actio de damno, [t] si quis læsus est à bestia, quam incitauit. Id patet in apibus, canibus, tauris, arietibus, [v] qui propterea dicuntur reciprocicornes: etiam vidimus equos & mulos blandos omnibus, in aliquem tantum furentes à quo nimiis fuerant excepti verberibus. Leo [x] vulneratus obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Sic apud homines ius gentium est, [y] vt vim atque iniuriam propulsemus, &

[p] Supra l. 13.
[q] Plin. lib. 33. in proœmio. & cap. 4.
[r] Dauity.
[s] Mathiol.
[t] l. 1. 2. 3. ff. si quod paup. feci dic.
[v] Petrus Crinit. de de honesta discip. lib. 2. c. 13.
[x] Plin. lib. 8. cap. 16.
[y] L. 3. ff. de inst. & iur. l. 12. ff. quod met. ca.

quod quisque ob tutelam sui corporis fecit, iure fecisse existimatur: [a] L. 2. C. ad L. Corneil. de sicar.
Aggressus [a] in dubio vitæ discrimine potest occidere aggressorem.
Etiam in hoc casu necessitatis, propria manu arma mouere possunt [*] Can. si nulla 23. q. 8
clerici. [*] Non frustra data fuit homini mens tot bellicorum instrumentorum, tot munitionum artifex; non frustra datæ sunt illi manus fideles ministræ, ad omnes motus doctè fortiterque versatiles, sed vt se contra vim irruentem, vi simul & arte tueretur. Accessit honoris stimulus læsum acriter agens in vindictam ne lædenti videatur inferior. Hinc ipso naturæ ductu apud omnes gentes gloriosum fuit aduersa propulsare, & qui fortiter id præstiterunt hostium & monstrorum debellatores pluribus præmiis, coronis, encomiis, etiam diuinis honoribus donati sunt. Quantum laudis promeretur hæc fortitudo, tantum afficitur ignominia pusillanimitas, quæ fugit, latet, & imminentis periculi solo metu prostrata, quid possit nunquam experitur, mallens subiici, quàm confligere. Impunè sæuirent prædones & tyranni; malis hominibus innocentia cederet in prædam, ius omne temeraret secura feritas, si nullus occurreret vindex iniuriarum, sed illis patientes animos torpor exponeret.

Necessariam igitur esse repulsam iniuriarum probat ratio, sed ad læsiones propulsandas non est opus longa rationis consultatione. Vim enim irascibilem in hominis corde velut nobiliori parte natura constituit, vt ad primum iniuriæ sensum statim esset in procinctu, inflammatis spiritibus, hisque sanguine per omnes corporis partes abundantius effuso, sentirent adauctas sibi vires, sic discusso metu, præpedita ratione ruerent audacius in pericula. Non indigent hæc ampliori probatione, cum ad vindictam plus iusto procliuior sit natura ipsumque ferrum virum attrahat, vnde superesse nobis videtur obseruandum quibus legibus hæc vindicta debeat temperari.

Illata vi, aqua potest esse defensio.

§. 1.

Terra quam diximus vlcisci vim sibi factam ab his qui viscera sua perfodiunt, tantum dehiscit, quantum ab ea solidi detractum est, & superficiem suam habitantibus per accidens tantum nocet, dum ab ea decerpere cogitur quæ suis internis replendis vulneribus sufficiant. Insidentem sibi radium vel pilam æqua proportione reflectit, si pulsetur obliquè, reflexio fit æqualiter in contrariam partem, si verò in linea recta & perpendiculariter, radius motusque redit in se. Elephanti, [b] non nisi lacessiti, & iniuriarum [b] Plin. lib. 8. c. 7.

seruata ratione nocent. Vt Leo [c] percussorem suum mira discernit solertia, inuicta persequitur feritate, sic eum qui telum quidem miserit, sed tamen non vulnerauerit, correptum, raptatumque sternit, nec vulnerat. In morbis tantum acutis extrema conflictatione resistit natura, & crisim mouet ipsamet die in qua grauior est morbi paroxismus; extremis etiam morbis adhibentur extrema remedia.

Hinc in iudiciis recepta fuit compensatio, [d] exceptio scilicet qua vnusquisque creditorem suum, eundemque debitorem summouet, debitum enim cum debito, dolus cum dolo, delictum cum delicto compensatur; & id quidem iustissimè, nam interest nostra potius non soluere, quam solutum repetere. Sic æqualitas seruatur, [e] lites dirimuntur, fit per pauca, quod non debet fieri per plura. At compensationem leges non admittunt [f] si deficiat æqualitas, vt debiti in diem, rei non liquidæ, rei frumentariæ, & expeditioni copiarum destinatæ; si diuersa sit rerum species; In publicis etiam iudiciis vbi requiritur publica vindicta ad coërcitionem delictorum.

Ex hoc etiam æquitatis naturalis fonte manauit à tot sæculis & populis recepta talionis pœna, vt scilicet in quo quis deliquit puniatur; seruus fugitiuus [h] amputatione pedis, seditiosus manuum pellices nasi, deformato qui ad crimen pertraxerat vultu; blasphemi linguæ perforatione. Si quadrupes [i] alteri damnum intulerit, illud debet Dominus resarcire, aut animal noxæ debere, accusator [k] subit pœnam eius criminis, quod imposuerat alteri. Valet adhuc Prætoris edictum, [l] vt quod quisque iuris in alterum statuerit, ipse eodem iure vtatur. In ipsis mundi primordiis à Deo dicta fuit lex, [m] qui fuderit humanum sanguinem, fundetur eius sanguis. Et à Moyse præceptum, [n] qui mulierem prægnantem occiderit, reddat animam pro anima, dentem pro dente, oculum pro oculo, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione.

In hac talionis pœna totum penè positum fuit Radamanthi ius, quod tamen non probat Aristoteles, [o] nec in distributione bonorum, nec in emendatione personarum; nam personæ spectari debent, vt si quis magistratum gerens aliquem pulsauerit, non est referiendus, & qui magistratum pulsauerit, non modo verberandus, sed castigandus est. Eadem Charondæ lex, eruatur oculus pro oculo fuit abrogata; [p] conquirente monoculo reo, quod si vnus illi qui superest oculus erueretur, grauius damnum pateretur quam intulisset, in hac igitur pœna talionis, est habenda ratio circonstantiarum, loci, personæ, temporis, vt infligatur secundum proportionem, non arithmeticam, sed geometricam, & pro mensura peccati, sit plagarum modus; [q] nam si ab inæqualibus æqualia demas, quæ remanebunt,

[c] Ibid. c. 16.
[d] l. 2. ff. de compensat. l. 3. eod. l. si duo. ff. de dolo. malo.
[e] l. 37. § in refutatoriis C de appellationib. l. 10. C de iudiciis l. 1. quod met. cau.
[f] l. 1. 2. 3. C. de compens.
[g] l. 1. ff. de adult. Baron. an. 477.
[h] l. 3. C. de fugitiuis.
[i] l. 1. ff. si quod. paup.
[k] l. pen. ff. de publ iud.
[l] ff quod quisq iur.
[m] Gen. 9. 6.
[n] Exod. 21.
[o] Moral. lib. 5. c. 8.
[p] Diodor. sicul. rer. antiq l. 12. Gellius lib. 10. c. 1.
[q] Deuter. 25. can. ex litteris de constitution.

bunt, erunt inæqualia, nec ideo Iustitiæ in æqualitate positæ congrua. Certè totum humanum genus foret mutilum, turpiter languescerent & infirmarentur Respublicæ, si vigeret hæc rigida pœnarum reciprocatio.

Pœna talionis vtebatur sanctissimè Dorotheus Thebanus anachoreta [r] qui austeræ suæ disciplinæ reddens rationem, dicebat, corpus meum me tentat occidere, & illud ego, vtcumque licet perimo, vt saltem dominari volens menti subijciatur. Nunquam satis cum vitiis decertamus, quæ persequi debemus sine modo sine fine, nam illis quoque nec finis, nec modus est Dantur militibus induciæ [s] ad vires reparandas, nox præliis finem imponit, sed hic aliter, nam necessario, alterum consequitur vt cadat quis & pereat armis spoliatus, aut continenter vrgeat, & stet armatus. Hinc ipsa continentiæ obseruantia [t] quatuor anni temporibus est assignata, vt in idipsum totius anni redeunte decursu, agnosceremus nos indesinenter purificationibus indigere.

[r] Vitæ Patrū lib. 8.

[s] D. Chrysosth. lib. 6. de sacerdotio, in fine.

[t] S. Leo. ser. mo. 9. de ieiunio.

Malis vrgentibus occurrendum citissimo remedio.

§. 2.

AD æqualitatem in iniuriarum repulsa necessariam, reduci potest vt ex improuise sæuienti, læsus occurrat pari celeritate, potissimum si tale sit mali genus, quod per moras capiens incrementa, vix pòstmodum sanari possit; sic emissos in vestem vel in cutem carbones statim officiosa manus excutit. In valdè acutis [v] eadem die medicari oportet, nam in talibus tardare malum est, ne morbus inualescat, collabantur vires, & errantes per corpus humores in principem aliquam partem decumbant. Aquam trahenti nauigio statim sucurritur ne dehiscat; rupti dolij rimas, diligens oculus obseruat, manus obturat ne totus liquor effundatur. Luxata membra omni qua fieri potest celeritate, suis sunt locis restituenda, ne deformitatem quam sibi relicta natura non potest emendare, consolidet. Vitiosa qualibet nisi corrigas, citò transeunt in habitus & præscriptione quadam sibi ius efficiunt. Romani [x] nullos obseruabant dies cum instabat necessitas priuatæ vel publicæ deffensionis locus, cum eligendi facultas non superest; quis accepto vulnere differat emplastrum abhibere donec ex obseruationibus astrologicis opportunum tempus occurrerit. Ita sublatæ sunt Cretionum scrupulosæ solemnitates [y] quibus certis tantum diebus, & iudicio con-

[v] Galen. in aphoris. 10. lib. 4.

[x] Macrob. Saturnal. lib 1. c. 16.

[y] l. 17. C. de iure delib.

tendere & hæreditates adire permittebatur, ne mora res in peius cederent. Plurimum nocuit Macabæis obseruatio sabbathi sui scrupulosa, quasi tunc non liceret insultantem hostem repellere, donec suis edocti periculis ea die lacessiti fortiter decertantes Deo de suis inimicis gratissimas victimas obtulere. Ita licet propulsare latronum pericula [a] in venerabilibus festorum solemnium diebus; cum facillimè in hoc summi numinis speretur venia per quod multorum salus & incolumitas procuratur. Instantis mortis periculum monuit Ecclesiam, vt sine dilatione pueris baptismus conferretur, ideoque condemnati sunt Massaliani hæretici [b] qui negabant eo sacramento, cæterisque quemquam initiari debere, donec in illum visibilis gratia Spiritus Sancti descenderet.

Quamuis homines iniqui sint rerum æstimatores, & vitam, famam, externa bona, quantum ad se pertinent nimio, minimo cum ad alterum, habeant pretio; licet propterea leges nulli permittant sibi ius in propria causa dicere, & instituti sint Magistratus, [c] vt lites non priuato, sed publico velut æquiori iudicio terminentur, in casu tamen necessitatis lex gladium tradit priuato, [d] vt marito contra thalami sui violatores; patrifamilias contra fures nocturnos, vnicuique contra transfugas, raptores sacrarum virginum, liberorum hominum plagiarios, contra nocturnos aggressores itinerum, vt mortem quam minabantur excipiant, melius est enim occurrere in tempore, quam post exitum vindicare. Communis est Doctorum [f] sententia quemlibet occidere posse iniustum aggressorem ad deffensionem vitæ suæ & membrorum, dum tamen id fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, idest si ea adhibeatur moderatio & cautio, qua deficiente, non posset iniuria repelli, itaut deffensor credat se ab alio occidendum nisi occidat: id autem fieri debet in ipso actu, dum vis infertur, nam non licet occidere hominem de quo vehemens est suspicio quod nos velit occidere.

Quidam asserunt honorem vitæ præferendum, cum vitæ ciuilis sit velut entelechia. Hinc sicut pro vitæ sic pro honoris grauiter læsi deffensione, dicunt decertare licitum & aggressori necem inferre. Hæc exercitandis ingeniis aliquando thesis proposita, transiit nunc in horrendam lugendamque praxim inter nobiles, qui dum audiunt hominum opinioni accedere Doctorum sententiam miserè, ruunt in mutuas cædes, pro vindicanda vel leuissimi contemptus vmbra, velut id etiam tuta conscientia fieri possit. Abutuntur blandi Doctores honoris nomine. Honor enim dicitur ab honesto, [g] honestum, virtus est per se laudabilis, cuius splendor & dignitas, maximum censetur bonum inter externa; honorem hunc magnanimus

[a] L. fin. C. Theod. de quæstionib. l. 9. C. de feriis.

[b] Baron. an. 361.

[c] Vide supra l. 12. §. 1.

[d] L. 1. C. quando liceat se sine iudice vindicare. l. 5. C. de iure fisci. l. 4. & 5. ff. ad l. aquil.

[e] l. 1. C. si quis de emin.

[f] Bonacina. de restitutio. qu. vlt.

[g] Arist. Rhetor. lib. 1. cap. 9. & de morib. lib. 4. c. 7.

appetit, cum eo se dignum existimet, habens enim virtutem æquissimum est eum propterea commendari, lucere, ea quam præfert face, fulgere iis quibus ornatur gemmis. Appetitur ab omnibus virtus honorata, sic vnius eam habentis laus, plurium accendens animos, in publicam cedit vtilitatem.

Grauiter igitur peccat qui bene meritis debitum honorem detrahit; & famam eius lædit contumelia [h] huius tamen iniuriæ vindex esse debet non qui læditur, sed magistratus, & quamuis ex D. Augustino [i] minus non sit periculum in verbis mentiendo, quam manibus sanguinem fundendo, nullis tamen ius est stricto ferro vindicandi illatam vt vitæ sic famæ suæ iniuriam, nam non idem imminet periculum. Si occidat à grassatore, non est remedio locus, & quidquid ex post facto decernat Iudex, corpori non restituitur erepta, licet iniquissimè, vita. Cum hæc igitur extrema & irreparabilis vrget necessitas, ius gladij, vt diximus, priuato conceditur. At quæcumque prolata etiam grauissima calumnia non in momento læsi famam inficit, nec irati commotique verbis, statim accedimus, multi mentiuntur vt decipiant, [k] multi quia decepti sunt; alius criminatione gratiam captat, & fingit iniuriam, vt videatur doluisse factam; est aliquis malignus qui velit cohærentes amicitias deducere; est suspicax qui spectare ludos cupiat, & ex longinquo tutoque speculatur quos collisit. In his igitur pendet audientis iudicium, nec simul reus & dicitur & creditur. Quod si dicta suspicionem aliquam moueant elui poterit referentis pœnitentia, iudicis vel amicorum arbitrio, veritatis tandem è nube prodeuntis splendore, sic vt infamia in conuiciantis caput acerrimè refundatur. Si liceret omnem calumniam priuata manu vindicare in tam volubili passionum & linguæ licentia, deficeret humanum genus suis confectum cædibus: Irrita foret legum & iudiciorum authoritas, arma læso furenti committerentur, excedensque vindicta, præstaret ipsi malo peius remedium. Lex Hebræa [k] propinquo occisi permittit vt extra asyli loca homicidam interficiat, recteque notant interpretes hebræi talionem pro mortuo exigi posse; pro se, vt puta in vulnere, non nisi per iudicem, quia scilicet difficilior est moderatio vbi proprius dolor accedit.

Licet quidem illatam vitæ vim, vi repellere, sed in continenti, non ex interuallo; [l] patri licet filiam in adulterio deprehensam occidere cum adultero, sed in ipso opere; at cum sæpius amicis interuenientibus, non concedatur læsis statim post acceptam contumeliam ad arma concurrere, seruant odia, quasi iustè possint, iniustè læsam suam famam ferro vindicare, hostem prouocant ad certamen, & vt famæ suæ consulant, armorum infœlici sorte, famam & vitam amittunt.

[h] Toto tit. ff. de iniuriis & famosis libellis.

[i] Can. nemo. 11 q 3.

[k] Senec. lib. 2. ira. c. 19.

[k] Grossius de iure belli lib. 2, c. 20. § 8.

[l] l. 3. § 9. ff. de vi & vi arm. l. 2. 23. & 32 ff ad l. iul. de adult.

Dolendum maximè, quod leuibus de causis friuolis & inanibus in hunc furorem agantur homines, adeo vt quidam minus officiosa salutatione, risu, gestu, nutu, ipsa læsionis suspicione læsi, sic sæuiant quasi nihil intersit qualis sit iniuria, si lædentis animum prodat, & læsi famam vel minimum obscuret. Infirmitas est sic ad leuem tactum condolescere; leuitas sic minimo vanitatis flatu transferri; furor est ob ridicula tot se suosque periculis implicare; hæc magnanimi contemnunt. Et quæ randem ratio conquerendi etiam vlciscendi si tam delicati sensus homo, pulsatus sit à turba cui se volens commisit. Certè rerum æstimatio, non ex vulgi opinione, non ex singulorum affectibus, sed ex prudentum iudicio, ad pondus & mensuram sanctuarii censeri debet. Eius igitur fama læsa non est, ex eo quod talem illam reputent ægræ quorumdam mentes, & tamen hac posita decisione, quod nobiles debent famam suam vindicare sanguinis sui pretio, miseri descendunt in arenam, proiiciuntque suas animas, maiori quam ea qua se læsos putant, iniquitate. Cum non subsit vera causa tanti diffidij; cum ad priuatum ius talis vindicta non pertineat; etsi pertineret non deberet nec statim ex occasione tentari, quia non vrget qualis est in vitæ periculo necessitas; non etiam in dies & menses dilato certamine, quia datis talibus induciis patent varia ad iniuriæ reparationem, iuris, amicorum, prudentiæ remedia; cum ob leues illas offensas, nulli priuato, vt supra diximus, lex specialiter gladium tribuat imò prohibeat vnumquemque in sua causa iudicem esse, & priuatis licere, quod per magistratum debet fieri, nulla superest ratio Theologis legem diuinam professis laxandi fræna furenti passioni, quam leges ciuiles continent. Hæc Euangelicæ mansuetudinis manifesta præuaricatio agit nobiles in singulare certamen, nam dogmatis id indulgentis facilitate delusi, semetipsos dæmonibus immolant. Si criminis ab alio commissi reus est, [m] qui ad illud consilio & suasione concitauit, quantis tenentur criminibus, in Deum, Rempublicam, familias & priuatos qui sanguinolentas illas in publicum egerunt opiniones. Primi naturæ læsæ motus, habent aliquid cæcitatis, cui lex interdum ignoscit; habent aliquid raptus & violenti quo minuitur voluntarium, ita delictum; at has omnes excusationes respuit opinio quæ docet pro fama vindicanda licitum esse calumniatorem occidere; non sufficiunt illi homicidia impetu, nisi fuerint & concilio facta, libera, meditata, & in voluntate diu sanguinem sitiente, diu se pascente cædibus, innumera.

[l] l. 176. ff. de reg. iur.

[m] l. 1. ff. de seruo corrupt. l. 15. §. 8. ff. de iniur l. vnic. C. de rapt. virg.

Nullus esset inter homines iniuriarum finis, si maiores quam sint illas læsus æstimet, vindicetque, & vicissim reciprocas ad sensum suum augeat indignabundus, pertinax, pati nesciens, qui prius illas intulit. Romani perfidis Pœnis [a] fidem sanctè seruauerunt, senatus

[a] Liuius lib. 6. c. 6.

enim non eos quibus id præſtabat, ſed maieſtatem ſuam aſpexit; cur non deceat lædentibus iniuriam condonare, ſi magnificum eſt, etiam ingratis benefacere. [o] Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum non malum, ſed bonum pro malo teddens. Nam inquit Chriſtus Dominus, [p] ſi diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis apud patrem, nonne publicani hoc faciunt; ſi conquereris de viro malo qui te læſit, abſurdum eſt te in eadem labi quæ damnas, & alicui nocere; dilige quem pateris malum, [q] vt vel vnus ſit malus, nec geminetur malitia: præmium eſt fortitudinis & charitatis à præcepta & iurata dilectione proximi; quidquid agat, non excidere. Quanquam diligere amicum [r] ſit rem meliorem diligere, tamen ſecundum rationem diligendi, quæ Deus eſt, magis meritorium eſt inimicos quam amicos diligere, primò quia dilectionis amici poteſt eſſe alia ratio quam Deus, ſed dilectionis inimici ſolus Deus eſt ratio. Secundò quia præſuppoſito quod vterque præter Deum diligatur, fortior oſtenditur eſſe Dei dilectio, quæ animum hominis extendit ad remotiora, ſcilicet vſque ad dilectionem inimicorum ſicut virtus ignis, tanto oſtenditur eſſe fortior, quanto ad remotiora diffundit ſuum calorem, & minus combuſtibilia comburit.

Groſſius de iure belli lib. 3. c. 19.
[o] Vide ſupra lib. 1. l. 9. §. 2.
[p] Math. 15.
[q] D. Auguſt. in Pſal. 3.
[r] D. Thom. 22. q. 27. a. 4.

Expelluntur intus nociua.

§. 3.

SI vim externam vi fortiore propulſat natura vt ſe ſeruet integram in quantitatis & qualitatis ſuæ iuribus, liberam in actione, ſecundum cuiuſque ſpeciei leges; ſi vindicando quod ſuum eſt, non cedit, ſed irritata proficit aduerſis, longè magis ſollicitior fortiorque debet inſurgere contra malum quo torquetur interius; magis enim vexat & extremas edit ſtrages admiſſus hoſtis in mœnia. Nociuum internum ſoluit partium vnionem, aſſiduo dolore diſſipat ſpiritus, vires frangit, & actione quæ reſiſtat præpedita, ſæuit impunè. Nec ideo deſperata ſalus, nam cum rebus omnibus innaſcantur mala propter contrariorum quibus conſtant ſolitam intemperiem, etiam ineſt illis virtus, qua quod eſt incongruum nociuumque vel emendant vel expellunt, remedio malis commenſurato, & vt cum venenis naſci ſolet antidotum.

Diuiſio ſuperiorum aquarum [s] ab inferioribus in geneſi expreſſa, facta videtur ſeparando ſubtile à ſpiſſo, & tenuem quaſi ſpiritum à

[s] D. Greg. in regiſtro lib. 1. epiſt. 41.

fuliginoſo corpore; id factum eſt ope lucis quæ ſpiritus eſt igneus ſegregans heterogenea, calor ſiquidem eſt ignis inſtrumentum, cuius ope duo oppoſita vno eodemque labore operatur, humidam quippe naturam dum à terreſtri ſeparat, illam rarefaciendo, hanc condenſat, ſic per heterogeneorum ſeparationem fit homogeneorum congregatio. In huius mundi naſcentis deſcriptione vix aliud notabis quam indigeſtæ confuſæque prius molis partes à contrariorum oppoſitione liberas, ſibi ſimilibus, locisque propriis redditas; aſſeruntque Patres eo momento, quo lux diuiſa fuit à tenebris, diuiſos bonos Angelos à Dæmonibus.

[t] Seneca lib. 3. natural. quæſtion. c.

Maris hæc eſt natura [t] vt omne immundum ſtercoroſumque littoribus impingat; quædam partes maris certis temporibus id faciunt, vt circa Maſſanam, fimo quiddam ſimile profert, vnde illic ſtabulare ſolis equos fabula eſt. Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat, nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quæ ſecunda vis defert & euaporat; Mare verò cadauera ſtrameataque & naufragorum reliquiis ſimilia ex intimo trahit, nec tantum tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur.

[u] Albert. Magn. de ſenſu & ſenſat c. 1.
[x] Theophr. de cauſis plantar. lib. 3. c. 11. & lib. 6. c. 8.

Quando dulce [v] cum aliter ſapientibus commixtum eſt, reiicitur groſſum & amarum, retinetur dulce: Ita fit in plantis, quæ receptum è terra ſuccum expurgant, [x] excernendo quod ſibi minus conuenit, in trunci ramorumque corticem, & in putamina fructuum, qui propterea dulciores efficiuntur. Vt in ſtirpibus, ſic in animantium corporibus ineſt duplex facultas, vna quæ conueniens alimentum fugit & attrahit, altera quæ inutile, ſuperuacaneum, nociuum expellit ne ſuccorum ſalubrium commodis officiat. Cerebrum cum

[y] Galen. lib. 1. de ſani. tuenda.

oſſe ſolido vndique ſeptum ſit, [y] plurimis magniſque conatibus expurgatur, per nares, palatum, vtramque aurem, per caluæ commiſſuras, etiam per oculos, oculus verò per euidentes meatus, eiicit quidquid in eo excrementi gignitur. Ita cor fuliginoſos ſuos vapores, & quidquid in aëre recepto minus purum eſt, emittit per reſpirationem. Variæ fiunt cibi digeſtiones, vt exactius purum ab impuro ſeparetur; & in vltima quælibet pars reperit ſemper aliquid minus conueniens quod egerat variis ſibi conceſſis modis. Mirum eſt quod effluant quædam craſſiora ſpiritibus per eos meatus per quos ſpiritus non effluunt, eo quod natura pertinax eſt rei conuenientis, expultrix inimicæ. Vt excutiat moleſtum [z] parti nobiliori ſemetipſam concitat ad motus vehementiſſimos, ad tuſſim vbi cauſa eſt in pulmone, gutture, aut thorace, cum in naribus ad ſternutationem, cum in ventriculo aut diaphragmate, ad ſingultus.

[z] Galen. lib. 2. de ſympto. cauſ.

Si debilitata nimis illo ritè non fungitur officio, auxiliatur medi-

cina, quæ tota ferè est in nociui superfluique vacuatione, vt in morsu venenat rum, suctu; cucurbitulis, attrahentibus medicamentis, cauteriis virtus foras euocat: In cæterorum vulnerum curatione; primò tollit ab his corpus alienum, vt grummum sanguinis, carnem laceram, fragmentum ossis, & simile quid, nec enim prius fieri potest dissitarum partium vnio; tunc natura doloribus acerrimis læsum prouocat ad expertas manus, tandem si desit ars, ipsaque sola non valens è vulnere statim nociuum discutere, nec in vaporem resoluere, circumiacentem partem in pus, solidum in humidum conuertit, vt erosa desuper cute, facilior fit corporis exteri vacuatio.

Nullum medicamentum carnem creat, [a] sed solum vel emendat malam membri temperaturam; vel vulnus eluit; protegitque ab humorum interno fluxu, & ab externo frigore; sic nulla lex probitatem mentibus imprimit, naturæ simul & gratiæ donum est virtus, totaque moralis ars est in purificatione posita; si Trimegisto[b] & Platoni[c] credimus; demendum vt in sculptura quod latentem imaginem boni, confundit & obscurat. Eluantur, inquiunt, terrenæ sordes quibus inficitur mens hominis, & vt nitens speculum statim excipiet & reddet diuini sui solis splendores; auferantur hæc in cœlestem partem iniecta sensibilium affectuum pondera; præscindantur quæ detinent illam vincula, surget innata sua leuitate, & externis omnibus efficietur superior; quot passiones, tot sunt compedes quibus præpeditur sui motus libertas. Renunciandum externis omnibus & sibimet præcipitur ei qui Christum Dominum cœlos petentem sequi vult, toraque Euangelij doctrina posita est in innatæ cupiditatis abdicatione. Quantum à vitiis recesseris, tantum virtutibus propinquabis, inquit Emissenus; [d] nam abdicatio criminum, adoptio meritorum est, nec nisi mundo sobrius ad cœleste conuiuium præparatur. Maxima salutis spes si remoueat à se opinionum, sensuum, cupiditatum idola; si fundat huius animalis vitæ sanguinem coram altari, si per pœnitentiæ sacramentum euomat virus, quod latet in pectore, & à se longè pellat quidquid alere potest internum mali fomitem.

[a] Galen.
[b] Pyman. c. 4. 7. 10 11.
[c] In Phædone.
[d] Homilia 3. de Epiphania.

Talis est Ecclesiæ publica disciplina de reformatione morum plura sancire, vt fidelibus & infidelibus tollatur occasio scandali; ieiuniis, orationibus, continentia, silentio, sacro secessu, vacuas efficere mentes à terrenis, vt diuinis impleantur; ad diuina mysteria non accedere nisi cor mundatum sit ab odio, simultatibus, & à cæteris quæ charitati contrariantur: optima mater vibrat interdum spirituale suum fulmen contra proteruos: & à communione fidelium rescindit, membrum putridum extirpat pro totius corporis incolumitate. Talis est apud omnes populos recepta politiæ lex, vt lepra, peste, similique morbo laborantes, à ciuium cœtu separare, sic malis moribus

infectos, tranquillitatis publicæ perturbatores, exilio, carcere, deportatione, tandem vltimo supplicio, à bonis rescindere, vt paucis reis pereuntibus, & eiectis securior constet Reipublicæ sanitas.

Præuisa mala modis opportunis vitantur.

§. 4.

Patum est naturam malis præsentibus fortiter obsistere, suis edoceri periculis, firmari, perfici; mittit etiam cogitationes suas in futurum, & contra casus possibiles sagacissimà præmunitur. Nam cui datur actio ad solutum repetendum, fortius datur remedium, vt re integra seruetur indemnis. Præuidit hostiles impetus etiam in ipsa rerum formatione, dum illas ad sui conseruationem armis & fortitudine, internis externisque qualitatibus instruxit, velut in certamen & in spectaculum, eo ipso quo sunt, exhiberentur. Præuidit vitales partes corporis externorum occursu lædi posse, dum illas solidis munitionibus contexit, cerebrum cranio, cor, pulmonem, iecur vallo costarum, neruos carnibus, quæ læsæ facilius reparantur; inuigilant oculi pro totius corporis salute, velut in specula positi; sparsus est per omnes partes tactus qui statim nociuum deprehendens, docet fugere priusquam tempus illi concedatur ad læsionem.

Apes non vt præsentis tantum cibi memores in diem viuunt, duraturos hyeme reponunt victus, & repletis vere cellis tutus illis annus est. Sæuientem hanc, sibique nociuam anni tempestatem non expectant aues plurimæ sed in alias migrant regiones, solemque suum sequuntur. Ex armenti, gregis, piscium pinguedine sub hyemis initium, frigus magnum & durabile coniiciunt, contra cuius iniurias sagax animalium natura congestis vltra solitum alimentis se præmuniuit. Præuident imbelles pullos suos multis expositos esse periculis aues, dum nidos suos tot artibus abscondunt, & feræ sua cubilia. Præsentiunt proximam tempestatem maris aues illius incolæ, & priusquam sæuiat, altum relinquentes ad placida securaque littora magno concursu se recipiunt. Infinitum est hic singularia recensere, cum vel vnius speciei solertia, vt canum, luporum, vulpium, apum, formicarum, sit argumentum diuturnæ simul & iucundæ, quia semper proficientis contemplationis.

His igitur præsuppositis quæ iam alias attigimus conuertimur ad hominem, cuius mens ad imaginem Dei facta, vt præsentis & præteriti, sic futuri cognitionem ambit; nam si reperitur prænotio quædam

dam in animalibus, maior esse debet in homine naturas eorum eminenter complectente; ita nulla gens tam barbara,[e] quæ non teneatur desiderio futura cognoscendi, & hanc notitiam vt sibi possibilem multumque profuturam variis modis consequi non tentauerit. Naturalis enim sciendi cupiditas angustissimis coërcetur limitibus, cæcutit & hæret si se non extendat in futurum; maximè quia præsens rerum gerendarum status pendet à futuro, illius itaque coniectatrix est prudentia quæ cæteris virtutibus facem præfert.

[e] Cicero lib. de diuinatione.

Nititur potissimum experimentis, quibus solis, vt empyricis in medicina periculosè fides habetur, itaque futurum in causis altioribus mens humana quæsiuit, scilicet ex syderum obseruatione, quam vtilissimam asserit Ptolomæus [f] vt præuisa mala vel adhibitis conuenientibus remediis vitentur, vel vt ad illa facilius toleranda placidè se componat animus. Negat enim stellas hominibus necessitatem inferre, sed asserit sapientem operatione cœlesti tantum conferre,[g] quantum terris ad fœcunditatem agricola, & vt propter fatum non deseritur agricultura, nautica, medicina, sic non spernendam astrologiam quæ per coniecturas de futuro, monet de agendis in præsenti. Qui hanc callent artem, asserunt innumeris probatum exemplis infœliciter initas societates inter eos quorum horoscopi ex diametro vel quadrato se respiciunt, vel cum vnius ascendentem gradum ferit in alterius genitura positus Saturnus. Obseruant etiam, luminarium, partis fortunæ Iouis, Martis, Mercurij positiones contrarias, si confœderatio politica, bellica, litteraria non sit sancienda.

[f] In proœmio quadripartiti.

[g] Idem centiloq. num. 8

Hæc vulgus non inquirit, sed quilibet infensos sibi reputat variis de causis quæ sensus afficiunt; vt quod aliquis sit ex familia suæ semper infesta; sunt enim hæreditaria quædam odia, seu opinione, seu, vt quibusdam placet, familiis præsint oppositi genij, sitque vt personis & regnis, ita familiis suum fatum. Alij habentur inimici quia læserunt, pertinaci ad iniurias animo, alii quia læsi sunt, & supponuntur in vindictam proni, defectu tantum occasionis vel potentiæ, vt viperæ per hyemem torpescente veneno, mitescentes. Licet potissimum homini publico modis omnibus per se, per amicos, per exploratores, commissis etiam leuioribus negotiis eos probare qui sibi sunt infenso genio, ne temerè fidem illis habeat & ad scopulos velut ad pharum properans, allidatur. Ita vassalli [h] iurant dominis suis nunciare si quid nouerint illorum bonis vel famæ contrarium.

[h] Constitution. sicular. lib. 3. tit. 16.

Quod si talibus aliisque coniecturis deprehendas hostilem alicuius animum in te; vel si quis palam odium tui profiteatur, si minas capitales intentet quæ iustum inducunt metum;[i] habes illi gratiam quod occultè non sæuiat, sed monet vt tibi caueas; potes igitur non inermis, non incomitatus incedere, amicos, potentes in auxilium

[i] l. 7. Cod. de his quæ vi metus caus.

aduocare, turbam cogere, quæ terreat terrere volentem, & metum in authorem refundat. Augustus [k] postquam nimium senatorum numerum cohibuit, existimatur lorica sub veste munitus, ferroque cinctus præsedisse, decem valentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus, nec admissum quidem tunc quemquam Senatorum nisi prætentato sinu. Masinissa Rex Numidarum [l] parum fidei in pectoribus hominum reperiens, salutem suam custodia canum vallauit. Dionysius Rex Siciliæ tonsoribus iugulum non fidens, tondere filias suas edocuit; cubicularem lectum, perinde quasi castra lata fossa cinxit, in quem se ligneo ponte recipiebat; Domitianus insidias suorum pertimescens, porticum in qua deambulare consueuerat lapide lucidissimo distinxit, vt quidquid ageretur à tergo posset videre. Misera tyranni conditio quidquid meretur semper expectar, timet timentes, metus in authorem redit, nullus tamen eorum in suspectos omnes desæuiit, alioquin ciuium omnium & familiarium sanguis fundi debuisset. Fluuium [l] cuius times exundationes, prohibitum est alio diuertere, licet tamen ripam tuam præmunire, sic hostem cuius vim & animum formidas non licet tollere de medio, sed præuisos in te conatus, prudentia viribusque comparatis irritos efficere.

[k] Sueton. in Augusto.

[l] Valer. Maxim. lib. 9. c. 14.

[l] l. 1. Cod. de alluuionib.

Igitur extremam crudelitatem tyrannorum, Saturninum, timidumque furorem, naturalis etiam legis modum omnem excedit, hæc quorundam ex Erebi faucibus opinio mendicata, vnicuique licere hostem suum, quem suspicatur vitæ suæ insidiantem, occidere, impedire crimen, & mortem suam, accelerata vindicta. Aduertant, inquit etiam prophanus autor, [m] non esse in omnibus rebus cauendis eandem causam, neque humanæ vitæ negotia, & actiones & officia, vel occupandi, vel differendi, vel etiam vlciscendi, vel cauendi similia esse pugnæ gladiatoriæ; Nam gladiatori composito ad pugnandum, pugnæ hæc proposita sors est, aut occidere si occupauerit, aut occumbere si cessauerit; hominum autem vita non tam iniquis, neque tam indomitis necessitatibus circumscripta est, vt idcirco prior iniuriam facere debeas, quam nisi feceris pati possis, quod tantum aberat à populi Romani mansuetudine, occupare, vt sæpè iam in se factas iniurias vlcisci neglexerit.

[m] Gellius lib. 7. cap. 3.

Crudelis huius opinionis impietatem, pluribus argumentis licet arguere, Primò, quod in vindicta iure naturæ seruanda sit æqualitas, [n] at hic necem certam & meditatam infers pro dubio vitæ vel famæ tuæ periculo: quod minatur hostis, potes vitare modis innumeris, amicorum; potentioris, Magistratus patrocinio, tandem prudenti secessu, at erepta semel vita non restituitur, non est igitur inculpata vitæ tuæ tutela, cum vano timore percitus, sanguinem fundis.

[n] Sup. §. 1.

etiam si tunc cum minatur, esset eius ea voluntas, multa solent incidere quæ hanc ab effectu deterreant, non tam facilè scelera manus exequitur, quam iræ breuis furor suggesserit; continet malos insitus honesti sensus, horror criminis, rectrix conscientia, tandem legum, Deique timor, quoties tonat, non fulgurat, & inter fulgura quædam infuscant non adurunt; non absorbet terras mare, licet bis in die fluxu suo minetur illis interitum, hostis sæpè metu fingit audaciam, territus minatur vt terreat, interdum, vt procul ab impotentiæ nota, pax armata manu honestius possit conciliari imitantur illos in Germania fontes, quos vocant insanos, eo quod aqua videatur ebullire, cum sit frigida; sed tamen extra sedes suas nunquam exilit. Inter hæc mundanæ scenæ ludibria cunctis nota, licebit ne suspicaci, meticuloso, crudeli, furioso, humanum sanguinem fundere, velut subsit iusta vitæ suæ protegendæ causa? Cum vanus sit ille metus, temerè sic vindicantem reum efficit, Deo, Regi, proximo; vt dum mortem fugit, incurrat in turpissimam mortem tortoris manu, tantum crimen expiaturam. Antonius Caracalla fratrem Getam occidit, timens ex partito inter duos Imperio plurimas belli ciuilis clades, in quibus ex vtraque parte plurima hominum millia caderent; melius itaque visum est sibi populisque publicum imminens malum vnius morte præuenire. Tamen Papinianus Iurisconsultus, cum rogaretur vt oratione scriptisque factum hoc legitimum assereret, respondit sibi difficilius esse fratricidium excusare, quam Imperatori commisisse; maluitque à tyranno occidi, quam præuaricari, quam huius ambitionis sæuissimæ patrocinio, nouum perpetrare fratricidium.



DOLIS SE TVENTVR QVÆ NON possunt viribus.

Lex 16.

RES corporeæ concipiuntur, formantur, reguntur, vt diximus ᵃ à spirituali natura, & quæ sensus afficiunt, degeneri quadam successione ducunt originem à causis nobilioribus supra sensum positis. Fugiunt oculos, manus & aures nostras syderum influxus, substantiales formæ, rebus singulis insitæ facultates, earum ministri spiritus, organorum vegetantis & sensibilis animæ motores & opifices. Etiam quidquid præclarum molitur natura, id in locis reconditis procul ab externa vi latens perficit.

ᵃ Supra lib. 1. l. 3. §. 2.

Seruantur omnia iisdem quibus constituta fuere modis, & vt ad sui formationem sic ad tutelam, & vt securius procedant actiones, fallunt intentos oculos; & superiorum, causarum naturam inuisibilem, vtcumque licet exprimunt. Cum non apparent non impugnantur, virant impetus qui tantum in res sensu perceptas valent dirigi, adsunt cum abesse, surgunt cum deiici, lædunt cum prodesse putantur, & hæc impostura duplex, quæ sensibus fucum facit, scilicet vt res qualis est non percipiatur, & alia quam sit existimetur, dolus vocari solet, fortè quia geminum ex frustratione simul & læsione causat dolorem. In hoc mundano spectaculo contrariorum compositis, æquis ferè viribus decertantium tam efficax est hic occultus agendi modus vt validioribus vtilis, infirmis necessarius habeatur.

Dolis etiam valida proficiunt.

§. 1.

NObilioribus entibus præstantium rerum agendarum onus incumbit; multa mouentibus obstant multa, quę sibi subiicere, & præscriptum sibi finem consequi non valent, si vires solertiâ dolisque fuerint destitutæ. Natura motus & quietis principium, dominatur quidem singulis, vim tamen non profitetur, & actionum suarum necessitatem, ne quid obster abscondit voluptatis illecebris. Fallit vt diximus [p] in indiuiduorum propagatione quibus seruantur species, sic enim allicit, vt ad huius tributi solutionem animalia ruant impetu, inito certamine vitam profundant, & malint mori, quam non generare: Cum productiones suas efficit modis incognitis, & in interiori officina, illudit homini, ne mens eius nimis curiosa, nouitatis auida, etiam maligna possit solitas leges inreruertere. Leones hominum metu petunt deserta; laritant in speluncis vnde transeuntibus insidiantur, per noctem prædas agunt, agrediuntur circuientes, ita summa vis, cum summa feritate, ne dolis quidem caret. Ferunt odore Pantherarum [q] mirè sollicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri, quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas, corripiunt. Aquila pro fœtus sui conseruatione nidificat in præruptis rupibus, sic & vultures [r] quorum nidos nullus vnquam attigit, vnde sunt qui putant eos ex aduerso orbe aduolare. Felis mures viribus longè superat, quantis tamen dolis itrepit, nec enim ad sui tutelam cautas nisi cautus ob-

[p] Lib. 1. l. §. 1.

[q] Plin. lib. 8. c. 17.

[r] Id. lib. 10. c. 6.

tineret, & hinc puto cattum vocari, quasi cautum: propter hanc Mercurij dotem sacer fuit Ægypijs; & Romæ Deus Catius [t] colebatur qui cautos & acutos in negotiis gerendis efficeret. Vulpes marinus oblatam escam non sorbet, nec deuorat, sed mordet, sic per minutas partes hamum esca spoliat.

[t] D. August. lib. 4. de ciu. c. 21. Plin. l. 9. c. 43.

Sol [u] nullam stellarum propinquiorem habet incessu quam mercurium qui ab eo non recedit ampliu: vno signo, habetque suas domos, geminos & virginem, proximas luminarium domibus, velut potentiæ indiuidua comes debeat esse versatilis prudentia. Martis & mercurii naturam habent canis minor, & caput herculis, quia tam in animantibus quam in hominibus, vires sine dolis irritæ sunt, molequc ruunt sua. Ideò dicunt Achillem edoctum à Centauro semi homine, semiboue, & Minotauri signum in legionibus habuerunt antiqui Romani, [v] vt quemadmodum ille in intimo & secretissimo labyrintho abditus erat, ita Ducis consilium semper secretum esset, nec vlli pateret aditus, nisi qui deduceret in errores inextricabiles. His consentit Astrologia dum signa bicorporea dicit dominium habere super Reges, quia sunt duplices animo, & plus dolis quam armis imperitant, & cum marti domum & exaltationem assignant in scorpione paruo vafro animali, ex insidiis irrepente, & lethale virus leui plaga infundente.

[u] Ptolomæ quadrip. lib. 1. c. 16.

[v] Veget stratagem lib. 3. c. 6.

Cardanus de subtilitate [x] dicit, hominem vt medium vniuersi, natum esse ad fallendum, nam inquit, belluæ, parum possunt esse fallaces ob stultitiam, superiora propter sanctitatem; sed circa diuina parum subtilis non aduertit in Deo sanctam & misericordem fallaciam. Sæpe nos rerum externarum esca vel oblata vel negata reuocat ad se, & ægris sibimet infensis, blandiendo medetur; Eius potentiam & benignitatem omnibus notam esse, omnibus apparuisse, at sapientiam in mysterio absconditam prædicat Apostolus. [y] In igne Deus, sed non est ignis; [z] in homine filius, sed non hæc solum quod videbatur erat, erat & quod latebat: spiritus apparuit in columbæ specie, & tamen columba non erat spiritus. Liberas hominum voluntates, quas omnipotentia sua non vult cogere, sapientia demulcet & suas efficit. Sic omnibus omnia factus Apostolus omnes lucrabatur; cum essem, inquit, astutus; [a] dolo vos cœpi.

[x] Lib. 11. pag. 162.

[y] Roma. 1. 1. Cor. 1.

[z] D. Aug. lib. 2. de symbolo. c. 9.

[a] 2. Cor. 12.

Sic paterno regentibus affectu votum est, amore potius quam metu, arte quam vi subditos in officio continere; honoris stimulo, præmiorum commodis, amorem proprium insitum vnicuique detorquent ad Reipublicæ ministeria; quod optimum occultè censuerint, habitis comitiis, publicisque consiliis, curant decerni, vt id velut suum populus irritum esse non patiatur; collegarum fidem

æmulatione mutua sibi deuinciunt. Ars est obstinatos in aliquid in-conueniens animos, spe placare, dilatione frangere, inductis nouitatibus vtiliter ad alia diuertere, seditiosos honoris titulo, remouere. Vt sapientia Dei mirabilius effulget, cum natura aliud agit, prouidentia aliud elicit, sic eximior est ciuilis prudentia, si quis aliorum opera possit abuti ad suos fines, & his vti ministris quibus occultum sit consilium. In his & similibus Plato[b] dicit Principem vtiliter subditis suis fucum facere, Aristoteles[c] Rectoribus ideo dicit necessariam esse Rhetoricam, vt cum libuerit rebus paruis pondus dent, magnis auferant, artem hanc Plato[d] comparat picturæ, quæ citra dolum obseruatis perspectiuæ regulis fallit oculos, rebus quantitatem, colorem, præsentiam, distantiam, minuit, auget, immutat. Hinc fortè præstigiatores olim[e] præmiis publicis donati sunt, quia docebant artem, ad regimen facilè transferendam, qua qui præsunt, fidem populorum, delusis oculis mentibusque possunt, promereri; postea gratiam, quam habet æger chirurgo qui vomicam blandiente, celeri, metumque præueniente manu aperuit. Fas est in hoc turbido rerum humanarum pelago interdum obliquare sinus, & si rectà portum tenere nequeas, id ipsum mutata velificatione consequi.

c In Rhetor. ad Alexand.
d In Sophista.
e Athenæ. lib. 1. c. 14.

Sic ad pacem, summum Reipublicæ bonum, confert dolus bonus, & imponens populo fraus salutaris, ac longe magis est necessaria in rebus cum hoste gerendis, dolusque plus videtur mereri gloriæ, quam si aperto marte pugnatum esset. Nam laudanda victoria[f] quæ hostes in consilii nostri rapit admirationem, & opinione frangit animos; quæ ratione, in qua posita vis hominis, vincit homines; quæ parcit humano sanguini, & saluo ærario, saluis copiis, ciuitati relinquit integram, sinceramque de fœlicitate sua, lætitiam. Sic Philippus Macedo plus solebat gloriari de incruenta dolis & consilio reportata victoria, nam tota sua erat, non militum. In aperto marte multum iuris fortuna sibi vindicat, prostratis sæpe cedit gloria, vt qui animis victores, corpore tantum inferiores extitere; at stratagemate superatus, turpis, inglorius, nullo miserante, omnium patet irrisioni; si dum fugam simulares, persequens in insidias inciderit; si plurimum tubarum, Echo iuuante strepitu, vacuis & frontem tantum præferentibus agminibus; lixarum velut militum ingenti numero territus terga verterit. Dolis istis, quos vsurparunt heroës antiqui, quotidiè plurimum adiicit fortissimorum Ducum nostrorum industria qui non negligunt pelli leoninæ, si non sufficiat, vulpinam assuere, In armorum exercitatione probatur quilibet corporis motus, quo possumus ictum vitare vel inferre, propterea Socrates apud Platonem[g] irridet eum qui dicebat fortitudinem esse vim, in

f D Chrysost. lib 1. de sacerdo. in fine.
g In Lache.

eodem gradu ſemper manendi; regi debet à ſapientia quæ eſt omnibus mobilibus mobilior; [h] Vapor eſt enim virtutis Dei, peruadens, præueniens, ſternens fortia quælibet. Bonus eſt igitur dolus [i] quo quis aduerſus hoſtem vtitur, vt ſua vel aliena tueatur; Nec refert [k] vi an fallacia quis poteſtatem hoſtium euaſerit, vt poſtliminio fruatur. Sed

[h] Sap. 7.24.
[i] l. 1. ff. de dol. mal.
[k] l. 26. ff de capti.

Vt vim ita dolos certis limitibus natura concluſit.

§. 2.

Plurimi naturæ doli quibus vtuntur vniuerſales cauſæ, cedunt in communem vtilitatem, ſic in illis non timetur exceſſus, nam illo magis temperatur imperantis potentiæ vis, ampliuſque ſubiectis conſulitur. Exonerat ſe per occultos meatus in terras mare; & ſub ſolido ducit fluenta, non ſic tamen vt ſolidum diſſoluat, ſed vt generandis metallis, fructibus, animantibus fūdendiſque fontibus terra fiat opportunior. Diſcedit à nobis ſol per hyemem, velut hoc hemyſpherium abdicans, deleta penitus florum, camporum, ſyluarum pulchritudine, velut omnia deberent in antiquum chaos refundi, ſed amoris hæc eſt abſentia, vt interim productionibus exhauſtæ plantarum & animantium vires, per quietem; tacitoſque prouentus reficiantur, & ipſe poſt tot horrores pulchrior omnium votis & ſenſibus ſuperueniat. Dum ſæuit hyems, aërem & maria validæ quatiunt tempeſtates, interim vtrumque purgant elementum, nautas, agricolas, itinerantes reuocant ad quietem, breui reddito votis & laboribus ſereno, terriſque ſufficienter aqua potis, calore.

Tandem hi naturæ doli quibus nos ficta ſeueritate ducit ad meliora, ſic in conſuetudinem abierunt, vt fallere deſierint, nam certum eſt tempus in quo vim ſuam remittunt, & inter minas ad beneficia placidè componimur. Nauta ſæuiente tempeſtate nauis armamenta diſponit, vt æquori ſtatim pacato ſe committat. Per hyemem agricola terræ ſemen committit, ſecurus de ſolis reditu cuius calore proficiet ad meſſem. Ita nullus eſt in talibus terror vel dolus qui ſpem reſtitutionis, & agendi conuenientibus modis, auferat.

Animalibus, quæ vt ampliores agant prædas, dolos miſcent feritati, natura ſimiliter modum impoſuit, ne debilioribus nulla ſupereſſet ad ſalutem via, nullum contra vim ſimul & aſtus refugium quantumuis inſidietur gregi lupus, non ſe transformat in minus animal, in felem, aut muſtellam, vt dum non timetur ſecurius inſultet; nihil imminuere poteſt de corporis ſui quantitate, non mutat pellem

non deponit oris hiantis & oculorum scintillantium minas, quin ad primum eius conspectum oues territæ, pastorem canes custodes in auxilium aduocent; Non sic volatum suum fingit accipiter; non sic ex vmbrosis insidiatur, & instar stipitis sedet immotus, quin aues à longè vel venientem vel expectantem non aduertant, & clamore cæteris periculum denuntient.

Animalia signis sibi naturaliter notis & certissimis, suos agnoscunt hostes, diuersi scilicet & antipatici generis; At cum homini maximum sit ex homine periculum, cum quisque sub fallaci vultu abditos gerere possit sensus; cum in interiora nemo prospiciat; vix à similis sui dolis immunem se valet præstare. In hoc deficere videtur naturæ prouidentia, Nec sine ratione. Nam cognationem quandam inter omnes homines constituit; [l] vnum alteri insidiari nefas habet; [m] lex eius est honeste viuere, alterum non lædere; ius suum cuique tribuere, & vt nemo [n] cum alterius damno fiat locupletior; cum igitur hominem homini fecerit amicum, non hostem, non impressit vultibus hostilitatis fugiendæ notas, nec etiam dari debebant perennes, propterea quod affectus sint ambulatorij, & in quouis momento mutari possint.

[l] L. vt vim. ff. de Iust. & iure.
[m] l. 10. eod.
[n] l. 206. ff. de reg. iur.

Vt tales affectus animi se proferrent, certisque manifesti fierent indiciis prouidentia concessit nobis sermonem, cuius ideò veritas inter nos sic videtur esse debere constans & inuiolabilis; sicut inter animalia certæ manent externæ rerum species vnde hostilia sibi vel amica deprehendunt. Quia tamen non hæc inter homines regnat Iustitia quæ sermonem aptet rerum veritati, sicut natura physionomiam formis, internisque qualitatibus; cum etiam in hominum maligna societate non semper expediat vera manifestari, ne suis exponantur hostibus, cum & Religio & politia multa contineant in mysteriis, talibus iure gentium prouisum est.

Vbique receptus est ludus in quo positis legibus rigidè seruandis, in reliquo certatur industriâ; licet dolo compositis verbis gestibus, actibus abscondere quod intenditur, ad id æmulum esca quadam allicere; vt delusus cadat à proposito præmio: sic extra contractus bonæfidei, in cæteris stricti iuris, prout verba, quamuis deceptoria sonant, controuersiæ dirimuntur. In emptionibus licet infra dimidium iusti prætij se circumuenire: [o] Ea quæ commendandi causa in venditionibus dicuntur, [p] si palam appareant venditorem non obligant, vt si dixerit seruum speciosum; domum benè ædificatam. Exerceentur decepti, inquit D. Ambrosius, [q] vt pretium luant facilitatis, & sumant industriam cautionis, vnde dicitur [r] estote prudentes sicut serpentes.

[o] l. 16. §. penult. ff. de minorib.
[p] l. 43. ff. de contrah. emptio.
[q] Lib. de fuga sæculi. c. 7.
[r] Math. 10.

Tyrocinium est hoc politiæ, quæ potissimum constat dolis vt

diximus & hinc principes olim certabant ænigmatibus. Fraudem triplicem faciunt [s] leuem, mediam, & magnam: in leui continetur diffidentia & dissimulatio, nam quæ negotiis, nisi penitus abditis, securitas? Media fraus est conciliatio & deceptio, seu corruptio, cum suasione præmiisque, eos qui alterius erant iuris in partes nostras trahimus, & vt arces sic personas hostium, vt cumque conceditur, occupamus; has fraudes dicunt esse licitas, quod tamen exactiori lance & ad pondus sanctuarii mihi videtur perpendendum. Sed magnas fraudes fatentur esse penitus illicitas, scilicet perfidiam & in iustitiam, hæc innocentes, si cupitis obstent, tollit de medio, calumniâ, deportatione, proscriptione, periculis exponit, hostium gladiis perimit, vt David Vriam; captata temporis occasione inuadit aliena, scelera quælibet successu honesta fieri credit, id æquum haberi quod vtile; authori suo nociuam esse veram iustitiam.

[s] Lipsius in politicis de regis prudentia.

Perfidiam vsu sibi familiarem efficiunt, explorata, vel etiam prouocata leui causa ob quam licitè videantur non stetisse promissis, datam, etiam iuratam fidem, non seruasse. Id expressè prohibet diuina lex.[t] Neque mentiemini, neque fallaciter agetis, quisquam cum proximo suo. Peribit humana societas si sic obligatam fidem frangere liceat; si deceptus alteri se non amplius audeat committere, si nomine tenus amicos, vt hostes in insidiis positos formidet; sic peribit amicitia maximus humanæ vitæ fructus, potissimum in aduersis refugium. Etiam hostibus fidem seruandam asserunt sapientes omnes: Pompeius pyraticum bellum pactionibus fœliciter confecit. Regulus[t] captus à Carthaginensibus, Romam emissus fidem datam de reditu, impleuit, etiam certo vitæ suæ periculo. Iosue[v] fidem seruauit Gabaonitis, etiam ipsum decipientibus. Obseruant[x] Christianorum exercitus in Palæstina iusta Dei vindicta fuisse deletos, eo quod promissam fidem Sarracenis non seruassent; publica enim conuentio est,[y] quoties inter se duces belli quædam paciscuntur. Qui publicam hanc fidem fallit, obscurat totius suæ gentis gloriam, spe leuissimi præsentis commodi, innumeris se damnis in posterum exponit, nam illi fides non habebitur, datam læsi non seruabunt, velut id illis liceat iusta talionis pœna. Delusi furore quodam acti vltra solitas belli leges, igne, ferro, vastatione sæuiunt, & animantur quasi fauente numine, iusque suum modis omnibus vindicaturo.

[t] Leuit. 19 u.

[t] D. August. lib. 1. de Ciuit. c. 15.
[v] Iosue. 9.
[x] Baron. an. 1156.
[y] l. 5. ff. de pactis.

Igitur perfidia haberi debet vt instrumentum nocendi debile, quod semel tantum percutit, deinceps ad ictus vitandos, vel inferendos inualidum; quos etiam non repellens, in se trahit. Similis est igniuomis bellicis machinis quæ dum in hostes explodunter, astantem principem & amicos horrenda confractione conficiunt. Nam

publicum exemplum perfidiæ, docet regiminis ministros, etiam populos eadem vti contra se mutuò, & in principem pro priuatis commodis. Hinc in contractibus, in administratione iudiciorum, ærarii, belli, legationis perpetuæ fraudes, quibus intimum ipsiusmet regis consilium non vacabit. Romani [a] veneno vinci hostem noluerunt, proditione noluerunt; Venenum, [a] leges habere, emere, nosse denique vetant, ineuitabilem pestem occulta fraude grassantem; & quæ tuta manebit innocentia si sit in potestate secretum scelus? Vnde plus est hominem extinguere veneno quam gladio, [b] quia facinora magis improbantur quæ sunt occultiora; [c] & ideò nunc reis capite damnatis vita non aufertur vt olim dato veneno, ne sit exemplum populis occultè se vindicandi hoc vsurpato maleficio, ad quod sponte sua timidæ passiones plurimum iam inclinantur. Idem debet esse iudicium de fraude, cuius si princeps in negotiis, vel cum populo vel cum hoste consuetudinem fecerit, transibit in publicam morum fideique corruptelam, vnde totum Reipublicæ corpus, cum membris tandem cor & caput, contabescet.

[a] Seneca contro. lib. 4. cont. 7.
[a] Quintil. decl. 13. l. 35. §. 2. ff. de contrah. empt.
[b] l. 1. C. de de malef. & & mathe, mat.
[c] l. vlt. ff. de ritu nupt.

Dolus solet esse rebus infirmis præsidium.

§. 3.

INter animalia, vt exposuimus, quædam ad sui conseruationem duplici munita sunt præsidio, scilicet viribus & solertia, velut in ipsis facto spiritualis & corporeæ naturæ quodam temperamento: Alia viribus destituta, tantum arte, necessitatibus vitæ suæ prouident & vim à potentioribus inferendam, innatis sibi dolis effugiunt. Vt hæc solertia vnicus superest illis vitæ suæ tuendæ modus, amplior esse debet quam in cæteris, quæ simul habent concessas à natura vires & arma; sicut tactus acutior in conchiliis quæ cæteris carent sensibus, nam vnus fungi debet plurium officio.

Ceruus [d] magna canum vi premente fugit secunda semper aura, vt vestigia cum ipso ventus auferat; cæterorum cœtui se miscet in syluarum abditis, vt odore canum confuso facilius se subducat, & alios integris viribus substituens, lassos iam venatores frustretur. Lepores variis ex longinquo saltibus insiliunt in suum cubile, vt canes vestigiis inhærentes in vacuum hoc non ferantur, sed alio vbi reperiunt vestigii sensum diuertant. Si casu cogitur è suis erumpere latebris, emetitur vias tritas, siccas, vbi non sint herbæ quæ transeuntis odorem retineant; It reditque per eadem, vt fiat vestigiorum

[d] Plin. lib. 8. cap. 32.

confusio, & canes ferantur in contraria, velut rectà currentem sequuturi: in extremis interdum ingenti saltu præter omnium opinionem euolat in cauum arboris, saxi, ruinæ domus, vnde spectat circa se frustra vagantes delusosque cum suis ductoribus canes, donec securitatem nox attulerit. Vulpes dum per arenas aut niuem coguntur incedere, sic gressus suos moderantur, pedem pedi æqualitate tanta substituunt, vt non videantur quadrupedis vestigia, sed fossulæ recta linea ductæ, in quibus etiam cum successiuè quatuor pedes oberrauerint, confunditur pedis figura. Mus syluestris intelligit animalia plurima, vulpes, feles, canes, coruos, accipitres, aues diurnas nocturnasque insidiari sibi, itaque cautus incedit per subterraneos cuniculos quos ipsi foderunt talpæ, & vix extra reperies, nisi cum glandes castaneasque colligit in proximam hyemem. Sæpiæ[e] vbi piscantem sensere, effuso atramento, quod illis est pro sanguine, infuscata aqua absconduntur, idemque faciunt voraci pisce aduenienti. Squatina, [f] Rhombus, Raia, & cæteri pisces qui ex occulto latrocinantur licet tardissimi, tamen tantæ sunt solertiæ, vt mugilem velocissimum omnium, habentes in vtero repetiantur. Polypus [g] fugere nescius, induit colorem saxi cui adhæret, fallitque sic homines qui piscantur, & pisciculos quos comprehendit. Chameleon similiter transformatur in speciem eius corporis cui insidet, vt ab eo non possit discerni. Insecta plurima si tangas, statim in orbem conuoluta, mortem simulant, & velut inanima, solo molis suæ pondere ruunt in præceps; sic vim iterandam vitant fuga, vitam & fugam abscondunt tali motu. Tandem in infirmis animantibus vt in muribus, muscis, paruis auibus, motus irregularis & in omnem partem momento varius, oculorum citissima conuersio perpetuam arguit ad vitanda pericula diffidentiam, solertiamque, qua sub nostris manibus posita, manus effugiunt.

[e] Plin. lib. 9. c. 29.

[f] Ibid. c. 42.

[g] Athen. lib. 7. 36.

Virium corporis defectum, dolis & industria suppleri satis probatum est in homine. Nascitur nudus, inermis, sed ratione præditus, quæ perfectis & defæcatis suis organis vndique vires & arma sibi conquirit, cæterisque animantibus imperitat. Regiones frigidæ generosos producunt milites, [h] quippe sanguine abundantes; at calidæ producunt homines aptos consiliis, nam splendor siccus animus sapientissimus, & hinc ortæ sunt artes, scientiæ, leges, quibus ea pars orbis illustrior, cæteris dominatur. Asserunt quidam nunc mundo senescente, cum hominum corpora reddantur sicciora, & imbecilliora quam olim, decrescentibus viribus corporis, accrescere vires animi, vt videmus in insectis, exanguia esse magis ingeniosa, sic homines corporeis viribus minus fortes, nasci magis industrios. Mulieres ob humiditatem temperamenti, soliditate corporis animique

[h] Vegetius lib. 1. cap. 2.

destitutæ, excellunt tamen dolis, blanditiis quibus fortissimos heroas, victores gentium, habent vt seruos, & eorum opera miras olim in orbe strages ediderunt sic se tuetur, sic etiam prævalet

Seneca tragic. in Octauia.

Mulier, dedit natura cui pronum malo
Animum ad nocendum, pectus instruit dolis
Sed vim negauit, vt ne inexpugnabilis
Esset, sed ægras frangeret vires timor.

Cum cœperunt homines ex fortuitorum bonorum abundantia potentiores, ex priuatione debiles haberi, qui talibus carent, tentant defectum hunc industria supplere, & hinc summa rerum indigentia, quam necessitatem vocamus, artes omnes peperit, propterea Græci [i] vnicum templum necessitati & industriæ dicauerunt. Auari, ambitiosi, qui non habita sed habenda computant, omnium pauperrimi, cum plus, scilicet immensum, suis desit cupiditatibus, vt id quod ambiunt consequantur, nullis parcunt artibus & dolis. Sed hanc ex opinione nascentem indigentiam longe superat ea vera quæ sua solertia, vitæ vel libertati grauiter oppressæ subsidium exquirit. Vnde serui misera sua cogente conditione, & intimo ad libertatem affectu dolis & fallaciis supponuntur addicti, eos veteratores lex [k] vocat; ideo si solum in illis animi vitium sit, [l] redhiberi non potest nisi dictum sit hoc abesse; nam à seruo constantia philosophi non est exigenda.

[i] Pausanias in Corinthiacis.

[k] l. fin. ff. de ædil. edi.

[l] l. 1. §. 4. ff. eod. l. 18. eod.

Assidui debemus esse vitæ nostræ censores; [m] salutem nostram cum metu operari; in humana conuersatione velut in hostili solo, nobis semper cauendum est, & inter potentiores inimicos vnicum nobis superest ex cautelâ præsidium. Æstimetur vir bonus sicut lilium inter spinas, si premitur à spinis perforatur; ô candens, tener, & declicare flos, inquit D. Bernardus, vide quomodo cautè ambules inter spinas. Quanta mentis in corporeo carcere cæcitas, seruitus, indigentia, cœlestium bonorum pauperies? Charitas vnum est necessarium, quod cum naturæ desit, illum mens omni sollicitudine quærat à Deo, datum, cautè portet thesaurum in vase fictili, & in viæ lubrico.

[m] D. Bern. serm. 48. super cantica.

Vt in armorum ratione antiquior est cauendi, quam ictum inferendi cura, sic ad vrendum dolis plus videtur iuris esse infirmo ad ad se tuendum, quam potentiori ad acquirendum. Christus tamen qui via, veritas & vita est, viam tuendæ vitæ docuit per veritatem, vt non liceat nimio rerum terrenarum amore præuaricari. Veritatem salutemque nobis ipse contulit, pretiosum suum fundens sanguinem; Ipsum fortiter confessi sunt martyres, licet iacturam bonorum, & plures in diuturnis tormentis mortes tyrannus intentaret; Corde enim creditur ad iustitiam, [n] ore autem confessio fit ad salutem;

[n] Roma. 10.

vnde damnatus est Elzas pseudopropheta [o] dicens non esse peccatum in persecutione fidem abiurare dummodo corde retineatur. Omnis patientia huiusmodi Idololatria est, inquit Tertulianus, [p] negat quisquis dissimulat. Non confitetur coram patre suum Christus, [q] qui se coram hominibus negauerit. Igitur mentiri non licet in causa fidei, vt quis bonis suis & vitæ consulat.

[o] D. August. lib. 1. de fide & symb. c. 1. Baron. an. 105.
[p] Lib. de Idololat. cap. 21.
[q] Luc 11.

Iuramentum est actus Religionis [r] inuocans Deum vt primam veritatem in testimonium rei, cæteris non satis cognitæ, ideoque præceptum non peierandi & non assumendi nomen Dei in vanum, habetur in prima decalogi tabula quæ ad Dei cultum pertinet. Ipsimet pagani [s] nullum vinculum ad astringendam fidem iureiurando arctius esse voluerunt: illa ara, inquit Symmachus [t] concordiam tenet omnium, neque aliud authoritatem facit sententiis nostris quam quod omnia quasi iuratus ordo decernit. Iurant magistratus, iurant omnes iustitiæ, belli, ærarij ministri, iurant ipsi Principes & Pontifices in sua inauguratione, concessa sibi potestate fideliter vsuros in publicam populi vtilitatem. Litigantes [v] præstant iuramentum calumniæ, vt scilicet actores iurent, se non calumniæ causa litem intendere, Rei verò non calumniæ causa ad inficias ire: dubia litis explorat iudex delato partibus iuramento. Igitur si tanta sit religio iuramenti, sanciendis fœderibus, stabiliendo regimini, dirimendis controuersiis cœlitus concessa, Ægyptij [x] perjuros meritò capite damnabant, vt qui duplici tenerentur scelere, cum & pietatem in Deum violent, & fidem inter homines tollant, maximum vinculum societatis humanæ.

[r] D. Thom. 22. q. 89. a. 1.
[s] Cicero lib. 3. officior.
[t] Lib. 3. epist 54.
[v] l. 44. §. 4. ff. famil. erc. miscen. l. 2. C. de iureiur. propt. calum.
[x] Diodor. sicul. rer. antiq lib. 2. c. 3.

His ductus rationibus non existimo tolerandam eorum opinionem, qui dicunt, aliquem coram iudice conuentum, si delatum sit ei iuramentum, an verbi gratia debeat grauem pecuniæ summam, quam verè debet, eum posse falsum iurare, si talis pecuniæ solutio graue damnum & incommodum familiæ suæ sit allatura. Doctores illi, Deum primam veritatem, produci volunt falsitatis testem; illum impij non timent, & non timendum cæteris persuadent, quasi non sentiat, non iudicet, non vindicet prouidentiæ suæ contumeliosos, ita dum docent negare debitum, negant iustum, & prouidentem Deum proclamata, assecurata periuris impunitate. Omnium maximam iniuriam vocat Aristoteles [x] quæ fit periurio publico, vbi enim non peccabunt, qui vel apud iudicem peccant. Sed hac in re fortior sanctiorque D. Augustini [y] sententia: Quid inquit, quod vitæ huius tales amatores vt eam non dubitent præponere veritati, ne homo moriatur, imò vt homo quandoque moriturus aliquanto serius moriatur, non tantum mentiri, sed etiam peierare nos volunt, vt videlicet ne aliquanto citius transeat

[x] Rhetorico. lib. 1. c. 14.
[y] Lib. contra mendacium ad Consentiū. c. 18.

vana salus hominis nomen Dei nostri accipiamus in vanum? & sunt in eis docti qui etiam regulas figant, finesque constituant, quando debeat, quando non debeat peierari. ô vbi estis fontes lachrymarum? & quid faciemus, quo ibimus? vbi nos occultabimus ab ira veritatis, si non solum negligimus cauere mendacium, sed audemus insuper docere periuria, saltem assertores defensoresque mendacii in Dei cultu concedant non esse mentiendum, saltem sese à periuriis, blasphemiisque contineant: saltem vbi Dei nomen, vbi Deus testis, vbi Dei sacramentum interponitur, nemo mentiatur, nemo laudet, nemo doceat & præcipiat, nemo iustum dicat esse mentiendum. Hæc D. Augustinus. Graue damnum, inquiunt, debitori hæc inferret solutio. Et quæ tandem solutio angustæ familiæ grauis non est; nec minus tamen est iusta, cum ad illam iudicis authoritate, miseri cogantur debitores, nunc carcere, olim seruitute, [y] liberorum distractione, etiam mortui corpore inter creditores crudeliter diuiso; si durum est debitori restituere quod suum non est, sed alterius, nam bona [z] non censentur, nisi deducto ære alieno, durius est creditori si eo quod suum est, spolietur; si beneficium ei suum fiat damnosum; [a] punitur dantis beneficentia, conatur debitoris aliena dilapidantis luxus, negligentia, fraus & mala fides; nam non distingunt ex qua causa debitor egeat, dum egeat, & hanc indigentiam definiunt non extremam, in qua deficiunt ad viuendum alimenta, sed si honestè pro conditionis & dignitatis suæ gradu vita non possit transigi: cum autem ambitioni nihil videatur sufficiens, nunquam deerit honesti titulus, perpetrandi perfida quæuis scelera & periuria. Ecce reus constituitur in causa sua iudex, & quis affectu nimio fortunæ bonis addictus non æstimet in grauis æris solutione, viuum sibi membrum amputari. Fauorabilis habetur minoris causa, [b] & tamen etiam læsus non restituitur aduersus contractum iuramento firmatum. Mentiti sunt Ananias & Saphira, vt vrgente persecutione futuræ suæ necessitati prouiderent, & tamen iusta Dei vindicta statim perierunt. Nulla est ergo causa legitima impiis illis dolis & periuriis vtendi ad vitandum aliquod familiæ incommodum, nulla sic in proximum, in Rempublicam, in Deum peccandi necessitas, quibus vna est non peccandi necessitas.

[y] L. 12. C. de oblig. & actionib.

[z] l. 39. ff. de verbo sign.

[a] l. in commodato §. fin ff. commod.



CVM VIRES PROPRIÆ NON SVFFIciunt aduocatur exteræ.

Lex 17.

MVndum magnum esse animal eo potissimum argumento probant Platonici [a] quod tantam corporis molem, implet & agitat vnus spiritus, vnum efficiens, in vnum finem ordinatè conciliàns tot partes natura sua diuersas & contrarias. Licet vnaquæque singulari virtute ad sui conseruationem plurimum conferente prædita sit; licet propriis innatisque stare videatur viribus, communis etiam corporis ratio postulat, vt omnes vel in essentia vel in actione sibi subsidio sint, hancque prouidentia fecit necessitatem, vt esset beneficæ societatis occasio. Inferiora formantur & agunt singulorum vires animante cœlorum influxu; [b] cœli lumen & qualitates ad nos perueniunt aëre proxeneta, qui gratuitus dispensator, vel momentaneo præmio donatus, diu duraturos effectus importat; vnde nata lex ciuilis, [c] vt publicæ lætitiæ nuntiator nihil ab inuitis, vel immodicum possit accipere. In mundàno sicut in humano corpore vim igneam temperant humidæ qualitates; veloces cœli motus, lenta & immota; coagunt minima maximis, itaut ex Apostoli sententia, [d] caput dicere non valeat mani vel pedi, opera tua non indigeo. Germanæ vires, sicut in existendo, sic in operando se comitantur; tales sunt olfactus & gustus, vnde per olfactum inuitamur ad gustum: germanæ concupiscendi & irascendi virtutes, ideo facilè ex libidine incitamur ad iram; duo oculi simul ad idem conuertuntur; sensu operante simul operatur phantasia, sic quando phantasia species suas profert in actum, mens quoque suas educit in lucem, quæ prius in solo mentis vertice lucebant splendent ad extra. Nobis laboriosa data est mens, imus per obstantia, pugnandum igitur, sed bonorum aduocatis viribus & consiliis. Exposuimus [e] publicas causarum vniuersalium largitiones quibus rerum inferiorum indigentiæ subuenitur, & quos à cœlo terra supplex petit per tot ora quot in æstu siccis hiat rimulis; Nunc specifica quædam singulis malis expetita, & concessa remedia hic expendimus.

[a] Vide lib. 1. l. 1. §. 4.
[b] lib. 1. l. 8. §. 1.
[c] Cod. lib. 12. tit. 64.
[d] 1. Cor. 12.
[e] lib. 1. l. 8.

Malis singulis, singula prouisa sunt remedia.

§. 1.

Corpus viuens internis pluribus tentatur morborum causis, [f] innatis vel ex semine, vel ex primordiorum quibus constamus repugnantia, vel ex insiti caloris vi, qui licet vitam propaget, eius tamen fomenta conficit. Humores etiam homogenei ad se naturaliter confluentes, soluunt debitam organis, pro ratione speciei, cum sua temperie mistionem. Innumeris iterum externis exagitatur incommodis, ex aëre cibo, potu, motu, quiete, somno, vigilia, vi quam infert hostilis occursus, contusione, solutione continui, deleterio, aliis denique causis, quia nihil tam firmum cui non sit periculum ab inualido.

[f] Fernelius patholog. lib. 1.

Inter tot vires noxias non est tamen desperata salus, imò maximum diuinæ prouidentiæ ad omnium vel minimarum rerum tutelam diffusæ probatio est, quod plura videmus valida, læta, pulchra, quam ægritudine languentia, bonumque malo longè præstantius. Nam malis internis & externis, Deus prouidet interna simul & externa remedia, quæ vim noxiam, aut ne lædat præueniunt, aut iam actu sæuientem continent, & retundunt vt tentata nec prostrata sanitas deinceps dulcior chariorque possideatur. Assiduè pro mixto in sua temperie conseruando decertat substantialis forma, partes, ne dissoluantur, velut fræno continet, & cœlesti quadam virtute dominante, velut inalterabili qualitates alterationem passas suis restituit natalibus, ad id tamen externis indiget auxiliis velut manu quæ nociua remoueat à patiente; quæ lebeti suppositum ignem auferat, vt aqua ad natiuum suum frigus redire possit; sedis mutatio vitat insidens è cœlo, vel emissum è terra malum. In malis internis corpus laborat interdum obstructione, peccantium humorum affluxu nimio, quo vitalis calor oppressus, & spiritus extincti suis fungi non possunt muneribus: si tunc cum validior erat natura his ingentibus malis succubuit, certè iam obsessa, iam læsa, iam infirmior effecta his se non eripiet; luxatum membrum suo non restituet loco; vulnus sola non purgabit, cum ipsi suomet beneficio noceat, confluente scilicet ad illud nimia copia spirituum & sanguinis, vnde fit sibi semper accrescens inflammatio, putrefactio in cæteras partes mortaliter grassatura.

In his igitur internis & externis malis persanandis natura postulat auxilium medici, qui contra dolores pro nostra salute confligit,

& ibi

& vbi nos nititur subleuare, vbi nullæ diuitiæ, nullæ possunt dignitates opitulari. Dei minister, microcosmi motor & tutelaris Angelus, agit cum prouidentia ad operis omnium nobilissimi conseruationem, ad sanitatem quæ est inter externa bona maximum, ad annorum productionem, vnde pendet meritorum cumulus; gratiam sanitatum quæ data fuit Apostolis miraculo, arte consequitur, nec sine speciali Dei munere. Ita monet sapiens: [h] honora medicum propter necessitatem, dominus enim eius author est, nam omnis medicina manat ab altissimo; altissimus de terra produxit medicamenta, nec abhorret illa vir sapiens. Hic fuit etiam sensus antiquorum, [i] qui Deos fecerunt inuentores medicinæ, eamque cœlo dicarunt; Æsculapium [k] dixerunt filium Appollinis, vel ipsum Appollinem. Sic Iapis medicus apud virgilium. Non hæc humanis opibus, nec ope magistra, Proueniunt neque te, Ænea, mea dextera seruat, maior agit Deus.

[h] Eccles. 18.
[i] Plin. in procemio lib. 19.
[k] Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 20.
[l] 12. Æneid.

Animalia quorum victus simplex est, vt plurimum, simplici laborant ægritudine, cui simplex herba, ipsis instinctu nota, præsens remedium est, canibus & cattis gramen; ceruis dracunculus; origanum testudini; At homo totius mundi naturas compendio complectens, tanta ciborum vtens varietate, tot diuersis actus passionibus; facili cibo per tot luxus & voluptates corrupto etiam solet laborare malis complicatis quibus occurrendum fuit medicamentis arte diuinitus concessa compositis, &'vt se temperarent qualitates naturæ vim excedentes, illamque vexando restituerent.

Horum copiam immensam experimentis comprobatam à tot sæculis in artem peritissimi deduxerunt; sunt frigida; [m] calida, humida, sicca in diuerso gradu, vt aptari possint variæ laborantium complexioni; sunt quæ substantiæ similitudine vel contrarietate, bilem flauam, melancholiam, pituitam educunt; sunt specifica nobilioribus partibus amica, cordi, cerebro, pulmoni, hepati, lieni; sunt exterius applicanda medicamenta; refrigerantia, repellentia, emplastica, anodyna, Narcotica, emolientia, attenuantia, absorbentia, attrahentia, maturantia, detergentia & similia quorum classes habent in numerato medici; fato cœlestiumque maligna vi superiora.

[m] Vide Fernelium de summis medicamentorum generibus.

Vt arcem corporis obtinet forma potissima morborum expugnatrix, sic quæ subsidium afferunt medicamenta, non longè posita sunt, sed solent ex iisdem quæ nocent materiis educi, venenumque cum suo antidoto produxit citò benefica, clementer minax, doloris impatiens rerum natura; Nam in venenatis res insunt maximè salutares, [n] arcanum enim vitæ ita munitum est vt veneno lædi non possit: hinc ex carnibus viperæ fit theriaca, terrestris [o] scorpio tritus,

[n] Paracelsus
[o] Mathiol.

crudus & impositus suæ plagæ remedium est: Mus araneus dissectus, & impositus sui morsus venena diluit: aër nascitur in visceribus terræ propter periculum vacui: apud Æthiopes sole perustos, ne siti torqueanrur aquarum inopia, aut aquis se præ nimia siti ingurgitent, lothus herba comperta est, cuius radicem qui in cibum sumpserit non sitit; vbi Leo nascitur, [p] simul & Leonticida paruum animal, cuius carnes escis cæteris mixtas si Leo deuorauerit, statim moritur. Se mutuò temperant vires cœlestes, [q] & in quouis trigono, cum vnum sit signum pertinens ad maleficum planetam, duo sunt, quæ benefici naturam sapiunt. Saturnum ligat Iupiter, martem venus, congestis etiam cæterorum fœlicium viribus ad protectionem vniuersi.

[p] Solin. cap. 29. Plin lib. 8. c. 98.

[q] Origan. parte. 3. c. 1.

Eandem obseruant in Ecclesia prouidentiam, vt dæmone hæreses producente statim plures emineant peritissimi doctores, ad fidei contra falsa dogmata, non solum tutelam, sed splendorem & ornamentum, vnde dicit Apostolus [r] oportet hæreses esse. Ex Alexandria contra Arium prodiit Athanasius, contra Iouinianum Hieronimus, contra Manichæos Augustinus, contra Nestorium Cyrillus; contra Albigenses S. Dominicus & S. Franciscus floruerunt, adhuc in spirituali sua sobole implent victoris de mundo Christi ruinas, & adimplent quæ suæ desunt passioni. Vt silicem calibe percutiens elicit semina flammæ in eius venis abscondita, ita qui fidem Catholicam falsis opinionibus lacessit, illustrat data piis peritisque occasione scribendi. Hinc enim nata scholastica Theologia quæ sic exercitatos Doctores effecit in confutandis erroribus, vt & præteritis & futuris hæreticis omnem veri speciem abstulerit, illosque ipsismet suis armis conficiat.

[r] 1. Cor. 11.

Similia dato signo mutuum implorant auxilium.

§. 2.

QVædam animalia præsentis periculi metu vocem & motum omnem continent, transformantur quantum licet, & hæc est illis vnica deffensio, oculis & auribus inuadentis fucum facere. Alia dum à validiore durum aliquid vel timent vel patiuntur, acutis personant clamoribus, & vim imminentem toto gemebundæ suæ vocis conatu vicinis denunciant. Consentit sibi rerum natura, & hoc instinctu in diuersis contrario, idem contendit, scilicet conseruationem indiuidui prout fert vniuscuiusque conditio. Insecta

Chameleon, Echini, & similia, cum sint inualida, timida, infirmitatis suæ simul & suorum conscia, vnde nihil expectant auxilii, silent, proiecta manent coram hoste, velut mortua vel inanima vt pertranseat innoxius, & his imaginibus quæ prædæ spem auferunt, delusi vitent impetum: etiam in extremis lupi, feles, vulpes, mustellæ mortem simulant, & eodem instinctu aciè deleta prostrati milites, quandiu sæuit ardens martis furor, gladiusque stantes omnes demetit: sic potentiorum iræ [s] non patienter tantum, sed etiam hilari vultu ferendæ sunt, arridendum est suorum funeribus, vt non iterentur, lædunt enim iterum eos qui se læsos, velut simul & infensos dixerint.

[s] Senec. lib. 2. de ira c. 33 & lib. 3. c. 15

Rebus autem non desperatis commune est animantibus quibus ex societate vis accedit, vt orto periculo, clamore turbas concitent, & in suum aduocent auxilium; sic aues diurnæ, ingenti diuersarum vocum tumultu, concitantur in nocturnas; ita canes si lupum odore, vel vlulatu perceperint, insolito, altumque personante latratu, ex circumstantibus villis sibi respondent, fidem dant auxilij, & si vox dominorum iusserit, agmine facto hostem aggrediuntur: sic porci ad vnius intercepti clamorem horrentibus villis plures accurrunt, & communi grunnitu iras suas accendendo probant se patientis dolorem intelligere, & paratos vlcisci.

Homines ad mutuum auxilium sibi præstandum natos satis ostendit domestica, ciuilisque societas, maximè sermo cogitationes abditosque sensus & affectus afferens in commercium, quia malis potissimum internis pressi hoc interno iuuari debuerant remedio, scilicet verbis* quæ dum fidem & amicitiam testantur, vitæ mortalis amaritudines mira dulcedine diluunt. Sed nos esse natos ad excipiendum præstandumque mutuum subsidium maximè patet ex gemitibus quos naturaliter dolor exprimit, & qui ab omnibus gentibus intellecti, omnium ad misericordiam mouent animos. Querula est vox doloris, [t] & læsus animus vociferatione pascitur, non opprimuntur imperio lachrymæ[v] sed irritantur, nulla flendi maior est causa, quam flere non posse, est quædam in ipsis malis mœroris voluptas, & omnis aduersa fortuna habet in querelis leuamentum, mœror lachrymas amat assuetas,[x] flendi miseris dira cupido. Vnde summa fuit in Cæsare crudelitas [y] miserorum in tormentis os infecta spongia occludere, ne vocis emittendæ facultatem haberent; nam cui morituro non est relictum quo gemeret? cui confosso & laniato non licuit aliter quam per vulnera animam emittere?

* Plato in Protagora.

[t] Cassiodor. lib. 4. variarum ep. 25.

[v] Senec. controuer. lib. 4. cont. 1.

[x] Senec. trag. in Thi. a. 5.

[y] Senec. de ira lib. 3. c. 19.

Vt vegetatio, sic illa doloris vox videtur libertati nostræ non relicta, velut ad vitæ conseruationem non minus necessarium sit, quod imploratur externum auxilium, quam internum opus naturæ. Clamor

primum eſt hominis læſi ad ſui deffenſionem telum, vnde fur diurnus, aut nocturnus[a] ſi ſe deffendat, non poteſt occidi, niſi qui percutit, id præuio clamore fuerit teſtatus. Oppreſſi populi ſupplices ad principem litteræ, miſerorum gemitus & concurſus, vim ſeditionis publicam præcedunt. Clamor eſt affectus validi cæteros in auxilium aduocantis ſignum; ſic dum ſæuit hoſtis, dum ad arma concurritur, dum vaſtatur vrbs diluuio vel incendio, pueri, ſenes, mulieres implent omnia miſeranda conclamatione, & quæ non valent ſuis viribus, ſaltem alienis dato ſigno commotis perficere conantur. Ita ſerui[a] ſi viderint dominum obſeſſum hoſtili validiſſima manu, quam reprimere non poſſunt, capite plectuntur, niſi clamore periculum vicinis denuntiauerint, & ſaltem voce tribuerint auxilium, quia non debent periculo dominorum ſuorum ſibi conſulere. Tam validus habetur ad cæteros commouendos clamor, vt eo qui fuerit vſus ſine cauſa legitima, ad concitandam turbam & ſeditionem, incidat in pœnam legis Iuliæ de vi publica.[b]

Plus mouent viſa quam audita, & homines plus ſolent oculis quam auribus credere; grauis dolor non habet nec verba nec gemitus, ſed profert grauiora ſigna, quæ cæterorum compaſſionem moueant; habet & ſanguis vocem ſuam qua Deum & homines deprecatur. Declamatorum ars cum tota figurarum & argumentorum vi, non ſic commouit populum Romanum pro vindicanda cæde Cæſaris, ac eius toga, perfoſſa mucronibus, madens adhuc Imperatoris proditoriè necati ſanguine in publicum expoſita: Leuites[c] cuius oppreſſa & mortua fuerat vxor in Gabaa, corpus eius in duodecim partes diuiſit, & miſit ad ſingulas tribus partem vnam, vt illatam ſibi grauem injuriam agnoſcerent, tacita, ſed efficaci magis quam verbis accuſatione. Partium vitalium morbos, non tam acuto dolore, quam actionum læſione, & externis natura prodit ſymptomatis; febrem hecticam conſumptione, icterum colore flauo, vitiliginem albo, melancholiam & elephantiaſim, nigro.

Non eſt in illis fallax natura, ſed in ſimili mens hominum, quæ mendacibus interdum ſignis innocenti crimen imputat, & velut in reum, cæterorum iras, in ſe velut grauiter læſum miſerationes excitat; ita qui ferebat imaginem Imperatoris[d] ad inuidiam alterius, velut ne ab illo occideretur, damnabatur ad vincula publica; & qui deferebat veſtem lugubrem,[e] vt publicè oſtenderet fortunam ſuam alterius inuidia necatam; qui ſeruo perſuaſit[f] ad ſtatuas Imperatoris fugere vt infamet dominum ſuum; vel qui ad illas fugit[g] vt ſuis inimicis creet inuidiam. Graue crimen falſa doloris oſtentatione, fidem his detrahere quæ cæteros ad miſericordiam mouere poſſunt, vt vnius impoſtura dubium in cæteris neceſſitatibus efficiat, & moretur quod alienis malis prouidentia conceſſerat auxilium.

[a] l. 4. ff. ad l. aquil.

[a] l. 1. §. 28. ff. de S.C. Sillania.

[b] l. 3. ff. ad l. Iul. de vi publ.

[c] Iudic. 15.

[d] l. 38. ff de iniur.

[e] l. 39. l. 15. §. 27. eod.

[f] l. 5. ff. de extr. crimi.

[g] l. 1. C. de his qui ad ſtatu. confug.

Datis à patiente doloris ſignis auxiliantur ſimilia.

§. 3.

IAm expoſuimus [h] qua ratione ſimilia veniunt in vnionem, & vnum quid efficiunt, vt congeſtæ vires accreſcant ſibi mutuo, fiantque malis internis minus obnoxiæ, externis oppugnantibus inuictæ. Nunc autem obſeruandum eſt, quomodo ſimilia etiam locis diſſita concurrunt dato ſigno, vt vni, & in illo ſuæ ſpeciei vim patienti ferant auxilium. Ipſiſmet elementis hic videtur ineſſe ſenſus, nam dum aqua lebete contenta igne ſuppoſito, quod patitur oſtendit fremitu, & tumultuoſa colliſione partium, quæ ſuperficiem obtinent minus calidæ vt ab igne remotiores, ſubeunt locum earum quæ ſunt in fundo, & his aliæ aliæque viciſſim ſuccedunt vt in perpetuo motu fracta, nec inſidens vis agentis infirmior ſit, & magis toleranda partibus alternatim recreatis. Ad reſpirationis facilitatem, ad loca quæuis perflanda, ad ignis fuligines expellendas plurimum confert aëris purioris officioſa diffuſio, hic enim in captiui, externiſque iam infecti qualitatibus momentanea celeritate ſuccedit, paremque recipit à ſequentibus ſe partibus gratiam. In omni corporis motu, oculus oculo, pes pedi, manus manui laboranti, defectuque ſuo ſubſidium poſtulanti citiſſime ſubuenit; In partes obſtructione, vel continui ſolutione laborantes, confluit ſanguis & ſpiritus abundantior, vtque vena turgeat aptior phlebotomiæ, premit illam Chirurgus. Hæc autem ſubſidia dantur non languidè, non ad largitiones vi retentiua difficili; ſed impetu, re nimirum æquiſſimo deciſa naturæ iudicio, quod conſultationem & moras in executione non patitur.

[h] Supra l. 9.

Id euidentius patet in animantibus eiuſdem ſpeciei quæ viſu vel auditu conſortis ſui perceptis periculis, pro ſua libertate decertant. Furit taurus in vindictam viſo gregis ſui tumultu vel ſanguine. Elephantes [i] Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres conſtruunt, omnique vi conantur extrahere. Eadem minimis, vt maximis animalibus induſtria, talpas dolo capiunt, perforato ad palmæ longitudinem, & cuniculi ſui latitudinem ligno; aditum præſtat ſuſpenſa cedenſque ex ea parte hippoglottis ferrea, quæ pondere ſuo recidens regreſſum negat; ingemiſcit captiua, ad quam cæteræ, velut in foueam inciderit, tantam in cauum lignum congerunt ſtipantque terræ copiam, vt & magis præcludant aditum, & miſeram ſuffocent. Hæc ſæpius

[i] Plin. lib. 8. c. 8.

mirati sumus, sicut circa mustellas captas & catena alligatas cæterarum officium; nam si collum succingens numella sit ex corio, liberæ per noctem captiuam circumstant, liberare contendunt crebris morsibus hac erosa qua retinetur numella. Si polypi fœmina [k] tridente feriatur, mares auxiliantur hanc detrahentes.

[k] Athenæ. lib. 7. c. 36.

Cum hic misericordiæ sensus cæteris animantibus communis sit, eminet in homine, & sic excellens illi proprius est, vt indè dicatur humanitas. Ne desit causæ tres concurrunt, vt illum nobis commendent, & altis imprimant pectoribus, scilicet natura, ratio, Religio. Natura quidem eo quod si brutis hunc indidit instinctum, ad indiuidui simul & speciei conseruationem, maximè sic prouidit homini animalium præstantissimo, cum ipsa soleat partes suas nobiliores validioribus munire præsidiis. Humana mens plurima sibi fecit ex opinione mala quibus superandis ipsa non sufficeret, nisi miserationis affectus euocaret & impenderet proximos in patientis solatium, & sicut cum venenis nascuntur antidota, [l] sic humana societas, vnde procedunt tot passiones & opiniones quibus exagitantur animi, etiam ferret pro remedio similium miserationem: sanè sicut oceanus [m] nauigari non potest sine portibus, sic vita præsens transigi sine misericordia. Huius ara [n] Athenis in foro posita fuit, velut numinis, quo nihil melius in tot casibus habet vita mortalium.

[l] Supra §. 1.

[m] D. Chry. soft. hom 33 ad popul. Antioch.

[n] Pausan. in atticis.

Effectus illius sunt vt sine consultatione raptu quodam condoleat mens afflicto; Ita pro patientibus iniuriam, indignamur; iugulatos cernentes nos mœror occupat; cum flentibus impendimus lachrymas; ad conspectum vulneris patimur animi deliquium. Vera misericordia [o] non iudicat sed afficit; non nititur discussione occasione contenta, non enim expectatur ratio, vbi trahit affectus. Vnde quos inter supplicia pereuntes auido spectamus assensu, etiam ingemiscimus: Bonum est [p] cum puniuntur nocentes, qui hoc nisi nocens negabit, & tamen innocens de supplicio alterius lætari non potest, sensu rationem præueniente, & rationem sensum comprobante quod homo nocens factus sit vt tam crudeliter impendatur.

[o] D. Bernar. epist. 12.

[p] Tertul. de spectac. c. 19

Sicut omnis actionis necessariæ laborem natura voluptate temperauit, sic ad misericordiam quæ est alieni doloris participatio ad conseruationem speciei necessaria, trahit hominem tacitis quibusdam voluptatis illecebris. Ita fit maximus populi concursus ad tragœdias, etiam dato prætio, & ad capite damnatorum videnda supplicia. Licet intersit Reipublicæ suam exerceri publicè disciplinam, vt pœna paucorum, sic multorum doctrina, & saltem ad documentum vtatur eorum morte, qui viui prodesse noluerunt; ad hoc tamen spectaculum non est cogendus populus, liber, volens, iniussus, etiam armata vi repulsus confluit, tot funeribus nunquam non miserante

nunquam satiata cupidine. Vult, inquit D. Augustius,[q] homo dolere, cum spectat luctuosa, quæ cum ipse pati nollet, tamen pati vult ex eis dolorem spectator, & dolor ipse est voluptas eius: sed qualis misericordia in rebus fictis & scenicis, non enim ad subueniendum prouocatur auditot, sed tantum ad dolendum inuitatur, qui fastidit si non dolet, dolens autem manet intentus, & gaudens lachrimatur; ergo lachrymæ amantur & dolores; certè omnis homo gaudere vult; an cum misetum esse nemini libeat, libet tamen esse misericordem; quod quia non sine dolore est, hac vna causa amantur dolores. Honestum sui causa colimus,[r] nemo non amat beneficia sua, quorum videt fructum in percipiente, & ipsi recipiunt per gratitudinem; At amici condolentes[s] mitigant afflicti tristitiam, & ipsi videntur doloris onus comportare, quia probant dolenti quod ipsum amant, vnde nascitur in eo delectatio sedans tristitiam, & in ipsis, eo quod opera sua videant sanatum & gratulabundum.

[q] lib. 3. confessio. cap. 2

[r] Senec. lib. 4. de Benef. cap. 17.

[s] D Thom. 22. q. 38 a. 3.

Stoïcorum opinio fuit[t] sapientem non tangi misericordia, quæ est ægritudo animi ob alienæ miseriæ speciem; nam inquiunt, talis ægritudo non cadit in sapientem, serena mens eius est, nec quicquam in propriis etiam calamitatibus incidere potest, quod illum sic obducat. Igitur succurret alienis lachrymis, non accedet; faciet libens & alacer, quod alii dolentes facere solent, & Dei more calamitosos propitius, inconcussus tamen respiciet. Imbecilles enim sunt oculi qui ad alterius lippitudinem ipsi suffunduntur. Peruerse sapientes dum in naturæ legibus negant præmissas, negant & consequentiam. Ipsa doloris sensum effudit per omnes corporis partes vt cauerent à nociuis, ita mentibus humanis indidit misericordiæ motum, vt alienis velut propriis afficerentur, & se diffunderet ad plures, in indiuiduo contractus amor; tolle doloris & ingrati gustus sensum, nemo vitabit nocitura; tolle misericordiæ motus, vix aliquis miseriæ proximi feret auxilium. Imo timeri debet ne tali delectetur alienæ calamitatis spectaculo, vnde per oppositum fœlicitas sua magis effulget; non subleuabit eum quem inuidia, superbia, vanitas, si staret, vellet deiici.

[t] Senec. lib. 2. de Clem. c. 6.

Ita D. Augustinus,[v] pereant, inquir, argumenta Philosophorum, qui dicunt in sapientem non cadere perturbationes animi, dum nullo prorsus eriguntur & excitantur affectu, humanitatem potius totam amittunr, quàm veram assequuntur tranquillitatem, non enim quia durum aliquid ideò rectum, aut quia stupidum est, ideò sanum. Turbetur planè Christianus animus non miseria sed misericordia; timeat ne pereant homines Christo, timeat, tristetur, amet & lætetur propter Christum qui talibus propassionibus affici voluit nostri causa, & qui se patientem dicit in paupere, nudo, carcerato,

[v] Lib. 14. de ciuit. c. 9 & tract. 60. in Ioan.

[x] D. Thom. 3. q. 46. ar. 6. ad 4.

fleuit super Lazarum, super Ierusalem, & magis dolebat [x] de miseriis nostris, quam de passione sua. Igitur si sapiens ambit innocenter Deo conformari, sit misericors, vt sit Christiformis: Nouit esse se diuinæ misericordiæ maximum opus, siue respiciat creationem, redemptionem, post tot peccata restitutiones in integrum; repensas ingrato gratiarum largitiones; Cur ergo misericordiæ parenti suo conformis, non exhibet misericordiam? cur respuit motus illos tum naturæ tum gratiæ, quibus ad officium suum excitatur animus, vt quod alteri concedit, sibi potissimum, cœlo refundente, proficiat.

[y] Roma. 12.
[z] 2. Cor. 11.

Sit igitur cuilibet fideli hoc cum Apostolo [y] propositum gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, quis, inquiebat, [z] infirmatur & ego non infirmor; Nec timeri debet excessus doloris, cum ex amore naturali procedens delectet, & si superueniat charitas, cœlestis voluptatis torrente perfundatur: si non licet homini hominis animam creare, liceat dolore tabescentem, omnibus charitatis officiis recreare: Vnum corpus omnes effecti, vno Christi spiritu viuentes condolere debemus, & afflictis opem ferre, sicut pedi pes, manui manus auxiliatur. Concurrunt omnes ad extinguendum incendium, ad irruptiones aquarum aut hostium auertendas, charitatis officium publicum munus est, quippe diuinis humanisque legibus præscriptum, ne rerum externarum disparatâ pauperie mens à Dei cultu deficiat, pereatque culpa proximi, quem ideo Deus diuitem effecerat vt eum haberet in iuuandis pauperibus suæ prouidentiæ ministrum, suæ largitionis dispensatorem; Non est penitus gratuitum hoc officium, nam impensa pauperi charitas, peccatorum remissione pensatur.

Pauperibus in diuitum bonis naturale quoddam ius habere, quod dominij partitionibus in totum tolli non potuit, probat lex antiqua Iudæorum, quæ sexagesimam agri partem relinqui præcipiebat egenis; etiam spicilegium, racemationem, acinos decidentes, manipulos in agro per obliuionem remanentes; decimas illis per annum repositas, tandem eleemosynas vrgente necessitate. Non obfirmabis cor tuum neque contrahes manum tuam à fratre tuo paupere, sed aperies illi manum tuam, subleuabis & sustentabis eum, præcipit Deus. [a] Hic amplissimus esset locus differendi de beneficiis, de eleemosyna tum spirituali, tum corporali proximis exhibenda, sed hæc speciales suos desiderant tractatus, nec ingentem hanc segetem licet pugillo concludere; non scribimus moralia, sed exponimus naturæ legem, in quam, constat obiter, eos peccare, feris ipsis crudeliores qui proximo laboranti non ferunt auxilium, qui misera iam sorte sua languentem, torquent dilatione, repulsa, contumeliis, nec dant sed superbè precum & libertatis prætio vendunt, quod præstare

[a] Deut. 15. 7. Leuit. 25. 35.

putant

officium; cum tamen natura docuerit id fieri debere sine mora, impetu potius quam iudicio. Peccant etiam in hanc legem qui nullum putant officium deberi gratuitum & omnia suis metiuntur commodis, cum tamen pars corporis parti, animal animali simili ferat auxilium, aliquid inde patiens laboris & periculi, quis enim alium in onere ferendo iuuans, onus non sentit. Mutuum date nihil inde sperantes, inquit Christus Dominus;[a] In hanc ergo naturalem & Euangelicam legem peccat fœnerator, qui cum debeat alienam subleuare miseriam, ex illa per vsuras lucrum percipit, blandiendo grassatur, & miseras naufragij reliquias crudelis sibi colligit. Non est igitur omnibus applicanda Doctorum distinctio lucri cessantis, & damni emergentis, nam longè diuersa mihi videtur causa, eius qui mutuum dat petenti, non vt se malis imminentibus eripiat, sed vt negotietur, magnosque ex commodato faciat profectus; & eius qui egens, carceratus, ab immani pressus creditore mutuum petit, nam illi tunc gratis exhiberi debet misericordia, vel saltem sine vsuris mutuum. Absit vt tantum de superfluo dentur elemosynæ, eo sensu, vt superfluum non intelligatur, quod ad vitam pro dignitatis suæ splendore ducendam congruit; sic enim diuitibus huius sæculi, & ambitiosis immensa cupientibus, nihil erit superfluum, quibus nihil est sufficiens; ita præfertur vanitas charitati, mundanorum opinio, diuinæ sapientiæ decretis: ita peribit naturali diuinaque lege proximis exhibenda misericordia, hoc impio pessimorum doctorum peccantibus blandientium, sensu; ad illos sic Deus per Prophetam.[b] Væ qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas, & cum caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum. Et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt, mentientes populo meo, credenti mendaciis, &c.

[a] Luc. 6. 35.

[b] Ezech. 13. 18.



Nnn

Vt infirma se tueantur adhærent fortioribus.

§. 4.

NAscuntur omnia proprij sui defectus conscia, vnde cum propter infirmitatem externis se sentiunt incommodis exponi, pro remedio quærunt potentiam cui adhæreant, & hac deditione vires alienas suas efficiunt. Fumus indito sibi calore petens altum, ne facilè vento dissipetur, scandit quantum potest, per recta solidaque sibi opportuna duplici præsidio, scilicet ad ascensum & condensationem. Argentum viuum ancipitem suam sibique nociuam conditionem metuens; pondus quo nescit consistere, siecum diffluens, humidum non adhærens, mira naturæ transformatione fit vapor inuisibilis vt in aurum aduolet, cui iam securum adhærescens solidatur & albescit. Sequitur genium sui planetæ qui solem auri parentem assiduè comitatur, ab eo nunquam distans plus 23. gradibus, velut hæc adhærentia nobiliori syderi retrogradationem cum cæteris non patienti, sit inconstantis suæ naturæ correctiuum.

Infirmiores plantæ, quales sunt volubilis speciei omnes, si sibi relinquantur non proficiunt, sed dum vario motu quærunt adminicula, quibus scandant, contorquentur, gibbæ, deformes, confusæque iacent, pedibus animalium conculcatæ; at vbi primum occurrit arbor vel pertica; hanc lætiores arctissimè complectuntur in gyrum suos circumducentes profectus, ne suo pondere, quod recta cadit, possint in imum deprimi. Hæderæ [c] solers natura melius prouidit, nam illi radicosa dedit brachia, per totum succrescentibus radicibus dentata, quibus hæret muris, arbores fugit ac strangulat. Vitis seipsam non fert, sed miserè procumbens succo suo ebriorum sortem præsagit. Huic ideo mira ratione consultum est, nam pampinis suis adnascuntur ligamenta quæ prout surgit, vicinis vlmis implicantur, & multiplicata longam cum suis fructibus propaginem fulciunt, elatam à terrestrium deprædatione vindicant, & maturandam offerunt soli. Eadem arte vncisque manibus præmunita cucumeris pinum scandit, læta viridique fronde, prægrandi fructu iam insolescens trium mensium planta, mox desitura temerè, vt fert apologus, [d] insultat arbori quæ plurium annorum sæuas tempestates superauit, sic explicans celeres quorundam aulicorum profectus & casus, quorum tamen momentanea fortuna contra regni proceres solet insolescere.

[c] Plin. lib 16. c. 34.

[d] Petrus Critinus de hone. discipl. lib. 2. c. 14.

Habent in villarum cuſtodia minutos canes, metu vigiles, tranſeuntibus infeſtos, quia ſcilicet ſecuri ſunt de moloſſorum quibus adhærent, & quorum iras accendunt, viribus. Blandiuntur nobis catelli dum excepti noſtris vlnis, velut inuicto præſidio, ſuperbè cuilibet ad ipſos accedenti, ſæuos morſus, & dira furentes minantur. Sic ex milui ſupra rotantis vmbra pullus gallinæ ſuum intelligens periculum, currit ad matrem, ſub eius alis ſecurus; ſic viſo terriramento puer, voce, vultu, geſtibus, ſi non poteſt inceſſu conuertitur ad matrem, & exceptus amico ſinu velut tutiſſimo præſidio, quieſcit à lachrymis & metu.

Similis inſtinctus natura conſtituit inter homines amicitiam in excellentia poſitam; ſicut enim ferrum, licet in ordine elementari vt metallum ſit ſuperius magnete, quia tamen eſt inferius in ordine cœleſti & vrſæ influxu, fertur ad illum, ſuperius enim trahit ad ſe inferius vt illud perficiat, & inferius fertur ad ſuperius vt perficiatur: ſic in ſerie ſolis inferior homo licet fortunæ donis præcellens, admiratur ſuperiorem; in ordine Iouis veneratur; in ordine Martis, timet; in ordine veneris amat raptu quodam ſeipſum deſerens; in ordine mercuriali ſemper ab ipſo diſcit & perſuadetur, in ordine Lunari ad mutationes inclinatur; & hanc Ficinus [d] affert cauſam cur aliqui corporis animique dotibus, vt apparet, cæteris minus præſtantes, plurimum tamen poſſint apud Principem qui à genio ſibi ſuperiori ſubſidium expoſcit. Obſcurior hæc eſt inferiori ad ſuperiorem ſympathia, at euidens eſt filij ad patrem, [e] iunioris ad ſeniorem, vxoris ad virum, ſubditorum ad principem, quibus communis lex eſt poſita; vt infirmi iuuentur à potentiore, ſicut oues à paſtoribus. Hinc adoptio [f] qua quis in alienam familiam tranſcribitur, cauſa cognita, ſi ſcilicet expediat adoptato; vt vnius paupertas diuitis facultatibus ſubleuetur. Hinc Socrates [g] proponit coniugium pœniæ ideſt paupertatis cum Poro diuitiarum Deo, vt explicet rerum ſublunarium amorem indigum eſſe, & velut è chao natum, tendentem ad aliquid melius vnde foueatur. Eo ſenſu D. Dionyſius [h] amorem definit inſitam commiſcentemque virtutem, qua infirmiora ad potiora & ſublimiora conuertuntur. Sic leges comprobant matrimonia pauperum mulierum cum viris diuitibus, [i] vt tali ſubſidio iacens releuetur inopia, & hac inæquali miſtione, fiat quoddam ciuitatis temperamentum.

Inualuit nunc apud nobiles conſuetudo, alicui ſe dicare principi, cuius affectum & potentiam ſuis promeritam officiis, habeant pro præſidio. Periculoſa tamen fide cum ſe putant obligatos ſequi partes patroni ſui, etiam Regi patriæque rebellis quod eſſe ſeditioſum & iniquiſſimum alibi probauimus. [k] Olim familiare fuit potentiorum

[e] Ariſtot. lib. 8. mora. c. 13

[f] §. inſt. de adoptionib.

[g] Plato in conuiuio.

[h] lib. de diuin. nom. c. 4.

[i] Plato. 6. de legib. l. 7. C. de inceſt. & inut. nupt.

[k] Lib. de agente Dei in humanis;

Cod. lib 2. tit. 14. 15. 16. 18. nomine titulos prædiis affigere; [l] vel eorum nomina in litem prætendere; lites in potentiores, vel in Rempublicam transferre, quod tandem prohibitum fuit, ne potentioris patronicium vim inferret iudiciis; Pauperi tamen licuit causam suam committere æquè potenti, [m] ac est is cum quo negotium habet. Publica magistratus authoritas satis validum haberi debet iniuria pulsatis præsidium, ad Iudices enim vt ad aras concurritur.

[m] In legib. Vuisigoth. lib. 2. tit. 3. l. 9.

Priuatum hoc ius confugiendi ad potentiores, transiit in publicum, nam ciuitas metropolis [n] talis esse debet, vt reliquæ vrbes ad eam tempore necessitatis tanquam in asylum confugere possint & ab ea deffendi. Eminens victrixque potentia, solet esse potissima sanciendorum fœderum inter Reges & Respublicas, sic [o] propter causa prosperitatem Abrahæ Abimelech init fœdus cum eo; & postea cum Isaac; Macabæi [p] similiter agunt cum Romanis, videntes quod essent potentes viribus, cæterarum gentium exemplo quæ hanc ambierant societatem spe quidem auxilii, quanquam hac esca tractæ, tandem tributa pendere, & impositum sibi iugum subire coactæ sint. Regia potestas [q] pro tutela præstantium virorum contra populum reperta est, inquit Aristoteles, [q] Tyrannus verò originem habet à populo, qui se vult tueri contra nobilitatem. Ita confluunt elementa ad massas suas in quibus magis conseruantur: homines in ciuitates vbi iunctis viribus & industriis vita ducitur securior fœliciorque.

[n] l. 1. C de metropoli Bery.

[o] Gen. 21. & 26.

[p] 1. Macab.

[q] Arist. 5. Politic. c. 10

Christiana Religio frequens est in probanda hominum infirmitate vt hinc moueantur ad conquirenda sibi remedia, non ab hominibus quorum solet inficere conuersatio, non à fortuna volucri, non à mundo fallaci, & venenum pro medicamento propinante, sed à Deo, qui creauit, redemit, iterum iterumque lapsos indefessa misericordia restituit: qui habitat in adiutorio altissimi [r] in protectione Dei cœli commorabitur; In eius enim manu sunt vniuersi fines terræ, & quis vnquam in eo sperans est confusus. Hic vita conteritur inter vana, caduca, noxia, ideò nobis tantum potest contingere securitas in summo, integritas in vno, consummata quies & fœlicitas in primo æternoque bono Deo, cui sinceris affectibus adhærere, hoc est saluari, & in immensæ gloriæ suæ fruitionem admitti.

[r] Psal. 90.

Vrgente commmuni periculo diuersa, etiam contraria sociantur.

§. 3.

COnstat quidem mundus ex contrariis, quæ mutuò vires suas experiuntur, ea tamen lege vt non ad internecionem sed ad spectaculum decertent, nihilque fiat quo turbetur ordo & harmonia vniuersi. In mixtis qualitates elementorum contrariæ sic agunt vt se non perimant, sed ad actiones indiuiduo profuturas se magis excitent; regulantur enim & conseruantur per formam substantialem quæ est impressio quædam corporis cœlestis inalterabilis. In corpore pars dissimilaris & organica, nihil aliud est, quam nexus decens partium dissimilarium in vnam formam actioni obeundæ vtilem & aptam. Præualet in omnibus ratio boni communis [s] cui cedunt pugnantes affectus vel in boni conuenientis prosequutione, vel in impendentis mali fuga. s Supra. lib. 1. l. 12.

In tubis quibus arte naturam tentamus periculo vacui, simul ascendit ex supposito mercurio, quod spirituosum est, & vbi deficit, etiam terrestre: Leuia deprimuntur, volant grauia, vnum agunt; etiam quæ qualitatibus suis pugnant ne mundus plagam hanc & continui solutionem cunctis infensam patiatur. Simile quid videmus in canibus qui cum acriter inter se morsibus decertent, si lupum viderint, rixa sua statim composita, comunem hostem iunctis aggrediuntur viribus; Nam ira qua se lacessebant accidentalis erat, & ad breue tempus conciliari facilis; at lupum oderunt essentiali quadam antipathia, eius hostilitatis imago hæret intimis sensibus, maior obscurat minorem, velut totius speciei causa tali certamine dirimenda sit. Sic simul aues diurnæ licet hostiles, conuolant in nocturnas.

Lex illa naturalis transiit in ciuilem, nam cum Romulus [t] ex diuersis populis quasi elementis conflasset corpus vnum ciuitatis, in foro fuit effossa specus, [v] in quam omnes, terræ vnde orti fuerant, particulam conferebant, vt sic in ciuitatis vnius ac patriæ populum animi coalescerent & omnes communis boni ratio conciliaret. Cum acerbè regnantibus mos sit, eligere collegas infensos sibi mutuo familiari discordia, ne conspirent, & aliquid præter mentem regentis moliantur; artem hanc arte deluserunt plurimi [x] boni publici studio, dum depositis priuatis simultatibus fidem sibi mutuò dederunt in his quæ spectant ad commodum Reipublicæ, vnanimes fieri, ne vt medici de laborantium vita, sic administri de communi salute crudeliter t Florus. cap. 1. v Cœl Rhodigin. lib. 1. c. 6. x Valer. Maxim. lib. 4. c. 2.

luderent, concertatione supra modum ambitiosa.

Quid mirum id in maximis fieri negotiis, quod in venatione publica, quod in vrbis obsidione, in tributis præstandis, in bello, in musico concentu quotidie fit, vt domestica quærela dissidentes, ea velut obliterata, simul conferant opes operasque suas pro boni publici commodis. Etiam Catholici vnitis aliquando viribus cum hæreticis, idololatriæ restiterunt,[y] & sic sub Diocletiano, Petrus Monachus Catholicus, & Episcopus quidam Marcionita hæreticus, pro Christi nomine, eodem rogo combusti sunt, sed non eodem secundum scientiam zelo, nec eadem æternæ retributionis spe. Inter eiusdem partis milites quotidiana dissidia non obstant, quin fortiter contra communem hostem pro suo principe decertent, & quæ diuidebat eos in rebus priuatis æmulatio gloriæ, iunxit & accendit in præstandis maximis belli facinoribus. Dæmones se non diligunt, iuuant tamen cum agitur de struendis hominibus insidiis, & hæc cum cæteris naturæ bonis post lapsum remanet in illis naturæ lex, licet illam immanis nocendi cupiditas in malum detorqueat. Idem dedere consilium spiritu suo motis hæreticis, vt licet dogmatibus contrarij sint, fœdus tamen ineant in oppugnanda Catholica Romana Ecclesia, cuius veritatis splendor imposturas & turpitudines omnium æquè manifestat.

[y] Baron. an. 308. num. 1.

Themistocles[z] orto bello contra Persas facilè sedauit dissidia, tunc inter Græciæ ciuitates vigentia, ipsis solo naturæ ductu in pacem inclinantibus vt vnione fortiores efficerentur contra communem hostem. Quis non miretur, quis satis lugeat Christianorum Principum cæcitatem, infidelitatem, furorem, qui dum vident Turcam Christiano nomini infensissimum, Christianos omnes quos occupare potest dura seruitute prementem, cogentem ad parricidia, dum catenis & verberibus eos adigit in triremibus contra suos nauigare; Cum vident sæuissimum hunc tyrannum sacratas Christi domini sanguine terras, occupantem; excidium orbi toto Christiano minitantem & iurantem, se tamen bellis intestinis conficiunt, & tanta fidelium strage, corruptis per bella moribus & religiosis institutis, consumptis ciuilibus ætariis, hosti suo stultè simul & impiè militant.

[z] Plutarch. in Themistoc.

Ecce confluunt in vnum hæretici vt vnitis viribus Apostolicæ sedi quem à tot sæculis minantur, tandem afferant interitum. Vident, intelligunt tartaream hanc coniurationem Doctores, & cum ob vnitatem fidei quam profitentur, hierarchiæ cui nomen dederunt, corporis cuius sunt membra, Christi Domini cuius se dicunt domesticos, esse deberent vnanimes, in se tamen opinionum turbulenta contrarietate decertant. Controuersiam longa dis-

cussione sapientissimorum Antistitum iudicio ponderatam, oraculo suo tandem soluere dignati sunt summi Pontifices, & adhuc qui causa ceciderunt, animo pertinaci, verbis, scriptis, retentant disputationes, agunt conuenticula, & damnatas opiniones, velut furtiuas aquas dulciores, curiosis propinant: hinc sordescit Doctorum nomen, sic dissidentium, sic se pertinacibus argutiis conficientium; vacillat fides velut olim certa, nunc problema fit; ab ea multi deficiunt, & in æqua concertatione non habentes cui certò credant, nulli credunt, effecti de dubiis infideles; quis pertinaces illos Doctores existimet catholicos qui sic proditoriè detrahunt ordinis sui dignitati, Romanæ sedis veritati, maiestati, iuribus; qui sic dilacerant, Christi tunicam, Ecclesiæ fideique vnitatem, & priuatis suis opinionibus non renunciant, saltem ob imminens scandali, hæreseos, infidelitatis commune periculum.

FVGA ET LATEBRÆ SVNT VLTIMVM infirmitatis præsidium.

Lex 18.



Lantarum & animantium vitam quæ materiæ torpores motu sensuque mirè discutit, pretiosum opus esse Dei conditoris probat ipsa rerum natura quæ tot mediis vti solet internis externisque ad eius conseruationem. Primum formâ substantiali, quæ cum sit cœli fœtus, contraria sic conciliat in indiuiduo, sicut cœlum ipsum elementa cogit ad societatem in vniuerso; quælibet suis est prædita potentiis quæ referunt sub agente primo motrices intelligentias. Animalia fugiunt sibi contrarium per constrictionem, vt bonum sibi conueniens prosequuntur per dilatationem; hi duo motus sunt omnibus communes, [a] & horum principium notatur in cordis systole & diastole; constringitur metu & tristitia, dilatatur lætitia & spe. Motus constrictionis est à circumferentia ad centrum, dilatationis autem à centro ad circumferentiam; Cum autem mouetur animal motu constrictionis, retrahitur tota eius superficies versus vnum punctum in medio & figuratur concauum dimidiæ sphæræ, causa est, quod motor non est aliqua forma elementaris, sic enim motus esset rectus, sed est aliqua resultatio & vestigium motoris cœlestis, cuius motus est in gyro & circularis, deficit autem in animali quod describit tantum semicirculum.

[a] Albert. Magn. lib. de motib. animal. c.

Formæ tam nobili & cœlesti mirè consentit artificiosa partium compositio actionibus cuilibet speciei propriis, commoda. Quorundam corporum facies, velut arx munitissima hostium arcet impetus & præuenit, nulla spe vincendi relicta, sic Echini telis, conchiliata tecto lapideo, leones, panthera, lupi, plurima minaci rictu sistunt aggressoris audaciam; nec frustra nam quidquid præ se ferunt horridi, superat in certamen ab hoste prouocata feritas. Eximium quid est, & fortitudinis exemplar naturale, ardenter in pugnam ferri cum ad illam vocat iustæ deffensionis occasio; supponit enim liberam, subiici nesciam indolem, & si sors tulerit, vincere paratam. Cum propriæ vires non sufficiunt, & cogit necessitas, auxiliares à similibus mutuari, id cum indigentia, connotat tamen dignitatem naturæ tanti pretij vt eius singulare periculum commune censeatur, & communi periculo vindicandum. Sic inferiorum creaturarum homo nobilior, nudus & inermis nascitur, contra temporis & rerum sibi nociuarum iniurias, non proprio sed alieno tantum tutus præsidio.

Quidquid in talis protectionis vel initi certaminis commendationem dicatur, suis hæc non vacant notis in aliquo contumeliosis: Nam quæ non stant per se sed alieno subsidio, cui debent quod sint & agant, in hoc plurimum distant à superioribus causis nullius indigis, & quæ fœcunda bonitate continuo dant inferioribus, nihil ab illis accipientes. Similiter pugnare melius est, quam hosti sæuienti cedere, quia tamen pugnantia resistendo multa patiuntur, & sæpè non nisi pluribus acceptis plagis grauius vitant periculum, melius illis esset nec pugnare nec lædi; vt melius est non ægrotare quam sanari, acerbis potissimum remediis. Independentem, planam, securam deffensionem natura concessit rebus infirmis, & gradus sui deiectionem hac compensauit tutelâ, vt illæsæ, vt quietæ vim hostilem frustrentur, quod valida magno labore magnisque periculis & incommodis vix obtinent. Securitas hæc in fuga & latebris est posita, quæ motu contractionis etiam in aliena materia seruant indiuiduum: Ita quod infirmum, quod turpe putant homines, in natura suo non caret encomio.



Infirma

Infirma fugiunt à nocentibus & latent.

§. 1.

ORbis primam constitutionem authores tum sacri tum prophani describunt per fugam contrariorum à se mutuò, vt sicut qualitatibus, ita locis plurimum distent, & in hoc posita est tota ordinis mundani ratio. Terra tenet imum suis librata ponderibus, & in orbem conformata, vt quantum fieri potest ab inimico suo cœlo separetur. [b] Maria ab ortu in occasum continuo feruntur motu; quoniam à sole rarefiunt, intumescunt, & ideò præcurrunt, velut aqua feruens in caldario intumescit vbi ignis applicatur, & ad oppositam fugit partem; quod si ignis in gyrum apponatur ac moueatur, & ipsa in gyrum abit; cœlum autem voluitur, ita causat maris fluxum & refluxum qui est motus semicircularis, nec perfectus, quia terris interiectis maria non efficiunt vnum continuum. Aër fugit ignem ipsum depascentem dum rarefit, & huic periculo exponit tantum partes, quæ penitus necessariæ sunt, ne detur vacuum. Argentum viuum, natura sua frigidum, ignem ægrè patiens nunquam satis miranda metamorphosi, fit de denso subtile, de ponderoso volatile, de crasso inuisibile & ne hosti suo cedat in prædam, tenues euanescit in auras. Cucumis [c] pendens è sarmento, ita refugit subditum oleum, vt reflectendo se curuetur in sinus, quia habet constitutionem suam ex multa aqua, quæ fugit oleum. In locis proximis iuxtà mare [d] flectunt ferè se arbores, & incuruant quasi auersantes auras maris, & fugientes ramis, si non possunt stipite.

In elementis & plantis obscurior est à nociuis fuga. At hæc manifestior apparet in omnibus animantibus quæ deprehensa, celeriter eripiunt se ex hominis conspectu, quem naturaliter intelligunt libertati vitæque suæ insidiantem. Etiam Leo [e] animi nobilissimi fera, magna canum & venantium vrgente vi, cedit in campis, contemptim quidem vbi spectari potest, at vbi virgulta syluasque penetrauit acerrimo cursu fertur, velut abscondente turpitudinem loco. Lepores, cerui, damæ, omnes feræ fugiunt canes quasi fidos hominis ministros; fugiunt accipitrem columbæ, perdices, & omnis imbecillium volucrum turba; fugiunt homines etiam fortissimi, metu iustissimo, maris inundationes, domus ruinas & incendia, pestem, morbos populares, fuso sanguine se pascentes tyrannos, & quidquid sapit vim maiorem à nemine præstandam. [f] Apud Cannas deletis Romanis, Ciuicam coronam meruit Sergius, [g] quod indè fortiter fugiendo fortunam vicisset; & ex illo pati Consulum ibidem

[b] Campanella.

[c] Fracastor. lib. de sympath. c. 9.

[d] Bacon. in historia ventorum.

[e] Plin. lib. 8. cap. 16.

[f] l. 23 ff. de regn. iur.

[g] Plin. lib. 7.

dimicantium fortiorem ciuem existimarunt Varronem qui fugit, quam Paulum qui occubuit, nec aliter senatus populusque Romanus iudicauit, qui publicè gratias ei egerunt, quod de Republica non desperasset. Athenienses [h] cum Persarum impetum nullo modo possent sustinere, vrbe relicta, naues statuerunt ascendere, vt Græciæ libertatem classe deffenderent.

c.28. Lipsius lib. 1. de consta. c. vlt.

[h] Cicero lib 3 officior.

Quis in ciuili societate, & communis vitæ negotiis ferat impetum vitiorum tam magno comitatu venientium. Nemo non aliquid nobis virtuti contrarium, aut commendat, ant imprimit, aut nescientibus allinit: Mundanæ leges diuinis oppositæ peccandi ciuilem quandam necessitatem efficiunt. Vrget interna passionum seditio; consentit exterius coniurata malorum, innocentiam obsidentium, turba; ipsismet altaribus imposita colitur iniquitas, & miraris si qui vident abominationem desolationis in loco sancto, ex præcepto Christi domini, [i] spretis omnibus fortunæ bonis, fugiunt ad montes idest ad puriorem vitæ rationem. Turbam hanc ma'is suis enutritam etiam gloriantem, non possum ad meliora ducere, possum autem ab ea debilior abripi, possum infici, itaque tutior est secessus. Nihil foro, [k] nihil campo, nihil curiæ debeo, vnicum mihi negotium est, nec aliud nunc curo, quam me curem; Nemo alteri nascitur moriturus sibi. Sic vbi desperata communis salus, sibi consulit qui non potest omnibus.

[i] Math. 13.

[k] Tertulian. lib. de pallio. c. 5.

At quandiu fortitudini locus est, quandiu supersunt cæteris vires & animi, variamque fortunam sibi conciliare potest bellicus ardor; turpissimum apud omnes gentes habitum est hostibus terga vertere, & impotentiam, cum non vrget necessitas, profiteri, Reipublicæ, sociis, etiam cœlo iuuanti contumeliosa timiditate. Hinc olim militiæ desertores [l] indui veste muliebri perpetuam subibant infamiam. Romanis legibus [m] ignauia flagitiosa delitescens vt à bello se eximat, capite punitur. Fugiunt & qui se suosque debilitant, vt fiant ad bellum inhabiles, & hos interdum morte, [n] interdum perpetuis vinculis & seruitute Imperatores damnarunt.

[l] Diodor sicul. Biblio. histor. lib. 12.

[m] l. 1. Cod de deserto. capit. Caroli M. lib. 6. cap 353.

[n] l. 4. §. 11. ff. de re mil. l. 1. Cod. Theod de filiis milit. Valer. Max. lib. 6. c. 3.

Fuga tendit ad latebras, vt sibi cauens infirmus, ab hostis persequentis conspectu se eripiat, loci distantia, tenebris, vel situ recondito. Latent animalia quæ, vt diximus, fucum faciunt oculis, & absentiam dolo mentiuntur. Vt sæpiæ [o] quæ vbi senserunt se apprehendi, effuso atramento, quod illis est pro sanguine, infuscata aqua absconduntur. Brachmanæ Philosophi [p] se cum libuisset, faciebant inuisibiles, eadem ratione qua Gyges [q] annulo suo fatali, visus hominum cum volebat fugiens Lydiorum regûm obtinuit, & plus illi profuerunt opportunæ latebræ, quam ingentes exercitus. Apes [r] hyeme conduntur, non enim illis insunt vires, ad niuem, & aquilonis flatus perferendos. Similiter quandiu durat illa

[o] Plin lib. 9. c. 29.

[p] Philostr. in vita Apollon lib. 3. c. 3

[q] Diodor. sicul.

[r] Plin. lib. 11. 6.

ſæua tempeſtas latent, limaces, teſtitudines, glyres, mures montani, inſecta pœnè omnia. At quæ innatam ſibi perpetuam agnoſcunt infirmitatem, perpetuas affectant latebras talpæ, lumbrici, per diem cuniculi, vulpes, lupi, etiam magnanimi leones, ortus eſt ſol congregati ſunt & in cubilibus ſuis congregabuntur. Draco marinus, [s] captus, atque miſſus in arenam, cauernam ſibi roſtro mira celeritate excauat. [s] Plin. lib. 9. cap. 27.

Vt infirma pro ſui deffenſione latent, ſic conditione nobilia, ſtatu, virtute præſtantia, etiam latent, cum eorum vim beneficam ſiſtit inferiorum cæca pertinaxque multitudo, niſi fuerit arte deluſa. Ideò diximus [t] cauſas vniuerſales ſibi ſubiectis inſciis etiam inuitis auxiliari, vt ægris medici, pupillis tutores, populis qui paternè dominantur. Illis propoſitum eſt occultè publicum conferre beneficium, ne fremat in contrarium ex ſe timida inuidorum artibus concitata plebs, ne ſapientiam vnius obtuat confuſa multitudo, ne numero potentior in malum ſuum ſit inuicta, ocultis ideò modis proceditur, vt ſe prius ſanatam gaudeat, quam curandam timuerit. Religionis ſimul & politiæ decreta latent ſub myſterio, & tam diuina quam humana potentia, ne vim inferat liberis affectibus illos atte præuenit, & alio tendentibus beneficiis promeretur. [t] Supra lib. 1. l. 9.

Pertinacem in malo voluntatem, nemo niſi ſalubriter fallens detorquebit in bonum. Vnius viri boni virtutem, quamuis in ſe validiſſimam expugnabunt malorum iniquitates circumfuſæ, niſi latenter ſibi viuat, in ſinu gaudeat, & ſuos in aliorum commodum emittat influxus. Ita vitales corporis partes nec ſub oculos nec ſub manus cadentes ſaluæ ſibi manent, & cæteris beneficæ. Sic in occulto & in reconditis officinis natura conficit ex vaporibus mineralia, liquores in gemmas conſolidat, ſemen in partes ordinatiſſimas animalium conformat; ex reptibilibus efficit volatilia. Tranſiit hæc neceſſitas in artificioſam maieſtatem & ſenſim hominibus, hæc fuit impreſſa mens, vt maximum ex occulto metiantur; maior eſt ex longinquo reuerentia; difficilis ad Principem acceſſus, & ipſum videre beneficium eſt. Non eſt igitur exprobandum ſanctis quod ab hominum communi ſocietate ſe ſubducant; nam Religioſa [v] nullius ſunt, & in commercium cum rebus cæteris æquum eſt non venire, ob ſui ſecuritatem, & aliorum reuerentiam. Lux tamen illa lucet in tenebris, nec latet niſi cæcas mentes, & in inſenſibilium conditionem vitio ſuo conuerſas, vt ſol ligna & lapides; Non vni genti, ſed magnæ mundanæ Reipublicæ natus eſt ſapiens, vacat à minoribus officiis quæ ſub ſenſum cadunt velut mechanicis, mercaturæ, cauponariæ, vt totus ſit in maioribus, conſiliiſque ad maiorem ciuitatem pertinentibus, ignotus plebi, quæ plebem moueat naturales diuinaſ [v] § 8. Inſt. de rer. diuiſ.

que causas contemplatur; Id Deo præstat ne tanta eius opera sine teste sint; populis leges dicit sæculis omnibus profuturas, & instar Dei, miseris absconditus auxiliatur.

Imperfecta & indecora pudor tegit.

§. 2.

OMnia, sicut diximus, in existentiam velut in certamen veniunt, cum intimo quodam sensu sui deffectus, quem & abscondunt quantum licet duplici de causa, tum ne patens infirmitas in se de victoria securum hostem aduocet, vt cum ceruus vi canum pressus ad occursum venatoris, multas sibi superesse vires affectatis præter necessitatem saltibus, mentitur: cum miseri debitores vt vitent inhiantem sibi creditorum turbam ex paupertatis vel minima suspicione crudeliorem, magnifici conantur apparere, & dilabentis fortunæ suæ reliquias auidius profundunt, breuique fiunt ne tunc videantur ad extremum egeni. Vrbes obsessæ proiectis etiam è mœnibus cibariis fingunt abundantiam penè deleti exercitus incedunt similiter explicata fronte, sed cauis legionibus & ordinibus. Familiarissimum omnibus accusatis de crimine vel aliquo turpi facto statim plurimas excusationes pretendere, quæ probata innocentia imminentes legis pœnas vitent; sic primus homo reatum falso negans, cumulansque mendacio grauius effecit.

Secundo se tegit infirmitas excellentiæ quodam ambitu, cui sibimet, spectantium etiam existimationi non respondere, cæteris non præferri turpe censetur. Hinc iactabundi, quos in se sentiunt defectus abscondunt verbis ad laudes suas arte concinnatis, & ipsiusmet gloriæ quam affectant contemptum simulantibus. Præcipiunt sapientes * quædam beneficia palam danda, quædam secreto; palam quæ consequi gloriosum est, vt militaria & honores, & quidquid aliud notitia pulchrius fit, quæ autem occurrunt infirmitati, egestati, ignominiæ, tacitè donanda sunt, vt nota sint solis quibus prosunt; Interdum & ipse qui iuuatur fallendus est, vt habeat, nec à quo acceperit sciat, vt inutiliter verecundus quod desiderat, inueniat potius quam accipiat. Ita beneficium contumeliosum plus lædit quam iuuet, satis sic danti gratus est qui beneficio eius ignoscit.

* Seneca lib. 2. de Beneficiis.

Videtur hic deformitatis abscondendæ sensus ipsismet insensibilibus inesse, velut si cum nimis deficiunt à summo bono, à summa

pulchritudine creatrice, timeant rigidam Angelicæ humanæque mentis censuram. Nascente mundo terra describitur inanis, vacua, [a] simul & tenebris obsita, iam præludens futuris naturæ processibus quæ rerum præcipuarum formationem perficit in secretioris officinæ secessu, ne parum decora materiæ sensim formas induentis dispositio lædat oculos, & ex operis nondum perfecti rudimentis indocta censeatur. Hæc eadem terra circum se fluentibus elementis sua glorians firmitate, si vel hominum excauantium, vel aquarum partes suas dissoluentium & eradentium vitio dehiscit, lapsum hunc interdum repentè sic emendat, vt nulli remaneant hiatus, [b] sicque cauernæ capiunt ruinas montis, agri, oppidi, vt nullum vspiam vestigium appareat, quod accidit cum cauernæ respondent in capacitate moli ruinarum. Simile quid in corporibus nostris vulnere confossis molitur natura. Paucis enim interiectis diebus plagam exrernam replet carne citra modum succrescente, vt non minimum experto chirurgo faciat negotium, peniculo viam excressionibus necessariam, semper apertam seruandi. Non vult videri læsa vt nec aberrans, cum monstra [c] propter facilem seminum confusionem in mari frequentia, seruat in abyssis procul à littoribus ipsi timendis, propter hominum hinc de suis operibus male iudicantium, præsentiam. Visus [*] atrum esse affirmat id quod transire nequit, vnde aërem nigrum è longinquo, candidum ex propinquo videmus, & maris quod propè adest candidum, quod procul cæruleum & nigrum. In horizonte cœlum terræ iunctum apparet, & vltra sex aut septem leucas spatium non dari, quia nec videri potest; natura sic visus defectum in res obiectas adulantibus apparentiis retorquet.

[a] Gen. 1.

[b] Georg. agricola lib. 2 de causis subterran.

[c] Cardan. lib. de rer. variet. c. 38.

[*] Arist. problem. sect. 25. q. 10.

Expressior est in animantibus instinctus abscondendi quod in ipsis debile & probrosum est, Elephas [d] nocte tantum miserabili voce seruitutem suam luget, homine superueniente tacet, velut pudor vocem præcludat, & turpius sit, quæ plurimum auersatur, pati. Cerui [e] post libidinem auidè petunt pabula, vbi se præpingues sensere, latebras quærunt fatentes incommodum pondus; cornua quotannis stato veris tempore amittunt, tunc petunt inuia, latentque velut inermes & indecori. Pauo [f] cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborum, donec iterum renascatur cum flore pudibundus ac mœrens quærit latebras. Aues omnes canoræ similiter decidentibus per ætatem pennis sic verecundè tacent, latentque vt putes emortuas.

[d] Philost. in vita Appol. lo. lib. 2. c. 5.

[e] Plin. lib. 8. c. 32.

[f] Id. lib. 10. c. 20.

Non sic in illis cæterisque animantibus pulchrè conformari potuerunt corpora, quin sint partes quædam obscænæ mittendis excrementis destinatæ, sed illas sic plumis, pilis, cauda, cutis contractione prudens natura contexit, vt earum penitus lateat turpitudo.

[g] Gen. 3.

In homine [g] post peccatum primus fuit ex verecundia doloris sensus, nudum enim se sentiens fugit à facie Dei, nuditati quæsiuit operimentum, excusationem peccato, vtriusque tegere volens quam conscientia percipiebat infamiam. Non est hic pudoris sensus ex hominum opinione, sed natura docente mouenteque barbaros etiam sub zona torrida vestem non patientes, pudenda tamen tegere. Pudet animum immortalem hæc in corpore suo præferre sicut generationis, sic reparandæ corruptionis organa; pudet liberam, artibus suis toti naturæ velut imperantem, in exiguo proprio domicilio absolutum non habere dominium, patique quos nollet importunos libidinis morus; pudet sic deiici, sic quas appetit mundicias inquinari, si premit necessitas saltem auersatur pœnæ naturalis instrumenta, & quasi non essent, optat non videri.

[h] Gen. 9.

[i] Plutarch.

[k] Cicero. 1. officior.

[l] Æneas Silnius comment. lib. 1. cap. 1.

[m] Coloss. 3.

Inter primos homines à diluuio, Cham [h] maledictionem incurrit Noë patris quod à vino prostrati nuditatem impudenter conspexisset. Missenæ virgines [i] furore quodam velut populari morbo inter illas grassante, cum sibi manus violentas afferrent, suspensis nudis mortuarum cadaueribus & expositis populo ab hoc scelere deterritæ sunt anticipato metu suæ futuræ turpitudinis, & pudoris sensu ipsis etiam extinctis nihilque sentientibus superstite. Nequidem scenicis [k] olim Romæ sine subligaculo prodire licuit, ne partes quædam corporis aspicerentur indecorè; Ita nec cum parentibus filio, cum socero generi lauare licuit, natura verecundiæ duce & magistrâ. In Anglia [l] mos erat stupri reos nudos cum femoralibus & cereo in manibus circuire Ecclesiam populo spectante cum autem aliquis zelo vt videbatur austerioris pœnitentiæ turpiter se penitus nudum exhibuisset, reiecta fuit & grauioribus pœnis castigata hominis impudentia. Parcendum vt oculis sic auribus, & si phantasia nolentibus species rerum indecoras obiicit, modestiæ munus est illas silentio supprimere, ex Apostoli præcepto [m] vitare turpiloquium, velut propriæ latentis turpitudinis argumentum, incentiuum alienæ.

[n] Rupert. in genesim lib. 3. cap. 9.

Si rectè mortalium vitam æstimes in eo totam videbis esse positam vt quilibet defectus sibi, naturæ, fortunæ, voluntatis vitio proprios contrariæ perfectionis larua tegat, apud proceres opportunè negotiatur adulatio cum vnusquisque cupiat non tam esse quam videri à turpibus immunis. Velat caput suum mulier [n] intortis ampliatum capillis, vt infra solitam hominibus capacitatem exile, non sit exilis & ad magna peragenda imparatæ mentis argumentum. Sic homines naturalem nuditatem splendidis vestibus & palatiis; famem opiparis conuiuiis; infirmitatem indigam opis alienæ, magnifico seruorum apparatu; tyranni metum ad majestatem composita militum custodia operiunt & excusant. Minus tamen noxiè quam cum pro-

digi ne videantur suas omnes exhausisse facultates, illas nouis reparant concutionibus; quam cum Dionysius Syciliæ tyrannus hominem nefarium ad dignitates euexit, vt esset quem se magis odisset populus; quam cum Augustus probè noscens in Tiberio [o] morum acerbitatem, eum tamen Imperij successorem elegit, vt quæ dura fecerat, eius comparatione leuia viderentur suique posteris relinqueret desiderium. Blasphemat timidus vt ex numinis contemptu nihil formidantis audaciæ credatur. Reges incestuosi ne notarentur infamia, illegitimæ coniunctionis labem lege lata deterserunt, communemque fecere. Multi malæ mentis impetus * vel fato vel astris imputant, nolunt enim suum esse, quia malum agnoscunt. Cogunt turmas sectariorum hæretici, malumque suum quantum licet propagant, ne videatur error singularis, sed populi velut Dei voce comprobetur. Iniquissimum simul & absurdissimum hoc est excusationis genus, scelera sceleribus vt tegantur cumulare, plus enim apparent congesta, non fallunt oculos, sed indignationem bonorum & cœlitum in se conuertunt; vt homini placeant, vt seruo blandiantur, Deum omnium Dominum, omnis boni largitorem spernunt, vt fugiant vanam humani dedecoris vmbram, incurrunt in diuinæ Iustitiæ paratas tot criminibus pœnas.

[o] Sueton. in Tiberio.

* Tertullian. in Apologetico.

Non sic excedere nec tanti constare debet innatus decoris appetitus, vt eat per calcatas diuinas humanasque leges, quid enim homini turpius quam à ratione sibi propria, à Deo boni honestique idæa deficere? Passim in communis vitæ muneribus licitum est innocenter proprios abscondere defectus, vt cum quis collectum ex lapsu veste puluerem clam statim officiosa manu detergit, quasi pœnæ solatium sit non videri; licet decurtatum casu pedem alteri parem efficere, supposito qui claudicationem impediat, calceo; vnius humeri gibbum altero pariter farcimentis elato tegere; vno priuatum oculo, ea parte qua viget alter, vt olim Antigonum pingere. Ex Euangelio ieiunantibus licet lauare faciem, ne vt in hypocritis videatur ad spectaculum exterminata. Vultus mulierum deformes optimè velum decet, mulieri tamen licitum non est [p] faciem vt pulchrior appareat pigmentis acquisititio candore rubori mixto perfundere, operi diuino satanæ ingenia superinducere, vanitatis & accendendæ concupiscentiæ causa.

[p] D. Thom. 2. 2. q. 199. a. 2. Tertulian. lib. de habitu mulie. c. 5

Licet parum sapienti, scientiæ suæ defectum silentio, varios animæ motus, vultu gestuque semper in modestiam composito tegere, vel ideo secessum quærere, sic enim Tiberius [q] procul ab vrbe degens sæuitiam ac libidinem quam factis promebat, locis occultare nitebatur. Secretum quod exigit cliens à patrono, amicus ab amico, Dominus à vasallo, pœnitens à confessario, quilibet ex charitate à

[q] Tacit. 4. annal.

proximo, licet maioti fide maiorique caurela ſibimet præſtare, nè malis in res noſtras ſecretiores admiſſis, plurima detur illis occaſio nocendi.

11. Hinc lento diuturnoque ſupplicio torqueri putantur hi, quibus ob perpetrarum crimen irrogatur infamia, inuruntur pœnales notæ, vt fugitiuis mancipiis, militiæ deſertoribus, damnatis in metallum, ſacrilegis, homicidis [r] qui iubebantur olim ferre collo ſuſpenſum à ſe necati corporis particulam: hi toties pereunt, quoties proferuntur, quoties patiuntur oculos æternas illas commiſſi criminis notas obſeruantes, quoties turpitudinem quam natura docet abſcondere, lex in pœnam viuacemque mortem publicis exponit aſpectibus. Si magna pars peccantium tollitur, [s] cum peccantibus teſtis aſſiſtit, cur non præſenrem, renes & corda ſcrutantem Deum, Pattem, Principem, iudicem homines non verentur, cur metu ſimul & amore in ſupremæ maieſtatis conſpectu non abſtinent ab illicitis?

[r] Suidas in voce ἱμμανίων.

[s] Seneca. epiſt. 11.

Sæpè vis inimica cedendo frangitur.

§. 3.

MVndum Plato dixit ludum eſſe Deorum, vel ſapientum ſpectaculum eo quod in eo maximè certatur dolis & videre licet validiora impetu magno ruentia ſuis frangi viribus, ſi quod aggrediuntur opportunè loco ceſſerit. Mare furens & aſſultans diſſoluit munitiones quibus ars tentauit coërcere fluctus ſuos, ne ad aliquod breue ſpatium diffundantur; at libertati ſuæ relictum tumentes vndas in ſe replicat, & in arenarum lata planitie, cum nihil contra nititur vi propria langueſcens retrocedit; fulmen parcit rarioribus quæ momento penetrat, at denſa confringit, eo quod propter reſiſtentiam in illis diutius maneat & agat. Similiter noſtra belli fulmina quæ tantas edunt ſtrages turrium, propugnaculorum, ædificiorum, cadunt in caſſum ictu fruſtrato, torpeſcente celeritate ſuper mollem lanarum congeriem. Meſſes, arundines, arbores raro ſternit tempeſtas, irritam enim efficiunt flexu, propter longitudinem in materia minus ſolida facili, ita vim ſequendo, cedendoque viuant. Iratum mare nullus hominum ſedauit, ſed nauis obliquat ſinus, contrahit vela, it reditque fluctuans in anchoris, latitat in portu donec miteſcant fluctus, & illis ſe committere volentibus, arrideanr. Vt lex ciuilis [x] nimiam nautarum audaciam coërcet, nec permittit nauigationes per hyemem velut nimis periculoſas; vt cum peccantibus

[x] l. 3. Cod. de naufr.

tibus humoribus statim ab initio medicus non confligit, [y] nec crudos, sed concoctos curat, sic in rebus humanis prudentia non semper probat præcipites ad sui deffensionem conatus, vbi spes est vim illatam paulatim ipso tempore desituram, interim tum in rebus priuatis, tum in Iudiciis, etiam in causa fidei, fugam latebrasque præcipit.

Maximum iræ remedium, mora, [z] graues habet primos impetus, tota vincitur dum partibus carpitur; Ideò dare locum iræ præcipit Apostolus, [a] Ità seruus non habetur fugitiuus [b] qui latet domi donec ira domini sui effetuescit, sicut nec is qui se confert ad amicum, quem ad precandum perducat: Potest quis latere non turpi de causa, inquit lex, [c] vt si tyranni crudelitatem timet, vim hostium, domesticas seditiones, creditorum inhumanam auiditatem.

In bello Duces fortissimi fugiunt certamen, quo magis ad illud hostis inclinatur, nec illud vnquam ineunt ad eius arbitrium; expectant tempus cui cedere turpe non est, ne turpius sit vinci & iniquas pati pacis conditiones; sic Fabius maximus fregit Hannibalem & rem cunctando restituit, non ponebat enim rumores ante salutem; sic Marius [d] non ausus statim congredi cum hoste, milites suos tenuit in castris, donec inuicta illa rabies & impetus quem pro virtute barbari habent, consenesceret. Antigonus olim ingruentibus hostibus cedens dicebat se non fugere, sed retrò positam vtilitatem persequi.

Quamuis iudicio sistendi necessitas vrgeat; & in contumaces vt in reos conuictos; pœnæ sæpius decernantur, vmbratiles tamen illas multi innocentia sua tuti, maluerunt subire, quam coniuratis paratis tunc ad nocendum hostibus suis exponi, cum maximo vitæ suæ periculo. Non enim videtur [e] vi & iniuria à iudicio exemptus, cui sit ius non conueniri. Is sanè grauis & iustus est metus, legitima declinationis, fugæ, latebrarum causa. Nam omnes [f] quorum in alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is in cuius ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere. Sic Alcibiades [g] accusatus innocens de crimine capitali, noluit iudicio sistere; Amens est, inquiebat, qui vitam suam alieno subiicit iudicio, cum sit illi declinandi potestas, & addebat, hac in re non fiderem meæ matri ne nigram fabam albæ loco non aduertens mitteret in vrnam. Sic Themistocles, [h] sic Furius Camillus, innocentes capitaliter accusati sapienter latuerunt, donec tempus coniuratorum artes dilueret, & veritati suum restitueret splendorem. Præuidit hoc sapientissimus Moyses Dei consilio, & homicidas inuoluntarios noluit [i] in iudicium vocari, licet paratissimam haberent absolutionis

[y] Hipoc. lib. 1. Aphor. 22.
[z] Senec. lib. 2. de ira. c. 28.
[a] Roma. 12.
[b] l. 17. §. idē ait ff. de ædil. ed.
[c] l. 7. § 4. & 13. ff. quib. ex caus. in poss.
[d] Florus lib. 3. cap. 3.
[e] l. 3. ff. ne quis eum qui in ius.
[f] Cicero pro Quintio.
[g] Plutarch. in alcibia.
[h] Idem. in Themist.
[i] Deut. 19.

Ppp

causam, sed eos præcipit confugere ad ciuitates refugij, & iudiciorum declinationem, in quam multum inclinat sibi timens natura, effecit legis præcepto necessariam, vt sic tutior esset contra vim omnem, innocentia. Inter moras, hostilitatis ardore remisso, de crimine capitali potest transigi[k] quia licet vnicuique quoquo modo redimere sanguinem suum; nec transigens[l] pro confesso habetur, sed censetur tantum vitasse periculum.

[k] l. 18. C. de de transactio.

[l] L. Fin. ff. de præuaric.

Ita vis inimica cedendo frangitur & in multis fuga non infamat, sed protegit, innocentiæ, fortitudini, veritati suum præstat patrocinium, in causis tum priuatis tum publicis, etiam dum agitur de Religione, cui proprium est contemptis omnibus fortunæ bonis, vitæ periculo, fidem publicè profiteri. Fuit error Montani & Tertuliani[m] fugam in persecutione non esse licitam, quasi persecutio sit à Deo decernente & volente, sic nec iustum, nec possibile sit ab ea immunem se præstare. Si valeret hæc opinio nullis contra morbos confligendum esset remediis; arte nulla sibi prouidendum esset in malis innumeris quibus scatet humana conditio: Non esset fugiendum à peste, ruina, diluuio, ab incendio, ab hoste; complausis manibus esset excipienda vis omnis: Iniustitiæ, impietati sæuienti dedere se deberet indessensa virtus & Religio. Longè diuersum est, Deum permittere mala quæ contingunt ordinaria naturæ lege, vel hominum peruersa voluntate, & aliud est eum aliquid futurum à causis secundis penitus abstracto, æterno, non vitabili fato decreuisse. Non sibi contrarius est infinitè bonus, sapiens, & potens; qui dedit, non impugnat legem Euangelicam; qui vult eam ab omnibus recipi, omnes ad agnitionem veritatis peruenire, non est instigator, promotor, etiam necessariò cogens & exactor, vt aliqui coniuratis mentibus fidem impugnent, cæteri deserant, vim hanc velut insuperabilem patientes. Lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non facit, non inducit tenebras; summum bonum non est mali causa, sed permittens mala nasci ex libera peruersaque hominis voluntate, his ita solet vti, vt bonis non noceant, imò cedant in maiores virtutis profectus.

[m] lib. de fuga in persecut.

Summus victoriæ titulus est & apex Christianæ fortitudinis, fidelem, gentilium manibus apprehensum Dominum confiteri; secundus[n] ad gloriam gradus est cautâ secessione subtractum Domino reseruari; Illa publica, hæc priuata confessio est: Ille iudicium sæculi vicit, hic contentus Deo suo iudice, conscientiam puram cordis integritate custodit; Illic fortitudo promptior, hic sollicitudo securior: Ille appropinquante hora sua, iam maturus inuentus est, hic fortasse dilatus est in melius; confiteretur vtique si fuisset & ipse

[n] D. Cyprian. serm. 5. de lapsis.

detentus; quisquis in Christo manens interim cedit, non fidem denegat, sed tempus expectat. Sancti [o] cum præstituti sibi à diuina prouidentia temporis finem ignorent, noluerunt insidiantibus se temerè tradere, sed circuientes in melotis, egentes, angustiati, in cauernis terræ latitantes, expectabant definitum à Deo tempus. Inhærebant exemplis Christi qui fugit in Ægyptum, & sæpè declinauit insidiantes sibi Iudæos, hoc ipsum Apostolos docuit, cum persequentur vos in vna ciuitate fugite in aliam. Paulus per sportam euasit persequentium & comprehendere volentium manus. Quis sibi confidat se tantam habere fortitudinem vt superet sæua tyrannorum tormenta? rebus ita dubiis in persecutione melius est fugere quam negare: [p] Petrus quia fugere renuit abnegauit, Ioannes ne abnegaret, aufugit.

[o] S. Athanas. in Apologia de fuga sua. Baron. an. 356.

[p] Chrysolog. serm. 150. & 151.

Martyr comprehensus [q] debet tenere constantiam, non comprehensus debet fugere persecutorem, vt & persecutori indulgeat resipiscendi tempus, & ipse nihil conferat ad hostile periculum, persecutorem qui prouocat facit, corrigit qui declinat. Fugere ergo debemus, si saluare persecutores nostros volumus, pro quibus præceptum est nos orare. Aristoteles [r] Athenis accusatus quod de Diis malè sentiret, non se purgauit coram iudice, sed se contulit in Colchidem dicens, nolo Athenienses bis in Philosophiam peccare nam & antè Socratem interemerant. Sibi, hostibus, iudicibus sapienter fugâ consuluit.

[q] Gregor. Nazian. orat. 3.

[r] Laërtius.

Boni interdum pugnam cum malis deserunt, [s] si defectu auxilii viderint laborem suum superuacaneum, maximè si è vicino causæ suppetant quæ fructum valeant Deo ferre meliorem. Ita distinguit D. Augustinus; [t] fugiunt serui Christi, quando quispiam eorum specialiter à persecutoribus quæritur, itaut ab aliis qui non ita quæruntur non deseratur Ecclesia; fugiunt etiam si cæteri fugerint, nec sint quibus oporteat ministrare: fugit Athanasius dum specialiter quærebatur; at si commune sit periculum, pastor, lupo veniente gregem suum non deserat, ne sit velut mercenarius, & quærat non quæ Iesu Christi, sed quæ sua sunt. His exceptis casibus, in persecutione fuga sic habita est licita & sancta, vt confessorum numero comprehenderentur qui dicebantur extorres, hoc est qui ne Christum negare cogerentur, neue per ipsos Religio dispendium pateretur, dimissis omnibus bonis se subtrahebant, quæ facti potius quam verborum confessio dicebatur; si in eo statu mortui fuissent habebantur vt martyres.

[s] Can. ibi adunati 7. q. 1

[t] Epist. 108

[u] Baron. an. 253.

Mala quædam latentia minus nocent.

§. 4.

LAtent plurimæ res infirmæ, ne potentioribus cedant in prædam; latent etiam infensissima cunctis mala, ne publicas clades inferant, sic vtrinque per latebras natura sibi consulit, prouida tamen magis in noxiorum proscriptione vnde damna grauiora mundo contingerent. Si necesse fuit ignem contineri terræ visceribus, ad illius torpores ex frigido temperandos & vt superiorum influxus in tot mineralium, lapidum, plantarum, animantium productiones, digestione transmutaret; etiam oportuit illum alta terra coërceri, ne cuncta sub eius soluta vi deperirent. Eo conclusus carcere, se fumo suo dum nascitur perimit, sine luce, sine motu, fit, nunquam est, essentialibus suis mutilatus qualitatibus: At vbi rarefectus aër dilatari volens, per obstantes terræ moles diu concepto spiritu exitum sibi fecerit, tunc emissa fuligine perflatus ignis ex montium visceribus emicat, diffunditur, excutit ambustos lapides, fundit liquati sulphuris riuos, latè popularis agris miseranda strage, quam in vesuuio vidit sæculum nostrum, tunc planetis omnibus ignea signa tenentibus. Simile quid in microcosmo, scilicet, in humano corpore contingit; cum sanguis feruidus & retorridus, atræ bili permixtus cancrum in profundo generat, qui si non fuerit irritatus remediis nec exulceratus, solo tumore liuens diu citra perniciem consistit, vndè præcipit Hypocrates,[x] occultum non curari, sic enim igne semiuiuo permittit vitam trahi longiorem, quod si quis eum secando & vrendo sanare tentauerit, igne prius latenti dat cum aëre liberoque vires vt longè lateque prorepens carnes depascatur & interimat.

[x] Lib. 6. apho. 38.

Fremit & leuiter crispatur mare cum subditus è terris vapor, magnam aquarum altitudinem peruadere non valens in imo resìdet arenasque conuoluit; si detur exitus momentò fluctus assurgunt, & ingenti procella iactatæ concussæque naues, excussis velis, arbore fracta, vix eripiuntur à naufragio. Non conquerimur de Mercurij, stibij, cæterisque pestiferis halitibus, quandiu terra continentur, tunc enim sunt innoxii, sed cum variis de causis effusi,[y] hominum aut animantium alicuius speciei corporibus, perniciem inferunt, prout illis tota substantia reperiuntur contrarii.

[y] Fernel. de abditis rer. caus. lib. 2. c. 11.

Cor humanum est abyssus boni malique ferax, sed multis partibus naturaliter bonitatem excedit malitia, dum intellectus peruersè

iudicantis, tum voluntatis incongrua, sibi cæterisque nociua persequentis, maximum in malis suis leuamen est, quod intermittunt, quod tenebris lux, passioni ratio, peruersis affectibus salutaris succedit, & deprauatæ mentis æstus emendat pœnitentia; Interim maximum diuinæ prouidentiæ munus est, quod quilibet boni rectique conscius tegit internas cogitationum & affectuum præuaricationes; quod omne malum, [a] aut pudore aut timore natura perfudit; quod malefici gestiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusati, ne torti quidem facilè aut semper confitentur. Affectant latebras in famæ suæ præsidium, sed & illæ, cæteris multò sunt vtiliores; nam si ex Momi votis [z] pateret omnibus cordis arcanum, & æquè cogitationes ac vultus apparerent, spurcitiis, horrore, fœditate læderentur spectantium mentes & oculi, periret fides & amicitia, malumque sua contagione fieret de priuato publicum.

[a] Tertul. in apolog. c. 1.

[z] Lucian. dialogo de sectis.

Non nocuit aura pestilens in templo Babyloniæ [b] arca conclusa, donec effodit illam miles, at simul effecit pestilentiam orbem pœnè totum depascentem; serpens [c] ligatus mittitur in abyssum, clausus, signaculo super eum posito, ne gentes seducat; non nocent per hyemem in antris suis serpentes conditi; nec mundum inficiunt aut exagitant tot impiæ cogitationes quarum humana mens est capax, quandiu se non ostentant; nec enim propriè malæ sunt adhuc latentes & cum imaginatione nondum in assensum, effectus & opera transierunt. At nocent cum se proferunt verbis, scriptis aut actione, tunc enim ignis ille tartareus alitur, aura populari diffunditur, nouo splendore curiosas mentes trahit & conficit.

[b] Baron. an. 170.

[c] Apocal. 20. 2.

Cum malum se proferr actione, pro remedio statim armantur iura vt de medio tollatur inauspicatum publicæ tranquillitati monstrum, & ab hoc officio ne feriatis [d] quidem diebus vacat, authoritas publica. Solet etiam in horrendis criminibus flammis absumere cum reis, reatus instrumenta, iudicij probationes, vt nullum supersit aberrationis nefandæ vestigium, & his quæ non fuerunt proximum sit, quod citò deletum est. [e] Solon & Romulus nullam in parricidas statuere pœnam, crimen hoc inter impossibilia recensentes; Reum qui hoc commisisset Persæ [f] spurium existimabant quasi solo naturæ ductu, à tanto facinore legitimi reuocentur & abhorreant.

[d] l. 9. Cod. de feriis.

[e] Plotarch. in Solone.

[f] Herod. lib. 1.

Si verbis se proferre tentet impietas, coërcetur legibus [g] quæ non permittunt semel iudicata ac ritè disposita reuocare, super his publicè disputare, quia sic prophanantur veneranda mysteria: Noli contendere verbis, inquit Apostolus [h] ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Si scriptis peruersum dogma vel consultò vel errore prodierit, occurrendum citissima censurâ ne virus

[g] Plato de legib. l. 4. C. de sum. trinit. l. 14. 15. 16. C. Theod. de hæret.

[h] 2. Timoth. 2.

serpat in perniciem animarum. Olim improbatæ lectionis libri conferebantur à fidelibus [i] igni tradendi, sic libri Porphirij contra Christianam Religionem iubentur [k] comburi, ne pias mentes offendant. Nunc vix tale conceditur remedium voluminibus typographiæ nociuo beneficio infinitè multiplicatis. Si penitus sint contra fidem aut bonos mores, viget Ecclesiastica disciplina politiæ iuncta, vt impositis pœnis quantum fieri potest, supprimantur & saltem impii in tenebris conticescant. Interim si dogma tale sit vt prurientibus curiosis auribus, interdicto magis placeat, & gratius excipiatur, natura semper in contrarium nitente, ex D. Dionysii consilio, [l] melius esset, errore suppresso, silente controuersia, veritatem validis suis nixam rationibus proponere, Nam, inquit, vbi veritas demonstrata clarè constat, arguitur ex opposito dissimile, & cum quisque affirmet se habere regium numisma, vero proposito facilè consentiunt omnes & adulteratum repudiant.

[i] Act. 19.
[k] l. 1. C. de sum. trinit.
[l] Epist. 7. Polycarpo.

Turpe habetur non tantum facere sed etiam loqui rem turpem licet necessariam; omnis sermo turpis recedat ex ore vestro, inquit Apostolus, [m] hæc enim reaccendunt consopitas cupiditates, [n] cordis puritatem fœtore quodam inficiunt, irritant sensuum voluptatem spiritui contrariam, vnde sic apud se statuerat Dauid [o] integritatis & diuinorum desiderio, non loquatur os meum opera hominum. Quid igitur dicendum de his qui consultò percurrentes celebrium Doctorum libros, Ecclesiæ plurimum vtiles ad illustrationem fidei, ad hæresum confutationes, ad mores Christianè conformandos, aliquas ex illis diuellunt propositiones velut bonis moribus non congruas & has in publicum proferunt, vel authores infamandi, vel publicos mores corrumpendi gratia, vtrumque à Christiana charitate & pietate penitus alienum. Cui plura scribenti, aliquid minus exactè dictum non excidit? vsus est Retractionibus D. Augustinus, & nunc etiam, si viueret vteretur, videns scripta sua sic in prauos sensus detorqueri vt Ecclesiæ pacatisque mentibus negotium faciant. Nec propter aliqua non satis accuratè pensata excidit à cultu suo Angelicus Doctor? quis audebit diuinæ prouidentiæ, & ordini mundano ab ea constituto detrahere propter aliquod in nobiliori specie contingens monstrum? quis non attendens solis immortalem substantiam, viuificos influxus, inexhaustos splendores, eum æstimabit & denominabit ex næuo quem ope tubi fortè fallacis in eo deprehendit oculus, & obscurum in meridie cœli dominum pronuntiabit? quis diuulsam à suo corpore partem, & à suo contextu sententiam exponet ea pollentem gratia, quam habebat ex sui totius proportione & spiritu.

[m] Coloss. 3. 8.
[n] Cassian. lib. 4. 15. & collat. 20. c. 9.
[o] Psal. 16. 4.

Sit tandem in scriptis, elapsus error, melius latebat in tanta re-

rum vtilium copia, labem hanc obſcurante. Noluit ſapiens Paterfamilias à tritico ſeparari zizania, [p] licet frequens, ne ſimul eradicaretur triticum: hi calumniatores, propter granum vnum zizaniæ volunt non ſolum ditiſſimam diuinæ ſapientiæ meſſem, ſed etiam meſſis dominum; & domini propinquos omnes igne damnari. Non valent ductæ conſequentiæ à ſenſu compoſito ad diuiſum; ex melle dulciſſimo educunt chymici extractum violentiſſimum quod aurum diſſoluit, & pro cibo ſumptum vitam perimeret, nam vt ex venenatis elici poſſunt medicamenta, ſic ex cibis deleteria, ſoluta ſcilicet qua mixtum conſtabat, temperie, ſi quid erat minus exactè ponderatum in allegatis propoſitionibus, manebat innoxium, quia nec apparens, in eruditionis optimæ copia; nunc autem contumelioſi tot minutias colligendo corpus efficiunt, & ex atomis ſolidum, conſcientias ingenti lædens ſcandalo.

[p] Math. 13.

Exponunt confertim, nudeque propoſitiones inſolitas, non addita nec diſtinctione nec ratione qua ſolui poſſit dubium, venam aperiunt, quaſi medici, & eam non comprimendo vitam exhauriunt. Sic D. Auguſtinus [q] ad Conſentium, qui Priſcilianiſtas ſectam ſuam occultantes, inueſtigabat; Magis inquit, fac vt expugnata iaceant, quæ feciſti vt prodita pateant, ne falſa dogmata ita inueſtigata videantur, quaſi docenda fuerint, non redarguenda. Nam velut proclamata cupiditatibus libertate, in furtis, homicidiis, ſimonia, periurio, inde titubant piæ mentes, & dum hæc vitant peccata quæ dicuntur Doctorum virorum iudicio probata, timent ne ſe vanis torqueant ſcrupulis. Confirmantur in malis ſuis contractis habitibus mundani: conſcientiæ ſenſim efficiuntur criminibus familiares, & magnæ ſic aberrantium turbæ, cum authoritate doctorum, cum excuſatione probabili facilius accedunt.

[q] Lib. de mendacio.

Si pro veris hæc admittantur, perit virtus, perit charitas & ſimul fides Chriſtiana? ſi non admittantur & à ratione fideque vt proponuntur, habeantur penitus aliena; perit fama, perit authoritas in cæteris fortiter pro fide decertantium; ſic in ſuis militibus velut exautoratis infirmatur Eccleſia militans. Inhumanum eſt [r] Chriſto quotidie parturientem congregationem tot infamiæ pœnis ſubiici: ſeditioſum eſt propalare coram populo, quod Antiſtitum iudicio ſoluendum erat: Impium eſt actores Dei ſic infeſtare, ſic Patrum turpitudinem filiis, hoſtibus, plaudentibus hæreticis aperire; flagellatos exponere populo, vt iterum in ſuis Ieſus crucifigatur? Cum ſint ſoluendis Eccleſiaſticis controuerſiis Eccleſiaſtica tribunalia poſita, ne ſacerdotio debita reuerentia prophanetur, [s] cur non prouocant ad Doctores, ad Antiſtites, ad ſummum Pontificem. Cur ad plebem cæcam in talibus, contumelioſam, probis, & aura maligna

[r] l. 3. ff. de pœn.

[s] Can. ſi quis & ſeqq 11. q. 1. & can. placuit. 21. q. 5.

se pascentem? Si tales opiniones sunt, vt aiunt, carbones desolatorij, cur ignes illos subterraneos, prius latentes & innoxios libero committunt aëri ad tantas mundo strages inferendas? cur exulcerant cancrum latentem, [t] vt fiat exitiosus, & serpat in perniciem animarum? cur ex imo tempestates excitant Petri nauem horrendè vexaturas? cur ligatum in abyssis dæmonem ad seducendas animas euocant noua nec adhuc satis damnata necromantia Interest Reipublicè non sic mores corrumpi, non sic dignitatem sacerdotalem traduci, ideo plurimas ex his opinionibus hoc in opere, vt occurrit legis naturalis occasio, confutaui, non credens reos qui accusantur, sed ne quæstiones illæ vt nudè proponuntur grauissimorum doctorum iudicio probatæ, Christianis mentibus perniciem inferrent.

[t] 2. Tim. 2.



E' DVOBVS MALIS MINVS ELIGITVR.

Lex 19.

HÆc, vt sæpè diximus, mundi compositio constans ex contrariis naturam semper continet in procinctu, nunquam ab actione, nunquam à conflictu vacantem, vel vt fortiora cæterorum ditescant spoliis; vel vt infirma contra vim illatam sibi, certamine, dolis, tandem latebris & fuga sibi consulant; at cum omnia nata sint ad interitum, differri quidem potest non vitari his rebus ad sui conseruationem concessis modis, & iam illius vltimi fatalis termini præludium est, & quædam mortis delibatio sic inter duo mala concludi, vt vni eorum se dedere necesse sit.

Hoc vrgente periculo, vt natura quæ semper quod melius est facit, etiam malum quod maius est vitat, nam bono proximius est, & bonum comparatiuè censetur quod minus habet rationem mali. Ea lege partes vniuersi vim faciunt innatis sibi qualitatibus, mouentur immobilia, ascendunt grauia, leuia descendunt, quælibet etiam non amica nolunt à mutuo complexu diuelli, ne detur vacuum, quia melius est partem quam totum iniuriam pati. Corpus obsessum [v] ab heterogeneis se recipit ad minus inimica, vt metallum foliatum, cum non delectetur aëre circumfuso, à natura solidi & ponderosi plurimum distante, adhæret cuilibet corpori tangibili, maximè verò crasso; nec facilè diuellitur: etiam papyrus & pannus non se benè habent cum aëre qui inseritur & commixtus est cum ipsorum poris, itaque

[v] Bacon in nouo organo.

itaque aquam aut liquorem libenter imbibunt, & aërem exterminant. Sic aquam trahit spongia. Cum oporteat ex corruptione fieri generationes, minus nobile cedit in alimentum nobiliori, elementatum vegetatiuo, vegetatiuum sensitiuo, sensitiuum rationali: si materiæ defectus immineat; [x] natura ignobiliori parte prætèrita, nobiliori prouidet; si turgeant humores, nociuos reiicit vbi minus noceant, si morbis necessario confligetur,[y] grauiorem sanat minus periculoso, conuulsionem & tetanum quartana, melancholiam, per hemorroydas, ophtalmiam, diarrhæa.

[x] Arist. lib. 2. de partib. animal. c. 14.

[y] Hypocr. lib. 4. Aphor. 57.

In hac electione minoris mali mirabilis est animalium instinctus. Ceruus[z] vrgente vi canum, vltrò confugit ad hominem, & in pariendo fœmina semitas minus cauet humanis vestigiis tritas, quam secreta loca feris opportuna. Idem [a] ætatis suæ arbiter, serpente pastus, veneno languescit in iuuentutem. Perdix vt vitet accipitrem sibi magis notum infensissimum hostem, conuolat ad homines, latens deprehensa patitur se manu capi, hac libera deditione, sperans, nec frustra misericordiam, dum viua venit in venantium manus. Pedicula capti, vulpes, lupi, feles, vt diximus, pedem quo detinentur, extirpant sæuo morsu, libertatem & vitam redimunt membri mutilatione. Sæpiæ vt vitent piscatorem, aut piscem voracem effundunt atramentum, quod est illis pro sanguine. Melanaurus [b] piscis, nunquam ex imo maris prodit, nisi sæuiente tempestate, qua mauult concuti, quam in piscatorum insidias, dum serenum est, incidere. In suis cubilibus quietæ, sæcuræ manent feræ, nec indè prodeunt, nisi cum vrget necessitas, illisque melius est validiorum & hominum periculis exponi, quam mortem inedia subire; experiri dubium certamen, quam certam sub hoste sæuiente discerptionem.

[z] Plin. lib. 8. cap. 32.

[a] Tertulian. lib. de pallio. c.

[b] Aldobrandus.

Homines solo naturæ sibi consulentis impetu, vitant incendium præcipitio, vt bestiam latronemque fugiant in flumen se proiiciunt, & ibi ne pereant obuiis quibusque, spinis, ferro scindenti, igne candenti pertinaciter hærent; dum sæuit tempestas metu naufragij iactant in mare merces pretiosas, interdum alimenta, & vt viuant, proiiciunt vnde viuant, ne tam citò moriantur. Cum huic inclinationi ratio accesserit, vitæ producendæ desiderio patiuntur asperrima se diæta torqueri, vri, secari, fugiunt [c] mortem proximam per plures futuras, & cum eligant sub medico dolere ne finiant, accedit eis vt doleant & finiant. In morbis compositis & complicatis [d] ab eo curationem auspicatur medicus, à quo maius periculum impendet ægro, aut læsæ functionis præstantia, aut facultatis offensæ dignitate corpus vniuersum gubernantis, interdum ab eo quod grauissimè torquet symptomate, causa morbi prætermissa.

[c] D. August. ep. 45.

[d] Fernel. de methodo medendi.

Seruus[e] est sine culpa qui cum domino & dominæ periclitantibus,

[e] l. 3. §. 4 ff. de S. C. Syllani.

vtrique non valeret auxiliari, adfuit potius domino quam dominæ. Cum mens, inquit D. Gregorius [f] inter maiora & minora pericula constringitur, si omnino nullus sine periculo aditus pateat, minora semper eligantur, sic qui muris clauditur ne fugiat, ibi se præcipitat, vbi breuior murus ingeritur. Loth offerebat filiarum pudorem [g] quia minus erat secundum, quam aduersus naturam delinquere. Sic hospes Leuita [h] in Gabaa tradit impuris concubinam, non hominem quo volebant abuti. Quoties nihil sine captione inuestigari poteftis, eligendum, inquit lex, [i] quod minimum habet iniquitatis.

Tota moralis, & politicæ Iustitiæ ratio sic procedit, vt eligatur velut bonum quod minus nocet: Naturalis est homini libertas, & ad illius vt ad vitæ conseruationem ingenti fertur appetitu, tamen iure gentium introductum est regimen, & vni vel pluribus legis imperantis locum tenentibus, omnes se regendos commiserunt, transmisso toto libertatis suæ iure, [k] quia hac subiectione grauius malum est anarchia, & tot pati tyrannos, quot essent iniqui potentiores Licet Monarchia hæreditaria multis sit exposita periculis, ex minoritate, imperitia, sæuitia successorum, tamen præfertur electiuæ, hanc enim plura circumstant pericula ex ambientium coniurationibus. In ea sæpius vt sedentur discordiæ, res sorti committuntur, vt nullus videatur consilio excludi, aut alteri præferri. Sic in consiliis publicis vt vitentur inuidiæ mala, iudicia numerantur, non ponderantur.

Propriè leges non fiunt à legislatoribus, inquit Plato, [l] sed ex occasione vt in ludo, quod minus nocet eligitur. Hinc summum ius summa iniustitia, & omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod singulis vtilitate publica rependitur. Leges [l] & constitutiones futuris dant formam negotiis, non ad facta præterita reuocantur, quia nimis periculosum esset tanta simul conuellere: licet contrahentibus se mutuò decipere, [m] modo læsio non excedat dimidium iusti pretij, vt mercaturam Reipublicæ penitus necessariam alat lucri comparandi spes maior: meretricia vita conniuentibus legum oculis permissa fuit, [n] ne grauiora mala contingerent stupri scilicet & adulterij. Equuleus receptus est, licet aliquos torqueat innocentes, ne multorum crimina maneant impunita. Amittit ciuitas ciuem vnum perpetrato homicidio, geminatur autem amissio cum reus homicida capite plectitur, id tamen necesse fuit vt metu pœnæ cæteri deterreantur ab alieno sanguine fundendo; quia suum ex tunc obligatum iudici censetur.

Infinitum est similia singulatim prosequi, tum in priuatis, tum in publicis rebus, nam cum mala bonis permixta sint vt exposui-

[f] Lib. 1 moral. cap. 1.
[g] S. Ambr. lib. 1. de Abrah.
[h] Iudic. 19.
[i] l. 200. ff. de reg. iur.
[k] l. 1. ff. de constit. princip.
3. de legib.
[l] L. 7. Cod. de legib. & constit. princip.
[m] l. 17. ff. de minor.
[n] l. 39. C. ad l. Iul. de adult.

mus, ° nobis bonum eſt quod minus habet iniqui. Ingentium malorum remedia nunquam ſuis vacant periculis, ſapientis eſt profutura cum nociuis, cum circumſtantiis perſonarum, rerum, temporum, locorum æqua lance ponderare, & id vt melius probare quod minus nocet. Deficiunt qui cum armatis inermes congrediuntur; cum malis tanquam cum probis, ſi res non vt fiunt ſed vt fieri debent, & ex idæis Platonis, abſtracta mente contempletur. ° Supra lib. 1. l. 10. §. 3.

Magnus eſt ille qui in diuitiis pauper eſt, [p] earum non corruptus contubernio, ſed ſecurior eſt qui caret diuitiis, qui proiicit hæc minus explicandæ virtutis quam nequitiæ inſtrumenta. Non ſemper habebit in promptu pauper quæ ad corporis cultum & ſanitatis tutelam conferunt, ſed externa non habendo, habebit facilius quæ pertinent ad animi libertatem & tranquillitatem. Si exercitus in obſidionibus diram famem pertulerunt, pro regno, quod magis mireris alieno, & ne in arbitrium victoris caderent, dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? fauor principis maximum eſt in aduerſis præſidium, ſed emitur perpetua ſeruitute, ingentium vitiorum miniſterio, nam illis blandiri & obſequi neceſſe eſt, aut opprimi. Igitur qui ſibi vilis non eſt, eliget magis libertatem, ſecuritatem, integritatem, quam ſplendidam hanc ſeruitutem, mauult ſuus eſſe quam alterius, & ſi calamitas ingruit, illam propriis viribus, ſcilicet virtute, quam alieno, graui, fortuito ſubſidio ſuperare. [p] Seneca epiſt. 17.

Seruitutem exigit mundus, domeſticam & animalem, ſub iugum mittens homines in coniugio; Exigit publicam in officiis in quibus nobiles emunt ære grauiſſimo, quos aſſiduè patiuntur irrequietos corporis & animi labores, dant ſimul operas & pretium, ridicula ſi non miſeranda conductione: In tanta inuidentium, vitæ, fortunæ, bonis inſidiantium turba, velut in hoſtili ſolo, perit qui ſemper non ſeruat excubias, & quidquid agat ſemper torquetur ſua vel alterius cupiditate. Hæc, inquiunt, lex eſt, à tot ſæculis mundo poſita; ſic viuitur ſic famæ, ſic fortunæ, ſic proceribus ſeruiendum eſt. At ego, habeant proceres ſuam gratiam, ſit mihi mea libertas & integritas, quam pro fortuitis non impendo; ſi hac in vita ſeruiendum eſt, potentiori, optimo, maximo Deo, bonorum omnium largitori ſeruiam: erit mihi ſecura temporalis vita ſub eius prouida bonitate, quæ ne minimis quidem rebus deeſt, ſecurior mentis integritas ſub ter ſancti legibus & imperio, cui ſeruire regnare eſt; Poſt conſcientiæ diuturnam imperturbatam hic pacem, externorum abdicationis pretio, ſecura, læta continget mors ad diu ſperatam in æternitate conſummatam fœlicitatem, præbens aditum.

Semel victa solent suis victoribus in posterum subiici.

§. 1.

INstinctus ille quo ducuntur animalia, vt è duobus malis minus sibi nociuum eligant, generale quoddam principium est, miræ in periculis innumeris occurrentibus explicandæ solertiæ. Si feras & aues esca delusas rete viuas ceperimus, sic seruant speciem insidiantis sibi machinæ, & duræ seruitutis quam passæ sunt, vt si postea casu manus nostras euaserint, licet gustu pruriente, licet fames vrgear, malunt esca proposita priuari quam in experta iam damna rursus incidere. In hoc brutis acutior est sensus quam hominibus; multos decepit ambitio, & diu quæsitum afflixit imperium, multos hæc escata fortunæ beneficia perdidere, & extremis mersere suppliciis; hunc aulæ malignus splendor, illum amicæ blandiens virus, alium secreti non seruata fides fefellit, & tamen in eadem quotidiè recurrunt, ne suis quidem periculis edocti.

Eodem instinctu maius & expertum malum cauendi, fit vt animalia si ferè cum paribus decertent, & debilius à fortiore fuerit acriter castigatum, doloris huius perpetuam seruat imaginem, & ne simile quid in posterum patiatur, victorem suum formidat, illique mauult subiici, quam pugnam grauiter vexantem retentare. Elephanti [q] pugnant inter se vehementer, & dentibus alter alterum ferit, qui autem victus fuerit, adeò animum amittit vt ne vocem quidem victoris toleret; qui eos venatur insedit aliquem mitem, sed fortem qui ferum persequitur, ferit, fatigat, viresque dissoluit; tum rector in defatigatum illum insilit, regitque falce, post breui tempore fera mitescit atque obtemperat. Vidimus lupum adhuc lactantem enutritum domi, sæpius à canicula morsibus vexatum, in illam postea nihil audere, etiam cum ætas integras illi vires suas dedisset. Ea ratione catti & canes, licet matri suæ sint præstantiores viribus, illi tamen cedunt, non pietatis sensu, quo carent, sed quia paruulos illa castigauit, fecitque subiectionis habitum. Habemus equos, tauros, canes mira disciplina nobis obsequentissimos, postquam imperii nostri notionem, humanis vocibus mixta verbera, & verberum minæ dederunt. Sic agrestia quælibet animalia tempore fiunt domestica, ideo fera non dicuntur [r] quamuis sint ex ferino genere, si sint mansueta vt leo.

[q] Arist. hist. animal. lib. 9. c. 1.

[r] l. 1. §. bestias ff. de postulando.

Respublicæ patiuntur quædam damna, vnde perpetua remanet illis infirmitas, nec pristinæ virtutis memoria satis animos accendit, vt vel

iterum belli fortunam experiantur, vel satis fortiter vt impositum iugum excutiant. Illis idem accidit quod magneti [t] qui vires suas amittit, si flagrantibus carbonibus igniatur, cum autem semel virtutem illam amiserit, iam cadauer frustra tentatur iterum viuificari. Sic Lacedemonii post infœlicem Luctrensem pugnam, & Thebani post cladem Chæronæam, velut fractis viribus hostibus suis cessere: Ex quo Porus [t] Indorum Rex ab Alexandro victus fuit, nunquam vsurpauit titulum regis, sed Satrapa volebat denominari. Cosroes [*] Rex Persarum victus à Tiberio, duce Iustiniano, cogitur in regnum suum se recipere, vbi legem scribit ne Rex Persarum in posterum contra Romanos arma ferret, velut sempiternum fugæ suæ monumentum. Semel expertus aduersam in bello fortunam, timet illam in posterum, nec se libenter exponit periculis; hinc ad Cannas [*] victis Romanis, octo millia seruorum empta militauerunt, cumque minoris captiui redimi possent, maluit se Respublica seruis in tanta tempestate committere, quam semel victis militibus, velut post cladem expertumque hostem dejectiori forent animo. Constitutionibus Siculis [v] nullus campio si deuictus fuerit, iterum ad pugnam pro alio admittitur, nisi pro se, non cum ipse impetit alium, sed cum fuerit ab alio impetitus. Cum duello tunc lites maximè nobilium dirimerentur, timebant ne semel successu non fœlici remissus fractusque pro alio decertantis animus, innocentiæ causam mutilata fortitudine deffenderet.

Sicut pars [x] quæ diutius ex alterius consensu laborauit, eius quandoque contrahit affectum velut proprium, fitque ex sympathia, idiopathia: sicut prædiorum seruitutes; [y] quæ continuum vsum habent, acquiruntur præscriptione vt in æquæ ductu quotidiano, sic diuturnam dominationem multi supponunt esse legitimam, velut tacito semel subacti populi consensu. Hoc sublato principio controuersiam patientur imperantium omnium iura, nam si regnorum natales curiosus inquiras, videbis hæc incœpisse à tyrannide, ab inundatione populorum, ab vsurpatione bellica, iusto tamen Dei Iudicio, qui reges & populos contumaces regit in virga ferrea, tanquam vas figuli confringit, dominatur enim excelsus [z] super regnum hominum, & vnicuique vt voluerit dat illud.

Hinc non modo iure gentium, sed etiam iure naturali videtur introducta seruitus; Nam si contra naturam est, hominem natalibus liberum alieno dominio subiici; naturali tamen iuri consentaneum videtur, eum qui temerè contra potentiorem mouit arma, nec ad pacis conditiones se conuertit, captiuum victori seruire vel tributa pendere, hine serui à seruando dicti, [a] quod eos non occidere sed seruare soleant Imperatores. Hanc autem seruitutem & tributorum

[t] Porta. l. 7. c. 51.
[t] Philost. l. 2. de vita Appol.
[*] Baron. an. 579.
[*] Macrob. Saturn. lib. 1. c. 11.
[v] Cod. leg. antiq. in Const. Sicul. lib. 2. tit. 37.
[x] Fernel. de morb. caus. lib. 1. c. 4.
[y] l. 10. l. final. ff. de Seruit.
[z] Daniel. 4.
[a] §. 1. Instit. de iure person.

penſitationem iure gentium comprobatam putandum eſt, vt huius infœlicis turpiſque conditionis metu, homines etiam laceſſiti bellorum aleam, incertumque martem ſubirent, & concideret ſi non primus, ſaltem ſecundus ad certamen impetus. Ita lex ciuilis caſtigat immanem iudicio contendendi cupiditatem, [b] pęnis temerè litigantibus impoſitis. Igitur ex peccato, ſcilicet ex actione contra rectam rationem procedit ſeruitus, hoc enim nomen primum à iuſto Noë vſurpatum, cum peccatum filij vindicauit, & Daniel [c] confitens domino peccata ſua & populi ſui, ea dicit cauſam fuiſſe ſuæ captiuitatis. Inde creſcentibus peccatis, creuit populorum ſeruitus, & imperiorum aſperitas.

[b] Inſt. lib. 4. tit. 16.
[c] Daniel. c. 9.

Cum ex peccato ſeruitus ducat originem, ipſum peccatum eſt omnium duriſſima ſeruitus, & eminenter continet effectus ſui malignitatem. Qui facit peccatum, inquit Chriſtus dominus, [d] ſeruus eſt peccati. Nec enim in eo liberæ manent cogitationes, turbatur mentis oculus ne veritatem percipiat, vt carbo ſemel accenſus facilè concipit ignem, ita cor concupiſcentiam, cuius flagrauerit ardore. Seruus eſt peccator, & ſæuitiam domini non valet nec mutare nec fugere, cum ſe ſecum vbique trahat, & tormentum ſuum mala conſcientia. Sicut, inquit D. Auguſtinus, [e] qui ſe occidit vtique viuendo ſe occidit, ſed occiſus non viuit, nec ſe poteſt reſuſcitare cum ociderit; ita cum libero peccatur arbitrio, victore peccato, amiſſum eſt liberum arbitrium, à quo enim quis deuictus eſt, [f] huic & ſeruus addictus eſt. Seruus non quidem amiſſa libertate naturali, ſed morali.

[d] Ioa. 8. 34. D. Auguſt. l. 9. de Ciuit. c. 15.
[e] In Enchirid. ad Laurent. c. 30.
[f] 2. Petr. 2.

Multæ tribulationes peccatoris, patitur enim iuſto Dei iudicio, internas externaſque ſæuiſſimæ ſeruitutis pœnas; vermem conſcientiæ qui non moritur, æſtus irrequietos nunquam ſatiatæ cupiditatis, cui tum mediocritas, tum exceſſus ſupplicium eſt; priuationes rerum quibus adhæret videntur illi ſæuæ membrorum extirpationes; Patitur & quidem inuitus fruſtra reluctans, morbos, bella, peſtem, incendia, naufragia, ſæuientem inimicum: Felix qui cum Propheta, [g] dicit Deo, caſtigaſti me & eruditus ſum, quaſi iuuenculus indomitus; miſeri beſtiis ferociores; qui nec beneficiis Dei mitigantur, cum bos agnoſcat [h] præſepe domini ſui, & etiam leones oſtendant gratitudinis ſenſum. Furor eſt feritatem omnem excedens, non aduertere, non timere, non ſequi caſtigantem. Luget extremnm hoc populi ſui malum Ieremias: [i] percuſiſti eos & non doluerunt, attriuiſti eos & renuerunt accipere diſciplinam, indurauerunt facies ſuas ſupra petram & noluerunt reuerti. Nec ſe Deo, beneficiis & pœnis æquali miſericordia prouocanti dedere.

[g] Ierem. 31.
[h] Iſay. 1.
[i] Ierem. 5.



PLVRIMA VIM SINGVLAREM PASSA restituuntur in integrum.

Lex 20.



CVm victa victoribus suis in posterum subiiciuntur, id censendum semper non est, tanquam aliquod per alterationes interitus præludium, & à superiori gradu in infimum lapsus, sed est interdum ordinis congrua restitutio, qualis est cum ignis aut aër, visceribus terræ conclusus, sursum ad regionem suam euolat. Vt partium in vniuerso, sic indiuiduorum in qualibet specie ordo positus est, ex formæ, temperamenti, principiorum, superioris influxus præstantia. Hanc inquiunt Astrologi,[k] obtinet super alium is, in cuius genesi luminaria, superiores planetæ, cum signis eleuantur, & fœliciorem habent positionem; si habeat in ascendente medium cœli mundi, denique si sit oriundus ex illustri familia cui potentior genius incubet; hinc enim videntur nasci fœliciores, vt ex mari maiores pisces quam ex fluminibus, ratione maioris spiritus insiti. Quod si casu & per accidens occasione transitus infausti, contingat vt præstantior minori subiiciatur, vim hanc diuturnam melior natura non patiens, iugum excutit, fortem immutat, latentis substantiæ vi emergit è seruitute, vt ex aquis aëreum & oleosum, suoque se restituit ordini. Tandem præualet accidenti substantia, & hanc habemus naturæ gratiam, vt cum ex principiorum contrarietate, corpora, fortunæque concutiantur, morbo tamen sanabili laboramus, tot in subsidium paratis remediis, pluribusque causis in restitutionem nostram conspirantibus.[l]

[k] Almansor. propos. 72.

[l] Vide supra l. 17. §. 1.



pensitationem iure gentium comprobatam putandum est, vt huius infœlicis turpisque conditionis metu, homines etiam lacessiti bellorum aleam, incertumque martem subirent, & concideret si non primus, saltem secundus ad certamen impetus. Ita lex ciuilis castigat immanem iudicio contendendi cupiditatem, [b] pœnis temere litigantibus impositis. Igitur ex peccato, scilicet ex actione contra rectam rationem procedit seruitus, hoc enim nomen primum à iusto Noë vsurpatum, cum peccatum filij vindicauit, & Daniel [c] confitens domino peccata sua & populi sui, ea dicit causam fuisse suæ captiuitatis. Inde crescentibus peccatis, creuit populorum seruitus, & imperiorum asperitas.

[b] Inst lib. 4. tit. 16.

[c] Daniel. c. 9.

Cum ex peccato seruitus ducat originem, ipsum peccatum est omnium durissima seruitus, & eminenter continet effectus sui malignitatem. Qui facit peccatum, inquit Christus dominus, [d] seruus est peccati. Nec enim in eo liberæ manent cogitationes, turbatur mentis oculus ne veritatem percipiat, vt carbo semel accensus facilè concipit ignem, ita cor concupiscentiam, cuius flagrauerit ardore. Seruus est peccator, & sæuitiam domini non valet nec mutare nec fugere, cum se secum vbique trahat, & tormentum suum mala conscientia. Sicut, inquit D. Augustinus, [e] qui se occidit vtique viuendo se occidit, sed occisus non viuit, nec se potest resuscitare cum ociderit; ita cum libero peccatur arbitrio, victore peccato, amissum est liberum arbitrium, à quo enim quis deuictus est, [f] huic & seruus addictus est. Seruus non quidem amissa libertate naturali, sed morali.

[d] Ioa. 8. 34. D. August. l. 9. de Ciuit. c. 15.

[e] In Enchirid. ad Laurent. c. 30.

[f] 2. Petr. 2.

Multæ tribulationes peccatoris, patitur enim iusto Dei iudicio, internas externasque sæuissimæ seruitutis pœnas; vermem conscientiæ qui non moritur, æstus irrequietos nunquam satiatæ cupiditatis, cui tum mediocritas, tum excessus supplicium est; priuationes rerum quibus adhæret videntur illi sæuæ membrorum extirpationes; Patitur & quidem inuitus frustra reluctans, morbos, bella, pestem, incendia, naufragia, sæuientem inimicum: Felix qui cum Propheta, [g] dicit Deo, castigasti me & eruditus sum, quasi iuuenculus indomitus: miseri bestiis ferociores; qui nec beneficiis Dei mitigantur, cum bos agnoscat [h] præsepe domini sui, & etiam leones ostendant gratitudinis sensum. Furor est feritatem omnem excedens, non aduertere, non timere, non sequi castigantem. Luget extremnm hoc populi sui malum Ieremias: [i] percusisti eos & non doluerunt, attriuisti eos & renuerunt accipere disciplinam, indurauerunt facies suas supra petram & noluerunt reuerti. Nec se Deo, beneficiis & pœnis æquali misericordia prouocanti dedere.

[g] Ierem. 31.

[h] Isay. 1.

[i] Ierem. 5.



PLVRIMA VIM SINGVLAREM PASSA restituuntur in integrum.

Lex 20.



CVm victa victoribus suis in posterum subiiciuntur, id censendum semper non est, tanquam aliquod per alterationes interitus præludium, & à superiori gradu in infimum lapsus, sed est interdum ordinis congrua restitutio, qualis est cum ignis aut aër, visceribus terræ conclusus, sursum ad regionem suam euolat. Vt partium in vniuerso, sic indiuiduorum in qualibet specie ordo positus est, ex formæ, temperamenti, principiorum, superioris influxus præstantia. Hancinquiunt Astrologi,[k] obtinet super alium is, in cuius genesi luminaria, superiores planetæ, cum signis eleuantur, & fœliciorem habent positionem; si habeat in ascendente medium cœli mundi, denique si sit oriundus ex illustri familia cui potentior genius incubet; hinc enim videntur nasci fœliciores, vt ex mari maiores pisces quam ex fluminibus, ratione maioris spiritus insiti. Quod si casu & per accidens occasione transitus infausti, contingat vt præstantior minori subiiciatur, vim hanc diuturnam melior natura non patiens, iugum excutit, sortem immutat, latentis substantiæ vi emergit è seruitute, vt ex aquis aëreum & oleosum, suoque se restituit ordini. Tandem præualet accidenti substantia, & hanc habemus naturæ gratiam, vt cum ex principiorum contrarietate, corpora, fortunæque concutiantur, morbo tamen sanabili laboramus, tot in subsidium paratis remediis, pluribusque causis in restitutionem nostram conspirantibus.[l]

[k] Almansor. propos. 72.

[l] Vide supra l. 17. §. 1.



Forma læſas ſuas reſtituit qualitates.

§. 1.

MVndus hic ex nihilo creatus ab omnipotente Deo, præfert in omnibus aliquod vtriuſque ſui principij veſtigium nihili & entitatis, priuationis & exiſtentiæ, tum mixta tum ſucceſſiua, tam oppoſiti ſtatus partitione. Tempus quo res menſurantur collectio quædam eſt, præteriti iam non exiſtentis, cum præſenti momento, quod iam deſiit cum eſſe pronuntiatur, & in hoc eſſe non diuiſibili partem anteriorem obtinere videtur præcedentis deſitio, poſteriorem ſubſequentis & illam perimentis inchoatio. Si quis contempletur naturam, vultus vt Prothea mutantem, videbit res fieri potius quam eſſe; naſcendo depereunt, niſi vis interna vel externa vindicet illas ab interitu, & illarum maximi conatus nihil ferè ſunt aliud quam imperfectæ reſtitutiones. Aër friget & incaleſcit, condenſatur & rareſit, ventis hinc inde pulſatur; & his intermittentibus conantem ſe ſuæ reſtituere qualitati, ſuperueniens altera vis occupat. Mare mox de tranquillo turbidum momento vertitur, & dum ſilentibus ventis fluctus ſuos explanat, vt cœli faciem exprimant conuolunt illos ſurgentes vel ab imo, vel ex alto ruentes procellæ. Fluuiorum aquæ dum grauitatis & fluiditatis ſuæ motu dilabuntur, vnitatem quam affectant, amitterent, niſi fugientis vndæ celeritatem, æquaret ſequentis velocitas, itaut continuum fiat, ex nunquam interrupta loco cedentium reſtitutione. Animalium ſubſtantiam aſſiduè conſumit is quo viuunt innatus calor, reparat autem illam, alimentum quies & ſomnus. Aqua quantumuis ignem paſſa hoſte remoto redit ad naturale ſuum frigus; ſimiliter quæ fuerunt nimium denſata vel rarefacta, remotis obicibus, ſtatui ſibi connaturali reſtituuntur.

Hæc efficit in ſingulis ſubſtantialis forma, quæ cum ſit, vt diximus proles quædam incorruptibilis cœli, ipſa non ſentiens alterationem, materiæ partes illam paſſas, propriis iterum veſtit qualitatibus. Vidimus, inquit Plinius, vlcera montium repleri, renaſcuntur enim ſuis temporibus in mineris lapides & metalla, vnde maritus [m] non cenſetur fundum dotalem deteriorem reddere, ſi ex illo lapides extraxerit; Mirum in plumbi metallis [n] quod derelicta fertilius reuiuiſcunt; hoc videtur facere relaxatis ſpiramentis ad ſatietatem infuſus aër, qui terram velut obſtructione liberatam fœlicius impraegnat. Viget

[m] l. Fin ff. de fundo dotali.
[n] Plin. lib. 35. c. 17.

Viget vt diximus, in illa spiritus quo fiunt concretiones omnes & qui diffusos auidius in vacuam matricem vapores, illic iam existenti parti assimilans, consolidat. Vim hanc toties exhaustos thesauros suis temporibus reparantem, antiqui coluerunt velut numen sub nomine magnæ matris quæ semper nostris necessitatibus & delitiis æqua pietati fœcunditate parturit,

Videtur eminenter continere vim vegetatiuam, quam ab ea mutuantur plantæ, vt in illis æstu vel frigore caulis consumptus, iterum de radice pullulet, ad idæam speciei, cum omni foliorum & florum ornatu. Arbores similiter præcisos ramos fœtu multiplici reproducunt, quibusdam cortex senecta rugosior rumpitur [o] sponte sua vt viti, quibusdem etiam cadit vt malo, sic reparantur in iuuentutem. Prostratæ vi tempestatis quercus restituuntur plerumque, & quadam terræ cicatrice reuiuiscunt. Est in exemplis, [p] & sine tempestate vllaue causa alia quam prodigij, cecidisse multas arbores, ac sua sponte resurexisse, à quo tempore majestas populi Romani resurexit quæ antè prostrata cladibus fuerat. Platanus & salix securi luxatæ procumbentibus ramis noctu surrexerunt, & plagam cortex iterum obduxit; seruandas arbores & faustas augures responderunt. Hac in restitutione sæpius ars naturam adiuuat, nam arbor nascens [q] læsa & deterior effecta fructu etiam amaro, vtpote humores debilis permiscens, nec valens decoquere, in naturam pristinam restituitur, si ætate iam confecta recidatur & apprimè colatur.

[o] Plin. lib. 16. cap. 31. & 32.

[p] Theophr. hist. plantar. lib. 4. c. 19.

[q] Id. libro de causis plantar. lib. 2. c. 20.

Vt in plantis fit noua pullulatio de stipite, quia sibi maximè similia sunt plantarum organa; [r] sic ánimalia quorum partes sunt inter se maximè similes, redeunt ad iuuentutem secundum aliquid, & eorum partes descissæ renascuntur, sicut in cancris, ostreis, serpentibus, lacertis, vermibus & similibus, præcipuè renascuntur illæ partes quæ multum distant à vitæ principio, sicut caudæ in quibusdam; Nam partes principes aliarum restitutiuæ, vt cor, non renouantur. In animalibus autem quæ membra habent inter se multum dissimilia vnum non formatur ex altero. Senectam quotannis exuunt aues mutando pennas, quadrupedes pilos, serpentes cutem, homini renascuntur, pili, cutis, vngues laboribus attriti. Excisi capilli Samsonis [s] iterum creuerunt, & cum illis, restituta fuit ei prior fortitudo.

[r] Albert. Magn tract. 2. de iuuentute & senect.

[s] Iudic. 17.

Restitutionem naturæ tum vniuersalem cum stellæ fixæ & planetæ pluribus decursis sæculis simul ad propria loca redierint, quæ nascente mundo tenuerant; seu particularem in plantarum & animantium renouatione, æmulata est lex Mosaica. Præcipit enim [t] seruum hebræum anno septimo liberum fieri; Sanctificat annum quinquagesimum [v] remissionis & iubilæi in quo reuertitur homo ad possessionem suam, & vnusquisque ad familiam pristinam. Id Iudæi tra-

[t] Exod. 21.

[v] Leuit. 25.

hunt in argumentum speratæ suæ restitutionis sub venturo quem in vanum expectant, Messia.

Lex ciuilis similiter naturalem vnde procedit sequuta est, cum ciues ab hostibus redeuntes voluit in pristinum statum postliminio [x] restitui, & fictione iuris tales haberi, ac si semper fuissent in ciuitate; vt agri ab hostibus recuperati ad suos redeant dominos. Nam quod ita sanatum [y] est vt in pristinum statum restituatur, perinde habendum, quasi nunquam morbosum fuisset. Omnes ex diuersis causis conditiones, in integrum restitutiones; omnia Principum, legum, Iustitiæ munia hoc intendunt, vt ius suum vnicuique tribuendo, læsos eo in statu constituant, ac si non fuissent iniuriam passi. Princeps se habens vt ciuilis corporis anima, per ministros quasi per totidem sensus explorat mala quæ sensim illabuntur, & nouis legibus velut adhibitis remediis ciuile commercium ad originis suæ, legisque naturalis integritatem reuocat.

[x] L. 16. ff de capt. & postlim. reuers.

[y] . 16. ff. de ædil edicto.

Idem intendit moralis & Religio homines in spirituales defectus lapsos, in meliorem statum restituere. Materia deformitatem quidem habet naturalem, formositatem verò peregrinam, inquit Plotinus, sed anima turpitudinem habet aduentitiam, pulchritudinem verò natiuam, eius itaque virtus & pulchritudo, est ipsa sua puritas animo restituta. Hanc restitutionem animæ rationali possibilem esse solius naturæ viribus censuerunt philosophi: sed tot rationis & affectuum aberrationes, quandiu sola viguit philosophia Idololatriæ tempore, satis probant humanæ mentis infirmitatem & impotentiam, vt se malis prementibus eripiens valeat ad meliora resurgere. Si quid anima ex seipsa parturit, inquit Philo [z] plerumque abortiuum & immaturum gignitur, è diuerso integrum absolutumque quidquid in eam diuinitus impluit, aperit Deus, clauditque vuluas animæ, ideo dicebant Patriarchæ, hi sunt filij quos dedit mihi Deus. Expressior est in hoc Christiana Religio, quæ docet hominem ad diuina, naturæ superiora, natum, vt ad illa pertingat ab iisdem debere sustolli, si ceciderit restitui: ad Deum sine Deo non venire, vt supra demonstratum est. [a] Vnde omnia fidei mysteria referuntur ad humanæ naturæ restitutionem post lapsum, vt sit Deus omnia in omnibus, mentis nostræ mens, vt spiritus eius [b] adiuuet infirmitatem nostram. In nobis habitans gratia, est diuinæ naturæ participatio; sapientia [c] qua formaliter sapientes sumus, est quædam participatio diuinæ sapientiæ quæ Deus est: hic ergo diuinus spiritus in nobis inhabitans supplet defectus animæ, illamque perfectius suæ integritati, quam forma corpus propriis suis qualitatibus restituit.

[z] lib. de migrat. Abrah

[a] Supra lib 1. l. 8. §. 2.

[b] Rom. 8.

[c] D. Thom. 22. q. 23. a. 2. ad 1.

Quod tibi fieri non vis alteri ne feceris.

§. 2.

Lex ista sapientum & populorum communi voce, citatur velut cæterarum fons, Iuris naturalis compendiosa quidem sed essentialis institutio, quæ tantum valet in præceptis moralibus, quantum in diuinis charitas virtutes omnes complectens; vnde præsupponenda videbatur hoc in opere, & præcedentibus titulis præfigi velut principium, illam tamen hic consultò seruauimus vt frænum quo passiones continentur, & ab his læsa solent in integrum restitui.

Præfati sumus à Deo prima veritate insitam esse mentibus humanis ideam recti, qua iustum ab iniusto quilibet sine præceptore, sine lege scripta, sine magistratu, sola sua synderesi discernit; hac luce Deus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & qui dedit Angelis rerum omnium species, animantibus instinctus quibus in suos fines fœliciter diriguntur, has impressit homini certas & vniuersales agendorum regulas. Lux ista semper quidem adest mentibus, sed ab his terrena fœce maculatis semper non auditur admonens & increpans; sæpius enim insurgunt primi motus, qui perspicuitatem iudicio, libertatem & electionem voluntati præripiunt, & hi violenti flatus nos turbine nunquam exagitant sereno cœlo.

Commodis & profectibus suis solum intenta cupiditas aliena diripit, nullo calamitatis alienæ sensu, iustumque reputat quidquid ambit & potest; quosdam inconsultos rapit primus ille pulchritudinis splendor, & per calcaras honestatis publicæ, thori coniugalis, sacræ professionis leges cæcus amor tendit ad illicita: ad primos iniuriarum ictus ira furit, & quidquid crudele, violentum ardor vindictæ suggesserit, addicta mens iustum æstimat; non vacat passio quin mille coloribus & argumentis ius suum validè tueatur, impetu quidem, sed natura duce sic ad ea quæ sibi proponit fœlici, vt hinc Rhetores sibi fecerint artem. Vnicum in his acutis animi morbis remedium est mora, & attenta mentis in se conuersio, quæ naturæ legem in se scriptam consulat, quæ ius alienum propria sua lance ponderet, propria metiatur mensura. Iniquissimum mihi videretur bona mea, labore meo parta, à potentiore diripi, famam lædi, ob leuem linguæ volubilis culpam, ob inconsideratum in officiis & vrbanitate defectum inclementi, nihil parcente sæuitia macerari; at iustitia communis est virtus, & si talibus læditur in me, lædetur & in alio; sic discussa quam amor proprius suffundebat caligine apparet actionis iniquitas,

ſenſu non amplius torpeſcente, alienum ex iniuria dolorem in me deprehendo, & quod exigebam ab alio applicatum mihi & ex vicino conſideratum, habetur vt iniuſtum, ſi tale ſit, malum eſt, at malum nemo volens ſequitur, ſic paſſio ratione deſtituta iuſto ſynderiſis iudicio concidit.

Iam ex præcepto Dei homo proximum conſiderat & amare diſcit ſicut ſeipſum, nam in pari cauſa, in pari ad Deum & legem eius reſpectu par deber eſſe iudicium, ſi reputas iniquum te à potentiore ſpoliari, nec ipſe debes occupare bona debilioris. Momento mare, momento fœlicitas humana vertitur. Væ qui prædaris inquit Propheta, numquid & ipſe prædaberis, & quæ tibi ſupererit ratio conquerendi? quis condolebit, quis ſuccurret ſi iuſta talionis pœna damnum ab alio patiaris, quod aliis tu pariter intuliſti. Si Platoni creditur vt diximus, hac inter homines prima fuit inſtitutio iuſtitiæ, quod cum poſſint iniurias vt inferre ſic pati, melius iudicarint ab illis abſtinere, quia non eſſet iniuſtum pati, quod ab ipſis cæteri paſſi fuiſſent, & hæc apud Romanos lex inualuit, quod quiſque iuris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur; quis pater non exigit obedientiam à filiis, Dominus à ſubditis & ſeruis. Igitur monet Apoſtolus, reddite cui honorem honorem, cui timorem timorem, vis amari ama, vis non lædi, ne lædas, eadem quippe menſura qua meſſi fueritis remetietur vobis.

Abiectus eſt hic iuſtitiæ ſenſus ex metu naſcens, ſimilis canibus qui ad præſentiam fortioris non rixantur, non mordent, ne viciſſim mordeantur; Indignum eſt hominem cui propria eſt ratio à paſſione dirigi, ſanitatem debere morbo, habitu & affectu iniquum eſſe, ex occaſione & per interualla iuſtum.

In intimo pectore, ſeruet quæ fuerunt olim in arca, inquit Origenes, tabulas legis, virgam, & manna, iuſtum, diſciplinam, conſolationem legis, intret ſanctuarium ſuum velut Summus Pontifex, mundum non veſte, ſed mente ferens, & ex propitiatorio, inter duo Cherubim, legem ſcilicet naturalem & Eccleſiaſticam diuina diſcat oracula.

Si aqua procul ab igne ſibi relicta nociuum ſibi deponit calorem, & ſenſim natiuum frigus recipit, ſi cæteræ naturales formæ ſponte ſua ad ſibi proprias qualitates poſtliminio quodam redeunt, quid mirum ſi mens hominis in ſe reflexa, Deo nunquam non præſente, prouocante, iuuante, nociuas tum ſibi, tum proximis exuere poteſt paſſiones? ſi tunc ſcriptam in ſe naturæ legem intelligit & ſeruat, tandem ſi procul à terrenis cœleſtium dignata commercio, diuinæ quodammodo fit particeps naturæ.

Ad alterati restitutionem est necessaria contrarij vexantis omnimoda cessatio.

§. 3.

QVandiu res infirma vim potentioris ipsam impugnantis patitur, debilitatis sensim propriis qualitatibus induit alienas, & in dies accrescente defectu properat ad interitum. Quo diutius aqua lebete conclusa suppositum patitur ignem, magis ac magis incalescit, feruet, euanescit in auras, ab hostili elemento confugiens ad sympathicum, & mallens tandem non esse, quam semper torqueri. Tunc igitur cum assiduus calor illam exagitat, forma natiuam sibi frigiditatem non restituit cum amittit, non se subleuat cum deiicitur, nec simul esse possunt illi duo motus ad contrarios terminos directi; duæ qualitates oppositæ, quarum quælibet existit per alterius priuationem. Remouendus est igitur ignis, & aquæ ab eius vexatione liberæ concedendum est tempus quo paulatim tepescens in naturale suum frigus restituatur: Nam si vel parum adhuc incalescenti, rursus ignem admoueas, efferuescet citissimè, cedetque hosti, cuius nondum ditionem excesserat.

Inde paret ad alterati perfectam restitutionem non sufficere quod vis hostilis intermittat; nam aquam tepescentem non dicimus frigidam licet non ferueat. Tremor est à facultate partim humore oppressa, partim illam superante, est tamen morbus: febrem quidem intermittentem periculo vacare pronuntiauit Hypocrates, [d] quia non procedit ab inflammatione & humorum putridine maligna; spem dedit de futuro, at quandiu tali malo detinetur æger, vires concidunt, nec nisi febre penitus cessante conualescit; nam & tertiana in continuam, cum eadem sit materia; quartana in mortalem hydropem sæpè conuertitur. Ita lex [e] decernit, qui tertiana aut quartana febre aut podagra vexantur, quiue comitialem morbum habent, ne quidem his diebus quibus morbis vacant, rectè sani dicuntur: habet aliquod sanitatis interuallum, inhærentem autem morbi tempore suo rediturі causam, illique, velut imposita seruitute manent obligati, etiam oppignorati; Nam [f] quæ relinquuntur in morbis recidiuas facere solent; ex scintilla relicta suscitatur incendium, ex vlceris sinu iterum grassatur putredo, ex vermium semine, iterum vermes ebulliunt.

d Lib. 4. Aphor. 43.

e L. 53. ff. de ædil. ed.

f Hypoc. lib. 2. Aph. 12.

Ideò natura molitur omnimodam nociuorum expulsionem, & vix in illa se temperans, etiam vtilia cum vitiosis, spiritus, probumque

ſanguinem cum peccantibus humoribus extrudit. Sic falſa eſt pœnitentia [g] quæ non eſt omnium peccatorum : vera diffunditur in omne tempus, dolet de præteritis, in præſenti Deo conſecrans cor, excludit ab eo reos omnes affectus, ſicut in loco vbi ædificatur Eccleſia [h] proiiciuntur paganorum ibi ſepultorum reliquiæ; ſpondet in futurum exactam pro ſeruandis Dei mandatis fidelitatem quam præſtare ſolet vera mentis compunctio. Quid enim ſi poſt abſolutionem iterum faciant, quæ feciſſe ſe plangunt, & ſcelus ſcelere obruant? talis pœnitentia peccatorum eſt meditatio, & ſemper cenſetur peccans, habens tacitum affectum, cum habitu peccandi, cuius actiones ad diem intermittentes per menſes & annos ſolito liberoque decurrunt itinere. Vnus ædificans & vnus deſtruens, quid prodeſt illis inquit ſapiens,[i] niſi labor? qui baptiſatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius? fiunt nouiſſima illius peiora prioribus, cum tot iteratos lapſus hypocriſi cumulauerit? quæ conuentio lucis ad tenebras? gratiæ cum peccato? Chriſti ad Belial? Deus vult ex toto corde diligi, immenſus totum petit non partem, vacuo illi loco opus eſt: ſanctus ſanctorum alieniſſimus à terrena fæce, non patitur affectus, præteriti & futuri reatus deſiderio coinquinatos, ſed quærit in azymis ſinceritatis & veritatis ſacrificium in quo nihil ſit veteris fermenti.

g Can. ſunt plura de pœnit. diſt. 5

h Can. Eccleſiam de conſecr. diſt. 1.

i Eccleſ. 34. in fine.

Igitur ad reſtitutionem alterati non eſt tantum neceſſaria contrarietatis intermiſſo, ſed totalis ceſſatio, quæ contingit variis de cauſis, vel exhauſta impugnantium vi; vel aduocato potentioris auxilio; vel cum patientis vires accreſcunt per ſimilium ſocietatem. Cometæ deficiunt ſub Eclyptica, quia calore ſolis augetur conflagratio, & deficit materia, ſicut cum ignis appoſitam ſibi conſumpſit. Sedantur venti [k] aut cum vapores coacti in nubes ab aliis ventis in alto ſpiramibus tranſuehuntur in alias regiones, vt pax ſit ab ipſis in regionibus quæ præteruolant; Aut denique cum venti à fomitibus ſuis ſpirantes longo itinere, nec ſuccedente noua materia langueſcunt, impetu ſuo deſtituuntur, & quaſi expirant; In mari cum pertinacia ſunt vehementiores propter copiam vaporum: ſerpentum venena à cubili ſuo repentium nocent, innoxii dentes ſunt, cum illos frequens morſus exhauſit. Ad veram morborum ſolutionem [l] excretio copioſa, vel inſignis abceſſus deſideratur; Nam qui morbi citra hæc finiuntur, in iis recidiua timenda eſt. Si ager inundatus ſit, amittitur proprietas & vſusfructus, eo autem exſiccato redit vtrumque. Sæpè pacem conciliat neceſſitas, conſumptis vtrinque decertantium viribus; & à præda ſua perſequenda deſiſtere coguntur pyratarum naues, omni puluere pyrrico crebris miſſis fulminibus abſumpto. Huc referri poteſt impugnatis hoſtis contingens calamitas, morbus,

k Bacon. in hiſtoria ventorum.

l Galen. lib. 2. de dieb. criticis = l. 23. ff. quemad. vſuſf amitt.

tandem mores, quæ diu meditata belli consilia, & conceptas victoriæ spes momento vertit in contrarium, sic Holopherne [n] à Iudith capite cæso statim concidit exercitus, & in fugam versus est; sic Dionysius [o] Heracleæ tyrannus audita morte Alexandri quem timebat, præ gaudio repentina consternatione affectus est, postea lætitiæ statuam consecrauit; Tales sunt quibus consumptis bonis parsimoniam prodigalitas indixit; senectus aut morbus continentiam; quieti non tam sua fortitudine, quam hostis impotentia.

[n] Iudith. 12.

[o] Photius biblioth. c. 234.

Secundò cessat vt dictum est [p] impressus à contrario defectus & restitutioni locus est, cum res oppressa nouas vires assumit ex similium vnione. Ita magnes [q] cuius virtus euanuit, pristinam vim recuperat ex contactu alterius viuidi, & si sepeliatur in ferrea scrobe per multos dies, quo vsque ex ferri consortio vel halitu, suo fungatur munere. Qui fuit apparitor [r] non potest fieri presbyter nisi ab infantia fuerit educatus inter monachos, tunc enim creditur à sæuo ministerio facilè transiturus ad bonos mores, quos suos educatio fecerat, & restituit pia sacerdotum conuersatio. Sic planeta post virium suarum deiectiones, si iungatur stellæ fixæ naturam suam sapienti, non modo conualescit, sed mirum in modum exaltatur: Ægros in solo peregrino, ad natale remittunt nos medici recuperandæ sanitatis gratia.

[p] Supra. l. 17. § 2. & 3.

[q] Porta. de magnete cap. 49.

[r] l. 52. Cod. de epis. & cler.

Tandem potentioris aduocatum auxilium vim hostilem reprimit, [s] & oppressos liberat, vt cum Saturnum ligat Iupiter; cum frigida calidis, calida frigidis, humida siccis, curantur & per contraria medici læso temperamento subueniunt. Homicidæ confugiebant ad ciuitates Leuitarum, prophani ad sanctos, nam inquit Philo, [t] vir bonus est malorum redemptor; Tegit multorum iniquitates, vnius aut alterius iustitia: Moyses stat contra Deum vindicem in confractione; ab incendio Sodomorum saluatur Segor propter Loth ibi habitantem. Validus patriæ murus est vir iustus. Si speratur genius custos & munimen ciuitatis, ciues Carthaginis benè viuant, inquit D. Augustinus, [v] & ipsi erunt genius Carthaginis id autem auxilium à nociuis liberans, maximè procedit à causa vniuersali.

[s] Supra l. 17. §. 4.

[t] lib. de Sacrif. Abel & Cain.

[v] Serm. 6. de verbis Domini cap. 6.

Vera liberatio & restitutio procedit à causa vniuersali.

§. 4.

AGentia secunda vim passa, siue propriis, siue mutuatis viribus nunquam impunè se restituunt; diu sensere graues sibi contrariorum qualitates, & post certamen etiam in victoribus remanet non facilè reparabilis vastitas. Post tempestatem silentibus ventis statim fluctus suos ad æqualitatem mare non componit; qui ex longa & graui valetudine expliciti sunt, motiunculis leuibusque interim offensis perstringuntur, illis non planè sanum est, nec sanitati satis assuetum corpus; Nam remedia cum sint naturæ contraria, carpunt illam dum iuuant, & interdum occulta partis principis læsione, detinent ad alias infirmitates. Venti claustris suis conclusi, dum aquarum superficiem non vexant in abyssis tumultus agunt, vt indè paulò post crudelius erumpant. Sic causa particularis non tam mali restitutiones quam inducias concedit.

Vniuersalis autem causa cum emineat, cum agendo nihil repatiatur, læsas sublunarium qualitates, sincero & integro magis beneficio reparat. Tolle quantumcumque volueris de terra secreta, lota depurata, subtiliata, si dimiseris aliquandiu sub dio, mox cœlestibus viribus fœcundata & prægnans, ex seipsa producet planitas, vermiculos, lapillos, lucidas metallorum scintillas. Intra paucos dies, calor putridus fit naturalis, vt patet in stercoratione: Post diluuia aquæ & ignis quæ totam deuastant terram cum suis habitatoribus, dicunt philosophi [z] quod restituuntur species virtute stellarum, quæ illas formant ex congruo terræ & elementorum temperamento, velut in matrice. Vliginem sol ad temperiem fœcunditati propriam adducit, sic olim Ægyptus [y] à Nilo & paludibus inundata, siccior effecta est, habitationi & ferendis fructibus aptior, formam viuentium à cœlo ductam eo potissimum probant argumento, quod alimenta tam facilè, tam æqualiter conuertat in substantiam aliti, sicque consumptas laboribus vires reparet. Quamuis ex multorum opinione semen ex parentis partibus omnibus excidat, & inde procedant morbi quidam hæreditarij, cælorum tamen præsidentium influxu fit, vt cæcus cæcum, surdus surdum, mutilatus mutilatum non pariat, nec podagricus, podagricum, si fauens sit cœlorum constitutio in filiorum genesi: Impressas ab infortunis qualitates emendant in filiis planetæ, cœlum quod induxit reuocat, vt aliquis impositam à se ædibus

[y] Albert. Magn. tr. 2. de propriet. element. cap. 13.

[z] Arist. 1. meteor. cap. 14.

bus ſuis ſeruitutem,[a] poteſt cum libuerit remittere.

Hominem agnoſcit natura ſibi dominantem, primæque cauſæ per rationem vicarium, hinc in plurimos defectus lapſa gaudet in priſtinum ſtatum reſtitui noſtris artibus. Medicus Dei miniſter ægros reuocat ad ſanitatem, microcoſmi tutelaris Angelus, hoſtiles quibus conſtamus qualitates temperatas efficit, & hic iucundam bonorum omnium cum proſpera valetudine concedit poſſeſſionem. Agricultura cœli vices agens ſitientem agrum humectat irroratione ductiſque riuis aquarum, humidum exſiccat, & à diluuio vindicatum aratro proſcindit; aquas in præceps lapſas per fiſtulas aut canales marginibus præmunitos reuocat in originis altitudinem; arbores vitio vel vetuſtate laborantes recreat proba nutritione & partis vel excedentis vel deficientis reciſione: ſic ars quælibet opus ſuum caſu vel tempore vitiatum reparat, at omnium vitæ ſeruientium præſtantior eſt iuſtitia quæ ſpoliatos ante omnia reſtituit, quæ vim priuatam publicamque, velut ignem cuncta conſumere nitentem, non tantum continet, ſed quæ iam inuaſerat, conſumpſerat cogit reſtituere, vt ſeruetur ciuilis æqualitas, dum vnicuique ius ſuum redditur. Sed à tot miniſtris, ſeruatæ, reuocatæ publicæ ſalutis gloria, potiſſimum debetur Rectori, qui cunctorum officia in optimum regiminis finem dirigens, implet in hoc diuinæ prouidentiæ ſibi commiſſum munus.

Ambit princeps vniuerſalis cauſæ titulum, vult eſſe in ſuo regno, velut ea quæ vniuerſis præſidere dicitur anima mundi; velut cœlum, cuius luce, motu, viribus in ordine ſuo ſtant inferiora, & cuius vim impaſſibilem habere videtur dignitas quæ non moritur. Hinc inter regalia præcipuum ius eſt concedendi reſtitutiones in integrum[a] deceptis, aut extra ordinem læſis, reis gratias, abolitiones criminum; natalium reſtitutionem libertinis, & his[b] qui ſeruitutem ſub tyranno paſſi ſunt; vt vrbs iniuriam paſſa, in antiquum ſuum ſplendorem redeat; ſic Veſpaſianus[c] cum vrbs deformis eſſet veteribus incendiis ac ruinis, vacuas areas occupare & ædificare, ſi poſſeſſor ceſſaret, vnicuique permiſit. Curæ Regalis eſt[d] prouidere vt loca ſacra ſpurcitia fœdata, in antiquum ſtatum reformentur; diruta reparentur exemplo Ioas.[e] Rex Religionis eſt nutritius, iniuriam paſſæ vindex & reſtitutor, vnde qui ſub illo magiſtratus adminiſtrant dicuntur iuſtitiæ ſacerdotes.[f]

Si quæ cœlo, ſi formis ſubſtantialibus, ſi principibus & magiſtratibus contingit cæteros liberandi poteſtas, hanc habent velut vicariam à Deo rerum omnium vt primo principio, ſic conſeruatore & reſtitutore. Ius hoc diuinum eſſe confeſſi ſunt etiam falſorum numinum cultores, cum neceſſe ſtatuerunt[g] vinctum quemlibet ſolui qui flaminis Dialis ædes introiſſet; cum templa fecerunt, miſero-

[a] l. 2. ff. de ſeruit. præd. Vrbano.

[a] Tot. tit. ff. de in integrum reſtitutio.
[b] l. vnic. Cod. Theodoſ. de ingenuis qui tẽpore tyranni ſeruierũt.
[c] Sueton. in Veſpaſ. c. 8.
[d] Cap. Car. Magn. lib. 4. c. 53.
[e] 4. Reg. 12.
[f] l. 1. §. 1. ff. de Inſt. & iure.
[g] Gellius lib. 10. cap. 15.

rum asyla, cum lustrationes instituerunt, quibus res tum priuatas tum publicas credebant effici à criminum reatu liberas; ad aras & ad ciuitates Leuitarum lex Mosaïca refugium concedens vmbra fuit summæ potentiæ à Christò concessæ sacerdotibus ligandi atque soluendi, de qua alibi disseruimus.

[h] Iamblicus de mysteriis c. 9. & 33.

Si ministris hæc competit potestas multò magis immediatè Deo, ad quem supplicatione & contemplatione anima perueniens, [h] vitam primam obnoxiam passionibus, transmutat in vitam passionibus expertem, subiens actionem vitamque Dei: hinc in sacrificiis vtuntur igne qui conuertit in se materiam, & de terrena facit cœlestem, non amplius in ima redituram; hinc pro rebus omnibus, tum pace, tum bello, fiunt vota & expiationes, Sara [i] filia Raguelis cui dæmon occiderat septem viros, petens à Deo liberari dicit, non delectaris Domine in perditionibus nostris, quia post tempestatem tranquillum facis, & post lachrymas exultationem. Eliphas Themanites dicit Iob, [k] si reuersus fueris ad omnipotentem, ædificaberis, dabit pro silice torrentes aureos, delitiis afflues & eleuabis ad eum faciem tuam. Lex Mosaïca sperans à Deo liberationem à seruitute cæterisque malis externis, figura fuit legis Euangelicæ quæ tota est in collatione gratiarum, in redemptione miseriarum maximè spiritualium. Vtrumque Christus contulit, cæcos, claudos, surdos sanitati, mortuos vitæ restituit, & simul tribuit remissionem peccatorum: momentò peccatores ad pœnitentiam conuertit, Paulum de persecutore, Mathæum de publicano fecit Apostolos. Viget adhuc nunc in Ecclesia hoc miraculum gratiæ iustificantis quo Deus mouet animam [l] de statu peccati ad statum iustitiæ, cum tamen iustificare impium sit aliquid maius, quam creare cœlum & terram ratione termini & repugnantiæ. Patent omnibus sacramenta ad talis gratiæ deiformis distributionem; patent ex infinitis Christi meritis inexhausti gratiarum thesauri: proclamatur, gratis venundati estis, gratis & sine pretio redimemini. Vtinam abolitionis tanta facilitas faciles non efficiat ad peccandum, & inter præsentia nec sumpta tamen remedia, suis cupiditatibus corruptas mentes improuisa mors non sistat tremendo Dei iudicio.

[i] Tob. 3.

[k] Iob. 22.

[l] D. Thom. 12. q. 113. a. 1. & 9.

Casus multa restituit.

§. 5.

AD vniuersalis causæ, & ad Dei prouidentiam pertinent insperatæ quædam periclitantis & deiecti status restitutiones, quas vulgus casibus & fortunæ tribuit; Quod non expectamus fit ex improuiso, negotium superiora perficiunt [m] nobis ignorantibus sicut paterfamilias pueris, princeps populis inconsultis, rebus suis ordinem dicit fœliciter deceptis profuturum. Hinc cum antiqui Romani [n] nullum sapientiæ templum posuissent, plura dicarunt fortunæ: huic omnia expensa, [o] huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium, sola vtramque paginam facit; cæcitatem, inconstantiam, sortem versatilem quam in talibus patiuntur homines, adscribunt huic falso numini, cæcum, vagum, incertum, indignis fauens dixerunt, & his illud coluere conuitiis. Sic quæ non benè discernunt oculi, nigra & confusa reputant, cœlum terræ coniungunt in horizonte; cum è portu soluit nauis terræ discedunt, extrema senecta sæculo deficiens, sæculum calumniatur; sic humana mens futurorum ignara, quæ non capit blasphemat, & eo quod ignotis sibi modis versantur mundana, rectricem inconstantiam sibi finxit.

[m] Vide lib. 1. l. 9.

[n] Plutarch. lib. de fortuna Roma.

[o] Plin. lib. 2. cap. 7.

Alius est nobis sensus edoctis à Christo domino; diuinam scilicet prouidentiam minimis etiam rebus legem & ordinem dicere; Nonne, inquit, [p] duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro; vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt; Nolite ergo timere multis passeribus meliores estis vos. Si sol luce sua non illustrat tantum altas quercus & abietes, sed & humi iacentes violas quas vestit purpura; si calore suo, non tantum viuificat Elephantes & Leones, sed repens insectum quod pulchrè varia, splendida & aurata succingit veste; si roris guttulam nascens pingit tot eximiis coloribus, vt punctum referat totam terræ cœlique pulchritudinem? quid mirum si lux intellectualis, infinita, immensa, bonum omnis boni causa se diffundit ad existens omne, etiam ad illud quod videtur nobis in vltimo entitatis gradu deiectum.

[p] Math. 10. 30.

Nihil igitur eius respectu fortuitum est, quia nec esse potest independens ab eo, nec præter infinitam cuncta collustrantem regentemque sapientiam. Fuit hæc Platonis sententia, [q] qui certis, iustis, licet occultis modis à Deo cuncta regi pronuntiauit & ideo

[q] lib. 6. de legib.

Sss ij

in sacris potissimum præcipiebat electiones sorte faciendas; vt totum numini præsidenti committeretur. Manifestum [r] est sydera non habere in animo, vt fiant quæ fiunt, sicuti neque ignis qui de syderali natura est, atque tellus, aliud quam ignem, aut tellurem facere satagunt, verùm dum pugnant quodam fato, ideſt causarum concursu & necessitate fit, vt harmonice producant animalia, plantas, lapides, liquores, & cætera quæ rerum vniuersitatem integrant, & variis mutuisque vsibus inseruiunt: hinc etiam patet causas nobiliores esse in mundo quæ syderibus & elementis vtuntur, ad rerum productionem & transmutationem, vt ferrarius vtitur igne.

Cœlum prouidentiæ diuinæ instrumentum est, inquit D. Thomas, [s] & vt ex instrumento artificis manu gestato, futuram coniicimus actionem; sic periti ex syderum positione quædam augurantur quæ casibus imputat cæcum vulgus, vt subitas tempestates, ægritudines, in melius restitutiones: Casum putas quod in Pyrrhi gemma [t] naturaliter insculptæ visæ fuerint nouem Musæ cum Appolline; quod in Germaniæ comitatu [v] Mansfeld terra fert lapides nigros in quibus apparent naturaliter depictæ piscium & auium imagines: quod inter Tripoly & Baruc in Palæstina tales inueniuntur lapides figura piscis non pictos tantum sed & sculptos spinis eminentibus tanta subtilitate, vt id ars non possit assequi; & talem ego lapidem habeo hinc allatum, & mihi domò datum à quodam nostri ordinis Patre missionario. Figuras illas fortuitas non esse sic probat Albertus, [x] sicut, inquit, vapores terræ referunt in nubibus figuras hominum, bestiarum &c. quæ euanescunt, quia recipiuntur in materia fluida, sic intra terram, cum recipiuntur in materia sensim lapidescente, apparent lapides taliter figurati: hæ autem figuræ pendent à constitutione cœlesti sub qua vt in ordinatis speciebus fiunt interdum monstra, sic vbi fœlix est, fiunt in inanimatis animatorum figuræ.

Sunt quibus res omnes prosperè cedunt, & dormientibus; vt olim dicebatur de Timotheo duce Atheniensi, vrbes veniunt in retia, & in sinum de cœlo victoria deuolat. Tales benè fortunatos vocant, nec casu tamen, sed Deo prouidente, & ad id tum Angelis, tum corporibus cœlestibus vtente. Nam, inquit D. Thomas, [y] homo est ordinatus secundum corpus, sub corporibus cœlestibus; secundum intellectum sub Angelis, secundum voluntatem sub Deo: ex his causis hominem inclinantibus in bonum citra electionem suam, aliquis dicitur benè fortunatus. Nonnunquam & in procella confusis vestigiis [z] cœli & freti, alicui portus offenditur prospero errore; Nonnunquam in tenebris aditus quidam, & exitus deprehenduntur cæca fœlicitate, vt Aristomeni Messeniorum Duci, [a] qui captus à Lacedemoniis, & in caueam demissus, hinc se eripuit occasione vulpis per

[r] Campanella in præfat. suæ Astrologiæ.

[s] Contra gentiles lib. 3. cap. 82. 83. & 91.

[t] Plin. lib. vlt cap. 1.

[v] Dauity in germania.

[x] De mineralib. lib. 2. tract. 3. c. 1.

[y] lib. 3. contra gentes.

[z] Tertulian. lib. de anima c. 2.

[a] Pausanias in Messeniacis.

subterraneas cauernas ad cadauera venientis. Sic fortè propter insignes aliquas virtutes morales Deus calamitati finem imposuit, nec sine quadam in cœlis prænotatione, si peritis creditur qui dicunt se pluribus sæculi nostri experimentis vidisse magnates è carcere liberatos cum occurrit directio trini solis ad decimam in eorum genesi.

D. Augustinus [b] gratias egit Deo quod [illegible] aberrauerit à via, in qua illi Donatistæ insidias parauerant ad necem; liberationem suam non casui aut fortunæ, sed pius & gratus adscribit Deo, qui vitæ nostræ momenta sic moderatur, sic ab aduersis vindicat, cum ita prouidentiæ suæ placuerit. Quidam [c] tuber tyranni gladio diuisit, qui ad eum occidendum venerat, & rem quam medicorum manus reformidauerunt, nocendo sanauit. Profuit aliquibus in flumen cecidisse frigore magno, quorundam flagellis quartana discussa, & metus repentinus animum in aliam curam auertens, suspectas horas fefellit. Quibusdam venenum pro remedio fuit, vt ei cui vxor adultera venenum propinarat, & vt citius operaretur miscuit argentum viuum de quo sic Ausonius.

Diuidat hæc si quis facient discreta venenum,
Antidotum sumet qui sociata bibet.
Quam pia cura Deûm, prodest crudelior vxor.
Et cum fata volent, bina venena iuuant.

Id merito refert in prouidentiam quæ maleficæ mouit animum, vt ad instar scorpij proferret antidotum cum veneno & ad tanti sceleris prius occulti. vindictam, rea testis existeret. Cur præsentis mali sensum augemus impatientia, futuri metum auxia sollicitudine: Maximum vitæ nostræ præsidium est probitas & sanctitas, quæ Deum nobis conciliat fortunæ & casus omnis æquissimum moderatorem; quocumque res nostræ vertant fœliciter constitutæ sunt in manu misericordissimi parentis, si filiorum obsequentium officio fungamur. Supra variam mundanorum sortem, stat mens vni Deo charitate coniuncta, nullum bonum amittit, saluo illi summo suo bono, quo dum fruitur, secura, fœlixque facit etiam de tentatione prouentum. Cum interim, vt exposuimus agunt, repatiuntur, prostrata resurgunt inferiora, omnisque vita militia est decertans viribus, dolis, aduocatis auxiliis, pro sui conseruatione vsque ad præfixum durationi terminum. Et hæc sufficiant de rerum conseruatione & augmentis, quæ qua ratione penitus tandem desinunt, sequens tractatus exponet.

[b] In enchiridio ad Laurentium. c. 17.

[c] Seneca. lib. 2. de benef. c. 19. & lib. 6. c. 18.





LIBER TERTIVS.

DE RERVM ALTERATIONE & interitu.

PRÆFATIO.



Audet interdum mundus pulcherrimo nascentis auroræ spectaculo, cum illa proximos terræ vapores mille pingit coloribus, lenes mouet zephiros, stillat mel cœli & rorem, vt naturæ profusius ridentis in hac sua renouata genesi lachrymas, quas in homine dolor exprimit. Ex ea parte quæ magis fulget oritur sol, qui statim radiorum maiestate perstringit oculos, viuifico suo spiritu, insitum omnibus excitat, vt aperto sinu pulchritudinem suam flores explicent, odores fundant, aues dulce concinant, animal omne lætum propriis incumbat operibus, cum interim ipse cursus splendoresque suos promouens ad meridiem, indè sensim vergens in occasum diem claudit vt incœperat, orbis læta facie, secuturæ serenitatis præsaga. Nam si tunc regnet fœlix stellarum positio decedentem nobilissimè solem, nox sequitur innumeris hinc inde fulgens syderibus, luce tamen æmula, quæ nihil patiens videri præter cœlum, illic euocat oculos & affectus, ornat & vult amari talem lucis & motus in natura velut moriente defectum.

Ecce dies vna constans principio, medio, fine, vniuersam sæculorum seriem, & rerum omnium singularem existentiam his conclusam limitibus, exprimit; Vt lux solis, sic nata res qualibet, producitur, augetur ad præscriptum vsque naturæ suæ terminum, vt exposuimus libro primo & secundo. Ab hoc virium summo, velut à

meridiè, decreſcunt vires, & naturaliter per gradus labuntur ad interitum, à ſolis tamen quem diximus, occaſu duobus maximè titulis diſtinctum, quod pulchritudine & ſpe reſtitutionis careat. Res naſcentes fulgent illibato quodam decore, geſtiunt, exultant, caloris vitalis & ſpirituum fonti ſuo vicinorum, tum puritate, tum abundantia: his autem in accretione, actione, paſſioneque paulatim abſumptis, nec ſufficienter alimenro reparatis, ſequitur lenta potentiarum defectio; ſuccedens pulchritudini deformitas, alacritati torpor, ſanitati morbus, tandem vitæ mors, & negatus à priuatione ad habitum regreſſus.

In breui vitæ noſtræ decurſu, videmus naſcentes, adoleſcentes, ſeneſcentes tandem morientes, canes, cattos, equos, aues & fateri cogimur hæc nos precario tantum poſſidere, [a] cum à nobis etiam inuitis auferantur: pereunt inter diligentis & commiſerantis manus, hæc amoris vel vtilis vel delectabilis irritamenta, hanc vnicam habemus tempori euncta depaſcenti gratiam, quod amorem cum rerum pretio paulatim imminuat, vt illas non tam videatur rapere vi, quam laſſis iam & faſtidientibus animis ſubducere.

[a] L. 11. ff. de reg. iur.

Cum rebus mutare conſilium graue non eſt, ſed durum videtur res ſic mutari vt cogant ad conſilij mutationem; vt illis impoſita citò pereundi neceſſitas in affectus noſtros refundatur, & illos ſatis extinguat maligna fati vis, dum materiam qua fouentur ſubtrahit. Sic impii diuinæ prouidentiæ cenſores, imperfectè fabricatum mundum aſſerunt eo quod res alterationibus tandem corruptioni ſint obnoxiæ, meliores putarent ſi ſemper permanerent in eo quo erectæ ſunt qualitatum & ſubſtantiæ gradu. Nam ſtatus motu dignior eſt, eo quod ad illum tendat motus, & in eo deſinet aliquando cum res in fine ſæculorum velut impletis ſtipendiis quieſcent. Quis neget alterationi & corruptioni præferendam eſſe permanenriam, cum eo maximè titulo, cœleſtia ſublunaribus antecellant? addunt Deo immutabili conuenire magis opus pariter immutabile, ſic abſolutum, ſic fixis innixum eſſentiæ fundamentis, vt extra diſſolutionis aleam non egeat quotidianis additamentis reſarciri, iam non ipſum tot decrementis & acceſſionibus immutatum.

Ita differit cæcutiens humana ratio, & vt ſapientiſſimo rerum omnium opifici contumeliam inferat, impingit in abſurda & ſibimet contradictoria. Fatemur ſtatum abſtractè conſideratum motu præſtantiorem eſſe, non tamen in his quorum eſſentia, perfectio, dignitas in ipſomet motu conſiſtit. Deſtruis muſicam ſi hanc vno tono emiſſo, ſublata vocum ſucceſſione, varietate ex proportionum regulis, concludas; ſermo conceptus noſtros non exprimet, niſi ſuccedentibus ſyllabis & verbis ex inſtituto ſignificantibus: ſic ex D. [b] Auguſtino

D. [b] Augustini sensu, Deus immutabilis, mutabilium sicut creator ita moderator res ordine suo nascentes aptauit sæculis, sæcula æterno suo verbo, [c] donec vt diximus vniuersi pulchritudo, cuius particulæ sunt quæ suis quibusdam temporibus apta sunt, velut magnum carmen cuiusdam ineffabilis modulationis excurrat; hæc enim rebus decedentibus & succedentibus peragitur, & Deus gloriæ, [d] qui est prima pulchritudo, vt homini, sic ætatibus mundi conuenientem dedit pulchritudinem. Statum efficit ipsa partium ordinatè venientium series pulcherrima; sicut continuam musicam, vocum harmonica varietas, continuum sermonem, non interrupta verborum mentem aperientium prolatio; cœnam continuam, fercula seriatim apposita, licet alia & alia mensæ tectique versatilis facies succedat; perennen fontem & fluuium, aquarum indeficiens effluxus & appulsus.

[b] Epist. 5. Marcellino

[c] Hebræo. 11. 3.

[d] D August. lib. 83. qq. q. 44.

Stat igitur vniuersum rebus singulis decedentibus, & sua constat dignitas eo motu regulari, quo fit vt insensibilia videantur animata. Sic definitur natura principium motus & quietis per se; sic principes eius partes sunt maximè mobiles, cœlum super elementa; animal super inanimatum; cor & cerebrum super cæteras animantis partes, & quis stagnantes aquas viuis, rigorem lapidum, liberis animantium motibus æquaret? Conqueri quod intereat pars vna sequenti locum cessura, prima secundæ, secunda tertiæ & sic in cæteris, absurdissimum est quia fieri non potest aliter supposita successione; sic autem quælibet particula ipsa sua desitione confert ad sui totius integritatem & permanentiam; sibi, non suo toti deficit; in illo viuit mortua, decedens permanet: sicut in sermone vox elapsa, licet illam copia cæterarum obruerit, licet aures non amplius sono suo feriat, adhuc integra manet ad discursus intelligentiam cum aliis quas antecedit & sequitur. Lugeat voces sic diffluentes ad mentis expressionem, aquas ad perennitatem fluminum; motus cordis ad conseruationem vitæ; efferat cum Ægyptiis [e] miserationem; lachrymas atque fletum germinibus terræ deflorescentibus, qui plantam, qui animal, qui hominem, & quidquid sorte sua mortale est, mori conqueritur.

[e] Eusebius præparatio. Euang. lib.

Sanè conuenientissimum est mundanum opus referre quasdam opificis sui perfectiones; sed cum infinitus sit, & infinitas pluralitatem non admittat, cum effectus non sint eiusdem, sed longè disparis conditionis; cum Deus sit agens ad extra, non necessarium, sed liberum, sequitur hoc opus, infinitum, æternum non esse, sed vt placuit opifici, sic compactum sic limitatum est vt aliqualem tamen eius referret imaginem. Pictor non semper se pictorem coloribus exprimit, sed prout libet, flores, arbores, equos, ædificia;

ſubſtantialis ipſe facit opus accidentale tamen ad exemplaris ideæ ſuæ ſimilitudinem. Ita Deus ad extra mundum producturus, fecit illum, immaterialis materialem, ſpiritualis corporeum, æternus temporalem, vnus multiformem, Immenſus limitatum, Immortalis, partibus ſuis mortalem; ſic tamen vt infuſus materiæ ſpiritus, eſſet immaterialis entitatis veſtigium; ſucceſſionis in tempore perpetuitas; æternitatis vmbra; rerum multiplicitas in ordinem digeſta ſibique cohærens per vnionem, eſſet vnitatis in vna materia non abſimilis proles, tandem per indiuiduorum generationes & corruptiones ſtaret generum, & ſpecierum perpetuitas.

[f] Supra lib. 1. l. 2. §. 1. Infinitatem vt iam expoſuimus, [f] æmulatur multitudo, & vnius amplioris dolij capacitatem pluribus vaſis minoribus æquamus: at infinitum finita nunquam æquare poſſunt: oportuit igitur eſſe ſingularia numero multiplicata, ſucceſſione perpetua, quæ diuinas, infinitas, æternas perfectiones melius quidem hac multiplicitate, licet nunquam ſatis exprimerent, vſque ad tempus ſoli diuinæ ſapientiæ cognitum; at per generationes producantur ſingularia innumerabilia, quæ collectiuè magis implent ſuæ ſpeciei dignitatem, vno ſupplente quod alteri deerat, ſic ad infinitatem diuinam numero, ad æternitatem ſucceſſione, ad cæteras perfectiones cumulatis ſingulorum virtutibus, magis acceditur.

Diuinæ bonitatis in rerum creatione, viuum & actiuum ſigillum rebus impreſſum, eſt ipſa vis eſſentiarum productiua per generationes, quibus vnumquodque producit ſibi ſimile, ſic vnitas ſingularis, ad exemplum infinitæ fit fœcunda, per prolem exiſtit in multitudine; per ſucceſſiones æternitatem æmulatur: at hæc diuina vis rebus indita, vel ceſſaret vt inutilis, vel ordinem vniuerſi citò confunderet vt ſuperflua, nec eſſe deberent generationes ſi creata ſemper eadem vt creata ſunt, permanerent inalterabilia, & immortalia; nam vt ſtagnantibus, nec fluentibus aquis, ſi magna vis aquarum ſuperueniat, intumeſcentes, & cito loci continentis profunditatem ſupergreſſæ longè lateque diffunderentur, & campos æquor efficecerent; ſic rebus per generationes multiplicatis, ſi parentes ex ſe natis tandem loco non cederent, nec alendis illis, nequidem ferendis terra ſufficeret. Cum animalium infimæ ſpecies, vt erucarum, locuſtarum, ranarum, murium, cuniculorum, & ſimilium cæteris multò ſint fœcundiores, minus quam vnius ſæculi ſpatio totum orbem implerent, & cæteros licet validiores incolas obruerent ſua multitudine. Si Ægyptum muſcæ, locuſtæ, cyniphes citò conſumpſiſſent, niſi plagam hanc eadem quæ fecerat manus, ſanaſſet; ſi referunt [g] è diuerſis regionibus pulſos homines à talpis, ranis, muribus, ſerpentibus, ſcolopendris, quid fieret? & nonne deterior eſſet

[g] Plin. lib. 8. cap 29.

antiquo chao confusio, si nequidem daretur in mundo locus quo se à multitudine oppressa reciperent.

Igitur aut cessare debent in inferioribus generationes, aut oportet vt in aquarum fluxu, in verborum prolatione, sic in indiuiduis antecedentia cedere sequentibus, mori parentes vt succedant filij, & ætas deficiens, valida iuuentute reparetur. At generationes de mundo non tollendas decreuit ab initio diuinum oraculum, Crescite & multiplicamini; probat ipsa sexus distinctio, probat tot voluptatis illecebris insitus ad se mutuus amor, & ad prolis educationem, ad quæ vt ad publicum munus, non tam electione, quam raptu quodam animal omne transfertur. Vide supra lib. 1. l. 15. § 3.

Ex generationum ergo conuenientia sequitur alterationis & corruptionis necessitas, quæ dum vrget, naturam vbique seruat alacrem, velut in procinctu, vires suas pro sui conseruatione, vel profectibus fortiter explicantem. Ideò constat mundus principiis inter se contrariis, vt ex illis composita torporem excutiant, & innato quodam impetu, perpetuis actionibus impendantur. Hinc insitus amor sui mira sagacitate, inuicta fortitudine, nociua refugit, vtilia prosequitur, decertat, & victor spoliis ditatus ad vlteriora spe protenditur. Elementa si non agerent in inuicem, ignis in aquam, aër in terram, si calor innatus non absumeret humidum radicale, si non esset fames & necessitas artium mater, cessaret omnis actio, & vacantes potentiæ frustra singulis concederentur; vt esset mundus inalterabilis, iaceret immotus; situ, torpore conficeretur; ad quid motus nullo proposito præmio, si nihil est quod consequatur aut fugiat? Si riget vt lapis animal? Pulchritudinem orbis non tam facit specierum quam actionum diuersitas, si sufficeret res creatas ab alterationibus & interitu immunes esse, cessare deberent motus cœli, si sub illis inferiora nihil agere, nihil pati nata sint.

Imperiti censores non aduertunt se, dum rebus singulis fauent & volunt eas inalterabiles, vniuerso plurimum detrahere; nam sublata desiderati fruitione tollitur pulchritudo, amor, omnis vitæ suauitas quæ potissimum contingit ex dolentis & alterati restitutione; Volunt perpetuum violentum in natura, si partes elementorum sub indiuiduorum forma vim patientes, in suam nunquam redeant originem. Oriuntur, crescunt, minuuntur, intereunt singula, sic ab initio factum est, Ita nunc fit, sic deinceps fiet: Cur vana curiositas in quæstionem reuocat diuinæ sapientiæ mundo præsidentis immutabile decretum? heu quam vanum & quam impium est, contra cœli terræque leges [h] dictas contra fatum, idest in æternum permanens verbum, censere, & velut meliora coniicere, quam ea quibus tot elapsis sæculis, stetit cœlorum, elementorum, specierum ordo perpetuus, [h] Isay. 32. 3.

mundique constans per suas vicissitudines pulchritudo ? sic ab æterno decreuit diuina sapientia, in tempore cœlos moueri, elementa permutari, mixta nasci, statis incrementis proficere, decrementis minui, tandem interire.

Magnum exhibent homini spectaculum cœlestis militiæ variæ semper exercitationes, quæ modis alternantibus vni decertantium nunc victoriam, nunc fugam decernunt ludicra velitatione, cum nihil intereat vniuerso, sed partes in agmen suum receptæ, postmodum inde fortius erumpant. Magnum spectaculum sub variis cœlorum aspectibus, videre magnas in orbe mutationes legum, imperiorum, populorum, terrarum quas hic mare sorbet, alibi restituit; quas calore consumptas, [i] humoribus diluuia reficiunt: humana mens, supra locum, supra tempus, & materiam elata, videt sub se mundanam machinam hos vicissim induentem colores, non casu, sed dictis à prouidentia legibus, quas putant ex cœlis velut ex paratis ad executionem instrumentis posse coniici.

[i] Arist. meteor. lib.

Licet nobis velut in æternitatem iam admissis, illius saltem candidatis in præsens, præterita futuraque colligere; rerum initia, progressus, fines contemplari, & vltra venientes sæculorum decursus momento cogitationes nostras mittere, at heu quam excelsa simul & deiecta hominis conditio, qui hoc in humano theatro non tantum sedet spectator, sed in arenam descendit damnatus pugil, simul iudex & reus; eandem ac ea quæ regit tempestatem patiens; sublimes animo, corpore domesticis quidem animalibus longiorem ducimus vitam, sed fine simili, scilicet morte concludendam; cuius executio dum præuidetur, dum non vitanda differtur, in improbis metus auget, & cedit in supplicium. At viro bono liquet mortem nullius esse mali materiam, multorum finem. Non est timenda [k] bonorum amissio, quæ altero bono, idest incommodorum pace pensatur. Lucrum est euasisse incrementa peccati; Lucrum fugere deteriora, & ad meliora transire. Diu non fuimus, in posterum non erimus, attento præterito futuroque, momentum est, punctum in vniuerso non spectabile, quod sumus: Illud tamen breue tempus si benè dispensetur, semen est nunquam desituræ fœlicitatis. Iuuat interim nosse nos corpore mortales, vt huic infimæ parti minimum indulgeamus; Immortales animo, vt toti simus in eius cura, qua tempus in æternitatem, essentia spiritualis, in diuinam potest refundi. Licebit & cum sapiente [l] speculari rerum initia, progressus, fines, vicissitudines, permutationes, & præcedentibus libris de ortu & augmentis rerum, hunc de earum interitu subiicere, vt sicut natura per tot mortes offert Deo iuge sacrificium, quo protestatur totam ab eo pendere quam habet è nihilo ductam existentiam, sic

[k] Tertul lib. de testimo. animæ. c. 4.

[l] Sapient. 7.

nos huius publicæ solemnitatis præcones; quod fit actibus, verbis conabimur exprimere ad Dei laudem; & hominum ab ortu suo sensim in mortem properantium disciplinam. Eo procedemus ordine, vt primum exponantur generalia quæ pertinent ad rerum interitus; tum inquiremus alterationis & corruptionis causas tam internas, quam externas; tandem quæ singulorum interitum immediatè præcedunt; & postea sequuntur.



COMPOSITVM EST NATVRA SVA dissolubile.

Lex 1.

PRimam mundi molem, rudem, indigestam, confusam describunt antiqui, [a] quia corpore in vno frigida pugnabant calidis, humentia siccis; mollia cum duris, sine pondere habentia pondus. Ex eorum opinione res sibi mutuò sic obstantes vt nec essent, nec agerent; sapientissimus opifex, spatiis congruè dissitis locauit velut fides in cithara, qui liberæ consonarent ad harmoniam vniuersi. Mirum in animalis exiguo corpore contubernales degere contrarias elementorum qualitates, quæ se non compatiebantur in vasto totius orbis spatio. Hic humida siccis, calida frigidis, spiritus sine pondere grauibus obtusisque permiscentur, temperatè tamen, & diu saluis propriis suis viribus quæ conferunt ad integritatem compositi.

[a] Ouid. l. Metamorph.

Id efficit substantialis forma quæ cœlesti quadam virtute has qualitates elementorum fræno continet ne similes ad se mutuo confluant dissoluta mixti temperie; agitat illas perenni motu sicut mixtos liquoribus pulueres, qui non sedent & imum non petunt, nisi quieti. Hinc didicit politia populos exagitare ne rebellent; & moralis, sensus in opere detinere, ne lasciuiant. Talis motionis primarius minister est natiuus calor, effectu tamen sibi plurimum contrario: miscet enim dum agitat, [a] sed dissoluit, dum à centro rei mouet ad circumferentiam, & dum subtile sibi conueniens attrahit, separatque à grosso imum tenente, congregat homogenea, separat heterogenea cum transmutatione substantiæ.

[a] Albert. Magn. lib. 2. de gener. & corr. tract. 1. cap. 5.

Humido primigenio sensim à calore consumpto, nec alimentis sufficienter reparato, etiam minuitur hic fortiter exagitans calor, & partes suæ relinquit inclinationi: cum sint contrariæ in congressu

pugnant, in pugna & reactione vim patiuntur, quam natura non finit esse perpetuam; Itaque se fugiunt, euanescunt spirituosa, ad se mutuo humida confluunt, subsidunt torpentque terrestria, ita fit totius dissolutio. Repetunt partes statum quem prius habuere, puriorem, liberiorem, & spiritus tum vniuersi, tum singulorum elementorum distractas partes quibus adhuc insidet, à mixti captiuitate reuocat, & illas velut postliminio, suis restituit natalibus. Ideò plantæ & animalia cum non possint ordinari ad incorruptionem, non remanebunt in mundi innouatione.

Frustra speres æternam ciuitatem, [o] in qua sunt plures principes, vel quæ componitur ex diuersis gentibus, nam habent vnitatem accidentali modo quæ tandem cedit essentiali diuersitati, rerum motuumque. Contractum ex diuersis gentibus exercitum, [p] vt secundæ res tenent, sic dissoluunt aduersæ, siue necessitas, siue singulis innatus amor homines socios effecerit, illis superest libertas inde cum voluerint, discedendi, & ab hoc accidentali communione in essentialem singularitatem vitæ dominijque restitui. Nihil tam naturale, inquit lex, [q] quam vnumquodque eodem genere dissolui quo colligatum est; ideò verborum obligatio verbis tollitur, nudi consensus obligatio, contrario consensu dissoluitur; siue mutatio [r] contigerit, ex personis, rebus, voluntate, actione, distrahitur societas, & adeò morte socij finitur vt nec ab initio pacisci possimus vt hæres succedat societati: si conueniat [s] ne omnino rei communis fiat diuisio, tale pactum nullas vires habet, nam nemo cogitur [t] in commune manere, nullaque societatis in æternum coërcitio est, siue priuata seu publica, nam vt liberum est vnicuique de societate, sic de ciuitate [x] discedere.

[o] D.Thom.
[p] Tacit. in vita Iulij agricolæ.
[q] l. 35. ff. de reg. iur.
[r] l. 64. ff. pro socio. l. 59. ff. eod.
[s] l. 14. ff. côm. diuid.
[t] l. Final. ff. eod.
[u] l. 70 ff pro socio.
[x] l. actione § labeo ff. pro socio.

Antiqui legislatores hoc communi iure ducti, diuortia coniugatorum permisere; Plato [y] propter decennij sterilitatem, aut si propter acerbitatem morum non consentiant coniuges; Romulus [z] ob adulterium, concepti fœtus suffocationem, clauium subreptionem; Tandem apud Romanos [a] vt apud Hebræos [b] causa repudij legitima habita est, odium inter coniuges, licet eius rationes in libello non scriberentur, vel ne infamarent, vel quia sunt occultæ, validæ tamen causæ antipathiæ, quas Ptolomæus [c] refert potissimum ad luminarium positionem in vtriusque coniugis genesi in signis inconiunctis, vel oppositione vel quadrato se respicientibus.

[y] lib. 6. & 11. de legib.
[z] Plutarch. in Romulo.
[a] Idem in Paulo Æmilio.
[b] D. Thom. suplemen. q 67. a. 7.
[c] 3 Quadrip. lib. 4. c. 5.

Cæteras quas habemus cum rebus aut personis humanas societates optimum est considerare velut in diem mutabiles, & ex improuiso nos relicturas. Sicut vnus ex sociis [d] cæteros licet inuitos potest prouocare ad diuisionem hæreditatis, & rei communis. Vt animalia [e] desinunt esse nostra cum reuertendi animum amiserunt, sic homi-

[d] l. 41. ff. famil ercisc.
[e] l. 5. in his autem ff. de acquir. rer. dom.

nes, cum libuerit fiunt de familiaribus alieni, nam ambulatoria,[f] imò volatilis est voluntas vsque ad mortem, & subinde mutatur in varios affectus. Lex Romana[g] decernit iura sanguinis, nullo iure ciuili dirimi posse; Lex tamen Salica permittit volenti renunciare parentelæ, in mallo, idest publicis comitiis, fracto super caput baculo aluino in quatuor partes, quæ projiciuntur inter propinquos conceptis etiam verbis diuisionem à familia significantibus. Hunc gaudebas amicum tibi contigisse probum, gratissimum, vt putabas fidum, & ecce momentò, vnde probandus erat fugit, alterius specie, commodis, genio captus, & quod maximè doles, secreti tui conscius te deserit; Quid indignaris? vtitur iure suo, mutabilis mutatur, vt mutabilem possidere debueras, vt ex amico futurum inimicum, & nihil illi committere, quod committere etiam inimico non posses. Diuisus, etiam letuus eras, in duplici corpore & familia, fortunæ magis expositus, nunc te liberum integrumque prouidentia restituit virtuti, in qua velut in fonte probos omnes possideas amicos.

[f] L. 4. ff. de adimend. legat.
[g] l. 8. ff. de reg. iur.
[h] Cod leg. antiquar. leg. Salicæ. c. 63.

Florens vxore pudica, piis liberis, satis amplo prouentu fundata domus arridebat, cum insperatæ mortes augent ex præcedenti voluptate charissimorum pignorum luctus, quasi data sint, vt breui possessa, desiderio sui diuturnum fouerent dolorem; At iniquus tu rerum æstimator familiam non considerasti, vt est accidentale compositum, natura sua obnoxium dissolutioni: hortus erat fulgens floribus qui vel citò sponte sua marcescunt, vel excutiuntur subita ventorum procella; Liberos mortales genueras; dati fuerant die non adiecta[i] vt præsenti deberentur; cur malæ fidei debitor creditori repetenti facis conuitium? cur quod precariò receperas gratus non reddis?

[i] L. 14. ff. de reg. iur.

In his & similibus fallimur, inquit Epictetus,[k] quod rerum naturas quales sint non agnoscimus, cum tamen quisque debeat esse non ignarus conditionis eius[l] cum quo contrahit: Si diuitiæ, dignitates, amici, liberi, contingunt, hæc omnia in mutabili tempore, & mutabilium regione, etiam à mutabili possessa, mutabilia sunt, siue res possessori, siue rebus possessor deficiat: Igitur vt mutabilia debent possideri; sicut habemus ver æstate, æstatem autumno, autumnum hyeme desiturum; sicut solis splendore fruimur ad amissionem eius parati, cum illum aut nubes tegunt, aut cadentem in occasum nox excipit. Non multo maiori necessitate res mortales inter se connexæ sunt, quam cum illis est coniuncta lux, quæ tantum superficie tenus aduenit, & abest nullo sui relicto vestigio. Perit rerum etiam illustrium memoria cum sonitu & velut sonitus quem immediatè sequens obscurat. Vt bulla paulatim in aquis intumescens, eodem quo turget spiritu in planitiem momento euanescit, sic dis-

[k] In enchyridio.
[l] L. 19 ff. de reg. iur.

soluitur omne naturale compositum iisdem quibus constat principiis, eadem fati lege qua cœperat, licet singula suis propriis occumbant temporibus.

Deletæ sunt florentissimæ ciuitates, bellis, incendiis, diluuiis, vt vix superstit earum memoria; etiam intelliguntur mori, cum hostes dirutis ædificiis per illas ducunt aratrum [m] quod passa est Carthago. Mare non ciuitates tantum, sed maximas etiam regiones [n] sorbuit. Ogygis & Deucalionis diluuia operuerunt magnas orbis partes. In vniuersali diluuio sub Noë, omnia pontus erat, & sine littore pontus Tandem totus orbis has passus vicissitudines deficiet sicut arbor singulis annis viduata & vestita foliis tandem senectute contabescit; Ipsum perpetuæ tragœdiæ cælestibus exhibitæ theatrum, quia compositum est, aliquando dissoluetur.

[m] l. 11. ff. quib. mod. vsusfr. amittat.
[n] Plin. lib. 2. c. 92.

Compositi dissolutionem tardat aut impedit potentioris interuentio.

§. 1.

Cœlum [o] alterationibus & generationibus inferiorum præsidens, ab ipsis immune constitutum est, ne si vel minimum deficeret, turbaretur concentus vniuersi, vel si læsæ suæ qualitates restitui deberent ab alio, daretur progressus in infinitum nisi tandem deueniretur ad inalterabile. Nihil ergo nec à se patitur, cum sit corpus simplex; nec ab externis, cum magnitudine, virtute, situ longè superius sit. Seu immediatè creatum à Deo immortalitatis dote cum puris mentibus donatum sit, & inferiora regens hoc regali iure fuerit insignitum; seu habeat aliam ab inferioribus materiam; seu hæc tam nobili formæ cæteras eminenter complectenti coniuncta sit, vt amittat vagum quo transfertur ad mutationes appetitum. Vndecumque procedat hæc permanentia, constat hanc illi competere, cum à tot sæculis nihil de sua luce, virtute, periodo stellæ perdiderint, cum æquè semper fulgeant, moueantur, & inferioribus vim qua species & indiuidua conseruentur, influant.

Cœlum empyreum licet motu careat, influit tamen in inferiora, inquit D. Thomas,[p] & illis aliquid statui suo conforme scilicet continendi & persistendi vim largitur. Primi mobilis signa fixa, cum in illis fuerint planetæ fauent rerum conseruationi: stellæ fixæ dominantur potissimum regnis, legibus, & his ciuilibus corporibus quorum duratio prolixior est: Primum conceptionis mensem [q] Saturno

[o] Albert Magn. de cœlo. lib. 1. tract. 1. cap. 9.
[p] 1 q. 66. a. D. Dyonis. cœlest. hierar. cap. 8.
[q] Masil. ficin. lib. de vita cœl.

turno tribuunt; quia cogit semen ne diffluat, non frigore vitæ contrario, sed virtute à circumferentia ad centrum omnia redigente, & spiritus nimis volatiles coërcente; Quod aurum sit homogeneum & vacans omni sulphure inflammabili, vnde non potest calcinari per per ignem, id procedere dicunt à virtute solis qui eodem semper passu procedens in Eclyptica, nec cæteris planetis communes variationes patiens, etiam in cœlorum centro vim habens minus mobilem, illam imprimit suo metallo; Ex eo chymistæ spondent ductum elixir vitæ diuturnæ conseruatiuum, cum sit humido radicali substantia persimile. Inde fluunt formæ substantiales, quæ, vt diximus, contrarias elementorum qualitates cogunt in concentum & temperiem. Certum est enim has ex se qualitates animantium vitam non producere, nec corruptionem ab humido, consumptionem à calore semper nasci, nam leo plus viuit quam ouis, at leoni calor major, succi minus, igitur ratio præcipua durationis procedit à forma & vi cœlesti, quæ splendore vix ætatem sentiente, micat in gemmis.

Quod cœlum efficit in natura, id præstat in ciuilibus lex, velut immortalis ideæ diuinæ simulachrum; [r] supponitur enim ab humanis passionibus libera, sic inalterabilis, mutabiles hominum voluntates ne contra ius & æquum ab inuicem dissiliant, in multis coërcet: naturaliter liberum est, vt diximus, è societate & è ciuitate discedere, lex [s] autem sic limitat nisi societatis & ciuitatis intersit, vt si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, si obsidio immineat: gregatim discedere non licet, quamuis id permissum sit singulis, vt aliud est ex flumine aquam haurire, aliud riuum deducere. Ciues Romani, [t] vbicumque sint alterius regionis incolæ, possunt ad ciuitatem retrahi vt seruire possint functionibus quas imposuit antiqua solemnitas. Sic etiam nunc Respublicæ Italorum, Heluetiorum, Germanorum reuocant ad se ciues suos sub pœna publicationis bonorum, vrgente belli periculo. Lex commercia cum hostibus habentes, transfugas, desertores militiæ, grauibus subiicit pœnis; prohibet diuortia, exhæredationes, abdicationes, nisi certis de causis. Ad hoc reduci possunt, prohibitiones alienandi, conditionem suam mutandi [v] cum alterius interest, & similia plurima in iure.

[r] Plato lib 5. de Republ.

[s] l. actione. § labeo ff. pro socio.

[t] l vnic. cod. de priuileg. corporat vrbis Romæ

[v] l. 75. ff. de reg. iur.

Disciplina moralis homini legem dicit, qua vagos mentis & affectuum motus coërceat; habitus animi non erit in optimo nisi totius vitæ legem sibi dixerit, ad verum non peruenitur sine decretis, [x] continent vitam; his accedat præstantis alicuius viri præsentia quem animus vereatur, vt coram illo dissolui pudor sit; si commotos populos & milites sedat præsentia Principis, quam sanctè componetur mens quæ Deum intimè sibi semper assistentem agnoscit. Ex illo charitatis fonte manat illa qua Religiosus naturalem suam liberta-

[x] Seneca ep. 95.

Vuu

y D. Thom 2. 2. q. 88 a. 1. & 4. z 1. Corinth. 13. a Roman. 8. 35.

tem litat Deo per vota, quæ firmant rationem [y] in meliori bono, & hac animi firmitate mortalem assimilant beatis; Cœlum & terra transibunt, vnum est quod nunquam excidit, [z] scilicet charitas quæ nos Deiformes sic immutabiles efficit, quis nos separabit à charitate Christi, securus, fidensque proclamat Apostolus; [a] non tribulatio, non angustia, non fames, non nuditas, non periculum, non persecutio, non gladius. Habet Ecclesia Iurisjurandi religionem qua fidem hominum velut oppignoratam continet ne diffluat à promissis; habet ligandi potestatem, qua ministris suis indicit cœlibatum, residentiam certis in locis, operum præstationem, seu charitatis diuinæ vinculum omnium fortissimum & suauissimum est, quo fit vt anima æterno Deo, in æternum adhærere seligat spretis omnibus vitæ ciuilis & naturalis oblectamentis. Ita Deus fundauit terram super aquas, firmum in meliori bono propositum, super fluxam ex se voluntatem humanam. Non promittit se bonum in perpetuum [b] qui casu bonus est, ergo infigi debet obligatio ad totam pertinens vitam, omnia honestè fiunt cum honesto nos addiximus, in particulas suasisse, totum ordinanti parum est, non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumque iudicium adeptis. Cæteri decidunt subinde & reponuntur, & inter omissa appetitaque fluctuant. Vt igitur perpetuo cœlestium influxu continentur elementa ne confundant ordinem vniuersi; vt anima corpori præsens partium corruptionem impedit; vt lex & Princeps vigens in Republica compescit seditiones, pacemque conciliat, vt Philosophia decretis suis mores optimè dirigit ne dissoluantur; Ita Deus piis mentibus præsidens astringit illas sibi per vota, perpetuo charitatis, virtutum simul & fœlicitatis vinculo. Fœlix enim qui dicit cum Propheta, [c] à iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi; fœlix quem velut arborem irrigant egredientes aquæ de sanctuario, [d] vt illi folia & fructus non deficiant.

b Senec. ep. 95.

c Psal. 118.

d Ezech. 47.



RERVM CORPOREARVM DVRATIONI præfixus eſt terminus.

Lex. 2.



Nſitas rebus inferioribus vires ſuis terminis concluſas expoſuimus,[e] quia productum omne cum ſit pars vniuerſi debet ſeruare cum cæteris proportionem, quæ conferat ad totius complementum; ſicut in depicta tabula figuræ contrahuntur, producuntur, fulgent coloribus, velantur vmbris prout licet ex perſpectiuæ regula, quæ vicinas vel diſtantes exprimit. Cum igitur vniuerſi permanentia conſtet rerum ſingularum ſucceſſione, illarum durationi præſcribi debuit terminus, vt ordine congruo primis ſuccedant ſecunda, ſecundis tertia, ſic deinceps, fiatque fatalis ille ſoli Deo notus cauſarum nexus. Eadem compoſitum omne manet diſſolutionis neceſſitas, non tamen paribus interuallis ſingula deficiunt, rerum exitus variantur, vt quantitate, longis breuibuſque numeris diſpares ſunt ſyllabæ, quibus ſermo, vel metrum conficitur; vt tonis quibuſdam toto ſpiritu productis, aliis mediatis, ſemiuiuis, intercepta fractaque voce naſcendo morientibus aures muſica demulcet. Ne quis autem caſibus tribuat quæ fiunt arte diuina in regno prouidentiæ, cauſas aliquas naturales exitus ita diuerſi ſcrutabimur, vnde conſtabit omnia ratione diſpenſari, plurima ſapientes agnoſcere quæ vulgus ignorat, & illis adhuc ſupereſſe longam inquiſitionis materiam.

[e] Supra lib. 1. l. 7.

Citò naſcentia, citò diſſoluuntur.

§. 1.

SI res diu duraturas, diu meditatis operibus natura perficit,[f] ſi aurum & gemmæ ſint plurium ſæculorum labores, ſequitur à contrario cito naſcentia citò diſſolui; quotidianis id conſtat experimentis impreſſionum ignitarum aëris in ipſo ſuo curſu deficientium; inſectorum quorundam vna die naſcentium & morientium; plantarum, quæ vt citius enaſcuntur, ita minus ætatem ferunt quam arbores; Inter illas, ſambuci, ſalices & cætera id genus ligna medul-

[f] Vide ſupra lib. 2. l. 16. §. 2.

Vuu ij

lis grauida, mala persica, breui tempore surgunt in altum, ferunt fructus, sed intra paucos annos effœta contabescunt. Ita fit quia plantæ, talesque arbores constant potissimum humore aqueo qui terreo subtili permixtus facilè diffunditur, & cœli calorem sequens debitam suæ speciei consistentiam accipit; Ita si quis plantas potissimum frigidas vt cucumeres, pepones comprimat aut aperiat videbit eas inspissata tantum aqua constare, & hæc est vt citissimi profectus, sic interitus causa; nam hic humor aqueus vix sibi constans vel euanescit, vel in composito torpescens generat corruptionem. Hinc animalia aquatilia breuiorem habent vitam quam terrestria, quæ sicut arbores magis constant terreo probè digesto, vnde soliditas & permanentia.

Vt chymia mixtum dissoluens primum educit aqueum flegma, ita sol verno tempore terram calore suo tepefaciens, ex ea primum elicit quod est aëreum aqueumque, vnde formantur folia, flores, legumina, plurimi fructus ætatem non ferentes, vt cerasa, pruna, poma, pyraque quædam præcocia. Hæc quamuis non æquent eorum bonitatem, quæ lenta coctione etiam ad ferendum hyemem valida tardè profert autumnus, placent tamen quia veniunt post steriles plurimos menses auidis expectantibus gratiora, noua, & annuæ fœcunditatis primogenita gustui plurimum blandiuntur, diu quidem non durant nimis humida, & id expediebat, vt in sua morerentur æstimatione, & vt quæ primò placuerant, sequentibus comparata, repulsam non paterentur.

Plurimum nobis indulget rerum natura suæ fœcunditatis profectu, dum minima substrahens, meliora substituit, & decedentium extinguit desideria sequentium ampliori suauitate. Placet hæc vicissitudo quandiu viget in externis, at vbi mors è familia rapit expectationis maximæ iuuenem, prudentia, rebusque iam præclarè gestis, canum; tunc erumpunt gemitus celerius occidere festinatam maturitatem, [g] quasi lateat quædam quæ spes tantas decerpat, inuidia, ne videlicet vltrà quam homini datum est nostra prouehantur. At cæcus ille præ lachrymis dolor non aduertit fortè iuuenem, anticipata gratia genij sui iam apicem attigisse, & clausisse totum in exiguo, fortassis alicui malo subduxit illum prouidentia, si nullialij, certè vel ætati prouectiori quæ spei conceptæ turpiter non responderet. In Cypro [h] genus quoddam peculiare palmarum est, cuius fructus nunquam maturescit, crudus tamen gustui placet, & peculiarem dulcedinem sortitur. Sic quorundam hominum adolescentiæ sola contingit suauitas; Nam qui cerebrum frigidum & siccum habent, præcoci sunt ingenio, & iis in ætate tenera sensus sunt acres, actionesque vitio carent, non enim sunt multi vapores humidi qui

[g] Quintilia. Institut. orator. lib. 6. in proc.

[h] Theophr. histor. plát. lib. 2. c. 8.

ſpiritus & organa ſenſuum inquinent, & eſt ſatis caloris in prima ætate ad actiones obeundas; at annorum progreſſu, cum alij ſapere incipiunt, & omnibus ſenſibus vigent, in iis ſenſuum acrimonia remittit, & calor non ſufficit ad actiones animales, vnde prouerbium præcocia ingenia rarò ad frugem perduci. Humana natura vniuerſi compendium eſt, & in ea reperiuntur diuerſis entibus diſtributæ conditiones: ſunt ingenia quædam ad fructum lentè matura, ſunt quædam ad delitias, & tantum vt floreant cita ſua naſcendi ſorte familiis conceſſa: his vtendum vt floribus qui cum ſpectatiſſimè prodierint, celerrimè marceſcunt.

Cœleſtis pulchritudinis ſpecies diuerſa & inter ſe contraria materia hic excipitur, vna eſt fluida, permanens altera; In fluida citò recipitur, citò deſinit, vt in aquis quæ cum puræ placidæque ſolem referant, minima pulueris iniectione, vel externo motu turbantur: in anemone, in cichoreis cæteriſque floribus qui ſtatim nati ſolem ſequuntur, ſed intra paucos dies concidunt: in muliebri pulchritudine quæ vigens in primis annis rapit mentes, at ætate paululum procedente defloreſcit, etiam turpiter deformatur, non ingrato ſpectaculo his quos ſuperbè torſerat. Fulget ſplendor diuinus, inquiunt Platonici,[i] in his quæ oculis, auribus, mente percipiuntur: Citò placent, citò deſinunt naturæ ſuæ momentaneæ fato: artes quæ non reliquunt opus poſt ſe, qualis eſt muſica, ſaltatio, oratio voce geſtuque ex eloquentiæ præceptis naturæque fœlicis impetu fortiter animata, dum pronuntiatur agitat mentes quibus voluerit paſſionibus, transformat illas ineluctabili magia, ſed ad horam, & cui ſaltem pauci dies remedio ſint. Plurima proſtant exempla citò naſcentis pariterque deſinentis fœlicitatis & gratiæ. Equeſtribus copiis proprium eſt citò parare, cito amittere victoriam; Ludus momento quem impleuit ſpoliat; Aula cito ſummam rerum adeptos præcipitio collidit, & ex magnis dignitatibus extremas conficit calamitates; quis fidat huic tranquillitati, momento mare vertitur, & vbi luſere nauigia ſorbentur: Etiam ius ſingulare[k] quod ex occaſione, & cum vrget caſus aliquis introductum eſt, ibi deſinit, nec producitur ad conſequentias.

[i] Marſ. ficin. in hippia maiore.

[k] L. 14. ff. de legib.

At cœleſtis pulchritudinis ſplendor ſedet, diuturnamque ſui fruitionem permittit in auro, & in gemmis ab omni æuo, & apud omnes populos ideo tanti pretij, quia ſunt naturæ per plura ſæcula vtero ferentis, partus immortales; Inter ea quæ delectant mentem humanam, cui propriè competit ſenſus pulchritudinis, referri poteſt habitus ſapientiæ qui defæcatam veritatem in vniuerſalibus principiis contemplatur, habitus conſommatæ virtutis, qui potentiis ordinem dicit, vt in cœleſtibus nunquam aberrantem, ſuauitate, for-

titudine, rectitudine legibus æternis consonum. Cum hanc moralem gratia Christi perfecerit, mens humana paradisus est, velut illi iam contingat omnis boni possessio, sed illam solent præcedere diuturnæ virtutum exercitationes.[l] Vnde neophitos idest recenter ad fidem conuersos, per saltum & prætermissis ordinum interstitiis promotos Ecclesia non probat, ne dignitatis tantum occasione virtus assumpta facilè diffluat ad antiquos mores, sicut ex ludo, successione, donatione, denique citrà laborem facultatis quæsitæ facilis est profusio, & vt fert prouerbium, malè parta, malè dilabuntur. Hic sperata vitæ fœlicitas vix erit constans, nisi quæratur & conseruetur per virtutes quæ fidelissimam exhibeant seruitutem Deo: In his constituendum est regnum eius, non in momentaneis gratiæ splendoribus, qui vt cito fulgent, ita desinunt, & incautas immeritas mentes, quæ nihil habent solidæ virtutis; interdum horrenda sterilitate damnatas repudiant

[l] Philo lib. de profug.

Quod si receptos diuinitus splendores in aliorum salutem reflectere velit charitas ipsa nunquam excidens, & id gratia concesserit, non tantum fluxis, vt pronunciatur sermonibus, sed æternitati scriptis posteritati consulet, ordinabit sæcula futura, & apud omnes gentium & temporum homines concionabitur. Gerson[m] miris extollit laudibus hoc impensum libris scribendis studium, accuratè magis & exactiori diligentia, quam quod pronunciatur digerendum, sed immortali donatum præmio, dum non operatur cibum qui perit;[n] dum arma, consilia, munitiones in futurum suppeditat Ecclesiæ militanti, & hostibus suis timendam efficit, erectis diuinæ veritatis, post tot de mundo reportatas victorias, perpetuis trophæis.

[m] Opusc. de laude scriptorum.

[n] Ioan. 6. 4.

Magis actiua minus durant.

§. 2.

Viuens in actione calorem & spiritus è thesauris suis trahens, profundit ad externas partes, vbi sedibus suis pulsi, velut è fomite suo flammæ surgentes euanescunt; Itaque motus immoderatus,[o] siue sit supra corporis vires, siue perpetuus nec intercisus morbos infert, virium substantiam exhaurit, tandemque corpora refrigerat, & commotis putridis humoribus languidum obruit. Igitur quo frequentior & vehementior erit actio, maiorem lassitudinem inducit, hanc autem sequitur, caloris, spirituum exolutio, quæ non sufficienti quiete reparata, tandem dissoluit compositi totius harmoniam: hinc inanimata vt lapides, metalla, quia non agunt &

[o] Fernel. meth. med. lib. 2. c. 9.

minus repatiuntur diutius durant, quam animalia.

Theophrasti regula est [p] fœcundiores arbores celerius consenescere, nam diuturni pensi perpetuatione fatiscunt, quia succus qui debebatur matribus abit in sobolem, sic vitæ principia euadunt debilia, dicitur enim semen arbor potestate, quippe cum arbor vna multa ferat semina, multas quoque arbores ferre dicitur, ergo se sic in multis millibus repræsentando, multum amittit sui. Id euenit annuis plantis, & causa hæc est vt annua constent natura; cum enim fructus perficiuntur radices protinus exarescunt, quoniam vis naturæ tota consumpta est, quam ob rem culta celerius quam inculta senescunt, & meliora quam deteriora, vrbana quam syluestria; cultura enim auget fructus qui arborem necant. Rosa [q] dicitur à fluxu odoris, quem plurimum emittens citò marcessit. Dum vineæ putantur [r] non sunt vni trunco plusquam quaterni palmites concedendi, non indulgenda est, sed semper cohibenda fœcunditas, ea est enim natura, vt parere malit quam viuere, quidquid materiæ adimitur, fructui accedit;

[p] De causis plantar. lib. 2. cap. 11.

[q] Clem. Alexandrin. pædag. lib. 2. c. 8.

[r] Plin lib. 17. c. 22.

Simile iudicium est de animantibus, quæ plurimum prolifica, vt passeres, columbæ, lepores, ad paucos perueniunt annos, cumque, refert Aristoteles, [s] gallinæ bis in die pepetissent, à tanta fœcunditate effœtæ redditæ sunt, breuique mortuæ. Ferunt sub Augusto [t] ancillam quinque pueros edidisse, eosque perpaucos dies vixisse, matrem quoque eorum, non multò postquam pepetit mortuam.

[s] De generat. animal. lib. 1. c. 1.

[t] Gellius lib. 10. c. 2.

Videtur singulis vita non ad mensuram temporis, sed actionis concessa, vt tantum durationi detrahatur, quantum adiicitur actioni, & cedat in fatalis census liberationem, quod anticipata solutione præstatur; sic Alexander annorum viginti quinque spatio impleuit Imperatoris fortissimi munia, quæ cæteri diuturnis bellorum periculis edocti senes vix consequuti sunt. Ter enixa [v] videtur etiam quæ tergeminos peperit. Fallebatur ergo qui vitam sibi producere sperabat, ætatem duplicare, diligenti totius temporis impensa, labore dies noctesque nunquam intermisso: nam nimiæ vigiliæ [x] spiritus animales exhauriunt, cerebrum siccant, mentem perturbant, bilem inflammant, natiuum calorem humidumque dissipant, sic læsa coctione magnus fit cruditatum prouentus, quo vitæ fomes extinguitur. Segetem nimia sternit vbertas, rami fructuum onere franguntur; ad maturitatem non venit nimia fœcunditas, nec ad senectutem labor improbus.

[v] l. 137. ff. de verbo. signific.

[x] Fernel. meth. med. lib. 2. c. 9.

Publicis dignitatibus insigniti, formæ cuiusdam vniuersalis, sed non immortalis munere funguntur; agunt plurium ministrorum oculis, manibus, solertia, & tot in vnum congestæ sollicitudines,

tot animi pluribus intenti pathemata, vires vni vitæ debitas absorbent. Inde fit vt Regum, maximè Pontificum [y] vita breuior sit, totius scilicet orbis intenta regimini, tutelam gerens animarum quas, quippe spirituales, nec oculis videre nec manu tangere licet, nec liberas vi continere. Itaque meritò recenset Hypocrates inter vitæ conseruandæ præcepta, publicæ dignitatis abdicationem, quæ tot curis spiritus animales exhaurit illisque fraudat corpus naturale, vt seruiant ciuili. His consentit astrologorum obseruatio, qui domum cœli decimam regimen signifficantem constituunt in apice cœli, horoscopum vitæ fontem quadrato hostili mortalique radio ferientem.

[y] Petrus Damiani opusc. 23.

Si detur optio, & melius sit vitam vt ferrum in actu cum splendore, quam in sordibus rubigine confici, impendatur pietatis & charitatis officiis, propriis sensibus & concupiscentiis bellum indicat, voluptate carens fortè breuior, sed securior fine glorioso concludetur. Si ferat, hominis Deo dicati conditio, corruptos publicos mores arguat zelo pertinaci, voce, scripto studiis irrequietis; populos, principes, prædicator velut tuba, reos denunciet, illis pœnas minetur, conuersis abolitionem promittat. Multa molienti, multa patienda sunt in quibus fortè vita deficier, laborum tolerantia, malorum coniuratione, sed lucrum est etiam tempestate in portum transferri; excellit in hoc mortali stadio, qui celerius currens præmium reportat; Nam vt perfectior est Angelornm operatio stabilis quæ vno momento perfectissimè suum opus absoluit, quam quæ indiget tempore, ita cæteris lentè gradientibus præstat illa quæ ad id minus temporis impendit; quæ vnius vitæ mortalis periculo, sanctissima diuinaque fœcunditate innumeris vitam spiritualem immortalem largitur; anticipatos paucos annos, heu quanto fœnore fœlix æternitas compensabit.

Si tot laudibus celebrant milites & duces pro aris & focis fortiter decertando mortuos, si lex [z] illos semper habet vt viuentes, quid censendum de his qui pro gloria Dei & proximorum salute laboribus assiduis profundunt animas suas vero licet ineruento martyrio? Nullus est qui non fateatur honestam hanc acceleratam mortem longa & inerti vita longè præstantiorem esse, sed id lugendum est quod in officiis sæpè tentatur & debilitatur non tam corporis quam animi bonus habitus. Charitatis muneribus intenti, sedari possunt vt aquæ, quibus sordes abluuntur; consumuntur vt cerei, vt sacræ vestes, dum diuinis inseruiunt cæremoniis, illas sic in Dei cultum impensas quis non præferet aliis arca conditis, tinea corrosis & quæ nequidem vestes sunt nunquam in vsum assumptæ? Nemo rupem opertam terra, damnum non patientem, imò iuxtapositione crescentem, præferet animantibus cœlo, tota natura fruentibus; licet vitam

[z] l. 18. ff. de excusat. tutor.

vitam actio motusque depascatur; & quis domui suæ sepultos viuentes mortuos, æquabit fortiter pro virtute decertantibus, quamuis humano puluere parum inquinatis? Attritos assiduis operibus vngues natura restituit, vires consumptas cibo; quiete, somno reparat, & ex infirmitatis lapsu vegetior solet surgere feruens, auidaque periculi charitas, etiam quod plurimum agendo vitæ temporali deperit, ingenti profectu vitæ spiritualis, tum propriæ, tum in alios effusæ, compensatur.

Singularia citius alterantur & intereunt, quam vniuersalia.

§. 3.

PRobant Platonici [a] supra res mutabiles dari debere primum immutabile principium, alioquin nullus esset status in rebus, nec motus haberet ordinem & continuationem: hinc ipsa ordinatissima cœlorum citra idem centrum, eosdemque polos reuolutio, motionum æqualitas, statæ syderum periodi, inalterabilis eorum substantia, luminis & influxus indeficiens largitio. Cum partes habeant, vt diximus, [b] aliquam sui totius similitudinem in omni naturali composito, sedet fixumque manet aliquid, communes cæteris partibus alterationes vel nulla ratione, vel minus patiens. Talis est in mixtis quinta quæ dicitur essentia cœlestis, quæ perseuerat in viuentibus vsque ad extremum vitæ terminum. Tales sunt in plantis & arboribus partes magis principes, aliisque beneficæ, ita cadentibus foliis remanent ij quibus adhærebant rami; ramis excissis, remanet truncus vnde pullulant, trunco prostrato superest radix quæ in syluis cæduis per plura sæcula nouas agit sursum, deorsumque propagines, ætate simul & vulneribus iuuenescens, lætior resurgit.

In perfectis animantibus ossa corpori firmitatem, rectitudinem tribuunt, partesque mediis illis continentur ne in se mutuo concidant: vnde refert Hippocrates [c] puerum sine ossibus natum exterius licet benè conformato corpore, breui mortuum. Hæc ossa tum formæ, tum substantiæ soliditate huius naturalis ædificij fundamenta & columnæ, etiam eo diruto supersunt, & propter siccitatem vix post plures annos corrumpuntur. Cor in animali cum sit fons caloris quo vita constat, etiam est vt primum viuens, sic vltimum moriens, extremas sibi seruans viuificæ suæ virtutis reliquias.

Morale corpus ad instar naturalis habet aliquid immobile, cui, succedentes sibi partium motus vnde sua constat perennitas, inni-

[a] Marsil. ficin. theol. Platon. lib. 1. c. 25.

[b] Supra lib. 1. l. 4.

[c] Lib. 1. de morb popularib.

tuntur. Talia sunt stirpis, nominis, nobilitatis, stemmatum, sanguinis iura, quæ [d] nullo iure ciuili dirimi possunt: ad id etiam referuntur antiquæ possessiones, quas alienare multi nefas existimant; quarum etiam conseruationi lex Iudaica fauebat per reditus ad illas quolibet septennio, & nostra per retractum gentilitium. In Republica lex censetur immortalis. Romæ patriciatus dignitas erat perpetua, [e] & similis sacerdotio, quia patriciorum prima familia, numini dicata fuit. Inter tot Atheniensis & Romanæ Reipublicæ iactationes stetit immobilis Senatorum ordo. In regnis ius successionis vel electionis, personis fato suo diuerso sublatis idem manet. Præcipuæ dignitates conceduntur ad vitam, nec subiacent mutationibus quas cæteræ patiuntur precariò concessæ. Dignitas, inquiunt, [f] non moritur, vnde si legaui Imperatori qui antè mortem meam moritur, legatum debetur alteri Imperatori successori: similiter relictum sacerdoti, [g] videtur relictum templo, & in perpetuum debetur.

[d] L. 5. ff. de reg. iur.

[e] Cassiod. lib. 1. variar. ep. 1.

[f] L. 56. ff. de leg. 2.

[g] L. 20. ff. de ann. leg. cap requisist. de de testam.

Nimium sibi blandiuntur homines de Regnorum, ciuitatum, legum, dignitatum æternitate. Non hominibus & animalibus tantum sua ætas est, sed & Imperiis quæ licet diutiùs durent, certo tamen suo tempore desinunt & plures passa morbos, tandem moriuntur. Ita periit Assyriorum, Medorum, Persarum, Macedonum, Atheniensium, Lacedemonum, Thebanorum, Romanorum Imperium, vt ex his magnis funeribus discant immortalitatem sibi non arrogare. Plato dicit [h] annos clymactericos septem & nouem qui simplices valent in hominum vita, multiplicatos per cubos & quadratos suos, efficere regnorum mutationes. Sanè superstitiosum est vim tantam florentissima regna sternentem tribuere numeris qui nihil sunt reale, si quid in talibus obseruatione dignum est, totum referri debet ad cœlorum motus, certos, regulatissimos, ab inuicem formali virtute distinctos, qui propterea numeris optimè significantur.

[h] lib. 8. de Republ.

Has regnorum mutationes aliqui [i] petendas dicunt à mutatione excentricitatis solis, vel à mutatione obliquitatis zodiaci, vel à stellis fixis infœlicibus, dum fiunt illis verticales, tandem à maximis coniunctionibus Iouis & Saturni, potissimum in transitu à signo aqueo in igneum. Nuper editus est liber Arabis cuiusdam de fato vniuersi, qui hanc de regnorum alterationibus & interitu materiam noua facilique methodo cæteris melius profitetur illustrare, scilicet ex transitu Saturni vel algol per radicem regnorum in figura vniuersi, vel cum in eadem vertentibus magnis annis occurrunt eorum quadrati. Hic autor astra contemplatur velut diuinæ prouidentiæ & Iustitiæ instrumenta, quæ dum assumuntur, coniecturam aliquam dant de opere illis proprio mox edendo.

[i] Origan. parte 3. membro 2. c. 1. Campanella Astrolog. lib. 1. cap. 3.

Igitur non aliter quam homines ægrotant, debilitantur, senescunt tandem moriuntur Imperia, vt corpore, sic duratione maiora. In his præter consuetum singularibus ordinem diuturnæ filiorum successioni parens existit superstes, innumera quæ vidit & sequutus est suorum funera ipsemet aliquando patiens. Ita nihil est hic in tempore non fluxum. Vitas illas vniuersales & prolixiores, breues iam efficit mens nostra quæ videt illas nascentes, adolescentes, tandem senescentes & sibi mutuo succedentes; at in æternitate tot sæcula, tot exagitata negotiis, bellis, fœderibus; vanitas & momentum erunt.

MALVM FVTVRVM SÆPE SIGNA quædam & prodigia denuntiant.

Lex 3.



EX omnium gentium monumentis, traditione, fideque quotidianis experimentis comprobata constat, vix vllum regnis, ciuitatibus, principibus damnum contigisse, quod præcedentibus signis aliquibus & prodigiis non fuerit denuntiatum. Longum esset, etiam superfluum hic ea recensere quæ passim habentur apud probatissimos authores, ex quibus ego plura collegi in Digesto Sapientiæ:[k] Igitur supponendo quod nulla sit ciuilis vel externi belli; nulla gentis aut vrbis excidium passæ; nulla principis violenta potissimum morte sublati historia, quæ non referat hæc mala pluribus antè signis prædicta, videntur tales præmonitiones communes omnibus, inter naturæ leges recensendæ. Hinc nostris & alienis periculis edocti discimus mundum, partium suarum læsiones sentire, dum extirpantur conuelli; non casu, sed certa prouidentia regi tum vniuersa, tum singula; Res in existentiam ordine sibi dicto venire, ex ea pariter discedere; alias aliis ita complexas esse[l] vt quæ antecedunt sint sequentium vel causæ vel signa, nam si fatum est nexus causarum, in prioribus posteriora præsentiri possunt, non enim statim existunt futura sed sensim explicantur. Deus res hominum curat propenso semper in eos affectu misericordiæ, & dum incurrunt in iustitiæ suæ pœnas, illas eis denuntiat vario creaturarum præconio, vt conuersi fugiant à facie arcus, aut vitent imminentem calamitatem, aut præuisam fortius ferant.

[k] Tit. cognitio contrarietatis.

[l] Cicero lib. 1. de diuinatione.

m Paracelſ. lib. 1 ſagacis Philoſophiæ.

Illuſtriora ferunt [m] eſſe præſagia; quæ caſus ſignificant magis vniuerſales, debent enim à pluribus intelligi, ita magis terrent quæ malum minantur vrbibus quam pagis, Imperio quam regioni, Cæſari quam priuato. Sic antiquæ Religionis mutationem à Chriſto factam, prædixerunt tot prophetiæ, prodigia quæ refert Cardinalis Baronius. [n] Dantur etiam priuatis futuri præſagia, ſatis clara cum moneant eos quorum intereſt; quidam licet abiectæ conditionis homines obſeruarunt nihil aduerſi ſibi ſuiſque contigiſſe, cuius non aliquod ſignum in ſomnis, prodigiis, vel fortuita diuinatione præceſſerit. Inde conſtat hominem non tam fortunæ quam naturæ titulo cœleſtium curam promereri. Si quid magis impenditur circa principem, id fieri non perſonæ ſuæ ſingularis, ſed multorum ab ea pendentium cauſa, vt per fontem riuis, per ſanitatem capitis, toti corpori prouiſum ſit.

n In præfatio. animal.

Hæc de futuræ calamitatis præuiſione materia, vel inſperatis vel conſultò captatis modis, tot occultæ philoſophiæ myſteria complectitur, tot hiſtoriarum fidem aduocat, vt ad illius dignam expoſitionem cum multa iam extent volumina, plurimum adhuc in ſcribendo ætati noſtræ ſupereſt, & poſteritati ſupererit operis. Id igitur non intendimus hic accuratè ſcrutari, ſed tantum ex multis quædam delibare, vnde conſtet mala potiſſimum publica ſæpè præmiſſis quibuſdam oſtentis ſignificari.

Malum imminens diuerſis nutibus prouidentia ſignificat.

§. 1.

COelum prius mugit tonitru, terret fulgetris, quam feriat fulmine. Et Deus optimus maximus modis innumeris hominibus minatur, vt eos à malis quæ pœnas merentur, auertat; Intendit [o] arcum ſuum donec infirmentur ideſt humilientur, priuſquam feriat monet, obſerua, [p] vt non inueniat quos feriat. Ad Ionæ prædicationem Niniuitæ pœnitentes non loci ſed vitæ mutatione, latam in peccantes ſententiam vitarunt, [q] & denuntiatio mortem minans, vitam peperit. Ita D. Auguſtinus refert [r] Conſtantinopoli reuelatum eſſe fideli homini vrbem paulo poſt igne cœleſti perituram; admonitus Epiſcopus ad pœnitentiam prouocauit populum; dicta die apparuit nocte ignita nubes paulatim excreſcens cum ſulphuris odore, ſed diſſipata eſt, cum mox videretur ciuitas peritura. Sacræ ſcripturæ referunt innumeras prophetarum prædictiones, quibus

o Pſal. 57.8.
p D. Aug. ſerm. 109. de tempore.
q D. Chriſoſt. homil. 5. ad popul. Antioch.
r Tract. 11. de diuerſ. cap. vlt.

aliquando Iudæi ab idolorum cultu reuocati sunt, aut in malis suis pertinaces, prædictis sibi flagellis durissimè contriti.

Sæpe Deus monet homines de malis imminentibus per Angelos, qui sunt corporis Ecclesiæ vigiles semper oculi,[s] bonoque suo prospicientes. Tempore belli Iudæis[t] significabant futuram de hostibus victoriam, insolito fulgore gemmarum in rationali summi sacerdotis, vel earumdem obscuritate, tempus infaustum præliandi. Angelis suis mandauit de te, inquit Propheta,[u] ne offendas ad lapidem pedem tuum; Educunt Loth[x] de Sodomorum incendio, præmuniunt Tobiam[y] contra Dæmonis æmuli mortiferos in pluribus iam expertos furores; monent S. Ioseph Christi Domini nutritium de sua in Ægyptum fuga,[z] vt vitet Herodis persequentis manus. Cum diuina bonitas nunquam hominibus defuerit, his potissimum qui ad naturæ legem viuerent, exempla plurima referuntur auxilij philosophis præstiti ab Angelis quos Genios vocabant. Plato scribit[a] Socrati à primis annis adfuisse bonum genium, cuius monitu deterrebatur ab omni occasione, & actione sibi periculosa, ita[b] ferunt Simonidem euocatum è domo, quæ ipso egresso statim corruit, & malos homines illic conuiuantes oppressit.

[s] D. Bernar. lib. de natura amoris. c. 10.
[t] Theodor. in Exod. quæst. 66.
[u] Psal. 90. 11.
[x] Gen. 19.
[y] Tobiæ. 8.
[z] Math 2.
[a] in Theage.
[b] Quintil. instit orato. lib. 10. c. 2.

Solent Angeli hominibus futura prædicere potissimum in somnis, quia tunc mens liberior à corpore diuinos afflatus melius excipit. Horum autem vniuersali scientia præditorum sermo, vt plurimum est allegoricus, quem non nisi sapientes intelligunt. Ita Ioseph[c] somnium Pharaonis de septem bobus macie confectis, interpretatur de septem annis sterilitatis; & Daniel[d] somnium Nabuchodonosor statuæ, cuius caput erat aureum, pectus & brachia de argento, venter & femora ex ære, tibiæ ferreæ, interpretatus est de futuris regnis quæ secundum proprietates talium metallorum sibi debebant succedere. Aliud eiusdem regis somnium de arbore excelsa succidenda, residuis radicibus, intelligendum dixit de regno ab eo transferendo per septem annos & postea restituendo. Hypocrates[e] causas morbi, & qui sint humores corporis temperiem turbantes venatur ex ægrotantium somniis, ex figura, colore qualitate, quantitate visorum. Quiescente * corpore anima non quiescit, & si caret opera membrorum corporalium, suis vtitur, vt gladiator sine armis exprimit artis suæ habitum gesticulatione.

[c] Gen. 41.
[d] Daniel. 2. & 4.
[e] Libro de somnis.
* Tertullian. lib. de anima. cap. 45.

Vt in somniis sic in prodigiis angeli parabolicè futura significant. Nam vt pictores & statuarij[f] priusquam magnum opus aggrediantur, illius prototypum effingunt & exercentur in vili materia, sic illi formant ostenta, quæ proximos casus exprimunt, luduntque his quæ nos detinent, ænigmatibus. Sic ante Augusti excessum[g] in aëre globus igneus apparuit qui in ipso suo cursu dissipatus est: idem vi-

[f] Paracelsus lib. 1. Sagacis Philosophiæ.
[g] Seneca. 1. natural. q. c. 1.

ſum prodigium cum de Seiano actum eſt [i]; nec Germanici mors ſine tali denuntiatione fuit, quid enim ſunt aliud hi quos ſupra cæteros extulit ciuilis fœlicitas, quam igniti vapores naturæ ſuæ vanitate citò diſſoluendi. Vi turbinis [g] in campo Romæ columna ante Iouis ædem cum ſigno aureo decuſſa fuit, reſponderunt aruſpices, magiſtratuum interitum fore, tum omnes magiſtratu ſe abdicarunt, & metu fidem dederunt augurio. Loca publica fulmine tacta publicas denuntiant calamitates; vt accidit Mediolani [h] anno 1521 arce ſic horrendo diſiecta fulmine vt in ea 113 homines perierint, paulo poſt ex ea Galli pulſi ſunt. Obſeruatum etiam eſt inſolitas maris & fluminum inundationes prænuntiare magnos populorum tumultus nam aquæ multæ, multi populi. Quod experti ſumus in vltimo Galliæ motu an. 1650. Sequana agros vaſtante, domos & pontes diruente: præceſſerat magna coniunctio Iouis & Saturni in piſcibus, iiſdem planetis tunc venientibus per directionem ad erectæ figuræ horoſcopum.

[g] Plin. lib. 17.

[h] Cardan. lib. de rer. variet. c. 71.

Aſſerunt aliqui terræ motus fieri potiſſimum à Deo, pœnas peccantibus ſic miſericorditer minitante, vt ad pœnitentiam redeant; contremiſcit hoc elementum alieno periculo; Iras ſuas teſtatur commotione contra creatoris ſui contumelioſos hoſtes, illos ne receptatoris crimen incurrat, ne pondus ſibi vrbibus integris grauius videatur libenter pati, fortiter excutit, terreniſque hominibus linguam cœlorum velut exteram neſcientibus, terrenâ quam facilius capient Deus loquitur.

Expreſſior & interpretatione non indigens belli ſignificatio fuit, cum in lata planitie inter Capuam & Vulturnum [i] nocte viſæ ſunt acies præliari priuſquam ibi ciuiles acies Romanæ nefario bello confligerent. Antequam inuaderentur ab Antiocho Iudæi [k] tempore Macabæorum, apparuerunt in cœlo acies confligentes. Anno 951. in Gallia ſpecies duorum exercituum in aëre concurrentium viſa eſt, Hugore Capeto regnum tunc armis occupante. Tres ſoles in cœlo viſi, dominationis timendam diuiſionem ſignificarunt vt inductione probatum eſt in ſupplemento Digeſti ſapientiæ. Sic antequam imperium Conſtantini ſcinderetur inter fratres, & Eccleſia grauius laboraret Arianiſmo, in oppido Antiochiæ natum eſt monſtrum puer quatuor oculos & duo ora habens. Obſeruat Cicero * ſi puella naſcatur biceps, protendi ſeditionem in populo fore, corruptelam & adulterium domi. Appollonius [m] viſo monſtro in Sicilia puero ſcilicet maſculo habente tria capita, & vnum corpus, dixit Nerone mortuo tres futuros Imperatores qui imperio non eſſent perfectè potituri, deſignans Othonem, Galbam, Vitellium. In Co inſula ouis leunculum peperit, & id fuit proximæ tyrannidis augurium; Ita per

[i] D. Auguſt. lib. 3. de ciuit. c. 23.

[k] 2. Macab. 5. Plin. lib. 2. c. 57.

Tit. Cognitio Contrarietatis.

[l] Ammian. Marcell. lib. 19.

* Lib. 1. de diuinat.

[m] Philoſtr. in vita Appollo. lib. 5. c. 4.

Tacit. 15. annal.

ſoles, per capita, per oculos, per columnas allegoricè ſignificati ſunt populi Rectores, & per fera animalia tyranni.

Ingentis publicæ calamitatis indicium[n] fuere duæ puellæ an. 1601. & 1602. in vtero materno tribus antè partum diebus ejulantes. In vterum protinus reuerſus eſt infans Sagunti, [o] quo anno ab Annibale deleta eſt: dubium an id contigerit Angelis partum ſic mouentibus, an ſubſit cauſa naturalis, & delicatiſſimi ſenſus infans multum affectus ſit à maligni ſyderis influxu prouinciæ tunc incumbenti, huncque lædentem aut gemitu, aut fuga teſtatus ſit. [n] Camerarius. cent. 1. genitura. 38. & 39. [o] Plin. lib. 7. c. 3.

Sapientem naturam nunquam aberrare ſibi perſuadebant antiqui, ſed conſultò his portentis mortalibus futura mala denuntiare & velut dato libello reos puniendos ad Dei tribunal citare. Si procedebant è cœlo, ad eius iram placandam indicebantur [p] ſolemnes ſupplicationes Pontifice Maximo, Senatoribus, omnibuſque ordinibus circa templa procedentibus. Si monſtra informia edita eſſent, iuſſo fœtu exportari, & in mare vel flumen deiici, à ter nouenniis virginibus carmen per vrbem canebatur, adhibitis etiam ſolemnibus expiationibus & ſacrificiis. Conſilium fuit hæc etiam mala præuenire indicta ſingulis luſtris ſupplicatione publica, quâ fauſta omnia Imperio Romano precabantur, & vota in ſequens luſtrum promittebant. [p] Alexa. ab Alexan lib. 5. c. 27.

Maximæ dignitatis & authoritatis erat collegium Augurum & Aruſpicum in talibus prodigiis interpretandis cum contigiſſent, & ſi ſponte ſe non offerebant, futurum variis modis conijcere nitebantur, maximè conſultis hoſtiarum immolatarum extis, & ex aliquo partium vitalium defectu, par in ciuitatibus vel perſonis malum augurantes; dicebant enim ad hoſtiam deligendam, [q] ducem eſſe vim quandam diuinam toti mundo diffuſam & præſidentem. Auſpicia ſumpturi vtebantur lituo incuruo, ſcilicet ad hemiſpherij ſimilitudinem, baculo in ſex partes diuiſo, ſignificante ſex domos aſtrologicas, ſic obſeruabant in qua primum parte fulmen aut auis appareret, & inde ferebant iudicium fœlix vel infauſtum pro ratione domus. [q] Cicero lib. 1. de diuinatione.

Omnibus penè gentibus mos fuit in ambiguis ſortes mittere, cum ſit omnium facillimus diuinationis modus. Etiam à Chriſtianis vſurpatus fuit, cum elegerunt S. Mathiam [r] in Apoſtolum. Iis vtendum dicit D. Auguſtinus ſi in magna perſecutione dubium ſit qui remanere debeant; Nam, inquit, contradictiones ſedat ſortitio, & inter potentes definit. Orto bello ciuili in galliis inter fratres Reges Chilbertum & Clotarium clerici Diuionenſes [s] diſcunt exitum belli poſitis ſuper altari tribus ſacris libris, ſcilicet Prophetarum, Apoſtolorum, & Euangeliſtarum, in ſingulorum fortuita apertione [r] Act. 1. [s] Baron. an. 556.

inuenta sunt vaticinia futuri excidij; sic Romani consultis libris Sybillinis, sic Iudæi ex Ephod augurabantur.

Astrologi totius vitæ casus in erecta nati figura cœlesti, descriptos asserunt, illorumque licet non certa, nec fatali necessitate fixa sint iudicia, ex illis tamen graues ducunt coniecturas, tum ratione, tum experimentis comprobatas. Vnde Ptolomæus [t] scientiam hanc coniecturalem, cognitioni gratissimam rebus agendis pervtilem, etiam necessariam probat, vt ad exemplum medicæ & nauticæ præuisa pericula vitentur quantum humanis conceditur viribus. Licet hanc scientiam Arabes multis infamarint superstitiosis obseruationibus si tamen ex probatis Ptolomæi regulis tractetur, eam non penitus vanam esse, probat ratio, Doctissimorum & sanctorum virorum authoritas, quotidianum etiam inter peritos experimentum. Difficultas laborque discendi, neglectam effecit, malunt enim quidam disserere nullum dari ex cœlestibus iudicium, quam quale sit ediscere; superbè blasphemant quod ignorant, ne videantur aliquid quod sciri debeat, ignorare. Contumeliis occasionem præbuere tot antiquorum Patrum decreta, scientiam hanc velut Idololatriæ consortem, Dei & hominum libertati contrariam, damnantia; hæc diluere conati sumus in quadam eius apologia, [u] his tamen afflicta conuitiis, reatus suspicionem apud plerosque non effugit, & inculta, contemptu dignior iacet.

[t] In præfat. quadripartiti.

Albert. Magn. in speculo astrolog. D. Thom. lib. de fato & passim.

[u] In Apologia fati vniuersi.

Huius naturalis astrologiæ simia quædam est Geomantia, proiectis fortuitò linealiter punctis, & linearum extremitatibus in numerum vel parem, vel imparem desinentibus vim planetarum tribuentes eius periti dicunt vix vnquam falli sua vaticinia spiritu scilicet vniuersorum projicientis manum dirigente. [x] Cardanus existimat ex vanis similibus obseruationibus veras aliquando contingere prædictiones, quia mouent animam & intentam magis efficiunt, vt velut speculum ex cœlestibus futura referat; itaut sint potius irritamenta, quam rationes diuinandi; exponunt enim, inquit animam benigno veneris syderi, quod more facilium hominum arcana reuelat. At citra talem obseruationem mentes auidissimæ sunt futuri, & tamen illis non illucescit contingentium notitia, quis igitur artem hanc solo casu constantem, non damnet velut incertam, & ridicula sua vanitate proscribendam.

[x] Lib. de rer. varietate cap. 44. & 68.

Nullus fuit in inquisitione futuri superstitionibus finis; nam ex igne, aëre, aqua, terra ductæ sunt variæ diuinationis species, id operantibus dæmonibus, auium volatus, animalium motus, hostiarum fibras, calculorum sortem, sic disponentibus, vt notat Origenes, *etiam infœlicis euentus duxerunt augurium ex occursu primo deformis hominis, eunuchi, claudi, gibbosi, alicuius infœlicis nominis; animalis

* Homil. 16. in numer.

malis nocturni, vel solitarij si sit naturæ gregalis. Sinistra pars habita est inauspicata, quia motus animalium & cœli vt incipit à dextris, ita desinit in sinistris. Tanta fuit eius rei superstitio, vt olim Romæ [x] cum Imagines Deorum per vrbem solemniter veherentur, polluta habita sunt sacra, eo quod rector currus, habenas improuidè sumpsisset manu sinistra. Augustus omen infaustissimum ducebat [y] si mane sinister calceus pro dextro porrigeretur; læuus pes ante dextrum calceatus fuit, ea die qua ferè obsidione oppressus est. Nigrum etiam in somnis, in occursu, in ostentis, in Eclypsibus, in morborum signis infaustum habitum est, eo quod est luci contrarium, saturno infortunæ maiori, terræ vltimo elementorum, tenebris, malis Dæmonibus, morti proprium. Sic eo quod à Deo & angelis interdum conceditur aliqua diuinatio, hanc in artem ducere tentarunt homines, & eam efficere sibi tum propriam, tum perpetuam mille vanis superstitionibus, quæ diuinæ prouidentiæ, nostrisque sub ea paratis obsequiis multum derogant. Nunquam fortuna satis valida contra seipsam arma suppeditat, à nobis fortiter sumenda, & à Deo suppliciter expectanda sunt.

[x] Plutarch. in Coriolano.

[y] Sueton. in Augusto. Plinius. 2. 1.

Si pro rebus caducis sit inquisitio tam auxia futuri, quanta debet esse pro rebus æternis. Scit Christianus post hanc vitam aliam sibi superesse, pro ratione meritorum aut immensa gloria semper fœlicem, aut suppliciis nunquam desinentibus addictam. Quis & ratione & fide certus de animæ suæ immortalitate, & de futuro iusto Dei iudicio sollicitus de reddendis domino suo rationibus non cogitet, & an futurus sit in perpetuum cum beatis aut cum damnatis; Implicat mentes, libertati nostræ quam experimur; bonitati diuinæ quam credimus mouent controuersiam, tot argutæ quæstiones de prædestinatione, & de signis prædestinationis, sed nodos illos inextricabiles si non soluit absumit viua fides, ardens charitas; Annos æternos in mente habui, inquit propheta, [z] meditatus sum nocte cum corde meo; & exercitabar & scopebam spiritum meum, hoc est verum futuræ tuæ beatitudinis augurium; bene fac & viues; Ama Deum, securus quod amantem, sibique complacere volentem, non perdet, qui nos etiam cum inimici essemus, dilexit. Ambis gloriam, & hæc venalis est, inquit D. Augustinus, [a] eme si vis, nec multum exæstues de re magna propter pretij magnitudinem, tantum valet, quantum habes, imo noli quærere quantum habes, sed quantus sis, res ista te valet, tantum valet quantum es, tu te da & habebis illam; si malus es, dando te illi, bonus eris.

[z] Psal. 76. 6.

[a] Serm. vlt. de Verbis Domini.

Præsagia naturæ sunt vt plurimum mali iam incipientis effectus.

§. 1.

INferiora corpora suæ constitutionis rationem, vim ad actiones quibus seruantur & augentur cœlo debere nemo sapiens dubitauit. Viuunt, agunt, modis infinitè variis, afficiuntur continuo superiorum motu & influxu, quo cessante vt cessarent à motu sublunaria, sic eo mutato mutari debent; toti mundanæ machinæ partes colligantur, [b] vt fœtus in aluo toti corpori materno per continuata ligamenta connexus, impressiones inde recipit. Ab his causis superioribus continuè mouemur, & de futuris pluribus moneremur, nisi mens alio distracta, cogitatione, consilio, studiorum curarumque copia tales motiones non perciperet. At ratio quæ sensum hunc superiorum sic obscurat, quos infert illi defectus compensare conatur per scientias & artes, quibus, vt dictum est, futurum inquirit, ancipiti tamen iudicio, cum post tot sæculorum obseruationes, tot aphorismos, tot exempla, nihil amplius astrologia promittat, quam coniecturas.

[b] Marsil. Ficin. Theol Platon. lib. 13. c. 2.

Cum itaque multa sint quæ humana industria non possumus assequi, vt certas mutationes temporum, quæ non tam è cœlo, quam è diuersa locorum positione, montosa, paludosa, maritima procedunt, Deus & natura non deficientes in necessariis, ea nobis modis aliis reuelant. Futuras cœli dispositiones, pluuias, tonitrua, grandines, ventos, frigora, tempestates, denuntiat nobis aër medius rerum, & ad varias affectiones syderum & locorum mobilis; hic autem sensus animalium afficit & titillat ad signa earundem rerum edenda: Nam inferiores formæ à cœlestibus afficiuntur, illisque vt particularia vniuersalibus & passiua actiuis seruiunt.

Instante pluuia aues fluuiales sese abluendi causa caput immergunt aquis, humerisque suis infundunt; cætera iuxta fluenta lauantur, plumasque vellicant, tum quia prælibatam aëris humiditatem quam appetunt, ampliorem sibi ex aquis ministrant, tum eo quod inquietantur à pediculis qui ex corruptione calida humidaque nati, etiam calida humidaque tempestate, cum per æstatem pluit, magis vigent, acrius pungunt, illos autem aues, tum nostro, tum frigidâ conantur exturbare. Sic araneæ, scolopendræ, scorpiones tunc per muros serpunt, quærentes quod ex aëre vaporoso degustant humidumque

poſt longam in tenebris ſiccitatem reficiantur. Delphini ſuperficiem maris radentes prænuntiant tempeſtatem; fugiunt enim imum, vbi è terra impetu magno turbines erumpentes conuoluunt arenas, priuſquam per aquarum altitudinem viam ſibi ad ſuperiora fecerint; vim hanc maximè fugiunt minuti piſces, quos maiores ſequuntur & depaſcuntur. Tunc etiam mergi ex æquore reuolant, infeſtant enim illos multi piſces ſummum aquæ tenentes. Aëre nebuloſo & pluuioſo hirundines circa humum & parietes volant, quia venantur muſcas quæ ſuperioris regionis humiditatem frigusque fugientes infra decidunt. Hæc igitur præſagia ſperni non debent; nam animalia tali ſenſu ducta meritò dicuntur ſtellæ ſecundæ, per quas certius habemus iudicium quam ex ſtellis cœli, ſunt enim iam cauſæ dominantis incipientes effectus, vnde per talia certius nauticæ periti iudicant, quam aſtrologi ſcientifici. Hanc fortè Aruſpicinam permiſerunt Chriſtiani Imperatores, quia fit ſine magia ſolius naturæ [c] beneficio.

Harum & ſimilium obſeruationum occaſione referunt alias, quaſi ſint occulto quodam inſtinctu futuri mali præſagia, cum tamen procedant à cauſa naturali tales effectus iam producente: Vt cum dicunt [d] ruinis imminentibus præmigrare muſculos, id autem contingit territis, dum ædificiorum compago, partibus hinc inde crepitantibus & minutatim cadentibus diſſoluitur. Inglans frangi ſe ſonitu prænuntiat, inquit Theophraſtes, [e] eſt enim eius materies ampla vſuſque ad opus tectorium, itaut præſentire homines poſſint, quod & in Andro accidiſſe, omneſque è balneis terrefactos profugiſſe traditum eſt. Simile eſt quod dicunt [f] vultures & coruos biduo aut triduo antè aduolare vbi poſt conflictum cadauera futura ſunt, ſequuntur enim exercitus, in quibus ex hominum & iumentorum ingenti collecta multitudine, ex aſſiduis in inuicem aut cum hoſte velitationibus, nunquam deſunt cadauera. Crocodylus diuinatione quadam, inquit Plinius, [f] oua ſua parit & incubat extra eum locum ad quem ſummo auctu eo anno acceſſurus eſt Nilus. Sentit, in littore madentem intus terram, priuſquam inundetur ſuperficies. Idem fieri debet in ſimilibus iudicium exploſa ſuperſtitione quæ refert ad occultas cauſas, quod à manifeſtis & ſenſum afficientibus procedit.

Habemus & nos latentis & iam ingraueſcentis morbi præſagia, ex ſymptomatis quæ functiones & actiones lædunt: ſic ſpontaneæ [g] laſſitudines denunciant morbos vel ex cacochymia, vel ex plenitudine aut ex vtraque nociuis iam humoribus per totum corpus diffuſis, & ſpirituum viam præcludentibus. In gangrena, [h] quæ eſt vitalis caloris extinctio, & incipiens corruptio pars liuet aut nigreſcit, tumi-

c l. 1. Cod. Theod. de maleficiis.

d Plin. lib. 8. cap. 28.

e Hiſtoriæ plantar. lib. 5. c. 7.

f Plin. lib. 10. cap. 6.

f lib. 8. c. 25.

g Hipocr. lib. 2. aphor. 5.

h Fernel. de extremis affectibus, c. 7

da, mollis, ac prorſus cadauerosa. Qui ſæpè & vehementer ſine causa manifeſta animo linquuntur, [i] ij de repentè moriuntur; Id enim mali patiuntur propter imbecillitatem animalis virtutis; & qui frequentes mouent contra fidem quæſtiones, tandem ab illa penitus deficiunt, vt obſeruatum eſt in Iuliano Apoſtata; [k] hæc enim, vt ait Apoſtolus, [l] prophana vaniloquia proficiunt ad impietatem, fide iam in imo pectoris expirante; Non eſt infirmitas, ſed habitus, actus ſuos iam producens in eadem vitia ſæpius labi, id enim arguit maximam in animo corruptelam, vnde naſcitur malorum ſeries.

[i] Hipoc. lib. 2. Apho. 41.
[k] D. Greg. Nazianz. orat. 3.
[l] 1. Timoth. 4.



ALTERATIO PRÆCEDIT CORruptionem.

Lex 4.

NOn ſunt vt plurimum à cœlo, à prodigiis, à cæteris diuinationis artibus petenda cladis & interitus imminentis ſigna, vnaquæque res illa præ ſe fert; quod patitur emittit in faciem, & eſt læſionis illatæ materia ſimul & augurium. Arbor diuturna ſterilitate, ramis retorridis, nihil noui proferentibus quod validè fugat alimentum, exſiccato vertice mortem ſuam prænuntiat: fontes diu parcè fluunt, antequam origine totaliter vitiatâ deſinant; morbum ingrauescentem teſtantur ſpontanea laſſitudine, inappetentia, pallore vultus, totius corporis langueſcente facultate. Dubium quibuſdam videtur an naturæ gratiam debeamus, quod tot alterationes præcedant corruptionem, quod res lento conficiantur excidio; quod ſuccifis etiam poplitibus, ad extremum vſque contra mortem decertent; dubium an expediat nos tam in noſtro corpore, quam in his quæ poſſidemus ita diu concuti, & quod ſemel patiendum eſt naufragium, metu continuum effici. At certè prouidentia ſucceſſiuas illas optimi ſtatus deiectiones nobis non indixit ad ſupplicium, ſed ad cautelam, vt ſcilicet lenioris mali ſenſus excitet nos ad occurrendum grauioribus; vt extinguatur ſerpens in ouo, ignis in ſcintilla, & ſi res forte ſua è manibus noſtris effluentes retineri non poſſunt, placidè videamus illas abeuntes, aſſueto priuationibus, vt minus afficiatur, animo.

Extremi defectus solent à paruis incipere.

§. 1.

CVm rebus creatis præfixus sit à prouidentia, tum quantitatis tum virtutis terminus, [m] conueniens fuit, vt probatum est, [n] eas ad summum sui & concessæ perfectionis apicem ordinatis gradibus peruenire. Hinc continuus naturæ motus, cum non possit ad superiora progredi, necessariò declinat ad inferiora, sed gradatim imminutione vix sensibili, quæ respondeat lentè surgentium profectibus. Legem hanc salua sua substantia seruant in motibus & influxibus suis cœli, & ad eam obseruandam exemplo suo prouocant inferiora; Sol à meridie descendit in occasum luce paulatim decrescente, sicut ascendens creuerat ab oriente in meridiem. Planetam vocant stationarium, cum accedit ad perigæum epicicli, verè tamen in eius perpetuo circulari motu non intercedit quies, sed fingitur eo quod momento motus in anteriora minuitur tam lenta defectione, vt designari non possit vel minima fractione numeri. Cum expirat aër è terra [o] sensim & sparsim parum primò percipitur, sed postquam aëris illius emanationes multæ minutæque confluxerint, fit ventus, vt ex scaturiginibus aquarum riuus; Ideò notatum est ventos ab ortu suo exiguos spirare.

[m] Supra lib. 1. l. 7.
[n] Supra lib. 1. l. 7.
[o] Bacon. historia ventorum.

2. Ingens eruptio Vesuuij, in qua nimis curiosus spectator Plinius occubuit, inceperat à nube instar arboris pini longissimo trunco efflata in altum, & quibusdam sursum ramis diffusa, nam quo euehebatur spiritu, senescente, suoque pondere victa in latitudinem vanescebat, tum explosis silicibus, fracta quæ obstabat alta terra, exitus liberior datus est flammis quæ toti regioni vastitatem intulerunt. Sensim æstatis ardor desinit per autumni noctes frigidas, discussisque arborum foliis, canoris auibus mulctatis exilio perit aëris, camporum, cœli decor sub hyemis accrescentis sibi sæuitia. Antè morbos sanitas leuibus primum tentatur incommodis: obscurantur oculi vix vlla apparenti causa per suffusiones ipso tempore concretas: febris hectica quæ cordis substantiam afficit & depascitur, initio perseuerat sine dolore, itaut vix æger se sentiat ægrotantem. Cancer incipiens à tumore ciceris magnitudine, interdum sine doloris sensu, tandem totum corpus depascitur. Venenum serpentis & canis rabiosi paulatim spiritus inficit & per eos ad cor perueniens necat animal: hinc hominum perfida timidaque malignitas artem

sibi fecit venena sic temperandi, vt citò non noceant, his vti statuerant Carthaginenses [p] sperata captiuorum cum Romanis permutatione, vt captiuis emissis à se lentum darent venenum, quod non nisi permutatione facta mortem inferret. Ita Seianus [q] Druso per spadonem venenum dedit, quo paulatim irrepente, morbus videretur esse fortuitus.

[p] Gellius lib. 6. cap. 4.
[q] Tacit. 4. annal.

Mitius nobiscum agit natura, & cum extremos casus à paruis orditur non sæuit in nos ex insidiis; sed occultat, & moderatur quantum potest suos defectus; pudori suo, nostrisque timoribus parcit. Mali venientis satis aperta dat signa; quibus possit præuideri, nec totam simul effundit humoris peccantis tabem, ne talis ab extremo in aliud præceps transitus noua fit ægritudinis accessio. Ita sapientes [r] melius esse censent, amicitias cum minus probantur, sensim dissuere, quam repentè præcidere; non negant aliquando recedendum, sed paulatim relato gradu, vt fit vrgente belli periculo, saluis signis, salua militari dignitate. Si ad Reipublicæ [s] conseruationem alicuius potestas est minuenda, id expedit fieri modicè, non vno simul impetu, non cum honoris contumelia, vt facilius toleretur. [t] Magistratus non potest iudicare, præcipere, eo die quo magistratu priuatus erit, vt ab eo recedat sensim deficiente potentia.

[r] Cicero 1. officior.
[s] Arist. 5. polit. 11.
[t] l. 13. ff. de Iurisd.

Cum artem experientia fecerit & tot exemplis didicerimus, exiguum esse malum nascens quod per moras sæuissimè grassatur, prudentis est obseruare vel minutissima, quorum defectu magna concidunt. In conseruanda Republica maximè cauendum est ab eo quod paulatim irrepit, inquit Aristoteles, [t] latet enim corruptio quæ non tota simul fit, sed mentes vt sophista decipit; ex falsis positis principiis inferuntur falsissima & absurdissima; à recto paucis primum passibus aberrans iter, suo progressu deducit in contrarium. Dæmon non statim tentat hominem spiritualem de grauioribus peccatis, inquit D. Thomas, [u] tyrannus ille sensim occupat dominationem, sæuus, implacabilis & qui, si pepeceris, non parcet. Occasione conuersationis, vrbanitatis, morbi sanandi, laboris relaxandi causa indulgetur sensibus, quod deinceps vt debitum exigit natura, gratiam vertens in obligationem: Vnius interdum regulæ defectu ruit tota domus, [x] leuis in veste scissura facilè dilatatur; torrentes si vel minimum cœperint ingressum, totum introducunt fluentem. Quid interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu, an aqua paulatim subeunte nauis oppressa subsideat. Habeti non debet vt paruum quod in cumulum obruentem solet accrescere; non est leue, quod Deum lædit; quod de toto corde, de totis viribus illi sacratis detrahit. Cur ergo Doctores quidam blandiuntur humanæ fragiliti? cur tentant inani philosophia, latam viam efficere, quam Chri-

[t] Politico. lib. 5. cad. 8
[u] 3. q. 41. a. 4.
[x] D. Chrysost. hom. 19 ad popul. Antioch.

ftus arctam prædixit; luctum sanctis indictum, in mundana gaudia conuertere; pacisci conuentionem tenebrarum cum luce, sensuum cum Christiana pietate, philautiæ cum charitate Dei & proximi; soluere quod antiqua Patrum disciplina strinxerat; cum nobis vigilandum & cauendum præcipiatur, securos tamen, sibique nihil timentes hostibus dedere; tandem docere seculares, quomodo peccando non peccent? Doctrinæ christianæ finis est, professores suos efficere quantum licet puros & in posterum auersos à peccato; at peccatum fouetur per actus consentaneos, tollitur autem per contrarios qui fortiter ad asperiora nitantur, qui per fructus dignos pœnitentiæ sensus rationi subiiciant, vt qui fuerat sub initiis labor, velut in naturam, & in vitam cœlesti voluptate refertam transeat.

Solet esse nexus quidam malorum.

§. 2.

INualuit apud vulgus prouerbialis hæc sententia, malum incomitatum, seu solum non venire; præcedens gradum esse sequentis, & miseros mille casibus actos aduersam semper fortunam insequi. Non probatem quod ait Plato, malum esse de genere infinitorum, & in deterius lapsos non magis retineri posse, quam graue pondus in præceps ruens vrgente se & quo plus procedit, accelerante motu. Hæc desperata de rebus vim passis opinio non debet admitti; natura quippe certas habet mali vexantis accessiones & remissiones; hyemi succedit æstas, tempestatibus serenum, alioquin iampridem dissoluta & in nihilum esset redacta mundi machina, confusis aut deletis rerum omnium speciebus. Propterea diximus [y] mala bonorum vel mixtione vel successione vt plurimum esse temperata. Tamen sicut inter homines huic obnoxios vicissitudini reperiuntur aliqui bene fortunati, [z] quibus magis fœliciter quam cæteris cuncta succedunt; sic à contrario sunt alij aliis infœliciores, qui rerum sortem semper experiuntur aduersam, ipsismet beneficiis, vt impura corpora probis licet alimentis, læduntur; quod habet vita dulcius, ad eos perueniens acessit; quidquid fiat, miseri sunt; quidquid eueniat, in suum colorem trahunt.

[y] Supra lib. 1. l. 10. § 3.

[z] D.Thom. lib. 3. contra gentiles.

Platonici [a] ordinem animarum assignantes planetis, dicunt tales esse sub absoluto dominio Saturni, qui cæteris superior, facit à rebus externis abstractos, hisque si se misceant, semper infœlices: Astrologi continuos illos aduersos casus tribuunt maleficis, in alicuius genesi, corpore, quadrato, vel oppositione, primam, decimam, par-

[a] Plato in Timæo Mars. ficin. de vita cœlitus compar. c. 22.

tem fortunæ & earum dominos lædentibus. Si mitior sit genesis; seriem licet non perpetuam aduersitatum, procedere dicunt ex saturni domibus immediatè se sequentibus primam & secundam domum cum infortunis occupantibus; Etiam ex occursu maleficorum per profectionem, directionem, transitum, paucis interiectis temporibus sibi succedentium. Antipater [a] Sidonius Poëta omnibus annis eo die quo genitus erat febre laborabat, & eadem die tandem mortuus est: hæc infirmitas annua, si fides habetur astrologis, videtur adscribenda soli per annuam reuolutionem redeunti ad locum radicis ab infortuna grauiter læsæ.

Apud Romanos [b] habebantur aliqui dies infausti in quibus cum aliquando dura passi fuissent, deinceps in illis exercitum conscribere, legiones educere, manus cum hoste conferere, peregrè proficisci, fœdus vel nuptias inire, exitiale putabant, quasi semel experta semper recurreret aduersitas, stulta vanitate, quæ spem & fortitudinem in aduersis elidit. Videtur idem esse sensus iratis, dum obuia frangunt & proiiciunt, velut de meliori fortuna desperantes, & imminentem aliam præuenientes fati sæuitiam. Sic Nero [c] amissarum rerum nuntio accepto ira furens fregit pretiosos duos cristallinos calices; an statim à graui damno, velut interitus sui prænuntio inuidebat aliis vsum rei sibi charissimæ; An aduersum & iteratò sæuiturum fatum placare nitebatur hoc velut pretiosi muneris sacrificio; sicut Hebræi [d] credebant in mactandis animalibus, rebusque suis sacrificio dissipandis mala cœlitus imminentia ab ipsis ad sua deflecti.

Sed missis superstitiosis obseruationibus si conuertamur ad secundas quas diximus stellas, scilicet ad causas sensibiles tum naturales, tum morales, constat [e] morbos quosdam esse connexos & consequentes, cum vnus est alterius causa, vt quem obstructio, horrendum symptoma, dolor, syncope consequitur. Sic humores vniuersi ad commotam & calefactam sedem facilius permeant & ad dolentem confluunt. Omnes inflammatæ particulæ tenduntur, tensæque dolorem sibi conciliant, quo fit vt inflammationes augeantur, conuulsionesque excitentur: à natiuitate surdus etiam mutus est, quia non innato sed audito sermone loquimur; ex bello agris deprædatis & vastatis sequitur fames, ex fame prauaque nutritione morbus popularis, pestisque luxuriantem generis humani multitudinem demetens Serpit in fructibus corruptio, & vel contactu, vel emissis prauis vaporibus infectus aër totam facilè congeriem absumit. Denique cum à paruis incipiant defectus, vt dictum est, neglecti crescunt in immensum, auctique validius quæ tetigerint, infestant. Ex ancillis nascuntur [f] serui, & ex læsa contra naturam origi-

ne

[a] Valer. Maxime. lib.

[b] Alexand. ab Alexan. lib. 4. c. 10. Gellius. lib. 5. c. 17.

[c] Plin. lib. 37. cap. 2.

[d] Marf. ficin. de vita cœlit compa. c. 22.

[e] Fernel pathologiæ lib. 1. c. 10.

[f] §. serui Instit de iure personar.

ne sequutura proles alterius dominio remanet mancipata.

Tyranni rationem habere se putant augendi quotidiè suas cupiditates & vexationes; In hoc potissimum miseri quod postquam in se odium priuatum, publicumque concitarunt, vix securè valent suæ feritati finem vel modum imponere. Contra Rempublicam infœlici successu grauiter læsam audacius insurgunt hostes, ab ea dum sibi timent, deficiunt amici & in rebus priuatis publicisque circum euersos ingens est solitudo. Patitur quis naufragium, plures inueniuntur qui sibi potius quam misero reliquias colligunt; quidquid intonent leges, [f] prohibeantque sub pœnis grauissimis è re tam luctuosa compendium sectari; vnius calamitas, multorum irritat cupiditatem, & fracta nauis, domus incensa, fit occasio furtis & direptioni. Qui potentioris iniuriam passus est, timet iterum inferendam, hoc enim habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quos læserunt oderunt, velut infensos improbitatis suæ testes & hostes. Ita tradit illos Deus in reprobum sensum; apponit iniquitatem super iniquitatem non vulnerando, sed non sanando, inquit D. Augustinus, [g] qui tales sunt vt curari non mereantur, in ipsa malitia proficiunt. Abyssus abyssum inuocat; sic omnia vitia capitalia [h] generant alia, vt videre est in singulis. Crimen crimine tegitur; Dauid adulterium suum cumulauit homicidio; furem supponimus si quid obstet, cæsurum; Iurisconsulti in tit. de præsumptionibus, seruum fugitiuum etiam furem esse coniiciunt.

[f] l.1.Cod.de naufragiis.

[g] In Psal 68. concio. 2.

[h] D.Thom. 2.2 q.33. a.6.

A pedibus didicere manus peccare proterua
Non miror furem, qui fugitiuus erat.

Internecina testamenta dicebantur, [i] quæ quis falsa fecerat, & vt effectum haberent, eum de cuius hæreditate agebatur, occiderat. Timendum itaque peccatum, vnde cum ex nobis non possimus surgere, possumus in alia & alia, in apertum barathrum, seipsam præcipitem agente malitia, labi.

[i] Cuiac. obseruation. lib.1. cap.2.

Repentinus aliquando contingit interitus.

§. 3.

His quæ diximus de mali venientis præuisione, de eiusdem lento qui nos ad arma vocat progressu, obstare videntur subiti simul & inopinati sæpè contingentes rerum interitus. Videmus mare momento verti, ex tranquillo furens, quæ læta & in triumphum vexerat sorbere nauigia; vidimus oppressos ruina suæ domus quæ debuerat esse vexatis tutum [l] receptaculum; quantos quotidiè mor-

[l] l. 1. 103. ff. de reg. iur.

bus acutus, mediis in priuatis publicisque negotiis alligat lecto? Quantos longum iter, nuptias, ambitus meditanres sternit apoplexia, rapit subita mors insalutato cui tantis affectibus adhærebant hospite mundo? Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium si tam tardè perirent cuncta, quam fiunt, at durissimum videtur quod cum lentè proueniant incrementa, festinetur in damnum, malaque vndè minus expectentur, erumpant. Propterea fortunam antiqui volucrem effinxere & Diis inferis [k] volucres hostiasque nigras offerebant, quia citissimè simul & in tenebris, ne his occurratur, desæuiunt.

[k] Plin. lib. 2. c. 1. Euseb. præparat. Euang. lib. 4. c. 4.

In his nemo neget falli mortales, sed sua culpa, dum non possident res prout sunt natura sua his obnoxiæ casibus; non aduertunt præjacentes aduersitatis causas, & vt spei suæ plurimum blandiantur, signis & coniecturis omnibus fidem derogant. Peritus nauta nouit maris indolem, variam, infidam, ad omnem ventorum vim agitari facilem, itaque nunquam soluit è portu nisi naue modis omnibus instructa ad ferendam tempestatem, quam quia semper paratus expectat, & vigil ex signis pluribus coniicit, non patitur repentinam. Fiunt & in aulis fortunæ, in bellis vitæ naufragia, sed præuisa quibus se sciens volensque deuouit fortunæ litantium animus. Vt arbori sorbo [l] folia simul decidunt vniuersa, cum à cæteris paulatim diffluant, ita scitur ab omnibus aulicos momento spoliari, sereno cœlo fulgure percuti, ne minis exterrita, vel suspicione læsa potentia, tanta moueat in sui tutelam, vt si cadendum illi sit, totam secum trahere tentet Rempublicam. Cum ex alto præcipitium hoc aulicis tot exempla tum externa, tum domestica denuntient; huius tamen aleam subire volunt, & his periculis regum affectus tempestiua celeritate promereri. Si hos nimius splendor non excæcauerit, si sapiunt, casum suum innumeris indiciis præuident, saltem ex immoderata fœlicitate, quæ timendam principis inuidiam in se concitat. Sic morbos acutos, apoplexias, casumque præuident medici [m] cum plenior corporis habitus sui summum attigit, itaque remediis, vacuatione, diæta soluendum præcipiunt. Idem fieri debet iudicium de mulierum amore cæco, volucri, ad id quod statim nouitate placuerit, translatitio; Idem iudicium de mundanorum affectu, suum interesse, suaque commoda hinc inde venantium, propterea dicunt sapientes cum ciuilibus amicis viuendum sicut cum futuris inimicis, nec vnquam illis arma committenda, quibus si fiant datæ fidei desertores, nobis possint nocere.

[l] Plin. lib. 16. cap. 24.

[m] Hypocr. lib. 1. Aphor 3.

Cur ergo prouidentiæ contumeliosi sumus quasi mala nos ex insidiis aggrediantur, cum insit rebus omnibus natura sua variis implexa diffidentiæ ratio; cum quodlibet emergens damnum tot præcedant signa, tot sapientum præsagia, tot in similibus exempla.

Repentinum igitur & insperatum haberi non debet quod venit ad nos præmissis pluribus nuntiis, sæpius cum rumore, quo vel ad fugam vel ad patientiam instruimur. In medio rerum positos homines [n] oportet esse animo semper prompto, atque intento, vt sunt athletarum corpora ad ictus vitandos cauta, aut ad faciendos parata. Quis in aperto conflictu, quis in excubiis positus queri potest de hostis irruptione, quam non obseruasse stupor & crimen est, & quis inter mortalia, meritò queri potest de mortalitate, quam licet præter spes humanas, iure tamen suo infert natura, etiam præmonitis. In omni obligatione [o] vbi dies non ponitur, præsenti die debetur, dilatio solutionis, pendet ex creditoris arbitrio, & si non implet debitoris vota, mota tamen actio non est præceps, nec antè tempus, quia silente creditore dies omnis ad solutionem interpellat. Quot sunt singulis diebus morientes, quot sunt in Ecclesiis sepulchra, in cœmeteriis ossa, in vrbe viduitates, in iudiciis lites de defunctorum hæreditate, quot testamenta, quot instrumenta publica de defunctis loquentia, tot sunt denuntiationes mortis. Instantem omni ætati, omni die tympana moësto suo concentu personant, & quatimur quod veniat repentina, spesque nostras ex insidiis præripiat.

[n] Gellius lib. 13. c. 26.

[o] l. 14. ff. de reg. iur.



ALTERATIONIS ET CORRVPTIONIS causæ sunt internæ vel externæ.

Lex. 5.

PAres nascimur, natura non discernit principem à pastore, si quid adiicere videtur vanitas, eum aliquos vtero fusos excipit purpura, vestis est, & exterior ornatus nihil ad iam nati corporis substantiam, habitusque conferens. Eadem omnibus hominibus posita lex est, idem modus conceptionis, nutritionis, conformationis fœtus in visceribus maternis, & quia pares sunt illic adipiscendæ perfectionis causæ, par est, aut exiguis distinctum interuallis nascendi tempus. At cum in omnes homines lata sit sententia, terra es, & in terram ibis, & hanc qui non audiunt, videant; eum omnes eadem maneat mortis necessitas, diuersis tamen id contingit temporibus, quia diuersæ etiam infinitæ sunt quæ vitam alterant, & auferunt, causæ.

Quid est homo, [p] quodlibet cassum vas, imbecillum illi corpus

[p] Seneca in

consolat. ad Marciam. c. 11. & fragile, nudum, inerme, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, ex infirmis fluidisque contextum; frigoris, æstus, laboris impatiens, ipso rursus situ & otio iturum in tabem, alimenta metuens sua, quorum modo copia modo inopia rumpitur; odor illi, saporque, & lassitudo & vigilia & humor & cibus, & sine quibus viuere non potest, mortifera sunt, quocumque se mouet infirmitatis suæ statim conscium, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, aura minus familiari læsum, inter aduersa semper pendens, donec illud insperata mors opprimat. Itaque nascimur vno modo, multis morimur, gladius, laqueus, præceps locus; venenum, naufragium, aliæ mille mortes nobis insidiantur, nihilque tam exiguum quod in pernitiem generis humani non valeat. Cum ex multis constemus velut ex rapto, quod suum est eun&a vindicant, & tum partes compositionis, tum quæ nos circumstant magis actiuæ, minus conuenientes in nostram conspirant dissolutionem, vt simus maximis minimisque elementis & vermibus præda. Tot hostiles causas à quibus incerto varioque tempore, singula deuastari necesse est, reducimus ad duas classes; vel enim sunt internæ, quæ nos sua diuisione perturbant, debilitant, conficiunt; Vel sunt externæ, quæ nos obsident & pro speratis quibus indigemus auxiliis, vim mortiferam inferunt.

Vix vlla stare potest Respublica, quibuscumque munita præsidiis eum ciuili simul & externo bello vexatur, nam vt altius surgunt & periculosius conuoluuntur fluctus maris quam fluminum, ita metuendæ magis sunt potentioris status seditiones, vertit enim vires suas in suum damnum, tuncque videtur desperata salus, eum alicuius arbitri res compositurі loco, sæuit externus hostis, pessimorum partes fouens & iuuans. Vnde fit igitur vt hominum vita, iam constans partibus ad diuisionem propensis, simul adhuc à tot externis nocentibus expugnetur? Non apparet tantum alienæ misericordiæ exposita sed feris à quibus dilanietur proiecta, & in certum naufragium inermis deuota tempestati. Quidam existimant tot ex vita nobis esse concessos exitus, ne nolentes in ea retineremur: Naturam misertam nostri [a] genuisse venenum, cuius haustu facillimo, illibato corpore, & cum toto sanguine dormientibus similes extingueremur, à vitæ tædio cæterisque cruciatibus liberi. At priuationem pro fine sibi non proponit natura, tendens semper ad id quod melius est; imo plerique vitam licet ærumnosam, sic complectuntur, sicut qui à torrente rapiuntur, spinas & aspera. Si mors portus est, qui nos à fortunæ fluctibus eripit, non debuerat tot circundari, tot prohiberi scopulis, quibus doloris causæ multiplicantur non finiunt.

[a] Plin. lib. 2. cap. 63.

Sanior est Christianorum sensus qui vitam hanc mortalem, tot

aduerſis exagitari putant, ſic decernente prouidentia, vt boni fœlicitatem quærentes, ſuis & alienis exemplis diſcant, terram eius rei quam quærunt non eſſe regionem, in oceano non inueniri ceruos, piſces in montibus, nec in caducis rebus vera bona; vt citra concupiſcentiam, quantum vitæ neceſſitas exigit, talium vſu recepto, ſpe ferantur ad æterna, & hæc innocens fortiſque mortis exercitatio, vitæ ſenſualis ægritudines, mortis naturalis metus extinguat, vtriuſque conditionibus homine iam ſoluto, & velut æternitate donato.

Prodeſt malis tot obſidentium aduerſitatum ictus ſæuiſſimos pati, minas grauiores præuidere; vt ſciant hiſce rebus, etiam dum blandiuntur, fidem non habendam; ſibi, diu commotis & vellicatis tandem cadendum; affixos volubili rotæ, cum eadem conuerti, & à ſibimet ipſis præcipuè cauendum, cum grauiora ſint quæ ab internis cauſis procedunt mala, vt ſæuiores ſunt ab imo maris ſurgentes procellæ. Has igitur aliquas internas externaſque mali cauſas hic ſigillatim expendimus ad diuinæ prouidentiæ nos erudientis gloriam, & hominum inter iſta viuentium, diſciplinam.



AB HIS QVIBVS CONSTAMVS deſtruimur.

Lex 6.



INternas cauſas interitus contemplanti, illud primum occurrit, tam naturale nobis eſſe minui quam augeri, mori quam viuere, cum eadem ſint vtriuſque, principia & ſicut quantitas partium extenſione ſimul & terminis conſtat, ſic eſſe noſtrum vita breui, morte prolixa, & exiſtentiæ partibus omnibus inſerta. Non eſt, non numeratur vita niſi per mortes; adoleſcentia mors eſt pueritiæ, virilitas adoleſcentiæ, ſenectus virilitatis, ſic vita minutiſſimis portiunculis dum datur, eripitur, ſi quidem motu perpetuo cœlum rotat momenta, dies diem trudit, & quod accedit annorum numero, præfixæ durationi detrahitur, vt in clepſidra quo plus effluit, minus reſtat.

Inſitæ ſunt humano corpori morborum & mortis cauſæ, [r] quædam naturales, aliæ præter naturam; Naturales temporum, ætatumque decurſu ſenſim nos immutant, & ſine ſenſu in extremum ſenium mortemque deducunt. Tales ſunt partes ſeu qualitates elementorum

[r] Fernel. lib. 4. c. 8.

contrariæ, quæ dum pugnant, cuicumque cedat victoria, sequitur compositi dissolutio. Quamuis vitæ fomes positus sit in humido primigenio, pingui, oleoso, permanente, qui propria est spiritus & caloris materia, per ætatem tamen absumitur pabulum hoc à calore qui dum conseruari & perfici naturaliter desiderat, semetipsum cum alimento suo conficit, & progredi volens properat ad interitum.

f Id. Patholog. lib. 11. c. 11.

Præter naturam f insitæ nobis morborum causæ dicuntur, quæ vel ex paterni seminis, vel materni sanguinis vitio exorræ, similem inurunt proli temperaturam, paresque suis temporibus ægritudines hæreditarias ingenerant. Transit in liberos vita, vt in hæredem fundus, cum sua seruitute suisque oneribus, eadem causa viuentes morbosos, tandem mortales efficit.

t Supra. lib. 1. l. 10. §. 3.

Iam inductione probatum est, t in hac sublunarium regione, vbi durario priuationibus, status omnis mutatione perficitur, vbi nihil sine successione perpetuum, nullum bonum dari sine mali permixtione; nocere quæ iuuant, modis diuersis, vtiliaque censeri; quæ minus nobis sunt aduersa. Sic alimentum vniuersum concoctione mutari non potest, nam quantumcumque benignum & familiare sit, alteram partem idoneam ad corpus alendum, alteram discrepantem habet & ineptam, quam non sic foras extrudit vis expulsiua, quin indè sanguis complexioque plurimum afficiatur. Oportuit esse vim concupiscibilem voluptatis u allectam illecebris, quæ nos ad sensibilia vitæ fouendæ necessaria transferret, alioquin illa, vt nimium infra nos posita neglecturos: Opportuit esse passiones, quæ sub rationis imperio militantes, illi plurimum conferrent ad solertem mali fugam & intrepidam constantemque boni conuenientis prosequutionem. At quæ mala mortalibus non intulit, & quotidie non infert concupiscentia primæ præuaricationis mortisque causa. Hinc quotidiani gulæ, veneris, excessus qui fortunæ facultates exhauriunt, corpus vel copia suffocant, aut languidum effœtumque morbis innumeris interdum horrenda tabe conficiunt. Passiones vocari solent perturbationes quia mentis consilia perturbant, rationem non exaudiunt, & si videntur illi militare, similes sunt copiis quæ signum receptui negligunt. Eas aliqui vocant appendices, x velut essent in anima, malorum spirituum, animantium, lapidum, adulterinæ proprietates appensæ, ex quibus similia procedunt opera, dæmonum immanis nocendi cupiditas, ira leonum, porcorum ingluuies, duritia lapidum. Inde lites, pugnæ, bella ambitionis, auaritiæ furores, priuata, publicaque mala quæ proiiciunt animas, quæ diuinas humanasque leges impetu modum non capiente, violant. Si tam acerbè semper non desæuiunt in aliorum pernitiem, saltem priuato

u Supra lib. 1. l. 11. §. 2.

x Clem. Alexand. strom. lib. 2. cap. 9. Paracelsus libro de Lunaticis.

ipsas parturienti plurimum nocent, tum animæ, tum corporis parricidæ, hanc vtramque partem ægris cogitationibus conficientes.

Has ideo perturbationes inter euidentes & necessarias morborum causas recensent medici, [y] quarum, & si sint moderatæ, nullus ferè vsus præterquam gaudij, hoc enim exhilarans & dilatans cor, spiritus diffundit, natiuum calorem suscitat, sanguinem humoresque extenuat, quibus conseruatur sanitas; quod si modum excedat, & vehementior sit, tum animæ tum corpori plurimum nocet, impedit enim vsum rationis, [z] quia fertur in obiectum ipsi contrarium, sensibus ita blandiens, vt totam ad se rapiat attentionem. Plures etiam referunt [a] extinctos morte subita præ nimio gaudio, scilicet excedente cordis dilatatione qua spiritus omnes effusi sunt, nullo dato tempore quo consisterent, & aër respirationi necessarius traheretur. Sic mortui sunt, Chilo, Sophocles & Dyonisius Siciliæ Tyrannus, vterque accepto victoriæ nuntio: ita concidit mater è pugna Cannensi videns redeuntem filium incolumem contra falsum nuntium: tollitur vita, eo quo recreati videbatur remedio.

[y] Fernelius pathol. lib. 1. c. 18.

[z] D. Thom. 2. 2. q. 34. a. 3.

[a] Plin lib. 7. c. 53.

Quandi pereunt propter amicos qui tamen existimantur firmissimum vitæ ciuilis præsidium, nam pro his in solidum obligantur fortunæ, suis & alienis iactantur periculis. Est pecunia pretium rerum omnium, & in ea videntur omnia possideri, multos tamen perdit, tum fœlicitatis insolentiâ, tum impetu potentioris, cuius inuidiam & cupiditas irritat. Constant omnia calido & humido & vtraque qualitas est vitæ simul mortisque principium; Nam in calida regione homines minus viuunt, eo quod æstuosus cœli status spiritus inflammat, sanguinem & humores extorret, bilem exacuit, morbos acutos generat, poros patefacit, quibus calor natiui vis dissipatur. [a] Humido plurimum constant plantæ aquatiles & domesticæ [b] magis cultæ, ideo breuior illis vita, quam sicciori solo natis & syluestribus: generaliter in omnibus humidum est accretionis & corruptionis causa. Florentem putares familiam fœcunda liberorum educatione, hi tamen numero suo partitas inter se facultates exhauriunt, & antiquum splendorem deiectione status obscurant. Immensa militum multitudo, qua constabat Xerxis exercitus & obtinendæ victoriæ spes, strauit eum per Græciam, & quæ regi, quæ se tota vti non valebat, pondere suo victa procubuit. Nulla magna ciuitas diu potest quiescere, si foris hostem non habet, inuenit domi, & suis ipsa viribus oneratur. Percurre cætera vitæ tum naturalis, tum ciuilis munia, nullum periculo vacuum inuenies; sed cuncta iisdem ipsis quibus nitebanrur, fundamentis concuti, & extremam pati dissolutionem. O rerum mortalinm vanitas; ô fallax in illis posita spes? nutanr, nocent, interimunt, quæ iuuare debuerant.

[a] Theophr. hist. plant. lib. 4. c. 14.



EXCESSV PLVRIMA DEPEREVNT.

Lex. 7.

c Supra lib. 1. l. 1. §. 3.



Æpè diximus [c] omnimodam perfectionem in ente primo, vno, infinito tantum reperiri, vtque fieret eius similitudo quædam in creatis, collectas fuisse singulares vnitates, [d] quæ ad infinitatem magis accederent sua multitudine, & ad vnitatem partium ordinata constitutione; sic omnia sunt in omnibus, [e] sic insunt elementorum, cœlique vires in quolibet mixto, resque diuersæ deficientes à suis principiis confluunt in vnitatem multa complectentem, diuinæquæ magis similem, vnica quippe forma continentur. Hæc est primæua ratio cur res omnis constat temperatura naturæ suæ conuenienti, & cur ex diuisibili multitudine surgit formalis indiuisibilis vnitas.

d lib. 5. l. 2. §. 1.

e Ibid. l. 4.

Aristoteles cœlum dicit constare ex caloris frigorisque mistura, vnde nec torpet nec ignescit; Motus eius perfectior est motu elementorum, quia cum partium eius nulla sit grauis, nulla leuis, neque à centro neque ad centrum fertur, sed circa centrum. Iupiter planeta [f] dicitur fortuna maior, eo quod est mediæ virtutis inter solem & venerem temperatæ, est etiam medius inter solem & Lunam, vnde complectitur omnia, denique sol est ad nos temperatus. Saturni frigidi diurna conditio melior, Martis calidi, nocturna, sic enim temperantur & nobis temperatis minus fiunt noxij. Sub zonis temperatis [g] optima fit corporis constitutio, & ad egregias animi functiones aptior. Ita Græcos mediam orbis regionem sortitos, Aristoteles dicit [h] esse animosos & ingeniosos. Ex anni tempestatibus verna salubrior est, quia magis temperata Quid multis opus est, vita, vitæ sanitas, pulchritudo, delectatio, fœlicitas, ars omnis, vt ordine, sic agendi modis, inter defectum & abundantiam mediis constat, ita partes toti suo, scilicet mundo, consentiunt, quem Deus fecit in pondere, numero & mensura. Mediocritas est entelechia & forma quædam vniuersalis virtutum omnium, etiam Reipublicæ quæ est vita ciuilis. In ea non debent esse nimiæ diuitiæ, [i] quia pariunt superbiam quæ rationi non obedit, nec nimia paupertas quæ est impotens & fraudulenta, deiicit animos, & ineptos efficit ad regimen. Vt igitur operationes tum naturales, tum humanæ stant

f Marsil. Ficin. de vita cœl comparanda. c. 5.

g Hypocr. Aphoris. 47. lib. 6.

h lib 7. Polit. c. 7.

i Arist. 4. Politicor. cap. 11.

ſtant per mediocritatem, ſic pereunt per exceſſum & defectum, rupto ſcilicet eo vinculo, quo partes in vnitate formali continebantur.

Obruit recipientem qualibet excedens copia.

§. 1.

SIue res videas in ortu ſuo, vel iam natas in actionis ſuæ progreſſu, ſemper naturæ tendentis in finem ſuum vires obruit, aut ſanè vitiat, cauſæ materialis vel efficientis exceſſus. Quotidie naſcentem in focis ignem extinguit maior quam deceat impoſita lignorum ſtrues: cum in vtero materno exundant vitæ principia, fiunt plurimæ conceptiones,[k] ſed minimè vitales, ſæpius monſtroſæ, prodigioſæ, inauſpicatæ, & quas ſequi ſolet ſterilitas. Ideo prægnantibus aliquibus mulieribus ſanguis extrahendus eſt, ne copia fœtum ſuffocet. Similiter laxis in vtero vinculis, membra turpiter producuntur vltra debitam ſibi figuram & quantitatem.

k Plin. lib. 7. c. 11.

Eadem in alimentis ratio, nam cum oleæ ſitienti[l] imbres copioſi acceſſerint, vitiatur oleum in amurcam & oliua nigreſcit; Ita rore & leui pluuiarum ſtillicidio plus agri proficiunt, quam effuſa torrentis vnda, licet exceſſum terra reſpuat, & ad quatuor circiter pedes humidum excipiens, illud deinceps qua data via permittat effluere. Pinis hic eſt morbus[m] ex abundantia, vt toti vſque ad extremum corticem, tædifiant, ſic obeſitate moriuntur, cum enim nullum tranſitum habeant ſpiritus, ſtrangulantur, ſicut in animalibus accidit, quæ vltra modum pingueſcunt. In nobis ex probati licet ſanguinis copia, fit nimia repletio quæ naturæ ſymetriam excedens, vires opprimit, viam obſtruit ſpiritibus, motus tardat, gignit interdum phreneſes, apoplexias, morbos innumeros. Phlegmone nihil aliud eſt quam tumor ortus à ſanguine, qualitate laudabili affatim extra venas, maiori copia quam parti alendæ ſit opus, effuſo, qui calorem, ruborem, tenſionem, pulſationem, acerbum dolorem indicit, eo plus quo ſanguis purior eſt. Ex hoc alimentorum exceſſu putant medici omnes ferè corporis morbos originem ducere, ideoque toti ſunt in ſanguinis miſſione quæ ſupplet vires ab antiquis vſurpati vomitus & ieiunij. Exiſtimant politici ciuile corpus vt naturale paribus de cauſis ægrotare, paribus remediis ſanari; tyrannides, ſeditiones, morum corruptelas, legum contemptus, ex nimiis naſci diuitiis, & his opportunè ſubueniendum per id omne quod excedentes facultates imminuit; clementi ſeueritate, dum per priuata quædam incommoda publicæ conſulitur tranquillitati.

l Plin. lib. 15. cap. 3.

m Mathiol.

AAaa

a D. Hieronym. in vita Malchi. A pluribus iam sæculis sancti Patres [a] conquesti sunt; Ecclesiam diuitiis maiorem, virtutibus minorem effici, impedimenta hæc esse, non adiumenta, onera non subsidia, maximarum opum possessione, Religionem non fulciri, sed euerti, [o] quippe contrario indoli suæ, dum nata & formata fuit, temperamento; hinc, inquiunt, quantum humanæ facultatis accessit, tantum cœlestis disciplinæ recessit. Nam diuitiæ pietatis filiæ, tot sibi famulantium manibus matrem suffocant. Ambiunt homines non tam sacerdotia quam lucra, non officium, sed officij splendorem & prouentus; sub religionis titulo exercentur injusta compendia; Ingemiscit orbis his excessibus læsam esse religionem, tamen obstat Religio, ne sicut in ciuilibus huic occurratur nociuæ repletioni: Non est enim Religionis sed singulare personarum vitium, vota pietatis pretiosa quibus Christi corpus vngitur, quibus domui suæ prouidit * turpiter simul & impie dilapidantium.

o Saluianus lib 1. & 2. ad Ecclesiã. Catholicam Petrus Damiani opusc. 20. 15. 31. & passim.

* Rupert. in Genes. lib. 7. c. 37.

Iterum multi nobis obiiciunt nunc Ecclesiam periculosius laborare litterarum, quam diuitiarum intemperantia nectunt arguti nodos, & ambiguam significationem verbis alligant, tum partim soluunt, sic dubiam & infirmam efficiunt fidei veritatem. Studium per se bonum, per accidens fit in illis malum, [p] quia retrahit à magis vtilibus & necessariis; refertur ad vanitatem non ad Deum; Tumentes magistri ludunt animarum pretio, quas certis opinionibus addictas & coniuratas, habent vt gratissimum eruditionis suæ spectaculum.

p D. Thom. 2. 2. q. 167. a. 1.

Lugenda magis Doctorum quorundam peruersitas qui cum in nullius authoris eant sententiam, contrarias simul discunt, in vtramque parati eodem ore calidum frigidumque spirant, prout mundanæ gratiæ, vel vtilitatis spes affulserit. Peccant in legem naturæ quæ bonum cum vno & vero conuertit. Non est igitur bona eorum sententia, quia non vna, sed multiplex & versatilis; non vera semetipsam contradictoriè rescindens, etiam dum vera dicit mendax propter euulgatas in contrarium opiniones quæ fidem ei derogant. Monstrum est & inauspicata naturæ deuiatio, si quid nascitur præter determinatæ speciei formam, si plurimum simul partes vel geminatas, vel extremas extremis, aures & manus pedibus turpiter annexas, præferat.

Datur quidem aër omni vento mobilis; dantur specula quæ figuras omnes obiectas referant; dantur mollia impressiones omnes excipientia; Nec mirum est cum sub externis fortioribus se tantum habeant passiuè, tanta varietas non ipsis, sed variis agentibus adscribitur, se tamen quantum possunt, vindicant à confusione, cum species illas non simul, sed successiue recipiunt. Motus enim & omnis

actio naturalis determinatis continetur limitibus & in certum sibique proprium tendit terminum, vnde cum turbo inæqualiter in se reflexus obuia conuoluit, non est propriè motus, sed conuulsio laborantis naturæ. At Doctores cœlis comparantur quia non patientis sed agentis, causæque superioris vices agunt, nec ergo debent ab aliis sic affici vt varij sint, sed doctrinæ suæ certum lumen & influxum inferioribus, quantum capere possunt, largiri. Qua ratione dirigent animas, si nec eorum sententia in certam veritatem non dirigatur; Nautas maria sulcantes non diriget acus magnetica, si tam in orientem & occidentem, quam in septentrionem conuertatur, nec rectam tradet morum institutionem in vtramque partem mobilis doctorum sententia.

Vsurpant in negotio salutis, quod in ciuili sine grauissima legum preuaricatione non fieret, Nam aduersus factum proprium [r] nullus admittitur vt controuersiam moueat; tenetur doctor datam à se responsionem tueri, non ergo debet in contrarium respondere, vt nemo potest euincere [s] rem quam ipse vendidit, etiam alio quæsito titulo, quia quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. Vnde si quis antequam obtineret magistratum [t] fuerit aduocatus vnius partis, & hæc postea in eadem causa coram se contendat, debet pro illa causa mandare iurisdictionem suam; patroni, in causa cui patrocinium præstiterunt, testimonium [u] non possunt dicere, ita quisque censetur tenax opinionis à se semel conceptæ. Si responsa prudentum habentur pro legibus, qualis erit illa Doctorum lex ambulatoria, omni momento, prout cupiditas surrexerit, mobilis, Regula lesbia ad arbitrium inflectenda; quid iuuat præcepta negatiua obligare semper & pro semper, si nunc rigidus ad probitatis spectaculum Doctor, nunc palpans & blandiens ad commodum, contraria respondeat? Iudex quam semel tulit sententiam [x] definitiuam non mutat; Cur licebit in hoc conscientiæ tribunali, crebra mutatione sententiarum mentes implicare dubiis & ad incredulitatem disponere?

Medicis non licebat apud Ægyptios [y] curare nisi methodo libro publico præscripta; Res sunt venales, sub certis forma publica percussis mensuris & ponderibus. Imperator Iustinianus, recisis, nec memoratis quidem ambiguis antiquorum in iure responsis, habito peritissimorum Iuris consultorum consilio, [z] determinatam iusti atque iniusti scientiam digesto & Codice complexus est. O si quæstionibus vanis, fidei, moribus nociuis, Christiano nomini contumeliosis Ecclesia modum diceret? si nunc vt præceptum est populus scientiam disceret ex ore sacerdotis? si casus singulares non transirent in regulas authorum indiscreta scribendi libidine? si prætiosius Christi

[r] l. 25. ff. de adopt.
[s] l. 17. ff. de euict.
[t] l. 17. ff. de iurisd.
[u] l. 25. ff. de testib.
[x] l. 14. ff. de re iud.
[y] Diod. sicul. rer. antiq. l. 2. c. 3.
[z] l. 1. Cod. de vet. iure enucl.

sanguis ad salutem animarum effusus non veniret in disputationis & exercitationis ingeniorum aleam? O si saltem relecato controuersiæ moralis studio, via non aperiretur iniquitati, impunitas publicè non concederetur pessimis cupiditaribus, discerentque homines,
q Rom. 12. ex Apostolo [q] sapere ad sobrietatem?

Videmus in contrarium quosdam acri zelo, sed non secundum
r Rom. 10. scientiam persitos, quoslibet defectus, vt ingentes ruinas conclamare, siue priuatis, ciuilibus, Ecclesiasticis personis contumeliosi; non sanant, sed irritant cupiditates intempestiua seueritate, omnibus, sed nulli magis quam sibi graues, si peccantibus omnibus
s Prouerb. 1 irasci decreuerint; Initium sapientiæ timor domini, [s] hic tamen si sit ex superstitione nimius & inordinatus, Deum videt vt tyrannum, in suam semper perniciem armatum, dura quæ peragi non possunt imperantem, velut insidiaretur humanæ saluti; Error insanus quem
t Seneca ep. 123. colit, violat; [t] quid enim interest Deum neges an infames; quidam [v] negare mitius esse putant, vt minus est hominem non nosse quam
u Plutarch. perstitione. iniuriis afficere. Tales, vt plurimum, proficiunt in impietatem, cum enim se diu falsis opinionibus torserint colentes phantasmata sua religionis nomine, tandem vt dolori suo parcant, ad id deueniunt vt putent nihil esse colendum; ne toties habeantur rei, abolitionem generalem sibimet concedunt impietate, quæ negat legem & principem rebus humanis imperantem, hic solet esse finis cultus immoderati, vt à summo phantasticæ pietatis, cadant homines in atheismum.

Eadem ferè sors est indiscretæ deuotionis eorum qui ieiuniis, vigiliis, orationibus supra modum assiduis, vnius anni spatio, profundunt omnes vires suas, toto reliquo vitæ suæ tempore, languescentes sibi cæterisque oneri. Erga Deum infinitè bonum & amandum dilatentur spatia charitatis, sit amor sine modo, id menti licet, ad Dei dilectionem ipsiusmet illapsu Dei, ad infinitos eius splendores, & ardores excipiendos vltra quam dici potest, amplificatæ; At in externis pietatis officiis quæ pendent à corpore, corpori consentiendum in multis, indulgendum vt iumento ad vitæ viam alacriter perficiendam necessario, tali ratione, vt nec deficiat nec insolescat: mortificatio exuberantis & nimia repletione laborantis naturæ remedium est, certo pondere, numero, decretaque mensura exhibendum; suis etiam temporibus, quis enim perpetuis viuet medicamentis? quam stulta mensis vnius austeritas in posterum infirmitate etiam sensualitate damnata, incidit enim in ipsam inertem & delicatæ vitæ rationem quam vitare voluerat.

Infinitum est recensere singulas actiones quæ sola constant & perficiuntur mediocritate, cum illa sit effectus rationis & intelligen-

tiæ cuncta moderantis in naturæ, artium, moralis, politiæ, Religionis operibus; Non est fortitudo sed temeritas citò peritura, quæ nihil timens, ruit in quoduis periculum; Non est frugalitas sed turpis auaritia, omnium odio digna, quæ decorum non seruat in bonorum erogatione; semper, etiam in necessariis contracta manu, sibimet negans, quod aliis abstulit; Perit aulicus nesciens fortunæ suæ blandienti modum dicere, nam vt ad ignem, sic ad principem accedendum; perit nauis quæ non contrahit vento nimium secundo, turgida vela; & nimis pertinax & nimis blandus consultor exploditur; hæc & similia fusius habentur in Digesto Sapientiæ.

x In titulis. Maioritas Bonitatis Magnitudinis, Durationis, Potest. &c. & tit. Virtus Medii mediocritatis.

Transitus ab extremo in aliud sine medio periculosus.

§. 2.

CORpora naturalia constant ordinatis suoque loco firmiter positis partibus quarum nulla situm mutat, nulla præcedentem aliam anteuertit, tunc enim fieret dissolutio continuitatis, cui potissimum in viuentibus idem est non esse, ac aliter disponi. Similiter in his quæ perpetuitatem, & vniformitatem æmulantur partium successione, primam secunda sequitur, secundam tertia sic de reliquis quæ veniunt ordine suo, cedentes sequentibus locum, quem nulla velox præripit, nulla tardior detinet præter legem fluxui positam: hanc à Deo sibi dictam seruant cœli æqua sibi semper partium suarum serie, quamuis solidi non sint, in fluxa tamen materia motus suos æqualitate tanta peragunt, vt nihil vnquam excedens aures & oculos nostros afficiat, sed in ipso suo cursu taciti simul & immoti videantur. Quamuis afferant partes eius singulas teneri desiderio totius locum situmque occupandi, sintque aliis aliæ splendore, virtute digniores, nulla tamen prætermissa, nulla repulsam patiente procedunt, choros ducunt, circuitus suos absoluunt qui beatos animarum à se in Deum, à Deo in se reditus sensibiliter explicant.

Superioribus sic agentibus respondet inferiorum potentia, aliter regi non nata quam si sensim ab vno in aliud decursis omnibus mediis fiat transitus. Ideò terra stat immobilis, suosque polos semper polis cœli habet æquales, ne si conuerteretur in contrarium, plantæ & animalia, quæ natura sua frigido gaudent cœlo, solis æstu repentino læderentur; similiter assueta calori, frigus non sustinerent. Ita Deus sensim nos ducit ab hyeme ad æstatem, [y] media veris temperie, ab æstate ad hyemem per autumnum vtriusque participem. Nam sicut videmus vasa chymica frangi cum ab aqua vel ab aëre

y Theodoret. orat. I. de proui-dentia.

frigido, statim igni validissimo exponuntur, aut ab hoc igne in aquam præcipitantur; sicut manus frigoris asperitatem grauiter passæ dolent, & mille aculeis videntur perfodi cum statim ad copiosum ignem accedunt, sic rebus omnibus, immediatus ab extremo in aliud transitus plurimum infert damni.

Non sic tamen æstatis expirantis calores, & accedentem hyemis rigorem autumnus tempetat, quin morbos generet, propter subitum ab vtroque transitum in vna die; Nam tunc calori diei poros aperienti, statim succedit frigus vespertinum quod patentibus potis ingrediens, calori natiuo plurimum nocet; sicut aqua frigida epota interdum æstuantem interficit, quia tunc præcordia paruadens natiuum calorem nimio subitoque frigore perimit. Hinc apud Hypocratem generalis est aphorismus; [a] semel multum & repente vel vacuare vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, aut alio quouis modo corpora mouere periculosum, omne siquidem nimium naturæ inimicum, paulatim verò quod fit tutum, cum alias, tum maximè ab vno ad aliud facienda est mutatio: Ita verno tempore, [a] suum incrementum paulatim recipit dies vt corpora sensim assuescant maioribus laboribus tunc suscipiendis in agricultura, nautica & cæteris, nam solitò maior labor si subitus incidat, corporibus non mediocriter nocet. Auditus officina tortuosa est, & confractui cocleæ persimilis, vt illabentis aut aquæ aut aëris frigiditas, aut vehementis fragoris tinnitus, flexuum varietate sensim mitescat.

[a] Lib. 2. Aphor 51.

[a] Theodor. d. loco.

Ea fortè de causa ascenditur ad dignitates per gradus, non scientiæ comparandæ gratia per experientiam, quæ alienis, publicis potissimum non debet fieri periculis, sed vt qui priuatus fuerat, sibique tantum intentus, sensim discat in ipsis operibus incalescens, totum se bono publico dicare. Idem autor gratiæ qui & naturæ, [b] dum eduxit populum Israël à cultu idolorum cui assueuerat in Ægypto, permisit illi sacrificia, sed eorum animalium quæ pro Diis habebantur in Ægypto. Vt ceremoniæ antiquæ [c] iudæorum fuerunt per traditionem receptæ ante legem, sic postquam desierunt in morte Christi aliquandiu obseruatæ sunt, sicut corpori priusquam in totum corrumpatur remanet eadem figura

[b] Theodor. in Leuit. q. 1

[c] D Thom. 12. q 101. a. 1. &

Inde sibi fecerunt artem politici, vt si mutandæ sint leges, id fiat leni & lenta via, alioquin periculum est ne irritentur animi subita mutatione: Itaque Princeps in nouo suo imperio prudenter non statim noua facit omnia, sed sensim quæ non placent, immutat; soluit solita stipendia, antiquis ministris nouos permiscet, etiam mutato rerum statu antiqua retinet vocabula. Tiberius populum per tot annos sub Augusto molliter habitum, [d] nondum audebat ad duriora vertere; Leo Isauricus Imperator [e] sacrarum imaginum cultum dele-

[d] Tacit. 1. Annal.

[e] Baron. an. 726.

turus, eas primum in sublime poni iussit, eo prætextu ne eas ore manibusque contingendo populus prophanaret, sed verè id agebat vt eas ab oculis remouendo paulatim venirent homines in dissuetudinem illis honorem exhibendi; sic his temporibus Nouatores, differendam suadebant Eucharistiæ sumptionem specie maioris reuerentiæ, vt sic fieret eius abstinentiæ consuetudo. Vis igitur corporum deperit, in pernitiem sumentis cedunt medicamenta; naturale, politicum, Religiosum regimen periclitatur, si fiat immediatus transitus ab extremo in aliud. Ita dicunt astrologi [f] magnas in mundo mutationes legum & imperiorum contingere, tunc cum fiunt coniunctiones Saturni & Iouis in signis igneis, eo quod ad illa fit transitus à signo aqueo dualus qualitatibus contrario, scilicet à piscibus in arietem, à cancro in leonem, à scorpione in sagittarium, diuina prouidentia vtitur, vt aiunt, cœlo sic disposito, velut virga ferrea, cum decreuit fictilem, insolescentem tamen humanam potestatem confringere. Similiter in acutis morbis fit crisis cum septima aut decima quarta die, Luna peruenit ad quadraturam aut oppositionem duabus qualitatibus contrariam signo in quo fuit tempore decubitus; Nam sicut stridet & efferuescit aqua ferrum candens passa, sic peccans humor, lunæ conditiones sequutus, ad repentinum occursum talis contrarietatis, furit, & aut naturam opprimit, aut à validiore foras protruditur. Generaliter vbi termini sunt contrarij non fit immediatus transitus ab extremo in aliud & si contingat, constans non est defectu dispositionis; vnde medici fidem non habent sanitati extra dies criticos & sine causa manifesta statim ægrum liberanti.

[f] Origan. parte 1. mẽbro 2. c. 1.

At in instanti fieri possunt quæ non habent terminos contrarios, vt formæ naturalis introductio, quia substantiæ nihil est contrarium, in eodem instanti [g] fit illuminatio aëris, visio coloris, & discretio rei visæ licet primum sit causa secundi, & secundum tertij. Igitur tripliciter in instanti fit mutatio, [h] 1. si forma sit indiuisibilis, vt forma substantialis 2. si subiectum sit in vltima dispositione, 3. si agens sit infinitæ virtutis: statim fugiens ab hostibus ciuitati postliminio restituitur; statim vt fons qui aruerat, reuiuiscit, etiam redit ius pristinum hauriendi; rem suam furto ablatam, statim dominus vindicat; in momento mortis testatoris aditur hæreditas, cedunt legata, hæc enim consistunt in iure quod habetur inter res incorporeas, quod etiam ablata possessione non extinguitur; sed ea vel abeunte vel redeunte, non est eius transitus, sed continuatio.

[g] D. Thom. 1. q. 65. a. 5.
[h] Id. 1a. q. 113. a. 7.

Insitus est humanæ menti diuini vultus splendens similitudo; Christianis mentibus impressus est gratiæ baptismalis character, qui probat illas esse possessiones Dei, iure creationis & redemptionis; quid

obstat quin primæua lux illuminans omnem hominem, statim offusas peccati tenebras discutiat, & rem suam dominus dominantium, omni cessante præscriptione, sine mora vindicet; peccatum enim in anima non est quid positiuum quod sensim à contraria virtute debeat superari, sed est priuatio rectitudinis, ex qua voluntas cum auxiliis gratiæ momento se potest eripere, intimo sibi Deo coniungi, à quo immensè prius distabat, non passibus, sed affectibus; momento potest ab eo illuminari, purgari, perfici; Deus enim qui iustificat impium, [i] est infinitæ virtutis, & nihil ei resistit. Fœlix immediatus ab extremo transitus qui contigit vocatis à Christo Apostolis ipsum statim sequentibus. Etiam nunc hodie miramur illas à diuina gratia factas morum transformationes, in his qui à sæculi furoribus transeunt ad vitæ Religiosæ sanctitatem: Videmus illos statim animo cum habitu mutato ex elatis humiles; ex delicatis, fortiter ad aspera quæque paratos, mortuos mundo, soli Christo viuentes: hæc mutatio dexteræ excelsi; hic subitus à vitiis ad virtutes transitus, diuinum est illis collatum beneficium, omnibus documentum, homines nullis tam validis cupiditatum catenis alligari, quin statim libertate donari possint, si liberatori & illustranti Deo mentis oculos, dona proferenti manus, prouocanti, consensum non negauerint. O fœlices nos, sic aperta, sic facili ad fœlicitatem via, si de beneficio crimen negligentia nostra non effecerit? Priuilegium est quosdam eximio principis fauore statim euehi ad dignitates, quæ cæteris cedunt in præmium diuturnæ & ab auis acceptæ fortitudinis; Ita diuinæ gratiæ singulare donum est, quosdam in virtutibus repentè fieri summos, nam ordinariè sicut demonstratum est [x] tum naturæ, tum moralis incrementa fiunt sensim & per gradus, nec præcoces & præmaturi prouentus periculo vacant.

[i] D. Thom. 12. q. 113. a. 7.

[x] Supra lib. 2. l. 10. § 4.

Magna concidunt propriis in se conuersis viribus.

§. 3.

QVod exiles sint rerum omnium natales, quod in parua quantitate minimum etiam virtutis affulgeat, id imputandum non videtur imbecillitati, sed cautioni naturæ, quia tunc in viuentibus, toti, copiosi, puriores, scilicet origini suæ vicini spiritus dum sese sensim ad accretionem explicant, non tentantur malis ab excessu, progressuque nimio nasci solitis. Rosa primum germinat intumescente gemma conclusa, hinc inde viridibus stipata spiculis, paulatimque dehiscens ac sese pandens, ad solem rubescit, explicantur ordine

ordine gratiſſimo ſuccedentia ſibi folia, ſed in tantum, vt cum vis deinceps ad contractionem deficiat, humido tenui vnde conſtabat color, abſumpto, pallent, marceſcunt, defluunt, ſua morientes expoſita pulchritudine. Ob humoris abundantiam [l] producunt ex ſe plantæ rodentes ipſas vermiculos, à quibus longè magis quam ab externis iniuriis læduntur. Terra ſurrexit in montes ab incluſo & fortiter propellente ſpiritu, [m] qui deinceps vacuum maiuſque ſpatium nactus, ibi frigore denſatus, poſt modum [n] à ſubiectis ignibus rarefactus, exitum quærens clauſtra ſua concutit, & inſolitas prius elationes punit abyſſis. Referunt [o] in Thebaïde locum reperiri vndè perpetuo manat ſalſus quidam humor, quem calor ſolis denſat in ſudes acutas quæ calceos terebrant; Illic itaque terra ſemetipſam inuiam, exaſperatam, ſterilem efficit, ex ſuis viſceribus effuſa qua lapideſcit materia. Similiter ex corporum noſtrorum corruptis humoribus, procedunt phlegmones, impetigines, Elephantiæ, cancri, febres, tot morbi, quibus caro deturpatur, putreſcit, moritur; aſſerit Galenus, [p] ſic ea, vnde conſtamus, corrumpi poſſe, vt induant naturam veneni, eoſdemque pariant effectus.

[l] Theophr. hiſt. plant. lib. 8. c. 10.
[m] Albert Magn. lib. 2. de propriet. elem. tr. 2. c. 4.
[n] Id. Meteor. lib 2. tr. cap. 16.
[o] Vitæ patrum lib. 2. in fine.
[p] lib. 6. de locis affectis.

Non pereunt roſæ, vel plantæ naſcentes, ſed tunc cum ſuam adeptæ plenitudinem exundat quod probè digeri non poteſt alimentum: Non memorant initio terras extitiſſe ſteriles, non horrendis motibus concuſſas, non halitu peſtifero contagioſas, ſed poſt plura ſæcula ſuperiorum influxu nimio monſtrificè ſuperfœtantes. Vacat adoleſcentia morbis innumeris quibus torquetur ob ſuam intemperantiam virilis ætas. Sic ſocietates omnes, ſic Reſpublicæ naſcentes, maximam ſeruare ſolent partium ſuarum concordiam, vt vires quas non habent ciuium numero, augeantur vnione; At vbi ſuum adeptæ ſunt incrementum, cuius partes omnes non ſunt ex æquo participes, quæ præualent, cæteras opprimunt, oppreſſæ coniurant vt ſuæ reſtituantur libertati, ita ciuile corpus vires ſuas in ſe conuertit, [q] tyrannide, factione, ſeditione, ciuili bello. Tyrannis eſt violentum vnius imperium, præter mores & leges: factio eſt paucorum aut plurium inter ſe coïtio, & cum aliis diſſenſus, cui origo à priuatis familiarum odiis & ambitione: ſeditio eſt multitudinis in principem aut magiſtratus ſubitus & violentus motus à plebis inopia, magnatum ambitione, impendentis pœnæ metu.

[q] Lipſius in Politicis.

Licet Romæ [r] Martis & Bellonæ templa fuerint extra vrbem ædificata, vt procul eſſet à ciuibus, ſeditionis, bellique ciuilis immanitas, tamen populus Romanus in ſe conuerſus [s] Marianis atque Syllanis, tandem Pompeij & Cæſaris manibus quaſi per rabiem furorem & nefas ſemetipſum lacerauit, creſcentibus cum imperij magnitudine vitiis. In ſe magna ruunt, lætis hæc numina rebus,

[r] Alex. ab Alex. lib. 2. c. 4.
[s] Florus lib. 2. cap. 19.

Crescendi posuere finem. Plurium sæculorum experimentis constat, Deum infensos sibi populos ingratos, impios, per semetipsos delere, suis illos tradere cupiditatibus, vt ipsa qua sunt abusi fœlicitate pereant. Concurrere faciam, inquit, [t] Ægyptios aduersus Ægyptios, & pugnabit vir contra fratrem suum, amicus aduersus amicum, regnum aduersus regnum, & dissipabitur spiritus Ægypti in visceribus eius, & consilium eius præcipitabo.

t Isay. 19.

Præsagium fuit [u] Philistæos ab Hebræis delendos, ex eo quod versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum; Regnum in se diuisum desolabitur, inquit Christus Dominus; [x] quid enim superest spei, si quod iuuare debuerat, nocet; si victrix aliarum potentia, in semetipsam sæuiat, semper victa etiam dum vna pars præualet alteri, magno quidem apparatu, sed vt in funeribus lugendo. Propterea lauream, nec Senatus cuiquam detulit, [y] nec quisquam sibi dari desiderauit ciuitatis parte lachrymante, prudenter enim censuerunt domestica mala non superbè celebranda, sed pudore tristitiaque operienda. Paulò antè seditionem [z] Gracchorum ignis Æthnei æstu tanta vi fauillæ oppleta est Sicilia, vt Catanensis vrbis tecta obruta, & oppressa diruta sint; sic æstuabat mare, vt pix nauium solueretur; quantum erat malum, quod tanto malo significabatur. Prodest ignis subterraneus vt temperetur natiua terræ frigiditas, etiam ad terrenos spiritus emittendos quibus fiunt concretiones, producuntur metalla, saliunt fontes, vegetant plantæ, purgantur maria, surgunt vapores, fiunt pluuiæ camporum faciem fœcundantes; at vbi congesta sulphuris & bituminis copia maximis incendiis materiam præbuerit; horrenda vastitate & hinc sterilitate conficitur tota regio, terraque hoc infœlici suo partu suffocatur.

u 1. Reg. 14.
x Math. 11.
y Valer. maxim. lib. 2. c. 3.
z D. August. 3. de Ciuit. c. 23.

Quidquid concordiæ lex exigat à ciuibus, quidquid fingat accommoda moribus omnium vrbanitas, dissident naturaliter, diuitum, ambitiosorum, inuidorum animi, non cohærent, & cum illos publica fœlicitas extulerit, dissoluuntur, ruunt, sicut in aceruum congesti lapides, cum in certam altitudinem peruenerint. Ipsæ leges cum de rebus singulis volunt fieri, protensa nimis sua diuersitate sæpius in apparentem deueniunt contrarietatem, inextricabiles inducunt nexus, tabulis, malæque fidei opportunos vt iudicia diu pendeant, litigantes expilentur, & legibus fundata ciuitas legibus pereat.

In Ecclesia nascente fidelium omnium erat cor vnum, & anima vna, & hac vnitate quam influit vnus Christi spiritus, vna in ipsum fides & charitas, de mundana sapientia, potentiaque triumphum egit; At quia Diabolus [a] multos Deos non potuit facere Christia-

a D. August. tract. 10. de diuers. c. 8.

nis, sectas multiplicauit, errores disseminauit, hæreses instituit, superbos concitat in humiles; dignitate, diuitiis, ambitione prophana, tumentes Euangelicæ perfectionis sectatoribus hostes conscribit, ne luce veritatis eorum arguantur opera, ne dicatur & fiat, quod prædicare & facere renuunt. In futurum non quæro signa grauissime laborantis & persecutionem patientis Ecclesiæ, ex Apocalypsis, Reuelationum, vel Astreæ mysteriis: Iam conuellitur, & frequenti syncope maioris mali prænuntia laborat mater fidelium, tanto periculosius, quo nobiliores sunt partes ab inuicem diuisæ, falsa pro veris, vitia pro virtutibus verbo simul & exemplo pessimè populis influentes. Quid in terræ motu cuiquam satis tutum videri potest,[b] si mundus ipse concutitur, si partes eius solidissimæ laborant; si quod vnum immobile est in illo, fixumque, fluctuat; si quod proprium habet terra perdidit, stare; quo cuncta sollicita confugient, si ab imo metus nascitur, & funditus trahitur; quod auxilium nobis superest si orbis ipse ruinas agitet, si quod nos sustentat, disdiscedit ac titubat? quid potest esse solatii, cum timor ipse fugam perdidit? quæ potest inter Christianos esse fidei, charitatis morumque disciplina, si templi, si cœli columnæ[c] concutiuntur.

[b] Seneca lib. 6. natur. quæstion.

[c] Iob. 9. 6.

Paracelsus[d] dicit fortunæ nomen commentitium esse, hominesque malorum aut bonorum suorum esse causas, prout prouidè se gerunt; Cadet, inquit, qui per abrupta nimis festinat, pungetur spinetis implicitus; sol lucet omnibus; potest tamen in eius radio claudens oculos nihil videre; potest alius luce nimia circumfusus obrui. Hominem superna simul & infima connectentem, magnum miraculum vocat Trismegistus, & hic excellentiæ suæ nimio sensu, potest imperantis sibi Dei gloriam ambire, debitam illi subiectionem inficiari; hinc transiit ad nos peccati fomes, pessima primi parentis successione; hinc concupiscit caro contra spiritum, & sensus deficit à ratione, deficit à Deo; hinc voluptati deditis quæ superuacua fuerunt, fiunt necessaria, illisque seruiunt, non fruuntur; hinc zelotypi pulchritudinis amorem vertunt in supplicium, & instar furentis Herculis, vxorem putantes hostem, trucidant. Hinc malitia[e] quælibet maximam veneni sui partem bibit: venenum serpentes, in alienam perniciem proferunt, sine sua continent, at vitiorum non est huic simile, nam habentibus pessimum est; vt mare propter aquarum altitudinem, horrendè se suis vndis exagitat, vt ferrum cætera domans metalla propria se rubigine conficit, sic iniqui turbantur, concutiuntur, pereunt vario cupiditatum suarum æstu, eo maiore quo fuerit earum amplior materia, mercedem[f] quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. Iussisti Domine & sic est, inquit D. Augustinus,[g] vt omnis inordinatus animus sibi pœna sit;

[d] Lib. de bona & mala fortuna.

[e] Senec. ep. 81.

[f] Roma. 1. vers. 30.

[g] 1. Confess. c. 12.

cum habuerit quod concupierat [h] possidere non poterit, cum satiatus fuerit coarctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet in eum. O Domine, exclamat Iob, [i] cur factus sum mihimetipsi grauis, si peccem, recti conscia mens id impunè non patitur, sed semetipsam vt ream iudex sæuissimè diuerberat; si quid rectè peregerim irrepit vanitas quæ debitam tibi Deo meo gloriam vindicat, sic alleuans [k] allisisti me, vtrinque præuaricatio, vtrinque periculum, vel si non sequor subleuantis manum, vel si dum sequor, meum esse reputato, quod in me misericors efficis. At certè Deus [l] intentator malorum est, ipse neminem tentat, vnusquisque verò à concupiscentia sua abstractus & illectus parit peccatum; cum ipse temporalium & æternorum particeps ordine peruerso, hæret temporalibus velut æternis, in se diuisus, partis inferioris seditione, superioris abusu miserè concutitur, eo quod à principio suo diuidant & separent illum, peccata.

h Iob. 20.
i c. 7. 10.
k Psal. 101.
l Iacob. 1. 14.

INFERIORA DEFICIVNT, DEFICIENTE principiorum influxu.

Lex. 8.


Xpositis causis quibusdam interitus, internis & ab excessu nascentibus, rerum ordo deducit nos ad inquisitionem externarum, quæ defectum inducunt mortalem. Inter illas occurrit prima præcipuaque, priuari principiorum ad existentiam & actionem necessariorum influxu, sic enim se habet partium mundi concentus, [m] vt inferiora pendeant, à benigna continuaque virtutis superioris effusione, qua sublata depereunt. Communis est Philosophorum sententia, si cessaret cœlum à suo motu, simul motus omnes inferiorum desitutos; eorum influxu actioneque cessante, subito vitam omnem cum morte commutandam, sicut tenebris obsitæ manent rerum omnium figuræ, nulli colores, cum sol post occasum lumen suum illis negauerit. Ita nox diei succedens, hyems æstati; plenitudini luminarium, Eclypsis docet nos per minimos defectus, quanta sublunaribus incumberet calamitas, si talium principiorum abdicatione totali damnarentur.

m Vide supra lib. 1. l. 8. 9. 10.

Id manifestius apparet cum immediatæ causæ vis subtrahitur, succisa sua radice procumbit arbor, languent, cadunt folia; quæ prius

crescebat, in dies deperit, sicca, fragilis ad corruptionem disponitur. Extra suum elementum exanimantur viuentia, nos extra aërem, pisces extra aquam; plantæ, metalla, lapides, non amplius capiunt incrementum, sed externis pereunt iniuriis, dum à terræ parentis visceribus, sinuque diuelluntur. Fit apoplexia, quæ est repentinus motus & sensus omnisque animalis functionis priuatio, obstructis cerebri meatibus ab humore crassiore & obstante ne vis eius diffundatur; succiso neruo pars superior cerebro spinæque proximior, viget adhuc, inferior autem, influxu suæ causæ priuata iacet immobilis; abscisso capite, cadit corpus truncum sensu carens, iam cadauer, citò putridum. Est pretiosus oculus, sed si perseuerat in corpore, nam auulsus, nec sibi nec corpori lucet, debent quidem illi[a] membra suæ lucis obsequium, sed & ipse oculus sentit corpori se debere quod lux est. In Carinensi[o] Hispaniæ agro fons est qui pisces omnes ostendit aurei coloris, nihil extra illam aquam, à cæteris differentes; Vim, pretium, splendorem suum amittunt si discedant, rebelles à principe & Republica subditi, ab Ecclesia Christiani, ab ordine suo Religiosi, abortiui sunt, errauerunt ab vtero quo contineri, quo ferri debuerant, donec illos æternitati peperisset.

[a] Chrysolog homil. 132.

[o] Plin. lib. 2. cap. 103.

Quod cœlum efficit in elementari mundo, quod sol in vegetabili & sensibili, quod radix in planta, quod cor, iecur, cerebrum in animali, quod aër respirationi, aqua piscibus, id Deus præstat vniuerso, potissimum hominibus, in ipso enim viuimus,[p] mouemur & sumus. Cum sit causa causarum, si vim suam subtrahat, cuncta deficiunt; sic confitetur Propheta;[q] aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate, auertente autem te faciem turbabuntur, auferes spiritum eorum & deficient & in puluerem suum reuertentur. Bonitas immensa inexhausta, etiam sapientissima adest omnibus pro modo naturæ suæ,[r] irrationabilibus insciis etiam inuitis prouidet, at humanæ menti ratione præditæ bona sua copiosius solet largiri cum in ipsum intellectu simul & affectu conuertitur. Vt solis lucem auris, manus, gustus non percipit, sed oculus ipsam apertus organoque rectè disposito recipiens. Sacer, inquit Seneca,[s] intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum obseruator & custos, hic prout à nobis tractatur, ita nos ipse tractat. Speculum purum à sordibus & expositum soli, solem refert solis illustrantis beneficio, sic ab inordinatis affectibus pura mens humana Deum capit, eius splendet radiis, virtute perficitur, vnde fœlicitatem Plato[t] constituit in sapientia Religiosa, duabus enim inquit alis sursum eleuamur intellectione scilicet & voluntate, sed diuino tantum illustrante & afflante spiritu, qui non nisi ab ipso liberè deficientibus, deficit.

[p] Act. 17. 28.

[q] Psal. 103. 28.

[r] Supra, lib. 1. l. 10.

[s] Epist. 41.

[t] In Phædone & axiocho.

Ab immenso totum suum opus implente & superante distantes tantum efficit affectata cæcitas & impuritas, & hæ pessimæ conditiones dum nos diuidunt à summo bono, pronos efficiunt ad omne malum. Id vitare cupientes antiqui etiam idololatriæ temporibus, assiduam numinis cogitationem & reuerentiam profitebantur, sic, hebdomadæ diebus [v] dederunt nomina syderum quæ pro Diis habebant, imagines eorum in templis priuatim & publicè proponebant, ne subiret eorum obliuio. Nam quæcumque salutaria sunt, [x] sæpè debent agitari, vt non tantum nota sint nobis, sed etiam parata, nec enim reposita illa esse oportet, sed in promptu.

[v] Euseb. Emisen. hom. 11. de Pascha.

[x] Seneca. epist. 94.

Viguit potissimum apud Iudæos assidua Dei memoria, velut ex eius defectu, ex sui conditoris & liberatoris obliuione, omnis illos maneret calamitas. Ideo summus sacerdos [y] tribus omnes in suo rationali præferens & velut vices omnium agens, nomen Dei aurea lamina sculptum gestabat in capite, idem significabat iuge sacrificium quod propriè dicitur dies festus domini, nam inquit Origenes, * non aliquando certisque per interualla temporibus agenda Deo festiuitas, sed semper & indesinenter celebranda, vt sine intermissione oremus, itaut ascendat mane oratio nostra sicut incensum in conspectu eius & puræ manus à peccato, bonis operibus plenæ, sint illi sacrificium vespertinum: Id etiam significabat lucerna semper lucens in tabernaculo, ignis semper ardens in altari, & Deus præcepit poni fimbrias hyacinthinas in palliis, vt his visis fierent memores mandatorum. Dauid Dei dona & hominum officia psalmis suis celebraturus sic exorditur [z] Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum sed in lege domini voluntas eius & in lege eius meditabitur die ac nocte, &c. omnia quæcumque faciet prosperabuntur, non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ: vbique sperat firmitatem ab immobili, subsidium à montibus æternis, à prima luce lucernam suam accendi; qua viam suam dirigat in ambiguis huius vitæ; ab omnipotente scutum quo tegatur, mediisque in hostibus illæsus maneat, à summa misericordia dulcedinem qua sicut adipe & pinguedine reficiatur. Hæc singuli versus Psalmi 118. commemorant, si deficiat cœlestis illa lux, alimonia, protectio, erraui, inquit, sicut ouis quæ periit; percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.

[y] Num. 15.

* Homil. 23. super numer.

[z] Psal. 1.

His omnibus adstipulatur Ecclesia Catholica singulis diebus, pio celebrique eorundem psalmorum cantu, sic & augustissima cæremoniarum & templorum maiestate, tympanorum altissimo concentu velut multitudinis Angelorum voce de cœlo missa, torpentes in rebus humanis excitat ad celebrandas Dei laudes, saltem in cordi-

bus suis, [a] sine intermissione semper orantes. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud, inquit Christus dominus: Traiiciatur ergo in viscera animæ tuæ, [b] transeat in mores tuos & in affectiones tuas; Ne obliuiscaris comedere panem tuum, quod quotidianum à Deo petis, ne exarescat cor tuum, sed adipe & pinguedine repleatur anima tua; si sic verbum Dei seruaueris, haud dubiè quin ab eo serueris, at si oblitus Dei creatoris tui, totus sis in humanis rebus quid sperare potes auersus à luce nisi confusionem, à vita nisi mortem. Dei salutisque suæ negligens, mundo non Christo militans, viuit sed in mortem, stipendia enim peccati mors, [c] gratia autem Dei vita æterna in Christo Iesu domino nostro. Vbi nulla de Deo cogitatio, nullus amor, vbi nulla charitas, nulla spiritualis vita; vt nulla corporalis, extincto naturali calore: Anima tunc sicut corpus mortuum primo frigescit, post induratur, tandem putrescit; Miseri transeunt aliquo modo in sortem damnatorum, quibus priuari visione & amore Dei æterna mors est.

[a] Coloss. 3. 16. 1. Thessal. 2.
[b] D Bern. serm. 5. de aduentu.
[c] Roma. 6.

His ita positis pudet referre quorundam opiniones dicentium; præceptum de diligendo Deo esse affirmatiuum & ideò non semper obligare, sed semel tantum in vita & in articulo mortis. Præceptum hoc de dilectione Dei, ordine conuenientissimo, primum est, inquit D. Thomas [d] & omnium fundamentum, quia finis humanæ vitæ & societatis est Deus, & sic oportuit primo hominem ordinari ad Deum, & quia duo sunt quorum beneficia nullus sufficienter recompensare potest, scilicet Deus & pater, ideo sola duo præcepta affirmatiua ponuntur de cultu Dei & parentum. Affirmationem præcepti sumit hic D. Thomas vt expressæ magis obligationis titulum ad actionem eliciendam; Tamen supradicti doctores trahunt hanc affirmationem in argumentum contemptus; præceptam enim Dei dilectionem sic differunt, sic habent indeterminatam & arbitrio nostro relictam vt nulla sit, sicut constitutio principalis quæ est sine die & consule; sub hac conditione si volam nulla fit obligatio. [d]

[d] 1. 2. q. 100. a. 6.

Amandum decernunt Deum, tali ratione, qua ne vilis quidem homo se vellet amari, scilicet amabo te quando mihi placuerit: & ne quidem sic licet inimicos diligere, suspensa & in articulum mortis dilata dilectione! si minus soluit [e] qui tardius soluit, plurimum detrahit de amore Dei illum reiiciens in calcem vitæ, non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet; vt inutiliter relinquitur vsus fructus [f] rei pereuntis, vt arboris dum eradicatur, sic vana videtur Dei dilectio dilata cum homo morietur. Hæc dilectio præcepta fuit ad totius vitæ directionem, & ordine frustrato, tunc exhiberi volunt, cum vita desinit; finem volunt intendi, cum ad fi-

[d] l. 8. ff. de oblig. & actio. l. 17. ff. de verbo. obligatio.
[e] l. 12. ff. de verb. signific.
[f] l. 5. ff. de vsuf. legat.

nem ventum eſt, tunc incipiunt bene viuere, cum deſinendum eſt: Non ſic amor moras patitur, non differtur ad arbitrium, ſic conſultò dilatus, nullus eſt. Dicere Deo cogitabo de te, amabo te cum moriar, hoc eſt, per totius vitæ meæ tempus, tui negligens, tui oblitus, meis rebus vacabo, meis indulgebo cupiditatibus, & ſi ſors tulerit, expirans tui recordabor: certum, validumque tempus dant mundo, incertum, languidum; deficiens & iam nullum, Deo tunc totius præcedentis ætatis & propoſiti contumelia, obſtat gratiæ ad eliciendam in fine dilectionem neceſſariæ. Abſurdiſſimum eſſet aliorum affimatiuorum præceptorum obſeruationem ſic in extremum vitæ differre, vt dilectionem proximi, honorem parentum, eleemoſinæ præſtationem, cur ergo dilectionem Dei præceptorum omnium caput, obiecti dignitate, noſtri neceſſitate præcipuum, ad calcem vitæ reiiciunt?

Deus ratione infinitæ ſuæ perfectionis, etiam collati nobis beneficij, creationis, redemptionis, perpetuæ conſeruationis, perpetuò debet amari & coli, & impius eſt qui vitio ſuo tali non fungitur munere, licet in illum non peccet actuali blaſphemia, ſicut rei habebantur olim ſerui,[g] qui quotidie mane ſalue, veſperi vale domino non dixiſſent; libertini[h] qui ſingulis menſibus non veniſſent in domum domini parati ad præſtandas operas. Reus habetur miles non tantum ad hoſtes transfuga vt arma ferat contra patriam, ſed etiam ordinis militiæ deſertor,[i] & ignauia flagitioſa deliteſcens vt à bello ſe eximat. Impius eſt in parentes, non tantum qui violentas eis manus iniicit, ſed & qui debitum honorem non defert, hos enim[k] non amare impietas, non agnoſcere inſania.

[g] Sueton. in Galba.
[h] Plato 11. de legib.
[i] l. 11 Cod. de deſert.
[k] Seneca 1. de Benef.

Non ſufficit etiam hunc amoris actum differre, cum inſurgunt tentationes odij Dei, & eſt periculum illis conſentiendi; cum etiam eliciendus eſt actus contritionis, potiſſimum in mortis articulo, eo quod tunc magis vrget periculum ſalutis: Id doceret colendum Deum, non ratione ſui, ſed noſtri; non amore, ſed neceſſitate quod à charitatis perfectione multum deficit. Si tantum tenemur Deum amare, cum vrget tentatio illum odio habendi, rariſſimus erit hic actus amoris? quis eſt enim tam deſperatæ & diabolicæ peruerſitatis vt Deum oderit, potiſſimum cum ſupponatur de ipſo non cogitans. Igitur ex tali ſententia, his non occurrentibus caſibus, ſufficiet tempore medio habere ſe ad Deum indifferenter, quod diximus grauiſſimum eſſe peccatum omiſſionis, irritum efficiens præceptum affirmatiuum; Id abominatur Dominus, vtinam inquit,[m] aut calidus aut frigidus eſſes, at quia tepidus es, incipiam te euomere. Zelotem[n] ſe dicit totalis affectus noſtri quem exigit, non ergo patietur hominem ſic ſe habere erga ipſum, ſicut nec pater vellet erga ſe filium; dominus

[m] Apocal. 3. 16.
[n] Exod. 20. & 34.

dominus seruum, vir vxorem, princeps subditum, socius contubernalem pati.

Cum opinionis tam inofficiosæ proferunt pro fundamento distinctionem hanc præcepti affirmatiui, quod dicitur non obligare pro semper, consulatur locus Deuteronomij [o] vbi habetur præceptum hoc, non de Deo odio non habendo, sed de Deo diligendo, diligatur ergo ex præscriptis verbis præcepti. Hæc autem sunt, diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & mouebuntur intra oculos tuos, scribesque ea in limine & ostiis domus tuæ. Non poterat Dei memoria dilectioque magis commendari, quam cum dicitur cordi infigenda, vt tam frequens sit quam respiratio, iuxta illud [p] os meum aperui & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam; cum adiicitur hanc cogitationem & dilectionem omni loco & tempore eliciendam multis hinc inde signis refricandam. Cum dicitur ex toto corde, ex tota anima, ex tota fortitudine, assiduam mentis attentionem, cordis dilectionem, operis impletionem pro viribus significat. Fundus totus meus est, [q] cuius nulla pars est alterius, ad Deum igitur non pertinebit totum cor, tota mens, si partem eius maximam, diuturnam sibi vindicet mundus, si mentis cogitationes, si cordis affectus, occupet iure suo, ad Deum autem non teneamur conuerti nisi certis in casibus, velut per exceptiones, & ex necessitate supra legem posita.

o Deuteron. 6 3.

p Psal. 118. v. 131.

q L. 25. ff de verbor. significat.

Talibus qui diuinum amorem certis alligant conditionibus & temporibus liceat dicere, quod olim dixit Iudith [r] his qui hostibus ciuitatem statuerant tradere nisi venisset auxilium intra paucos dies; posuistis vos tempus domino, & in arbitrium vestrum diem constituistis ei; totum petit, partem offertis, etiam minimam, incertam, ferè nullam, bonorum omnium in hac vita, beatitudinis in alia largitori; Non dat totum cor, qui non dat toto, sed breui determinato tempore, vt non videntur esse fundi [s] quæ ad tempus ibi sunt, & minori anni tempore. Quis credat Deum à contemplatione & amore sui nunquam cessantem, homini ad imaginem suam formato præceptum dedisse de dilectione sui non perpetua, sed temporaria & ex occasione, vt aliquando velit non amari, qui semper summè bonus, sibi nobisque summè semper diligendus est; Numquam ab amore sui vacat homo, igitur nunquam vacare debet ab amore Dei, quem plusquam seipsum debet diligere.

r Iudith. 8. 13.

s l. 44. ff. de leg. 3. 4. ff. de inst. vel instr. leg. l. 18. §. 12. eod.

Miror cur ex eo quod certum tempus non videtur assignatum

huic præcepto, audeant Doctores eius obſeruationem ſic limitare, ſic differre, cum ſit hæc certiſſima iuris regula, in omnibus[t] obligationibus in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur: æterno ſupra tempus poſito Deo, ab æterno nos amanti, ad æternitatem promouenti, omni momento, iuuanti, conſeruanti, perficienti perpetuum debemus amorem & cultum, ſed miſericors compatitur infirmitatibus noſtris, nec apud eum rei ſunt ſinguli niſi cum attentis naturæ ſuæ viribus & auxiliis gratiæ, debitum torpente ſimul & affectata negligentia non exoluunt. Nihil iubet Deus ſupra vires, & quæ apud homines impoſſibilia ſunt, apud ipſum ſunt poſſibilia. Vult amari, quid amore facilius, quid dulcius ſi detur obiectum modis omnibus amabile. Amor non eſt ad actionem intentio quæ diuidat, onus quod tardet, ſed incentiuum quod fert, impellit & delectat; eſt in anima quod eſt ſpiritus in animalis corpore, qui quo plus abundat, motus faciliores efficit. Dicitur inquit D. Dionyſius,[u] præpotens rerum omnium prima diuinitas, quod expetenda amandaque ſit omnibus, & iugo voluntario omnia coërceat, eiſque dulces partus diuini ac præpotentis rerum omnium, & indiſſolubilis bonitatis ſuæ, amoris oſtundat. Memor fui Dei, & delectatus ſum, inquit Propheta;[x] ſicut deſiderat ceruus ad fontes aquarum,[y] ita deſiderat ad te anima mea Deus. Amanti dulce eſt, & graue ſupplicium eſſet à Dei cogitatione & amore vel minimum diuelli.

[t] l. 14. ff. de reg. iur.

[u] De diuin. nominib. cap. 10.

[x] Pſal. 76. 4.

[y] Pſal. 41. 2.

Si quando id exigat humanæ vitæ fragilitas & neceſſitas, amor tamen ad breue tempus interruptus, cum ſit habitualis, continuus cenſetur, ſicut ſemper apertus ad lucem oculus, licet ſucceſſiuè claudat palpebras, vt naſcentem ex luce calorem humido ſuo contrarium temperet; ſic breui reuerſa vxor[z] diuertiſſe non videtur; qui debet cum aliquo eſſe,[a] non tenetur cum eo omni momento morari. Vir bonus ſic tranſit per bona temporalia vt non amittat æterna, videt ſimul lucem & colores, Deum & agenda, inferiora contingens ſuæ non minus hæret origini; ſi quando diffluant cogitationes ſuæ, omni hora, ſaltem omni die colligit illas, in Deum niſu maiore rediens defectum celeritate compenſat; gratias agit in proſperis, in dubiis lucem petit, in aduerſis auxilium, vt Abraham ambulat coram Deo, & viuus in corde fomes charitatis, etiam ex improuiſo ſcintillas ſuas emittit.

[z] l. 33. ff. de ritu nuptiar.

[a] l. 8. ff. de conditio. & demonſt.

Memorati doctores fauere putant hominibus terrenis cupiditatibus implicatis, dum abſoluunt illos ab hac Dei mediatione & dilectione, ſed rerum diuinarum ignari, debilitant animas, & ad quodlibet rectum opus inhabiles efficiunt ſublato Dei ſenſu, dum leuare volunt aggrauant, vt qui totum ſanguinem duceret è corpore, quo fieret ad iter peragendum leuius; qui præſcinderet alas aui, rotas

currui, velut oneri futuras; qui ab omnibus actionibus naturæ voluptatem eliminaret, velut attentionem & vires efficeret partitione minores: Præceptum amoris Dei, ex D. Thoma,[b] est vt finis cæteras dirigens actiones, ad hunc igitur toties debet homo recurrere, quoties mechanicus ad circinum & regulam, pictor ad prototypum, rector nauis ad magnetem: qui sub specie libertatis à Dei dilectione fit alienus, exponitur dæmonum tyrannidi, cupiditatum tempestatibus, amittit maximum præsentis vitæ solatium, futuræ beatitudinis spem; quid enim viros bonos prudentes fortesque facit in aduersis, nisi quod summa erga Deum reuerentia prouidentiæ suæ cuncta regentis ordinem læti sequuntur, affectu ad omnia parato præueniunt; iamque præmium putant, aliquid in amoris sui probationem, perpeti.

[b] 2. 2. q. 100. a. 6.

Quantumcumque suis cupiditatibus seruiant mundani, sæpius ingemiscunt se, non vt debent, de Deo cogitare, ab eius amore; terrenis passionibus, velut quibusdam procellis diuelli; hæc dilucida interualla pœnitentiæ fructus aliquos operabantur, & spes superer at diuina dulcedine refectos humana tandem aliquando fastidire: concupiscunt cum Propheta[o] desiderare iustificationes Dei, sic in ipsis iam est, quod in amore suo est,[p] habent aliquid eius quod quærunt licet eo plenissimè non fruantur: at vbi Doctores languescentibus, vt ægris medici nimium indulgent, cum hæc in publicum profertur, opinio rebus mundanis implicatos attenta vitæ suæ conditione, non teneri ad actus amoris Dei, nisi semel in vita, & in mortis articulo, solutis habenis conscientiæ ruunt in omne nefas, & quia Deum non habent in notitia,[q] tradit illos Deus in reprobum sensum vt faciant ea quæ non conueniunt, vnde perpetua mentis cæcitas, peruersitas, conuulsio, motus sensusque priuatio, mors; O Deus[r] à quo auerti cadere, in quem conuerti resurgere, in quo manere consistere est; Deus à quo exire, emori; in quem redire reuiuiscere, in quo habitare viuere est; Deus quem nemo amittit nisi deceptus, quem nemo quærit nisi admonitus, quem nemo inuenit nisi purgatus: Deus quem relinquere hoc est quod perire; quem attendere hoc est quod amare, quem videre, hoc est quod habere.

[o] Psal. 118. 20. D. August. ibid.
[p] D. Bern. in soliloq.
[q] Roman. 1. 28.
[r] D. August. 1. soliloq. c. 1.



PERIT ACTIO VITAQVE MEDIIS ad conſeruationem neceſſariis deſtituta.

[s] Vide ſupra lib. 2. l. 3. 4. & 6.

Lex 9.



Neſt cauſis vniuerſalibus vis quædam inexhauſta, quæ damnum largitione non patiens, ſed ſplendidiorem ex effectis ſuis amplitudinem nacta, æqualiter [t] in id omne quod illam capere poteſt diffunditur: quod ergo deficit in quibuſdam inferioribus id illi non eſt imputandum, ſed ſubiectis ad illam excipiendam imparatis, vt eſt oculus cæci ad ſolis lumen, rupes ſub cœli pluuiis & rore ſemper infœcunda, ſub his dulcibus mare ſemper amarum: pendet igitur ſuperiorum & imperantium cauſarum effectus à medij & recipientis conditionibus. Ita fit vt in actione naturali duo ſemper concurrant [v] facultas animæ & organum; facultas animæ non deficit, ſed organum, vnde ſenex videret vt iuuenis, ſi haberet oculum iuuenis, & cum ſingulæ corporis actiones pecularia ſortiantur organa quibus éduntur, actionem lædi neceſſe eſt inſtrumento ſuo grauiter læſo. Non datur, quia fruſtra foret, corporea ſubſtantia ſine accidente; corpus debitis ſuæ ſpeciei organis mutilum, monſtrum eſt inauſpicatum, nec diu viuens, ſi recta conformatio partium internarum defuerit.

[t] Vide ſupra lib. 1. l. 8.

[v] Galen. lib. lib. 1. de locis affectis.

A natura didicerunt artes ſingulæ præmuniri propriis & ad opus ſuum accommodatis inſtrumentis, quæ ſi vitientur aut omnino deficiant, in actum ſe proferre non valentibus ideis, vix peritum ab imperito diſcernes: quid aget maria ventoſque toties expertus nauta, ſi deſit nauis? quid nauis velis, remis, cæteroque ſuo apparatu deſtituta? quid aget dux ſine milite, & omni bellico commeatu, Princeps ſine miniſtris, Reſpublica ſine ciuibus tali numero qui poſſint iura ſua tueri & publicis fungi muneribus? vnde ſi poſt magnas clades, vt poſt diluuia, peſtes, bella, hiatus terræ, tam pauci ſuperſint qui populum facere non valeant, [x] non competit illis antiquum ius populi; Infauſtum & interitus ſignum erat, cum in immolatis hoſtiis eæ partes deerant ſine quibus animal non poteſt viuere.

[x] Seneca. epiſt. 92. l. in bello. §. ſi plurium ff. de captiu.

Mortem nihil aliud infert quam organorum defectus, cum vel ſenio tabeſcunt, vel accelerata vi perimuntur, vt vulnere quo fit vnitatis ſolutio; obſtructione, officiales operas præpediente; vel ſi corrumpantur qualitatis inconuenientis affluxu. Ictus ſuos imme-

diatè nemo dirigit contra formam ſubſtantialem quæ non videtur, non tangitur, ſed ſatis illam perimit deſtruens accidentia ſine quibus nec eſſe poteſt, nec operari. Qui non poteſt comam arboris attingere, ſternit illam acciſo cui innitebatur trunco, vel auulſa cortice ſub qua fluit alimentum, exſiccatam, emortuam ventis procellisque relinquit deiiciendam, ſuffoſſis fundamentis momento ruit ingens ædificiorum moles; ſic occulta & perniciosius accelerata machinatione qui directè non audent in Rempublicam, in Principem deſæuire, miniſtros aggrediuntur, & erutis regiminis oculis, præciſis manibus & poplitibus truncum & inerme corpus ſperant facilè ſpoliandum.

Et miraris ſi reus maieſtatis habetur[y] qui peccat in magiſtratum publicum, læditur enim princeps in miniſtro, grauior videtur iniuria quæ ſubrepit, & iuſtitiæ titulo mutilum efficere conatur imperantem. Cordis ſubſtantia[z] nullo penè morbo tentatur, ſed dicitur cor ſanum eſſe aut dolere, cum partes quæ circa illud ſunt, benè aut male ſe habent, vt pericardium, nam illo inflammatione affecto cor conſortij lege afficitur, læſis etiam arteriis ab ipſo pendentibus laborat ſyncope; pia mater vltima cerebri membrana ita tenuis eſt, vt non poſſit lædi niſi ſimul lædatur cerebrum. Medullæ ſpinalis à cerebro fluentis perinde ac ipſius cerebri vulnus lethale eſt, vtriuſque vitium facilè communicatur læſo neruo, venarum mala redundant in hepar, arteriarum in cor, fitque morbus per conſenſum. Dicunt martem in geminis, pulmoni dominantibus & domo Mercurij, efficere pulmone laborantes, & tam mercurium lædere, lædens domum ſuam quam ſi eſſet ipſimet coniunctus. Pari ratione princeps illatam miniſtris ſuis iniuriam ſuam reputat, & eo quod ad tale crimen prona naturaliter[a] eſt, turpis timidaque ſubditorum inuidia, ſeuerius videtur vindicanda.

[y] l. 1. ff. ad l. Iul. maieſt.

[z] Galen lib. 5. de locis affectis. c. 1.

[a] l. 16. in f. ff. de pœn.

Inde miror Imperatoris Conſtantini decretum[b] quo prouocabat omnes, propoſitis etiam præmiis, ad accuſandum Palatinos & in quacumque dignitate poſitos; ſi quid non integrè ac iuſtè feciſſe videantur, ipſe me vindicabo, inquit, de eo qui me vſque ad hoc tempus ſimulata integritate deceperit. Id prodeſſe poterat ad miniſtros metu in officio continendos, inter tot ipſos circumſpicientum cenſuras; & ad probandam Principis in eorum electione diligentiam. Sed non ſatis tuta cenſeri debet dignitas tot inuidentium calumniis expoſita, ſemel impetita ſuſpicione non vacaret, nec ſatis eſſet integra pudicaque de qua quæreretur. Melius poſtea conſtitutum eſt ad inuidiam nulli nocere dignitatem,[c] nec ex ſenatoria vel alia dignitate, præſumi dolum vel metum inferri; In ius vocari non poſſe,[d] Magiſtratus, Pontifices, Religioſos, iudices dum

[b] l. 3. Cod. Theodoſ. de accuſation.

[c] l. 6. Cod. de his quæ vi met. cau.

[d] l. 4. 6. & & ſeqq. ff. de in ius vocan. l. hos accuſare ff. de accuſat.

ius dicunt; Non admitti presbyterorum aduersus Episcopum accusationem, seuerè puniendos qui audent de patriarcha publicam & contumeliosam facere mentionem. Tandem Laici[e] aduersus episcopum accusationem non admitti.

[e] 2. q. 7. can. non est à plebe.

Ecclesiam à Christo domino institutam, perpetuam pastorum à Petro successionem, conuicti negare non possunt hæretici, tamen vt hanc vnicam dilectamque Christi sponsam infament, in eius ministros debacchantur; illique contumeliam inferre tentant ex Pontificum morali vita non satis probata: hac temeritate fiunt contra ius antiquum rei, Dei veritatem immortalem, ex mortalium moribus æstimantes; quasi verò per lapideum canalem non transeat aqua in areolas quas efficit fertiles, quamuis in canali lapideo nihil generet; lux per immunda transiens pura manet & illuminat; valent iusta principis decreta, nec inquiritur in mores præconis illa publicantis: ita licet hæreticis concederetur, aliquos non probatis moribus in Ecclesia ministrasse, non valet à moribus humanis ad diuinam doctrinam consequentia. Christus Dominus[f] loquens de Pharisæis, facite inquit quæ dicunt, at quæ faciunt nolite facere.

[f] Math. 23. 2.

Non ministrorum tantum sed & cæterorum mediorum salutis priuatione deiicere, nullamque conantur efficere Catholicam Ecclesiam; Nam vt constitutos à Deo prælatos non agnoscunt, sic accessum ad sacramenta gratiarum fontes vel negant, vel differunt in tempus intra quod languescens tandem pereat fides & charitas: Insuper contrariis opinionibus mentes diuidunt, pugnantes efficiunt filios contra matrem impietate, seditione, spiritualium alimentorum inopia, sanctorum turbata, ruptis fœderibus, præpeditis auxiliis, communione, sperant se ciuitatem hanc sanctam à Deo fundatam, velut obsidione generali dileturos; sed cautiores nos efficere debent, nota nobis hostium nostrorum consilia, feruent sanctitatem quam nomine & veste præferunt, quam Deo & hominibus promiserunt prælati, sint vnanimes in dilectione, in fide Catholici, sit apud illos frequens sacramentorum vsus, saluis hisce mediis à Christo institutis stabit nouis quotidie profectibus accrescens Ecclesia ad finem vsque sæculorum, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.

VITIAT ET CORRVMPIT DISSIMILIVM approximatiò.

Lex. 10.



Ntiqua mortalium est querela, hoc in rerum medio vbi bonis mala permixta sunt, [g] inæqualem prorsus esse partis vtriusque sortem, cum bona licet assiduis laboribus perquisita vix possint comparari at mala facilè nos & quæ nobis gratissima sunt, inficiant, non cogitantes etiam inuitos obruant; parum absynthij amaritudinem suam melli celerrimè communicat, [h] cum contra mel ne dupla quidem parte copiosum, dulcedinem suam non det absynthio; paruo lapide summoto flumen totum in pronum trahitur, eiusdem autem impetus firmissimo licet aggere non potest contineri; parum aceti, amphoram vini vitiat, at parum infuso vino non dulcessit acetum; Non sic habetur sanitas ex aëre salubri, sicut morbus contrahitur ex contagioso, non sic sanitatem ex sano, sicut ægritudinem ex ægro lippiente, leproso, epidimico trahimus. Benè se res haberent nostræ, inquit Plato, [i] si sapientia talis esset, vt in vacuum hominem ipso contactu proflueret, quemadmodum aqua ex pleno calice in vacuum per lanam influens; at nunc faciles surnus in vitia & vt siccæ stipulæ, ignem hunc nos consumentem mox concipimus, licet nos in contrarium longa præmunierit eruditio.

[g] Vide supra lib. 1. l. 10. §. 3.

[h] D. Greg. Nazianz. orat. 1.

[i] Dialogo de amore.

Non est propterea consentiendum Manichæis [k] constituentibus duo rerum principia, vnum boni, aliud mali, quod in regione corporum & tenebrarum, velut sua, spiritui lucique præualet. Nam si mundus hic sensibilis subiiceretur mali principij dominio, rerum ordinem & pulchritudinem confusione, existentias & actiones priuatione iam pridem deleuisset. Dissimilium igitur consortiò facilius malum quam bonum contrahitur, quia bonum est ex integra causa, malum autem ex quolibet defectu, at facilius est inferre pauca quæ vitient, quam multa & omnia quæ secundum naturæ leges essentiam compleant. Cuiuslibet compositi partes sponte sua tendunt ad dissolutionem [l] nec nisi per formam, cœlestis, vt dicunt, originis, in æquabili mixtione continentur; ab illa si deffluant, mutua qua se semper impetunt pugna, vel agentis externi subsidio, vt si bilis in aliquo iam exundans, solis ardore vel motu supra modum violento

[k] D. Tho 1. q. 8. a. 3.

[l] Vide supra hoc lib. 3. l. 1.

exæstuet, duplicata vis facilius cadit à mediocritate, quam in illam restituitur, vt grauia pondere suo & externa vi tracta, facilius cadunt in præceps, quam inde subleuantur; domus facilior est ruina quam constructio, nam ars lignis, cæmento, lapidibus vim intulit vt in eo manerent ordine; hunc autem si vis externa contrariaque concutiat, illi partes ponderibus suis vltro consentiunt, vt in suam restituantur libertatem.

Quanto igitur difficilius est [m] certa ratione incedere quam casu vagari; ascendere quam descendere; aggredi noua, quam consueta tractare; attingere punctum circuli medium, quam in alia quælibet puncta quæ innumerabilia sunt, incurrere; scopum ipsum sagitta percutere, quam quæ circumstant; tramitem sulcumque seruare; quam hinc inde præuaricari; rectum ad amussim tenere, quam dilabi in obliquum, tantò difficilius est rectè agere quam delinquere, bonum esse quam malum; Vt rectum teneatur pauci benè dirigent, ad auertendum omnes etiam impresso minimo motu sunt validi. Virtus in mediocritate consistens abstinet ab excessu & defectu, simul ab innumeris erroribus qui ad has declinant extremitates; ita difficilior est maximè si sub tantis oneribus animum iam laborantem confundat & opprimat malorum contubernium: hinc olim actio malæ conuersationis publica fuit, & Cretenses hostibus suis nihil grauius imprecabantur, quam mala consuetudine delectari. Nascentibus anima velut tabula rasa, quoslibet colores excipit ex cæterorum consortio, vnde non innato, sed audito sermone loquimur, non indita naturaliter, sed multis actibus comparata virtute præstamus, [o] à more & consuetudine moralis dicta; Corruptæ tamen naturæ liberior est ad res sensibiles impetus, maximè si non desint qui nos ad illas exemplo suo & comitatu faciant audaciores.

[m] Philo. lib. de temulentia.

[n] Diodor. sicul. bibl. histor lib. 2.

[o] Arist. moral. nicomach. lib. 2. cap 1.

Ex mali consortio sani laborant, sanati recidiuam & interitum patiuntur.

§. 1.

Res integras mali contagione vitiari, cœlo, terra, mari suis omnibus partibus natura testatur velut conclamatione publica moneat nos periculum hoc maxima cautela fugiendum. Indifferentes planetæ infortunis coniuncti patiuntur maximam virium iacturam & quinque testimonia debilitatis: quid aër lacuum & terrarum halitu pestifero vitiatus inferat damni totus orbis ingemuit, populis peste grauissima consumptis in annis Christi 170. 189. 454. Exhalationes siccæ

ſiccæ & aduſtæ, marinis aquis permixtæ, reddunt eas ſalſas & amaras; puteales iniucundas & inſalubres; Lipidiſſimi fontes putreſcunt ſi deriuentur in cloacam: fungi ſunt mortiferi, ſi iuxta ſerpentis cauernam oriantur: quidam mortui ſunt [p] apponentes ori, vel edentes ſaluiam, licet ex ſe ſalutiferam, quia ſub ea bufo teterrimus degebat, & eam infecerat ſuo veneno. Mare mortuum & lacus Aſphaltes in quo fuit olim Sodoma & Gomorra, non ſolum piſces non nutriunt, ſed malignis ſuis vaporibus terris circa ſe poſitis perpetuam inferunt ſterilitatem. Plurimi corporis noſtri morbi fiunt per conſenſum, parteſque alioquin ſanæ morbos aliarum in ſe transferunt, fitque ex ſympathia, idiopathia. Infinitum eſt ſimilia recenſere cum in fructibus, in gregibus ab vno in plures malum graſſetur, & multiplex corruptio fiat per contactum vel approximationem contrarij.

[p] Mizald. aphor. 1. cent. 1.

Idem contingit in moribus qui vt inter bonos lento vixque ſenſibili profectu mutantur in melius, ſic malorum conſortio deprauantur, ſed celeri corruptione cum in illam inclinet mens humana, propter latentem in ipſa peccati fomitem, excitari, & in flammas aſſurgere facilem. Naſcimur ad imitationem proni, hæc enim rationi ad electionem nondum maturæ via facilis, præcedentium veſtigiis trita, ſecuramque promittit hæc ipſa quæ natu maioribus & populi totius exemplis habetur fides. Sic pecorum ritu plerique ſequuntur antecedentium gregem, pergentes non quo eundum eſt, ſed quo itur, viuuntque non ad rationem, ſed ad ſimilitudinem. Hærebit tibi auaritia, [q] quandiu auaro ſordidoque conuixeris; hærebit tumor quandiu cum ſuperbo conuerſaberis, nunquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones, incendent libidines tuas adulterorum ſodalitia, ſi velis vitiis exui, longè à vitiorum exemplis recedendum eſt. Vnde cenſorum munus erat curare vt qui venirent in vrbem ſtudiorum cauſa, honeſto & omni ſuſpicione vacante domicilio reciperentur. Deus prohibet Iſraëlitas inire fœdus [s] cum gentibus ne mores eorum & prophanos cultus induerent, ſicut filij Seth corrupti fuerant per coniugia cum cognatione Cain inita. Draco ille antiquus [t] tyrannorum antiquorum more viuos cadaueribus alligat, donec cum illis putreſcant.

[q] Seneca epiſt. 104.

[r] l. 1. Cod. Theod. de ſtudiis liberalib.

[s] Exod. 23.

[t] Clemens Alexandr. in exhortat. ad gentes.

Si probos etiam & virtute validos inficit malorum ſocietas, multo magis eos qui nondum ſatis confirmata valetudine nuper à vitiis receſſerunt; hæc enim conuerſatio bene compoſita diſturbat, reuocat præteritos affectus, & quidquid imbecillum in animo, nec percuratum eſt, vlcerat: ignem paſſus carbo, & ab extinctione fumans adhuc candela facilè reaccenditur. Morbi magis oriuntur & exacerbantur [v] in temporibus cum quibus habeant affinitatem: Vertiginem

[v] Hypocr. aphor. 19. lib. 3.

excitant iis qui illi sunt obnoxij rotarum circumactus, & aquarum vortices. Aggrauari dicunt [x] vulnera introitu eorum, qui vnquam fuerint serpentis canisue dente læsi; iidemque gallinarum incubitus, pecorum fœtus abortu vitiant; tantum remanet virus excepto semel malo, vt venefici fiant, venena semel passi. Facilis igitur est nouiter conuersorum corruptio in malorum conuersatione, cum vtrique ad id dispositi sint, hi ad fundendum peccati virus, illi ad excipiendum. Ideo si plures simul milites deseruerint, [y] deinde intra certum tempus reuersi sint; gradu pulsi, sunt in diuersa loca distribuendi. Ex manichæo factus orthodoxus [z] si inuentus sit conuersari cum Manichæis capite punitur, quasi testaretur ipsa conuersatione relapsum in hæresim, & apostasiam hypocrisi detestanda cumularet. Ardent titiones mutuo sibi communicatis ardoribus; mali sicut spinæ se complectuntur, [a] vix dissoluenda tot tenacibus articulis implicata connexione.

x Plin. lib. 18. c. 3.
y l. 3. § 9. ff. de re milita.
z l. 16. Cod. de hæret. & Manich.
a Nahun. 1.

Cum inter vtrumque sexum innatus sit amor, [b] cuius ardorem nulla vitæ conditio, nullum melioris boni propositum, ætas nulla penitus extinguat, fomiti materiam præbet, flammas flabello suscitat familiaris viri mulierisque conuersatio: Illam ideò canones maxima cautela prohibent hominibus Deo sacratis, quasi non sit integritas satis tuta in hoc suspecto contubernio; [c] renouatur enim facilè cupiditas, citò rebellant affectus, sub specie dilectionis spiritualis irrepit sensualis; qui spiritu cœperunt, carne consummant, alligabit enim quis ignem in sinu sine combustione? quid oras quotidie non induci in tentationem, cum illius te quotidiano periculo subiicias, tibi & in proximo, propter scandolum, periturus. Sancti, licet cum sanguine coniunctis mulieribus, cum matre cum sorore, habitationem satis tutam, satis sanctam non existimarunt; domiciliis separari melius esse, quos separatim natura conformauit ad primum integritatis documentum, nam gemellos [d] distincti sexus diuersis & separatis includit secundinis.

b Vide supra lib. 1 l. 15. §. 3.
c Vide digestum sapiét. tit. differentia minoritatis Suspectum contubernium.
d Fernel. Physiol. lib. 7. c. 12.

Constat Christianis omnibus interdictum esse stuprum & adulterium, ita tenentur vitare conuersationes ex quibus nascitur graue periculum in tale crimen incidendi, maximè postquam metum hunc iustissimum effecit infirmitatis suæ conscia mens. Luxuria vincitur fugiendo, [e] vt accidia & cætera vitia resistendo; gloriosa fuga est, quæ fugit à facie peccati, vincimus enim hostem frustra nos in insidias deducere conantem. D. Gregorius Nazianzenus [f] conqueritur quod leprosi vrbibus, ædibus, foro, conciliis, viis publicis, conuiuiis eiiciantur, cum tamen admittantur flagitiosi, & melior sit apud homines vitii, quam morbi popularis conditio. Eadem nobis hodie contingit doloris causa, quod fugiant potius homines damnum tem-

e D. Thom. 2.2. q. 3. a. 6. ad 1.
f Oratio. 16.

porale quam æternum, cum sæuit in vrbe pestis & ingentem demerit ciuium multitudinem, fugit diues ad rura, lites, commercium, charissimorum societatem deserit, vt sanitati suæ consulat; Cur non idem fit? cur non deseritur quodlibet temporale commodum? cur non soluitur quælibet humana societas, si salus animæ periclitetur? Cur Doctores quidam asserunt hominem non teneri vitare suspectum contubernium, quamuis proxima sit occasio peccati, cum id fieri non potest sine graui status & bonorum iactura. Ita solent semper in fauorem temporalium bonorum respondere neglecta spiritualium & æternorum cura, qua ratione id fiat nescio, positis Christianæ fidei fundamentis.

Dilectio Dei super omnia, & mandatorum eius obseruatio vnum est necessarium, cuius comparatione cætera pro nullis habenda sunt: Christi domini oraculum est, qui se suaque plus diligit quam me, non est me dignus [g] quid proficit homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? [h] sic abominationis vrgente periculo, iubet sanctos [i] ad montes confugere, & non tollere aliquid de domo sua. Cœlestis doctor, prima veritas, docet bona temporalia sic vili habenda, vt pro implendo consilio sint abiicienda, quantò magis cum agitur de impletione præcepti, & quidem negatiui vt fatentur semper obligantis & exceptionem non patientis. Iubemur fugere à facie colubri; quis pretiosa licet, inter vipera & aspides posita, nuda manu vellet auferre, cum certo mortis periculo? & quis nisi cui vilis anima sua, sectabitur temporale commodum in suspecto contubernio, validas etiam mentes inficiente: qui amat periculum [l] peribit in illo; Iam perit ipso diuinæ vocis admonentis contemptu; perit ipsa salutis suæ incuria & prostitutione; perit cum sectatur bonum temporale pretio suæ salutis, quæ temporalium omnium abdicatione comparari debuerat; abdicans & seruire faciens humanis diuina, spiritualia corporeis, temporalibus æterna.

[g] Math. 37.
[h] Luc. 9. 25.
[i] Math. 24.
[k] Eccles. 21. 2.
[l] Eccles. 3. 27.

Fortè dura videretur hæc periculosæ societatis humanæ dissolutio, si tota vitæ subsidia tolleret, mortem inferret, vt cum Malchus Monachus, seruus effectus, [m] Domini sui aliter necem minitantis iussu, coactus fuit nubere cum serua illi data in vxorem, in hac extrema necessitate non defuit sanctis superabundans Dei gratia, qua mediis in ignibus cor mansit intactum. At quæ necessitas homini ad amores procliui, operas suas locare domino, apud quem ex occasione mulieris sua periclitatur castitas, fortè iam naufragium passa; etiamsi mutet conditionem hanc sibi tunc fauentem, non tamen infertur fortunæ suæ tale damnum, quod modis innumeris apud alios non possit compensari; fidelem sibi & innocentem Deus illæsum seruabit, & ex prouidentiæ suæ lege, ex sponsione suis facta,

[m] D. Hieronym. in vita Malchi Monac.

in præmium eorum quæ pro amore suo reliquit, centuplum largietur.[n]

[n] Math. 19.

Leuem lucri cessationem blandi doctores velut bonorum omnium iacturam conclamant; fauent cæcæ mortalium cupiditati, res ita non ad rationem, sed ad passionem æstimanti, & hac legis præuaricatione indulgent duplici vitio, auaritiæ scilicet & luxuriæ. Fouent mala quæ deberent insectari, quidquid intonent verbi Dei præcones, quidquid minentur prophetæ, quidquid conscientia mordeat, homines in peccatis suis pertinaces, quia securos, efficiunt. Si punitur vt adulter[o] qui domum suam præbet ad adulterium committendum, si receptores,[p] si suasores criminum puniuntur vt rei principales, quid censendum de his qui falso dogmate plurimos in peccatis retinent, fugitiuos, & desertores sinu suo excipiunt ne ad Deum conuertantur; spirituali lenocinio peccandi si non necessitatem, copiam tamen faciunt; vt bonis temporalibus indulgeant publicos doctinæ fontes inficiunt, damno nunquam satis æstimando.

[o] l. 8. ff. ad l. Iul. de adulter.
[p] l. 5. C. de ser. fugit. l. 1. ff. de recceptator.

Potentioris mali noxia destruensque magis est societas.

§. 2.

NAtura sic iniuriis est opportuna, vt à minimis etiam rebus lædatur; mobilem enim, velut prostitutam in quibusdam compositis materiam, ratione situs & quantitatis vagam, volubilem, indiferentem, imbecilla quædam conturbant. Parum aëris[q] noui & moti, superadditum aëri veteri, totum concutit & in motu ponit, vt videre est ex pusillo vento qui ex follibus aut rima fenestræ efflat, qui tamen totum aërem cubiculi mouet, quod ostendit vndans variaque candelæ flamma. Vnius hominis audacia, primò famam efficit; [r] de nullo loquutus est continuo populus, nihil statim totum est, vt in illo pariter omnium sermo consentiat. Paruo initio lites magnas lingua producit; vnius hominis vociferatio mouet seditionem,[s] vnius militis timidi fuga, cæterorum frangit animos, & officij sui desertores efficit; vapor tenuis comitiali morbo laborantes, horrendè contorquet; solem nubes tegit; illum planetarum minimus & inferior, suspensione lucis & influxus damnat.

[q] Bacon. in histor vent.
[r] Quintilian. declam. 11.
[s] l. 3. §. seditionem ff. de re milit.

Si sic nocent adhærentia minima, quanto plus maxima, cum extensæ quantitati respondet vis intensior ad destructionem potens, totum obiectum suum circumplexa vt non sit euasioni locus. Sic alicui regioni cœli pars ex perpendiculo dominans, creditur certas

cupiditates populis ingenerare, animos addicere certis affectibus, vnde mali quidam censentur [t] quia sint nationis infamatæ; Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventes pigri, inquit Apostolus. [v] Nautæ sunt, vt plurimum, malis moribus, propter tetros maris vapores cerebrum occupantes, & infidi elementi commercium. Ferociores cæteris sunt populi, [x] qui montes scopulis asperos inhabitant, ex terreo similiter vapore lapidiscente duri, & humanitatis sensu carentes: sic Elephantes * montani sunt peruersi & insidiosi, & nisi alicuius rei indigeant, hominibus non fidi. Loca grauia firmissimam etiam valetudinem tentant; vndique circumcingit nos aër, exceptus respiratione peruadit corporis intima, & quæ potest esse spes salutis si maligna qualitate corruptus cordi pestem inferat pro refrigerio. Impura corpora quanto magis nutries, [y] tanto magis lædes; nam mali succi in corpore prius collecti consortio, vitiatur nouum accedens alimentum, quo fit vt cacochymiæ quantitas augeatur, aucta plus lædat, tandem interimat. Cum fortiora conuertant in se minus valida, [z] nemo miratur ignem elementorum actiuissimum, vicina sibi torrere, quæ attingit dissoluere, & in fauillam conuertere. Torrentibus & fluuiis, si sensum haberent, misereri liceret, quod impetu tanto præcipites agantur in mare, cuius statim colorem, gustum, motum induunt; quia dulcium aquarum licet tumentes vndæ, guttulæ sunt quas inexhaustis abyssis suis mare sorbet, & ne quid ex illis supersit, minimas particulas vi procellarum millies fractas, sibi commiscet. Sic flumina quæ in occeanum [a] influunt vsque ad viginti; sæpius vsque ad centum millia passum corruptam habent aquam, nam occeanus refluendo longius quam cætera maria aquam inficit ab ostiis, & quo potentior qualitates suas magis diffundit nociua præuentione.

[t] l. 31. §. qui muncipia. ff. de ædil. ed.
[v] Timoth. 1. 12.
[x] Bodin. Reip lib. 1. cap. 1.
* Philostr. in vita Appol. l. 2. c. 7.
[y] Galen. in aphor. 10. lib. 2.
[z] Vide supra lib. 2. l. 12.
[a] Cardan. de rer. variet. lib. 1. cap. 6.

Inter validas quantitate & qualitate nocentes causas, referri potest populus de quo dicit Propheta, [a] omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum; omne animi bonum, inquit Tertulianus, [b] aut nascitur, aut eruditur, aut cogitur, at bona iam non nasci licet, ita corrupta sunt semina; nec erudiri, ita deserta sunt studia; nec cogi, ita exarmata sunt iura; vt in populi tumultu qui non rapiuntur cadunt & sequentibus sunt exitio. Ad salutem igitur quomodo reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit, malis ipse moribus obruit virum bonitate præstantem; quid faciat vnus venenato vndique vallatus interprete, quid faciat, cui natura cum bonis, vita cum malis est. Hinc philosophia tum antiqua, tum Christiana, vitandam præcipit turbam, cui nemo sapiens tuto se commisit, vnde nemo bonus mores quos intulit, refert; Est inimica multorum conuersatio, nemo

[a] Psal. 13.
[b] Lib. de pudicitia.

[d] Idem ep. 7.

[e] l. vlt. Cod. si mancip. ita ven.

[f] l. 1. Cod. Theodo. ad l. Iul. de adulter.

enim aliquod nobis vitium, aut non commendat, aut non imprimit, aut nescientibus, non allinit; [d] quo maior populus est cui commisceemur, hoc periculi plus est, quis enim ferat impetum vitiorum, tam magno comitatu venientium. Ancilla quæ ea lege venit, [e] ne prostitueretur, censetur prostituta si in caupona maneat etiam sub specie ministrandi, propter multorum pudicitiæ suæ insidientium frequentiam. Ideoque stupri & adulterij crimen [f] non vindicatur in fœminis quæ in caupona ministrant, & intemperantiæ vina præbent velut inter tot lasciuos quædam esset peccandi necessitas. Satis morte damnatus est, in lacum serpentum aut Leonum immissus.

Cuiuslibet hominis vitiosi societas accedentem inficit, populus ad peruersas opiniones & consuetudines turba rapit; scitur tamen & videtur quo procedant miseri, & cum displicuerit tumultus, inde se sapiens tutò se potest eripere: At periculosior censeri debet improbè regentis familiaritas, qui partibus suis adhærentes non habet in amicitia sed in apparatu. Primo collatis quibusdam donis facta maiorum sponsione, fidem eorum mentemque sibi facit in posterum oppignoratam; diu non patitur nisi libidinis suæ seruos cæca ratione ad imperata præcipites; semel admissos in perniciosæ suæ mentis arcanum timet, in minimis periculis expertos maioribus implicat, ex quibus eripere se velle maius periculum est. Probitatis primo, tum fortunæ vitæque iactura solet esse fragilis huius splendoris præmium. Malè sibi conscius princeps famam suam alterius periculo vindicabit, imponet ministro totam rei malè gestæ contumeliam, quæ iussit secreto, vertet in crimen publicum; vel ex virtute, vel ex vitio suspectum habebit, & ex occasione reum efficiet. Nam diu non patitur occultæ suæ improbitatis testem, nouas creaturas putat potentiæ suæ argumentum, præteritæ feritatis obliuionem & securitatem; recentibus elatos beneficiis, ardentiores futuros ad obsequium. Quam miseri sunt qui cum publicæ potestatis labores subeant, incurrant inuidiam & reatus, gloriam tamen partiri non audent; ex elatione sua timent præcipitium; augent sibi dominantem potentiam, quæ fit ad eos obruendos audacior, & is quo splendent fulgor; sæpè proximi fulguris prænuntius est. Ex malis igitur potentioribus quæ consortio suo corrumpunt, nullum puto grauius malo rectore, perit enim sub illo naturalis libertas, mentis integritas quæ idolis idest vitiis thura cogitur incendere, & perit virtus vitaque ipsomet quo se tectam putabat præsidio.

PERTINAX OPPVGNATIO VALIDA quæque destruit.

Lex II.



Vibusdam agentibus tanta vis inest, & sic eminenter patientis resistentiam omnem superant, vt illud in se momento valeant conuertere; Sic ignis statim naptham occupat, paleas incendit, & celeritate visum præueniente de puluere pyrrico, facit incendium, quidquid obstat; quantæcumque molis sit, excutiens; sic ouem rapit lupus, auis insectum, diues pauperem sine conflictu quo pendeat potentioris inuadentis victoria. At ea quibus vis inest languidior actionis defectum assiduitate compensant, & quod vno non obtinent impetu, oppugnatione pertinaci consequuntur. Araneus implicatas suis retibus muscas grandiores, ligat ducto ex distanti filo, tum crebris ictibus lacessitis, motu continuo, quo se vinculis eripere conantur, fatigatis, audacior incumbens, virium reliquias infixis forcipibus exsugit. Multis piscibus [g] dentes sunt toto ore vt turba vulnerum molliant, quæ attritu subigere non queunt. Hinc ars ducta limæ & scalpi, quibus frequenti nec intermisso morsu, & minimarum partium erasione successiua, magna ligni, lapidis, metalli moles tandem diuiditur, aut conficitur. Licet septentrionales regiones multum patiantur ex solis à suo zenith distantia, huius tamen soli frigiditatem subigit, edendis frumentis etiam metallis fertilem efficit fœcunditatis parens, caloris intensi defectum, luce per sex circiter menses noctibus non interrupta compensans. Imbecillior natura non valens integram morbi causam vno crisis impetu protrudere, id diuersis conatibus, & per diuersa loca molitur. Metallorum fodinas exhaurimus, & hos alta terra reconditos thesauros, nostros efficimus lenta partium detractione. Mediis etiam in fluminibus, oppositis repagulis & influentes aquas machina semper exhauriente, siccum efficimus ad fundamenta ponti iacienda.

[g] Plin. lib. 11. cap. 37.

In moralibus, in politicis, bello paceque prudentia fœliciter magna peragit, si per partes id, lento quidem, sed assiduo conatu moliatur, semper sibi seruatis ad vlteriora viribus quæ factam ab oppugnato resistentiam valeant retundere; totum spiritum suum profert stultus, [h] sapiens autem differt & reseruat in posterum; Nec

[h] Prouerb. 29. 11.

ſine fructu, cum & viribus ſuis parcat quæ nimia deficerent effuſione, & eas quas ad ſe tuendam res oppugnata profert, facilius exhauriat. Statim vt lignum primis flammarum aculeis impetitur, vt illos extinguat, effundit quam in ſe continet partes ſuas colligantem humiditatem, vnde ſic dilutæ, ſi curuæ fuerint, vel minimo preſſu flexibiles in rectum adducuntur: at hoc humido ſenſim abſumpto, flammæ materiam occupant, cuius auctæ ſpoliis, fortius agunt ad eius conſumptionem. Ita diximus [i] mutationes ſenſim faciendas, ne vires agentis ipſa ſui profuſione deficiant, & acrius ab efferato patiente repellantur; at actio probè vires ſuas diſpenſans, illas ſibi ſeruat, & externas quas aggreditur faciliori modo conficit, ſi ſic procedat vt poſſit eſſe continua. Omnis enim actio cum fruſtra non ſit, aliquid obtinet ſupra patiens, quod quia ſeparatim minimum eſt, non apparet niſi plurium partium collecta & congeſta defectione. Sic gutta cauat lapidem non vi, ſed ſæpè cadendo, ſuperficiem ſcilicet paulatim diluens, & in poros illapſa ſoluens ſolidi continuitatem. Silices formicarum [k] itinere attritos videmus, & in opere ſemitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid poſſit quantulacumque aſſiduitas. Difficilius lapis eroderetur diu ſuæ relictus ſiccitati, & ſtillicidium non excipiens.

[i] Supra hoc libro l. 7. §. 2.

[k] Plin. lib. 17. cap. 11.

In his inſenſibilibus, impreſſio licet interrupta, manet, nam mortuis non ineſt virtus, qua ſe in contrarium reſtituant; At ſi ſubſit forma cui repugnet ſenſim inducta qualitas, ex illa nihil remanebit, actione diu dilata, ſed in priſtinum ſuum ſtatum libera natura ſe vindicabit. Terra fieret ſterilis, aut ſua naturali frigiditate & ſiccitate, aut, vt olim, aquis obruta, ſi non vtrique malo mederetur ſol, ad paucos menſes ſemi-relictam, iterum calore ſuo viuificans, nec ab illa diſcedens annuo diurnoque motu, niſi quantum oportet, ne hanc proximiores & immoti ſui radij torrerent.

In ſingularibus quorum præceps magis eſt ad interitum exiſtentia, formæ virtus ad actionem & reſtitutionem ſuam celerior, vis externa parum obtinet niſi fuerit continua. Citò refrigeſcit, imò celerius congelatur aqua, ſi vel ad breue tempus ſubditum ignem, quo vexabatur, remoueas. Animalia conditione ſua fera, continemus manſueta, quandiu inter manus noſtras viuunt, ludunt, fœtificant & quotidianis blandientibus beneficiis propriæ naturæ aduentitiam ſubſtituimus. Orientales populi ſub calidiori cœlo minus habentes ſanguinis & audaciæ, generoſos non efficies, niſi perpetuis exercitatos bellis, ſtimulis gloriæ, ſpe præmiorum fortiter actos: ſi remiſerit hæc occaſio ſub principe pacis nimium cultore, citò relabentur in ſuam ſegnitiem, quæ fœderatos amittit, hoſtes in ſe prouocat.

Bello

Bello semel indicto nullam dicunt nocendi prætermittendam occasionem; non concedendas inducias, si eo consilio videantur peti, vt fractæ vires ad noua prælia reparentur: Parta victoria instandum acrius hosti debilitato, territo, ad cedendum & ad fugam iam inclinante, priusquam vires & animos colligat. Contumeliosum fuit Hannibali, quod deletis Romanis in Cannensi pugna, prætermisit [l] occasionem Romam occupandi, vnde milites, ciuesque sui conquerebantur, quod sciret vincere, non vti victoria. Sic Alaricus capta vrbe Roma, [m] contentus trium dierum præda, discessit, amisitque occasionem obtinendi totum Romanum Imperium. Elizæus [n] iubet Ioas Regem Israël iaculo percutere terram, & cum percussisset tribus vicibus & stetisset, iratus vir Dei dixit ei, si percusisses sexties aut septies, percusisses Syriam vsque ad consummationem.

[l] Plutarch. in Hannibal.
[m] Baron. an. 410.
[n] 4. Reg. 13.

Qui rebus partis contentus acquirenda negligit, fœlicitatis suæ proditor est; si contra fugientem hostem non pugnamus, quæ spes pugnandi contra resistentem, inquiebat Agis dux Lacon, imperfecta mali curatio disponit ad recidiuam, [o] & victoria non producta quo iure belli peruenire poterat, victorem detinet ad nouum certamen, fortè non fœlix cum varia sit sors armorum, etiam fortunâ timidos, & eam magnificè non excipientes, auersante. Tales impetus qui priusquam oporteat desinunt, pertinent ad iram & passionem animalem, at æqualis & pertinax est ratio, [p] cum iudicauit aliquid faciendum in eo perseuerat, statque semel constitutis. Ad vocem Iosue stetit sol [q] donec penitus hostes delerentur, quasi noctis vnius spatium ipsis ad colligendas vires concessum, irritos præcedentis diei conatus efficere potuisset, & idem ferè sit victoriam differre, quod amittere.

[o] Hipocr. lib. 2. Aph. 12.
[p] Seneca lib. 1. de ira. cap. 16.
[q] Iosue. 10.

Quanta diligentia suis assident principibus aulici, perpetuis suis officiis, natura sua mobiles affectus obsident ne deriuentur in alios, ne horam præsentia sua vacuam, blandior aliquis occupet; Tenetur iniuriarum [r] qui fœminæ pudicitiam similiter affectatur, affectatur autem qui tacitus frequenter sequitur, velut id frustra non fiat, & vix vlla sit castitas semper tentata, semper inuicta. Vincit omnia labor improbus, cœlo, naturæ, genio dominatur, sæpius malè vitiisque natos transtulit ad philosophiam, linguæ vitia reformauit in oratore, timiditatem in milite, manus doctas efficit in artibus; nec despondendum animo, si sub initiis occurrat difficultas hanc enim exacta superabit diligentia.

[r] l. 15. §. 22. ff. de iniur.

Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, [s] sed aduersus principes & potestates tenebrarum, contra spiritualia nequitiæ, bellum graue quia occultum, [t] quia cum fortiore, cum struendis insidiis semper intento, qui neque labore deficit, nec

[s] Ephes. 6. 12.
[t] Cassiodor. in Psal. 51.

victus loco cedit; semper itaque nobis vigilandum præcipit Christus; [u] semel obtenta contra talem hostem victoria, vlterius semper est proferenda; nunquam satis cum concupiscentia certatum est, hanc persequere sine modo, sine fine, nam illi quoque nec finis nec modus est. Ex virtutis actibus assiduis fient habitus [x] qui non modo facilem, sed solida voluptate plenam vitam efficient, negligentem, auersantem sensuum blanditias vt viles, turpes, indignas se, quibus tamen nos irretire tentat hostis. Sit assidua rerum diuinarum meditatio; quærite faciem Dei semper, monet propheta, [y] satiat enim quærentem in quantum capit, & inuenientem capaciorem facit, [z] vt rursus quærat implere, vbi plus capere cœperit; sit indeficiens charitatis ardor circa bonum infinitum, hîc plus amore quam cognitione possidendum; sit grande nefas pacisci cum Christi domini nostri hoste superbo; aliquid illi concedere mentis integritati nociturum, & quod postea dubio certamine redimendum sit; semper in procinctu, vigiles, certantes, nunquam nisi cum his spiritualibus armis securi, carnis, mundi, dæmonum coniuratione fruemur in nostram gloriam, & repositis sibi coronis perseuerantia donabitur. At si nos vitia trahant in suam consuetudinem; si mentem efficiant cæcam, voluntatem frigidam ad diuina, in malis contemnentem, securam, etiam gloriantem, quot vitiorum actus se sequentes, tot sunt implexi se mutuo ferentes annuli ex quibus conficitur ferrea catena [a] constringens animas in peccatis, ex libidine consuetudinem, ex consuetudine necessitatem efficiens, nam quod diu miseri noluerunt, tandem posse desinunt, in cupiditatum, in dæmonis potestatem, vi continua, ne resurgant, adacti.

[u] Math. 24.
[x] Arist. moral. lib. 2. c. 4.
[y] Psal. 104.
[z] D. Aug. tr. 63. in Ioan.
[a] D. Aug. 8. Confess. 5.

Malum malo superueniens grauius est.

§. I.

MAlum sic potest per minimas particulas naturam primò lacessere, vt hæc validior vim exiguè nociuam superet, illam in se conuertat, & sensim à minimis ad maiora procedat innoxiè, nam ab assuetis non fit, passio. Hac arte Mythridates, vt se contra venenum præmuniret, assueuit veneno, & ne quidem eo perire potuit captus à Romanis volens morte consequi libertatem. Sic enutrita fuerat pulcherrima puella, cuius consuetudine hostes sperabant Alexandrum periturum, sed tristè micantes oculi vim pestiferam prodidere. Natura quæ callum obducit partibus externis attritione continua tentatis, internas pariter præmunit qualitate contra vim de-

leteriam paulatim sumptam, satis valida ne noceat. Virgines hospitalis Parisiensis ægrorum millibus nunquam satis miranda charitate ministrantes, sic assueuerunt aëris corruptioni, vt in illo, & postmodum inter epidimia laborantes sanæ permaneant. Victitant quidam toto suo corrupto sanguine, sub malis legibus sed consuetis diuturna steterunt imperia; hosti qui non potest esse superior fit deditius, & ea quæ prius premebat potentia, gloriatur.

Vnius igitur mali licet potentioris vim, vitat natura modis ex occasione diuersis, vt exposuimus, [b] aperto marte, dolis, fœderibus, potentiorum patrocinio, tandem initis quibusdam cum hoste, pacis conditionibus: At vbi plura mala suis quæque nociuis qualitatibus separatim armata simul ingruunt, grauissimum est imminentis interitus & dissolutionis compositi indicium. Vt si coronæ [c] quæ vi dentur circa sydera pluribus in locis rumpantur, sæuissima suboritur tempestas, manifestum enim est à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aërea hinc atque illinc assilire. Fulmina bisulca [d] pinguntur, quia sunt acerrima quæ à tribus superioribus planetis Saturno scilicet Ioue & Marte, sic singulariter dispositis mittuntur; nec est alia ratio cur in iure [e] pactiones de quota litis habentur illicitæ & contra bonos mores, nisi quod ad litem persequendam turbam faciunt, & vnius partis loco plures admittunt ob suum interesse singulare, industria multiplici reum exagitantes.

[b] Supra lib. 2 l. 14. & seq.

[c] Seneca natural quæst lib. 1. c. 2.

[d] Alexand. de Alexand. lib. 5. tit. 11.

[e] l. 5. ff. de pact.

Malum solitarium licet accerrimum, si paulatim sæuiat, transire potest vt diximus in consuetudinem, at cum rem vnam obsident hostilia multa, non coniurata vt se habeant per modum vnius, sed prædam sibi propriam quælibet sitientia, non est deditioni locus, & tam expedit sub omnibus, quam sub vno perire. Procedunt actiones omnes naturales quiete motibus ad solatium & leuamen interposita, at ne respirare quidem licet homini quem plures simul aggrediuntur, nam eo quo spiritum ducere vult momento, cogitur impetum declinare, & si simul dato signo plures irruant, cum vna manu, non nisi ictum vnum vitare possit, à cæteris necessariò confodietur, Terram [f] longa iam siti destitutam si comburas, desperata est, & sine remedio sterilis, raritas enim sua humorem inductum non retinet, & innata amaritudo impedit alimentum plantarum, est itaque sicut corpus animalis mortuum & incineratum.

[f] Albert. Magn. de vegeta. lib. 7. cap. 6.

Laborat interdum corpus implicitis & compositis morbis dissentientibus, [g] sic vt quod vni prodest alteri noceat, & quoniam contraria præsidia postulant, plerumque desperati & insanabiles permanent, licet vni, qui causa censetur alterius primùm, aut ordine præpostero vrgentiori sæuiorique symptomati, aut vtrique media quadam methodo remedium adhibeatur, partita vis medicamenti cum

[g] Fernel. de medendi ratio. lib. 1. c. 5.

sit infirmior, morbum non sanat, sed irritat. Ita rarum est Rempublicam bellis simul ciuilibus & externis concussam stare posse, vni quippe negotio intenta, & vix sufficientia consilia, subsidiaque interuertit, partitione debiliora facit superueniens periculum, & res mole sua iam inclinatas, impetu priore deficientes, prosternit. Vix integræ vires nouum hoc onus ferre potuissent, illas ideo labi necesse est, cum iam debilitatis & imparibus superuenit. Olim [h], locus fulmine percussus sacer habebatur, nec vlterius cuiquam illi vim inædificati, cultura, aut alio quouis vsu licebat inferre; iras cœlestes humanis non cumulandas, sed misericordia temperandas putabant, cæco non ponendum offendiculum, claudos aut alio quouis naturæ vitio laborantes conuitiis non lacessendos, hinc hostibus suis velut crudelissimis imprecatur propheta, effunde super eos iram tuam; & furor iræ tuæ comprehendat eos, quoniam quem tu percussisti persequuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.

[h] Alex. ab Alex. lib. 6. c. 1.

Leges ad humanæ societatis auxilium factæ modis omnibus auertere & lenire conantur, hanc malorum opprimentem seriem, cum generaliter concludunt, [h] afflictum in vno, releuandum in alio, ne afflictio detur afflictis. Ita succursum est patri, [i] vt filia amissa solatij loco cederet, si redderetur dos ab eo profecta, ne & filiæ amissæ, & pœcuniæ damnum sentiret. Ita statutum [k] in littus eiecta vel fluitantia naufragorum bona, non diripienda, sed dominis suis restituenda; tributis ob alluuiones, modum dici; hostilitatis tempore non currere præscriptiones; clericos infirmos percipere fructus suorum beneficiorum. Etiam reis impositæ pœnæ quantum licet temperantur, vt ne circa carceratos [l] inhumaniter se habeant custodes; vt Episcopo [m] propter delictum amoto præstentur alimenta; sic prouisum est ne pœnis iustè sibi iam impositis, afflictos superueniens aliorum inhumanitas opprimat. Ægrum [n] licet sua culpa, castigare, reprehendere nefas, eius auribus parcunt sæueriora verba, si quid neges, occidere videris. At cum agitur de criminum æstimatione grauius semper illud habetur quod iteratis actibus animam percutit, [o] itaque sicut in extremis morbis, extremis vtendum est remediis, sic frequentes in crimen lapsus, grauioribus pœnis leges coërcent. Quod si desperata sit eius spiritualis sanitas qui sibi de vitiorum consuetudine naturam effecit, morte sanandum est scelus, vt grassari desinat in priuatam publicamque pernitiem.

[h] §. Final. institut. de actionib.

[i] l. 6 ff. de iure dot.

[k] l. 1. 7. & fin. ff. de incend. ruina can. præsentium & seqq. 7. q. 1.

[l] l. iudices. Cod de episco. & cler.

[m] D. Grego. in regist. lib. 2 epist. 51.

[n] Quintilianus declam. 8.

[o] l. Capitalium §. grassatores ff. de pœn. l. 8. Cod. ad l. Iul. de vi. publ. l. 1. ff. de abigæis.

RAPIT SINGVLOS ETIAM IMMERITOS vniuersaliter indicta calamitas.

Lex. 12.



Erum singularium alterationes, defectus, mortes, ita nobis familiares effecit natura, vt earum metum consuetudo sustulerit, & inter quotidiana suorum funera ciuis, inter prostratorum cadauera miles, mortem ad alios non ad se putet pertinere. Multo magis nos afficiunt, & plus incutiunt timoris publicæ calamitates, nam cum sint insolitæ, malum quod inferunt inexpertum, sibi fingunt homines velut immensum; pluribus ante signis prænuntiatæ grauiores minas intentant; Veniunt cum ingenti strepitu, tumultu, apparatu terribili, vnde mentes suo, & alieno periculo iam motas facilè concutiunt. Si timentur ab omnibus fulgura quæ paucorum cadunt periculo; si misericordiam mouet malum alienum, cui nos pariter sentimus obnoxios, quis non timeat vniuersaliter indictas calamitates quæ concussis mundi fundamentis refugij spem omnem videntur præcludere & infinitas rerum omnium charissimarum mortes vna concludere ruina. Aut non sumus partes vniuersi, aut necesse est nos concuti cum vniuerso: sic in fine sæculorum commotis cœli cardinibus, in elementorum horrenda concussione, describuntur homines arescentes [p] præ timore & expectatione eorum quæ superuenient vniuerso orbi. [p] Luc. 21.

Generale diluuium Noëmi tempore, totam terræ faciem vndis mersit: alia contigerunt in quibusdam regionibus sub Ogyge & Deucalione; maris etiam diuersis in locis [q] horrendæ factæ sunt inundationes, quæ tum insulas, tum terrarum ingentia spatia sorbuerunt; quantas vrbes & regiones pestis solitarias & desertas effecit. Velut non sufficeret hominibus his naturæ flagellis durissimè percuti, violentas insuper sibi manus inferunt, per bella quæ apud omnes gentes, omni æuo tantum fudere sanguinis; quæ campos effecere sepultos insepultis ossibus, quæ simul & semel in vrbium obsidionibus inferunt clades omnes, fulminum, inundationis, incendij, pestilentiæ, terræ motus, famis, quas natura diuersis temporibus & paroxismis parcens immittit. Sic prouidentia permittit populos sibi mutuò pœnas dare suosque reatus vlcisci, cœlis etiam plurimum ad id con-

[q] D. August. lib. 8. de ciuit. c. 8.

[s] Vide fatū vniuerſi. currentibus, obſeruatum eſt enim hæc mala regnis contingere, [s] cum horoſcopus vniuerſi peruenit ad eorum quadratos aut oppoſitiones: & humanarum ideo paſſionnm tumultus, rationis ordinem perturbantes, non ſine publicæ rationis ordine fieri; ſimiliter exundare diluuia planetis omnibus, maxime ſuperioribus coniunctis in ſignis aqueis; conflagrationes in ſignis igneis, quia Deus vtitur cœlo velut inſtrumento ad executionem ſuæ iuſtitiæ, dumque mala populorum vindicat, orbis totius incolumitati prouidet.

[t] In Timæo. Vnde Plato [t] ſæuas illas publicas clades & ruinas dixit eſſe purgationem terrarum, rerum innouationem, luxuriantis humani generis neceſſarias ſucciſiones. Ariſtoteli [u] viſum eſt, vt in ſingulis annis ſolaribus oportet hyemem eſſe, qua virtus mixtorum omnium in ſuum centrum contracta, vnione ſimul & quiete ſibimet validior reſtituatur; æſtatem qua vi ſolis calor interior ad actiones & productiones excitetur, eſſe ſiccitates & humiditates, quæ ſucceſſiua tempeſtate ſe mutuò temperent, ſic in magnis annis mundi contingere diluuia, conflagrationes, peſtilentias, morbos, fames, ne quid exuberet. Ad breue tempus ſæuiunt malignæ & deleteriæ qualitates, donec bonis modum excedentibus remedio ſint. [u] Meteor. lib.

Hæc autem euenta quæ fiunt & accidunt ſub hac mundi mole, non noſtris commodulis, ſed ipſius pendenda ſunt rationibus, [v] ordinibuſque naturæ, pluit mundus aut non pluit, ſibimet pluit aut non pluit, aut vliginem nimiam ſiccitatis ardore decoquit, aut longiſſimi temporis ariditatem pluuiarum effuſionibus temperat: Quid ergo quia frigus membris tuis aduerſum eſt, non debet eſſe hyems in mundo, non ſol tibi noxius, non venti aërem perflare debenr, quia ſomnum tuum impediunt, atque aliis legibus, alia rurſus ordinanda natura, ſupercilioſa nimium res eſt, cum ipſe ſis non tuus, aliena etiam in poſſeſſione verſeris, potentioribus dare conditionem velle, vt id fiat quod cupias, non quod in rebus inueneris antiquis conſtitutionibus fixum; ſic Arnobius [x] reſpondens calumniantibus Chriſtianos quod eſſent cauſæ malorum quibus orbis premeretur; quid, inquit, ſi ſyderum motus certis ſignis, partibus, temporibus, lineis pariunt hæc mala, & ſubiectis afferunt variorum diſcriminum neceſſitates? quid ſi ſtatis temporibus rerum viciſſitudines fiunt, atque vt in maritimis æſtibus, modò ſecundæ res influunt, modo rurſus effluunt, malis reciprocantibus proſpera, & quod nobis videtur aduerſum, ipſi mundo non ſit malum. Vnde cum publica priuatis ſint præferenda, [y] nihil æquius eſt, quam homines ſequi leges vniuerſi communes, ex ſubiecti ſui ratione vniuerſales, omnibus iuſtiſſimè meritis & immeritis imperantes.

[v] Arnobius lib. 1. contra gentes.

[x] Dicto loco.

[y] Vide ſupra lib. 1. l. 12.

[z] Lib. de mortalitate. Carne cum cæteris coniungimur, inquit Cyprianus, [z] ſpiritu ſe-

paramur, ſuntque nobis cum humano genere incommoda communia; Sic cum fœtu ſterili terra ieiuna eſt, neminem fames ſeparat, cum irruptione hoſtili ciuitas aliqua poſſeſſa eſt, omnes ſimul captiuitas vaſtat, & cum imbrem nubila ſerena ſuſpendunt, omnibus ſerenitas vna eſt, & cum nauem ſcopuloſa ſaxa confringunt, nauigantibus naufragium ſine exceptione commune eſt. Gladius domini occidit iuſtum & impium, inquit propheta. [a] Communis huius ſæuitiæ rationem reddit D. Auguſtinus. [b] Summus, inquit, ille vitis agricola aliter parat falcem ſarmentis fructuoſis, aliter infructuoſis, tamen non parcit nec probis nec improbis cum tempus putationis aduenit, illis purgandis, illis amputandis; Nullus enim hominum eſt tanta iuſtitia præditus, cui non ſit neceſſaria tentatio, ad probandam, perficiendam virtutem. Si calamitas mortem inferat, malos ne grauiora committant, excutit [c] è terra, bonos velut emeritos vocat ad coronam.

[a] Ezech. 21.
[b] Lib. 22. contra Fauſtum. c. 4.
[c] Iob. 38. 13.

Licet igitur, inquit Ptolomæus, [d] quæ ſingulis hominibus è cœlo accidunt ex propria particularis naturæ qualitate mutari poſſint, non tamen quæ propter generalem conſtitutionem, vt quando propter magnas aëris conuerſiones, quæ difficulter coërceri poſſunt, totæ gentes intereunt, ſicut fit in ardoribus, aut peſtilentia, aut diluuiis, cum ſemper inferior cauſa, ſuccumbat maiori & validiori. Sic obiicientibus vanam eſſe aſtrologiam, eo quod hi quibus non eſt eadem geneſis, imò fortè contraria, ſimili tamen modo moriuntur in bellis & naufragiis, reſpondet Iunctinus, [e] id fieri, quia ſingulare fatum rapitur à communi regni fato ſtrages illas edente, & omnes ſibi pari ratione ſubditos, inuoluente. Similiter in iudicio de bellis aut fœderibus attenditur potius regni, quam regis figura. In electionibus, [f] conuenire debet tempus cum genitura, ſi enim contrarium eſt, nequaquam profeceris; Nam ſingularia ſequuntur vim maiorem ab vniuerſalibus illatam, & quæcumque à prima cauſa in vniuerſum maximè mouentur, hæc inuariabili modo procedunt.

[d] Quadrip. lib. 1. cap. 3.
[e] In præfatione aſtrologiæ.
[f] Ptolom. centilo. num. 6.

Hinc animalium caſus, mortes, quæque ſine culpa accidunt, rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus hoſtium à nullo præſtantur, [g] nam quod caſu fortuito contingit alicui, poteſt contingere & cuilibet etiam patrifamilias diligentiſſimo. Imperatores ſic loquuntur de naufragiis, [h] quia excludere caſus, & inclementem cohibere non poſſumus fortunam, de his diligens fieri debet inquiſitio. In vi maiore non vitabili complectuntur tyrannidem, vnde ſi quid ſub clade barbarica indignè commiſſum eſt, ad inuidiam trahi non debet: Habeant, inquiunt, omnium criminum impunitatem, qui euadendi forſitan non habuerunt facultatem, non enim crimen dicitur, quod mortis adegit impulſus. Miſeri mor-

[g] l. 23. ff de reg. iur.
[h] l. 5. Cod. Theod. de naufrag.
[i] l. 14. Cod. Theod. de infirm. his quæ ſub.

tales si fœlicitatem suam posuerint in externis bonis, quæ non sui, sed alieni iuris esse probant tot quibus rapiuntur inuicti casus. Hæc vt sua vindicent licet coniuratæ cœli, maris, elementorum, tartari vires, orbe collabente stare potest immotus sapientis animus, placidusque spectator, temporalia cum æternis conferet, hæc sitiens, indignatus illa, suis & alienis arridebit funeribus, nec sine solatio.

Paritas in miseriis solatium est.

§. 1.

PRouidentia quæ non deficiens in necessarijs, mala bonorum mixtione temperat, quæ de venenis ipsis præsens concedit antidotum, conceptos ex publica calamitate metus & horrores mitigat, ex ipsamet paritate miseriarum nascente solatio. Imminet nostris & charissimorum capitibus malum multiplex, communi sæuitia nemini parcens, proprijs & alienis pœnis quas amor nostras efficit crudeliter nos exagitans, ipsa tamen in patiendo societas mira naturæ solertia dolorem simul auget & minuit. Auget compassionē, minuit innocentiæ conscientia. Cum enim ex pluribus vnum, singularis prosternit aduersitas, ingemiscit ille, duriusque fert sortem suam cæteris infœliciorem; Illi contumeliosum est ita percuti, velut latens aliquod in eo vitium iras cœli promeruerit & concitauerit. Pudor est inter fœlices solum esse miserum, inter stantes iacentem, & quod aliorum festos dies opposita sua commendet calamitate. Non potest sine tacito liuoris morsu, alios sic videre, ab aliis sic videri. Huic grauis est omnis consolator, qui fortunæ disparitatem arguit, mouet inuidiam plagas refricat; cogit aduertere quod afflictus iam sentit, cœlum cæteris fauens, illi crudeliter esse ferreum.

At cum calamitas omnibus æqualiter incumbit, nulla personarum aut conditionum habita distinctione, nullus tunc inest ex malo pudor, nulla mentis inuisæ numini suspicio; nullus ex aliena fœlicitate liuor, nam quos fati malignitas nondum opprimit, perpetuis tamen obsidet periculis, velut reos accepta damnationis suæ sententia, dilato supplicio diutius torquet, & mortes metu multiplicat. Non decet in tanta similium turba vnam tenente viam, pauidum & dubium esse: Necessitas ipsa non fert amplius mobiles inter spem & metum animos, sed fixos efficit in proposito, & ne cogi videantur, etiam sæuientis mali contemptores & auidos. Solatium est cum vniuerso rapi; pares tunc habere, quos in multis fortuna subuexerat; videre relapsos in communem mortalium sortem, à qua vindicare non possunt illos amici, diuitiæ, regna; laruam huius pictæ fœlicitatis

fœlicitatis numen eripit, datque certissimum humanæ vnitatis & opinionis argumentum. Ideo non iustus tantum, sed & misericors Deus, iustos aliquando malorum pœnis implicat, & probos aliquos ex Israelitis voluit pati captiuitatem, ob id ne peccatores qui fuerant iugo seruitutis oppressi omnino subsidium non haberent, inquit Origenes. * Daniel, Ananias, Azarias, Misael, Ezechiel, Zacharias, Aggeus immunes à peccato fuere, captiuitamen vt sortis paritate, fortitudinis exemplo deiectos suorum subleuarent animos. * Homil. 1. in Ezechiel.

Singularem hanc indulgentiam prouidentia communem effecit [k] in morte, vt crudelitatem fati consolaretur æqualitas, nec durum videretur subire conditionem hanc, & personalem obligationem, sub qua cunctis hominibus vita conceditur: Reges, Pontifices, plebejos, agricolas æquat omnes cinis; successiuè veniunt in tumulum nullo tamen ordine seruato, cum sæpius senem iuuenis præueniat, nam ius suum sibi seruat prouidentia, vitam præcariò concessam, vt libet repetit, docetque quotidianis exemplis, sine præscripta die permissam, [l] omni die cum repetierit, deberi. [k] Seneca in consolatione ad polybium. [l] l. 14. ff de reg. iur.

In tam breui vitæ tempore non nisi paucis ab inuicem interuallis decedentium funera distinguuntur, & si solatium est omnes eadem mortis lege teneri, maius etiam est simul & semel interire, sic enim mors amittit quod in ipsa durissimum est, charos ab inuicem diuidere; & mutuam duorum in vno corde vitam partiri. Inde fit vt amantes horrendum hoc non ferentes mortis diuortium, meliusque sibi reputantes priuari vitæ vsu, quam fructu, commori voluerint. Hunc amoris ardorem theatra celebrant in Pyramo & Thisbe, in Antonio & Cleopatra, in Protesilao & Lardicia cæterisque. Othone mortuo [m] quidam militum iuxta rogum interfecere se, non noxa, neque ob metum, sed æmulatione decoris & charitate Principis, quem fortè morientem hac iurata sponsione consolati fuerant. [m] Tacit. histor. lib. 2.

Id visum est tam æquum & amori congruum, vt apud multos in legem & consuetudinem transierit. Apud Thraces [n] cum quisque plures haberet vxores, omnium dilectissima, vltrò etiam æmulatione in defuncti mariti rogum insiliebat. Id etiam referunt apud Indos obseruatum non tantum amoris æstu, non vt blandirentur morientis zelolypiæ, dilectæ possessionem aliis omnibus inuidenti, sed etiam legis cautela, ne scilicet vxor moliretur mariti mortem, cui lex comitem deuouebat. Refert Athenæus [o] Gallorum Reges olim secum habuisse sexcentos nobiles commensales, maximæ post ipsum authoritatis, qui etiam voto se obstringebant, commori. Idem alij referunt [p] de Regibus Hyberis & Cantabris. Tanta nobilium strages maleuolum erat solatij genus; Non amabat moriturus, quem [n] Herodot. lib. 5. [o] lib. 6. c. 6. [p] Alexa. ab Alexa. lib. 1. cap. 16.

ſic ſuperſtitem nolebat, cuius vitam hoſtili feritate proiiciebat. At qua ratione non amans poterat amari, breuem fœlicitatem vendens ementium vitæ pretio; amorem metu ſimul extorquebat, & interdicebat. Quid ni condonanda fuiſſet perfidia reſiliens à tam crudeli pacto; ſimile videbatur immani voto Herodis qui moriens iuſſit plurimos magnates occidi, ne ſuæ ſine lachrymis eſſent exequiæ, ſi non ſuo, ſaltem alterius deſiderio.

Creditum eſt defunctorum animas humano ſanguine propitiari, [q] vt tamen nobiliori parcerent, captiuos vel malo ingenio ſeruos mercati in exequiis immolabant; poſtea placuit impietatem voluptate adumbrare, gladiatores iuxta tumulos offerendo, ſic mortem homicidiis hæres conſolabatur, captiuoque rogi [r] perfundens ſanguine flammas. Mitius tandem factum eſt, vt humani ſanguinis loco ciuilis funderetur, auro ſignato aut infecto, veſtibus, armis, gemmis cæteriſque rebus in defuncti rogum aut tumulum proiectis, quod etiam nunc à barbaris Canadæ & Occidentalis Indiæ fieri ſolet. Riſu digna ſuperſtitio, inſatiabili poſt mortem aliquid conſeruandi cupiditate, publicis odiis inuidia digniſſima, viuis enim detrahunt quod ſibi prodeſſe non poteſt, vnde meritò lex ciuilis [t] prohibuit ornamenta cum corporibus condi.

[q] Tertulian. lib. de ſpectac cap 12.

[r] Virgil. 10. Æneid.

[s] Caſſiod. lib. 4. variar. epiſt. 34.

[t] l. 14 § non oportet. ff. de Relig. & ſump.

Igitur ex communi calamitate tantum percipitur ſolatij, vt ſi fato non contingat, illud modis omnibus homines, affectu vel imperio, ſibi concilient. Idem ineſſe videtur ſenſus malis & vitio deprauatis, cum enim lege, conſcientia, fama publica norint peruerſitatem ſuam, & animæ à Deo recedentis mortem, remedium pœnæ ſuæ arbitrantur, [v] ſi turba ſit peccantium; non contenti perditione ſua, volunt habere plures mortis ſuæ participes, quaſi multitudo peccantium ſcelus minuat, & non numeroſitate lignorum maior gehennæ flamma ſuccreſcat. Ritu dæmonum, trahunt quos poſſunt in ſuam perniciem, delere putant impreſſas ſibi notas infamiæ, ſi fecerint communes, vt Reges Perſarum inceſtuoſi, inceſtum lege lata permiſerunt. Idem ineſt ſenſus hæreticis, occulta machinatione, conductis emiſſariis, potentiorum ſuffragio ſectam ſuam hinc inde diffundentibus, & vt ad inſtar erucarum, ſemine relicto, ad plures annos propagetur. Eadem ineſt vanitas ignaris, [x] qui blaſphemant quod ignorant, ne videantur ignorare quod ſcitu dignum eſt, vt priuata eorum inſcitia ſub communi deliteat, & nullus eam, velut publicis præmunitam ſuffragiis, audeat coarguere.

[v] D. Hieronym. aſellæ epiſt. 45. & 52.

[x] D. Greg. Nazianz. orat. 2.

Hic naturalis inſtinctus quærendi leuamen aliquod ex aliorum ſimilibus malis, fruſtra non eſt inſitus, & cum natura ſit boni proles, hic affectus originis ſuæ genio, poteſt in bonum conuerti. Quod igitur affectum mali peruerſa voluntate, ſibi velut ſuum vin-

dicent boni, in virtutis suæ hic dura patientis solatium. Licet nobis ex angusto nostro tempore & loco, mentis oculos in præterita sæcula, & in totius orbis regiones mittere, contemplari licet sanctum Iob, è fœlicissimo, bonis omnibus corporis & fortunæ spoliatum; Abraham, Isaac, Iacob profugos & proscriptos. Tobiam in captiuitate & cæcitate; Macabæos fortissimos simul & sanctissimos belli duces ad extremum vsque persecutione vexatos. Christum Dominum contemplare sanctitatis idæam ab ipsis incunabilis tyranni persecutione ad mortem conquisitum, quadraginta millium innocentium sui causa occisorum morti, compatientem; Vide supremam hanc majestatem, tot insidiis, tot calumniis impetitam, tandem turpissimo crudelissimo supplicio morientem; Vide sanctos Apostolos omnes, pro laborum suorum in propaganda fide præmio, violenta morte sublatos. Sanctos Ecclesiæ nascentis patres angustiatos,[y] nudos, in speluncis terræ latentes, quibus dignus non erat mundus, tandem lapidatos, sectos, crucifixos, laceratos à bestiis. His considetatis non te putabis à Deo relictum, nec miserum, cum te aduersa exagitabunt, imo charum & probatum, quem gratia sua dignum, satisque fortem efficit, vt cum tot malis valeas componi. Hæc est sors sanctorum cuius consideratio maximum est in huius vitæ periculis solatium. Vnde D. Gregorius[z] arguit summæ crudelitatis Arianos, qui Catholicis à se crudeliter vexatis, inuidentes in fide constantiam, in tormentis solatium, facultatem illis non dabant videndi eos qui in iisdem doloribus versabantur; sed nihil profuit talis inhumanitas contra pias mentes quibus præsens semper erat Christus, via crucis & passionum suos ad æternam ducens gloriam.

[y] Hebreor. 11.

[z] D. Greg. Nazianz. orat. 25.

Nullum sine quadam exceptione malum.

§. 2.

SOlatium ex communi miseria nascens singulis pœnæ linimentum est, quod ita tamen prorogari non debet, vt omnes pereant, nullo qui publicæ calamitati superstit, relicto. Nam cedere debent priuata publicis, & melius est totum non perire quam singulis partibus pereuntibus inuidum hoc solatij genus indulgeri. Si leuius est aliquibus sequi sortem communem, aliis ab eadem eximi singulari priuilegio longè magis gratum est, mundanæ perpetuitati, præpotenti in vniuerso bonitati, nec à priuatione penitus vnquam absorptæ magis conueniens. Non dari summum malum[a] patet ex eo quod eius existentia, & partes conuectens ordo bonum est.

[a] D. August. lib. 1. de ordine. c. 6. &c

contra epist. Manich. c. 29.

Inde fit vt in vniuerso quæ contingunt clades partes tantum aliquas demetant, pereuntium radice semper seruata, illæsis etiam quibusdam indiuiduis in quibus seruari possit species & iterum propagari.

b Meteor. cap. 14.

Ex Aristotele, [b] vt animantibus, sic terræ suæ sunt ætates, iuuentus, senectus: sed partes omnes animalium, non terræ simul senescunt, vnde talium vicissitudo non officit æternitati totius. Elementum simul totum non perit, sed externæ quædam eius partes in commercio positæ, tantum recipiunt à vicinis, quantum illis concesserint: pereunt indiuidua, & ex eorum prius fœcunditate paria subministrantur, ex his alia, aliaque multiplici perennique prolis successione, cuius beneficio species nunquam deficiunt; mundus, licet omnis caro corrupisset viam suam, aquis tamen diluuij non tam deletus quam ablutus est, seruata Noëmi familia & in arca conditis animantium omnium speciebus, vnde facta fuit totius pulcherrima renouatio. Montes Plato [c] dicit positos velut asyla ad quæ subortis diluuiis confugere possint homines, hinc fingunt Poëtæ Deucalionem & Pyrrham missis post tergum lapidibus mundum à diluuio reparasse, idest homines in altis rupibus seruatos, & per regiones ab aquis liberas hinc inde dispersos, eas incoluisse. Vmbrorum gens antiquissima Italiæ, [d] sic dicta fuit à Græcis, quia terris imbrium inundatione deletis, superfuit.

c In Timæo.

d Plin lib. 3. c. 14.

e Petrus Damiani opusc. 52.

f Gen. 19.

Inter maris horrendos fluctus, stant immotæ, omni rerum copia diuites, nauigantibus hospitales insulæ, tales sancti [e] dicunt esse domos religiosas, mediis in vrbibus infectis terrenarum passionum amaritudine perpetua, tempestate frequenti concussis. Ex Pentapolis incendio saluatur Segor; [f] ex hac calamitatum turba qua sanctus Iob vna die opprimitur; ex hostium & latronum irruptione, ex domus in qua filij conuiuabantur ruina; ex igne cœli armenta pastoresque consumente, vnus semper euadit qui cladem nuntiet: à pyratis naue capta [g] sarcinas suas potest aliquis habere saluas, singulari fœlicitate, nec tenetur conferre ad farciendum aliorum damnum, ita quilibet ex depressa naue suum seruat, sicut ex incendio. Olim belli sæuitia parcebat agricolis, [h] innoxiæ multitudini, personis & rebus sacris, etiam pretiosis quæ vires hostium integræ non augent, aut destructæ non minuunt. Ex Troiæ vt credebatur penitus deletæ cineribus euasit Æneas cum sociis, Italiæ aliorumque latè populorum regna fundaturus fœlici calamitate, velut tot heroum necatorum fortunas iure quodam accrescendi suas fecisset, sicut fœlicissimus ex geminis habetur, [i] qui est superstes, altero interempto abortu, aut qui nascitur enecata parente.

g l. 2. §. si nauis ff. ad l. Rho. l. 7. eod.

h vide groff. lib. 3 de iure belli. cap. 11. & 12.

i Plin. lib. cap. 9. & 10.

Non datur aliquid omnino morbosum & vitiosum, nam si mor-

bi singuli possunt rem profligare, quid futurum esset si vniuersi concurrerent ad pernitiem rei viuentis; etiam omnes morbi in corpore, omnia in animo vitia simul esse non possunt, quia inuicem pugnant. In apoplexia remanent actiones vitales, scilicet respiratio, spirituum & sanguinis per corpus diffusio, sed perimuntur actiones animales sensus scilicet & motus. Similiter in epilepticis subitò facultates omnes animales tolluntur, superest aliquis motus, sed deprauatus. Ita peccatum caret ordine [k] ex parte auersionis, non ex parte conuersionis, nam in quolibet peccato est aliquid virtutis, non enim potest omnes eius circumstantias corrumpere.

[k] D. Thom. 1. 2. q. 84. a. 3. ad 1. & quæst. 73. a. 2.

Hæreticos mirati sumus omni sæculo morales aliquas virtutes eminenter professos; ambiebant Montanistæ castitatem; Saturnini & Euchratitæ abstinentiam; electi Manichæi paupertatem; Massaliani perpetuam orationem; Donatistæ inuictam in tormentis pro secta sua ferendis patientiam, & expositam pro charitatis officiis vitam. Videtur hoc aliquod in malis mundum inundantibus solatium, ambiguum tamen eo quod viam aperit deceptioni; cum enim aliquid sit virtutis in vitio, veritatis in mendacio, vitium virtutis, mendacium veritatis personam gerit: sub externis operibus fidei latens hæresis, fidem ipsam oppugnat, & probos mores naturaliter omnibus acceptos proferens in noui dogmatis cautionem, venenum gratissimis immiscet poculis. Recta potest esse morum disciplina, sed nec ideò recta fides, non est enim opus fidei si desit fides, at non est fides, in his qui non audiunt, imo pertinaciter oppugnant Ecclesiam; sanè virtus moralis potest esse cum hæresi in nouatoribus, sicut fuit olim cum idololatria in antiquis philosophis. Innocentior in illis erat hæc optima morum institutio, quam ratione & naturali lege ducti sectabantur, at illam affectans hæretici vt fucum faciant oculis; vt nos diripiant velut pyratæ, vela nostra suspendunt, sed hostilem animum, ab vno Christi spiritu penitus alienum probat ipsa dogmatum pugna pertinax. Vt bonis moribus abutuntur in falsitatis patrocinium, pudeat Catholicos his fidei suæ propriis insignibus non vti: stent, vt monet Apostolus [l] in omnibus perfecti, in fide, in charitate, & hostibus fidei præripiant, velut suam vindicent bonorum operum præstantiam. Si desertores, vt lateant, tesseram militarem præferunt, absurdum est ea carere, qui fideliter Christo & Ecclesiæ militant; si malum habet aliquid boni, Bonum sit ex integra causa, quantum licet defectum omnem excludens, cum maximè qui veritati, & proximorum ædificationi præiudicium facit.

[l] Ephes. 6.



PRÆSENTIVNT PLÆRAQVE SVI dissolutionem.

Lex. 12.



[a] Vide supra l. 3.

MAximas in orbe venturas clades plurima prænuntiant,[a] alia quippe aliis ordine certo sic complexa sunt, vt quod antecedit sequentium causa sit aut signum, quemadmodum aëris aut maris proximam tempestatem aura præter solitum commota præcurrit. Cum autem rori [b] suo partes consonent, & vniuersi ratio compendiosè reperiatur in singularibus, fit vt occulto quodam naturæ sensu, multa percipiant imminentem sui dissolutionem, & hic metus notari debet vt primum symptoma illam præcedens.

[b] Supra lib. 1. l. 11. §. 1.

Si sub clementissimo cœlo, nondum vllas iniurias inferente præsentiunt aues proximam hyemem & in alias commigrant regiones; si testudines, glyres, mures montani, limaces eodem naturali præsagio tunc maturè quærunt latebras: maioris mali, vltimi scilicet interitus, vt maior est timor, sic acutior debet esse præuisio. Quis neget plantas suo modo futuri præscias, cum intra sex menses totam suam substantiam profundunt in seminis absoluta formatione, velut præuideant solem à zenith nostro breui recessurum, & tunc humido quo constant alimento gelu concreto corruproque se protinus interituras? Ex hac itaque peritura substantia, elixir quoddam eliciunt, humido circumseptum oleoso, frigorique non obnoxium, in quo spem suæ propagationis reponunt.

[c] Plin. lib. 10. cap. 1.

Phœnicem ferunt [c] senescentem, casia rhurisque surculis construere nidum, replere odoribus & super emori: ex ossibus & medullis eius nasci primo ceu vermiculum, inde fieri pullum. Non caret proximæ suæ mortis sensu qui sibi tumulum hunc pretiosum ponit, & hæredis ex cineribus suis surrecturi personam agens sibimet honorificè parentat. Id fieri putant quingentesimo quolibet anno, cum simul fiunt magnæ syderum conuersiones, quas hæc vnica mundo congener auis acutiori sensu præsentit, quam cæteræ, tempestates anni solitas. Illam de proximo suo interitu monere potest virium ex senectute defectus, at familiarior, expressior & mirabilior hic sensus mihi videtur in bombice, qui turgens alimento, tunc cum magnitudine viribusque præstantior est, intelligit vitæ suæ

reptili terminum positum, & semet serico condit tumulo, ad disciplinam hominum ex hac vita in meliorem transeuntium. Simile quod refertur in vita Patrum,[p] de Isidori abbatis monasterio in quo cum essent mille monachi claustro nunquam egredientes; eorum nemo antè decessum in morbum incidebat, sed quando vniuscuiusque venisset translatio, id omnibus significans, & se reclinans, dormiebat. Innumera sunt sanctorum exempla qui diem & horam sui transitus prædixerunt edocti diuina reuelatione, non sine suo & aliorum maximo spirituali profectu, vt scilicet in conspectum diuinæ maiestatis mox producendi, curarent maiorem conscientiæ suæ nitorem, & vt adstantium mentibus altius imprimeretur; fides speśque futuræ beatitudinis. Hi quibus talis gratia non conceditur, sensibus & ratione ducti, vitæ suæ terminum possunt obseruare.

p Plin. 8. c. 71.

Homini naturalis est mortis suæ præuisio & meditatio.

§. 1.

PRimum humanæ diuinæque sapientiæ præceptum, Academiarum & templorum frontispiciis insculptum, est, *nosse teipsum*; nam cum essentiis commensurari debeant actiones in suum finem conuenienti modo directæ, omnis institutio moralis, politica, religiosa, pendet ex recta sui ipsius cognitione, hominis autem natura constat duabus partibus, scilicet anima rationali, spirituali, immortali, & corpore sensibili, sensibilium alterationibus variis, morti tandem exposito. Spiritualem & immortalem animum esse probant omnes eius operationes, potissimum intellectus, qui de spiritualibus, abstractis, supra materiam, locum & tempus positis, etiam de diuinis differit; qui creatis omnibus imperat, naturam si placuerit, imitatur, perficit deficientem, reuocat aberrantem; plura concipit quam ferat totus orbis, plura per artes exequitur quæ mundum insigni pulchritudine nouum & illustriorem efficiunt. Hæc est humanæ mentis, præcipuæ dominantis in nobis partis præstantia, etiam dum sensibilia regens ad hæc humilis inclinatur; at cum se diuinis interferit, immensis Dei donis seipsa maior, quia deiformis effecta, velut æternitate iam donata, in sanctorum splendoribus plura capit, quam ratio discernere, sermo possit eloqui.

Corpus autem quod humana mens inhabitat, terrenum est, in sensibilium regione, sensibilium omnium legibus, damnis, seruitutibus obnoxium, & postquam illud multi casus concusserint, cadit mortuum, putredinis & vermium esca. Horret natura priuationem

hanc omnes alias complectentem, & vt animalia viſo ſuo ſimili mortuo, fremunt,[q] indignata fugiunt, ſic homines terror occupat ad occurſum & conſpectum mortui, mortiſque cogitationes vt tranquillitati ſuæ noxias auerſantur. Pugnat tamen in ſemetipſum ſenſus hic; cum publicè de reis pœna capitis ſumitur; concurrit enim ad hoc ſpectaculum maximo tumultu populus, nunquam ſatis miratus immortalem mori, ſanum, loquentem, momento deficere, ſic intelligens aliquid eſſe ſupra corpus, & ſub ſenſus non cadens, quo corpus vegetat, ſentit, mouetur. Ita cæco quodam impetu, licet auerſos natura ducit ad publicam hanc lectionem & doctrinam humanæ conditionis.

[q] Plin. lib 8. cap. 16.

Iterum ne mortis meditatio; moralis diſciplinæ, prudentiæ, omnis negotij ritè peragendi principium veniat in deſuetudinem, illam refricant exempla quotidiana, illique gentium omnium leges & conſuetudines adſtipulantur. Hominem eſſe mortalem probant quotidie ciuium, ſæpè domeſticorum funera, defunctorum hæreditates, teſtamenta, iura in poſteros tranſlata, ſepulchra; cimeteria oſſibus referta; terræ corruptorum cadauerum vligine madentes, quantitate ſurgentes in tumulos; hiſtoriæ ingentium toto orbe populorum, & exercituum, ex quibus poſt centum annos ne vnius quidem ſupereſt vita, paucorum ex alta cæterorum omnium obliuione ſuperſtes memoria. Si fiant contractus, ſocietatis, matrimonij, mandati, emptionis, venditionis; ſi populi ſanciant inter ſe fœdera; ſi ludi, ſi feſti dies celebrentur, ſi perſonent, ſi triumphos, ſi luctus agant theatra, ſi picturis exornentur priuatæ publicæque domus, vbique fit mortuorum commemoratio. Fit autem non tam ipſorum quam viuentium cauſa, vt ſcilicet hinc diſcant, cum eiuſdem ſint ſpeciei, eandem ſubituros conditionem, eadem lege vt ad vitam, ſic ad mortem genitos; propterea Romæ[r] ea quæ ad funeris pompam pertinebant vendebantur in foribus templi Veneris, & apud aſtrologos ſeptima domus vel occidens ſignificat mortem & nuptias, quia morti, velut perpetuas victimas abſumenti, materiam ſuppeditat propagatio.

[r] Plutarch. Roma. probl. 23.

Lacedemonij monumenta defunctorum conſtituebant circum templa, vt illic frequenter conuenientes populos monerent de mortali ſua conditione, & à rebus pereuntibus euocatos transferrent ad diuina. Pari ratione in regno Malabar,[s] templum ingredientibus ſacerdos cineres offert, vt apud nos aquam benedictam, velut inter ſacras luſtrationes cenſeri debeat mortis meditatio. Hæc importuna, excutiatur, proſcribatur quantum fieri poteſt, inuitis oculis, auribus, mentibus ſe ſemper offert, mundanis etiam rebus addictos ſubito horrendoque tremore concutit, Publicum eſt naturæ ius, quod nulli

[s] Dauity.

nulli licet ignorare, cui nemo potest præscribere, & vt ad sepulchrum via [t] etiam non vtendo non amittitur, sic licet affectata sit mortis obliuio, notionem eius naturaliter impressam, tot obiectis prouocatam nemo penitus delere potest. [t] l. 4. ff. quemad.

Duo tamen sunt quæ hanc debilem in hominum mentibus efficiunt, voluptas & ambitio. O mors, exclamat sapiens, [v] quam amara est memoria tua homini pacem habenti in bonis suis, vt enim miseris portus, seruis libertas est, ita fœlicibus huius mundi supplicium. Vix enim sine dolore deserunt quod cum voluptate possident, vt autem fatalis illius diei minas non audiant, & vt accepta damnati capitis sententia vnius mortis metu, mortes quotidianas non patiantur, implicant se quantum possunt voluptatibus & negotiis: sibi proponunt longas peregrinationes, seros in patriam reditus, ædificiorum, operum diuturnos labores, bellorum, fœderum suspensa concilia, velut cum rebus illis agendis semper futuri sint, & vita tamdiu duratura sit, quandiu talibus intenta cogitatur. [v] Ecclef. 41.

Sed quid iuuat hac in causa semetipsos decipere, quotidie morimur, quotidie demitur aliqua vitæ pars, & tunc quoque cum crescimus vita decrescit; licet voluptatibus & honoribus dediti non aduertant, progrediuntur tamen sicut in nauibus dormientes [x] ventis aguntur in portum, etsi nullus quiescentibus sensus est nauigandi, tamen cursus eos vrget ad finem & impellit ignaros; sic vitæ nostræ spatio deficiente, ad proprium vnusquisque finem cursu labente deducitur, vnde dicitur [y] surge qui dormis, tu enim dormis, & tempus tuum ambulat. In longis certè nauigationibus, nullus est tantæ socordiæ qui non inquirat sua vel aliena scientia quo ventis ferentibus peruenerit; sub qua sit longitudine, latitudine, quantum distet à scopulis & terris; nam & exhaustis laboribus nosse mensuram, voluptati est, [z] & hortatur ad reliqua fortius exequenda, scire quantum supersit. Singulis ætatum gradibus sua sunt officia, qui transactam cogitat adolescentiam, & declinantem in senium virilitatem, etiam necesse est videat proximè desinentem in morte senectutem, nulli concessa generalis huius legis exceptione. Cogitet Iuuenis de profectu, senex de exitu, sicut Luna crescens orientem cornibus spectat, decrescens occidentem, meritò inquit Isidorus, quia occasura & amissura est lumen. Igitur ne voluptas mentis oculos obducat velo, cum res tanti momenti venit obseruanda, solebant Ægyptij [a] in conuiuiis sceletum hominis proferre, vt horrentes illæ mortui reliquiæ astantium cordibus sic tacité loquerentur, fui quod estis, eritis quod sum, certa manet omnes mors, dies incertus, in hesternum nulli ius est; de mensa fit sæpè transitus ad tumulum; hæc cogitate, vobis cauete.

[x] D. Ambr. in Psal. 1.
[y] Ephes. 5.
[z] Quintilian. Instit. lib. 4. c. vlt.
[a] Plutarch. in conuiuio sapienti.

GGgg

Cum mentes generositatis æmulas; illius saltem titulum affectantes plus mortalis conditionis oblitas efficiat ambitio quam voluptas, cæcitatem hanc vario frequentique remedio curare conati sunt antiqui, vt inter honoris splendores salua semper esset mortis memoria. Triumphantibus [b] in curru comes adhærebat per singulas acclamationes ciuium dicens, hominem te esse momento. In inauguratione Græcorum Imperatorum [c] aderat minister qui vasculum cinere & ossibus mortuorum plenum offerret, alter stupæ lini ignem admoueret, subitoque combureret, vt esset memor mortalis & tot casibus obnoxiæ conditionis. Idem fit coram Papa nouiter electo apud S. Petrum] in capella S. Gregorij, & stupâ coram eo incensâ dicitur, sic transit gloria mundi; apud eum etiam defertur sepulchrum, quod in conclaui asseruat. Mos ille processit à Ioanne dicto Eleemosinario [d] Patriarcha Alexandrino, qui frequenter ad se venire volebat artifices, quærentes ab eo ex quo lapide, & qualiter sibi vellet fieri sepulchrum.

b D. Hieronym. ep. 25. super obitu blesillæ.

c Petrus Damiani opusc. 25.

d Vita Patrum.

Si talis ceremoniæ sensum obscurat maximus dignitatis splendor, & inter adulantium plausus, si voces illæ monitoriæ non audiuntur, Deus potentiorum cordibus loquitur exemplis, & acceleratis sibi similium funeribus, docet eos esse mortales. Sic Alexandro summo Pontifici, quærenti quare vita SS. Pontificum Romanorum ita breuis sit, vt electo dicatur non videbis annos Petri idest 25. Respondet Petrus Damiani, [e] id contingere certa Dei prouidentia, vt mors hominis in orbe Christiano summi, moneat omnes de t lis exitus necessitate, à qua neminem dignitas eximit; obseruatur enim ab omnibus huius majoris luminaris Eclypsis. Quantum, inquit, populis prodesse debet Pontificis vita, cuius etiam mors, sine publico profectu non contingit.

e loco citato,

Hæc mortis memoria plurimum prodest vt homo tempestiuè rebus suis prouideat optimo consilio, quod inter cætera bona non transit ad hæredes; vt hostem concilient, liberis consulat, lites inter eos futuras extinguat in fomite, legesque bonis suis in futurum dicat, vt fecerunt Patriarchæ vnicuique suorum liberorum benedictionem pro meritis largiendo. Qui sic viuit mortis memor mortem non timet, & potest vt Cæsar [f] repentinam optare vt commodissimam, non est enim impræuisa, negotiis iam bene dispositis non nocet, naturæ blanditur, apud quam, supposita tali transitus necessitate, diu non torqueri nobilitatis priuilegium est.

f Sueton. in Iulio. c. 87.

Qui se breui moriturum cogitat, immortales non fouet in corde cupiditates, auri, delitiarum, vindictæ; non se nimium exagitat in præsenti pro futuro, in quo fortè non erit; sequitur placidus rerum & temporis fluxum, perituris vtitur vt moriturus in transitu,

velût viator, cui dum occurrit læta camporum facies, aut luto difficilis via, in hac non hæret torpore, in illa cupidine, sed hæc velut ad se non pertinentia suspenso videns animo, ad propositum sibi terminum properat; seruire iubet mortale corpus, immortali animo; non potest esse nisi breuis labor, in tam breui vitæ tempore; immensa pro minimis promittuntur, cum in præmium boni operis & duratione & merito tam exigui æterna nobis cedet gloria. Probis igitur non importuna sed gratissima fit meditatio mortis quæ viam illis aperit à terrenis ad cœlestia, quæ Christi Domini sanguine consecrata, sanctos admittit ad æternæ suæ fœlicitatis consortium.



VT IN PRINCIPIO SIC IN FINE contingit infirmitas.

Lex 14.

EX nihilo creata, etiam quæ nunc nascuntur vegetantia & sensibilia, cum ab exiguo semine suam ducant originem, illius in omni suo progressu potissimum in fine notas ignobiles præferunt. Primo quidem tam debilia prodire videmus, vt nullam ostendant indolem, nullam dent spem suæ speciei, sicut emergens è glande germen, roboris, & ouum, gallinæ. Hinc per insensibiles profectus surgunt in quantitatem, virtutemque sibi congruam, quiete tamen actionibus interposita, quæ vires consumptas, & ad initij defectum inclinantes reparet.

In ætate nondum prouecta, inest adhuc hæc intima formæ facultas, quæ spiritus exhaustos & fatigata ministeriis organa restituit in integrum, at tandem existentiæ positus est terminus, in quo post plurimos languores initiis debilibus ferè pares, vis tota contabescens, desinit in eam quæ præcessit initia priuationem. Ita motus cœlorum decrescit in suis partibus, prout magis accedunt ad duos polos, qui pariter extrema tenent, immobiles. Quotidie sol Oriens & Occidens mixtam tenebris lucem mundo largitur, similiter infirmam, vt sub ea corporum colores, figuræque vix possint discerni. Ideo per Ianum bifontem [g] antiquitas solem significabat, quasi vtriusque ianuæ cœlestis potentem, qui Oriens aperit diem, Occidens claudit. Hæc est iterata quædam expressio mundi totius, in cuius natali similiter & in vltima dissolutione credenda nobis proponitur, elementorum horrenda confusio. Si ex oraculo Christi do-

[g] Macrob. Saturnal. lib. 1. c. 9.

[h] Math. 24

mini, cœlum & terra transibunt, [h] par erit nondum creati, & postea dissoluti, scilicet non existentis conditio. Quantitas omnis terminatur puncto physico, minima scilicet eius particula, eademque priuatio primam antecedit vltimam sequitur; Eadem, quia in non existentia, nulla videtur constituenda distinctio, sicut in seruorum conditione Iurisconsulti nullam admittunt differentiam.

[i] Instit. de de iure personar §. vlt.

[k] Vide supra lib. 1. 16.

Exposuimus [k] rei cuiuslibet etiam corporis humani nascentis infirmitates, in quas similiter inclinata iam ætate relabitur, nam contractis ex siccitate membris, amittit liberalem quam prius habebat rectitudinem, & inclinat ad exiguam pueritiæ staturam, reptat decrepitus vt infans; albescentes é flauo primos erumpentes capillos æmulatur canitie, edentatus balbutit, stupet per diem somnolentus, & in cæteris fiunt bis pueri senes. Postquam enim corpus ad suum incrementum peruenit, [l] in eo quod sequitur tempore omnibus iam partibus supra iustum siccessentibus, non solum cuiusque officium minus probè administratur, sed etiam corpus ipsum macilentius, gracilius atque rugosius redditur, artusque omnes inualidi, atque ad motus suos pigri, & inconstantes cernuntur, quæ affectio appellatur senium, ipsi marcori plantarum prouenienti ob siccitatis excessum quadam proportione respondens, vt vinum sic vita nascens & desinens accessit. Vt pueri sic senes quæruli sunt sibi primum tum cæteris oneri, vitam miserè trahunt ab aliorum manibus pendentem, cum nulla, sicut in pueris, spes ad hæc officia prouocet, turpis, ingrata sæpè delirans infirmitas auertat.

[l] Galen lib. 1. de sanitate tuenda.

Desinit dies in noctem, magno rebus mortalibus commodo; nam labori finem imponit quem agentium excedens auiditas sibi non imperaret; sub lucis defectu torpescentes spiritus necessariæ quieti blandè consentiunt, intra condictas horas expectata, nunquam fallens redit lux, somno refectis, operum auidis viribus opportuna. Longè dispar est humanæ vitæ conditio, occidit enim, vt amplius non oriatur, in magno rerum tot laboribus quæsitorum apparatu, fluit in mortem omnia simul sorbentem, sicut fluuij tumentibus vndis plurium accessione collectis, currunt ad mare, vbi dulcedinem, motum suum, nomen, existentiam amittunt.

Hæc tamen quæ senectutem comitatur infirmitas censeri potest indulgentia naturæ, sic fati necessitatem temperans, vt ab extremo in aliud immediatè non fiat transitus, non enim subito impulsi ac prostrati sumus, carpimur, singuli dies aliquid subtrahunt viribus, & per multas priuationes ad vltimam componimur. Fit hæc consuetudine quadam familiaris, per infirmitates, oculorum manuum, pedum, velut per delegatos à se proxenetas, affectus nostros sibi deuincit, & ad necessitatem facit nos libertate disponi; succedit in locum

voluptatis, nullis egere, cupiditates fugasse & reliquisse, extra mundanas tempestates, contractis velis, otiante specula, nihil timentem, æterna sperantem ad portum allabi, plenum satiatumque conuiuam discedere.

Si non deuexa tantum, sed præceps sit ætas doloribus mancipata, non timet educi laborantem animam, prosilire ex ædificio ruente & putrido, relictis mundi fæcibus, periculosis societatibus, ad sanctorum cœtus, ad cœleste conuiuium Deo vocante transferri. Præcedens itaque longa corporis vexatio, facit vt mors non sit pœna, sed pœnarum finis, libertas post seruitutem, quies post plurimos emeritos labores. Cæterum Platonis [m] est sententia sensim deficiente & relaxato per senectutem corpore, animum ab illo duci cum aliquo voluptatis sensu, quod enim ex rei natura fit iucundum est, vt violenta sunt molesta. Senilis anima [n] in primis labris est, nec magna vi distrahitur à corpore: ignis qui violentam materiam occupauit, aqua & interdum ruina extinguendus est, ille qui alimentis deseritur sua sponte subsidit, quis exitus est melior quam qui in finem suum, natura soluente dilabitur.

[m] in Timæo.

[n] Seneca epist. 30.

Consumpta virtutis residuum emicat in fine.

§. I.

AD occursum contrarij natura vires suas colligit, vnione sic auget, vt quietis impatientes, in maximos erumpant impetus, inde fit vt cum existentiam suique conseruationem impensius appetat, interitus imminente periculo, illius vitandi & auertendi causa se totam explicet, & insensibilia hoc in casu sensibus prædita videantur. Obseruatum sæpius est lampadem oleo deficiente languescentem priusquam penitus extinguatur, subitum & insolitum splendorem emittere: Ignem cineribus sepultum, priusquam totus emoriatur sintillas fortiter iaculari; Ligna quo plus humido suo deficiente properant ad mortem, siccantur vt minus subiaceant corruptioni. Dum in lagena contentus humor effunditur, qui est extremus abundantiam mentiens, impetu ruit & desinit. Hæc contra vim vltimum minantem interitum pertinacia, magis apparet in animalibus. Ceruus diuturnam vim venatorum & canum passus, non prius exhaustis viribus in prædam solet se dedere, quam supra naturam suam ferox furensque, in turbam se persequentem feralem faciat impetum. Animalia cætera vulneribus confossa, dum vltimum agunt spiritum, præter expectationem, cum mortua creduntur,

assurgunt, motus edunt violentos, quibus peractis prostrata iacent. Aquis mersi postquam diu cum aduerso sibi elemento in vanum luctati sunt, & conclamatum est, miro conatu emergunt supino capite, vt vltimum spiritum reddant aëri, vltimum vale dicant cœlo, tum in inferiora mortui relabuntur. Sic obsessæ ciuitates deditioni proximæ pauperiem suam tegunt residui largitionibus, virium defectum magna simul & audaci, sed vltima militum eruptione.

Hominis vita tentatio est super terram, cum enim in virtute suum summum bonum constitutum sit, illud tamen impugnant prospera simul & aduersa, vt non minus insidiis quam aperta vi, fortunæ donis quam iniuriis ab integritate se doleat deiectum, cum iam senex in totum vitæ peractæ tempus censor inquirit. Videt florentem iuuentutis ætatem propriæ libidinis æstu & alterius consortio miserè vanis voluptatibus impensam. Videt viriles annos, maturo iudicio magis aberrantes, ambitioni, auaritiæ, vindictæ cæteris ægris reisque passionibus consumptos; tandem senectus non ferens aulam, militiam, officia publica receptui canit, vocat ad quietem in qua sibi redditus homo miratur tantis ereptum se periculis, in hunc vsque diem seruatum beneficio Dei, cuius tamen leges contempsit, donis abusus est. Tunc extra certaminis arenam posita mens sentit sua vulnera, cur non irascatur mundo, concupiscentiæ, fragilitati suæ, & pœnitens diuinæ misericordiæ supplicet saltem in extremis?

In animalibus ex desperatione nascens audacia, furorque dum intereunt vanus est, cum vitæ reliquias non seruet sed profundat; homini verò datum est, languescente corpore, conscientia reatus suos agnoscente, deflente, in extremis actus virtutis heroicos producere, totiusque licet præteritæ vitæ salutem, apud Deum misericordem promereri. Latebat in pectore cœlo missus ignis, cuius splendorem ardoremque humana diu texit cupiditas, quid obstat, quin hac saltem senio detersa, quod in nobis diuinum est, totam mentem occupet, & sursum ad originem suam transferat. Dauid [o] in extremo morbo aulicos suos limine exclusit, admissis ad se sanctis, propheta Nathan & similibus, [p] deoque benedicens animam reddidit. Salomon sub finem ætatis, amissum per idololatriam spiritum sanctum pœnitens recepit, prouerbia scripsit, & Ecclesiastem de mundi contemptu, dicit enim in prouerbiis, nouissimè ego egi pœnitentiam & respexi vt eligerem disciplinam. Fœlix qui cum in freto vixerit, saltem mori potest in portu; qui tot in salutem suam coniuratas, vires & velut in possessionem missas fallit, excludit, irritas efficit, diuinum in se ius vindicat, pio vitæ suæ exitu.

[o] Geneb. an. 3146.
[p] 3. Reg. 1. & 2.

AMBIT NATVRA HONESTO FINE concludi.

Lex. 15.



LEx ista pertinet ad augmentum superioris paragraphi in quo demonstratum est, naturam sic ambire splendidum operis sui finem, vt propterea vim faciat antiquis etiam habitibus, victis vires addat, vt saltem fortiter desinant. Turpis corruptio præcedit generationem, & ipsius generationis incipientis deformitas, tum se promouentis impotentia, satis excusantur ex operis intenti perfectione. Arbores gummiferæ nudo sterilique trunco surgunt in altum, sufficit illis ad pulchritudinem, si calore sursum alimentum pellente, virenti fuerint coma. Humani corporis partes, tum necessitatis, tum honestatis causa tegendæ, habent expressiones suas & signa, in aperto vultu extrema tenente & ad cœlestis pulchritudinis formam [q] figurato. Illius & extremas omnes partes in orbem prouidentia conformauit, [r] eo quod circularis figura, vbique sibi similis omnium est pulcherrima. In extremitatibus etiam sensus est vegetior propter reflexionem spirituum, has ideo solas partes olim antiqui [s] Diis cœlestibus offerebant. Sæpè sol tota die nubibus atris obsitus, occumbit inter purpureas, quæ speciem eius diffundentes maiorem & pulchriorem exhibent, quam fuerit in medio cœli, multiplicata scilicet, temperata tamen, sua luce in hac splendida curialium decumbenti vale dicentium corona.

Inde quidam existimant plurimos mediorum defectus, honestate finis compensari, violentam initio possessionem, priuatam publicamque fieri legitimam, si tandem desinat in vsus iustitiæ votisque communibus congruos. Numa eo ferocem populum Romanum redigit, vt [t] quod vi & iniuria occupauerat imperium, religione atque iustitia gubernaret. In malis solatium quidem est si desinant & bono fine concludantur, sed iniquissimum est votum eius, qui facit mala vt eueniant bona; [v] qui sub initiis sæuam exercet tyrannidem, cum proposito mitius habendi populum, cum inermis & obsequens fuerit effectus. Talis infinitæ cuiusdam & illimitatæ peruersitatis natura sua malum committit, cum speratum bonum à futuro pendens, sit incertum, angustum, etiam in contraria detorqueri facile. Sic Ni-

[q] l. 1. Cod. de pœnis.

[r] Arist. problem. sect. 16.

[s] Euseb. præparat. Euang lib. 4. c. 4.

[t] Florus. lib. 1. c. 2.

[v] Vide supra lib. 1. l. 4. 5. 4.

ſius Syracuſarum tyrannus poſt diurnas cædes & rapinas, tunc tandem voluit donis & conuiuiis populares affectus promereri, cum ab Aruſpicibus didicit ſe breui periturum. Quis non improbet morem Circaſſinorum [x] hæreticorum circa paludes Mæotidas habitantium, qui non intrant Eccleſiam, niſi anno ætatis ſuæ ſexageſimo, cum ſcilicet ob ſenectutem non poſſunt amplius vacare latrociniis, quibus maximè ſunt dediti, & quibus impendunt iuuentutem, vt ſenectutem pœnitentiæ. Viuidam ætatem vitiis, inualidam & vitæ fæcem Deo dicant. Quam fallax & iniurioſa ſpes meditatis & multiplicatis ad extremum vſque criminibus indulgentiam velle promereri? Rara ex ſenectute naturalis mors, frequentior violenta & immatura, vnde qui pœnitentiam remittit in ſenectutem, ſuæ ſalutis contemptor, non curat ſi moriatur impœnitens. In ipſa criminum abdicatione, manet adhuc voluntas illa perpetrandi ſi vires non deficerent, rapiunt adhuc affectu, & hæc laruata pœnitentia Deo & hominibus illudens reatus non tollit, ſed hypocriſi cumulat.

[x] Dauity in Circaſſia.

Igitur quantum fieri poteſt omnis ætas impendatur bonæ menti, cum celeritate temporis vtendi celeritate certandum eſt, velut ex torrente rapido, nec ſemper caſuro ſemper hauriendum, cum tamen ſenectus vel morbus inſtantem vitæ finem denuntiat, tunc inſolito charitatis ardore inſtandum bonis operibus, quibus anima prætextata gratior veniat in conſpectum diuinæ maieſtatis. Quandiu viget meſſis & vindemiæ tempus colligendis & congerendis fructibus intentus agricola, hoc tantum curat, ne deſit labori; quo ceſſante ad menſuram & numerum percepta computat, ſic ſolet elabi vita mortalium in excipiendis Dei donis, in vitandis aduerſis, & componenda ſuppellectile quæ proli ſufficiat. Cum verò moriendum eſt, & de acceptis rationes Deo reddendæ, tunc præteritum omne votis antiquis longum, variis actum caſibus, iam inter non exiſtentia, momentum eſt ex quo tamen pendet æternitas. Viri diuitiarum [y] dormierunt ſomnum ſuum & nihil inuenerunt in manibus ſuis: Euanuerunt ambitionis, auaritiæ, voluptatum obiecta, remanet ingratæ & diſſolutæ mentis reatus. Quod ergo poteſt eſſe melius conſilium, quam debiti cuius poſſibilis non eſt tota ſolutio, remiſſionem petere, & piis affectibus apud diuinam miſericordiam promereri. Alius de alio iudicat dies, poſtremus de omnibus; Numeris dat formam vnitas vltima; vitæ in æternum fœlici vel miſeræ, caracterem imprimunt poſtremi decedentium affectus. Si ceciderit lignum [z] ad auſtrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. Licet, inquit Saluianus, [a] ſalubris ſit in omni ætate ſapientia, in exitu tamen neceſſaria eſt, quia laude digna non eſt, niſi bono fine concludatur; creſcere debet bonis operibus vita, vt ſententiis

[y] Pſal.

[z] Eccleſ. 11. 3.

[a] Lib. 4. ad Eccleſ. Catholic.

sententiis oratio, quia de bono opere nihil nimis est; vitæ finis præcedentibus non debet esse deterior ne deroget, sed præstantior vt perficiat. Ita Theodosius [b] moriens populo tributa relaxat, hostibus dat indulgentiam. Balduinus Rex Ierosolimorum, & Stephanus Rex Hungariæ facta professione religiosa, induti habitu monastico moriuntur.

b Baron. an. 395. & 1131.

Ius gentium est vt quemadmodum cœna peracta, [c] reliquiæ circumstantibus diuiduntur, sic peracta vita aliquid porrigi his qui totius vitæ ministri fuerunt. Id suadet humanitas, pietas autem exigit à Christiano, vt misereatur animæ suæ, vt peccata sua redimat eleemosynis; vt bonorum à Deo concessorum vsufructu per mortem desinente, redeat ad Dominum possessio, saltem velut in feudi mutatione Christo ius suum reddatur in pauperibus, & id offerat, non præsumptione donantis, sed humilitate soluentis minimam partem, & quidem tardissimè pro toto. Quid stultius [d] quam vt aliquis de suo non sibi consulat, malit hæredem diuitem relinquere, & se vacuum bonis operibus quibus æterna præmia promittuntur. Facilius est aliquid hæredibus deesse de patrimonio, quam testatori de salute; id vltrò patientur hæredes si digni sunt, si non patiuntur, sunt indigni quibus hæc illis relinquantur.

c Seneca. ep. 77.

d Saluianus lib. 1. ad Eccles. cathol.

Plurimum indulgent naturæ qui morienti promittunt honestam pro facultatibus pompam funebrem, [e] & per monumenta, celebritates annuas, titulos, historias, nomen perpetuum. Hæc fuit omni tempore, apud omnes gentes recepta consuetudo, potissimum apud Ægyptios qui sublimium pyramidum, inextricabilium Labyrinthûm æternis operibus perpetuam defunctorum memoriam, religiosos & intactos defunctorum cineres testabantur. Pauci sunt qui tumulos sibi ponant, memoriæ suæ apud posteros præcones; multi rem hanc hæredum suorum fidei committunt. At vnum est quod alienis præstari non potest officiis, sed quod ipsemet exequi debet moriens, pia scilicet ad Deum conuersio, quæ non memoriam apud posteros, idest vmbram quandam existentiæ, sed veram, æternamque cum Angelis in cœlo perpetuitatem promeretur. Fauet huic sanctitati status animæ corporeis vinculis ferè iam solutæ, & per species quasdam vniuersales, rerum temporalium vanitatem, spiritualium dignitatem iam ex alto prospicientis. Ita Philo [f] Moysem morti proximum describit Deo laudes dicentem pro acceptis ab eo beneficiis à natiuitate vsque ad senectutem. Vocatis, inquit, in auditorium elementis totius mundi præcipuis, terra cœloque, quorum alterum mortalium domus est, alterum immortalium, carmen cecinit Deo, vates quodammodo choreis ætheteis insertus; absoluta melodia è sanctitate charitateque contexta, cœpit paulatim è mortali vita, in immortalem mutari, sentireque separationem rerum ex quibus con-

e l. 13. ff. de ann. legat.

f Libro de charitate & de vita Mosis in fine.

HHhh

cretus fuerat, corpore in testæ modum discedente, nudanteque animam; hac verò auidè migrante ad destinatam sibi regionem. Postremo migraturus ad superos, iam tum prope totus versus in animum, & quidem illustrissimum, repletus diuino spiritu, singulis suæ gentis tribubus, futuros casus aperuit.

Ignis flamma sua desinit in apicem à materiæ conditionibus penè totum absolutum & æthereum in quo propterea summa vis inest. Apposita sibi ligna conuertit in cineres, qui sub sordido velamine continent splendidam & incorruptibilem vitri materiam velut huius actionis violentæ coronam. Insectorum plurimæ species vt erucæ, bombices, formicæ, tineæ & cæteræ senescentes, transeunt in speciem nobiliorem, fiuntque de reptilibus volucres. Latio naturalis est ab initio tarda propter maiorem resistentiam medij, ea autem sensim superata fit in fine velocior. Offeruntur in fine conuiuij bellaria, satiatum etiam appetitum sollicitantia; quid mirum si deficiente senum corpore virtus mentis augetur, iure quodam accrescendi; si tunc homo liberatus ab impudentissimis dominis, voluptate, libidine, spretis terrenis animus ad diuina conuolat, si morituri quasi iam in atriis domus Dei positi, ducunt æternitatis spiritum, cognitione simul & affectu iam quodammodo deiformes.

In nascendi moriendique communi cum animantibus conditione vt vindicemus naturæ nostræ dignitatem, hoc nobis præsidium prouidentia concessit, animum, corpore deficiente, posse liberius agere, & ad simplicium essentiarum perfectionem assumi. Moriatur, iaceat, corrumpatur pars illa terrestris, supersunt virtutis præteritæ merita, illique repositæ coronæ; supersunt apud posteros rerum fortiter & & sanctè gestarum exempla, quæ docent, quæ prouocant ad simile, superest viro Dei duplex immortalitas apud immortales, & mortales, in cœlis & in hoc mundo. Excedit longè Regum & victorum triumphos, sanctorum solemnis perpetuaque per totum orbem gloria, & nunc hoc est splendido fine concludi, sine fine semper, omnium linguis, scriptis, votis, cultu diuinis proximo celebrari.



Maximus in fine labor.

§. 1.

VT vniuersum constat ex contrariis, sic eius singulæ partes; aliquas sibi patiuntur aduersas; conceptis votis, licet æquissimis aliquid semper obstat, quod inito prælio superandum est, fortassis vt post pugnam & victoriam dulcior & gloriosior fiat possessio. Ambit natura fine glorioso concludi, & ecce finem multæ circumstant difficultates, tum propter vires ex præcedenti labore languidas & penè iam exhaustas, tum ob vim hostilem, huic posteriori parti velut debiliori crudelius insidiantem.

Lapis ex alto libero suo naturali motu cadens in terram, fertur celerius quo fit illi propinquior, propter superioris aëris partes quæ fortiter in se redeuntes impellunt, & inferioris in exigua quantitate, minorem habentes resistentiam. At in motu violento, vt in emissa sagitta, contrarium accidit, nam impressa vis cum sit limitata, velox initiò, sub finem tardior, tandem quiescit, sensim cedit ponderoso corpori ima petenti, & à rectitudine declinans vergit in terram, ibique sedet. Explosus bellici fulminis globus primò fertur tanta celeritate vt visum fugiat, tum vi remissa terram contingens, assultat; motu semper quo plus procedit minus violento.

Sublunaria plurimum habent de materiæ terræque stupidis, deiectis & immotis conditionibus, vnde dum hæc ad actionem cœlum luce, circulatione, virtute sua prouocat, videtur illis inferre vim, quæ remittit in recessu solis, & circa finem, vt in partibus, sic in vniuerso languescit. Obseruat Hypocrates [a] vim hanc cœlestem vigere potissimum in zonis temperatis, deficere versus polos sub quibus, vt sub arctico nostro, dicit gentes esse feris moribus. Ferunt initio terram [b] caloris ardore tepefactam multis in locis habuisse humores quosdam concretos in quibus putredines tenui contectæ pellicula sunt excitatæ, quæ ad summum perductæ, velut adueniente partus tempore, formæ animantium omnis generis eductæ sunt, terram autem postea solis ardore & ventis in dies magis arefactam à gignendis maioribus animalibus desiisse, productis tamen imperfectis vt ranis & muribus. Fatentur mundi senescentis defectum qui notant non amplius, vt olim, fieri transmigrationes populorum, quia iam non sunt tam viuaces homines, itaut vix vno sæculo prouinciæ repleri possint; Priusquam id docuisset experientia, præuidere sapientes qui ætatem mundi primam auream, tum ar-

[a] lib. de aëre aquis & locis.

[b] Diodor. sicul. lib. 1. c. 1. & 2.

HHhh ij

genteam, æneam, tanedm ferream dixerunt. His adstipulantur diuinæ scripturæ, dum grauissimas in fine mundi persecutiones denuntiant, itaut illis fortiter ferendis vix iusti pares futuri sint. Quod habet optimum primò fundit natura, extremas signotum zodiaci partes exponit infœlicibus planetis; dies à luce in noctem computatur; exhaustis auri, argenti, æris fodinis, [c] non amplius hæc metalla sed ferri ramenta producuntur. Hyems tempestatum anni vt vltima, sic deterior, & ficus [d] quæ tunc temporis maturescunt, quasi inuita natura & fatigata, sunt deteriores; Aurora musis amica, mane consiliis capiendis aptum, & olim incipiente aut crescente die, [e] non iam desinente iusta auspicia fiebant quasi fatiscente sub vesperam cœli hominumque virtute.

c Arist. lib. de mirabi- lib.
d Athen. lib. 3. c. 3.
e Alex. ab Alexan. lib. 5. c. 19.

Id ideò quia motus animalis violentus est, dum forma spiritusque torpentem ex se corporis massam, ad actum & loci mutationem propellunt. Quam alacriter egreditur de domo viator, somno ciboque viribus recreatis, tam lassus die peracta venit in hospitium, vix parum itineris quod in fine superest, maximo perficiens labore, licet prouocatus proximæ quietis desiderio. Similiter in senecta velut in vitæ termino, post emeritos ætatum labores, virtus corporis animique deficit, & quæ aliquibus cruda viridisque dicitur inesse, verè debilis habetur pro miraculo quod tunc penitus non interierit.

Auget & consummat finis difficultatem, quod consumptas iam in opere vires, facilè sternit superueniens hostis insidiantis impetus, hac infirmitatis occasione captata longè sæuior; sic nauem ex longinqua nauigatione semicassam sæpius frangunt terris circumiectæ rupes, & lugendum causant in portu naufragium; Extremas corporis, exercitus, regni partes, vt à caloris & virium fonte magis dissitas, sibi primum obuias hostis solet impetere; diligentius ideò præmuniendæ sunt, & imitanda natura, quæ has in animantibus, vnguibus, cornibus, venenis, aculeis armauit. Ideo sicut in primis, sic in vltimis ordinibus exercitus fortissimi milites disponuntur, Vrbes ea parte qua respiciunt hostem, eiusque pati possunt incursus, acerrimis teguntur propugnaculis. In limitrophis regni partibus [f] arces munitissimæ constituuntur, & ideò non omnibus illic castrum habere licebat, sed veteranis militibus, qui pro imperij custodia, finibus excubabant, & operam nauabant.

f lib. 2. Cod. de fundis limitrophis l. vlt. C. de officio præf. præt.

Serpens insidiatur pedis calcaneo, dæmon annis extremis vitæ, velut ad resistendum minus validis, tunc enim potissimum corpori compatitur animus, cum illo læditur, infirmatur, veris doloribus falsos, metu & imaginatione confictos superaddit; auidius terrena complectuntur homines, cum hæc illis deserenda sunt. Rerum toto vitæ tempore gestarum confusæ species mentem obruunt; anxia fa-

miliæ cura, necessariam salutis curam præripit. O quam sera pœnitentia, vbi nec benè cogitare in tanta rerum temporalium turba, nec bene agere, in tam graui mentis & corporis infirmitate licet, natura potius in cœlestium aut obliuionem, aut desperationem propensa; ideò maturè bonis operibus præmuniendus est hic vitæ mortalis exitus, qui, licet ex eo pendeat æternitas, laborat tamen essentialibus incommodis: tunc homo, diuitias, parentes, amicos, liberos, hostes animæ suæ patitur, cum eorum causa vigeant, quæ deberent extingui malæ cupiditates; tunc maximè sæuiunt vi dolisque potestates tenebrarum. Exponit igitur salutem suam, qui curam illius reiicit in nouissimum illud tempus, omnium infirmissimum, visibilium & inuisibilium hostium grauioribus iniuriis lacessitum.

Rerum abeuntium & absentium maior solet esse cupiditas.

§. 2.

Res, vt ambit natura, satis honesto fine concluditur, cum decedens magnum sui relinquit desiderium, id enim probat eam extra comparationem esse positam, & talis excellentiæ, vt vix vlla similis possit reperiri. Diuturna cuiusque finiti boni possessio transit in assuetudinem, quæ sensum illius obscurat, torpescit, nec mouetur satiatus appetitus, at cum imminet priuationis periculum, res incipit desiderari velut iam absens, sic ex decedente excerpit quidquid potest in futurum sibi prouidens cupiditas. Oues circa solis occasum præsentiunt lucem sibi proximè defuturam, vnde ne momento quidem ociantes, oris mira celeritate carpunt herbas, & antequam nox ruat, implentur. Quod ad diem, id auidius longo temporis tractu faciunt cum instat hyems, pastuque supra solitum ampliori, copiosum sibi congerunt alimentum, metu defectus voracitatem prouocante. Similiter ex pinguedine piscium & reptilium in principio hyemis, frigus magnum & durabile coniicimus, contra quod sagax animalium natura se præmunit.

Inualuit apud homines ventri deditos eadem animalis propensio; vt ante diem ieiunij quadragesimalis, cibo potuque sibi paulo post interdicto supra temperantiæ modum impleantur; In sanctitatis vestibulo[g] prophanati præstant se rebus sacris indignos; ebrietatem Deo inimicam admittentes excludunt Deum; in illum hodie consultò peccant, quem postridie placare volunt, absurdissimè per temulantiam præparantur ad ieiunium, vt ligna per aquam ad concipiendum ignem; rationi tamen præualet hæc naturalis inclinatio, aui-

[g] D. Basilius homilia de ieiunio.

dius appetendi quæ fugiunt, contra venientem priuationem fortiter nitente desiderio. Ita senes sunt inclinantis iam vitæ suæ conseruandæ studiosissimi, propterea quod, inquit Aristoteles, ea maximè cupiunt, quibus indigent.

g 2. Rheto. 3.

Grata quidem est, sed obscuræ voluptatis amici familiaritas, at cum ille discedit nauigationis, belli, longissimæ peregrinationis periculis exponendus, tunc amor ruit in amplexus, abeuntem quantum potest detinet, sed cum id frustra se tentare videat, in ipsa possessione sentiens proximæ priuationis dolorem, vt circa morientes, fundit lachrymas. Sic natura multis vt diximus [h] prodigiis bonorum principum mortem, & quæ defectum hunc sequentur incommoda, prænuntians, maturè luctum videtur instaurare. Cœlum quod in Christi natiuitate lætitiam nouo lumine, & angelico concentu testatum fuerat, dolorem non continet in eius morte, licet viuifica, quin tenebris, terræ motu, petrarum, veli templi confractione authori suo compatiatur, & inter mortales desiturum hoc magnum miraculum doleat.

h Supra l. 3.

Si sic metus instantis absentiæ accendit desiderium, multò maius erit re charissima totaliter ab oculis sublata, cumque conceptum de futuro dolorem præsens possessio non amplius temperat. Sanas & optimè loco suo constitutas corporis partes non sentimus, at luxatas ab opere & influxu suo præpeditas acerrimus dolor sequitur: pari ratione rerum optimarum fruitionem vix aduertit sensus illi familiaris effectus, sed qui bonum suum possidens ignorat, illud dum eo spoliatur, agnoscit, & rei cuiuslibet pretiosæ conditio solet esse similis facibus [i] accensis in sublimi, quæ non nisi cum cadunt, emicant. Acutior generaliter est doloris quam voluptatis sensus, potissimum in amissione dilectæ rei; nam eius fruitio conceditur tantum successiuè & per partes, sic semper imperfecta, à præterito futuroque pendens, ægris etiam intermixtis passionibus plurimum interrupta; priuatio verò tota simul est, partium omnium temporis dolores cumulat, non veris tantum, sed etiam ex imaginatione confictis animum obruit.

i Plin. lib. 2. cap. 26.

Vt id vertitur in desiderantis supplicium, sic in desiderati commendationem & gloriam, hinc amantes affectant temporaneam absentiam, qua sui pretium & desiderium faciant discusso fastidientis præsentiæ torpore. Rerum pulchrarum speciem in certa tantum ab oculis distantia percipimus, geographi dum montes & excelsa loca describere & delineare cupiunt, in humilibus profundisque vallibus subsident. Extra motum esse debet qui iudicat de motu, extra continuam possessionem qui de delitiis eius pronuntiat. Ideoque prouidentia nobis, lucis sensum & desiderium, per noctes, æstatis per

hyemem, consolationis per aduersitates refricat. Non agnouerunt Athenienses, [k] quantum in Pyrrho, Socrate, Themistocle dignitatis & fœlicitatis possiderent; nisi cum illis, quos prius eiecerant, & occiderant, statuas honoris causâ posuere: virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quærimus inuidi. Mundus sanctos, quos viuentes accerbissimè persecutus est, quotidie mortuos colit; pœnitet ipsum non agnouisse tempus visitationis suæ, pudet possedisse, & crudeliter habuisse terrenos Angelos quibus non erat dignus, & sanè si peruenit ad beatos ex his quæ hic geruntur, accidentalis quædam gloria, summa futura est, videre se nunc sic desiderari, sic coli, sic Deum in ipsis honorari, sic mortis suæ supplicia in coronas versa, sic in ore votisque fidelium esse viuentes, vt ipsis totus orbis pro monumento sit.

[k] Plutarch. in Thesæo. Pausanias in Atticis.



OPTIMI CORRVPTIO PESSIMA

Lex 16.

HOstiles acies duæ si confligant, fortior superat infirmiorem, prouincias occupat sibique subiicit, ita Romani dicebantur protendere fines imperij sui quia quæ fuerant alienæ ditionis efficiebant suæ. Sequebantur naturam, quæ in contrariorum pugna victori concedit spolia debilioris. Ignis ex ligno quod absumit, augetur; pardi, leones, lupi quam rapiunt prædam in se conuertunt, & omnis mutatio fit à contrario in contrarium. Etiam seruatur in hoc ordo qualitatis vt quæ sunt perfectiora si corrumpantur, transeant in statum cæteris deteriorem, quippe perfectioni quam obtinuerant ex diametro penitus oppositum. Ex humili lapsus, ex altis præcipitium est; fel nulla ex re magis fit, quam ex melle, quantò dulciora sunt alimenta, tanto bilem creant amariorem. Ex optimo statu sanitatis quem obtinent corpora per hyemem, minus dispersis spiritibus & calore, fiunt morbi grauiores. Athletarum [l] valida constitutio morbo vix tentatur, nisi lethali: aër subtilis vim pestiferam facilius excipit, latius diffundit. Animalium corrupta cadauera longè deterrimos, minusque tolerabiles exhalant fœtores, quam herbarum aut fructuum putredo.

Vt optimum cunctorum animalium est homo, inquit Aristoteles, [m] ita si alienus fiat à lege & à iudiciis, pessimum est omnium

[l] Aristot. problem. 1. sect. 21.

[m] Politic. c. 2.

animalium; ſæuiſſima eſt enim iniuſtitia tenens arma; Leonis & [n] Paracelſ. lib. de lunaticis. pantheræ feritas in eo crudelior eſt, [n] habet enim iudicium & dexteritatem, quod animalitas conceperit, dolo & prudentia exequi, ſermone alios in ſuam ſententiam trahere, vanitate fœlicis ſucceſſus animari ad vlteriora; ſic furit homo pluſquam taurus ſaucius cum animalis ſpiritus vincit intellectualem. Animalium ſapientiſſimus, amore, metu, zelo, dolore, ipſius etiam ſapientiæ nimio ſtudio cadit in inſaniam, ipſi ſapientiæ, vt vulgò dicitur, conterminam. Eo quod bilis & melancholiæ exquiſita temperies, excellentiſſimis ingeniis accommoda, ſi patiatur exceſſum, tranſit in maniacas paſſiones. Læſus amor inter coniugatos & conſanguineos, vertitur in furorem. Primæ & diuiniſſimæ gubernationis, regiæ tranſgreſſio, eſt deterrima ſcilicet tyrannis, fortunas, vitam, famam ciuium, quidquid intereſt Reipublicæ ſeruari, demetens & inſatiato furore depaſcens.

Non eſt mirum infœlices illos tranſitus ab extremo in aliud circa res inferiores fieri, cum contigerint etiam in ſpiritualibus & cœleſtibus. [*] Baron. an. 85. Sub Domitiano * Euphrates quidam ex Philoſopho factus eſt peſſimus omnium aſſentator & delator. Athenion ſimiliter ex Philoſopho effectus eſt crudeliſſimus tyrannus, & plures quos refert [*] Lib. 5. cap. 11. Athenæus, * venenum in ſcholarum vmbra torpeſcens, mora diuturniore congeſtum, illud cum affulſit potentia, in hominum perniciem, latius & inſolentius effuderunt. Angeli [o] D. Thom. 1. q. 63. a. 4. 5. 8. deſertores tanto grauius peccauerunt, quanto fuerunt ſuperiores: hinc excellentia perſonæ peccantis [p] Idem 1. 2. q. 73. a. 10. & q. 106. a. 2. & 22. aggrauat peccatum ex deliberatione; homo grauius peccat in noua lege, quam in vetere; baptizatus quam non baptizatus; clericus in ſacris, pluſquam ſæcularis. Vitam Angelicam caſtitate, terrenorum abdicatione, aſſiduis Dei laudibus æmulantur Religioſi; de his tamen dicit Diuus Auguſtinus [q] Epiſt. 137. in fine. fateor coram Domino, ex quo Deo ſeruire cœpi, quomodo difficilè ſum expertus meliores quam qui in monaſteriis profecerunt, ita non ſum expertus pejores, quam qui in monaſteriis ceciderunt; tam luctuoſæ deſertionis rationem inſinuat Apoſtolus: [r] Hebræ. 6. Impoſſibile eſt, inquit, eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cœleſte, & prolapſi ſunt, rurſus reuocari ad pœnitentiam. Cæteris communem ſæculi vitam ducentibus ineſt menti ſublimis de pietate, de religione ſenſus; venerantur quæ viribus ſuis diffidentes non ſunt experti, & quæ remittunt ad maturioris ætatis ſanctiores profectus; At qui piis exercitiis diutius enutriti, nihil inde ſolatij, nihil internæ fœlicitatis percipiunt, velut id ex ſtatus ſterilitate, non ex animi ſui negligentia procedat, ſibi fauentes, Eccleſiæ contumelioſi, oderunt eam cui prius incubuerant pietatem; & cum in ea nihil homine dignum, nihil quod animam impleat, eſſe ſentiant, non eſt reſtitutioni nec pœnitentiæ locus.

Id

Id maximum sublimia profitentibus humilitatis argumentum est; ne non satis accurato rerum diuinarum vsu, pereat in ipsis, earum sensus, pretium, amor, beneficium; ne cor terrenum lapidescat in ipsis cœlestis gratiæ fluentis. O quam vigili custodia seruandus est spiritus, ne si dignè non excipiatur, indignos malis suis affectibus cruciandos deserat; si tenentibus altum minantur quæ circumstant præcipitia, incedendum est suspenso semper & diligenter securitati suæ consulente gradu. Miserrimum est tales sursum ascendisse, vt lapsu grauiore ruant; impensas pietati graues operas in reatum & in vltimam suam damnationem cedere? Christum cæteris in redemptionem, talibus positum in ruinam?



ANIMAL HORRET SVÆ SPECIEI cadauer.

Lex. 15.

IN re seria jocantur philosophi, cum nos hoc argumento prouocant ad mortis contemptum, quod illa non pertineat nec ad viuentem, cui nondum adest, nec ad mortuum qui pertransiit extra vim & sensum positus, & si dolor sit in extremo halitu, breuem esse; Cur sic hominibus illudunt, mors non vna venit, sed quæ rapit vltima mors est; ita viuentem diuturno langore per omnes corporis partes & mentis affectus, carpit, torquet, tandem perimit; mortuum autem ne redeat in vivis, ne corpori post corruptionem integritas, ne animæ corpus restituatur, quandiu stabit mundus perpetua detinebit priuatione. Breui tempore fit hæc dura separatio, sed quam sæuissima symptomata præcesserunt, duriora sequuntur, in morientium & viuentium pœnam.

Cum instat crudelis huius diuisionis hora, in moriente supini vultus, oculi patentes, immobiles, & extincti, contractæ nares, os liuidis dentibus hians, longum, difficilem, raucum fœtidumque reciprocans halitum, qui supererat in facie color visibiliter diffluit, pallor, frigus, paulo post rigor & fœtor partes omnes occupat, fitque de corpore jacens & immotum cadauer. Non fit minor in astantium affectibus mutatio; fluunt lachrymæ, extorquentur, excipiuntur nouissima verba, conclamatur, quandiu spirat fouetur moriens, mortuus statim nudatur, deseritur à propinquis, & qui prius erat in illis

amor, desinit in horrorem & abominationem. Nec sine causa nam vt contraria sunt sub eodem genere, sic inquit Cardanus, [r] omnis antipathia in sympathia quadam constituta est, ob id sapientes è corporibus mortuorum multa desumpserunt quæ viuis aduersarentur; nam nihil est tam contrarium cuique, quam ipsum est, vel mortuum, vel corruptum, vel excrementum. Ita referunt decoctam vulpem & in frusta diuisam, gallinis, anatibus, auseribus in cibum datam, eas immunes & securas reddere à vulpibus, qui in illis similis sui necati odorem sentiunt & auersantur quod in insectis, canibus equis obseruatum est, etiam in plantis; nam germina felicis excisa, dum putrescunt necant radicem: deperit arbor nisi ramos tabidos diligens cultura mundauerit; Vbi steterit & tandem eradicata fuerit emortua, statim alia non debet plantari, nec antequam locus aperta diu scrobe perflatus & pluuiis expurgatus fuerit. Acutior est hic sensus in homine animantium perfectissimo, propterea dicunt leprosos balneo eius aquæ in qua cadauer ablutum fuerit, sanari; nam materia quæ ad cutem propelli solebat antipathia cadaueris non amplius sic propellitur, sed cæteris excrementis concessa via. In mortuis igitur parentibus quod est sibi nociuum occulto sensu sagax natura percipit, horret & optat materiam hanc diuersis ad nocendum modis infestam, subtrahi.

[r] Lib. de rer. varietate cap. 1. & 22. 35. 44.

Vnde non defunctorum causa, [s] sed viuorum inuenta est sepultura, vt corpora visu & odore fœda amouerentur, & vt inediæ necessitatem, lautis conuiuiis, nuditatem superbo vestium apparatu, defectum omnem voluptate & vanitate, sic extremam hanc humanæ conditionis turpitudinem celebritate funebri tegimus: alios terra obruit, alios flamma consumit, alios lapis ossa redacturus inclusit, non defunctis sed nostris oculis parcimus. Ne tam execranda tabes visum, vel eius cogitatio mentem offenderet, mos fuit olim comburendi cadauera, abiit tamen in dessuetudinem, quia creditum est [t] aliquid animæ residere in corpore defuncti, quod ignibus tradere crudele visum est, pium magis terrenam substantiam, terræ principio suo restituere.

[s] Seneca lib. de remediis fortuitor.

[t] Tertulian. lib. de anima cap. 51. & de testimonio animæ. c. 2.

Communis autem funerum ratio fuit, amouere defunctorum cadauera quæ viuentes sine horrore non vident, sine damno non patiuntur, nam intimo naturæ sensu quilibet percipit in suo simili, se pariter morte damnatum, & quod timet auersatur, remotis obiectis, quæ tam infœlicis exitus cogitationem foueant; adiice quod nullius cadaueris fœtor tam nos lædat quam humani, vnde crudelissimum supplicium à Mezentio tyranno repertum fuit, mortuis corporibus alligare viuentia * & merito culpatur mos relinquendi suspensa damnatorum corpora donec diffluant, cum inde exitiales morbi popula-

* Van Helmont in tumulo pestis.

res oriantur. Vt igitur huic funerum officio defunctis præstando non deesset populus, vulgatum est [w] insepultos, non antè ad inferos redigi, quam iusta perceperint: id autem à Poëtis confictum est, ne quis defunctum domi detinens, ipse amplius cum illo maceretur enormitate solatij dolore nutriti, sic iubetur instantia funeris, vt honor corporum seruetur, & mœror affinium temperetur.

[w] Tertul de anima cap. 56.

Adiecit & Religio fidem, [x] sacerdotes, priuatos, vrbes integras tactu & illatione mortuorum pollui; lex 12. tabularum [y] præcipit, hominem mortuum in vrbe ne sepelito, nec vrito. Id tantum speciali priuilegio concessum fuit [z] Ducibus qui insignem de hoste victoriam reportassent, & Imperatoribus post triumphum, velut inter tutelares genios virtute consecrati, animos ad heroica exemplo suo prouocantes, nihil nisi faustum Reipublicæ portenderent. Olim sacrificaturi [a] poterant tangere corpus animalis exanime, non verò hominis, quia in eo vitæ diuinæ vestigium quoddam extinguitur, at penitus extinctum non esse in sanctorum corporibus, & illa quendam habere respectum ad beatas suas mentes, probant quotidiana ex eorum reliquiis miracula. Non polluunt igitur sed sanctificant, cum Ecclesiis & altaribus inferuntur.

[x] Leuit. 21. num 52.
[y] Cicero. 2. de legib.
[z] Plutarch. in probl. Rom. 79.
[a] Iamblicus de mysteriis. c. 34.

His ergo mortuis exceptis quos credimus immortalitate beata donatos, & quorum naturalem horrorem tegit sanctimoniæ veneratio, cæteros omnes auersamur instinctu, quem habemus communem cum animantibus. Cum Leones Africam vastarent, [b] vnus suspensus, cæteris terrori fuit. Experti sumus cornices luci cuiusdam hospites, & vicinæ domui sua garrulitate plurimum importunas, hinc nec plausu, lapidum iactu, bombardarum explosione, nec cæteris territamentis eiici potuisse, sed tantum vna occisa, & in altioris arboris summitate suspensa. Quod apes primo vere mortuas extra claustra comportent, non est opus pietatis, qua certum est eas carere; sed solertiæ qua pollent, nihil immundi, sic nec cadauera visu solo lædentia patientes. Sæpè vidimus equos ad conspectum cadaueris equini territos, hærentes, aut in contraria versos; excipiuntur bellatores quorum generositas periculis sæpe tentata calcandis cadaueribus assueuit.

[b] Plin. lib. 8. cap. 16.

Implacabilis feritas fuit in Annibale, [c] qui cum vidisset fossam humano sanguine plenam, & incedens inter cadauera, dixit ô formosum spectaculum; In Sylla, quod abscissa miserorum capita, in conspectum suum afferri voluit, vt oculis illa, quia ore nefas erat, manderet. Hostium sanguinem sub boni publici specie sitientes, & inde laudem sæpius consequuti, exuerant humanitatem omnem, crudelitatatis portenta facti. Diuinæ prouidentiæ munus est quod animarum per peccata mortuarum turpitudo non videatur, ne bonis

[c] Valer. Maxim. lib. 9. c. 2.

in malorum turba; continuum esset supplicium, aut ne daretur occasio non amplius auersandi, sed in familiaritatem admittendi crimina.



QVORVNDAM COMPOSITORVM partes dissolutæ retinent vim & sensum pristinæ societatis.

Lex. 18.



Vndum indeclinabili partium connexione factum à Deo vt æternitatis suæ perpetuum simulachrum, & si ratio non satis perciperet, probat experientia cœlorum & elementorum quantitatem, qualitatem, positionem eandem habentium, quam acceperunt dum crearentur. Diximus[d] singularia velle quantum possunt huic toti suo conformari, ita cum ex multis vniuersi particulis in vnum confluentibus, sub vnius formæ dominio mixta constituantur, ambiunt ad instar mundi, existentiæ suæ perpetuitatem.[e] Pugnant hîc vota singularia cum publicis. Nam elementa velut dominantia, suas partes inalienabiles, præcariò tantum concessas, statis temporibus repetunt à mixtis, quæ sic necessarium est dissolui, & priuata commoda cedere publicis[f] hic tamen indiuiduæ societatis amor quem impressit natura, cui velut imagini suæ, fauet vniuersum, etiam partibus diuisis, non est in totum irritus: Nam illæ seruant ad se mutuam inclinationem, & mundano spiritu mediante,[g] licet locis dissitæ se sentiunt, sibique compatiuntur.

In Scotia lapides extracti ex lapidicinis quæ sunt iuxta mare, & applicati ædificiis, sudant cum maris æstus intumescit. Terra ex Nilo sumpta resiccata & diligenter asseruata, toto anni tempore eiusdem est ponderis, ad diem 17. Iunij seipsa fit grauior, velut aquis imbuta cum Nilus inundat, & ex eius ponderis accessione, rationem ineunt Nilotici incrementi eo anno futuri. Magnes se conuertit ad polos terræ, seque restituit in eundem quem prius cum tota terra situm habuerat, & ad polos cœli respectum: quo tempore vineæ florent, vinis etiam veteribus innatant alba quædam ramenta tanquam flores. Gnaphalij flores quos immortales vocamus, collecti non marcescunt, at per hyemem manent complicatis foliis, verno tempore explicantur, velut suis adhuc hærerent radicibus. Phocæ seu vituli marini[h] pellis etiam detracta corpori sensum maris retinet,

[d] Supra lib. 1. l. 12. §. 1.

[e] Supra. lib. 2. l. 2.

[f] Supra lib. 3. l. 12.

[g] Supra lib. 1. l. 3. §. 3.

[h] plin. lib. 9. cap. 13.

semperque æstu maris recedente, inhorrescit.

Idem instinctus perpetuæ societatis etiam post dissolutionem, obseruatur in homine. Nam anima separata [i] seruat semper inclinationem ad suum corpus, in quo solum, quas habet radicaliter sensitiuas potentias valet explicare; Vnde creditum est defunctorum animas, circa sua corpora quandiu supersunt, inquietas oberrare, [k] nec cessare desiderium nisi per absentiam corporis, quod propterea citissimè consumi per ignem, aut sarcophagum, suprema pietas curabat. Plato [l] dicit eos qui in bello pro patria decesserunt, teneri semper amore patriæ; dæmonas effici sanctos, expulsores malorum, custodes mortalium. Inualuit hæc opinio apud Celtas, qui in virorum fortium sepulchris obnoctantes, inde petebant oracula.

[i] D. August. serm. 110. de diuersis. Marf. ficin. Theol. Plato. lib. 18. c. 19.
[k] Tertulian. lib. de anima. c. 57.
[l] Lib. 5. de Republ.

Inest, inquiunt Platonici, [m] in rebus etiam mortalibus aliquid immortale & æthereum, quod fati validum semper instrumentum mira operari non desinit. Hac se cœlesti virtute præmunitum in Reipublicæ suæ tutelam, credidit Zoroaster, qui moriens, populis quibus imperabat præcepit, vt cineres suos asseruarent, sic futurum vt ab hostibus non possent lædi. Sic Zischa [n] homo Boëmus dux Hussitarum hæreticorum, non Boëmos tantum fideles, sed & Teutones magnis cladibus affecit; moriturus mandauit suis, pellem meam mortuo demitte, relictoque feris cadauere; ex ea tympanum facite quo in prælijs vtamini, nam vt hostes viuentis aspectum non ferebant, ita mortui sonitum non ferent. Herodotus [o] refert Lacedemonios dolo à Thegeatibus Orestis corpus eripuisse, cuius secreta vi perpetuam de hostibus victoriam reportarunt. Edoardi I. Regis Angliæ ossa in exercitu delata filio suo fœlicitatem dederunt. Hæc videtur ratio cur diabolus altercaretur pro corpore Moysis, volens illud apud Israëlitas remanere, vt illi, non Deo suas in posterum adscriberent victorias, & illud vt diuinum quid colerent, in idololatriam relapsi eius occasione qui prius eos ab idololatria fecerat immunes. Hi quibus fœlicium suorum Ducum aut Legislatorum reliquias habere non contingebat, saltem deferebant eorum imagines, & omnium expressissimam obseruato nascentium themate genesim, velut palladium quoddam fœlicitatem importans. Harum plurimas vidi pretiosis sympathicis lapidibus insculptas cum hac inscriptione fortuna Alexandri; fortuna Cæsaris, & similibus.

[m] Albert. Magn. lib. 2. de Mineralib. c. 2.
[n] Æneas Syluius commenta. lib. 3.
[o] lib. 4.

Explosa superstitione credimus communionem sanctorum, defunctorum cum viuis Ecclesiam vnam componentium: Non est terra obliuionis [p] quam sanctus inhabitat, inquit D. Bernardus non terra laboris vt occupetur in ea, latitudo cœli dilatat corda non arctat, exhilarat mentes non alienat, affectus non contrahit, sed extendit; supremi spiritus non quia incolunt cœlos, terras despi-

[p] D. Bernar. serm. 2. de sancto victore.

ciunt, omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus; ſancti qui veniunt ex magna tribulatione experti noſtras miſerias facilius opitulantur, fortes iuuant infirmos, quot ſancti tot interceſſores potiſſimum pro his cum quibus vixere populis. Ita refert D. Auguſtinus,[q] Nola oppugnata à barbaris, Felicem confeſſorem ciuibus piè à ſe dilectis, non ſolum beneficiorum effectibus, verum etiam ipſis hominum aſpectibus apparuiſſe. Sapor Perſarum Rex obſidens Niſibem Meſopotamiæ ciuitatem,[r] repulſus fuit variis prodigiis cum ciues conuerſi fuiſſent ad præces S. Iacobi eius ciuitatis quondam Epiſcopi, & quandiu corpus eius Niſibi manſit, planè facta eſt inexpugnabilis.

[q] Lib. de cura pro mortuis, cap. 16.

[r] Baron. an. 338.

Communis igitur & publica fides fuitupereſſe in mortuis priſtinæ coniunctionis ſenſum; & hinc Tertulianus,[s] licet falſò, ſecundas nuptias eſſe dicit illicitas, quia prior maritus defunctus adhuc maritus eſt, ipſum illud poſſidens per quod & factus eſt, ideſt animum, in quo ſi & alius habitabit hoc eſt crimen; Cæterum, inquit, non eſt excluſus ſi à viliore conditione carnis deceſſit, honoratior maritus eſt, quanto mundior factus eſt. Fruſtra præclaris hominibus defunctis laudes, monumenta, famam æternam poſteri deferrent, fruſtra malis infamiam, damnata memoria, inhumatis oſſibus, inurrerent, niſi talium ſenſus ad eos perueniret, & adhuc affectibus in ciuili corpore computarentur.

[s] lib. de monogamia c. 4 ad decimum.

Moritur dignitati, qui hanc vel lege decernente, vel arbitratu proprio deponit, hic tamen cum antiquis ſuis collegis ſocietatem, & officij priuilegia retinet, quod in Conſulibus,[t] Proconſulibus, eorum aduocatis; Comitibus qui prouinciam gubernarunt, cubiculariis principis, & cæteris ſuis muneribus optimè functis, obtinuit. Politia naturam imitatur, quæ partibus exciſis plantarum, arborum, animalium, vires ſeruat quas habuerant in compoſito, & ſanè remedia medicinæ deeſſent, niſi mortuis & auulſis ſimplicium partibus quibus vtitur, ineſſet adhuc ad ſuum totum relatio, & in quantitatis fractione, virtus integra.

[t] L. 1. Cod. de aduoca. diuerſ. iudicior. l. 2. C. de præpoſ. ſac. cubic. l. 1. & 8. Cod. de præpoſ. ſac ſeruti.





VNVMQVODQVE RESOLVITVR in ea ex quibus constat.

Lex 19.



Ontemplati sumus res naturales in debilibus suis exordiis, alieno seruatas subsidio, hinc per ætatem auctis viribus, vario passionum & actionum æstu pulsatas, tandem exhaustas in defectus maximos dilabi; Nunc opere prætium est videre quo ferat hæc impressa vis, & vbi tandem velut in vltimo motus sui termino conquiescat. Ne quod hac in re nascatur dubium, quotidianis, annuis, plurium annorum & plurium sæculorum conuersionibus docemur, productum omne in id vnde cœpit restitui communi iure, publicaque iustitia, quæ reddit vnicuique quod suum est

Repetunt [a] proprios quæque recursus
Redituque suo singula gaudent
Nec manet vlli traditus ordo
Nisi quod fini iunxerit ortum
Stabilemque sui fecerit orbem.

[a] Boetius de consol. phil. lib. 3. met. 2.

Igitur propriè dicitur finis & qui terminat, & qui intenditur, implet enim limitata naturæ desideria, motum quiete, multiplicitatem vnitate, amplissimas principiorum effusiones, pari ad ipsos refluxu compensat & coronat.

Momentaneos illos reditus experimur in motu naturali corpora suis centris restituente statim vt vis externa cessauerit; In respiratione, per quam interceptus aër, præter modum incalescens, rarefactus, vitiatus ad externum cognatumque refluere conatur. Argentum viuum igne resolutum in vaporem motu dissipatum in particulas, quantò citius potest redit in ponderosam, fluidamque suam consistentiam; Arborum rami ventis aut manu fortiter inclinati; diuisionem patiens aër, aut flamma mox in conuenientem sui toto statum redeunt. Circulus proiectus primò quidem rectam lineam in cursu suo facit, sed in motus sui fine describit figuram circularem. Radius solis per foramen inæqualis figuræ transiens, certo dato spatio in orbem conformatur, si sit perpendicularis incidentia, cum finem procedendi fecerit, in suum reflectitur principium. Quotidiè

ſol à meridie vergit in occidentem, & vtrumque luſtrans hemiſphærium ab oriente redit ad apicem cœli vnde diſceſſerat. Singulis annis omnes zodiaci domos decurrens, & diuerſis climatibus factus proximior, conſtitutis etiam ordine ſuo quatuor anni tempeſtatibus, reuertitur ad primum gradum arietis, & ad ver in quo primum creatus fuit. Mare per occultos meatus terræ viſceribus illabitur; eius ſuperficiem ſuſpenſis per vapores aquis, irrigat; vnde turgens humido, interius exteriuſque ſuſcepto, per fontes torrentes & flumina, reſtituit mari ſolemniter quas ab eo guttatim recepit aquas.

Hæ ſunt quotidianæ & annuæ ad ſua principia reſolutiones; aliæ fiunt intra plurium annorum ſpatium, quales ſunt mixtorum & animantium, quæ finito naturaliter ſpeciei ſuæ conceſſo tempore, aut præmatura morte ſublata, in quatuor elementa ex quibus conflata fuerant, reſoluuntur. Dei decretum eſt [x] in pœnam homini pronuntiatum poſt peccatum: In ſudore vultus tui veſceris pane, donec reuertaris in terram de qua ſumptus es; quia puluis es, & in puluerem reuerteris: labor corpus inclinans & laſſitudine conficiens quotidianum præludium, & exercitum eſt vltimi mortalis defectus illud totaliter in terram ſternentis & reſoluentis. Cum autem ex quatuor elementis corpus conflatum ſit, mortuum Chaldæi comburebant, cineresque partim in aërem, aquam terram diſpergebant & quia variis qualitatibus ſub diuerſo cœlo pugnant inter ſe climata, ſolum patrium propriè nobis eſt loco principij; eiuſque pariter rationem habent parentum cineres. Hinc extra patriam & maiorum ſepulturam, [y] inferri non luctuoſum modo, ſed nefas & odioſum iudicatum eſt, primum huius pietatis exemplum dedit primus homo [z] in Hebron creatus & ſepultus; paſſim ſcriptura loquens de patriarchis defunctis dicit, appoſitus eſt ad patres ſuos. Indè nata conſuetudo vt eſſent familiaria ſepulchra [a] in quæ inferebantur ſanguine coniuncti, etiam exhæredati, niſi teſtator id odio ſpeciali vetuiſſet. Hæc eſt extrema maledictio qua propter peccata ſua percuſſus fuit Rex Aſſur. [b] Vt defuncti corpus terræ patriæ paterniſque cineribus reddebatur, ſic Platonici [c] dicebant animas, quæ hac in vita piè ac iuſtè vixiſſent, redire ad compares ſtellas; comparem vocabant ſtellam [d] eam, à cuius intellectuali motore ſemen intelligentiæ in animam hominis transfuſum eſt, ſicut in diſſolutione mixti elementa redeunt ad ſuas regiones.

Ex naturali lege ſumpta fuit ciuilis, qua vſus & vſus fructus; vſufructuarij morte, redit ad dominum, ſicut & finito emphyteuſis tempore, ſic feuda reuertuntur ad dominum dominantem ſi contingat felonia & infidelitas velut mors vaſalli. Coloniæ redeuntes in

x Gen. 3.

y Plutarch. in antonio.

z Can. Hebron. 13. q. 2

a l. 2 & 6. ff. de relig. & ſumpt. fun.

b Iſay. 14.

c Plato in Timæo.

d Albert. Magn. tr. 2. de natura & origini animæ. c. 7.

in ciuitatem [e] & ad municipum iura, censetur in propria redire, quia fuerant ex ciuitate propagatæ. Par erat Iubilæi ratio apud Iudæos in quo serui ad naturalem libertatem, venditores ad antiquas possessiones reuertebantur, successiones in ascendente linea, bona refundunt in parentem velut in suum principium; In vacantis autem successionis diuisione paterna paternis, materna maternis assignantur: præualet quidem descendens linea, eo quod inquiunt Iurisconsulti, amor naturalis descendit magis quam ascendit, motum suum, quantum potest, continuum efficit, nec aliter quam in eo defectu se patitur fieri retrogradum; quod enim pater dat filio, censetur concedere nascituris ex eo nepotibus, non hæret in vno singulari, sed in omnem ex se futuram prolem se diffundit liberalitas, interdum etiam filio exhæredato. Clerici * possessio ex rebus Ecclesiæ procedens, eo mortuo reuertitur ad Ecclesiam; quod si bona clerici ita sunt confusa, vt quid patrimoniale, vel ab Ecclesia sit, secerni non possit, in quatuor partes ea diuidentur, & vna pars Ecclesiæ, altera Episcopo, tertia pauperibus, quarta parentibus idoneis assignatur. Similiter beneficij renuntiatio fit in manu eius, ad quem collatio, & institutio pertinet.

e Gellius lib. 16. c. 13.

* Cap. 1. de testam. cap. sancto. de success. ab intestato. can. non oportet. 7. q. 1.

Tandem reuolutio plurium sæculorum est, cum regna quæ cœperunt à Monarchia post aliquot Aristocratiæ & Democratiæ circuitus, redeunt in monarchiam originem suam, vt patet in Romanis. Diuturnior est ea quam assignant toti mundo Platonici post 36. mille annos. Talmudistæ [f] post 6. millia, vt sint duo millia ante legem, duo millia in lege, duo millia post legem. Vnitas absoluta transit in alteritatem primò per mentes Angelicas, 2. per rationales, 3. per sensibilia, hinc à sensibilibus incipit per rationabilia, deinde per intelligibilia in primum suum principium restitui, vt fusius exponit Cardinalis Cusa lib. de docta ignorantia. Locus rei cuiusque est, inquit, [g] ad quem rediens quietem habet, locus autem motus temporis est æternitas, siue nunc; locus motus localis est quies, locus numeri est vnitas; Deus qui est prima veritas, est quies seu locus intelligibilium discursuum & affectuum; Ideo dicitur à Ioanne α & ω principium & finis; ideò finis, quia principium; nam quia Deus est vnde omnia recipiunt vt sint, omnium ipse est quies. Ab vnitate diuina omnia procedunt, vt diximus, [h] per vnitatem indiuidualem creatricis imaginem, constant, per eandem reuocantur in diuinam, reuocata perficiuntur; & hæc ipsa rapit nos ad virtutes, quibus vnimur Deo.

f Picus Mirand. in Heptaplo.

g Cardin. Cusa excitat. lib. 7. c. 11.

h Supra. lib. 1. l. 1. §. 4.

Sicut humana voluptas fit in reditu quodam ad habitum naturalem, sic mens tunc est læta, adipe & pinguedine repleta, cum à perturbationibus & rerum multiplicitate in se redit, & in idæam boni

KKkk

pulcrique vnde formatur. Vt hunc naturæ mentisque ad Deum reditum exprimeret in Ecclesia primitiua Pontifex,[i] solebat à diuino altari vsque ad extremum templum cum dignitate proficisci, atque ad illud ipsum sacrum perficiendum reuerti, vt discerent omnes sic ad res sibi subiectas vrgente charitate, vel necessitate descendere, vt ad diuina statim reuocentur. Ea fuit ratio sacrificiorum, quibus creatura immolata Deo, in ipsum, quantum fieri fas est, redit, & hic reditus maximè & propinquissime est in diuinissimo sacramento. Vnusquisque nostrum aut cœlestia facta habet, aut terrena, inquit Origenes,* & vtraque cognatas propriasque sibi sedes repetunt; sicut enim ei qui portat imaginem hominis terreni dictum est, terra es, & in terram ibis, sic cœlesti & qui imaginem cœlestis portat, conuenit dici cœlum es, & in cœlum ibis. Magna quidem finiti ad infinitum distantia, ne tamen mouearis vt Deum tangas, quia stabilitas ipse est; ne distraharis vt per varia apprehendas, quia vnitas ipse est, siste motum, collige multitudinem, te primum assequutus, Deum assequeris. Morere morte iustorum, morere voluptatis illecebris, passionum vagis motibus, ita viues spiritu Christi altum petente, vnde venit, relictis mortalitatis exuuiis suos ad patris gloriam reuocante. Mors ista nihil relinquit in morte naturali quod timeatur, multa præuidet quæ dilatatum per charitatem cor, supra se, supra spem & cognitionem, infinitum scilicet bonum ambiat. Hominem in Deum principium suum redire quid est, nisi diuinis splendoribus illustrari, diuinis ardoribus succendi, æternitati diuinæ coëxtendi, intellectu, voluntate, participata gloria, deificari.

[i] D. Dionys. de Eccles. hierarch. c. 3.

* Homil. 5. in Ezechiel.





A PRIVATIONE AD HABITVM NON datur Regreſſus.

Lex. 20.

Diſſoluta mixti compage, partes elementorum, vt diximus, in ſuum totum redeunt, igneæ ad ignem, aëreæ ad aërem, terreæ ad terram, vt patet quotidianis experimentis cum viride lignum imponitur ardenti foco. Illæ prius diuulſæ partes in mixtis, corruptioni magis expoſitæ, impetu quodam, magniſque, vt licet, affectibus poſtliminio redeunt ad propria, vtque purgentur ab externis qualitatibus, auidè cognatis & indigenis in maſſa ſua purioribus, per minutiſſimas particulas inſinuantur & confunduntur. Ita ſi concluſo cubiculi parietibus aëri, apertâ feneſtrâ detur exitus, ſtatim extra diffunditur etiam cum vacui periculo; cui exterior ſuperueniens occurrit; & ex hac reciprocatione perpetuâ, fit vt ſurgentis venti quædam agitatio. Aquæ maris ſuperiores quæ cœlum ſolemque paſſæ ſunt, penetrant quantum poſſunt ſibi ſubiectas, vndè fit ſemper, etiam ſilentibus ventis, aliquis in mari motus; at in littore fluctus ad ima, & in centrum ſuum conuoluuntur, vt ſuis illic propriis reſtituantur qualitatibus: quis hauſtam, è flumine protinuſque refuſam aquam, poteſt eandem educere? nam momento totam tangens illi permiſcetur, vt patet in tinctâ quæ protinus à colore ſuo deficit. Ex combuſtione ligni quæ ſuperſunt partes terreæ, cum careant humido fluxuque, quo facile totum ſuum peruadant, ſibi tamen non cohærent, ſed diſcretis à ſe mutuo particulis cineres, expectant motum aëris, quem vltrò ſequentes in totam terræ ſuperficiem, vt poſſint partium aliarum commercio reſtitui, diſperguntur. Quis autem cinerum atomos poſtquam fuerint ventis ludibrio, in terram, in herbas, in animalia, rurſus in terram ex corruptione conuerſos, colliget eoſdem qui fuerant in prima ligni formatione?

Hinc communis hæc eſt philoſophorum ſententia, à priuatione ad habitum non datur regreſſus, quia vnius generati, corruptique materia per continuas tranſmutationes naturaliter diſſipatur, diuiditur, commiſcetur aliis, à diuerſis formis informatur, & ad remotiſſimas diſpoſitiones tranſit earum reſpectu, quas prius habuerat, & quæ cum ſua forma ſupponuntur reſtituendæ. In hac ſperata

reproductione non erit eadem actio numerica, in diuerso subiecto, termino, tempore, ita non erit eadem numero productio; fiet sub diuersa cœlorum constitutione, quia nunquam redit eadem, & si octaua sphæra per 36. millia annorum, vt volunt Platonici, rediret in eundem statum, non tamen consentirent planetæ, quibus præcipuum in inferiorum corruptionibus & generationibus competit dominium.

Fit igitur ex corruptione generatio, sed diuersa semper ad ornatum vniuersi, & vt hæc innumera, formarum accidentium, actionum varietas magis accedat ad infinitæ perfectionis expressionem. Non est eadem res reproducta, cum materia secunda post tot successiuas alterationes sit penitus alia; sub diuerso cœlo similiter alia forma, quæ sic singularem & incommunicabilem habet proportionem cum materia sua vt aliam non possit informare: quod surget deinceps compositum erit à primo distinctum, vt opus nouum facere videtur [k] qui aut ædificando aut detrahendo aliquid pristinam faciem operis mutat: domus vsusfructu legato, [l] si concidit & postea reædificetur non censetur eadem; sic de insula si pereat; & renascatur, sic de scyphis si in massam redigantur, & postea ex ea reficiantur, quia non est eadem forma. Professi Religionem mortui sunt mundo, & viuunt Deo; vnde non sunt reuocandi ad vitam occasione cuiuscumque euentus: fœlix necessitas quæ cogit ad meliora: fœlix priuatio si ad priores malos habitus nec actus; ne desideriis quidem concedit regressum; suis superstes funeribus resurexit, qui mundanis mortuus viuit Deo, iam cœlestium collega.

[k] l. 1. §. 11. ff. de noui oper. nunt.
[l] l. 36. ff. de vsuf.

In materialibus licet omnipotenti Deo, quod naturæ præscriptis modis agenti non licet, vt Princeps supra legem positus potest, quod populis, etiam magistratibus, non conceditur. Potest Deus animam à corpore separatam, huic iterum nondum corrupto refundere: sic Abraham montem ascensurus vt immolaret Isaac, citra mendacium dixit pueris, sedete hic, ego & puer ibimus vsque illuc, & cum adorauerimus reuertemur ad vos, verum dixit, * certo credens, quod Deus qui ex illo semen nunquam desiturum promiserat, occisum restitueret in vitam. Potest Deus [m] qui cuncta de nihilo molitus est, absumptam carnem exprimere de nihilo; vbicumque resolutus fueris, quæcumque te materia distraxerit, hauserit, aboleuerit, in nihilum prodigerit, reddet te, semper idoneus quæ fecit reficere. Omnia in statum suum redeunt cum abcesserint, omnia incipiunt cum desierint, ideo finiuntur vt fiant, nihil deperit nisi in salutem; Totus hic ordo reuolubilium rerum, testatio est resurrectionis mortuorum: si omnia resurgunt hominis carni, quale est

* Origen. homil. 8. in Genesi.
[m] Tertulian. lib. de resur. car.

vt ipsa depereat in totum, propter quam & cui nihil deperit: huius interitum quem putas, secessum & somnum scias esse: Non sola anima seponitur, habet & caro suos sinus in aquis, in ignibus, in bestiis, tandem in terra matrice; Nec refert quam diutius tabe & putredine consumpta sit, [a] vt enim radius oculi nostri, longinquiora interualla pari celeritate contingit, ita cum in nictu oculi fiet resurrectio, æque facile erit diu dilapsa cadauera quam recentia suscitare. [a] D. Aug. ep. 49.

Superest anima rationalis, superest corporis sui materia, supersunt ergo partes hominis quæ mutuam habent ad se inclinationem, nec vt in brutis forma perit materia superstite; quod si dissitarum partium reunionem præstare non potest natura, perspicacitatis, immensitatis & vnitatis diuinæ proprium opus est, quantumcumque dispersa, nosse, colligere, in antiquum statum redintegrare. Ideo forte in monumentis * defunctorum pingebantur olim ampullæ olei, quia oleum quamtumuis cæteris humoribus mersum vel mixtum, enatat & in se redit. Non erit saluus homo, si carne perditus sit; non illi continget perfecta beatitudo, nisi ad duas eius essentiales partes spiritualem & corporalem perueniat, nisi mutuam impleat ad se tendentiam; nisi vtramque laboris consortem, gloriæ participem efficiat, certamini victoriæque respondere debet triumphus, non erit anima prostituta [o] vt nuda suscipiatur à sponso, habet instrumentum, habet cultum, habet mancipium suum, carnem, cum illa præmiandam. * Suidas in voce γερόν [o] Tertulia. d. loco.

Non possunt ergo separari in mercede partes, quas opera coniungunt, nam & sacrificia Deo grata; [p] ieiunia, virginitatem, aliasque conflictationes, caro de proprio suo incommodo instaurat. Igitur quam Deus manibus suis plasmauit, quam de suo afflatu ad similitudinem suæ viuacitatis animauit, quam incolatui, fructui, dominatui totius suæ operationis præposuit; quam de disciplinis & sacramentis suis vestiuit, cuius munditias amat, cuius castigationes probat, cuius passiones sibi adpreciat, hæccine non resurget toties Dei. Absit vt Deus manuum suarum operam, ingenij sui curam, liberalitatis suæ hæredem, Religionis suæ sacerdotem, testimonij sui militem, Christi sui sororem, in æternum destituat interitum? [p] Tertulian. d. loco.

Resurget corpus spiritale, inquit Apostolus, [q] spiritus scilicet dotibus insignitum, immortalitate, de qua diximus, splendore; leuitate. Nam vt cætera elementa ignis, aër, aqua, natura sua sunt diaphana, eiusdem splendidæ qualitatis terra particeps erit, pura & in vitri naturam conuersa, nec tamen fragilis, quod olim ars est assequuta. [r] Reducentur omnia in id quod præcipuum est in suo [q] 1. Corinth. 15. [r] Plin. lib. 36. c. 26.

genere, corpus humanum in cœlestem substantiam, vt non magis obstet actibus animæ, quam syderea corpora suis intelligentiis.[f] Si per artem fit vt metalla aquis supernatent, cur per potentiam diuinam corpora non poterunt sursum manere? bene valentibus minus ponderosum est corpus, tunc perfectissimè, nullo modo. Si Angeli ferunt quo voluerint aliena corpora, cur non animæ beatæ sua. Potest Deus accidentia tollere, vt grauitatem, integra substantia. Nunc descendit anima in corpus, tunc ascendet corpus ad animam, ditabitur eius immortalitate, nullamque faciet molestiam quia nullam patietur indigentiam. Christus[t] caput nostrum surrexit & ascendit in cœlum, vbi caput, illic erunt membra, immortali sua fœlicitate, ne quid illi desit, donata: Longum igitur sed non æternum vale nobis indicit mors quæ surget in vitam meliorem; iterum animæ corpus suum restituetur, iterum licebit amplecti charos, sed per beatitudinem digniores & chariores, dabitur tunc cum illis in summi boni, summæque pulchridinis centro fæliciter confundi, viuat hic igitur corpus ad legem animæ, sicut anima ad legem Dei; conferet pars inferior operas ad communis fœlicitatis consequutionem, momentum est quod hic patitur, æternum quod sperat à diuina iustitia, bonos hic aduersis probante, perficiente, vt gloria sua dignos efficiat.

[f] D. August. lib. 13. de ciuit. c. 16.

[t] Id. de doctr. Christiana lib. 1. c. 19.

Alterationes, corruptiones, priuationes sublunarium, transeunt in statum meliorem.

§. 1.

Pluribus iam antè nos sæculis obseruatum est, mundum senescere in eo quod terra velut effœta, licet multis exculta laboribus, aut nullos aut imperfectos edat fructus, quos meliores & vberiores olim sponte sua profundebat; quod lapidum, herbarum, mixtorum omnium virtutes ab antiquis expertæ, deficiant; quod hominum corpora sint antiquis, infirmiora, minora, vitæ languidioris, breuioris, & exiguam quam natura concedit ætatem rarò totam implentis. Ex mundi senio, ex successiua partium defectione totius augurantur interitum, sub hac generali lege, quæ miseris est consolatio, quidquid cœpit & desinit.

Hinc oriuntur contumeliosæ Deo quæstiones, cur ea quæ conformauit ad æternæ suæ ideæ rationem, tam ordinata, continua, pulchra rerum connexione, pereant? Cur immutabilis mutabilia constituerit? cur æternus operi suo perfectissimo non contulerit æterni-

in ciuitatem? cur quod ab æterno decreuerat, destruit decursis quibusdam temporum interuallis, quæ momentum sunt, æternitati comparata. Angustæ mentes nesciunt in sæculis præterita cum præsentibus & futuris contexere; [a] non aduertunt fluxam hic in fluxo tempore rerum successionem, nec vident ex interitu conclamato mirandos rerum in meliorem statum reditus.

[a] D August. tract. 38. in Ioan.

Cum ex aëre terræ visceribus intercepto & corrupto, argentum, aurum, gemmæ; in superficie, plantæ, arbores, animalia generantur; cum herba tritici consumitur in formatione sui seminis, ex cuius vno grano, surgunt mille alia & alia pari numero, infinitâ propagatione producentia, cum alimentum minus nobile vertitur in nobiliorem substantiam, humor terræ in plantam; planta in ouem; ouis in hominem, & vltimæ degestionis excrementum, in ornamentum capillorum, & in extimam pellem vbi sedem habet pulchritudo; diuini splendoris fulgor, quis non fateatur corruptiones esse rudimenta proximæ præstantioris existentiæ? Ita fit in vniuerso, certis sæculorum terminis, sicut annuis tempestatibus; vt terræ siccitas humiditate, humiditas & vligo caloribus temperetur, mundusque conuenienti suæ restituitur constitutioni. Omnia pereundo seruantur, omnia de interitu reformantur; seminatur corpus in corruptione, [a] resurget in incorruptione; seminatur in ignobilitate surget in gloria, seminatur in infirmitate, surget in virtute, seminatur animale, surget spiritale.

[a] 1. Cor. 15.

Ergo ne, inquis, semper moriendum erit, & semper resurgendum, id certè, si ita Dominus destinasset, at nunc non aliter destinauit quam prædicauit; docuit autem eadem prouidentia qua constant omnia ex animatis & inanimatis; ex luce & tenebris; vita & morte, eadem æuum quoque distinctâ conditione consertum esse, vt prima hæc pars ab exordio rerum temporali ætate ad finem defluat; sequens verò quam expectamus in infinitam æternitatem propagetur; Ideoque nec mors iam, nec rursus resurrectio, sed erimus iidem qui nunc, nec alij post: motum æterna quies excipiet, successiuas alterationes, ea quæ rebus competit, perfectio; mortalitatem nostram vita, bonorum omnium aggregatione beata, coronabit. Semper enim natura tendit in melius, nullumque frustra rebus impressit appetitum, vnde cum motus supponat indigentiam boni quod prosequitur, tandem quiescere debet in eius plena immotaque fruitione, & ex partium singularum decore temporali, coalescere debet vniuersalis & immortalis quædam pulchritudo.

Placent in musicis vocum & fidium dulcissimi concentus, qui statim vt se protulerint morientes, aliis aliisque perpetua serie nascentibus loco cedunt, donec ex omnibus conflettur aures mentes-

que demulcens harmonia; Placent in oratore flores verborum, sententiarum oracula, figurarum, motuum vocis, & gestuum concinnæ varietates, transire tamen debent hæc singula donec desinant in perfectam auditoris persuasionem. In antiquis conuiuiis [y] versatilia cœnationum laquearia sic coagmentabant, vt subinde alia facies, atque alia succederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur, omnium finis erat, in conuiuarum animis huius magnificentiæ maximam æstimationem promereri. Theatri scenæ & actus licet rerum & personarum splendore spectabiles, vnius aut alterius horæ spatio fœliciter finiuntur, si plausum & admirationem adstantium obtinuerint; Illud sæpè dixerunt antiqui philosophi, mundum ludum, seu spectaculum esse diuorum; nam mortalium oculi mentesque locorum & temporum angustiis ita coërcentur, vt ex singularibus paucissima videant, at vniuersalia, causarum, sæculorum, colores, ordines, nexus qui diuinam exprimant imaginem, contemplari non conceditur. Solis id competit beatis mentibus, quæ luminis gloriæ, & æternitatis tempus omne in suo nunc complicantis, priuilegio, tot generationum & sæculorum series, vno velut intuitu contemplantur. Itaque licet mundus in nihilum vnde ductus est, reduceretur, tot peractæ vicissitudines satis amplo donarentur præmio, quod suæ pulchritudinis diuinam imitatæ, beatos haberent in æternum spectatores & laudatores.

[y] Seneca. epist. 90.

In hoc amplissimo semperque vario rerum mortalium theatro personam suam egerunt homines, & vt alias aliasque subinde facies sumerent plurimi casus coëgerunt. In abditis perficiuntur opera naturæ, & in fines nobis ignotos diriguntur, nunc velata, fucata, & sub mysterio cuncta decurrunt; At cum in fine sæculorum illuxerit in æternitate veritas, suis splendoribus illustratæ & amplificatæ mentes, omnia simul & apertè videbunt, de cunctis operibus Deo creatori & gubernatori gratias immortales referent, in laudes, congratulationes, amores effusæ, corporalia sic in suum spirituale principium, & in verbum diuinum per quod omnia facta sunt, infinita quadam splendoris & amoris diuini multiplicatione restituent. Tunc erit per vitam penitus absorpta mors, & corpora beatorum ab infimis materiæ conditionibus defæcata, leuia, splendida, gloriosa, tot erunt non iam parui, sed consommati, & ideæ suæ magis conformes mundi; Rerum materialium infirmitates, corruptiones, vicissitudines in humanis corporibus immortalitate, & spiritualis gloriæ participatione donatæ, transibunt in meliorem statum, quem fides credit, spes sitit, charitas bonis suis operibus conatur promereri. Essent cœli noui, terra noua, stellæ multiplicatis splendoribus illustriores, etiam si mundus hic penitus deleretur in natura, & tantum

superesset

superesset in idæis beatorum, inde laudes æternas Deo dicentium. Illic dies Sabbathi [z] non habens vesperam sequetur dominicus dies, velut octauus, æternus, qui Christi resurrectione sacratus est, æternam non tantum spiritus, verum etiam corporis requiem præfigurans: Ibi vacabimus & videbimus; videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus: erit cursus sine termino, vsus sine fastidio, refectio sine cibi adiutorio, requies sine noctis ocio, ætas sine senio, indeficiens ex vultu Dei claritas, & sub antiquis perpetuisque gaudiis semper noua iucunditas, sine vllo amittendi periculo secuta fœlicitas: quæcumque bona temporaliter transeuntia per creaturarum partes error appetit infidelium, veriora & in æternum manentia in creatore omnium simul iuuentura est pietas filiorum. Nemo ibi moritur, quo nemo peruenit, nisi huic sæculo moriatur. Ecce quis sit finis mundanarum vicissitudinum, & virtutis inter illas durissima patientis, peruenire ad regnum, cuius nullus est finis.

z D. Aug. cap. vlt. de ciuitate Dei & lib. 1. q. Euangel. q. 39.

Has igitur naturæ leges, fœlicitatis humanæ fundamenta ex mundano Codice collegi, digessi, quantum in me fuit exposui & illustraui, potissimum ad formandos hominum publicos priuatosque mores; sicut enim mundo corporeo sua constat motuum & vicissitudinum perennitas, eo quod ab initio positas sibi leges à creatore fideliter seruat, sic homini ad naturæ suæ rationalis legem viuenti deesse non poterit hic prælibata, in cœlo consummata sua fœlicitas. Præfert animo [a] motionum corporalium exemplaria, generationis quando diuinis hæret, corruptionis quando mortalibus; augmenti quando obliuiscitur, alterationis quando variat vires affectionum, condensationis quando se colligit, rarefactionis prout discurrit vel circa multa distrahitur; progressionis in rectum cum attingit extrema: circuitus cum effectus resoluit in causam, & à causa deducit effectus. Mouetur in rectum, cum ad corpus sensumque declinat, in obliquum, quando in se & in Angelum, in circulum quando in Deum reflectitur: sursum ad vniuersalia, deorsum ad particularia; ad dextram & sinistram in oppositas generis differentias; ante & retro quando ad causas naturales effectusue se vertit, ex omnibus boni verique radices colligens, vt ardentius in Deum omne bonum feratur. Interim motionum omnium capax potest externis occurrentibus versatili prudentia consentire, & hinc ab antiquis[b] multum culta saltatio, quæ docet cum decore motus corporis accommodare his quæ decantantur. Vir bonus potest implere tres operis huius partes, in quibus diximus de causis vniuersalibus & particularibus; de rerum conseruatione & augmentis; tandem de rerum alteratione & interitu. Potest agere vicem causæ vniuersalis dum omnes complectitur dilatata charitate, omnibus affectu pater, luce consiliorum

sol, publico priuatoque bono quantum licet conferens, futuris etiam sæculis, legibus, scriptis, rectè gestorum exemplo relinquens profutura. Specialiter autem curat & souet quos Deo genuit, & collata semel beneficia nobis cumulat.

Prouidentiæ suæ minima pars est, tuendæ corporis sanitati, externorum bonorum velut virtutis instrumentorum conseruationi & augmentis intendere; sunt ipsi meliora bona ad fœlicitatem non indifferentia, sed absolutè necessaria, quæ consequi & assiduis profectibus augeri vult, æternitatis beatæ, ad quam ducunt, ardens desiderium. Patitur quidem corpus ætatis iniurias, & temporis, natum omne vetustate consumentis, detrimenta; sed sentit animus fortem hanc sibi cum materialibus non esse communem, immortalis perpetua & illimitata concipit de Dei & proximi dilectione, de virtutum profectibus, votis in actionem semper proferendis, si diuturnior vitæ fruitio concederetur. Misericors Deus homines sui templi sacerdotes impletis muneribus ab officio successiuè vocat ad requiem, operis inrenti licet non præstiti, oblatæ licet non consummatæ voluntatis amplissimus remunerator. Sic triplex naturæ munus, de quo dictum est, quilibet moribus suis & alienis ritè componendis solers applicat, vsus naturalis legis regula.

Hanc miserè contorquent qui nouas introducunt artes politiæ, vim pro Iustitia, fucum & perfidiam pro veritate substituentes, vt totum parti suæ, scilicet Rempublicam dominanti subiiciant; si ratione, si diuina humanaque fide contempta, si per calcatas naturæ leges thronum conscenderint, surgunt vt lapsu grauiore ruant; subductis enim Iustitiæ fundamentis nihil in altum diu valet consistere, sic præterita sæcula viderunt tyrannos propriis irretitos laqueis, metu quem aliis incutiunt in autorem redeunte tortos; misero tandem exitu confici. Hinc mundana prudentia merito dicitur infœlix; quippe cæca, impingens in ea quæ vitare vult pericula, iniquitatis suæ vindex, dum ab insito naturali iure deuiat. Ipsa pietas licet videatur eminens, & vitam cœlicolis parem professa, si deficiat ab hac naturali lege, idest à ratione, mentes efficit, quæ se superstitione, cæteros exagitent zelo non secundum scientiam æstuanti, interdum visis suis velut oraculis, passionibus velut iustitiæ decretis nimium fidentes, indomita feritate sæuiunt in proximos, horrendas edunt strages, vt nihil hodiè magis verendum, nihil abominandum magis homine spirituali corrupto. O si via plana, facili, regia, ex ratione & synderesi procederent homines, si suæ mentis orbes haberent concentricos vniuerso, & quam in se sentiunt, quam in mundo descriptam vident naturæ legem sequerentur, cessarent odia, alta pax beatos efficeret, & velut vnius corporis partes, suum

quiſque priuatum bonum, in communi bono conſequeretur.

Optimam hanc viræ rationem politiæ ſimul & religioni neceſſariam, obſeruare conati ſumus in ordine mundano, vt naturam quam falſo in ſuum trahunt patrocinium mali, habeant probitatis & Iuſtitiæ magiſtram. Sicut ipſa nos voluptate trahit ad actiones, ſic ego varia & vt opinor grata rerum inductione tentaui mentibus humanis indere probitatem verumque Dei ſenſum. Longiores præmiſſas breuis ſequitur de moribus concluſio, ſicut diffuſa quæuis quantitas puncto terminatur, vaſtæ cæli vires in exiguum, ſi peripheriæ compararetur, centrum confluunt lumenque recta & breuiſſima linea diffunditur. Ita propoſitum mihi fuit non tam hic docere quam inſinuare moralia, quæ fuſius aliis in operibus expoſuimus. Multorum carptim opiniones recenſui, ſed his tantum ſententiis adhæreo quas ſancta Catholica Romana probat Eccleſia, cui quidquid hic & alias à me ſcriptum eſt humiliter ſubiectum volo, paratus quæ non probauerit, ſtatim expungere.

Non ſtricto nec ſtipulato ſtylo, velut in ſcholis, ſed diffuſo magis & oratorio, ad lectoris minus ingratos profectus mihi ſcribenti quædam excidere potuerunt quæ rigidus cenſor conuellet. Sed quæ veritas, quis ſermo, licet ad exactæ iuratæque dictionis regulam compoſitus non patet contraria dicentium oppugnationi? vnde vix ipſamet ſchola per diu meditatas diſtinctionum ambages ſe valet expedire: hæc eſt humanæ cognitionis ſors, quod obſcura, quod inquieta ſit in mundo diſputationi noſtræ tradito, hic enim argutia pertinax omnia vocare poteſt in controuerſiam, propter ambiguos ſenſus verborum quæ rerum conceptibus, etiam in vnoquoque multiformiter variis non reſpondet. Si ſimilia nobis obiiciantur, prouocamus ad hanc quam exponimus naturæ legem, ad idæam recti verique mentibus impreſſam, vt quæ Chriſtianæ veritatis ego tenax aſſertor, ad ædificationem conatus ſum eloqui, maligna ſubtilitas ad contrarios ſenſus non detorqueat. Bona fide prolata, Lector ſimiliter excipiat bona fide, memor illius regulæ Iuriſconſultorum, ſemper in obſcuris quod minimum eſt ſequimur. Non piget tamen hic explicare quædam, iudicio viri boni non ſatis dilucida, quæ ſi magis legentem offenderint pro retractatis habeantur.

Pag. 6. vſus ſum verbo miraculi loquens de ſtupendis quæ fiunt ab Angelo, dum legis naturalis peritiſſimus artifex, inſolitos edit effectus, actiua paſſiuis applicando. Hæc propriè dicenda fuerant mira, non miracula, ſed eo quod talia vulgo videntur omnibus qui mouentem intelligentiam, & mouentis modos ignorant, loquutus ſum vt plures, vſus communi ad ſenſum & ad intellectum voca-

bulo, etiam ad affectum, qui res præter ordinem contingentes mirè sustollit, vt amplius gaudeat sibique plaudat eas vidisse.

Eadem pag. dolens totum orbem Christianum bellis assiduis penè consumptum, dixi sæculum nostrum esse ferreum, in quo plurimorum consilia sunt, vt fucum rebus, onus populis, bella finitimis inferant, iusque naturale non sequendi sed abrogandi mos inualeat. Hæc sic à me dicta sunt, quia bello sæuiente procerum animi instaurandis præliis, dolis struendis, reparandis quas bellum exhaurit, pœcuniis intenti, nec discunt, nec seruant legem naturæ quæ cognationem quandam inter omnes homines constituit.[a] Cæterum hæc de regnis omnibus Europæ dicta cur vertunt in Galliæ solius iniuriam. Regnum hoc, vt notant astrologi, habet ferè parem mundo in signorum & planetarum dispositione natalem, sic ad eius leges inquirendas & seruandas maiorem præ cæteris ex sympathia peritiam & probitatem. Hinc lætus audio Lutetiæ Parisiorum, vt optaueram, peritissimos in diuersis scientiis homines conuenire, collatisque studiorum suorum symbolis conformare corpus Iuris naturalis exacta, quæ mihi soli contingere non poterat, partium omnium suarum obseruatione. Absit vt patriæ meæ sim contumeliosus, qui ad scientiarum & artium omnium excellens in ea magisterium, cum bellica fortitudine, cum Religionis sincerissimo cultu, nouus quotidie spectator accedo; & hanc absolutam iuris naturalis disquisitionem gratulabundus expecto.

[a] l. 1. ff de iust. & iure.

Pag. 53. vt Pythagoras dixit duodecim esse sphæras, in singulis duodecim animas cæteris præsidentes, sic populus Israel diuisus fuit in 12 tribus, & in singulis erant 12 capita familiarum. Hæc dixi propter conuenientiam numeri duodenarij, vt passim apud Ecclesiæ patres, Origenem, D. Ambrosium, D. Augustinum, mysteria numerorum ex rebus naturalibus, transferuntur ad res diuinas; hic in impressione notabilis est omissio, quam, parcens sumptibus typographi, non correxi, habet autem manuscriptum vt supra.

Pag. 59. dixi artem & humanam industriam, perditæ innocentiæ videri substitutam, itaut tantum nunc possit ars, quantum olim potuit innocentia. Tantum illud extensiue intelligendum, non intensiuè, quia per artes non tam facilè, nec tam absolutum habet homo dominium super creaturas, ac illi contingebat per innocentiam. Verbum illud, videatur, hoc innuit. Verba D. Chrisolo. Ser. 148. vnde hæc sumpta sunt, sic habent, Initio Deus voluit omnia humanæ potestati subiicere, non arti, vt homo laboris nescius, doloris ignarus, beatus delicias possideret, at nunc vix valet arte, quod valebat potestate.

Pag. 84. 85. quæ dicuntur de Monasteriis regendis à Regulari-

bus, ſumpta ſunt ex citatis canonibus, & locis D. Gregorij PP. Reuocant hæc in memoriam, fœlicem & florentem Eccleſiæ primitiuæ ſtatum, tunc cum erant Epiſcopi regulares, ſic meritò Regularibus præpoſiti. Rebus & perſonis mutatis aliter à ſummis Pontificibus & Conciliis decretum eſt, pluribus, quam quæ diſcuti debeant, rationibus.

Pag. 89. Nihil tam vtile quam breuem eſſe poteſtatem quæ magna ſit. Hæc eſt communis ſententia politicorum qui citantur in margine, & id verum eſſe probant in Republica vel populari vel ariſtocratica, nam propter diuturnas dignitates mutari ſolent in monarchiam, vt refert Ariſt. 6. polit. c. 2. & 4. At ſub finem eiuſdem paginæ expreſſis verbis aſſero in Monarchia vtiliſſimam eſſe ſummam continuamque poteſtatem.

Pag. 90. quæ dicuntur de lege naturali, & regnorum fundamentali quibus Principes ſubiecti, paſſim habentur in locis illic citatis & Plutarch. lib. de regno. D. Tho. de regimine principis: ne tamen populi, procereſque ſumerent inde ſeditionis occaſionem, motus illos violentos & conuulſiuos reprimere conatus ſum pag. 153.

Similia meo, vel typographi vitio, hinc inde per hoc opus diſperſa, cum occurrent, Lector benignus excuſare, peritus emendare facili negotio poteris, & abſentis authoris in crimen ſæpius immeritò vocati cauſam agere: Quamuis ſi leuia ſint & in rerum expoſitione næuos quoſdam non deformitates nec ambiguos ſenſus inferant, ſatius videtur tales minutias, velut non ſint, conniuentibus oculis tranſgredi, quam eas in numerato, & inter ea quæ operas tuas mereantur habere; paleæ ſunt & arenulæ fortuito præter ordinem proiectæ, quæ properantis ad ampliora gradum non morantur, nec quod aperuimus iter, ideo minus planum videri debet ad primas veritates, & ad Deum ipſum, cui ſit honor & gloria.

FINIS.





INDEX

RERVM HOC IN opere magis notabilium.

A

Alterationes

MMmm

C

F

G

C

Consueta

F

G

H

P

QQqq

S

T

Z

FINIS.





